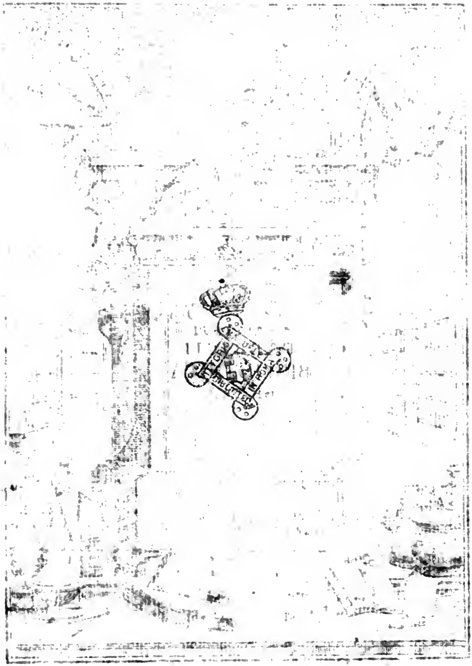
Digitized by Google

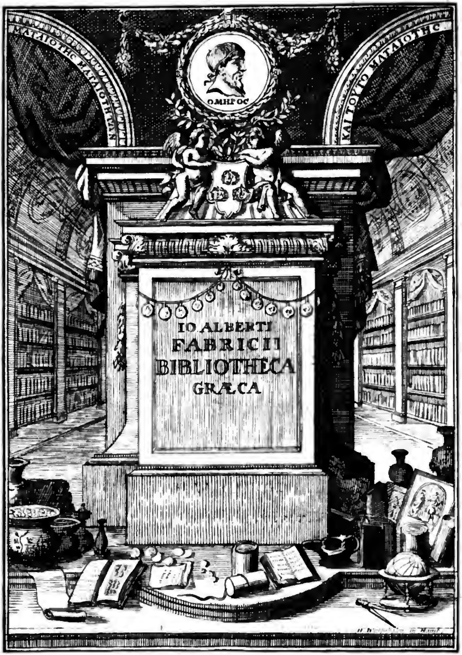
A

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ΜΑΤΑΙΟΤΗϹ ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΟΜΗΡΟϹ
ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΜΑΤΑΙΟΤΗϹ
IO. ALBERTI
FABRICII
BIBLIOTHECA
GRÆCA

Google

JO. ALBERTI FABRICII

SS. THEOL. D. ET PROF. PUBL.

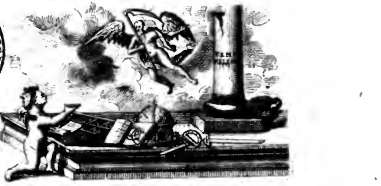
BIBLIOTHECÆ GRÆCÆ

LIBER V.

DE

SCRIPTORIBUS GRÆCIS CHRISTIANIS, ALIISQUE QUI VIXERE A CONSTANTINI M. ÆTATE AD CAPTAM A. C. MCCCCLIII. A TURCIS CONSTANTINOPOLIN.

ACCEDUNT LEONIS ALLATII DIATRIBÆ DE NILIS ET PSELLIS EORUMQUE SCRIPTIS, ET DE LIBRIS ECCLESIASTICIS GRÆCORUM, NOTIS AC SUPPLEMENTIS AUCTÆ, ATQUE MICH. PSELLI DE OMNIVARIA DOCTRINA QUÆSTIONES CXCIII. AD MICH. DUCAM IMPERATOREM, NUNC PRIMUM EDITÆ EX APOGRAPHO LINDENBROGIANO, QUOD EXSTAT HAMBURGI IN BIBL. JOHANNEA.

HAMBURGI

SUMTU THEODORI CHRISTOPHORI FELGINER

ANNO M. DCC. XXIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRO SVMME REVERENDO

ATQUE

ERUDITISSIMO

GODFR. OLEARIO,

SS. THEOL. D. ET PROFESSORI MERITISSIMO IN ACADEMIA LIPSIENSI,

ET ECCLES. CATHEDR. MISNENSIS CANONICO,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

NOn poſſum Lipſiæ noſtræ dememiniſſe, licet jamdiu longius ab ea ſejunctus cujus Patriæ communis Tecum vel ideo mihi dulcior eſt memoria, quod Tui imaginem ſimul animo meo ſemper offert, qua nihil mihi fateor eſſe jucundius. Atque ob eam maxime cauſſam annorum in Academia decurſorum recordari ſuave eſt mihi amœnumque, quod non poſſum de illis cogitare, ut non ſimul mentem meam feriat exhilaretque rememo-

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRO SVMME REVERENDO

ATQUE

ERUDITISSIMO

GODFR. OLEARIO,

SS. THEOL. D. ET PROFESSORI MERITISSIMO IN ACADEMIA LIPSIENSI,

ET ECCLES. CATHEDR. MISNENSIS CANONICO,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

Non poſſum Lipſiæ noſtræ dememiniſſe, licet jamdiu longius ab ea ſejunctus cujus Patriæ communis Tecum vel ideo mihi dulcior eſt memoria, quod Tui imaginem ſimul animo meo ſemper offert, qua nihil mihi fateor eſſe jucundius. Atque ob eam maxime cauſſam annorum in Academia decurſorum recordari ſuave eſt mihi amœnumque, quod non poſſum de illis cogitare, ut non ſimul mentem meam feriat exhilaretque rememo-

Digitized by Google

ratio conſuetudinis Tuæ exoptatiſſimæ, & amicæ illius noſtræ in virtute ac litterarum ſtadio concertationis, qua ad ſcopum communem nobis propoſitum ambo tum non ignaviter contendebamus. Inde ex quo divelli nos contigit, adeo tamen non imminuta eſt amicitia noſtra, vel laxatum aliquo faſciculo mutuæ benevolentiæ charitatisque vinculum, quo animos noſtros florentis juventæ ætas domi obligavit, ut, ſi fieri potuit aliqua acceſſio amori noſtro, arctius etiam ab illo tempore conſtrictum fuerit abſentium & ſeparatorum. Tu enim poſt ſuſceptum, cujus & ego per pauxillum temporis comes fui, iter in cæteras Germaniæ provincias Belgiumque & Angliam, atque ex hoc redux in patriam, pulcherrimisque ſapientiæ, pietatis ac ſolidæ eruditionis theſauris, dignitate etiam ac publicis muneribus auctus, illa edidiſti virtutis ac doctrinæ Tuæ publica documenta, vulgatisque immortalibus ingenii Tui monumentis, nec minus voce quam ſcriptis ita præclare de Auditoribus Tuis, ita de ſacris

atque

Digitized by Google

atque elegantioribus litteris promeritus es, ut livorem ipſum, præfiſcini dixerim, jam videatur incipere obtrectationum ſuarum ſive pudere ſive pœnitere, etiamſi dolet, quod videt Te ita ſcribere ac docere, uti canere olim ſe ajebat Callimachus dulcius invidia, κρέιττονα βασκανίης. *Ego vero quem hæ virtutes Tuæ ita per ſe in amorem Tui rapiunt, ut, etiamſi nunquam illa mihi felicitas ac voluptas contigiſſet, ut familiariter Te uti potuiſſem, tamen in amando & colendo Te voluptatem mihi ſtatuerem maximam, quid non maximopere gaudeam Tua cauſſa, atque honorem amicitiæ Tuæ, quam fovere ac colere ab primo, quo coaluit tempore, neutra ex parte intermiſimus, maximi faciam? Neque ita male de Tuo in me amore ſentio, ut non confidam, gratum Tibi fore præſens hoc, quod Tibi conſecro, volumen, non modo propter pios ac Venerandos illos, Tibique familiares primorum ſæculorum Doctores Chriſtianos, quos unos poſt ſacras litteras novi Te ferre in oculis & diligentiſſima manu verſare, quo-*

 rum

rum monumenta in hoc libro referuntur: ſed etiam propter meum offerentis animum, qui cupio hoc, quantum in me eſt, perenne ſtatuere monumentum meæ in Te obſervantiæ meique amoris, & pro Heraclito Tuo aliquam rependere vicem, & munere quodam Te referire. Vale, Vir maxime Reverende, & Joſephum Tuum, ac, quæ multos ante annos apud Te vidi, expolita Procopii Gazæi commentaria, Tuas vero maxime ipſius in cæteros ſacros libros Obſervationes, rebus privatim ac publice lætis proſperisque quamprimum in lucem profer. Hamburg. VI. Id. April. Anni Chriſtiani cIↄ Iↄ CC XII.

AD LE-

AD LECTOREM.

SCriptorum veterum Chriſtianorum ſive Eccleſiaſticorum notitia ita multifariam & tam multorum virorum eruditorum ſtylo tradita eſt, ut Jo. Andreas Boſius, ingens cum viveret gloria Salanæ Academiæ, librum pæne compleverit recenſione Auctorum qui in hoc genere elaborarunt. Poſt illam publicatam Boſii introductionem, recentiſſimique ab eo laudati *Philippi Labbei* S. I. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis edita Volumina, in eodem ſtadio cum laude decucurrerunt Viri præſtantiſſimi, in Gallia quidem candidus miræque diligentiæ modeſtiæ ac probitatis ſcriptor *Seb. Nanus de Tillemont*, qui tamen non ultra prima quinque ſæcula eſt progreſſus, uti *Nic. le Nourry*, Monachus Ord. S. Benedicti, vir & ipſe doctiſſimus, non ultra ſecundum: *Lud. Elias du Pin*, Theologus Sorbonicus, cujus quoque in argumentis brevique quorumlibet etiam maximæ molis & varietatis ſcriptorum Eccleſiaſticorum tradendo conſpectu verſata eſt induſtria, *Natalis Alexander*

Digitized by Google

Ord. Prædicator. Monachus, ſed qui in hac ſcriptorum Notitia, niſi ubi Criticas controverſias de dubiæ fidei monumentis attingit, de induſtria brevior eſſe voluit, atque *Caſimirus Oudinus*, Præmonſtratenſis tum Presbyter, poſtea Reformatis ſacris addictus, qui minus in Græcis, plus in ſequioris maxime ætatis latinis monumentis perſequendis ſtudii adhibuit. Galliæ quoque originem debent *Franciſcus Combefiſius*, Ord. Prædicator. qui Tomo primo Bibliothecæ ſuæ Concionatoriæ, de ſcriptoribus bene multis Eccleſiaſticis haud contemnendas obſervationes præmiſit, & *Paulus Colomeſius* Anglicanæ Eccleſiæ presbyter, cujus non adeo prolixa quidem ſed ſelecta & minime protrita de S. E. paralipomena ſæpius viderunt lucem, tum ambo Annalium Eccleſiæ, doctiſſimi ætate noſtra ſcriptores *Antonius Pagi*, Ord. Minorum Conventus S. Franciſci, poſt abſolutum opus ſuum Aquis ſextiis A. M D C X C I X. defunctus, & alter etiamnum ac diu opto ſuperſtes Zutphaniæ, *Samuel Baſnagius*, Flottemanvillæus, qui utrique dum Baronium ſuum ſupplent vel caſtigant, non pauca etiam de Scriptoribus Eccleſiaſticis monuere haud pœnitenda. Ex Anglis Venerandus meritis, eruditione ac virtute ſenex *Gvil. Caveus* omne punctum tulit non modo Vitis SS. Apoſtolorum Patrumque & tot aliis perennibus ingenii ſui monumentis ad Eccleſiam veterem intelligendam & amore proſequendam egregie facientibus, ſed & præcipue data in manus hominum Hiſtoria Scriptorum Eccleſiaſticorum litteraria, quæ a dignis

gnis

gnis utriſque longiore Vita viris, utriſque eheu in flore ætatis extinctis *Henrico Warthono & Roberto Gerio* Cavei genero per tria poſtrema ſæcula producta, & ſecundis jam curis præſtantiſſimi Auctoris locupletata, tertio jam ejusdem ſtudio longe etiamnum auctiorem ſe ſiſtere publicis uſibus geſtit. Ex Germanis noſtris præter B. D. *Balthaſarem Bebelium* in Antiquitatibus Eccleſiæ quatuor priorum ſæculorum & laudata in hoc genere ſcripta Rev. Viror. *Jo. Gotfridi Olearii*, Arnſtadienſis Præſulis, cujus Abacus Patrologicus ſuperiore Anno longe prodiit locupletior ſub titulo Bibliothecæ Scriptorum Eccleſiaſticorum: *Sev. Waltheri Sluteri* Antiſtitis cum viveret meritiſſimi Lauenburgenſis, atque *Caſp. Sagittarii*, Doctoris Hiſtoriarum publici in Academia Jenenſi τȣ̃ μακαρίτȣ, memorandum duco inprimis Doctorem quondam meum nunc inter cœlites adſcriptum *Thom. Ittigium*, Theologum ac Superintendentem Lipſienſem. Qua ille accuratione & fide, quam inſigni apparatu & ſtudio de Patribus Apoſtolicis & ſcriptis primi ac ſecundi ſæculi, eorumque doctrina hæreſibus & controverſiis commentatus fuerit, quamque diligenter paullo ante mortem recenſuerit Veterum Patrum collectiones & Bibliothecas, ex editis ipſius ſcriptis jam omnibus patet, ſperoque fore ut quæ de tertio etiam & quarto ſæculo privatis ſcholis tradidit, publicæ luci ſimiliter intra breve tempus exponantur. Ut vero poſt tot tamque præclaros viros etiamnum auderem in hoc

 argu-

argumento ſpicilegium moliri, movit me partim, quod Doctoribus Eccleſiaſticis omiſſis hiulca & parum integra fuiſſet futura mea Græcorum ſcriptorum Hiſtoria: Deinde quod viderem nonnulla mihi eſſe ad manus, vel prætèrita aliis, vel quæ curatius aut diſtinctius fortaſſe præſertim quod ad editiones & verſiones Scriptorum attinet, poſſem explicata adjungere, qua quidem in parte num operæ pretium fecerim, vel in proximis Voluminibus, quæ adhuc Chriſtianis ſcriptoribus impendenda erunt, facturus ſim, judicium Tuum erit Lector Benevole. Nec cum mala Tua ut ſpero gratia hoc cepi conſilii, quod cum Græcorum recentium doctiſſimus *Leo Allatius* capita quædam a me non prætereunda occupaſſet, fuſiusque explicaſſet, ego actum agere nolui, ſed diatribas ejus de *Nilis, Pſellis & de libris Eccleſiaſticis Græcorum*, quæ rarius hactenus a ſtudioſis comparari & evolvi potuerunt, integras curavi recudi, cum meis animadverſionibus & ſupplementis, Melodorumque Græcorum Elencho. *Quæſtiones Michaelis Pſelli* ad Michaelem Ducam Imp. quas antea ineditas, Allatio de Pſellis addidi & latine verti, debeo ſingulari Ampliſſimi Senatus hujus Urbis beneficio, qui illas ex Bibliotheca publica Johannea mihi liberaliter ſuppeditavit, & cui illo nomine conceptiſſimas gratias mecum habebis. Quæ porro in hoc Volumine tibi a me offerantur, ſi veluti in tabella paucis cognoſcere juvat, age hunc indicem percurrere ne gravator:

IN-

INDEX CAPITUM
HUJUS VOLUMINIS QUINTI BIBLIOTHECÆ GRÆCÆ.

CAPUT I. Codex Apocryphus Novi Teſtamenti p. 2. Jo. Baptiſtæ Cotelerii Patres Apoſtolici. ibid. Jo. Erneſti Grabii ſpicilegium Patrum & Hæreticorum primi & ſecundi Sæculi p. 3.

S. Barnabæ Epiſtola, Acta S. Barnabæ p. 3.

De Scriptis S. Dionyſio Areopagitæ tributis p. 4. Scholia Dionyſii Alex. Jo. Scythopolitani, Joh. Darenſis, S. Maximi, Georgii Pachymeræ & aliorum p. 5. ſq. Gloſſarium Græcum in Dionyſium. Codices MSS. Dionyſii. Epiſtola MS. ad Timotheum de morte SS. Apoſtolorum Petri & Pauli p. 6. Scripta Dionyſii deperdita p 7. Acta Martyri S. Eutropii ibid. De S. Hierotho Dionyſii præceptore ibid. & in addendis.

De Hermæ Paſtore, teſtimonia Cotelerio & Grabio prætèrita p. 8. & in addendis. Fragmenta Græca Hermæ ab iisdem omiſſa, cum adſcripta veteri Hermæ verſione p. 9-29. Hermæ Paſtoris editiones p. 30. alii Hermæ ibid. Acta Praxedis Virginis, Hermæ tributa p. 31.

De S. Clemente Romano p. 31. de tributis illi Canonibus Apoſtolicis 50. vel 85. p. 32. Novem Canones, qui in Concilio Antiocheno compoſiti jactantur p. 33. Conſtitutiones Apoſtolicæ p. 33. 34. & in addendis. Recognitionum libri p. 35. illorum auctorem non videri Bardeſanem p. 36. Τὰ Κλημέντια, & Epiſtola ad Jacobum p. 37. Epitome Clementinorum ibid. Scripta pſeudo-Clementis deperdita p. 38.

De S. Ignatio ejusque Epiſtolis p. 38. Acta Martyrii Ignatiani p. 41. Editiones & verſiones Epiſtolarum interpolatarum & ſpuriarum p. 42. Editiones Epiſtolarum ſeptem genuinarum p. 44. Alii Ignatii p. 45. Nova editio, quam molitur Georgius Claudius, Danus, cum ſyntagmate de Ignatiis p. 46.

Digitized by Google

De S.Polycarpo ejuſque ætate p.47. Editiones & verſiones Epiſtolæ ad Philippenſes p.48. Acta S. Polycarpi Pionio tributa p. 49. Smyrnenſis Eccleſiæ Epiſtola ad Eccleſias Ponti ibid. Acta Pionii p. 50.

De S. Juſtino Martyre p. 51. Ejus ſcripta edita p. 53. Ad Apologiam primam meæ quædam obſervationes p. 54. Dialogus cum Tryphone præter rem vocatus in dubium p. 57. Scripta deperdita p. 59. Editiones p. 60. Varia ſcripta S. Juſtinum ſpectantia p. 61. Index ſcriptorum & Hæreticorum a S. Juſtino allegatorum p. 62. Alii Juſtini p. 52.

De S. Irenæo p. 66. 72. Ejus editiones p. 67. Index ſcriptorum, virorum Illuſtrium & Hæreticorum a S. Irenæo memoratorum p. 70. Scripta ejus deperdita p. 73. De diris quas libris ſuis adponere ſoliti Veteres, digreſſio ex Obſervationibus meis ſacris necdum editis depromta p. 74. & in addendis.

De Tatiano Syro p. 82. Libri adverſus Græcos, editiones p. 83. De ſuppoſita Tatiano Harmonia Evangelica p. 83. Scripta deperdita Tatiani p. 84. Alii hoc nomine ibid.

De Athenagora Athenienſi p. 85. Editiones Apologiæ & libri de reſurrectione p. 86. liber de vero amore, Athenagoræ ſuppoſitus p. 88. Athenagoræ alii undecim p. 91.

De Theophilo Antiocheno p. 91. librorum ad Avtolycum editiones p. 92. Commentarii in Evangelia p. 93. Scripta deperdita p. 94. Alii Theophili p. 95. Nova editio hujus ſcriptoris cum ſyntagmate ſuo de Theophilis & Henr. Dodwelli quam a Clariſſ. Hudſono accepit diſſ. de ætate Theophili, promiſſa a Clariſſ. Gotlieb Schelwigio, humaniorum litterarum in Athenæo Gadanenſi Profeſſore p. 92. 96.

Hermias de irriſione gentilium p. 96. Alii Hermiæ p. 97. & in addendis. Index ſcriptorum, quorum meminere Athenagoras, Theophilus, Tatianus & Hermias p. 97.

De Clemente Alex. p. 102. utrum tribuendum ei Sancti elogium? p. 103. Ejus ſcripta edita p. 104. Editiones p. 108. Supplementum Ittigianum p. 110. editio promiſſa a Jo. Pottero V. C. p. 109. Scripta deperdita p. 111. Index ſcriptorum a Clemente Alex. allegatorum compoſitus a Nobil. Viro Juvene Chriſtophoro Woltereck p. 115.

Ex-

Digitized by Google

Excerpta Theodoti priora Græce & Latine cum Franciſci Combefiſii verſione nunc primum edita ex apographo quod Pariſiis ſecum attulit V. C. Ericus Benzelius p. 134. Ej. Combefiſii notæ p. 178.
De Melitone Sardenſi ſcriptisq; ei tributis,& deperditorum fragmentis p. 184. Alii Melitones p. 185. & in addendis.
De Papia p.185.& aliis deperditis Sæculi ſecundi Scriptoribus,qui ſunt Abercius p.188. Agrippa Caſtor p.187. Anonymus Samborum Scriptor in Marcum hæreticum: addenda ad p. 194. Apion qui in Hexaëm. ſcripſit p. 199. Claudius Apollinaris p. 189. Apollinii tres p. 191. Ariſtides p. 186. Ariſto p. 187. Arabianus p. 199. Aſterius Urbanus p. 190. Athenogenes p. 195. Bacchyllius p. 194. Bardeſanes p. 198. 36. Candidus p. 199. Dionyſius Corinthius 191. Heſippus 188. Harmonius p. 198. Heraclitus p. 198. Judas p. 199. ubi male excuſum Budas. Maximus p. 199. Miltiades p. 192. Modeſtus ib. Muſanus ib. Palma p. 194. Pantænus p. 193. Philippus Gortynæ Epiſcopus p. 192. Pinytus Cnoſſiæ p. 191. Polycrates Epheſius p. 194. Quadratus p. 186. Rhodon p. 194. Serapion p. 193. Sextus p. 199. Soter Rom. p. 190. Theophilus Cæſareenſis p. 194.
Hymnus Veſpertinus & Matutinus Græcorum p. 196. 197.
De ſcriptis Hæreticorum ſecundi Sæculi p. 199. ſeq.
De ſeculi tertii ſcriptore S. Hippolyto p. 203. & in addendis. Ejus varia ſcripta & fragmenta quæ ſuperſunt, quæque uno volumine edi eſſet operæ pretium, recenſita p. 204. Inedita & deperdita p. 200. Alii Hippolyti p. 211.
De Origene Adamantio, aliisque hoc nomine p. 213. Scripta Origenis Græce edita p. 216. latine tantum vulgata p. 226. Editiones latinæ p. 230. Scripta deperdita ib. tabella Chronologica plerorumque Origenis ſcriptorum p. 236. Scripta varia Origenem ſpectantia p. 237. Index ſcriptorum & Hæreticorum ab Origene in ſcriptis Græce editis memoratorum p. 240.
De S. Gregorio Thavmaturgo p. 247. Scripta edita & in his expoſitio fidei, quæ integra cum notis exhibetur p. 249. Editiones p. 254.
De S. Methodio Patarenſi ſcriptisque ei tributis p. 255. Alii Methodii p. 259.
De S. Archelao ejusque diſputatione cum Manete p. 262.

Digitized by Google

De S. Dionyſio Alexandrino p. 263. aliisque ſæculi tertii ſcriptoribus deperditis, qui ſunt: Julius Africanus p. 268. (de aliis hoc nomine p 271.) Alexander Cappad. atque inde Hieroſol. Epiſc. p. 268. Ambroſius Alexandrinus p. 272. Ammonius Alex. p. 83. Anatolius p. 277. Beryllus Boſtrenſis p. 272. Cajus 267. Cornelius Rom. p. 273. Demetrius p. 276. Diodorus Tryphon. p. 272. Dionyſius Rom. p. 275. Euſebius Epiſc. Laod. p. 275. Geminus p. 272. Heſychius Ægyptius p. 279. Lucianus p. 278. Magnes ſive Magnetes p. 276. Nepos p. 273. Pamphilus p. 277. Phileas p. 279. Pierius p. 277. Stephanus ibid. Theognoſtus p. 276. Tryphon. p. 272.

De Hæreticorum Seculi III. ſcriptis, Pauli Samoſateni p. 279. Scythiani, Terebinthi Buddæ, p. 280. & Manetis p. 281. fragmenta Epiſtolarum Manichæi a Venerando Jo. Frid. Wincklero, Paſtore jam digniſſimo Eccleſ. Hamb. ad D. Nicolai, Græce mecum communicata p. 285. Manichæorum varia genera p. 286. Catalogus Manichæorum plerorumque, quorum apud veteres mentio p. 287. Scriptores veteres editi, inediti & deperditi, qui contra Manichæos ſcripſerunt p. 289. Argumenta librorum quatuor Titi Boſtrenſis contra Manichæos, Græce & latine p. 293. Scriptores recentiores ad idem Argumentum facientes p. 295.

CAPUT II. Ex ſcriptoribus quarti ſæculi duo tantummodo ob arctius temporis ſpatium jam ſelecti, Athanaſius & Ephraim Syrus p. 296.

De S. Athanaſio ejusque vitæ ſcriptoribus p. 297. Plures Athanaſii p. 298. Editiones ib. Editio Montfauconiana accurate recenſita cum variis obſervationibus. Tomus I. p. 300. Tomus II. p. 302. Tomus III. p. 306. Supplementum ab eo tempore a Clariſſ. Montfaucono editum in nova SS. Patrum collectione p. 316. Scripta S. Athanaſii deperdita p. 318.

De S. Ephraim Syro p 319. Syriace ab eo ſcripta inedita ac deperdita p. 320. Quæ Græce Oxoniæ edita ſunt, accurate recenſita adſcriptis paginis Voſſianæ editionis ubi eadem latine tantum prodierunt p. 326. Codices MSS. Græci & ſcripta deperdita p. 331. Editiones latinæ & verſiones variæ, & Græco-latina editio, quam molitus pridem Joannes Aubertus p. 332. Alii Ephræmi p. 335.

BIBLIO-

Digitized by Google

BIBLIOTHECÆ GRÆCÆ
LIBER V.
DE SCRIPTORIBUS GRÆCIS CHRISTIANIS,
aliisque, qui vixere à Conſtantino M. usque ad captam A.C. 1453. à Turcis CPolin.

CAPUT I.
De Scriptoribus Græcis Chriſtianis ante Conſtantinum M. Imp.

Codex Apocryphus N. T. 1. *Cotelerii Patres Apoſtolici.* 2. *Grabii ſpicilegium Patrum.* 3. *Teſtamentum XII. Patriarcharum & Acta S. Pauli & Thecla, ibid. S. Barnabas ejusque Acta & Epiſtola* 4. *Scripta Dionyſio Areopagita ſuppoſita, ut videtur ab Apollinarii diſcipulis.* 5. *Eorum interpretes & editiones.* 6. *Epiſtola MS. ad Timotheum de morte Petri & Pauli.* 7. *Deperdita ſcripta.* 8. *De Herma Paſtore loca veterum & fragmenta Græca Cotelerio prætermiſſa.* 9. *Editiones.* 10. *Paſtoris Presbyteri Acta Praxe-*

Digitized by Google

dis Virginis. Paſtor Epiſcopus Gennadio memoratus. 11. *Clemens Romi eique ſuppoſita ſcripta & eorum editiones.* 12. *S. Ignatii Epiſtolæ & Acta.* 13. *Alii Ignatii. ibid. S. Polycarpi & Smyrnenſis Eccleſiæ Epiſt. atque de S. Pionio.* 14. *Juſtinus Martyr.* 15. *Index ſcriptorum ab eo allegatorum.* 16. *Martyres Lugdunenſes & S. Irenæus.* 17. *Index ſcriptorum laudatorum à S. Irenæo.* 18. *Theophilus Antiochenus.* 19. *Tatianus & Ammonius.* 20. *Clemens Alex.* 21. *Index ſcriptorum ab eo laudatorum, plenior quam editus à Clariſſ. Nurrio.* 22. *Excerpta Theodoti cum latina verſione hactenus inedita Franciſci Combefis.* 23. *De S. Melitone & ſcriptoribus aliis ſæculi ſecundi deperditis.* 24. *S. Hippolytus Portuenſis.* 25. *Alii Hippolyti. ibid. Origenes & de ejus ſcriptis paralipomena quædam.* 26. *Index ſcriptorum ab Origene laudatorum.* 27. *Gregorius Thaumaturgus.* 28. *Methodius Patarenſis.* 29. *Alii Methodii.* 30. *Archelaus Carrharum Epiſc.* 31. *De S. Dionyſio Alex. & aliis ſæculi tertii ſcriptoribus deperditis.* 32.

I.

POſt ea, quæ de ſcriptoribus ſacris Novi fœderis dicta à me libro ſuperiore quarto ſunt, & quæ de ſuppoſitis Apoſtolicorum temporum ſcriptis in Codice Apocrypho Novi Teſtamenti Hamb. 1703. 8. notare me memini, prima jam deinceps tria à CHRISTO nato ſæcula percurrere juvat, non ut Virorum præclarorum quæ in manibus omnium ſunt de ſcriptoribus Eccleſiaſticis commentaria compilem, ſed præcipua attingendo eruditos eorum labores qualicunque obſervationum ſpicilegio augeam, illuſtremve.

II. Ad *primum* & *ſecundum ſæculum* memorandæ inprimis binæ ſcriptorum collectiones ſunt, una *Jo. Baptiſtæ Cotelerii*, qui Pariſiis A. 1672. fol. Patres Apoſtolicos edidit, inde Amſtelodami A. 1698. Jo. Clerico curante non ſine auctario recuſos, quoniam prior editio conſumtis incendio * pleriſque exemplis rariſſime conſpicitur. In hoc occurrunt SS. *Barnabæ*, *Clementi*, *Hermæ*, *Ignatio* & *Polycarpo* tributa ſcripta ad MSS. caſtigata codices, verſioneque & notis eruditiſſimis illuſtrata, quibus laudatus Clericus in ſua editione animadverſiones aliorum quot-

* Vide Tho. Ittigium τὸν μακαρίτην de Bibliothecis Patrum p. 401. & 630. Obiit Cotelerius Pariſiis A. 1686. 12. Auguſt. ætatis 58. de cujus vita & ſcriptis præter Ephemerides eruditorum & Bailletum de pueris eruditis p. 353. adeunda Graverolii Epiſtola Sorberianis præmiſſa, & Epiſtola Baluzii ad Bigotium quæ Amſtelodamenſi Patrum Apoſtolicorum editioni præfigitur.

quotcunque reperire potuit virorum doctorum & ſuas quaſdam, & Guil. Beveregii Codicem Canonum primitivæ Eccleſiæ vindicatum notaſque ad Canones Apoſtolicos, Jac. Uſſerii diſſertationes Ignatianas & Jo. Pearſonii vindicias Epiſtolarum Ignatii addidit.

III. Alteram collectionem debemus Viro doctisſimo *Jo. Erneſto Grabe* Regiomontano Boruſſo, cujus ſpicilegium SS. Patrum & Hæreticorum I. & II. ſæculi lucem vidit Oxonii 1698. & 1699. 8. duobus Voluminibus, & præter fragmenta varia ex libris MSS. atque eruditas obſervationes, Græce & Lat. continet inedita ante *Acta Pauli & Theclæ* è MSS. Bodlejanis, & *Teſtamentum XII. Patriarcharum* è MS. Cantabrig. quod cum codice Oxon. contulit, addita veteri verſione *Roberti Groſthead* Epiſcopi Lincolnienſis ad duos MSS. Codices recenſita. Qui ſingula in utroque huius ſpicilegii Volumine comprehenſa diſtinctius noſſe volet, præter Ephemerides literarias librum laudati Doctoris mei D. Tho. Ittigii de Bibliothecis Patrum p. 699. ſeq. evolvere poterit, ubi Actis Theclæ, totique adeo illi narrationi fidem detrahit variis argumentis. Teſtamentum XII. Patriarcharum recenſere atque recudendum dare animus eſt in codice Pſeudepigrapho V. T.

IV. De S. BARNABA Apoſtolo videndus præter alios Tillemontius in Memoriis Hiſt. Eccleſ. T. 1. tum Placidus Puccinellus in vita S. Barnaba primi Mediolanenſis Archi-Epiſcopi, Mediolan. 1649. 4. & Daniel Papebrochius in Actis Sanctor. ad diem XI. Junii T. 2. p. 421. ſeqq. ubi exhibentur etiam *Acta & paſſio S. Barnabæ in Cypro* parum licet digna fide ſub ementito nomine *Johannis Marci* Græce ex MS. Vaticano cum Sirleti verſione & Papebrochii notis p. 431-436. & *laudatio S. Barnabæ Apoſt.* auctore *Alexandro* Monacho Cyprio, itidem Græce ex Vaticana Bibl. cum interpretatione Franciſci Zini, & ejusdem Papebrochii obſervationibus p. 436-453. Vetus latina verſio Epiſtolæ quæ ſub Barnabæ nomine exſtat & cujus editiones retuli libro IV. c. 5. §. 14. in antiquo Corbejenſi Codice tribuitur S. *Philaſtrio* Brixienſi Epiſcopo, ita enim legendum, in Actis Sanctor. T. 2. Junii p. 457. & 460. ubi bis perperam excuſum eſt nomen Philoſtorgii. Editionibus Epiſtolæ Barnabæ ibi à memoratis addenda latina Puccinelli, in vita Barnabæ jam a me laudata, & Germanica ad calcem N. T. ex G. Arnoldi verſione excuſa Schifbecæ prope Hamburgum 1710. 12.

V. Scripta ambulantia ſub nomine S. DIONYSII *Areopagitæ* a) qui

a) Ejus meminit S. Lucas Actor. XVII. 34. Plura de hoc Dionyſio ſed minus certa tradunt

qui primus deinde Athenarum Epiſcopus b) & Domitiano imperante c) affectus martyrio fuit, licet haud indigna lectu, ſi cum judicio evolvantur, tamen quatuor primorum ſæculorum ignota ſcriptoribus, atque ut vel ex Theodori presb. libro pro ſcriptis Dionyſii apud Photium Cod. 1. conſtat, jam olim vocata in dubium & Dionyſii illius nomini haud dubie ſuppoſita ſunt, ut demonſtrarunt Jo. Dallæus libro 1. de Dionyſii & Ignatii ſcriptis Genev. 1666. 4. Alex. Morus ad Act. XVII. 34. Georg. Hackewillus, Anglus Libro de providentia DEI Lond. 1635. f. 208. ſeq. Edmundus Albertinus de Euchariſtia p. 260. ſeq. Jac. Uſſerius in diſſ. de Dionyſio, edita ad calcem ejus libri de Scripturis ſacrisque vernaculis p. 281. ſeq. Wilhelmus Erneſtus Tenzelius Exerc. Select. T. 2. p. 285. ubi Schelſtrateni, & Tho. Ittigius diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 143-165. & in ſelectis Hiſt. Eccleſ. Sæculi 1. capitibus p. 25-43. ubi Laur. Cozzæ d) & Claudii Davidis argumenta convellit. Atque ex ipſis Romanæ Eccleſiæ ſociis præter alios Jo. Launojus in judicio de libris Dionyſio Areopagitæ inſcriptis, Phil. Labbeus T. 1. de ſcriptor. Eccleſ. p. 766. ſeq. Nicolaus le Nourry in Apparatu ad Bibl. Patrum diſſ. X. Jo. Morinus de ſacris Ordinationibus p. 28. ſq. 42. ſeqq. & Nanus Tillemontius T. 2. Memor. Eccleſ. p. 437. ſeq. qui p. 443. ſeq. Pearſonii quoque confutat rationes, quibus in Ignatii vindiciis lib. 1. c. 10. vir ille doctus voluit oſtendere ſcripta Dionyſio jam ſuppoſita eſſe circa A. C. 330. quod viſum etiam Beveregio notis ad Synodicum p. 72. b. Sane ab aliis videntur rectius referri ad ſæculum quintum, quandoquidem & Severianis Dionyſii Areopagitæ ſcripta

pta

dunt Vitæ ſanctor. & Menæa 3. Octobr. & quæ ex Sim. Metaphraſte, Mich. Syngelo, & Methodio ſive Metrodoro aliisque leguntur T. 2. Operum Dionyſii edit. Corderianæ, ubi & vita S. Dionyſii ſcripta á Petro Halloix ex T. 1. Vitar. ſcriptorum Orientalium, Duaci 1633. fol. & Martini Delrio vindiciæ Areopagiticæ contra Joſeph. Scaligerum Antwerp. 1608. 8. pridem editæ occurrunt. Videndus etiam Andreas Sauſſæus de Myſticis Galliæ ſcriptoribus, Pariſ. 1639. 4.

b) Dionyſius Corinthius apud Euſeb. III. 4. & IV. 23. Hiſt. Eccleſ. Confer Conſtitutt. Apoſtol. VII. 46. & ibi Cotelerium.

c) Vide Sirmondum de duobus Dionyſiis c. 8. & Tillemontium Memor. Eccleſiaſt. T. 2. p. 435. Varias de Dionyſio Areopagita fabulas excutit B. Jo. Georgius Dorſcheus in ſemeſtri Tiburtio Dionyſiaco p. 32. ſeq.

d) De Cozzæ Vindiciis Areopagiticis ad Clementem XI. Romæ 1702. 4. editis, vide Acta Er. 1703. p. 401. & de Claudii Davidis diſſ. ſur S. Denis l' Areopagite (Paris 1702. 8.) Act. Er. 1704. p. 168. & Ephemerides Pariſienſes A. 1702. p. 304. ſeq, ubi argumenta ipſius itidem breviter refutata invenies. Cozzæ libro ſubjuncta Jo. Novii pro operibus S. Dionyſii adverſus Laur. Vallam Apologia.

pta A. C. 532. e) in collatione CPolitana jactantibus Catholici reſponderunt: *illa teſtimonia quæ vos Dionyſii Areopagitæ dicitis, unde poteſtis oſtendere vera eſſe, ſicut ſuſpicamini? ſi enim ejus erant, non potuiſſent latere B. Cyrillum. Quid autem de B. Cyrillo dico? quando & B. Athanaſius ſi pro certo ſciſſet ejus fuiſſe, ante omnia in Nicæno Concilio de conſubſtantiali Trinitate eadem teſtimonia protuliſſet adverſus Arii diverſæ ſubſtantiæ blasphemias. Si autem nullus ex antiquis recordatus eſt ea, unde nunc poſſitis oſtendere quia illius ſint neſcio.* Ibidem, ut ab Eulogio apud Phot. Cod. 230. Leontio πράξει octava de ſectis, Facundo lib. 1. & Liberato in breviario c. 10. Apollinariſtæ arguuntur quod ſcripta præclarorum Eccleſiæ Doctorum falſaverint, Julioque Epiſcopo Rom. Epiſtolam ad Dionyſium ſuppoſuerint, ut adeo non abſurde conjecerit Eduardus Stillingfleetus f) Dionyſium iſtum Apollinaris diſcipulum ſub Areopagitæ nomine ſcripta ſua ex Plotini, Porphyrii, Jamblichi & aliorum Platonicorum g) ſcriptis incruſtata ediidiſſe, dicaſſeque Timotheo, quo nomine uti notisſimus ille S. Apoſtoli Pauli diſcipulus fuit, ita memoratur etiam Timotheus quidam inter Apollinaris diſcipulos à Damaſo, Gennadio, Auguſtino, Theodorito V. 10. Hiſt. aliiſque. Saltim probabilius eſſe videtur Areopagitæ ſcripta ſuppoſita fuiſſe ab Apollinariſtis (vel ut Morino viſum ab Eutychianis) quam à Gregorio M. quæ Clarisſimi Dodwelli ſuſpicio eſt p. 389. lib. de jure Laicor. ſacerdotali. Quin ne lecta quidem à Gregorio Dionyſii ſcripta (licet hom. 34. in Evang. illius dictum memoret) colligunt Petavius de Angelis p. 107. & Jo. Morinus de ſacris Eccleſiæ Ordinatt. p. 421.

VI. *Dionyſii Alexandrini* commentaria in Areopagitam quæ laudantur à Jo. Cypariſſiota de Theologia Symb. quæque in Bibl. nobilis Veneti, Collini MSta fuiſſe teſtatur Turrianus, non Epiſcopi illius, medii ſæculo tertio clari ſunt, ſed longe junioris *Dionyſii Alexandrini Rhetoris*, ut notatum Edm. Albertino de Euchariſtia p. 261. Neque diverſa à παραφράσεσι in Dionyſium, quas alii tribuunt *Johanni Scythopolitano*, quasque *Maximi* Monachi ſcholiis permixtas Uſſerius * obſervavit. Has latine verterat Anaſtaſius Bibl. ſed illa verſio intercidit. Vertit & Rob. Lincolnien-

e) Baron. ad A. C. 532. n. 39.

f) Reſponſ. ad Creſſii Apologiam de fanaticiſmo Eccleſiæ Rom. c. 2. p. 133.

g) *Platonica quoad potuit decreta perſecutus, Chriſtianis ea dogmatibus alligare contendit.* Ita de Dionyſio Petavius IV. 10. de DEO. Confer Tho. Galeum ad Jamblichum de Myſteriis, Ægyptior. p. 207.

*) Vide ejus diſſ. de Dionyſio quam H. Warthonus edidit ad calcem libri de ſcripturis ſacrisque vernaculis. p. 299.

nienſis. Cæterum *Maximi* ſcholia & *Georgii Pachymeræ*, Maximum plerumque ſecuti, paraphraſis Græce & latine exſtant in editione operum Dionyſii Corderiana. *Johannis Darenſis* Metropolitæ commentarios Syriace ſcriptos necdum editos Jo. Morinus h) ait Maximo & Pachymeræ ingenii acumine & Philoſophicis in re Theologica ratiociniis longisſime antecellere, verum neutiquam ſcriptos eſſe ſæculo quarto, ut Abrahamo Ecchellenſi i) perſuaſum, ſed poſt A. C. 692. *Germani* Patriarchæ CPol. ſcholia in Bibl. Vaticana adhuc ſervantur. *Georgii Hieromnemonis* in Bibl. Medicea. Latine vertit ſcripta Areopagitæ tributa perlataque in Galliam A. C. 827. *Hilduinus* Abbas Sandionyſianus ad Ludovicum Pium Imp. quæ ejus interpretatio præter pauca Areopagiticis ejus k) inſerta interiit. *Johannis Scoti* Erigenæ ad Carolum Calvum, & *Johannis Saraceni* circa A. 1180. clari exſtat, quemadmodum & *Thomæ* Vercellenſis Abbatis circa A. 1240. Paraphraſis ſeu Commentarius in Dionyſium: Scholia Dionyſii Carthuſ. & Hugonis, Alberti M. & Thomæ. *Roberti* quoque *Groſtehead* Lincolnienſis Epiſcopi verſionem & commentarium ſervat Bibl. Collegii corporis Chriſti Oxon. Tranſtulerunt etiam Dionyſium latine *Ambroſius Camaldulenſis*, *Marſilius Ficinus* Myſticæ Theologiæ quam *Joh. Eccius* quoque & *Carolus Herſentius* illuſtrarunt, & libri de Myſtica Theol. interpres, tum *Joach. Perionius*, *Conradus Clauſerus* & noviſſime *Balthaſar Corderius*. Prima editio Græca lucem vidit Florentiæ in ædibus Philippi Juntæ 1516. 8. præfixo Gloſſario Græcô vocabulorum difficiliorum, quod in MS. Cæſareo etiam reperit Lambecius & male pro inedito habuit. Alias Græcas latinasque à Caveo, Ittigio l) Nourrio & Cozza recenſitas omitto. Corderianam præſtantisſimam Græco latinam Antvverp. 1634. fol. 2. Vol. (cui A. 1644. defenſio Areopagitæ, auctore *Joanne Chaumontio* acceſſit,) diſtinctius recenſet Labbeus T. I. p. 260. ſeq.

VII. In Bibliotheca Cæſarea præter latinos duos exſtant Codices MSS. Græci tres operum Dionyſii, quos cum Corderiana editione conferri operæ pretium eſſe notat Lambecius quem vide Lib. III. p. 67. ſqq. & in itinere ſacro Cellenſi p. 175. ſeq. Idem Lambecius *Epiſtolam* ibi MS.

h) De ſacris Eccleſiæ ordinationibus p. 493. ſeq. edit. Pariſ.

i) In Epiſtola ad Jo. Morinum apud Rich. Simonem ad Gabr. Philadelphienſem p. 279. & in notis ad Catalogum Hebed Jeſu p. 46. Confer. Hottingeri Bibl. Or. p. 290.

k) Hilduini Areopagitica vide apud Surium ad IX. Octobr.

l) Diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 134. ſeq. Nourrius diſſ. 10. Apparat. ad Bibl. Patrum c. 21. & Cozza Vindic. Areopagit. part. 2. c. 22.

MS. exſtare refert *ad Timotheum*, *de morte SS. Apoſtolorum Petri & Pauli*. Nam *Epiſtola de Ecclipſi Solis ad Apollophanem* c) quæ latine tantum ex Hilduini Areopagiticis à Corderio T. 2. p. 273. cum Halloixii notis exhibetur, in Codicibus Græcis Cæſareanis etiam exulat. Dionyſii loca plura profert Gregoras lib. 23. Hiſt. quemadmodum & Plotini Maximique.

VIII. Deperdita Dionyſii hujus ſcripta ſunt, περὶ ψυχῆς, περὶ δικαίου καὶ θείου δικαιωτηρίου περὶ θείων ὕμνων, περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, περὶ θεολογικῶν ὑποτυπώσεων (cujus operis frequenter meminit Dionyſius, Vide T. 1. p. 437. 444. 455. 465. 482. 490. 492. 497.) & περὶ συμβολικῆς Θεολογίας. His Pachymeri in prooemio p. XLIII. memoratis, ex Gyraldo dial. 5. de Poëtis qui id in Commentariis Græcis obſervaſſe ſe ait, adjunges περὶ τοῦ μακαρίου Ἱεροθέου de illo nimirum *Hierotheo* præceptore ſuo, ex cujus ἐρωτικοῖς ὕμνοις affert quædam Dionyſius cap. 4. de divinis nominibus. Anonymus MS. apud Lambecium lib. 3. p. 69. addit περὶ τῆς κατὰ νόμον ἱεραρχίας, Sed addit è male lecto libri de Eccleſ. Hierarchia loco, ut notavit Halloiſius apud Corder. T. 2. p. 379. Idem recte monet librum περὶ τῶν Ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καὶ τάξεων, qui cap. 4. de divinis nominibus allegatur, haud diverſum eſſe à libro qui exſtat de Cœleſti Hierarchia. Vide etiam ſi placet quæ ibidem Halloiſius ſubjungit de *Actis Martyrii S. Eutropii* ſodalis ſui, quæ cum *Epiſtola ad Clementem* Epiſcopum Romanum miſiſſe Dionyſius traditur apud Vincentium Bellovac. XI. 18. ſpeculi Hiſt.

IX. De libro triplici, qui *Paſtoris* titulo ex veteri Iatina verſione a) exſtat, & viſiones 4. Mandata 12. ac 10. ſimilitudines complexus ab antiquis Scriptoris tributus eſt HERMÆ ſive illi (quod magis placet) cujus mentio Rom. XVI 14., ſive Hermæ Pii Epiſcopi Rom. fratri

c) In illa Epiſtola pro *Philippo Aridæo* Philippi Medmæi Mathematici nomen reponendum eſt, de quo dixi lib. 3. cap. 5. § 8.

a) *Anaſtaſium* Bibliothecarium verſionis illius auctorem eſſe incerta plane & parum credibilis conjectura eſt Caſp. Barthii, notis ad Hermam. p. 855. neque de *Rufino* conſtat, cum minime neceſſe ſit veteres omnes interpretationes deberi Anaſtaſiis atque Rufinis. Etiam hoc ſine cauſa à Barthio pronunciatum eſſe exiſtimo p. 860. 868. & 870. quod interpres tantum eclogarium egerit. Dubito quoque an multi aſſenſuri ſint doctiſſimo Viro Tho. Galeo, qui præfat. ad Opuſcula Phyſica Ethica & Mythologica Pſeudoclementem in libro Paſtoris citat. *Nam Clementis*, inquit, *opus eſſe, multa ſunt quæ ſuadent.*

tri b) pauca erunt quæ notabo poſt virorum doctiſſimorum induſtriam. Inprimis afferam loca nonnulla veterum, Cotelerio, qui magnum eorum numerum editioni ſuæ præfixit, præterita. Philaſtrius hæreſi CXXII. *Cum anima facta ſit ex nihilo ſcilicet, ut ſcriptum eſt: qui fecit ex nihilo omnia ut eſſent quæ non erant.* Confer lib. 2. Hermæ mandat. 1. Auctor Homiliæ de aleatoribus ad calcem Operum S. Cypriani: *Dicit enim Scriptura Divina, Væ erit Paſtoribus. Quod ſi ipſi Paſtores negligentes reperti fuerint, quid reſpondebunt Domino pro pecoribus? à pecoribus ſe eſſe vexatos? non credetur illis. Incredibilis res eſt Paſtores pati poſſe aliquid à pecore. Magis punientur propter mendacium ſuum.* Confer lib. 3. ſimilitudine IX. n. 31. Johannes Sariſberienſis Epiſtola 172. c) Paſtorem Hermæ accenſet libris Apocryphis V. T. quod etiam fieri in Codice latinorum Bibliorum ante 800. annos exarato, qui in Bibl. S. Germani extat, notatum Rich. Simoni lib. 2. Hiſt. Crit. N. T. p. 106. Franciſcus enim Junius fallitur, qui per Paſtorem intellexit librum tertium Maccabæorum, ideoque tacito licet nomine illum perſtringit Stephanus le Moyne notis ad Varia ſacra p. 1065. ubi illuſtrat ſtichometriam Nicephori, in qua veluti in Gelaſii decreto & Athanaſii ſynopſi inter Apocrypha N.T. Paſtor Hermæ memoratur. Secutus tamen Junii ſententiam Petrus Pithoeus eſt, de latinis Biblior. interpretibus p. 8. His adde locum Didymi in Catena ad Job. VIII. 17. à Patricio Junio edita p. 202. & alium Operis imperfecti in Matth. XIX. 28. quem teſtimoniis de Herma adjungere jubet ipſe Cotelerius ad lib. 3. ſimilitud. 9. §. 2. p. 112. tum loca Origenis T. 14. in Matth. 19. p. 361. edit. Huetii, & tractat. 30. in Matth. 24. in veteri latina verſione, quæ præter locum ex Catena MS. in Epiſtolas Catholicas ad Jacob. 1. 6. obſervavit C. V. Jo. Erneſtus Grabe ſpicilegii Patrum T. 1. p. 303. 304. Denique Bernardus de Montfaucon Sacerdos & Monachus Benedictinus in præclara ſua Athanaſii editione Tom. 3. ex Codice Colbertino vulgavit Doctrinam ſub Athanaſii nomine ad Antiochum, nec Cotelerio, nec tunc cum ſpicilegium ederet doctiſſimo Grabio viſam, in qua fragmenta bene multa Græca Hermæ d) oc-

b) Ita Pſeudo Tertull. 3. adverſus Marcion. & liber Pontificialis in vita Pii. Sed antiquiorem eſſe Hermæ librum ſcriptum ante excidium Hieroſolym. Clemente Romano Epiſcopo, & ab Irenæo, jam pro libro ſacro laudatum, recte monuere Pearſonius Vindic. Ignatii lib. 1. c. 4. & lib. 2. c. 13. f. 408. & H. Dodwellus diſſ. de ſucceſſione Rom. Pontificum. c. XI. §. 5.

c) Confer Cotelerii notas ad T. 1. monumentor. Eccleſiæ Græcæ p. 725. & quæ pridem ſcripſi in Codice Apocrypho N. T.

d) occurrunt, quæ legiſſe neminem pœnitebit: quare ea hoc loco eum adjuncta à me ut conferri poſſit antiqua verſione exhibere integra juvat, cum prius notavero Clariſſ. Nourrium quoque teſtimonia Veterum de Herma exhibere in Apparatu ad Bibl. Patrum edit. in fol. p. 1367. ſeqq. ſed nulla addidiſſe Cotelerianis, præter locum Clementis VI. Strom. p. 638. & alterum Grabio etiam notatum Origenis ad Matth. XXIV. 32.

Fragmenta S. Hermæ ex Doctrina ad Antiochum Ducem, edita ſub nomine S. Athanaſii Alexandrini.

Lib. 2. Mandatum Primum.

Pag. 252. Tom. 3. edit. Benedictin. Πρῶτων πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ὁ μόνος πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὤν &c.

Primum omnium crede, quod unus eſt Deus, qui omnia creavit & conſummavit, & ex nihilo omnia fecit. Ipſe capax univerſorum, ſolus immenſus eſt.

Mandatum II.

Pag. 253. Ἁπλότητα ἔχε καὶ ἄκακος γενοῦ, καὶ ἔσο ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολλῦσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει, μηδὲ ἡδέως ἄκουε τοῦ καταλαλοῦντος. Εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἔσῃ τῆς

Simplicitatem habe, & innocens eſto; & eris ſicut infans, qui neſcit malitiam, quæ perdidit vitam hominum. Primum de nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Sin vero, & tu audiens particeps eris

d) Græcos Hermæ libros inſpiciendi magno deſiderio flagrabat Grotius Epiſtola 768. qua teſtatur ſe fragmenta Chriſtianorum primi & ſecundi ſeculi diligenter collegiſſe. Forte in Græcis, ſi integra exſtarent, occurreret quod auctor libri Pontificialis memorat *mandatum quod præcepit Angelus Domini cum venit ad Hermam in habitu Paſtoris, & præcepit ei ut Paſcha die Dominica celebraretur.* Ad aliud enim opus reſpicere illum ſcriptorem ægre crediderim. Cæterum latina quæ habemus Hermæ antiquiora eſſe Tertulliano, & ab illo lecta perſuadet ſibi Clariſſ. Nourrius Apparatu ad Bibl. Patrum diſſ. IV. c. 6. p. 53. Præterea Cotelerius notis ad lib. 2. mandat. 5. laudat interpretationem Codicis Victorini, ſive Bibliothecæ S. Victoris, *preſſius non raro inhærentem Græcis* ab Antiocho in Homiliarum opere citatis, *magno uſui futuram, ſi quando Hermas, qua lingua ſcripſit, in luminis oras exierit.*

ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἡ καταλαλιὰ, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἀπέχου οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἕξεις μετὰ πάντων. Ἔνδυσαι δὲ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν πρόσκομμά ἐστι πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὁμαλὰ καὶ ἱλαρά.

peccati male loquentis de fratre tuo. Pernicioſa eſt delectatio, inconſtans dæmonium eſt; nunquam in pace conſiſtit, ſed ſemper in diſcordia manet: contine te ab illa, & ſemper pacem habe cum fratre tuo. Indue conſtantiam ſanctam in qua nulla ſunt peccata ſed omnia læta ſunt.

Mandatum III.

Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι. Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. Ἔλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος. (Τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ἐμίαναν τὴν τοῦ Θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.)

Veritatem dilige, & omnis ſermo verus ex ore tuo procedat, ut Spiritus, quem Dominus conſtituit in carne tua, verax inveniatur apud cunctos homines &c. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depoſitum quod acceperunt. Acceperunt enim Spiritum ſine mendacio. Hunc ſi mendacem reddant coinquinant mandatum Domini, & fraudatores fiunt.

Ibidem.

Ἐὰν τὴν ἀλήθειαν φυλάξῃς, δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι.

Si veritatem ſervaveris, poteris vitam conſequi.

Mandatum IV.

Φύλασσε τὴν ἁγνείαν, καὶ μὴ ἀναμενέτω * ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτρίας ἢ περὶ πορνείας τινὸς, ἢ περὶ τοιούτων ὁιομάτων. Τοῦτο γὰρ ποιῶν ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ -- Βλέπε οὖν, ἀπέχε ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης.

Mando, ait, tibi. ut caſtitatem cuſtodias, & non aſcendat tibi cogitatio cordis de alieno matrimonio, aut de fornicatione, hæc enim parit peccatum magnum, - - Vide ergo tu; abſtine te ab hac cogitatione,

*Leg. ἀναβαινέτω,

Man-

Mandatum V.

Φύλασσε τὴν ἄνοιαν, καὶ μακροθυμίαν, καὶ γίνου συνετὸς, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις, καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικοῦν ἐν σοι καθαρὸν ἔσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μιούμενον * ὑπὸ τῆς ὀξυχολίας &c.

Æquanimis eſto & patiens, & omnium operum nequisſimorum dominaberis, & operaberis omnem juſtitiam. Quod ſi patiens fueris, Spiritus Sanctus qui habitat in te, mundus erit, & non obſcurabitur ab aliquo nequisſimo Spiritu. &c.

Ibidem.

Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψινθίου μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται, καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψινθίου ἀπόλλυται; -- Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι μὴ βληθῇ τὸ ἀψίνθιον, γλυκὺ εὑρίσκεται τὸ μέλι, καὶ εὔχρηστον. πάντως γίγνεται τῷ δεσπότῃ. Βλέπε οὖν ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὔχρηστόν ἐστι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ, ἡ δὲ ὀξυχολία τὴν μακροθυμίαν μιαίνει.

Si quis enim aſſumat abſinthii puſillum & mittat in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? & tantum mellis à modico abſinthio diſperit. -- Sed ſi in mel non mittatur abſinthium; dulce erit, & in uſu Domino ſuo. Vide enim, quam ſit æquanimitas dulcior melle; & utilis erit Domino qui in ipſa commoratur: nam iracundia inutilis eſt.

Ibidem.

Pag. 253. ſeq. Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξυχολίας πῶς πονηρά ἐστι καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου μετ' αὐτῶν ἐστιν. Ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς διψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει

Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, quam prava, quamque noxia eſt, & quo pacto ſervos Dei evertit. Qui enim pleni ſunt in fide, non poteſt nocere illis, quoniam virtus Dei eſt cum illis. Evertit enim dubios & vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit ſe in corda eorum, & de nihilo aut vir aut mulier amaritu-

* Forte μιαινόμενον, vel μιούμενον.

ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φίλου τινὸς, ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως ἢ περὶ τοιούτων μιαρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρά ἐστιν, καὶ κενὰ καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην * ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἱλαρὰ, ἀγαλλιωμένη καὶ ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντὸς ἐν πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἐχόντων ὁλόκληρος. Ἡ δὲ ὀξυχολία πρῶτον μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν. Εἶτα ἡ μῆνις ἐκ τοσούτων κακῶν συνισταμένη γίνεται ἁματρία μεγάλη καὶ ἀνίατος. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἀγγεῖος, ἀλλ᾽ ὑπερπλεονάζει, τὸ τρυφερὸν πνεῦμα μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος καὶ σκληρότητος κατοικεῖν, ὑποχωρεῖ † ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραότητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὗ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. οὕτως

dinem percipit, propter res quæ ſunt in uſu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo, ſi quod forte incidit, ſupervacuo, aut pro amico aliquo aut debito, aut pro his ſimilibus rebus ſupervacuis. Hæc enim ſtulta ſunt & ſupervacua & vana ſervis Dei. Æquanimitas autem valida eſt & fortis & habet virtutem magnam, & ſedet in amplitudine magna, hilaris, in pace gaudens, & honorificans Dominum in omni tempore manſuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum bene fidentibus. Nam iracundia ſtulta eſt & levis & fatua. De ſtultitia vero naſcitur amaritudo, & ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex tot malis creatus furor, operatur peccatum magnum & inſanabile. Cum enim hæc omnia in uno vaſe ſunt, ubi & ſpiritus Sanctus moratur; non capit hos vas ſed ſupereffluit: quoniam tener Spiritus non poteſt cum malo Spiritu immorari, recedit & habitat cum manſueto: deinde cum receſſerit ab homine cum quo habitabat, fit homo vacuus à Spiritu Sancto, & poſtea repletur ſpiritibus malignis, obcœcatur à cogitatione ** bona. Sic omnibus contingit. Recede ergo tu ab ira-

ἀν

* Καθημένη legit vetus interpres.

† Rectius Antiochus homilia 110. ἀποχωρεῖ.

** Non quaſi ἀγαθὴ διάνοια hominem occæcet, ſed ut bona mente vacuus atque ita cœcus homo relinquatur.

οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξυχόλοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας τοῦ πονηροῦ δαίμονος. Ἔνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξυχολίᾳ καὶ ἔσῃ ἐπαινούμενος μετὰ σεμνότητος τοῖς ἠγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου. Βλέπε οὖν μὴ παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην. Ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρῆσαι. Ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις Θεῷ.

cundia, & indue animæquitatem, & reſiſte iracundiæ; & invenieris cum pudicitia & caſtitate à Deo. Vide ergo ne forte negligas hoc mandatum: ſi enim huic mandato obedientiam præſtiteris; & cætera mandata mea, quæ tibi mandaturus ſum, poteris ſervare. Confirma ergo nunc te in mandatis iſtis, ut vivas Deo.

Mandatum. VI.

Pag. 254. Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεύσῃ. Ἀπεκρίθην, Καὶ, Κύριε, οὕτως ἐστίν. Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν δύναμιν, ἣν ἔχουσιν καὶ ἐνέργειαν, διπλαῖ γάρ εἰσιν, κεῖται γὰρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ. Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μηδὲν πιστεύσῃς. Τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἄδικον στρεβλήν.

Præceperam, inquit, tibi in primo mandato, ut cuſtodires fidem & timorem, & ** pœnitentiam. Etiam, inquam, domine. Sed nunc tibi volo monſtrare virtutes horum mandatorum, ut ſcias effectus illorum, quomodo ipſa poſita ſunt ad juſtum pariter & injuſtum. Tu itaque crede juſto, injuſto autem tu nihil crede. Juſtitia enim rectam viam habet; at injuſtitia pravam.

Ibidem.

Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἷς τῆς πονηρίας --- καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυντηρὸς καὶ πρᾷος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὕτως * ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἁγνείας, περὶ σεμνότητος καὶ περὶ

Duo ſunt genii cum homine. Unus æquitatis, & unus iniquitatis. - - Æquitatis genius tener eſt, lenis & verecundus, manſvetus & quietus. Cum ergo in cor tuum aſcenderit, continuo loquitur tecum de juſtitia, de pudicitia, de caſtitate, de benignitate, de

αὐ-

** Forte *continentiam.*

* Leg. οὗτος.

αὐταρκείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστιν. Τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατὴς αὐτοῦ γενοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα, Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι καὶ πικρὸς καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γνῶθι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Πῶς Κύριε νοήσω αὐτόν; λέγει μοι, ἄκουε καὶ προσεχὴς γίνου. Ὅταν ὀξυχολία σοί τις προσέλθῃ, ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί, Εἶτα λοιπὸν ἐπιθυμίαι πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν καὶ οὐ δεόντων, καὶ ἐπιθυμίαι γυναικῶν καὶ πλεονεξίαι, ὑπερηφανίατε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε, ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστευε. Ἔχεις οὖν ἀμφοτέρων τῶν Ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας. Σύνες οὖν καὶ Ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης πίστευσον.

venia, de caritate, de pietate. Hæc omnia cum aſcenderint in cor tuum, ſcito quod genius æquitatis tecum eſt. Huic ergo genio crede & operibus ejus. Accipe nunc & genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus & ſtolidus eſt, & opera illius pernicioſa ſunt, & evertunt ſervos Dei. Cum ergo in cor tuum aſcenderint hæc, intelliges ab operibus ejus, hunc eſſe genium iniquitatis. Quomodo, Domine, intelligam? Audi, inquit, & intellige. Cum iracundia tibi acceſſerit aut amaritudo, intellige eum eſſe in te, deinde cupiditas multorum operum & optimorum ciborum & ebrietatum & appetentia multarum † rerum alienarum & ſuperbia & multiloquia, & ambitio & quæcunque his ſimilia ſunt. Hæc ergo cum in cor tuum aſcenderint; intellige genium iniquitatis tecum eſſe. Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus, & nihil illi crede, quia mala ſunt opera illius, & non conveniunt ſervis Dei. Habes ergo utrorumque Geniorum opera. Intellige nunc, & crede Genio æquitatis, quia doctrina illius bona eſt.

Mandatum VII.

Athanaſ. p. 255. Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ

Time Dominum, & mandata ejus cuſtodi. Servans enim

ἴσῃ

† Leg. *mulierum & rerum alienarum.*

ἔσῃ δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πρᾶξίς σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος τὸν Κύριον, πάντα καλὰ ἐργάσῃ. οὗτός ἐστιν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι. Τὸν διάβολον μὴ φοβηθῇς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος. ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἡ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων καὶ φόβον ἔχει. Ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται - - - ὁ φόβος οὖν τοῦ Κυρίου ἰσχυρός ἐστι καὶ ἔνδοξος. Φοβήθητι οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζήσῃ αὐτῷ, φυλάσσων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

præcepta Dei, eris potens in omni actu, & omne negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum omnia bona operaberis. Hic eſt timor quo timere oportet, ut ſalvus eſſe poſſis. Diabolum autem ne timeas, timens enim Dominum dominaberis illius, quia virtus in illo nulla eſt. In quo autem virtus non eſt, is nec timendus quidem eſt: in quo vero virtus glorioſa eſt, is etiam timendus eſt. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. - - Timor utique Domini validus & ingens & glorioſus eſt. Time igitur Deum, & vives. Et quicunque eum metuerint, cuſtodientes mandata ejus, eorum vita eſt apud Dominum: non cuſtodientium autem nec vita in illis eſt.

Mandatum VIII.

Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστιν. Ἐπί τινων γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεύεσθαι, ἐπί τινων δὲ οὐ δεῖ. - - - Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύεσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό. Τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποίει αὐτό. Ἄκουε, φησὶν, ἐγκρατεύου ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας ἀπὸ τρυφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλούτου, καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας καὶ ψεύδους καὶ καταλαλιᾶς καὶ ὑποκρίσεως καὶ μνησικακίας καὶ πάσης βλασφημίας. Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρά ἐστι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Τού-

Abſtinentia duplex eſt: à quibusdam ergo abſtinere oportet, à quibusdam fere non. - - A malo abſtine, & noli id facere. A bono autem abſtinere noli, ſed fac illud. - - Audi, inquit, abſtine ab omni malo, adulteriis, ebrietatibus & comeſſationibus malignis, ab eſca nimia, à lautitia & inhoneſtate, à ſuperbia, ab abnegatione, à mendacio, à detractione, à nequitia ficta, à recordatione injuriæ & à fama peſſima. Hæc enim ſunt opera iniquitatum, à

των

των οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος τούτων, οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων, καὶ πολλὰ γάρ εἰσι ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεύεσθαι, κλοπή, ψεῦδος, ἀποστέρησις, ψευδομαρτύρια, πλεονεξία, ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Εἰ οὐ δοκεῖ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα; Ἀπεκρίθην, καὶ λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. -- Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα ζήσῃς τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων. Ἃ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἃ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε. Πάντων πρῶτον πίστις, Φόβος Κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώτερον οὐδέν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα ἐάν τις φυλάσσει καὶ μὴ ἐγκρατεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν, μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων ἀκόλουθα ἄκουε. Χήρας ὑπηρετεῖν, καὶ ὀρφανοὺς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, Φιλόξενον εἶναι, ἐν γὰρ τῇ Φιλοξενίᾳ εὑρίσκεται ἀγαθοποίησις. Ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα * ἄνθρωπον πρεσβύτην σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνησίκακον, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἁμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστιν

quibus abſtinere oportet ſervum Dei. Qui enim ab iis abſtinere non poteſt, vivere Deo non poteſt. Audi nunc, inquit, & ſequentia eorum. Et quidem multa ſunt adhuc, à quibus abſtinere debet ſervus Dei. A furto, ab abnegatione, à falſo teſtimonio, à cupiditate, â ſuperbia & quæcunque iis ſimilia ſunt. Videntur ergo tibi hæc mala eſſe, an non? Equidem valde mala ſunt ſervis Dei. -- Abſtine ergo ab omnibus his ut vivas Deo, & ſcribaris cum abſtinentibus. A quibus ergo debeas abſtinere, illa ſunt. A quibus autem non debeas abſtinere, audi. Primum omnium eſt fides, timor Domini, caritas, concordia, æquitas, veritas, patientia, caſtitas. Iis nihil eſt melius in vita hominum, qui hæc cuſtodierint & fecerint in vita ſua. Deinde horum ſequentia audi. Viduis adminiſtrare, orphanos & pauperes non deſpicere, & ſervos Dei ex neceſſitate redimere, hoſpitalem eſſe. Hoſpitalitate enim invenitur aliquando fructus bonus. Non contradicere, quietum eſſe, humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, ſtudere juſtitiæ, fraternitatem conſervare, contumelias ſufferre, æquanimem eſſe; lapſos à fide non projicere, ſed æquanimes facere, peccantes admonere, debitores non premere do-

* Interpres legit: ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων.

δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; τί γὰρ τούτων, εἶπον, ἀγαθώτερον εἶναι δύναται; Γύμναζε οὖν σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεύου πάντων, καὶ ζήσεις τῷ Θεῷ.

& ſi quaiis ſimilia. Videntur tibi hæc eſſe bona; an non? Quid enim melius eſt, inquam, verbis iſtis? Vive ergo in his mandatis, & noli ab eis recedere. Si enim cuſtodieris hæc omnia mandata, vives Deo.

Mandatum. IX.

P. 256. Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς ὅλως διψυχήσῃς αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν ἑαυτῷ ὅτι πῶς δυνήσομαι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Κυρίου λαβεῖν, ἁμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐτόν. Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ᾽ ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον πρὸς Κύριον, καὶ αἴτου παρ᾽ αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγχνίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαλίπῃ, * ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μνησικακοῦντες, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἀμνησίκακος ἐστιν καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αἴτου παρὰ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιστάκτως αἰτήσῃς. Ἐὰν δὲ διστάσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοί εἰσιν ὡς δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὁλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει, πάντα αἰτοῦνται πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦν-

Tolle à te dubitationem, & nihil omnino dubites. Petens aliquid à Domino, ne dicas intra te: Quomodo vero poſſum aliquid petere à Domino & obtinere, cum ſim peccator tantorum malorum in Dominum. Noli hoc cogitare, ſed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete ſine dubitatione, & ſcies miſericordiam Domini, quod non te derelinquet, ſed petitionem animæ ſuæ adimplebit. Non eſt enim Deus ſicut homines memores injuriarum, & miſeretur figmenti ſui. Ergo purifica cor tuum ab omnibus viis hujus ſeculi, & obſerva prædicta verba tibi à Deo data; & accipies omnia bona quæ petis; & ex omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, ſi ſine dubitatione petieris à Domino. Qui ergo tales non ſunt, omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni ſunt fide, omnia petunt fidentes, & accipiunt à Domino, quia ſine dubitatione petunt.

* Ἐγκαταλείπῃ Catena MS. in Acta Apoſt. apud Grabium T. I. ſpecilegii Patrum p. 303.

ται μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνὴρ ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἔνδυσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστιν, καὶ πίστευε τῷ Θεῷ ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου ἃ αἰτεῖ λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμενός ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἴτημά τι, καὶ μὴ ἀπολήψῃ, μὴ διψυχήσῃς ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα ἢ παράπτωμά τι ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς εὐχόμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, ἕως οὗ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσῃς καὶ διψυχήσῃς αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδόντα σοι. Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν ταύτην, πονηρὰ γὰρ ἐστιν καὶ ἀσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκριζεῖ ἀπὸ τῆς πίστεως; καίγε λίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυρούς. - - Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατήν. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ. Ἡ δὲ διψυχία μὴ κατα πιστεύουσα ἑαυτὴν, πάντων ἀποτυγχάνει τῶν ἔργων αὐτῆς ὧν πράσσει. - - - Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, - - Καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες. *

Omnis enim dubitans homo, ſi non pœnitentiam egerit, difficile Deo vivet. Purifica ergo cor tuum à dubitatione, & indue fidem, & crede Deo; & omnia quæ petieris, accipies. Sed ſi petas aliquando petitionem, & non accipias, noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ; forſitan enim propter tentationem aut pro peccato tuo, quod tu ignoras, tardius accipies petitionem tuam. Sed tu noli deſinere petendo petitionem animæ tuæ, & accipies. Si autem ceſſaveris petendo, de te queraris, non de Deo qui non dederit tibi. Vide ergo dubitationem hanc, quam pernicioſa ſit, & ſaeva, & multos radicitus evellat à fide, etiam valde fideles & firmos. - - Contemne ergo dubitationem, & dominaberis illius in omni re. Indue firmam fidem & potentem. Fides enim omnia repromittit, & omnia conſummat. Dubitatio autem non credit ſe aliquid impetraturam omnibus operibus ſuis quæ agit. - - Tu igitur ſerva virtutem fidei. - - Et vives Deo; & omnes vivent Deo, quicunque hæc egerint.

Man-

* Interpres videtur legiſſe οἱ ταῦτα φρονήσαντες. Si vero recta eſt lectio καταφρονήσαντες, intellige τῆς διψυχίας. De qua paullo antè; καταφρόνησον οὖν αὐτῆς.

Mandatum X. (Athanaſ. XI.)

P.257. Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ γὰρ αὕτη ἀδελφή ἐστι τῆς διψυχίας, καὶ τῆς ὀξυχολίας. Πῶς, Κύριε, ἔφην, ἀδελφή ἐστιν αὐτῆς; ἄλλο γάρ μοι δοκεῖ ὀξυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Διὰ τί, φησι, οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστὶν καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάλιν σώζει.

Longe fac à te omnem triſtitiam: etenim hæc ſoror eſt dubitationis & iracundiæ. Quomodo, inquam, Domine, ſoror eſt harum? Aliud mihi videtur triſtitia, aliud iracundia, aliud dubitatio. Et ait: Sine ſenſu, non intelligis. Triſtitia enim omnium ſpirituum nequiſſimus eſt, & peſſima ſervis Dei, & omnium ſpiritus exterminat, & cruciat Spiritum Sanctum, & iterum ſalvum facit.

Ibidem §. II.

Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οὐ νοοῦσιν οἱ βάλλοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ σαρκικὰ καὶ κοσμικὰ πράγματα. --- Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ θεοῦ ἔργων, καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσι, καὶ συνιοῦσιν, ὅτι καθαροί εἰσι καὶ ἀμέριμνοι; ἀπὸ πάσης φροντίδος καὶ μερίμνης κοσμικῆς, καὶ οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τῷ Κυρίῳ καὶ πάντα νοήσεις. Ἄκουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πρᾶξαί τι καὶ ἀποτύχῃ διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν ὀξυ

Hujuſmodi non intelligunt quæſtiones divinitatis; obſcurantur enim iis negotiis, & corrumpuntur & confringuntur. - - Qui autem timorem Domini habent, & ſcrutantur de Deo veritatem; cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia, quæ dicuntur eis, percipiunt, & ſtatim intelliguntur; quia habent timorem Domini in ſe. Ubi enim Spiritus Domini inhabitat; ibi & ſenſus multus adjungitur. Adjunge ergo te Domino; & omnia intelliges ac ſenties. Audi nunc inſipiens; quemadmodum triſtitia cruciat Spiritum Sanctum, & quomodo ſalvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod, & non provenit illi propter dubitationem,

χολία ὅταν κολληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανθῇ καὶ ποιήσῃ τι κακὸν, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῷ πράξει αὐτοῦ, ἣ ἔπραξεν, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λυπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. Ἀμφότεραι γὰρ τῶν πράξεων λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον. Ἡ μεν λύπη, ὅτι ἀπέτυχε τῆς πράξεως, ἡ δὲ ὀξυχολία, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρόν. Ἀμφότερα οὖν λυπηρά ἐστι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Ἆρον οὖν ἀπό σου τὴν λύπην, καὶ μὴ θλίβε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. (Λύπη * γὰρ ἡ επὶ τοῖς ἁμαρτήμασι μόνη ἔχει ὠφέλειαν, ἐὰν μὴ παλιν ἁμαρτήσῃς.) Ἔνδυσαι οὖν την ἱλαρότητα τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὖσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρύφησον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἱλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς ματαίας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων μήτε ἐξομολογούμενος τῳ Θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ λύπη ἐγκάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν ἡ

triſtitia hæc intrat in hominem, & triſtem facit Spiritum Sanctum, & vexat eum. Deinde iterum; iracundia cum acceſſerit homini pro negotio aliquo, vehementer iraſcitur, & hæc ira intrat in præcordia iraſcentis, & vexatur in negotio ſuo quod agit, & poſtea pœnitet quod male fecerit. Utræque ergo res lædunt Spiritum Sanctum, dubitatio & triſtitia. Dubitatio; quia non ſucceſſit actus ejus: & triſtitia; quia fecit iracundiam Spiritui. Aufer ergo triſtitiam à te, & noli offendere Spiritum Sanctum, qui in te habitat, ne roget Dominum & recedat à te. Spiritus enim Dei qui datus eſt in carnem, triſtitiam non ſuſtinet. Indue te ergo hilaritate, quæ ſemper habet gratiam apud Dominum; & lætaberis in eâ. Omnis enim hilaris vir bene operatur, & bona ſapit & contemnit inanem triſtitiam. Vir autem triſtis male facit, quia triſtem facit Spiritum S. qui datus eſt homini hilari. Et iterum male facit quod triſtis orat Dominum, & non ante facit exomologeſin, & non impetrat à Deo quod petit. Semper enim oratio triſtis hominis non habet virtutem ut accedat ad altare Dei - - quoniam triſtitia ſedet in corde ejus. Cum ergo mixta fuerit ora-

λύ

* Hæc verba quæ uncis incluſi, neque in veteri latina Hermæ verſione, nec in Antiochi homilia 25. ubi mandatum hoc Hermæ affert, leguntur.

λύπη ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίησι τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὥσπερ γὰρ ὄξος οἴνῳ μεμιγμένον τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν, οὕτως καὶ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καθάρισον οὖν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ.

tio Viri cum triſtitia, non patietur orationem mundam adſcendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eandem ſuavitatem non habet, ſic & triſtitia Spiritui S. mixta eandem orationem mundam non habet. Munda ergo te à triſtitia mala, & vives Deo.

Mandatum XII. (** *Athanaſio X.*)

P. 256. Ἆρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν, ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν. Ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν * (καὶ χαλιναγωγήσεις αὐτὴν καθὰς βούλει.) Ἀγρία γὰρ ἐστιν ἡ ἐπιθυμία (ἡ πονηρὰ, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβερωτέρα γάρ ἐστιν καὶ λίαν ἑαυτῆς ἀγριότητι δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους) μάλιστα εἰ ἂν ἐμπεσῇ εἰς αὐτὴν ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐὰν μὴ ᾖ συνετὸς, δαπανᾶται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς. Δαπανᾷ δὲ τούτους μὴ ἔχοντας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους τῷ αἰῶνι τούτῳ. Τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον: Ποῖα, Κύριε, εἰσὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, τὰ παραδιδοῦντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; γνώρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον. - - Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς καὶ πολυτέλεια πλούτου, ἥ ἐστι

Tolle à te omnem cupiditatem malam, & indue cupiditatem bonam & ſanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis malam & refrenabis eam ſicut volueris. Horrenda eſt enim cupiditas mala, & difficile mitigatur. Horribilis eſt valde & fera, & feritate ſua conſumit homines. Maxime ſi inciderit in eam ſervus Dei; & niſi ſapiens fuerit, conſumetur ab illa peſſime. Conſumit autem tales, qui non habent veſtem cupiditatis bonæ, & implicat illos negotiis hujus ſeculi, & tradit illos morti. Quæ ſunt, inquam, Domine, opera cupiditatis malæ, quæ tradunt homines morti? Demonſtra mihi, ut recedam ab illis. Audi. Primum - - cupiditas mala eſt concupiſcere uxorem alienam; vel mulierem

** Diſtinctio varia & ordo capitum ac mandatorum diverſus. Videtur etiam libri 2. mandatum 10. & 11. contrahendum eſſe in unum, viciſſim duodecimum in duo eſſe diſtinguenda.

* Hæc uncis incluſa, ex Antiochi Homilia 74. ſupplevi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

φιλαργυρία, ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ ματαίων], καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων γεύσεων, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν καὶ μωρῶν, καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφὴ μωρά ἐστι καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

mulierem concupiſcere virum alienum; & lautitias concupiſcere divitiarum, & multitudinem ciborum ſupervacuorum, & ebrietatem multam & delicias multas. Fatuæ enim ſunt deliciæ multæ, & voluptates multæ ſupervacuæ ſunt ſervis Dei.

Ibidem.

(Ἀπέχεσθαι * οὖν δεῖ τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων, ἵνα ἀπεχόμενοι ζήσητε τῷ Θεῷ) Ἐὰν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ ὑποταγῇς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεῦσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλει.

Si autem ſervieris cupiditati bonæ, & ſubditus ei fueris, poteris dominari ſuper cupiditatem malam, & erit ſubdita tibi, ſicut volueris.

Ibidem. §. III.

Ἤθελον γνῶναι, ποίοις τρόποις δεῖ με δουλεῦσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε, φησὶν, ἐργάσαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πίστιν καὶ ἀγάπην (καὶ ταπεινοφροσύνην, καὶ ἀσχημοσύνην - - - ἰθην, ποιῆσαι τῆς κοσμικῆς - - ότητος, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια τοῖς προειρημένοις) ταῦτα ἐργαζόμενος εὐάρεστος ἔσῃ δοῦλος τοῦ Θεοῦ. - - Pag. 259. Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολὰς λέγει ἐμοί. πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ παρακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Vellem ſcire, Domine, quomodo ſervire deberem cupiditati bonæ. Audi, inquit, habe timorem Dei, & fidem in Deo & veritatem ama, & juſtitiam dilige, & fac bonum: hæc operando probatus eris ſervus Domini - - Conſummatis his mandatis duodecim, dixit mihi: Habes hæc Mandata, ambula in his; & audientes homines hortare, ut pœnitentiam agant, & pœnitentia eorum munda fiet reliquis diebus vitæ eorum.

Domine hæc mandata magna & præclara ſunt; & exhilara-

Pag.

* Quæ uncis incluſa ſunt, in veteri latina Hermæ verſione non extant, & forte à pſeud. Athanaſio addita ſunt.

Pag. 263. Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ δυναταί εἰσιν, δυνάμεναι εὐφρᾶναι τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. οὐκ οἶδα, Κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραί εἰσιν. ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς αὐστηρίας, εἶπεν. Ἄνανδρε, ἀκηδιαστὰ, ῥᾴθυμε καὶ ὀλιγόψυχε, οὐκ οἶδας ὅτι ἐὰν ἐν σοὶ ἑαυτῷ προθῇ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτὰς φυλάξεις. Εἰ δὲ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, μὴ δύνασθαι αὐτὰς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς. οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστή; Ὅτι ἔκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ, κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Τί οὖν; πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος Κύριός ἐστιν, καὶ πάντων δύναται κατακυριεῦσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεῦσαι; -- pag. 264. ὥστε πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων τὸν Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ χείλη ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραί εἰσιν, καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς οἱ ὀλιγόψυχοι καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι οὐδέν ἐστιν εὐκολώτερον αὐτῶν, οὔτε γλυκύτερον, οὔτε ἡμερώτερον. (P. 258.) Βλέπε στερεῶς καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας

re cor hominis poſſunt, qui potuerit cuſtodire mandata hæc. Sed neſcio, Domine, an poſſint mandata hæc ab homine cuſtodiri. Ait mihi: hæc mandata facile cuſtodies, & non erunt dura, ſed ſi tamen in cor tuum poſueris non poſſe ab homine cuſtodiri, non cuſtodies ea. Hæc mihi vehementer iracunde locutus eſt, ita ut conterreret me valde. Vultum enim ſuum mutaverat, ita ut non poſſet homo ſuſtinere iram ejus. Et cum vidiſſet me conturbatum totum & confuſum; cœpit loqui moderatius, & hilarius dicens: Stulte & inſenſate, inconſtans & ignorans majeſtatem Dei, quam magnus quamque mirabilis ſit qui orbem creavit propter hominem, & omnem creaturam ſubjecit homini, & omnem poteſtatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum. Dominari, inquit, poteſt omnium horum Mandatorum, qui habet Dominum in corde ſuo: qui autem habent Dominum in labiis ſuis, & cor illorum obtuſum eſt, & longe ſunt â Domino; illis mandata hæc dura ſunt & difficilia. Ponite ergo vobis qui vacui & leves eſtis in fide, Dominum Deum veſtrum in corde habere; & intelligetis quod nihil facilius eſt his mandatis; neque dulcius, neque manſuetius neque

συ

σου ἐπίστρεφε πρὸς Κύριον, καὶ μὴ φοβηθῇς τὸν Διάβολον, δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ παρέχων τὴν νίκην. Ὁ Διάβολος μόνον φόβον ἔχει, ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῇς οὖν αὐτὸν, καὶ φεύξεται ἀπὸ σοῦ. - - - - οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπιζόντων ἐπ᾽ αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ Διάβολος παλαῖσαι, καταπαλαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντιστῇς αὐτὸν, νικηθὲις φεύξεται ἀπὸ σου κατῃσχυμμένος. - - - Μᾶλλον φοβήθητι τὸν Κύριον τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι.

ſanctius; convertite vos ad Dominum Deum, & relinquite Diabolum & voluptates ejus; quia malæ ſunt & amaræ & immundæ: & nolite timere Diabolum, quia in vobis poteſtatem non habet. Ego enim vobiscum ſum Nuncius pœnitentiæ, qui dominor illius. Diabolus autem timorem facit, ſed timor illius vanus eſt. Nolite ergo timere eum, & fugiet à vobis. - - Non poteſt, inquit, dominari in Dei ſervos, qui ex totis præcordiis in Dominum credunt. Poteſt autem Diabolus luctari, ſed vincere non poteſt. Si enim reſiſtitis illi, fugiet à vobis confuſus. - - Audite ergo me & timete Dominum omnipotentem, qui poteſt vos ſalvos facere & perdere.

Lib. III. Similitud. V. §. III.

Pag. 261. Πρῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς, καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μιασμοῦ, καὶ μνησικακίας καὶ αἰσχροκερδίας, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ᾗ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτῳ καὶ λαχάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, συμψηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὗ ἔμελλες ἐσθίειν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δὸς χήρᾳ ἢ ὀρφανῷ ἢ στερουμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὔξεται ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Ἐὰν οὖν τελέσῃς τὴν νηστείαν, ὡς ἐνε-

Primum omnium cave ab omni probro, & turpi verbo, & ab omni noxia cupiditate, & purifica ſenſum tuum ab omni vanitate ſeculi hujus. Si hæc cuſtodieris, erit hoc jejunium juſtum. Sic ergo facies. Peractis quæ ſupra ſcripta ſunt illo die quo jejunabis, nihil omnino guſtabis niſi panem & aquam; & computata quantitate cibi, quem cæteris diebus comeſturus eras, ſumtum diei illius quem facturus eras, repones, & dabis viduæ, pupillo aut inopi;

τηλα-

Digitized by Google

τετελεσμένην σοι, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

& ſic conſummabis humilitatem animæ tuæ, ut qui ex eo acceperit ſatiet animam ſuam, & pro te adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur ſic conſummaveris jejunium tuum, quemadmodum præcipio tibi; erit hoſtia tua accepta Domino, & ſcribetur hoc jejunium tuum. Hæc ſtatio ſic acta eſt bona, hilaris & accepta à Domino.

Lib. III. Similitud. VI. §. I.

Pag. 261. F. Ἦλθον εἰς πεδίον, καὶ δείκνυσί μοι παῖδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἐνδυμάτων κροκαίων βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν, καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα, καὶ λίαν σπαταλῶντα καὶ ἱλαρὰ, σκιρτῶντα ὧδε κἀκεῖ. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἱλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἦν καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. καὶ ἄλλα πρόβατα εἶδον σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἑνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα,

Et venimus in quendam campum: & illic oſtendit mihi juvenem paſtorem, veſtitum ſyntheſin veſtimentorum colore coccineo. Paſcebat autem pecora copioſa: & pecora illa velut in voluptatibus erant, & plurimis deliciis; & hilaritate exſultabant, & exſultantia diſcurrebant huc atque illuc. Et ipſe paſtor vehementem ex grege ſuo percipiebat voluptatem, & vultus paſtoris illius valde hilaris erat, inter pecora diſcurrentis,

Ibidem §. *II.*

Καὶ λέγει μοι. Βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; βλέπω, φημὶ, Κύριε. οὗτος, φησὶν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν. οὗτος ἐκτρίβει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτὰς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλλυνται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ

Ait mihi Angelus: Vides autem hunc paſtorem? Video, inquam, Domine. Et dixit mihi: Hic nuncius illecebrarum, dulcedinis & voluptatis eſt. Hic ergo corrumpit mentes ſervorum Dei, & avertit eos à veritate, oblectans cupiditatibus, & pereunt. Obli-

Digitized by Google

ζῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι (ἐν) ταῖς ματαίαις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ, οὐ γινώσκω, Κύριε, τί ἐστιν εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. καὶ λέγει μοι. Ἄκουε, φησίν. Ἃ εἶδες πρόβατα ἱλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν τούτοις οὖν μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστιν, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τοιούτων ζωὴ θάνατός ἐστιν. Ἃ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκότες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτοὺς, εἰς δὲ τὸν Κύριον μὴ βλασφημήσαντες. οὗτοι οὖν κατεφθαρμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστι μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀναστάσεως ἕως τινός. Ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέρμα αἴγιον λευκὸν καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν καὶ ὄζους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε φοβηθῆναί με αὐτόν, οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὲ σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη καὶ τριβολώδη, ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ

viſcuntur enim mandata Dei vivi, & in luxuriis converſantur & deliciis vanis; & corrumpuntur ab hoc Nuncio malo aliqui usque ad mortem, aliqui vero usque ad defectionem. Dico ei: Domine, non intelligo quid ſit *ad mortem*, & quid *ad defectionem*. Audi, inquit: Quæcunque pecora vidiſti valde læta & exſultantia; ii ſunt, qui in perpetuum à Deo diſceſſerunt, & tradiderunt ſe deſideriis hujus ſeculi. Iis ergo non eſt per pœnitentiam regreſſus ad vitam: quoniam quidem adjecerunt ad reliqua delicta ſua, & nomen Domini nefandis inſectati ſunt verbis. Hujusmodi homines morti ſunt deſtinati. Quæ vero vidiſti pecora non exſultantia, ſed uno loco veſcentia, ii ſunt, qui tradiderunt ſe quidem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum in Dominum locuti ſunt. Hi igitur non defecerunt à veritate; ideoque repoſitam adhuc habent ſpem vitæ in pœnitentia. Defectio enim habet ſpem aliquam redintegrationis; mors vero perpetuo tenetur interitu. Rurſum progreſſi ſumus paululum; & oſtendit mihi paſtorem magnum, & velut agreſtem figuram habentem, amictum pelle, alba caprina, peram geſtantem in humero, & manu virgam nodoſam, & valde duram, & flagellum in manu; aſpectum autem tru-

τρι-

τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ᾽ ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐταλαι πώρουν δαιρόμενα ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ὧδε κἀκεῖ περιέλαυνεν αὐτά, καὶ ὅλως ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ ἐδίδου, οὐδὲ ἵσταντο.

cem & ſævum habebat, ut poſſet terrere aliquos; talis erat aſpectus ejus. Hic ergo accipiebat ab illo juvene paſtore ea pecora, quæ delicias quidem agebant, ſed non exſultabant, & compellebat ea in præcipitem locum quendam, ac ſpinoſum, tribuliſque confertum, usque adeo, ut de ſpinis, & tribulis ſe non poſſent explicare; ſed implicita ibi paſcebantur ſpinis & tribulis: & graves cruciatus experiebantur ex verbis ejus: agebat enim ea, & nec conſiſtendi eis locum ante tempus permittebat.

Ibidem §. *III.*

Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζώμενα καὶ ταλαιπωροῦντα, ἐλυπούμην ἐπ᾽ αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβασανίζοντο, καὶ ἀνοχὴν ὅλως οὐκ εἶχον: Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ μετ᾽ ἐμοῦ λαλοῦντι. Κύριε, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ποιμὴν ὁ ἄσπλαγχνος καὶ πικρός; καὶ λέγει μοι, οὗτός ἐστιν ὁ ἄγγελος τῆς τιμωρίας. Ἐκ μὲν τῶν ἀγγέλων τῶν δικαίων ἐστὶν, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν, καὶ τιμωρεῖται αὐτοὺς, καθὼς ἄξιοί εἰσιν, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ. ἤθελον γνῶναι, Κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας ποταπαί εἰσιν. Ἄκουε, φασίν. Αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικαί εἰσιν βάσανοι. Ἐπὰν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ, νομίζοντες ἐν ἀναπαύσει

Cum viderem ergo ſic ea flagellari, & miſerias experiri; dolebam pro eis, quia valde cruciabantur; nec ulla requies eis dabatur. Dico ad Paſtorem illum, qui erat mecum: Quis eſt, Domine, hic Paſtor tam implacabilis, & tam amarus, qui nullo modo miſeratione movetur adverſus hæc pecora? Hic, inquit, Paſtor, pro juſtis quidem Nuncius eſt, ſed præpoſitus pœnæ. Huic ergo traduntur, qui à Deo aberraverunt & ſervierunt deſideriis ac voluptatibus ſeculi hujus. Punit ergo eos, ſicut meruit unusquisque eorum, ſævis variisque pœnis. Vellem, inquam, noſſe Domine, varias has pœnas, cujusmodi ſunt. Audi, inquit: Variæ pœnæ atque tor-

εἶναι καὶ πλούτῳ, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑστερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενείαις ποικίλαις περιπίπτοντες, ἄλλοι ἂν ἀκαταστασίαις, ἕτεροι ὑβριζόμενοι ὑπὸ ἐλαττόνων, καὶ ἑτέραις ποικίλαις πράξεσι. Πολλοὶ γὰρ ἀκαταστάντες ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὅλως ὑποβαίνει, καὶ δυσχεραίνουσιν, καὶ οὐ γινώσκουσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ ἃ ἔπραξαν, οὐκ εὐοδοῦνται, καὶ λοιπὸν αἰτιῶνται τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν, ἐπιστρέψαντες δουλεῦσαι τῷ Θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ἂν δὲ μετανοήσωσι καὶ ἀνανήψωσι, τότε συνιῶσι ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐοδοῦντο, καὶ οὕτως δοξάζουσι τὸν Κύριον, ὅτι δίκαιος κριτής ἐστιν καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαιδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν.

menta hæc ſunt, homines quotidie in vita ſua patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur; alii diverſas acrimonias; quidam inconſtantiam; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia & incommoda. Plurimi enim inconſtanti conſilio multa conantur, nec quicquam conducit eis, & dicunt in actibus ſuis ſucceſſum ſe non habere. Succurrunt iis ea quæ nequiter fecerunt, & Dominum cauſantur. Cum igitur perpeſſi fuerint omnem vexationem, & omne incommodum, tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, & firmantur in fide Domini, & per reliquos dies vitæ ſerviunt Domino mente pura. Et cum cœperint delictorum agere pœnitentiam, tunc aſcendunt in præcordia eorum opera ſua, in quibus ſe nequiter exercuerunt; & tunc dant Deo honorem, dicentes juſtum judicem eum eſſe, meritoque ſe omnia eſſe perpeſſos juxta facta ſua.

Ibidem §. *IV.*

Ἄκουε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τῆς βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία, τῆς δὲ βασάνου ὧραι τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐὰν οὖν μίαν ἡμέραν τις τρυφήσῃ καὶ * ἀπαι-

Audi, inquit, quanta ſit vis utriusque, dulcedinis ac voluptatis. Dulcedinis una hora ſuo ſpatio terminatur: pœnæ vero una hora triginta dierum vim poſſidet. Quicunque igitur uno die

τη-

* Leg. ἀπατηθῇ.

Digitized by Google

τηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐνιαυτοῦ ὁλοκλήρου ἰσχὺν ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσούτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδέν ἐστιν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολύς. Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος καὶ πράσσων ἃ βούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδυται, ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἑκάστης ἡμέρας, ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῇ ἡμέρᾳ.

perceperit fallacem dulcedinem ac voluptatem, unoque die cruciatus ſit, anni ſpatium dies cruciatus ejus valebit. Ita quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum eſſe tempus mundanæ dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero, tormentorumque amplius.

Ibidem §. *V.*

Pag. 263. Καὶ λέγω τῷ Ἀγγέλῳ. Ποῖαι τρυφαί εἰσι βλαβεραὶ, λέγε μοι. Πᾶσα πρᾶξις σαρκικὴ τρυφή ἐστιν, ὅτι ἡδέως ποιεῖ αὐτήν. Ὁ γὰρ ὀξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ, ὁμοίως καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ μέθυσος καὶ ὁ καταλάλος, καὶ ὁ ψεύστης, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητὴς, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὗται δὲ οἱ πράξεις βλαβεραὶ εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν: αὕτη οὖν ἡ τρυφὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν, αἱ δὲ προειρημέναι τρυφαὶ βάσανον.

Dixi ei: quæ ſunt, Domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas eſt, quodcunque libenter facit. Etenim iracundus ſatis faciens moribus ſuis, percipit voluptatem ſuam; & adulter & ebrioſus, & detractor, & mendax, & cupidus, & fraudator, & quicunque iis ſimile aliquid admittit, morbo ſuo parens, percipit ex ea re voluptatem. Hæ omnes dulcedines ac voluptates noxiæ ſunt ſervis Dei. Propter has itaque cruciantur & patiuntur pœnas. Sunt enim voluptates ſalutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes percipiunt voluptatem dulcedine ſua tracti. Hæc ergo voluptas utilis eſt ſervis Dei, & vitam parat hujusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ, quæ ſupra dictæ ſunt, tormenta & pœnas pariunt.

Digitized by Google

X. S. Hermæ Editiones.

Prima Jac. Fabri Stapulenſis, Pariſ. 1513. fol. apud Henr. Stephanum avum.

Nic. Gerbelii. Argentorat. 1522. apud Jo. Schottum. 4.

In Orthodoxographis Jo. Heroldi. * Baſil. 1555. & Jo. Jac. Grynæi 1569. fol.

In Bibliothecis Patrum T. 3. Pariſ. 1575. T. 5. 1589. 1610. 1644. 1654. T. 1. Colon. 1618. & Lugd. 1677. fol

Cum notis *Caſp. Barthii*, poſt Claudiani Mamerti libros 3. de ſtatu animæ, Greg. Thaumaturgi de anima libellum ex verſione Ger. Voſſii & incerti Philoſophi Chriſtiani celebres de anima opiniones, ex Jo. Tarini verſione, Cygneæ 1655 8. ſubjecto libello Paciani de pœnitentia.

Cum notis *Jo. Baptiſtæ Cotelerii*, inter Patres Apoſtolicos, Pariſ. 1672. fol.

Ex recenſione & cum notis *Jo. Felli* Oxonienſis Epiſcopi Oxon. 1685. 12. una cum Barnaba.

Cum notis Cotelerii & Felli in nova Patrum Apoſtolicor. editione à Jo. Clerico curata Amſt. 1698. fol.

Belgice, quam verſionem ex Zwickero memorat B. Ittigius.

Anglice Guil. Wakeo interprete Lond. 1693. & 1710. 8. cum Epiſtolis Clementis, Barnabæ, Ignatii ac Polycarpi.

Plura de Herma, quem Philippenſium Epiſcopum nonnulli incerta fide tradunt, præter jam laudatos Henſchenius IX. Maji T. 2. p. 360. Sam. Baſnage ad A. C. 157. Elias du Pin, Tillemontius in Memoriis Eccleſ. Nourrius in Apparatu, diſſ. I. 4. aliique de Hiſtoria & monumentis Eccleſiaſticis ſcriptores, inprimis Ittigius *ὁ μακαρίτης* in diſſ. de patribus Apoſtolicis p. 184-206. & in ſelectis Hiſt. Eccleſ. Sec. I. capitibus p. 65. ſeq. & p. 155-179. quo poſtremo loco de doctrina in Hermæ libris contenta erudite diſſerit. Alius Hermes præfectus Urbis, ſub Trajano memoratur in Actis Martyrii S. Alexandri I. Romæ Epiſcopi à quo cum uxore & ſorore & filiis & 1250. ſervis uxoribusque & filiis eorum

rum

* Hinc Labbei error, qui in Hæreſiologia editum Hermam falſo tradit. Nimirum ab Heroldo editum Hermam legerat vel meminerat, at non in Hæreſiologia Heroldi verum in ejus Orthodoxographis Hermas occurrit. Labbeum ſecutus Nourrius p. 61.

rum baptizatus eſſe legitur. Vide Acta Sanctor. ad 3. Maji T. 1. p. 371. 373. & 375. ubi Papebrochius notat Acta illa Alexandri, quæ ille latine edidit, exſtare in Bibl. Ambroſiana Mediolani Græce reddita, ſub titulo S. Hermetis.

XI. Acta Praxedis Virginis, ſororisque Pudentianæ & fratrum SS. Novati ac Timothei patrisque Pudentis Senatoris, quæ præmiſſa Paſtoris Presbyteri ad Timotheum & Timothei ad Paſtorem Epiſtola ediderunt, & Hermæ, Pii Pontificis fratri tribuunt Baronius T. 2. Annal. & Henſchenius Act. Sanctor. 19. Maj. indigna eſſe fide probat Tillemontius T. 2. Memor. Eccleſ. parte 2. p. 528. ſeqq. Paſtoris cujusdam Epiſcopi libellum in modum Symboli, memorat Gennadius de ſcript. Eccleſ. c. 76. Plures Paſtores Martyres celebrant Martyrologia. Cæterum de Pœmandro & aliis ſcriptis ſub Hermetis Trismegiſti nomine ambulantibus, quæ Hermæ Apoſtolico parum veriſimiliter tribuit Sandius in nucleo Hiſt. Eccleſ. p. 56. dixi libro 1. c. 7. ſeq.

XII. De S. CLEMENTIS Romani Epiſcopi Epiſtola ad Corinthios ſtante adhuc templo, ante Hermæ Paſtorem, & Epiſtolam Barnabæ ut videtur ſcripta, Epiſtolaque quæ eidem Clementi tribuitur altera ac vere poſteriore dixi l. V. c. V. §. 14. Nunc de ſcriptis Clementi ſuppoſitis nonnulla ſubjungere juvat. Nam de Clemente ipſo cui circa A. C. 83. Evariſtus in Romanæ Eccleſiæ Epiſcopatu ſucceſſit, videri poſſunt Cotelerius in Patribus Apoſtolicis (qui a) Martyrium etiam Clementis è *Sim. Metaphraſte* ad 23. Nov. & *Ephrami Cherſonis Epiſcopi* Homiliam de miraculo quodam Clementis, Græce & Lat. edidit: alterum etiam ejusdem ſi nanciſci potuiſſet tractatum additurus memoratum Allatio, & incipientem ſic: ἐξελθόντος Φιλίππου τοῦ Ἀποστόλου τῆς Γαλιλαίας.) Caveus in Vitis Patrum & Tillemontius in Tomo 2. memor. Hiſtor. Eccleſ. videri poterit Philippus Rondininus Faventinus libris duobus b) de S. Clemente Papa & Martyre, ejusque in urbe Roma baſilica. Rom. 1706. 4.

Κα-

a) Martyrem Clementem vix quisquam vocat ante Rufinum: unde martyrium ejus in dubium vocat Dodwellus ad Pearſonii Opera poſtuma p. 213. ſeqq Certe Narratio illa quam latine poſt alios ediderat Lazius 1551. cum Abdia, & Surius 23. Nov. exiguam ſidem meretur, licet ejusmodi Acta Clementis legit etiam Gregor. Turonenſis de gloria Martyrum c. 35. incertum an habuerit illa Clementis Papæ geſta, quæ à *Jo. Diacono* Romano (circa extremum ſeculi IX.) ſcripta teſtatur Sigebertus de Script. Eccleſ. c. 106.

b) Acta eruditor. T. 4. ſupplem. p. 140.

Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, *SS. Apoſtolorum Canones LXXXV.* quos *Joh Zonaræ, Theodori Balſamonis* & *Alexii Ariſteni* ſcholiis illuſtratos Græce & latine cum notis eruditis edidit *Guil. Beveregius* in Pandectis Canonum, ſive magno Synodico, Oxon. 1672. fol. Occurrunt & in Patribus Apoſtolicis *Cotelerii*, qui præter novam verſionem ſuam notasque addidit veterem interpretationem *Dionyſii Exigui*, ſed is Dionyſius cum aliis antiquis latinis tantum Canones quinquaginta (qui prioribus Græcis 42. reſpondent) agnoſcit. Qua de re uti de variis Canonum horum editionibus vide B. Ittigii Appendicem de hæreſiarchis Apoſtolicæ ætatis p. 161. ſeq. In editione Patrum Cotelerianorum Amſtelodamenſi additæ etiam ſunt jam laudatæ à me Beveregii notæ. Græce Canones Apoſtolicos ad Calcem Nouellarum Juſtiniani ſubjunxit Georgius Haloander, & latine vertit Norimb. 1531. fol. Clauſulam à verbis ταῦτα ἡ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ὑμῶν ὦ ἐπίσκοποι, in Turriani edit. & Græco Latina Geſneri Tiguri 1559. fol. obviam, addidit quoque è MS. Auguſtano Elias Ehingerus, qui Canones Apoſtolor. cum aliis Conciliorum Canonibus Græce & Lat. edidit 1614. 4. Eandem in pluribus Codicibus Græcis reperit Cotelerius, quemadmodum & extat in *Arabica* verſione.

Hosce Canones, qui Conſtitutionum Apoſtolicarum libris ſubjici ſolent, Apoſtolis auctoribus editos & à Clemente Romano collectos eſſe multi ſibi perſuaſerunt, pro qua ſententia præcipue militant *Franciſcus Turrianus* libro primo integro contra Magdeburgenſes pro Canonibus Apoſt. & decretalibus Pontificum Florent. 1572. fol. & noviſſime *Antonius de Caſtrovillare*, c) Ord. Minor. S. Franciſci de Paula in diſſ. hiſtorico Chronologica & dogmatica pro quinquaginta Canonibus Apoſtolicis, Rom. 1697. 4.

Illam ſententiam ante Natalem Alexandrum ſec. I. diſſ. 18. cui potiſſimum Caſtrovillarius reſpondere ſtudet, validiſſimis rationibus oppugnavit *Jo Dallaus* libro tertio de Pſeudepigraphis Apoſtolicis. Hardervic. 1653. 8. Sed nimis videtur ipſe in alteram partem canonum illorum antiquitatem deprimere, dum ad quintum & tantum non ſextum

c) Vide Acta Erud. A. 1697. p. 523. & Ittigii diſſ. de Patribus Apoſtol p. 212. ſeq. ubi Caſtrovillarium refellit. Prodiit etiam adverſus Canonum Apoſtolicorum auctoritatem & antiquitatem diſſertatio Hiſtorico Theologica *D. Jo. Pauli Hebenſtreitii*, Jenæ 1701. 4. Cæterum Animadverſiones in hos Apoſtolicos Canones, quæ Gallice Ludovico Thomaſino ut ajunt auctore prodierunt Antwerpiæ 1698. 8. haud vidi. Canones quos ſub Apoſtolorum nomine legunt Habesſini, vide ſi placet apud Ludolſum Commentar. ad Hiſt. Æthiopic. p. 304. ſeqq. Æthiopice & Latine.

Digitized by Google

tum ſæculum illos rejicit, cum veriſimillimis argumentis nixa ſit opinio, cui lubens aſſentior, virorum præclarorum, qui ſæculo jam tertio canones illos ſynodicos Apoſtolicarum, ſive Apoſtolicæ doctrinæ adhærentium Eccleſiarum, editos fuiſſe ſibi perſuadent. Confer ſi placet quæ pro illa ſententia diſputant Petrus de Marca III. 2. de concordia ſacerdot. & Imperii, Schelſtratenus in Antiquitate illuſtrata p. 263. ſeq. Pearſonius parte 1. Vindic. Ignatii c. 4. ac præcipue Guil. *Beveregius* ſuis ad Canones Animadverſionibus, adverſus quem cum Matthæus Larroquanus vir & ipſe doctus ad calcem ſuarum ad Pearſonianas Ignatii Vindicias obſervationum Rothomag. 1674. 8. Dallæi ſententiam tueri conatus eſſet, idem Beveregius doctiſſimo opere quod Codicem Canonum Eccleſiæ primitivæ vindicatum inſcripſit, & Londini 1678. 4. edidit, pluribus argumentis eandem evertit. Recuſus eſt ille Codex Canonum vindicatus in Amſtelodamenſi Patrum Coteleriancrum editione.

Omitto *novem Canones*, quos velut ab Apoſtolis in Concilio Antiocheno conſignatos, è Codice Græco quem Pamphili Martyris fuiſſe tradit, vulgavit Turrianus lib. 1. contra Magdeburgenſes c. 25. Baronius ad A. C. 102. n. 19. & Binius T. 1. Concilior. pluribusque argumentis explodunt Pagius ad A. C. 56. (Baronii 58. Num. 118.) & Natalis Alex. Sec. I. diſſ. 20. atque ante utrumque Dallæus III. 22. ſqq. de Pſeudepigraphis Apoſtolicis.

2. Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποςόλων, διὰ Κλήμεντος, τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου τε καὶ πολίτου Καθολικὴ διδασκαλία, ſive *Conſtitutionum Apoſtolicarum libri VIII.* quos Photio olim Cod. 112. laudatos primus è tribus Codd. MSS. d) Calabro, Siculo ac Cretenſi *Græce* cum prolegomenis & explanationibus Apologeticis Græce à ſe ſcriptis edidit *Franciſcus Turrianus* S. I. Venet. 1563. 4. ex officina Jordani Zileti.

Latine poſt lacinias quaſdam ſive Epitomen è MS. Cretenſi excerptam verſamque, à *Carolo Capellio, Veneto* Ingolſtad. 1546. atque inde in poſteriore Conciliorum editione Crabbiana ſive Petri Crabbe Colon. A. 1551. p. 27. editam, prodierunt libri VIII. interprete *Jo. Carolo Bovio*, e) Epiſcopo Oſtunenſi, Venet. eodem Anno 1563. 4. Paris 1564. 8. & inter S. Clementis opera ibid. 1568. Colon. 1569. fol.

d) Alii MSS. Codices in Bibl. Cæſarea occurrunt. Vide Neſſelium part V. p. 20. ſqq. 129. & 138. Eclogas Codicis Mazariniani (jam Regii) laudat Cotelerius.

e) Vide Leonardi Nicodemi additiones ad Nicolai Toppi Bibl. Neopolitanam p. 119. Ittigii appendic. ad diſſ. de Hæreſiarch. p. 190. ſeqq.

atque in edit. Conciliorum Suriana Colon. 1567. fol. Deinde ex *Turriani* verſione cum ejus ſcholiis & obſervationibus, Antwerp. 1578. apud Plantin. fol. & in Conciliorum editionibus Dominici Nicolini Venet. 1585. & Severini Binii Colon. 1606. fol. *Græce & Latine* cum *Turriani* verſione recudi curavit Fronto Ducæus ad calcem Canonum Apoſtolorum & Concilior. commentariis Jo. Zonaræ illuſtratorum Pariſ. 1618. fol. atque inde Labbeus T. I. Concilior. Pariſ. 1672. fol. Denique cum verſione & notis eruditis *Cotelerii* viderunt lucem inter Patres Apoſtolicos Pariſ. eodem anno 1672. & Amſt. 1698. fol.

Has Conſtitutiones, quibus Apoſtolicam ætatem tribuunt Turrianus, Boviusque, longe recentiores eſſe, ac Clementi Rom. ſuppoſitas probant, ne alios jam allegem Jo. Dallæus libro I. ac 2. de Pſeudepigraphis Apoſtolicis, & Natalis Alex. Sec. I. diſſ. 18. Vide etiam Ittigii 𝔬 *μακαρίτȣ* appendicem ad diſſ. de Hæreſiarchis p. 199. ſeqq. ubi ad teſtimonia veterum pro Conſtitutionibus à Turriano allegata reſpondet. Videtur autem Opus hoc non diu ante Euſebium * eſſe ſub Clementis editum nomine, ac conflatum ex variis ſecundi & tertii ſæculi conſtitutionibus Eccleſiaſticis, *διδασκαλίαις, διδαχαῖς, διατάξεσι* f) quæ Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum Clementis, Ignatii Polycarpi, Hippolyti nominibus ferebantur olim incerta fide, & in antiquis ſtichometriis memorantur, atque ex parte etiam hoc nomine in Bibliothecis ut Cæſarea g) & Bodlejana ſuperſunt manu exaratæ. Canones Apoſtolorum vocat auctor Operis imperfecti in Matthæum, ad VI. 3. & XXV. 18. ubi librum octavum allegat, & ad V. 22. *ſicut Apoſtoli in Canonicis ſuis interpretantur.* Fuiſſe tamen olim Apoſtolicarum *διατάξεων* nomine celebres, quæ in his octo libris longe aliter leguntur h) patet vel ex Epiphanii LXX. 10. quem locum reſpicit ubi Apoſtolicam conſtitutionem laudat Apologia Auguſtanæ Confeſſ. i) Itaque ab Heterodoxis interpolatas Conſtitutiones jam olim conqueſti ſunt Patres Trullani Canone 2.

3. *Ἀνα-*

* Opera *πολύστιχα χθὲς καὶ πρώην* Clementi ſuppoſita teſtatur Euſebius III. 38. Hiſt. Petri & Apionis dialogos ibi commemorans.

f) Uſſer c. 7. prolegom. ad Ignat. Pearſon I. Vindic Ignat. c. 4. Steph. le Moyne not. ad Varia ſacra p. 1072 & Grabe ſpicileg. Patrum T. I. p. 40. ſeqq.

g) Vide Neſſelium part. V. Catalog. MSS. p. 20. Grabe p. 285. ſeq.

h) Uſſer. prolegomen. ad Ignat c. 9.

i) Loc. IV. de Eccleſia p. 154. adde Ittigii diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 220. ſeq.

Digitized by Google

3. *Ἀναγνωρισμὸς* k) *Recognitionum libri X.* qui latine tantum ex verſione *Rufini* exſtant, quam in Gaudentii ille Epiſcopi Brixienſis gratiam compoſuit. *Paulinum* Nolanum ex Epiſt. 47. ad Rufin. itidem Clementis interpretationem conſtat aggreſſum, ſed non videtur ultimam illi manum impoſuiſſe. Teſtimoniis Origenis, Euſebii & aliorum Veterum de hoc opere, quæ diligentisſime ut ſolet Cotelerius collegit, adde quod illud reſpicere videtur auctor l) Conſtitutionum Apoſtol. VI. 8. tum Sozomenus libro & capite primo m) ubi Clementem inter Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcriptores principe loco nominat: laudatur & ab Iſidoro Hiſpalenſi, lib. de natura rerum c. 17. & 31. atque Originum lib. 3. c 50. Neque aliud, puto, eſt *Itinerarium Apoſtolorum* quod ab Iconoclaſtis jactatum rejicitur Concil. VII. Act. 5. plerique *περιόδυς Petri* vel *Clementis*, alii *κηρύγματα, πρὸς Σίμωνα τὸν Μάγον διαλέξεις, πράξεις* ſive *Acta* vocant, & Græce adhuc ſub *ἀναγνωρισμῦ* titulo legit Photius Cod. 113. licet Petavius lib. 1. de Trinitate c. 3. §. ult. putat Photium longe depravatiorem editionem recognitionum vidiſſe, quam quæ hodie ſupereſt: forte enim Rufinus, ut conſuevit facere, inter interpretandum quædam emollivit atque interpolavit, alia omiſit. Unde Ebioniſmi ab Epiphanio obſervati pauca admodum * in hodiernis veſtigia. Cæterum falluntur Viri docti n) qui præfationem Rufini, quæ præmittitur recognitionum libris, ſuppoſitam eſſe ſibi perſuadent: gravius etiam hallucinatus Anaſtaſius Bibliothecarius o) qui verba Rufini: ut *Clementem noſtra lingua redderemus*, ita accepit, ac ſi recognitiones latine ſcriptæ primum fuiſſent, deinde amiſſæ atque à Rufino demum iterum è Græco in Latinam linguam reſtitutæ. *Bardeſanem* vero hæreticum auctorem eſſe recognitionum

E 2 ut

k) In Rufini præf. pro *ἀναγνώσεων*, legendum *ἀναγνωρισμῦ* ex Rufino ipſo de adulteratione librorum Origenis, & Photio. Cod. 113. Titulus exinde eſt, quod in illo opere inter alia narratur, quomodo Clemens & pater ejus atque alii fratres ſe iterum recognoſcunt.

l) Confer Grabii ſpicileg. T. I. p. 283. ſeq.

m) Valeſ. ad paginam 401. Sozomeni. Cæterum fuit & alius Clemens Hiſtoricus & Chronographus Suidæ, Johanni Malalæ, Etymologo & Anonymo Combefiſiano in Originibus CPol. laudatus, qui de Imperatoribus Romanis ſcripſit, & ſæculo quarto vixiſſe videtur.

* Grabe ſpicileg. T. I. p. 279. ſeq.

n) Sixtus Senenſis lib. 2 Bibl. S. ubi de Clemente: Bellarminus de Script. Eccleſ. & Jo. Rainoldus in Cenſura Apocryphorum T. I. p. 108.

o) Anaſtaſius Epiſt. ad Johannem Diaconum Collectaneis à Sirmondo editis præmiſſa, T. 3. Opp. Sirmondi p. 472. Huetius Anaſtaſium ſecutus p. 246. libri de claris Interpretibus.

ut vir doctiſſimus p) ſuſpicatur, vel ideo non crediderim, quia fragmentum inſigne quod libro nono recognitionum §. 17. ſqq. inſertum eſt, ex dialogo Bardeſanis de fato producit Euſebius VI. 10. præparat. Potius hinc colligas auctorem recognitionum quisquis fuit Bardeſane juniorem q) locaque varia ex aliis ſcriptoribus operi ſuo illis non nominatis intexuiſſe, quemadmodum partem ejusdem loci Bardeſanei Cæſarius dialogo ſecundo inſeruit, nec Bardeſanem nec recognitiones de nomine allegavit. Clariſſ. Nourrii porro verba p. 222. Apparatûs ad Bibliothecam Patrum, emendatione indigent: *Bardeſanes Syrus fragmentum non minus prolixum* (è recognitionum libris) *in ſuum adverſus Marcionem librum tranſtulit. Nam Bardeſanes ille hunc eundem librum ſub Soteris Pontificatu paullo poſt ſecundum ſæculum medium Antonino Imperatori nuncupavit. Jam ergo pervulgati erant illi recognitionum Clementinarum libri.* Nam primum non conſtat dialogum de fato compoſitum fuiſſe contra Marcionem: Deinde p. 221. rectius ſcripſerat ipſe Nourrius: *in recognitionibus reperiri fragmentum ex libro Bardeſanis Syri adverſus Abydam Aſtrologum edito, totidem verbis tranſſcriptum.* Notabis etiam Xaverium in Hiſtoriam S. Petri Apoſtoli, quam Perſice ſcripſit, nonnulla ex recognitionibus inſeruiſſe, de quo vide Ludovici de Dieu notas p. 112. ſeq.

Primus hos libros è Rufini verſione edidit *Jo. Sichardus*, Baſil. 1526. fol. cum ſpuriis Epiſtolis decretalibus Pontificum. Hinc viderunt lucem Pariſiis 1541. fol. 1568. 8. &c. Exſtant & inter alia Clementina ex recenſione *Lamberti Gruteri* Venradii, cum ejusdem ſcholiis Colon. 1569. fol. quo in volumine poſt recognitiones ſequuntur Canones Apoſtol. cum duplici verſione Dionyſii Exigui vetere & nova Greg. Haloandri: Conſtitutiones Apoſtolorum ex Bovii verſione cum ejusdem ſcholiis: Epiſtolæ decretales Pontificum, Epitome hiſtoriæ Clementinæ de geſtis Petri ex Joach. Perionii verſione: Epiſtolæ Ignatii ex edit. Symphoriani Champerii, S. Polycarpi Epiſtola, cum duabus Martiali Lemovicenſi ſuppoſitis: Conſtantini M. Confesſio & edictum, Canonesque Conciliorum Nicæni, CPolitani, Epheſini & Chalcedonenſis. &c. Recuſæ etiam Recognitiones cum Lamberti præfat. & ſcholiis ſunt in Bibliotheca Patrum edit. Lugdunenſis 1677. Tomo II. Sed præſtantiſſima haud dubie operis huius editio

p) Guil. Cave in Vita Clementis §. 11. T. 1. p. 211. ſqq. in Hiſt. literaria, ubi de Clemente, & Bardeſane.

q) Dodwell. p. 443. diſſ. VI. ad Irenæum & Grabe T. 1. ſpicileg. p. 278. qui Græca Bardeſanis cum latinis in recognitionum Opere, confert p. 290-299.

Digitized by Google

editio debetur *Cotelerio*, qui in Patribus Apoſtolicis illud ex ſex MSS: Codicibus recenſuit, ſectionibus diſtinxit & doctis notis illuſtravit Pariſ. 1672. Amſt. 1698. fol. Addidit etiam ex tribus Codicibus capita decem libri tertii (à ſecundo ad undecimum) quæ in aliis MSS. & editionibus deſiderantur, forte quod illa Rufinus velut obſcuriora & Ebionitarum gemina argutiis vetere neglexerat. Sex illi Codices MSti, quibus Cotelerius uſus eſt, ſunt Regius, Sorbonicus, Thuanus, Petri Petiti & Carmelitarum diſcalceatorum. Præter hos Colbertinum ante annos quadringentos exaratum laudat Clariſſ. Nourrius p. 224. Fuit etiam noſtra ætate qui libros recognitionum *Germanice* verteret, quæ interpretatio cum Godfridi Arnoldi præfatione vidit lucem An. 1702. 8.

4. *Τὰ Κλημέντια* in Athanaſii Synopſi memorata, lectaque auctori Chronici Alex. ac Nicephoro Calliſto, conſtabant viginti Homiliis ſive Colloquiis, quibus Pſeudo Petri ad Jacobum & altera ad eundem Jacobum Hieroſol. Epiſcopum Epiſtola Clementis r) nomine præmittitur, in qua opus iſtud vocatur *Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν καὶ κηρυγμάτων ἐπιτομή.* Homilias priores XVIII. & undevigeſimam altera parte mutilam primus ex Codice Regis Galliæ Græce edidit, verſioneque latina & notis illuſtravit Cotelerius. Valde corruptum illud exemplar fuiſſe queritur ad Homil. VI. 10. *ut ſi* inquit, *interdum ceſſitem, veniam ab æquo lectore poſſim ſperare.* Multa in hoc opere eadem quæ in recognitionibus, adeo ut pro altera recognitionum editione Rufino memorata habeat doctiſſimus Caveus.

5. Breviorem ex hiſce *Epitomen* à *Simeone Metaphraſte* ut videtur compoſitam, cui etiam *vita Clementis* attexitur, primus Græce edidit *Adr. Turnebus* Pariſ. 1554. 4. adjuncta *Joach. Perionii* verſione, quæ legitur etiam inter Clementis ſcripta à Lamberto Grutero edita Coloniæ 1569. fol. Hanc epitomen cum tribus MSS. Bibl. Regiæ non parum inter ſe differentibus contulit, & cum nova ſua verſione Clementinis homiliis ſubjecit Cotelerius in laudata mihi jam toties Patrum Apoſtolicorum editione. Titulus eſt: *περὶ τῶν πράξεων ἐπιδημιῶν τε καὶ κηρυγμάτων τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου ἐπιτομή, ἐν ᾗ καὶ ὁ αὐτοῦ συμπεριείληπται βίος πρὸς Ἰάκωβον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων.*

 6. Cle-

r) Hanc Clementis Epiſtolam vertit etiam Rufinus, cujus interpretationem cum veteri editione & MS. Codice collatam Cotelerius ſeparatim Græcolatinæ ſuæ editioni ſubjunxit. Teſtatur autem Photius Cod. 113. aliis recognitionum Codicibus Epiſtolam ſub Petri, aliis Clementis nomine præfixam fuiſſe.

6. Clementis *Liturgia* ſive *de ritu Miſſæ*, Græce & latine ad calcem Liturgiæ S. Marco tributæ vulgata Pariſ. 1583. 8. eſt libri octavi Conſtitutionum Apoſtolicarum caput 5. cum ſequentibus, uſque ad extremum capitis 15.

7. *Compendiolum fidei Chriſtianæ*, cum recognitionibus Clementis editum à Jo. Sichardo Baſil. 1526 fol. eſt lacinia ab Iſidoro Mercatore, qui in Epiſtolas decretales Pontificum circa A. C. 790. ſuppoſuit attexta Epiſtolæ ad Jacobum, quam à Rufino Latine verſam dixi. Vide Blondelli pſeudo Iſidorum p. 28. qui & cæteras *Epiſtolas quatuor decretales* Clementi tributas animadverſionibus ac cenſuris ſuis confixas addidit.

Scripta Pſeudo Clementis deperdita:

1. Priores *decem libri* ante recognitiones miſſi ad Jacobum, lib. V. c. ult. quorum argumentum traditur lib. III. c. 75. Primus ex his fuit *de Vero Propheta*, quem Cæſareâ miſiſſe ſe ait lib. 1. c. 17.

2. Sermones *de providentia & juſto DEI judicio.* *Λόγοι περὶ προνοίας καὶ δικαιοκρισίας Θεοῦ*, quorum primum allegat Anaſtaſius Antiochenus quæſt. 96.

3. *Revelationes B. Petri Apoſtoli* à diſcipulo ejus Clemente in unum volumen redactæ. Jacobus de Vitriaco Epiſcopus Acconenſis in Epiſtola ad Honorium III. in Spicilegio Dacheriano T. 8 p. 382. Confer quæ de Apocalypſi Petri notata à me ſunt in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 940. ſeq.

4. *Petri cum Apione* (Pliſtonico) *prolixa diſputatio*, *Πέτρου καὶ Ἀπίωνος διάλογος* Euſeb. III. 38. Hiſt. quem à recognitionibus Clementis recte diſtinguit Grabius T. 1. ſpecileg. p. 271. quique jam Nicephori Calliſti tempore intercidiſſe videtur, quoniam dubitat ille III. 18. Hiſt. an idem ſit cum Clementinis, de quibus paullo ante dixi homiliis.

XIII. S. IGNATIUS Nuranienſis (è Nura Sardiniæ civitate) * Evodii à Petro Apoſtolo ordinati ** in Epiſcopatu Antiocheno ſucceſſor,

* Abulpharajus p. 119. Tentzelii diſſ. ſelect. part. 1. Exercitat de apophthegmate Ignatii ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται, p. 47. Grabe T. 2. ſpicilegii Patrum p. 1.

** Etiam Ignatium S. Petri dextra ordinatum ſcribit Theodoritus Dialogo 1. ſed paſſus eſt S. Petrus ſub Nerone Imp. A. C. 66. à quo tempore ad matyrium Ignatii intercedunt Anni 50. De Evodio Vide Acta Sanct. VI. Maji T. 2. p. 98. & Caveum ad A. C. 44. atque Ittigium de patribus Apoſtolicis p. 97. ſeq. ubi Epiſtolam ſub ejus nomine, inſcriptam Φῶς, laudatamque Nicephoro II. 3. Hiſt. rejicit.

Digitized by Google

ceſſor, Martyrium paſſus A. C. 116. Trajani 19. ut demonſtrarunt Guil. Loydius Epiſcopus Aſaphenſis in diatriba edita à Pagio in Critica Baroniana ad A. C. 107. n. 4. ſeq. & ante eum Jo. Pearſonius in diſſ. poſtuma de anno quo S. Ignatius à Trajano Antiochiæ ad beſtias fuit condemnatus, quam poſt notas Pearſonii in Ignatium vulgavit Tho. Smithus p. 58. ſeq. Oxon. 1709. 4. Poſt condemnationem Antiochiæ Romam vinctus miſſus Ignatius eſt, quo in itinere, Euſebio III. 36. teſte, Epiſtolas ſcripſit ante Euſebium lectas Irenæo atque Origeni, deinde vero quam plurimis aliis, quorum teſtimoniis conſtat, illas ipſas quas illi legerunt, nos hodie tenere. Ordo Epiſtolarum ex Euſebii teſtimonio hic fuit: *Ad Epheſios.* 2. *ad Magneſios.* 3. *ad Trallenſes.* 4. *ad Romanos,* 5. *ad Philadelphienſes.* 6. *ad Smyrnenſes* & 7. *ad Policarpum*, quam poſtremam ſine magna cauſa Uſſerius Vir præſtantisſimus rejicit. Hieronymus ordinem neglexit, & Epiſtolas ſeptem enumerare contentus, promiſcue retulit. In Codice Mediceo Græco autem & veteri verſione latina hic eſt ordo: 1. *ad Smyrnæos*, 2. *ad Polycarpum*, 3. *ad Epheſios*, 4. *ad Magneſios*, 5. *ad Philadelphienſes*, 6. *ad Trallianos.* Nam *Epiſtola ad Romanos*, quia Actis Martyrii Ignatiani inſerta legitur, in illa collectione omiſſa eſt. Haſce vero Epiſtolas, prout ab Iſ. Voſſio Græce & Uſſerio latine primum ab interpolationibus liberæ editæ ſunt auctorem non mentiri, ſed genuinum ac pretioſum Antiquitatis Chriſtianæ monumentum eſſe, adverſus *Jo. Dallæum* a) (cujus pleraque argumenta interpolatas ac ſpurias Ignatii Epiſtolas tangunt, Mediceo Codice tum nondum vulgato) *Dav. Blondellum*, b) *Claudium Salmaſium*, c) aliosque Viros doctisſimos, certisſimis argumentis probavit

a) Libro 2. de Dionyſii & Ignatii ſcriptis Genev. 1666. 4.

b) Lib. de Epiſcopis & presbyteris, & Epiſtolis ad Iſ. Voſſium, quibus reſpondit Voſſius Epiſtolis ad Blondellum quæ Vindiciis Pearſonianis ſubjiciuntur, ſimul etiam confutans quæ Edmundus Albertinus p. 283. lib. de Evchariſtia Epiſtolis Ignatii objecit.

c) Salmaſius in Apparatu de primatu Papæ p. 56. ſeq & ſub Walonis Meſſalini nomine lib. de Epiſcopis & Presb. cujus quemadmodum & Blondelli objectionibus reſponderunt *Henr. Hammondus* diſſ 2. de juribus Epiſcopatus Lond. 1651. 4. & *Dionyſ. Petavius* V. 8. dogm. Theol. de Hierarchia Eccleſiaſtica: Ut omittam quæ à Nourrio diſſ. VII. apparatus Tillemontio, Natali Alex & aliis in medium allata ſunt. Contra novas Jo. Oweni objectiones vindicavit ſe Hammondus in libro Anglico, qui inſcribitur Anſwer to the animadverſions on the diſſertations touching Ignatius Epiſtles, and the Epiſcopacy in them aſſerted. Lond. 1654. 4. & Tomo ſecundo operum Hammondi, junctim excuſorum Lond. 1684. fol. quatuor Voluminibus.

Digitized by Google

bavit *Jo. Pearſonius* Epiſcopus Ceſtrienſis in Vindiciis Ignatii, d) ut ei aſſentiri haud dubitem, licet Vir doctus *Matthaus Larroquanus* Rothomagenſis Eccleſiaſtes in obſervationibus ad Ignatianas Pearſonii Vindicias filio Jo. Dallæo inſcriptis, e) diſperſas ac profligatas Dallæi patris copias inſtaurare, etiam atque etiam fuit conatus.

Præter has ſeptem Ignatii τοῦ θεοφόρου Epiſtolas, ſolas Antiquitati primitivæ cognitas, non tantum exſtant illæ eædem Epiſtolæ (à quo & quo tempore, ante A. C. 580. ſaltem, non ſane conſtat) *interpolatæ*, (quas ſolas genuinas eſſe, alteras vero illas, quas ſinceras eſſe dixi, ab Athanaſio ** decurtatas, inauditum & incredibile *Wilhelmi Whiſtoni*, novi Arianorum in Anglia promachi paradoxon eſt ſingulari ſcripto nuper f) proditum magis quam demonſtratum:) ſed etiam *ſpuriæ* aliæ, antiquioribus ſcriptoribus ignotæ, *Græce* quidem *quinque*, 1. *ad Mariam* Caſtabalitidem ſive Neapolitanam prope Zarbum (Ciliciæ hæc opida ſunt) cujus & ipſius *Mariæ* nomine *Epiſtola ad Ignatium* fertur, latine primum ab Uſſerio, & Græce ab Iſ. Voſſio edita. 2. *Ad Tarſenſes.* 3. *Ad Antiochenos.* *** 4. *Ad Heronem* Diaconum Antiochenum, & 5. *ad Philippenſes*, περὶ βαπτίσματος. Ex his eidem Whiſtono genuinæ videntur ſcriptæ ad Tarſenſes, ad Antiochenos, ad Heronem. Sed nulla hujus ſententiæ ſuæ certa argumenta afferre potuit. Ordo Epiſtolarum in interpolatis Codicibus Auguſtano, Geſneriano, Colbertinis Nourrio p. 77. laudatis, aliisque hic eſt: *Ad Mariam Caſtabalitidem*, 2. *ad Trallenſes*, 3. *Ad Magneſios.* 4. *Ad Tarſenſes.* 5. *Ad Philippenſes.* 6. *Ad Philadelphienſes.* 7. *Ad Smyrnæos.* 8. *Ad Polycarpum Smyrnæ Epiſcopum.* 9. *Ad Antiochenos.* 10. *Ad Heronem.* 11. *Ad Epheſios* & 12. *ad Romanos.* Deni-

d) Pearſonii Vindiciæ Ignatianæ prodierunt Cantabrig. 1672. 4. & Tomo ſecundo Patrum Apoſtolicorum Cotelerii ſubjectæ ſunt in editione Amſtelodamenſi A. 1698. fol curante V. C Joanne Clerico.

e) Larroquani obſervationes prodiere ſine nomine Auctoris, Rothomag. 1674. 8. male Allixio tribuuntur in Catalogo Bibl. Bigotianæ T. 2. p. 17.

** Ab impatiente librario decurtatas ſuſpicabatur Jo. Morinus de ſacris Ordinationibus part. 3. Exerc. 3. c. 3. qui & ipſe interpolatas ſinceris præfert. Lectiones interpolatarum editionum quandoque meliores eſſe Codice Mediceo, diſputat etiam Rich. Simon ſub Hieronymi le Camus nomine contra Voſſium p. 24. quod nec ipſe, credo, Voſſius negaverit.

f) Lond. 1710. 8. Titulus libri eſt: *an eſſay upon the Epiſtles of Ignatius, by William Whiſton, M. A. Profeſſor of Mathematicks in the Univerſity tho Cambridge.* Confer de hoc libro ſi placet Jacobi Bernardi V. C. Novellas Reip. litterariæ menſe Auguſto A. 1710 p. 196. ſeq.

*** Ex alia Ignatii ad Antiochenos Epiſtola Damaſcenus & Antonius Meliſſa proferunt duo fragmenta, quæ vide apud Clariſſ. Grabium T. 2. ſpecilegii Patrum p. 24.

Denique longe minorem fidem merentur, quæ *latine* tantum extant Epiſtolæ tres, 1. & 2. *ad Johannem* Evangeliſtam, & 3. *ad Mariam* Virginem cum Mariæ reſponſoria, de quibus vide ſi placet poſt Uſſerium diſſ. de Epiſtolis Ignatii c. 19. quæ à me notata ſunt in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 834-841. *Heroni* quoque Diacono Antiocheno ſuppoſitum eſt *elogium Ignatii*, quod latine edidit Baronius ad A. C. 110. n. 9. ex MS. Vaticano, & ex aliis tribus Codd. Uſſerius.

De more *Antiphonos hymnos* decantandi, quem Eccleſiæ Antiochenæ à S. Ignatio traditum narrat Socrates VI. 8. Vide Sviceri theſaurum & Meurſii, Cangiique gloſſaria, Theoph. Raynaudum in Oparaſcevaſtico T. 7. Opp. p. 457. ſeq. & Joſephum Mariam Carum præf. ad Reſponſorialia & Antiphonaria Eccleſiæ Romanæ edita Rom. 1686.

Quod in Catalogo librorum Chaldæor. ſive Syriacorum Hebed. Jeſu p. 18. *Ignatius de re fidei* memoratur, nihil aliud videtur reſpicere quam ejus *Epiſtolas*, quas *Syriace* ſecum ex Oriente attulit g) alter Ignatius Antiochenus Patriarcha junior, qui Romæ Gregorio X. Pontifice reformationi Calendarii interfuit, ibique diem obiit. Quamquam Robertus Huntingtonus cum in Oriente verſaretur, ſummo ſtudio Ignatii Epiſtolas Syriace verſas inquirens, omnino incaſſum & absque fructu hoc fecit, ut narrat Tho. Smithus in ejus Vita p. 8. Videtur etiam memorare Labbeus Bibl. nova MSS. p. 253. 255.

In Catalogo Liturgiarum Chaldaicarum ſive Syriacarum, quem habuit idem Patriarcha, h) memoratur *Liturgia S. Ignatii Græce compoſita Antiochiæ Anno 27. poſt aſcenſionem Domini, quam Chaldæam fecit S. Jacobus Epiſcopus Robenſis ſ. Edeſſenus.*

Ignatii Διδαχὴ ſive διδασκαλία in veteri Stichometria memoratur inter Apocrypha, de qua vide Pearſonium part. 1. c. 4. vindic. Ex hac forte petitum dictum Ignatii, quod laudat Chryſoſtomus hom. XI. in Epiſt. ad Epheſ. & Jo. Antiochenus ap. Coteler. T. 1. monument. p. 176. ſchiſma & perturbationem Eccleſiæ, *crimen* eſſe *neque martyrii ſanguine expiandum*,

Acta Martyrii Ignatiani.

Interpolata habent Græce Metaphraſtes 20. Dec. & exinde latine Surius & Bollandus Calendis Februar. Græce & latine in Patri-

g) Uſſer. c. 4. prolegom. in Epiſtolas Ignatii p. 192. edit. Amſt.
h) Vide Uſſer. c. 1.

Digitized by Google

bus Apoſtolicis Cotelerius. *Sinceriora* Jac. Uſſerius in lucem protulit *latine* ex duplici diverſa interpretatione, quam utramque e MSS. Codd. cum notis eruditis vulgavit in Appendice Ignatiana, Lond. 1647. 4. Etiam Græcum Actorum Ignatii exemplar in Bibl. Bodlejana ſed interpolatorum reperit, itaque editione indignum exiſtimavit. Hæc vero à *Philone*, *Cajo* & *Agathopode* Diaconis qui beatum CHRISTI Martyrem è Syria comitati erant, deſcripta fuiſſe ſibi perſuadet, & ſane in monumentis hujus generis videntur eſſe fide dignisſima. Poſt Uſſerium eadem latine dedere Bollandus in Actis Sanctor. Calendis Febr. T. 1. p. 13. ſeq. & Cotelerius in Patribus Apoſtolicis T. 2. *Græce* denique & latine è Codice Colbertino edidit *Theodoricus Ruinartus* in Actis Martyrum ſelectis Pariſ. 1689. 4. Atque inde Jo. Erneſtus Grabe T. 2. ſpicilegii Patrum Oxon. 1699. 8. p. 9. Tho. Ittigius in Bibliotheca Patrum Apoſtolica Lipſ. 1699. 8. ac denique Tho. Smithus ad calcem Epiſtolarum Ignatii Oxon. 1709. 4. In his Actis *Epiſtola* Ignatii ad *Romanos* Græce ſincere legitur, quam in Mediceo Codice omiſſam videre optaverat Iſ. Vosſius, contentus interim interpolatam ex veteri verſione latina recenſere & caſtigare.

Editiones Epiſtolarum Ignatii Interpolatarum & ſpuriarum.

LATINA trium Epiſtolarum 1. ad Mariam Virginem; & 2. ac 3. ad Johannem Apoſt. Colon. 1478. & Pariſ. 1495. 4. ad calcem quadrilogi de S. Thomæ Becket, Archiepiſcopi Cantuarienſis, vita, & proceſſu ſuper libertate Eccleſiaſtica per Her. de Hoſcham, Jo. Carnotenſem, Wilhelmum Cantuarienſem & Alanum Tewksburienſem.

Undecim Epiſtolarum (omisſis tribus quas jam dixi, & Epiſtola ad Mariam Caſtabalitidem necdum reperta) Pariſ. 1498. fol. una cum ſcriptis Dionyſio Areopag. tributis, & Polycarpi Epiſtola, ex antiqua verſione (ut obſervat Uſſerius, Adoni jam Vienenſi ſec. IX. lecta) edente *Jac. Fabro* Stapulenſi. Hinc Argentinæ 1502. & Pariſ. è Jodoci Clichtovei recenſione 1515: tum Baſil. 1520. 4. atque iterum ſeparatim Argentor. 1527. Auguſtæ Vindel. 1529.

Quindecim Epiſtolarum, addita illis undecim Epiſtola ad Mariam Caſtabalitidem & tribus primo loco à me memoratis, edente

Sym-

Symphoriano Champerio cum Areopagita. Colon. 1536. & Joach. Perionio curante 1557. atque cum Clementinis ſcriptis 1569. fol. Adde editiones Antwerp. 1540. Complut. 1541. Venet. 1546. 8. Pariſ. 1569. 8. & quæ in Micropresbytico 1550. & Orthodoxographis A. 1555. & in Patrum Bibliothecis obviæ ſunt.

GRÆCÆ duodecim Epiſtolarum 1. edente ex MS. Auguſtano *Valentino Paceo.* Dillingæ 1557. 8. qui in præf. etiam Germanicæ ſuæ verſionis meminit.

2. Pariſ. 1558. 1562. 8. apud Guil. Morellum, qui ad calcem, collatione latini interpretis, & doctisſimi, ut teſtatur, hominis conſilio plurium locorum caſtigationes adjunxit. Nitida eſt hæc editio. Etiam latinam novam verſionem edidit 1661. ſed quam Vairlenius notat in locis plurimis per veſtigia veteris interpretis incedere.

GRÆCOLATINÆ 1. Cum verſione ſive paraphraſi *Jo. Brunneri* (male *Brumerus* vocatur apud Nourrium p. 153.) Tigurini, Græcis e MS. Codice D. Caſparis à Nydprugck deſcriptis. Tiguri 1559. fol. in Theologorum veterum Græcorum collectione. Conradus Geſnerus qui Græca ad patruelem ſuum Andream miſit, tunc nihil inaudiverat de Pacei editione.

2. Cum *Hieron. Vairlenii* Sylvii interpretatione ſeparatim ad calcem libri ſubjecta & brevibus ſcholiis. Antwerp. 1566. & 1572. 8. apud Chriſtoph. Plantinum.

3. Cum eadem verſione ſcholiisque, in Orthodoxographis Jo. Jacobi Grynæi. Baſil. 1569. fol.

4. Cum ſcholiis *Martialis Meſtræi*, Theologi. Pariſ. 1608. 8. qui Vairlenii verſionem emendavit, ejusque & Morelli, & Jac. Billii ex lib. 2. ſacrar. Obſervatt. c. ult. notas addidit.

5. Cum Meſtræi verſione & *Nic. Vedelii* caſtigationibus, Apologia, notis & diſſertationibus. Genev. 1623. 4.

6. Cum Vairlenii & Meſtræi ſcholiis in Auctario Ducæano Græcolat. Bibliothecæ Patrum. Pariſ. 1624. fol.

GERMANICE per *Martinum Mollerum*, Eccleſiaſtem Sprettavienſem in Sileſia. Gorlitii apud Ambroſium Fritſch. 1592. 8.

Gallice per *Guil. Morellum*, Pariſ. 1562. 1612. 8. & per *Eudemarium* Rothomag. 1615. 8.

Jacobi Gretſeri vindicias duodecim Epiſtolarum Ignatii, alicubi latere teſtatur ſe audiviſſe, Philippus Labbæus. *Iſaacus* quoque *Caſaubonus* nonnullarum Ignatii Epiſtolarum antiquitatem novis ſe tuiturum rationibus pollicitus fuit, quas præmatura Viri doctisſimi morte interceptas dolet Pearſonius proœm. Vindic. Ignatii.

Editiones Epiſtolarum VII. Ignatii genuinarum.

quæ interpolatas & ſpurias adjunctas fere habent.

GRÆCOLATINÆ 1. Recenſente *Iſaaco Voſſio* è MS. Mediceo, atque additis veteri translatione ab Uſſerio edita, notisque ſuis & Barnabæ Epiſtola. Amſtelod. 1646. 4. Recuſa hæc editio Lond. 1680. 4. Locum Epiſtolæ ad Magneſios erudite illuſtrat Jo. Andreas Boſius Exercitatione Philologica ad 2. Tim. 2. 22. Jenæ 1673. 4. capite ſexto, ubi & de Ignatii Epiſtolis veterique ejus interprete plura.

2. *Jac. Uſſerii* caſtigatior, cum nova verſione in Appendice Ignatiana: Lond. 1647. 4. poſtquam interpolatas antea Græce & Latine cum eruditis prolegomenis notisque, & ſinceriorum veteri verſione vulgaſſet Oxon. 1644. 4.

3. *Jo. Baptiſtæ Coteleri* cum nova verſione ſua & notis, in Patribus Apoſtolicis 1672. fol. & Jo. Clerico curante Amſt. 1698. fol. in qua editione Cotelerii notis etiam animadverſiones & prolegomena Uſſerii, & Jo. Pearſonii vindiciæ Ignatii accedunt. Teſtimonia Veterum diligentisſime à ſe collecta Coteleriu præmiſit.

4. *Thomæ Ittigii* in Bibliotheca Patrum Apoſtolicorum, cum verſione Cotelerii, ſed ſubjecta ſeparatim, ut in Cotelerii Patribus Apoſtolicis factum, veteri interpretatione, interpolatis ſpuriisque Epiſtolis. Lipſiæ 1699. 8. Hic in diſſ. illi Bibliothecæ præmiſſa non modo de Ignatio ejusque ſcriptis diligentisſime diſſerit: ſed etiam de doctrina in Epiſtolis contenta videndus in ſelectis capitibus Hiſt. Eccleſiaſticæ ſæculi ſecundi.

5. Cum notis *Jo. Pearſonii* antea ineditis & novis * *Thomæ Smithi*. Oxon, 1709. 4. qua editione & Græcus contextus ad Codicem Mediceum & latina vetus translatio ad MS. Codicem Cantabrig. novo ſtu-

* Obiit Tho. Smithus hoc ipſo Anno 1711.

ſtudio exigitur. Cæterum interpolatæ & ſpuriæ Epiſtolæ à Smitho plane ſunt omiſſæ.

LATINA ex veteri translatione (*Roberti* forte *Lincolnienſis*) ad duorum MSS. Cantabrig. & Montacutiani Codicum fidem edita à *Jac. Uſſerio*, additisque Græcis interpolatis, ſed in quibus interpolationes ex verſione notatæ minio diſtinguuntur. Oxon. 1644. 4. Veterem hujusmodi translationem Epiſtolarum Ignatii, in qua illa de Paulo uxorato deſiderabantur, in Bibl. Vaticana pridem evolviſſe ſe teſtatus eſt Turrianus in Apologia pro Canonibus Apoſtolor. contra Magdeburgenſes, Pariſ. 1573. 8. pag. 8.

GERMANICA per C. D. V. B. A. 1693. 12. apud Jo. Georg. Lipperum, & ad calcem Novi Teſt. editi A. 1711. 12. Schiſbecæ prope Hamburgum.

ANGLICA Wilhelmo Wakæo interprete, Lond. 1693. & 1710. 8. una cum Clemente, Barnaba, Polycarpo, Herma.

Alii Ignatii.

P. Egnatius Stoicam ſectam profeſſus. Tacit. XVI. 32. Annal.

Ignatius Martyr Africanus, cujus meminit S. Cyprianus Epiſtola 39. ſcripta A. C. 250. & Martyrologium Rom. 3. Febr.

Ignatius Pro Cos. ad quem S. Nili Epiſtolæ.

Ignatius Grammaticus è Diacono CPolitano Metropolita Nicænus ſub initia Seculi IX. de cujus Jambis in Adamum, Tetraſtichis fabulas Æſopicas breviter complexis, aliisque ſcriptis dixi lib. 2. c. 9. §. 8. Ejus elegantisſima piisſima & mellitisſima carmina in Deiparam aliosque ſanctos laudat, atque editurum ſe promiſit Allatius ad Euſtachii Antiocheni Hexaëmeron p. 284. Vide & Suidam in Ἰγνάτιος.

Ignatius Patriarcha ab A. C. 847. CPolitanus, cui A. C. 858. depoſito Photius ſucceſſit, atque iterum A. 867. Thronum concedere fuit coactus. De illo vide vitam ejus cum variis monumentis & Synodo CPol. A. 854. ſub eo habita illuſtratam à Radero, Ingolſtad. 1604. 4. & recuſam T. 8. Concilior. edit. Labbei, & Chronicon Eccleſiæ Græcæ Philippi Cyprii cum Henr. Hilarii notis p. 107. ſeq. Baronium Tom. IX. Annalium, Martyrologia 23. Octobr. &c.

Ignatius cujus Acroſtichis adverſus imagines legitur in Operibus Theodori Studitæ p. 169. T. V. Operibus Sirmondi.

Digitized by Google

Ignatius Chryſopolitani Monaſterii Abbas, Ignatius Metropolita Claudiopolitanus, & Ignatius Lophorum Epiſcopus, ad quos exſtant Photii Epiſtolæ. Alius item Ignatius Abbas, de quo in Epiſtolis Theodori Studitæ.

Ignatius Epiſcopus, cujus colitur memoria 18. Maji in Ruthenorum Ephemeridibus, quas iconibus inſignes edidit Papebrochius ante Tom. I. Act. Sanctor. Maji.

Ignatii neſcio cujus commentarios Græcos MSS. in Ariſtotelis Logica memorat è Scipionis Tetti Catalogo Labbeus Bibl. nova MS. p. 171.

Ignatius Patriarcha Antiochenus junior, qui Romæ fuit ſub Gregorio X. de quo paulo ante feci mentionem.

Ignatius Pragenſis, Prior Caſinenſis monaſterii, qui ſcripſit Vitam & Paſſionem S. Bertharii Martyris & Abbatis XIX. Caſinenſis.

Ignatius Squarcialupus Florentinus, Monachus Benedictinus Abbas Caſinenſis A. C. 1520. extinctus, de quo T. XXI. Bibl. Patrum Lugd. p. 371.

Plures recentiores Ignatios memorat Nicolaus Antonius in Bibl. Hiſpana, & in his Ignatium Lojolam, Conditorem Ordinis Jeſuitici, defunctum A. 1556. & beatorum numero adſcriptum à Paulo V. A. 1609. Sanctorumque A. 1622. à Gregorio XV. Feſtum ejus celebratur 31. Julii, qui dies S. Germano antea ſacer erat. Vitam hujus Ignatii poſt Ribadeneiram aliosque noviſſime ſcripſit P. Bohourius.

Proxime exſpectamus novam Epiſtolarum S. Ignatii Antiocheni editionem una cum diatriba de Ignatiis ab erudito Viro *Georgio Claudio*, Claudii Jani, cujus Albertus Bartholinus de ſcriptis Danorum meminit filio, qui illius ſpecimen mihi oſtendit notis illuſtratum. Is totus in eo eſt, ut probet illam, quam ſinceram eruditi habent, Ignatii editionem adhuc * quam plurimis in locis interpolatam eſſe, nihilque pro genuino admittit, niſi quod eodem plane modo ſine ulla vel minima mutatione comprobatur ſuffragio omnium Codicum, quam in rem Florentinum & Auguſtanum diligenter contulit, verſionum item ac citationum. Cætera omnia rejicit, & minoribus typis exſcribi curabit. In diatriba, quam præfiget, de Ignatiis nonnulla etiam dabit

* Eadem fere Tentzelii ſententia p. 63. diſſ. ſelect. rejecta à Nourrio aliisque.

Digitized by Google

bit hactenus inedita, Ignatii præcipue Diaconi, quæ ex Bibliotheca Regis Chriſtianisſimi deſcripſit & latine convertit.

XIV. POLYCARPUS Epiſcopus Smyrnenſis à S. Johanne a) Apoſtolo conſtitutus, martyrium nono Antonini Pii anno in igne fortiter tulit A. C. 147. b) Proconſulem ut CHRISTO conviciaretur ſuadentem deteſtatus his verbis: c) *ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδέν με ἠδίκησε, καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου τὸν σώσαντά με; Sex & octoginta annos ei inſervio, nec ulla me unquam affecit injuria, & quomodo poſſum impie loqui adverſus Regem meum & Salvatorem meum?* Acta Martyrii ejus jam olim lecta in Eccleſia, & dies natalis celebratus, ſepulchrumque hodie etiam quotannis feſto ipſius memoriæ conſecrato ſolenniter inviſi teſtatur Tho. Smithus in notitia VII. Eccleſiarum Aſiæ p. 53. ubi & mentio ampli quod Smyrnæ adhuc oſtenditur Amphitheatri, in quo coronatus martyrio Polycarpus fuit, cujus in memoriam hi Romæ verſus in templo S. Stephani in Cælio monte leguntur:

Sir. LI. 6. In medio ignis ſum æſtuatus.

Phœnicem ſi quis medio miretur in igne
Emori, & exſtructo ſe reparare rogo;
Obſtupeat, Polycarpe, *avidas tibi parcere flammas*
Non auſas ſacra te violare face.
Mille nitent tædæ, rutilantque hinc inde favillis,
Atque in te, Dominum, quem colis ipſe, colunt.
Præmia nunc majora tibi ſed reddit Olympus,
Ignea qui pedibus ſubjicit aſtra tuis.

Præ-

a) Irenæus III. 3. atque inde Euſeb. IV. 14. & Hieron. de S. E. c. 17. Hinc viris doctis per Angelum Smyrnenſis Eccleſiæ à S. Johanne Apoc. II. 8. videtur deſignari Polycarpus, licet in Actis Polycarpi Pionio tributis & apud Suidam Polycarpus Buculo ſucceſſiſſe incerta fide traditur.

b) Confer Jo. Pearſonii Opera poſtuma p. 282. ſeqq. Neque adeo obſtant quæ Clariſſ. Vir Samuel Baſnage huic ſententiæ objicit ad A. C. 178. n. 4. Nam & Antoninum utrumq́ à veteribus inter ſe confundi tralatitium eſt, & verba: LXXXVI *annos ei inſervio* nihil aliud tinniunt, quam: *in hanc usque ætatem, qua annum attigi ſextum & octogeſimum.* Atque ita veteres intellexiſſe, ipſorum teſtimoniis diſerte conſtat. Quod vero tunc vixerit Polycarpus, cum Apoſtolus Paulus ſuas ad Philippenſes ſcripſiſſet litteras, licet nondum CHRISTO nomen dediſſet, ut colligit Uſſerius ex verbis latinæ Epiſtolæ §. 11. neque ex illis verbis ſequitur (poſſunt enim de Smyrnenſi Eccleſia intelligi) neque Pearſonii ſententiæ magis quam Uſſerii (qui ad A. 169. martyrium Polycarpi rejicit) adverſatur. Aliorum objectiones diluit Gabriel Gro-

de-

Digitized by Google

Præter collectionem Epiſtolarum Ignatii, quam Polycarpo deberi jam dixi, ſcripſit ipſe complures Epiſtolas, ex quibus una ad nos pervenit, publice olim, teſte Hieron. legi ſolita *Epiſtola ad Philippenſes* Ignatio defuncto exarata, & pietate Apoſtolici Viri haud indigna. Eam interpolatam hodie ferri ſuſpicabatur Clariſſ. Tentzelius diſſ. ſelect. p. 158. ſed parum firmis argumentis nixus, ut à D. Tho. Ittigio d) demonſtratum eſt, & à Guil. Caveo in parte altera Hiſtoriæ literariæ, qui Dallæi e) etiam & Larroquani f) argumentis adverſus hanc Epiſtolam allatis reſpondet. Etiam poſtremam Epiſtolæ partem adverſus ejusd. Dallæi & Lemonii ſuſpiciones vindicat Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum diſſ. 8.

Editiones Epiſtolæ S. Polycarpi ad Philippenſes.

LATINE ex veteri verſione primus edidit *Jacobus Faber* una cum ſcriptis Dionyſio Areopag. tributis, & undecim Ignatii Epiſtolis Pariſ. 1498. fol. per Joannem Higmanum & Wolfg. Hopylium. Sæpius inde recuſa, ut Argentin. 1502. Pariſ. 1515. (recenſente Jodoco Clichtoveo) tum Baſil. 1520. Colon. 1536. & una cum Clementinis Jo. Cochleo curante Ingolſtad. 1546. 4. & cum Dionyſii ſcriptis à Joach. Perionio translatis Colon. 1557. & cum Clementinis & Ignatio 1569. Exſtat etiam in Micropresbytico Baſil. A. 1550. p. 27. in Orthodoxographis p. 95. edit. A. 1655. atque in altera Orthodoxographorum ἐκδόσει A. 1569. & in Bibliothecis Patrum nullius non editionis, & noviſſime Lugdunenſis Tomo ſecundo.

GRÆCE

deckius ὁ μακαρίτης diſſ. de anno & die paſſionis Polycarpi, Gedani 1704. 4. Samuelis Petiti ſententiam IV. 6. Var. lect. A. C. 175. paſſum eſſe Polycarpum contendentis, confutatam vide à Steph. le Moyne prolegom ad Varia ſacra, qui pro A. 167. militat, atque ignis ſupplicium, quod S. Polycarpus ſubiit, à Luciano de morte Peregrini perſtringi putat, atque à Themiſtio ubi novi Empedoclis meminit, cujus tamen verba aliter intelligenda eſſe notavi lib. 2. c. 12. §. 8.

c) Apud Euſeb. IV. 15. Hiſt.

d) Ittigius diſſ. de Hæreſiarchis Apoſtolicæ ætatis p. 186. & Appendice ad diſſ. de Hæreſiarchis p. 75. ſeq.

e) Dallæus de ſcriptis Dionyſio & Ignatio ſuppoſitis lib. 2. c. 32.

f) Matthæus Larroquanus p. 64. ſeq. Obſervat. in Ignatianas Pearſonii vindicias, qui Polycarpo Epiſtolam illam certiſſimis argumentis aſſeruerat part. 1. c. 5.

Digitized by Google

GRÆCE (ſed ſect. 10. 11. 12. & 14. mancam) cum veteri *Latina* verſione A. 1633. ex Turriani Codice, è quo Sirmundus deſcripſerat, primus publicavit *Petrus Halloix* T. I. de Vitis ſcriptor. Orientalium p. 525. Hunc ſecutæ editiones.

Jac. Uſſerii, qui cum animadverſ. ſuis & Patricii Junii caſtigationibus ac Smyrnenſium de Martyrio Polycarpi Epiſtola notis illuſtrata, poſt Ignatii epiſtolas, ſive in Appendice Ignatiana illam vulgavit. Lond. 1647. 4.

Joach. Johannis Maderi Helmſt. 1653. 4. qui præfationem & Uſſerii Juniique notis ſuas in Martyrium Polycarpi addidit.

Jo. Baptiſtæ Cotelerii, qui Græcis novam verſionem ſuam notasque & veteri Latinæ verſioni itidem notas ſuas addidit in tomo ſecundo Patrum Apoſtolicorum Pariſ. 1672. fol.

Stephani le Moyne in Variis ſacris Lugd. Bat. 1685. 4. primum editis & A. 1694. iterum recuſis, qui recenſuit ex MS. Mediceo cujus apographum à D. Rullæo acceperat, & in quo cum Epiſtola Barnabæ (p. 218. edit. Voſſii) nulla interpoſita diſtinctione g) jungitur. Notas uberrimas & doctiſſimas idem Lemonius in altero Volumine hujus operis adjunxit.

Jo. Clerici in nova editione Patrum Apoſtolicorum Cotelerii, ubi Uſſerii & Junii notas Cotelerianis adjunctas & ſingulis paginis ſtatim ſubſtratas habes. Amſt. 1698. fol. Tomo ſecundo.

Tho. Ittigii, in Bibliotheca Patrum Apoſtolicorum Græcolatina. Lipſ. 1699. 8. præfixa erudita de Patribus Apoſtolicis diſſertatione.

Tho. Smithi cum ejus notis, ad calcem Epiſtolar. Ignatii, Oxon. 1709. 4.

ANGLICE in vita Polycarpi, inter vitas Patrum à Clariſſ. *Guil. Caveo* concinnatas editasque Londini 1682. fol. atque inde ſæpius, & *BELGICE*, *Salomone Bor* interprete Trajecti ad Rhen 1698. fol. & *GERMANICE* interprete Anonymo Brem. 1701. 4. in iiſdem Cavei Vitis Belgice & Germanice recuſis.

g) Plura ejusmodi commiſſionum ſive commixtionum in libris MSS exempla memorat Dodwellus diſſ. I. in Irenæum §. 30. Itaque nemo hanc ob cauſam Polycarpo tribuet, quæ Barnabæ eſſe veterum teſtimoniis conſtat. Neque Rullæo hoc in mentem veniſſe credit Jac. Gronovius præf. ad Melam à ſe A. 1696. editum.

Prodiit etiam *Anglice* ex interpretatione *Guil Wakei*, præmiſſa erudita præfat. Lond. 1698. 1710. 8. cum Clementis Rom. Barnabæ & Ignatii Epiſtolis, Hermæque Paſtore. Et *Germanice Martino Mollero* interprete ad calcem Epiſtolarum Ignatii Gorlitii 1592. 8. & ex nova verſ. in Novo Teſt. Germanice edito apud Hermannum Henricum Hollen, A. 1711. Schifbecæ prope Hamburgum 12. una cum Epiſtolis Barnabæ, Clementis & Ignatii.

Epiſtola Polycarpi *ad Athenienſes* in qua Dionyſii Areopagitæ fecerat mentionem, meminit S. Maximus proœmio ad Dionyſ. p. XXXV. Hinc forte Suidas ei Epiſtolam ad Areopagitam tribuit. Verum de his aliisque Polycarpi ſive deperditis ſive illi ſuppoſitis ſcriptis; *διδασκαλία*, libro de obitu S. Johannis &c. vide Caveum in Hiſt. literaria & Ittigii diſſ. de Patribus Apoſtolicis §. 91. p. 294. ſeq,

4. Polycarpum interprete Victore Capuano laudans Grotius ad Johann. XVII. 4. reſpicit *fragmenta* quinque in *Victoris Capuani* Catena in IV. Evangelia, tributa Polycarpo, atque primum edita latine à *Fevardentio* ad Irenæi III. 3. atque inde ab Halloixio, Uſſerio, Madero, Cotelerio, Clerico, Ittigio.

Acta S. Polycarpi, PIONIO auctori falſo tributa, poſt Petrum Halloixium in vitis Patrum Oriental. T. I. presſius à ſe è veteri Codice Græco verſa latine dedit Joannes Bollandus in Actis Sanctor. ad diem 26. Januar. Tomo II. qui etiam de Pionio ipſo videndus Tomo I. Febr. p. 37. ſeqq. Cæterum Acta illa Polycarpi à Clariſſ. W. Erneſto Tentzelio etiam in diſſ. ſelectis T. I. p. 76. ſeqq. latine exhibita, propter multas cauſas merito viris doctis nullam fidem mereri videntur. Certiora de Polycarpo dabit SMYRNENSIS *Eccleſia Epiſtola ad Eccleſias Ponti*, apud Euſeb. IV. 15. Hiſt. quam ex Menologio Græco h) MS. Barocc. Menſis Februarii integriorem Jac. Uſſerius & ex eo Tho. Ittigius cum Polycarpi Epiſtola edidit, ſed & I. Baptiſt Cotelerius in Patribus Apoſtolicis & Theodoricus Ruinartus in Actis Martyrum ſelectis, Thomasque Smithus cum Polycarpi Epiſtola recudendam dederunt, illuſtraruntque. Godfridus Arnoldus Germanice etiam vertit & una cum aliis ſelectis Actis edidit. Latinam antiquam verſionem ſive paraphraſim potius Uſſerius deſcripſit è duobus MSS. Cottoniano & Sariſberienſi. Hæc ſunt *vetuſtisſima illa Eccleſiæ martyria, quorum lectione*, ut ſcribit Joſephus Scaliger ad Euſeb. p. 121. *piorum animus ita afficitur, ut nunquam*

h) Simile MS. in Bibl. Cæſarea. Vid. Lambecium VIII. p. 88.

quam ſatur inde recedat: quod quidem ita eſſe unusquisque pro captu ſuo & conſcientiæ modo ſentire poteſt. Certe ego nihil unquam in Hiſtoria Eccleſiaſtica vidi, à cujus lectione commotior recedam, ut non amplius meus eſſe videar.

E recentioribus præter Bollandum, 26. Januar. Halloixium & Annalium conditores conſulendi inprimis Caveus in vitis Patrum Anglice, Belgice ac Germanice editis, & Tillemontius Tomo 2. Memor. Hiſt. Eccleſ. qui de Polycarpo ut ſolet accurate agit, & licet i) *Acta Pionii* pro veris habet, tamen Acta Polycarpi ſub Pionii venditata nomine ut nulla fide digna merito rejicit. Confer etiam ſi placet B. Theophili Spizelii Academiam JESU CHRISTI p. 23. ſeqq. Caſp. Crucigeri Orationem de Polycarpo T. 3. declamatt. Witebergenſ. p. 708. ſeq. Caſp. Sagittarium de natalitiis Martyrum cap. 2. Fabulam de S. *Benigno* Divionenſi per Polycarpum in Galliam miſſo refellit Iſmaël Bullialdus ſingulari diatriba Pariſiis A. 1657. 8. edita.

XV. JUSTINUS Samaritanus, a) Neapoli Syriæ Palæſtinæ b) ſive Sichemo oriundus, Priſci F. Bacchii Nepos natus videtur A.C. 89. in omni diſciplina Philoſophorum verſatus, Stoicum primo, mox Peripateticum, deinde Pythagoricum, ac denique Platonicum audivit. Hinc per ſenis cujusdam (Polycarpi forte) ſermones accenſus cupiditate CHRISTI doctrinæ pernoſcendæ, totum ſe illi dedit, & Philoſophum profeſſus Chriſtiana dogmata non imbibit modo, ſed & ore ac ſcripto adverſus Judæos Ethnicosque defendit, docuitque alios libenter, ac tandem à *Creſcente*, c) Philoſopho Cynico, qui Megalopoli Arcadiæ civitate verſabatur, ut ipſe futurum divinaverat d) delatus, ſanguine

ſuo

i) Pionium eadem qua Polycarpus perſecutione Martyrium obiiſſe Euſebius diſerte teſtatur in Chron. & IV. 15. Hiſt. p. 135. Itaque recte hujus fidem præfert Pearſonius p. 302. ſeq. Opp. poſtum. licet recentiores atque adeo ipſe *Actorum Pionii* auctor ſub Decio paſſum ſcribant. Hæc Acta licet ſincera videntur etiam Ruinarto, qui poſt Lipomannum Suriumque ac Bollandum (ad 1. Febr.) illa Actis Martyrum ſelectis inſeruit, Tillemontio quoque & Valeſio aliisque viris doctisſimis: tamen vel ob hunc ipſum ab Euſebio diſſenſum recte judicio Baronii ad A. C. 254. §. 1. rejiciuntur.

a) Epiphan. hæreſi 46. 1. ubi docet etiam triginta annorum fuiſſe Ruſtico & Hadriano tertium Coſſ. h. e. A. C. 119.

b) Juſtinus ipſe in limine Apologiæ majoris. Adde Tenzel. diſſ. ſelect. T. 1. p. 167. Grabe ſpicileg. patrum T. 2. p. 134.

c) Juſtinus ipſe ſub init. dialogi cum Tryphone.

d) Apologia minore f. 46. Confer Tatianum Juſtini diſcipulum f. 157. ſeq. ad Gentes & Euſebium in Chron. & IV. 16. Hiſt. quem ſequuntur Hieron. in Catalogo, Syncellus p. 351. Chronicon Alex. aliique. Cæterum Tatianus p. 165. Megalopoleos iterum meminit, unde colligas non Romam ſed Arcadiæ urbem, cui Dianæ Hymniæ fanum Pauſania teſte propinquum erat, etiam p. 157. ab eodem intelligi.

Digitized by Google

ſuo confirmavit, unde hæſit ipſi *Juſtini* MARTYRIS nomen, quo facilius ab aliis Juſtinis e) non martyribus diſtingui poſſet, licet & plures fuerint Juſtini Martyres. f) Martyrium paſſus eſt Præfecto urbis Junio Ruſtico (Anno ætatis 74. CHRISTI 163.) qui anno ſuperiore 162. cum Vettio Aquilino Conſulatum geſſerat. Paſſus itaque Juſtinus Anno tertio M. Aurelii Antonini & L. Veri. *Acta Martyrii* ejus latine edita à Surio & Papebrochio ad 13. April. à Baronio ad A. C. 165. & à Ruinarto in Actis ſelectis Martyrum: ſed Græce & latine à Dan. Papebrochio in Actis Sanctor. T. I. Junii p. 20. ſeq. Quod vero non de alio Juſtino, quem Græci in Typico Sabæ & in Menologiis à noſtro diſtinguunt, ſed de Tatiani Magiſtro intelligenda veniant, ſatis mihi adverſus Papebrochii argumenta ad 13. April. p. 104. ſeqq. confirmaſſe videntur Halloixius in vita Juſtini c. 26. Tillemontius ad Juſtini vitam nota 13. T. 2. memor. Hiſt. Eccleſ. & Grabius p. 141. ſeq. T. 2. ſpicilegii Patrum, qui triumviri perinde ut Caveus, Tentzelius & Ittigius, Samuelque Baſnagius de Juſtino ejusque ſcriptis diligenter diſſeruere, ne de Natali Alex. Elia du Pin & Labbeo atque aliis dicam. Scripta quæ exſtant eo quo Pariſienſis editio offert ordine, hæc ſunt:

I. Ao-

e) Præter Juſtinum ſcriptorem latinum pueris etiam notisſimum, quem cum noſtro Martinus Polonus perperam confudit & Juſtinos duos ſæculo VI. Imperatores, fuit. 1) Juſtinus Siculus Epiſcopus, cujus Epiſtola ad Petrum Fullonem circa A. C. 483. ſcripta ad calcem Zonaræ in Canones p. 538. atque inde T. 4. Concil. edit. Labbei p. 1103. prodiit. Huic Juſtino quæſtiones ad Orthodoxos & expoſitionem fidei tribuebat Clariſſ. Dodwellus. 2) Juſtinus Archi-Diaconus, ad quem ſcripſit Gelaſius in S. Anshelmi collectaneis T. 18. Bibl. Batrum Lugd. p. 616. 3) Juſtinus Manichæus, quem confutavit Fabius Marius Victorinus editus à Sirmondo Pariſ. 1630. 8. & Tom. I. Opp. p. 409. 4) Juſtinus Abbas Hieroſolymitanus, cujus mentio in Actis S. Anaſtaſii Perſæ ſub Choſroë & cui Raynaudus Epiſtolam ad Zenam ac Serenum tribuit. Acta illa Anaſtaſii habent Surius & Bollandus 22. Januar. 5) Juſtinus ad quem Martial XI. 66. Omitto Juſtinos Dominicanum & Lippienſem de quibus Voſſius Hiſt lat. Aliosque in Gruteri Indice Inſcript. Vet. & apud Reineſium p 410. Epiſt. ad Hoſmannum. Nec minus recentiores, ut Juſtinum Hiſpanum Abbatem Caſinenſem circa A. C. 1522.

f) Præter Juſtinum Martyrem quem in Græcorum Menologiis à noſtro diſtingui dixi, Juſtinus fuit Martyr novennis puerulus ſub Diocletiano paſſus, cujus Martyrium verſibus deſcripſit Beda T. 3. p. 266. ſeq. De hoc Martyrologia 12. Dec. in quibus alius Juſtinus memoratur Calendis Auguſti, alius item 17. Sept. Etiam in Hagiologio Franco Galliæ quod edidit Labbeus T. 2. Bibl. MSS. p. 704. ad 15. Octobr. Ut omittam Juſtinum Confeſſorem cujus vitam edidit p. 579. ſeq.

Digitized by Google

1. Λόγος (παραινετικὸς) ſive potius ut Damaſcenus in parallel. * Euſeb. Hieron. & Photius, ἔλεγχος πρὸς Ἕλληνας. p. 1-37. Teſte Maximo ad Dionyſium T. 1. p. 455. ipſe inſcripſerat Ἰουςίνου φιλοσόφου τὸν πρὸς ἕλληνας λόγον. Allegat Stephanus Gobarus apud Phot. Cod. 232. exſtantque verba apud Juſtin. p. 21. edit. Pariſ. Vertit latine ante Perionium, Gelenium, Langum *Jo. Franciſcus Picus* Mirandulanus editum inter alia Pici opera Argentor. 1507. & Baſil. 1528. fol. in Jo. Sichardi antidoto contra hæreſes & in Microprèsbytico 1550. & Orthodoxograph. 1555. 1569. atque iterum inter Jo. Franciſci Pici opera Baſil. 1601. fol.

Gallice vertit Martinus du Pin, Pariſ. 1580.

Germanice Caſpar Hedio, cum Hiſtoria Eccleſiaſt. Euſebii, Socratis &c. Argent. 1530. fol. Prodiit & ſeparatim Græce Pariſiis ex Guillardi officina 4. 1539. & latine.

2. Λόγος πρὸς Ἕλληνας. p. 37-40. Hunc primus Græce edidit & Latine vertit *Henricus Stephanus* A. 1592. 4. Sed majore ut videtur parte mutilum, quamobrem in eo non reperias diſputationem de dæmonibus, quam in eo legerunt Tatianus, Euſeb. Hieron. ac Photius, nec verba quæ ex Juſtini κατὰ ἑλλήνων affert Leontius contra Eutychianos & Neſtorianos libro 2. atque Græce è MS. Bodlejano deſcripſit Grabius T. 2. ſpicilegii Patrum p. 172.

3. Ἀπολογία α΄ καὶ β΄ ὑπὲρ χριςιανῶν. *Apologia* brevior, vulgo *prima* ad Senatum Rom. p. 41-52. & Apologia prolixior, vulgo *altera* ad Antoninum Pium. p. 53-102. atque ad unum Imperatorem non ad duos ſe ſcripſiſſe videtur teſtari ipſe Juſtinus tum in Apologia, tum p. 349. dialogi cum Tryphone, ubi ait ἐγγράφως ſe καίσαρι προσωμιληκέναι, licet viri docti docent utramque Apologiam pro Chriſtianis à Juſtino ſcriptam eſſe ad Imperatores M. Aurèlium Antoninum g) & Lucium Verum, Senatumque Rom. circa A. C. 161. & utramque eſſe veluti unum quoddam opus, ita ut prolixiori illi brevior inſtar appendicis ſubjuncta fuerit. Utramque hanc Apologiam egregium utique Chriſtianæ pietatis monumentum cum Langi verſione paſſim caſtigata notisque

 Vario-

*) Confer Grabium T. 2. ſpicileg. p. 148. ſeq. & Tillemont. nota 6. ad vitam Juſtini.

g) Euſeb. IV. 12. Confer Antonii Pagi Criticam Baronianam ad A. C. 162. Ruinartum in Actis ſelectis Martyrum p. 31. ſeq. & Jo. Erneſti Grabe ſpicileg. Patrum T. 2. p. 150. ſeq. & præf. ad Apologiam Juſtini breviorem, cujus lacunam quæ occurrit ſtatim poſt initium ſupplet ex duobus à Damaſceno ſervatis locis T. 2. ſpicileg. p. 173 ſeq. Cæterum Antonino Pio oblatam à Juſtino Apologiam multis diſputat Valeſius ad Euſebii IV. 16. cujus argumentis Pagius loco laudato reſpondet.

Variorum undique collectis diſtinctam in ſectiones, nitide edidere Oxonienſes, prolixiorem quidem recenſente *Grabio* 1700. 8. breviorem *H. Hutchino* 1703. 8. qui libellum utrumque adverſus Græcos & tertium de Monarchia ſubjunxit. Adde ſi placet in loca quædam longioris Apologiæ obſervationes Latini Latinii p. 36. ſeq. Bibl. Sacroprofanæ, Jo. Clerici T. 2. Bibl. ſelectæ p. 328. ſeq. & meas qualescunque in Novis litterariis Hamburgenſibus A. 1703. p. 79. ſeq. quibus hoc loco paucas tunc promiſſas adjungam.

Pag. 4. & 5. edit. Ox. *Aſt ne quis hæc dicta vocem ſine ratione temere prolatam eſſe exiſtimet, volumus in crimina Chriſtianis objecta inquiri, atque, ſi ita ſe habere probata fuerint, pro eo atque par eſt puniri, ſeu potius (ipſimet nos) illa punire.* ἀξιοῦμεν κολάζεσθαι ὡς πρέπον ἐστὶ, μᾶλλον δὲ κολάζειν. Geminus locus infra p. 32. κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ (χριστοῦ) βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον χριστιανοὺς καὶ ὑφ' ὑμῶν ἀξιοῦμεν. *Cæterum eos, qui minus conſentaneam præceptis Chriſti agunt vitam, Chriſtianique ſolo nomine ſunt, a vobis quoque puniri optamus.* Uti vero his poſterioribus verbis pœnas à Magiſtratu Ethnico infligendas Juſtinus opponit ſuppliciis ſempiternis apud inferos, ita in priore loco ſibi ex adverſo opponuntur pœnæ à Magiſtratu inferendæ, & ab ipſis Chriſtianis. Neque objecerit aliquis, integrum non fuiſſe Chriſtianis in ſceleratos animadvertere, nam ut de pœnis Eccleſiaſticis nihil dicam, ſufficit Juſtinum his verbis docere, quod Chriſtiani adeo non probent illa ſcelera, ut, ſi poſſent, libenter ipſi ſevere eadem eſſent vindicaturi.

Eadem pag. 5. Τὰ πράγματα ἐπάγειν *negotium faceſſere.* Sic ἐπάγειν κίνδυνον & ſimilia, obvia in Græcis ſcriptoribus.

Pag. 9. Τί δὴ οὖν τοῦτ' ἂν εἴη ἐφ' ἡμῶν; *quare igitur ita agitur nobiſcum?* ut nempe a vobis prohibeamur. Paulo ante enim dixerat: κἀκείνων (indigna de Diis tradentium) τὰ διδάγματα οἱ μετερχόμενοι οὐκ εἴργονται πρὸς ὑμῶν. *Eorumque doctrinam qui propagant, neutiquam prohibentur à vobis.* Infra pag. 18. καὶ ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἡγούμεθα εἶναι τὸ μὴ εἴργεσθαι ταῦτα μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ προτρέπεσθαι ἐπὶ ταῦτα. *Atque è re cunctorum hominum eſſe arbitramur, ut non modo iſta addiſcere non prohibeantur, ſed etiam cohortatione ad ea incitentur.*

Pag. 14. Cum dixiſſet Juſtinus ab Ethnicis ipſis, ex Platonis ſententia, expectari judicium olim de hominibus habendum à Minoë & Rhadamanto, Chriſtianos vero exiſtimare futurum, ut ante Chriſti tribu-

Digitized by Google

tribunal quotquot ſunt homines ſiſtantur: ſubjungit: *εἰ μὲν οὖν ἄπιστον ἢ ἀδύνατον τοῦτο φήσει τις πρὸς ἡμᾶς, ἥδε ἡ πλάνη ἐστὶν ἄλλου πρὸς ἕτερον, μέχρις οὗ ἔργῳ μηδὲν ἀδικοῦντες ἐλεγχόμεθα.* Quorum verborum hic eſt ſenſus: *Si hoc quisquam incredibile eſſe nobis dixerit, aut ita fieri poſſe negaverit, error noſter ſaltim conſiſtet in eo, quod nos alii cuidam (CHRISTO nempe) tribuimus, quod vos Ethnici Rhadamanto & Minoi vindicatis, dum interim in re ipſa nihil peccaſſe aut abſurdi ſtatuiſſe à vobis convinci poſſumus.* Πλάνη ἄλλου πρὸς ἕτερον eſt error, quo quis decipitur in *ſubjecto*, neque locum hic habet Langi vel Perionii interpretatio, neque cum Clariſſimo editore neceſſe eſt verba Juſtini corrupta, mutilave ſuſpicari.

Pag. 47. Nihil deeſt, ſed tantum ex ſuperioribus ſubintelligenda vocula *καὶ ὅτι.*

Pag. 48. Pro *ἐν γραφαῖς στεφάνους*, Meurſius legit *ἐν ταφαῖς* quod magis placet.

Pag. 54. *ἀλλ' ὅτι μὴ διώκονται μηδὲ φονεύονται ὑφ' ὑμῶν κἂν διὰ τὰ δόγματα*, vertendum eſt, *ſed quod non perſecutione petuntur à vobis neque occiduntur niſi ob dogmata ſua*, nempe quod Chriſtiani ſunt.

Pag. 61. Clariſſ. Grabius pro *βασιλεύοντι ἡρώδῃ* & *βασιλεὺς ἡρώδης* putat Juſtinum ſcripſiſſe *ἱερεῖ* & *ἱερεύς*. Sed ſacerdotem nunquam *βασιλέα* vel *βασιλεύοντα* dicturus fuiſſet Juſtinus. Itaque verius eſt quod notavit Uſſerius lib. de LXX. Interpretibus p. 32. bonum Virum Juſtinum Philadelphi & Cleopatræ Bibliothecarum Hiſtoriam inter ſe commiſcuiſſe.

P. 66. in verbis: *ἐν οἷς οἰκεῖ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ σπέρμα, ὁ λόγος,* nihil mutandum, neque pro *σπέρμα* legendum *πνεῦμα*. reſpicitur enim 1. Joh. III. 9. & res eodem recidit, nam per *ſemen* illo in Johannis loco Spiritum Dei intelligendum notat Irenæus IV. 51. Confer Joh. III. 6. Quod porro Spiritus Dei etiam de *λόγῳ* dicatur, diſerte docet Juſtinus p. 69. & multis aliis veterum teſtimoniis docet Grotius ad Marci II. 8. Petavius de SS. Trinitate p. 79. & Bullus defenſione fidei Nicænæ p. 37. ſeq.

Juſtini, Tertulliani & Minucii Felicis pro Chriſtiana religione Apologias, Vincentiique Lirinenſis commonitorium *Anglice* nuper vertit & prolegomenis ac notis illuſtravit *D. William Reevius* Londini 1710. 8. 2. Vol. *Græce* pridem etiam impreſſæ ſunt Juſtini Apologiæ Rom. à Zannero 8. una cum Gregorii Thavmaturgi, Athanaſii, Baſilii M. Gregorii Naz. & Jo. Chryſoſtomi nonnullis, curante Hieronymo Bunello, S. I.

4. Περὶ

4. *Περὶ θεοῦ μοναρχίας.* p. 103-176. Pars prior hujus libri h) qua unitatem DEI *ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γραφῶν* teſte Euſebio Juſtinus demonſtraverat, intercidit. In Oxonienſi editione hujus libelli additæ ſunt præter alias ineditæ antea atque eruditæ *Johannis Potteri* notæ, quibus facit ut tanto magis Clementem Alex. ſimiliter ab eo illuſtratum videre peroptemus.

5. *Ἀνατροπὴ δογμάτων τινῶν Ἀριστοτελικῶν* ad Paulum Presbyterum p. 110. 159. Legit etiam, (licet non integram) ac Juſtino tribuit Photius Cod. 125. Neque illius eſſe abnuerim, non uni forte Paulo inſcriptam, unde plurali numero in præf. utitur: quanquam novi à pleriſque & noviſſime à Nourrio p. 454. ſqq. Apparatus in dubium vocari. MStus Codex duabus paginis auctior extat in Bibl. Cæſarea, ſi credimus Lambecio VII. p. 20. & 106. ſed fefellit eum lacinia ex refutatione reſponſionum Græcarum adtexta, qualis in Græca Rob. Stephani editione occurrit, ut jam Clariſſimis Viris i) obſervatum. Latine vertit *Guil. Poſtellus* Pariſ. 1552. 8.

6. *Ἐρωτήσεις χριστιανικαὶ ε' πρὸς τοὺς Ἕλληνας* pag. 159--196. Ejusmodi librum à Juſtino ſcriptum eſſe, ex ejus Apologia breviore p. 47. (quem locum etiam repetit Euſebius IV. 16. Hiſt.) pulchre obſervavit Grabius T. 2. ſpicilegii p. 156. Cæterum hoc quod exſtat, poſt Juſtini ætatem ſi non ſuppoſitum certe interpolatum eſſe oportet, ut docet vel repetita p. 160. & 161. ſqq. 166. Manichæorum mentio, ut alia jam omittam. Appendicis loco p. 196-199. ſubjiciuntur aphoriſmi duodeviginti, Ethnicorum opinionibus oppoſiti.

7. *Ἐρωτήσεις ἑλληνικαὶ εἰς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν*, p. 199. ſqq. quibus p. 201-216. ſubjiciuntur *ἀποκρίσεις χριστιανοὶ πρὸς τὰς προῤῥηθείσας ἐρωτήσεις ἀπὸ* (leg. *κατὰ* ex Photio) *τῆς εὐσεβείας τῶν φυσικῶν λογισμῶν.* Videtur enim hoc ſcriptum reſpicere Photius, quando inter Juſtini monumenta Cod. 125. *ἀποριῶν κατὰ τῆς εὐσεβείας, κεφαλαιώδεις ἐπιλύσεις* memorat.

8. Πρὸς ΤΡΥΦΩΝΑ ἰουδαῖον, *διάλογος*, Colloquium de veritate religionis Chriſtianæ cum Tryphone Judæo k) (qui ex bello ſub Hadria-

h) Du Pin Bibl. des Anteurs Eccleſiaſtiques p. 58. Grabe p. 153. Tillemont. nota 7. ad vitam Juſtini, Sam. Baſnage ad A. C. 165. n. 9.

i) Tentzelio p. 180. diſſ. ſelect. Grabio p. 155.

k) Hunc eſſe celebrem illum רבי טרפון R. Akibæ ſive præceptorem ſive collegam, cujus vita in libro Juchaſin & in Zemach David occurrit, veriſimiliter ſuſpicantur viri

Digitized by Google

driano profugus Corinthi multo tempore egerat) per duos dies habitum Epheſi, atque ut p. 306. Tryphoni facturum ſe Juſtinus promiſit, relatum in literas, dicatusque Marco cuidam Pompejo l) quem φίλτατον p. 225. 371. appellat. In duas etiam partes fuiſſe à S. Viro diviſum, & prioris extremum atque initium poſterioris hodie p. 300. deſiderari, Sylburgius in notis & Grabius T. 2. ſpicileg. p. 161. obſervavit, qui lacunæ illius bina fragmenta p. 174. ſq. ex MS. Catena in Pſalmos & Damaſceni parallelis edidit. Non diu ante Martyrium ſcriptum à Juſtino hunc dialogum colligas ex eo, quod p. 349. ſuæ ad Imp. Apologiæ meminit. Cæterum Jo. Harduini m) paradoxon, qui ex omnibus ſub Juſtini nomine ambulantibus ſcriptis ſolum hunc dialogum genuinum ejus eſſe ſibi perſuaſit, non multis credo probabitur: perinde ut nec alterum illud D. Chriſtiani Gotlieb Kochii, n) Vicepræpoſiti Apenradenſis, qui ſingularibus ſcriptis dialogum cum Tryphone conatus eſt Juſtino eripere, & Origenis diſcipulo Tryphoni adſcribere, nullo certo & explorato adverſus tot antiquorum

H testi-

viri docti, Druſius de ſectis Judæor. lib. 2. c. 11. & p. 98. D. Carpzovius introduct. Theol. Judaicæ p. 84. Caveus aliique. Tryphonis cujusdam Judæi junioris mentio in S. Epiphanii vita T. 2. edit. Petavii p. 321.

l) Grabius T. 2. ſpicileg. p. 160. conjicit Marcum hunc fuiſſe Epiſcopum illo tempore Hieroſolymitanum. Sed is non fuit ultra A. C. 156.

m) Vide Eliæ du Pin Præf. ad T. V. Bibl. Eccleſiaſtic. & D. Ittigii Obſervationes ſupplemento Operum Clementis Alex. ſubjectas p. 207. ſeq.

n) Kilonii A. 1700. 8. prodiit liber Kochii hoc titulo: *Juſtini Martyris cum Tryphone Judæo dialogus ſecundum regulas Criticas examinatus, & νοθεύσεως ſeu falſitatis & ſuppoſitionis ſuſpectus atque convictus.* Eodem anno Sleswici 8. D. Albertus à Felde Bremenſis (hodie Theologiæ Profeſſor in Academia Kilonenſi) Epiſtolam ad Kochium edidit, qua ad objectiones ejus reſpondet. Inde pro Kochio Francofurti 1701. 8. vulgata eſt Godofredi Wagneri SS. Theol. Studioſi nomine Epiſtola ad Albertum à Felde de Juſtini Martyris cum Tryphone Judæo Dialogo, vere, ſi inſcriptioni credimus, ſuppoſito. Cumque Viri quidam docti teſtati fuiſſent ſe cum Kochio neutiquam facere, hic Lipſiæ 1704. 8. typis exſcribi curavit cenſuram cenſuræ quam Erneſtus Salomon Cyprianus p. 249. ad Hieron. de S. E. Jo. Franciſcus Buddeus de hæreſi Valentin. p. 416. & relationum novantiquarum auctores A. 1701. p. 344. de libro ipſius tulerunt. Ab eo tempore invictas quas vocat demonſtrationes Kochio Feldenius pro dialogi γνησιότητι vindicanda oppoſuit, excuſas Hamburgi 1707. 8. Denique A. 1709. Flensburgi 8. pro Kochii ſententia lucem vidit ſcriptum cui titulus: demonſtrationes Alberti à Felde devictæ & profligatæ à C. T. M. Vide & jam dictas novantiquas relationes Germanice editas A. 1704. p. 423. & A. 1708. p. 505. ac Salom. Erneſti Cypriani Vindicias Juſtinianas ſ. diſſ. Apologeticam pro Juſtini Dialogo cum Tryphone. Jenæ 1705. 8.

Digitized by Google

teſtimonia argumento. Potius optaverim ut dialogus iſte Clariſſimi Grabii cura recenſitus & illuſtratus propediem in lucem exeat.

9. Ἔκθεσις πίστεως περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, p. 372-390. Citatur à Leontio Byz. Juſtinus ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ περὶ τῆς ἁγίας τριάδος συντάγματος, verbaque ab ipſo allata in hac ἐκθέσει leguntur. Laudatur etiam Juſtini λόγος περὶ πίστεως ab Euthymio in Panoplia tit. 16. & λόγος περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας à Johanne Cypariſſiota in Decadibus de Myſtica Theologia VII. 1. & 8. & VIII. 10. & à Gemiſto Plethone in opuſculo contra Latinos apud Petavium VII. 17. de Trinitate §. 9. Tamen & juniores iſti teſtes ſunt, & multis argumentis viri docti evicerunt, Juſtini Martyris expoſitionem illam fidei eſſe non poſſe.

10. Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, περί τινων ἀναγκαίων ζητημάτων, ſive ſolutiones quæſtionum CXLVI. ad Orthodoxos p. 391-493. lectione certe & accuratiore editione dignæ, variaque præclara continentes, ſed longe junioris * ſcriptoris, ſive Juſtini Siculi ſive alterius cujuscunque. Sane exploratum non eſt quod Allatius de libris Eccleſiaſticis Græcorum p. 274. conjicit, interpolatas eſſe, ut Athanaſii quæſtiones ad Antiochum & Hodegus Anaſtaſii Sinaitæ.

11. Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον p. 494--502. Primum edita & latine verſa ab *Henr. Stephano* 1592. 4. Inſignem hanc Epiſtolam ad Diognetum quem κράτιστον auctor vocat, & Religionis Chriſtianæ pernoſcendæ cupidum fuiſſe teſtatur, ſcriptoris Juſtino antiquioris eſſe exiſtimavit Tillemontius Hiſt. Imperatorum T. 1. p. 1035. ſqq. & in Memoriis Hiſt. Eccleſ. T. 2. p. 366. ſeq. ſed non videntur mihi argumenta illius tanti momenti, ut Juſtino eam abjudicemus, cujus genium plane redolere Sylburgius quoque notavit. Vide & quæ erudite obſervat Sam. Baſnagius ad A. C. 165. n. 9. Neque alienum ab Juſtino, ut ſe Ἀποστόλων γενόμενον μαθητὴν p. 501. vocet, cujus verba iſta ſic etiam poſſunt intelligi, ut per illa tantummodo Chriſtianum ſe factum & Apoſtolorum doctrinæ aures animumque accommodaſſe affirmet. De Diogneto M. Aurelii Antonini Magiſtro uno an duobus hoc nomine, pictore ac Philoſopho Capitolinus in Antonini vita c. 4. & Antoninus ipſe lib. 1. §. 6.

12. Ἐπιστολὴ πρὸς Ζηνᾶν o) καὶ Σερῆνον, ad Zenam ac Serenum fratres, de vita Chriſtiana: in cujus Epiſtolæ limine aliam πρὸς Πά-

* Vide argumenta jam notata à Magdeburgenſibus Centur. 2. p. 162. ſeq.

o) Alius Zenas νομικός, Tit. III. 13. cujus nomine Apocrypha Titi Acta jactantur. Vide Acta Sanctor. T. I. Januar. p. 163. & Ittigii diſſ. de Patribus Apoſtol. p. 100. ſqq.

Digitized by Google

Παίπαν (an Παπίαν?) & aliam item *πρὸς ἄρχοντας* memorat. MSti Codicis membranacei Sæculo X. ſcripti, inque Bibl. Regia Pariſ. obvii ſpecimen dat Montfauconus p. 279. Palæographiæ. Aliud MS. memorat Mabillonius T. I. muſei Italici p. 196. Hanc enim Epiſtolam intellige, ubi legis Juſtini Orationem, *περὶ μὲν τῆς κατὰ πρόβλημά τινων ἀλογίστου παιδείας*, quæ ſunt prima Epiſtolæ verba. Natalis vero Alexandri argumenta, quibus hanc Epiſtolam Martyri ereptum ivit, excuſſa videre licet in Tentzelii τοῦ μακαρίτου diſſ. ſelectis p. 193. ſeq. ubi & Theoph. Raynaudi perſtringitur ſententia, in erotematis de bonis ac malis libris p. 147. eandem tribuentis Juſtino Abbati Hieroſolymitano. Videtur tamen adhuc eſſe ambigendum. Saltim per Epiſtolam *πρὸς ἄρχοντας* p) Apologiam Juſtini Martyris intelligi ægre mihi perſuadeo. Aliud enim illa argumentum continet, ut omittam quæ objecit Clariſſ. Baſnagius ad A. C. 165. n. 10. Natalem Alex. etiam refellens, qui Monachis ſcriptam hanc Epiſtolam ſibi perſuaſit. Epiſtola ad Zenam legitur quoque latine in Bibliotheca Patrum Aſcetica, quæ in ſex tomos diviſa prodiit Pariſ. 1661. 4. Tomo primo.

Scripta Juſtini deperdita.

1. *Σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων.* Juſtinus ipſe Apologia longiore p. 70. atque inde Euſebius IV. 11. Hiſt. Theodoritus de Hæret. fab. & Cedrenus qui ſub Hadriano illud opus compoſitum ſcribit.

2. *Λόγοι κατὰ Μαρκίωνος* Phot Cod. 125. *contra Marcionem inſignia volumina* Hieron. de S. E. ſed Irenæus (qui loca inde producit IV. 14. & V. 26.) ſingulari numero *σύνταγμα* vocat, & Euſebius IV. 11. Hiſt. *σύγγραμμα.*

3. *Ψάλτης*, quo in libro pſalmodiæ rationes expoſuiſſe videtur: Meminit Euſeb. IV. 18. Hiſt.

4. *Σχολικὸν περὶ ψυχῆς.* Euſebius loco laudato, cui adde Valeſium in notis, & Grabii T. 2. ſpicileg. p. 168.

5. *Περὶ ἀναστάσεως*, ex quo primam partem & luculenta fragmenta ſervavit Jo. Damaſcenus in præclaro parallelorum opere, atque inde Græce & Latine edidit Halloixius in vita Juſtini c. 27. & Grabius p. 177-193. qui Methodii etiam lib. de reſurrect. & Procopii Gazæi in 3. Geneſeos teſtimonia affert. Vide & Petavii dogmata Th. T. I. de Deo p. 678. 837. Reſurrectionem CHRISTI tota prædicaſſe libertate Juſtinum ſcribit Hieronymus Ep. 84.

H 2 6. Ὑπομ-

p) Euſebius IV. 16. ſimiliter de Imperatoribus, quibus Apologiam Juſtinus obtulit: *δεδηλωμένοις ἄρχουσι.* Et Miltiadis Apologiam *πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας* memorat V. 17.

6. Ὑπομνήματα εἰς ἑξαήμερον, è quibus loca ſervavit Anaſtaſius libro VII. in Hexaem. Vide Grabium p. 169. 195. 202. 243. ſeq.

7. Λόγος περὶ προνοίας καὶ πίστεως ad Euphraſium Sophiſtam (junioris ut videtur Juſtini) S. Maximus T. 2. p. 154. & Euthymius part. 2. Panopliæ tit. 15.

Omitto quod Poſſevinus in Catalogis MSS. Græcorum reperiſſe ſe refert memoratam *Juſtini Philoſophi & Martyris explicationem in S. Dionyſii Areopagitæ Epiſcopi Athenienſis Hierarchiam Eccleſiaſticam & Myſticam Theologiam.* Nemo enim credet à Juſtino illuſtrata ſcripta, quæ diu poſt Juſtini ætatem Dionyſio ſuppoſita ſunt.

Editiones Juſtini.

GRÆCE ex Bibl. Regia & Regiis typis *Rob. Stephanus* Juſtini opera edidit Pariſ. 1541. fol. hoc ordine: 1. Epiſt. ad Zenam & Serenum. 2. Paræneticum ad Ethnicos. 3. Dialogum cum Tryphone. 4. Utramque Apologiam, breviorem & longiorem. 5. De Monarchia DEI. 6. Expoſitionem fidei. 7. Everſionem dogmatum Ariſtot. 8. Quæſtiones Chriſtianas. 9. Reſponſiones ad Orthodoxos, & 10. Quæſtiones Ethnicorum. Confer de illo itemque alio Bibl. Regiæ Codice & tertio in Collegio Pariſ. Jeſuitarum obvio Nourrium Apparatu ad Bibliothecam Patrum p. 467. ſeq.

LATINE, interprete *Joachimo Perionio*, Benedictino Cormeriacenſi, qui obſervationes etiam addidit. Pariſ. 1554. fol. apud Jacobum Puteanum: & in Bibl. Patrum edit Colonienſis A. 1618. T. 2.

Interprete *Sigismundo Gelenio*, Boiemo, quem Juſtino transferendo immortuum ſcribit in Præf. Nic. Epiſcopius, *Hinc factum eſt*, inquit, *ut alii cuidam docto viro nobis amico, latinæ ac Græcæ linguæ perpulchre gnaro, reliquum ejus auctoris traducendi provincia fuerit tradita, qui non ſolum libros poſtremos fecit latinos, ſed multos etiam locos in prioribus ſupplevit*, Baſil. in fol. 1555. atque inde Pariſ. 1565. 8.

Ex verſione *Jo. Langi* Sileſii, qui commentarios etiam addidit: Baſil. 1565. fol. Verſio illa ſine commentariis recuſa in Bibliotheca Patrum, edit. Lugd. 1677. T. 2.

GRÆCE & LATINE cum verſione Joh. Langi, additisque quæ H. Stephanus A. 1592. ediderat Juſtini λόγῳ πρὸς Ἕλληνας & Epiſtola ad Diognetum, notisque & indicibus accuratisſimis *Frid. Sylburgii*, Heidelberg. ap. Commelin. 1593. fol. Sylburgius Jo. Arcerii, Dav. Hœ-

Hœſchelii & Hieron. Wolfii Obſervationes, & ſelectas Perionii notas, tum quæ Jacobus Billius in ſuis Obſervationum libris ad Juſtinum notaverat, ſuis caſtigationibus & animadverſionibus inſeruit.

Hæc Sylburgii editio recuſa Pariſiis 1615. & 1636. fol. addita *Petri Lanſſelii* Gravelingani S. J. diſpunctione animadverſionum in Juſtinum, quas If. Caſaubonus Exercitationibus ſuis ad Baronium inſeruit: & corollarii in vicem ſubjunctis Athenagora, Theophilo Antiocheno, Tatiano & Hermia.

Colonienſi ſive Witebergenſi potius editioni apud Jeremiam Schrey & Henr. Jo. Meyerum A. 1686. fol. quæ Pariſienſes ex aſſe exprimit, adjunctus præterea D. *Chriſtiani Kortholti* τ͂ μακαρίτȣ ad Juſtinum, Athenagoram, Theophilum & Tatianum Commentarius, Kiloniæ primum A. 1675. fol. ſeparatim in lucem emiſſus.

Noviſſime vir doctus *Thomas Creech*, cui Lucretius multum debet, novæ Juſtini editioni manum admovit Oxoniæ. Sed mox miſer ipſe deplorandi ſibi fati auctor, etiam ea quæ affecta habuit, voluit aboleri.

Quæ ſingula Juſtini ſcripta tum ab aliis tum à Clariſſ. Grabio edita ſunt, à quo etiam cætera optimi Martyris monumenta recenſita expectamus, ſupra ſuo loco memoravi.

GALLICE Juſtini ſcripta vertit Johannes de Maumont. Pariſ. apud Vaſcoſanum 1554. fol. Apologiam longiorem Chanutus, Pariſ. 1686. 12.

Alia quædam ſcripta Juſtinum ſpectantia.

Vita & documenta S. Juſtini Philoſophi & Martyris, per Petrum Halloix. Duaci 1622. 8. & Tomo ſecundo illuſtrium Eccleſiæ Orientalis ſcriptorum. Ibid. 1636. fol.

De Juſtini Doctrina liber Chriſtiani Niſanii adverſus Sandium Francof. 1688. 8. *Juſtinus Philoſophus Chriſtianus & Martyr, exhibitus Veritatis Evangelicæ teſtis & Confeſſor &c.* De doctrina Juſtini Martyris diſſerit etiam B. Ittigius in ſelectis capitibus Hiſt. Eccleſ. ſæculi ſecundi p. 204. ſeq.

De Juſtini Martyris Theologia Morali, Rev. D. Jo. Andreæ Schmidii diſſ. Helmſtad. 1698.

Digitized by Google

Doctiſſimi Abbatis de Longerue opuſculum de Juſtini Martyris geſtis quod peregiſſe ſe teſtatur diſſ. in Tatianum p. XIV. nondum vidit lucem. Is cum Valeſio ad Euſebii IV. 16. perſuaſus eſt, Juſtinum Martyrio coronatum Anno CHRISTI 51. Antonini Pii 13. cui ſententiæ videtur ſuffragari Epiphanius XLVI. 1. teſtatus Tatianum novam ſectam prodidiſſe circa duodecimum Annum Antonini Pii. Sed Marcum is Antoninum forte dicere voluit.

XVI. Index ſcriptorum & Hæreticorum.

à Juſtino Martyre memoratorum, ad paginas editionis Græcolat. Pariſ.
Nota à p. 159--216. quæſtiones ad Græcos & *à p.* 391--493.
haberi quæſtiones ad Orthodoxos, quos junioris Juſtini eſſe conſtat.

Adriani Imp. pro Chriſtianis Epiſtola ad Minucium Fundanum, ſive reſcriptum. 99.

Ægyptiorum diſciplinæ & *μαθήματα τὰ ἱερογλυφικὰ καλούμενα*. 407.

Æſchyli verſus duodecim de DEO. 104.

Alexander Polyhiſtor. 10.

Alexandrina Bibliotheca Ptolemæi. 13. 72.

Amaſis Rex, Ægyptiorum legislator. 11.

Ammonis Ægyptii *λόγοι* de DEO 37. ubi male *Ἄχμων*.

Anachoretæ Chriſtianorum in deſerto. 465.

Anaximander 4.

Anaximenes 4.

Antonino Pio & Antonino Philoſopho cognomine Veriſſimo & Lucio Philoſopho inſcribitur Apologia Juſtini longior 53. Antonini Pii Epiſtola ad populos Aſiæ 100 Epiſtola Marco Antonino tributa ad Senatum Rom. 101. in foro Trajano promulganda 102.

Apio ὁ *ποσειδωνίου ἐν τῷ κατὰ Ἰουδαίων λόγῳ*. 9. ſqq. *ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἱστοριῶν*. 10.

Apoſtoli *ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ᾽ αὐτῶν ἀπομνημονεύμασιν ἃ καλεῖται Εὐαγγέλια*. 98. eadem lecta in Eccleſiis ibid. *ὡς οἱ ἀπομνημονεύσαντες πάντα τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐδίδαξαν*. 75.

Archelaus Philoſophus. 4.

Ariſtophanes. 16.

Ariſtoteles Philoſophus. 5. 6. 7. 12. 34. 112. ſeq. ubi loca ex ejus *Φυσικῇ ἀκροάσει* confutantur, 197. ex libris de cœlo p. 127. ſqq. 143. ſqq.

Atticæ Hiſt. ſcriptores 10.

Bapti-

Baptiſtæ, Judæorum hæreſis 307.
Baſilidiani hæretici 235.
Bocchoris legislator Ægyptior. 11.
Cadmus literarum auctor Græcis, è Phœnicia. 13.
Caſtor (Hiſtoricus) 10.
B. Clemens Epiſtola ad Corinthios. 436.
Corinthus Socraticus. 217.
Cynici. 47.
Darius Xerxis Pater, leges tulit Ægyptiis. 11.
Democritus. 139.
Demodocus *αὐτοδιδακτος*. 109. (ex Homero.)
Diodori Siculi laus 10. 26. ejus XL. libri Bibliothecæ Hiſtoricæ 10. citatus 15. 24.
Diognetus ad quem Epiſtolam ſcripſit Juſtinus, *κράτιστον* eum appellans & de Chriſtianiſmi rationibus erudiens. 494. ſeq.
Empedocles Metonis F. Agrigentinus. 5. 65.
Epicurus Neoclis F. Athenienſis. 5. *ἐπιχείρεια διδάγματα* legi omnibus permiſſa. 52
Epiſtolæ Impp. pro Chriſtianis Adriani 99. Antonini Pii * ad Commune Aſiæ 100. Marci Antonini ad Senatum Rom. (ſuppoſititia.) 101.
Euripides 106. *ὁ τραγῳδιογράφος*. 107. *ἐν Ἀρχελάῳ*. 108.
Βελλεροφόντῃ. id.
Ἑκάβῃ. 109.
Ἱππολύτῳ. 107. ex eadem fabula eſt verſus qui p. 78. adducitur.
Ἴωνι. 108.
Ὀρέστῃ. 107.
Φιλοκτήτῃ. 109.
Φρίξῳ. 109.
Minucius Fundanus. Vide ſupra in Adrianus.
Galilæi. 307.
Geniſtæ. 307.
Serenius Granianus. 99.
Hellanicus. 10.
Helleniani ſ. Helleniſtæ. 307.
Heraclitus. 4. 46. 83.
Hermes (Ægyptius) ejus de Deo ſententia. 37.
Heſiodus 4. 38. 131.

* Marci Antonini eſſe illud edictum docet Valeſ. ad Euſeb. IV, 13. & Daniel Larroquanus diſſ. de legione fulminatrice p. 631. ſeq.

Digitized by Google

Hippaſus Metapontinus. 4.
Hiſtoria τῶν ἁγίων ἀρχαίων ἀνδρῶν. 469. Vitas Patrum reſpicit, eſt enim ibi de Anachoretis ſermo.
Homerus. 2. 3. 6. 7. 17. 22. 23. 26. 27. 28. 29. 30. 38. 48. 65. 194. ejus νεκυομαντεία. 26.
Hyſtaſpis vaticinia 66. ſupplicium adverſus Hyſtaſpis lectores conſtitutum. 82.
Flavii Joſephi ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία. 10. 11. 14. 462.
Irenæus. ὁ μακάριος Εἰρηναῖος ὁ μάρτυρ καὶ ἐπίσκοπος Λουγδούνου, ἐν τῷ περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ. 468.
Juſtini Martyris σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων. 70. 306. πρὸς Πάπαν ἐπιστολή. 503. Puto legend. Παπίαν.
Lucius Martyr. 43.
Lucio Vero Imp. Apologiam longiorem inſcribit Juſtinus. 53.
Manichæi 160. 161. 477.
Marciani (Marcionitæ) 253.
Marcio Ponticus ὃς καὶ νῦν ἔτι ἐστὶ διδάσκων. 70. 92.
Menander Comicus. 66. ἐν ἀδελφοῖς. 109. ἁλιεῦσι. 108.
αὐλητρίσι. 109.
διφίλῳ. 108. ἡνιόχῳ. 107. ἱερείᾳ. 107. μισουμένῳ. ibid. παρακαταθήκῃ. ibid.
Menander hæreticus, Samaritanus 91. Simonis diſcipulus, Antiochiæ πολλοὺς διὰ μαγικῆς τέχνης ἐξαπατήσας. 69. ſeq.
Meriſtæ. 307.
Minucius Fundanus. ſupra in Adrianus.
Ad Muſæum filium carmina Orphei. 15.
Oracula 12. 23. 34. 36. 37. 491.
Oreſtes in tragœdia. 507. Euripidis puta vel Sophoclis.
Origenes ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν ἑβραϊκῶν ὀνομάτων. 441. εἴρηται τῷ Ὠριγένει ἐπισταμένῳ τὴν τῶν ἑβραίων διάλεκτον, πάντων τῶν ἐν τῇ θείαις γραφαῖς φερομένων ἑβραϊκῶν ὀνομάτων ἢ μέτρων ἡ ἑρμηνεία. 444.
Orphei verſus ad filium Muſæum, 15 ſeq. ἐν τοῖς ὅρκοις 16. ἐν τῷ διαθήκαις ἐπιγραφομένῳ βιβλίῳ 104. Orpheum imitatus Homerus. 17.
Paulus Presbyter cui Ariſtotelicorum dogmatum everſio inſcribitur, 110.
Peripatetici &c. 218.
Phariſæi. 307. 366. Phariſæorum inter Chriſtianos diſcipuli. 503.

Digitized by Google

φιλανίδεια διδάγματα. 52.
Philemon τὰ ἀρχαῖα εὐπορήσας φράσαι Ejus verſus. 104. 106.
Philo Judæus ὁ τὰ Ἰουδαίων ἱςορήσας. 10. 11. 14.
Philochorus ὁ τὰς Ἀτθίδας. 10.
Pindarus (ap. Platon.) 25.
Plato 5. 7. 8. 12. 13. 18. 20. 22. 23. 24. 28. 29. 30. 31. 34. 35. 36. 57. 64. 81. 92. 120. 196. 212. 219. 221. 223.
Menone 31. 35.
1. de Rep. 25.
X. de Rep. 25.
Timæo. 13. 24.
οὐκ ἀλλότρια ἐςὶ τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ χριςοῦ. 51.
Poëtarum θεογονία. 2.
Polemon ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν ἱςοριῶν. 9.
Veraſius Pollio, præfectus. 102.
Pompejanus πολέμαρχος ſub M. Antonino. 101.
M. Pompejus ad quem Juſtinus ſcripſit dialogum cum Tryphone. 371.
Ptolemæus Martyr. 42.
Ptolemæus Mendeſius τὰ Αἰγυπτίων ἱςορῶν. 10.
Pythagoras 5. 18. 106. 219. 224.
Sadducæi 307.
Saturniliani 252.
Sauchnis legiſlator Ægyptior. 10.
Septuaginta interpretes S. Scripturæ 294. 297. 310. 348. 353. 297.
Serenus Granianus. 99.
Serenus ad quem ſcribit Juſtinus 503.
Seſonchoſis legiſlator Ægyptior. 10.
Sibylla 16 18. 34. 35. 36. 66. 436. ſupplicium adverſus Sibyllinorum lectores conſtitutum. 82.
Simon Magus Samaritanus 91. 349. ſtatua honoratus cum inſcript. Σίμωνι Δέῳ σάγκτῳ. 69.
Socrates 12. 33. 48. 49. 55. 83.
Solon 13. ὁ τοὺς νόμους τοῖς Ἀθηναίοις γεγραφώς. 15.
Sophoclis verſus 17. ſeq. 104. 105.
Σωτάδεια διδάγματα 52.
Stoici 45. 46. 51. 66.
Pſalmorum in Syriacam linguam μεταγωγή. 428.

Thales Mileſius 4. 6. 7.
Thallus (Hiſtoricus) 10.
Theologia Græcorum è Poëtis, Philoſophis & oraculis. 2. 4. 12.
Θεωρητικοὶ Philoſophi 218. legendum forte Θεωρηματικόι, vide Laërt. II. 113.
Trypho Judæus cum quo colloquium habuit Juſtinus. 217.
Valentiniani 253.
Xenophon 49.
Zenas ad quem ſcribit Juſtinus 503.

XVII. S. IRENÆUS aliquo tempore poſt Domitiani mortem natus a) prima ætate b) puer Smyrnæ S. Polycarpum vidit (non diu poſtea A. C. 147. c) in perſecutione ſub Antonino Pio igni traditum) audiitque inde Papiam, d) auditorem Evangeliſtæ Johannis, hinc ſub Pothino Lugduni in Gallia presbyter e) atque à MARTYRIBUS LUGDUNENSIBUS miſſus cum Epiſtolis ad Elevtherum Romanum Epiſcopum, de quibus Euſebius V. 3. Hiſt. & 4. Deinde Pothini illius prope nonagenarii ſub M. Aurelio Martyrium paſſi ſucceſſor circa A. C. 178 Scripſit Elevthero eodem Romanæ Eccleſiæ Antiſtite ipſe nondum ut videtur Epiſcopus, adverſus hæreſes, ſive Gnoſticorum genera varia *libros quinque*, quorum primus ἔλεγχον ſive *detectionem*, cæteri quatuor ἀνατροπὴν ſive *redargutionem* τῆς ψευδωνύμου γνώσεως complectuntur. Valentinianæ hæreſeos curioſiſſimus explorator, antiquiores ſectas brevius perſtringit; ut notatum Pearſonio 2. Vindic. Ignatii p. 131. Græce ſcripſerat haud dubie, non latine, etſi Græcis magnam partem caremus præter ea, quæ Epiphanius ex libro primo ſer-

a) Lib. V. c. 30. σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς. Hæc vere ſcribere potuit Irenæus, etiamſi poſtremis demum Trajani annis natus fuit. Confer quæ Clariſſ. Dodwelli ſententiæ, qui jam ſub Nerva genitum eſſe contendit, objiciuntur à doctiſſimis viris (Grabio prolegom. ad Irenæum ſect. 1. Sam. Baſnagio ad A. C. 178. n. 2. & Maſſveto diſſ. 2. ad Irenæum.

b) Irenæus III. 3. & apud Euſeb V. 20. Polycarpi diſcipulum teſtatur etiam Hieron. de S. E. c. 35.

c) Vide quæ ſupra § 14.

d) Hieron. Epiſt. 29. ad Theodoram. Videtur etiam Papiam reſpicere Irenæus V. 3. καὶ μαρτυρούντων αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἑωρακότων.

e) Hinc Pothini presbyterum vocat Hieron de S. E. De Epiſtolis Martyrum Lud. Vide Pearſon II. 13. Vindic Ignatii & Petav. IV. 5. & V. 7 dogm Theol de Eccleſiaſtica Hierarchia. Ab Epiſcopo Romano ordinatus deinde totius Galliæ Epiſcopus, ſi credimus Queſnello ad Leonem M diſſ V. P. 477. 481. ſeq Vide tamen quæ objicit Tillemontius not. 3. ad vitam Irenæi p. 620.

Digitized by Google

ſervavit, & quæ aliunde viri docti eruerunt. Matthæus Dreſſerus in Epiſtola ad Martinum Cruſium A. 1590. *Promiſit mihi nuper Demetrius quidem Archipresbyter, quem & tu vidiſti, ſe exemplar Irenæi Græcum intra menſes ſex eſſe miſſurum. Ego viciſſim duplum ejus pretium pollicitus ſum, ſi promiſſum facit.* Sed minime fecit, quemadmodum & Venetiis & alibi ſpes de reperiendo Græco Irenæi MSto. fefellit, licet vel propter Græcum, quo Irenæus uſus eſt, Novi Teſt. Codicem f) operæ pretium eſſet in lucem proferri, ſi quidem quod ante aliquot annos mihi affirmabat Seraphinus Hieromonachus Mytilenæus, ego autem vix ac ne vix quidem mihi perſuadeo, adhuc in Bibliothecis Græciæ manu exaratus deliteſcit. Quis porro fuerit ἀγαπητὸς ille cui opus ſuum Irenæus inſcripſit, incertum plane eſt, licet *Turibium* g) eum vocat ad A. C. 185. Pſeudo Dextri Chronicon. Parum conſtat quoque, ecquis fuerit auctor verſionis latinæ, quam ab Irenæi ſententia non raro aberrantem, Irenæo ipſi Poſſevinus in Apparatu ſacro perperam tribuit. Poſt A. C. 385. occaſione reviviſcentis in Priſcillianiſtis ψευδωνύμȣ γνώσεως compoſitam diſputat Dodwellus. h) Verum non Auguſtinus modo, ſed ante hunc Tertullianus jam illa uſus videtur, ut loca à clariſſ. Grabio in prolegomenis p. XIV. allata ſuadent. Gallum quendam auctorem idem eſſe conjecit ex quibusdam idiotismis, atque librum quintum extrema magna parte mutilum ad nos perveniſſe contendit.

S. Irenæi Editiones.

Ex *Eraſmi* ad tres Codices MSS. recenſione, Baſil. 1526. 1528. 1534. 1548. 1554. 1560. Pariſ. 1545. 1563. 1567. 8.

Cum argumentis notisque *Nicolai Gallaſii*, Genevæ 1570. fol. cum nonnullis Græcis ex Epiphanio fragmentis.

Ex editione *Jo. Jacobi Grynæi*, qui libro primo loca Irenæi ab Epiphanio ſervata repoſuit (parum laudato ſtudio) ex latina verſione Jani Cornarii, vetere interpretatione omiſſa, novaque argumenta addidit. Baſil. 1571. fol. Varias lectiones quas præfatio & titulus promittit, nullas adjectas eſſe video.

I 2 Cum

f) Confer Jo. Millii prolegomena ad N. T. p. XL. ſeq. & Colomeſii Epiſt. ad Juſtellum p. 127. ubi notat Codicem Cantabrig. & Claromontanum cum Irenæi citationibus convenire, quod nunc per interpretem tantum conjicere licet.

g) Dodwellus diſſ. IV. ad Irenæum §. 7. p. 301. conjicit nomen confictum occaſione Turibii Aſturicenſis, Priſcillianiſtarum oppugnatoris.

h) Dodwell. diſſ. V. ad Irenæum §. 10. p. 406.

Digitized by Google

Cum commentariis *Franciſci Fevardentii* Ord. Minor. Pariſ. 1575. fol. apud Nivellum, & ſecunda editione Colon. 1596. fol. cui præter notas locupletiores Fevardentii, acceſſere Græca fragmenta Irenæi ex Juſtino, Baſilio M., Epiphanio, Euſebio, Theodoreto, Anaſtaſio Nicæno, Meliſſa, Damaſceno & Niceta, cum latina verſione Joach. Perionii, Jac. Billii, Joh. Chriſtophorſoni & aliorum: Scholia *Jac. Billii* & notæ *Frontonis Ducæi* S. l. in XVIII, primi libri capita: Fragmenta aliorum Irenæi librorum cum Fevardentii notis, fragmenta quinque Polycarpi ex Victoris Capuani Catena in Evangelia, B. Irenæi encomia ex aliis Patribus collecta, & conflictus Arnobii & Serapionis de DEO trino & uno, deque duabus in CHRISTO naturis in uno ſuppoſito, antea ineditus. Recuſa eſt hæc editio Colon. 1625. & Pariſ. 1639. 1675. fol. quibus poſtremis editionibus etiam fragmenta alia à Petro Halloixio in c. 15. Vitæ Irenæi T. 2. p. 480. ex Damaſceni maxime parallelis adjuncta ſunt. Fevardentius ope MS. Codicis Vaticani plura errata ſuſtulit, & libri quinti capita quinque poſtrema primus vulgavit. Recuſa Fevardentii editio, ſed ſine notis, in Bibl. Patrum Lugdunenſi 1677. Tomo Secundo.

Matthias Launojus Senator Antwerpienſis emendatiorem Irenæi editionem pridem molitus fuit teſte Jo. Druſio centuria 1. Miſcell. c. 44. Nonnulla Irenæi loca è veteri Codice emendavit *Latinus Latinius* Bibl. Sacro-profanæ p. 183. ſeq. Plura illuſtravit *Jacobus Billius* in ſacris obſervationibus I. 33. ſqq. & II. 5. Pariſ. 1585. ad calcem Epiſtolarum Iſidori Peluſ. editis, laudatus etiam Fevardentio ad libri 2. Irenæi caput 1.

Henrici Dodwelli doctisſimi Viri, & licet paradoxis quandoque indulgeret cum magna tamen Antiquitatis, Eccleſiaſticæ præſertim, jactura nupero die V. Junii hoc ipſo Anno 1711. denati diſſertationes præclaræ in Irenæum viderunt lucem Oxoniæ A. 1689. 8. Illarum *prima* & *ſecunda* fidem Irenæi & æqualium quoad media cognoſcendi ordinaria, quod proximi Apoſtolicæ ætati eſſent, & extraordinaria ſive dona prophetica & miraculoſa pro virili adſtruit. *Tertia* de ætate Irenæi, *quarta* de operis adverſus hæreſes conſilio & ſuſcepti tempore, *quinta* de latino interprete, ejus ætate, capitumque quæ non ab

Ire-

Irenæo eſt partitione, & *ſexta* de aliis Irenæi ſcriptis deperditis diſputat, ſubjuncto appendicis in vicem fragmento ex lib. 24. Philippi Sidetæ de Catechiſtarum Alexandrinorum ſuccesſione cum notis, & Synopſi Chronologica rerum in his diſſertationibus expoſitarum.

Editio luculenta & nitida *Jo. Erneſti Grabe*, Oxon. è theatro Scheldon. A. 1702. fol. qui latinamverſionem è quatuor MSS. Codd. emendavit, Græca præter illa quæ Fevardentius, Halloixius & ex Catenis Combefiſius T. 1. Auctarii novisſimi Bibl. Patrum p. 298. ſeq. Cotelerius ad Barnabæ Epiſt. c. 15. p. 45. ex Cod. Regio, & Alexander Morus in notis ad novum fœdus ex codice Mediceo ediderant, plura etiam protulit & reſtituit è MSS. tum fragmenta ſcriptorum Irenæi uberiora edidit, & ſingulis paginis Varias lectiones & notas ſelectas Variorum (Fevardentii præcipue) atque ſuas ſubjecit. Præmisſis poſt vitam Irenæi à Fevardentio ſcriptam novis prolegomenis, in qvibus à Dodwelli rationibus ſubinde diſſentire Grabius non dubitat, licet in opere ipſo eum conſuluiſſe non diffitetur. Poſt indices locupletisſimos & gloſſarium latino-Græcum Cl. V. *Johannis Botteri* ſtudio concinnatum ſubjectum eſt mantiſſæ loco, *Jo Croji* ſpecimen conjecturarum in quædam loca Origenis, Irenæi, Tertulliani & Epiphanii, editum pridem A. 1632. 8. & à Petavio ad calcem Syneſii A. 1640. oppugnatum, quæ Petavii diatriba etiam Epiphanio Petavii editionis Colonienſis ſive Lipſienſis ſubjuncta legitur.

Denique ex meritisſimo de Eccleſiaſtica Antiquitate Ordine Benedictinorum Congregat. S. Mauri, R. P. *Renatus Maſſuetus* Irenæum de integro ad priores editiones & tres Codices MSS. Romanum Card. Ottoboni, binosq; Gallicanos, quorum unus Collegii Pariſ. S. I laudatur etiam à Nourrio p. 574. Apparatus ad Bibl. Patrum: recenſuit, novis fragmentis Græcis, obſervationibus ac notis auxit, copioſosque indices & gloſſaria bina græcolat. & latino-græcum, indicesque locupletes ſubjunxit. Pariſ. apud Jo. Baptiſtam Coignardum 1710. fol. Commendant hanc editionem tum alia, tum collectio fragmentorum & reliquiarum, quæcunque de antiquis *Gnoſticis* reperiri potuerunt, tum tres Maſſueti diſſertationes operi præmiſſæ, quarum pri-

Digitized by Google

ma de hæreſibus quas oppugnat Irenæus, altera de illius ætate, vita, ſcriptis & Martyrio adverſus Dodwellum qui Martyrem fuiſſe præter rem negat: tertia denique de Irenæi doctrina fuſe & erudite diſputat, de qua videri quoque poterit B Ittigius in Hiſt. Eccleſ. ſæculi ſecundi ſelectis capitibus, & Nourrius Apparat ad Bibl. Patrum Sec. II. diſſ. 6.

XVIII. Index Scriptorum, Virorum illuſtrium & Hæreticorum,

qui memorantur à S. Irenæo.

Θεῖος πρεσβύτης καὶ κήρυξ ἀληθείας, cujus Jambos in Marcum hæreticum affert Irenæus I. 12. Confer Scal ad Euſeb. n. 2156.

Anonymus Presbyter Apoſtolorum diſcipulus, ὁ κρείττων ἡμῶν, cujus dicta allegat præf. & alibi. Confer Dodwell. diſſ. 1. ad Irenæum §. 6. & diſſ. IV. 3. Mentio etiam apud Euſebium V. 8. & 20. Hiſt. Pothinum deceſſorem Irenæi Epiſcopum ab eo intelligi Dodwellus conjicit.

Presbyteri qui Johannem Diſcipulum Domini viderunt. Irenæus V. 33.

Æſopi fabula de cane umbram captante. II. 12.

Alexander Epiſcopus Rom. III. 3.

Anacletus Rom. Epiſcopus. III. 3.

Anaxagoras irreligioſus. II. 19. Atheus cognominatus. id.

Anaxilai ludicra I. 8. Confer Reineſii Var. lect. p. 581. & Marſilii Cagnati III. 10. Var. Obſerv.

Anaximander II. 19.

Anicetus Epiſcopus Rom. III. 3.

Antiphanes in Theogonia. II. 19.

Apocryphorum & perperum ſcripturarum, quas hæretici finxerunt, inenarrabilis multitudo. I. 17.

Aquilæ Pontici Judæi proſelyti interpretatio S. Scripturæ. III, 24.

Ariſtoteles II. 19. I. 24.

Barbelonitæ Gnoſtici. I. 33.

Baſilides hæreticus I. 23. 32. &c.

Blandina Martyr. Irenæus apud Oecumen. ad 1. Petr. 3.

ad Blaſtum Epiſtola Irenæi ab Euſebio V. 28. Hiſt.

Cadmus XVI. literas Græcis attulit. I. 12.

Ca-

Cajani I. 35. eorum conſcriptiones ibid.
Carpocrates I. 24. 32.
Cerdo I. 28.
Cerinthus I 25. III. 3.
Clemens Romanus ejusque ad Corinthios Epiſtola II. 3.
Comicus II. 19.
Colorbaſus I. 10.
Poëtæ & conſcriptores II. 19.
Continentes (Encratitæ) I. 30.
Cynici II. 19.
ad Demetrium Viennæ Diaconum ſcripſit Irenæus λόγȣς περὶ πίστεως teſte S. Maximo T. 2 p. 152.
Democritus II. 19.
Ebionitæ I. 26.
Elevtherius Epiſcopus Rom. ſub quo ſcripſit Irenæus III. 3.
Empedocles II. 19.
Epicurus II. 9. III. 40.
Epiphanes hæreticus I. 5. *Alius vero quidam qui & clarus eſt Magiſter ipſorum.* In Græco fuit Epiphanis nomen.
Esdras ſub Artaxerxe Perſarum Rege libros ſacros reſtituit. III. 25.
Evariſtus Epiſcopus Rom. III. 3.
Florinus hæreticus contra quem Irenæus apud Euſeb. V. 20.
Gnoſticorum genera I 33.
Heracleon hæreticus II. 5.
Hermas (ſub Scripturæ nomine) IV. 37.
Heſiodus II. 19. & 37.
Homerus II. 19. I. 1. §. 20. I. 6. II. 5. (Homerocentones I. 1. §. 20.) II. 40. IV. 58.
Hyginus Epiſcopus Rom. III. 3.
Ignatius (nomine ejus tacito) V. 28.
Indifferentias inducentes. I. 32.
Judæ Evangelium à Cajanis confictum. I. 35.
Joſephus allegatur ab Irenæo in fragm. quod è MS. Vindob. dat Grabius p. 472.
Juſtinus (Martyr) V. 26. ἐν τῷ πρὸς Μαρκίωνα IV. 14. Ejus auditor Tatianus I 31.
Linus Epiſcopus Rom. III. 3.
ad Marcianum fratrem Irenæus ſcripſerat λόγον εἰς ἐπίδειξιν τȣ̃ Ἀποστολικȣ̃ κηρύγματος Euſeb. V. 26. Hiſt. Mar-

Marcion. I. 29. &c.
Marcus Magicæ impoſturæ peritiſſ. I. 8. ſeqq.
Menander Comicus II 27.
Menander hæreticus I. 21.
Nicolaitæ. I. 27.
Ophitæ. I. 35.
Poëtæ & conſcriptores. II. 19.
Palamedes literarum poſt Cadmum inventor I. 12.
Papias Johannis auditor. Polycarpi contubernalis *(ἑταῖρος) ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν αὐτοῦ βιβλίων*. V. 33.
Polycarpus ab Irenæo viſus III. 3. ejus Epiſtola ad Philippenſes. ibid. Vide & quæ ex Irenæo Euſeb. V. 20. Hiſt.
Pindarus Lyricus II. 37.
Plato II. 19. I 24. II. 59. III. 45. 46.
Ptolemæus Valentinianus I. 6. II. 5. ejus locus allegatur I. 1. §. 18.
Pythagoras I. 24 II. 19. ejus quaternio. id. Pythagorici. id.
Saturninus I. 22.
Septuaginta interpretes ſub Ptolemæo Lagi, Alexandriæ III. 25.
Sethiani tacito nomine perſtringuntur I. 34.
Simon Samarita, Magus. I 20.
Sixtus Epiſcopus Rom. III. 3.
Sophoclis Oedipus V. 13
Steſichori palinodia maledici carminis in Helenam. I. 20.
Stoici II. 19.
Symbolum I. 2. vetus traditio Apoſtolorum diligenter cuſtodienda III. 4.
Tragicum *ἰοῦ ἰοῦ, φεῦ φεῦ*. I. 5.
Tatianus Juſtini auditor, poſt ejus Martyrium auctor ſectæ. I. 31.
Thales Mileſius. II. 19.
Theodotionis Epheſii, Judæi proſelyti interpretatio S. ſcripturæ.
Valentinianorum *ὑπομνήματα*. præf.

De S. Irenæo fuſius diſſerunt præter jam laudatos Maſſvetum, Dodwellum, Grabium, Fevardentium, Halloixius T. 2 de ſcriptor. Orientalium Vitis, Tillemontius Tomo 3 memor. Hiſt Eccleſiaſticæ, Guil. Caveus in Vitis Patrum ex Anglico Belgice ac Germanice editis & in Hiſt literaria, Acta Sanctor, ad 28 Junii T. V p. 535 ſq. Theodoricus Rui-nar-

nartus in Actis ſelectis Martyrum p. 59. ſeq. Theophilus Raynaudus indiculo ſanctorum Lugdunenſium Lugd. 1629. 8. p. 285. ſeq. & T. VIII. Opp. p. 63. ſeq. Jacobus Severtius in Antiſtitum Lugdunenſium Chronologia Lugd. 1608. 4. ſub init. aliique.

Scripta Irenæi deperdita.

Epiſtola ad *Blaſtum* περὶ σχίσματος. Euſeb. V. 20. Hiſt. Blaſtus enim *Paſcha* non aliter niſi decima quanta Menſis cuſtodiendum eſſe contendens, latenter volebat Judaiſmum introducere, ut ſcribit auctor appendicis ad Tertull. de præſcript. c. 53.

Epiſtola ad *Florinum* περὶ μοναρχίας ἢ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ποιητὴν κακῶν, ex qua fragmentum idem Euſebius conſervavit. V. 20. Hiſt. Meminit & Theodoritus 1. de hæret. fab.

Ad eundem *Florinum* in Valentini hæreſin jam prolapſum, περὶ ὀγδοάδος ſive octonario Æonum numero liber, cui ſolennem adjurationem ad transſcriptores, i) ne quid adderent demerentve vel mutarent, ſubjunxit, quæ eodem loco apud Euſebium & in Hieronymi Catalogo S. E. c. 35. legitur.

Περὶ ἐπιστήμης λόγος πρὸς ἕλληνας Euſeb. V. 26. ubi συντομώτατον h. e. nervoſum quod paucis multa docet, & neceſſarium, appellat. Hieronymus in catalogo c. 35. eumque ſecuti Honorius & alii male hoc in duo diſcerpunt: *contra gentes volumen breve, & de diſciplina aliud.*

Λόγος εἰς ἐπίδειξιν τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ad *Marcianum* fratrem id.

Βιβλίον διαλέξεων διαφόρων. id. *Varios tractatus* vocat Hieron.

Λόγος ſive Epiſtola nomine fratrum quibus præerat in Gallia, ſcripta *ad Victorem* Epiſcopum Rom. *de paſchate*. Juſtin qv. 115. ad Orthodox. & Euſeb. V. 24. Hiſt. ubi ex illa fragmentum, & apud S. Maximum T. 2. p 554. Epiſtolas k) memorat Hieronymus, ſed ſimiliter de una tantum intelligendus.

K For-

i) De hoc more adjurationes addendi libris, ſcripſi olim libro III. Obſervatt. ſacrarum cap. 1. ad locum Apocalypſeos XXII. 18. cumque illæ necdum prælo datæ fuerint, lubet cum bona ut ſpero lectoris venia hoc integrum infra ſubjungere

k) Uti *litteras*, ita *Epiſtolas* quoque plurali numero de unica Epiſtola dixere veteres, ut Seneca Epiſt. 33. *Deſideras his quoque Epiſtolis ſicut prioribus adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum.* Alia exempla attuli in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 915. & lib. IV. Bibl. Græcæ c. 5. p. 156. ubi de Epiſtola S. Pauli ad Philippenſes.

Forte etiam Irenæus tunc adhuc Presbyter fuit auctor *Epiſtolæ* ſub *Viennenſium & Lugdunenſium* nomine ſcriptæ ad fratres per Aſiam & Phrygiam conſtitutos, cujus partem ſervavit Euſebius V. 1. 2.3. Hiſt. & ex Rufini verſione cum notis ſuis recudi fecit Godfr. Henſchenius in Actis Sanctor. T. 1. Junii p. 162. ſeq. Certe ſub Irenæi nomine laudatur ab Oecumenio ad 1. Petr. 3.

Ex λόγοις Irenæi περὶ πίστεως ad Demetrium Viennæ Diaconum fragmenta apud S. Maximum. Vide Irenæum Grabii p. 467.

Singulare σύνταγμα ſive *conſcriptionem adverſus Marcionis hæreſin* promittit Irenæus I. 29. & III. 12. quod & Euſebius V. 8. annotavit, librum illum ſibi non viſum ita ſatis innuens. In codice Guelferbytano Catalogi Hieronymiani pro verbis *ad Marcianum fratrem* Clariſſ. Erneſtus Salomon Cyprianus teſtatur legi *ad Marcionis fraudem.* Sed merito rejicit illam lectionem.

Caji librum περὶ παντὸς Irenæo quidam, alii Juſtino tribuerunt teſte Photio Cod. 48. Idem Cod. 121. notat *Hippolytum* ὁμιλίας Irenæi adverſus hæreſes miſiſſe in compendium, de quo ut de cæteris quæ jam memoravi deperditis Irenæi ſcriptis vide accurate diſſerentem Dodwellum diſſ. VI. Juſtinum quoque & Irenæum Apocalypſim S. Johannis interpretatum ſcripſit Hieron. in catologo c. 9. Sed, ut multa, ſcripſit aliud agens. Nam Euſebius tantum de Juſtino IV. 18. μέμνηται Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως σοφῶς τοῦ Ἀποστόλου εἶναι λέγων. Similiter de Irenæo V. 8. Confer ſi placet quæ notavi ſupra lib. IV. c. 5. §. 8. Sic idem Hieronymus prooem. libr. 28. in Eſaiam ait Dionyſium Alex. ſcripſiſſe librum adverſus Irenæum, quo mille annorum fabulam irriſerit. At Nepoti, non Irenæo oppoſuerat librum illum Dionyſius, ut in Catalogo Hieronymus ipſe ex Euſebio recte ſcribit.

Ex Lib. III. Obſervatt. Sacr. c. 1.

Apocalypſ. XXII. 18. *Si quis ad hæc addiderit, addet ei Deus clades in hoc libro ſcriptas.*

Hoc loco Apoſtolus videtur in animo habuiſſe verba Deuteronomii, capite undevigeſimo. Nam quod apud Johannem eſt, addet ei Deus cla-

clades in hoc libro ſcriptas, *convenit illis apud Moſen Deut. XXIX.* 20. omnia dira, in hoc deſcripta libro, ei incumbant. *Uti quod apud Johannem ſequitur*: adimet Deus ſortem ejus de libro vitæ, deque ſacra urbe & ſcriptis in hoc libro, *reſpondet hiſce in Deuteronomio:* Et ejus nomen Jova de rerum natura deleat, eumque malis modis ab omnibus Iſraëlitarum tribubus, ut ferunt omnia fœderis dira in hujus legis libro ſcripta, ſecernat. *Porro* v. 17. *ejusdem capitis, hæc Johannis verba*: Et qui ſitit, veniat, & qui vult, ſumat aquam vitæ gratis, *neſcio an conferenda ſint cum Deut. XXIX.* 19. *puto enim illis occaſionem dediſſe iſta apud Moſen occurrentia:* ספות הרוה את־הצמאה addere potum ſitienti, *quanquam non negó ad Eſaia LV.* 1. *ſimul reſpexiſſe Johannem. Sequitur in Apocalypſi*: Teſtificor vero omnibus oraculi hujus libri dicta * audientibus: *Sic in Deuteronomio, eodem loco*: Qui hujus ſacramenti verba audierit &c. *Denique apud Johannem* v. 16. *Chriſtus ſe ῥίζαν vocare videtur oppoſite quaſi ad radicem de qua verſu præcedente XXIX.* 18. *Deuteronomii:* μήτις ἐςὶν ἐν ὑμῖν ῥίζα ἄνω φύουσα ἐν χολῇ καὶ πικρίᾳ.

Sed præterea juvat obſervaſſe diras ejusmodi atque obteſtationes, quales adducto Apocalypſeos loco habentur, libris apponi olim ſolitas non modo à Judæis, eorumque exemplo à Chriſtianis, ſed & à Romanis, Græcis & Barbaris. Ut fallantur viri eruditi, qui id negant, Alexander Morus p. 148. *Cauſa Dei, & Humfredus Hodius capite XVI. libri, quem adverſus Ariſtea Hiſtoriam edidit. Atque ita legibus quoque adjectas diras accepimus in eum qui illas abrogare auſus fuiſſet, qua de re, ne alios jam commemorem, luculentus locus extat in diſſertatione Dionis Chryſoſtomi poſtrema p.* 667. *Similiter uti ſtatuis inſcripta dira atque imprecationes, in eos, qui vel loco moverent, vel quocunque modo eis obeſſent, ut patet ex Philoſtrato in vita Herodis Attici p.* 557. *edit. Morelli, cui addes quæ Salmaſius ad inſcriptionem Herodis p.* 9. *ſeq. & ad Hiſtoriam Auguſtam adnotavit. Sic aris & ſepulcris appoſita diræ ac obteſtationes, ne violarentur, ut obſervatum Job. Mabillonio T.* 1. *Muſei Italici p.* 147. *& Aringho T.* 1. *Romæ ſubterraneæ p.* 138. *Ac nuper admodum Thyatiræ reperta in-*

* Quia Johannes non ſcribentes ſed audientes alloquitur, ideo Viro Clariſſ. Johanni Clerico parte 3. Artis Criticæ p. 243. obteſtatio iſta non tam videtur ad librarios pertinere quam ad impoſtores, etſi de librario audiente etiam recte accipi poteſt, qui prohibetur quicquam ſcribere præter ea quæ ſibi dictari audit.

inſcriptio † Græca Fabii cujuſdam Zoſimi, ejuſque uxoris Aurelia Pontia monumento dicata, in qua 1500. *denariorum pœna illi indicitur, qui alium ſepulcro intulerit, vel ſepulcrum quacunque ratione violaverit, literaſve monumento inſculptas eraſerit.* DEi *etiam* Termini *ſtatuæ iis, qui loco movere ipſas auderent imprecabantur, ut familiæ ſuæ ſupereſſent. Confer rei agrariæ autores* p. 258. 259. *edit. Goëſianæ.*

Nuſquam autem frequentius quam libris ſive præfixas ſive ad calcem etiam ſubjectas invenire eſt imprecationes, quarum cum aliquot etiam num exempla in editis libris ſuperſint, longe plura tamen in MStis occurrere codicibus, Joſephus Scaliger, Iſaacus Voſſius, & alii viri eruditi teſtantur. Triplici autem nomine potiſſimum execrationes libris additas reperi, quorum primum eſt, ne citra voluntatem autoris adderetur aliquid demereturve atque adeo ſenſus corrumperetur, aut à librario ſive per oſcitantiam, ſive ex malitia in ignominiam aut detrimentum autoris perverteretur, ad aliumque veluti autorem referretur. Alterum eſt, ne cum ſolis myſtis atque initiatis communicanda, temere profanis oculis proderentur, atque promiſcue vulgo propalarentur. Tertia denique cauſa adjunctarum libris dirarum fuit, ne læderentur, aut auferrentur furto.

Poſtremi generis exemplum, ut alia jam omittam, extat in MSto codice Bodlejanæ Bibliothecæ quod memorat Georgius Hickeſius V. C. in catalogo librorum ſeptentrionalium, quem inſtitutionibus Grammaticæ ſuæ Anglo Saxonicæ & Mæſo Gothicæ nuper adjecit, ex eoque depromtum ſuis cum animadverſionibus recudendum dedit Vir Clariſſ. Wilb. Erneſtus Tentzelius T. 3. *dialogor. menſtruorum* A. 1691. *p.* 674. *Ibi in fronte libri, Hickeſius hæc verba lecta à ſe refert:* Hoc Miſſale Leofricus Epiſcopus dat Eccleſiæ Sancti Petri Apoſtoli in Exonia ad utilitatem ſucceſſorum. Si quis illum inde abſtulerit, æternæ ſubjaceat maledictioni. Fiat. Fiat. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. *Eadem Saxonico quoque idiomate ibidem ſubjici, Hickeſius teſtatur. Similes imprecationes libris ſubjectas vide apud Joach Fellerum τὸν μακαρίτην in Catalogo MStorum Bibl Lipſienſis Paulinæ p.* 441. 445. 446.

*Secundi generis diræ non inuſitatæ ſunt in libris Chemicorum & Aſtrologorum. Ut ab Aſtrologis initium capiam, formulam ejuſmodi adjurationis ex libro IV. Floridorum ſ. Anthologiorum Valentis Antiocheni (quod * opus tum heic Hamburgi, tum paſſim alibi in variis Bibliothecis* manu

† Vide Pauli Ricaut Hiſtoriam Status Eccleſiæ Græcæ hodierni cap. 2. p. 86. edit. Middelburg.

* De hoc Vettio Valente, quem & ipſe MS. licet mutilum ante 300. annos exaratum ex libris Gudianis accepi, dictum à me eſt ſupra lib. III. c. 20.

Digitized by Google

manu exaratum deliteſcit) in lucem protraxit Seldenus ὁ μέγας *notis ad marmora Oxonienſia p. 42. editionis ad Humphredo Prideaux procuratæ, tum in Prolegom. ad lib. de Diis Syriis c. 3. p. 35. & libro II. de Synedriis c. X. Sect. 4.* Ὁρκίζω σε ἀδελφέ μου τιμιώτατε, καὶ τοὺς μυσταγωγούς μου ταύτῃ τῇ συντάξει, οὐρανοῦ μὲν ἀστέρικτον καὶ κύκλον δυσκαιδεκαζώδιον, ἥλιόντε καὶ σελήνην καὶ τοὺς πέντε πλάνητας ἀστέρας, δι' ὧν ὁ πᾶς βίος ἡνιοχεῖται, αὐτὴν δὲ τὴν πρόνοιαν καὶ ἱερανάγκην ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα συντηρῆσαι καὶ μὴ μεταδοῦναι τοῖς ἀπαιδεύτοις εἰ μὴ τοῖς ἀξίοις καὶ δυναμένοις διαφυλάσσειν καὶ ἀμείβεσθαι δικαίως, αὐτῷτε ἐμοὶ Οὐάλεντι τῷ εἰσηγησαμένῳ ἀείμνηστον καὶ ἀγαθὴν φήμην ἀπονέμειν. Καὶ μάλιστα ἐπιγνόντας τὸ ἄφθονον, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας μέρος ὡς ὑπὸ οὐδενὸς ἀνδρὸς ἐπιλελυμένον, αὐτὸς ἐφώτισα. Μηδὲ παρέντας τὸ ἐμὸν ὄνομα ἑτέρους ἐπεισφέρειν ταύτῃ συντάξει. Μὴ δὲ λωβῆσαί τινα τῶν προγεγραμμένων ἢ μελλόντων λέγεσθαι, πρὸς τὸ ἀθετῆσαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ μὴ ψόγον ἐπενέγκαι. Καὶ ταῦτα μὲν φυλάσσουσιν, οἱ προειρημένοι θεοὶ πάντες ἐμμενεῖς ἔσονται, καὶ βίος ἀπαθὴς, καὶ καταθύμιος λογισμῶν συντέλεια. Ἐπιορκοῦσι δὲ, τὰ ἐναντία, Μήτε γῆ βατὴ, μήτε θάλαττα πλωτὴ, μήτε τέκνων σπορὰ, τυφλός τε νοῦς. Καὶ πεπαιδευμένος ὑπάρχων ἀχήμονα βίον καὶ ἀνεπίτευκτον ἀγαθῶν ἐπάγοι. Ἐὰν δέ τις καὶ μετὰ θάνατόν ἐστιν κακῶντε καὶ καλῶν ἀμοιβὴ, κακεῖ τῶν ὁμοίων μεταλάβοιεν. *Julius Firmicus initio libri ſeptimi Matheſeos, quam paganus adhuc ſcripſiſſe videtur, Mavortium ſuum jurejurando convenit* per fabricatorem Mundi Deum, qui omnia neceſſitate perpetuitatis excoluit, qui ſolem firmavit & lunam, qui omnium ſiderum curſus ordinesque diſpoſuit, qui maris fluctus intra certos terræ terminos coarctavit, qui ignem ad ſempiternam ſibi ſubſtantiam inflammavit, qui terram in medio collocatam æquata moderatione ſuſpendit, qui homines, feras, alites, & omnia animantium genera divina artificii Majeſtate compoſuit, qui terram perennibus fontibus rigat, qui ventorum flatus cum quadam facit neceſſitatis moderatione variari; qui ad fabricationem omnium quatuor elementorum, diverſitate compoſita ex contrariis & repugnantibus cuncta perfecit, qui ortum ac occaſum ac omnium terræ motuum per animæ deſcenſum & aſcenſum immortalitate æternæ perpetuitatis ordinavit: ne hæc veneranda, communia profanis vel imperitis auribus intimentur, ſed iis tantum, quos animus incorruptus ad rectum vivendi ordinem caſto ac pudico præſidio mentis inſtituit, quorum illibata

 fides,

fides, quorum manus ab omni ſunt facinorum ſcelere ſeparatæ, integris ſcilicet, pudicis, ſobriis ac modeſtis, ut puro tantum mentis ſplendore decoratis integra ſe ſcientia divinationis inſinuet. *Idem jusjurandum Mavortio in memoriam revocat Firmicus extremo libri octavi. Chemicorum ſimilem adjurationem ex libro ſub Iſidis nomine ad filium Horum (qui illuſtris Pauli Vindingii beneficio una cum aliis Chemicis Græcis etiam apud me ex Bibl. Regis Galliæ Codice manu ſcriptus extat) vulgavit Olaus Borrichius in Hermetis, Ægyptiorumque ſapientia vindicatæ c. 3. p. 47.* ὀρκίζω σε εἰς οὐρανὸν, φῶς γῆν καὶ σκότος, ὀρκίζω σε εἰς πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν, ὀρκίζω σε εἰς Ἑρμῆν καὶ Ἀνουβὴν, ὕλαγμα καὶ νεκρὸν δράκοντα τὸν φύλακα, ὀρκίζω σε εἰς τὸν πόρθμιον ἐκεῖνον καὶ ἀχαίροντα ναυτίλον, ὀρκίζω σε εἰς τὰς τρεῖς ἀνάγκας καὶ μάστιγας καὶ ξίφος. τούτοις με ἐφορκίσας παρήγγειλεν, μηδενὶ μεταδιδόναι εἰ μὴ μόνον τέκνῳ καὶ φίλῳ γνησίῳ, ἵνα εἶ αὐτὸς σὺ καὶ σὺ εἶ αὐτός. *Eodem in loco ex Chriſtianis artis Chemicæ Magiſtris hanc formulam affert Borrichius:* ὀρκίζω σε, καλὲ παῖ, εἰς μακαρίαν καὶ σεβασμίαν τριάδα, τὸ ἅγιον μὴ ἀπορρίπτειν κυσί.

Tertii denique generis diræ, uti ad S. Johannis ſententiam propius accedunt, ita earum plura operæ pretium eſt exempla in medium adducere. Ariſteas libro de LXX. interpretibus p. 33. editionis à me curatæ narrat Demetrium probata ab omnibus græca Interpretum verſione, juſſiſſe ex more diras imprecari ei, qui aliquid vel addere, vel detrahere, vel mutare auſurus eſſet. Πάντων δὲ ἐπιφωνησάντων, τοῖς εἰρημένοις ἐκέλευσε διαράσασθαι, καθὼς ἔθος αὐτοῖς ἐστιν, εἴτις διασκευάσει προστιθεὶς ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν, καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα φυλάσσηται. *Etiam Euſebius octavo præparationis refert populum jubente Rege Ptolemæo, uno ore imprecatum fuiſſe diras ei qui quicquam in LXX. Interpretum translatione eſſet immutaturus. Ac veriſimile eſt imprecationes illas, de quibus Ariſteas, literis tum temporis conſignatas fuiſſe. Equidem Hodyus hæc omnia à Judæis conficta eſſe non ambigit, ſed cum eodem capite XVI. diras ejusmodi non minus Judæis quam Græcis, Romanisque inuſitatas fuiſſe contendat, ut hæc inter ſe cohæreant, ipſe viderit. Cæteroqui conſtat hodie quoque Judæos libris, quos typis exſcribi curant, imprecationes & anathemata adjungere, feritura ſcilicet eos, qui ſe invitis libros recudere auſi fuerint. Adeo, ut Judæorum malleus Wagenſeilius in telis igneis Satanæ p. 27. miretur, Magiſtratus Chriſtianos hoc illis anathematizandi veluti privilegium publice concedere. Verum & alias diris atque imprecationibus Judæi admodum ſunt liberales, qua in parte convenit eis cum aliis quoque populis orientalibus.* At

*At enim ut ad illas, de quibus dicere cæpimus, revertamur diras, ex Ethnicis ſcriptoribus Artemidorus Daldianus in calce ſecundi librorum, quos de vaniſſimo * argumento ſcripſit, Deum Vindicem invocare non dubitat ſuper eos, qui ad ſua vel addere aliquid, vel quicquam demere iis haud vererentur.* Δέομαι δὲ ὀλίγα τῶν ἐντυγχανόντων τοῖς βιβλίοις μήτε προσθεῖναι, μήτε τῶν ὄντων ἀφελεῖν. Εἴτε γὰρ δύναιτό τις τοῖς ἐμοῖς προσθεῖναι, ῥᾷον ἂν ἴδια ποιήσειεν. Εἰ δέ τινα τῶν γεγραμμένων ταῖς δὲ ταῖς βίβλοις περισσὰ δοκεῖ, οἷς ἀρέσκεται μόνοις χρήσθω, τὰ λοιπὰ τῶν βιβλίων μὴ ἐξαίρων, Θεὸν ἐπόπτην καὶ φύλακα πάντων νομίζων τὸν Ἀπόλλωνα.

Ex Chriſtianis doctoribus Eccleſiæ S. Irenæus in extremo libri de ogdoade hanc adjurationem ſubnexuerat: Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μεταγράψω, καὶ κατορθώσῃ αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ὅθεν μεταγράψω, ἐπιμελῶς. Καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψεις καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. *Quam formulam ** referens Euſebius lib. V. cap. 20. Hiſt. Eccleſ.* χαριεστάτην σημείωσιν *appellat, quin & addit idem Euſebius:* Atque hæc utiliter ab eo dicta & a nobis commemorata ſunt, ut priſcos illos & ſine controverſia ſanctiſſimos viros, tanquam pulcherrimum exemplum exactisſimæ diligentiæ ſemper ante oculos habeamus. *Ita certe hoc placuit Euſebio, ut ſimilem obteſtationem ſuis quoque adtexuerit libris, qualis hodieque in principio Chronici ab Hieronymo tranſlati legitur, quam antiquiores codices literis grandioribus aureis exhibent, ut ab iis qui MSta tractarunt edocti ſumus. Conſimilem formam Rufinus libris Origenis* περὶ ἀρχῶν *à ſe tranſlatis præmiſit, quam memorat iterum invectiva in Hieronymum prima, conceptam his verbis:* Illud ſane omnem qui hos libros vel deſcripturus eſt vel lecturus, in conſpectu Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti conteſtor atque convenio per futuri regni fidem, per reſurrectionis ex mortuis ſacramentum, per illum qui præparatus eſt Diabolo & angelis ejus æternum ignem, ſic non illum locum æterna hæreditate posſideat, ubi eſt fletus & ſtridor dentium, & ubi ignis eorum non morietur, ne addat aliquid huic ſcripturæ, nec auferat, nec inſerat, nec immutet, ſed conferat cum exemplaribus unde conſcripſerat, & emendet ad literam & diſtinguat, & in emendatum vel indiſtin-

* Onirocriticon.

** Memorat etiam Hieronymus lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis ubi de Irenæo agit. Sophronius autem Græcus Hieronymi interpres veſtigiis ejus Verborum inſiſtere quam ex Irenæo ipſo vel Euſebio deſcribere formulam illam maluit.

Digitized by Google

diſtinctum codicem non habeat, ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet. *Eandem adjurationem in MSto ſuo codice Hiſtoriæ Euſebii à Rufino latine redditæ offendiſſe ſe memorat Scaliger, neque dubium eſt in veteribus libris manu exaratis formulas ejusmodi paſſim obvias eſſe, qualis occurrit etiam in calce Hiſtoriarum Gregorii Turonenſis. Ælfricus quoque Abbas præfationem verſioni Anglo-Saxonicæ capitum XXIV. priorum libri Geneſeos præmiſſam claudit his verbis, apud Warthonum in auctario ad Uſſerii hiſtoriam dogmaticam de Scripturis ſacrisque vernaculis p. 386.* Si quis iſtum librum exſcribere velit, iſtum per Dei nomen obteſtor, ut illum juxta autographum diligenter corrigat. Nollem enim ut per errata ſcriptionis aliquem in errorem ducat. Quod ſi contigerit, diſcrimen non meum erit, ſed illius. Librarius negligens multum affert damni, ſi errata ſua nolit corrigere. *Sic Anaſtaſius Sinaita in Hodego p. 218. per filium Dei objurat librarios, ne omittant ſimilem per omnia imaginem Domini crucifixi, cujusmodi ipſe ſingulari induſtria delineaverat, apographis ſuis inſerere, ut ex MSto codice Bibliothecæ Vindobonenſis notat Lambecius lib. III. de Bibl. Cæſarea p. 165. Multa alia exempla prudens omitto, quibus annumerandum etiam illud, quod in codice Anglo-Saxonico reperit Georgius Hickeſius:* Hunc Chriſtus excœcet qui hoc obliteraverit. *Et hic Dionyſii Corinthii locus apud Euſebium lib. IV. cap. 23. Hiſt. Eccleſiaſt.* Fratribus, ut ſcriberem, rogantibus ſcripſi Epiſtolas, ſed illas miniſtri Diaboli Zizaniis alia eximentes alia vero adjicientes repleverunt, *οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται*, quibus Væ in extremum judicium eſt repoſitum.

Denique in Clementinis à Cotelerio editis legitur conteſtatio pro iis, qui librum prædicationum Clementis accipiunt, ne illum temere quibusvis communicent neque addant aliquid aut adulterent &c. Vide T. 1. Patrum Apoſtolicorum p. 603. 604. Orientius quoque in deprecandi, ut vocat, cantico: Quod ſi quem lædit ſpiritalis lectio, ei licebit lectionen ſpernere, non commutare lectionis formulam. Anguem magiſtrum falſitatis increpo, ut non adjicat neve demat literam. Si ſcriptor errat in mutanda litera, ignarus errat, venia à Chriſto præſto eſt. Nam non voluntas verum dextra labitur. Anguem &c. *Edidit Edmundus Martene in nova collectione ſcriptor. Eccleſ. p. 36. Sed hæc hactenus. Nunc inſtitutum perſequamur.*

XIX Ta-

XIX. TATIANUS Syrus * Philoſophia artibusque ac diſciplinis a) Græcorum diligenter excultus, ac multis peragratis regionibus delatus Romam, obſcœna ibi & crudeli ſuperſtitione offenſus b) Chriſtianis ſe jungere cœpit, innotuitque Juſtino Martyri, à cujus ore pependit, c) ac vicisſim alios & in his Rhodonem d) Romæ docuit, cæterum commune cum Juſtino Creſcentis Cynici e) odium expertus eſt. Juſtino hunc per Creſcentem delato & ad ſupplicium rapto, Tatianus evaſit Syriamque repetiit, & circa A.C. 172. & duodecimum M. Aurelii Antonini f) hæreſin cœpit prodere, qua nomen ſuum mirum in modum apud Eccleſiam CHRISTI infamavit. Ex ſcriptis ejus nihil ad nos pervenit præter λόγον πρὸς ἕλληνας g) ſcriptum circa A. C. 168. atque Clementi Alex. I. Strom. p. 320. Origeni I. contra Celſum p. 14. Euſebio IV. 16. & 29. Hiſt. & Hieronymo c. 29. de S. E. laudatum, quo probat Græcos illis quos vocent ipſi Barbaris hoc eſt Orientalibus omnia præclara debere, *ὅτι οὐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων οἷς ἕλληνες καλλωπίζονται ἑλληνικὸν, ἀλλὰ ἐκ βαρβάρων τὴν εὕρεσιν ἔσχηκος.* Quoniam in hoc ſcripto nonnulla tangit ad temporum rationes facientia, hinc *Chronographus* dicitur Tatianus à Johanne Malala & auctore Chronici Alex.

L &

* Ipſe de ſe Tatianus p. 174. *γεννηθεὶς ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ.* Hinc Σύρος τὸ γένος, Epiphanio dicitur. Sæpe enim inter ſe confunduntur Syria & Aſſyria. Confer Allat. p. 7. ad Euſtath. in Hexaem. Damaſcenus de hæreſ. c. 46. *ἐλέγετο γὰρ ἀπὸ Μεσοποταμίας ὁρμᾶσθαι.* Unde in Meſopotamia Provincia Syriæ natum colligit Tentzelius ὁ *μακαρίτης* p. 218. diſſ. ſelect. Sed habuit illud Damaſcenus ab Epiphanio qui XLVI. 1. tantummodo teſtatur Tatianum hæreſin proditurum, in Meſopotamia primum anno Antonini duodecimo *διδασκαλεῖον προστῆσαι.*

a) Ita accipiendum apud Euſebium IV. 16. vocabulum *σοφιστεύσας.* Ut Tatianus de ſeipſo 170. *σοφιστεύσας τὰ ὑμέτερα* quod p. 174. dicit *ὁ κατὰ βαρβάρους φιλοσοφῶν, παιδευθεὶς δὲ πρῶτον τὰ ὑμέτερα,* & p. 170. *τῆς καθ' ὑμᾶς βαρβάρου φιλοσοφίας ἀντεποιησάμην.* alibi p. 162. *ὁ καὶ ἐπίκουρον σοφιστεύων.* Nihil ibi de *eloquentiæ Magiſtro*, quem egiſſe Tatianum perſuaſere ſibi viri doctisſimi, etiam è veteribus Hieronymus ac Rufinus, ac forte Theodoretus. Nam Sophiſtam quidem Tatianum vocat, ſed hoc nomine Tatianus ſolet ipſe appellare Philoſophos, ut p. 173. *πολλοὶ γὰρ καὶ αὐτοὺς σοφισταί.* & p. 170. *τί γὰρ καὶ ἄτοπον κατὰ τὸν οἰκεῖον ὑμῖν σοφιστὴν γηράσκειν ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενον* ubi per Sophiſtam illum non ſe, ut viſum Tentzelio p. 219. ſed Solonem vel Socratem intelligit.

b) Tatianus Orat. contra Græcos p. 170. Confer Abbatis de Longerue diſſ. de Tatiano.

c) Irenæus l. 30. Epiphan. 46. 1.

d) Euſeb. V. 13.

e) Tatian. Orat. contra Græcos p. 157. 158. ubi ad Juſtinum *θαυμασιώτατον* appellat.

f) *Antonini Pii*, ſcribit Epiphanius XLVI. 1. ſed Aurelium Antoninum quoque Pii nomine veniſſe pluribus teſtimoniis probat Pagius ad A. C. 162 n. 3.

g) Rufinus & Hieron. *adverſus gentes*: ſed videtur rectius transferri *adverſus Græcos*, quibus Barbaros opponit.

Digitized by Google

& *Chronicon* ſcripſiſſe à Rufino traditur, ſive χρονογραφίαν ex loco Euſebii VI. 13. Hiſt. Teſtimoniis veterum de Tatiano perquam diligenter collectis & editioni Oxonienſi præmisſis à Clariſſ. Wortho, addendum eſt hoc Euſtathii Antiocheni in limine Commentarii in Hexaëmeron: Κλήμης μὲν οὖν καὶ Ἀφρικανὸς καὶ πρὸς τούτοις Τατιανὸς, τῶν τῆς ἐκ περιτομῆς Ἰώσηππος καὶ Ἰοῦστος κατὰ Ἴναχον ἀκμάσαι τὸν θεσπέσιον Μωυσέα ἱστόρησαν, ἰδίως ἕκαστος ἐκ παλαιᾶς ἱστορίας ὑπέχων τὴν ἀπόδειξιν.

Tatiani Editiones.

Græce è Jo. Friſii Codice (quem ab Arnoldo Arlenio Peraxylo Venetiis acceperat cum alio Codice collatum) primum edidit *Conradus Geſnerus* Tiguri 1546. fol. apud Froſchoverum cum Antonii Meliſſæ & Maximi ſententiis, ac Theophilo ad Autolycum. Ab hujus editionis lectionibus ſine cauſa quandoque recesſiſſe poſteriores editiones, queritur Wilh. Worthus.

Latine eodem Geſnero interprete, qui notas etiam addidit. ibid. eodem anno fol. Recuſa deinde Geſneri verſio in Bibliothecis Patrum, Pariſ. 1575. 1589. 1610. Colon. 1618. & in novisſima Lugdunenſi 1677. Tomo II.

Græce & Latine cum Geſneri verſione in Orthodoxographis Jo. Heroldi A. 1555. Baſil. fol & in auctario Bibliothecæ Patrum cum *Ducæi* notis Pariſ. 1624. fol. & cum Juſtino Martyre, Athenagora, Theophilo ad Autolycum & Hermia Pariſ. 1615. & 1636 & Colon ſive Witebergæ potius 1686. fol. cui poſtremæ editioni additæ B. D. *Chriſtiani Kortholti* notæ, Kilonii antea A. 1675. fol. editæ.

Denique ſeparato Volumine, nitidis typis, cum Geſneri verſione, ejusdemque & Ducæi ac Kortholti integris notis, ſuisque novis animadverſionibus edidit *Wilhelmus Worth* Archidiaconus Wigornienſis duorum Codicum Regiorum Pariſ. & tertii Etonenſis lectionibus uſus. Oxon. 1700. è theatro Scheldoniano 8. ſubjuncta ad calcem voluminis Hermiæ irriſione gentilium Worthi & Tho Galei notis illuſtrata. Idem Worthus editioni ſuæ libri Tatianei addidit præter Friſii & Geſneri præfationes, & p. 155. conjecturas Pearſonii, etiam ea quæ de Tatiano ejusque doctrina Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ, tum Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum Sec. 2. diſſ. V. nec non Vir eruditisſimus Ludovicus du Four de Lon-

Longuerue, Abbas ſeptem fontium in Theraſcia, diſſertatione antea inedita de Tatiano diſſeruerunt. Qui poſtremus in Oratione ad Græcos jam nonnulla ſatis diſerta hæreſeos Tatiani veſtigia ſibi obſervaſſe videtur.

Plura de Tatiano Ittigius diſſ. de hæreſiarchis ſect. 2. c. 12. & in ſelectis Hiſt. Eccleſ. ſæculi ſecundi Capitibus, Johannes item Franciſcus Buddeus diſſ. de hæreſi Valentinianorum p. 519. ſq. Hæreſin Tatiani Encratitarum auctoris, ſectatorisque Valentinianorum ac Marcionitarum, oppugnatam olim à *Muſano*, teſtatur Euſebius IV. 28. Eandem refellunt ex antiquis qui exſtant ſcriptoribus Irenæus & Epiphanius.

Suppoſita Tatiano Harmonia Evangelica.

Harmonia Evangelica quam ſæculo VI. ſub Tatiani nomine venditavit * *Victor Capuanus*, quamque latine exhibent Oxthodoxographorum utraque editio & Bibliothecæ Patrum, verſioque exprimit antiqua Theotiſca: commentario autem illuſtravit ſæculo XII. poſt CHRISTUM natum Zacharias Chryſopolitanus ** neutiquam eſt Tatiani Evangelium *διὰ τεσσάρων*, quod longe aliter à veteribus deſcribitur: Neque ad Tatianum veluti auctorem referri poteſt Harmonia altera quæ illi ſolet conjungi, quæque ſub † *Ammonii Alex* nomine ex Ottomari Luſcinii verſione primum lucem vidit Auguſtæ Vindel. 1523. deinde recuſa Erfurti eſt 1544. 8. ex recognitione Caſp. Bruſchii, atque ſub Tatiani nomine exhibetur in Tomo ſecundo Bibl. Patrum parte 2. p. 204. Lugd. A. 1677. Verſionem Theotiſcam primus è MS. Franciſci Iunii A. 1706. 4. edidit cum notis noſter cum viveret amicus *Jo. Philippus Paltbenius* Profeſſor doctiſſimus Gryphiswaldenſis, præmaturo fato extinctus Ult. Maji 1710. Loca quædam illius Verſionis rectius interpretabitur Vir nobiliſſimus *Thedoricus von Stade*, cujus Otfridum & Grammaticam Theotiſcam avide exſpectamus. Vide etiam ſi placet ſpecimen Veteris Harmoniæ Evangelicæ Francice ſcriptæ apud Hickeſium T. 1. Theſauri linguar. ſeptentrional p. 189. ſq.

* Vide Nourrii Apparat. ad Bibl. Patrum p. 553. ſeq. & quæ pridem notari in Codice Apocrypho Novi Teſt.

** Zachariæ Chryſopol. Commentarius exſtat Tomo XIX. Bibliothecæ Patrum edit. Lugd.

† Hunc Ammonium Alex. Operis *de conſenſu Moyſis & Jeſu, Harmoniæque*, unde deinde Canones ſuos perficiendi anſam cepit Euſebius, *Evangelica* auctorem, cum Ammonio Sacco Ethnico Philoſopho Plotini per annos undecim præceptore male confundunt viri docti, ut notatum à me ſupra eſt lib. IV. c. 26. ubi de variis Ammoniis. Verſio Theotiſca Tatianum vocat Alexandrinum, cum Ammonius Alexandrinus fuerit, Tatianus Aſſyrius.

Digitized by Google

Scripta Tatiani deperdita.

Πολύτι πλῆθος συγγραμμάτων relictum fuiſſe à Tatiano teſtatur Euſebius IV. 29. Hiſt *infinita Volumina*. Hieron. c. 29. de S. E.

Evangelium διὰ τεσσάρων, amputatis genealogiis & aliis omnibus quæ Dominum ex ſemine David ſecundum carnem natum oſtendunt. Theodorit. l. 1. c. 20. hæret. fab. Confer Codicem Apocryphum Nov. Teſt. p. 379. ubi refellitur error eorum, qui cum Evangelio Hebræorum confuderunt apud Epiphan. Hæreſi 46. Multa etiam de Tatiani Evangelio viri doctiſſimi Ittigius, Tentzelius &c.

Epiſtolarum Apoſtoli Pauli recenſio Metaphraſtica, ornatioribus verbis nonnulla ſtudens efferre. Euſeb. IV. 29. Hiſt. (Nonnullas Pauli Epiſtolas plane *repudiaſſe* ſcribit Hieron. in Epiſtolam ad Titum prooemio.)

Ex Veteri Teſtamento λόγοι ſelecti, quibus ſolis utebantur Tatiani ſectatores, jactatis contra ſub Andreæ, Johannis, & Thomæ nomine ſcriptis Apocryphis. Epiphan. XLVII, 1.

Πρὸς τοὺς ἀποφηναμένους τὰ περὶ Θεοῦ. *Adverſus eos qui rebus divinis fidem detrahunt*. Tatianus ipſe p. 173. contra gentes.

Περὶ ζώων *de animalibus* idem p. 154.

Περὶ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα καταρτισμοῦ, de perfectione ſecundum CHRISTUM. Clemens Alex. III. Strom. p. 406.

Προβλημάτων βιβλίον *Quaſtionum liber* ſuper obſcuris S. Scripturæ locis, quem examini ſubjicere inſtituit Rhodon. vide Euſeb. V. 13. Hiſt.

Alii Tatiani.

Tatianus dux ſub M. Antonio militans. Plutarch. in Antonii vita p. 933.

Tatianus orator, πίθηκος cognomento dictus. Vide Cælium Rhodigin. III. 10. Antiq. Lect.

Tatianus ad quem Gregorius Thaumaturgus ſcripſit librum de anima, de quo infra in Gregorio.

Tatianus cujus beneficentiam laudat Libanius Orat. XV. T. 2. p. 438. & ad quem plures ſunt Libanii Epiſtolæ: haud diverſus à Tatiano Ægypti

Digitized by Google

Ægypti præfecto & Auguſtali ſub Valente ac Theodoſio: à quo aquæductus Alexandriæ conditus, dictus Tatianus. Plura de eo Jac. Gothofredus in proſopographia Codicis Theodoſiani p. 386. ſeq. Meminit Suidas in Οὐάλης.

Tatianus Dulas qui Zephyrii in Cilicia Martyrium obiit ſub Imperatoribus Ethnicis, præſide Ciliciæ Maximo quodam, cujus Acta Martyrii latine dant Lipomannus & Surius 15. Junii, Græce cum Sirleti verſione exhibet Henſchenius T. 2. Act Sanctor. Junii p. 1043-1047.

Alii duo Tatiani Martyres de quibus Martyrologia 16. Martii & 12. Sept. de altero Phryge etiam Sozom. V. 11. Suid. in ἀμάχιος & Τατιανός.

M. Aurelius Polynices Tatianus in Veteri Inſcriptione apud Sirmondum p. 266. ad Sidonium.

Tatianus puer in Gruteri theſauro p. MLX. 5.

ATHENAGORAS Athenienſis è Philoſopho Ethnico Chriſtianus paucis veterum memoratur, Methodio apud Epiphanium a) LXIV. 21. & Photium Cod. 234. p. 480. atque Philippo Sidetæ in fragmento quod edidit præſtantisſimus Dodwellus ad calcem diſſertationum in Irenæum, cujus Philippi hæc ſunt verba: τοῦ διδασκαλείου τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀθηναγόρας πρῶτος ἡγήσατο &c. *Scholæ præfuit Alexandrinæ primus* Athenagoras, *qui Hadriani floruit temporibus atque Antonini, quibus etiam legatoriam Orationem pro Chriſtianis* τὸν ὑπὲρ χριστιανῶν πρεσβευτικὸν *inſcripſit. Religionem Chriſtianam in ipſo quoque pallio profeſſus & ſcholæ Academicæ præfectus τῆς Ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς προϊστάμενος. Hic cum ante Celſum in animo haberet Chriſtianos ſcriptis oppugnare, luſtratis ea mente Scripturis, ut ſuſceptam oppugnationem inſtitueret accuratius, ita ca-*

a) Athenagoræ nomen pro Athenogene ibi reponendum primus monuit Paulus Leopardus XIX. 9. emendationum. Atque Athenogeni quidem, cujus Hymnus ab incerti autoris antiquiſſimo veſpertino, quo etiamnum utuntur Græci, diverſus memoratur apud Baſilium de Spiritu S. c. 29. T. 2. p. 220. Apologiam etiam tribuendam præter rem ſuſpicatus eſt Baronius ad Martyrolog. Rom. 18. Januar. Quemadmodum alius neſcio quis apud Steph. le Moyne notis ad Varia ſacra p. 171. minus adhuc veriſimiliter eam tribuit Juſtino Martyri, forte quia Juſtini ſcriptis in aliquibus editt. addita eſt. Denique Clariſſ. Tentzelius p. 453. diſſ. ſelect. recte retractat quod p. 199. ſibi perſuaſerat alicubi deliteſcere libros 12. Athenagoræ περὶ τῶν εἰς ἑαυτόν, cum Geſnerus de libris M. Antonini, qui hoc titulo extant, loqui voluerit.

ptus à Spiritu S eſt, ut ad exemplum magni Pauli, ex perſecutore Doctor effectus ſit illius fidei quam fuiſſet perſecutus. Hujus diſcipulus Clemens Stromateus, Clemensque Pantænus. *Apologiam* videtur ſcripſiſſe Athenagoras intra annum CHRISTI 177. & 180. obtuliſſeque M Aurelio Antonino & L. Commodo b) quorum nomen in MSS. Codicibus conſtanter præfixum legitur, etiam in Bononienſi, quem memorat Mabillonius T. 1. Muſei Ital. p. 196. Quanquam Clariſſ. Bælius in Lexico Hiſtorico Gallice edito negat unquam oblatam publico Chriſtianorum nomine, ſed tantum ſcriptam privatim ab Athenagora. perinde ut in Gallia ab A. 1684 multi è Reformatis perſecutionem pasſis libellos ejuscemodi ſupplices & Apologias ad Regem ſcripſerunt ediderùntque, Regi nunquam oblatas. Cæterum de Athenagora ejusque ſcriptis videat lector, ſi placet, quæ prolixius commentati ſunt eruditi Viri, Pagius & Baſnagius ad Baronium, Tillemontius, Caveus, Nourrius, Dodwellus, Tentzelius atque Ittigius, ne de aliis jam dicam. Mihi quidem ſuffecerit *Apologiæ* & alterius *libri* inſignis *de reſurrectione mortuorum* editiones atque interpretes bona fide retuliſſe. Nam de MSS. Codicibus videndus Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum p. 483.

LIBER DE RESURRECTIONE ſive uberiora ex illo libro excerpta *latine* interprete *Marſilio Ficino* ſæpius vulgata atque in Ficini operibus Tomo 2. leguntur. Integrum librum poſt *Georgii Vallæ* verſionem Venet. 1498. fol. cum aliis c) variorum ſcriptis editam primus ex unico MS. *Græce* vulgavit novamque verſionem ſuam addidit *Petrus Nannius*, Pariſ. 1541. 4. & Lovanii, quæ editio *Græcolatina* repetita in Micropresbytico ex officina Henrici Petri vulgato Baſil. 1550. fol. p. 470. & in Orthodoxographis Johannis Heroldi ibid. A. 1555. fol. p. 351. Sed latine hic liber Athenagoræ Nannio interprete ſubjectus Philoni Judæo ex Gelenii verſione edito Baſil. 1552. 8. Italice vertit *Hieronymus Faleti* Venet. 1556. 4. apud Aldum. Anglice *Richardus Porderus* Lond. 1573.

APO-

b) Integrum Commodi nomen Lucius Ælius Aurelius Commodus, ut patet ex numis illo v. g. quem exhibet Triſtanus T. 1. p 718. Non itaque opus eſt in inſcriptione Apologiæ Athenagoræ pro Lucio Ælii nomen reponere, ut ſuadebat Steph. le Moyne notis ad Varia ſacra p. 170.

c) Scripta illa à Georgio Valla junctim edita recenſui lib. IV. c. 25. ubi de ſcriptis Aphrodiſei num. 12.

Digitized by Google

APOLOGIA latine ex *Jo. Langi* verſione cum ejus commentario, inter Juſtini Martyris opera T. 1. p. 217. Baſil. 1565. fol. & ex verſione *Suffridi Petri* cum ſcholiis ejus uberioribus. Colon. 1567. 8. *Græce vero & Latine* cum *Conradi Geſneri* verſione ac notis Tiguri 1557. 8. Baſil. 1558. 8. *Gallice* per *Guidonem Gauſſartum* Pariſ 1574. 8.

UTRUMQUE OPUS Latine, Apologia ex *Conradi Geſneri* & liber de reſurrectione ex *Nannii* verſione recuſum in Bibliothecis Patrum, ut Pariſ. 1575. 1589. 1609. Colon. 1618. & noviſſime Lugd. 1677. T. 2.

Græce & Latine cum iisdem verſionibus ad calcem libri ſubjunctis ex H. Stephani recenſione, qui Apologiæ MS. Codicem Græcum è Bibl. Galliæ, & libri de reſurrectione Romæ à Guil. Sirleto accepit, ſtylumque Athenagoræ plenum hyperbatis, paſſim parentheſibus diſtinxit, caſtigationesque addidit. Pariſ. 1557. 8.

Cum iisdem verſionibus, & Geſneri ad Apologiam, *H. Stephani* ad utraque notis. Tiguri 1559. fol. inter Theologorum aliquot Græcorum veterum Orthodoxorum ſcripta, quæ ſunt Canones SS. Apoſtolorum & XIII. Conciliorum, Ignatii Epiſtolæ, Æneæ Gazæi Theophraſtus, Demetrii Cydonii de morte contemnenda, Hermiæ irriſio Philoſophorum gentilium & Agapeti ſcheda Regia ad Juſtinianum Imp.

Cum iisdem verſionibus, notisque *Frontonis Ducai*. In Auctario Bibliothecæ Patrum Pariſ. 1624. fol.

Cum iisdem verſionibus & notis brevibus *Jo. Felli* Oxonienſis Epiſcopi. Oxon. 1682. 12. è theatro Scheldoniano.

Apologia cum Suffridi Petri, & liber de reſurrectione cum Nannii verſione, additis notis variorum & novis *D. Adami Rechenbergii*, Theologi hodie Lipſienſis animadverſionibus. Lipſ. 1684. 1685. 8. duobus Vol.

Apologia cum Geſneri, & liber de reſurrectione cum Nannii verſione, notisque integris Variorum, novisque commentariis *Eduardi Dechair*, qui Græca in ſectiones diviſa ad priores editiones & MSS. 2. Bodlejanum & Etonenſem recenſuit atque verſiones paſſim caſtigavit, Baroniique nonnulla (ex Annalibus ad A. C.) & Petri Halloixii ac Dodwel-

welli (ex diſſ. XI. Cyprianic. §. 37. ſq.) & Georgii Bulli (ex defenſione fidei Nicænæ) de Athenagora ſubjunxit. Oxon. ê theatro Scheldoniano 1706. 8.

Gallice Arnoldo Ferrono ſive Ferricrio interprete. Burdegal. 1577. 4.

SUPPOSITUM ATHENAGORÆ OPUS DE VERO ET PERFECTO AMORE.

Sub Athenagoræ Philoſophi Athenienſis nomine prodiit etiam Gallice, veluti è Græco converſum opus, tributum in libros decem *de vero & perfecto amore*, ſive de caſtis amoribus Theogenis & Charidis, Pherecydisque ac Melangeniæ. Interpres *Fumaus* (Mr. Fumee Seigneur de Genillé) qui codicem Græcum a Lamanæo Protonotario Cardinalis Armaniaci accepiſſe ſe teſtatur, verſionemque ſuam Gallicam eidem Lamanæo 4. Octobr. 1569. inſcripſit, non dubitat auctorem eſſe illum Athenagoram, cujus Apologia & liber de reſurrectione exſtat, quod etiam è ſtylo & colligendi ac diſſerendi ratione putat eſſe perſpicuum. Græco Sophiſtæ ſine tergiverſatione adſcribit Rolandus Mareſius lib. 1. Epiſt. 26. & tanquam veterem ſcriptorem laudat Bochartus Geograph. ſacr. p. 638. At vir illuſtris Gisbertus Cuperus in Harpocrate p. 119. *cum tamen*, inquit *auctorem vix credere auſim genuinum eſſe, licet illud ſentiant illuſtres & præſtantes Viri, quia integra loca ex Plutarcho, Livio, Herodoto, Curtio aliisque auctoribus ad verbum fere deſcripta ſunt. Quod ſi fraus omnis abeſt, plurimi ille Athenagoras faciendus eſt certe, quia tot antiquitatibus aliisque præclaris rebus abundat.* Idem in litteris datis ad me 10. Sept. 1710. *Mirum profecto eſt libros illos amatorios, de quibus agis, non vulgari, & iraſcor eruditis, qui iſtis manus non admovent, cum id facile facere poſſint; non id opto propter hiſtoriolas illas fictas & lepidas, quas juventuti relinquo, ſed quia ſæpe inde clare cognoſcimus ritus & mores, qui in uſu tam Græcis; quam aliis populis fuerunt, temporibus, quibus Auctores fictionum illarum floruerunt. Cum autem mihi annumeres varios ejuscemodi ſcriptores, patere, ut tecum agam de alio talis argumenti, in quo diſputant Viri eruditi. Eſt Athenagoras de vero & perfecto amore, qui ex Græco verſus Gallice editus eſt Pariſiis anno* 1599. *hoc titulo: Du vray & parfait Amour eſcrit en Grec, par Athenagoras Philoſophe Athenien: contenant les Amours honeſtes de Theagenes & de Charide, de Pherecydes & de Melangenie. M. Baudelot d'Airval p.* 182. *de l' Utilité des Voyages, genuinum putat eſſe hunc librum, tribuitque eundem Athenagoræ, qui pro Chriſtianis Apologias ſcripſit. Ill. Huetius in prima editione libelli Gallici, quem de hisce fabuloſis hiſtoriis una*

cum

eum hiſtoria fabulari, cui titulus Zaide, edidit, ejuſdem eſt ſententiæ, ſed eam in altera ejuſdem libelli Latina mutavit; hunc ſequitur Tentzelius p. 206. *Exerc. Selectar.; ſed in Addendis in alia omnia abit, & Athenagoræ jam Chriſtiano fabulam illam adſcribit p.* 452. *Comparavi mihi hunc rarum librum, cum juvenis admodum in Galliis eſſem, eundemque legi ea ſedulitate & attentione, quam ab illa ætate quis deſiderare poſſet; & neſcio qui fiat, ut & tunc & nunc ſemper hiſtoria illa mihi fuerit ſitque ſuſpecta. Non adducam in medium argumenta, quibus Huëtius mutata ſententia impugnat Athenagoram illum, quamvis mihi, ſancte teſtor, eadem notata ſint; ſed dicam tantum multa imo plurima ex autoribus Græcis & Latinis ſumpta eſſe verbo tenus, id quod Athenagoram, elegantem illum & eruditum Virum, feciſſe, mihi non fiet veriſimile, maxime cum Latinam linguam, uti puto, ignoraverit. Exemplo uno & altero id docebo. Athenagoras ille p.* 200. *& aliis deſcribit triumphum, quem Paulus Æmilius duxit ſplendisſimum de Perſe Rege Macedoniæ; ſed illum omnem eodem plane ordine narrat nobis Plutarchus p.* 272. *&* 273. *adeo ut ovum ovo non ſit ſimilius; quæ p.* 87. *& ſequentibus commemorat de Naſamonibus, Pſyllis, aliisque Africæ populis, petita ſunt ex Herodoti lib.* 4. *c.* 172. *&* 173. *& quod mireris p.* 91. *videtur deſcribere pyxidem nauticam, licet obſcure, ut ſcil. lateret, cum illa ætate inſtrumentum iſtud utilisſimum, nequaquam, quicquid nonnulli velitentur, cognitum fuerit: Quid quod Triumphus navalis Octavii p.* 22. *petitus videtur ex Livii* 45, *c.* 42. *& Virum illum procul dubio dices non intellexiſſe quatuordecim remigum verſus ſive ordines (apud Livium* 45. 35.) *cum eos p.* 23. *b. reddat,* quatorce rames; *ſic quæ p.* 32, 36, 39, 40. *libri primi, petita ſunt ex eodem hiſtorico, lib.* 45. *c.* 42. *& aliis; lib.* 44, 34, *lib.* 31, 14, *&* 35, 32; *&* 38, 10. *Peccarem certe in communia ſtudia, ſi te diutius detinerem, & loquerer de aliis auctoribus, ex quibus perſonatus ille Athenagoras petiit emblemata ſua, & epiſodia; ſed addam tantum, ea quæ p.* 67. *nobis narrat, omnia ex Livii lib.* 45, *c.* 17, *&* 18. *abſque nulla vel levisſima mutatione ſumpta eſſe, non ſecus ac ex Curtio, quæ p.* 152. *nobis de Ammone propinat. Jam tibi, Vir eximie, do conſiderandum, an recte hæc hiſtoria fabularis attribui poſſit Athenagoræ; mihi quidem id plane non videtur.* Hactenus Vir eruditisſimus.

In præfatione Auctor meminit vaſtatæ non diu ante, quam ſcriberet, Græciæ his verbis: *Et pour cet effet je me ſuis contenté de ramaſſer çà & là par noſtre ville* (Athenes) *pluſieurs memoires pour relever & enrichir une Hiſtoire qui s'en alloit quaſi eſtre miſe en oubli pour la longueur du temps & pour les ruines advenües depuis en toutes les provinces de la Grece,*

 deſquel-

deſquelles noſtre ville n'a pû eſtre exempte, & en a ſenty un coup ſi orbe, que à ſon accaſion nous voyons maintenant les ſciences & eſtudes n'avoir plus de vigueur en icelle, & nos eſcholes s'en aller du tout perduës. Ex quibus certum eſſe conficit Huetius p. 44. libri de origine fabular. Romanenſium, auctorem non eſſe Athenagoram, qui ſecundo poſt Chriſtum natum ſæculo ſcripſit, ſed alium qui vixit poſt direptam ab Alarico Græciam; vel potius poſt oppreſſum noviſſime Græcum Imperium à Turcis, confictum eſſe exiſtimat hoc opus ab aliquo è viris doctis Cardinalis Arminiaci familiaribus, nominatim à Gvilelmo forte Philandro. *Mille*, inquit, *in locis temporum horumce ultimorum agnoſco mores & inſtituta antiquis incognita, quin & agendi ratio Sacerdotum & puellarum Hammoni conſecratarum tam ſimilis noſtrorum Monachorum & virorum religioſorum conventibus regiminique ita congruens longe diſſentiunt ab iis rebus, quas & hiſtoria nos edocet de iis temporibus & locis quibus vita Monaſtica nata eſt & adolevit. Ea cura quam auctor adhibet in explicandis quibusdam priſcis ritibus qui à noſtris differant, in hominem tantum recentiorem cadit. - - - Multa adnotat ad priſcos auctores qui exſtant ad hunc diem, eosque illuſtrat, potiſſimum vero Herodotum, Plutarchum, Q. Curtium, Jamblichum Philoſ. & Heliodorum, ex quibus præcipue ſic tanquam ex fontibus totam ſuæ fabulæ hauſit materiam. Sed & obſervationes quoque alias addit illis contrarias & adverſas, quas priſcus aliquis auctor & rerum antiquarum peritior haud quaquam protuliſſet - - - Idem in media Græciæ luce litem capitalem inſtituit eâdem & ſerie & forma, ac ſi in ipſo Lutetiæ foro inſtitueretur - - Brigittariæ nomen ad exemplum nominis S. Brigitæ Scoticæ virginis haud dubie effictum &c. - - Suam Architectonicæ artis peritiam auctor ad faſtidium usque oſtentat. - - Sciunt omnes Cardinalem Arminiacum Architectonicæ arti impenſe fuiſſe deditum. Philander Vitruvii commentator ipſi cliens erat addictiſſimus, vir certe in ea arte ſæculi ſui ſcientiſſimus, & literis quoque quas humaniores vocant ornatiſſimus. Quid quod Architectura falſi illius Athenagoræ ad Architecturam Vitruvii quadrat aptiſſime?* His non obſtantibus, fuere tamen qui adhuc cenſerent ampliandum, ut Colomeſius in Paralipom. de Scriptoribus Eccleſ. Sed quia nemo hactenus fuit qui Græcum codicem proferret, non difficulter aſſentior virorum doctiſſimor ſententiæ tot argumentis nixæ, recentius eſſe commentum, & de virtutibus vitiisque hujus dramatis lectores ad eundem Huetium p 53. ſeq ablego, qui p. 57 ſeq præterea obſervat plane ad imitationem Heliodori totum opus eſſe compoſitum, iisdem fere nominibus amantium, eventibus multum ſimilibus,

libus, eodem librorum numero. Huetio adſtipulatur etiam Nicolaus Nourrius T. 2. apparat. ad Bibl. Patrum diſſ. 3. p. 481. Editiones hujus operis, Athenagoræ tributi lectuque non injucundi duæ prodierunt, priorem ipſe poſſideo, Clariſſ. Baylio etiam memoratam editamque Pariſiis apud Mich. Sonnium A. 1599. 12 foliorum 380. cum privilegio Regis, & præfatione Bernhardi Sanjorry, Cal. Octobr. 1596. Alteram Pariſ. 1612. apud Dan. Gvillemot excuſam, in Bibliotheca Iſaaci Voſſii evolviſſe ſe teſtatur præſtantisſimus Caveus.

Athenagoræ alii.

Fuere & alii Athenagoræ, quorum decem vel undecim obſervavi. 1) Athenagoras qui cum Pharnabazo & Apollonide Chio vinctus traditus eſt Macedonibus, teſte Curtio IV. 5. 17. 2) Athenagoras Cymæus ſive Cumanus, cujus meminit Cicero pro Flacco. 3) Athenagoras Argivus cujus mentio apud Sextum Empiricum I. Pyrrhon. Hypotheſ. p. 27. 4) Athenagoras rei Ruſticæ Scriptor apud Varronem ac Columellam lib. I. c. I. 5) Athenagoras Chirurgus cujus meminit Martialis VIII. 41. IX. 97. &c. 6) Athenagoras Mileſius de quo Diodorus Sic. lib. XX. T. 2. p. 820. ſq. 7) Athenagoras Epiſcopus Byzantinus ab Andrea Apoſtolo nonus, in Philippi Cyprii Chronico Eccleſiæ Græcæ p. 4. 8) Athenagoras cui Boëthus teſte Photio cod. CLIV. dedicaverat librum ſuum περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορουμένων λέξεων. 9) Athenagoras princeps Mitylenes, cujus mentio in hiſtoria, ſive dramate potius erotico Apollonii Tyrii p. 694. ſqq. in M. Velſeri Operibus. 10) Athenagoras Rhetor ineptus quem perſtringit Ammiani Epigramma II. 46. p. 248. Anthologiæ. 11) Athenagoras Regis Philippi Maced. præfectus Liv. XXXI. 27.

XX. THEOPHILUS ex Ethnico a) & ipſe Chriſtianus, atque hinc Antiochiæ Epiſcopus, b) Erotis ſucceſſor, ſcripſit

 poſt

a) Theophilus ad Avtolycum lib. I. p. 78. D. Tentzelii diſſ. ſelect. p. 209. ſeq. Caveus, Tillemontius & Halloixius in vita Theophili &c.

b) Ita Euſebius IV. 24. Hiſtor. & Hieron c. 25. de S. E. atque in Epiſt. 151. ad Algaſiam. Martyrolog. Rom. 13. Octobr. Etiam in Codice MS. Regis Chriſtianisſimi libris Theophili hic titulus præfigitur: Θεοφίλου πατριάρχου ἔχτου Ἀντιοχείας πρὸς Ἀντόλυκον Ἕλληνα, περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, καὶ ὅτι τὰ θεῖα λόγια τὰ καθ'

poſt M. Aurelii Veri mortem circa A. C. 181. non diu ante obitum ſuum *libros III.* περὶ τῆς τῶν χριςιανῶν πίςεως c) *ad Avtolycum* tum adhuc Ethnicum d) cæterum virum eruditum ac librorum helluonem e) qui noctes ſolidas inter libros libenter ſoleret conſumere, & veritatis cupidiſſimum. f)

Primus *Græce* ex Arſenii codice quem Venetiis Jo. Friſius deſcripſerat, edidit *Conradus Geſnerus* Tiguri 1546. fol. cum Antonii & Maximi locis communibus, Maximi Centuris & Tatiano. Atque eodem anno ibidem *latine*, *Conrado Clauſero*, non ut Clariſſ. Nourrius p. 506. affirmat, Geſnero interprete. Geſnerus hoc inſcribit titulo: *de DEo & fide Chriſtianorum contra gentes*, *Inſtitutionum libri tres*, *ad Avtolycum.* Inſtitutionum libros appellat, quod Euſebius dixit ςοιχειώδη συγγράμματα. Vide Geſneri Epiſtolam de ſcriptis à ſe editis p. 23. b.

Latine

καθ' ἡμᾶς ἀρχαιότερα καὶ ἀληθέςερά εἰσι Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἑλληνικῶν καὶ πάντων τῶν ἄλλων συγγραφέων. Equidem Gennadius c. 33. de S. E. libros tres de fide ſub Theophili Alexandrini nomine titulatos legiſſe ſe ſcribit. Et H. *Dodwello* librorum ad Avtolycum auctor videtur Theophilus Antiochenus junior qui ſcripſerit poſt annum CHRISTI 205. ſub Severo Imp. quam ſententiam defendit in Obſervationibus ad Opera poſtuma Jo. Pearſonii p. 11. ſeq tum in ſingulari diſſ. adhuc inedita, quam cum nova quam jam pridem parat librorum Theophili editione & diatriba ſua de Theophilis luci non invidebit V. C. *Gotlieb* ſive Theophilus *Schelwigius*, humaniorum litterarum in Gedanenſi Gymnaſio Profeſſor. Verum libentes aſſentior Euſebio & Hieronymo, præcipue cum Gennadius titulo illi nec ipſe habuerit fidem, & Dodwelli objectionibus jam ſatisfeciſſe videantur Tillemontius ad vitam Theophili T. 3. Memor. Hiſt. Eccleſ nota 2. & Caveus parte altera Hiſt. literariæ. Idem Dodwellus librum tertium Theophili (quem *de temporibus* vocat Lactantius lib. 1. c. 23. quoniam temporum rationes in eo ab orbe condito ad M. Antonini Veri imperium ſuccincte pertexit) ſeparatim ſcriptum & ante priores duos Avtolyco miſſum exiſtimat, ut laudatus Schelwigius me docuit, quod minus videtur eſſe à veri ſimilitudine alienum, atque ſuboluit etiam Grabio p. 220. T. 2. ſpicileg.

c) Hunc titulum habent in MS. Regis Galliæ, teſte Sirmondo in limine notar ad Rufini librum de fide. T. 1. Opp. p. 273. Ibidem libros tres de fide, quos ſub Theophili Alex nomine Gennadio lectos jam dixi, à tribus Theophili ad Avtolycum libris Sirmondus, præter rem, ut opinor, diſtinguit.

d) Theophilus ad Avtolycum lib. 1. p. 69. b. & lib. 3. 119. a.

e) Lib. 3. p. 119. a. 138. d.

f) Lib. 1. p. 69. b. lib. 3. p. 127. b. Scripſiſſe tamen Avtolycum libros adverſus Chriſtianos, ut Tillemontio videtur, ægre mihi perſuadeo. Neque apud Theophilum initio lib. 1. λόγους ita accipere neceſſe eſt.

Digitized by Google

Latine ex eadem Clauſeri verſione occurrit in Bibliothecis Patrum, Pariſ. 1575. 1589. 1609. 1644. Colon, 1618. & Lugd. 1677. Tomo 2.

Græce & Latine cum Clauſeri verſione in Orthodoxographis Jo. Heroldi, Baſil. 1555. fol. p. 285. & ad calcem Juſtini Martyris Pariſ. 1615. & 1636. & Coloniæ (Witebergæ) 1686. fol. cui poſtremæ editioni acceſſerunt notæ B. D. *Chriſtiani Kortholti*, jam ante editæ Kiloniæ 1675. fol. Etiam prodierunt Theophili Antiocheni libri in auctario Bibliothecæ Patrum Græcolatino Pariſ. 1624. fol. cum notis *Frontonis Ducæi.* Denique Oxoniæ nitidam editionem curavit *Jo. Fellus* Oxonienſis Epiſcopus, A. 1684. 12. cui ad Codicem Bodlejanum emendatæ Clauſeri verſio caſtigata & breves notæ acceſſerunt. Tabula etiam ſubjcitur, ex qua rationes temporum quas ſequitur Theophilus, licet colligere, qualem exhibet etiam Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum p. 515.

2. *Commentarios in Evangelium* à Theophilo quatuor Evangeliſtarum dicta in unum opus compingente Græce ſcriptos legit olim Hieronymus præf. ad Matthæum, atque nonnulla ex illis producit Epiſt. 151. ad Algaſiam quæſt. 6. licet c. 29. de ſcript. Eccleſiaſticis teſtatur, illos ſibi cum aliorum Theophili voluminum elegantia & phraſi non videri congruere. Exſtant hodie latine ſub Theophili Antiocheni nomine *libri quatuor commentariorum* ſive potius Scholiorum allegoricorum non in integra Evangelia, ſed in varia Evangeliſtarum loca, à longe juniore aliquo ſcriptore Catholico poſt Hieronymum, & latine (ut perſpicius argumentis g) patet) compoſita, in quibus illa quidem quæ è Theophilo Antiocheno Hieronymus h) ſed & multa alia quæ iisdem verbis latinis apud Cyprianum, Ambroſium, Hieronymum i) leguntur, tum mentio de Monachis p. 170. B. occurrit, ut omittam quod Chriſtus DEus de DEo, DEus & homo in una perſona p. 174. A & G. 175. D. iis verbis deſcribitur, quibus id Theophili ætate vix à

 quoquam

g) Lib. 1. p. 167. c. (T. 2. Bibl. Patrum Lugd. part. 2.) ad verba Matthæi V. Jota unum vel unus apex: *per jota Vetus Teſt. ſignificat, jota enim pro decem eſt apud Græcos. Apex autem quatuor literas habens per Evangelium quadruplex, teſtamentum indicat novum.*

h) Grabe T. 2. ſpicileg. p. 221.

i) Albertinus de Eychariſtia p. 368. Nourrii Apparat. ad Bibl. Patrum p. 119.

quoquam factum. Utique igitur aſſentior Cotelerio k) Tillemontio l) & aliis viris eruditis, qui hos Commentarios Theophili Antiocheni eſſe negant, licet ex Theophili commentariis ab Hieronymo lectis & aliis perantiquis ſcriptoribus excerpta continere mihi perſvadeo, unde non mirum in illis reperiri quæ cum Theophili libris ad Avtolycum & aliis vetuſtisſimis monumentis conveniunt, ut monet Richardus Simon libro 3. Hiſt. Criticæ N. T. p. 7. Editiones horum Commentariorum nullas comperi niſi quæ in Bibliothecis Patrum exſtant Pariſ. 1589. 1609. 1654. Colon. 1618. & Lugd. 1677. cujus poſtremæ editionis paginas paullo ante allegavi.

Scripta Theophili Antiocheni deperdita.

Contra Hermogenem. Euſeb. IV. 24. Hiſt. Hieronymus c. 25. de Script. Eccleſ. Theodorit. lib. 1. de hæret. fab.

Contra Marcionem. Euſeb. Hieron. & Theodorit.

Καʇηχητικά τινα ἀυτȣ̃ βιϐλία. Euſeb. quod Hieron. reddit: *breves elegantesque tractatus ad ædificationem Eccleſiæ pertinentes.* Niceph. IV. 9. θείων μεςὰ καʇηχήσεων.

Legi & ſub nomine ejus, inquit Hieronymus, *in Evangelium, & in Proverbia Salomonis Commentarios, qui mihi cum ſuperiorum Voluminum elegantia & phraſi non videntur congruere.*

Alii Theophili.

1. *Theophilus* Comicus Veteris Comœdiæ, de quo ſupra lib. 2. c. 22.
2. Theophilus Geographus & Hiſtoricus, Joſepho, Plutarcho, Ptolemæo & Stephano laudatus, de quo Voſſius in Hiſt. Græcis.
3. Theophilus qui de agricultura ſcripſit, memoratus Varroni & Columellæ.
4. Theophilus nobilis (vel Alexandrinus, ut Syrus auctor Lexici apud Tentzelium p. 208. diſſ. ſelect. vel) Antiochenus à Petro Apoſtolo ad Chriſtianam fidem perductus, ſi credimus ſcriptori recognitionum Clementis X. 71. Idem nempe κράτιςος ille Θεόφιλος cui S. Lucas Evangelium & Acta Apoſt. inſcripſit, quemque * cum Antiocheno noſtro Epiſcopo male confundunt

k) Coteler. notis ad Ignatii Epiſt. p. 16.
l) Tillemont. ad vitam Theophili nota 1.
* Hunc errorem Nicephoro Calliſti præter rem impingit Tentzelius p. 207. diſſ. ſelect.

dunt Iſidorus VI. 1. Orig. Gvil. Tyrius IV. 9. de bello ſacro, Jac. de Vitriaco c. 32. Hiſt. Hieroſol. Blondus Decad. 2. lib. 3. p. 214. Chriſtianis Lupus ad Tertull. de præſcript. p. 212. aliique.

5. Theophilus Cæſareenſis Epiſcopus, Antiocheno Epiſcopo, cujus Scripta jam retuli, ætate ſuppar. Ejus relationem de decreto Cæſareenſis Synodi A. C. 196. habitæ de Paſchate ſub falſo *Philippi* nomine edidit Bucherius p. 469. ad Victorii Aquitani Canonem Paſchalem. Sub Theophili nomine extat apud Bedam lib. de æquinoctio T. 2. Opp. p. 222. & in Conciliis Labbei T. 1. p. 596. & emendatius in nova Baluzii collectione p. 13. Suſpecta tamen merito videtur Santebeuvio, Boſqueto & Tillemontio quem vide nota 2. ad vitam S. Victoris Papæ T. 3. memor. Eccleſ. p. 479. ſeq. De Theophilo ipſo adeundus Euſebius V. 23. & Hieronymus c. 43. Catalogi.

6. Theophilus Areopagitico judicio falſi damnatus, de quo Tacitus II. 55. Annal.

7. Theophilus Medicus de quo Galenus de ſymptomatum differentiis c. 3.

8. Theophilus cui Hippolytus dicavit librum de Antichriſto, à Marqv. Gudio editum.

9. Theophilus Alexandriæ ab A. C. 385. ad 412. Epiſcopus, de cujus ſcriptis erudite Caveus, cui addes quæ ex *libro adverſus Johannem Chryſoſtomum* affert Facundus lib. VI. T. 2. Operum Sirmondi p. 595. ſq. De Epiſtolis Paſchalibus quarum ternæ ad Ægypti Epiſcopos latine ex S. Hieronymi verſione leguntur T. 4. Operum Hieron. p. 691. ſq. edit. Marcianæi, vide Queſnellum ad Leonem M. p. 263. 326. ſq. 797. 896. Theophili Alexandrini fragmentum *de reſurrectione* ex Codice Regio 211. Græc. & Lat protulit Sirmondus ad Rufinum de fide T. 1. Opp. p. 313. Ad Theophilum hunc Ammonius Epiſcopus Epiſtolam περὶ πολιτείας καὶ βίου μερικοῦ Παχωμίου καὶ Θεοδώρου, ſcripſit quæ ex MS. Florentino Græce edita ab Henſchenio Appendice ad T. 3. Maji p. 63. & latine Daniele Cardono interprete p. 347. Ad calcem hujus legitur brevis Theophili ad Ammonium Epiſtola. Ad hunc Theophilum exſtant etiam Epiſtolæ Syneſii.

10. Theo-

10. Theophilus Chronographus Joanni Malalæ laudatus, quem eundem puto cum Theophilo, qui citatur in Chronico Paſchali p. 41., à Theophilo Antiocheno autem diverſum, quia Malala & Chronici Paſchalis auctor ex eo afferunt quæ in libris ad Avtolycum non leguntur.

11. Theophilus JCtus, ex triumviris illis qui Juſtiniani Imp. auſpiciis jus Civile in ordinem digeſſerunt. De illo infra libro VI.

12. Theophilus Protoſpatharius, de cujus ſcriptis itidem infra Libro VI. inter Medicos.

13. Theophilus Michaelis II. Balbi F. Imperator CPol. ab A. C. 829. ad 842.

14. Theophilus presbyter, auctor forte Paraphraſeos Oraculorum Leonis Imp. quam Græce ex MS. Amſtelodamenſi edidit Lambecius ad calcem Leonis Oraculorum p. 275.

15. Theophilus Corydalius Græcus recentior Catumſirto laudatus qui Theologiam in Collegio Græcorum Romæ docuit, licet Cyrilli Lucaris confeſſionem probaret, Vide Rich. Simonis Bibliothecam Criticam T. 3. p. 229.

Alios Theophilos Sanctos & Martyres colligit Theophilus Raynaudus S. I. in Johanne Theophilo T. VIII. Operum p. 239. ſq. Plures exſpectamus à Gottliebio Schelwigio, ubi ejus Syntagma de claris Theophilis lucem viderit.

HERMIAS Ἑρμείας. cujus διασυρμὸς τῶν ἔξω Φιλοσόφων, ſive brevis libellus exſtat, quo concurrentes adverſa fronte inter ſe Ethnicorum Philoſophorum opiniones ridet, de rerum principiis, de anima, de DEO mira & pugnantia inter ſe tradentes. Theophilo plerumque ſubnectitur, & non plane certa conjectura à præclaro Viro Guil. Caveo ad ſecundi ſæculi extremum refertur, licet Lambecius T. VII. de Bibl. Vindob. p. 54. eumque ſecutus Tentzelius diſſ. ſelect. p. 227. ſeq. auctorem putant longe juniorem, Hermiam * nempe Sozomenum. Ad Tentzelii argumenta reſpondit Caveus parte altera Hiſtoriæ literariæ, contra quem licet tueri ſententiam ſuam conatus eſt Tentzelius in Bibliotheca curioſa, ſive Ephemeridibus litterariis Germanice editis A. 1704. p. 232. ſeq fateor tamen præter nominis congruentiam nihil valde eſſe in illa Lambecii divinatione quod

* Hunc intellige, quando in Labbei Bibl. nova MSS. p. 387. memorari vides *Hermiæ Salaminii Hiſtoriam Eccleſiaſticam.* Sozomeni nomen integrum fuit *Salamanus Hermias Sozomenus.* Vide Valeſii notas p. 98. De Hermia Syriani diſcipulo, Philoſopho Ethnico Platonico, quemadmodum de Sozomeno quoque dicturus ſum infra ſuo loco.

quod eam veriſimilem reddat. Quod ſi ſola nominis ſimilitudo ſufficit ad hariolandum, non deſint alii Hermiæ quibus non minori ſpecie libellus iſte tribui poſſit, ut Hermias martyr ſub Antonino Imp. cujus Acta martyrii Græce ex MS. Mediceo dedit Papebrochius ad 31. Maji T. 7. p. 424. cum verſione Hugonis Bolli Carthuſiani: nec minus Hermias quem colloquentem inducit Cyrillus Alex. dialogis de divinitate & incarnatione unigeniti. Verum editiones potius haud invenuſti illius libelli, quocunque demum auctore & quocunque tempore ſcripti referre præſtat. Vidit itaque lucem primum ex Jo. Jacobi Fuggeri Codice cum verſione *Raphaëlis Seileri* Auguſtani, Baſil. 1553. 8. additus Demetrii Cydonii Orationi de morte contemnenda: atque inter veteres aliquot Theologos Græcos quos ſupra retuli in Athenagora, excuſos Tiguri A. 1560. fol. Græce & Latine curante Geſnero. Deinde ut latinas editiones in Bibliothecis Patrum repetitas omittam, Græce & latine iterum cum caſtigationibus Frontonis Ducæi in Auctario Ducæano Pariſ. 1624. fol. Tomo I. & ad calcem Juſtini Martyris Pariſ. 1615. 1636. & Colon. ſive Wittebergæ potius 1686. fol. Denique cum Tho. Galei Codice collatus, additis ejuſdem Galei qui Theodorito, juniorem Hermiam eſſe exiſtimat, & Wilh. Worthi notis, ad calcem Tatiani Oxon. 1700. 8.

INDEX SCRIPTORUM,

quorum meminere

Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus & Hermias,

compoſitus ad paginas edit. Pariſienſis Græcolat. quæ notatæ etiam in marginibus editionum Oxonienſium.

ACuſilaus T. 162. ubi male Ἡγησιλάυ μυθολογήματα. Αἱ παρ' Αἰγυπτίοις τῶν χρόνων ἀναγραφαί 141. docuerunt συντάττειν ἱςορίας. ibid. Ægyptiorum Regum ſucceſſio, Th. 130.

Ægyptiorum Prophetæ, Th. 109.
Æſchylus A. 22. Th. 115.
Æſopus ψευδολόγος. T. 169. ejus fabula reſpicitur 163.
Amphion inter ſcriptores qui Homerum præceſſere memoratur T. 173. duabus ætatibus ante bellum Trojanum. id.
Anacharſis Scytha. T. 152.
Anaxagoras. H. 176.
Anaxarchus T. 158.
Anaximander H. 177.
Anaximenes H. 176.
Antigenides Thebanus. T. 162.
Antimachus Colophonius inter ſcriptores de Homero. T. 166.
Anytæ poëtriæ ſtatuæ factæ ab Euthycrate & Cephiſodoto. T. 168.
Anytus & Melitus Socratis accuſatores. T. 143.
Apion T. 164. Grammaticus ἀνὴρ δοκιμώτατος ἐν τετάρτῃ τῶν Αἰγυπτιακῶν. 172.
Apollodorus Grammaticus. T. 166.
Ἀπολλώνιος ὁ Αἰγύπτιος ἱστορεῖ. Th. 127. 136. 139.
Apollonides ὁ καὶ Ὡράπιος ἐν βίβλῳ τῇ ἐπιγραφομένῃ Σεμενουθὶ (de Diis Ægyptiorum) Th. 85.
Arati verſus. Th. 86. Ejus σφαιρογραφία τοῦ κοσμικοῦ κύκλου 117.
Archelaus H. 177.
Archilochus clarus circa XXIII. Olymp. tempore Gygis, annis à bello Trojano quingentis T. 167. Ejus verſus Th. 115.
Ariſtæus Proconneſius ὁ τὰ Ἀριμάσπια συγγράψας. T. 173.
Ariſtarchus Grammaticus T. 166.
Ariſtippus T. 142.
Ariſtonis verſus. Th. 121.
Ariſtophanes Comicus Th. 117. verſus (è ranis) T. 142. ἐν ταῖς ἐπιγραφομέναις ὄρνισιν. Th. 86.
Ariſtophanes Grammaticus. T. 166
Ariſtoteles A. 6. 7. 28. H. 177. T. 142. 143. 162.
Ariſtoxenus T. 162.
Asbolus Centaurus inter ſcriptores qui Homerum præceſſere. T. 173.
Atoſſa Perſarum Regina docuit ἐπιστολὰς συντάσσειν. T. 142.
Avtolycus Ethnicus, ad quem ſcribit Theophilus 69. ſeq. 117. 119. a. 127. b. 138. b. ἀγαθώτατον vocat 80. καὶ νύκτωρ οὐκ ὀκνεῖς διατρίβειν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις. 119.
Beroſus Babylonius ſacerdos Beli, Antiocho poſt Alexandrum tertio χαλδαίων ἱστορίαν tribus libris perſcripſit, & Regum geſta expoſuit. T. 171. ὁ παρὰ χαλδαίοις φιλοσοφήσας καὶ μηνύσας Ἕλλησι τὰ χαλδαϊκὰ γράμματα. Th. 139.
Callimachus. A. 34. Grammaticus T. 166.
Carneades H. 178.
Chætus, vide Lætus.
Chaldæi & alii συγγραφεῖς Th. 109.
Chamæleon Peripateticus T. 166.
Chryſippus Th. 82 122.
Chryſorus ſcripſit ἀναγραφὰς Conſu-

ſulum & Magiſtratuum Romæ ab U.C. ad obitum Patroni ſui M. Aurelii Veri. Th. 137. εἰ γάρ τις βούλεται μαθεῖν, ἐκ τῶν ἀναγραφῶν εὑρίσει ὧν ἀνέγραψε Χρύσορος ὁ νομενκλάτωρ (ita leg. pro ὃν ὁ μὲν Κράτωρ unde Cratorem Hiſtoricum finxit Clariſſ. Voſſius) ἀπελεύθερ☉ γενόμεν☉ Μ. Αὐρηλίου Οὐήρου.
Cleanthes H. 178. Th. 119.
Clito Κλειτὼ Poëtria. T. 168. ejus ſtatua facta ab Amphiſtrato. id.
Clitomachus H. 178. Academicus Th. 121.
Corinna. T. 168. ſtatua ejus à Silanione facta. id.
Crates Grammaticus T. 166.
Crates (Philoſophus) T. 144.
Crator. Th. 137. Vide Chryſorus.
Creſceus Cynicus. T. 157.
Cretenſium νομοθέτης Th. 120. (Minos.)
Critias H. 175. Th. 121.
Cteſias A. 33.
Dædalus Th. 127.
Democritus (Abderita) H. 175. 178. T. 155. 162.
Demodocus T. 166.
Diagoræ Athenienſis Φρύγιοι λόγοι T. 164.
Dinarchus (an Dicæarchus) H. 175.
Diogenis dolium. T. 142. Cynica Philoſophia. Th. 118. 119.
Dionyſii locus de providentia. Th. 115.
Dionyſius Olynthius. T. 166.
Draco legislator. Th. 133 circa XXX. Olympiadem. T. 174.
Drymo T. 166.
Elephantis T. 170.
Empedocles A. 22. 27. H. 176. 177. T. 143. διδάσκων ἀθεότητα. Th. 118.
Ephorus Cumanus T. 166.
Epicurus Th. 82. 120. H. 178. 180. καταφρονῶν θεῶν. T. 164. δογματίζων μὴ εἶναι πρόνοιαν. Th. 118. 121. ὁ κατ' Ἐπίκουρον σοφιστεύων. T. 162.
Epimenides Cres. T. 166. 173.
Eratoſthenes Grammaticus T. 166.
Erinna Lesbia T. 168. ejus ſtatua facta à Naucyde. id.
Evemerus ἀθεώτατ☉ Th. 121.
Eumiclus Cyprius. T. 166. leg. Euclus.
Euripides A. 5. 28. Th. 87. 115. τραγῳδοποιός. T. 148. 150. 163. ſqq. τραγῳδιογράφ☉ Th. 117.
Locus ex Euripidis Alceſte A. 22. ex Bellerophonte & Inone A. 33. Heracliti opus edidicit T. 143.
Hebræorum ἱεραὶ βίβλοι, antiquiores omnibus ſcriptoribus Ethnicorum Th. 130.
Hegeſilaus. Vide Acuſilaus.
Hellanicus T. 142.
Heraclitus H. 175. 178. αὐτοδίδακτος. T. 143. ποίησιν ſuam in fano Dianæ occultavit. id. ejus obſcuritas. ibid.
Hermes triſmegiſtus A. 32.
Herodori βιβλία περὶ τοῦ καθ' Ἡρακλέα λόγου. T. 164. ubi male Ἡροδότου. pro Ἡροδώρου.

N 2 Hero-

Herodotus (Halicarnaſſeus) A. 16. 31. 32. T. 166. ejus Hiſtoria. Th. 118. 119. 136.
Heſiodus A. 16. 33. Th. 83. 84. ubi verſus ex Theogonia 87. 91. 117. 128. 140.
Hippon. H 175.
Homerus A. 16. 18. 20. 21. ſeq. 28. 30. 32. ſeq. T. 147. 166. 167. (ubi de ejus ætate) 170. ſeq. 173. Th. 75. 81 83. 87. 105. 116. 117. 128. 140.
Horus Samius T. 166.
Hypſicrates. infra, Lætus.
Joſephus *Ἰώσηππος ὁ ἀναγράψας τὸν ἰουδαϊκὸν πόλεμον*. Th. 132.
Iſatis Th. 166.
Juba *Ἰόβας περὶ Ἀσσυρίων γράφων*. T. 171.
Juſtinus (Martyr) *ὁ θαυμασιώτατος*. T. 157. 158.
Lætus Theodoti, Hypſicratis & Mochi libros è Phœnicia lingua in Græcum tranſtulit. T. 171. ubi male excuſum *χαῖτος*.
Learchis (poëtria) T. 168. ejus ſtatua facta à Meneſtrato. id.
Leo (Pellæus qui de rebus Ægyptiacis teſte Arnobio ſcripſerat) T. 164.
Leucippus H. 178.
Linus T. 166. Herculis Magiſter. 173. Olympiades à Lino *ὃς καὶ ἴλινος* ita leg pro *ἴλιος*. Th. 139.
Lycurgus legislator. Th. 133.
Lyſis A. 6. Pythagoricus.
Μανεθῶς ὁ καθ' Αἰγυπτίους πολλὰ φλυαρήσας. Th. 130. 131. 132.
Marſyas T. 141.
Megaclides Peripateticus. T. 166.
Meliſſus H. 176.
Menander (Comicus) *τῆς ἐκείνου γλώττης ὁ στιχοποιός* T. 162.
Menander Epheſius *ἱστορῶν περὶ τῶν Τυρίων βασιλείας*. Th. 132.
Menander Pergamenus, Hiſtoricus T. 171.
Metrodorus Lampſacenus *ἐν τῷ περὶ Ὁμήρου* T. 160.
Minos legislator Cretenſium, Th. 120. 133.
Meneſarchis, Epheſia Poëtria. T. 168. ejus ſtatua facta ab Euthycrate.
Mochus. vide ſupra, Lætus.
Moyſis. *βίβλος ἥτις ἐπιγράφεται γένεσις κόσμου*. Th 105.
Muſæus T. 166. Orphei diſcipulus. 173.
Myro Byzantia. T. 168. ejus ſtatua facta à Cephiſodoto. id.
Myrtis (Poëtria) T. 168. ejus ſtatua à Boisco facta.
Myſtis (Poëtria) Th. 168. ejus ſtatua facta ab Ariſtodoto.
Olympus *αὐλητικῆς* cum Marſya inventor. T. 141.
Onomacritus Athenienſis poëmata Orpheo tributa circa Olympiadem L. compoſuit. T. 173.
Orpheus Th. 112 127. 128. T. 166. 173. Herculis æqualis, Muſæi Magiſter. id. Muſices repertor Th 106. *ποίησιν ἀσκεῖν καὶ ᾄδειν* docuit T. 141.
Nomina Deorum invenit & gi-

Digitized by Google

γενέσεως expoſuit. Eum imitatus Homerus. A. 18.
nomina & ſexus Diis aſſignavit. A. 16.
Orphei verſus A. 20. T. 148.
Opſimus. A. 6. Pythagoreus.
Oſtanes Magus. T. 155.
Palamedes Th. 127.
Parmenides H. 176.
Phemius T 173.
Pherecydes H. 178. T. 144. 162.
Philænis T. 170.
Philammon T. 166.
Philemonis Comici verſus. T. 121. 122.
Philochorus Athenienſis. T. 166.
Philolaus (Pythagoricus) A. 6.
Pindari verſus A. 33. Th. 115.
Plato A. 6. 7. 12. 15. 16. 18. 25. 26. 34. 39. T. 142. 144. 162. Th. 118. 120. 136. 139. (ἐν πρώτῃ πολιτειῶν.) 121. b. (ubi pro πάντων ἢ ὁ τοσαῦτα εἰπὼν lege Πλάτων) 127. (ἐν ταῖς πολιτείαις αὐτῷ ἐπιγραφομέναις.)
ὁ μεγαλόφρων Η. 177. ὁ δοκῶν ἑλλήνων σοφώτερος γεγενῆσθαι. Th. 127.
Poëtæ. Th. 75. 79. 81. 87. 91. 109. 115. 116. 122 &c.
Praxigoris Poëtria T. 168. ejus ſtatua facta à Gompho. id.
Praxillæ poëtriæ ſtatuam fecit Lyſippus. T. 168.
Proſnautides (leg. Pronapides) Athenienſis. T. 166.
Protagoras H. 177. Abderites Th. 121. Ibidem: Εὐημέρῳ καὶ Ἐπικούρῳ καὶ Πυθαγόρᾳ lege Πρωταγόρᾳ.
Proteus (Peregrinus Philoſ.) Th. 162.
Ptolemæus Mendeſius ſacerdos ejus χρόνων ἀναγραφαὶ de rebus Ægypt. T. 171. 172.
Pythagoras A. 39. Th. 120 ſeq. 136. H. 175. 179. (ejus αὐτὸς ἔφα. id.) T. 144. 162. circa Olymp. LXII. vixit. T. 174. ejus adyta. Th 118. providentiam negavit. 121.
Pythagorici A. 6.
Sapphus ſtatua à Silanione facta A. 168. τὴν ἑαυτῆς ἀσέλγειαν ᾄδει. ib.
Satyrus ἱστορῶν τοὺς δήμους Ἀλεξανδρέων. Th. 85.
Sibylla A. 34. T. 173. Th. 88. 116.
Sibyllæ verſus. Th. 107. 112-114.
Simonides. Th. 87. 115.
Simylus. Th. 122.
Socrates. T. 143. Th. 118.
Solon Athenienſis legislator. Th. 133. circa XL. Olymp. T. 174. At pro Σολομῶν Th. 120. c. legendum Σόλων, ut apud Coſmam Indopleuſten XII. p. 342.
Sophocles Th. 87. 117. ejus verſus A. 6. Th. 115.
Sophron λήρους καὶ φλυαρίας διὰ συνταγμάτων παραδούς. T. 169.
Steſimbrotus Thaſius. T. 166.
Stoici. H. 175. Th. 82. 120.
Tatianus de ſe 170 d 174. c. περὶ ζώων σύνταγμα. T. 154. πρὸς τοὺς ἀποφηναμένους τὰ περὶ θεοῦ. T. 173.
Teleſilla T. 168. ejus ſtatua à Nicerato facta. id.
Thalarchis Argiva. Th. 168. ſtatua ejus facta ab Euthycrate. id.

Thales H. 177. ὡς οἱ τὰ ἐκείνου ἀκριβοῦντες μνημονεύουσιν A. 25. circa Olymp. L. floruit. T. 174.
Thallus. Th. 138. καθ' ἃ τὴν Θάλλου ἱστορίαν. 139.
Thamyris T. 179.
Theagenes Rheginus T. 166.
Theodotus. Vide ſupra, Lætus.
Theſtius Θέστιος (an Theſpis?) Th. 87.
Thucydidis Hiſtoria. Th 118. 136.
Timocles Th. 116.
Tyriorum ἀναγραφαὶ. Th. 131. 132.
Xenophon. Th. 136.
Zeno (Citticus) T. 143. Th. 119.
Zenodotus Grammaticus T. 166.

XXI. *Titus Flavius* a) CLEMENS, patria Athenienſis b) vel ut alii *Alexandrinus*: ex Ethnico Philoſopho Chriſtianus c) atque inde poſt peragratas Græciam, Calabriam, Italiam, Orientem, Palæſtinam, & Ægyptum Alexandrinæ Eccleſiæ presbyter, d) & poſt Pantænum e) itidem Athenienſem, Magiſtrum ſuum f) quem Demetrius Epiſcopus Alex. circa A. C. 189. in Indiam miſit, g) Scholæ ibi Catecheticæ præfectus, ſive κατηχήσεων Magiſter:

a) Euſeb. VI, 13. Hiſt. Photius Cod. CXI.

b) Epiphan. XXXII, 6. T. 1. p. 213. Meurſius p. 203. ad Palladii Lauſiacam.

c) Euſeb. II, 2. præparat. Evangel. p. 61. Clemens ipſe initio Pædagogi.

d) Euſeb. VI, 11. Hieron. c. 38. de Script. Eccleſ. & Epiſt. 84. ad Magnum. Niceph. IV. 33. Hiſt. Phot. Cod. CXI.

e) Euſeb. VI, 6. Hiſt.

f) Euſeb. V. 11. VI, 13. & Hieron. c. 38. de ſcriptor. Eccleſ. Phot. Cod. 109. Equidem ab horum ſententia recedit Philippus Sidetes, & Pantænum Clementis ſucceſſorem fuiſſe ſcribit, Clementem vero *Athenagoræ* ſucceſſorem ac diſcipulum. Pro Philippi Sidetæ ſententia aſſerenda contendit etiam H. Dodwellus qui Philippi fragmentum edidit, ad calcem diſſ. in Irenæum p. 501. ſq. Sed malo utique Euſebio, Hieronymo & Photio accedere. De aliis Clementis præceptoribus quos tecte innuit ipſe lib. 1. Strom. p. 274. & quorum nomina ex Myſteriorum diſciplina, Hierophantas de nomine prodere vetantium, ſiluiſſe putat idem Dodwellus diſſ. IV. ad Irenæum p. 293 Vide Baronium ad A. C. 185. n. 4. Valeſium ad Euſeb. p. 95. Caveum in vita Clementis Alex. §. 2. Steph. le Moyne ad Varia ſacra p. 208. Jo. Clericum in vita Clementis Alex. T. 10. Bibl. Univerſal. p. 181.

g) Pantæno mortuo ſucceſiſſe ſcribit Hieronymus c. 38. de Script. Eccleſ. Sed vide Tillemont T. 3. Memor. Hiſt. Eccleſ. in vita Pantæni p. 290. & in Vita Clementis Alex. p. 308. & 522.

ſter: Vir ſanctus h) atque eruditisſimus. Inter diſcipulos habuit Origenem i) qui in Catechetæ k) munere etiam Clementi circa A. C. 202. perſecutione Severi Alexandrinâ cedere coacto l) ſucceſſit, & Alexandrum m) Flaviadis in Cappadocia ac poſtea Hieroſolymitanum Epiſcopum, atque ſi Baronio, n) Combefiſio & Bullo credimus, etiam Hippolytum, Origeni haud ignotum. Quo anno obierit (ſub Antonino Caracalla & Alexandriæ ut ſuſpicio eſt) nemo veterum tradidit, licet quarta die Decembris memoriam ejus conſignavit Uſuardi Martyrologium.

Tria hujus Clementis Scripta Protrepticum, Pædagogum & Stromateon libros Daniel Heinſius pulchre obſervavit referre veterum Myſtagogorum ac Philoſophorum tres gradus ἀποκάθαρσιν, μύησιν ac denique ἐποπτείαν. In *Protreptico* enim Clementem primo veluti purgare futuros Chriſtianos à ſordibus adhærentium ſuperſtitionum atque Ethni-

h) Quanquam Baronius è Martyrologio Rom Clementis nomen expunxit, confer Acta Sanctor. T. 6. Maji p. 777. & *ſancti* elogium Clementi datum excuſat Combefiſius T. I. Bibl. Concionatoriæ, Natalisque Alexander ideo cenſuram incurriſſe ſe teſtatur virorum religioſorum, quod ſanctum Clementem appellaſſet, tamen conſtat apud veteres ſcriptores, ne de Uſuardi & juniorum Martyrologiis dicam, paſſim hoc encomio mactari. Ita Epiphanius XXXII. 1. ὡς καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης &c. ἱερὸν vocat etiam Alexander Epiſcopus apud Euſeb. VI. 14. & VI. 11. μακάριον πρεσβύτερον ἄνδρα ἐνάρετον καὶ δόκιμον. Nicetæ theſaur. Orthodox. fidei IV. 10. ex Theodoriti lib. 1. de hæretic. fab. c. 1. Clemens dicitur ἱερὸς ἀνὴρ, καὶ πολιτείᾳ ἅπαντας ἀπολιπών. Et eidem Theodorito ἱερὸς ἀνὴρ, & ob πολυμάθειαν διαβόητος. Auctori Chronici Alex p. 7. & qui idem eſt Anonymo ſcriptori de Paſchate quem Græce edidit Petavius p. 214. Uranolog Κλήμης ὁ ὁσιώτατος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας γεγονὼς ἱερεὺς, ἀνὴρ ἀρχαιότατος, καὶ οὐ μακρὰν τῶν Ἀποστολικῶν γενόμενος χρόνων. Idem Clemens judicio Hieronymi Epiſt 84. ad Magnum *omnium eruditisſimus*. φιλόσοφον τῶν φιλοσόφων vocat S. Maximus diſſ. cum Pyrrho. p. 774. Cyrillus vero Alex. ἄνδρα ἐλλόγιμον καὶ φιλομαθῆ, καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσαντα βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα που τῶν πρὸ αὐτοῦ. VII in Julian p. 231. Idem alibi σοφώτατον vocat, & πολυΐστορα, & alio loco: τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἑπόμενον πανταχῆ, πλείστης τε ὅσης ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς ἀκοὴν ἐλθόντα.

i) Euſeb. VI. 6. Hiſt.

k) Id. VI. 3. licet Philippus Sidetes in fragmento quod edidit Dodwellus Origenem Pantæno non Clementi ſcribit ſucceſſiſſe.

l) Tillemont. p. 392

m) Euſeb. VI. 14. Hiſt. ex quo loco conſtat Alexandrum Clementi fuiſſe ſuperſtitem.

n) Baron. ad A. C. 220. 4. Combefiſius T. I. Bibl. Concionatoriæ ubi de S. Hippolyto, & Bullus defenſione fidei Nicænæ Sect. 3. c. 8. p. 371.

Digitized by Google

Ethniciſmi, in *Pædagogo* factos jam initiare atque inſtituere, in *Stromateon* denique *libris* ad ſacra maxima & ſupremam DEI contemplationem (adde Clementem p. 83. edit. Pariſ. & 443 d.) admittere. Confer ſi placet quæ in eandem ſententiam de Pædagogo ac Stromatibus Clementis obſervat D. Mich. Fœrtſchius Theologus Jenenſis in decade diſſ. Theologicarum ſelectarum diſſ. X. p. 398. ſeq.

1. Προτρεπτικὸς λόγος, ad Gentes liber adhortatorius de Chriſtianiſmo amplectendo, cujus meminit (ne de Euſebio, Hieronymo, Cyrillo, Theodorito, Photio, aliisque dicam) Clemens ipſe in limine pædagogi, & diſertius etiam VII. Strom. p. 711 ubi ait ſe in illo de Gentium ſuperſtitionibus abunde diſputaſſe. Ex hoc Clementis protreptico plura in ſuos ad Gentes libros transtulit Arnobius, ut Theodoro Cantero pulchre obſervatum. Duos Codices MSS. Græcos unum Regium A. C. 914. exaratum, & alterum Collegii S. I. Pariſ. memorat Nourrius p. 634. Apparatus ad Bibl. Patrum, Variasque lectiones editurum ſe vel cum alio Clementis futuro editore communicaturum pollicetur, atque ipſe deinceps loca quædam feliciter illuſtrat.

2. Παιδαγωγὸς *libris tribus* ὑποθετικοῖς Ethicam quandam Chriſtianam perpulchram complexus. Hujus quoque operis ſui mentionem facit ipſe Clemens VI. Strom. p. 616. ut Euſebium, Hieronymum ac Photium omittam. Videturque illud fuiſſe fructus quidam κατηχήσεων Alexandriæ ab ipſo inſtitutarum. Cæterum ut diviſionem operis in tres libros Clemens dicto loco agnoſcit, ſic diviſionem in capita, capitibusque præfixa lemmata, quamvis in MSS. Codicibus obvia alium quam Clementem videntur habere auctorem. Vide Nourrii Apparatum p. 657. Clauditur Pædagogus Doxologia, de qua conferendus Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ p. 145. Denique ſubjicitur *Hymnus ad CHRISTUM*, quem *Antigeni* Martyri Clementis æquali (neſcio qua fide) tribuit Cangius in appendice ad gloſſarium græcum p. 123. voce λυχνικόν. Hymnum iſtum ſeparatis foliis cum Herveti verſione & commentario ſuo atque Germanica metaphraſi edidit Hamburgi A. 1681. fol. Rudolphus Capellus ὁ μακαρίτης. Exſtat & Græce & latine inter Poetas Græcos Chriſtianos Pariſ. 1609. 8. p. 235. cum *Fed. Morelli* verſione. Ibidem Græce & latine occurrunt verſus ἀδήλου ſive incerti in Clementis Pædagogum, qui incipiunt σοὶ τόνδε κἀγὼ παιδαγωγὲ προσφέρω, qui in editione Clementis Græca Florentina Græce leguntur ad calcem Pædagogi p. 92. ſed in Græcolatinis ſunt prætermiſſi, atque ideo in ſupplemento operum Clementis Itti-

gia-

giano p. 170. iterum recuſi. Tres Codices MSS. pædagogi Clementis evolviſſe & varias lectiones ex iis notaſſe ſe refert Nourrius p. 658. ſeq. ex quibus Regii A. C. 914. exarati (quo præter protrepticum pædagogo præmiſſum etiam Juſtini Epiſtola ad Zenam & Serenum, atque admonitio ad Græcos, Euſebii de præparat. & adverſus Hieroclem atque Athenagoræ liber uterque continetur) ſpecimen vide in Montfauconi V. C. palæographia Græca p. 274. Pædagogum in Bibl. Patrum Concionatoria Græce & latine editum ſcribit Nourrius p. 904. Sed latine quædam Clementis Combefiſius à ſe recenſita Bibliothecæ Concionatoriæ inſeruit, Græce nihil.

3. *Τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων, στρωματεῖς* Η. *libri VIII. Stromatum*, o) ſive Miſcellaneorum, Gnoſticas ſecundum veram Philoſophiam Commentationes complectentium; hic enim titulus operis apud Euſebium, VI. 13. Hiſt. Photium Cod. CXI. & Clementem ipſum in extremo libri I. & III. p. 357. 473. & initio libri VI. p. 616. *Alexandro* inſcriptum eſſe hoc opus à Clemente, obſervat Meurſius ad Palladii Lauſiacam p. 204. ex Jo. Damaſceni libri 3. de adorand. imaginibus: *τοῦ ἀρχαιοτάτου Κλήμεντος πρὸς Ἀλέξανδρον ἐκ τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τῶν στρωματέων.* Alexandrum intelligat aliquis illum ex Clementis auditore Cappadociæ atque deinde Hieroſolymatanum Epiſcopum, cui librum de canonibus Eccleſ. inſcripſit teſte Euſebio VI. 13. & de quo videnda Acta Sanctorum ad diem XVIII.

O Mar-

o) Clemens I. Strom. p. 278. *πλέξουσι δὲ οἱ στρωματεῖς ἀναμεμιγμένην τὴν ἀλήθειαν* (Chriſtianam puta) *τοῖς φιλοσοφίας δόγμασι.* Et p. 279. *σιωπῶ γὰρ ὅτι οἱ στρωματεῖς τῇ πολυμαθίᾳ σωματοποιούμενοι κρύπτειν ἐντέχνως τὰ τῆς γνώσεως βούλονται σπέρματα.* Lib. VII. p. 767. *οὔτ᾽ οὖν τῆς τάξεως, οὔτε τῆς φράσεως στοχάζονται οἱ στρωματεῖς nec ordinem nec dictionem curant Stromata.* Vide & lib. IV. p. 476. ubi opus ſuum confert *ἀπηνθισμένῃ προσφορᾷ* ſive *εἰρεσιώνῃ* ex omni genere florum atque fructuum quondam Athenis Soli aliisque Diis dicari ſolitæ, de qua videndus Tho. Gatakerus in Adverſariis p. 473. Stromata veluti à ſtragularum veſtium varie contextarum colore multiplici petito nomine (vide Caſaubonum p. 15. in Athenæum) Mich. Neander reddit *varietates*, Jo. Vindetus *centones*, Samuel Petitus ad Leges Atticas p. 145. *florida.* Mottanus Vayerus T. I. Opp. p. 552. *tapiſſeries.* Ab illo opere Clemens Theodorito Caſſiodoro, & aliis dicitur *ὁ στρωματεύς*, etſi Clementis exemplo etiam diſcipulum ipſius Origenem X. libros Stromatum ſcripſiſſe conſtat ex Hieronymo, Rufino &c. Atque Cæſellium Vindicem Grammaticum latinum in Stromateo laudat Priſcianus lib. VI. p. 685. & 696. Plutarchi *στρωματεῖς* Euſebius I. præparat. c. 4. 5. & Lamprias in Catalogo ejus ſcriptorum. Videturque Plutarchum ac Cæſellium reſpicere Gellius, *στρωματεῖς* memorans in præfat. noctium Atticarum.

Digitized by Google

Martii. Sed Reineſius lib. 1. Var. lect. c. 22. p. 92. ſuſpicatur, Damaſcenum non ſcripſiſſe πρὸς Ἀλέξ. Sed πρεσβ. Ἀλεξ. Scriptum eſt hoc opus poſt Commodum (extremo A. C. 192.) defunctum (lib. 1. Strom.) p. 336. cum Clemens ætatis indeflexa adhuc maturitate gauderet, quare 1. p. 274. ait ſe ὑπομνήματα ἑαυτῷ εἰς γῆρας θησαυρίζειν. Codices illius MSS. præter Mediceum è quo Florentina editio initio libri primi mutila profluxit, vix usquam exſtare, notat Montfauconus in Diario Italico p. 64. ubi excerpta prolixa ex Clementis Stromatis in Codice bombycino ſæculi XIV. Venetiis apud Antonium Capellum Patricium Venetum reperiſſe ſe refert, una cum nonnullis ex protreptico & pædagogo. Claromontanus recens Codex cujus Nourrius p. 896. meminit, è Mediceo deſcriptus videtur, neque alio quam Florentino uſi ſunt interpres uterque Strozza & Hervetus. Librum ſeptimum claudit Clemens his verbis: καὶ δὴ μετὰ τὸν ἕβδομον τοῦτον ἡμῖν στρωματέα τῶν ἑξῆς ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς ποιησόμεθα τὸν λόγον. At loco illius qui hodie ſequitur *octavi libri*, in quibusdam Codicibus Photio c. CXI. lectis ſecutus eſt liber de quo mox dicam, *quis dives ſalvetur*: Alii tamen, quos idem vidit Photius, hunc ipſum octavum librum habuerunt, atque in hoc p. 785. exſtant verba quæ Clementem Philoſophum laudans profert Pſeudo Dionyſius c. 5. libri de divinis nominibus, ut Albertinus etiam p. 266. Operis de Euchariſtia obſervavit. Octo Stromatum Clementis libros legerunt etiam Euſebius atque Hieronymus. Porro liber iſte octavus qui exſtat, cum prioribus ſeptem nihil habet commune, ſed totus de demonſtratione, definitione, diviſione & cauſis dialectico more diſputat. Eundem tamen nos habere quem olim legit Photius non dubito, licet aliud ſentire videam Nourrium p. 1289. qui in eo etiam fallitur, quod quæ de doctrina parum ſana Photius notat, de octavo hoc libro accipit, cum de toto ſtromatum opere iſtud ille ſcripſerit. Non integrum vero ſed imperfectum ad nos librum huncce qui octavus inſcribitur perveniſſe, lubentius aſſentior Tillemontio T. 3. Memor. Hiſt. Eccleſ. p. 318 524 Quod vero Nourrius p. 1308. ex Catena MS. in Geneſin notat ab Acacio Cæſareæ in Palæſtina Epiſcopo allegari verba ex octavo Clementis Stromatum libro deperdito, id ampliore conſideratione dignum eſt. Verba hæc ſunt: Καὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ δὲ στρωματεῖ ἀθετεῖ τὴν περὶ τοῦ προεῖναι τὰς ψυχὰς δόξαν (Caſſiani puta quam 3. Strom. p. 466. confutaturum ſe promiſerat) λέγων αὐταῖς ταῖς λέξεσιν. Ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐποίησεν οὐ προόντας. Ἐχρῆν γὰρ καὶ εἰδέναι ἡμᾶς τὸ ποῦ

ἦμεν

ἤμεν καὶ πρoῆμεν, καὶ πῶς καὶ διὰ τί δεῦρο ἥκομεν. Εἰ δὲ οὐ πρoῆμεν, τῆς γενέσεως ἡμῶν μόνος αἴτιος ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ὄντας ἐποίησεν, οὕτως καὶ γενομένους σώζει. Ὁ δὲ τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ αἰσθητὰ λέγων σώματα, πάντως που καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς αἰσθητὸν εἶναι ὁμολογήσει, μετὰ τοὺς χιτῶνας γὰρ εἴρηται, μήποτε λάβῃ ἐκ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσηται εἰς αἰῶνα. Hæc (quod Nourrium præteriit) excerpta ſunt ex *ἐκλογαῖς προφητικῶν* §. 17. edit. Combefiſii. At idem Nourrius recte obſervat in MSS. Jo. Damaſceni parallelorum Codicibus laudari tanquam ex octavo Stromatum libro, quæ iisdem verbis exſtant in *ἐκλογαῖς προφητικῶν*, quæ Græce libro Stromatum ſubjiciuntur, §. 20. edit. Græcolat. Combefiſii: *ἀγάπη ἑκουσίων ἄρχει, ἀκόντων δὲ ὁ φόβος οὗτος ὁ φαῦλος. Ὁ δὲ εἰς ἀγαθὸν παιδαγωγῶν, εἰς χριστὸν ἄγει, καὶ ἔστι σωτήριος.* Laudantur à Damaſceno etiam hæc, octavo Stromatum libro prænotato: *Φοβηθῶμεν οὐχὶ νόσον τὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ ἁμαρτήματα δι' ἃ νόσος. Καὶ νόσον ψυχῆς οὐχὶ σώματος,* (quæ exſtant in eisdem eclogis §. 11.) Et: -- *Νόμος ἐστὶ κατὰ τῶν σεμνὰ καὶ θεῖα σεμνῶς καὶ θεοπρεπῶς ὁρᾷν οὐκ ἀξιούντων, κόλασιν ἐπιφέρειν ἀορασίας.*

4. *Ἐκ τῶν Θεοδότου καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους ἐπιτομαί.* Hæc excerpta Græce ſine verſione ex Florentino exemplari Græcolatinis Clementis editionibus ſubjecta varias locorum S. Scripturæ explicationes Gnoſticas & Valentinianas continent. In his Theodotus p) plus ſimplici vice citatur: mentio & Baſilidis & Valentini ac Valentinianorum, & pag. 799. afferuntur verba quæ CHRISTUS dixerit ad Salomen, *μέχρι τότε εἶναι θάνατον, ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες τίκτωσιν*, quæ ex Evangelio ſecundum Ægyptios petita eſſe conſtat ex Clementis III. Strom. p. 445. 452. 453. *Combefiſius* latine transtulit, ſed veritus eſt edere q) ob hæreſes & errores Gnoſticos qui in illis continentur. Quoniam vero eisdem vix quisquam hodie poterit moveri, nec tamen inutile ad alios

 ſcri-

p) Theodotum intellige Byzantinum coriarium, à Victore Rom. Epiſcopo excommunicatum, cujus hæreſin perſtringit etiam S. Hippolytus in homilia contra errores Noëti. Cætera veterum de illo loca diligenter excerpſit B. Ittigius diſſ. de hæreſiarchis p. 259. ſeq. qui p. 243. alterum refert Theodotum Montaniſtam & p. 261. tertium Theodotum trapezitam auctorem Melchiſedecianorum. Videnda etiam de Theodoto Coriario erudita diſſertatio D. Mich. Waltheri τοῦ μακαρίτου edita Witebergæ 1688. ſub titulo *JEſus ante Mariam* §. 10. ſeq.

q) Vide Combefiſ. T. I. Auctar. noviſſ. p. 194. & Rich. Simonis Bibliothecam Criticam Gallice editam T. I. p. 66.

ſcriptores Eccleſiaſticos illuſtrandos, neque injucundum eſt ſpecimine tam inſigni cognoſcere, qualis fuerit & quam longe petitis S. Scripturæ expoſitionibus ſubnixa hæreticorum iſtorum doctrina, non dubitavi illam Combefiſii verſionem, cujus Apographum beneficio doctisſimi Viri Erici Benzelii in manus meas incidit, infra cum Lectore communicare. Germanice quidem reddita hæc excerpta edidit Godfridus Arnoldus in Apologia hæreſium, Lipſiæ 1700. fol. Tomo IV. p. 41. ſeq. à quo tempore melior & emendatior, itidem Germanica interpretatio auctore H. G. W. E. M. * lucem vidit Ulmæ 1701. 4. cum præfat. Theologi meritisſimi D. Eliæ Veielii, τȣ̃ *μακαρίτȣ.*

5. Ἐκ τῶν Προφητικῶν ἐκλογαί. Hæc excerpta poſteriora ſaniora ſunt prioribus, ſed in Græcolatinis Clementis editionibus itidem tantum Græce exſtant, atque extrema parte mutila. Cæterum cum notis *Franciſci Combefiſii* leguntur Græce & latine in auctario ipſius noviſſimo ad Bibliothecam Patrum, Pariſ. 1672. fol. In his ſubinde refellit Clemens (illum enim auctorem non dubito) errores Heracleonis, Tatiani, Hermogenis: plura etiam refert ex Apocryphis Henochi. & Apocalypſi atque *κηρύγματι* Petri, ex Hermæ etiam Paſtoris lib. 2. mandato 5. verba deſumta & illuſtrata videre eſt §. 45. licet de nomine eum non laudat. Dogmatum vero hæreticorum expoſitionem utilem eſſe diſputat §. 29. *Φέρει δὲ καὶ ἄλλην συγγυμνασίαν ψυχῆς ζητητικῆς ἡ τȣ̃ ἑτεροδόξȣ διδασκαλίας ἔκθεσις, καὶ ἀνεξαπάτητον τȣ̃ ἀληθȣ̃ς τηρεῖ τὸν μαθητήν.* Has Eclogas eſſe partem Hypotypoſeon Clementis Alexandrini non abſurde conjiciunt viri doctisſimi: haud omittendum tamen eſt easdem ab Acacio & Damaſceno, ut è locis pluribus ſupra à me deſcriptis patet, habitas fuiſſe pro octavo Stromatum libro.

Operum Clementis Alex. editiones.

Græce Scripta Clementis hactenus memorata prodierunt è Bibl. Medicea, collato ad Protrepticum & Pædagogum etiam Rodulphi Pii, Antiſtitis Carpenſis Codice, recenſente *Petro Victorio*, cujus præfatio ad Marcellum Cervinum Cardinalem S. Crucis (poſtea per 22. dies Pontificem Max. Marcellum II.) præfigitur. Florentiæ 1550. fol. Hæc editio manu Joſephi Scaligeri paſſim notata fuit in Bibliotheca Clarisſimi Grævii.

Ex

* Georgio Wachtero, Eccleſiaſte Memmingenſi.

Ex recenſione & cum caſtigationibus *Frid. Sylburgii.* Heidelbergæ ap. Commelin. 1592. fol.

Latine Protrepticus & Pædagogus *Gentiano Herveto*, & libri VIII. Stromatum *Syriaco Strozza* * interprete, Florent 1551. fol. apud Laurentium Torrentinum.

Protrepticus, Pædagogus & Stromata ** *Gentiano Herveto* Aureliano & Eccleſiæ Remenſis poſtea Canonico, interprete, cum ejus ſcholiis Baſil. 1556. fol. ap. Froben. & 1566. fol. Pariſ. 1566. 8. 1572. & 1590. fol & denique in Bibliotheca Patrum Lugdunenſi T. 3. A. 1677. fol. ex Dan. Heinſii recognitione, & Scholiis Herveti omisſis.

Græce & latine cum Herveti verſione per Dan. Heinſium recenſita, notisque & caſtigationibus Frid. Sylburgii & *Danielis Heinſii.* Lugd. Bat. 1616. fol. Hæc editio cum pluribus notis MSS. Davidis Blondelli fuit in Bibliotheca Samuelis Gruteri, Eccleſiaſtæ Harlemenſis.

Recuſa hæc editio additis *Frontonis Ducæi* notis, Pariſ. 1629. fol. & minus emendate 1641. ibid. & Coloniæ, (ſive Witebergæ potius) 1688. fol.

Clementem Alex. emendatisſimum & auctum ſe habere, & in notis ad ipſum Clementem emendationes Heinſii diligenter examinaturum ſe olim teſtatus eſt *Jo. Crojus* cap. 21. Obſervatt. in Nov. Teſt. p. 172. Sed illa Clementis editio nunquam prodiit.

In Bibliotheca Jeſuitica leges Clementem Alex. notis illuſtratum à *Jacobo Desbans*, S. I. verum nec illæ notæ editæ ſunt. Hodie novam Clementis & caſtigatiorem editionem, quæ meliori verſione & notis idoneis eruditorum expectationi ſatisfaciat, præſtolamur Oxoniæ vulgandam à doctisſimo viro *Joanne Pottero.*

De ſcriptis Clementis Alexandrini diligentisſime egit nuper *Nicolaus Nourrius* libro tertio integro Apparatus ad Bibliothecam Patrum, nam & Analyſin ſingulorum poſt Abrahamum Sculteum, Eliamque Du Pinium dedit pleniorem, & de doctrina ipſius atque ad varia Clementis loca obſervationes magno numero,

* Papyrius Maſſonus in Strozzæ vita T. 2. elogior p. 229. *Stromata item Clementis Alexandrini, adoleſcens cum eſſet, primus omnium latinitate donavit.*

** In Gentiani verſione & commentariis plura reprehendit Nourrius quem vide Apparatu ad Bibl. Patrum p. 902. ſq.

mero, & Chronographicam tabulam addidit qua Clementis ſupputatio cum Euſebiana & Syncelliana confertur, & de auctoribus quos laudat Clemens copioſius diſſeruit. Pariſ. 1703. fol. p. 622 - 1362. Vide etiam quæ de Clementis doctrina noviſſime notavit Ittigius in ſelectis Hiſt. Eccleſ. capitibus Sect. II. p. 230. ſeq.

Supplementum Operum Clementis Alex.

Hoc cum præfatione erudita & faſciculo miſcellanearum ad Hiſt. Eccleſiaſticam ſpectantium obſervationum editum Lipſiæ 1700. 8. ab eodem præclaro Doctore meo *Thoma Ittigio*, complectitur:

1. Librum pium & lectione inprimis dignum qui inſcribitur τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος. *Quis dives ſalvetur?* Clementi hic diſerte tribuitur ab Euſebio, III. 23. VI. 13. Hieronymo, aliisque & Photio qui Codice CXI. teſtatur in quibusdam exemplaribus hunc libellum fuiſſe loco octavi Stromatum libri. Unde non mirum quod Anaſtaſius Sinaita in Pſalmum VI. (ap. Combefiſ. T. 1. Auctar. novi p. 966.) ἔκ τινος τῶν στρωματικῶν Clementis λόγων afferre ſe ait narrationem de Johanne Apoſtolo juvenem perditum perſequente & ad frugem reducente, quæ capite ultimo hujus libri exſtat, repetiturque inde ab Euſebio III. 23. Hiſt. & aliis quos laudavi ad Abdiam V. 3. p. 536. Codicis Apocryphi Novi Teſt. Meminit iterum Anaſtaſius p. 934. ubi Clementem τὸν ἱστορικὸν Ἀλεξανδρείας appellat. Igitur haud dubie Clementis eſt, non *Origenis*, licet in MS. Vaticano Origenis in Jeremiam homiliis adjunctus, atque inde ſub falſo Origenis nomine editus eſt à *Mich. Ghislerio* T. 3. Commentar. in Jeremiam (Lugd. 1633. fol.) p. 262. cum verſione *Jo. Matthæi Cariophyli.* Sed in præfat. c. 7. §. 4. ipſe errorem Ghislerius agnovit, & Clementi vindicandum illum librum ſtatuit, ſub cujus nomine cum nova verſione & notis edidit *Franciſcus Combefiſius*, nullo alio MS. Codice uſus, in Auctario noviſſ. Bibliothecæ Patrum T. 1. p. 163. Pariſ. 1672. fol. Ex Combefiſii editione recuſus latine in Bibliotheca Patrum Lugd. A. 1677. Tomo III. ac Græce & latine cum ſuccinctis Jo. Felli Oxonienſis Epiſcopi ſcholiis Oxon. 1683. 12. è theatro Sheldoniano, ſed notis Combefiſii omiſſis, quas ſuæ tamen editioni præter Felli ſcholia, & varias è Ghisleriana & Combefiſiana lectiones Ittigius adjunxit.

2. *Adumbrationes in aliquot Epiſtolas Canonicas*, ex veteri latina verſione, de qua Caſſiodorus c. 8. Inſtitut. divinarum literarum:

In

In Epiſtolis Canonicis Clemens Alexandrinus Presbyter qui & Stromateus vocatur, id eſt in Epiſtola S. Petri prima, S. Johannis prima & ſecunda & Jacobi r) quadam Attico s) ſermone declamavit. Ubi multa quidem ſubtiliter ſed aliqua incaute locutus eſt: quæ nos ita transferri fecimus in latinum, ut excluſis quibusdam offendiculis purificata doctrina ejus ſecurior potuiſſet hauriri. Clementem in Hypotypoſeon libris etiam Epiſtolas Catholicas interpretatum teſtantur Euſebius IV. 14. Hiſt. & Photius Cod. 109. Veriſimile igitur eſt ex illo opere t) Caſſiodorum adumbrationes haſce quo ipſo forte Vocabulo Græcum ὑποτυπώσεων exprimere voluit, excerpendas curaſſe, quas latine Ittigius dedit poſt editiones in Bibliothecis Patrum Pariſ. 1575. 1589. 1654. & Lugd. 1677. & poſt editionem Oxonienſem ad calcem libri de divite ſalvando 1683. 12.

3. *Fragmenta* Clementis Alex. à Jo. Fello collecta ex Nicetæ in Jobum & Corderiana in Lucam Catena, quibus alia Ittigius addidit tum ex eadem in Jobum, tum ex Nicetæ in Matthæum Catena, ex Euſebio item atque Oecumenio. His cæteriſque quæ in præfatione etiam monet adjungenda eſſe, addi poteſt fragmentum Clementis quod exhibet Catena in Pentateuchum latine edita à Franciſco Zephyro p. 146. licet conſimilia quodammodo leguntur V. Strom. p. 564. *Nomen illud Myſticum quod vocant tetragrammaton, quo tantum muniebantur illi quibus adytum pervium erat, ſonat Jehovah, quod interpretatur: qui eſt & qui erit; candelabrum vero quod ad auſtralem plagam adſtabat altaris, ſeptem planetas referebat, qui per meridianam regionem circumagi nobis videntur, cui terni utrinque rami conſurgunt, quoniam ſol quaſi Candelabrum mundi medius inter alios planetas divina ſapientia libratus ſua luce ſuperiores luſtrat & inferiores. Ad alteram partem ipſius aræ poſita erat menſa, in qua panes proponebantur, quod ex ea parte cœli flatus nobis vitales & almi adſpirent.*

Scripta Clementis deperdita.

1. *Hypotypoſeon* u) ſive compendioſarum S. Scripturæ enarrationum *libri VIII.* ex quibus petita videntur quæ hodieque exſtant ex-

r) i. e. Græco.

s) In adumbrationibus quæ exſtant nullæ ad Epiſtolam Jacobi, ſed in Epiſtolam Judæ leguntur. Et de Epiſtola Judæ meminit etiam Euſebius VI. 14. ubi Clementis ὑποτυπώσεις refert.

t) Levia ſunt quæ conjecturæ huic opponit Nourrius p. 1320.

u) De hoc vocabulo quod brevem & ſuccinctam (quæ compendio & ὡς ἐν τύπῳ fit) expoſitionem ſignificat, dixi ad Sexti Empirici libros Hypotypoſeon Pyrrhoniarum.

excerpta Theodoti, & adumbrationes in aliquot Epiſtolas Catholicas, ut jam dixi. Meminit Euſeb. I. 12. II. 1. 9. & 15. & VI. 13. & 14. Hiſt. Hieron. in Catalogo c. 38. Photius Cod. 109. 111. Fragmenta ex illis præter Euſebium locis laudatis & Oecumenium in Epiſtolas Pauli, ſervavit Chronicon Alex. p. 224. edit. Cangii, S. Maximus ad Dionyſ. c. 1. de Myſtica Theol. p. 17. & Jo. Moſchus in prato ſpiritali c. 176 quem locum cum laudaſſet Baronius ad A. C. 31. n. 40. ut probaret Petrum à CHRISTO baptizatum eſſe, Richardus Montacutius lib. 2 Originum Eccleſ. p. 52. *En tibicinem*, inquit, *ruituro alioqui parieti! Clemens ὁ πολυμαθὴς advocatur in partes ex Hypotypoſibus, ſed citatus à Sophronio in prato ſpirituali. Neque enim Baronius Clementis, credo, vidit hypotypoſes. Certe magnus auctor Clemens, licet nimis interdum credulus Apocrypticis narrationibus & rumoribus ab incerta traditione. Secundo Criticorum quidam nominatiſſimi opus illud hypotypoſeon nec lectum ſibi nec viſum, (ſed περὶ παντὸς ὄντος καὶ μὴ ὄντος judicant Critici) devocant in quæſtionem. Quod ſi exſtaret, multiplici procul dubio doctrina, ut ille alter λόγος στρωματεὺς nos recrearet. Sed an ille antiquiſſimus & erudítiſſimus Pater tale aliquid retulerit in hypotypoſibus, tum tandem intelligemus, cum Patres Societatis qua ſumma pollent gratia & auctoritate apud hodiernum Patriarcham Alexandrinum, illud opus teſſelatum in uſum publicum Eccleſiæ impetraverint. Scribebat enim aliquando doctiſſimus Fronto literis ad Clariſſ. Savilium miſſis, apud illum Patriarcham librum hunc extare.*

2. Σύγγραμμα Κλήμεντος τοῦ Στρωματέως εἰς τὸν Προφήτην Ἀμώς memorat Palladius in hiſtoria Lauſiaca p. 147. edit. Meurſii.

3. Περὶ προνοίας ex quo fragmenta apud S. Maximum T. 2. Opp. p. 144. 152. itemque aliud ex MSS. Reg. apud Clariſſ. Nourrium p. 1336. ſeq. Apparatus ad Bibl. Patrum.

4. Περὶ τοῦ Πάσχα σύγγραμμα. Euſeb. IV. 26. VI. 13. Hieron. de Script. Eccleſ. c. 38. Phot. Cod. III. Fragmenta in Chronico Alex. p. 7. edit. Cangii. Et in Petavii Uranologio p. 214. In hoc libro teſtatus Euſebio teſte fuit Clemens, ſe à fratribus adactum ad ſcripto conſignandas παραδόσεις quas ab antiquioribus Presbyteris acceperat. Per has nolim Conſtitutionum Apoſtolicarum Opus intelligere cum doctiſſimo Beveregio, ſed illud ipſum de

Digitized by Google

de Paſchate opus in quo traditiones antiquorum de hoc argumento expoſuerat.

5. Διαλέξεις περὶ νηστείας Hieron. *de jejunio diſceptatio* quaſi legiſſet διάλεξις non διαλέξεις. Apud Photium tantum eſt περὶ νηστείας.

6. Περὶ καταλαλιᾶς, Hieron. *de obtrectatione, liber unus.* Phot. περὶ κακολογίας.

7. Προτρεπτικὸς εἰς ὑπομονὴν, ἢ πρὸς τοὺς νεωστὶ βεβαπτισμένους. Euſeb. VI. 13. Hiſt.

8. Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ πρὸς τοὺς ἰουδαΐζοντας. Hieron. *de canonibus Eccleſiaſticis & adverſus eos qui Judæorum ſequuntur errorem liber unus, quem proprie Alexandro Hieroſolymorum Epiſcopo* προσεφώνησε. Canonum Apoſtolicorum collectionem, quæ hodie exſtat, per hoc opus ab Euſebio & Hieronymo innui, non crediderim. Sane Photius qui mox lectos à ſe Canones Apoſtolorum Cod. 112. commemorat Clementis Romani ſub nomine, inter ea quæ à Clemente Alex. ſcripta non ipſe legit ſed memorari tantum ab aliis meminit Cod. CXL refert περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν ἰουδαίων πλάνῃ. Atque unius non duorum ſcriptorum hunc eſſe titulum Euſebius & Hieron. dubitare nos haud ſinunt. Fragmentum Clementis ἐκ τοῦ κατὰ ἰουδαϊζόντων ſervatum in Nicephori CPol. Antirrheticis MSS. Græce & latine edidit Nourrius p. 1334. Apparat.

9. Ὅροι διάφοροι. Jo. Veccus de proceſſione Spiritus S. apud Allatium in Græcia Orthodoxa T. I. p. 248. ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς ἐν οἷς συνέθετο διαφόροις ὅροις ὥστε παντὸς εὐσεβοῦς δόγματος προηγεῖσθαι αὐτοὺς τῷ βουλομένῳ θεολογίαν μετιέναι, ὁριζόμενος τί πνεῦμα, καὶ ὁσαχῶς λέγεται πνεῦμα, φησί· Πνεῦμα μέν ἐστι λεπτὴ καὶ ἄϋλος καὶ ἀσχημάτιστος ἐκπορευτικὴ ὕπαρξις.

10. Plura ſcripta ſua ſive memorat ſive promittit Clemens ipſe, * ut *De Principiis*, III. Strom. p. 431. ἀλλὰ πρὸς μὲν τούτους (Μαρκιωνιστὰς) ὁπότ' ἂν τὸν περὶ ἀρχῶν διαλαμβάνωμεν λόγον, ἀκριβέστατα διαλεξώμεθα. Libro quis dives ſalvetur §. 26. ὅπερ ἐν τῇ ἀρχῶν καὶ θεολογίας ἐξηγήσει μυστήριον τοῦ Σωτῆρος ὑπάρχει μαθεῖν. Iterum meminit hujus tractationis III. Strom. p. 434. ἐπειδὰν δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν διαλαμβάνωμεν &c. Hic eſt ἀρχικὸς λόγος de uno DEO qui per legem & Prophetas atque Evangelium prædica-

 tur,

* Confer Nourrium p. 1337. ſq.

tur, quem promittit IV. Strom. p. 510. licet jam de hoc argumenta quædam dixerat III. p. 457. ſeq.

De Prophetia. Strom. V. p. 531. καὶ ὅτι ποῖόν ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν τοῖς περὶ προφητείας κἀν τοῖς περὶ ψυχῆς ἐπιδειχθήσεται ἡμῖν. Adde IV. p. 511. a.

De membris & affectibus, quando de DEO dicuntur, allegorice interpretandis. VI. Strom. p. 580. ἀλληγορεῖται δέ τινα ἐκ τούτων τῶν ὀνομάτων, ὁσιώτερον, ἃ δὴ καὶ προϊόντος τοῦ λόγου κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν διασαφήσομεν.

De Angelis. Strom. VI. p. 631. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν τῷ περὶ ἀγγέλων λόγῳ προϊούσης τῆς γραφῆς κατὰ καιρὸν διαλεξώμεθα.

De Diabolo. Strom. IV. p. 507. ἀλλὰ πρὸς μὲν τὰ δόγματα ἐκεῖνα εἰ μετενσωματοῦται ἡ ψυχή, καὶ περὶ τοῦ Διαβόλου κατὰ τοὺς οἰκείους λεχθήσεται καιρούς.

Περὶ γενέσεως κόσμου. VI. Strom. p. 698. περὶ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως. III. Strom. p. 466. Hinc Euſebius de Clemente VI. 13. Hiſt. ὑπισχνεῖται δ᾽ ἐν αὐτοῖς καὶ εἰς τὴν γένεσιν ὑπομνηματιεῖσθαι.

De Eccleſiæ unitate & excellentia. VII. Strom. p. 765. ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξοχὴ τῆς ἐκκλησίας καθάπερ ἡ ἀρχὴ τῆς συστάσεως κατὰ τὴν μονάδα ἐστὶν, πάντα τὰ ἄλλα ὑπερβάλλουσα καὶ μηδὲν ἔχουσα ὅμοιον ἢ ἴσον ἑαυτῇ. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον.

De officiis Epiſcoporum, Presbyterorum, Diaconorum & viduarum videtur promittere ſe alio opere acturum III. ult. pædagogi p. 265.

De anima ὁπηνίκα ἂν περὶ ψυχῆς διαλαμβάνωμεν. III. Strom. p. 432. adde IV. p. 591.

De reſurrectione, II. 20. Pædagog. p. 199. ὡς ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως διὰ πλειόνων δηλωθήσεται. & lib. 1. c. 6. p. 104. ἀλλὰ γὰρ αὖθις ἡμῖν σαφέστερον τοῦτο ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως δηλωθήσεται.

De Nuptiis. ἐν τῷ γαμικῷ διέξιμεν λόγῳ III. 8. Pædagog. p. 237. Niſi forte reſpicit quæ II. 10. pædagogi de illo argumento, aut tertio Stromatum diſſeruit.

De continentia. καὶ τοῦτο ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν δεδήλωται II. 10. Pædagogi p. 193. In eodem forte λόγῳ diſputaverat de eo quid vere ſit turpe & obſcœnum, quod II. 6. Pædagogi p. 169. teſtatur ſe feciſſe: διειλήφαμεν δὲ βαθυτέρῳ λόγῳ ὡς ἄρα οὔτε ἐν ὀνόμασιν, οὐδὲ μὴν ἐν τοῖς συνουσιαστικοῖς μορίοις καὶ τῇ κατὰ γάμον συμπλοκῇ ἡ τοῦ ὄντως αἰσχροῦ προσηγορία τάττεται. Videtur itidem librum

terti-

Digitized by Google

tertium Stromatum innuere in quo p. 434. diſerte : ὁ δὲ περὶ ἐγκρατείας ἡμῶν προβαινέτω λόγος.

Adverſus hæreſes, Strom. IV. p. 510. c. ubi ſe unum DEUM adverſus illas demonſtraturum promittit. Contra Philoſophorum ſententias de ſummo bono II. Strom. p. 419. Contra Hæreticorum γνῶσιν profanam VII. Strom. p. 722. d. Sed forte non peculiares hi libri fuerunt, verum ut in Stromatis paſſim facit, ita & in Hypotypoſibus Hæreticos illos & Philoſophos oppugnare potuit.

XXII. Index auctorum, qui à Clemente Alexandrino citantur.

Compoſitus à CHRISTOPHRO WOLTERECK, Glûckſtadienſi.

ABaris Hyperboreus vates. 334. a.
Abderitani 417. a.
Abderites Sophiſta, 193. d. 279. d. (Democritus.)
Academici, 416. c.
Achaicus ἐν τοῖς ἠθικοῖς 496. d.
Acicari Columna, 303. d.
Acriſius, 321. c.
Acuſilaus 321. a. Argivus, 299. d. Hiſtoriographus, 629. a.
Admetus 323. a. Theſſalus Vates. 333. c.
Adraſtus Crœſi filiorum Pædagogus, 109. b.
Ægias, 321. d.
Ægyptia Sibylla, 323. d.
Ægyptiorum τὰ ἱερατικὰ βιβλία, 634. a.
Æſchines, 626. a.
Æſchylus, 387. a. 492. b. 494. a. 546. d. 558. d. 603. c. Tragicus, 610. d. 620. a.
Æſculapius Memphitanus, 334. b.
Æſopus, 718. b.
Aethlius Ἀέθλιος. 30. a.
Agatho Tragicus, 614. d.
Alcander, 19. c.
Alcibiades, 9. c.
Alcmæon Crotoniata, 43. d. 624. b.
——— πρῶτος φυσικὸν λόγον συνέταξεν, 308. c.
Alcman Lacedæmonius, 308. c.
Alcmenon Vates apud Acarnanes 334. d.
Alexander Macedo, 634. b. 635. a.
Alexander Polyhiſtor ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς, 451. b.
——— ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι, 332. c.
——— ἐν τῷ περὶ Πυθαγορικῶν συμβόλων, 304. b.
Alexarchus Grammaticus, 36. a.
Alexis Comicus, 218. c.
Allobii, 305. b. pro quibus Ὑλόβιοι legit Strabo lib. XV.
Amœbeus citharœdus 447. c.

Amphiaraus Athenienſis, 333. d. 334. c.
Amphiletus Athenienſis, 333. c.
Amphilochus 629. a.
——— Ἀμφιαράου ἐν Κιλικίᾳ (Vates) 334. d.
Amphion 332. d. Thebanus, 1. a. Muſicæ inventor. 323. b.
——— ἐν τῇ Ἀντιόπῃ, 602.
Anacharſis, 14. d. Scytha, 299. c. 305. b 308. a. 568. a.
Anacreon 251. a. 623. d. Tejus. 308. d.
Anaxagoras Clazomenius, 43. d. 301. a. 308. c. 364. d. 416. d.
Anaxandra Nealcis filia, pictrix, 523. b.
Anaxarchus, 496. d. Diogenis Smyrnæi auditor 301. d.
——— ἐν τῷ περὶ βασιλείας, 287. a.
Anaximander Mileſius, 43 d. 301. a.
Anaximenes Mileſius, 42. c. 301. a. 629. a.
Andocides, 625. b. Rhetor. 626. a.
Andro ἐν τῷ Τρίποδι, 332. b.
Androcydes, 718. c. Pythagoricus, 568. a.
Androtion, 629. a.
Anias (Vates) ἐν Δήλῳ, 334. d.
Annicerei, 417. b.
Anonymus, 194. a 195. c.
——— ὁ συνταξάμενος τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομήν. 595. d.
Anticlides ἐν νόστοις. 27. b.
Antilochus, ὁ τὰς ἱστορίας πραγματευσάμενος ἀπὸ τῆς Πυθαγόρου ἡλικίας ἐπὶ τὴν Ἐπικούρου τελευτήν. 309. b.
Antimachus Tejus. 622. a.
Antiochus, ἐν τῷ ἐννάτῳ τῶν ἱστοριῶν. 29. b.
Antipater Zenonis familiaris. 416. b. Stoicus. Τρία συγγραψάμενος βιβλία περὶ τοῦ ὅτι κατὰ Πλάτωνα. 595. c.
Antiphanes 308. a. Delius Medicus, 104. b.
Antiphanes Comicus 482. d.
ἐν Μαλθακῇ. 218. a.
Antiphon Rhamnuſius. 309 a Rhetor. 626. a 712. c.
Antiſthenes, Socratis familiaris 46. c. 49. c. 301. b. Phryx. 301. c. 406. c. 412. d. 417. b. 601. a.
Antitactæ, 439. d.
Anytus, 505. d.
Appellas ἐν τοῖς Δελφικοῖς. 31. a.
Apelles, 210. c.
Apion Grammaticus, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἱστοριῶν 320. b.
——— Κατὰ Ἰουδαίων συνταξάμενος βιβλίον. ibid.
Apis, 307. a.
Apollodorus 10. a 18. b. 301. c. Chronographus, 322. b. 327. a. Corcyræus, 570. b.
——— Cumanus Grammaticus Βιβλία δύο γραμματικὰ ἐπιγράψας 309. a.
——— ἐν τοῖς χρονικοῖς 322. a.
Apollodotus Cyzicenus, 417. a.
Apollonius Rhodius ἐν τοῖς Ἀργοναυτικοῖς 322 b.
Aratus, 47. d. Poëta 570. a.

ἐν

—— ἐν τοῖς Φαινομένοις ἐπιγραφομένοις 315. b. 597. c. d.
Arceſilaus 301. c. 712. c.
Archedemus, 416. b. 784. a.
Archelaus Athenienſis, 43. d. 301. a. 761. a.
Archemachus, ἐν Εὐβοϊκῶν τρίτῳ, 327. a.
Archias, 333. c.
Archilochus, 269. b. 333. b. 619. b. d. Parius, 308 d. 609. b.
Archinus, 627. a.
Arete Ariſtippi, Cyrenaica, 523. a.
Argia Diodori filia, Dialectica, 523. a.
Argis, 334. c.
Andæus, 592. a.
Arignote ἡ τὰ περὶ Διονυσίου γραψαμένη, 522. d.
Arion Methymnæus 1. a.
Ariſtæas Proconneſius, 334. a.
Ariſtæus Cyrenæus 333. c.
Ariſtander Telmeſſenſis ὁ σὺν Ἀλεξάνδρῳ γενόμενος, 334. d.
Ariſtarchus 300. d.
—— ἐν τοῖς Ἀρχιλοχείοις ὑπομνήμασι 326. d.
Ariſteas Argivus, 322. d.
Ariſtippus, 177. a. 179. b. Cyrenæus Sophiſta. 411. b. μητροδίδακτος, 523.
Ariſtippus ἐν πρώτῃ Ἀρκαδικῶν, 322. d.
Ariſto, 407. a. 416. c. Theſſalus. 333. d.
Ariſtobulus Peripateticus, 305. d. 595. c. 632. a.
—— ἐν τῷ πρώτῳ τῷ πρὸς τὴν Φιλομήτορα, 342.
Ariſtocles, 629. a. b.
Ariſtocritus ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πρὸς Ἡρακλεόδωρον ἀντιδοξούντων, 561 b.
Ariſtodemus, 308. a.
Ariſtophanes, 627. b. 628. a.
—— Comicus, 492. b. 632. d.
ἐν τῷ Δαιδάλῳ, 628. d.
ἐν Θεσμοφοριαζούσαις 209. d.
ἐν ταῖς πρώταις Θεσμοφοριαζούσαις, 628. d.
ἐν Κωκάλῳ, 628. d.
Ariſtoteles, 17. d. 150. c. 258. c. 289. b. 300. a. 301. b. 304. c. 308. a. 312. d. 354. c. 365. c. 483. c. 547. b. 589. d. 590. d. Peripateticus, 591. c. d. 641. d. 643. b. 697. d. 761. a 774. a. b. 784. b.
—— ἐν τῇ Λοκρῶν πολιτείᾳ, 352. a.
—— Φιλόσοφος ἐν τῷ περὶ Φύσεως, 683. c.
—— ἐν τῇ Φωκέων πολιτείᾳ, 334. b.
Ariſtotelici, 300. b. 415. d. 575. b.
Ariſtoteles Cyrenæus, 447. c.
Ariſtoxenus 658. c.
—— ἐν τῷ Πυθαγόρου βίῳ, 300. d.
Ariſtus Salaminius, 368.
Arpedonaptæ, 304.
Artapanus, ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι, 344. a.
Artemiſia, Diodori filia, Dialectica, 523. a.
Artorius τις ἐν τῷ περὶ μακροβιότητος, 153. a.
Aſpaſia Mileſia, 523. a.
Aſtylus Crotoniates, Athleta 447. c.
Athamas 387. a Pythagoricus, 624. d
Athenodorus, ὁ τοῦ Σάνδωνος, 31. d.
Augias, 622. c.
Axiothea Phliaſia, 523. a.

B.

Bacchylides, 266. a. 623. c.
—— ἐν ταῖς Παιᾶσιν. 580. d.
—— Lyricus περὶ τοῦ θείου λέγων, 602. a.
Bacides, Arcas & Boeotius 333. c.
Barnabas, 373. b. 375. b. 389. d. 369. d. 410. c. 411. a. 571. d. 572. a. 577. d. 646. c.
Baſilides, 409. a. 507. a. 508. a. 509. a. 509. c. 536. b. 539. b. 540. d. 545. d. 546. a. 583. d. 765. b. 764. c. 792. b. 794. c.
—— ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ τῶν ἐξηγητικῶν 506. a. b. d.
Baſilidiani, 340. b. 363. a. b. 371. a. 375. c. 408. d. 426. a. 427. c.
Battus Cyrenæus 333. d.
Beroſus ἐν ταῖς χαλδαϊκαῖς ἱστορίαις. 329.
—— ἐν τρίτῃ χαλδαϊκῶν. 43. b.
Bias, 300. c. Prieneus, 299. b.
Bion Proconneſius τὰ Κάδμου τοῦ παλαιοῦ μετέγραψε κεφαλαιούμενος. 629. a.
—— 37. c. 712. c.
Biton, 432. d.
Bocchoris 520. a.
Bœo, 333. d.
Brachmanes, 303. b. 305. b. 451. b.
Branchus, Vates, 570. b.
Brenus, in Ilio vates 334. c.
Brontius, 333. a.
Butta, 305. b.

C.

Cadmus Phœnix, 306. d. 307. b. Thebas venit 321. c. 322. c. 629. a.
Cajaniſtæ, 765. c.
Calchas Vates, 333. c.
Callias Comicus, 622. c.
Callimachus, 18. b. 597. a Poeta, 600. d.
—— ἐν Αἰτίοις, 24. c. 571. c.
ἐν τοῖς Ἐπιγράμμασι, 580. d.
ἐν Ἰάμβοις, 570. c.
ἐν Ὕμνοις, 24. a.
Callinus, 333. b.
Callipho, 415. c. & d.
Capito Muſicus, 2. d.
Carpocrates, 428. a. 430. b. d. 436. b. 448. d.
Carpocratiani, 428. a. 430. c.
Caſſianus ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἐξηγητικῶν, 320. b.
Caſſianus, vide infra, Julius Caſſianus.
Cebes, 302. d.
Cephalenei, 428. c.
Cercops Pythagoreus ejus εἰς ᾅδου κατάβασις, καὶ ὁ ἱερὸς λόγος, 333. a.
Ceus ſophiſta, Prodicus, 202. b.
Chaldæi, 303. b. Aſſyriorum Philoſophi, 305. a.
Cham, τοῦ Χαμ προφητεία, 642. a.
Chamæleon 351. d.
—— ἐν τῷ περὶ θεῶν. 300. a.
Charidemus, 761. a.
Chilo Sophiſta, 626. d.
—— Lacedæmonius, 299. b. 300. a.

Chi-

Digitized by Google

Chiro centaurus ſapiens, 303. b.
Chryſippus 301. c. 761. a.
Cinyras, Cyprius inſularis Vates, 10. b. 333. c.
Cleanthes, 301. c. 416. a. 643. b. 697. d. 718. b. 784. a.
—— Piſadeus, * Stoicus Philoſophus 47. a. 569. d.
—— ἐν τινι ποιήματι, 602. a. ejus ποιητική, 554. a.
Clearchus Peripateticus, 304. b.
Clemens Apoſtolus, 516. a. 518. c.
—— ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους, 289. a. 516. a. 518. a. 647. b.
Clemens Alexandrinus ſe ipſum citat:
πρὸς τὰς αἱρέσεις, 510. c.
τὰ περὶ ἀρχῶν τοῖς Ἕλλησιν εἰρημένα, 618. b.
περὶ Ἀρχῶν, 431. d. 434. d.
ἐν τῷ περὶ Ἀγγέλων λόγῳ, 631. c.
ἐν τῷ περὶ Ἀναστάσεως, 104. d.
ἐν τῷ γαμικῷ λόγῳ 237. d.
περὶ γενέσεως κόσμου, 698. b.
ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας, 193. c.
ἐν τῷ Προτρεπτικῷ ἐπιγραφομένῳ ἡμῖν λόγῳ 711. c.
περὶ Προφητείας 511. b. 591. a.
ἐν τῷ πρώτῳ Στρωματεῖ 550. a
ἐν τῷ δευτέρῳ Στρωματεῖ, 637. d. 594. b.
ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, 409. a. 432. a. 591. a.
Cleobis, 432. d.
Cleobulus, 300. b. Lindius, 299. b. Lindiorum Monarcha, 523. b.
Cleomenes, 387. a.
—— ἐν τῷ περὶ Ἡσιόδου. 300. b.
Cleophon Corinthius, 333. d.
Cleophylus (leg. Κρεωφύλος) Samius, ejus Οἰχαλίας ἅλωσις. 628. c.
Clitarchus, 337. a.
Colophonia Sibylla, 333. d.
Cometes Cretenſis, 333. c.
Comicus anonymus, 141. d. 152. c. 179. a. 201. b. c. 218. a. 413. a. b. 554. b. c. 770. d.
Comœdia, 251. a.
Conuphides Ægyptius, 303. d.
Corinna Poëtria, 523. b.
Corone, 334. a.
Cous Hippocrates, 415. a.
Crantor, auditor Polemonis, 301. b. Thebanus, 412. d. 413. a. Grammaticus, 327. b.
Cratinus, ἐν τοῖς Ἀρχιλοχείοις. 280. d.
ἐν Ἐμπιπραμμένοις. 682. d.
ἐν τοῖς Λάκωσι, 619. b.
ἐν Παίτινῃ, 626. a.]
Cratinus Junior Comicus, 569. d.
Crenus εἰς τῶν Ἡρακλειδῶν ἐπιφανὴς μάντις, 334. c.
Creontis Antigone, 493. d.
Criſo Himeræus, 447. c.
Critias, 620. d.
Critolaus, 301. b. Phaſelites, 374. a. Peripateticus, 416. d.
Crobulus, 761. a.
Cteſias, 320. d.
Cumana Sibylla, 333. d.

Cy-

* Aſſeus, Menag. ad Laërtii VII, 168.

Cycli τοὺς ποιητὰς, ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς τιθέασιν. 333. c.
Cydippus Mantineus, 308. a.
Cypriacum Poëma, 19. a.
Cyrenaici, 415. b. c. 417. b. 722. d.

D.

Damaſus frater Democriti, 631. d.
Danais Poëma, 522. c.
Demaratus, ἐν πρώτῃ Τραγῳδουμένων, 27. c.
Demenetus Phocenſis, 333. d.
Demetrius, ἐν δευτέρῳ τῶν Ἀργολικῶν, 30. d.
—— ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων, 337. d.
Democritus, 44. c. 45. c. 59. b. 81. b. 301. d. 304. a. 417. b. 421. c. 534. b. 590 c. 598. b. 629. b. Sapiens cognominatus, 631. d. 698. b. Abderitanus. 43. d. 279. d.
—— τοὺς Βαβυλωνίους λόγους ἠθικοὺς πεποίηται. 303. d.
—— ἐν τῷ περὶ Τέλους. 417. a.
Demodocus, 332. d.
Demoſthenes, 626. a. b. 627. b. c. 761. a.
Dercylus, 321. d.
Diagoras, 15. a. & b.
Dicæarchus, 19. c.
Didymus, 300. b. Grammaticus. 17. d. 569. a.
—— ἐν τῷ περὶ Πυθαγορικῆς φιλοσοφίας. 309 c.
—— ἐν Συμποσιακοῖς, 523. b.
Dieuchidas Megaricus, 629. a.
—— ἐν τετάρτῳ Μεγαρικῶν, 328. b.
Dino 43. a.
Dinomachus, 415. c.
Dio Philoſophus, 522. a.
Dio Thytes, 569. b.
Diodorus, 301. b. 309. a. 415. c.
Diogenes, 223. b. 296. b. 712. c. 713. a. 775. b.
—— Apolloniates 42. c. 105. d.
—— Smyrnæus, Metrodori diſcipulus, 301. d.
—— ἐν πρώτῳ Περσικῶν, 43. a.
—— ἔν τινι Τραγῳδίᾳ, 412. b.
Diomedes, 185. a.
Dionyſius, 308. d. 333. b.
—— Argivus, 321. d.
—— Carthaginienſis, 333. d.
Dionyſius Halicarnaſſeus, ἐν τοῖς χρόνοις, 320. d.
—— Jambus, 569. c.
—— Thrax Grammaticus, ἐν τῷ περὶ τῆς ἐμφάσεως τοῦ περὶ τῶν τροχίσκων συμβόλου, 568. b.
Dionyſius ἐν τῷ πέμπτῳ μέρει τοῦ κύκλου, 30 d.
Diophilus.
Diotimus, 417. b.
Diphilus Comicus, 606. b. 611. c.
Docetæ, 765. c.
Dorotheus, ἐν τῇ τετάρτῃ Ἰταλικῶν. 27. c.
—— ἐν τῷ πρώτῳ Πανδέκτῃ, 334. a.
Doſidas, 27. b.
Dracon, 309. b.
Druidæ Gallorum, 305. a.
Duris, 337. a.

E.

Digitized by Google

E.

Eleates ξένος. 366. d. Dialecticus, 537. a. (apud Platon. Theæteto.)
Empedocles, 432. b. 479. c. 534. c. 552. c. 554. d. 570. a. 589. c. 599. b. 615. a.
—— Agrigentinus, 17. a. 42. c. 334. a. 549. b. 587. b. 624. d. Κωλυσανέμας vocatus, 630. c.
—— ejus φιλόσοφος ποίησις. 607. b.
—— ἐν τοῖς ἔπεσι. 630.
Empedotimus Syracuſanus, 334. a.
Encratitæ, 158. b. 304. b. 765. c.
Enoch. 808. 801.
Entychitæ Hæretici, 765. c.
Ephorus, 334. d. 337. a. 351. d.
Epicharmus, 18. a. 301. c. 369. d. 477. a. 492. b. 541. c. 620. b. 623. a. 626. d. 714. a. Comicus, 150. c. 605. a. b. Pythagoreus, 597. c.
Epicurei, 44. b. 575. b.
Epicurus, 269. b. Diſcipulus Nauſiphanis 301. d. 302. d. 365. d. 412. a. 415. b. c. 417. c. 421. c. 532. a. 591. d. 604. d. 628. a. 629. b. 643. c. 648. b.
—— Μενοικεῖ γράφων, 501. c.
Epigenes Theſpienſis, 333. d.
—— ἐν τοῖς περὶ τ̃ εἰς Ὀρφέα ποιήσεως, 333. a. 571. a.
Epigramma Sardanapali, 411. d.
Epimenides Cretenſis, 299. c. 334. a.
Epiphanes ὑὸς Καρποκράτους &c. 428. b.
—— ἐν τῷ περὶ δικαιοσύνης. 428. c. 429. d. 430. c.
Eratoſthenes Cyrenæus, 309. a. 327. b. 336. b. 337. a.
—— ἐν τοῖς περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. 496. c. Γραμματικοῖς libris duobus, 309. a.
Erythræa Sibylla, 333. d.
Esdras Levites, 342. b.
Evander, filius Italicæ Sibyllæ. 323. d.
Evangelium ſecundum Ægyptios, 445. b. 452 c d. 453. a. d. 465. c. d. 799 c.
—— ſecundum Hebræos, 380. a.
Eubulus Comicus, 716. a.
—— ἐν Σεμέλῃ. 716. b.
Eudemus Naxius Hiſtoricus, 629. a.
—— ἐν ταῖς Ἀστρολογικαῖς Ἱστορίαις, 302. a.
Eudoxus Cnidius diſcipulus Conuphidis, 303. c.
—— ἐν δευτέρᾳ τ̃ Περιόδου. 42. d.
Evemerus Agrigentinus, 15. a.
Eugamon Cyrenæus, 628. b.
Eumelus, 621. d. Corinthius, 333. c. Hiſtoriographus, 629. a.
Eunomus 1. b. 2. d.
Euphorion, 25. d. Chalcidenſis, 483. d. Poëta, 561. b. 571. c. 603. d.
—— ἐν τῷ περὶ Ἀλιάδων, leg. Ἀλευάδων 327. b. ἐν ταῖς πρὸς Θεωρίδαν ἀντιγραφαῖς, 569. c.
Euphorus, 306. d. 338. a.
Eupolemus ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων, 338. a. 343. d.
Euripides, 18. d. 27. b. 45. b. 48. a. 49. c. 50. a. 221. b. 306. b. 334. c. 495. c. d. 499. b. 524. a. b. c. d. 543.

Digitized by Google

543. b. 584. d. 603. c. 613. d. 620. a. b d. 622. b. 623. a b. d. 625. b. 628. a. Poëta Tragicus, 432. c. Scenicus Philoſophus, 581. c.
ἐν τῷ Αιγεῖ, 621. a.
ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, 483. d. 621. c.
ἐξ Ἀντιγόνης, 621. b.
ἐν Αντιόπῃ, 348. d.
ἐν ἑξαμέτρῳ τηρήσει (Meurſ. Τηρεῖ) 627. a.
ἐν Ἐρεχθεῖ, 619. d. 621. b.
ἐν Ἴωνι τῷ δράματι, 50. b.
ἐν Κτιμένῳ, 621. c.
ἐν τῇ Μηδείᾳ, 620. b.
ἐν τῷ Οἰνεῖ, 619. d.
ἐν τῷ Οἰνομάῳ, 625. a.
ἐκ τȣ̃ Ὀρέςȣ, 621. b.
ἐν τῷ Πειρίθῳ δράματι, 603. c.
ἐν Πρωτεσιλάῳ, 628. a.
ἐν Τηλέφῳ, 624. c.
ἐν τῷ Φοίνικι, 625. a.
ἐν τοῖς Φοινίσσαις, 289 d.
ἐν χρυσίππῳ, 627. d.
Euriſtheus, 15. b.
Ὁ τὴν Ἐυρωπίαν ποιήσας, 349. a.
Euryſtratus, Anaximenis Pater, 301. a.
Euryſus Pythagoreus, 559. d.
Euthydemus, 366. c.
Euthymenes, ἐν τοῖς χρονικοῖς, 327. a.
Exceſtus, Phocenſium Tyrannus, 334. b.
Ezechiel, 304. b.
Ezechiel, ὁ τῶν Ιȣδαϊκῶν τραγῳδιῶν ποιητής, ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Ἐξαγωγή, 334. c.

G.

Gajus Julius Nepos. Vates, 334. d.
Galeus vates in Sicilia, 334. d.
Getæ, 303. b.
Glaucias, 764 d.
Gnoſtici, 438. b.
Gnoſticus, 411. b. 477. d. 479. c. 520. a. c. φθόνος δὲ ἀπέιη Γνωςικȣ̃, 805. a. εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες ἐιναι γνωςικόι, &c. ibid.
Gorgias Leontinus. Hiſtoricus, 295. d. 629. a.
Grylli filius, (Xenophon) 46. d.
Gymnoſophiſtæ Indorum, 305. a. 451. c. 481. d. 634. b.

H.

Hæmatitæ, 765. c.
Halcyon, 334. a.
Hecatæus, 417. a. 629. a.
—— ὁ τὰς ἱςορίας συνταξάμενος, 603. b.
Hegeſibulus, 301. a.
Hegeſilaus, 301. a. 308. c.
Helenus, 334. c.
Hellanicus, 305. c. 308. a. 321. d. 333. a. 629. a. ejus Δευκαλιωνία, 629. a.
Heracleon, 502. b. 503. a. 804. a.
Heracleotes, ἐν τῷ περὶ μέθης, 351. d.
Heraclides, 25. d.
—— Ponticus, 44. c. 417. a.
——— ἐν τῷ περὶ χρηςηρίων, 323. d.
Heraclitus, 13. d. 22. b. 33. b. 42. c. 43.

43. a. 90. d. 196. c. 215. a. Bauſonis filius, 302. b. 304. c. 315. d. 332. b. 362. a 369. d. 432. a. 434. c. 476. a. 478. b. 481. a. 494. b. c. 530. d. 591. a. 600. a. 602. d. 603. d. 615. b. 624. c.
—— Epheſius, 366. b. 417. a. 549. c. 599. b. 604. a 629. a.
—— *περὶ τῶν ἀνθρώπων διαλεγόμενος*, 532. b.
—— *περὶ φύσεως*. 571. c.
Hercules Vates & Phyſicus, 306. a.
Herillus, 416. c.
Hermas, 679. b.
ἐν τῷ ὁράματι, 360. a.
κατὰ ἀποκάλυψιν, 356. b.
Hermes Thebanus, 334. b.
—— 679. d.
ejus *βίβλοι*, 633. d. *αἱ πάνυ ἀναγκαῖοι*, 634. a.
Hermippus Berytius, 306. b.
—— *ἐν τῷ περὶ ἑβδομάδος*, 686. c.
Hermogenes hæreticus, 808. d.
Herod[illegible] 306. a.
Herodo[illegible], 300. d. 306. d. 331. c. 432. d. 625. d.
—— *ἐν τῇ πρώτῃ*, 302. a.
ἐν τῷ περὶ Γλαύκου τοῦ Σπαρτιάτου, 627. b.
Herophile Erythræa Sibylla, 323. c.
Herus, vid. Zoroaſter.
Heſiodus. 26. b. 48. a. 232. c. 281. a. 287. b. 307. a 322. b. 323. b. 327. a. 356. c. 575. a. 597. a. 600. c. 603. a. 610. b. 622. b. d. 624. a. 628. d. 629. a. 716. a.
ejus *Θεογονία*, 16. c.
Hiceſius, vid. Iceſius.
Hieronymus Philoſophus, 19. b. Peripateticus, 415. c.
Hipparchia Cratetis uxor, 523. a.
Hipparchus Pythagoreus, 574. d.
Hippaſus Metapontinus, 42 c. 296. b.
Hippias Eleus Sophiſta, 624. a.
Hippo 36. d. Melius, 15. a.
Hippo filia Chironis, 306. b. 333. d.
Hippobotus, 300. d.
Hippocrates Medicus, 627. a.
Hippodamus Pythagoreus, 404. c.
Hipponax, 269. b.
Epheſius, 308. d.
Homerus, 16. c. 18. b. 19. a. b. 20. c. 21. b. 22. c. 23. a. b. 26. d. 37. b. 39. d. 40. a. 49. c. d. 73 c. d. 98. d. 199. d. 202. d. 209. c. 300. b. 302. c. 321. d. 322. a. 323. b. 327. b. c. 378. b. 404. d. 423 c. 433. a. 523. c. 525. a. *ὁ ποιητῶν πρεσβύτατος*, 545. a. 575. a. 561. a. 596. d. 597. c. 598. a 600. c. d. 604 b. c. 610. c.
Homerus ſuppreſſo nomine, 2. d. 18. a. 24. b. 208. d. 214. c. d.
—— *περὶ τοῦ Μαργίτου*, 281. a.
ejus *Ὀδυσσεύς*, 173. d.
Hyperides, 625. a. c.

I.

Jacobus Apoſtolus, 648. d.
Jamus in Elide vates, 334. c.
Idæi Dactyli. 306. a.
Iceſius *ἐν τῷ περὶ Μυστηρίων*, 43. a.
Idmon Vates, 334. d.

Indorum Philoſophi, 494. c.
Inſcriptio templi in Epidauro, 551. d.
Joannes, 648. d. Propheta, 662. a.
ἐν ἀποκαλύψει, 667. b.
ἐν τῇ ἐπιςολῇ, 439. b.
ἐν τῇ μείζονι ἐπιςολῇ, 389. b.
Jobas ſeu Juba περὶ Ἀσσυρίων γρά-φων. 329. b.
Jon Chius, ἐν τοῖς Τριγάμμοις, 333. a.
Jophon Comicus, ἐν Αὐλῳδοῖς Σα-τύροις, 280. d.
Joſephus (Fl.) Judæus, ὁ τὰς Ἰου-δαϊκὰς συντάξας Ἱςορίας, 341 b.
Irene Crarini filia pictrix, 523. b.
Iſchomachus, 761. a.
Iſidorus, 31. c. ὁ Βασιλείδου υἱὸς ἅμα καὶ μαθητὴς, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Προ-φήτου Παρχὼρ ἐξηγητικῶν, 641. c.
—— ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς αὐτῆς συντά-ξεως, 641. d.
—— ἐν τῷ περὶ προσφυοῦς ψυχῆς, 409. b.
—— ἐν τοῖς Ἠθικοῖς, 427. a.
Iſocrates, 625. b. 626. b.
—— ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ 580. d.
Iſter ἐν τῷ περὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀποι-κίας, 322. c.
—— ἐν τῷ περὶ ἰδιότητος ἄθλων, 447. c.
Italica Sibylla, 323. d.
Julius Caſſianus, ἐν τῷ περὶ ἐγκρα-τείας ἢ περὶ εὐνουχίας, 465. b. c.
—— 466. d. 469. d.

L.

Laetus ἐν τοῖς Φοινικικοῖς, 326. a. apud Tatianum male ſcribitur Chætus.
Lajus κατὰ τὴν Τραγῳδίαν, 388. b.
Lamia Sidoniæ, 304. c.
Lampas, 761. a.
Laocoon, 334. c.
Laſus Hermioneus, 308. c.
Laſthenia Arcadia, 523. a.
Leander, 300. d.
Leandrius, 29. b. 629. a.
Leo ὁ τὰ περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον Θεῶν πραγματευσάμενος, 322. d.
Leonides Alexandri Pædagogus, 109. b.
Leſches Leſbius, 333. a. b.
Leucimus, 416. d.
Leucippus, 301. d. Mileſius, 43. d.
Levis, 502. c. Λεββαῖος Dodwellus legit pag. 44. in Irenæum.
Linus, 299. b. 575. a Præceptor Herculis, 323. b.
—— Citharoedus, 281. a.
Lucas ἐν ταῖς Πράξεσι τῶ[illegible]ςόλων, 383. b.
Lycon, 301. b.
Lycophronis Alexandra, 571. c.
Lycurgus, 67. d. 309. b. 323. b. 336. b. 349. b. 327. a. 328. a. b. 351. d.
Lycus Peripateticus, 416. d.
Lynceus, 321. c.
Lyricus Vates, 597. c. 613. c.
Lyſias, ἐν τοῖς Ὀρφανικοῖς, 626. c.

M.

Macetis Sibylla, 333. d.

Man-

Manto, 333. d. Thebis, 334. d.

Mantus in Pamphilia Vates, 334. d.

Marcio, 433. d. 434. b. d. 435. a. Ponticus 436. 469. d. 492. c. 500. c. 546. b. 762. d. 764. d. 765. b.

Marcioniſtæ, 377. a. 431. b. d. 432. a.

Matthæus, 502. c.

Matthias. 436. d. 488. a. Apoſtolus, 748. c.

—— ἐν ταῖς Παραδόσεσι τῶν Αἰγυπτίων, 380. a.

Megaſthenes, ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἰνδικῶν, 305. d.

Melanippides Lyricus, 602. d.

Meleſagoras, 629. a.

Melitus 505. d.

Menagyrtes, 14. d.

Menander 45. b. 625. a. 713. d. 716. b. Pergamenus, 326. a.

—— Comicus, 217. c. 421. a. 422. c. d. 550. c. 605. c. 606. a. 610. c. d. 620. a.

—— ἐν τῷ Δεισιδαίμονι, 712. b.

—— ἐν Ἡνιόχῳ, ἐποβολιμαίῳ δράματι, 49. b.

ἐν Ἱερείᾳ τῷ δράματι, 49. c.

ἐν Πωλουμέναις, 622. c.

ἐν Ῥαπιζομένῃ, 84. b.

Mendeſius, vid. Ptolemæus Mendeſ.

Menecrates Medicus, 36. a.

Menexene filia Diodori, Dialectica, 523. a.

Metrodorus 643. c. Chius, 43. d. Democriti auditor, 301. d. Epicureus, 614. b.

—— ἐν τῷ περὶ τοῦ μείζονα εἶναι τὴν παρ' ἡμᾶς αἰτίαν πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων, 417. c.

Mileſius, 203. a.

Minoes, 349. b. 351. d.

Mneſiphilus, 302. b.

Monimus ἐν τῇ τῶν θαυμασίων Συναγωγῇ, 27. b.

Mopſus 334. a Apollinis filius, Vates, ibid. d.

ejus Μαντική, 333. d.

Moſchion Comicus, 623. c.

Moſis vita enarratur, 342. ſqq.

Muſæus, 321. d. 323. b. 575. a. 618. d. 624. a. Poeta, 628. d.

περὶ Θεσπρωτῶν, 628. b.

ejus Reſponſa, 332. d.

Myia Theanûs filia, Pythagorea, 522. d. Poetria, 523. b.

Myrſilus Lesbius, 20. a.

Myſo Cæneus, 299. d.

Myſtæ, 285. c. 343. c. 344. a. 406. a. 560. d.

N.

Nauſiphanes, 417. a. Pyrrhonis auditor, 301. d.

Nauſithous Philippi Pædagogus, 109. b.

Nazaratus Aſſyrius, 304. b.

Neanthes, 300. d. Cyzicenus, 569. b.

Neobe, 321. b.

Nicagoras, 36. b.

Nicander, 33. d. Poeta, 25. a.

Nicanor Cyprius, 15. a.

Digitized by Google

Nicias Caryſtius, 333. d.
—— ἐν τῷ πρὸς Λυσίαν ὑπὲρ Καλαθήκης, 626. b.
Nicolaus, 411. c. 436. b. c.
Nicoſtratus Comicus, 209. d.
Numa Rex Romanorum. Pythagoreus, 304. d. 548. d.
Numenius ὁ Πυθαγόρειος φιλόσοφος, 342. c.
Nymphodorus, ἐν Νομίμοις Βαρβαρικοῖς, 43. a.
—— Amphipolitanus ἐν τρίτῳ νομίμων Ἀσίας, 322. d.

O.

Odryſæ, 303. b.
Oenon, 334. c.
Olympicus, ἐν Σαμιακοῖς, 30. c.
Olympus Mileſius τὴν Λύδιον ἁρμονίαν ἐφιλοτέχνησεν, 307. c.
Onomacritus Athenienſis, 332. d. 333. a. 334. c.
Ophiani, 765. c.
Oracula, 348. c. 611. b.
Orator Athenienſis, 50. c.
Orontopagas Tribunus Militum, 567. d.
Orpheus, 299. 433. a. 575. a. 569. a. b. 604. c. 607. a. b. c. d. 608. b. d. 609. b. 610. a. 611. c. 618. d. 624. a. c. 629. b. Thracius Sophiſta, 1. a. myſterii Poëta. 11. d. 13. c. Oeagri filius, 48. c. d. 299. b. Muſæi diſcipulus, 332. d. Vates 334. d. Thracius, 302. c. 321. d. 323. b. c. 568. Theologus, 585. c. d.
—— ἐκ τοῦ Διονύσου ἀφανισμοῦ, 628. c. ἐν τῇ Θεογονίᾳ, 628. c.
ejus Crateres, ἡ εἰς ἅδου κατάβασις, Ἱερὸς λόγος, Πέπλος, τὰ Φυσικά, 333. a.

P.

Panætius, 416. b.
Pantaclea Diodori filia, Dialectica 523. a.
Pantænus, 808. Πάνταινος ὃ ἡμῶν ἔλεγεν.
Panyaſis, 22. d. 23. b. 622. a.
—— Halicarnaſſeus, 628. b.
Parchor Propheta, 641. c.
Parmenides Eleates, 42. c. 613. d. auditor Xenophanis, 301. d. Magnus, 576. b. 602. d.
—— ἐν τῷ αὐτοῦ ποιήματι, 552. c.
Patrocles Thurius, 19. a.
Paulus, 648. d. uxoratus, 448. b.
—— ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς 645. c.
Γαλάταις ἐπιστέλλων, 468. b.
τοῖς Ἑβραίοις, 645. d.
ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, 499. c.
τοῖς Κολασσαεῦσι, 277. b. 499. d. 576. c. 645. d.
ἐν τῇ προτέρᾳ τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ. 96. d. 112. d. 420. d. 468. b. 750. a.
ἐν τῇ δευτέρᾳ, 514. a. 586 c.
ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ. 372. b. 419. c. 442. a. 457.

457. b. c. 477. c. 531. c. 558. b.
ἐν τῇ ἑτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον. 448. c.
ἐν τῇ πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ, 299 c. 525. a.
Perdix caupo, 761. a.
Periander Corinthius, 299. c. 300. c.
Pericles, 523. b.
Peripatetici, 44. a. 374. c. 421. d. 540. a. 575. d.
Petrus 644. a. 648. d. 736. b. uxoratus, 448. b.
—— ἐν τῇ ἐπιστολῇ, 473. b.
ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, 806. d. 807. c. d.
ἐν τῷ Κηρύγματι, 357. d. 390. a. 809. b.
—— περὶ τῶν Ἀποστόλων, 678. a.
ἐν ταῖς Πράξεσιν, 646. b.
Phanias 333. a. 3,7. a.
Phanocles ἐν ἔρωσιν ἢ Καλοῖς 24. b. 627. c.
Phanothea, 309. c.
Phemius, 3,2. d.
Phemonoë Delphis, 323. b. 334. d.
Pherecrates Comicus ἐν Αὐτομόλοις 716. a.
Pherecydes Syrus, 299. d. 300. d. 323. b. 567. c. 621 a. 643. c.
ejus Θεολογία, 571. c. 642. a.
Philemon Comicus, 252. c. 609. d. 627. c. 71.. d.
—— ἐν Συνεφήβῳ, 209. b.
ἐν Ὑποβολιμαίῳ, 628. d.
Philinus, 626. b.
Philippus Apoſtolus, 4,6. b 502. c. uxoratus, 448. b.
Philiſtus, 620. d.
Philo 284. c. 337. d.
—— ἐν τῷ Μωυσέως βίῳ, 343. d.
Philo Pythagoreus, 305. d. 403. d.
Philo ὁ Διαλεκτικὸς ἐν τῷ Μενεξένῳ, 523. a.
Philochorus, 18. d. 30. d. 326. d. 629. a.
—— ἐν τῷ πρώτῳ περὶ μαντικῆς 334. d.
Philolaus Pythagoreus, 433. a.
Philoſophus quidam, 405. d.
Philoſtephanus, 38. c. 308. a.
—— ἐν τῷ περὶ Κύπρου, 38. d.
Philydeus Comicus, 569. b.
Phocylides, 609. c.
Phœnix Achillis Pædagogus, 109. b
Phormio Lacon, 334. a.
Phoroneus, 67. d. 321. b.
Phoronis Poema, 321. a. 348. d.
Phrygum hæreſis, 765. c.
Phyto Sibylla, 333. d.
Pindarus, 262. b. 356. c. 494. a. 596. c. 613. c. Bœotius, 18. c. 252. b. 323. a. 367. a. Lyricus, 610. a. Pythagoreus, 598. b. Thebanus, 308. d. 319. d.
—— περὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι Μυστηρίων, 433. b.
Piſander Camireus, 628. b.
Piſini Lindii Ἡράκλεια. 628. b.
Pittacus, 300. c. Mitylenæus, 299. b.
Plato Comicus, 628. d.
—— ἐν ταῖς Ἑορταῖς, 718. a.
Plato Philoſophus, 44. d. 45. a. c. 46. a. 116. a. 124. c. 150. a. b. 160. d. 191. b. 192. a. 244. c. 289. b. 290.

b. 290. d. 295. c. 299. d. 300. a. 301. b. 303. a. b. c. 315. c. 338. c. 342. b. 349. b. d. 351. d. 354. b. 355. c. 365. a. 366. b. 368. c. 369. a. b. 403. d. 407. a. 417. c. d. 418. a. 421. c. 423. a. 428. c. 431. b. 434. d. 466. a. 485. a. 488. d. 523. a. 536. d. 543. c. 549. d. 554. a. 555. c. 560. a. 562. c. 575. a. 579. a. d. 583. c. d. 584. c. d. 585. b. 586. a. 589. c. 590. d. 592. b. d. 593. d. 594. b. 595. c. d. 596. d. 599. a. 603. d. 611. d. 613. b. 614. b. 623. a. 625. a. 626. a. 627. b. c. 629. b. 643. c. 675. a. 697. c. 761. a. 774. a. b.

Plato ἐν τῷ Ἀλκιβιάδῃ, 368. c.
- ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ, 575. d.
- ἐν Γοργίᾳ, 434. c. 575. c.
- ἐν τῷ Δημοδόκῳ, εἰ δὴ τοῦ Πλάτωνος τὸ σύγγραμμα, 315. d.
- ἐν τῇ Ἐπινομίδι, 349. d. 434. c. 548. b.
- ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς, 579. a.
- ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιστολῇ, 585. c.
- ἐν τῇ πρὸς Ἔραστον καὶ Κορίσκον ἐπιστολῇ, 598. c.
- ἐν Θεαιτήτῳ, 294. a. 380. a. 418. d. 537. a. 552. c. 595. b. 596. b.
- ἐν Κρατύλῳ, 339. a. 433. a.
- ἐν τῷ Κρίτωνι, 552. a.
- ἐν τῷ Λυσίᾳ, 594. b. c.
- ἐν τῷ Μένωνι, 588. c. d.
- ἐν τοῖς Νόμοις, 274. b. 366. b. 418. b. 434. c.
- περὶ Ποιητικῆς γράφει 698. a.
- ἐν Πολιτείᾳ, 350. a. 430. d. 493. a. 575. c. 584. c. 605. a. 628. a.
- ἐν τῷ πρώτῳ τῆς Πολιτείας, 433. d.
- ἐν τῷ δευτέρῳ — 579. d. 601. a.
- ἐν τῷ τρίτῳ — 481. d.
- ἐν τῷ ε — 315. d. 481. a.
- ἐν τῷ ἑβδόμῳ — 599. d.
- ἐν τῷ δεκάτῳ — 589. d. 600. a.
- ἐν τῷ τελευταίῳ — 592. a.
- ἐν τῷ Πολιτικῷ, 293. d. 354. c. 356. d. 366. c. d. 368. d.
- ἐν Πρωταγόρᾳ, 575. c. 595. b.
- ἐν τῷ Σοφιστῇ, 537. a. 603. a.
- ἐν τῷ Συμποσίῳ, 302. d. 552. b.
- ἐν τῷ Τιμαίῳ, 303. d. 321. b. 586. b. 589. a. 591. c. 594. c. 598. d.
- ἐν Φαίδρῳ, 189. d. 303. c. 368. a. 552. a. 553. a. 593. a. 594. b. 595. b.
- ἐν τῷ Φαίδωνι, 302. d. 433. b. c. 434. a. 492. a. 532. b. 575. c.
- ἐν Φιλήβῳ, 197. a.
- ἐν τῷ Χαρμίδῃ, 303. c.
- ἐν τῷ περὶ ψυχῆς, 303. d. 572. d.

Plato-

Platonici, 384. c. 590. d. 629. b.

Poeta Anonymus, 11. c. 15. d. 26. c. 28. a. 29. d. 37. a. 46. b. 63. d. 70. b. 71. c. 74. a. 101. b. 106. c. 107. a. 154. a. 155. d. 168. a. b. 169. b. 195. d. 202. a. 204. c. 222. a. 227. b. d. 238. a. b c. 258. c. 265. c. 280. b. 315. a. 414. b. 423. b. 424. b. 432. c. 435. d. 443. c. 479. a. 496. b. 499. a. 531. b. 539. c. 541 d. 553. c. 558. d. 560. c. 576. a. 589. b. 610. c. 685. c. 712. a. 719. b.

—— ὁ τὴν Δαναΐδα πεποιηκώς, 522. c.

ὁ τὴν Εὐρωπίαν ποιήσας, 349. a.

ὁ τὴν Φορωνίδα —— 348. d.

Poetæ, 368. c. 543. d. 578. d.

Polemo, 23. a. 24. c. 25. c. 301. b. Xenocratis familiaris, 419. a.

—— ἐν τινι ἐπιστολῇ, 31. a.

ἐν τοῖς περὶ τȣ͂ κατὰ φύσιν βίȣ συντάγμασι, 717. d.

Polemo, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν πρὸς Τίμαιον, 30. c.

Polyaratus Thaſius, 334. a.

Polybus Medicus, ἐν τῷ περὶ σκεπτομένων, 683. b.

Polyidus, 334. a.

Poſidippus, 623. a.

—— ἐν τῷ περὶ Κνίδȣ, 35. c. 38. c.

Poſidonius, 416. b.

Poſtumus Romanus, 496. d.

Praxiphanes Mitylenæus, 309. a.

Prodicus, 762. d. Samius, 333. a. Chius, 561. a.

ejus αἵρεσις, 722. d.| aſſeclæ, 438. b.

—— βίβλȣς ἀποκρύφȣς τ' ἀνδρὸς τȣ͂δε (ſc. Zoroaſtris) αὐχȣ͂σι κεκτῆσθαι, 304. b.

Protagoras, 647. a. Abderitanus, auditor Democriti, 301. d.

Ptolemæus, ὁ τȣ͂ Ἀγησάρχȣ, ἐν τῷ ά τῶν περὶ τὸν Φιλοπάτορα, 29. c.

Ptolemæus Mendeſius, ἐν τοῖς χρόνοις, 320. c.

Pyrrho, 761. a. Anaxarchi diſcipulus, 301. d.

Pyrrhonii, 777. a.

Pythagoras Samius, 131. b. 274. c. 294. c. 300. c. d. 302. b. c. 303. c. 304. b. 323. b. 332 a. 333. a. 334. a. 342. c. 394. c. 400. a. 417. a. 434. c. 477. c. 535. c. 559. a. c. 560. a. c. 561. b. 565. d. 575. c. d. 590. c. 591. c. 596. d. 805. d.

Pythagoreus, ἐν τῷ Πλάτωνος πολιτικῷ, 293. d.

Pythagorei, 47. c. 145. c. 369. c. 409. c. 431. b. 435. c. 532. b. 543.

b. 543. a. 571. b. 575. a. 580. a. 593. c. 614. c. 683. c.

Pythagorica Symbola, 350. c. 559. b.

Pythia, 300. a. 476. b. 680. c.

Pythocles, ἐν τρίτῳ περὶ ὁμονοίας, 27. c.

—— Samius, ἐν τετάρτῳ Ἰταλικῶν, 334. d.

S.

Samia Sibylla, 333. d.

Samius, 558. c.

Sappho, 181. c. 523. b.

Sarapion, ἐν τοῖς Ἔπεσι, 304. c.

Sarmanæ, 305. b. quos Germanas vocat Strabo. Γερμάνιοι Herodoto memorantur p. 27. ed. Gr.

Scamo ſeu Scamnon Mitylenæus, 308. a.

Scriptores rerum Atticarum, 321. d.

———— Britannicarum, 632. b.

———— Perſicarum, 632. b.

Sechnuphis Heliopolitanus, Platonis Magiſter, 303. c.

Seleucus Mathematicus, 685. c.

Semanæi Bactrorum, 305. a.

Sibylla, 17. b. 32. d. 33. a. 41. b. 50. d. 223. a. 304. c. 323. c. 333. d. 432. c. 601. c. 604. b.

Sicinnus Themiſtoclis liberorum Pædagogus, 109. c.

Simmias Rhodius, 569. d.

Simon, 761. 764. d.

Simonides, 333. b. 383. b. 483. c. 493. d. 622. d.

—— ἐν τοῖς Ἰάμβοις, 177. b.

Siſarion Icarius, 308. d.

Socrates, 46. d. 301. a. b. 311. a. 315. c. 412. d. 417. d. 434. c. 478. b. 523. b. 537. a. 552. a. 553. d. 580. a. 592. c. 594. b. 595. b. 596. d.

—— Athenienſis ἐν τῷ Θεάγει, 334. a. (apud Platon.)

Solon, 28. b. c. 67. d. Athenienſis, 280. b. 299. b. 300. b. c. 302. b. 323. b. 432. d. 587. a. 610. b. 620. c. 621. d.

ejus Ἐλεγεῖαι, 600. a. 685. d.

Sonches Archi-Propheta Ægyptius, 303. c.

Sophiſtæ, 280. a. d. 361. d. 730. c. 755. d.

Sophocles, 18. a. 388. b. c. 476. d. 484. a. 550. c. 602. c. d. 603. b. Sophili filius 48. a. 57. d. 181. c. 244. b. Tragicus 422. d. 575. b. 609 d.

—— ἐν τῷ Αἴαντι τῷ μαστιγοφόρῳ, 602. b. ἐξ Ἀλευαδῶν, 621. c.

ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ, 624. b. 625. d.

ἐκ τῆς Ἐριφύλης, 621. b.

ἐξ

ἐξ Ἱππόνυ, 621. c.
ἐν Μίνῳ, 621. c.
ἐν τῷ Πηλεῖ, 625. d.
Sophocles Junior, 19. a.
Soſibius, 23. b. 24. c.
—— Lacon, *ἐν χρόνων ἀναγραφῇ*, 327. c.
Sotades Byzantinus, 300. c.
Speuſippus, 301. b.
—— *ἐν τῷ πρὸς Κλεοφῶντα πρώτῳ*, 367. a.
ὁ Πλάτωνος ἀδελφιδοῦς, 418. d.
Staphylus, 24. b.
Staſinus, 625. c.
Steſichorus Himeræus, 308. c.
Stoici, 44. a. 136. b. 191. c. 295. c. 367. b. 384. c. 404. a. 416. c. 421. c. 482. a. 485. a. 543. d. 549. d. 574. b. 591. a. c. 593. a. 594. b. 595. b. c. 599. d. 629. b. 720. d. 735. a. 770. b. 774. a. b.
Strato, *ἐν τῷ περὶ εὑρημάτων*, 300. b. 301. b. 308. a.
Stratodemus Thegeata, 300. b.

T.

Taraxandra Sibylla, 333. d.
Tatianus, 465. c. 806. b.
—— *ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας*, 320. b. d.
—— Syrus *ἐν τῷ περὶ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα καταρτισμοῦ*, 460. a. d.
Telenus *Κυκλώπων μάντις*, 334. c.
Teleſilla Poetria, 522. b. 523. b.
Telmeſſus vates in Caria, 334. c.
Terpander Antiſſæus, 308. c.
——, 2. d. 333. a. b. 658. d.
Terpſichoræ *ἀοιδαί*, 555. d.
Thales, 643. c. Mileſius, 42. c. 296. b. 299. b. 300. a. b. c. d. 301. a. 302. a. Phœnix 302. c. 332. a. 364. c. 594. d.
Theano Crotoniatis, 309. c.
—— Pythagorica, 492. a. 522. c.
Thearides *ἐν τῷ περὶ φύσεως*, 611. c.
Themis una ex Titanidibus, 309. c.
Themiſto Zoili filia, 522. d.
Themiſtocles *Μνησιφίλῳ συνέτριψεν*, 302. b.
Theoclymenus vates in Cephalenia, 334. c.
Theocritus Sophiſta, 61. c.

Theodades, 764. d.
Theodectes Tragicus, 623. c.
Theodorus Cyrenæus, 15. a.
Theodotus Pythagoreus, 496. d.
Theodotus, 793. b. bis. 794. b. d. 795. a.
Theognis, 432. c. 572. b. 620. a. c. 622. a. 625. b. 766. c.
—— Megarenſis, 483. c.
Theognis Diodori filia, Dialectica, 523. a.
—— ἐν τῇ Ωδῇ. 572. c.
Theophraſtus, 301. b. 362. d. 643. b. 697. d.
Ereſius ὁ Ἀριστοτέλους γνώριμος, 44. b. 308. a.
ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν φυσικῶν αἰτίων, 435. d.
Theopompus, 269. a. 300. d. 334. d. 625. d. 626. d.
Theſpis Athenienſis, 308. d.
—— Tragicus, 570. c.
Theſprotis Sibylla, 333. d.
Theſſala Sibylla, 333. d.
Thomas, 502. c.
Thraſyllus, 335. d.
Thraſymachus, ἐν τῷ ὑπὲρ Λαρισσαίων, 624. c.
Thucydides, ἐν ταῖς ἱστορίαις, 620. c. 626. a.
Timæus, 269. a. 301. c. 334. d. 357. a. 350. a.
Timæus Locrus, ἐν τῷ Φυσικῷ γράμματι, 604. a.
Timo ἐν τοῖς Σίλλοις. 301. a.
Timo Phliaſius, 550. d.
Timocles Comicus, 476. d.
Timotheus Mileſius, 308. d.
Timotheus Pergamenus, ἐν τῷ περὶ τῆς τῶν φιλοσόφων ἀνδρείας, 496. d.
Timoxenus Corcyreus, 333. d.
Tireſias vates, 74. c. 334. b.
Titanomachia, 306. b.
Tragici, 406. c. 423. d.
Tragœdia, 290. b. c. 334. c. 435. a. b. c. 493. d. 563. d. 606. d. 607. a.
—— Oreſte, 714. a.
—— ἐπὶ τοῦ ᾅδου, 413. d.
Triopas Iſidi συγχρονεῖ, 321. b. 322. c.

V.

Valentiniani, 363. a. 426. a. 438. b 765. b. 792. b. c. 793. a. 795. c.
Valentinus, 469. d. 502. b. 546. a. 764. d. 790. b. 792. b. 793. b. 794. c.

— πρὸς

—— *πρός τινας ἐπιςέλλων περὶ τῶν προσαρ]ημάτων*, 409. c.
ἐν τῇ περὶ Φίλων ὁμιλίᾳ, 641. b.
ἔν τινι ὁμιλίᾳ, 509. b.
ἔν τινι ἐπιςολῇ, 375. d.
ἐν τῇ πρὸς Ἀγαθόποδα ἐπιςολῇ, 450. d.

X.

Xanthus Lydius, 333. b.
—— *ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Μαγικοῖς*, 431. a.
Xenocrates, 301. b. 697. d. (male Carthaginienſis, 44. a. 590. c.) Chalcedonenſis, 419. a. 604. c.
—— *ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τ ἀπο τῶν ζώων τροφῆς*, 717. d.
ἐν τῷ περὶ Φρονήσεως, 369. c.
Xenophanes, 300. c. 302. a. 711. b.
—— Colophonius, 301. c. 601. c.
Xenophon, 406. d. 624. b. 625. c.
Athenienſis, 46. d. 601. b.
Xiphodres, 567. d.

Z.

Zaleucus Locrus, 309. a. 352. a.
Zamolxis Heros *τῶν Πυθαγόρȣ γνωρίμων*. 497. b.
Zeno, 414. b. 643. b. 697. d. Parmenidis auditor, 301. d.
Eleates, 496. c. 575. b.
Zeno Citticus, 253. b.
Cratetis diſcipulus, 301. c.
Stoicus, 413. a. 416. a. 594. b. 584. c.
Zeno Myndius, 29. c.
Zethus Muſices inventor, 323. b.
Zopyrus Heracleota, 333. a.
—— Thrax Alcibiadis Pædagogus 109. b.
Zoroaſter, Medus, 304. a. Herus Armenius, genere Pamphilius, qui eſt Zoroaſter, 598. d. 599. a.

Digitized by Google

XXIII. ἘΚ ΤΩΝ ΘΕΟΔΟΤΟΥ.

Καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας κατὰ τοὺς ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΟΥ Χρόνους Ἐπιτομαί.

1.

Cuncta hæc Valentiniani erroris, amiſſa CHRISTI ſapientia.

Πάτερ, φησὶ, παρατίθεμαί σοι εἰς χεῖράς τὸ πνεῦμά μου. Ὃ προέβαλε, φησὶ, σαρκίον τῷ λόγῳ ἡ σοφία, τὸ πνευματικὸν σπέρμα, τοῦτο στολισάμενος κατῆλθεν ὁ Σωτήρ. Ὅθεν ἐν τῷ πάθει τὴν σοφίαν παρατίθεται τῷ πατρὶ, ἵνα αὐτὴν ἀπολάβῃ παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ κατασχεθῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν στερίσκειν δυναμένων. Οὕτως πᾶν πνευματικὸν σπέρμα τοὺς ἐκλεκτοὺς διὰ τῆς προειρημένης φωνῆς παρατίθεται, τὸ ἐκλεκτὸν σπέρμα φαμὲν, καὶ σπινθῆρα ζωοποιούμενον ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ κόκκον σινάπεως, καὶ ζύμην, τὰ δόξαντα καταδιῃρῆσθαι γένη ἑνοποιοῦσα εἰς πίστιν.

Valentinianorum nugæ.

2. Οἱ δ' ἀπὸ Οὐαλεντίνου πλασθέντος, φασὶ τοῦ ψυχικοῦ σώματος τῇ ἐκλεκτῇ οὔσῃ ἐν ὕπνῳ ἐντεθῆναι ὑπὸ τοῦ λόγου σπέρμα ἀῤῥενικὸν ὅπερ ἐστὶν ἀπόῤῥοια τοῦ ἀγγελικοῦ, ἵνα μὴ ὑστέρημα ᾖ. Καὶ τοῦτο ἐζύμωσεν τὰ δόξαντα καταδιῃρῆσθαι, ἑνοποιοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα, ἃ καὶ ἐν μερισμῷ ὑπὸ τῆς σοφίας προηνέχθη. Ὕπνος δὲ Ἀδὰμ ἦν λήθη τῆς ψυχῆς ἣν συνεῖχε, μὴ διαλυθῆναι, ὥσπερ τὸ πνευματικὸν ὅπερ ἐνέθηκεν τῇ ψυχῇ ὁ Σωτήρ. Τὸ σπέρμα ἀπόῤῥοια ἦν τοῦ ἄῤῥενος καὶ ἀγγελικοῦ, διὰ τοῦτο λέγει ὁ Σωτήρ, σώζου σὺ καὶ ἡ ψυχή σου.

3. Ἐλθὼν οὖν ὁ Σωτὴρ τὴν ψυχὴν ἐξύπνισεν, ἐξῆψεν δὲ τὸν σπινθῆρα. Δύναμις γὰρ οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο εἴρηκεν. Λαμψάτω τὸ φῶς ἡμῶν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐμφυσῶν τὸ πνεῦμα τοῖς Ἀποστόλοις, τὸν μὲν χοῦν καθάπερ τέφραν ἀπεφύσα καὶ ἐχώριζεν. Ἐξῆπτε δὲ τὸν σπινθῆρα καὶ ἐζωοποίει.

Incarnationis humilitas.

4. Ὁ Κύριος διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην οὐχ ὡς ἄγγελος ὤφθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. Καὶ ὅτε ἐν δόξῃ ὤφθη τοῖς Ἀποστόλοις

Digitized by Google

EXCERPTA THEODOTI PRIORA,

atque ex Orientali ita dicta Doctrina temporibus VALENTINI, Epitomæ.

Interprete FRANCISCO COMBEFIS,

Cujus verſio nunc demum videt lucem, deſcripta ex Avtographo ejus, quod ſervatur Pariſiis in Bibl. P. P. Dominicanorum, via ad S. Honoratum.

I.

PAter, inquit, *in manus tuas commendo Spiritum meum.* Quam, inquit, Sapientia carnem produxit, h. e. ſemen ſpiritale, hanc Salvator indutus deſcendit. Quamobrem in paſſione Sapientiam commendat Patri, ut à Patre eam recipiat, nec in terra detineatur ab his, qui privationem ac defectum ingenerare poſſunt. In hunc modum omne ſpiritale ſemen, i. e. electos commendat eâ quam diximus voce. *Electum* autem *ſemen* vocamus & *ſcintillam* à verbo vivificandam, & *pupillam oculi*, & *granum ſinapi*, & *fermentum*: genera ſcilicet quæ ex adverſo diviſa videantur, fidei tamen communione unita. I. Petr. 2, 9. Eſ. 42, 3. Deut. 32, 10. Matth. 13, 31. & 33.

2. Valentiniani autem ajunt formato corpore animali Electæ animæ ſomnum dormienti ſemen virile à Verbo inſatum eſſe, quod Angelici defluxio eſt, ne privatio ac defectus eſſet. Hocque adeo quæ diviſa viderentur fermentaſſe, in unum cogente animam & corpus quæ & diviſa, Sapientiâ autore condita fuiſſent. Somnus vero Adamo fuit oblivio animæ quam continebat ne diſſolveretur, velut Spiritale quod Salvator indidit animæ. Semen defluxio erat maſculi & Angelici, idcirco dicit Salvator: *Salvare tu & anima tua.* Gen. 19, 17.

3. Veniens igitur Salvator animum è ſomno excitavit ac *ſcintillam* accendit. *Ejus* namq; *ſermones virtus ſunt.* Idcirco, ait *luceat lux veſtra coram hominibus.* Poſt etiam reſurrectionem inſufflando Spiritum Apoſtolis, pulverem quidem quaſi favillam exſufflabat ac ſeparabat, ſcintillam vero accendebat & vivificabat. Joh. 6, 63. Matth. 5, 16. Joh. 20, 22.

4. Dominus præ multa humilitate ſenſuſque modeſtia non Angeli ſed hominis apparuit ſpecie. Cumque adeo in monte ſe Apoſtolis in Majeſtate conſpicuum fecit, non ſui cauſa fecit ut ſe Matth. 17.
oſten-

Digitized by Google

Transformatio Eccleſiæ cauſa.

λοις ἐπὶ τοῦ ὄρους οὐ δι᾽ ἑαυτὸν ἐποίησεν δεικνὺς ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ τὸ γένος ἐκλεκτὸν, ἵνα μάθῃ τὴν προκοπὴν αὐτοῦ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἔξοδον. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ ἄνω φῶς ἦν καὶ ἐστι τὸ ἐπιφανὲν ἐν σαρκὶ, καὶ τὸ ἐνταῦθα ὀφθὲν οὐχ ὕστερον τοῦ ἄνω, οὐδὲ διεκέκοπτο ἢ ἄνωθεν μετέστη δεῦρο, τόπον ἐκ τόπου ἀμεῖβον, ὡς τὸν μὲν ἐπιλαβεῖν, τὸν δὲ ἀπολιπεῖν, ἀλλ᾽ ἦν τὸ πάντη ὂν καὶ παρὰ τῷ πατρὶ κἀνταῦθα, δύναμις γὰρ ἦν τοῦ Πατρός. Ἄλλως τε ἐχρῆν κἀκεῖνον πληρωθῆναι τὸν λόγον τοῦ Σωτῆρος ὃν εἶπεν. Εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν δόξῃ. Εἶδον οὖν καὶ ἐκοιμήθησαν ὅ, τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης.

5. Πῶς οὖν τὴν μὲν ὄψιν τὴν φωτεινὴν ἰδόντες οὐκ ἐξεπλάγησαν, τὴν δὲ φωνὴν ἀκούσαντες ἔπεσον ἐπὶ τὴν γῆν; Ὅτι ὦτα * τυγχάνει ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ παρὰ δόξαν φωνὴ μᾶλλον ἐκπλήσσει. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς τῆς φωνῆς ἀκούσας οὐκ ἐφοβήθη, ὡς ἂν πνεύματι ἀκούσας συνήθει τῆς ταύτης φωνῆς, καθὸ δὲ ἄνθρωπός ἐστι μόνον ἀκούσας, καταπλάγῃ. Διὸ καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ, μηδενὶ εἴπητε ὃ ἴδετε. Καίτοι οὐδὲ σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς ἑωράκεισαν, οὐδὲν γὰρ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον ἐκείνῳ τῷ φωτὶ, καὶ ἡ βούλησις τοῦ Σωτῆρος ἐνεδυνάμωσεν τὴν σάρκα εἰς τὸ θεάσασθαι· ἄλλως τε καὶ ὃ ἡ ψυχὴ εἶδεν, μετέδωκεν κοινωνούσῃ τῇ σαρκὶ συμπεπλέχθαι αὐτῇ. Τὸ δὲ μηδενὶ εἴπητε, ἵνα μὴ ὅ ἐστιν ὁ Κύριος νοήσαντες ἀπόσχωνται τοῦ ἐπιβάλλειν τῷ Κυρίῳ τὰς χεῖρας, καὶ ἀτελὴς ἡ οἰκονομία γένηται, καὶ ὁ θάνατος ἀπόσχηται τοῦ Κυρίου, ὡς μάτην πειράζων ἐπὶ ἀνηνύτῳ. Καὶ ἔτι ἡ μὲν ἐν τῷ ὄρει φωνὴ τοῖς ἤδη συνιοῦσιν ἐκλεκτοῖς ἐγένετο, διὸ καὶ ἐθαύμασαν μαρτυρουμένου τοῦ πιστευομένου. Ἡ δὲ ἐπὶ τῷ ποταμῷ, τοῖς μέλλουσι πιστεύειν διὸ καὶ ἠμελήθη ἡ φωνὴ, αὐτοῖς προκατεχομένοις ἐπὶ τῇ τῶν νομοδιδασκάλων ἀγωγῇ.

Cur celata transformationis gloria

Valentinianorum portenta ac deliria.

6. Τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος) οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου οὕτως ἐκδέχονται, ἀρχὴν γὰρ τὸν μονογενῆ λέγουσιν, ὃν καὶ Θεὸν προσαγορεύεσθαι, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς ἄντικρυς Θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων. Ὁ μονογενὴς Θεὸς ** ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Τὸν δὲ Λόγον τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ, τοῦτον τὸν ἐν τῷ μονογενεῖ, ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ μηνύει τὸν Χριστὸν τὸν Λόγον

γον

* Eſt triſtiſſima Herodoti ſententia lib. I. ſub init.

** In hodiernis Codd. Græcis Evangelii Johannis eſt υἱός. Sed Θεὸς legit etiam Origenes 2. contra Celſ. p. 104. & Syrus interpres. Clemens vero noſter libro quis dives ſalvetur p. 76. ὁ μονογενὴς υἱὸς Θεός. Perſ. & Æthiop. transferunt ac ſi legiſſent μονογενὴς Θεοῦ.

oſtentaret, ſed propter Eccleſiam, quæ eſt *genus electum*, ut I. Petr. 2. 9. poſt exceſſum ejus è carne profectum cognoſceret. Ipſe enim & in cœlis lumen erat, atque eſt quod apparuit in carne, & in terris viſum eſt: Non illo poſterius quod in cœlo, autve diviſum eâ ratione, quod è cœlis translatum eſt, quaſi ſcilicet locum ex loco mutet, atque alium quidem conſequatur, alium autem deſerat; Sed erat quod ubique † eſt & apud Patrem & in †† terris, quippe Patris Virtus eſt. Præterea neceſſe erat impleri, quod Salvator dixerat: *Sunt quidam de hic* Matth. 16, 27.
ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant filium homi- Luc 9, 27.
nis in Majeſtate. Viderunt ergo & obdormierunt Petrus, Jacobus & Johannes.

5. Quomodo igitur videndo faciem lucidam non obſtupuerunt, menteque perculſi ſunt; auditâ autem voce ceciderunt in terram? Quod nimirum aures plus oculis à fide abhorreant, ac inſolita vox majorem terrorem ſtuporemque injiciat. Enimvero Johan- Johan. I, 33.
nes Baptiſta audita voce nihil timuit, ut qui in Spiritu audiſſet, cui ea vox familiaris erat: quatenus verò quis ſolummodo homo audiat, ſtupore percellitur. Quamobrem etiam ait illis Salvator: *Nemini dixeritis, quod vidiſtis.* Atqui nec carnalibus oculis Matth. 17, 9.
lumen viderant, nulla enim affinitas aut neceſſitudo luminis (cum hac carne) ſed quatenus Salvatoris virtus ipſa atque Voluntas, videndi vim roburque carni tribuit, præterea verò etiam, quod vidit anima, ſociali membrorum vinculo illi * cohærere dedit. Illud autem, *nemini dixeritis*, ne ſcilicet id quod erat Dominus intelligentes, ſe abſtinerent ne in eum manus injicerent, eſſetque imperfecta diſpenſatio, & ab eo mors recederet, quippe quæ fruſtra ſe conari ſciret. ** Ad hæc etiam, quæ in monte facta vox eſt, qui jam intelligerent; Idcirco etiam mirabantur, quod illi teſtimonium perhibebatur cui crediderant: In Jordane autem ad eos facta eſt qui credituri erant, quamobrem etiam ab eis neglecta eſt, qui occupati legiſperitorum diſciplinâ eſſent.

6. Illud: *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud* Joh. I, I.
DEum, & DEus erat verbum, Valentiniani ita exponunt: *Principium*, unigenitum vocitant, quem & DEum nuncupari admittunt, ut etiam in ſe-

S quenti-

† In Græco, *quod ſemper vel omnino eſt.* Πάντη & πανταχοῦ diſtinguuntur. Act. 24. 3.

†† In Græco & *ibi*, in monte nempe Thabor, qui apud Hieronymum dicitur *Itabyrius.*

* Rectius: *quia arctiſſime cum illis ſive cum carne conjuncta erat.* Nam συμπεπλέχθαι h. l. poſitum pro τῷ συμπ. vel διὰ τὸ συμπεπλέχθαι.

** In Græco additur: ἐπὶ ἀνηνύτῳ *quod non poſſet perficere.* pro quo Arnoldus; *quæ fruſtra tentatura eſſet eum qui non poſſet lædi.*

Digitized by Google

γον καὶ τὴν ζωήν. Ὅθεν εἰκότως καὶ αὐτὸν λέγει τὸν ἐν τῷ Θεῷ τῷ νῷ ὄντα. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ζωὴ ἦν ἡ σύζυγος. Διὸ καί φησιν ὁ Κύριος, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή.

Valentinianorum profana Theogonia.

7. Ἄγνωστος οὖν ὁ Πατὴρ ὢν ἠθέλησεν γνωσθῆναι τοῖς Αἰῶσι, καὶ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τῆς ἑαυτοῦ ὡς ἂν ἑαυτὸν ἐγνωκώς, πνεῦμα γνώσεως οὔσης ἐν γνώσει προέβαλε τὸν μονογενῆ. Γέγονεν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ γνώσεως, τουτέστι, τῆς πατρικῆς ἐνθυμήσεως προελθὼν γνῶσις, τουτέστιν ὁ υἱός, ὅτι δι' υἱοῦ ὁ πατὴρ ἐγνώσθη. Τὸ δὲ τῆς ἀγάπης πνεῦμα κέκραται τῷ τῆς γνώσεως ὡς πατὴρ υἱῷ, καὶ ἐνθύμησις ἀληθείᾳ, ἀπ' ἀληθείας προελθὼν ὡς ἀπὸ ἐνθυμήσεως ἡ γνῶσις. Καὶ ὁ μὲν μείνας μονογενὴς υἱὸς εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, τὴν ἐνθύμησιν διὰ τῆς γνώσεως ἐξηγεῖται τοῖς Αἰῶσιν, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κόλπου αὐτοῦ προβληθείς. Ὁ δὲ ἐνταῦθα ὀφθεὶς οὐκ ἔτι μονογενής, ἀλλ' ὡς μονογενὴς πρὸς τοῦ Ἀποστόλου προσαγορεύεται, Δόξαν ὡς μονογενοῦς. Ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν ἐν μὲν τῇ κτίσει πρωτοτόκος ἐστὶν Ἰησοῦς, ἐν δὲ πληρώματι μονογενής. Ὁ δὲ αὐτός ἐστι τοιοῦτος ὢν ἑκάστῳ οἷος κεχωρῆσαι δύναται, καὶ οὐδέποτε τοῦ μείναντος ὁ καταβὰς μερίζεται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. Ὁ γὰρ ἀναβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς. Εἰκόνα δὲ τοῦ μονογενοῦς τὸν Δημιουργὸν λέγουσιν, διὸ καὶ αὐτὰ τῆς εἰκόνος τὰ ἔργα. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως ποιήσας τοὺς νεκρούς, οὓς ἤγειρεν οὐκ ἀφθάρτους τὴν σάρκα, ἀλλ' ὡς αὖθις ἀποθανουμένους ἤγειρεν.

Eſt idem DEitate & humanitate, id neſciunt explicare.

Catholica veritas.

8. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν ταυτότητι * Λόγον Θεὸν ἐν Θεῷ φαμὲν ὃς καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς εἶναι λέγεται, ἀδιάστατος, ἀμέριστος, εἷς Θεός. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, κατὰ τὴν προσεχῆ ἐνέργειαν τοῦ ἐν ταυτότητι ** λόγου, τά τε πνευματικὰ καὶ νοητὰ καὶ αἰσθητά. Οὗτος τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐξηγήσατο ὁ Σωτήρ. Καὶ Ἡσαΐας, καὶ ἀνταποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀφ' ἧς πρώτης ἐνεργεῖται πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ὁ δὲ ἐν ταυτότητι μονογενής, οὗ κατὰ δύναμιν ἀδιάστατον ὁ Σωτὴρ ἐνεργεῖ, οὗτός ἐστι τὸ Φῶς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πρότερον ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ οὔσης. Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Οἱ ἀπο-

στά-

* i. e. *idem illud Verbum dicimus Deum in Deo exiſtentem.*

** *Unius ejuſdemque Verbi.* Vide tamen Hugonem in confutatione Syſtematis Fayditiani de SS. Trinitate p. 83. ſqq.

Digitized by Google

quentibus Evangeliſta manifeſte oſtendit, dum ait: *Unigenitus* Joh. I, 18.
DEus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit. Nempe verbum hoc, quod eſt in Principio, quod, ſcilicet in unigenito in mente ac veritate eſt, Chriſtum verbum nunciat & Vitam. Unde merito ipſum quoque DEum vocat, qui in DEO mente exiſtat. *Quod factum eſt in* Joh. I, 4.
ipſo verbo, *vita* conjux *erat*, quare etiam ait Dominus: *ego* Joh. II, 25.
ſum Vita. & 14. 6.

7. Ignotus ergo Pater Æonibus innoteſcere voluit, ſuique ipſius conſideratione, ut qui ſeipſum cognoviſſet, Spiritum ſcientiæ, qui * in Scientia eſt, unigenitum produxit. Extitit itaque & à ſcientiâ, paternâ ſcilicet conſideratione, quo Scientia, hoc eſt filius proceſſu, quod nimirum Pater per filium cognitus ſit. Charitatis autem Spiritus, ſcientiæ Spiritui concretus ac conjunctus eſt, ut Pater filio, mentisque conſideratio Veritati: à Veritate procedens haud ſecus ac Scientia à mentis conſideratione. Ac quidem qui manſit in ſinu Patris unigenitus filius, mentis eam conſiderationem Æonibus per ſcientiam enarrat, tanquam nimirum ipſe è ſinu productus ſit. Ut autem in terris viſus eſt, non jam unigenitus, ſed quaſi unigenitus ab Apoſtolo nominatur, *Gloriam quaſi unigeniti*; Quod cum unus idemque Joh. I, 14.
ſit, in Creatura quidem JEſus *primogenitus*, in plenitudine Coloſſ. I, 15.
autem (Cœlorum ** ſcil.) *unigenitus*. Talis verò cuicunque loco eſt, qualis ab eo capi poteſt, nec qui deſcendit unquam dividitur ab eo qui manſit, ait enim Apoſtolus: *Qui enim aſcendit, ipſe eſt qui* Eph. 4, 10.
deſcendit. Imaginem vero unigeniti vocant *** Demiurgum, (nos Creatorem dicemus) unde etiam eadem ſunt opera imaginis. Quamobrem etiam Dominus imaginem præſtans ſpiritalis reſurrectionis quos ſuſcitaverat mortuos, non ſuſcitavit carne immunes à corruptione, ſed velut qui rurſus morituri eſſent.

8. Nos autem † DEum verbum in DEO per identitatem dicimus exiſtere, qui & eſſe dicatur in ſinu Patris inſeparatus, indiviſus, unus DEus. *Omnia per ipſum facta ſunt*, per immediatam Joh. I, 3.
Virtutem & operationem Verbi, quod ipſum exiſtit in identitate, tum nimirum ſpiritalia & quæ mente intelliguntur, tum quæ ſenſu percipi poſſunt. Hic Salvator *Patris ſinum enarravit.* Iſaias quo- Joh. I, 18.

 que

* In Græco: *quæ in ſcientia eſt*, in actu nempe γνώσεως, ut Pater in actu ἐνθυμήσεως.
** Infra ſect. 41.
*** Jam expoſitis Valentinianorum opinionibus, Catholicum dogma exponere Autor incipit, ut notat Combefiſius.

γον καὶ τὴν ζωήν. Ὅθεν εἰκότως καὶ αὐτὸν λέγει τὸν ἐν τῷ Θεῷ τῷ νῷ ὄντα. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ζωὴ ἦν ἡ σύζυγος. Διὸ καί φησιν ὁ Κύριος, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή.

Valentinianorum profana Theogonia.

7. Ἄγνωστος οὖν ὁ Πατὴρ ὢν ἠθέλησεν γνωσθῆναι τοῖς Αἰῶσι, καὶ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τῆς ἑαυτοῦ ὡς ἂν ἑαυτὸν ἐγνωκώς, πνεῦμα γνώσεως οὔσης ἐν γνώσει προέβαλε τὸν μονογενῆ. Γέγονεν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ γνώσεως, τουτέστι, τῆς πατρικῆς ἐνθυμήσεως προελθὼν γνῶσις, τουτέστιν ὁ υἱός, ὅτι δι' υἱοῦ ὁ πατὴρ ἐγνώσθη. Τὸ δὲ τῆς ἀγάπης πνεῦμα κέκραται τῷ τῆς γνώσεως ὡς πατὴρ υἱῷ, καὶ ἐνθύμησις ἀληθείᾳ, ἀπ' ἀληθείας προελθὼν ὡς ἀπὸ ἐνθυμήσεως ἡ γνῶσις. Καὶ ὁ μὲν μείνας μονογενὴς υἱὸς εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, τὴν ἐνθύμησιν διὰ τῆς γνώσεως ἐξηγεῖται τοῖς Αἰῶσιν, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κόλπου αὐτοῦ προβληθείς. Ὁ δὲ ἐνταῦθα ὀφθεὶς οὐκ ἔτι μονογενής, ἀλλ' ὡς μονογενὴς πρὸς τοῦ Ἀποστόλου προσαγορεύεται. Δόξαν ὡς μονογενοῦς. Ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν ἐν μὲν τῇ κλίσει πρωτότοκός ἐστιν Ἰησοῦς, ἐν δὲ πληρώματι μονογενής. Ὁ δὲ αὐτός ἐστι τοιοῦτος ὢν ἑκάστῳ οἷος κεχωρῆσθαι δύναται, καὶ οὐδέποτε τοῦ μείναντος ὁ καταβὰς μερίζεται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. Ὁ γὰρ ἀναβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς. Εἰκόνα δὲ τοῦ μονογενοῦς τὸν Δημιουργὸν λέγουσιν, διὸ καὶ αὐτὰ τῆς εἰκόνος τὰ ἔργα. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως ποιήσας τοὺς νεκροὺς, οὓς ἤγειρεν οὐκ ἀφθάρτους τὴν σάρκα, ἀλλ' ὡς αὖθις ἀποθανουμένους ἤγειρεν.

Eſt idem DEitate & humanitate, id neſciunt explicare.

Catholica veritas.

8. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν ταυτότητι * Λόγον Θεὸν ἐν Θεῷ φαμὲν ὃς καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς εἶναι λέγεται, ἀδιάστατος, ἀμέριστος, εἷς Θεός. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, κατὰ τὴν προσεχῆ ἐνέργειαν τοῦ ἐν ταυτότητι ** λόγου, τά τε πνευματικὰ καὶ νοητὰ καὶ αἰσθητά. Οὗτος τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐξηγήσατο ὁ Σωτήρ. Καὶ Ἡσαΐας, καὶ ἀνταποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀφ' ἧς πρώτης ἐνεργεῖται πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ὁ δὲ ἐν ταυτότητι μονογενής, οὐ κατὰ δύναμιν ἀδιάστατον ὁ Σωτὴρ ἐνεργεῖ, οὗτός ἐστι τὸ φῶς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πρότερον ἐν σκότῳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ οὔσης. Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Οἱ ἀπο-

στά-

* i. e. *idem illud Verbum dicimus Deum in Deo exiſtentem.*

** *Unius ejusdemque Verbi.* Vide tamen Hugonem in confutatione Syſtematis Fayditiani de SS. Trinitate p. 83. ſqq.

quentibus Evangeliſta manifeſte oſtendit, dum ait: *Unigenitus* Joh. 1, 18.
DEus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit. Nempe verbum hoc, quod
eſt in Principio, quod, ſcilicet in unigenito in mente ac veritate eſt,
Chriſtum verbum nunciat & Vitam. Unde merito ipſum quoque
DEum vocat, qui in DEO mente exiſtat. *Quod factum eſt in* Joh. 1, 4.
ipſo verbo, *vita* conjux *erat*, quare etiam ait Dominus: *ego* Joh. 11, 25.
ſum Vita. & 14. 6.

7. Ignotus ergo Pater Æonibus innoteſcere voluit, ſuique ipſius conſideratione, ut qui ſeipſum cognoviſſet, Spiritum ſcientiæ, qui * in Scientia eſt, unigenitum produxit. Extitit itaque & à ſcientiâ, paternâ ſcilicet conſideratione, quo Scientia, hoc eſt filius proceſſu, quod nimirum Pater per filium cognitus ſit. Charitatis autem Spiritus, ſcientiæ Spiritui concretus ac conjunctus eſt, ut Pater filio, mentisque conſideratio Veritati: à Veritate procedens haud ſecus ac Scientia à mentis conſideratione. Ac quidem qui manſit in ſinu Patris unigenitus filius, mentis eam conſiderationem Æonibus per ſcientiam enarrat, tanquam nimirum ipſe è ſinu productus ſit. Ut autem in terris viſus eſt, non jam unigenitus, ſed quaſi unigenitus ab Apoſtolo nominatur, *Gloriam quaſi unigeniti*; Quod cum unus idemque Joh. 1, 14.
ſit, in Creatura quidem JEſus *primogenitus*, in plenitudine Coloſſ. 1, 15.
autem (Cœlorum ** ſcil.) *unigenitus*. Talis verò cuicunque loco eſt, qualis ab eo capi poteſt, nec qui deſcendit unquam dividitur ab eo qui
manſit, ait enim Apoſtolus: *Qui enim aſcendit, ipſe eſt qui* Eph. 4, 10.
deſcendit. Imaginem vero unigeniti vocant *** Demiurgum, (nos Creatorem dicemus) unde etiam eadem ſunt opera imaginis. Quamobrem etiam Dominus imaginem præſtans ſpiritalis reſurrectionis quos ſuſcitaverat mortuos, non ſuſcitavit carne immunes à corruptione, ſed velut qui rurſus morituri eſſent.

8. Nos autem † DEum verbum in DEO per identitatem dicimus exiſtere, qui & eſſe dicatur in ſinu Patris inſeparatus, indiviſus,
unus DEus. *Omnia per ipſum facta ſunt*, per immediatam Joh. 1, 3.
Virtutem & operationem Verbi, quod ipſum exiſtit in identitate, tum nimirum ſpiritalia & quæ mente intelliguntur, tum quæ ſenſu percipi
poſſunt. Hic Salvator *Patris ſinum enarravit.* Iſaias quo- Joh. 1, 18.

* In Græco: *quæ in ſcientia eſt*, in actu nempe γνώσεως, ut Pater in actu ἐνθυμήσεως.
** Infra ſect. 41.
*** Jam expoſitis Valentinianorum opinionibus, Catholicum dogma exponere Autor incipit, ut notat Combefiſius.

σαλήσαντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν, καὶ ὁ θάνατος οὐ κατέσχεν αὐτόν.

Idem ex parte. Fides major & minor.

9. Ἡ πίστις οὐ μία, ἀλλὰ διάφορος. Ὁ γοῦν Σωτήρ φησι· Γενηθήτω σοι κατὰ τὴν πίστιν. Ὅθεν εἴρηται τοὺς μὲν τῆς κλήσεως ἀνθρώπους κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου πλανηθήσεσθαι, ἀδύνατον δὲ τοὺς ἐκλεκτούς. Διό φησι, καὶ εἰ δυνατόν, τοὺς ἐκλεκτούς μου. Πάλιν ὅταν λέγει, ἐξέλθετε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου, τοῖς κλητοῖς λέγει. Πάλιν τῷ ἐξ ἀποδημίας ἐλθόντι καὶ κατεδηδοκότι τὰ ὑπάρχοντα, ᾧ τὸν σιτευτὸν ἔθυσεν μόσχον, τὴν κλῆσιν λέγει. Καὶ ὅπου ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς κέκληκεν. Πάντες μὲν οὖν κέκληνται ἐπ' ἴσης. Βρέχει γὰρ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ τὸν ἥλιον ἐπιλάμπει πᾶσιν. Ἐκλέγονται δὲ οἱ μᾶλλον πιστεύσαντες, πρὸς οὓς λέγει· Τὸν πατέρα μου οὐδεὶς ἑώρακεν εἰ μὴ υἱός. Καί, ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Καί, Πάτερ ἅγιε, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου.

Impura hæc omnia, nec Ecclesiastica.

10. Οὐδὲ τὰ πνευματικὰ καὶ νοερά, οὐδὲ οἱ Ἀρχάγγελοι οἱ πρωτόκτιστοι, οὐδὲ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἄμορφος καὶ ἀνείδεος καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀσώματός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μορφὴν ἔχει ἰδίαν, καὶ σῶμα ἀνάλογον τῆς ὑπεροχῆς τῶν πνευματικῶν ἁπάντων. Ὡς δὲ καὶ οἱ πρωτόκτιστοι ἀνάλογον τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὑφ' αὐτοῦ οὐσιῶν. Ὅλως γὰρ τὸ γεννητὸν οὐκ ἀνούσιον μέν, οὐχ ὅμοιον δὲ μορφὴν καὶ σῶμα ἔχουσι τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ σώμασιν. Ἄρρενά τε γὰρ καὶ θήλεα τὰ ἐνταῦθα, καὶ διάφορα πρὸς αὐτά. Ἐκεῖ δὲ ὁ μὲν μονογενὴς καὶ ἰδίως νοερὸς ἰδέᾳ ἰδίᾳ καὶ οὐσίᾳ ἰδίᾳ κεχρημένος, ἄκρως εἰλικρινεῖ καὶ ἡγεμονικωτάτῃ, καὶ προσεχῶς τῆς τοῦ πατρὸς ἀπολαύων δυνάμεως. Οἱ δὲ πρωτόκτιστοι, εἰ καὶ ἀριθμῷ διάφοροι, καὶ ὁ καθ' ἕκαστον περιώρισται καὶ περιγέγραπται. Ἀλλ' ἡ ὁμοιότης τῶν πραγμάτων ἑνότητα καὶ ἰσότητα καὶ ὁμοιότητα ἐνδείκνυται. Οὐ γὰρ τῷδε μὲν πλέον, τῷδε δὲ ἧττον παρέσχηται τῶν ἑπτά, οὐδ' ὑπολέλειπταί τις αὐτοῖς προκοπή, ἐξ ἀρχῆς ἀπειληφότων τὸ τέλειον ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ. Καὶ ὁ μὲν φῶς ἀπρόσιτον εἴρηται, ὡς μονογενὴς καὶ πρωτότοκος, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, οὐδὲ ἔσται τις τοιοῦτος, οὐδὲ τῶν πρωτοκτίστων, οὔτε ἀνθρώπων. Οἱ δὲ διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς βλέπουσιν. Πρόσωπον δὲ πατρὸς ὁ υἱός, δι' οὗ γνωρίζεται ὁ πατήρ. Τὸ τοίνυν ὁρῶν καὶ ὁρώμε-

Angeli à creatione perfecti.

νον

que: *& retribuam opera eorum in ſinum eorum*, in cogitatio- Eſ. 56. 7.
nem eorum in animâ exiſtentem, ex quâ primus * efficitur primogenitus omnis Creaturæ. Qui autem idem ipſe unigenitus eſt, quô cum indiviſâ Virtute Salvator operatur, hic Lux Eccleſiæ eſt, quæ prius in tenebris & ignorantia verſabatur, *& tenebræ eam non comprehenderunt*. Apoſtatrices ſcilicet poteſtates ac reliqui mortales eum non cognoverunt, neque mors ipſum detinuit.

9. Fides non una eſt, ſed diverſa. Indeque Salvator ait: *Fiat tibi ſecundum fidem tuam*. Idcirco dictum eſt, qui vo- Matth. 9, 29.
cati fuerant homines, in adventu Anti Chriſti fore ſeducendos, impoſſibile verò eſſe ut ſeducantur Electi. Idcirco ait: *Si fieri* Matth. 24, 24.
poſſet, etiam mei electi. Rurſus cum dicit: *Diſcedite de do-* Joh. 2, 16.
mo Patris mei, vocatis loquitur Parabolâ. Item ejus qui peregre profectus ſubſtantiam devoraverat, cui & mactavit vitulum ſa- Luc. 15, 23.
ginatum, ad vocationem perinde pertinet. Ubi etiam Rex ad nuptiarum cœnam eos vocavit, qui in viis ac compitis erant. Matth. 22, 9.
Omnes quidem ex æquo vocati ſunt, etenim pluit ſuper Matth. 5, 45.
juſtos & injuſtos, & ſolem ſuum cunctis accendit. Eliguntur verò qui majori fide ſunt præditi, ad quos ait: *Patrem meum ne-* Joh. 1, 18.
mo vidit niſi filius, &, *Vos eſtis lux mundi*, &: *Pater ſancte,* Matth. 5, 14.
ſanctifica eos in nomine tuo. Joh. 17, 11.

10. Neque ſpiritalia ac intelligentia, nec qui omnium primi conditi ſunt Archangeli, quin ne ipſe quidem unigenitus informis nullaque ſpecie imbutus & expers figuræ & incorporeus: Sed formam habet propriam, & corpus pro ratione ejus excellentiæ, quæ cunctis Spiritibus ſuperior exiſtit. Uti etiam qui omnium primi conditi ſunt (Archangeli) pro excellentiâ quâ præſtant ſanctis, qui illis ſubjecti ſunt. Omnino enim quod ortum ac genitum eſt, non caret illud quidem ſubſtantiâ, etſi non ſimilem formam ac corpus habent cum his corporibus quæ in hoc mundo exiſtunt. Maſculis enim & fœminis diſtinguuntur quæ ſunt in terris, atque inter ſe diverſa ſunt: ibi autem unigenitus quidem proprieque intelligendi vi præditus, ſpecie propria eſſentiaque propria utitur ac ſumme pura principaliſſimaque, ac immediate Patris virtute fruitur. Qui autem primo conditi ſunt, quanquam numero diſtinguuntur, quatenus ſinguli definiti ſunt ac circumſcripti, veruntamen ſimilitudo unitatem & æqualitatem & ſimilitudinem attendit. Non enim huic amplius, illi minus ex ſeptem illis collatum fuit, nec quic-

S 3 quam

* In Græco; *ex quâ primâ*. A *primùm*.

Digitized by Google

νον ἀσχημάτιστον εἶναι οὐ δύναται, οὐδὲ ἀσώματον. Ὁρῶσι δὲ ὀφθαλμῷ οὐκ αἰσθητῷ, ἀλλ' οἵῳ παρέχει ὁ πατὴρ, νοερῷ.

11. Ὅταν οὖν εἴπῃ ὁ Κύριος· Μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, τούτων οἱ Ἄγγελοι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς διαπαντὸς βλέπουσιν, οἷον τὸ προκεντημάτων οἷοι ἔσονται οἱ ἐκλεκτοὶ τὴν τελείαν ἀπολαβόντες προκοπήν. Μακάριοι δὲ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

Animata cœleſtia corpora. Aliis melius inanima.

Πρόσωπον δὲ τοῦ ἀσχηματίστου πῶς ἂν εἴη; Σώματα γοῦν ἐπουράνια εὔμορφα καὶ νοερὰ οἶδεν ὁ Ἀπόστολος. Πῶς δ' ἂν καὶ ὀνόματα διάφορα αὐτῶν ἐλέγετο, εἰ μὴ σχήμασιν ἦν περιγεγραμμένα, μορφῇ καὶ σώματι; ἄλλη δόξα ἐπουρανίων, ἄλλη ἐπιγείων, ἄλλη Ἀγγέλων, ἄλλη Ἀρχαγγέλων· ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῶν τῇδε σωμάτων, οἷον ἄστρων, ἀσώματα καὶ ἀνείδεα, ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τοῦ υἱοῦ, σώματα μὲν

Error de filio, quem Arius ſequebatur.

μεμετρημένα καὶ αἰσθητά. Οὕτως καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα παραβαλλόμενος· καὶ δύναμιν μὲν ἰδίαν ἔχει ἕκαστον τῶν πνευματικῶν καὶ ἰδίαν οἰκονομίαν, καθὸ δὲ ὁμοῦ τε ἐγένοντο καὶ τὸ ἐντελὲς ἀπειλήφασι οἱ πρωτόκτιστοι, κοινὴν τὴν λειτουργίαν καὶ ἀμέριστον.

12. Οἱ πρωτόκτιστοι οὖν τόν τε υἱὸν ὁρῶσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ ὑποβεβηκότα, ὥσπερ καὶ οἱ Ἀρχάγγελοι τοὺς πρωτοκτίστους. Ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴ τῆς πατρικῆς ὑπάρχει θέας, πρόσωπον τοῦ πατρὸς λεγόμενος. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι νοερὸν πῦρ καὶ πνεύματα νοερὰ τὴν οὐσίαν ἀποκεκαθαρμένοι. Φῶς δὲ νοερὸν ἡ μεγίστη προκοπὴ ἀπὸ τοῦ νοεροῦ πυρὸς ἀποκεκαθαρμένου τέλεον, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, ὁ Πέτρος φησίν. Ὁ δὲ υἱὸς ἔτι τούτου καθαρώτερος, ἀπρόσιτον φῶς, καὶ δύναμις Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον τιμίῳ καὶ ἀμώμῳ καὶ ἀσπίλῳ αἵματι ἐλυτρώθημεν, οὗ τὰ μὲν ἱμάτια ὡς φῶς ἔλαμψεν, τὸ πρόσωπον δὲ ὡς ἥλιος, ᾧ μηδὲ ἀντωπῆσαι ἐστὶ ῥᾳδίως.

13. Οὗτος

quam illis deeſt ad profectum, qui à primo ſtatim ortu & Tob.12,15.
à principio quicquid eſt perfectionis adeo per filium acceperunt. Ac
ille quidem *lumen inaceſſum* vocatus eſt tanquam unigeni- 1.Tim.6,16.
tus ac primogenitus, *quæ oculus non vidit, nec auris audivit,* 1.Cor.2.9.
nec in cor hominis aſcenderunt: nec illi ſimilis quisquam futurus, nec in
nobilisſimis primisq; Spiritibus, nec in hominibus. Porro Matth.18,10.
Angeli ſemper vident faciem Patris: facies autem Patris filius eſt, per quem
Pater innoteſcit. Quod igitur videt & quod videtur, omnis expers
figuræ aut incorporeum eſſe non poteſt. Vident autem non ſenſibili
oculo, ſed qualem Pater mentis oculum tribuit.

11. Cum igitur ait Dominus: *ne contemnatis unum* Matth. 18,
ex his parvulis, dico enim vobis, horum Angeli vident ſemper faciem 10.11.
Patris: quaſi in anteceſſum docet, quales futuri electi, dum ſummo pro-
fectu perfectionem nanciſcentur. Porro: *Beati mundo* Matth.5,8.
corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Ejus autem qui omni figura careat,
quomodo facies ſit? Cœleſtia itaque corpora longe ſpecioſa menteque
prædita novit Apoſtolus; quonam vero modo etiam diſtincta illorum
nomina diceret, niſi figuris formaque & corpore circumſcripta eſſent.
Alia claritas cæleſtium, alia terreſtrium, alia Angelorum, alia Arch- 1.Cor.15.40.
angelorum: Si velut cum terrenis vaſtisque corporibus qvaſi aſtris com-
paraveris, incorporea ſunt formæque expertia, ſi autem cum filio, certæ
menſuræ corpora & in ſenſum cadentia. Sic & filius ad eum modum
cum Patre collatus. Ac quidem quique Spiritus propriam habent vir-
tutem ac propriam providentiæ rationem, quatenus tum ſimul conditi
ſunt, tum prima origine conditi ſunt, perfectionem munusque com-
mune ac indiviſum acceperunt.

12. Prima igitur origine conditi tum filium vident tum ſe-
ipſos, tumque etiam inferiora, uti & Archangeli prima vident origine
conditos. Filius autem principium eſt ac origo videndi Patrem, qui
Patris facies appelletur. Atque Angeli quidem ignis ſunt, intel-
ligendi facultate prædíti, ac Spiritus intelligentes ſecundum
eſſentiam depurgati. Ut verò Lux intelligens ab igne intelligente
exiſtat, profectus maximus eſt ejus qui perfecte depurgatus ſit, *in qua*
deſiderant Angeli proſpicere, inquit Petrus. Porro filius hâc 2.Pet.1,12.
quoque majori pollet puritate, qui Lux inacceſſa ac DEi virtus ſit, *cu-*
jus (autore Apoſtolo) *pretioſo & immaculato & incontami-* 1.Petr.1,18.
nato ſanguine redempti ſumus, cujus quidem veſtimenta ut Matth 17,2.
lux ſplenduerunt, facies autem ſicut ſol, in quam intueri haud proclive
ſit.

13. Hic

13. Οὗτός ἐστιν ἄρτος ἐπουράνιος καὶ πνευματικὴ τροφή, ζωῆς παρεκτικὴ κατὰ τὴν βρῶσιν καὶ γνῶσιν. Τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, τῆς Ἐκκλησίας δηλονότι. Οἱ μὲν οὖν τὸν οὐράνιον ἄρτον φαγόντες ἀπέθανον, ὁ δὲ τὸν ἀληθινὸν ἄρτον τοῦ πνεύματος ἐσθίων οὐ τεθνήξεται. Ὁ ζῶν ἄρτος ὁ ὑπὸ τοῦ πατρὸς δοθεὶς ὁ υἱός ἐστι τοῖς ἐσθίειν βουλομένοις. Ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω; φησὶν, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἤτοι ᾧ τρέφεται ἡ σὰρξ διὰ τῆς εὐχαριστίας, ἢ ὅπερ καὶ μᾶλλον, ἡ σὰρξ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐστιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἄρτος οὐράνιος, συναγωγὴ εὐλογημένη. Τάχα δὲ ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῶν ἐκλεκτῶν κατὰ τὸ ὑποκείμενον γενομένων, καὶ ὡς τοῦ αὐτοῦ τέλους τευξομένων.

Panis vivus Euchariſtia, ipſaque Eccleſia.

14. Τὰ δαιμόνια ἀσώματα εἴρηται, οὐχ ὡς σῶμα μὴ ἔχοντα, ἔχει γὰρ καὶ σχῆμα, διὸ καὶ συναίσθησιν κολάσεως ἔχει. ἀλλ' ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν σωζομένων σωμάτων πνευματικῶν σκιὰ ὄντα ἀσώματα εἴρηται. Καὶ οἱ Ἄγγελοι σώματά εἰσιν, ὁρῶνται γοῦν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. Ὁ γοῦν Ἀπόστολος σπείρεται μὲν γὰρ σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται δὲ σῶμα πνευματικόν. Πῶς δὲ καὶ αἱ κολαζόμεναι ψυχαὶ συναισθάνονται μὴ σώματα οὖσαι; Φοβήθητε γοῦν, λέγει, τὸν μετὰ θάνατον δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς Γέενναν βαλεῖν. Τὸ γὰρ φαινόμενον οὐ πυρὶ καθαίρεται, ἀλλ' εἰς γῆν ἀναλύεται. Ἄντικρυς δὲ ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου διὰ τῶν σωματικῶν μελῶν, σῶμα εἶναι δείκνυται ἡ ψυχή.

Sic & Johannes Theſſalon. in VII. Synodo.

Eronea omnia.

15. Ὡς δὲ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου τοῦ πνευματικοῦ, κατὰ προκοπὴν τελειούμενοι. Πλὴν πάλιν εἰκόνα λέγει, ὡς εἶναι σώματα πνευματικά. Καὶ πάλιν· ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Αὐτίκα γὰρ ἀρχόμεθα γινώσκειν, οὐδὲ πρόσωπον, ἰδέα, καὶ σχῆμα, καὶ σῶμα. Σχῆμα μὲν οὖν σχήματι θεωρεῖται, καὶ πρόσωπον προσώπῳ, καὶ ἐπιγινώσκεται τὰ γνωρίσματα τοῖς σχήμασι καὶ ταῖς οὐσίαις.

movenda forte negat.

16. Καὶ ἡ περιστερὰ δὲ σῶμα ὤφθη, ἣν οἱ μὲν τὸ ἅγιον πνεῦμά φασιν, οἱ δὲ ἀπὸ Βασιλείδου τὸν Διάκονον, οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸ πνεῦμα τῆς ἐνθυμήσεως τοῦ πατρὸς τὴν κατέλευσιν πεποιημένον ἐπὶ τὴν τοῦ Λόγου σάρκα.

At non Spiritus ipſa columba.

17. Ἔστιν

13. Hic eſt panis Cœleſtis & cibus Spiritalis eâ ratione quâ manducatur ac cognoſcitur vitam præbens. Lumen hominum, nempe Eccleſiæ. At illi quidem qui cœleſtem panem (Manna) manducaverunt, mortui ſunt. Qui autem verum Spiritus panem manducat, non moritur: Filius, panis vivus eſt, à Patre datus his qui velint manducare. *Panis autem*, inquit, *quem ego dabo, caro mea eſt*, ſive id quo nutritur caro per Euchariſtiam, ſive, (quod & potius) caro ejus corpus eſt, quod eſt Eccleſia panis cœleſtis, benedicta coadunata ſocietas. Forte autem, quod Electi, ratione ſubjecti ex eadem ſubſtantia conditi ſunt, & ut qui ejuſdem finis conſortes erunt. Joh. 6, 49. Joh. 6, 52.

14. Dæmonia corporis expertia dicta ſunt eſſe, non quaſi corpus non habeant, nam & figura prædita ſunt, eamque ob rem tormentorum ac cruciatus ſenſum percipiunt: ſed habita ratione corporum ſpiritalium quæ ſalute donantur, cum umbra ſint incorporea ſeu corporis expertia appellata ſunt. Angeli quoque corporei ſunt, nam certe videntur. Sed & anima corpus eſt. Denique ait Apoſtolus: *ſeminatur quidem corpus animale, ſurgit vero corpus ſpiritale.* 1. Cor. 15, 44. Quonam autem etiam modo quæ torquentur animæ, cum ipſæ corpora non exiſtant, ſentiunt dolentque. Denique, *timete*, ait, *eum qui poſt mortem poteſt animam & corpus in Gehennam mittere.* Matth. 10, 28. Quod enim oculis ſubjectum eſt, non igni purgatur, ſed in terram reſolvitur. Palam vero Lazari ac Divitis exemplo per membra corporea, eſſe animam corpus monſtratur. Luc. 16, 24.

15. Porro: *ſicut portavimus imaginem terreni,* 1. Cor. 15, 49. *portemus & imaginem cœleſtis*, nempe Spiritalis, per profectum perfectionem adepti. Cæterum imaginem rurſus vocat, quod ſint corpora ſpiritalia. Ac rurſus: *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate,* 1. Cor. 13, 12. *tunc autem facie ad faciem.* Statim enim atque incipimus cognoſcere, non præſto facies eſt, ſpeciesque & figura & corpus. Figura itaque figurâ conſpicitur, & facies facie, notaque ac inſignia ex figuris & eſſentiis agnoſcuntur.

16. Columba quoque corporali apparuit ſpecie, Luc. 3, 22. quam alii quidem dicunt Spiritum Sanctum, Baſilidiani vero Miniſtrum: Valentiniani autem Spiritum conſiderationis, ſeu Cogitationis Patris, qui in Verbi carnem deſcenderit.

Digitized by Google

17. Ἔστιν Ἰησοῦς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σοφία δι' ὅλων κρᾶσις τῶν σωμάτων δυνατὴ κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς. Ἡ οὖν ἀνθρωπίνη μῖξις ἡ κατὰ γάμον ἐκ δυοῖν μεμιγμένων σπερμάτων ἑνὸς γένεσιν παιδίου ἀποτελεῖ. Καὶ τὸ σῶμα εἰς γῆν ἀναλυθὲν κέκραται τῇ γῇ, καὶ τὸ ὕδωρ τῷ οἴνῳ, τὰ δὲ κρείττω καὶ διαφορώτερα σώματα ῥᾳδίαν ἴσχει τὴν κρᾶσιν. Πνεῦμα οὖν πνεύματι μίγνυται, ἐμοὶ δὲ δοκεῖ κατὰ παράθεσιν τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ' οὐ κατὰ κρᾶσιν. Μήτι οὖν ἡ θεία δύναμις διήκουσα τὴν ψυχὴν ἁγιάζει αὐτὴν κατὰ τὴν τελευταίαν προκοπήν. Ὁ γὰρ Θεὸς πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Ἡ γὰρ δύναμις οὐ κατ' οὐσίαν διήκει ἀλλὰ κατὰ δύναμιν καὶ ἰσχύν. Παράκειται δὲ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι, ὡς τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι.

Spiritalium mixtio quaſi illapſu & inſinuatione.

Incarnatio Angelis viſa & antiquis Juſtis.

18. Ὁ σωτὴρ ὤφθη κατιὼν τοῖς Ἀγγέλοις, διὸ καὶ εὐηγγελίσαντο αὐτόν· ἀλλὰ καὶ Ἀβραὰμ καὶ τῶν τοῖς λοιποῖς δικαίοις τοῖς ἐν τῇ ἀναπαύσει οὖσιν ἐν τοῖς δεξιοῖς ὤφθη. Ἠγαλλιάσατο γάρ, φησιν, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. Ὅθεν ἀναστὰς ὁ Κύριος εὐηγγελίσατο τοὺς δικαίους τοὺς ἐν τῇ ἀναπαύσει, καὶ μετέστησεν αὐτοὺς καὶ μετέθηκεν, καὶ πάντες ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζήσονται. Σκιὰ γὰρ τῆς δόξης τοῦ Σωτῆρος τῆς παρὰ τῷ πατρὶ ἡ παρουσία ἡ ἐνταῦθα. Φωτὸς δὲ σκιὰ οὐ σκότος ἀλλὰ φωτισμός ἐστιν.

19. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ κατὰ τὴν παρουσίαν μόνον ἄνθρωπος γενόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ὁ ἐν ταυτότητι λόγος κατὰ περιγραφὴν καὶ οὐ κατ' οὐσίαν γενόμενος, ὁ υἱός. Καὶ πάλιν σὰρξ ἐγένετο διὰ Προφητῶν ἐνεργήσας. Τέκνον δὲ τοῦ ἐν ταυτότητι λόγου ὁ Σωτὴρ εἴρηται. Διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ζωή ἐστιν, ζωὴ δὲ ὁ Κύριος. Καὶ ὁ Παῦλος· Ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Οἷον, εἰς αὐτὸν πίστευσον τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ Θεὸν τὸν ἐν Θεῷ Λόγον κτισθέντα. Δύναται δὲ τό, κατὰ Θεὸν κτισθέντα, τὸ εἰς ὃ μέλλει τέλος προκοπῆς φθάνειν ὁ ἄνθρωπος, μηνύειν, ἐπ' ἴσης τῷ ἀπεβάλετο εἰς ὃ ἐκτίσθη τέλος. Καὶ ἔτι σαφέστερον καὶ διαῤῥήδην ἐν ἄλλοις λέγει· Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Εἶτα ἐπιφέρει· Πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ἀοράτου μὲν γὰρ Θεοῦ εἰκόνα τὸν Λόγον τοῦ ἐν ταυτότητι. Πρωτότοκον δὲ πάσης κτίσεως, γεννηθεὶς ἀπαθῶς, κτίστης καὶ γενεσιάρχης τῆς ὅλης ἐγένετο κτίσεώς τε καὶ οὐσίας. Ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ Πατὴρ τὰ πάντα

Quod ſi quaſi in corpore incluſit in homine.

Nobis unus Chriſtus & λόγος, DEUS & homo,

Digitized by Google

17. Eſt JEſus & Eccleſia & Sapientia juxta Valentinianos, potens mixtio, quæ per univerſa corpora diditur. Humana itaque ſocialis nuptiarum mixtio ex duobus commixtis ſeminibus unius infantis ortum efficit, corpus item in terram reſolutum terræ commiſcetur, & aqua vino. Quæ autem nobiliora ſunt & excellentiora corpora, facilem habent mixtionem. Spiritus itaque Spiritui miſcetur. Arbitror autem id fieri per juxtapoſitionem. Numquid igitur Divina virtus pervadens animam, ſupremi eam profectus ſanctitate imbuit? DEus enim Spiritus ubi vult ſpirat. Etenim virtus non eſſentiæ ratione pervadit ſed virtutis ac potentiæ, adjacet vero Spiritui, ſicut Spiritus animæ. Joh. 4. 24. & 3. 8.

18. Salvator Angelis viſus eſt cum in terras deſcenderet, quamobrem etiam ejus adventus nuncium attulerunt. Sed & Abrahæ ac juſtis reliquis, cum eſſent in requie (in dextris viſus eſt) *exultavit enim*, inquit, *ut videret diem meum*, mei ſcilicet in carne adventus. Hincque adeo reſurgens, juſtis qui erant in requie, Dominus evangelizavit, eosque deduxit & transtulit, & omnes in umbra ejus vivent. Umbra enim claritatis Salvatoris quæ eſt apud Patrem, ejus in mundum adventus eſt. Lucis vero umbra, non tenebræ ſed illuminatio eſt. Joh. 8, 56.

19. Et *Verbum caro factum eſt*, non ſolum adventu ſuo factum homo, verum etiam in principio idem ipſum Verbum (filius nimirum) per circumſcriptionem, non ipſa eſſentiæ ratione factum: ac rurſus caro factum eſt operando per Prophetas atque eos afflando. Porro Salvator ejus verbi quod idem ipſum & filius dictus eſt, propterea *in principio erat verbum, & verbum erat apud DEum*, *Quod factum eſt in ipſo, vita erat*, Vita autem Dominus eſt. Paulus quoque; *Induite novum hominem qui ſecundum DEum creatus eſt*. Ac ſi diceret, in illum crede, qui à DEo ſecundum DEum in DEo verbum creatus eſt. Poteſt autem quod ita dictum eſt, *ſecundum DEum creatus eſt*, finem profectus deſignare, quo homo debet evadere, pari ratione ac illud; amiſit in quem erat creatus finem. Atque adhuc clarius ac diſertius in aliis ait: *Qui eſt imago Dei inviſibilis*, tumque ſubdit: *primogenitus omnis creaturæ*. Inviſibilis quidem DEi imaginem verbum verbi dicit, ipſius nimirum quod in identitate exiſtit; primogenitum vero omnis creaturæ, quod impaſſibiliter genitus, creator autorque omnis creaturæ ac eſſentiæ effectus eſt. In eo enim Pater omnia condidit, unde & *formam ſervi* dictus eſt aſſumſiſſe, non Joh. 1, 14. Joh. 1, 1. & 14. Eph. 4, 24. Col. 1, 15. Philip. 2, 7.

 ſolum

Digitized by Google

τα ἐποίησεν, ὅθεν καὶ μορφὴν δούλου λαβεῖν εἴρηται, οὐ μόνον σάρκα κατὰ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου. Δούλη δὲ ἡ οὐσία, ὡς ἂν παθητὴ, καὶ ὑποκειμένη τῇ δραστηρίῳ καὶ κυριωτάτῃ αἰτίᾳ.

20. Τὸ γοῦν, πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, οὕτως ἐξακούομεν, ἐπὶ τοῦ πρωτοκτίστου Θεοῦ λόγου, καὶ πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ πρὸ πάσης κτίσεως τὸ ὄνομά σου.

Valentinianorum Creatio.

21. Τὸ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Τὴν προβολὴν τὴν ἀρίστην φασὶν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ τῆς Σοφίας λέγεσθαι, ἀφ' ἧς τὰ μὲν ἀρρενικὰ ἀγγελικὰ καλοῦσι, τὰ θηλυκὰ δὲ ἑαυτοὺς, τὸ διαφέρον πνεῦμα. Οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ τὸ μὲν ἀρρενικὸν ἔμεινεν αὐτῷ, πᾶν δὲ τὸ θηλυκὸν σπέρμα ἆρα ἀπ' αὐτοῦ Εὔα γέγονεν, ἀφ' ἧς αἱ θήλειαι, ὡς ἀπ' ἐκείνου οἱ ἄρρενες. Τὰ οὖν ἀρρενικὰ μετὰ τοῦ λόγου συνεστάλη, τὰ θηλυκὰ δὲ ἀπανδρωθέντα ἑνοῦται τοῖς Ἀγγέλοις καὶ εἰς πλήρωμα χωρεῖ. Διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ εἰς ἄνδρα μετατίθεσθαι λέγεται, καὶ ἡ ἐκκλησία εἰς Ἀγγέλους.

Fontes Origeniani animorum, blasphemaque alia.

22. Καὶ ὅταν εἴπῃ ὁ Ἀπόστολος. Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; ὑπὲρ ἡμῶν γὰρ, φησιν, οἱ Ἄγγελοι ἐβαπτίσαντο, ὧν ἐσμὲν μέρη. Νεκροὶ δὲ ἡμεῖς οἱ νεκρωθέντες τῇ συστάσει ταύτῃ. Ζῶντες δὲ καὶ ἄρρενες οἱ μὴ μεταλαβόντες τῆς συστάσεως ταύτης. Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτιζόμεθα; ἐγειρόμεθα οὖν ἡμεῖς, ἰσάγγελοι τοῖς ἄρρεσιν ἀποκατασταθέντες, τοῖς μέλεσι τὰ μέλη εἰς ἕνωσιν. Οἱ βαπτιζόμενοι δὲ, φασὶν, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν νεκρῶν, οἱ Ἄγγελοί εἰσιν οἱ ὑπὲρ ἡμῶν βαπτιζόμενοι, ἵνα ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ ὄνομα μὴ ἐπισχεθῶμεν, κωλυθέντες εἰς τὸ πλήρωμα παρελθεῖν τῷ ὅρῳ καὶ τῷ σταυρῷ. Διὸ δὲ ἐν τῇ χειροθεσίᾳ λέγουσιν ἐπὶ τέλους. Εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, τουτέστιν, ἣν καὶ Ἄγγελοι ἔχουσιν, ἵνα ἡ βεβαπτισμένος ὁ τὴν λύτρωσιν κομισάμενος τῷ αὐτοῦ ὀνόματι, ᾧ καὶ ὁ Ἄγγελος αὐτοῦ προβεβάπτισθαι. Ἐβαπτίσαντο δὲ ἐν ἀρχῇ οἱ Ἄγγελοι ἐν λυτρώσει τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ περιστερᾷ κατελθόντος καὶ λυτρωσαμένου αὐτόν. Ἐδέησεν καὶ λυτρώσεως καὶ τῷ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ κατασχεθῇ τῇ ἐννοίᾳ ἡ ἐνετέθη τοῦ ὑστερήματος προσεχόμενος διὰ τῆς Σοφίας, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος.

Valentinianorum Paracletus.

23. Τὸν Παράκλητον οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸν Ἰησοῦν λέγουσιν, ὅτι πλήρης τῶν Αἰώνων ἐλήλυθεν ὡς ἀπὸ τοῦ ὅλου προελθών.

Χρι-

Digitized by Google

ſolum carnem per adventum, verum & eſſentiam ex ſubjecto. Eſt autem ſerva eſſentia ſeu ſubſtantia, ut quæ patibilis & obnoxia, nec non efficaci ſummeque dominatrici cauſæ autorique ſubjecta ſit.

20. Quippe illud: *ante luciferum genui te*, ſic in- Pſ. 110, 3
telligimus de Verbo quod prima ortum origine eſt, & Pſ. 72, 17.
quod ejus nomen eſſe dicitur ante Solem & Lunam & omnem Creaturam.

21. Illud: *ad Dei imaginem fecit illos, maſculum & fœ-* Gen. 1, 27.
minam creavit eos, optimam ajunt Valentiniani ſapientiæ productionem vocari, ex qua qui maſculi ſunt, electio ſunt, fœmina vero vocatio, & quidem maſculos vocant Angelos, fœminas vero ſeipſos præſtans ſemen atque nobile, Sic & in Adamo quod virile eſt illi manſit, quicquid vero fœmininum, ſemen ſcilicet, ex illo Eva extitit, ex qua fœminæ ſunt, quemadmodum ab illo maſculi: maſculi igitur cum Verbo recepti ſunt, fœminæ vero in viros provectæ angelis adunantur & in plenitudinem veniunt, id in cauſa eſt, cur mulier in virum, hujusque temporis Eccleſia in Angelos mutari dicatur.

22. Cumque ait Apoſtolus, *Alioqui, quid facient* 1. Cor. 15, 29.
qui baptizantur pro mortuis, pro nobis, inquit baptizati ſunt Angeli quorum membra ſumus, mortui autem ſumus nos quorum extincta vita lucis hujus conſtitutione ac ſtatu: Viventes vero & maſculi qui ejus expertes extitere. Si mortui non reſurgunt, ut quid & baptizantur? futurum igitur ut reſurgamus, Angelis pares, inter viros recepti, membris ut uniamur reſtituti, qui autem baptizantur pro nobis mortuis, Angeli ſunt qui pro nobis baptizantur, ut nos quoque qui habemus nomen non impediamur ingredi in plenitudinem per terminum ac crucem. Idcirco etiam in manuum impoſitione dicunt in fine: *in redemptionem angelicam*, h. e. quam & Angeli habent, ut ſit baptizatus qui ſuo nomine redemtionem conſecutus eſt, quo & Angelus qui in illo prior baptizatus eſt. In principio autem baptizati ſunt Angeli in redemtione nominis ejus qui ſuper Jeſum in columba deſcendit ipſumque redemit: opus autem fuit redemtione & ipſi Jeſu, ne detineretur cogitatione defectus cui addictus fuerat accedens per ſapientiam, ut autor Theodotus eſt.

23. Valentiniani Paracletum Jeſum vocitant, quod plenus Æonum velut ab univerſo progreſſus venerit. Chriſtus enim relicta à qua erat productus ſapientia auxilium rogavit, propenſaque

Digitized by Google

Χριστὸς γὰρ καταλείψας τὴν προβαλοῦσαν αὐτὸν Σοφίαν, εἰσελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα ὑπὲρ τῆς ἔξω καταλειφθείσης Σοφίας ᾐτήσατο τὴν βοήθειαν, καὶ ἐξ εὐδοκίας τῶν Αἰώνων Ἰησοῦς προβάλλεται Παράκλητος τῷ παρελθόντι Αἰῶνι. Ἐν τύπῳ δὲ Παρακλήτου ὁ Παῦλος ἀναστάσεως ἀπόστολος γέγονεν, αὐτίκα μετὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου καὶ αὐτὸς ἀπεστάλη κηρύσσειν. Διὸ καὶ καθ' ἕτερον ἐκήρυξε τὸν Σωτῆρα γεννητὸν καὶ παθητὸν διὰ τοὺς ἀριστοὺς, ὅτι τοῦτον γνῶναι δυνηθέντες κατὰ τὸν τόπον τοῦτον δεδίασιν, καὶ κατὰ τὸ πνευματικὸν ἐξ ἁγίου πνεύματος καὶ παρθένου ὡς οἱ δεξιοὶ ἄγγελοι γινώσκουσιν. Ἰδίως γὰρ ἕκαστος γνωρίζει τὸν Κύριον, καὶ οὐχ ὁμοίως πάντες τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ὁρῶσιν οἱ ἄγγελοι τούτων τῶν μικρῶν τῶν ἐκλεκτῶν τῶν ἐσομένων ἐν τῇ αὐτῇ κληρονομίᾳ καὶ τελειότητι.

Facies Patris.

Τάχα δὲ τὸ πρόσωπόν ἐστι μὲν καὶ ὁ υἱός. Ἔστι δὲ καὶ ὅσον καταληπτὸν τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ δεδιδαγμένοι θεωροῦσι. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄγνωστόν ἐστι τοῦ Πατρός.

Idem in utraque lege Spiritus & DEus.

24. Λέγουσιν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ ὅτι ὃ κατὰ εἷς τῶν Προφητῶν ἔσχεν πνεῦμα ἐξαίρετον εἰς διακονίαν, τοῦτο ἐπὶ πάντας τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἐξεχύθη. Διὸ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ πνεύματος, ἰάσεις καὶ προφητεῖαι διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτελοῦνται. Ἀγνοοῦσι δὲ ὅτι ὁ Παράκλητος προσεχῶς ἐνεργῶν νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς αὐτοῦ οὐσίας ἐστὶ καὶ δυνάμεως τῷ προσεχῶς ἐνεργήσαντι κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

Angelus.

Apostoli 12. ſigna ſpiritalia.

25. Τὸν Ἄγγελον ὡρίσαντο οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου λόγον ἀπαγγελίαν ἔχοντα τοῦ ὄντος. Λέγουσι δὲ καὶ τοὺς Αἰῶνας ὁμωνύμως τῷ Λόγῳ λόγους. Οἱ Ἀπόστολοί, φησι, μετετέθησαν τοῖς δεκαδύο ζωδίοις. Ὡς γὰρ ὑπ' ἐκείνων ἡ γένεσις διοικεῖται, οὕτως ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἀναγέννησις.

JESUS oſtium & ὅρος terminus.

26. Ὁρᾶται τὸ ὁρατὸν τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ σοφία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἦν τῶν σπερμάτων τῶν διαφερόντων ἣν ἐστολίσατο διὰ τοῦ σαρκίου, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος. Τὸ δὲ ἀόρατον ὄνομα ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ μονογενής. Ὅθεν ὅταν εἴπῃ· ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, τοῦτο λέγει· ὅτι μέχρι τοῦ ὅρου, οὗ εἰμι ἐγὼ, ἐλεύσεσθε οἱ τοῦ διαφέροντος σπέρματος. Ὅταν δὲ καὶ αὐτὸς εἰσέρχηται, καὶ τὸ σπέρμα συνεισέρχεται αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα διὰ τῆς θύρας συναχθὲν καὶ εἰσαχθέν.

27. Ὁ ἱερεὺς εἰσιὼν ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος τοῦ δευτέρου, τό, τε πέταλον ἀπετίθει παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ θυμιάματος, αὐτὸς δὲ ἐν σιγῇ τὸ

ἐν

-Æonum voluntate Jeſus Paracletus præficitur ſeculo præterlabenti, in Paracleti vero figura. Paulus reſurrectionis Apoſtolus extitit, ſtatim enim à Domini paſsione ipſe quoque prædicatum miſſus eſt, idcirco tum ſecundum hominem Chriſtum ortu genitum mortiq; obnoxium ac patibilem prædicavit propter illos qui optimi ſunt, quod cum illis datum ſit ut eum cognoſcerent ut ad hunc locum venerint, metu afficiuntur: tum juxta id quod ſpiritale ex Spiritu ſancto & Virgine, ad eum modum, quo qui dextri ſunt Angeli cognoſcunt. Propria enim ſinguli ratione Dominum cognoſcunt, nec ſimiliter omnes Angeli horum puſillorum electorum, qui ejus futuri ſunt hereditate & perfectione, vident faciem Patris. Forte vero facies quidem etiam filius eſt: Eſt adeo etiam quicquid Patris docente Filio comprehonſum vident. Quod autem Patris reliquum eſt, id ignotum eſt. Matth. 18, 10. Hebr. 1, 14.

24. Dicunt Valentiniani, quem ſinguli Prophetarum ſingularem Spiritum ad miniſterium habuerunt, hunc ſuper omnes qui de Eccleſia ſunt fuiſſe effuſum, idque adeo in cauſa eſſe, cur (ſigna Spiritus) ſanitates & Prophetiæ per illos fiant qui de Eccleſia ſunt. Neſciunt vero Paracletum, cujus nunc afflatu immediate Eccleſia agitur, ejuſdem ſubſtantiæ ac virtutis eſſe cum illo qui & ipſe in Veteri Teſtamento immediate afflabat & operabatur.

25. Angelum Valentiniani definierunt: Verbum ejus quod eſt, habens annunciationem. Ajunt vero etiam Æonas eodem ac Verbum cenſeri vocabulo, non eadem omnino ratione. Apoſtoli, inquit, in duodecim ſigna tranſlati ſunt, eorumque vicem ſuſceperunt. Quemadmodum enim generis rerumque ortus ab illis diſponitur, ita regeneratio ab Apoſtolis.

26. Videtur id quod JEſu viſibile eſt. Sapientia & Eccleſia ex præſtanti erat ſemine, quam eum per carnem ac corpuſculum induiſſe autor eſt Theodotus. Inviſibile autem nomen, quod eſt unigenitus filius. Unde cum dicit: *Ego ſum oſtium*, hoc dicit: ad terminum uſque qui ſum ego, venietis, qui de præſtanti ſemine eſtis. Cum vero ipſe quoque ingredietur, ſemen etiam una cum eo in plenitudinem ingredietur, quod videlicet per oſtium unà colligatur atque inducatur. Joh. 10, 7.

27. Sacerdos intra ſecundum velamen ingrediens tum laminam ponebat ad altare incenſi, tum ipſe in ſilentio inſculptum in corde nomen habens ingrediebatur. Nempe ſignifi- Exod. 28, 38. Levit. 16, 4.

ἐν τῇ καρδίᾳ ἐγκεχαραγμένον ὄνομα ἔχων εἰσῄει. Δεικνὺς τὴν ἀπόθεσιν τοῦ καθάπερ πετάλου. Χρυσοῦ καθαροῦ γενομένου καὶ κούφου διὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ ὥσπερ σώματος τῆς ψυχῆς ἀπόθεσιν; Ἐν ᾧ ἐγκεχάρακτο τὸ ὄνομα τῆς θεοσεβείας, δι' οὗ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐγινώσκετο τὸ ὄνομα περικείμενος. Ἀποτίθεται δὲ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ πέταλον τὸ αἰβαρὲς, γενόμενον ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος τοῦ δευτέρου ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ὅ ἐστιν δεύτερον ὁλοχερὲς καταπέτασμα τοῦ παντὸς, παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, παρὰ τοὺς λειτουργοὺς τῶν ἀναφερομένων εὐχῶν Ἀγγέλους. Γυμνὴ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν δυνάμει τοῦ συνειδότος οἷον σῶμα τῆς δυνάμεως γενομένη μεταβαίνειν εἰς τὰ πνευματικὰ, λογικὴ τῷ ὄντι καὶ ἀρχιερατικὴ γενομένη, ὡς ἂν ἔμψυχον μένη ὡς εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ Λόγου προσεχῶς ἤδη καθάπερ οἱ Ἀρχάγγελοι τῶν Ἀγγέλων Ἀρχιερεῖς γενόμενοι, καὶ τούτων οἱ πρωτόκτιστοι. Ποῦ δὲ ἔτι γραφῆς καὶ μαθήσεως κατόρθωμα τῇ ψυχῇ ἐκείνῃ τῇ καθαρᾷ γενομένῃ, ὅπου καὶ ἀξιοῦται πρόσωπον πρὸς πρόσωπον Θεὸν ὁρᾶν; τὴν γοῦν Ἀγγελικὴν διδασκαλίαν ὑπερβᾶσα, καὶ τὸ ὄνομα τὸ διδασκόμενον ἐγγράφως, ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ κατάληψιν τῶν πραγμάτων, ἔρχεται οὐκ ἔτι νύμφη ἀλλ' ἤδη Λόγος γενόμενος καὶ παρὰ τῷ νυμφίῳ καταλύων μετὰ τῶν πρωτοκλήτων καὶ πρωτοκτίστων, φίλων μὲν δι' ἀγάπην, υἱῶν δὲ διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑπακοὴν, ἀδελφῶν δὲ διὰ τὸ τῆς γενέσεως κοινόν. Ὥστε τὸ μὲν τῆς οἰκονομίας ἦν, τὸ πέταλον περικεῖσθαι καὶ μανθάνειν εἰς γνῶσιν. Τὸ δὲ δυνάμεως, τὸ θεοφόρον γίνεσθαι τὸν ἄνθρωπον προσεχῶς ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ καθάπερ σῶμα αὐτοῦ γινόμενον.

Et hæc ad errorem ſpectant abolendorum demum corporum.

Scientia, diſcere.

28. Τὸ, Θεὸς ἀποδιδοὺς ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς ἀπειθοῦσι, φασὶν οἱ ἀπὸ Βασιλείδου, κατὰ τὰς ἐνσωματώσεις. Οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου, τοὺς τρεῖς τόπους δηλοῦσθαι τοὺς ἀριστεροὺς, τετάρτην δὲ γενεὰν τὰ σπέρματα αὐτῶν. Ἔλεον δὲ ποιῶν εἰς χιλιάδας, ἐπὶ τὰ δεξιά.

29. Ἡ Σιγή, φασιν, μήτηρ οὖσα πάντων τῶν προβληθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀῤῥήτου σεσίγηκεν. Ὃ δὲ κατέλαβεν, τοῦτο ἀκατάληπτον προσηγόρευσεν.

Theodotus impietatis notatus quod in Deo ponit paſſionem.

30. Εἶτα ἐκλαθόμενοι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, παθεῖν αὐτὸν λέγουσιν ἀθέως. Ὃ γὰρ συνεπάθησεν ὁ Πατὴρ στερεὸς ὢν τῇ φύσει, φασὶν ὁ Θεόδοτος, καὶ ἀνένδοτος, ἐνδόσιμον, ἑαυτὸν παρασχὼν, ἵνα ἡ Σιγὴ τοῦτο καταλάβῃ, πάθος ἐστίν. Ἡ γὰρ συμπάθεια, πα-

Digitized by Google

ſignificans poſitionem velut aureæ laminæ mundæ levisqve effectæ per emundationem velut corporis, animæ poſitionem eſſe: in qvo ſcilicet religioſæ pietatis inſculptum nomen, per qvod Principatibus & poteſtatibus notus erat, qvi nomen geſtabat. Ponit vero corpus hoc, levem laminam, ubi intra ſecundum velamen in mundo intelligibili pervaſit, qvod velamen (ſecundum) plenum ſolidumqve eſt rerum hujus univerſitatis, penes altare incenſi, penes Angelos, orationum qvæ in ſublimi offeruntur miniſtros. Nuda vero anima in virtute conſcientiæ velut corpus virtutis effecta ad ſpiritalia tranſit, qvæ vere ratione Verboqve utens Pontificiaqve evaſerit, ut jam velut immediate à Verbo animata, ut ſic loquar, maneat, quemadmodum Archangeli Angelorum Pontifices effecti, (horumqve iterum qvi primum conditi ſunt.) Ubinam vero adhuc res Scripturæ ac diſciplinæ animæ illi agatur virtusqve præſtetur qvæ pura evaſerit, qvando etiam DEum facie ad faciem videre meretur: Angelicâ itaque doctrinâ ſuperatâ, eoqve nomine qvod ſcripto docetur ac ſupra rerum ſcientiam ac comprehenſionem venit, qvæ non amplius ſponſa ſed jam Verbum evaſerit ſeu Ratio & Sermo, & apud Sponſum manens) cum prima origine vocatis conditisqve, amicis qvidem præ dilectione, filiis vero ob doctrinam ac obedientiam, poſtremò fratribus ob ortus communionem. Idcirco alterum qvidem, quod laminam geſtaret, atqve ad ſcientiam diſceret, diſpenſationis erat: alterum vero, qvod homo DEo plenus, DEumqꝫ portans Domini immediato afflatu fiat, ac velut ejus Corpus exiſtat, id nempe virtutis.

28. Qvod ita ſcriptum eſt: *DEus reddens in tertiam & quartam generationem incredulis*, Baſilidiani exponunt de corporum alligatione ac carcere: Valentiniani vero ſignificari ajunt tria loca ſiniſtra, quartam vero generationem, eorum ſemina, *Faciens vero miſericordiam in mille*, in iis qvæ ſunt dextra. Deut. 5, 9. Num. 14. 18.

29. *Sige*, ajunt, ſive Silentium, qvæ ſit parens omnium qvæ à *Bytho* (profundo) producta ſunt, qvod loqui non potuit de *Arrheto* (ineffabili) hoc tacuit, qvod vero comprehendit, hoc incomprehenſum appellavit.

30. Deinde parum memores DEi Majeſtatis, pati eum, impie ajunt. Qvod enim Pater, inquit Theodotus, qui naturâ firmi pectoris ſit atque inflexi, miſeratione ductus ac compaſſus eſt, ipſe ſe facilem ac indulgentiorem præbens, ut hoc Sige comprehenderet, paſſio eſt. Etenim compaſſio qvam vocant, cujusdam paſſio eſt ob alterius

πάθος τινὸς διὰ πάθους ἑτέρου. Μὴν καὶ τοῦ πάθους γενομένου τὸ ὅλον συνεπάθησεν καὶ αὐτοὺς εἰς διόρθωσιν τοῦ παθόντος.

Peccatum Diaboli insinuatum, eoque agnita gratia DEI.

31. Ἀλλὰ καὶ εἰ ὁ κατελθὼν Εὐδοκία τοῦ ὅλου ἦν. Ἐν αὐτῷ γὰρ πᾶν τὸ πλήρωμα ἦν σωματικῶς. Ἔπαθεν δὲ οὗτος, δηλονότι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σπέρματι συνέπαθεν, δι' ὧν τὸ ὅλον καὶ τὸ πᾶν εὑρίσκεται πάσχον. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τοῦ δωδεκάτου Αἰῶνος πείσεως τὰ ὅλα παιδευθέντα, ὥς φασι, συνεπάθησεν. Τότε γὰρ ἐπέγνωσαν ὅτι εἰσὶν χάριτι τοῦ Πατρὸς, εἰσὶν ὄνομα ἀνωνόμαστον, μορφὴ καὶ γνῶσις. Ὁ δὲ βουληθεὶς Αἰὼν τὸ ὑπὲρ τὴν γνῶσιν λαβεῖν, ἐν ἀγνωσίᾳ καὶ ἀμορφίᾳ ἐγένετο, ὅθεν καὶ κένωμα γνώσεως εἰργάσατο, ὅπερ ἐστὶ σκιὰ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ἐστιν υἱὸς μορφὴ τῶν Αἰώνων. Οὕτως τὸ κατὰ μέρος ὄνομα τῶν Αἰώνων ἀμέλει ἐστὶ τοῦ ὀνόματος.

Insulsa de Christo.

32. Ἐν πληρώματι οὖν ἑνότητος οὔσης, ἕκαστος τῶν Αἰώνων ἴδιον ἔχει πλήρωμα τὴν Συζυγίαν. Ὅσα οὖν ἐκ Συζυγίας, φασὶ, προέρχεται, πληρώματά ἐστιν, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς, εἰκόνες. Ὅθεν ὁ Θεόδοτος τὸν χριστὸν ἐξ ἐννοίας προελθόντα τῆς Σοφίας, εἰκόνα τοῦ πληρώματος ἐκάλεσεν. οὗτος δὲ καταλείψας τὴν μητέρα ἀνελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα ἐκράθη ὥσπερ τοῖς ὅλοις οὕτω δὲ καὶ Παρακλήτῳ.

Duplex Valentinianorum Christus.

33. Υἱόθετος μέντοι γέγονεν ὁ χριστὸς, ὡς πρὸς τὰ πληρώματα ἐκλεκτὸς γενόμενος καὶ πρωτότοκος τῶν ἐνθάδε πραγμάτων. Ἔστιν οὖν ὁ λόγος οὗτος τὸ ἀπόκουσμα τοῦ ἡμετέρου ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, πρωτότοκον λέγων τὸν σωτῆρα, καὶ ἔστιν ὡσπερεὶ ῥίζα καὶ κεφαλὴ ἡμῶν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία καρποὶ αὐτοῦ χριστοῦ φασὶ τὸ ἀνοίκειον *φυγόντες, συσταλέντος εἰς τὸ πλήρωμα ἐκ τῆς μητρῴας γενομένου ἐννοίας. Ἡ μήτηρ αὖθις τὸν τῆς Οἰκονομίας προηγάγετο ἄρχοντα, εἰς τύπον τοῦ φυγόντος αὐτὴν κατ' ἐπιπόθησιν αὐτοῦ κρείττονος ὑπάρχοντος, ὃς ἦν τύπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων. Διὸ καὶ ἥττων γίνεται ὡς ἂν ἐκ πάθους τῆς ἐπιθυμίας συνεστῶσα. Ἐμυσάχθη μέντοι ἐνιδοῦσα τὴν ἀποτομίαν αὐτοῦ, ὥς φασιν αὐτοί.

34. Ἀλλὰ καὶ εὐώνυμοι δυνάμεις πρῶται προβληθεῖσαι τῶν δεξιῶν ὑπ' αὐτῆς, ὑπὸ τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας οὐ μορφοῦνται. Κατελείφθησαν δὲ ἀριστεραὶ ὑπὸ τοῦ τόπου μορφωθῆναι. Τῆς μητρὸς οὖν μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν σπερμάτων εἰσελθούσης

εἰς

* leg. φυγόντος.

aſſumpta paſſionem: qvin & idcirco qvod contigerat paſſio, ipſum qvoqve univerſum condolentis affectum paſſione eſt, ad ejus emendationem cui paſſio ipſa obtigerat.

31. Sed etſi is qvi deſcendit, plena univerſi voluntas (*Eudocia*) erat. In illo enim erat omnis plenitudo corporaliter. Coloſſ. 2, 9. Atqve ille paſſus eſt, utiqve etiam exiſtentia in illo ſemina ſocia ac miſerantis affecta paſſione ſunt, qvorum ratione ipſum qvoqve totum univerſum pati atqve affici invenitur. Sed & duodecimi Æonis paſſione pœnâqve caſtigata univerſa, ut loqvuntur, affecta & ipſa pariter paſſione ſunt ac condoluerunt. Tunc enim eſſe ſe Patris gratia agnoverunt, eſſe qvod nominari non poſſit nomen, formam ſcientiamqve. Cujus vero Æonis conſilium fuit, ut qvod ſcientia ſuperius eſt raperet, ignorantiæ ac peccato obnoxius factus eſt, unde & ſcientiæ evaſit vacuitas, qvod eſt umbra nominis, qvod eſt filius, ipſe Æonum forma. Hic ſigillatim Æonum nominis demum nomen exiſtit.

32. Cum igitur unitas in Pleromate ſit, ſinguli Æones ſuum pleroma Conjugium habent. Qvæcunqve igitur ex conjugio, inqviunt, procedunt, pleromata ſunt, qvæcunqve autem ex uno, imagines ac ſimulacra. Qvocirca Theodotus Chriſtum, qui ex Sapientiæ intelligentia proceſſerit, pleromatis imaginem ac ſimulacrum appellavit. Hic porro relictâ matre aſcendens ad pleroma captus eſt uti ab univerſis ſic vero etiam ac Paracleto.

33. Adoptatus tamen eſt Chriſtus, ut inter pleromata aſcitus atque electus, rerumqve mundi hujus primogenitus. Eſt igitur verbum hoc falſa noſtri doctrina ac interpretatio ex ſubjecta materia, dum Salvatorem primogenitum vocat, cum ille velut radix ac caput noſtrum exiſtat. Eccleſiâ vero ipſius Chriſti, inqviunt, fructus, caventes qvod inconveniens ac abſonum eſt, recepto in pleroma qvi ex materna ortus intelligentia eſſet, mater rurſus diſpenſationis principem ac ducem produxit, illius figura & ut ejus repræſentatio foret qvi ab ea fugerat, ingensqve melioris illius deſiderium eſſet, qvi figura & character Patris univerſorum erat, unde etiam minor creditur, ut quod ex paſſione ac libidine, cupiditate ſcilicet formaverit. Execrata tamen eſt, ajunt illi, cum illius pervicaciam improboſqve mores contuita eſſet.

34. Sed & ſiniſtræ poteſtates, ante ab illa productæ qvàm dextræ, lucis adventu non formantur. Relictæ vero ſunt ſiniſtræ à Loco formandæ, Matre igitur filioq; cum ſeminibus ingreſſis in pleroma,

 tunc

Digitized by Google

εἰς τὸ πλήρωμα, τότε ὁ τόπος τὴν ἐξουσίαν τῆς μητρὸς καὶ τὴν τάξιν ἀπολήψεται ἣν νῦν ἔχει ἡ μήτηρ.

35. Ὁ Ἰησοῦς τὸ Φῶς ἡμῶν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἑαυτὸν κενώσας, τουτέστιν ἐκτὸς τοῦ ὅρου γενόμενος κατὰ Θεόδοτον, ἐπεὶ Ἄγγελος ἦν, τοῦ πληρώματος τοὺς Ἀγγέλους τοῦ διαφέροντος σπέρματος συνεξήγαγεν ἑαυτῷ. καὶ αὐτὸς μὲν τὴν λύτρωσιν ὡς ἀπὸ πληρώματος προελθὼν εἶχεν, τοὺς δὲ Ἀγγέλους εἰς διόρθωσιν τοῦ σπέρματος ἤγαγεν. Ὡς γὰρ ὑπὲρ μέρους δέονται καὶ παρακαλοῦσι, καὶ δι' ἡμᾶς κατεχόμενοι σπεύδοντες εἰσελθεῖν, ἄφεσιν ἡμῖν αἰτοῦνται, ἵνα συνεισέλθωμεν αὐτοῖς, σχεδὸν γὰρ ἡμῶν χρείαν ἔχοντες, ἵνα εἰσέλθωσιν, ἐπεὶ ἄνευ ἡμῶν οὐκ ἐπιτρέπεται αὐτοῖς, διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἡ μήτηρ συνελήλυθεν ἄνευ ἡμῶν, φασίν. Εἰκότως ὑπὲρ ὑμῶν δέονται.

Alia Angelis ratio orandi, ipſa DEI noſtraque charitas.

36. Ἐν ἑνότητι μέντοιγε προεβλήθησαν οἱ Ἄγγελοι ἡμῶν, φασίν, εἰσιόντες, ὡς ἀπὸ ἑνὸς προελθόντες. Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἦμεν οἱ μεμερισμένοι, διὰ τοῦτο ἐβαπτίσατο ὁ Ἰησοῦς, τὸ ἀμέριστον μερισθῆναι, μέχρις ἡμᾶς ἑνώσῃ αὐτοῖς εἰς τὸ πλήρωμα, ἵνα ἡμεῖς οἱ πολλοὶ ἓν γενόμενοι, οἱ πάντες τῷ ἑνὶ δι' ἡμᾶς μερισθέντι ἀνακραθῶμεν.

Malorum ſtatus atque bonorum.

37. Οἱ ἀπὸ Ἀδὰμ ἐξελθόντες οἱ μὲν δίκαιοι διὰ τῶν ἐκλισμένων τὴν ὁδὸν ποιούμενοι παρὰ τῷ τόπῳ κατείχοντο κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς. Οἱ δὲ ἕτεροι, ἐν τῷ τοῦ σκότους ἐκλισμένῳ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς, ἔχοντες συναίσθησιν τοῦ πυρός.

38. Ποταμὸς ἐκπυρεύεται πυρὸς ὑποκάτω τοῦ Θρόνου τοῦ τόπου, καὶ ῥεῖ εἰς τὸ κενὸν τοῦ ἐκλισμένου, ὅ ἐστιν ἡ Γέεννα ἀπὸ κλίσεως τοῦ πυρὸς ῥέοντος μὴ πληρουμένη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τόπος πύρινός ἐστι. Διὰ τοῦτο, φησὶ, καταπέτασμα ἔχει, ἵνα μὴ ἐκ τῆς προσόψεως ἀναλωθῇ τὰ πράγματα. Μόνος δὲ ὁ Ἀρχάγγελος εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν, οὗ κατ' εἰκόνα καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῄει. Ἔνθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς παρακληθεὶς συνεκαθέσθη τῷ τόπῳ, ἵνα μένῃ τὰ πράγματα, καὶ μὴ προαναστῇ αὐτοῦ, καὶ ἵνα τὸν τόπον ἡμερώσῃ, καὶ τῷ σπέρματι δίοδον εἰς πλήρωμα παράσχῃ.

Inepta ſomnia.

39. Ἡ Μήτηρ προβαλοῦσα τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθεῖσα, τοῦ λοιποῦ οὐκ ἔτι οὐδὲν προέβαλεν ὁλόκληρον, ἀλλὰ τὰ δυνατὰ παρ' αὐτῇ παρέσχεν. Ὥστε καὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν κλήρων οὖν τὰ Ἀγγελικὰ αὐτὴ προβάλλουσα, παρ' αὐτῇ κατέχει τῶν ἐκλεκτῶν τῶν Ἀγγελικῶν ὑπὸ τοῦ Ἄρρενος ἔτι πρότερον προβεβλημένων.

40. Τὰ μὲν γὰρ δεξιὰ πρὸ τῆς τοῦ Φωτὸς αἰτήσεως προηνέχθη ὑπὸ τῆς μητρός. τὰ δὲ σπέρματα τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν τοῦ Φωτὸς αἴσθησιν, ὅτε ὑπὸ τοῦ ἄρρενος τὰ Ἀγγελικὰ τῶν σπερμάτων προεβάλετο.

41. Τὰ

tunc Locus, matris poteſtatem ordinemqve recipiet, eum ſcilicet ordinem qvem nunc habet mater.

35. JEſus Lux noſtra, ut loqvitur Apoſtolus, ſe ipſum exinaniens, extra ſcilicet terminum exiens, ut exponit Theodotus, qvod Angelus erat, unà ſecum Angelos præſtantis ſeminis pleromate eduxit. Ac ipſe qvidem velut qui progreſſus eſſet ex pleromate, unus redemtionem habebat, Angelos vero ad ſemen emendandum duxerat: Angeli enim velut pro parte rogant & obſecrant, qviqve noſtra cauſa detineantur, feſtinantes ingreſſi veniam nobis precantur. ut nos cum iis ingrediamur. Fere enim, cum noſtri opus habeant ut ingrediantur, qvod ſine nobis ingredi non permittantur, idcirco enim ne mater qvidem, ajunt, ſine nobis ingreſſa eſt, merito pro nobis orant. Joh. 8, 12. Philip. 2, 7.

36. In unitatem tamen ingreſſi producti ſunt, ajunt, noſtri Angeli, ut qui ab uno proceſſerunt. Qvia vero nos eramus qvi fueramus diviſi, idcirco baptizatus eſt JEſus ut divideretur quod indiviſum erat, donec nos illis in Pleromate uniret, ut nos multi unum effecti omnes uni commiſceamur qvi noſtra cauſa diſciſus eſt.

37. Adami progenies atque poſteri alii qvidem juſti, qvi per creata inter habentes à loco diſtinerentur, ut Valentiniani docent: alii vero in tenebrarum condito à ſiniſtris qvi ſenſu ignis excruciantur.

38. Fluvius igneus egrediebatur ſub throno loci, fluitqve in Conditi vacuam cavitatem qvæ eſt Gehenna, & ab igne fluente non impletur. Qvin & ipſe locus igneus eſt, idcirco ait, velamen habet ne ex conſpectu rebus perniciem afferat. Solus vero Archangelus ad eum ingreditur, cujus ſimulacro ſemel in anno Pontifex in Sancta Sanctorum ingrediebatur, ubi etiam JEſus evocatus loco conſedit, ut res manerent, ne ante ipſum everterentur, atqve adeo locum mitigaret, atqve ſemini tranſitum præberet.

39. Mater producto Chriſto integro & ab eo derelicta nihil deinceps integrum protulit, ſed qvæ per ejus facultatem erant, præbuit. Idcirco etiam productis ſine loco & cleris qvaſi hereditatis parte Angelis apud ſe tenet prius jam electis Angelorum à maſculo productis.

40. Dextra qvidem ante lucis petitionem à matre fuerunt producta, Eccleſiæ vero ſemina poſt lucis petitionem, qvando à Patre producta ſunt Angelica ſemina.

 41. Præ-

41. Τὰ διαφέροντα σπέρματα, φησί, μήτε ὡς πάθη ὧν λυομένων συνελύθη ἂν κατὰ τὰ σπέρματα. Μήτε ὡς κτίσιν προεληλυθέναι, ἀλλ' ὡς τέκνα. Ἀπαρτιζομένης γὰρ τῆς κτίσεως, συναπηρτίσθη ἂν καὶ τὰ σπέρματα. Διὸ καὶ τὴν οἰκειότητα ἔχει πρὸς τὸ Φῶς ὃ πρῶτον προήγαγεν, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν ὁ αἰτησάμενος τοὺς αἰῶνας Χριστός, ἐν ᾧ συνδιυλίσθη κατὰ δύναμιν, καὶ τὰ σπέρματα συνελθόντα αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα. Διότι πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰκότως λέγεται ἡ Ἐκκλησία ἐκλελέχθαι. Ἐν ἀρχῇ τοίνυν συνελογίσθημεν, φασί, καὶ ἐφανερώθημεν, διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ λέγει. Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν, μηνύων περὶ τοῦ Φωτὸς τοῦ φανέντος καὶ μορφώσαντος, περὶ οὗ ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τὸν τοῦ διαφόρου σπέρματος. Ὅτε γὰρ ἐφωτίσθη ὁ ἄνθρωπος, τότε εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, τουτέστι ἑαυτὸν ἐκόσμησεν, χωρίσας αὐτοῦ τὰ ἐπισκοτοῦντα καὶ συναναμεμιγμένα αὐτῷ πάθη, καὶ τὸν Ἀδὰμ ὁ Δημιουργὸς ἐννοίᾳ προσχὼν ἐπὶ τέλει τῆς δημιουργίας αὐτὸν προήγαγεν.

Lux Chriſti.

Mundus ſpiritalis: & ſi DEI, ſic quoque Chriſti.

42. Ὁ σταυρὸς τοῦ ἐν πληρώματι ὅρου σημεῖόν ἐστιν. Χωρίζει γὰρ τοὺς ἀπίστους τῶν πιστῶν, ὡς ἐκεῖνος τὸν κόσμον τοῦ πληρώματος. Διὸ καὶ τὰ σπέρματα ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ σημείου ἐπὶ τῶν ὤμων βαστάσας εἰσάγει εἰς τὸ πλήρωμα. Ὦμοι γὰρ τοῦ σπέρματος ὁ Ἰησοῦς λέγεται, κεφαλὴ δὲ ὁ Χριστός. Ὅθεν εἴρηται, ὃς οὐκ αἴρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐκ ἔστι μου ἀδελφός. Ἦρεν οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ὁμοούσιον ἦν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Crux diſtinguens inter fideles & infideles.

Ἄξιος, non eſt me dignus.

43. Λέγουσιν οὖν ὅτι αἱ δεξιαὶ ᾔδεσαν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Χριστὸν τὰ ὀνόματα καὶ πρὸ τῆς παρουσίας. Ἀλλὰ τὸ σημεῖον, οὐκ ᾔδεσαν, φασί, δύναμιν, καὶ δόντος πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πνεύματος, συναινέσαντος δὲ καὶ τοῦ πληρώματος, ἐκπέμπεται ὁ τῆς βουλῆς Ἄγγελος, καὶ γίνεται κεφαλὴ τῶν ὅλων μετὰ τὸν πατέρα. Πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, κυριότητες, βασιλεῖαι, θεότητες, λειτουργίαι. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὄνομα ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι Κύριος τῆς δόξης Ἰησοῦς Χριστὸς σωτήρ, ἀναβὰς αὐτὸς καὶ καταβάς. Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη; Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστιν εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, καὶ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν.

44. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν ἡ Σοφία ὅμοιον τῷ καταλιπόντι αὐτὴν Φωτί, ἐγνώρισεν καὶ προσέδραμεν, καὶ ἠγαλλιάσατο καὶ προσεκύνησεν. Τοὺς δὲ ἄρρενας ἀγγέλους τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκπεμφθέν-

Atheologica expoſitio loci Apoſtolici.

41. Præſtantia ſemina, inqvit, neqve ut affectus, qvibus ſo-
lutis unà ſolverentur & ſemina, ac interirent: neqve ut creatura atqve
opus proceſſerunt, ſed ut filii ac nati. Solutâ enim creatione, unà etiam
abſoluta ſunt & ſemina, hincq; adeo eſt, ut & cum luce neceſſitudinem
habeant, qvam primo produxit (JEſum ſcilicet) Chriſtus qvi expetiit
Æonas, in qvo pariter pro virili defæcata ſunt, & ſemina cum illa in Ple-
roma, *velut dicas cæli axem*, ingreſſa, qvod nimirum ante mundi moli-
tionem merito Eccleſia dicatur fuiſſe electa. In principio igitur, ajunt,
ſimul electi ac manifeſtati ſumus. Idcirco ait Salvator: *luceat lux ve-
ſtra*, ſignificans ac loqvens de ejus luce qvi apparuit ac Matth. 5, 16.
transformatus eſt, de qvo Apoſtolus ait: *illuminat omnem* Joh. 1, 9.
hominem venientem in mundum, qvi nimirum excellentis ſeminis mundus
eſt. Qvando enim homo illuminatus eſt, in mundum venit, hoc eſt,
qvaſi mundum atqve ornatum accepit depulſis à ſe qvæ tenebras offun-
dunt & coadmixtis ipſi paſſionibus, Adamum qvoqve rerum Conditor
cum in mente haberet in fine Creationis produxit.

42. Crux ſignum eſt termini qvi in pleromate eſt, ſeparat
enim infideles à fidelibus, velut illa mundum à pleromate. Idcirco
etiam JEſus per ſignum in humeros ſublata ſemina in pleroma induxit:
JEſus enim ſeminis humeri nuncupantur, caput vero Chriſtus. Unde
dictum eſt. *Qui non tollit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt* Matth. 10, 39.
frater meus. Tulit igitur corpus JEſu qvod eſt Eccleſiæ con-
ſubſtantiale.

43. Ajunt igitur dextras poteſtates ante etiam adventum,
JEſu ac Chriſti nomina cognoviſſe: non tamen ſignum virtutem ſci-
viſſe, dante Spiritu omnem poteſtatem, atqve etiam annuente plero-
mate, *Conſilii angelum* miſſum eſſe, ac poſt Patrem univer- Eſai. 9, 6.
ſorum caput factum eſſe. In eo enim condita ſunt omnia Coloſſ. 1, 16.
viſibilia & inviſibilia, throni, dominationes, regna, Dei- Philip. 2, 9.
tates, miniſtrationes: qvamobrem etiam DEus exaltavit Epheſ. 4, 8. 9.
illum, & dedit illi nomen qvod eſt ſuper nomen, ut omne genu flectatur,
& omnis lingva confiteatur, qvia Dominus gloriæ JEſus Chriſtus Salva-
tor, qvi aſcendit ipſe & qvi deſcendit. Qvod autem aſcendit, qvid eſt
niſi qvia & deſcendit. Qvi deſcendit, ipſe eſt, in inferiores partes
terræ, & qvi ſupra cœlos aſcendit.

44. Videns autem Sapientia illi luci ſimilem quæ ipſam re-
liqverat, cognovit atqve accurrit, exultavit & adoravit: maſculos au-

tem

φθέντας θεασαμένη κατῃδέσθη καὶ κάλυμμα ἐπέθετο. Διὰ τοῦτο ὁ μυστηρίως ὁ Παῦλος κελεύει τὰς γυναῖκας φέρειν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους.

45. Εὐθὺς οὖν ὁ Σωτὴρ ἐπιφέρει αὐτῇ μόρφωσιν τὴν κατὰ γνῶσιν καὶ ἴασιν τῶν παθῶν, δείξας ἀπὸ Πατρὸς ἀγεννήτου τὰ ἐν πληρώματι καὶ τὰ μέχρι αὐτῆς. Ἀποστήσας δὲ τὰ πάθη τῆς πεπονθυίας, αὐτὴν μὲν ἀπαθῆ κατεσκεύασεν, τὰ πάθη δὲ διακρίνας ἐφύλαξεν, καὶ οὐχ ὥσπερ τὸ ἔνδον διεφορήθη, ἀλλ' εἰς οὐσίαν ἤγαγεν αὐτά τε καὶ τῆς δευτέρας διαθέσεως. Οὕτως διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας ἡ Σοφία γίνεται, καὶ τὰ ἔξω κτίζεται. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδέν.

Valentiniana Mundi corporalis creatio.

46. Πρῶτον οὖν ἐξ ἀσωμάτου πάθους καὶ συμβεβηκότος εἰς ἀσώματον ἐπὶ τὴν ὕλην αὐτὰ μετήντλησεν καὶ μετέβαλεν, εἶθ' οὕτως εἰς συγκρίματα καὶ σώματα, ἀθρόως γὰρ οὐσίαν ποιῆσαι τὰ πάθη οὐκ ἐνῆν, καὶ τοῖς σώμασι κατὰ φύσιν ἐπιτηδειότητα ἐνεποίησεν.

Hæreticorum duplex Creator.

47. Πρῶτος μὲν οὖν Δημιουργὸς ὁ Σωτὴρ γίνεται καθολικός. Ἡ δὲ Σοφία δευτέρα οἰκοδομεῖ οἶκον ἑαυτῇ καὶ ὑπήρεισεν στύλους ἑπτά, καὶ πρῶτον πάντων προβάλλεται εἰκόνα τοῦ Πατρὸς Θεόν, δι' οὗ ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τουτέστι τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά. Οὗτος ὡς εἰκὼν Πατρὸς Πατὴρ γίνεται, καὶ προβάλλει πρῶτον τὸν ψυχικὸν υἱοῦ εἰκόνα, ἔπειτα τοὺς Ἀρχαγγέλους, Αἰώνων εἰκόνας, εἶτα Ἀγγέλους Ἀγγέλων ἐκ τῆς ψυχικῆς καὶ φωτεινῆς οὐσίας ἥν φησιν ὁ Προφητικὸς λόγος· καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων, κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν δύο οὐσιῶν τῶν αὐτῷ πεπεισμένων τὸ εἰλικρινὲς ἐπιφέρεσθαι εἰπών, τὸ δὲ ἐμβριθὲς καὶ ὑλικὸν ὑποφέρεσθαι, τὸ θολερὸν καὶ παχυμερές. Ἀσώματον δὲ καὶ ταύτην ἐν ἀρχῇ αἰνίσσεται, τὸ φάσκειν ἀόρατον. Οὔτε γὰρ ἀνθρώπῳ τῷ μηδέπω ὄντι ἀόρατος ἦν, οὔτε τῷ (Δημιουργῷ) ἐδημιούργει γάρ, ἀλλὰ τὸ ἄμορφον καὶ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον αὐτῆς ὧδέ πως ἐξεφώνησεν.

Archangeli.

materia incorporea.

48. Διακρίνας δὲ ὁ Δημιουργὸς τὰ καθαρὰ ἀπὸ τοῦ ἐμβριθοῦς ὡς ἂν ἐνιδὼν τὴν ἑκατέρου φύσιν, φῶς ἐποίησεν, τουτέστιν ἐφανέρωσεν, καὶ εἰς φῶς καὶ ἰδέαν προσήγαγεν. Ἐπεὶ τό γε ἡλιακὸν καὶ οὐράνιον φῶς πολλῷ ὕστερον ἐργάζεται, καὶ ποιεῖ ἐκ τῶν ὑλικῶν. Τὸ μὲν ἐκ τῆς λύπης,

Lux prior ſole condita.

Digitized by Google

tem Angelos cum illo miſſos cum vidiſſet, erubuit, ac velum impoſuit. Hujus myſterii cauſa jubet Paulus ut mulieres poteſtatem gestent ſuper caput, propter Angelos. 1.Cor.11,10.

45. Mox itaque Salvator formæ illi ornatum adjecit, affectuum ſcilicet laborantium improbationem ac medicinam, oſtendens quæ à Patre ingenito in pleromate & ad ipſam usque eſſent: amoris vero quibus laboraverat affectibus atque vitiis ab eorum immunem labe fecit. Ac quidem affectus paſſionesque diſcernens ſervavit, nec velut ab interiori exſtirpavit diſpoſitione, ſed & ad ſecundæ ſubſtantiam diſpoſitionis traxit, inque hunc modum per Salvatoris apparitionem facta Sapientia ac quæ exterius ſunt, mundusque eſt conditus. Joh. 1, 3. Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.

46. Primum igitur ex incorporeo affectu ſeu paſſione & accidente in incorporeum, in materiam hæc ablata infudit tranſtulitque, ſicque deinde in viventia mixtaque animantium corpora, nec enim fieri poterat ut affectus vitiaque ac labes repente ſubſtantiam facerent, ac naturalem corporibus indidit utilitatem

47. Primus igitur univerſalis Conditor ac opifex Salvator efficitur, tum ſequens Sapientia ædificat ſibi domum, ſubdidit columnas ſeptem, primoque omnium producit DEum Patris imaginem, per quem fecit cœlum & terram, cœleſtia ſcilicet & terreſtria, dextraque & ſiniſtra. Hic ut Patris imago Pater efficitur, producitque primum animalem Chriſtum filii imaginem: tum Archangelos Æonum imagines, exin Angelos Angelorum ex animali lucidaque ſubſtantia, de qua Propheticus ſermo: *& Spiritus DEI ferebatur ſuper aquas*, duplicis ſubſtantiæ complexu quæ ipſæ obſequuntur, quod purum ſupra terram dicens, quod autem grave & terreni ponderis, quod nimirum turbidum materiatumque, ſubſidere. Quin hanc quoque à principio incorpoream innuit, dum inviſibilem dicit. Neque enim homini inviſibilis erat cum is necdum eſſet, neque vero opifici, cum illo autore conderetur: ſed quod informis formæque expers & figuræ, in hunc fere modum enunciavit. Prov. 9, 1. Gen. 1, 2.

48. Diſcretis autem Creator quæ munda eſſent ab eo quod grave craſſumque, velut amborum inſpecta natura lucem condidit, hoc eſt manifeſtavit, atque ad lucem ſpeciem produxit. Solis namque & Cœli lumen diu poſt formatur, eque terrenis: è triſtitia quidem ſubſtan-

Digitized by Google

πης, οὐσιῶδες, κτίζον πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πρὸς ἃ ἡ πάλη ἡμῖν. Διὸ καὶ λέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ φόβου, τὰ θηρία. Τὸ δὲ ἐκ τῆς πλήξεως καὶ ἀπορίας, τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Ἐν δὲ τοῖς τρισὶ στοιχείοις τὸ πῦρ ἐναιωρεῖται καὶ ἐνέσπαρται καὶ ἐμφωλεύει, καὶ ὑπὸ τούτων ἐξάπτεται, καὶ τούτοις ἐναποθνήσκει, μὴ ἔχον τύπον ἀποτακτὸν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐξ ὧν τὰ συγκρίματα δημιουργεῖται.

49. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐγίνωσκεν τὴν δι᾽ αὐτοῦ ἐνεργοῦσαν, οἰόμενος ἰδίᾳ δυνάμει δημιουργεῖν, φιλεργὸς ὢν φύσει, διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· ὑπετάγη τῇ ματαιότητι τοῦ κόσμου οὐχ ἑκών, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ᾽ ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐλευθερωθήσεται, ὅταν συλλεγῇ τὰ σπέρματα τοῦ Θεοῦ. Τεκμήριον δὲ μάλιστα τοῦ ἀκουσίου τὸ εὐλογεῖν τὸ Σάββατον, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων ἀνάπαυσιν ὑπεραπσάζεσθαι.

Locus Pauli de creatura agit non de creatore.

50. Λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, οὐ τῆς ξηρᾶς, ἀλλὰ τῆς πολυμεροῦς καὶ ποικίλης ὕλης μέρος, ψυχὴν γεώδη καὶ ὑλικὴν ἐτεκτήνατο ἄλογον καὶ τῇ τῶν θηρίων ὁμοούσιον. Οὗτος κατ᾽ εἰκόνα ἄνθρωπος. Ὁ δὲ καθ᾽ ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν ὃν εἰς τοῦτον ἐνεφύσησέν τε καὶ ἐνέσπειρεν, ὁμοούσιόν τι αὐτῷ δι᾽ ἀγγέλων ἐνθείς. Καθὸ μὲν ἀόρατός ἐστι καὶ ἀσώματος, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς προσεῖπεν. Μορφωθὲν δὲ ψυχὴ ζῶσα ἐγένετο, ὅπερ εἶναι καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς ὁμολογεῖ.

Hominis creatio ex mente hæreticorum.

51. Ἄνθρωπος οὖν ἔσω ἐν ἀνθρώπῳ ψυχικὸς ἐν χοϊκῷ, οὐ μέρει μέρος, ἀλλὰ ὅλῳ ὅλος συνών, ἀρρήτῳ δυνάμει Θεοῦ. Ὅθεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ τετάρτῳ * οὐρανῷ δημιουργεῖται. Ἐκεῖ γὰρ χοϊκὴ σὰρξ οὐκ ἀναβαίνει, ἀλλ᾽ ἦν τῇ ψυχῇ θείᾳ οἷον σὰρξ ἡ ὑλική. Ταῦτα σημαίνει, τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου. Τὴν θείαν ψυχὴν αἰνίσσεται τὴν ἐγκεκρυμμένην τῇ σαρκὶ καὶ στερεὰν καὶ δυσπαθῆ καὶ δυνατωτέραν. Καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, τὴν ὑλικὴν ψυχήν, σῶμα οὖσαν τῆς θείας ψυχῆς. Περὶ τούτων τῶν δυοῖν καὶ ὁ Σωτὴρ λέγει, φοβεῖσθαι δεῖν τὸν δυνάμενον ταύτην τὴν ψυχὴν καὶ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν ἐν Γεέννῃ ἀπολέσαι.

Hæreticorum duplex anima.

52. Τοῦτο

* leg. τρίτῳ.

Digitized by Google

tia condendo facit ſpiritalia nequitiæ, adverſus quæ nobis lucta eſt, unde etiam ait Apoſtolus: *nolite contriſtare Spiritum Sanctum, in quo ſignati eſtis*: ex timoris vero, beſtias, ex ſtuporis autem & anguſtiæ, elementa mundi. Porro ignis elementum in tribus elementis & ſublimis extat & illis inſperſus eſt atque inhabitat ab iisque ſuccenditur atque in eis moritur, non habens certam ac determinatam ſui formam velut reliqua elementa, ex quibus mixta, corporaque viventia & animata conduntur. Epheſ. 6, 12. & 4. 30.

49. Quod autem neſciebat, quæ per ipſum operabatur, propria virtute ſe creare ac res condere exiſtimans, cum naturâ lubens operetur, idcirco dixit Apoſtolus ſubjectum eſſe vanitati mundi non ultro ſed propter eum qui ſubjecit in ſpe quod & ipſe liberabitur, cum collecta fuerint DEI ſemina. Ejus vero quod non ultro ſed quaſi invitus ac nolens operetur, indicio eſt, quod benedixit Sabbato, ac requiem laboribus tuetur, ſanctamque eam haberi jubet. Rom. 8, 20. Gen. 2, 3.

50. Sumpto è terra pulvere non ex arida ſed ex diverſis partibus dividua variaque materia terrenam animam & materiatam fabricatus eſt rationis expertem, ejusdem cum beſtiarum animabus ſubſtantiæ. Hæc homo eſt, qui ad imaginem: qui autem ad ipſius Creatoris ſimilitudinem, ille eſt in quem inſufflavit & conſpiravit aliquid ejusdem ſubſtantiæ Angelorum operâ illi inſerens. Ac quidem ratione qua inviſibilis & incorporeus eſt, ejus ſubſtantiam vitæ flatum appellavit, ubi vero formam induit, anima vivens effectus eſt, quod & ipſe in Prophetarum oraculis fatetur. Gen. 2, 7.

51. Eſt igitur homo in homine, animalis in terreno, non pars in parte ſed totum in toto, arcanâ DEI potentiâ ſimul exiſtens: propterea in paradiſo creatur, in tertio cœlo, illuc enim terrena caro non aſcendit, ſed erat animæ, quæ divina ſit, carnis loco materia. Id ſignificat quod ita dictum eſt: *hoc nunc os ex oſſibus meis*. Hic enim certe ambage ſignificatur divina anima ipſa in carne latens ſolidaque & quæ ægre afficiatur ac potentior exiſtat. *Et caro de carne mea*, terrena anima & materialis, quæ ſit corpus divinæ animæ. De utraque hac animâ etiam Salvator loquitur cum dicit timendum eum, qui hanc animam atque hoc corpus animale perdere in Gehenna poteſt. 2. Cor. 12, 4. Gen. 2, 23. Matth. 10, 28.

Hæreſis abolendæ carnis.

52. Τοῦτο τὸ σαρκίον ἀντίδικον ὁ Σωτὴρ εἶπεν, καὶ ὁ Παῦλος νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. Καὶ δῆσαι παραινεῖ καὶ ἁρπάσαι ὡς ἰσχυροῦ τὰ σκεύη, τοῦ ἀντιπολεμοῦντος τῇ οὐρανίῳ ψυχῇ ὁ Σωτήρ, καὶ ἀπηλλάχθαι αὐτοῦ παραινεῖ κατὰ τὴν ὁδὸν, μὴ τῇ φυλακῇ περιπέσωμεν καὶ τῇ κολάσει. Ὁμοίως δὲ καὶ εὐνοεῖν αὐτῷ, μὴ τρέφοντας δὲ ῥωννύντας τῇ τῶν ἁμαρτημάτων ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἐντεῦθεν νεκροῦντας ἤδη καὶ ἐξίτηλον ἀποφαίνοντας ἀποχῇ τῆς πονηρίας, ἵνα ἐν τῇ διαλύσει ταύτῃ διαφορηθὲν καὶ διαπνεῦσαν λάθῃ, ἀλλὰ μὴ καθ' αὑτό τινος ὑποστάσεως λαβόμενον, τὴν ἰσχὺν ἔχῃ παράμονον ἐν τῇ διὰ πυρὸς ἐξόδῳ.

Hæc vitia, non carnis ipſa ſubſtantia.

53. Τοῦτο ζιζάνιον ὀνομάζεται συμφυὲς τῇ ψυχῇ, τῷ χρηστῷ σπέρματι. Τοῦτο καὶ σπέρμα διαβόλου ὡς ὁμοούσιον ἐκείνῳ καὶ ὄφις καὶ διαπτερνιστὴς καὶ λῃστὴς ἐπιτιθέμενος κεφαλῇ βασιλέως. Ἔσχεν δὲ ὁ Ἀδὰμ ἀδήλως αὐτῷ ὑπὸ τῆς σοφίας ἐνσπαρὲν τὸ σπέρμα τὸ πνευματικὸν εἰς τὴν ψυχὴν, διαταγείς, φησι, δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου, ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. Δι' ἀγγέλων οὖν τῶν ἀρρένων τὰ σπέρματα ὑπηρετεῖται τὰ εἰς γένεσιν προβληθέντα ὑπὸ τῆς σοφίας, καθὸ ἐγχωρεῖ γίνεσθαι· ἅτε γὰρ Δημιουργὸς ἀδήλως κινούμενος ὑπὸ τῆς σοφίας, οἴεται αὐτοκίνητος εἶναι. Ὁμοίως καὶ οἱ ἄνθρωποι. Πρῶτον οὖν σπερματικὸν τὸ ἐν τῷ Ἀδὰμ προέβαλεν ἡ σοφία, ἵνα ᾖ τὸ ὀστοῦν ἡ λογικὴ καὶ οὐρανία ψυχὴ, μὴ κενὴ, ἀλλὰ μυελοῦ γέμουσα πνευματικοῦ.

Semen ſpirituale DEI.

Nugæ hæreticorum. Non natura ſed voluntate boni ſumus & mali.

54. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀδὰμ τρεῖς φύσεις γεννῶνται. Πρώτη μὲν ἡ ἄλογος, ἦν Κάϊν. Δευτέρα δὲ ἡ λογικὴ καὶ ἡ δικαία, ἧς ἦν Ἄβελ. Τρίτη δὲ ἡ πνευματικὴ, ἧς ἦν Σήμ. Καὶ ὁ μὲν χοϊκός ἐστι κατ' εἰκόνα. Ὁ δὲ ψυχικὸς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, ὁ δὲ πνευματικὸς κατ' ἰδίαν. Ἐφ' οἷς τρισὶν ἄνευ τῶν ἄλλων παίδων τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων. Ὅτι δὲ πνευματικὸς ὁ Σὴθ, οὔτε ποιμαίνει οὔτε γεωργεῖ, ἀλλὰ παῖδα καρποφορεῖ, ὡς τὰ πνευματικὰ, καὶ τοῦτον ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, ἄνω βλέποντα, οὗ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ, τοῦτον ὁ κόσμος οὐ χωρεῖ.

At hoc non corpus ſed mortalitas.

55. Τοῖς τρισὶν ἀσωμάτοις ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, τέταρτον ἐπενδύεται τὸν χοϊκὸν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας. Οὔτ' οὖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, οὔτ' ἀπὸ ἐμφυσήματος σπείρει ὁ Ἀδὰμ, θεῖα

γὰρ

52. Carnem hanc Salvator adverſarium vocavit, Paulus quoque legem repugnantem legi mentis ſuæ, monetque idem Salvator atque hortatur alligare ac diripere ejus vaſa tanquam potentis adverſus cœleſtem animam bellum gerentis, jubetque ab illis liberari dum ſumus in viâ, ne in carcerem pœnamque incidamus: ſimiliter etiam benevole ad eam habeamus, ne alamus, roburque conferamus peccandi licentia, ſed inde jam mortificemus exilemq; reddamus ac extenuemus abſtinendo à malitia, ut ita cum erit diſſolvenda, extirpatam ſe difflatamque imprudens inveniat, nullamque per ſe exiſtendi facultatem, qua firmum robur ac durabile tranſeundo per ignem obtineat. Matth. 5, 25. Luc. 10, 5. 8. Rom. 7, 23. Matth. 12, 29. Luc. 12, 58. Matth 5, 25.

53. Hoc Zizanium vocatur concretum animæ, bono ſcilicet ſemini. Hoc ſemen Diaboli, velut ejusdem ac ille ſubſtantiæ, ſerpensque ſupplantator, & latro, Regis caput invadens. Habuit vero Adamus ejus obſcure animo à Sapientia ſubſeminatum Spiritale ſemen. *Ordinatum*, inquit. *per Angelos in manu Mediatoris, Mediator autem unius non eſt, DEus autem unus eſt.* Per mares itaque Angelos miniſtrantur ſemina quæ à ſapientia orta & producta ſunt, pro eo ac licet capere. Qua enim ratione demiurgus qui obſcure à Sapientia movetur à ſe ipſe moveri exiſtimat, eadem etiam homines. Primum igitur ſemen Spiritale in Adamo produxit Sapientia, ut eſſet oſſum anima utens ratione atque cœleſtis, non vacua ſed Spiritali plena medulla. Matth. 13, 25. &c. Gal. 3, 19.

54. Adamo autem naſcuntur tres naturæ, prima quidem rationis expers, ad quam Cain ſpectabat, altera vero utens ratione & juſta, ad quam Abel: & tertia Spiritalis, ad quam Seth. Ac quidem terrenus eſt ad imaginem, animalis autem ad DEI ſimilitudinem, poſtremo Spiritalis ipſe ad ſuam. De his tribus, absque reliquis Adami liberis ac natis dictum eſt: *Hic liber generationis hominum.* Quod autem Seth ſpiritalis erat, neque paſtorem agit neque agricolam, ſed Spirituum more filium progenuit, eumque adeo qui ſperavit invocare nomen Domini; qui oculos ſurſum intendat, cujus converſatio in cœlo ſit, quem mundus non capit. Gen. 5. 1. Gen. 4, 26. Phil. 3, 20.

55. Tribus in Adamo incorporeis quartum terrenum ſuperinduit, pelliceas ſcilicet eas tunicas. Itaque neque ex Spiritu neque ex ſpiraculo ſeminat Adamus, ambo enim divina. Ac quidem per illum, non tamen ab illo utrumque producitur. Quod

 vero

Digitized by Google

γὰρ ἄμφω, καὶ δι' αὐτοῦ μὲν οὐχ ὑπ' αὐτοῦ δὴ προβάλλεται ἄμφω. Τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτοῦ ἐνεργὸν εἰς σπέρμα καὶ γένεσιν, ὡς ἂν τῷ σπέρματι συγκεκραμένον, καὶ ταύτης ἐν ζωῇ τῆς ἁρμονίας ἀποστῆναι μὴ δυνάμενος. Κατὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ Ἀδάμ.

Naturæ diſcretæ ex mente hæreticorum.

56. Ὁ πρῶτον δὲ ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός. Εἰ δὲ καὶ ἐκ ψυχικοῦ ἔσπειρεν, καὶ ἐκ πνευματικοῦ, καθάπερ ἐξ ὑλικοῦ, πάντες ἂν ἴσοι καὶ δίκαιοι ἐγεγόνεισαν, καὶ ἐν πᾶσιν ἂν ἡ διδαχὴ ἦν· διὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν οἱ ὑλικοὶ, οὐ πολλοὶ δὲ οἱ ψυχικοί, σπάνιοι δὲ οἱ πνευματικοί. Τὸ μὲν οὖν πνευματικὸν φύσει σωζόμενον, τὸ δὲ ψυχικὸν αὐτεξούσιον ὂν ἐπιτηδειότητα ἔχει πρός τε πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ πρὸς ἀπιστίαν καὶ φθορὰν, κατὰ τὴν οἰκείαν αἵρεσιν. Τὸ δὲ ὑλικὸν φύσει ἀπόλλυται. Ὅταν οὖν τὰ ψυχικὰ ἐγκεντρισθῇ τῇ καλλιελαίῳ εἰς πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ μετάσχῃ τῆς ποιότητος τῆς ἐλαίας, καὶ ὅταν εἰσέλθῃ τὰ ἔθνη, τότε οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ (σωθήσεται.) Ἰσραὴλ δὲ ἀλληγορεῖται ὁ πνευματικὸς, ὁ ὀψόμενος τὸν Θεὸν, ὁ τοῦ πιστοῦ Ἀβραὰμ υἱὸς γνήσιος, Ὁ ἐκ τῆς ἐλευθέρας οὐχ ὁ κατὰ σάρκα, ὁ ἐκ τῆς δούλης τῆς Αἰγυπτίας.

57. Γίνεται οὖν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τριῶν, τοῦ μὲν, μόρφωσις τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ δὲ μετάθεσις τοῦ ψυχικοῦ ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν.

Reparatio per Chriſtum, ſed ſenſu hæretico.

58. Μετὰ τὴν τοῦ θανάτου τοίνυν βασιλείαν, μεγάλην μὲν καὶ εὐπρόσωπον τὴν ἐπαγγελίαν πεποιημένην, οὐδὲν δὲ ἧττον διακονίαν θανάτου γεγεννημένην, πάσης ἀπειπούσης ἀρχῆς καὶ θεότητος. Ὁ μέγας ἀγωνιστὴς Ἰησοῦς χριστὸς ἐν ἑαυτῷ δυνάμει τὴν Ἐκκλησίαν ἀναλαβὼν, τὸ ἐκλεκτὸν καὶ τὸ κλητὸν, τὸ μὲν παρὰ τῆς τεκούσης τὸ πνευματικὸν, τὸ δὲ ἐκ τῆς οἰκονομίας τὸ ψυχικὸν, ὃ ἀνέσωσεν καὶ ἀνήνεγκεν ἅπερ ἀνέλαβεν, καὶ δι' αὐτῶν καὶ τὰ τούτοις ὁμοούσια. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα, εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.

Fabulæ hæreticorum.

59. Σπέρμα μὲν οὖν πρῶτον παρὰ τῆς τεκούσης ἐνεδύσατο, οὐ χωρηθεὶς ἀλλὰ χωρήσας αὐτὸ δυνάμει, ὃ κατὰ μικρὸν μορφοῦται διὰ γνώσεως. Κατὰ δὲ τὸν τόπον γενόμενος εὗρεν Ἰησοῦν χριστὸν ἐνδύσασθαι τὸν προκεκηρυγμένον, ὃν κατήγγελλον οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος, ὄντα εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος.
Ἀλ-

vero ejus terrenum eſt, id ad ſemen actumque generationis valet ac efficax eſt, velut nimirum ſemini commixtum, ac ejusmodi, ut ab hac in vita compage abſcedere non poſſit. In hunc modum Adamus noſter parens exiſtit.

56. *Primus homo de terra terrenus.* Quod ſi etiam ex animali ac Spiritali generaſſet, velut ex materiali terrenoque, omnes pares ac juſti conditi eſſemus, & in omnibus doctrina eſſet ac ſcientia fulgeremus: idcirco multi terreni ſunt, non multi autem animales, rari vero qui Spiritales ſunt. Igitur quod Spiritale eſt, ſuopte genere ac natura ſalvatur, quod autem animale, quod liberi facultate arbitrii præditum eſt, idoneum eſt atque habile pro eo ac voluntas elegerit ut credat induatque incorruptionem, vel ut fidei abſentia & corruptionis labe intereat: quod denique terrenum, ipſum naturâ interitioni devotum eſt peritque. Poſtquam igitur quæ animalis ſubſtantiæ ſunt inſerta fuerint in bonam olivam & fide donentur, & incorruptione ac pingvedine olivæ fuerint impertitæ, gentesque ingreſſæ fuerint, tunc ita omnis Iſraël ſalvus fiet. Porro Spiritalis Iſraël allegorico ac Spiritali ſenſu intelligitur, qui DEum viſurus ſit, fidelis Abrahæ verus filius, matris liberæ, non qui ſecundum carnem natus eſt ex ancilla Ægyptia.

1. Cor. 15, 7. Rom. 11, 23. Gal. 4. 26.

57. Fit igitur tribus ex generibus, ut alterum quidem, nempe Spiritale forma imbuatur, alterum vero, nempe animale ex ſervitute in libertatem transferatur.

58. Poſt mortis igitur imperium magna quidem illa ac ſpecioſa promisſione perfectum, quæ ipſa nihilominus mortis miniſter extiterit, fatiſcente omni principatu & Deitate, magnus pugil JEſus Chriſtus, aſſumta in ſeipſo virtute Eccleſiæ, electis nimirum atque vocatis, quod Spiritale eſſet à parente; quod vero animale ex diſpenſatione ſalva fecit extulitque quæ aſſumſerat, ac per ea quæ illis affinia ſunt & ſimilia. *Si enim delibatio ſancta, etiam maſſa: ſic radix ſancta, etiam rami.* Rom. 11, 16.

59. Primum igitur ſemen à parente induit, non qui caperetur ſed qui caperet, eoque paulatim per ſcientiam formatur. Ad locum autem cum veniſſet, invenit JEſum Chriſtum induiſſe qui ante fuerat prædicatus, quem Prophetæ atque Lex prænunciabant, ac imago Salvatoris erat. Quin & iſte (animalis) quem induerat Chriſtus inviſibilis erat, Par autem erat ut qui in mundum venturus eſſet ut in eo

conſpi-

Digitized by Google

Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ψυχικὸς χριστὸς ὃν ἐνεδύσατο, ἀόρατος ἦν. Ἔδει δὲ τὸν εἰς κόσμον ἀφικνούμενον ἐφ' ᾧτε ὀφθῆναι, κρατηθῆναι πολιτεύσασθαι, καὶ αἰσθητοῦ σώματος ἀντέχεσθαι. Σῶμα τοίνυν αὐτῷ ὑφάναι τοῦ ἐκ τῆς ἀφανοῦς ψυχικῆς οὐσίας, δυνάμει δὲ θείας ἐκ κατασκευῆς εἰς αἰσθητὸν κόσμον ἀφιγμένον.

60. Τὸ οὖν πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, τὴν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου λέγει. Δύναμις δὲ ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, τὴν μόρφωσιν δηλοῖ τοῦ Θεοῦ, ἣ ἐνετύπωσεν τὸ σῶμα ἐν τῇ παρθένῳ.

61. Ὅτι μὲν οὖν αὐτὸς ἕτερον ἦν ᾧ ἀνείληφεν, δῆλον ἐξ ὧν ὁμολογεῖ, ἐγώ ἡ ζωή. ἐγὼ ἡ ἀλήθεια. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν. Τὸ δὲ πνευματικὸν

Humana divinaque naturæ.

ὃ ἀνείληφεν, καὶ τὸ ψυχικὸν οὕτως ἐμφαίνει. Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανεν καὶ προέκοπτεν σφόδρα. Σοφίας μὲν γάρ, τό, πνευματικὸν δεῖξαι, μεγέθους δὲ τὸ ψυχικόν. Διὰ δὲ τῶν ἐκρυέντων ἐκ τῆς πλευρᾶς, ἐδήλου τὰς ἐκρύσεις τῶν παθῶν ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν ἀπαθεῖς γενομένας τὰς οὐσίας σεσῶσθαι. Καὶ ὅταν λέγῃ; Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀποδοκιμασθῆναι, ὑβρισθῆναι, σταυρωθῆναι, ὡς περὶ ἄλλου φαίνεται λέγων, δηλονότι τοῦ ἐμπαθοῦς. Καὶ προάξω ὑμᾶς, λέγει, τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ προάγει πάντα, καὶ τὴν ἀφανῶς σωζομένην ψυχὴν ἀναστήσειν ἠνίσσετο, καὶ ἀποκαταστήσειν οὗ νῦν προάγει. Ἀπέθανεν δέ, ἀποστάντος τοῦ καταβάντος ἐπ' αὐτῷ ἐπὶ τῷ

Manichaica.

Ἰορδάνῃ πνεύματος, οὐκ ἰδίᾳ γενομένου, ἀλλὰ συσταλέντος, ἵνα καὶ ἐνεργήσῃ ὁ θάνατος, ἐπεὶ πῶς τῆς ζωῆς παρούσης ἐν αὐτῷ ἀπέθανε τὸ σῶμα; οὕτω γὰρ ἂν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἄν, ὅπερ ἄτοπον. Δόλῳ δὲ ὁ θάνατος κατεστρατηγήθη. Ἀποθανόντος γὰρ τοῦ σώματος καὶ κρατήσαντος αὐτὸ τοῦ θανάτου, ἀναστείλας τὴν ἐπελθοῦσαν ἀκτῖνα τῆς δυνάμεως ὁ Σωτὴρ ἀπώλεσε μὲν τὸν θάνατον, τὸ δὲ θνητὸν σῶμα, ἀποβαλὼν πάθη, ἀνέστησεν. Τὰ ψυχικὰ οὖν οὕτως ἀνίσταται καὶ ἀνασῴζεται. Πιστεύσαντα δὲ τὰ πνευματικὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα σῴζεται, ἐνδύματα γάμων τὰς ψυχὰς λαβόντα.

62. Κάθηται μὲν οὖν ὁ ψυχικὸς χριστὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ Δημιουργοῦ. Καθὸ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· κάθου ἐκ δεξιῶν μου. καὶ τὰ ἑξῆς. Κάθηται δὲ μέχρι συντελείας, ἵνα ἴδωσιν εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Ἐξεκέντησαν δὲ τὸ φαινόμενον ὃ ἦν σὰρξ τοῦ ψυχικοῦ. Ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται, φησί. Καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ τὴν

ψυχὴν

conſpicuus foret teneri ſociam vitæ rationem inire, ac corpus ejusmodi quod ſenſu percipi poſſet admittere. Hincque adeo corpus illi ex animali inviſibili ſubſtantia, virtute autem ex divina fabrica, venienti in mundum ſenſibilem, contextum eſt.

60. Illud igitur, *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te,* Luc. 1, 35.
Dominici corporis fabricam dicit, *Virtus* autem *altiſſimi obumbrabit tibi,*
DEi formationem ſignificat, quæ corpus in virgine figura membrisque diſtinxit.

61. Quod autem ipſe alius eſſet qui aſſumſit, manifeſtum
eſt, quibus ita fatetur: *Ego ſum Vita, Ego ſum Veritas, Ego* Joh. 14, 6.
& Pater unum ſumus. Quod vero Spiritale aſſumſit, &
quod animale, in hunc modum ſignificat: *Puer autem cre-* Joh. 10, 30.
ſcebat & proficiebat valde. Porro Sapientiæ erat, ut quod Luc. 2, 40.
Spiritale eſſet oſtenderet: magnitudinis, ut quod & 52.
animale. Per ea autem quæ ex latere fluxerunt, affectuum Joh. 19. 34.
effluxiones, affectionesque ex libidinoſis illibidinoſas effectas ſubſtantias ſalutem conſecutas eſſe oſtendebat. Cumque adeo ait:
Oportet filium hominis reprobari, verberibus affici, & crucifigi, Luc. 9, 22.
quaſi de alio videtur loqui, de illo nimirum qui paſſionibus & affectibus
obnoxius ſit. *Et præcedam vos,* inquit, *tertia die in Ga-* Matth. 26, 32.
lilæam, ipſe enim præcedit omnia, animamque inaſpe- Act 2, 24.
ctabili ratione ſalvaturum ſe & ſuſcitaturum obſcure ſignificavit, eoque reſtituturum quo nunc præcedit. Mortuus autem eſt abſcendente Spiritu qui ſuper eum in Jordano deſcendit, non qui ut ſeorſim eſſet receſſiſſet, ſed qui ſe ſubduxiſſet, ut & mors vim ſuam exereret, etenim quomodo præſente vita corpus potuiſſet mori? Sic enim mors ipſius quoque Salvatoris potita eſſet, quod dictu abſurdum eſt. Porro mors militari quaſi ſollertia doloque expugnata eſt, emoriente enim corpore ac morte ipſum ſubigente, contracto Salvator ſuperveniente virtutis radio mortem fugavit, ac mortale corpus excuſſis paſſionibus morbisque ſuſcitavit. Ac quidem quæ partis ſunt animalis, in hunc modum ſuſcitat & ad ſalutem reparat: quæ autem Spiritalis, fide imbuta præſtantiore donat ſalute, nuptiarum veſtimenta animas nacta.

62. Sedet igitur animalis Chriſtus in dextera Pſ. 110, 1.
Creatoris, uti etiam David ait: *Sede à dextris meis,* & quæ ſe- Act. 3, 21.
quuntur. Sedet autem usque ad conſummationem, ut *videant in*
quem confixerunt. Confixerunt autem quod oculis ſubje- Zach. 12, 10.

 ctum

Digitized by Google

ψυχὴν ὀστοῦν ἠλληγόρησεν ἡ προφητεία. Αὐτὴ γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ χριστοῦ πάσχοντος τοῦ σώματος ἑαυτὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ (Δημιουργοῦ) παρακατέθετο. Τὸ δ' ἐν τῷ ὀστέῳ πνευματικὸν οὐκ ἔτι παρακαταθέται, ἀλλ' αὐτὸς σώζει.

63. Ἡ μὲν οὖν τῶν πνευματικῶν ἀνάπαυσις ἐν Κυριακῇ, ἐν Ὀγδοάδι, ἣ Κυριακὴ ὀνομάζεται, παρὰ τῇ μητρὶ ἔχοντα τὰς ψυχὰς τὰ ἐνδύματα ἄχρι συντελείας. Αἱ δὲ ἄλλαι πισταὶ ψυχαὶ παρὰ τῷ Δημιουργῷ. Περὶ δὲ τὴν συντέλειαν

Apocataſtaſis hæreticorum.

ἀναχωροῦσι καὶ αὗται εἰς Ὀγδοάδα. Εἶτα τὸ δεῖπνον τῶν γάμων, κοινὸν πάντων τῶν σωζομένων, ἄχρις ἂν ἀπισωθῇ πάντα, καὶ ἄλληλα γνωρίσῃ.

64. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἀποθέμενα τὰ πνευματικὰ τὰς ψυχὰς ἅμα τῇ μητρὶ κομιζομένῃ τὸν νυμφίον, κομιζόμενα καὶ αὐτὰ τοὺς νυμφίους τοὺς Ἀγγέλους ἑαυτῶν, εἰς τὸν νυμφῶνα ἐντὸς τοῦ ὅρου εἰσίασι, καὶ πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος ὄψιν ἔρχονται αἰῶνες νοεροὶ γενόμενα, εἰς τοὺς νοεροὺς καὶ αἰωνίους γάμους τῆς Συζυγίας.

65. Ὁ δὲ τοῦ δείπνου μὲν Ἀρχιτρίκλινος, τῶν γάμων δὲ παράνυμφος, τοῦ νυμφίου δὲ φίλος, ἑστὼς ἔμπροσθεν τοῦ νυμφῶνος, ἀκούων τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου, χαρᾷ χαίρει. Τοῦτο αὐτοῦ τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς καὶ ἀναπαύσεως.

Chriſti doctrina non uno modo compoſita.

66. Ὁ Σωτὴρ τοὺς Ἀποστόλους ἐδίδασκεν τὰ μὲν πρῶτα τυπικῶς καὶ μυστικῶς, τὰ δὲ ὕστερα παραβολικῶς καὶ ἠνιγμένως, τὰ δὲ τρίτα σαφῶς καὶ γυμνῶς κατὰ μόνας.

67. Ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὥσπερ ἔξω τοῦ σώματος ἤδη λαλῶν. Σάρκα οὖν λέγειν αὐτὸν φησὶν ἐκείνην τὴν ἀσθένειαν, τὴν

Chriſtus ad Salomen. Hæc ex Apocryphis.

ἀπὸ τῆς ἄνω γυναικὸς προβολήν. Καὶ ὅταν ὁ Σωτὴρ πρὸς * Σαλώμην λέγῃ, μέχρι τότε εἶναι θάνατον, ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες τίκτωσιν, οὐ τὴν γένεσιν κακίζων ἔλεγεν, ἀναγκαίαν οὖσαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστευόντων. Δεῖ γὰρ εἶναι τὴν γένεσιν ταύτην, ἄχρις ἂν τὸ σπέρμα προσενεχθῇ τὸ προλελογισμένον. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἄνω θηλείας αἰνίττεται, ἧς τὰ πάθη κτίσις γέγονεν τῆς καὶ τὰς ἀμόρφους οὐσίας προβαλλούσης. Δι' ἣν καὶ ὁ Κύριος κατῆλθεν, ἀπὸ μὲν τοῦ πάθους ἡμᾶς ἀποσπάσων, ἑαυτὸν δὲ εἰσποιησόμενος.

68. Ἄχρι μὲν γὰρ ἦμεν τῆς θηλείας μόνης τέκνα, ὡς ἂν αἰσχρᾶς συζυγίας, ἀτελῆ καὶ νήπια καὶ ἄφρονα καὶ ἀσθενῆ καὶ ἄμορφα, οἷον ἐκτρώματα προσενεχ-

* Vide quæ notavi in Codice Apocrypho Novi Teſt. p 335. * ſeq.

ctum erant, nempe ejus quod eſt animale, carnem. Joh. 19. 37.
Os enim, inquit, *ejus non comminuetis*, Velut etiam in Ada- Exod 22,46.
mo Prophetia oſſis nomine Spiritali ſenſu animam induxit. Ipſa enim Chriſti anima patiente corpore in manus Patris ſeipſam commendavit. Quod autem in oſſe Spiritale eſt, jam non commendatur, Luc. 23, 46.
ſed ipſum ſalutem præſtat.

63. Spiritalium igitur requies in * Dominicâ. Dominica autem in octavâ celebratur, quæ videlicet apud Matrem animas indumenta habent usque ad conſummationem, cæteræ vero fideles animæ apud Creatorem. At in conſummatione recedent & ipſæ atque ad ** octavam concedent: tum nuptiarum cœna ipſa communis omnium qui ſalutem conſequentur, donec omnia ad æqualitatem traducta, ſeque alia cognoverint.

64. Exinde vero abjectis Spiritalia animabus unà cum matre ſponſum conſecuta, conſecuta & ipſa ſponſos Angelos ſuos in thalamum intra terminum ingrediuntur, atque in Spiritus conſpectum veniunt intelligentes Æones effecta, in Spiritales æternasque conjugii nuptias admiſſæ.

65. Cœnæ autem architriclinus nuptiarumque Joh. 2, 8. &
pronubus ac Sponſi amicus ſtans ante thalamum audiens 3. 29.
Sponſi vocem, gaudio gaudet. Hoc ejus plenum gau- Joh. 16, 24.
dium atque quies.

66. Salvator Apoſtolos docebat primo in figuris & myſticè, deinde in parabolis obſcuraque ambage; poſtremo ſeorſim aſſumtos clare & nude.

67. Cum eſſemus in carne, ait Apoſtolus, velut Rom. 7, 5.
qui jam extra corpus loqueretur. Carnem igitur vocat illam infirmitatem quæ primæ originis mulieris propagine extitit. Cumque Salvator ait Salomæ, tamdiu fore mortem quamdiu mulieres parerent, non quaſi generationem crimini daret quæ ſit neceſſaria ad ſalutem fidelium, donec productum fuerit ſemen quod ante fuit electum ac prædeſtinatum: ſed primæ originis fœminam obſcure ſignificat, cujus paſſiones morbique & vitia creatura fuerunt, quæ & ſubſtantias informes producat, cujus etiam gratiâ deſcendit Dominus, ut à paſſione labeque abſtraheret, ſeque vero ipſum illi inſereret.

68. Quamdiu quidem ſolum fœminæ filii eramus, velut turpi conjugio, imperfectæ, infantes, ſtultæ infirmæ atque informes abor-

 tivi

* In Græco eſt: *in Dominica ſive Ogdoade, quæ Dominica dicitur.*

** Gr. *recedunt & ipſa in Ogdoadem.* Notiſſimum hoc nomen inter Æonas Valentinianos.

Digitized by Google

νεχθέντα, τῆς γυναικὸς ἡμεν τέκνα. Ὑπὸ δὲ τοῦ Σωτῆρος μορφωθέντες, ἀνδρὸς καὶ νυμφῶνος γεγόναμεν τέκνα.

69. Ἡ εἱμαρμένη ἐστὶ σύνοδος πολλῶν καὶ ἐναντίων δυνάμεων. Αὗται δέ εἰσιν ἀόρατοι καὶ ἀφανεῖς, ἐπιτροπεύουσαι τὴν τῶν ἄστρων φορὰν, καὶ δι' ἐκείνων πολιτευόμεναι. Καθὸ γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔφθακεν τῇ τοῦ κόσμου κινήσει συναναφερόμενον, τῶν κατ' αὐτὴν τὴν ῥοπὴν γεννομένων εἴληχεν τὴν ἐπικράτειαν, ὡς αὐτοῦ τέκνων.

Atqui verius, ſiderum eſſe influentias.

70. Διὰ τῶν ἀπλανῶν τοίνυν καὶ πλανομένων ἄστρων αἱ ἐπὶ τούτων ἀόρατοι δυνάμεις ἐποχούμεναι ταμιεύουσι τὰς γενέσεις καὶ προσκοποῦσι. Τὰ δὲ ἄστρα αὐτὰ μὲν οὐδὲν ποιεῖ, δείκνυσι δὲ τὴν ἐνέργειαν τῶν κυρίων δυνάμεων, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν ὀρνίθων πτῆσις σημαίνει τι, οὐχὶ ποιεῖ.

71. Τὰ τοίνυν δεκαδύο ζώδια καὶ οἱ ταῦτα ἐπιόντες ἑπτὰ ἀστέρες, τότε μὲν συνοδεύοντες, τότε δὲ ὑπαντῶντες, ἀνατέλλοντες οὗτοι πρὸς τῶν δυνάμεων κινούμενοι κίνησιν τῆς οὐσίας δηλοῦσιν εἰς γένεσιν τῶν ζώων, καὶ τὴν τῶν περιστάσεων τροπήν. Διάφοροι δέ εἰσιν καὶ οἱ ἀστέρες καὶ αἱ δυνάμεις. Ἀγαθοποιοὶ, κακοποιοί, δεξιοὶ, ἀριστεροί, ὧν κοινὸν τὸ τικτόμενον. Ἕκαστον δὲ αὐτῶν γίνεται κατὰ καιρὸν τὸν ἴδιον, τοῦ δυναστεύοντος τὰ κατὰ φύσιν ἀποτελοῦντος, τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ, τὸ δὲ ἐπὶ τέλει.

Angelorum pro & contra nos pugna.

72. Ἀπὸ ταύτης τῆς στάσεως καὶ μάχης τῶν δυνάμεων ὁ Κύριος ἡμᾶς ῥύεται, καὶ παρέχει τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς τῶν δυνάμεων καὶ τῆς τῶν Ἀγγέλων παρατάξεως, ἣν οἱ μὲν ὑπὲρ ἡμῶν, οἱ δὲ καθ' ἡμῶν παρατάσσονται. Οἱ μὲν γὰρ στρατιώταις ἐοίκασι συμμαχοῦντες ἡμῖν ὡς ἂν ὑπηρέται Θεοῦ, οἱ δὲ λῃσταῖς. Ὁ γὰρ πονηρὸς οὐ παρὰ βασιλέως ἐζώσατο λαβὼν τὴν μάχαιραν, ἑαυτῷ δὲ ἐξ ἀπονοίας ἁρπάσας.

Hinc judicium & pœna Angelorum. Error damnatus in V. Synodo.

73. Διὰ δὴ τοὺς ἀντικειμένους οἱ διὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς ἐπιβάλλουσι τῇ ψυχῇ, καὶ ἐνεχυράζουσιν εἰς δουλείαν. Οἱ δὲ δεξιοὶ οὐκ εἰσὶν ἱκανοὶ παρακολουθοῦντες σώζειν καὶ φυλάσσειν ἡμᾶς, οὐ γάρ εἰσι τέλεον προνοητικοὶ ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, ἀλλὰ μισθωτῷ παραπλήσιος ἕκαστος, τὸν λύκον ὁρῶντι προσιόντα καὶ φεύγοντι, καὶ οὐ προθύμως τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων ἐπιδιδόναι. Προσέτι δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ οὗ ἡ μάχη, ἀσθενὲς ὂν ζῶον, εὐεπίφορόν ἐστι πρὸς τὸ χεῖρον καὶ τοῖς μισοῦσι συλλαμβανόμενον, ὅθεν καὶ πλεῖστα κακὰ ὑπάρχει αὐτῷ. Διὰ τοῦτο

ὁ Κύ-

Digitized by Google

tivi inſtar editæ proles mulieris filii eramus, Salvatore autem formam præbente viri filii extitimus ac nuptialis thalami.

69. Fatum concurſus eſt multarum ſibique adverſantium virtutum. Sunt vero hæ inaſpectæ ſiderum catervæ præſidentes, per quas dominata vigent. Qua enim quodque ratione mundi lationibus una abreptum motum nactum eſt, eorum quæ illo articulo naſcuntur velut filiorum dominatum obtinet.

70. Per inerrantia igitur errantiaque ſidera invectæ quæ ortui præſunt inviſibiles poteſtates, generis rerumque ortus diſpenſant ac proſpiciunt. Sidera vero ipſa quidem nihil faciunt, dominantium tamen poteſtatum vim operationemque indicant, ut etiam avium volatus ſignificat aliquid, & nihil ipſe facit aut præſtat.

71. Duodecim igitur ſigna & quæ hæc ingrediuntur ac percurrunt ſeptem ſtellæ, quando quidem unà comitantur, quando vero occurrunt, horum ortus quæ à poteſtatibus moventur, ſubſtantiæ motum ſignificant ut animalia generentur, & ſibi adverſantium caſuum converſionem. Diverſæ autem ſunt tum ſtellæ tum poteſtates, beneficæ, maleficæ, dextræ, ſiniſtræ: his commune eſt quod naſcitur, harum vero quodlibet proprio tempore naſcitur & procreatur, præſtante qui dominatur quod ille ex natura eſt, partim in principio partim in fine.

72. Ab hoc diſcidio pugnaque poteſtatum nos Dominus liberat, ac præbet pacem, ne quid poteſtatum ac Angelorum inſtructa hæc acies noceat: qua nimirum alii pro nobis, alii contra nos ſtant, atque alii quidem militibus ſimiles ſunt qui nobis auxilientur, ut DEi miniſtri; alii autem latronibus. Qui enim ſceleſtus ac malus eſt, non à Rege ſuccinctus gladium accepit, ſed ſibi ipſe per ſocordiam mentiſque ſuperbiam rapuit.

73. Nempe adverſariorum cauſa alii per corpus reſque exteriores animum invadunt ac ſervituti addicunt: qui autem dextri ſunt, haud idonei ſunt ut ipſi comites ſalutem præſtent noſque tueantur ac cuſtodiant, non enim ejuſmodi ſunt, ut perfecte curam impendant ac proſpiciant, ſicut & bonus Paſtor; Sed eodem ſe modo Joh. 10, 11. quiſque habet ac mercenarius, qui lupum videns venientem, fugam ineat, non qui alacris animi in periculum ſe ipſe pro ovibus ſuis impendat. Præterea vero etiam homo cujus ergo conflatur pugna, animal imbecillum eſt, ac quod facile vertatur in vitium, ac proclive his quæ

Digitized by Google

ὁ Κύριος κατῆλθεν εἰρήνην ποιήσων τοῖς ἀπ' οὐρανῶν, οὐ τοῖς ἀπὸ γῆς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος· Εἰρήνη ἐπὶ γῆς καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις.

Fati vis everſa in fidelibus. 74. Διὰ τοῦτο ἀνέτειλεν ξένος ἀστὴρ καὶ καινὸς, καταλύων τὴν παλαιὰν ἀστροθεσίαν καινῷ φωτὶ, οὐ κοσμικῷ λαμπόμενος, ὁ καινὰς ὁδοὺς καὶ σωτηρίους τρεπόμενος. Αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνθρώπων ὁδηγὸς ὁ κατελθὼν εἰς γῆν, ἵνα μεταθῇ τοὺς εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσαντας ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης εἰς τὴν ἐκείνου πρόνοιαν.

75. Ὅτι δέ ἐστιν, φασὶν, εἱμαρμένη, τοῖς ἄλλοις τὰ ἀποτελέσματα προλεγόμενα δείκνυσιν. Ἐναργὴς δὲ ἀπόδειξις καὶ ἡ τῶν μαθημάτων θεωρία. Αὐτίκα οἱ Μάγοι οὐ μόνον εἶδον τὸν ἀστέρα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν, ὅτι βασιλεὺς ἐτέχθη, καὶ ὧν βασιλεὺς, ὅτι θεοσεβῶν. Τότε Ἰουδαῖοι μόνοι διαβόητοι ἦσαν ἐπὶ θεοσεβείᾳ, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ πρὸς θεοσεβεῖς κατιὼν ἐπὶ τούτους ἦλθεν πρώτους, τοὺς τότε ἐπὶ θεοσεβείᾳ δόξαν ἀποφερομένους.

Cognitus ex ſtella Dominus, ac quorum Rex.

76. Ὡς οὖν ἡ γέννησις τοῦ Σωτῆρος γενέσεως ἡμᾶς καὶ εἱμαρμένης ἐξέλαβεν, οὕτως καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, πυρὸς ἡμᾶς ἐξείλετο, καὶ τὸ πάθος πάθους, ἵνα κατὰ πάντα ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ. Ὁ γὰρ εἰς Θεὸν βαπτισθεὶς εἰς Θεὸν ἐχώρησεν καὶ εἴληφεν ἐξουσίαν ἐπάνω σκορπίων καὶ ὄφεων περιπατεῖν, τῶν δυνάμεων τῶν πονηρῶν. Καὶ τοῖς Ἀποστόλοις ἐντέλλεται, περιιόντες κηρύσσετε καὶ τοὺς πιστεύοντας βαπτίζετε εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἰς οὓς ἀναγεννώμεθα, τῶν λοιπῶν δυνάμεων ἁπασῶν ὑπεράνω γινόμενοι.

Baptiſmi vis in anima. 77. Ταύτῃ θάνατος καὶ τέλος λέγεται τοῦ παλαιοῦ βίου τὸ βάπτισμα, ἀποτασσομένων ἡμῶν ταῖς πονηραῖς ἀρχαῖς. Ζωὴ δὲ κατὰ Χριστὸν, ἧς μόνος αὐτὸς κυριεύει. Ἡ δύναμις δὲ τῆς μεταβολῆς τοῦ βαπτισθέντος οὐ περὶ τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς γὰρ ἀναβαίνει, ἀλλὰ περὶ ψυχήν, Αὐτίκα δοῦλος Θεοῦ ἅμα τῷ ἀνελθεῖν τοῦ βαπτίσματος καὶ πρὸς τῶν ἀκαθάρτων λέγεται πνευμάτων, καὶ εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου ἐνήργουν, τοῦτον ἤδη φρίσσουσιν.

78 Μέχρι τοῦ βαπτίσματος οὖν ἡ εἱμαρμένη, φασὶν, ἀληθής. Μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι ἀληθεύουσιν οἱ ἀστρολόγοι, ἔστιν δὲ οὐ τὸ λουτρὸν μόνον τὸ ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις, τίνες ἦμεν, τί γεγόναμεν, ποῦ ἦμεν, ἢ ποῦ ἐνεβλήθημεν, ποῦ σπεύδομεν, πόθεν λυτρούμεθα, τί γέννησις, τί ἀναγέννησις.

79. Ἕως

ſunt deteriora offerat momentum; Unde etiam plura illi mala obtingunt. Propterea deſcendit Dominus, ut is qui è cœlis non è terra pacem præſtaret, quemadmodum ait Apoſtolus: *pax in terra,* Luc. 2, 14.
& gloria in excelſis.

74. Idcirco orta eſt nova & inſolita, ſtella veterem aſtrorum poſitionem ſitumq; ſolvens & evertens, nova ipſa luce, non quæ mundi ſit, lucens, novasque & quæ conducant ſaluti vias tenens. Ipſe nimirum Dominus hominum ductor, qui in terram deſcendit, ut Chriſti fideles è fato ad illius providentiam transferret.

75. Quod autem fatum pro aliis ſit, oſtendunt quæ prædicuntur certi aſtrorum eventus. Perſpicua item probatio eſt ſcientiæ aſtrorum conſideratio. Statim Magi non modo ſtellam Matth. 2, 2.
Domini viderunt, verum & quod verum eſſet didicerunt, natum ſcilicet Regem, & quorum ille Rex eſſet nempe DEi cultorum, tum porro ſoli Judæi divini ejus cultus nomine ac religione clari habebantur. Hincque adeo eſt, quod Salvator ad religioſos DEique cultores deſcendens ad illos primum viſerit, qui eo tempore ſuper religioſo pietatis cultu gloriam retuliſſent.

76. Quemadmodum igitur Salvatoris nativitas, geneſis nos quoque neceſſitate, ſic & ejus baptiſma ab igne liberavit, & paſſio à paſſione ac labe, ut in omnibus (pæne) eum ſequamur. Qui Gal. 3, 27.
enim in DEum baptizatus eſt, in DEum conceſſit, & pote- Luc. 10, 19.
ſtatem accepit calcandi ſuper ſcorpiones & ſerpentes, nequam ſcilicet poteſtates. Apoſtolos quoque jubet *circumeuntes prædi-* Matth. 28.
cate, & eos qui credent baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti: in quos renaſcimur omnibus reliquis poteſtatibus ſuperiores effecti.

77. Hinc eſt ut baptiſma mors ac finis veteris vitæ dicatur, abrenunciantibus nobis malis poteſtatibus. Vita vero ſecundum Chriſtum, cujus ſolus ipſe dominatur: Virtus mutationis ejus qui baptiſmo tingitur non circa corpus attenditur, idem enim aſcendit, ſed circa animam. Statim DEi Servus, mox ac à Sacro fonte aſcenderit, ipſis quoque audit impuris ſpiritibus: in quem paulo ante afflatum immittebant agebantque, hunc jam tremunt.

78. Ad baptiſmum ergo usque, ajunt, fatum veritate nititur: poſt ipſum vero nihil veri Aſtrologi loquuntur. Non ſolum autem lavacrum in libertatem aſſerit, verum etiam quod ſciamus quales fuerimus, quales effecti ſumus, ubi eramus aut quo eramus conjecti, quo properamus, unde ſumus redemti, quid generatio.

79. Quam-

79. Ἕως οὖν ἀμόρφωτον, φασὶν, ἔτι τὸ σπέρμα, θηλείας ἐστὶ τέκνον, μορφωθὲν δὲ μετετέθη εἰς ἄνδρα. καὶ υἱὸς νυμφίου γίνεται, οὐκ ἔτι ἀσθενὴς τοῖς κοσμικοῖς ὑποκείμενος ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, ἀλλ᾽ ἀνδρωθεὶς ἄῤῥην γίνεται καρπός.

80. Ὃν γεννᾷ ἡ Μήτηρ, εἰς θάνατον ἄγεται καὶ εἰς κόσμον. Ὃν δὲ ἀναγεννᾷ χριστὸς, εἰς ζωὴν μετατίθεται εἰς ὀγδοάδα, καὶ ἀποθνήσκουσι μὲν τῷ κόσμῳ, ζῶσι δὲ τῷ θεῷ, ἵνα θάνατος θανάτῳ λυθῇ, ἀναστάσει δὲ ἡ φθορά. Διὰ γὰρ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος σφραγισθεὶς ἀνεπίληπτός ἐστι πάσῃ τῇ ἄλλῃ δυνάμει, καὶ διὰ τριῶν ὀνομάτων πάσης τῆς ἐν φθορᾷ τριάδος ἀπηλλάγη· φορέσας τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τότε φορεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.

Ignis baptiſma duplex.

81. Τοῦ πυρὸς τὸ μὲν σωματικὸν σωμάτων ἅπτεται πάντων, τὸ δὲ καθαρὸν καὶ ἀσώματον, ἀσωμάτων φασὶν ἅπτεσθαι, οἷον δαιμόνων, ἀγγέλων τῆς πονηρίας, αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. Οὕτως ἐστὶ τὸ ἐπουρανὸν πῦρ διστὸν τὴν φύσιν, τὸ μὲν νοητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. Καὶ τὸ βάπτισμα οὖν διπλοῦν, ἀναλόγως. Τὸ μὲν αἰσθητὸν δι᾽ ὕδατος, τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς σβεστήριον, τὸ δὲ νοητὸν διὰ πνεύματος τοῦ νοητοῦ πυρὸς ἀλεξητήριον. Καὶ τὸ σωματικὸν πνεῦμα τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς τροφὴ καὶ ὑπέκκαυμα γίνεται, ὀλίγον ὂν, πλεῖον δὲ γενόμενον σβεστήριον πέφυκεν· τὸ δὲ ἄνωθεν δοθὲν ἡμῖν πνεῦμα ἀσώματον ὂν, οὐ στοιχείων μόνων ἀλλὰ καὶ δυνάμεων κρατεῖ καὶ ἀρχῶν πονηρῶν.

Virtus divina in ſacramentis.

82. Καὶ ὁ ἄρτος καὶ τὸ ἔλαιον ἁγιάζεται τῇ δυνάμει, τοῦ ὀνόματος, οὐ τὰ αὐτὰ ὄντα κατὰ τὸ φαινόμενον οἷα ἐλήφθη, ἀλλὰ δυνάμει εἰς δύναμιν πνευματικὴν μεταβέβληται. οὕτως καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἐξορκιζόμενον, καὶ τὸ βάπτισμα γινόμενον, οὐ μόνον χωρεῖ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ καὶ ἁγιασμὸν προσλαμβάνει.

Hæreticorum fabulæ de baptiſmate dæmonum.

83. Ἐπὶ τὸ βάπτισμα χαίροντας προσέρχεσθαι προσῆκεν. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ πολλάκις συγκαταβαίνει τισὶ καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα παρακολουθοῦντα, τὴν συχόντα μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος, ἀνίατα τοῦ λοιποῦ γίνεται, ἃ τῇ χαρᾷ συμπλέκεται φόβος, ἵνα τις μόνος καθαρὸς αὐτὸς καθέλθῃ.

84. Διὰ τοῦτο νηστεῖαι, δεήσεις, εὐχαὶ χειρῶν, γονοκλισίαι, ὅτι ψυχὴ ἐκ κόσμου καὶ ἐκ στόματος λεόντων ἀνασώζεται. Διὸ καὶ πειρασμοὶ εὐθέως ἀγανακτούντων τῶν ἀφ᾽ ὧν τις ἀφῃρέθη, κἂν τις φέρῃ προειδὼς, τάγε ἔξω σαλεύουσιν.

85. Ἀντί-

Digitized by Google

79. Quamdiu igitur, ajunt, adhuc ſemen informe eſt, fœminæ filius eſt: ubi autem formatum fuerit, in virum transfertur, ac ſponſi redditur filius, non jam infirmus, & qui iis quæ ſeculi ſunt viſibilibus ac inviſibilibus ſubjectus ſit, ſed qui virili auctus robore atque adultus fructus maſculus exiſtit.

80. Quem mater gignit, in mortem trahitur & in mundum: quem autem Chriſtus regenerat, in vitam transfertur * octavam, ac mundo quidem moriuntur, vivunt autem DEo, ut mors morte diſſolvatur, vitæque interitus reſurrectione mutetur. Patris enim & Filii & Spiritus Sancti nomine conſignatus, ab omni alia immunis virtute eſt, triumque nominum vi ab omni quæ in corruptione verſatur liberatus 1.Cor.15,49. triade eſt; ut enim imaginem terreſtris geſtaverat, tunc geſtat imaginem cœleſtis.

81. Ignis, qua quidem parte corporeus eſt, omnia corpora attingit, qua vero purus & incorporeus, incorporea ajunt inceſſere, dæmones, Angelos nequitiæ, ipſum diabolum. In eum modum qui ſub cœlo eſt ignis duplex natura eſt, in quo partim eſt quod mente intelligitur, partim quod ſenſu percipi poteſt: pari etiam ratione baptiſma duplex, alterum ſenſibile, quod per aquam ſenſibilem adminiſtratur, ac vim habet extingvendi ignis ſenſibilis; alterum per Spiritum, quod ejus ignis qui mente percipitur averruncus exiſtit. Corporalis item ſpiritus (ventus) cum modicus eſt, ignis ſenſibilis cibus eſt ac fomes, ſi autem vehementius flaverit, vim extingvendi habet. Qui autem è cœlo nobis Spiritus datus eſt qui ſit incorporeus, nedum elementorum, ſed & virtutum, malorumque principatuum habet imperium.

82. Panis quoque atque oleum, Nominis virtute ſanctificatur, non eadem ipſa prout apparent exiſtentia quæ accepta ſunt, ſed virtute in ipſam virtutem Spiritalem transmutata ſunt. Sic quoque aqua quæ exorciſcatur & baptiſma efficitur, nedum capit quod deterius eſt, ſed & ſanctificationem aſſumit.

83. Par erat gaudentes ad baptiſma accedere. Quia tamen ſæpius quibusdam deſcendentibus etiam impuri Spiritus comites deſcendunt, unaque cum homine donati ſignaculo, deinceps inſanabiles exiſtunt. Eam ob rem timor gaudio admiſcetur, ut quis purus ſolus ipſe deſcenderit.

84. Hinc jejunia, obſecrationes, preces, extenſæ manus, geniculationes, quod anima ex ſeculo exque ore leonum ſervetur. Idcirco etiam mox tentationes ingruunt, indigne ferentibus à quibus ſublata anima ſit, ac ſi quis re ante animadverſa tulerit, exterius ſaltem jactant.

Z 85. Con-

* Gr. *in ogdoadem.*

Teſtatio à baptiſmo.

85. Αὐτίκα ὁ Κύριος μετὰ τὸ βάπτισμα σαλεύεται εἰς ἡμέτερον τύπον. καὶ γίνεται πρῶτον μετὰ θηρίων ἐν τῇ ἐρήμῳ. Εἶτα κρατήσας τούτων καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν ὡς ἂν ἤδη βασιλεὺς ἀληθὴς ὑπ' ἀγγέλων ἤδε διακονεῖται. Ὁ γὰρ ἀγγέλων ἐν σαρκὶ κρατήσας, εὐλόγως ὑπ' ἀγγέλων ἤδη δουλεύεται. Δεῖ οὖν ὡπλίσθαι τοῖς Κυριακοῖς ὅπλοις ἔχοντας τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἄτρωτον, ὅπλοις σβέσαι τὰ βέλη τοῦ διαβόλου δυναμένοις, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος.

Baptiſmi ſignaculum.

86. Ἐπὶ τοῦ προσκομισθέντος νομίσματος ὁ Κύριος εἶπεν, οὐ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ ἡ εἰκὼν καὶ ἐπιγραφή; Καίσαρος· ἵνα οὗ ἐστιν, ἐκείνῳ δοθῇ. Οὕτως καὶ ὁ πιστὸς, ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Καὶ τὰ ἄλογα ζῶα διὰ σφραγῖδος δείκνυσι τίνος ἐστιν ἕκαστον, καὶ ἐκ τῆς σφραγῖδος ἐκδικεῖται. Οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἡ πιστὴ τὸ τῆς ἀληθείας λαβοῦσα σφράγισμα, τὰ στίγματα τοῦ χριστοῦ περιφέρει· Οὗτοί εἰσιν τὰ παιδία τὰ ἤδη ἐν τῇ κοίτῃ συναναπαυόμενα, καὶ αἱ παρθένοι αἱ φρόνιμοι, αἷς αἱ μέλλουσαι οὐ συνεισῆλθον εἰς τὰ ἡτοιμασμένα ἀγαθὰ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

Notæ Franciſci Combefiſii.

Superiorem interpretationem eligant, vel ipſi a ſe meliora afferant nec incaſtigata relinquant, ſiqua minus ſana doctrinæ quandoque aliorum oculos offendant: hîc vero potius Valentinianorum totas expoſitiones aliorumque Hæreticorum videtur Clemens ſedulo annotare atque exponere, ut eorum magis videlicet commentatio videatur, quam ejuſdem Clementis ac viri vere Eccleſiaſtici. Nam propterea illi inſcriptum opus aut etiam breviatori Theodoto κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους, *niſi potius legendum* Αἰῶνας, *aut niſi alterum pro altero & quaſi* συνώνυμα *vel Clemens vel etiam Theodotus voluit, in DEO & Angelis magis* Αἰῶνας, *in nobis* κατὰ τὸ παθητὸν *& mortali hoc tempore ac rerum ſtatu* χρόνους. *Ut ſit expoſitio locorum Scripturæ aut etiam Chriſtianæ Religionis myſteriorum ad mentem Valentini ejuſque Æonum & quaſi Theogonia, non contra eum: quod miror opus à viro Eccleſiaſtico eo ſenſu proficiſci potuiſſe, vel certe Euſebium diſſimulaſſe. Quod ſi ipſe hæc ut portentoſa & aliena à regula Eccleſiaſtica, ipſâ ea narratione ſatis elidi exiſtimavit, uti fere Epiphanius laudato Ancorati opere, debuit certe ſenſum mentemque ſuam diſtinctius promere, & pretioſum à vili ſeparare. Etſi non carent omni venia priſcæ adeo ætatis homines, & qui primi Scripturarum agrum ſic hæreticorum ſentibus horrentem excolendum ſuſ-*

ce-

85. Confeſtim à baptiſmo Dominus figurà Matth. 4, 11.
noſtri jactatur, ac primum cum beſtiis in deſerto verſatur. Tum illis
ſuperatis earumque principe, tanquam jam vere Rex, Angelorum obſe-
quio fovetur. Qui enim Angelorum in carne victor extitit, ei merito
jam ab Angelis ſervitur. Operæ pretium igitur eſt, ut Dominicis armis
inſtruamur, ut corpore & animo extra vulnerum aleam ſimus. Armis
inquam ejusmodi, quæ *diaboli tela extinguere* posſint, ut Eph. 6, 16.
Apoſtolus loquitur.

86. Oblato Dominus numiſmate, non dixit, cujus nam il-
lud juris aut in cujus cenſu? ſed, *cujus eſt imago & ſuperſcri-* Matth. 22, 20.
ptio? Cæſaris. Ut cujus eſſet, illi & daretur. Simili quoque ratione
fidelis, per Chriſtum, DEI nomen adſcriptum habet, Spiritum vero ut
imaginem. Muta quoque animalia ex ſignaculo produntur cujus quod-
que pecus ſit, exque illo vindicantur. Sic etiam fidelis anima & quæ
ſignaculum fidei ſuſcepit, Chriſti ubique impreſſas notas Gal. 6, 17.
ac ſtigmata geſtat. Hi nempe pueri ſunt, qui jam in cu- Luc. 11, 7.
bili conquieſcunt, & prudentes virgines, quibuscum haud Matth. 25, 1.
ingreſſæ ſunt, quæ tardæ fuerunt, in parata bona, in quæ 1. Petr. 1, 12.
Angeli deſiderant proſpicere.

ceperant, ſi illorum non multa exſtirparunt, ſuaque ipſis illorum in iſto unà quaſi pœne conflata ac confuſa viderunt. Quanquam probabilius eſt majori luce Clementem ſuam lucubrationem digesſiſſe, & quid Eccleſiaſticum quidve Valentinianum & hæreticum, magis inſinuaſſe, quæ breviator ſic non obſervaverit.

Quis iſte Theodotus, nimis incertum, cum hic etiam Theodotus citetur, qui fuerit Clemente antiquior & ex Valentini ſecta. Neſcio an Theodotus Ancyranus Cyrilli collega adverſus Neſtorium, ſatis probatus Nicephoro Patriarchæ in ſuis Antirrheticis, in iſtis operam poſuiſſe dici posſit, atque hinc nævos contraxiſſe, ut non ſatis ſanus in fide Deitatis viſus ſit, ut neque Euſebius cum ſuo Origene, qui ideis aut incertis conjecturis animum paſcit ſibique divinat, non certe aliquid affert in quo lector conquieſcat. Hac cautela opus hoc explicandum ſuscepi, quicquid in illud à me conferatur, & ut ita in eo aliqua antiquitatis lumina venemus, ut incontaminata nobis fides ac vera Eccleſiaſtica ex hæreticorum illis fabulis atque figmentis nihil detrimenti ſentiant, ſed ad ridendas hominum vere ſtultorum in ſapientia ſua nanias nugasque magis convaleſcat. Videndi Epiph. hæreſ. 31. Irenæus toto late opere adverſus hæreſes, Tertullianus & alii.

Quod ἀνατολικὴν διδασκαλίαν *titulus profert, indicio eſt Europæum potius hominem fuiſſe qui ita inſcripſit, ſeu ſedi ejus ſubjectum qui Aſianos vel Syros hinc notare voluerit. Sic illi* Ἀνατολικοὶ, *ex quibus Valentinianorum illæ faces ac reliquorum primæ fere ætatis hæreticorum.*

§. 1. Τὸ πνεῦμα μου) *Animam ſuam Patri commendat & nos in illa, omnesque electos ſemenque electorum, quæ & Athanaſii, Patrumque aliorum in Catena expoſitio, eſt nec aliter intelligendus Ambroſius cum ait:* Spiritus Patri commendatur, ut cœleſtia quoque ab iniquitatis vinculo ſolverentur, *i. e. animæ, quarum cœleſtis & à DEO origo. Hæreticorum proclivis error, quod divina & humana in Chriſto non ſatis diſtinguunt, utraque in Chriſto vera, qui unus ipſe verus cum Patre DEus, verusque homo nobiscum. Sic paſſim Chryſoſtomus aliique probati Patres.*

4. Διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην) *Alte ſatis & orthodoxe de Chriſti myſteriis, qui ſe ita exinanivit, ut non Angelus ſed homo fieret, quæ extrema vilitas in Creatura intelligente, idem ipſe qui in cœlis & qui in terra, nec à ſe diviſus, nempe Deitate qua ubique eſt, non ita humanitatis quæ circumſcripta eſt ratione.*

6. Ὁ μονογενὴς Θεός) *Etiam Syr.* Θεός, *reliqui forte melius* υἱός, *unigenitus filius, quæ vox non ſinit trahi Deitatem verbi ad Valentinianorum* ὁμωνυμίαν, *ſed ut vere filius DEiusque intelligatur, ſingularique nativitate qua unus ipſe unigenitus humanitate & carne, idem primogenitus & fratres habens, quibus vere communicet. Reliqua, & quod divina quæque nomina res &* Αἰῶνες *ceu aliquid diſtinctum vereque exiſtens accipiuntur, Valentinianorum deliria.*

7 Ἐν τῷ πληρώματι) *Vox eſt qua male uſi Valentiniani pro ſcena quadam & capacitate ſupra cœlos, uti ſic ſatis explicant, in quo unigenitus pro loci immenſitate magnus, hic in terris parvus. Sic deliri homines nihilque minus quam vere* Gnoſtici *i. e. ſapientes excellentique ſcientia præditi, ſed plane inſipientiſſimi bardique, nec aliter eis intellectus ſinus Patris.*

10. Οὐδ' αὐτὸς ἄμορφος) *Videtur ſubaudiri* μονογενὴς Θεὸς *vel* υἱός. *Perinde enim illi corpus aſſignat & formam, ac quicquid corporum eſt. Et de Angelis quidem haud aliter argumentatur Johannes Theſſalonicenſis in VII. Synodo. De DEO autem aut verbo nemo eſt Catholicorum qui non rideat ac deſpuat, quicquid olim ſimpliciores Monachi in Nitria & per Ægyptum iſtiusmodi facibus per nimiam ſimplicitatem (ne ſtoliditatem dicam) potati. Altior nobis de DEO cogitatio, quem nullo ſenſu corporis, ac ne mentis intelligentia niſi ipſo donante ad ſeque trahente ac lumen præbente, tuncque*

etiam

Digitized by Google

etiam pro noſtro modulo nec comprehendendo attingere liceat: quomodo nec videns nec quod videtur corpus eſt ex inſulſa Gnoſticorum Philoſophia, τὸ νοερὸν & νοητὸν *idque longe excellens, quæ ſic vocibus ex viſu acceptis, ut ſenſuum nobilisſimo, noſtro more ſignificamus.*

§. 11. Ἔμμορφα καὶ νοερά) *Sic nimirum vel Clemens vel Valentiniani colligunt profiteri Paulum eſſe cœleſtia corpora pulchra ſpecie & intelligentia, quod illorum aliam & aliam* δόξαν *dicat, quæ ſimiliter futura ſit ſanctorum reſurgentium. Sed* δόξαν *hanc nihil cogit ut aliud intelligamus quam ſplendorem, fulgorem, lucem, & quod reddidit interpres claritatem, ex qua corporea & viſibili licuit Paulo arguere ad animarum Spiritalem majorem minoremque gloriam & claritatem, nec animarum ſolum ſed & corporum ac corporalem, erit enim altera alteri comes, ſed illa hujus parens ac origo, & quo non facit Pauli exemplum.*

12. Ἄγγελοι νοερὸν πῦρ) *ignis intelligens, nec aliter Baſilius pluresque ſanctorum qui Angelos reipſa corporeos volunt, eorumque ſubtilisſima eſſe corpora, nec ejusdem rationis ac craſſa hæc noſtra, ex quo fit ut & dicantur Spiritalia, & Angeli Spiritus ſic quaſi comparatione, qua diſtinctione conſulitur illis Patribus, ne aut Scripturæ adverſum videantur aut aliquid docuiſſe quod poſtea Eccleſia damnaverit. Ad unigenitum autem quod trahunt Valentiniani, impium eſt nec audiendum.*

13. Ὅπερ καὶ μᾶλλον) *Hoc magis & præcipue ſignificare panem illum Cœleſtem myſticum ejus corpus, quod & illo per Euchariſtiam nutriamur, ut ſic ejus membra adoleſcamus. Huncque ſenſum Auguſtinus egregie proſequitur. Maneat ergo ſic antiquo auctore, nutriri per Euchariſtiam carnem noſtram pane illo à Patre dato qui filius eſt: non umbra aliqua ac figura, quod erat panis cæleſtis quem vocat, a manna diſtinctus citra* ἀληθινὸν ἄρτον πνευματικὸν *verum panem Spiritus, qui vera ipſa vita edentibus ut non moriantur præbet, & quem Spiritus DEique virtus ejusmodi panem præſtantiore ſupra munere efficiat.*

14. Ἐγείρεται) *Quaſi reſurrectio in eo ſita ſit quod anima ipſa corporis Spiritalia terrenum corpus exuerunt, quæ craſſa hæreſis eſt ipſi Paulo notata 2. Tim. 2, 18.* qui dicunt reſurrectionem jam eſſe factam. *Perdet etiam & mittet in Gehennam ipſa hæc quæ videntur corpora, ſed ubi illa reſuſcitaverit, ut ſicut ſcelerum ſic & pœnæ ſint animabus quibuscum vixerunt ſocia. Lazari Hiſtoria ſi quidem vera hiſtoria eſt, ſic* ἀλληγορεῖται, *ut humano modo ſignificetur divitis epulonis animæ pœna, quæ ipſa jam vere torqueatur etſi corpus non eſt, quicquid myſterii ſit, quod corpus divina virtute ejusque inſtrumentum vere Spiritus dæmones & animas torquet.*

§. 22. Οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν) *Graviore Valentiniani errore quam Marcion relatus Chryſoſtomo hom. 40. in 1. Cor. 15. vicarium baptiſmum hic inſinuat: nam ille alterum pro altero, hominem vivum pro defuncto Catechumeno, ridiculo ſane conatu intingebat, & ut jam ille ea adſcripta intinctione fidelis cenſeretur, & cui Eccleſiæ preces prodeſſe poſſent. Eundemque vel ſimilem errorem jam tum in Eccleſia Corinthiorum viguiſſe jactat famoſus Scaliger, quo ſic in memoriam Chriſti baptiſmatis Kalendis Febr. aut etiam VI. Januar. pro charis baptizarentur, ad eum alludere Apoſtolum, ut ſic omni modo & ſic quaſi ad hominem ex ipſo illorum ſenſu aſſerat reſurrectionem mortuorum: quod certe leve eſſet, ex inolita prava conſuetudine nec errore vacante fidei myſterio præſidium quærere. Valentiniani vero Angelos ſic baptizari pro hominibus volunt, & ſalutem conſequi cujus nomine Angelus aliquis baptizatus ſit, quæ mera ſunt næniæ ac nugæ. Chryſoſtomi expoſitio, quod nos ipſi qui intingimur* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *baptizemur pro mortuis noſtris corporibus, & in fidem reſurrectionis illorum, quam ore profiteamur dum Symbolum reddimus, & ſigno repræſentemus, dum aquis immergimur & emergimus, ac piſcinam, Pauli phraſi pro ſepulchro habemus, in mortem CHRISTI baptizati illique conſepulti, ipſa una vera, dignaque Paulo & argumento haberi poſſit, fruſtraque eſt quicquid in eam arietat Scaliger, quod non ſcriptum ſit* ὑπὲρ νεκρῶν βαπτιζόμενοι *ſed* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *addito articulo, quod eſt* ὁριστικὸν, *quaſi baptizari pro uno aliquo mortuorum, non quaſi generatim pro mortuis ad reſurrectionis adſtruendam fidem. Certe argutus homo, ut vim Græcæ vocis agnoverit, quam hactenus parum adverterunt etiam acutiſſimi interpretes Jo. Chryſoſtomus & Græci alii, imo certe adverterent qui in Græcis & tirones ſint, ſicque vere* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *baptizamur pro nobis ipſis noſtrísque corporibus mortuis, ut reſurrectionem quæ eſt in CHRISTO & ad vitam conſequamur, non quæ beneficio quaſi Creatoris etiam malorum futura eſt, ut & corpore totoque homine quo peccaverunt pœnas ducant, tametſi eam ſic credamus exque Symbolo reddamus, ex quo ipſo nugaciſſimus Ariſtarchus Chriſti* εἰς ᾅδου κατάβασιν *deſcenſum ad inferos temere nimis expungit.*

Ibid. Ἐν τῇ χειροθεσίᾳ ἐπὶ τȣ̃ τέλȣς) *Manuum hæc admotio in baptiſmo, de quo ſuperius, vicem unguenti in conſignatione diaconica perinde ac in ordinatione, in qua leguntur publicæ ſcilicet preces, quarum fuit hæc pars aliqua eique ſucceſſerit, quod ita modo in fine habetur:* πρὸς τὸ ῥυσθῆναι αὐτȣ̀ς σὺν ἡμῖν πάσης θλίψεως ὀργῆς καὶ ἀνάγκης ut nobiſcum liberentur ab omni afflictione & anguſtia. *Fuerit itaque* εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, *non abſurdo illo ſenſu quem auctor ponit, quaſi Angelo redemptore qui pro nobis bapti-*

baptizatus fuit, ſed ut neophyti pari Angelis ſorte vel etiam illis interceſſoribus à malis liberentur,forteſque pugiles ſint. Quod ſi hæretica hæretico Spiritu compoſita formula & precatio ipſa Valentiniana, nihil noſtra attinet explicare.

Ibid. Ἐδέησεν λυτρώσεως καὶ τῷ Ἰησοῦ) *Spurciſſima blaſphemia* ὅρος *ipſe Chriſtus eſt qua oſtium, ut in ſequentibus, ſine quo & cruce non ejus meritis ingredi velint in cœlos* εἰς τὸ πλήρωμα, *in quorum ſic nomine Angeli baptizati ſunt. Ut ſic errorem errori nectant, fiatque illorum chaos immenſum. Quaſi & Chriſto fuerit damnatio quadam quod carnem aſſumſit ſeu illi copulatus eſt, per quam obnoxius fieret defectui, eumque contingeret* τοῦ πληρώματος *ſenſu capi. Faceſſat ille Theodotus ejus autor dogmatis ac forte totius lucubrationis, quem breviator illaudatum ſic bella parte abire non voluit, ac cujus ſequentibus paſſim autoritatem arceſſit.*

§. 27. Τό, τε πέταλον) *Non ſolum laminam auream nomine DEI inſcriptam ponebat Sacerdos intra ſecundum velum ingreſſurus in die expiationis, verum etiam reliquum omnem ornatum ex ritu ſummi Sacerdotii, quod luctus habitu & pœnitentis illuc ingrederetur, ac quaſi ſimplex Sacerdos, nullaque majori pompa à reliquis: qua vera ac litteralis ratio, non quam auctor ex ſua aut Valentinianorum perſona hic* ἀλληγορεῖ.

30. Ὡς φησιν ὁ Θεόδοτος *&c. in ſqq.) Eſſe Theodotum inter Valentini ſequaces, clarum, qui, velut alii, ſectam auxerit acceptaque dogmata cum ætatis plena majori impietate cumulaverit. Abſurdus igitur Epitomatori viſus, qui ab illo notatur ut impius. Et certe impium quod DEO* πάθος *tribuit, velut more noſtro miſerando perturbetur labemque ullam incurrat aut vitium, quod utrumvis (ſolet) prodere* πάθος.

31. ὁ δὴ βουληθεὶς αἰών) *Clare hoc peccatum Diaboli ex ſuberbia ejus pœna ſcelerumque ex illa caſtigatione, ut ſe adverſus DEum erigant & quaſi à ſe ſibi eſſe & quas poſſident dotes tribuant: nec alia in iſtis deſint veræ fidei conſona, ſed fabulis immixta illiſque obruta, quibus ſit ſuperbi homines & qui ſcientiæ arcem tenere in Chriſtianis videri vellent, in confuſione ſua gloriam quærerent, eamque inter Satanæ primogenitos, quaſi Apoſtoli Joannis oraculo haberent.*

§. 45. Τὴν ἔνδον) *Videtur opponere* τὸ τῆς ἔνδον, τῷ δευτέρας κτίσεως, *ut velit mundum interiorem & quod pleromate continetur quicquid affectuum eſt paſſionum, vitiorum, ægritudinum difflaſſe & exſtirpaſſe, &c. Hæc Valentinianorum Gnoſticorumque doctrina, ex illis Origeni diſputata & in Eccleſiam invecta,*

§. 52. Ἐνο-

§. 52. Εὐνοῶν αὐτῷ) *idem ac Luc.* 12. 58. ἀπηλλάχθαι *cum illo tranſigere, res componere, ac litem finire antequam judicio cum illo experiare. Sed durior hæc Valentianorum allegoria, ut* εὐνοεῖν *carni, intelligatur qui jam deterit & extenuat, ut ipſa tandem diffleturque & evaneſcat, nullamque moram faciat dum erit tranſitura per ignem. De corpore carnis vitaque carnali & peccato nihil abhorreret, metaphora ducta ab iis qui ipſi litem dirimunt ſibique donant, aut mitius juſtum faciunt antequam judicis ſententia ſeveriore cogantur.*

Hactenus Combefiſius.

XXIV. MELITONIS Epiſcopi Sardenſis in Lydia, (non Sardicenſis, ut Epiſcopio dicitur III. Inſtit. Theol. ſect. 5. c. 7.) fragmenta ex Apologetico pro Chriſtianis circa A. C. 170. poſt L. Veri mortem ſcripto ad Imp. M. Antoninum, extant apud Euſeb. IV. 25. Hiſt. & in Chronico Paſchali quod Alexandrinum vulgo appellant, p. 259. 260. edit. Cangii. Apud Euſebium ibi verba ἐκ τῶν διαταγμάτων rectius forte cum Schurzfleiſchio τῷ μακαρίτῃ de edictis præfectorum provincialium, quam cum Valeſio de juſſis imperialibus intellexeris. Alia Melitonis fragmenta vide ſi placet apud Halloixium in Melitonis vita T. 2. Scriptor. Or. p. 835.

Ad catalogum ſcriptorum Melitonis deperditorum qui in laudato Euſebii loco & apud Hieron. de ſcript. Eccleſ. c. 24. exſtat, & de quibus Tillemontius & Caveus in Melitonis vita diſſerunt, notabis quod librum qui ἡ κλεὶς ſive *Clavis* inſcribitur ajunt MStum extare Pariſiis in Bibl. Collegii Claromontani, contineréque explicationem variarum S. Scripturæ vocum ad eum fere modum, ut notat Labbeus T. 2. p. 87. quale in formulis ſpiritalis intelligentiæ, quæ inter S. Eucherii opera exſtant, legere licet. Deinde liber περὶ ἐνσωμάτου θεοῦ non fuit de DEO corpore induto ſive de incarnatione Verbi, ſed Melito conatus eſt illo libro probare DEUM eſſe corporeum. Vide Petavii dogmata Theologica de DEO lib. 2. c. 1. & B. Ittigium de hæreſiarchis ſect. 2. c. 11.

Liber *de tranſitu B. Virginis* in Gelaſiano decreto & à Beda rejectus, qui latine exſtat in Bibliothecis Patrum & in Bibl. Concionatoria Combefiſii T. VII. p. 646. non magis eſt antiqui illius Melitonis, quam Satyra adverſus Monachos A. 1662. 12. edita Gallice ſub titulo *l'Apocalypſe de Meliton*, de cujus auctore vide P. Bælii reſponſ. ad quæſtiones Provinciales T. 1. p. 631. Pluribus argumentis illum librum de tranſitu B. Mariæ oppugnat Nourrius ſect. 2. diſſ. V. p. 558. ſq. ut Natalem

Digitized by Google

lem Alex. aliosque omittam. Modo ſuffecerit notaſſe, gemini plane commatis ſcriptum cum illo eſſe *Paſſionem S. Johannis Evangeliſtæ*, quam ſub *Melliti* Laodiceni Epiſcopi latine edidit Jo. Maria Florentinius ad Martyrologium vetus S. Hieronymi p. 130. Vide quæ notavi in Codice Apocrypho Novi Teſt p. 789. 790. At ab illo Melitonis diverſus eſt, licet non multum diverſi argumenti, atque ut videtur antiquior liber qui ſub S. Johannis Theologi nomine de tranſitu B. Mariæ exſtat Græce in variis Bibliothecis. Vide Lambecium in Diario ſacri itineris Cellenſis, latisſime de utroque differentem, & Combefiſium T. 1. Auctarii novi Bibl. Patrum T. 1. p. 821. & Bibl. Concionatoriæ T. 1. p. 43. & T. 7. p. 643. ſeq.

Cæteri deperditi ſcriptores Græci Chriſtiani ſeculo ſecundo ſunt 1. PAPIAS S. Joannis diſcipulus, a) Hierapolitanus in Phrygia Epiſcopus, qui eodem fere tempore, quo Smyrnæ Polycarpus, Martyrium Pergami obiit teſte auctore Chronici Alex. p. 258. Confer Henſchenium 22. Febr. Ejus *libri quinque λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως*, ſive ut Hieron. c. 18. de Script. Eccleſ. b) *explanationis ſermonum DOMINI*, magnam partem conſtabant dictis quæ ab Apoſtolis vel Apoſtolicis viris fœminisque utcunque accepta meminerat. Vide Euſebium III. 39. Hiſt. qui ex illo ipſo tamen opere ait apparere quod fuerit *σφόδρα μικρὸς τὸν νοῦν*, *valde exili judicio.* Adde Caſaubonum XVI. 69. ad Baron. Ex libro primo verba quædam affert Maximus ad Dionyſii c. 2. de cœleſti Hierarchia T. 1. p. 32. Alia Papiæ fragmenta vide collecta ab Halloixio in Papiæ vita T. 1. ſcriptor. Oriental. p. 647. ſq. & à Grabio T. 2. ſpicilegii Patrum p. 30. ſeq. Ab hoc Papia regni piorum in terris millenarii aſſertores dicti *Papianiſtæ* l. 5. Cod. de Hæreticis, ut notatum Coteleiio T. 1. monum. Eccleſ. Græcæ p. 765. Et Papiam in catalogum hæreticorum retulit Bernardus Luzemburgicus libro III. A Cerinthi craſſo chiliaſmo longe tamen abſuiſſe Papiam, cumque eo facientes plures antiquos Eccleſiæ doctores, diſputat D. Peterſenius in nube teſtium de regno CHRISTI lib. 2. p. 73. ſeq. Vide etiam Nourrium

a) Confer Tillemontium & Caveum in Papiæ vita. Halloixium T. 1. p. 651.

b) Idem Hieron. Epiſt. 28. ad Lucinium: *Sanctorum Papiæ & Polycarpi volumina falſus ad te rumor pertulit à me eſſe translata, quia nec otii mei nec virium eſt tantas res eadem in alteram linguam exprimere venuſtate.* Elogium Papiæ apud Euſeb. III. 36. quod fuerit ἀνὴρ τὰ πάντα ὅτι μάλιστα λογιώτατος καὶ τῆς γραφῆς εἰδήμων, ſuſpectum eſt Valeſio & Antonio Pagi ad A. C. 116. n. 3. quia in pluribus Codicibus & in Rufini verſione deſideratur.

Apparatu ad Bibl. Patrum libr. 2. diſſ. 1. Allegatur Papias ab Anonymo Græco in Combefiſii manipulo rerum CPol. p. 22. Alius Papias cum Oneſimo Martyr Romæ, de quo Henſchenius 16. Febr. Alius denique Papias gloſſarii Latini auctor, clarus circa A. C. 1063. de quo dixi in Bibliotheca latina.

2. QUADRATUS poſt Publium Martyrem Athenienſis c) Epiſcopus, quem licet Apoſtolicis temporibus proximum non minus falſo aliqui per Angelum Philadelphienſis Eccleſiæ, quam ſub Angeli Eccleſiæ Pergamenæ nomine Papiam in S. Johannis Apocalypſi intelligi ſibi perſuaſerunt: Hadriano Imp. circa A. C. 123. Athenis hiemen exigenti librum pro religione noſtra obtulit, è quo fragmentum ſervavit Euſebius IV. 3. Hiſt. unde id repetunt Hieronymus de ſcript. Eccleſ. c. 19. Syncellus p. 348. Nicephorus III. 21. Hiſt. aliiq;. Ex Qvadrato etiam nonnulla produxerat Euſebius Seculo VI. Epiſcopus Theſſalonicenſis libris X. contra Andream Monachum, teſte Photio Cod. 162. Confer Halloixium & Caveum in Qvadrati vita, Henſchenium ad 26. Maji, T. 6. p. 357. ſq. qui Quadratum Magneſiæ Epiſcopum & ſub Decio martyrem à noſtro recte diſtinguit, Ittigium diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 166. ſeq. & Grabium T. 2. ſpicilegii p. 119. ſeq. qui contra Valeſium, Lemonium, Tillemontium aliosque probe obſervat non eſſe diſtingvendos velut duos Quadratos, unum Apoſtolorum diſcipulum Prophetico chariſmate ornatum auctorem Apologiæ, & illum de quo Dionyſius Corinthius apud Euſeb. IV. 23. Epiſcopum Athenarum. Alios complures Quadratos in veterum monumentis obvios refert Lemonius prolegomenis ad Varia ſacra, * 9. De noſtro autem adſcribere juvat locum Hieronymi Epiſt. 84. ad Magnum Oratorem, quo alii etiam Apologiarum pro Chriſtianis ſcriptores celebrantur: *Quadratus Apoſtolorum diſcipulus & Athenienſis Pontifex Eccleſiæ, nonne Adriano Principi Eleuſinæ ſacra inviſenti librum pro noſtra religione tradidit, & tantæ admirationi omnibus fuit, ut Perſecutionem graviſſimam illius excellens ſedaret ingenium.*

3. ARISTIDES Athenienſis Philoſophus vir eloqventiſſimus, eodem quo Quadratus tempore Apologeticum pro Chriſtianis Hadriano Imp. Euſebio teſte in Chron. & IV. 3. Hiſt. obtulit, magnam partem *contextum ſententiis Philoſophorum, quem imitatus poſtea Juſtinus*, ut ſcribit Hieronymus Epiſt. 84. ad Magnum. Martyrologium

c) Dionyſius Corinth. apud Euſeb. IV. 23.

gium Rom. 31. Auguſt. addit Ariſtidem *quod Chriſtus JEſus ſolus eſſet DEus, præſente ipſo Imperatore, luculentiſſime peroraſſe.* Confer quæ de hoc Ariſtide aliisque ejus nominis dixi ſupra lib. IV. c. 30. In præſenti adſcribam tantum hæc Colomeſii in paralipomenis de ſcriptoribus Eccleſiaſticis: *Ariſtidis Apologetici fragmentum de Dionyſio Areopagita affert Uſuardus* (& Ado 3. Octobr.) *in Martyrologio è Menologio Græcorum. Ex quo, jure mihi videor colligere, à vero prorſus non abhorrere quod refert Clariſſ. Guilleterius in Itinerario Gallice ſcripto, nempe apud quosdam Calogeros qui proxime Athenas in Monaſterio Midelli habitant, extare Bibliothecam, in qua Ariſtidis Apologiam latitare credebatur.* Cum hoc non confundendus Ariſtides cui Julius Africanus ſæculo tertio dicavit Harmoniam genealogiarum CHRISTI apud Matthæum & Lucam, teſte Euſebio VI. 31. Hieronymo c. 63. Photio Cod. 35.

4. AGRIPPA CASTOR ſub eodem Hadriano clarus ſcripſerat ἔλεγχον Gnoſtici Hæretici Baſilidis ejusque filii Iſidori. Vide Euſeb. IV. 7. Hiſt. Hieron. c. 21. de ſcript. Eccleſ. & indiculo hæreſ. c. 2. Theodoritum lib. 1. de Hæret. fab. c. 4. Alius fuit Caſtor Rhodius χρονογράφος Apollodoro in Bibl. laudatus, de quo Jonſius lib. 2. de ſcriptoribus Hiſt. Philoſ. c. 15. Alius Caſtor Dejotari gener de quo P. Bælius in Lexico Hiſtorico ubi de Dejotaro, nota N. Alius Antonius Caſtor Botanicæ rei cultor peritisſimus, Plinii majoris æqualis, quem vide XXV. 2. & XX. 17. Alius deniq; Caſtor ſub Valentiniano tortus & exuſtus, teſte Ammiano XXIX. 5.

5. ARISTO ex *Pella* Palæſtinæ opido Judæus atque inde Chriſtianiſmi adverſus Judæos propugnator, imperantibus Hadriano & Antonino Pio clarus, ſcripſit teſte S. Maximo ad Dionyſ. c. 1. de Myſtica Theologia T. 2. p. 17. διάλεξιν d) Παπίσκου καὶ Ἰάσωνος, qua Judæum Alexandrinum *Papiſcum* cum Chriſtiano Hebræo *Jaſone* (incertum an illo cujus Act. 17. 5. & Rom. 16. 21. mentio,) diſputantem ac denique convictum & manus dantem introduxit. Laudant hanc διάλεξιν Origenes contra Celſum IV. p. 199. Hieronymus in Epiſt. ad Galatas III. 13. & traditt. Hebr. in Geneſ. V. Opus ex Græco latine pridem (circa S. Cypriani ut videtur tempora) convertit *Celſus* quidam (incertum an Iconienſis Epiſcopus, cujus mentio apud Euſebium VI. 19. Hiſt. p. 222.) ſed nihil

d) S. Lucæ illam διάλεξιν tribuit Clemens ſexto Hypotypoſeon. teſte eodem Maximo.

Digitized by Google

nihil nec de opere nec de verſione exſtat præter interpretis præfationem ad Vigilium, quæ legitur inter Opuſcula S. Cypriano adſcripta p. 30. edit. Oxon. & paucisſima fragmenta quæ colligit Grabius T. 2. ſpicilegii Patrum p. 131. ſeq. qui etiam ex hac *διαλέξει* petita eſſe putat quæ de obſidione Betheræ & Judæorum poſt illam expugnatam afflictione ex Ariſtone Pellæo refert Euſebius IV. 6. Hiſt. Confer etiam, ſi placet quæ de hoc ſcripto Gvil. Spencerus ad laudatum Origenis locum, & Ittigius in diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 91. ſeq.

6. ABERCIUS S. Papiæ ut ajunt in Epiſcopatu Hierapolitano ſucceſſor, in Actis ejus quæ Græce in Menæis & latine exſtant apud Lipomannum & Surium ad 22. Octobr. ſcripſiſſe fertur *doctrinæ librum* valde utilem, ſive *librum de diſciplina* in Presbyterorum & Diaconorum ſuorum uſum. Etiam *Epiſtolam ejus ad M. Aurelium Imp.* Spiritum plane Apoſtolicum redolentem ex Græco Sirleti e) Codice dare voluit Baronius ad A. C. 161. n. 15. ſed elapſam è manibus reperire iterum non potuit. Epiſtola Antonini ad Abercium legitur in jam memoratis Abercii Actis, Simeonem Metaphraſtem (ut agnoſcit Allatius p. 130. de Simeonibus) auctorem agnoſcentibus. Sed illa Acta licet quantivis pretii videantur Halloixio in Abercii vita T. 2. ſcriptor. Oriental. p. 1 - 150. tamen exiguam fidem mereri demonſtravit Tillemontius nota 3. ad vitam S. Papiæ T. 2. Memor. Hiſt. Eccleſ. pag 540. Mentio Abercii Marcelli circa A. C. 230. apud Euſeb. V. 16. Hiſt. Sed Acta illa de longe antiquioribus loquuntur temporibus.

7. HEGESIPPUS *ἐξ Ἑβραίων πεπιστευκὼς* ſive ex Judæo Chriſtianus, teſte Euſebio IV. 22. Hiſt. atque vicinus Apoſtolicorum temporum, circa eandem qua Irenæus ætatem ſcripſiſſe ſe innuit, defunctus ſub initia Imperii Commodi, ut ex auctore Chronici Alex. obſervarunt viri docti. Eodem Euſebio IV. 8. teſte *ἐν πέντε συγγράμμασιν τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἁπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματίσας.* Hieron. c. 22. de Script. Eccleſ. *omnes à paſſione Domini usque ad ſuam ætatem Eccleſiaſticorum Actuum texens hiſtorias, multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans* quinque libros *compoſuit, ut quorum vitam ſectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem.* Inter Scriptores Hiſt. Eccleſiaſticæ cum Clemente, Africano & Eu-

e) Baronius qui Abercium primus latinis inſeruit Martyrologiis ad 22. Octobr. ſcribit Sirletum illam Epiſtolam in antiquisſimo Codice ut ingentis pretii margaritam cuſtodiiſſe.

Digitized by Google

& Euſebio hunc Hegeſippum refert Sozomenus libro & capite primo p. 401. Fragmenta præclara hujus operis, & quod intercidiſſe inprimis dolendum eſt, ex Euſebio & Photio colligit Grabius T. 2. ſpecilegii Patrum p. 205-213. & Halloixius in Hegeſippi vita T. 2. operis jam ſæpe laudati de Scriptorum Orientalium Vitis, p. 703-715. De Hegeſippo vide etiam, ſi placet Henſchenium ad 7. Aprilis.

Jo. Maria Vincentius incerta fide quædam de S. Simeone allegat ex Hegeſippi *libro de ſupplemento Evangelicæ veritatis*, de quo vide Wagenſeilii tela ignea Satanæ p. 420. 424. ſeq. & Allatium de Simeonibus p. 2. De liberiore verſione latina librorum Joſephi *de bello Judaico*, quæ corrupto Joſippi nomine in Egeſippum vulgo refertur, non repetam quæ dixi lib. IV. c. 6. §. 2. ſed tantum addam quod Carolus Daubuſius lib. 1. de teſtimonio Joſephi de CHRISTO p. 16. teſtatur perinde ut in Ambroſianæ Bibl. Codice, quem inſpexit Mabillonius, ſic etiam in Codice Cantabrigienſi ad extremum libri primi exſtare hæc verba: *Beatiſſimi Ambroſii translatio ex Joſepho, Liber primus explicit.*

Fuit & Hegeſippus Tarentinus mediæ Poëta Comœdiæ, de quo dixi lib. II. c. 22. & Hegeſippus Halicarnaſſenſis, ſtrategus memoratus Diodoro Sic. lib. XX. p. 786. De Hegeſippis tribus 1. Hiſtorico, 2. Oratore cui orationem de Haloneſo tribuunt, & 3. Scriptore ὀψαρτυτικῶν vide Voſſium III. de Hiſt. Græcis p. 371. ſeq.

8. CLAUDIUS APOLLINARIS, Hierapolitanus in Phrygia Epiſcopus naſcenti circa A. C. 171. Montaniſtarum hæreſi ſe oppoſuit, nec multis annis poſt diem obiit ſupremum. De illo videndi præter Halloixium Tillemontius Tomo 2. Memor. Hiſt. Eccleſ. parte 3. p. 89. ſq. & Bollandus ad diem ſeptimum Februarii, licet Baronius in Martyrologio ſuo Apollinarem hunc ad diem octavum Januarii retulit. Interciderunt ejus.

Inſigne volumen pro fide Chriſtianorum ad M. Antoninum Verum. Hieron. c. 26. de Script. Eccleſ. & Euſebius IV. 27. Hiſt. ubi poſt vocabulum λόγος videntur excidiſſe verba ὑπὲρ τῆς πίςεως, ex Hieronymo & Nicephori IV. 11. ſupplenda.

Adverſus gentes libri V. Euſeb. Hieron. & Niceph. qui dialogi more ſcriptos innuit. Legit & Photius Cod. XIV.

De veritate libri II. Euſeb. Hieron. & Niceph. Incertum num idem opus ſub titulo περὶ εὐσεβείας καὶ ἀληθείας legerit Photius, an diverſum fuerit *de Pietate* περὶ εὐσεβείας, atque idem forte cum illo ὑπὲρ τῆς πίςεως jam memorato. In his Scriptis inter alia Catholicam do-

ctrinam de CHRISTO anima humana prædito aſſeruerat, ut teſtatur Socrates III. 7. Hiſt.

Contra Judæos libri II. Euſeb. & Nicephorus.

Contra Montaniſtarum naſcentem hæreſin Epiſtola. Euſeb. IV. 27. & V. 19. Hiſt. Theodorit. III. 2. de hæret. fab. Hieron. de S. E. c. 41. ubi de Serapione & c. 26. ubi de hoc ipſo Apollinari. Adverſus eosdem etiam Concilium Hierapoli celebraſſe traditur. Vide T. I. Concilior. edit. Labbei p. 599. Cæterum auctor innominatus, cujus fragmenta *contra Montaniſtas ex libris tribus ad Abercium Marcellum* apud Euſeb. V. 16. ſeq. leguntur, non Apollinaris eſt, ut perſvaſum etiam Baluzio p. 5. ſq. novæ collectionis Concilior, neq; Apollonius, de quo Euſeb. c. 18. neq; ut Valeſio & pluribus aliis placuit ASTERIUS URBANUS, qui p. 182. apud Euſebium tantum ut teſtis ab illo Scriptore adducitur, ut Dodwellus diſſ. IV. ad Irenæum §. 38. recte obſervavit: ſed alius, qui ſcripſit non ante A. C. 212. poſt Montanum jam defunctum, ſive *Rhodon* (quem adverſum Phrygas inſigne opus edidiſſe Hieronymus c. 37. tradit, & c. 39. Miltiadis in illo meminiſſe teſtatus,) ſive alius.

Contra Severianos Encratitas ſcripſiſſe Apollinarem teſtatur Theodoritus, an peculiari opere, non addit lib. I. c. 21. de hæreticis fabulis. Hæc contra Montaniſtas & Encratitas reſpiciens Hieronymus Epiſt. 84. ad Magnum, *quid*, inquit, *loquar de Melitone Sardenſi Epiſcopo, quid de Apollinario Hierapolitanæ Eccleſiæ ſacerdote, Dionyſioque Corinthiorum Epiſcopo, & Tatiano & Bardeſane & Irenæo Photini Martyris ſucceſſore, qui hæreſeon ſingularum venena ex quibus Philoſophorum fontibus emanarint, multis voluminibus explicarunt.*

De Paſchate liber, è quo fragmenta in Chronico Paſchali quod vulgo Alexandrinum audit p. 6. ſeq. edit. Cangii. Eadem leguntur in Uranologio Petavii ex eodem loco depromta p. 412. edit. Amſtelod.

9. SOTER Epiſcopus Romanus, cujus intercidit *Epiſtola ad Corinthios*, quam perinde ut Clementis Romani ad Eccleſiam Corinthiorum Epiſtolam publice lectam & legendam ſcribit Dionyſius Corinthius apud Euſeb. IV. 24.

Liber contra Cataphrygas ſive Montaniſtas. Vide auctorem Prædeſtinati c. 26. & 86.

Epiſtolas duas decretales, quæ ſub Soteris nomine hodie latine exſtant, ſuppoſititias eſſe nemo dubitat. Plura de Sotere ſuggerent Scriptores de Vitis Pontificum, & Bollandus 22. April.

10. DIO-

Digitized by Google

10. DIONYSIUS Corinthi ante Bacchyllum Epiſcopus, Sotere Romanum Epiſcopatum tenente circa A. C. 170. clarus ſcripſit varias Epiſtolas, quarum titulos & fragmenta quædam Euſebius IV. 23 ſervavit. Ex Epiſtola ejus ad Romanos etiam nonnulla leguntur II. 25 Hiſt. Confer & Hieron. c. 27. Catalogi. Martyrium ſubiit imperante M. Antonino. Confer Henſchenium VIII. Aprilis. Halloixium & Caveum in Dionyſii Vita, Grabium T. 2. ſpicilegii Patrum p. 214. ſeq. In Liberati breviario c. 10. citatur Dionyſius Areopagita Corinthiorum Epiſcopus. Sed vocabulum Areopagitæ ibi expungendum, ut Warthonus p. 285. ad Uſſerii diſſ. de Areopagita obſervavit.

11. APOLLONII tres, unus Commodo Imperante Romæ paſſus Martyrium, de quo Hieronymus Epiſtola 84. ad Magnum: *Scripſit & Miltiades contra Gentes volumen egregium. Hippolytus quoque & Apollonius Romanæ Urbis Senator* f) *propria opuſcula condiderunt.* De *Apologia* ejus pro Chriſtianis quam in Senatu pronunciavit, videndus Euſebius V. 21. & Hieron. c. 42. Catalogi. Ceterum hic Apollonius licet inter Græcos in Epiſtola Hieronymi refertur, non Græce dixit ſed latine, ut idem Hieronymus c. 53. docet. At Euſebius Græce redditam illius Apologiam ſuæ Martyrum Hiſtoriæ inſeruerat, ſed quæ hodie non exſtat. De hoc Apollonio plura Tillemontius T. 3. memor. Hiſt. Eccleſ. & Henſchenius ad XVIII. Aprilis, T. 2. p. 539. ſeq.

Alter Apollonius, *Epheſi* Epiſcopus ſub eodem Commodo & Severo clarus, adverſus Cataphryges & Pepuzianos ſcripſit, teſte auctore Prædeſtinati c. 26. 27. Fragmenta vide apud Euſebium V. 18. Adverſus hunc Apollonium & Soterem Epiſcopum Romæ pro Montani ſecta pugnavit Tertullianus, ut idem auctor prædeſtinati c. 26. & 86. Nimirum ut ex Hieronymo c. 40. Catalogi diſcimus, librum ſeptimum operis deperditi περὶ ἐκστάσεως proprie adverſus Apollonium elaboraverat.

Tertius denique Apollonius Epiſcopus *Corinthiorum* Cerdonis, oppugnator, de quo auctor Prædeſtinati c. 23.

12. PINYTUS & ipſe ſub Antoninis clarus, Cnoſſiæ in Creta Epiſcopus, Dionyſii Corinthii æqualis, cujus Epiſtolæ ad Cnoſſios de nuptiis & caſtitate reſpondit. Vide Euſeb. IV. 21. & 23. & Hieron. c. 27. Catalogi, Niceph. IV. 8. & Baronium ad Martyrolog. Rom 10. Octobr. Halloixium T. 2. p. 786. ſeq.

13. PHI-

f) Senatorem fuiſſe hunc Apollonium non ſine cauſa dubitat Stephanus le Moyne, quem vide prolegom. ad Varia Sacra * 32.

13. PHILIPPUS Gortynæ Metropolis in Creta Epiſcopus, eidem Dionyſio Corinthio apud Euſeb. IV. 23. laudatus, *σπουδαιότατον λόγον* ſcripſit adverſus hæreticum Marcionem. id. IV. 25. Hieron. c. 30. Niceph. IV, 9. Laudatur in Martyrologiis & Sanctorum Actis 13. April. Confer Halloixium in Oriental. Scriptor. Vitis Tomo II. De aliis Marcionis oppugnatoribus vide B. Ittigii diſſ. de hæreſiarchis p. 154. ſeq. & Wetſtenium ad Origenem p. 6.

14. MUSANUS inter Philippi & Pinyti æquales ab Euſebio IV. 21. memoratus ſcripſit *ἐπιστρεπτικώτατον* ſive *κάλλιστον λόγον ἀποτρεπτικὸν* ad fratres quosdam qui ad Encratitarum hæreſin defecerant. id. IV. 28. Hieron. c. 31. Niceph. IV. 11. Hinc inter Severianorum oppugnatores Muſanus laudatur etiam à Theodorito lib. 1. hæret. fab. c. 20.

15. MODESTUS Irenæo apud Euſebium jam præmittitur IV. 21. jam poſtponitur IV. 25. ubi præ cæteris eum hæreſin Marcionis egregie oppugnaſſe ſcribit. Librum illum ad ſuam ætatem perſeveraſſe teſtatur Hieronymus c. 32. additque ferri ſub nomine ejus & alia *συγγράμματα*, *ſed ab eruditis*, inquit, *quaſi ψευδεπίγραφα repudiantur.* Fuere & alii Modeſti, ut præter plurimos Martyres hoc nomine & in Hiſt. Romana atque antiquis inſcriptionibus obvios, Julius Modeſtus Hygini libertus Grammaticus, de quo viri docti ad Svetonium & Gellium: Modeſtus idem an alius ſub cujus nomine libellum de vocabulis rei militaris habemus, item Modeſtus quem laudat Philargyrius ad Virgilii 2. Georgic. v. 496. & lib. 3. v. 53.

16. MILTIADES *πρὸς τοὺς* * *κοσμικοὺς ἄρχοντας*, h. e. ad Marcum & Lucium, vel ad Marcum & Commodum ſcripſit *Apologiam pro Chriſtianis.* Vide Dodwellum diſſ. IV. ad Irenæum §. 38. Ab illa diverſus λόγος πρὸς Ἕλληνας de quo Hieron. c. 84. *Scripſit & Miltiades contra gentes volumen egregium.* Præterea fuit ipſius liber *adverſus Judæos*, & alius *adverſus Montaniſtas*, in quo inter alia diſputavit non decere Prophetam in ecſtaſi loqui. Ex illo Anonymus adverſus Montaniſtas Scriptor apud Euſebium V. 17. quædam retulit fratrem eum appellans: ubi pro Μιλτιάδου male Ἀλκιβιάδου habent quidam Euſebii Codices. Quemadmodum verba V. 16. *λόγον εἰς τὴν τῶν μετὰ Μιλτιάδην λεγομένων αἵρεσιν* rectius Valeſio exponit Dodwellus p. 371. ad Irenæum. Anonymum illum Hieronymus c. 39. *Rhodonem vocat*, ſed ibidem parum accurate ſcribit Apologeticum Miltiadis datum *Principi illius temporis*, cum

* His opponuntur ἄρχοντες Ἐκκλησιῶν ſive Epiſcopi. Euſeb. IV. 24. extrem.

eum ex Euſebio debuiſſet ſcribere *Principibus*. Ex eo autem quod Tertullianus Miltiadem *Eccleſiæ Sophiſtam* vocat c. 5. adverſus Valentinianos, non licet concludere eum fuiſſe Rhetorem, ſed Sophiſta potuit appellari; ſive eodem modo quo Tatianus ſupra §. 20. atque à Chriſtiana quam coluit Philoſophia ἀφ' ἧς μετῄει φιλοσοφίας, ut verbis Euſebii de Miltiade utar, ſive quod in Apologetico & libro contra gentes veluti in foro cauſam Chriſtianorum egit. In Honorii Auguſtod. Codicibus male ſcribitur *Melciades*. Cæterum fuit quidam Rhetor Miltiades noſtro prior, cujus apud Senecam controverſ. 25. mentio.

17. SERAPION in Epiſcopatu Antiocheno circa A. C. 190. Maximini ſucceſſor, ex cujus *Epiſtola ad Caricum & Ponticum* adverſus falſas Prophetias Montaniſtarum; fragmentum apud Hieron. c. 41. ex Euſebii V. 19. qui etiam ſubſcriptiones quaſdam aliorum Epiſcoporum adjunxit. De aliis ejus Scriptis; ut libro *ad Dominum* qui ad Judæos defecerat, variisque *Epiſtolis*, & *libro* cujus præfationem ibidem producit, *contra Evangelium* ſub *Petri* nomine falſo editum & Docetis probatum, vide Euſebii VI. 12. Serapioni in Epiſcopatu Antiocheno circa A. C. 214. ſucceſſit Aſclepiades. Confer ſi placet Halloixium T. 2. de Oriental. ſcriptorum Vitis.

18. PANTÆNUS Athenienſis ex Stoico Philoſopho Chriſtianus & Scholæ Catecheticæ Alex. præfectus, cui Clemens Alex. diſcipulus ejus ſucceſſit, licet Clementis Pantænum ſucceſſorem fuiſſe à Philippo * Sidete traditur: quod forte ita verum eſſe poteſt, ut poſt ſuum ex India reditum, in quam ad Evangelium propagandum miſſus erat à Demetrio Alexandrino Epiſcopo, in Schola Alexandrina iterum docuerit. Hic Pantænus, ſi à Clemente per *apem Siculam* intelligitur I. Strom. p. 274. non ſane ita dicitur quod Patria eſſet Siculus, ſed potius quod inſtar Siculæ apis (erat enim in Sicilia & Hyblæo monte ** mel apiarium celebratiſſimum) ex Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis dulciſſimum mel noſſet componere. Plura de Pantæno Euſebius V. 10. Hieron. c. 36. Photius Cod. 118. & è recentioribus Halloiſius, Tillemontius, Caveus. Citatur Pantænus aliquando in eclogis Theodoti p. 808. ubi Clemens: Πανταῖνος δὲ, inquit, ἡμῶν ἔλεγεν. & non minus viva voce quam διὰ συγγραμμάτων, divinorum dogmatum theſauros expoſuiſſe ab Euſebio traditur. Nullius tamen ſcripti titu-

Bb lum

* Dodwell. ad Irenæum p. 501. ſeq.
** Vide Plin. XI. 13. & 14.

lum appoſuit Euſebius, forte quia nullum ipſe vidit; uti nec Hieronymus, licet *multos ejus in Scripturam commentarios* extare ſcribit, Euſebi verba ſicuti ſolet interpretans, non quæ ipſe legerit recenſens.

19. RHODON Aſianus, à Tatiano Romæ in Scripturis eruditus, male *Corodon* dicitur in indiculo hæreſium qui ſub Hieronymi nomine extat, c. 18. ubi Apellem Hæreticum ab eo reprehenſum legas. *Colloquii cum Apelle* à Rhodone habiti mentio apud Euſeb. V. 13. & operis *adverſus Marcionitas* mire in ſeipſis disſidentes *ad Calliſtionem: commentariorum item in Hexaëmeron*, & voluminis à Rhodone promisſi, quo ἐπιλύσεις ſive ſolutiones quæſtionum è ſacris literis à Tatiano propoſitarum traditurum ſe recepit. Hieronymus c. 37. addit *adverſum Phrygas* ſive Montaniſtas *inſigne opus*, putavit enim Rhodonem illius eſſe auctorem ex quo fragmenta exhibet Euſebius V. 16. 17. Vide quæ ſupra in Apollinari & Aſterio Urbano.

20. BACCHYLLUS Corinthiorum Epiſcopus, Dionyſii de quo ſupra ſucceſſor, atque caput Epiſcoporum Achajæ (unde Archiepiſcopum dici ab auctore Synodici, à Pappo editi obſervat Caveus) Euſebio V. 22. & 23. memoratur, quo poſteriore loco *Epiſtola de Paſchate* ab eo ſcriptæ meminit, *elegantem librum* vocat Hieronymus c. 44. Idem forte qui *Bacchylides* apud Euſeb. IV. 23.

21. PALMA Epiſcopus Amaſtridis & cæterarum Eccleſiarum Ponti, cujus meminit Dionyſius Corinthi Epiſc. apud Euſebium IV, 23. videtur auctor fuiſſe *Epiſtolæ de tempore Paſchatis celebrandi*, nomine Epiſcoporum Ponti ſcriptæ ad Victorem Epiſcopum Romanum, cujus apud eundem Euſebium V. 23. mentio.

22. THEOPHILUS Cæſareenſis. Vide ſupra in Theophilo Antiocheno, ubi varios Theophilos recenſui. Meminit Euſebius V. 22. 23. & 25. Hieron. c. 43. Acta Concilii Palæſtini, quæ ſub Theophili nomine extant, ſuſpecta etiam videntur Ittigio appendice diſſ. de Hæreſiarchis p. 53. Clementis Alex. Præceptorem fuiſſe, recte contra Baronium negant viri docti.

23. POLYCRATES Epheſinæ Eccleſiæ Antiſtes, atque caput Epiſcoporum Aſiæ, ex cujus *Epiſtola* de controverſo Paſchatis celebrandi tempore *ad Victorem* Rom. Eccleſiæ Epiſcopum A. C. 196. defunctum, cum Polycrates annum ætatis 65. ageret, ſcriptâ, fragmentum occurrit duplex apud Euſebium V. 25. Pars prioris fragmenti etiam extat apud Euſeb. III. 31. & latine apud Hieron. c. 45. de S. E. Apud Euſebium ibi male ἀναζητήσει legitur pro ἀναςήσει. De ſuppoſititiis

titiis *S. Timothei Actis* quæ ad hunc Polycratem falſo referuntur, dixi in Codice Apocrypho N. T. p. 812 ſq. Excerpta ex hoc ſcripto refert Photius cod. 254. nullo laudato nomine autoris, ſed tantum hoc titulo: Ἐκ τῆ μαρτυρικῆς Τιμοθέε τῦ Ἀποςόλε συγγραφῆς. Et Joh. Bollandus a) teſtatur nullum autoris nomen in Græcis codicibus eſſe præfixum, licet habent illud latina exemplaria jam à Sigeberti Gemblacenſis usque ætate, hic enim cap. 3. libri de Scriptoribus Eccleſiaſticis, *Polycratem* Epheſiorum Epiſcopum affirmat hiſtoriam de martyrio Timothei conſcripſiſſe. Quod libenter credit Bollandus, atque Polycrati Epheſino, ſcriptori circa extremum ſecundi à Chriſto nato ſeculi claro illa Acta vindicat. Verum ſolidioribus argumentis ductus eadem longe poſt Polycratis illius tempora, ſeculo ſexto aut fortasſis quinto, à quodam Epheſinæ Eccleſiæ homine conſcripta eſſe contendit Tillemontius T. 2. memor. ad H. E. p. 265. ſeq. 475. ſeq. Polycrati etiam abjudicant Baronius ad Martyrolog. Rom. 24. Jan. Aubertus Miræus notis ad Sigebertum, Voſſius de Hiſt. Græcis p. 207. Gvil. Caveus in vita Timothei p. 50. ſeq. editionis Anglicanæ & in Hiſtoria literaria, Hermannus Witſius in Exerc. de Timotheo T. 2. Miſc. ſacr. aliique. Vide etiam Petrum Halloiſium in vitis Patrum Orientalium T. 1. p. 559. Acta martyrii Timothei ſcripta à Simeone Metaphraſte nihil aliud ſunt quam Polycrati tributorum liberior paraphraſis, neque veriſimilis eſt ſententia Leonis Allatii b) qui etiam altera illa adſcribit eidem Simeoni, cum ante Simeonem à Photio lecta fuerint. Edita ſunt utraque à Bollando, c) priora Polycrati tributa plus ſimplici vice inter vitas ſanctorum vulgata habentur etiam latine in Petri Pithœi Miſcellaneis Eccleſiaſticis, editis una cum Franciſci Pithœi Codice veteris Canonum Eccleſiæ Romanæ Pariſ. 1687. fol.

24. ATHENOGENES Martyr; de quo Martyrologia & Acta Sanctor. 18. Januar. *Hymnum* adſtantibus, jam ad ignem feſtinans reliquiſſe traditur, in quo Spiritum S. Deum celebravit teſte Baſilio de Spiritu S. c. 29. Ab hoc Athenogenis hymno diſerte eodem loco diſtin-

Bb 2

a) Ad 24. Januar. T. 2. Act. Sanctor. p. 566.

b) Lib. de Simeonum ſcriptis p. 126.

c) Latine tantum, non etiam Græce, ut affirmat Clariſſ. Caveus in Hiſt. literar. ubi de Polycrate.

Digitized by Google

ſtingvit Baſilius hymnum antiquiſſimum veſpertinum, cujus auctorem ait ſe ignorare, & qui ille ipſe videtur quem hodie adhuc in uſu habet Eccleſia Græca, & Athenogeni male tribuunt viri docti, ut Goarus p. 32. ad Evcholog. & Græci in Horologio. Alii minus etiam veriſimiliter auctorem putarunt *Sophronium* Patriarcham Hieroſol. Baſilio longe juniorem. Confer Thomæ Smithi Miſcellanea priora Lond. 1686. 8. edita p. 152. è quo Hymnum illum veſpertinum Græcorum, brevis enim eſt, una cum matutino, quem & ipſum ſine cauſa Athenogeni viri docti tribuunt, integrum apponere juvat, licet utrumque etiam dedit Uſſerius diſſ. de ſymbolo Apoſtolico Rom. Eccleſiæ vetere, Oxon. 1660. 4. p. 31. De hymno Clementis Alex. quem Antigeni (Athenogeni, credo, ſcribere voluit) adſcribit Cangius, dixi ſupra p. 104. Apud Epiphanium autem LXIV. 21. pro Athenogene nomen Athenagoræ reponendum eſſe, multi jam poſt Leopardum docuerunt & ipſe monui ſupra p. 85.

Ὕμνος ἑσπερινός.

Φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης ἀθανάτου Πατρὸς οὐρανίου, ἁγίου, μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινὸν, a) ὑμνοῦμεν Πατέρα, b) Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα c) Θεόν. d) Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς e) αἰσίαις, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδοὺς, f) διὸ ὁ κόσμος σε δοξάζει.

Hymnus Veſpertinus.

Lumen hilare ſanctæ gloriæ immortalis Patris Cœleſtis, Sancti, Beati, JEſu Chriſte, quum ad ſolis occaſum pervenerimus, lumen cernentes Veſpertinum, laudamus Patrem & Filium & Spiritum Sanctum Deum. Dignus es tempore quovis ſanctis vocibus celebrari, Fili Dei, Vitæ dator, quapropter mundus Te glorificat.

Alia προσφώνησις & εὐχαριστία ἐπιλύχνιος in Conſtitutt. Apoſtolicis VIII. 36. ſeq. Præter quam in iiſdem Conſtitutt. II. 59. veſperi dicendus commendatur Pſalmus CXL. (Hebr. 141.) ἐπιλύχνιος ideo à Græcis dictus, & cum hymno ſive εὐχαριστία ἐπιλυχνίῳ perperam confuſus à ſummo Viro Jacobo Uſſerio: mane vero Pſalmus LXII. (Hebr. 63.) Confer utroque in loco Cotelerium.

*Ver-

a) αἰνοῦμεν. Baſilius.
b) καὶ υἱὸν, Baſil & ad finem Pſalterii in Bibl. Bodl.
c) θεοῦ, Baſil. & Pſalter.
d) ἄξιος εἶ, Pſalter.
e) ὁσίαις. id.
f) δι' ὃν κόσμος ἑορτάζει. id.

* Verba Baſilii hæc ſunt: ἔδοξε τοῖς πατράσιν ἡμῶν μὴ σιωπῇ τὴν χάριν τοῦ ἑσπερινοῦ φωτὸς δέχεσθαι &c. *Viſum eſt Patribus noſtris veſpertini luminis gratiam haudquaquam ſilentio excipere, ſed mox ut apparuit, agere gratias. Quis autem fuerit autor illorum verborum quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas,* ὅστις μὲν ὁ πατὴρ τῶν ῥημάτων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν, *dicere non poſſumus. Populus tamen antiquam profert vocem, neque cuiquam viſi ſunt impietatem committere qui dicunt;* αἰνοῦμεν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα Θεοῦ. *Laudamus Patrem & Spiritum S. DEI.* Subjungit deinde: εἰ δέ τις καὶ τὸν ὕμνον Ἀθηνογένους ἔγνω &c. *Quod ſi quis etiam novit Athenogenis hymnum, quem tanquam aliud aliquod* ἐξιτήριον *valedictionis munus* τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ *iis qui præſentes aderant reliquit, feſtinans jam ad conſummationem martyrii per ignem, is novit & Martyrum ſententiam de Spiritu.*

Ὕμνος Ἑωθινός.

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ ** καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Αἰνοῦμέν σε, Εὐλογοῦμέν σε, Προσκυνοῦμέν σε, Δοξολογοῦμέν σε, Εὐχαριστοῦμέν σοι διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν. Κύριε Βασιλεῦ ἐπουράνιε, Θεὲ Πατὴρ παντοκράτωρ. Κύριε Υἱὲ μονογενῆ, Ἰησοῦ χριστὲ καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Κύριε ὁ Θεὸς, Ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν. Ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐλέησον ἡμᾶς, Ὅτι σὺ εἶ μόνος ἅγιος, Σὺ εἶ μόνος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός, Ἀμήν.

Hymnus Matutinus.

Gloria in excelſis Deo, & in terra Pax, Hominibus bonæ voluntatis. Laudamus Te, Benedicimus Te, Adoramus Te, Glorificamus Te, Gratias agimus Tibi, propter magnam gloriam Tuam. Domine Deus, Rex cœleſtis, Deus Pater Omnipotens. Domine Fili unigenite JEſu Chriſte, Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, qui tollis peccata mundi, Miſerere nobis. Qui tollis peccata mundi, ſuſcipe deprecationem noſtram. Qui ſedes ad dextram Patris, Miſerere nobis. Quoniam Tu ſolus ſanctus, Tu ſolus Dominus, Tu ſolus altisſimus JEſu Chriſte, cum Sancto Spiritu, in gloria DEI Patris. Amen.

Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε, καὶ αἰνήσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καταξίωσον Κύριε καὶ τὴν ἡμέραν ταύ-

** Conſtitutiones Apoſtolicæ VII. 47.

τὴν ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ἐγὼ εἶπα, Κύριε, ἐλέησόν με, ἴασαι τὴν ψυχήν μου ὅτι ἥμαρτόν σοι. Κύριε πρὸς σὲ κατέφυγα, Δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά Σου, ὅτι Σὺ εἶ ὁ Θεός μου, Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. Παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσίν σε. Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.

25. HERACLITUS cujus *εἰς τὸν Ἀπόστολον* ſive *in Pauli Epiſtolas* commentaria memorat Euſebius V. 27. Hiſt. & Hieronymus c. 46. ubi *Heraclius* appellatur, & in Græco interprete Ἡράκλειος. Sed forte ex corrupto Hieronymi codice Græcum interpretem aliquis ita interpolavit. Nam ab Hieronymo etiam ſcriptum olim fuiſſe *Heraclitus*, conjicias ex Freculfo, Honorio Auguſtodunenſi & aliis Hieronymi deſcriptoribus. Apud Nicephorum quoque IV. 35. Hiſt. Ἡράκλειτος, ubi eum *θεῖον ἄνδρα* vocat, atque ait primum fuiſſe qui in Apoſtolum ſcripſerit, *ὃς καὶ εἰς Ἀπόστολον πρῶτος σπουδάζειν ἐπέβαλλε*. *Heraclium* tamen habent etiam Rufini Codices.

26. BARDESANES Edeſſenus cum Valentinianis primum ſentiens, ſed poſtea illius & aliarum hæreſeon oppugnator, auctorque variorum *dialogorum* Syriaca lingua ſcriptorum, qui Græce deinde à diſcipulis Bardeſaniſtis verſi fuerunt, atque in his dialogi *de fato*, ad Antoninum (M. Antoninum ** Imperatorem) ex quo fragmentum inſigne apud Euſebium VI. 10. præparat. Confer ejuſd. Euſebii Hiſt. IV. ult. Epiphan. hæreſi 56. Phot. Cod. 223. p. 342. ſq. 364. Hieron. c. 33. Wetſtenium ad Origenem contra Marcionitas d. 49. ſeq. & Frid. Struntzii Hiſt. Bardeſanis & Bardeſaniſtarum, Witeb. 1710. 4. Ex Bardeſane Babylonio nonnulla de Philoſophis Judæorum refert Hieron. 2. in Jovinian. p. 206. & Porphyrius fragm. de ſtyge. Etiam HARMONIUM Bardeſanis filium multa Syriaco ſermone ſcripſiſſe tradit Theodoritus I. 23. hæret. fab. erroresque utriusque confutatos ab Ephraimo Syro, qui etiam Cantica Harmonii ſacra ab erroribus liberavit. id. IV. 29. Hiſt.

27. MA-

** Non Helagabalum, ut Dodwell. IV. 35. ad Irenæum, & Grabius T. I. ſpicileg. p. 317.

Digitized by Google

27. MAXIMUS de quo Nicephorus IV. 35. Hiſt. ex Euſebii V. 27. *Μάξιμος ἐν τῷ ᾀδομένῳ ζητήματι τοῖς αἱρεσιώταις, πόθεν ἡ κακία, καὶ περὶ τοῦ γενητὴν ὑπάρχειν τὴν ὕλην, λύσεις ἀναντιῤῥήτους παρέχει.* *Unde malum, & quod materia à DEO facta ſit.* Hieron. c. 47. Vide infra ubi de Dialogo Origeni tributo contra Marcionitas. Rufinus Euſebii interpres & Honorius *Maximinum* vocat, quo nomine fuit illa ætate Epiſcopus Antiochenus.

28. CANDIDUS *in Hexaëmeron* ſcripſit teſte Euſebio V. 27. & Hieronymo c. 48. ac primus quidem ſi Nicephoro credimus. Sed præter Philonem Judæum hoc jam fecerat Juſtinus Martyr, ut ſupra notare me memini.

29. APION, itidem *in Hexaëmeron.* Euſeb. & Hieron. c. 49. Male *Appius* apud Rufin.

30. SEXTUS, quem *de reſurrectione* ſcripſiſſe Euſebius V. 27. & Hieron. c. 50. referunt: forte eſt ille Eccleſiaſticus Philoſophus Sextus, quem laudat S. Maximus ad c. 5. Dionyſii de Myſtica Theol. T. 2. p. 55.

31. ARABIANUS ſub Imp. Severo inter ſcriptores Chriſtianos clarus, licet nec Euſebius V. 27. nec Hieronymus c. 31. argumentum ejus monumentorum prodidit. Male *Brabianus* Βραβιανὸς in Hieronymi & Sophronii Codicibus.

32. JUDAS *de LXX. hebdomadibus* Danielis ſcripſit & *χρονογραφίαν* perduxit usque ad Annum decimum Severi h. e. CHRISTI 202. Euſeb. VI. 7. Hieron. c. 52. ubi *ſuperiorum temporum* non eſt intelligendum de temporibus LXX. hebdomades præcedentibus, nihil enim tale apud Euſebium.

De HÆRETICIS primi & ſecundi à CHRISTO nato ſeculi, eorumque erroribus diſſerere non eſt mei inſtituti, & in omnium manibus ſunt quæ de illo argumento commentati ſunt etiam novisſime viri Clarisſimi Tillemontius, Natalis Alex. & Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum, & Ittigius noſter in diſſertatione de Hæreſiarchis ævi Apoſtolici & Apoſtolico proximi, Lipſ. 1690. 4. ejusque appendice, ibid. 1696. 4. Quoniam vero iidem Hæreſiarchæ etiam monumenta quædam reliquiſſe traduntur, univerſa licet hodie deperdita, eorum brevem elenchum hoc loco ſubjicere juvat.

SIMONIS Magi & CLEOBII *ᾠδὴ βιβλία* memorantur in Conſtitutt. Apoſtol. VII. 16. Ex Simonianis pauca fragmenta exſtant

exſtant, quæ ex Hieronymo in Matthæi XXIV. & Moſe Barcepha III. I. de paradiſo exhibet Grabius T. I. ſpicilegii Patrum. p. 307. ſeq. Simonis *cum Petro Apoſtolo diſceptationem* ſive ἀντιῤῥητικὺς λόγυς ut vocantur Dionyſio lib. de divinis Nom. c. 6. refert præter Pſeudo-Marcellum falſumque Abdiam Pſeudo-Clemens in recognitionum libro 2. ſeq. De Simonitarum & aliorum Hæreticorum falſis *Evangeliis* videat lector ſi tanti eſt quæ collegi pridem in Codice Apocrypho Novi Teſt. quemadmodum & de CERINTHI *Apocalypſi*.

DOSITHEI Samaritani libros à Doſitheanis ſua adhuc ætate jactatos memorat Origenes Tomo XIII. in Johannem p. 219. Legit etiam Eulogius apud Photium, qui videndus Cod. 230. pag. 466. 467. 468.

NICOLAITARUM βιβλία τινὰ ἐξ ὀνόματος τῦ ἰαλδαβαὼθ ποιήσευόμενα deteſtatur Epiphanius XXV. 3. p. 78.

BASILIDIS Alexandrini † *Evangelium* atque *libri* 24. ἐξηγητικῶν *ſive Commentariorum* in illud Evangelium, itemque *Propheta Barcabbas* & *Barcoph*, atque *Odæ* veteribus memorantur, de quibus ſcriptis vide Valeſium ad Euſebii IV. 7. Caveum ad A. 112. atque inprimis Grabii ſpicilegium T. 2. p. 37. ſeq. qui fragmenta etiam à ſe collecta exhibet ex Clemente Alex. Origene atque Archelai diſp. cum Manete. Baſilidianorum mira ſigilla ac myſticæ figuræ paſſim adhuc in veteribus gemmis exſtant, quales exhibent vel illuſtrant Johannis Chifletii Abraxas Proteus, Kircherus T. 2. Oedipi part. 2. p. 459. ſeq. Joannes Macarius in disquiſitione poſtuma de gemmis Baſilidianis, Godfridus Wendelinus Epiſtola ad Jo. Chifletium, Georgius Francus in diſſ. de Abracadabra Sereni Sammonici, Montfauconus p. 180. Palæographiæ Græcæ. ISIDORUS Baſilidis filius ſcripſerat libros ἐξηγητικῶν in Prophetam Παρχὼρ ſive Βαρκὼφ à patre ſuo confictam, & librum περὶ προσφυῦς ψυχῆς, & ἠθικὰ ſive παραινέσεις, ex quibus fragmenta à Clemente Alex. & Epiphanio ſervata exhibet & illuſtrat Grabius T. 2. ſpicilegii p. 65. ſeq.

VALENTINI etiam fragmenta idem p. 50. ſeq. emendatiora exhibet, ſcripſerat enim ille *Pſalmos*, *Epiſtolas*, *Homilias & Evangelium*. Num librum etiam qui *Sophia* inſcriptus fuerit, neſcio an ſatis firmiter probetur ex his Tertulliani c. 2. adverſus Valentinianos: Do-

† Alius Baſilides Pentapolitanus Epiſcopus, ad quem ſcripſit Dionyſius Alex. Alius Baſilides Paphlago, de quo Baſilius Epiſt. 72. 73.

Digitized by Google

Docet ipſa Sophia, non quidem Valentini ſed Salomonis. Notum enim eſt inter Valentini æones fuiſſe etiam Sophiam, quemadmodum & inter Cabbaliſtarum Sephiroth Sophia locum nobilem occupat, è qua Judæorum Cabbala Valentinianorum æonum *συζυγίας* repetitas eſſe, probe obſervavit Rev. Joh. Franciſcus Buddeus, in diſſ. erudita de Hæreſi Valentiniana, quæ introductioni ejus ad Philoſophiam Hebræorum ſubjicitur.

HERACLEONIS *ἐξηγητικὰ in Evangelia* Lucæ & Johannis ab Clemente Alex. & Origene memorantur & impugnantur. Vide Grabium T. 2. ſpicileg. p. 83. ſeq. qui EPIPHANIS quoque fragmenta ex *libro de juſtitia* p. 61. ſeq. exhibet, ſervata ab eodem Clemente. Et p. 69-80. fragmentum prolixum PTOLEMÆI Gnoſtici ex Epiſtola ad Floram, adverſus Legem Moſaicam, quod Epiphanius hæreſi XXXIII. 3. ſeq. ſervavit.

MARCIONIS * *antitheſium volumen*, opus ex contrarietatum oppoſitionibus Antitheſes cognominatum, & ad ſeparationem Legis & Evangelii coactum memorat Tertullianus IV. 1. contra Marcionem, & toto illo libro confutat. Itaque apud Hieronymum 1. adverſus Rufin. male legebatur *ἀρτιώσεις Marcionis* pro *ἀντιθέσεις*, ut à Gravio recte animadverſum & in nova Hieronymi editione quam curavit Marcianæus, emendatum. Præterea Marcion rejectis cæteris ſacris libris duo *συνταγμάτα* ſuis commendavit, *Evangelium Lucæ* & *Apoſtolicum* ſive Epiſtolas decem Pauli, ambo variis modis interpolata, de quibus prolixe Epiphanius hæreſi XLII. & idem Tertullianus, qui etiam *Epiſtolarum* Marcionis mentionem facit lib. 1. contra Marcion. c. I. & lib. 4. c. 4. & de carne CHRISTI c. 2.

MONTANI, ALCIBIADIS, ** THEODOTI, ATTALI, nec minus mulierum PRISCÆ ſive PRISCILLÆ & QUINTILLÆ atque MAXIMILLÆ *prophetiæ*, *viſiones & revelationes* paſſim memorantur, quibus plurimum tribuit Tertullianus (Epiſcopum etiam Romanum illas agnoviſſe teſtatus c. 1. adverſus Praxeam) & auctor Actorum SS. Perpetuæ ac Felicitatis, quem tamen Montaniſtis adſcribere veretur Dodwellus diſſ. IV. Cyprianicæ §. 8. ſeq. & Ruinartus in Actis ſelectis Martyrum. Et Tertulliano illa acta lecta fuiſſe negat Conringius in Epiſtolis ad Furſtenbergium

Cc Epiſco-

* Alius Marcion Smyrnæus, qui de ſimplicium medicamentorum effectibus ſcripſit teſte Plinio XXVIII. 4.

** Vide Euſeb. V. 3.

Epiſcopum Paderbornenſem, quas ſi placet vide p. 28. ſeq. Montani ſcholæ deberi partem *Oraculorum* quæ velut *Sibyllina* hodie circumferuntur, virorum quorundam doctisſimorum ſed parum veriſimilis eſt hariolatio, ut notavi ſupra lib. 1. c. 33. n. 16 Pauca quædam Prophetiarum Montani fragmenta apud Epiphan. hæreſi XLVIII.

PROCLUS ſive PROCULUS qui *contra Valentinianos* ſcripſit teſte Tertull. c. 5. contra Valentinianos, *virginis ſenecta & Chriſtiana eloquentiæ dignitas*, idem Montani aſſecla, in Theodoriti codicibus male Patroclus, quem Cajus teſte Photio Cod. 48. & Euſeb. II. 25. III. 31. Hiſt. impugnavit. Confer Stephanum le Moyne notis ad Varia ſacra p. 939. 943.

JULII CASSIANI, qui Valentini diſcipulus & Docetarum promachus fuit, ἐξηγητικῶν volumina & librum περὶ ἐγκρατείας ἢ περὶ εὐνουχίας memorat, ex iisque nonnulla producit Clemens Alexandrinus.

De PHILUMENÆ *revelationibus* ſive Φανερώσεσι quas jactavit APELLES, & de Apellis ipſius *libris Syllogiſmorum* adverſus Moſis hiſtoriam, quorum duodequadrageſimum allegat Ambroſius lib. de Paradiſo c. 5. vide B. Ittigii diſſ. de hæreſiarchis p. 158. Meminit etiam Origenes Homilia 2. in Geneſin: *Apelles diſcipulus Marcionis, ſed alterius hæreſeos magis quam ejus, quam à Magiſtro ſuſcepit, inventor extitit. Is dum asſignare cupit ſcripta Moſis nihil in ſe Divinæ ſapientiæ, nihilque Sancti Spiritus continere, exaggerat hujusmodi dicta &c.* Omitto de falſo Apellis Evangelio, quod Hieronymus proœmio in Matth. commemorat ſive de corruptione ſacris Evangeliorum libris ab Apelle illata, quam alteri etiam Marcionis diſcipulo LUCANO tribuit Origenes 2. contra Celſum p. 77. μεταχαράξαντας δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἄλλους οὐκ οἶδα ἢ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος, καὶ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, οἶμαι δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Λουκανοῦ. Hic utrum idem ſit cum LUCIO ſive *Leucio Charino*, Apocrypharum *Periodorum Apoſtolicarum* auctore, quas recenſet Photius Cod. 114. & de quibus in Codice Apocrypho Novi Teſt. à me dictum eſt, eruditi viderint.

De HERMOGENE ac THEODOTO nihil habeo quæ addam clarisſimi Cavei obſervatis, iisque quæ de Theodotis ſupra in Clemente Alexandrino dicta ſunt. Itaque jam ad tertii à CHRISTO nato ſæculi ſcriptores Chriſtianos progredi juvat.

XXV.

Digitized by Google

XXV. S. HIPPOLYTUS Doctor Eccleſiæ γλυκύτατος καὶ εὐνούστατος * *dulciſſimus & perſpicuus maximè*, diſcipulus S. Irenæi, ut Hippolyto ipſo teſte Photius Cod 121. ſcribit: Sed quod ibidem Origenis a) familiarem & ἐργοδιώκτην facit, licet ſuffragio Syncelli p. 358. confirmetur, error eſt ex male intellectis Euſebii VI. 23. & Hieronymi c. 61. Catalogi, verbis hauſtus, atque ab Valeſio ad Euſeb. & Huetio in Origenianis p. 11. confutatus. Similiter parum exploratum, quod recentiores quidam b) neſcio quo auctore tradunt Hippolytum Clementis Alex. fuiſſe diſcipulum. Cumque Epiſcopum c) fuiſſe conſtet, nomen urbis Euſebius tacuit, Hieronymus ſcire ſe potuiſſe negavit. Portus Romani, non Oſtienſis in Italia ſed celebris in Arabia hoc nomine emporii Epiſcopatum geſſiſſe doctiſſimi Viri Stephani le Moyne conjectura eſt, qui de Hippolyto ejusque Scriptis copioſe diſſeruit in prolegomenis notisque ad Varia Sacra, & præter Tillemontium ac Caveum de hoc eſt conſulendus. Idem Arabem natione fuiſſe contendit, & ultra Alexandri Severi tempus ad Philippi Arabis usque d) (qui A. C. 244. regnare cœpit) Imperium ætatem produxiſſe. Martyrium Hippolyti aquis ut ajunt merſi celebrant Martyrologia 22. Auguſti. Prudentius autem hymno XI. περὶ στεφάνων res trium Hippolytorum Martyrum e) inter ſe confudiſſe arguitur à Baronio ad Martyrolog. Chamillardo & Cellario ad Prudentium, Caveo, Sam. Basnagio aliisque, licet omnia ad unum Portuenſem referenda contendit Theodoricus Ruinartus, qui illum Prudentii hymnum cum notis ſuis exhibet in Actis ſelectis Martyrum p. 155. ſeq. Epiſtolæ Dionyſii Alex. Romam διὰ Ἱππολύτου perlatæ meminit Euſebius extremo libri VI. Hiſt.

* Chryſoſt. homil. de Pſeudoprophet. T. 6. p. 401.

a) Vide ſupra in Clemente Alex. Baronium ad A. C. 229.

b) Origene præſente homiliam de laudibus JESU CHRISTI habuiſſe Hippolytum ſcribit Nicephorus IV. 31. Hiſt & ante eum Hieronymus c. 61. Catalogi.

c) Coteler. T. 2. monument p. 639.

d) Admodum ætate profectum Hippolytum fuiſſe oportet, S Irenæi diſcipulum, ſi Philippi Arabis ætatem attigit. Neque martyrium apte convenit temporibus Philippi, quod alii vel ad A. C. 230. Alexandri Severi IX. vel (ut Dodwellus diſſ XI. Cyprian. §. 49.) ad A C. 235. Maximini I. vel plane ad 250. ſub Decio collocant. Certe Noëti hæreſin perſtrinxit Hippolytus, quam non multo prius erupiſſe Epiphanius teſtatur. Vide Tillemontium in Hippolyti vita, & in hæreſi Noëti.

e) Hippolyti Antiocheni presbyteri, Hippolyti militis quem S. Laurentius baptizavit, & Hippolyti Portuenſis. Vide Baron ad Martyrolog. Rom. 30. Jan. & 13. ac 22. Auguſti, Chamillard. ad Prudentium p. 278.

I. A. C. 1551. non procul ab æde Laurentiana ad urbem Romam effoſſum antiquum marmor, atque Cardinalis Cervini (poſtea Marcelli II. Pontif. Max.) ſtudio collocatum in Bibl. Vaticana, in quo ſtatua ſedens Epiſcopi, & deſcriptus ex utroque latere ſedis ſive cathedræ litteris Græcis, præter Catalogum ſcriptorum Hippolyti *Canon Paſchalis*, periodi XVI. Annorum, incipiens ab Anno I. Alex. Severi, qui eſt CHRISTI 222. Hic *Græce* primùm editus atque illuſtratus eſt à *Joſepho Scaligero* * VII. de emendat. temporum p. 721. inſertus etiam ex *Pigbii* Apographo, ſed ſine notis, theſauro Inſcriptionum *Gruteri* p. CXL. ſeq. Latine cum commentario *Ægidii Bucherii*, & veterum de Hippolyto teſtimoniis prodiit in Bucherii doctrina temporum Antwerp. 1634. p. 295. Sed præter Petavium II. 61. doctrinæ temporum, inprimis conferenda *Franciſci Blanchini* Veronenſis doctiſſima diatriba, quâ canonem hunc Paſchalem Scaligero & Bucherio minus intellectum illuſtrat feliciſſime. Rom. 1703. fol. Titulus libri eſt: *De Calendario & Cyclo Cæſaris, ac de Paſchali Canone S. Hippolyti Martyris diſſertationes duæ, ad Clementem XI. Pontificem Max.* Per vocabula ἐν ἐρήμῳ, Ἔσδρα, Ἔξοδος, Ἰωσίας &c. non lectiones Paſchales denotantur ut viris doctis f) perſvaſum, ſed Paſchata ipſa in V. T. memorata, & ſecundum Hippolyti Canonem certis aſſignata terminis. Aſtronomus etiam ſagaciſſimus *Jo. Dominicus Caſſinus* in Academia Regia Pariſ. A. 1696. animadverſiones ſuas in Hippolyti Canonem è ſcripto recitavit, de quibus vide Jo. Baptiſtam du Hamel in Regiæ ſcientiarum Academiæ Hiſtoria lib. IV. p. 414. ſeq. Adeundus etiam Henricus Noris diſſ. 2. de Epochis Syro Macedonum p. 117 - 119. edit. Lipſienſ. Antonius Pagi & Samuel Basnage ad A. C. 222. Meminere Canonis Paſchalis Hippolyti & ἑκκαιδεκαετηρίδος Anatolius Alex. in ſuo Canone Paſchali quem Bucherius edidit. p. 439. Euſebius VI. 22. Hiſt. & ex eo alii, ut Hieron. c. 61. Catalogi, Niceph. IV. 31. Iſidorus VI. 17. Orig. Syncellus p. 358. 315. &c. Euſebii verba ſunt σύγγραμμα de Paſchate memorantis: ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκθέμενος καὶ τινα κα-

* Scaligeri opus de emendat. temporum primum vidit lucem Pariſ. A. 1583. fol. deinde auctius recuſum Lugd. Bat. ad Plantin. 1598. atque inde Genev. 1629. Gruteri inſcriptiones lucem viderunt ex Commelini officina A. 1600. & nuper cum inſignibus obſervationibus ſplendide recuſæ Amſtelod. 1707.

f) Confer Tentzelii diſſ. de ritu lectionum ſacrarum §. 19. ſeq. le Moyne not. ad Varia Sacra p. 947. Ephemerides Pariſ. A. 1706. p. 919.

Digitized by Google

κανόνα ἑκκαιδεκαετηρίδος περὶ τοῦ πάσχα προθεὶς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοὺς χρόνους περιέγραψε. Ex quibus apparet Canonem hunc fuiſſe clauſulam operis de Paſchate, in quo demonſtrationes temporum Paſchatis celebrandi Hippolytus digeſſerat usque ad primum Alex. Severi annum, à quo Canon incipit. λόγον πρῶτον περὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα συγγράμματος laudat, & quædam ex illo affert Chronicon Alex. p. 6. edit. Cangii. Hippolyti memorata in laterculo marmoreo ἀπόδειξις χρόνων τοῦ πάσχα κατὰ τὰ ἐν τῷ πίνακι eſt ipſe Canon Paſchalis. At χρονικὸν deſinens in Alexandro Severo, magnam partem ſupereſſe videtur adhuc latine, editumque eſt à Labbeo nihil tale ſuſpicante T. I. Bibl. novæ MSS. Pariſ. 1657. fol. p. 298-309. atque emendatius à Cangio ad calcem Chronici Paſchalis p. 413. Adde collectionem Hiſtoricam ex Anonymo qui ſub Alexandro Severo vixit apud Caniſium T. 2. Antiqv. Lect. & Schelſtratenum in Tomo I. Antiquitat. Eccleſ. illuſtratæ p. 521. ſeq. ac quæ præter Cangium in præf. Thomas Galeus apud Caveum parte 2. Hiſt. literar. & Dodwellus diſſ. de ſucceſſ. Pontif. p. 200. ſeq.

2. Ἀπόδειξις περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ad Theophilum quendam, è Codice Rhemenſi & Ebroicenſi Græce typis luculentis edita Pariſ. 1661. 8. à *Marquardo Gudio* g) Holſato poſtea potentiſſ. Daniæ Regi à Conſiliis. Confer Gudii Epiſtolas p. 49. ſeq. ubi variarum lectionum mentio quas ex Italia attulit Ewaldus Rulæus, Harlemenſis: & Epiſtolas *Tan. Fabri* libro 2. Epiſt. 70. p. 323. ſeq. qui multis locis librum illum emendat atque illuſtrat, a *Combefiſio* etiam cum latina verſione & notis ſuis vulgatum in Auctario noviſſimo Bibliothecæ Patrum Pariſ. 1672. fol. T. I. p. 26. & latine recuſum in Bibl. Patrum Lugd. 1677. T. 27. p. I. *De Antichriſto* ſcriptum Hippolyti memorat Hieronymus in Catalogo c. 61. & Photius Cod. 202. qui λόγον περὶ Χριστοῦ καὶ ἀντιχρίστου vocat. Quod autem Hippolyti nomine *Jo. Picus* Græce & Latine Pariſ. 1557. 8. in lucem dederat *de Conſummatione Mundi ac de Antichriſto & ſecundo adventu Domini* περὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρί-

g) Batavum vocat Combefiſii exemplo Tillemontius T. 3. memor. Hiſt. Eccleſ. parte 2. p. 18. At Caveus parte 2. Hiſt. literar. Hamburgenſem, uterque minus recte. Fallitur etiam in eo doctiſſimus Caveus, quod Hippolyti expoſitionem in Suſannam à Gudio editam ſcribit. Cum autem ille de Antichriſto liber ab eo vulgatus eſſet, Combefiſius A. 1662. in Bibl. Concionatoria T. 1. p. 19. *Produxit*, inquit, *anno ſuperiori ingenuus ſupraque ætatem eruditus ac literarum avidus adoleſcens Marquardus Gudius* περὶ νοθείας *minus ſuſpectam Hippolyti opus, ſicque antiquo Epiſcopo dignum & Martyre.* Ex Epiſtolis Gudii p. 17. conſtat Petrum de Marca & Henricum Valeſium ipſi ut hoc Hippolyti opuſculum ederet, auctores fuiſſe.

ςου καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, eodem Combeſiſio judice *ſequioris Græciæ monumentum eſt, ac plane ſtramineum, nihil ævi illius ſinceritatem redolens, aut venam magni cum ſimplicitate Theologi ſatisque in Scripturis verſati.* Grotius Appendice de Antichriſto p. 60. *noverint*, inquit, *lectores eſſe ſuppoſitum, nam nomina uſurpat quarto demum iti ſæculo recepta.* Recuſa Pici verſio latina eſt Colon. 1563. 8. apud Maternum Cholinum,& ad calcem Juſtini Mart. Pariſ. 1575. & in Bibliothecis Patrum cujuscunq; editionis: etiam Græce & Latine in auctario Bibl. Patrum Ducæano Pariſ. 1624. T. 2. Gallice interpretatus fuit Nicolaus le Clerc, Pariſ. 1566. & 1579.

3. *De Suſanna & Daniele* fragmenta, è Catena MS. edita Græce à *Combeſiſio* cum latina verſione T. I. auctar. noviſſ. Bibl. Patrum p. 50-56. & latine ex Combeſiſii interpretatione T. 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 9. *De Daniele* ſcripſiſſe Hippolytum Hieronymus c. 61. auctor eſt. & Photius Cod. 202. ἑρμηνείαν εἰς τὸν Δανιήλ, hoc eſt εἰς πολλὰ τοῦ Δανιὴλ *in plura Danielis loca*, ut Syncellus p. 358. qui pag. 218. citat Hippolyti γράμμα τὸ κατὰ τὴν Σωσάνναν καὶ τὸν Δανιήλ. Ad de p. 230. Hippolyti brevem commentarium *in ſomnium Nabuchodonoſoris*, MS. in Bibl. Chigiana memorat Mabillonius T. I. muſei Italici p. 95. Vide fragmentum apud Anaſtaſium Sinaitam quæſt. 48. & quæ Hieronymus affert in c. IX. Danielis ex Hippolyto de LXX. hebdomadibus. Apud Chaldæos quoque ferri Hippolyti expoſitionem in Danielem minorem & Suſannam teſtatur Hebed JEſu, num. 16. Catalogi.

4. *Demonſtrationem adverſus Judæos* Ἀπόδειξιν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ſive ejus fragmentum latine ex *Franciſci Turriani* verſione vulgavit *Poſſevinus* in Apparatu ſacro, ubi de Hippolyto diſſerit. Venet. 1603. Colon. 1608. fol. & noviſſime *Carolus Joſephus Imbonatus* Mediolanenſis in Bibliotheca latino-Hebraica Rom. 1694. fol. p. 74.

5. *De DEo trino & uno & de Myſterio incarnationis contra hæreſin Noëti.* h) Sub Homiliæ nomine latine edidit ex ſua verſione *Gerardus Voſſius* Tungrenſis, ad calcem Gregorii Tavmaturgi, Mogunt. 1604. p. 4. 58-68. notis etiam ſubjectis. Atque inde ſine notis prodiit in Bibl. Patrum Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo 3. & in ſupplemento Morelliano Pariſ. 1639. T. I. pag. 620. Videndum eſt

fuerit

h) Epiphanium Hæreſi 57 quæ eſt Noëtianorum ex Hippolyto, licet non nominato, multa ad verbum repetiiſſe notat Tillemontius, quod forte in Marcione & aliis etiam hæreſibus appareret, ſi Hippolyti opus adverſus hæreſes integrum haberemus.

Digitized by Google

fueritne hæc ultima pars operis Hippolyti *adverſus hæreſes* XXXII. quod teſte Photio Cod. 121. multa ex S. Irenæi ſermonibus ſuccincte tradidit, & à Doſitheanis facto initio, deſiit in Noëtianis. Ex Hippolyti *memoria hæreſium* duo loca ſervavit Gelaſius lib. de duabus naturis. Aliud auctor Chronici Paſchalis quod Alexandrinum vulgo vocant pag. 6. *Contra Nicolaitas* ſcripſiſſe innuit Gobarus apud Phot. cod. 232. & Theodoritus III. 1. de hæret. fab. *Contra Valentinianos* Epiphan. XXXI. 33. *Contra Cajanos* infra num. 27. *Contra Marcionem*. infra num. 16. *Contra Montaniſtas* Gobarus apud eundem Photium. Hippolytum contra hæreſin Noëti Græce edere voluit Holſtenius.

Ex hoc de hæreſibus opere fortaſſis etiam petita fragmenta octo *de Theologia & incarnatione adverſus Beronem* i) *& Helicen* Hæreticos, quæ latine ex *Turriani* verſione primus vulgavit *Henricus Caniſius* Ingolſtad. 1604. 4. Tomo V. (non I. ut habet Labbeus) Antiquæ Lect. p. 154. atque inde exhibent Bibliothecæ Patrum Colon. & Lugd. T. 3. ac Pariſ. 1654. T. 4. parte 2. Eadem fragmenta latine pridem vertit Anaſtaſius Apocriſiarius, inque collectaneis Anaſtaſii Bibliothecarii edidit Pariſ. 1620. 8. p. 209. Sirmondus, additis è Turriani Codice Græcis, atque ita Græce & Latine leguntur etiam in Tomo III. Operum Sirmondi Pariſ. 1696. fol. p. 583. Nihil eſſe in his fragmentis Hippolyto vel haud congruens vel indignum video, adeoque aſſentior Bullo, Tillemontio & aliis viris doctis, qui pro genuinis ejus habent. Ex S. Hippolyti *Martyris de ſermone Theologiæ* ſive *Deitatis* hoc fragmentum affertur in Concilio Lateranenſi A. C. 624. Conſultat. 5. *Velle habet DEus, non enim non velle: quoniam hoc vertilis eſt & eligentis, ſed ſempiternam voluntatem DEI ſequuntur quæ fiunt, cui & facta manent ſalva.*

6. Fragmentum inſigne libri in laterculo marmoreo memorati πρὸς Ἕλληνας καὶ πρὸς Πλάτωνα, ἢ καὶ περὶ τοῦ παντὸς quem Arlenius pridem editurum ſe præfat. ad Joſephum receperat, *Joſepho* ab aliis, vel *Juſtino* Martyri, aut *Irenæo* vel *Cajo* presbytero k) tributum,

i) De Berone hæc Hippolytus fragmento V. Βήρων γάρ τις ἔναγχος μεθ' ἑτέρων τινῶν τὴν Βαλεντίνου φαντασίαν ἀφέντες χείρονι κακῷ κατεπάρησαν, λέγοντες τὴν μὲν προσληφθεῖσαν τῷ λόγῳ σάρκα γενέσθαι ταυτουργὸν τῇ θεότητι διὰ τὴν πρόσληψιν. Pro Ἥλικος Codex Regius & Colbertinus Nicephori CPol. MS. contra impugnatores Imaginum, à quo & ipſo Hippolyti fragmenta teſte Sirmondo laudantur, legit Ἡλικίωνος τῶν αἱρετικῶν pro quo ſuſpicor legendum ἡλικιωτῶν, αἱρετικῶν, ut ſenſus ſit: *adverſus Beronem & Hæreticos alios ejus æquales.*

k) Confer quæ pro hac ſententia Dodwellus diſſ. VI. ad Irenæum p. 463. ſeq.

Digitized by Google

tum, ſed Hippolyto à viris doctis aſſertum Græce l) ut ex Italia acceperat primus edidit *David Hæſchelius* in notis ad Photium p. 923. Auguſtæ Vindel. 1601. fol. & recuſum Genev. 1613. Rothomag. 1653. fol. Deinde cum ſua verſione *Stephanus le Moyne*, in variis Sacris p. 53. Lugd. Bat. 1685. 1694. 4. Cum eadem interpretatione etiam recudendum dedi in Appendice ad Opera Joſephi Lipſ. 1691. fol. Confer de hoc opere Photium Cod. 48. Ittigium Prolegomenis ad Joſephum ſub fin. & le Moyne not. ad Varia ſacra p. 930. ſeq.

7. Hippolyti *Didaſcalia* quæ in Bibl. Bodlejana inter Codices Baroccianos num. 26. & 185. exſtat manu exarata, teſte Pearſonio Vindic. Ignat. pag. 60. & 62. atque Grabio T. 1. ſpicilegii Patrum pag. 285. & *διατάξεις τῶν ἁγίων Ἀποςόλων διὰ Ἱππολύτȣ* in Bibl. Vindob. de quibus Lambecius Lib. VIII. pag. 429. quasque in lucem edi optat Dodwellus diſſ. ad Irenæum p. 50. & 463. maximam partem jam vulgatæ ſunt in octavo Conſtitutionum Apoſtolicarum libro, quamvis nonnulla aliter quandoque leguntur, ut Grabius, monuit, qui p. 286. illa ſpicilegio Patrum tertii ſeculi inſerturum ſe pollicitus eſt. Hoc reſpici putant viri docti in laterculo marmoreo ſcriptorum Hippolyti, ubi *περὶ χαρισμάτων ἀποςολικὴ παράδοσις* memoratur. Vide Stephanum le Moyne p. 1076.

8. *Canonum Eccleſiaſticorum* XXXVIII. quos ſub Abulidis ſive Hippolyti nomine habent Æthiopes, capita ſive titulos ex Gallicis Wanslebii latine translatos exhibet Jobus Ludolfus commentario ad Hiſt. Æthiopicam p. 333. 334. Forte his reſpondet ac geminus eſt liber *de regimine* * (Eccleſiaſtico puta) quem ſub Hippolyti Epiſcopi nomine in Catalogo librorum Chaldæorum ſive Syrorum num 16. commemorat Hebed JEſu.

9. Hippolyti Epiſcopi *in S. Theophania* edere voluit Holſtenius teſte Lambecio T. 1. de Bibl. Vindob. p. 111. Eandemque homiliam Chriſtiano Daumio ad manus fuiſſe notat Ittigius in diſſ. de feſto Nativitatis CHRISTI p. 395. poſt appendicem diſſ. de hæreſiarchis. Habuit & Tho. Galeus, teſte Caveo. Incipit: *πάντα μὲν καλὰ καὶ καλὰ λίαν.*

Scripta

l) Non Græce & Latine, ut legas apud Clariſſ. Caveum.

* Tho. Galeus Hippolyti librum *περὶ ἡγεμονίας* putat eſſe qui ſub Joſephi nomine legitur de Maccabæis *περὶ αὐτοκράτορος λογισμȣ̃.*

Scripta Hippolyti deperdita, vel certe inedita.

In laterculo marmoreo ſcriptorum Hippolyteorum; obſervationibus Scaligeri & Bucherii, ſed præcipue Stephani le Moyne, Cavei, & quæ apud Caveum leguntur Ed. Bernhardi & Tho. Gallei illuſtrato, præter ea quæ jam num. 1. 4. 6. 7. memoravi, nominantur:

10. *Εἰς τοὺς ψαλμούς.* Meminit Hieron. & Niceph. Fragmenta apud Theodoritum dialog. 1. & 2. & auctorem Catenæ in Pſalmos quæ MS. in Bibl. Medicea. Operis hujus hypotheſin ſive præfationem MS. ſe habere teſtatus eſt Tho. Galeus. Habuit & Alexander Morus, qui laudat notis ad Novum fœdus, ad Hebr. X. 5. Etiam Hyppoliti expoſitio MS. Pſalmi IX. 24. in Bibl. Bodlejana.

11. Εἰς τὴν ἐγγαστρίμυθον, *de Saule & Pythoniſſa* Hieron. & Niceph.

12. Ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ Ἀποκαλύψεως. *De Apocalypſi*, Hieron. & Niceph. Εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ τοῦ Θεολόγου Ἀποκάλυψιν. Syncell. p. 358. *Apologia pro Apocalypſi & Evangelio Johannis*. Hebed JEſu in Catalogo libror. Chaldæor. Commentarium Hippolyti in Apocalypſin Oporinus Principi Palatino Ottoni Henrico donavit, teſte Mich. Neandro in Erotematibus linguæ Hebrææ pag. 454. Cæterum per commentarios in Apocalypſin, Sixto Senenſi etiam memoratos Rivetus II. 11. Crit. S. intelligit librum de Antichriſto, de quo ſupra.

13. προτρεπτικὸς πρὸς Σεβήρειναν, ad fœminam aliquam nomine Severinam, Sam. Basnage ad A. C. 222. n. 10. ſive ut Steph. le Moyne pag. 1105. Σεβῆραν Philippi Arabis conjugem. πρὸς βασιλίδα τινὰ Theodorit. dialog. 2. & 3. Juliam Mammeam intelligit Baronius ad A. C. 229. n. 10.

14. ᾠδαὶ εἰς πάσας τὰς γραφάς. Odæ & carmina in omnes S. Scripturæ libros. εἰς παντοίας παλαιᾶς καὶ νέας γραφάς. Syncell. p. 358.

15. Περὶ Θεοῦ, καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως. *De reſurrectione.* Hieron. & Niceph. IV. 31. Sed pro Θεοῦ Ed. Bernhardus & Tho. Galleus malint χριστοῦ, quia de laude Domini Salvatoris homiliam Hippolyti memorant Hieron. & Niceph. IV. 31. Hiſt. Fragmentum ex

Hippolyti *περὶ ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας* apud Anaſtaſium Sinaitam c. 23. Hodegi.

16. *Περὶ τ᾽ ἀγαθῦ καὶ πόθεν τὸ κακόν.* Fortaſſe *contra Marcionem*, quod memorat Euſeb. VI. 22. & Hieron. Nicephorus IV. 31. *ἀντιῤῥητικὸν πρὸς Μαρκίωνα* vocat. Laudat & Theodoritus lib. 1. de Hæret. fabulis c. 25. Syncell. p. 358.

Laudantur præterea.

17. *Εἰς τὴν ἑξαήμερον* Euſeb. VI. 22. & Hieronymo c. 61. Catalogi. Nicephoro IV. 31. Syncello p. 358. Hippolyti & Baſilii veſtigiis inſtitiſſe Ambroſium, in iis quæ de eodem argumento ſcripſit, notat Hieronymus Epiſt. 65.

18. *Εἰς τὰ μετὰ τὴν ἑξαήμερον.* Euſeb. VI. 22. Syncell. pag. 358. Niceph. IV. 31. Vereor ne ex his Euſebii verbis Hieronymus c. 61. commentarium *in Exodum* exſculpſerit, licet is ſeparatim etiam commentarium in *ἑξαήμερον* & *in Geneſin* commemorat, ex quo vide quæ affert Epiſt. 125. ad Dam[illegible]ſum qv. 3. de Iſaaco & Rebecca: & Leontius Byz. 1. contra Euty[illegible]em, de Bileami benedictionibus. Extant & fragmenta Hippolyti in Catena MS. in Geneſin. in Bibl. Cæſarea Codice VII. Theolog.

19. *In Canticum Canticorum.* Euſeb. Hieron. Syncell. Niceph. Theodorit. dial. 2. Anaſtaſius Sinaita qv. 41. ubi fragmentum inſigne, quod integrius apud Lambecium VIII. p. 390.

20. *In Capita quædam Ezechielis.* Euſeb. Syncell. Niceph. Extat MS. in Bibl. Bodlejana Hippolyti *de dimenſione templi Salomonis*.

21. *In Zachariam.* Hier. in Catalogo & in Zachariam, atque Nicephorus.

22. *In Eſaiam* Hieron. Niceph. & Theodorit. dialog. 1.

23. *In Danielem.* Vide ſupra num. 3.

24. *De Proverbiis.* Hieron. & Niceph. Exſtat MS. in Bibl. Bodlejana Hippolyti expoſitio in illud: *Sapientia ædificavit ſibi domum.*

25. *De Eccleſiaſte.* Hieron. Ex hoc fuerit quod in Eccleſiaſtæ II. 24. ſervat MS. Bibl. Bodlejana.

26. *Contra omnes Hæreſes σύνταγμα βιωφελέστατον.* Niceph. IV. 31. Hieron. Photius Cod. 121. Vide quæ ſupra n. 5.

27. *Capita adverſus Cajum*, Hæreticum puta de quo Irenæus i. 35. Hebed JEſu in Catalogo libror Chaldæorum.

28. Loca quædam *Evangelii Matthæi* illuſtraſſe Hippolytum innuit Hieron. proœmio in Matthæum. Atque Epiſt. 28. ad Lucinium:

De

Digitized by Google

De Sabbato utrum jejunandum ſit, & de Eucbariſtia an accipienda quotidie, ſcripſit & Hippolytus vir diſertiſſimus.

29. Λόγοι ſive *Homiliæ*, ut in illud, *Dominus paſcit me.* Theodorit. dialog. 1. *In Helcanam & Annam*, ſive principium 1. libri Samuelis id. dialog. 2. *De diſtributione talentorum.* id. dial. 2. *De duobus latronibus*, id. dialog. 3.

His adde 30. βιβλιδάριον Hippolyti τ͂ γνωρίμυ τῶν Ἀποςόλων, è quo narrationem de virgine Corinthiaca affert Palladius in Hiſt. Lauſiaca pag. 152. edit. Meurſii. Γνώριμον τῶν Ἀποςόλων laxius ſumto hoc elogio vocat etiam Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Euthymii pag. 82. Chronicum Hippolyti laudans, de quo ſupra num. 1.

Alii Hippolyti.

Hippolytus Theſei filius, de quo Euripides in Hippolyto Coronato. Nam ejus Hippolytus καλυπτόμενος & Sophoclis Hippolytus intercidit.

Hippolyti duo Martyres, Romæ ſub Valeriano Imp. circa A. C. 261. de quibus acta S. Laurentii & Martyrologia 13. Auguſt. & 2. Dec. Et tertius Carthaginienſis in Africa, de quo 3 Febr.

Hippolytus ſub Fabio Epiſcopo presbyter Antiochenus, Novatianiſmi labe pridem infectus, ſed qui Eccleſiæ redditus cum martyrium imperante Decio ſubiret, à ſchiſmate Novati adſtantes dehortatus eſt. Vide Prudentium περὶ ςεφ. hymno XI. v. 19. ſeq. & Baronium & Florentinium ad Martyrolog. ac Bollandum 30. Januar. è quibus videbis res Hippolyti Epiſcopi cum hoc Antiocheno paſſim confundi.

Hippolytus Nonnus poſt Ibam Epiſcopus Edeſſenus, qui Pelagiam de lupanaribus ad Eccleſiam & caſtitatem vitæ convertit imperante Theodoſio juniore. Vide Baron. ad Martyrolog. 22. Aug. & 8. Oct. & 2. Dec. Hujus Nonni res cum Hippolyto Portuenſi confundit Petrus Damiani lib. 1. Epiſt. 9. ad Nicolaum II. Confer Lemonii prolegom. ad Varia Sacra * 31.

Hippolytus Senator Romanus, ſi credimus Hieronymo qui eum inter ſcriptores Eccleſiaſticos qui Chriſtianam Religionem adverſus gentes defenderunt cum Apollonio commemorat Epiſt. 84.

84. ad Magnum. Niſi hic unus è duobus Hippolytis Martyribus Romanis, de quibus ſupra. Aut vero ex Hippolyto Epiſcopo, ut Tillemontii ſuſpicio eſt, Hieronymus fecit Senatorem.

Hippolytus Cous, à Suida laudatur in ἠβός.

Hippolytus Thebanus ſeculo XI. clarus, Auctor *Chronici* à CHRISTO nato ad ſua tempora. Citat Euſebium, Euſtathium, (Antiochen.) Georgium (Syncellum) Chronologos. Gregorium item Nicomedienſem, & Baſilium M. ac Patres Nicænos, Simeonemque Metaphraſten a) quem velut tunc adhuc ſuperſtitem Κύριον Συμεῶνα vocat. Laudatur Hippolytus Thebanus à Mich. Glyca pag. 227. Codino & aliis. Ex ejusdem Chronico habet etiam Nicephorus quæ male II. 3. Hiſt. Hippolyto Portuenſi tribuit. Fragmenta illius Chronici poſt Sambucum b) Caniſium c) & Lambecium d) ampliora è MSS. Vaticanis Græce & latine dedit Emanuel Schelſtratenus in Antiquitatibus Eccleſiæ illuſtratis Rom. 1692. fol. p. 510—513. Sed & opuſculum quod *de XII. Apoſtolis* ſub Hippolyti nomine è Codice Regio laudat Cotelerius ad lib. IX. recognitt. Clementis §. 29. atque integrum vulgavit cum verſione ſua & notis Franciſcus Combefiſius in Auctario novo Bibl. Patrum T. 2. Pariſ. 1648. fol. 831. & quæ *de LXXII. diſcipulis* habet Baronius ad Martyrolog. Roman. IX. April. & in Annalibus ad A. C. 44. n. 38. & A. 58. n. 56. allegans libellum Hippolyti quem Græce habuit Sirletus, ex Hippolyti Thebani Chronico petita videntur.

Il-

a) Confer Allat. de Simeonum ſcriptis p. 37. ſeq. Steph. le Moyne notis ad Varia ſacra p. 1081. ſeqq. Caveum in parte altera Hiſt. literariæ ad A. C. 933. Combefiſii manipulum rerum CPol p. 3. & 4.

b) Jo. Sambucus edidit latine, Patav. 1556. 8. typis Gratioſi Perchacini, ſub titulo *libelli de ortu & cognatione Virginis Mariæ.*

c) Henr. Caniſius Bavarico Codice uſus, Græce & Latine T. 3. Antiqu lect. Ingolſtad. 1603. 4. p. 40. Ex Caniſii editione latine cum ejus notis legitur in Bibl. Patrum. Colon. T. IX. A. 1618. & in ſupplemento Bibl. Patrum Pariſ. 1639. apud Moreil. Tomo 2. p. 806. & T. 15. Bibl. Patrum Lugd. p. 240.

d) Lambecius Græce è Codice Vindob. T. 3. p. 46. Vide eundem p. 98. ſeq & T. 4. p. 150 T. 5. p 109 ſeq. T. 7. p. 341. T. 8. p 63. & Allatium de ætate & interſtitiis in collatione Ordinum apud Græcos p. 50. Etiam Hippolyti Hiſtorici fragmentum, in quo Salome Joſephi βιωτικὴ γυνὴ appellatur, à Salmaſio ſibi communicatum refert Andreas Rivetus T. 3 Opp. p. 640. Allegat & Turrianus in Apologia pro domo Lauretana adverſus Vergerium, & in ſcholiis ad l. 2. Conſtitutionum Apoſtol.

Digitized by Google

Ille de duodecim Apoſtolis libellus è Combefiſii verſione latine recuſus eſt T.3. Bibl. Patrum Lugd. p. 265. cum quo conferendi indiculi de iisdem Apoſtolis ſub Dorothei vel Sophronii vel Epiphanii, vel nullo etiam Auctoris nomine extantes in MSS. editique cum Oecumenio in Epiſtolas Pauli, vel à Cangio ad calcem Chronici Paſchalis p. 434. 437. à Caveo in parte 1. Hiſt. litterariæ ad A. C. 303. & à Cotelerio ad Conſtitutt. Apoſtol. lib. 2. c. ult. Conferendus etiam cum Baronianis illis, libellus Pſeudo Dorothei de LXXII. diſcipulis. Hippolyti Chronologiam Evangeliorum & χρονογραφικὰς διδασκαλίας memorat Montfauconus p. 261. & 511. Palæographiæ Græcæ.

Hippolytus Florentinus Ord. Minor. qui circa A. C. 1249. ſcripſit de miraculis S. Æmilianæ ſive Humilianæ Florentinæ de Cerchis, quod ſcriptum exſtat in Actis Sanctor. ad XIX Maji T. 4. p. 403.

XXVI. ORIGENES Alexandrinus, à Philoſopho Platonico hujus nominis cui Plotinus aſſurrexit, diverſus, a) licet & ipſe Philoſophiæ b) atque humanioris omnis litteraturæ callentisſimus. Natus eſt circa A. C. 185. (Commodi VI.) patre Leonida, c) qui Martyrium ſubiit A. C. 202. (Severi X.) Cumque à duodevigeſimo ætatis anno ſæculares & ſacras litteras in patria multis ad ipſum concur-

 ren-

a) Vide quæ ſupra l. IV. ad Vitam Plotini ſcriptam à Porphyrio c. 3. & 14. & ad Eunapii Porphyrium p. 46. Meminit & alterius Origenis illius Longinus apud Porphyr. in Plotini vita c. 20. Hieroclis apud Phot. Cod. 215. p. 285 & Proclus II. 4 Theol Platon. Fuit & Origenes ad quem S. Nili Epiſtola III 280. & Origenes Monachus Antonii diſcipulus. Sozom. VI. 30. Palladius Lauſiaca (cap de Pambone) qui p. 26. Presbyterum & Oeconomum vocat. At enim commentitii ſunt 1.) Origenes hæreſiarcha quem ab Adamantio diverſum faciunt Auguſtinus & Jo. Damaſcenus, Epiphanio (qui dubius ſaltem fuit) nimium tribuentes. Vide Cotelerium notis ad Damaſcen. T. 1. monument. Eccleſ. Græc p. 778. Huetium p. 5. Origenianor. & Latinum Latinium in Bibl ſacra & Profana p 78 2.) Origenes Epiſcopus Manbagenſis, Juſtiniani Imp ætate in Synodo CPol. ob Metempſychoſin aſſertam negatamque reſurrectionem damnatus, de quo Eutychius T. 2. Annal p. 171. 175. 3.) Origenes Syrus ab auctore Prædeſtinati c. 42. confictus, cui c. 43. novo errore Origenem Origenianorum auctorem ſubjungit, ab eoque diſtinguit Origenem Catholicum tractatorem. De Adamantio juniore Marcionitarum adverſario vide infra, ubi de dialogo Origeni tributo contra Marcionitas. De Adamantio Judæo latroſophiſta cujus Phyſiognomica exſtant, dixi lib 3. c. 6. §. 38.

b) Euſeb. VI 18 Hiſt. Hieronymus de S. E. cap. 54. Vincentius Ler. c. 23. commonitorii. Suid. in Ὠριγένης Cedrenus &c.

c) Euſeb. VI. 1. Epiphan. LXIV. 1. Confer. Martyrologia & Henſchenium 22. April.

Digitized by Google

rentibus expoſuiſſet, Grammaticæ diſciplinæ profesſione ſe abdicavit, atque Clementi Alex. præceptori ſuo d) in munere *Catechetæ* ſive Magiſtri *κατηχήσεων publici* ſuccesſit, docuitque ibi, donec circa A. C. 231. ætatis 46. per invidiam Epiſcopi Demetrii paulo poſt defuncti Alexandria expulſus, aliquo tempore deinde verſatus eſt Cæſareæ, ubi circa A. C. 228. ætatis 43. ordinatus presbyter ab illius regionis Epiſcopis Alexandro & Theoctiſto e) fuerat. Antiochiam circa A. C. 218. vocavit Julia Mammæa Alexandri Severi mater f) ab eo edoceri cupiens, à quo tempore Philippo etiam Arabi ejusque Conjugi Severæ per litteras innotuit. Interim ſub Maximino & maxime ſub Decio urgente perſecutione multis modis vexatus g) inque varia loca profugere coactus denique obiit Tyri A. C. 253. † ætatis 70. paullo ante Galli & Voluſiani obitum. Vir Athanaſio etiam judice * θαυμαστὸς καὶ φιλοπονώτατος, utique quam plurimorum egregiorum operum atque innumerorum ſcriptorum auctor, unde & *Adamantium* cognomento ac *Philoponum* vel *Chalcenterum*, vel *τὸν συντάκτην* aut *συνταχτήριον* appellatum fuiſſe conſtat. *Origenem poſt Apoſtolos Eccleſiarum Magiſtrum nemo niſi imperitus negat*, inquit Hieronymus præf. ad librum de nominibus Hebr. Atque proœmio tradit. Hebr. in Geneſin; *Vellem cum invidia nominis ejus habere etiam ſcientiam Scripturarum.* Equidem inter Sanctos confeſſores CHRISTI nomen eximium mereri poterat, multa & gravia pro ejus nomine libenter paſſus, & magnis in Eccleſiam meritis, præclarisque in Sacras literas & adverſus Ethnicos atque Hære-

d) Euſeb. VI. 6. Photius Cod. 118.

e) Theotecnum vocat Photius loco laudato.

f) Euſeb. VI. 21. Hiſt. qui Origenis Epiſtolarum ad Philippum Arabem ac Severam etiam meminit VI. 36. Confer Tillemont. ad vitam Orig nota 16.

g) Euſeb VI. 39. Plura de Origenis vita qui deſiderat, librum ſextum Euſebii Hiſt. & primum Origenianorum Huetii adire poterit, ne dicam omnes qui de rebus Eccleſiæ tertii ſæculi, vel de ſcriptoribus Eccleſiaſticis ſcripſerunt. Tillemontium præcipue T. 3. memor. Hiſt. Eccleſ. parte 3. ac Caveum tum in Patrum vitis tum in Hiſt. litteraria. De dogmatibus Origenis fuſe diſputat præter Natalem Alex. Sec. 3. c. 3. artic 12. & diſſ. 16. idem Huetius libro ſecundo: Centuriatores Magd. T. 3. p. 181. ſq. aliique peculiaribus ſcriptis infra à me laudandis. *Ego miror*, inquit Sulpicius Severus dialog. I. c. 6. *unum eundemque hominem tam diverſum à ſe eſſe potuiſſe, ut in ea parte qua probatur neminem poſt Apoſtolos habeat æqualem, in ea vero qua vere reprehenditur, nemo deformius doceatur erraſſe.* Hinc illud apud Casſiodor. c. I. inſtitut. divinar. *ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo pejus.*

† Confer Euſeb. VII. I. Hiſt. & Sam. Basnage ad A. C. 203. n. 12. & 18.

* Athanaſ. apud Socratem. VI. 13. Hiſt.

Hæreticos monumentis vitaque proba & abſtinente inclytus, tamen qui vivus admirationi fuit Chriſtianis omnibus, poſt mortem tot & tam gravium errorum, tamque atrociter poſtulatus condemnatusque h) eſt, ut tota fortaſſe Eccleſiaſtica Hiſtoria nullum præbeat aliud ſimile exemplum Viri qui διὰ εὐφημίας καὶ δυσφημίας ſimiliter inclaruerit. Neque ideo negaverim in ejus Scriptis reperiri quæ vel Arianis vel Pelagianis grata eſſe potuerunt, multa etiam alia mira & parum ſolida placita ab eo ingeri, ne dicam allegoriis aliquando plus juſto indulgeri: certum tamen eſſe pariter exiſtimo alia illius commodam pati interpretationem ſi æqvus lector accedat, alia (quod Pamphilo Martyri olim multisque aliis animadverſum fuit,) ab Hæreticorum fraude eſſe interpolata, alia denique Philoſophorum & Hæreticorum theoriis conſentanea tantum proponi ab eo, ut à Clemente in Hypotypoſeon libris Magiſtro Origenis factum eſt, non affirmari ac ſtatui. Itaque & Athanaſius de Synodi Nicænæ decretis T. 1. p. 277. diſtingvit inter ea quæ Origenes ſcripſerit ζητῶν καὶ γυμνάζων, & quæ ὡς αὐτὸς φρονῶν καὶ ὁρίζων. Unde inconſtans in decretis ſuis ac παλίμβολος quibusdam viſus eſt, ut Timotheo presbytero & S. Maximo. Vide Cotelerii monumenta T. 3. pag. 417. 643. & Rufinum invectiva 1. p. 386. edit. Marcianæi. Hæc ſi obſerves, multa accuſationum capita concident. Allegoriæ vero ſic ab Origene afferuntur, ut litteralem Scripturæ ſenſum tamen nemo fortaſſe veterum vel inquiſiverit attentius, vel majore luce perfuderit: nec obſcurum eſt tot illuſtres Origenis criminatores & condemnatores ſtrenue tamen ejus uſos commentationibus, eaque ad verbum in ſua ſcripta transtuliſſe. De æterna ſalute Origenis perplacet mihi Jo. Dallæi modeſtia i) bene de illa ſperantis neque audentis

h) In Synodo CPol. ſecunda anathematiſmo II. A. C. 553. Confer Evagrium IV. 38. & ibi Valeſ. Henricum Noris diſſ. de Synodo V. cap. 6. ubi Halloixium refellit, acta Synodi V. corrupta nomenque Origenis inſertum cauſantem, quibus ſexta & ſeptima Synodus in errorem tracta fuerit, p 390. Origenis defenſi. Imperatorum reſcripta ac Principum reſponſa adverſus Origeniſtas memorant Hieron. 1. adverſ. Rufin. & Anaſtaſius Papa Epiſt. ad Johannem Hieroſol.

i) Jo. Dallæus adverſus Cottibium, à quo Origenes *ſanctus* vocatus erat: quod cum Eccleſiæ moribus contrarium eſſe oſtendiſſet, negat tamen ideo ſe Origenem damnatis ad æternos ignes addicere: *A Dieu ne plaiſe, qu' une ſi injuſte preſomtion me ſoit jamais entrée dans l eſprit. Je laiſſe au Seigneur ſes ſecrets, & ne ſuis pas ſi hardi que de m' emanciper à definir ce que nul homme ne peut ſavoir avec une certitude de*

dentis eum ſempiternis ſuppliciis adſcribere, licet in prato Spirituali c. 26. quod citatur à VII. Synodo & à Johanne Diacono lib. 2. c. 45. vitæ B. Gregorii narratur revelatio, qua Origenes viſus eſt in Gehenna ignis cum Ario & Neſtorio aliisq; Hæreticis: k) & licet Jo. Picus Mirandulæ Comes à Cenſoribus l) notatus olim fuit, veluti temerarium aliquid ac hæreſin ſapiens ſtatuiſſet, quod ſcripſerat *rationabilius eſſe credere Origenem eſſe ſalvum, quam credere ipſum eſſe damnatum.*

Scripta Origenis, Græce edita.

α) ***EXEGETICA***, ſive quæcunque ex *Commentariis* Origenis in S. Scripturam Græce reperire potuit, Græce & Latine cum notis edidit illuſtris Vir *Petrus Daniel Huetius* * Rothomagi 1668. fol. 2. Vol. recuſa Pariſ. 1679. & Coloniæ (Francofurti) 1685. fol. ex officina Chriſtiani Genſchii. In illo opere poſt præclarisſimum Origenianorum opus in libros tres diſtinctum, quibus de vita, doctrina & Scriptis Adamantii copioſe atque erudite Huetius diſſerit, hæc Origenis ſive ſcripta integra ſive ſcriptorum laciniæ ac fragmenta extant.

1. Fragmenta *commentariorum in Geneſin*, c. I. verſ. 12. 14. 16. ex Euſebii VII. 20. & VI. 11. præparat. atque ex Philocalia, cum verſione *Franciſci Vigeri* & *Jo. Tarini*, p. 1-17.

2. Fragmenta *commentariorum in Exodum* c. XX. 27. ex eadem Philocalia, cum *Tarini* verſione, p. 17-25.

3. *Fragmentum Homiliæ II. in Leviticum* (ſed diverſæ ab illis in Leviticum Homiliis quæ in latinis Origenis editionibus exſtant) p. 26. ex eadem Philocalia.

4. *Fragmen-*

de foy. Mais au reſte s' il nous eſt permis de juger de ces choſes par les apparences, je croy d' Origene ce que j' en ſouhaite, que Dieu, dont les miſericordes ſont infinies, luy à pardonné ſes erreurs, & n' a pas laiſſé perir avecque les infideles un vaiſſeau qu' il avoit orné de dons admirables, & dont tout ce que nous avons des veritables ouvrages ne reſpire qu' une foy & une pieté ſinguliere, & ou les erreurs meſmes dont ils ſont quelques fois tachez (car on ne le peut nier) ſont toujours accompagnies d' une modeſtie & d' une humilité raviſſante, pour ne point parler de ſes vertus & de la pureté de ſa Vie. Confer plura in hanc ſententiam apud Bælium in dictionario, ubi de Origene.

k) Bellarmin. II. 8. de purgatorio.

l) Vide Jo. Pici Apologiam p. 131. ſeq. Operum.

* Laudat Bochartus T. I. Hierozoici p. 956.

4. *Fragmentum Commentariorum in Joſuam.* c. XV. p. 26. ex eadem Philocalia.

5. *Homilia in I. Regum c.* 28. *de Engaſtrimytho* pag. 28--37. cum verſione *Leonis Allatii*, qui primus ediderat cum Euſtathii Antiocheni contra Origenem & ſuo de Engaſtrimytho ſyntagmate, ad calcem Euſtathii in Hexaëmeron Lugd. 1629. 4. Recuſa etiam in Criticis ſacris in S. Scripturam curante Joh. Pearſonio editis Lond. 1660. fol. Tomo VIII. atque inde Amſtelodami, & Francof. 1696.

6. *Fragmenta Commentariorum in Pſalmos* ex Epiphanii hæreſi LXIV. 6. & 10. Origenis Philocalia & Euſebii VI. 25. Hiſt. cum verſione *Petavii, Tarini, Henr. Valeſii*, p. 37-51. Utinam ſimiliter *ſcholia* Origenis *in Pſalmos*, quæ Græce MSS. exſtant in Bibl. Vindobonenſi, & aliud ὑπόμνημα in Pſalmos, quod habuit doctiſsimus Vir Tho. Galeus, in lucem proferantur.

7. *Fragmentum parvi tomi in Canticum*, quem juvenis ſcripſerat. Et aliud *ex ſecundo in Canticum Tomo.* pag. 51. 52. ex Philocalia, cum Tarini verſione.

8. *In Jeremiam Prophetam Homiliæ XIX.* duæ primores & 4. 8 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. cum *S. Hieronymi* (in latinis editt. ſunt 1. 13. 14. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 4.) ad 2. Codices Regios emendata, cæteræ, 3. 5. 6 7. 15. 18. 19. cum *Balthaſaris Corderii* verſione p. 53--198. Illas ſeptem * primus ediderat è Codice Vaticano, una cum Catena Patrum Græcorum & commentario ſuo in Jeremiam *Michaël Ghislerius* Romanus, fateturque in verſione quam addidit elaboranda operam ſuam contuliſſe *Leonem Allatium* & *Jo. Matthæum Caryophilum.* Lugd. 1629. fol. Poſtea univerſas XIX. è Codice Scorialenſi, in quo perperam ad *Cyrillum Alex.* referebantur, Græce edidit ſuamque verſionem addidit *Balthaſar Corderius* S. I. A. 1648. 8. Antwerp. apud Plantin. (non Pariſiis, ut calami vel memoriæ lapſu ſcripſit præſtantiſsimus Caveus.) Additum eſt ab Huetio p. 198. 199. *Fragmentum Homiliæ* 39. *in Jeremiam* ex Origenis Philocalia, cum verſione *Tarini.* Sed omiſit Origenis fragmenta quæ exſtant in Catena *in Threnos*, quam latine Antonius Agellius Rom. 1598. 4. & Græce ac latine Ghislerius Tomo tertio commentariorum in Jeremiam publicaverat.

* Addidit Ghislerius T. 3. p. 262. etiam octavam, ſed illam deinde agnovit eſſe Clementis Alex. librum de divite ſalvando, ut ſupra in Clemente dixi.

9. *Fragmentum Tomi XX. in Ezechielem.* p. 200. ſeq. ex eadem Philocalia. Vide & Merſennum p. 1321. in Geneſin.

10. *Fragmentum* ἐξηγητικῶν *in Hoſeam.* p. 201. 202. ex eadem Philocalia.

11. *Fragmentum Tomi I. in S. Matthæum* (ex Euſebii VI. 25. Hiſt.) p. 204. & *Tomi II.* (ex Philocalia) p. 204. cum *Valeſii* & *Tarini* verſione. Atque ineditus hactenus in Matthæum Tomus XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. cum *Huetii* verſione, qui hos primus è Bibl. Reginæ Chriſtinæ eruit, collato etiam Codice Regis Chriſtianisſimi, & poſt minus accuratam *incerti*, minusque integram *Eraſmi* (quæ jam in Matth. XVI. 12. p. 273. edit. Huetii definit) verſionem, de integro reddidit latine p. 205-500. à Matth. XIII. 36. ad XXII. 33. Alia fragmenta habet Bulengerus contra Caſaub. part. 2. diatriba 3. p. 166. 167. 191.

12. *In Evangelium S. Johannis Tomus I. & II.* cum verſione *Ambroſii Ferrarii* Mediolanenſis, Monachi Casſinenſis T. 2. p. 1-85. *Fragmenta quarti & quinti Tomi*, ex Philocalia, cum *Tarini* verſione, & ex Euſebii VI. 25. Hiſt. cum verſione *H. Valeſii* p. 85-92. Tomus VI. X. XIII. XIX. XX. XXVIII. & XXXII. (deſinens in Joh. XIII. 33.) cum verſione *Ambroſii Ferrarii*, ex *Joach. Perionii* interpretatione ſubinde ſuppleta. p. 92-422. Græca primus Huetius è Codice Regio edidit. Fallitur Labbeus qui T. 2. p. 144. de Script. Eccleſ. ait in his tomis Arianorum & Manichæorum mentionem fieri. Hoc enim verum eſt de homilia ſecunda quæ in Johannis Evangelii initium latine tantum exſtat inter Homilias diverſas ſub Origenis nomine. Ferrarius ** ſecutus eſt Codicem Venetum Bibl. S. Marci, in quo novem iſti tomi à librario ut lectoribus fucum faceret diſcerpti ſunt in tomos continuos duos & triginta. Ex Origene *in Lucam* nonnulla profert Bulengerus libro laudato p. 158. 222. & *in Johannis VI.* p. 251.

13. *Fragmentum Homiliæ quartæ in Acta Apoſtolor.* p. 422. ſeq. ex Origenis Philocalia, cum verſione *Jo. Tarini.*

14. Fragmenta Tomi I. & IX. ἐξηγητικῶν in Epiſtolam ad Romanos. p. 423-429. ex eadem Philocalia.

15. *Fragmenta duo homiliarum in Epiſtolam ad Hebræos*, ex Euſebii VI. 25. cum verſione Henr. Valeſii, p. 430.

Alia

** Prodiit *Ferrarii* verſio Venet. 1551. 4. & in Genebrardi edit. operum Origenis atque in Baſileenſi, A. 1557. 1571. *Perioniana* Pariſ. fol. Ferrarius inter vertendum quædam de induſtria omiſit, quibus lectores offendi putavit. Vide quæ poſt Huetium in illo notat Sandius p. 37. nuclei Hiſt. Eccleſ. & in appendice p. 7.

Digitized by Google

Alia Origenis fragmenta complura ex Catenis editis & MSS. collegerat *Franciſcus Combefiſius*, atque ad Huetium miſerat, verum ille tametſi collectanea hæc non indigna luce judicaret, tamen nec illorum editioni, nec aliis uti receperat Origenis ſcriptis quæ Græce exſtant recenſendis junctimve vulgandis manum admovit. Quemadmodum etiam *Herberti Thorndicii* Angli, & Gallorum *Jo. Tarini*, atque *Jo. Auberti* conatus ſimiles in herba perierunt.

β) Opus præclarum lectuque dignisſimum *contra Celſum*, † Philoſophum Epicureum, pro veritate Religionis Chriſtianæ, *libris VIII.* quod ſexagenario major * Origenes ſcripſit ad *ἐργοδιώκτην* ſuum ** *Ambroſium* Alexandrinum, quo hortante illud circa A. C. 247. ſuſceperat. Hoc *latine* exſtat in antiquioribus Origenis editionibus ex verſione *Chriſtophori Perſonæ*, ſeparatim edita Romæ A. 1481. fol. Melior *Sigismundi Gelenii* verſio comparet primum in editione Operum Origenis Baſilienſi Ao. 1557. atque deinde in cæteris. *Græce* primus è Codicibus duobus Palatino & Boico cum notis edidit vir egregius *David Hæſchelius* Auguſtæ Vindel. 1605. 4. una cum *Gregorii Thaumaturgi* Orat. in Origenem, & adjuncta ad calcem libri verſione Gelenii. Hæc è regione Græcis appoſita atque à *Guil. Spencero* Cantabrigienſi hinc inde caſtigata legitur in editionibus Cantabrigienſibus A. 1658. & 1677. 4. quæ Spenceri etiam eruditas annotationes & Thaumaturgi Oratione omiſſa, Origenis Philocaliam annexam habent. Denique elaboratisſima *Eliæ Boherelli* interpretatio *Gallica* lucem vidit Amſtelod. 1700. 4. in non paucis locis latinâ Gelenianâ accuratior. Additæ notæ & conjecturæ ad Græca Origenis, quibus plurima loca haud infeliciter emendantur & caſtigantur, ratione ubique habita paginarum editionis Cantabrig. Cæterum errata typorum indicemque in notas & præfationem pluribus exemplaribus ſubtractam à typographo queritur Boherellus apud Basnagium Bellovallium in Hiſtoria Operum eruditor.

† De hoc Celſo qui ſub M. Antonino vixit, dixi lib. III. c. 33. is opus ſuum contra Judæos & Chriſtianos falſo titulo inſcripſerat λόγον ἀληθῆ, nomen mutuatus ab Antiphonte, de cujus λόγοις περὶ ἀληθείας quibus providentiam ſuſtulerat, confer ſi placet lib. II. c. 26. In quibusdam Codicibus Origenis quoque opus inſcribitur: ὁ κατὰ τοῦ Κέλσου ἀληθὴς λόγος.

* Euſeb. VI. 36. Hiſt.

** Hic eſt nobilis ille Alexandrinus per Origenem ab hæreſi Valentiniana & Marcionitarum ad Eccleſiam reductus, qui pro facultatibus quibus abundabat Origénis ſcripta egregie promovit, tachygraphosque ac calligraphos illis excipiendis deſcribendisque aluit. Vide Euſebium VI. 18. & 23. Hiſt. Hieron. de S. E. cap. 56. & Symellum p. 358.

A. 1700. p. 419. Locum Origenis lib. VI. p. 295. ſeq. περὶ ἑπτὰ ἀρχόντων δαιμόνων ſive de ſeptem Angelis principalibus celebratis apud Ophianos, illuſtrandum ſumſit Jo. Crojus in ſpecimine conjecturarum & obſervationum ad quædam Irenæi & Origenis loca, à quo diſſentientem videre licet Petavium appendice notarum in Syneſii Opera.

γ) Φιλοκαλία ſive *electa* ex Origenis Scriptis, de variis quæſtionibus Sacras litteras ſpectantibus, quæ in *Theodori Tyanenſis* Epiſcopi *† gratiam capitibus XXVII. digeſſere Gregorius Naz. & Baſilius M. *Latine* vertit ediditque *Gilbertus Genebrardus*, in ſua Operum Origenis editione Tomo II. Pariſ. 1574. & recuſa 1604. 1609. fol. *Græce* è Regio Codice cum nova verſione & notis ſuis edidit *Jo. Tarinus* Andegavenſis, Pariſ. 1618. 4. adjunctis Zacharia Scholaſtico de mundi Opificio, Anaſtaſio Sinaita de hominis creatione ad DEI ſimilitudinem, & Chriſtiani Philoſophi (incertum an ejusdem Anaſtaſii) δόξαις ſive celebrioribus opinionibus de anima, quas latine è Tarini verſione Barthius p. 472. Claudiano ſuo Mamerto ſubjunxit. Philocaliæ Codex MS. ſed ſeptem capitibus poſtremis mancus exſtat in Bibl. Vindobonenſi, quem cum Tarini editione negligentius curata conferri operæ pretium eſſet judice Lambecio III. p. 74. Cum Tarini verſione & notis, notisque paucis *Guil. Spenceri* Philocalia Græce & latine editionibus contra Celſum Cantabrigienſibus A. 1658. & 1677. 4. ſubjicitur. Recenſuit etiam ad MSS. Codices & nova verſione donavit *Tho. Galeus*, ſed fatis prohibitus, quod dolendum, edere non potuit. En tibi ſcripta Origenis è quibus Philocalia illa excerpta eſt, quam à *Jo. Leunclavio* etiam & *Bonaventura Vulcanio* latine verſam ſcribit Abrahamus Scultetus parte 1. Medullæ Patrum libro ſexto, qui totus eſt de Origenis ſcriptis, pag. 152.

In Geneſin tomus III. p. 44. & 67-75. edit. Cantabrig.

In Exodum σημειώσεις. p. 101 109.

In Leviticum Homilia II. p. 21.

In Joſuam Homilia XX. p 39. ſeq.

In Pſalmum I. Tomus p. 21-24. *In Pſalmum IV.* p. 94. - 101. *In Pſalmum L.* p 20.

In Canticum Tomus II. p. 110. *Tomus parvus in Canticum, quem juvenis compoſuit.* p. 31.

In

*† Naz. Epiſt. 88.

In Jeremiam homilia XXXIX. p. 37. ſeq.
In Ezechielem Tomus XX. p. 38.
In Oſeam ἐξηγητικά. p. 32-34.
In Matthaeum Tomus II. p. 30. ſeq.
In Johannem Tomus IV. p. 24. ſeq. *Tomus V.* p. 26.-30.
In Acta, Homilia IV. p. 32.
In Epiſtolam ad Romanos, Tomus I. p. 90-93. *Tomus IX.* p. 34-37.
Tomi contra Celſum p. 46-49. 67. 75-82.
Περὶ ἀρχῶν *liber III.* p. 50-67. *liber IV.* p. 1-20.
Epiſtola ad Gregorium Thaumaturgum. p. 41-43.

Locus ex *Dialogo contra Marcionitas* ſect. IV. p. 92. ſed qui apud Euſebium VII. 22. Præparat. è *Maximi* libro περὶ ὕλης refertur) pag. 82-90.

δ.) Σύνταγμα περὶ εὐχῆς, *de precatione liber* ad *Ambroſium* ſuum & *Tatianam* ætate jam profectam fœminam, Tatiani forte ad quem Gregorius Thaumaturgus librum de anima miſit, ſororem. Hunc Pamphilo in Apologia pro Origene laudatum librum primi edidere Oxonienſes A. 1686. 12. è Codice Reginæ Chriſtinæ Holmienſi (è quo Huetius ejus editionem pridem receperat, & qui nunc ſervatur Cantabrigiæ in Bibl. Collegii S. Trinitatis,) una cum latina verſione & brevibus notis, ſubjunctaque *paraphraſi* brevi *Orationis Dominicæ*, ſub Origenis vel alterius Doctoris Græci συγχρόνε nomine edita Græce & Latine à *Fed. Morello*, Pariſ. 1601. 8. Addidit Morellus Græce & Latine ejusdem auctoris (Petri Laodiceni ut videtur) *paraphraſin* ſive *Scholia in Cantica B. Virginis Zachariæ & Simeonis*, ſed hæc Oxonienſes omiſerunt. Omiſit etiam *Jo. Rodolfus Wetſtenius* filius, qui librum de precatione Paraphraſinque Orationis Dominicæ ſecundum Oxonienſem editionem recudi curavit, latina tamen verſione * non uno loco emendata, & B. *Marci Diadochi ſermone contra Arianos* vulgato primum è Codice inſigni Baſileenſi (quo S. Athanaſii ſcripta continentur) una cum latina verſione Jo. Rodolfi Wetſtenii, parentis. Baſil. 1694. 4.

ε.) Προτρεπτικὸς εἰς μαρτύριον. *Sermo exhortatorius ad Martyrium*, ſcriptus durante Maximini perſecutione, ad *Ambroſium*, & *Protocte-*

* Verſionem illam neo elegantem nec perſpicuam, nec Græcis ſatis conformem eſſe notaverat Tillemontius p. 258. Baſileenſi editioni in quibusdam exemplis Amſtelodami nomen eſt præfixum.

Digitized by Google

tum, ** & ex MS. Baſileenſi primum editus à *Jo. Rud. Wetſtenio* filio cum verſione & notis. Baſil. 1674. 4. p. 162-218. Meminere hujus libri Euſebius, Hieronymus atque exinde alii. Trithemius etiam latine ſe vidiſſe innuit, neſcio quo interprete.

ϛʹ. *Epiſtola ad Africanum* περὶ τῆς κατὰ Σωσάνναν ἱςορίας, *pro hiſtoria Suſannæ*, ſcripta circa A. C. 238. atque à Wetſtenio è Codice MS. Parentis ſui, una cum exhortatione ad Martyrium edita primum integra Græce & lat. p. 222-247. notisque illuſtrata poſt *Julii Africani* ad Origenem Epiſtolam, quam cum initio Epiſtolæ Origenis reſponſoriæ è Codice A. Schotti Græce ediderat *Hæſchelius* Auguſtæ Vindel. 1602. 4. cum Hadriani Iſagoge ſacrarum literarum, Heſychii Hieroſol. ςιχηρῷ in Eſaiam & 12. minores aliorumque in majores Prophetas, & fragmento Chryſoſtomi de Suſanna. Aliud Epiſtolæ Origenis fragmentum quod pag. 225. edit. Wetſtenii legitur, publicaverat Græce *Patricius Junius* ante Jobum ςιχηρὸν ſubjunctum Catenæ Patrum Græcorum in Jobi librum. Lond. 1637. fol. Epiſtolam utramq; integram ex verſione *Gentiani Herveti*, qui Sirleti codice uſus eſt, habes etiam in latinis Origenis editionibus, quas Genebrardo debemus, Tom. 2. Aliam verſionem ſuam Epiſtolæ utriusque Africani & Origenis in præfatione ſuorum ad Eſaiam commentariorum publicavit *Leo à Caſtro*, Salmanticæ 1570. fol. pag. 89. ſeq. Laudant has Epiſtolas Euſebius VI. 31. Hieron. c. 63. Catalogi, Photius, Svidas itemque alii.

ζʹ. Διάλεγος κατὰ Μαρκιωνιςῶν ἢ περὶ τῆς εἰς θεὸν ὀρθῆς πίςεως *Dialogus contra Marcionitas* & Valentinianos, in Codice Wetſtenii & Bodlejano in quinque *** ſectiones diviſus, unde Trithemius memorat *libros quinque Origenis adverſus Hæreticos, quorum initium: Adamantius dixit.*

** Illos duos alloquitur his verbis p. 200. Νῦν ὥσπερεὶ πομπεύεις ἄρων τὸν ςαυρὸν τοῦ Ἰησοῦ, ἱερὲ Ἀμβρόσιε, καὶ ἀκολουθῶν αὐτῷ τῷ προάγοντι ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς, ἵνα αὐτός σοι συμπορευθεὶς αὐτός σοι δῷ καὶ ςόμα καὶ σοφίαν, καὶ σοὶ τῷ συναγωνιςῇ αὐτοῦ Πρωτοκτήτε. Protoctetus ipſe Presbyter Cæſarienſis fuit, ut ex Euſebio VI 28. Hiſt. conſtat. Apud Hieron. c. 56. Catalogi male vocatur *Theoctiſtus*, licet error ille apparet etiam in Græca verſione quæ Sophronio tribuitur. Sed è Freculfo colligas Hieronymum ſcripſiſſe: *cui* (Ambroſio) *cum Protocteto Presbytero liber Origenis de Martyrio ſcribitur.*

*** Jo. Picus in *duas* ſectiones dividit; de recta in DEUM fide & 2. de reſurrectione. Laurentius Humfredus in *tres*.

Digitized by Google

dixit. Hunc *latine* è variis codicibus verterunt *Jo. Picus* ſenator Pariſ. 1555. 4. *Joachimus Perionius* Tomo I. edit. Operum Origenis Genebrardinæ: & qui ſinceriore MS. uſus eſt *Laur. Humfredus* Anglus, cujus verſio in Origenis operibus edi cœpit Baſil. 1557. *Græce* primus è Codice parentis ſui edidit *Jo. Rudolphus Wetſtenius*, cum verſione quam ex illis Humfredi & Pici compegit & multis locis novam fecit, notasque addidit. Baſil. 1674. 4. cum protreptico ad Martyrium & jam memorata ad Africanum Epiſtola. Cæterum Origenem auctorem eſſe hujus Dialogi affirmare non auſim, propter rationes ab Huetio p. 276. Origenianor. allatas, licet Origeni tribuitur ab Anaſtaſio Sinaita qv. 48. aliisque. Inprimis perſpicuus eſt locus p. 30. quo probatur auctorem vixiſſe non ante Conſtantinum M. quem ſuperioribus Imperatoribus opponit his verbis: ἃ γὰρ ἐκεῖνοι καθεῖλον, αὐτὸς ἀνῳκοδόμησεν, οὓς ἐκεῖνοι ἐμίσησαν, οὗτος ἠγάπησεν, οὓς ἐκεῖνοι ἐτίμων ναοὺς τε καὶ εἴδωλα, αὐτὸς καθεῖλε. Neque huic objectioni ſatisfecit doctiſſ. Wetſtenius, licet in præfat. multus eſt in eo, ut hunc Dialogum Origeni adjudicet. Sane veriſimilis eſt Tillemontii conjectura, qui nota 13. ad vitam Origenis T. 3. Memor. Hiſt. Eccleſ. auctorem putat juniorem Adamantium, quem ab Origene Theodoritus diſerte præf. lib. I. & c. 25. ubi Marcionitarum adverſarios refert, diſtinguit: quod facit etiam Sophronius Hieroſol. apud Photium Cod. 231. Niſi dicere malimus Adamantio vel Origeni ab aliquibus tributum fuiſſe ideo, quia Adamantius colloquens in eo Hæreticosque oppugnans inducitur, verum auctorem autem eſſe *Maximum* τὸν χριστοῦ διατριβῆς οὐκ ἄσημον ἄνδρα Euſebio laudatum VII. 22. præparat. ſiquidem quæ ibi ex Maximi libro περὶ ὕλης affert, iisdem verbis in hoc dialogo p. 92. leguntur, ut jam ſupra ex Philocaliæ ſcholio annotavi. At ita Maximum illum Euſebio non valde vetuſtiorem ſed prope æqualem ejus fuiſſe oporteret, certe ſcripſiſſe tunc, cum Conſtantinus M. jam CHRISTO nomen dediſſet idolaqve & idolia evertere cœpiſſet. Ab eodem Euſebio autem V. 27. Hiſt. Eccleſ. refertur inter ſcriptores qui labente ſæculo ſecundo floruere, ubi idem illius opus πόθεν ἡ κακία contra Hæreticos (Marcionitas puta) commemorat. Veriſimilius igitur eſt Adamantium ex Maximo verba illa Dialogi mutuatum fuiſſe.

η. *Hebraicorum Nominum S. Scripturæ & menſurarum interpretatio.* Hanc cum Hieronymi & nova ſua verſione, è Codicibus Regiis & Colbertinis primus *Græce* vulgavit *Jo. Marcianaus*, notis etiam ſuis additis

T. 2.

T. 2. Opp. Hieronymi p. 182. 246. Pariſ. 1699. fol. Confer ſi placet quæ de hoc libro Origenis dixi lib. IV. c. 35. §. 1. Hic eſt de quo Juſtinus Junior qv. 86. ad Orthodox. εἴρηται τῷ Ὠριγένει ἀνδρὶ ἐπισταμένῳ τὴν τῶν ἑβραίων διάλεκτον, πάντων τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς φερομένων ἑβραϊκῶν ὀνομάτων καὶ μέτρων ἡ ἑρμηνεία. Laudat etiam qv. 82. Quod vero Hebraicæ linguæ peritum Origenem ſcribit, hoc Euſebius quoque VI. 16. Hiſt. atque inde Svidas & alii teſtantur eum καὶ τὴν ἑβραΐδα γλῶτταν ἐκμαθεῖν. Inprimis audiendus Hieronymus qui c. 54. Catalogi ait eum *contra ætatis * gentisque ſuæ naturam, Hebræam linguam edidiciſſe*, ita quidem ut, quemadmodum Epiſtola 25. ad Paulam idem refert, *Græcia tota in illo mirata ſit* quod *in paucis non dicam menſibus ſed diebus ita Hebrææ linguæ viciſſet difficultates, ut in diſcendis canendisque Pſalmis cum matre contenderet.* Vincentius Lerinenſis p. 301. commonitorii de Origene: *cujus ſcientiæ cum Græca concederent, Hebræa quoque elaborata ſunt*, ſive elaboratum ab eo eſt, ut Hebræa etiam addiſceret. Ac Judæos ab Origene de intelligentia ſacrarum litterarum conſultos ex eodem Hieronymo & ipſo Origene conſtat: *Certe etiam Origenes* inquit ille 1. contra Rufin. p. 137. *Patriarchen Huillum* (an Hillelen?) *qui temporibus ejus fuit, nominat, & trigeſimum tomum in Eſaiam illius expoſitione concludit, & cum aliter prius ſenſiſſe ſe dicat, doctum ab illo id quod eſt verius confitetur. Octogeſimum quoque nonum Pſalmum qui inſcribitur Oratio Moyſi hominis DEI, & reliquos undecim, qui non habent titulos, ſecundum Huilli expoſitionem ejusdem Moyſi putat, nec dedignatur Hebræam Scripturam interpretans per ſingula loca quid Hebræis videatur inſerere.* Origenes in Exod. pag. 103. Philocaliæ ὡς καὶ ἑβραῖος ἡμῖν ἀπήγγειλε. In Pſal. 1. id. p. 22. χαριεστάτην παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ἡμῖν καθολικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην προτάξομεν. Et in Epiſtola ad Africanum p. 228. narrat ſe de vocabulis Hebraicis πρίνῳ & σχίνῳ in hiſtoria Suſannæ reſpondentibus, non paucos Hebræos conſuluiſſe: οὐκ ὀλίγοις Ἑβραίοις ἀνεθέμην πυνθανόμενος. & p. 229. μέμνημαι μέντοιγε φιλομαθεῖ Ἑβραίῳ καὶ χρηματίζοντι παρ᾽ αὐτοῖς σοφοῦ υἱῷ, ἀνατεθραμμένῳ ἐπὶ τῷ διαδέξασθαι τὸν πατέρα συμμίξας περὶ πλειόνων. In Jeremiam homil. 19. pag. 185. καὶ πρῶτον χρήσομαι παραδόσει Ἑβραϊκῇ, ἐληλυθυίᾳ εἰς ἡμᾶς διά τινος φυγόντος διὰ τὴν Χριστοῦ πίστιν (Ἑβραίου

* Hoc univerſe de illis temporibus, quibus raro aliquis Chriſtianorum Hebraica attingebat, non de annis atque ætate Origenis intelligendum. Cæterum ad virorum doctorum argumenta quibus Origenem Hebraice vel prorſus fuiſſe imperitum, vel vix primas literas Hebraiſmi attigiſſe contendunt, non difficulter reſponderi poteſt, ut ex parte jam fecit Tillemontius nota 3. ad Origenis vitam.

Digitized by Google

(ἑβραΐς δηλονότι. Quod vero homilia 12. in Geneſin legitur: *Eſau, ut ajunt qui Hebræa nomina interpretantur, vel à rubore, vel à terra id eſt rubrus vel terrenus, vel ut aliis viſum eſt factura dictus videtur*, reſpicit librum *Philonis* Judæi, qui ante Origenem interpretationem nominum Hebraicorum ſcripſerat, de quo dicere me memini lib. IV. c. 4. num. 42.

ϑ'.) Denique ſub Origenis nomine prodiit *liber primus* τῆς κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἐλέγχου, quem ſub titulo *fragmenti Philoſophumenon* ex Codice Florentino primus edidit, verſionemque & notas quibus Origeni illud vindicat addidit V. C. *Jacobus Gronovius* theſauri Antiquitatum Græcarum Tomo X. p. 257. Lugd. Bat. 1701. fol. Minus recte videtur inſcribi fragmentum Philoſophumenon, nam Philoſophumena quidem, quibus ſententiæ Philoſophorum veterum Phyſicorum, Ethicorum, Dialecticorum & Barbarorum ſuccincte recenſentur, integra ſunt, ſed Philoſophumena iſta librum primum conſtituebant, adeoque fragmentum ſunt majoris operis, quod adverſus hæreſes univerſas ſcripſerat auctor neſcio quis, certe Epiſcopus, neque enim unquam *Origenes* vel *Didymus* ** vel alius presbyter aut inferioris ordinis Clericus, nedum *Aëtius*, Ethnicus (ut ex Theodorito non ab re colligas) Scriptor de ſe dixiſſet, ὧν (Ἀποστόλων) ἡμεῖς διάδοχοι τυγχάνοντες τῆς τε αὐτῆς χάριτος μετέχοντες ἀρχιερατείας τε καὶ διδασκαλίας καὶ φρουροὶ τῆς Ἐκκλησίας λελογισμένοι οὐκ ὀφθαλμῷ νυστάζομεν, οὐδὲ λόγον ὀρθὸν σιωπῶμεν. Licet vero hæc verba non male forte quadrant in *Epiphanium* qui Epiſcopus fuit, & cui Philoſophumena illuſtris Huetius p. 277. Origenianor. tribuit, fateor tamen hanc viri docti conjecturam parum mihi videri credibilem, cum aliud Epiphanii de hæreſibus duplex opus exſtet, unum prolixius & alterum brevius, nec veriſimile ſit tertium etiam hoc de eodem argumento ſcriptum ab eo fuiſſe compoſitum, in cujus proœmio mentio quidem fit alterius ſuccinctæ dogmatum hæreticorum redargutionis, ſed quæ neutri Epiphanii ſatis belle convenire videtur. Adſcribam verba, quoniam emendatione ea indigere exiſtimo. ὧν (αἱρετικῶν) καὶ πάλαι μετρίως τὰ δόγματα ἐξεθέμεθα, οὐ κατὰ λεπτὸν ἐπιδείξαντες, ἀλλὰ ἁδρομερῶς ἐλέγξαντες, μὴ ἂν ἄξιον (ita lego pro ἀνάξιον) ἡγησάμε-

** Didymo Alex. Philoſophumena ſub Origenis nomine edita tribuit Chriſtoph. Auguſtus Heumannus ſub litteris C. A. H. latens, in diſſertatione inſerta Actis Eruditorum A. 1710. p. 166. ſeq Sed licet ſectarum volumen ab eo editum fuiſſe conſtat, tamen nec ipſe fuit Epiſcopus. Aëtium auctorem ſuſpicabatur Tho. Galeus Vir doctiſſ. At de placitis Philoſophorum ſcripſiſſe quidem Aëtium ex Theodorito novimus, ſed ἔλεγχον hæreſium ſcripſiſſe, cujus hæc Philoſophumena exordium ſunt, nemo veterum ſcripſit.

νοι τὰ ἄῤῥητα αὐτῶν εἰς φῶς ἄγειν, ὅπως δι' αἰνιγμάτων ἡμῶν ἐκθεμένων τα δόξαντα αὐτοῖς αἰσχυνθέντες &c. Poſt Gronovium cum ejus verſione & notis, novisque ſuis animadverſionibus Philoſophumena hæc ſeparatim edidit amicus noſter *Joh. Chriſtophorus Wolfius* hodie Profeſſor dignisſimus in Academia Witebergenſi, qvi pro ſuo in me amore librum hunc mihi inſcripſit. Hamburg. 1706. 8. Evolviſſe ſe eundem manu exaratum pridem teſtati ſunt vel fragmenta ex eo produxerunt Lilius Gyraldus dialogis de Poëtis & in aliis ſcriptis ſuis, Conimbricenſes in Phyſica Ariſtotelis p. 176. Holſtenius qui edere etiam voluit, Jo. Mabillonius in itinere Italico p. 168. Allatius de ſcriptis Socratis p. 81. Alexander Morus ad Novum fœdus pluribus locis & in Eſaiæ LIII præcipue, Menagius ad Laërtium Caroli de Montchal Archiep. Tholoſani Codice uſus, ad lib. 1. ſect. 34. 116. II. 7. 9. III. 8. 69. VII. 60. 149. 157. VIII. 34. 39. IX. 5. 19. 20. 30. 33. 44. 61. & 18. ubi Pſeudorigenem appellat. Noviſſime præſtantiſſimus Montfauconus in Diario Italico p. 210. narrat ſe in Bibliotheca Barberina evolviſſe Origenis Philoſophumena in Codice recenti, ejusque varias lectiones eruiſſe & cum aliis Codicibus contuliſſe, ut ea opera purgatiora dare in promtu ſit. Novi etiam laudatum Wolfium in itinere, quod poſt editum hunc libellum in Belgium & Angliam ſuſcepit, alios Codices vel Apographa inſpexiſſe, & locis non paucis meliorem illum dare jam poſſe,

i.) Omitto fragmentum libri *περὶ τοῦ παντὸς* Origeni itidem falſo à quibusdam tributi, de quo ſupra in Hippolyto dictum eſt.

Scripta Origenis latine tantum edita.

1. *In Geneſin Homiliæ XVII.* Rufino interprete, licet Codices quidam Hieronymi nomen habeant præfixum. Confer Huetii Origeniana p. 245.
2. *In Exodum Homiliæ XIII.* interprete eodem Rufino.
3. *In Leviticum Homiliæ XVI.* Rufino interprete, quas ſub falſo *Cyrilli Alex.* nomine edidit è Jacobi Fabri Codice Jodocus Clichtoveus, & in latinis Cyrilli pariter & Origenis editionibus reperire licet.
4. *In Numerorum librum Homiliæ XXVIII.* ex ejusdem Rufini verſione, qui *Scholia* etiam ſive ut ipſe vocat *excerpta* Origenis admiſcuiſſe ſe, atque alioqui inter vertendum magna ſe, ut quidem ſolet, uſum eſſe libertate innuit.

5. In

5. *In librum Joſuæ. Homiliæ XXVI.* interprete Rufino.

6. *In librum Judicum Homiliæ IX.* interprete Rufino. Meminit Origenes ipſe prologo Commentar. in Canticum.

7. *In I. Regum cap. I. & 2. Homilia I.* interprete Rufino.

8. *Commentariorum in Jobum libri III.* ſatis licet prolixi, ſed qvi non ultra dimidium capitis tertii progrediuntur. Origeni (quicquid diſputet p. 30. nuclei Hiſt. Eccleſ. Sandius, in appendice p. 40. ipſe ſua cædens vineta) ſuppoſiti & poſt Luciani martyrium h. e. poſt A. C. 311. ſcripti ſunt ab auctore qui Homouſianis infeſtum ſe teſtatur. Utrum vero fuerit aliquis è Lucianiſtarum ſecta, an Maximinus Arianus Epiſcopus, contra quem Auguſtinus ſcripſit, tanquam parum certum definire non audeo. Latini ſcriptoris eſſe, poſt Eraſmum credidit etiam Albertinus p. 353. de Euchariſtia, quibus aſſentiri nolim propter ea quæ obſervat Huetius p. 273. Origenianorum. Certe erravit Genebrardus quando hos Commentarios Græce ſcripſit exſtare in Regis Galliæ Bibliotheca.

9. *Scholia in librum Jobi integrum,* quæ è Codice Regis Galliæ primus vertit Joachimus Perionius, atque ſuæ Origenis operum editioni Genebrardus inſeruit. Nonnullos Perionii lapſus notavit Jacobus Billius lib. I. Obſervatt. ſacrar. c. 8. atque longe plures libro. 2. unde repetiit Poſſevinus T. 2. Apparatus S. p. 193-201. & licet hæc quoque Scholia Origeni præter rem tribuantur, tamen quia antiqui ſcriptoris & lectu digna ſunt, etiam Græca è Codice Regio proferri in lucem & novæ quam concinnandam ſvadet omnium Origenis operum editioni adjungi optat Rich. Simonius lib. I. Epiſt. ſelect. 10. p. 103. In his quoque ſcholiis Luciani Martyris & Homouſiaſtarum & Manichæorum mentio fit, unde auctorem eſſe Origene juniorem conſtat. Vide Huetium p. 274.

10. *In Pſalmum XXXVI. XXXVII. XXXVIII. Homiliæ IX.* Rufino interprete.

11. *In Canticum Canticor. homiliæ duæ* interprete Hieronymo, cujus Epiſtola ad Damaſum præfigitur, & *aliæ homiliæ quatuor* ſive potius prologo præmunita primorum duorum capitum expoſitio continua, quali in *tomis* Origenes uti conſvevit, Rufino interprete. Hanc Origenis eſſe negant. Dallæus c. 34 de ſcriptis Ignatii, Larroquanus in animadverſionibus ad Pearſonianas Ignatii Vindicias p. 83. ſeq. & P. Baltus S. I. in defenſione SS. Patrum Platoniſmi accuſato-

 rum

rum p. 361. aliique: ſed argumentis melioribus Origeni aſſeritur à Pearſonio part. I. Vindic. Ignatii c. 7. & ab Huetio p. 248.

12. *In Eſaiam Homiliæ IX.* Hieronymo interprete.

13. *In Jeremiam Homiliæ ſecunda & tertia* ex illis quatuordecim quæ extant ex verſione Hieronymi. Nam cæteræ duodecim Græce etiam habentur, ut dixi ſupra p. 217. num. 8.

14. *In Ezechielem Homiliæ XIV.* Hieronymo interprete.

15. *In Matthæum tractatus vigeſimus ſecundus usque ad trigeſimum quintum* ex antiqua verſione ſive *Bellatoris* presbyteri, ſive *Epiphanii* Scholaſtici, ſeu cujusvis denique alterius à Matth. XXII. 34. usque ad initium capitis XXVIII. Nam præcedentes tractatus viginti & unus Græce ab Huetio editi ſunt, ut dixi ſupra p. 218. num. 11. unde patet præter Origenis mentem feciſſe qui tomos ſingulos diſtraxerunt in plures tractatus.

16. *In Lucam Homiliæ XXXIX.* à juvene Origene ſcriptæ, teſte Hieronymo atque Interprete. Neque tanti ſunt rationes ob quas Origeni abjudicantur à Dallæo de ſcriptis Ignatii p. 439. ſeq. ejusque hyperaſpiſte Matthæo Larroquano in animadverſionibus ad Pearſonianas Ignatii vindicias p. 94. ſq. Vide Tillemontii notam 37. ad Origenis vitam, & Natalem Alex. Sec. 3. c. 4. artic. 2. p. 606. ſq. edit. in fol.

17. *In Epiſtolam ad Romanos libri X.* abbreviati ex viginti tomis, ut Caſſiodori Codices c. 8. Inſt. divin. legunt, ſive ut Rufinus quindecim, eodem Rufino (non Hieronymo, cui in edit. tribuitur) interprete, cujus Epiſtola ad Heraclium præfixa eſt.

18. *Homiliæ decem in diverſos* Matthæi & Johannis locos, quarum decima eſt, de Maria Magdalena. Hæ à Jac. Moerlino primum collectæ & in latinis editionibus Origenis ſæpius excuſæ, nomen Adamantii mentiuntur. Vide Huetium pag. 275. D. Gerhardi Patrologiam pag. 139. 140. & de Homilia ultima Baronium ad Martyrolog. 22. Jul. qui eam latino ſcriptori tribuit. quemadmodum Caſaubonus XIV. 11. ad Baron. juveni & à declamationibus recenti.

19. Περὶ ἀρχῶν * *de principiis libri IV.* cum anacephalæoſi, Rufino interprete, cujus præmittitur prologus ad Macarium (Romanum) quo

* Libros περὶ ἀρχῶν ſcripſerunt etiam Longinus, Porphyrius, & cujus opus ad huc Ms. ſupereſt, Damaſcius.

Digitized by Google

quo ſe profitetur alia in his libris omiſiſſe, alia mutaſſe. Quod exemplis etiam docet Huetius p. 266. ſeq. & notavit jam olim Hieronymus I. contra Rufin. p. 135. qui ideo Pammachio rogante fideliorem illius operis verſionem elaboravit, ſed quæ jam pridem temporum injuria amiſſa eſt. Valde male ob hoc opus audiit Origenes, quod Græce legit adhuc Photius Cod. 8. Fragmenta occurrunt in Philocalia & in Juſtiniani Imp. Epiſtola de Origenis erroribus T. 5. Concil. edit Labbei p. 672. ſq. & apud Photium Cod. 235. Locum etiam ex exemplari MS. affert Græce Fullerus IV. 13. Miſcell. ſacr. Cæterum ex laudato Hieronymi loco conſtat etiam Rufinum ſuæ verſioni nonulla ex *Didymi* commentariolis, qui Origenis propugnator fuit, exaggerata & firmiora poſuiſſe.

20. *Lamentum* ſive threnus quo de erroribus ſuis pœnitens inducitur, non magis Origenem auctorem agnoſcit, vel Hieronymum interpretem, quam Hieronymus auctor eſt Epiſtolæ qua deplorat quod aliquando cum Origene ſenſiſſet.

Alia haud dubie fuit Epiſtola ad Fabianum Epiſcopum Romæ de qua Rufinus in extremo invectivæ I. in Hieron. *Ais etiam ipſum Origenem pro bis dictis pœnituiſſe, libello pœnitentiæ ad Fabianum,* * *tunc urbis Romæ Epiſcopum dato: & tamen poſt pœnitentiam, poſt centum & quinquaginta annos mortis ſuæ in jus eum trahis & ad damnationem vocas.* Certe in lamento non legitur quod Hieronymus Epiſt. 65. ad Pammach. teſtatur Origenem in Epiſtola ad Fabianum qua pœnitentiam egit cur talia ſcripſerit, *cauſſas temeritatis in Ambroſium retuliſſe, quod ſecreto edita in publicum protulerit.* Non igitur Hottingerus reprehendendus, ſed Labbeus qui Hottingerum tam acerbe reprehendit, T. 2. pag. 145. quod *libellum de pœnitentia Origenis* diſtinxerat à lamento, quod tamen veriſſimum eſt. Atque hic libellus, qui intercidit (non lamentum, junioris ætatis fœtus) à Gelaſio inter Apocrypha refertur, nec veluti Origeni ſuppoſitus, adſcribitur Apocryphis (nam Euſebius quoque VI. 36. teſtatur Origenem ſcripſiſſe ad Fabianum aliosque plures ἄρχοντας Ἐκκλησιῶν, περὶ τῆς κατ' αὐτὸν ὀρθοδοξίας) ſed propter Origenis ſcilicet in erroribus pertinaciam, fide indignus judicatur.

21. *Epiſtola S. Barbæ ad Origenem & Origenis ad S. Barbam* quas latine affert Halloixius p. 46. ſq. Origenis defenſi, ipſe videtur ex ingenio

* Romam veniſſe Origenem ut ſibi perſuaſerat Baronius, recte negant Tillemontius & Pagi ad A. C. 240. n. 2.

nio ſuo confinxiſſe. Vide Tillemontii Hiſt. Imperatorum T. 3. ad perſecutionem Maximini nota 1. p 809.

22. *Libellus de ſingularitate Clericorum* Origeni male in quibusdam Codd. adſcriptus & inter Cypriani opera eſt editus. Vide Huetium pag. 277. ſq.

Editiones latinæ Operum Origenis.

Prima *Jacobi Merlini* quatuor diviſa partibus Pariſ. 1512. 1519. fol. 2. Vol. cum Apologia pro Origene, ſuper qua licet privilegio Regis Ludovici XII. munita editio eſſet, magnæ ipſi moleſtiæ creatæ ſunt à Maſſæo, Natali Bedda & aliis Theologis Facultatis Pariſienſis, unde A. 1522. nova Apologia Apologiam illam tueri eſt coactus. Confer Rich. Simonis Epiſtolas ſelectas l. 1 Epiſt 10. p 95. ſq & Morlerii Doctoris Sorbonici librum Gallice editum, eſſais de literature pour la connoiſſance des livres A. 1703 menſe Novembr. p. 257. Recuſa Merlini editio Pariſ. 1522. 1530. Etiam editio Veneta Anni 1516. memoratur in Bibl. Bigotiana, & opuſcula varia Origenis, latine apud Aldum excuſa in fol.

Secunda *Eraſmi* * qui illi immortuus, itaque poſt ejus obitum abſoluta à Beato Rhenano Baſil. 1536. fol. & auctior ſubinde edita ibidem 1551. & cum Laur. Humfredi præfat. 1557. ac denique cum Simonis Grynæi prolegomenis ad Tho. Eraſtum A. 1571. fol. 2. Volum.

Tertia plenior *Gilberti Genebrardi*, Pariſ. 1574. 2. Vol. atque iterum 1604. 1619. Hanc editionem diligenter recenſet Labbeus, quem ſi placet vide. Vide etiam Huetium p. 232.

Scripta, deperdita Origenis.

Biblia V. T. Hexapla, Octapla, Tetrapla de quibus dixi lib. III. c. 12.

Univerſos propemodum S. Scripturæ libros illuſtraverat Origenes, quem *longe minorem in Novo quam Veteri Teſtamento eſſe judicat S. Ambroſius* Epiſt. 73. ad Clementianum: ſive *tomis* & *commentariis* prolixioribus & accuratioribus, ſive brevibus *ſcholiis*, ſive denique *Homiliis* qua-

* Obiit Eraſmus V. Id. Jul. Baſileæ A. 1536. cujus vitam Rhenanus inſeruit præfationi ad Origenem dicatum Hermanno Archi-Epiſcopo Colonienſi.

Digitized by Google

quarum aliæ extemporales ex ſenis ore à notariis exceptæ, aliæ meditatæ. Vide Sixtum Senenſem lib. IV. Bibl. S. Valeſium ad Euſeb. p. 129. & Huetium p. 237.

Commentariorum in Geneſin libri XII. Euſeb. VI. 24. ubi ex *nono*, & III. 1. ubi ex *tertio* locum affert. Meminit & Origenes ipſe lib. de precatione p. 76. Fragmentum ex libro 1 ſervavit Chalcidius ad Timæum Platonis p. 372. ſeq. Plura expreſſit Ambroſius in Hexaëmeron. Porro Codices quos vidit Hieronymus, librum XII. in duos diſtinxerunt, unde is *tredecim libros commentariorum* Origenis in Geneſin numerat qv. 1. ad Damaſum & Epiſt. 29. ad Paulam apud Rufin. invectiva 2. Namque ex Euſebio duodecim numerant Suidas in Ὠριγένης & Niceph. XV. 5. Cæterum fallitur Tillemontius, qui nota 30. ad vitam Orig. ex loco libri VI. contra Celſum p. 309 ſq. colligit tomos in Geneſin, quatuor tantummodo prima capita expoſuiſſe. Ἐξηγητικὰ vocat Origenes ipſe p. 187. 190.

Homiliarum Myſticarum in Geneſin libri II. Hieron. Epiſt. 29. ad Paulam apud Rufin. invectiva 2.

Tomi in Exodum, & *ſcholia* quæ *excerpta* vocantur ab Hieronymo. Expoſitionis ſuæ meminit etiam ipſe Origenes IV. contra Celſ. p. 195.

Scholia & Homiliæ in Leviticum ab editis Homiliis diverſæ. Vide Huetium p. 240.

Octo Homiliæ in Deuteronomium. Caſſiodor. c. 1. divinar. Inſtit.

Homilia de duabus meretricibus, & aliæ quædam *Homiliæ* Caſſiodoro c. 2. memoratæ *in* 1. *&* 2. *Reg. in* 2. *Paralip.* & *Eſdræ libros duos* ſive Eſdram & Nehemiam.

In Jobum Homiliæ qvas olim vertit *Hilarius* Confeſſor, ut *in Eſdram Bellator* presbyter. Fragmenta in catena ad Jobum à Paulo Comitolo & Patricio Junio edita.

In Pſalmos ſcholia, Homiliæ quædam & Commentarii. Commentarios in primos XXV. Pſalmos Alexandriæ elaboratos notat Euſebius VI. 26. ſed in totum Pſalterium multis voluminibus ſcripſiſſe ante Euſebium, Theodorum Heracleotem, Aſterium Scythopol. Apollinarem Laodicenum & Didymum Alex. docet Hieron. Epiſt. 89. ad Auguſtin. (edit. novæ 74.) addens Hilarium Pictavienſem & Ambroſium Origenis veſtigiis inſtitiſſe.

In Proverbia Commentarii. Fragmenta duo apud Pamphilum in Apologia & aliud in Catena Mazariniana ad Luc. VIII. 4.

In

Digitized by Google

In Eccleſiaſten explanationes, ſi credimus Sixto Senenſi & Poſſevino, Methodium lib. de reſurrect. teſtem laudantibus. Certe Origenem ſuis in Eccleſiaſten commentariis confutaſſe ſe teſtatur Hieronymus Epiſt. 65. ad Pammach.

In Canticum Canticorum Tomus unus quem juvenis compoſuerat. Vide Philocaliam p. 31.

In Canticum Canticorum tomi octo poſteriores. Hieron. prologo Homil. in Canticum.

In Eſaiam Tomi XXX. (è quibus vigeſimus ſextus jam Hieronymi ætate deſiderabatur, & Tomus trigeſimus deſinebat in cap. 30. 6. vide Euſeb. VI. 32.) *Homiliæ XVI.* & *ſcholia* ſive σημειώσεις.

Libri II. de viſione τετ[ρ]απόδων ad Gratam, Origeni ſuppoſiti teſte Hieron. præf. ad Eſaiam.

In Jeremiam Homiliæ XXIV. ex illis 45. Caſſiodoro & Rabano Mauro memoratis. Confer Tillemontium in Origenis vita p. 238. ſeq.

In Threnos Tomi V. Euſeb. VI. 24. Hiſt. licet in Nicephoro legas tomos IX. Ex his fragmenta quædam exſtant in Catena ab Agellio & Ghiſlerio edita.

In Ezechielem Tomi XXV. Euſeb. VI. 32. Confer Tillemont. p. 239. ſeq.

In Danielem expoſitio. Origenes ipſe tract. 29. in Matth. adde Huetium p. 242.

In quoſdam ex duodecim Prophetis ſcripſiſſe ſe & in Eſaiam atque Ezechielem teſtatur Origenes VII. contra Celſum p. 339. atque cæteros ſimiliter ſe expoſiturum. Tomos XXV. in duodecim Prophetas reperit Euſebius VI. 36.

In Matthæum Tomi primi X. atque *ultimus XXV.* & *Homiliæ quædam* itemque *ſcholia.*

In Marcum ſcripſiſſe ſe teſtatur Origenes tractat. 35. in Matth. Cæterum commentarius qui in quibuſdam Codicibus Origeni, in aliis Cyrillo Alex. tribuitur, & quem è Codice Regio daturum ſe Græce promiſit Huetius p. 250. *Victoris Antiocheni* Presbyteri eſt, Chryſoſtomo cujus meminit junioris. Sub Victoris nomine quoque latine Theodorus Pelta-

tanus edidit Ingolſtad. 1580. 8. una cum Tito Boſtrenſi in Lucam. Inde latine recuſus eſt in Bibliothecis Patrum Pariſienſ. Colon. & Lugd. Tom. IV. Denique Græce & latine vulgatus à Petro Posſino Rom. 1673. fol. una cum catena in Marcum. Vide de hoc commentario Huetium pag. 274. Rich. Simonis Hiſt. Crit. N. T. lib. 3. p. 80. & 426. ſeq. & Eliam du Pin in Bibliotheca Script. Eccleſ. T. 4. p. 74. Victor Presbyter allegatur etiam in Catenis ad Lucam Regia, Mazariniana & Corderiana, ut Combefiſio in Bibl. Concionatoria notatum.

In Lucam Tomi V. Hieron. prolog. in Homilias ad Lucam à ſe verſas.

In Johannem Tomi III. IV. V. VII. VIII. IX. XI. XII. XIV. usque ad XVIII. XXI. usque ad XXVII. tum XXIX. XXX. XXXI. Libros duos & viginti viſos à ſe teſtatur Euſeb. VI. 24. ſed forte legendum duos & triginta, ut apud Hieron.

In Acta Apoſtolorum, Homiliæ. Vide Philocaliam p. 32.

In 1. *ad Corinthios Commentarii* ſive *tomi* Hieron. Epiſt. 58. ad Pammach. Origenem primo loco ponit inter eos qui hanc Epiſtolam latisſime fuerunt interpretati. Cæterorum nomina ſunt: Dionyſius, Pierius, Euſebius Cæſareenſis, Didymus & Apollinaris. Meminit & Origenes ipſe tractat. 23. in Matth. & homil. 17. in Lucam.

In Epiſtolam ad Galatas, quinque Tomi, tum ſcholia & tractatus ſive *Homiliæ* variæ. Præterea decimum ſtromatum ſuorum librum commatico ſuper explanatione ejus ſermone complevit, teſte Hieronymo proœmio ad Galatas, ubi Origenis commentarios ſecutum ſe non diffitetur.

In Epiſt. ad Ephesios tomi III. Hieron. 1. adverſus Rufin. & in Epiſt. ad Epheſ.

In Epiſt. ad Coloſſenſes tomi quorum *tertium* laudat Pamphilius Apologia pro Orig.

In 1. *ad Theſſalonicenſes* ἐξηγητικά. Meminit præter Hieron. Origenes ipſe lib. 2. contra Celſum p. 101.

In Epiſt. ad Titum. Fragmenta in Pamphili Apologia.

In Epiſt. ad Hebræos tomi & Homiliæ. Idem Pamphilus & Euſebius VI. 25.

Digitized by Google

In Apocalypſin expoſitio promiſſa ab Origene tractat. 30. in Matth.

Homiliæ quamplurimæ. Mille & eo amplius tractatus in Eccleſia locutum ſcribit Hieron. Epiſt. 65.

Libri II. de reſurrectione Euſeb. VI. 24. *alii de reſurrectione dialogi duo*, Hieron. Epiſtola ad Paulam apud Rufin. invectiva 2. Confer Huetium p. 264. 266. De reſurrectione ſcripſiſſe ſe Origenes ipſe teſtatur V. contra Celſum p. 244. Meminit & Pamphilus in Apologia.

De libero arbitrio. Origenes ipſe VII. in Epiſt. ad Rom. Niſi reſpicit librum tertium περὶ ἀρχῶν.

Acta concertationis cum Beryllo ſive *dialogus* quo Berylli Boſtrenſis in Arabia Epiſcopi errorem coarguit, qui negabat Chriſtum aliam quam Pater habere perſonam. Vide Euſeb. VI. 33. & Hieron. c. 61. de S. E. Socratem III. 7.

Dialogus cum Candido Valentiniano, in quo duos andabatas digladiantes ſe ſpectaſſe ſcribit Hieron. 2. adverſus Rufin. p. 150.

Dialogus cum Baſſo Agnomone cujus in Epiſtolas Africani & Origenis de Suſanna mentio, licet in litteras relatum eſſe non æque conſtat: uti nec quæ diſputavit *contra Arabas Pſychopannychitas*, teſte Euſeb. VI. 37.

Adverſus varios hæreticos, ut Apelleitas & Baſilidem, Encratitasque & Helceſaitas, tum Hermogenem, Iſidorum, Menandrum, Nazarenos, Nicolaitas, Severum, Simonem & Valentinum. Atque ſi Nicephoro X. 36. credas, etiam contra Marcellum Galatam ac Porphyrium. Vide Huetii Origeniana p. 265. & Tillemontium in vita Orig. c. 12. & 36.

Parva labyrinthus contra Artemonem & Theodotianos, quam Origeni quidam tribuerunt, ſed quæ auctorem potius habuit Cajum presbyterum Romanum, de quo vide Cavei Hiſt. litterar. ad A. C. 210.

Concertatio cum hæretico quodam Epheſi, ab hæretico illo conficta & Origeni ſuppoſita, ut ipſe apud Rufinum de adulteratione libror. Origenis queritur in Epiſtola ad charos ſuos Alexandrinos.

Epiſto-

Digitized by Google

Epiſtolarum ultra centum συναγωγὴ, quæ ab Euſebio collecta & in libros digeſta non ſine magno hiſtoriæ illorum temporum detrimento intercidit. Vide Euſeb. VI. 36. Hiſt. In his fuere præter Epiſtolam ad Jul. Africanum, & alteram ad Greg. Thaumaturgum quæ extat in Philocalia, Epiſtola ad Philippum Imp. ejusque conjugem Severam: ad Fabianum Romanum aliosque Epiſcopos de fide ſua: ad amicos Alexandrinos, ad Beryllum Boſtrorum in Arabia Epiſcopum, ad Tryphonem diſcipulum ſuum. Vide Tillemont. vitam Origenis c. 24. & 36. & Huetium p. 267. ſeq.

Libellus de Paſcha cujus meminit Anatolius Alex. Epiſcopus Laodicenſis præf. ad Canonem paſchalem: *Sed & Origenes omnium eruditiſſimus & calculi componendi perſpicaciſſimus, quippe qui & χαλκευτὴς* (leg. χαλκέντερος) *vocatus libellum de Paſcha luculentiſſime edidit.* Ibidem nonnulla exinde producit. Omitto quæ de *Aſtrolabio* & breviario Origenis neſcio ubi latente incerta fide quidam tradiderunt.

Stromatum libri X. ad Clementis Alex. imitationem ſcripti, & Philoſophorum Ethnicorum placita cum ſacrorum librorum dogmatis conferentes. Meminit ipſe in Joh. p. 237. & Euſebius VI. 24. ac ſæpius Hieronymus.

Monobiblia. Hieron. apud Rufin. invectiv. I.

Denique juvenis etiamnum Alexandriæ non modo diſciplinas liberales & προπαιδεύματα docuit, atque ad varias Philoſophorum ſectas intelligendas auditores ſuos introduxit, ſed & teſte Euſebio VI. 18. τὰ παρὰ τούτοις συγγράμματα διηγήσατο, ὑπομνηματιζόμενός τε καὶ θεωρῶν ἕκαστα.

Euſebius idem VI. 32. Hiſt. teſtatur ſe accuratum ſcriptorum Origenis indicem texuiſſe in vita Pamphili Martyris: quod ſe feciſſe quoque Hieronymus c. 54. Catalogi narrat in Epiſtola ad Paulam, qua Origenis opera contra Varronis ponens contulerit. Sed nec hæc Epiſtola præter fragmentum apud Rufin. I. invectiva, neqve vita Pamphili integra ad nos pervenit. Corruptam Bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis inſtaurare conatus eſt Evzoius Theſpeſii Rhetoris cum Gregorio Naz. auditor, & poſtea Epiſcopus Cæſareenſis, ut idem Hieron. c. 113. de Script. Eccleſ. auctor eſt.

*Tabella Chronologica * ſcriptorum plerorumque Origenis.*

A. C.	ætat. Origenis	
210.	26.	ὑπομνήματα in Philoſophos variarum ſectarum. Euſeb. VI. 18. (*Alexandriæ.*)
		tomus in Canticum à juvene ſcriptus.
217.	33.	inchoata Hexapla, Tetrapla &c.
228.	44.	Epiſtola ad Julium Africanum de Hiſtoria Suſannæ.
ante A. 231.	47.	tomi in Pſalmos 25. primores. Euſeb. VI. 24.
		Libri duo de reſurrectione.
		Tomi V. in threnos. Primi V. tomi in Johannem. Primi VIII. in Geneſin. In Exodum. In Judices.
		Libri IV. de Principiis.
		X. libri Stromatum.
		Liber de precatione.
		Homiliæ in Lucam.
235.	51.	Protrepticum ad Martyrium.
poſt A. 237.	53.	tomi poſteriores in Johannem & in Geneſin.
238.	54.	tomi XXX. in Eſaiam, (*Cæſarea Paleſtina*) Euſeb. VI. 32.
240.	56.	tomi XXV. in Ezech. & V. in Cantic. (*Athenis.*)
		Epiſtola ad Greg. Thaumaturgum quæ legitur in Philocalia.
241.	57.	Homiliæ IX in Pſal. 36. 37. 38. tomi poſtremi V. in Canticum, (*Cæſarea.*)
poſt A. 244	60.	Homiliæ variæ extemporales quas à notariis excipi permiſit, ſexagenario major. Euſeb. VI. 36.
		tomi XXV. in Matth. & XV. in Epiſt. ad Rom.
		Tetrapla, Hexapla, Octapla perfecta (*Tyri*) Epiphan. de ponderibus & menſur. n. 18.
		XLV. homiliæ in Jeremiam. XIV. in Ezechiel.
		Homiliæ in Geneſin, Exodum, Leviticum, Nu-(meros.
		Tomi in I. ad Theſſalonicenſes.
247.	63.	In Prophetas minores.
		Epiſtola ad Fabianum & alios Epiſcopos de fide (ſua.
249.	65.	libri VIII. contra Celſum.
		Homiliæ in Joſuam.
poſt A. 251	67.	Epiſtolæ variæ.

Hæc

* Confer Huetium pag. 269. ſq. Tillemontii not. 41. ad Origenis vitam, & Sam. Baſnage ad A. C. 203. n. 22. ſeq. & A. 356. n. 3.

Hæc de ſcriptis Origenis dixiſſe ſufficiat, *ex quo uno ſi ſalvus perduraſſet, plus lucis* Dallæo * judice *nobis quam ex reliquis* (Patribus) *aliis, & à quo forſan potius quam à ceteris omnibus haberemus in quo acquieſceremus. Sed paucula ſunt & maximam partem fœde lacera & miſere immutata quæ ſub illius nomine feruntur. Magni enim & mirandi iſtius viri monumenta, neque temporum neque hominum injuriam ſuperare potuerunt. Atque haud ſcio annon horum invidia gravius eum afflixerit, quam ipſa tot ſæculorum vetuſtas quæ ab ipſius morte ad nos fluxerunt.* Utinam ſcripta Origenis inedita quæ apud Græcum Epiſcopum in Chio Inſula vidiſſe affirmavit vir doctus *Fr. Vernonius* Anglus, in publicos Eccleſiæ uſus proferantur.

Scripta Varia Origenem ſpectantia.

Gregorii Thaumaturgi Panegyricus in Origenem Præceptorem ſuum, de quo infra inter Thaumaturgi Opera.

Pamphili Martyris & *Euſebii* Apologia pro Origene libris VI. è quibus primus è Rufini verſione, in latinis Origenis editionibus & inter Hieronymi Opera: atque ex cæteris excerpta pauca apud Photium Cod. 118. extant. Idem Cod. 117. recenſet *Anonymi* opus Euſebio poſterioris & in quinque libros diſtributum pro eodem Origene. Quemadmodum ex *Antipatri Boſtrenſis* confutatione Apologiæ Pamphili quædam leguntur in Actis Concilii Nicæni T. 7. Concil. edit. Labbei p. 368.

Rufinus de depravatione librorum, præcipue Origenis, liber, in latinis Origenis editionibus.

Jo. Pici Mirandulani diſſ. de ſalute Origenis, p. 131. ſq. Operum, *Jacobus Merlinus* in Apologia pro Origene, & Apologia Apologiæ tribus libris conſtante & adhuc inedita, de qua Huetius p. 230. Origenianor. *Eraſmus* de Origenis Vita, phraſi, docendi ratione & operibus Origenis cum ſingulorum librorum Cenſuris T. VIII. Opp. p. 362. ſeq. & ante editiones Origenis Eraſmianas: Georgius Wicelius in Hagiologio. Gilberti Genebrardi collectanea editioni Operum Origenis à ſe curatæ præmiſſa.

Petri Halloixii Origenes defenſus, ſive Origenis vita, virtutes & documenta libris IV. Leodii 1648. fol.

A letter of reſolution concerning Origen and the chief of his Opinions, by *C. L.* Esquire. Lond. 1661. 4. Recuſus hic liber dignus examine accuratiore in volumine primo collectionis variorum opu-

* Jo. Dallæus de uſu Patrum c. I. pag. 6.

ſculorum quæ prodiit Londini A. 1708. 8. ſub titulo *Phœnix, or a revival of ſcarce and valvable pieces.* Poterat etiam addi libellus itidem Anglice editus Lond. 1683. 12. ſub titulo: *the future ſtate, or a diſcourſe attempting ſome diſplay of the Souls happineſs in regard to that eternally progresſive knowledge or eternal increaſe of knowledge and the conſequences of it, which is amongſt the bleſſed in heaven.* Quo in libello paginarum 159. explicatur doctrina Origenis lib. 2. περὶ ἀρχῶν c. ult. de beatitate animarum ſempiterna, quam conſiſtere putat in faciendis majoribus ſemper in æternum incrementis ſcientiæ & cognitionis, contemplatione primo operum DEI in hac terra, deinde in aëre, atque globorum cœleſtium infinito numero, ac denique DEI ipſius.

Hiſtoire de Tertullien & d' Origene par Mr. *de la Motte.* Pariſ. 1675. 8.

Stephani Bineti S. I. de ſalute Origenis, & an plerumque illuſtriora ingenia ſint perverſiora. Pariſ. 1629. 8vo. 1631. 12.

De erroribus Origenis multa è veteribus *Methodius* apud *Epiphanium* & *Photium*: *Hieronymus* in Epiſtolis & contra Rufin. *Juſtinianus Imp.* Epiſtola ad Mennam quæ latine ex Codice Antonii Auguſtini primum edita à Baronio ad A. C. 538. n. 34-82. recuſaque Græce & Lat. T. V. Concil. p. 635. ubi & p. 679. altera Epiſtola ad Synodum CPol. adverſus Origenem & ejus ſectatores.

Paganinus Gaudentius de dogmatum Origenis cum dogmatis Platonis comparatione, Florent. 1639. 4. ſubjunctis ſalebris Tertullianeis, & Vita Chriſtianorum ante tempora Conſtantini M. Confer ſi placet quæ de Platoniſmo Origeni objecto novisſime diſſeruit P. Baltus S. I. in defenſione SS. Patrum Platonismi accuſatorum lib. 2.

Jo. Fechtii (hodie Theologi Roſtoch.) Exercitatio Hiſtorico Theologica de Origene & Origenianis, habita Witebergæ ſub præſidio D. *Jo. Meiſneri*, editaque A. 1665. 4.

Jo. Henr. Horbii (Paſtoris deinde ad S. Nicolai Hamburgenſis) Hiſtoria Origeniana. Francof. 1670. 4.

Jo. Franciſci Buddei (hodie Theologi Jenenſis) exercitatio de allegoriis Origenis Witeberg. 1689. 4. & in ejus parergis Hiſtorico Theol. p. 139. *Godfridi Tilmanni* Allegoriæ in Sacram Scripturam ex Origene & aliis collectæ. Pariſ. 1574. 8.

Petri

Digitized by Google

Petri Zornii Hamburgenſis de Evnuchiſmo Origenis Adamantii exercitatio, qua illum in dubium vocat (contra nimis perſpicua repetitaque Veterum teſtimonia.) Gieſſæ Haſſorum, præſide D. Jo. Henrico Majo Theologo Gieſſenſi, 1708. 4. Cæterum evitationem tum temporis non fuiſſe Canonicum Ordinationis impedimentum diſputat Natalis Alex. ſec. 3. diſſ. 15. qv. 1. Contrarium viſum Samueli Baſnagio T. 2. Annal. p. 231.

Hiſtoire des mouvemens arrivez dans l'Egliſe au ſujet d'Origene & de ſa Doctrine, par le *Louvis Doucin*, S. l. Paris 1700. 12. Videndus etiam *Jo. Garnerius* ad Marium Mercatorem T. 1. & *Henricus Noris* in Hiſt. Pelagiana & diſſ. de quinta Synodo. *Caſp. Sagittarius* introduct. ad Hiſtoriam Eccleſ. p. 113. ſqq. ubi de Origeniſtis & adverſariis Origenis,

Jo. Vindetus Anglus in libro erudito de vita functorum ſtatu p. 40. promiſit Origenis ac Plutarchi vitas & decretorum parallelismum. Idem p. 39. docet dogma de Metempſychoſi per calumniam Origeni impactum fuiſſe, quod probat etiam *Jo. Baptiſta Criſpus* de Philoſophis caute legendis p. 464 ſeq. Sic idolis ſacrificaſſe Origenem ut traditum Epiphanio, LXIV. 2. fabulis adſcribunt Baronius, Huetius, Raynaudus, Valeſius, Halloixius, Tillemontius, & novisſime Sam. Baſnagius quem vide ad A. C. 203. n. 20. Sed verisſimum eſſe contendunt Natalis Alex. Sec. III. diſſ. 15. Antonius Pagi ad A. C. 251. n. 6. ſeq. Petavius ad Epiphan. & Huetius p. 22. Origenianor.

Scripta de Operibus Biblicis Origenis, Tetraplis, Hexaplis atque Octaplis, notisq; Criticis & aſteriſcis allegavi ſupra lib. III. cap. 12. §. 12. 13. quibus addes quæ Clarisſimus Vir *Jo. Erneſtus Grabius* novisſime obſervavit in Epiſtola ad doctiſſ. Millium de genuino LXX. Interpretum exemplari & tribus novæ edit. ſpeciminibus Oxon. 1705. 4. tum in prolegomenis ad novæ ſuæ luculentæ editionis Græcæ Bibliorum volumen primum & tertium, & denique in diſſ. A. 1710. 4. vulgata *de variis vitiis LXX. Interpretum verſioni ante B. Origenis ævum illatis, & remediis ab ipſo in Hexaplari ejusdem Verſionis editione adhibitis, deque hujus edit. reliquiis tam Manuſcriptis quam prælo excuſis,*

XXVII. *INDEX Scriptorum & Hæreticorum.*

ab Origene in ſcriptis Græce editis memoratorum.

C. denotat libros contra Celſum, edit. Cantabrig. H. a. b. Commentarios ab Huetio Græce ac Latine editos duobus tomis: M. dialogum contra Marcionitas & quæ ipſi ſubjuncta ſunt. O. librum de Oratione edit. Wetſtenianæ Baſil. ac denique P. Philocaliam edit. Cantabrig.

ABaris C. 129.
Ægyptiorum ἱϛορίαι. C. 13. Theologia. C. 16. 18. 121. 254. H. a. 85.
Ad Africanum Origenes ſcripſit epiſtolam de Suſanna M. 222.
Ἀγνώμων. Vide infra, Baſſus.
Ambroſius Origenis ἐργοδιώκτης C. 1. 112. 161. 231. 275. 332. 428. H. a. 38. b. 3. 44. 87. 92. 93. 342. 373. P. 26. M. 201. & 247. (ubi & uxoris ejus Marcellæ mentio) O. 2. ſq. 148.
Anaxagoras C. 215. 238.
Anaxarchus C. 367. 368. 369.
Anicetus. M. 247.
Antiphontis Rhetoris Φιλαλήθης. C. 176.
Antiſthenes. C. 336.
Appelles hæreticus. C. 267.
Ad Apocrypha non confugiendum. H. a. 498. Vide infra Elias, Enoch, Eſaias, Hermas, Joſephus, Judæi, Petrus.
τὸ τὸν καλὸν ἡμῶν Πάπαν Ἀπολινάριον ἀσπάσασθαι M. 247.
Apollonius (Magus) C. 302.
Aquila. Catena in Job. c. 22. 29. διαλέγων τῇ ἑβραϊκῇ λέξει. M. 224. 225.

Archi-

Archilochus Parius C. 74. ejus jambi impuri & virulenti, 125.
Ariſtander de Platone. C. 280.
Ariſteas Proconnenſius. C. 113. 125. 129. ejus Arimaſpia carmina 126.
Ariſtobuli ſcripta perantiqua. C. 198.
Ariſtophanes Comicus. C. 356.
Ariſtoteles. C. 18. 51. 67. 119. 333. 407.
οἱ ἐν ἡμῖν ἀσκηταί. C. 264.
Barnabæ Epiſtola Catholica. C. 49.
Baſilides hæreticus. H. a. 110. 159. 277. 287. *Catenæ in Jobi* cap. 41. Ejus Odæ id. p. 345. edit. Venetæ ex verſione Pauli Comitoli.
Baſſus Origenis ἑταῖρος, M. 223. cum quo diſputavit ſive ἱερὸν διάλογον habuit 220. ubi ἀγνώμων appellatur. Confer Tillemont. ad vitam Origenis nota 20.
Brachmanes Indorum. C. 19.
Cabiri. C. 291.
Cainani hæretici. C. 119.
Callimachus. C. 137.
Celſus Epicureus C. 8. 97. 159. 163. 186. 200. 213.
Celſi λόγος ἀληθής quem Origenes confutavit. C. 14. 31. incertum idemne qui ſcripſit κατὰ μαγείας βιβλία πλείονα. 53. ὁ κατὰ χριστιανῶν ἄλλα δύο βιβλία συντάξας. 186.
Celſi duo Epicurei. C. 8.
Cerinthus hæreticus H. b. 322. 597.
Chæremonis Stoici σύγγραμμα περὶ κομητῶν, C. 45.
Chaldæorum ἀπατηλὸς γενεθλιαλογία. C. 330.
Chryſippus C. 31. 67. 268. 410. ἐν τῷ περὶ παθῶν θεραπευτικῷ. 50. 411. Solenſis, ὁ τὴν στοὰν τῶν φιλοσόφων πολλοῖς συγγράμμασι συνετοῖς κεκοσμηκέναι νομιζόμενος παρερμηνεύει τὴν γραφὴν τὴν ἐν Σάμῳ &c. 196. ἐν τῇ περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν εἰσαγωγῇ. 206.
Cleanthes. C. 67. ab hoc præceptore ſuo ſubinde recedit Chryſippus, ibid.
Clementis Romani περίοδοι λόγῳ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ P. 8.
Epiſtola ad Hebræos illi à quibusdam adſcripta. H. b. 430.
Commentatores in Matthæum ante Origenem. H. a. 368. e.
Crates Philoſophus Thebanus. C. 84. H. a. 382.
Cynici. C. 142.

Democritus C. 84. 375. 407.
οἱ Δημοκρίτειοι C. 32.
Demoſthenes Orator. C. 176.
Diogenes Cynicus. C. 84. 294. 336.
Dionyſius Ægyptius, Muſicus, Celſi familiaris. C. 302.
Doſitheus. hæreticus C. 44. 282. P. 14. Samaritanus H. b. 219. ἀφ᾽ οὗ δεῦρο μέχρι εἰσὶν οἱ Δωσιθεηνοὶ φέροντες καὶ βίβλους τοῦ Δωσιθέου καὶ μύθους τινὰς περὶ αὐτοῦ διηγούμενοι ὡς μὴ γευσαμένου θανάτου. Ibid.
Droſerius Valentinianus loquens inducitur dialogo contra Marcionitas.
Druides. C. 14.
Ebionitæ hæretici. C. 56. 272. 274. P. 17. 56. H. a. 176. 249. 428. b. 154. 322. 397.
Ἡ ἑβραϊκὴ λέξις. H. a. 438. ſeq. M. 240. ſq.
Ebræus à quo Origenes didicit ſenſum loci de Corbane. H. a. 245. & plura alia M. 229. alius. 230.
ὁ Δανιὴλ τῶν ἑβραίων. M. 223. ſeq.
Eliæ Apocrypha. H. b. 180.
Empedocles C. 26. 359. 412.
Encratitæ hæretici. C. 274.
Enochi liber. C. 267. H. b. 132. ex eo videtur quod H. a. 7. Origenes ſcribit Aſtrologiam homines ab Angelis edoctos.
Epicurei. C. 77.
De Eſaia diſſecto narratio ἐν τῷ ἀποκρύφῳ Ἡσαΐᾳ H. a. 225. M. 232.
Eutropius judex loquens inducitur in dialogo contra Marcionatas. ἱερώτατος δικαστής. M. 64. 69. ab Eccleſia peregrinus 158.
Græci ἐν τοῖς περὶ προνοίας. C. 163.
Harpocratiani ἀπὸ Σαλώμης. C. 272.
Hecatæi Hiſtorici περὶ ἰουδαίων φερέται βιβλίον. C. 13.
Heleniani ab Helena dicti Simoniani. C. 272.
Heracleon Valentinianus. H. b. 60. 68. 94. 112. 113. 117. 122. 129. 148. 158. 167. 181. ſeq. 187. 189. 205. 209. 211. 213. 217. 220. 221. 223. 224. 227. 230. 233. 236. 238. 242. 244. 245. 246. 248. 255. 275. 280. 293. 308. 312. 314. 320. 333.
Heraclitus. C. 6. 283. 303. 3[illegible]3.
Herennius Philo ἐν τῷ περὶ ἰουδαίων συγγράμματι. C. 13.
Hermippus ἐν τῷ α΄ περὶ νομοθετῶν. C. 13.
Hermotimus Clazomenius. C. 129.

Hermæ

Hermæ Paſtor H. a. 202. 361. b. 17.
Herodotus C. 6. 63. 125. 373. 383.
Heſiodus. C. 186. 188. 216. 359.
Hexapla. H. b. 131.
Homerus. C. 25. 51. 52. 82 97. 108. 186. 201. 224. 225. 226. 303. 304. 335. 350. 351. 356. 422. 423.
Hymni Chriſtianorum *εἰς μόνον τὸν ἐπὶ πᾶσι λεγόμενον Θεὸν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Θεὸν λόγον.* C. 422.
Jacobi liber (protevangelium) H. a. 223.
Jaſonis & Papiſci dialogus. C. 199.
Jobus Moyſe antiquior. C. 305.
Joſephi *προσευχή, ἐκ τῶν παρ' Ἑβραίοις φερομένων ἀποκρύφων.* H. b. 77.
Flavius Joſephus C. 35. 69. Ejus *ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία* libris viginti H. a. 223. libri duo *περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀρχαιότητος*. C. 14. 167.
Judæi multa de Meſsia ſciebant *ἢ ἐκ παραδόσεως ἢ ἐξ ἀποκρύφων.* H. b. 276.
Leonidas. C. 71.
Linnus. C. 14.
Ὁ περὶ λίθων πραγματευσάμενοι. H. a. 210. *ὁ ἀναγράψας περὶ λίθων.* 211.
Loxus de Phyſiognomonia. C. 26.
Lucæ quidam tribuerunt Epiſtolam ad Hebræos. H. a. 430.
Lucani ſectatores Evangelium corruperunt. C. 77.
Marcelliniani à Marcellina. C. 272.
Marcion & Marcionitæ. H. a. 110. 159. 277. 287. 370. b. 91. 154. Catena in Jobi cap. 41. C. 57. 272. 312. tanguntur haud nominati O. 122. C. eorum *φάλσον Ἀποστολικόν.* M. 8. 47. Evangelium. M. 128. *ὁ γὰρ σχέτλιος Μαρκίων ῥαδιουργήσας τὰ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὐ παντάπασιν ἀπήλειψε. καὶ οὗτοι μέχρι τῆς δεῦρο περιαιροῦσιν ὅσα ἂν μὴ συντρέχοι τῇ αὐτῶν γνώμῃ.* 147.
Marcus & Megethius Marcionitæ ac Marinus Bardeſaniſta loquentes inducuntur dialogo contra Marcionitas.
Ἡ ἐν Μιλήτῳ Προφῆτις. C. 55.
Mithræ Sacerdotes & Myſteria. C. 8. 290. 291.
Moeragenis ſcripta *περὶ τῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως Μάγου καὶ φιλοσόφου ἀπομνημονευμάτων* C. 302.
Mopſus vates C. 131. 355.
Muſæus C. 14.

Muſonius. C. 151.

Naucratitæ (Ægypti populus) C. 257.

Noëtiani hæretici. H. a. 470. b. 46.

Numenius Pythagoricus C. 13. 258. *πολλῷ κρεῖττον διηγησάμενος Πλάτωνα* 198. *ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τ' ἀγαθοῦ.* 13. *ἐν τῷ τρίτῳ περὶ τ' ἀγαθοῦ.* 198. *ἐν τοῖς περὶ ἀριθμῶν.* id. *ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς.* 269. *ἐν τῷ καλουμένῳ Ἔποπι.* 198. *ἐν τοῖς περὶ τόπου.* id. JESU, Moyſis & Jannis atque Jambris meminit. 198. 199.

Ophitæ hæretici. C. 119. 291—297. 300. 358. 359.

Oraculum Ammonis. C. 254. 333. Amphiarai. 131. 355. Amphilochi. 131. Apollinis. 125. *Clarii.* 333. 336. *Didymæi* 55. *Pythii.* ibid. 63. 125. 333. 334. 335. 336. Branchidarum. 333. 336. Æſculapii 113. Ariſteæ Proconeſii & Clazomenii cujusdam, Cleomedisque Aſtypalenſis. ibid. Dodoneum. 333. 336. Pythia aliquando corrumpi ſe paſſa. 407.

Oraculum Laio redditum. C. 73.

Origenis cum Judæorum ſapientibus diſceptatio de veritate Religionis Chriſtianæ. C. 34. 42. 43. 79.

Orpheus. C. 14. 94. 95. 359. 367. 368.

Panthera (miles) C. 25. 26. 54.

Papiſci & Jaſonis dialogus. C. 199.

ὁ Πάριος ἰαμβοποιός (Archilochus) C. 74.

Parmenides. C. 359.

S. Pauli Epiſtolas admiratione dignas qui non agnoſcit, ipſe ridiculus eſt. C. 122.

Peripatetici. C. 12. 32. 68. 77. 156. 375.

Perſeus ex ſervo Philoſophus. C. 144.

Petri prædicatio Apocrypha ab Heracleone lecta. H. a. 211.

Phalaris. C. 208. 245.

Pherecydes. C. 14. 15. 223. 227. 303.

Phidias ſtatuarius. C. 389.

Philiſtio ὁ μῖμος. M. 223. 238. 239.

Philo

Digitized by Google

Philo Judæus. H. a. 368. 475. C. 198. *περὶ τῆς (κλίμακος τοῦ Ιακώβου) καὶ τῷ Φίλωνι συντέτακται βιβλίον ἄξιον φρονίμου καὶ συνετῆς παρὰ τοῖς φιλαληθέσιν ἐξετάσεως.* 289. ſeq. Reſpicit Philon. de ſomniis.
Herrennius Philo *ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι.* C. 13.
Phlegon. C. 13. 14. 96.
ἐν τρισκαιδεκάτῳ ἢ τεσσαρεσδεκάτῳ οἶμαι τῶν χρονικῶν. C. 69. 80.
Pindarus C. 125. 255.
Plato C. 16. 26. 29. 31. 70. 149. 159. 173. 186. 190. 198. 202. 204. 205. 227. 275. 276. 278. 280. 281. 287. 288. 316. 350. 352. 360. Apologia. 283. 383. Crito. 370. *διάλογοι.* C. 16. Ex Epiſtolis. 276. 278. 280. 283. 287. De Legibus 285. 286. Ex Phædone 97. 350. 352. Phædro 288. 382. Philebo 20. 169. De Rep. 12. 15. 23. 186. 198. Sympoſio 189. Theæteto 205. Timæo. 173. 205. 281. 316. 360.
Platonici C. 235. 245.
Plutarchus *ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς.* C. 268.
Polemon à Xenocrate ad frugem reductus C. 50. 152.
Polemon Phyſiognomicorum ſcriptor. C. 26.
Polycletus ſtatuarius. C. 389.
Proteſilai Theſſali reditus ex inferis. C. 94. 95. Rampſiniti Ægyptii, Theſei. &c.
Ptolemæi *μαγγανείαι* volentis Sarapin Alexandrinis *ἐπιφανῆ δοῦξαι Θεόν.* C. 257.
Pythagoras C. 6. 13. 14. 26. 94. 159. 227. 244. 280.
Pythagorici C. 6. 7. 76. 142. 245. 264. 397.
Σαββάδιοι C. 8. ubi junguntur *μητραγύρταις, τερατοσκόποις, Μίθραις* (forte *μιθριακοῖς.*)
Sadducæi. H. a. 227. 264. 485. 486. 487. 499.
Saitæ (Ægypti populus) C. 257.
Samaritani H. a. 486. b. 199. 205. 208. 218. 219. 220. 245. 327. 328. 329. 486. C. 68.
Seres & aliæ impiæ gentes, Numidæ (*Νομάδες*) & Scythæ legibus & religione deſtitutæ, ſi Celſo credimus. C. 373.
Sextus Pythagoricus. C. 397.
Sexti ſententiæ. H. a. 368.

Sibyllæ, Sibyllina Oracula. C. 368. 369. Chriſtiani ab Ethnicis dicti Sibylliſtæ 272.
Simoniani dicti etiam Heleniani. C. 272.
Simon Magus, Samaritanus. H. b. 36. C. 44.
Socrates C. 5. 50. 71. 151. 189. 227. 277. 280. 335. 369.
Solon. C. 155.
Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος τ' Εὐριπίδης. C. 335.
Stoici C. 17. 18. 156. 169. 194. 208. 209. 212. 235. 244. 245. 309. 324. 325. 341. 356. 425. eorum ſophiſma, λόγος ἀργὸς 73. 75.
Symmachus *Caten. in Job.* cap. 22. 29. 21. &c.
Tachygraphis uſus Origenes. H. b. 94.
Tatianus. O. 82. ejus λόγος πρὸς Ἕλληνας C. 14.
Tatiana cui & Ambroſio Origenes librum de Oratione inſcripſit. O. 3. 148.
Theodotio. M. 224. 225. *Catena in Job.* cap. 22. &c.
Thraſymachus (apud Platon.) C. 15.
Thucydides 392.
Trophonii cultus apud Labadienſes. C. 131.
Valens hæreticus Valentinianus, qui loquens inducitur dialogo contra Marcionitas. M. 96. 98.
Valentinus hæreticus H. a. 110. 159. 277. 287. M. 85. 89. 96. 98. *Catena in Job.* cap. 41. Ejus Pſalmi. pag. 345. edit. Venetæ ex verſione Pauli Comitoli.
Valentiniani H. a. 3. 4. 15. 16. & ſingulis paginis ad 26. 40. 63. 102. 110. 200. 204. 214. 215. 220. 252. 261. 267. 293. 300. 304. 307. 317. 324. 353. 365. 378. 403. 423. 426. 470. 475. 493. 496. b. 14. 24. 38. 71. 74. 79. 212. 213. 263. 266. 292. 322. 397. C. 77. 271. 298. 299.
Xenocrates Philoſophus C. 50. σεμνότατος. 125.
Zaleucus C. 155.
Zamolxis ex Pythagoræ ſervo Philoſophus. C. 49. 144. ejus cultus apud Getas 131.
Zeno Cittieus C. 10. 144. 200. 245. 374. 401. 410. ἐν τῇ πολιτείᾳ. C. 6.
Zeuxis pictor. C. 389.
Zopyrus Phyſiognomon. C. 26.
Zoroaſter Perſa. C. 14.

XXVIII.

XXVIII. S. GREGORIUS, alio nomine *Theodorus*, a) nobilibus & opulentis parentibus Ethnicis b) natus Neocæſareæ Ponti: poſt illorum obitum cum juvenis quatuordecim annorum c) jam aliquo Chriſtianiſmi amore tangi cœpiſſet, ac deinde latinæ linguæ atque eloquentiæ Græcæ ſtudiis imbutus, Legum Romanarum addiſcendarum cauſa Berytum d) peteret, una cum Firmiliano patricio Cappadoce, e) Epiſcopo poſtea Cæſareenſi, fratreque ſuo Athenodoro, itidem deinde Epiſcopatu Ponti functo f) deflexit Cæſaream Palæſtinæ, ibique detentus ab Origene, per octo annos g) ab ejus ore tum in illa urbe tum Alexandriæ h) tum iterum Cæſareæ pependit, & ab illo ad CHRISTUM adductus i) Philoſophicisque primum diſciplinis imbutus, tum præſertim Sacram doctrinam edoctus eſt. Cæſareâ circa A. C. 239. decedens Origenem præſentem, convocata magna frequentia celebravit, eiq; gratiás egit inſigni ſermone Panegyrico

a) Hujus nominis non facit mentionem Greg. Nyſſenus, neque Baſilius. Sed Euſebius VI. 30. Hiſt. ubi celeberrimos ex Origenis diſcipulis ait fuiſſe Theodorum ὃς ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ καθ' ἡμᾶς ἐπισκόπων διαβόητος Γρηγόριος, & fratrem ejus Athenodorum. Hieronymus c. 65. de S. E. *Theodorus qui poſtea Gregorius appellatus*, Sophron. Θεόδωρος ὃς ὕστερον ἐκλήθη Γρηγόριος. Pro quo Suidas: Γρηγόριος ὁ καὶ Θεόδωρος. Notum eſt adultos in baptismate novum nomen frequenter adſciviſſe, quo de ritu vide Joſephum Vicecomitem lib. 2. c. 13. de ritibus baptiſmi, Edmundum Martene, aliosque. Ex Theodoro & Gregorio male duos diverſos Origenis diſcipulos facit Nicephorus V. 20. reprehenſus eo nomine á Caveo in vita Thavmaturgi c. 3.

b) Gregorius ipſe panegyr. in Origenem p. 183. edit. Moguntin. & Gregorius alter, Nyſſenus in laudatione Gregorii Thavmaturgi T. 2. p 959. d. 970. a.

c) Thavmaturgus ipſe p. 183.

d) Id. p. 186. 187. 188. Fallitur itaque Hieronymus ſcribens Gregorium Beryto Cæſaream tranſiiſſe, & Socrates IV. 27. qui Gregorium ad Origenem perveniſſe tradit, poſtquam ἐν τῇ Βηρύτῳ νόμους ἐμάνθανε Cæterum Berytum Phœniciæ urbem, tum temporis celeberrimam fuiſſe Juris ſcientiæ addiſcendæ palæſtram, multis veterum teſtimoniis conſtat, ut ad Eunapium notavi.

e) Nyſſenus p. 974.

f) Euſeb. VI. 30. VII. 14. & 28. Hiſt. Theodoritus II. 9. hæret. fabularum. Cæterum Suidæ in Γρηγόρ. memoratum περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγον, non Athenodoro (quem Sophiſtam Suidas appellat) tribuerim cum Tillemontio T. 4. memor. Hiſt. Eccleſ. p 621. in Thavmaturgi vita c. 2. Sed Gregorio fratri. De Athenodoro illo videndus Baron. ad Martyrolog. Rom. 18. Octobr. & Bollandus ad 9. Febr.

g) Ita Thavmaturgus ipſe p. 170. videtur innuere, licet quinquennium tantum memorat Hieronymus ex Euſebii VI. 30. Hiſt.

h) Vide Tillemont. p. 669.

i) Hieron. de S. E. c. 165. Suidas in Γρηγόρ.

Digitized by Google

co qui etiamnum extat, & à Pamphilo k) Apologiæ Origenis pridem inſertus fuit. Origenis ad Gregorium Epiſtolam habes c. 13. Philocaliæ. Abſens inde à Phædimo Epiſcopo Amaſeno l) conſecratus eſt primus Epiſcopus Neocæſareenſis, licet vix ſeptendecim * tum in illa urbe eſſent Chriſtiani. In Epiſcopatu ſuo inter varias perſecutiones tam felicibus ſucceſſibus uſus eſt, ut vix totidem Neocæſareæ ſupereſſent Ethnici, m) cum vita excederet imperante Aureliano, ** hoc eſt non ante A. C. 270. Interfuit una cum Athenodoro fratre ſuo Epiſcopis n) Pauli Samoſateni hæreſin Antiochiæ A. C. 265. redarguere geſtientibus. A virtute & doctrinæ præſtantia *Magni*, o) à miraculis *Thaumaturgi* ſive *τερατȣργȣ̃* & *alterius Moſis* p) cognomen tulit. *Martyrem* nemo ante Rufinum dixit, celebrant tamen Martyrologia & Menologia 17. Novembr. Et late accepto vocabulo Martyrem vocari recte monet Lambecius T. 2. pag. 270. Ex ſcriptis ejus hæc ad nos pervenere:

1. *Πανηγυρικὸς εὐχαριστίας* ſive *προσφωνητικὸς ad Origenem*, Cæſareæ Palæſtinæ circa A. C. 239. dictus extat, Græce cum verſione & notis, in edit. Gerh. Voſſii p. 169-224. Sed latinam verſionem *Sirmondi* eſſe teſtatur Labbeus T. 1. p. 374. idque ſe ex ipſo Sirmondo accepiſſe jam grandi ætate. Obſervant & alii cæteris à Voſſio Tungrenſi Epiſcopo translatis videri cultiorem. Editum quoque ab *Hæſchelio* ſub idem tempus hunc panegyricum cum brevibus notis Græce & Latine ad calcem

k) Vide Socratem IV. 27.

l) Nyſſenus p. 976. ſeq. Niceph. VI. 17.

* Baſilius de Spiritu S. c. 29. Nyſſenus p. 977.

m) Id p. 1006. ſeq.

** Apud Suidam pro *Juliani* nomine *Aurelianum* ex MSS. Codicum fide repoſuit Clariſſ. Kuſterus. Ita & menologia 17. Nov.

n) Euſeb. VII. 28. Hiſt & Theodoritus II. 9. hæreticar. fabular.

o) Magnum paſſum nominant Baſilius Epiſt. 63. ſq & de Spiritu S. c. 29. Nyſſenus & alii. Miracula ipſius Nyſſenus plura refert, plura etiam p 1009 quod incredibilia videri poſſint prætermittere ſe teſtatus. Nonnulla itidem ſuæ Euſebii Hiſt. verſioni inſeruit Rufinus, ut Baſilii, Socratis & aliorum veterum teſtimonia omittam. Mich. Pſelli *πρὸς τὸν Πρωτοσύγγελλον περὶ τȣ̃ ἁγίȣ Γρηγορίȣ τȣ̃ θαυματȣργȣ̃* nondum vidit lucem.

p) Baſilius de Spiritu S. ad Amphiloch. c. 29. T. 2. p. 220. etiam ab ipſis veritatis hoſtibus hæreticis *δεύτερον Μωυσῆν* appellatum teſtatur. Idem elogium ei tribuit Nyſſenus p. 975.

cem librorum Origenis contra Celſum, Auguſtæ Vindel. 1605. 4. idem Labbeus notavit. Meminit hujus Orationis Hieronymus c. 65. de Scriptor. Eccleſ.

2. *Metaphraſis in Eccleſiaſten*, male *Nazianzeno* tributa in variis MSS. ut illis de quibus Lambecius lib. III. p. 182. 187. 190. &c. atque inter Orationes Greg. Nazianzeni ſæpius edita Græce & latine ex *Jac. Billii* verſione, Orat. LIII. Sed Gregorio Thavmaturgo recte vindicavit Voſſius Tungrenſis ex teſtimoniis Hieron. de S. E. c. 65. & in c. 4. Eccleſiaſtæ, atque Rufini VII. 25. Hiſt. Eccleſ. ac Svida, licet latine tantum ex interpretatione jam laudati Billii eam exhibuit: Græcolatinæ enim tunc Nazianzeni editiones nondum lucem viderant. Eadem in Eccleſiaſten Metaphraſis pridem ſub vero Gregorii Neocæſareenſis titulo prodierat latine ex Verſione *Jo. Oecolampadii* in Micropresbytico Baſil. 1550. fol. p. 119. & in Orthodoxographis utriusque editionis, ut Patrum Bibliothecas ne memorem. Prodiit itidem Græce cum notis Antwerp. 1614. 8. una cum Catena Græcorum Patrum in Proverbia Salomonis & Pſelli paraphraſi in Canticum Canticorum, additaque latina verſio quam Andreas Schottus contexuit ex duabus illis Jacobi Billii & Johannis Monachi Brigittiani, hoc eſt Oecolampadii, qui aliquando inter Monachos S. Brigittæ nomen ſuum fuit profeſſus. Illam Thavmaturgi Metaphraſin notis quibusdam in Pariſienſi edit. Græcolatina operum Gregorii Thavmaturgi etiam illuſtravit *Fronto Ducæus*.

3. *Expoſitio fidei*, quam * à S. Johanne Evangeliſta acceptam refert Gregorius Nyſſenus in laudatione Gregorii Thavmaturgi p. 378. repetitque quinta Synodus T. 2. edit. Binianæ Colon. 1618. p. 774. & Nicetas lib. 1. theſauri Orthodoxæ fidei c. 32. Eandem quoniam brevis eſt, hoc loco integram dabo cum verſione Rufini, qui eam latinæ verſioni Euſebii Hiſt. VII. 25. ad ædificationem, ut ait Eccleſiæ, inſeruit.

Εἷς Θεὸς Πατὴρ λόγου ζῶντος, Σοφίας ὑφεστώσης καὶ δυνάμεως καὶ χαρακτῆρος ἀϊδίου. Τέλειος τελείου γεννήτωρ, πατὴρ υἱοῦ μονογενοῦς. Εἷς	Unus DEUS *Pater Verbi viventis, Sapientiæ ſubſiſtentis & Virtutis ſuæ & figuræ, perfectus perfecti genitor Pater filii unigeniti.* Unus Dominus,

Ii *ſolus*

* Narratio illa de revelatione Gregorio facta parum credibilis videtur B. Dorſcheo Heptade diſſ. VI. Cæterum hæc eſt *Gregorii Thaumaturgi Apocalypſis*, ad quam Elias Cretenſis notat reſpicere Nazianzenum Orat. 37. p. 609. Eadem laudatur & à S. Germano atque in definitione Apocriſiariorum Gregorii IX. Papæ: tum à Johanne Vecco & Georgio Metochita in Allatii Græcia Orthodoxa T. 2. p. 484. 735. 952. 986. & 1056.

κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν τῆς Θεότητος, λόγος ἐνεργός. Σοφία τῆς τῶν ὅλων συστάσεως περιεκτικὴ, καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητικὴ, υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατρός. Ἀόρατος ἀοράτου, καὶ ἄφθαρτος ἀφθάρτου, καὶ ἀθάνατος ἀθανάτου, καὶ ἀΐδιος ἀϊδίου. Καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, καὶ δι' υἱοῦ πεφηνὸς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις. Εἰκὼν τοῦ υἱοῦ, † τελείου τελεία. Ζωὴ ζώντων αἰτία, πηγὴ ἁγία, ἁγιότης ἁγιασμοῦ χορηγὸς, ἐν ᾧ φανεροῦται Θεὸς ὁ Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι, καὶ Θεὸς ὁ υἱὸς ὁ διὰ πάντων. Τριὰς τελεία δόξῃ καὶ ἀϊδιότητι καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένη μηδὲ ἀπαλλοτριουμένη. Οὔτε οὖν κτιστόν τι ἢ δοῦλον ἐν τῇ Τριάδι, οὔτε ἐπείσακτόν τι ὡς πρότερον μὲν οὐχ ὑπάρχον, ὕστερον δὲ ἐπεισελθόν. Οὔτε οὖν ἐνέλιπέ ποτε υἱὸς Πατρὶ, οὔτε υἱῷ πνεῦμα, ἀλλ' ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ἡ αὐτὴ τριὰς ἀεί.

ſolus ex ſolo, † figura & imago Deitatis, verbum perpetrans, q) Sapientia comprehendens omnia, & virtus qua tota creatura fieri potuit. Filius verus Veri Patris, & inviſibilis ex inviſibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & ſempiternus ex ſempiterno. Unus Spiritus Sanctus *ex DEO ſubſtantiam habens, & qui per Filium apparuit, imago filii perfecti, perfecta: viventium cauſa, ſanctitas ſanctificationis præſtatrix, per quem DEUS* r) *ſuper omnia & in omnibus cognoſcitur, & Filius per omnes.* Trinitas *perfecta, majeſtate & ſempiternitate & regno* s) *minime dividitur neque abalienatur. Igitur neque * factum quid aut ſerviens in Trinitate, neque ſuperinductum tanquam antehac* t) *quidem non ſubſiſtens, poſtea vero ſuperingreſſum. Neque ita defuit unquam Filius Patri, neque Filio Spiritus Sanctus, ſed invertibilis* u) *& immutabilis eadem Trinitas ſemper.* Hanc

† Antiquum Pſalterium MS. latinum aureis ſcriptum literis, quod Hadriano I. Papæ donavit Carolus M apud Lambec. T. 2. p. 270. legit: *ex ſolo DEO.*

q) Id. *penetrans*, minus bene.

† Alii ut Concilior. editores diſtinguunt ſic: εἰκὼν τοῦ υἱοῦ τελείου, τελεία ζωὴ ζώντων, αἰτία, ἁγιότης κ. τ. λ.

r) Pſalterium vetus apud Lambec. *DEus ſolus.*

s) Gregorius Naz. Orat. 37. p. 609. Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν υἱὸν, Θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ἰδιότητας, Θεότητα μίαν δόξῃ καὶ τιμῇ καὶ οὐσίᾳ καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένην. ὥς τις τῶν μικρῷ πρόσθεν Θεοφόρων ἐφιλοσόφησεν. Idem Orat. 40. p. 668. οὐδὲν τῆς τριάδος δοῦλον, οὐδὲ κτιστὸν οὐδὲ ἐπείσακτον, ἤκουσα τῶν σοφῶν τινος λέγοντος.

* Hæc & quæ ſequuntur, male pro Nyſſeni non Thaumaturgi verbis habuere Nyſſeni editores, hosque ſecutus Elias du Pin. T. I. Bibl ſcriptor. Eccleſ. p. 185. itaque & illa omiſit Clariſſ. Caveus in Thaumaturgi vita §. 7. ubi hanc ἔκθεσιν fidei, Græce & Anglice exhibet.

t) Pſalt r. apud Lambec. *ante hoc*, minus bene.

u) Id. *inconvertibilis*, & deinde: *ſemper manet.*

Hanc fidei confeſſionem Petavius non negat eſſe Thaumaturgi (ut ſcribit Labbeus p. 373. cum altera τῇ κατὰ μέρος πίστει eam confundens, ſed agnoſcit, & *illuſtre monumentum traditionis Eccleſiaſticæ ac Catholicæ de Trinitate profeſſionis* appellat prolegom. ad dogm. Theol. de Trin. c. 4. n. 5. In quibusdam Codd. Hieronymi c. 65. de S. E. inter Thaumaturgi ſcripta memoratur etiam *de fide*, ſed in plerisque & in Græca verſione & apud Freculſum deſideratum. Apud Honorium Auguſtod. eſt: *& alias de fide Epiſtolas*, pro quo Baronius ad A. C. 266. n. 20. ex Hieronymo citat: *& aliæ hujus vulgo feruntur Epiſtolæ, & de fide.*

Diverſa ab hac fuit Gregorii expoſitio fidei ad *Ælianum*, quem ab idolis ad CHRISTI fidem reducere conatus eſt. De illa Baſilius Epiſt. 64. cujus verba ſicut à Facundo Hermianenſi lib. X. T. 2. Opp. Sirmondi p. 740. latine transferuntur, adſcribam: *Immiſerunt quoddam experimentum per Epiſtolam ad unanimem noſtrum, Anthimum Tyanorum Epiſcopum, quod magnus Gregorius dixerit in expoſitione fidei* Πατέρα καὶ υἱὸν ἐπινοίᾳ μὲν εἶναι δύο, ὑποστάσει x) δὲ ἕν, Patris & Filii perſonas intellectu quidem eſſe duas, ſubſiſtentiam autem eſſe unam. *Hoc autem quia non dogmatice dictum eſt, ſed certative* (οὐ δογματικῶς ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν διαλέξει) *in ſermone ad Gelianum, non potuerunt conſpicere qui in ſubtilitate ſenſuum ſemetipſos beatificant. -- Rurſus vero pagano ſatisfaciens non arbitrabatur opus eſſe ſubtilitatis ratiocinatione circa verba. Eſt etiam ubi & conſentiendum ſit conſuetudini contradicentis, ut non ad neceſſaria reluctetur. Quapropter & multas invenies* ibi voces quæ nunc hæreticis maximam *virtutem præbeant, ſicut* creaturam & facturam, *& ſi quid tale eſt. Multa autem dicta & de conjunctione quæ ad hominem facta eſt, ad Divinitatis referunt rationem qui inerudite audiunt Scripturas, quale eſt & hoc quod ab his circumfertur.*

Diverſa etiam eſt, at Gregorio Thaumaturgo ſuppoſita expoſitio fidei altera prolixior, ἡ κατὰ μέρος πίστις, quæ latine tantum extat ex verſione *Franciſci Turriani*, & cum ejus ſcholiis in edit. Gerh. Voſſii Moguntina pag. 15-26. Hic mihi videtur eſſe, ὁ περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγος quem memorat Suidas in Γρηγόριος. Locum ejus Græce ex Anaſtaſio emendatiorem producit Sirmondus ad Facundi lib. X. cap. 6. ex eadem πίστει Leontius de ſectis p. 540. act. 10. affert verba: τῇ φύσει ἰδίᾳ, ὅτε ἐβούλετο, ἐνεργεῖν τὰ ἴδια. Ac libro *in eos qui proferunt quædam Apollinarii falſo inſcripta nomine Patrum* T. IX. Bibl. Patrum Lugd. p. 707.

 no-

x) Confer ad hunc locum Petav. Dogm. Theol. de SS. Trinitate lib. 3. c. 4. §. 10. & Bulli defenſ. fidei Nicænæ ſect. 2. c. 12.

notavit multos ex orthodoxis habere hanc κατὰ μέρος πίστιν quæ tamen ſit Apollinarii, & p. 712. nonnulla ex eo allegat, ſub Apollinarii nomine. Neque Leontius tantum ſed Evagrius quoque III. 31. auctor eſt quosdam ex hæreſi Apollinarii vel Eutychis vel Dioſcori, cum vellent ſuam hæreſin confirmare, Apollinarii λόγους Gregorio Thaumaturgo vel Athanaſio, & Epiſtolas Julio Epiſcopo Romano ſuppoſuiſſe. In hac certe κατὰ μέρος πίστει ut Sabellianorum, Arianorum & Neſtorianorum (licet Sabellio tantum nominatim rejecto) errores diſerte improbatos videas, ſic nonnulla etiam leguntur, quæ Apollinaris & Eutychis dogmatibus haud obſcure favent. *Et quia nonnulli*, inquit, *turbas nobis excitarunt nitentes evertere fidem noſtram in CHRISTUM Dominum noſtrum, non confitentes DEum eſſe incarnatum, ſed hominem DEO copulatum, idcirco confeſſionem edimus de fide quam diximus, rejicientes contradicentium perfidiam. DEUS enim humana carne incarnatus puram habet propriam operationem, cum ſit mens paſſionibus animæ & carnis invicta, & carnem ac carnis motus divine ac ſine peccato moderans. Qui non ſolum à morte teneri non potuit, ſed etiam mortem delevit. Et eſt DEUS verus, qui carnis expers in carne apparuit, perfectus vera & divina perfectione. Non duæ perſonæ neque duæ naturæ, neque enim quatuor adorari dicimus, DEUM & filium DEI, & hominem & Spiritum Sanctum. Idcirco eos anathematizamus, qui ſic impii ſunt, qui hominem in divina laudatione ponunt.* p. 22. edit. Voſſii.

Appendix hujus κατὰ μέρος πίστεως videntur viris doctis eſſe *duodecim de fide capitula* ſive *Anathematismi*, cum addita ſingulis ἑρμηνεία. in quibus & ipſis ad Apollinarii ſententiam ſpectare poſſit videri quod τέλειον hominem à CHRISTO aſſumtum negat c. 3. & 8. ſed ſi anathematismi hi omnes ſunt ab una manu, ut quidem videntur, nec Gregorium Thaumaturgum nec Apollinarium illum Hæreticum auctorem habere poſſunt, nam non modo Neſtorii & Eutychis κυρίας δόξας explodunt, ſed & anathematismo 10. ac præcipue 11. diſerte Apollinaris hæreſis confoditur, & corpus à λόγῳ aſſumtum, nec ἄψυχον nec ἀνόητον, ſed tale ut omnino τέλειον ἄνθρωπον conſtituat, definitur. Itaque in prioribus capitibus illud tantum negatum eſt ſenſu Neſtoriano, ne duas nempe in CHRISTO perſonas agnoſcamus. Prodierunt hi Anathematiſmi primum latine ex *Turriani* verſione in Apparatu ſacro Antonii Poſſevini, deinde Græce & latine in lectionibus Antiquis Henrici Caniſii, qui Græca à Poſſevino accepiſſe ſe teſtatur, Tomo 3. p. 1. Ingolſtad. 1603. 4. Deinde in editionibus Thaumaturgi cum Voſſii editoris verſione & ſcholiis, atque in Moguntina quidem p. 29-40.

4. Ex

Digitized by Google

4. Ex *Epiſtolis* quas Gregorium ſcripſiſſe Hieronymus ac Svidas teſtantur, reſtat unica *Canonica* ad Πάπαν ſive Epiſcopum quendam Ponti, ſcripta de iis qui in Barbarorum (Boranorum * quæ Scythica gens eſt) in regionem illam circa A. C. 258. incurſione idolothyta comederant, ſeu qui in captivitate idolis ſacrificaverant, aut alia peccaverant. Hi ſunt Canones Gregorii Thaumaturgi, qui probantur in Concilii ſexti CPol. in Trullo A. C. 680. habiti can. 2. Atque *primi decem* quidem nemini ſuſpecti de fraude ſunt, ſed *undecimum* rejiciunt plerique, quoniam nec in Græco Nomocanone illum Voſſius reperit, nec in collectione canonum à Gregorio Patriarchæ CPol. facta ** Morinus, licet eum agnovit & interpretatus eſt Theodorus Balſamon, & in ſuo Codice reperit auctor verſionis latinæ quæ in Orthodoxographis legitur, & Antonius Auguſtinus qui inter canones pœnitentiales vulgavit Tarracone 1584. 4. Pariſ. 1641. fol. & ex Sirleti Codice Voſſius Græce edidit, adjuncta latina verſione *Gentiani Herveti* & commentario *Balſamonis*, latine tantum, ex ejusdem Herveti verſione Pariſ. 1561. fol. edita. Ille Balſamonis commentarius Græce etiam additus eſt à Beveregio Oxon. A. 1672. T. 2. Pandect. Canonum p. 24. ex Pariſienſi Ducæana Canonum & Balſamonis editione A. 1620. fol. *Zonaræ* commentarios etiam addidit Beveregius ex edit. Græcolatina Pariſ. A. 1622. ad calcem Thaumaturgi. Pro γνησιότητι canonis undecimi multis pugnat Natalis Alex. diſſ. 18. Seculi 3. Sed magis probat gradus pœnitentium memoratos in illo canone eſſe ſatis antiquos, quam canonem ipſum non eſſe Gregorianis aſſutum.

5. Λόγ☉ κεφαλαιώδης περὶ ψυχῆς, *de anima* ad Tatianum quendam, Tatianæ fortaſſis cujus Origenes libro de precatione meminit fratrem. Hunc primus edidit Voſſius pluribus MSS. Codd. uſum ſe teſtatus, addita latina verſione ſua ſcholiisque pag. 135-145. latinam verſionem recudi etiam curavit Caſpar Barthius ad calcem librorum Claudiani Mamerti de eodem argumento. Cygneæ 1655. 8. p. 460. Ex alia verſione extat in Bibl. Patrum Pariſ. 1589. T. 3. Clariſſimus Nourrius hunc libellum in Codice MS. forte offendens ſine auctoris nomine, ac de Tatiano Juſtini Martyris diſcipulo cogitans pro inedito habuit, & in prima editione Apparatus ſui ad Bibl. Patrum T. 2. pag. 734. velut primus vulgavit. Sed in altera editione omiſit, ſive quod ipſe in Thaumaturgi ſcripta incidiſſet, ſive monitus à B. Ittigio

* Vide Zoſimum lib. I. c. 33. Tillemont p. 695.

** Morin. lib. 6. de ſacramento pœnitentiæ c. I. §. 9.

Digitized by Google

gio in ſupplemento Operum Clementis Alex. p. 227. cujus cum laude eum meminiſſe video.

6. *Fragmenta* quædam Gregorii Thavmaturgi occurrere in Catena ad *Jeremiam* Ghisleriana T. 1. p. 788. 796. 831. 839. jam notavit præſtantisſimus Caveus. Illa non ex commentario in Prophetam ſed ex homilia quadam vel Epiſtola videntur eſſe repetita.

7. *Homilias quatuor*, unam in ſancta Theophania & baptiſmum CHRISTI, & tres in annunciationem B Virginis, Græce ex MS. Cod. Biblioth. Cryptæferratæ cum verſione ſua Voſſius edidit. Latine easdem ex Voſſii verſione exhibet Combefiſius in Bibl Patrum Concionatoria. Homiliam in Epiphania Græce in Chryſoſtomo ſuo Savilius Tomo VII. p. 657. Ex alia verſione Homiliam in Theophania habes in Bibl. Patrum Pariſ. 1575. Harum Homiliarum nulla non videtur nomen ac titulum Gregorii Thavmaturgi mentiri. Secundam quidem in Annunciationem, Procli CPol. eſſe ſuſpicatur Vincentius Riccardus notis ad Orat. VI. Procli: tertiam ſub Chryſoſtomi nomine latine edidere Lipomannus ac Surius, ut Labbeo etiam obſervatum.

Editiones Gregorii Thavmaturgi.

Elias du Pin T. 1. Bibl. novæ ſcriptor. Eccleſiaſticor. tradit ſcripta quædam Gregorii Thavmaturgi ex *Franciſci Zini* verſione prodiiſſe Venetiis 1574. & Romæ 1594. qvas editiones non vidi, & vereor ne error ſit, quoniam conſtat Zinum Gregorii Nyſſeni quædam vertiſſe, quæ infra ſuo loco referam.

Pauca Gregorii Thavmaturgi cum nonnullis Orationibus & Epiſtolis Juſtini Mart. Athanaſii, Baſilii M. Nazianzeni & Chryſoſtomi Græce edidit Romæ 8. Hieronymus Brunellus S. I.

Univerſa quæ exſtant Thavmaturgi ſcripta junctim, pleraque Græce ac Latine edidit *Gerhardus Voſſius*, Tungrenſis Epiſcopus, additis aliorum veterum ſcriptis quæ à Labbeo T. 1. p. 375. ſq. & ab Ittigio in lib. de Bibliothecis & Catenis Patrum p. 668. ſeq. recenſentur.

Latine ex Voſſii editione recuſa ſunt in Bibliotheca Patrum edit. Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo III.

Melior Græcolatina editio, pleniorque eſt Pariſienſis A. 1621. fol. cui adjuncta ſcripta Macarii Alex. & Baſilii Seleucienſis, Canonicæque SS. Patrum Epiſtolæ Jo. Zonaræ Commentariis illuſtratæ.

Vita

Digitized by Google

Vita Gregorii Thaumaturgi ſcripta à Nicolao Maria Pallavicino S.J. vidit lucem Rom 1649. 8.

XXIX. METHODIUS diſertus & eruditus ſcriptor etiam *Eubulius* dictus fuit, ſi Epiphanio credimus LXIV. 63. idque confirmat, quod in Convivio Virginum Eubulius eſt cui Gregorius exponit ſermones de caſtimonia ac Virginitate à decem Virginibus habitos. Epiſcopum fuiſſe multis veterum teſtimoniis conſtat, Olympi Lyciæ primum, atque Leontius auctor eſt Patarenſem, itidem in Lycia ac denique Tyri Martyrium obiit in Diocletiani perſecutione circa A. C. 311. in Chalcide Syriæ, celebraturque in Martyrologiis ad 18. Sept. & in Menologiis 20. Jun. quæ capite plexum memorant. Præ cæteris de Methodio videndi Tillemontius Tomo V. memor. Hiſt. Eccleſ. parte 3. & Allatius diatriba de Methodiis. Scripta ejus (deperdita maximam partem) hæc ab Hieronymo memorantur cap 83. de Scriptoribus Eccleſiaſticis, nam Euſebius quidem de Methodio utpote Origenis memoriæ iniquiore dicere omiſit:

1. *Adverſus Porphyrium* a) *libri*, quos alibi b) teſtatur proceſſiſſe ad decem millia usque verſuum. Veterum teſtimonia de hoc Methodii opere collegit Jacobus Godofredus ad Philoſtorgium p. 348. Utrum *κατὰ πόδα* reſponderit Porphyrio, dubitat Holſtenius lib. de vita & ſcriptis Porphyrii c. XI. Cæterum jam pridem intercidit exceptis paucisſimis fragmentis, quæ ex Jo. Damaſceni parallelis & Nicetæ catena in Jobum Combefiſius excerpſit p. 442. ſq.

2. *Sympoſium decem Virginum περὶ τῆς ἀγγελομιμήτου παρθενίας καὶ ἁγνείας* Dialogus de Virginitate, Greg. Nyſſeno libello de imagine & ſimilitudine DEI in homine T. 2. p. 26. & Photio etiam lectus Cod. 237. atque integer editus primum ab *Allatio*, qui verſionem & diatribam de Methodiis addidit Rom. typis de propaganda fide 1656. 8. deinde à *Petro Posſino* S. I. Pariſ. 1657. fol. una cum nova verſione additis Variis Lect. è Codice Mazariniano typis Regiis Lupareis, unde Posſinum *interpretis Luparei* nomine innuit *Combefiſius*, qui & ipſe cum verſione ſua & notis recudi fecit in Auctario noviſſimo Bibliothecæ Patrum T. I. Pariſ. 1672. fol. cum antea in Methodio ſuo A. 1644. fragmenta & excerpta tantum dediſſet. Locum etiam produxerat Allatius ad Euſtathium Antioch. p. 256.

3. *De*

a) De Porphyrii libris XV. adverſus Chriſtianos, & aliis ejus oppugnatoribus dixi ſupra lib. IV c 27. p 197.

b) Hieron. Epiſtola 84. ad Magnum Oratorem.

3. *De reſurrectione opus egregium contra Origenem.* Fuit dialogus in plures libros diſtributus ad Theophilum quendam, quem κράτιστον appellat apud Epiphan. T. 1. p. 540. 560. 590. In hoc Methodius & Auxentius introducuntur diſputantes cum *Proclo* & *Aglaophonte* Origenis partes tuentibus. Fragmenta ampliſſima extant apud Epiphanium hæreſi LXIV. & Photium Cod. 234. nonnulla etiam apud Damaſcen. Orat. 3. de imagin. & in parallelis. Vide collecta Græce & Latine à Combefiſio c) in Methodii operibus: & latine in Bibl. Concionatoria feria 4. quatuor temporum quadrageſimæ.

4. *Adverſus eundem Origenem, de Pythoniſſa.* Origenis de hoc argumento & Euſtathii contra Origenem diatriba extat, edita ab Allatio, ſed Methodii periit. Confer Huetii Origeniana p. 184.

5. *De Autexuſio* d) περὶ αὐτεξουσίου, καὶ πόθεν τὰ κακά, *de libero Arbitrio, & unde mala*, ac quis eorum auctor, adverſus Valentinianos, & Origenem, quod MS. habuit & cum verſione ſua editurum ſe recepit Allatius diatriba de Methodiis p. 340. & ad Euſtathium Antiochenum p. 45. 46. Combefiſius ampla ejus dedit excerpta ac fragmenta ex Photii Cod. 236. ex Jo. Meurſii Variis divinis p. 91. Lugd. Bat. 1619. 4. & ex MS. quod à Sirmondo acceperat:

6. *In Geneſin Commentaria*, ex quibus nonnulla adhuc fragmenta in Catenis MSS. Vide Allatium de Methodiis p. 340. 352. 357.

7. *Commentaria in Canticum Canticorum*, è quibus nihil extat.

Præter hæc ab Hieronymo memorata ſcripta λόγον περὶ μαρτύρων laudat, ex eoque breve fragmentum producit Theodoritus dialogo 1. qui ἄτρεπτος inſcribitur, p. 66. edit. Lipſienſ. Photius vero Cod. 235. exhibet ἐκλογὴν ſive excerpta libri περὶ τῶν γενητῶν *de creatis*, in quo Methodius contra Origenem diſputat, quem *Centaurum* appellat, quod nempe ſacra profanis atque Christiana Ethnicis miſcuiſſet dogmata. Ut in aliis Methodii monumentis Hieronymus nitidum ac compoſitum ſermonem, ita & in hoc Photius elegantiam copiamque celebrat. Sub initium hujus ἐκλογῆς mentio ξενῶνος, quod vocabulum de Eccleſia tanquam communi Chriſtianorum hoſpitio A. Schottus interpre-

c) Seriem editionis operum Methodii Combefiſianæ Pariſ. 1644. fol. Amphilochii & Andreæ Cretenſis ſcriptis junctæ diligenter recenſet Labbeus T. 2. de ſcriptoribus Eccleſ. p. 88. ſeq. Latine recuſa eſt Tomo tertio Bibl. Patrum edit. Lugd. 1677.

d) Apud Honorium Auguſtodunenſem & Trithemium male legas: *de anima exitu*. Methodii apoſpaſmation de autexuſio quale Meurſius edidit, exſtat etiam MS. in Bibl. Vindob. vide Lambecium III. p. 74.

pretatur. *Μαργαρίτας μὲν ὃ ξενὼν, τὰ μυστικώτερα τῆς Θεοσδότου θρησκείας μαθήματα.* Hinc Methodius poſtea dialogo quo palinodiam cecinit ſuarum in Origenem invectivarum, titulum præfixit ξενών, teſte Socrate VI. 13. Hiſt. Nam licet Socratem hac in re falſum exiſtimavit Baronius ad A. C. 402. n. 17. & Allatius de Methodiis p. 331. tamen ejus fidem non adeo firmis argumentis in dubium vocari notatum ab Huetio in Origenianis p. 197. Valeſio ad Socratem & Antonio Pagi in Critica Baroniana T. 2. p. 48.

Quæ præterea ſub Methodii hujus nomine feruntur monumenta, ſuſpecta pleraque ſunt eruditis, vel quæ ad juniorem aliquem Methodium referri debeant. Non dubitem tamen *Homiliam de Simeone & Anna* ſive in feſtum ἀπαντήσεως Methodio noſtro tribuere, quam primus Græce & Latine una cum aliis tribus homiliis Athanaſii, Amphilochii & Chryſoſtomi edidit *Petrus Pantinus*, Tiletanus, Decanus Capituli Bruxellenſis, Antwerp. e) 1598. 8. Nam ſub initium ſtatim, Convivii Virginum meminit his verbis: *πάλαι ἱκανῶς ὡς οἶόν τε διὰ βραχέων τὰ περὶ παρθενίας ἐν τοῖς περὶ ἁγνείας συμποσίοις καθεστηκότων ἡμῶν.* Eandem homiliam Combefiſius Græce & Latine in Methodio ſuo edidit, & latine inſeruit Bibliothecæ ſuæ Concionatoriæ, ex MS. Codice caſtigatiorem. Legitur etiam latine in Bibl. Patrum Colon. 1618. & in ſupplemento Bibliothecæ Patrum Morelliano Pariſ. 1639. T. 1. p. 604. Non ignoro equidem plures viros doctos cumque his noviſſime Clariſſ. Oudinum p. 22. ſeq. ſupplementi de ſcriptoribus Eccleſiaſticis contendere acriter, Methodio Confeſſori illam eſſe tribuendam: confer D. Ittigii librum de Bibliothecis Patrum p. 619. Non video tamen qui objectioni de Convivio Virginum quod haud dubie Methodii Tyrii eſt, ſatis faciant.

Homiliam εἰς τὰ βαΐα ſive *in ramos palmarum*, quam inter Chryſoſtomi homilias Græce edidit Savilius, T. V. p. 882. Incipit: *ἐκ θαυμάτων ἐπὶ θαύματα.* Methodio Tyrio itidem ex MSti Cod. fide Allatius adſcribit. Combefiſio frigidiuſcula videtur, qui eam Græce & Latine in ſuo Methodio, latine in Bibl. Concionatoria edidit ex Codice Regio caſtigatam. Holſtenius diſſ. de ſcriptis Porphyrii p. 63. ubi de Methodii Tyrii opere deperdito adverſus Porphyrium diſſerit, addit diſertiſſimi ſcriptoris homilias nonnullas non

e) Perperam Beughemius in incunabilis typographiæ p. 95. Methodii Homilias A. 1498. Græce & Latine editas à Pantino, retulit inter libros ante A. C. 1500. excuſos. Unam enim tantum A. 1598. Pantinus edidit.

ſine publico damno in Bibl Vaticana latitare: Idem Lambecio teſte T. I de Bibl Vindob. p 111. prælo deſtinavit Methodii in occurſum CHRISTI & Simeonis, nec non in ramos palmarum, & convivium decem Virginum atque de libero arbitrio: unde conſtat ipſum quoque Homiliam in ramos palmarum ad Methodium Tyrium velut auctorem retuliſſe.

Apocalypſis ſive *Revelationes*, Methodii haud dubie junioris ſunt, ac diſerte Patriarchæ CPolitano hujus nominis tribuuntur in Codice Hottingeri, videruntque lucem latine quidem Auguſtæ Vindel. 1496. 4. cum *Wolffgangi Aytingeri* Clerici Auguſtani commentario, & Baſil. 1498. cum additionibus ejusdem Aytingeri & *Sebaſtiani Brand* ſive *Titionis* Argentinenſis, & 1516. 4. & Viennæ Auſtriæ 1547. 4. cum prolegomenis & commentario *Wolffgangi Lazii*. Et ſine commentariis inter Orthodoxographa Joh. Heroldi Baſil. 1555. fol. p. 387. (ubi Methodius male *Epiſcopus Cyri* dicitur pro *Tyri*:) & in Bibliothecis Patrum. Pariſ. 1575. 1654. Colon. 1618. & Lugd. 1677. T. 3. Græce & Latine prodierunt in editione Orthodoxographorum poſteriore Baſil. 1569. fol. Tomo primo. Itaque perperam pro ἀνεκδότοις habet Hottingerus p. 98. Bibliothecarii quadripartiti. Hic eſt *liber* Methodii *de noviſſimis diebus* Trithemio memoratus, in Codice Vindobonenſi inſcribitur: τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου Ἐπισκόπου Πατάρων καὶ Μάρτυρος περὶ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Ῥωμαίων παρατάσεως καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως καὶ περὶ τῆς παντελοῦς ἐκλόξεως καὶ ἀφανισμοῦ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας, vide Lambecium IV. p. 201. VI. p. 41. 167. VII. p. 269. Exinde fortaſſis fuerunt qui Methodio neſcio quam *exegeſin in Apocalypſin Johannis* adſcripſerunt, quæ neque occurrit usquam neque apud veteres memoratur. Nam quæ Andreas Cæſareenſis in Apocalypſin ex Methodio repetit, ex ejus Convivio virginum accepit: & quod apud Simlerum aliosque legas Methodium in Apocalypſin extare in Bibl. Vindobonenſi & Auguſtana Græce, de revelationibus quas jam dixi intelligendum, quibus in Codice Hottingeri ſubjicitur.

Chronicon, χρονικὸν βασιλέων τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου τὰς τοῦ κράτους ἡνίας διοικησάντων, ὅπως τε ἕκαστος τούτων διῆξη, καὶ μέχρι πόσου ὁ τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνος διήρκεσε, καὶ ἐν ποίῳ τέλει τὸν βίον ἠμείψατο. Sed illud teſte Hottingero p 99. 100. deſinit in noviſſimis Cantacuzeni temporibus, h. e. circa A. C. 1355. cum *Methodii Chronicon*, CPolitani puta Patriarchæ, quem etiam Confeſſorem vocant, laudetur non modo

Digitized by Google

modo à Trithemio ſed & à Mariano Scoto, qui jam medio ſæculo undecimo clarus fuit.

Methodium *in Evangelium Matthæi* non vidi qui memoraret præter Poſſevinum lib. 2. Bibl. ſelectæ p. 106. Nam in Collectaneis in *Epiſtolam ad Romanos* Baſil. 1537. excuſis quæ ex Methodio deſumta eſſe dicuntur, ſunt ex libro ejus de reſurrectione & excerptis à Photio ſervatis Cod. 234.

XXX. *Alii Methodii.*

Methodius Presbyter Hieroſolymitanus, cujus Homiliam integram in feſtum Hypapantes editurum ſe promiſit Allatius p. 34. ad Euſtath. in Hexaem.

Methodius Archi Epiſcopus Pannonienſis Eccleſiæ cum S. Cyrillo fratre Apoſtolus Slavorum ſive Moravorum, Bulgarorumque ab A. C. 863. & qui Worſiovium primum Bohemiæ ducem ad CHRISTI ſacra perduxit circa A. C. 894. De eo Acta Sanctor. IX. Martii, Baronius Tomo X. Annal. Antonius Pagi in Critica Baroniana Tomo III. & Jo. Georgius Stredowsky in ſacra Moraviæ Hiſtoria ſive vita SS. Cyrilli & Methodii, edita Solisbaci A. 1710. 4. In Epiſtola 195. Johannis Papæ VIII. ſcripta A. C. 878. Romam citatur hic Methodius rationem redditurus quod cantaret Miſſas Slavica lingva. Etiam SS. literas Methodii ac Conſtantini ſive Cyrilli ſtudio in Slavonicam lingvam translatas eſſe plerique tradunt. Vide Uſſerium de Scripturis & Sacris vernaculis p. 118. 371. ſeq. & Jacobi le Long Bibliothecam ſacram parte 2. pag. 342. ſeq. edit. Lipſienſis. Sane ex ejusdem Joannis Papæ Epiſtola 247. conſtat illa ætate ſacros libros Slavonica lingva extitiſſe & in ſacris cœtibus lectos fuiſſe. Idem videtur Methodius Monachus, quem artis pictoriæ peritum & deſcripta graphice Judicii extremi imagine Principem Bulgarorum Bodorum permoviſſe, ut ſuperſtitione Ethnica ejerata Chriſtianam religionem amplecteretur, narrant Cedrenus p. 443. & Theophanis continuatores.

Methodius Confeſſor & Patriarcha ab A. C. 842. CPol., A. C. * 846. 14. Junii defunctus, Imaginum propugnator cujus vita ab Anonymo auctore ſcripta Græce cum Allatii verſione & Henſchenii Analectis

* Anton. Pagi ad A. C. 847. n. 17.

ctis legitur in Actis Sanctor. T. 2. Junii p. 960. ſeq. Vide etiam Baronium ad Martyrolog. Roman. 14. Junii, ubi Methodium Patarenſem à Tyrio perperam diſtingvit. Effigiem ejus exhibet Goarus p. 126. ad Evchologium. De ſcriptis ejus videndus Clariſſ. Caveus, cui ſpicilegii in vicem addes, quod *Encomium S. Agathæ* Virginis latine ex Leonhardi Ponte verſione editum eſt latine à Combefiſio in Bibl. Concionatoria & à Bollando ad V. Febr. & Græcum exſtat MS. in Bibl. Veneta S. Marci ſcamno 29. Cod π. λόγ. ε. atque incipit: *ἐπειδή με τὸ θαῦμα πρὸς τὸ λέγειν ἐξέγειρε.* Vitam *uxoris S. Theophanis* Hegumeni & Confeſſoris à Methodio ſcriptam teſtatur auctor vitæ Theophanis apud Henſchenium in Actis Sanctor. ad 12. Martii. *Canon ſive conſtitutio ac διατύπωσις pænitentialis de iis qui abnegarunt, per diverſos modos & ætates*, latine ex Herveti verſione extat in appendice Balſamonis p. 88 ſeqq. & in Bibliothecis Patrum Pariſ. 1575. 1589. 1654. & apud Baron. ad A. C. 842. n. 21. Græce vero & latine in Evchologio Goari p. 876. qui huic Methodio illam vindicat; notasque addidit p. 886. ſeq. In eadem Balſamonis Appendice p. 96 occurrit etiam latine Methodii *Canon* ſive conſtitutio *de ſegregationibus Monachorum Studitarum.* Homilia *in eos qui dicunt quid profuit filius DEI crucifixus? & ad eos quos pudet Crucis CHRISTI*, ſive bina potius ex illis fragmenta, quæ Græce & latine Gretſerus in Opere de Cruce edidit, extant etiam latine in Bibl. Patrum Colonienſi T. 15. A. 1622. & in ſupplemento Pariſienſi A. 1639. T. 1. p. 835. Tertium habes apud Allatium p. 349. de Methodiis. *Encomium Dionyſii Areopagitæ* Codices quidam male tribunt neſcio cui Metrodoro, nam Methodio vindicat Anaſtaſius Bibliothecarius Epiſtola ad Carolum Calvum quæ ſubjicitur Hilduini Areopagiticis apud Surium ad IX. Octobr. & Flodoardus III. 18. ubi inter Hincmari ſcripta: *de Paſſione S. Dionyſii à Methodio CPol. Græce dictata, & ab Anaſtaſio Rom. ſedis latine ſcripta.* Encomium illud non ex antiquioribus monumentis ſed ex Hilduino ut videtur maximam partem repetitum Petrus Franciſcus Chiffletius etiam ſuæ diſſ. de Dionyſio Areopagita inſeruit, Pariſ. 1676. 8. Idem cum Petri Lanſſelii verſione latina primum lucem vidit in editione operum Dionyſii Lanſſeliana Pariſ. 1615. fol. Apud Hottingerum MS. fuit: *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου Πατριάρχου περὶ τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου συμβάντων καὶ τῶν μελλόντων συμβαίνειν εἰς τὸ ἑξῆς.* Falluntur igitur qui *vel Chronicon*

vel

vel *Revelationes* Methodio Tyrio tribuunt. Confer Hottingeri Bibliothecarium quadripartitum p. 98. 99. & quæ ſupra in Methodii Patarenſis ſive Tyrii ſcriptis notavi.

Methodius junior A. C. 1240. per * trium menſium ſpatium Patriarcha CPolitanus, ex illis qui ab Ephræmo Chronologo apud Allatium de conſenſu utriusque Eccleſiæ p. 725. referuntur extra CPolin Patriarchatu functi.

Μεθόδιός τις καὶ μοναχὸς καὶ θύτης,
Μονῆς προεςὼς τῆς Υηκίνθου τότε.

Methodius qui ſcripſit de Miraculis S. Nicolai Myrenſis in Lycia Epiſcopi, Græce MS. in Bibl. Colbertina, incipit: *καλὸν ἡμᾶς ὦ θεϊκῶν ἀσμάτων προαπιςαί.* Latine typis excuſam teſtatur Baronius ad A. C. 326. n. 86. Vidiſſe illam ſe negat Tillemontius nota 1. ad vitam Nicolai T. 6. memor. Hiſt Eccleſ. parte 3. p. 955. Si recte memini, exſtat in Bonini Mombritii Actis Sanctor. quæ jam mihi non ſunt ad manus.

Methodius Monachus circa A. C. 1270. de quo Acta Sanctor. Februarii T. 1 p. 602 ſeq. Hic occaſione ſchiſmatis CPolitani (quo alii Joſephum alii Arſenium Patriarcham ſectabantur) ſcripſit libellum adhuc ineditum & Allatio de Methodiis p. 383. memoratum, quo exemplis ex Hiſtoria Eccleſiaſtica adductis probavit populos non debere ſejungere ſe à ſuis præſulibus, etſi injuſte depoſitorum ſucceſſoribus modo de fide recte ſentiant. Incipit: *ἰςέον ὡς παραιτησαμένου τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὸν θρόνον Κωνςαντίνου πόλεως, καὶ ἀναχωρήσαντος.* Aliud ejusdem argumenti ſcriptum neſcio quo auctore Græce & latine vulgavit V. C. Humfredus Hody Oxon. 1691. 4. quod editurum ſe promiſerat Cotelerius III. monument. Eccleſiæ Græcæ p. 645. Illud ſcriptoris Nicephoro Calliſto antiquioris eſſe ipſe deinde Hodyus agnovit, ut infra in Nicephoro dixi.

Methodius Grammaticus, frequenter laudatus ab auctore magni Etymologici.

Omitto recentiores, ut Methodium quem de ortu & occaſu Imperii Romani eleganti libello ſapienter admodum diſſeruiſſe ſcribit Naudæus in Bibliographia politica cap. 7.

* Vide Georgii Acropolitæ Chronicon p. 153.

XXXI. ARCHELAUS, Carrharum a) celeberrimæ in Meſopotamia Urbis Epiſcopus, in eadem Urbe atque deinde in Diodoride vico *diſputationem* habuit imperante Probo circa b) A. CHRISTI 278. *cum Manete* ſive *Manichæo*, qui exinde à Regis Perſarum ex cujus vinculis ſe proripuerat, militibus comprehenſus, non quidem propter hæreſin, ſed quod filii Regis morbo mederi cum recepiſſet, mortem ejus accelerare eſſet viſus, crudeli ſupplicio affectus & vivus excoriatus fuit de quo Epiphanius LXVI. 12. *Acta* illius *diſputationis* Archelaus ipſe conſignaverat *Syro* ſermone, quæ translata in Græcum jam Hieronymi ætate ferebantur, ut ipſe memorat c. 72. de S. E. *Græcæ* verſionis auctor fuiſſe videtur *Hegemonius* ὁ τὰς Ἀρχελάυ πρὸς τὸν Μανιχαῖον ἀντιλογίας γράψας teſte Heracliano Chalcidenſi Epiſcopo apud Photium Cod. 85. Niſi dicere malimus hunc in Epitomen redegiſſe Archelai acta, atque illius modo Epitomes *latinam* veterem verſionem ad nos perveniſſe, quod exinde colligit Clariſſ. Zaccagnius, quoniam in hac non leguntur quæ ex Archelai diſceptatione cum Manete profert Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi VI. & quod p. 68. & 100. auctor horum Actorum ab Archelao ſe diſtinguit ac diverſum innuit. Porro *duos libros contra Manetem* h. e. Acta diſputationis in duas partes tributa ab Archelao miſſos eſſe ad Tryphonem c) Diodoridis (qui in agro Carrhenſis vicus erat) presbyterum teſtatur Epiphanius LXVI. 11. Inſigne fragmentum Actorum diſputationis cum integra Archelai ad Diodorum Epiſtola ex veteri verſione latina edidit *Henr. Valeſius* notis ad Socratem d) p. 197-203. ex Codice MS. monaſterii Bobienſis qui nunc eſt Mediolani in Bibl. Ambroſiana. Communicaverat hoc cum Valeſio *Emericus Bigotius*, qui ſub extremum præfationis ad Palladium de vita Chryſoſtomi teſtatur ſe comparando Græca Epiphanii, quæ hæreſi LXVI. 25-31. ex Archelao retulit, nonnullos

a) Ita enim pro corrupto, Κασχάρων, Καλχάρων vel quod proxime accedit Καρχάρων legendum apud Epiphanium, Socratem, Petrum Siculum, Photium cujus libri IV. contra Manichæos MSS. exilant in Bibl. Johannea Hamburgenſi aliusque. Urbis ſub Valeriano & Gallieno nuper expugnatæ meminit Archelaus p. 40. edit. Zaccagnii.

b) Vide clariſſ Zaccagnii præfat. ad monumenta Vetera.

c) Tryphonem vocat Epiphanius & Photius. Sed in Actis Archelai p. 68. & 80. appellatur Diodorus

d) Socrates ex Archelai diſceptatione cum Manete affert quædam lib. I. Hiſt. c. 22. Cæterum aliud agentes Benedictini ſcripſerunt in notis ad S. Ambroſium T. 2. p. 639. Manichæum deliramenta ſua ab Archelao mutuatum.

Digitized by Google

nullos locos in Græco correxiſſe, plures in latina verſione, voluiſſeque Græce & latine edere, ut ex collatione appareret quanti faciendæ ſint antiquæ verſiones & quantum utilitatis ex illis redundet, ſed poſtea duxiſſe ſatius relinquere ea his qui novam Epiphanii vel Socratis editionem aggreſſuri eſſent. Interim egregie hanc ſpartam ornavit doctisſimus vir *Laur. Alexander Ziccagnius*, præfectus dignisſimus Bibliothecæ Vaticanæ, qui Rom. 1698. 4. in collectaneis e) monumentorum veterum Eccleſiæ Græcæ & latinæ primo loco p. 1-102. non modo Acta Archelai cum Manete longe integriora latine edidit ex Cod. MS. Caſinenſi, ad Bobienſem & Caſanatenſem ſubinde emendato, ſed etiam Græca ex Cyrillo Hieroſol. & Epiphanio ſuis locis, atque eruditas notas ſuas addidit, locaque Veterum atque præfationem doctam præfixit. Quanquam longe, ut dixi integriora hæc Acta ſunt, tamen & ipſa in fine mutila & vel librarii vel Epitomatoris faſtidio ſubinde decurtata eſſe videntur.

XXXII. DIONYSIUS ex Ethnico Chriſtianus, Origenisque auditor atque inde circa A. C. 231. poſt Heraclam Catecheſeon Magiſter ac denique circa A. 248. Epiſcopus Alexandrinus, anno Gallieni duodecimo (CHRISTI 265.) defunctus, de cujus magni viri vita & Scriptis non repetam quæ Tillemontius T. IV. memor. Hiſt. Eccleſ. part 2. & Caveus in Patrum Vitis atque in Hiſtoria litteraria obſervarunt. Tantum notabo 1.) *Commentarios in Dionyſium Pſeudo Areopagitam* falſo tribui huic Dionyſio, * de quibus ſupra §. 6. dixi. 2.) Nec tamen ſuppoſitam ** illi videri, ſed potius genuinam ejus eſſe *Epiſtolam ad Paulum Samoſatenſem* & reſponſionem ad decem ejus propoſitiones, licet eam rejiciunt viri doctisſimi Valeſius ad Euſeb. p. 155. ſeq Elias du Pin, T. 1. p. 516. Gvil. Caveus, aliique, etiam Harduinus ad Epiſtolam Chryſoſtomi ad Cæſarium p. 9. qui Eutychiano alicui tribuit. Primus eam edidit Franciſcus Turrianus vertitque latine & notas addidit, præmiſſo Catalogo deperditorum Dionyſii Operum Rom. 1608. 8. unde recuſa in Bibl. Patrum latine Pariſ. 1654. T. XI. Colon. 1618. & Lugd. 1677. T. III. Græce & lat. in auctario Ducæano Pariſ. 1624. T. 1. & in Conciliis Labbei T. 1. p. 849. 3.) *Epiſtolam de reſurrectione Dominica & Paſchalis*

e) De aliis S. Ephræmi Gregorii Nyſſeni & Euthalii Sulcenſis ſcriptis in hac collectione comprehenſis infra, ſuo loco.

* Commentitia ſunt Dionyſii Alex. in Dionyſium Corinthium ſcholia, Halloixio memorata. Vide Pearſonium part. 1. Vindic. Ignatii c. 10.

** Vide Tillemontium nota VIII ad Vitam Dionyſii Alex. & Stillingfleeti vindication of the Doctrine of the Trinity p. 35.

ſtbalis jejunii termino editam eſſe Latine à *Theodoro Peltano* S.I. Ingolſtad. 1580. 8. una cum Victore Antiocheno, & *à Franciſco Combefiſio* in Bibl. Concionatoria: perperamque hanc apud Labbeum & Tillemontium diſtingui ab *Epiſtola Canonica ad Baſilidem* Epiſcopum Pentapolitanum, quæ ſæpius edita eſt latine cum Balſamonis commentario ex Herveti verſione & in Bibl. Patrum, & Græce ac latine T. I. Concil. Labbei p. 831. & inter Epiſtolas SS. Patrum Canonicas cum Zonaræ & Balſamonis commentariis Pariſ. & Oxoniæ vulgatas. 4.) *Epiſtolas duas* quas veluti ineditas ſub Dionyſii nomine MSS. in Bibl. Cæſarea exſtare teſtatur Lambecius III. p. 18. eſſe inter Epiſtolas Iſidori Peluſiotæ editas I. 39. & III. 219. ut Clariſſ. Caveo notatum 5.) Apud Euſebium VII. 26. Hiſt. ubi librorum quatuor Dionyſii Alex. ad Dionyſium Rom. adverſus Sabellium mentio, (ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας vocat Athanaſius) Valeſium verba: ὁμωνύμῳ Διονυσίῳ, male reddere: *gentili ſuo*, pro *cognomini ſuo* 6.) De iisdem libris intelligenda hæc Hieronymi adverſus Rufin. *Dionyſium Alexandrinæ Urbis Epiſcopum virum eruditiſſimum quatuor voluminibus diſputantem adverſus Sabellium in Arianum dogma delabi.* Unde *fons Arii* dicitur Gennadio c. 4. dogm. Eccleſ. Recte tamen de CHRISTO ſenſiſſe docent Bullus in defenſione fidei Nicænæ, Baronius Martyrolog. ad 17. Nov & Steph. le Moyne notis ad Varia Sacra p. 235. ſeq. Atque jam olim eum ab impacto Arianiſmo defendit S. Athanaſius ſingulari Apologia pro Dionyſio ſcripta, quæ adhuc exſtat, & ex illo Facundus X 5. licet S. Baſilius Epiſt. 41. ipſum dum nimis Sabellio inſtat incautum contrario errore abreptum eſſe ſcripſit. 7) Ex libris περὶ φύσεως quorum Euſebius VII. 26. Hiſt. meminit, inſignia fragmenta de providentia Numinis adverſus Epicurum, legi XIV. 23-27. de præparat. Hos Dionyſius inſcripſerat Timotheo τῷ παιδὶ, quod malim vertere *filio*, quam *puero*. De hoc Timotheo Euſebius VII. 40. 8.) Libros II. ad Nepotem Ægypti Epiſcopum videri intelligi ab Hieronymo præf. ad lib. 18. in Eſaiam, quando ſcribit mille annorum fabulam à Dionyſio Alex. deriſam in libro contra Irenæum. De illo opere videndus Euſebius VII. 24. ſeq. 9.) Commentarii *in primam partem Eccleſiaſtæ* ex ipſo Dionyſio meminit Euſebius VII. 26. & allegat Procopius Gazæus in Geneſ. 3. p. 76. Etiam *in priorem ad Corinthios Epiſtolam* ſcripſiſſe innuit Hieronymus Epiſt. 52. 10.) Singulare opus contra Origenem non crediderim à Dionyſio Alex. elucubratum, Origenis diſcipulo & admiratore, præcipue cum non modo non meminerint veteres etiam Origenis adverſarii, ſed etiam Socrates

tes

tes teſtetur Methodium fuiſſe primum qui adverſus Origenem ſtrinxerit calamum. Vindendum itaque num illa quæ apud Anaſtaſium Sinaitam qv. 23. afferuntur de paradiſo terreſtri, ſub nomine Dionyſii Alex. ἐκ τῶν κατ' Ὠριγένους, Dionyſii noſtri ſint an potius alterius, vel certe depromta ex aliquo ſcripto in quo obiter ſententiam ſuam tradidit, non ex inſtituto oppugnandum Magiſtrum ſuum ſibi ſumſit. Sed jam Catalogum Epiſtolarum Dionyſii Alex. quarum apud veteres mentio, literarum ordine digeſtam ſubjiciemus.

Ad fratres per *Ægyptum* conſtitutos de pœnitentia. Euſeb. VI. 46. & de peſtilentiali morbo id. VII. 22. & *tertia Paſchalis*. id.

Ἐπιστρεπτικὴ objurgatoria ad gregem ſuum *Alexandriæ*. id. Alia ad compresbyteros Alexandriæ. id. VII. 20.

Ad *Ammonem* Berenicenſem Epiſcopum, adverſus Sabellium Euſeb. VII. 26. Hieron. c. 69. Catalogi de S. E.

Ad *Ammonem* & *Euporum* id.

Ad *Armenios* (quorum Epiſcopus *Meruzanes*) de pœnitentia. Euſeb. VI. 46.

Ad *Baſilidem* Epiſcopum Pentapolitanum Epiſtolæ variæ. Euſeb. VII. 26.

Ad *Cornelium* Epiſcopum Romanum. Euſeb. VI. 46.

Ad *Dionyſium* Rom. presbyterum (& poſtea Epiſcopum) Euſeb. VII. 7. ſeq. Athanaſ. de ſententia Dionyſii, Euthymius in panoplia. Et *altera de Luciano* Euſeb, VII. 22. *tertia paſchalis*. id.

Ad *Domitium* ac *Didymum* Epiſtola Paſchalis. Euſeb. VII. 20.

Ad *Euphranorem*. id. VII. 26. Athanaſ. de ſententia Dionyſii.

Ad *Fabium* Antiochiæ Epiſcopum de pœnitentia. Euſeb. VI. 41. 42. 44. Syncell. p. 366. Niceph. V. 29. ſq. Male in Hieronymi Codicibus & alibi *ad Flavium* πρὸς Φλαβιανόν.

Ad *Flavium* Epiſtola Paſchalis cum canone octo annorum. Euſeb. VII. 20.

Ad *Germanum* Epiſcopum qui ei obtrectatus fuerat. Euſeb. VI. 40. VII. 11. Niceph. VI. 28. Syncellus p. 365.

Epiſtola περὶ γυμνασίου *de exercitatione*. Euſeb. VII. 22.

Ad *Hermammonem*. Euſeb. VII. 1. & 10. Ad eundem & fratres in Ægypto degentes. VII. 22.

Ad *Hieracem* Epiſcopum Ægyptium Epiſtola Paſchalis. Euſeb. VII. 22.

Digitized by Google

Ad fratres *Laodicenſis* Eccleſiæ, cui præerat *Thelymidres* Epiſcopus id. VI. 46.

De mortalitate. Euſeb. VII. 22.

Ad *Novatianum* cauſantem quod invitus Romæ Epiſcopus ordinatus eſſet. Euſeb. VI. 45. & Hieron. c. 69. Catalog. qui exordium ejus refert his verbis: *Dionyſius Novatiano fratri ſalutem: ſi invitus, ut dicis, ordinatus es, probabis, cum volens receſſeris.* Apud Euſebium vero ubi male *ad Novatum* exhibent Codices, Pearſonius p. 31. Annal. Cyprian. pro σχίσαι legit θῦσαι. Sed vocabulum σχίσαι haud dubie rectum eſt, quod legit Rufinus: *ſuſtinere martyrium ne ſcindatur Eccleſia*, Syncellus quoque p. 374. & Nicephorus VI. 4. Verum ex eodem Nicephoro, Syncello & Rufino certisſime apparet verba quædam excidiſſe, locumque legendum eſſe ſic: καὶ ἦν οὐκ ἀδοξοτέρα τῆς ἕνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρεῦσαι γενομένης, ἡ ἕνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία. Vocula ἕνεκεν bis repetita librario oſcitanti fraudi fuit, effecitque ut verba quæ poſt prius ἕνεκεν ſequebantur, omitteret.

Contra *Paulum* Samoſatenum, ad Epiſcopos Antiochiæ A. C. 265. congregatos quibus intereſſe propter corporis infirmitatem non potuit, Epiſtola ſcripta paulo ante mortem. Euſeb. VII. 27. Theodorit. II. 8. hæretic. fab. Nicetas lib. 4. theſauri. Niceph. VI. 24. 27.

Ad *Philemonem* Presbyterum Rom. de baptiſmo. Euſeb. VII. 7.

Ad *Romanos* διακονικὴ de officio Diaconi per Hippolytum miſſa. Euſeb. VI. 46. Altera de pace, & tertia de pœnitentia. Alia itidem ad Confeſſores Romæ conſtitutos qui Novatiano adhuc favebant: & binæ aliæ ad eosdem, Eccleſiæ unitati redditos. Euſeb. ibid.

Ad *Sixtum* Papam, Stephani ſucceſſorem de baptiſmo Epiſtolæ tres. Euſeb. VII. 5. 6. & 9.

Epiſtola de Sabbato. id. VII. 22.

Ad *Stephanum* Epiſcopum Rom. de rebaptizatione hæreticorum. Euſeb. VII. 4. ſeq.

Ad *Teleſphorum*, adverſus Sabellium. Euſeb. VII. 26. Athanaſ. de ſententia Dionyſii Alex.

Libri de pœnitentia ad Canonem Epiſcopum Hermopolitanum meminit Euſebius VI. 46. & Syncellus p. 375. ubi male Κόλλωνα legitur, & in editione Catalogi Hieronymiani Lipſienſi cum variorum notis edita, *ad Canonem.*

Libri de tentationibus, ad Euphranorem mentio in Hiſtoria Euſebii lib. VII. 26. pro quo nomine apud eundem Hieronymum male *ad Euphran* legitur, ubi Epiſtola Dionyſii ad eum ſcripta refertur.

Libellum

Libellum de Martyrio ad Origenem, Decii perſecutione graſſante ſcriptum memorat Euſebius VI. 46. Hiſt. Et ad vivum Origenem ſcripſiſſe Dionyſium Alex. & poſt fata eum laudaſſe, teſtatur Gobarus apud Photium. Cod. 232.

Cæteri ſcriptores Græci Chriſtiani ſæculo tertio, quorum vel omnia vel pleraque ſcripta interciderunt, memorantur hi:

I. CAJUS S. Irenæi * diſcipulus, presbyter Romanus, atque inde Epiſcopus Athenienſis, nam apud Photium Cod. 48. pro ἐθνῶν ἐπίσκοπον legendum videtur Ἀθηνῶν. Scripta ejus tria celebrari in veterum ſcriptis reperio, *Parvam Labyrinthum* adverſus *Artemonis* & *Theodoti* hæreſin, quem librum *Origeni* quidam perperam tribuerunt teſte Photio & Theodorito II. 5. hæretic. fabular. Vide Euſeb. V. 28. & Niceph. IV. 21. Jo. Pearſonii Opera poſtuma p. 148.

Διάλογον ſive Διάλεξιν contra *Proclum* ſive *Proculum* Montaniſtam. Euſebius II. 25. III. 31. & VI. 20. Hiſt. Hieronymus de S. E. c. 59. Photius, Niceph. &c.

Λόγον περὶ τ τῦ παντὸς ὑσίας, quem alii Flavio Joſepho, Juſtino Martyri alii, alii Irenæo adſcripſerunt ut Photius teſtatur. De eodem argumento ſcripſerat etiam Hippolytus, cujus libri forte pars adhuc ſupereſt, ut ſupra dixi, niſi fragmentum illud ſit ex libro quem περὶ τ τῦ παντὸς ὑσίας ſcripſiſſe ſe in calce Labyrinthi Cajus teſtatus eſt. In eodem Cajus, ut ex Photio conſtat, de CHRISTO ut DEO vero & inenarrabili ejus generatione, Catholico more diſſeruit, unde eum inter vindices ante Nicænos fidei Nicænæ non immerito refert Georgius Bullus p. 159. ſeq. & Gardinerus pag. 149. Hypotypoſeos fidei Catholicæ circa SS. Trinitatem.

* In calce Epiſtolæ Smyrnenſium de S. Polycarpi martyrio: ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γαΐος ἐκ τῶν Εἰρηναίου μαθητοῦ τοῦ Πολυκάρπου, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ. Ἐγὼ δὲ Σωκράτης ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῶν Γαΐου ἀντιγράφων ἔγραψα. Hinc Cajum domo Corinthium fuiſſe & cum Irenæo Romam profectum ſuſpicatur Stephanus le Moyne ad Varia ſacra p. 937. Idem Mediolanenſium fuiſſe Epiſcopum conjicit p. 944. Sane diverſus fuit à Cajo qui Romæ Epiſcopatum tenuit ab A. C. 283. ad 296. Cæterum à Joſepho Medo in clavi Apocalyptica perperam Cajum noſtrum hæreſeos Alogorum poſtulari notavit D. Ittigius diſſ. de hæreſiarchis p. 262.

2. ALEXANDER Epiſcopus Cappadociæ atque inde in Epiſcopatu Hieroſolymitano S. Narciſſo 116. annorum ſeni ſuccenturiatus, Martyrium obiit Cæſareæ, imperante Decio. Vide Euſebium VI. 11. Socratem VII. 36. Martyrologia & Acta Sanctor. 18. Martii. Menologia 15. Maji vel 12. Dec. Hieronymus c. 62. de S. E. has ejus Epiſtolas memorat, plures etiam ab eo ſcriptas teſtatus:

Ad Antinoitas ex Euſebii VI. 11. ubi verba *ἐν ἰδίαις Ἐπιςολαῖς* capienda ſunt de unica Epiſtola.

Ad Antiochenſem Eccleſiam, quam in vinculis ſcripſit, & per Clementem Alex. miſit Antiochenſibus gratulatus de novo Epiſcopo ſuo Aſclepiade. Euſeb. ibid.

Ad Origenem ex Euſebii VI. 14.

Pro Origene contra Demetrium Alexandriæ Epiſcopum, ex Euſebii VI. 19. p. 222. Ex Bibliotheca quam in Ælia civitate condidit hic Alexander, egregie profeciſſe ſe idem ſcribit VI. 20.

3. Sextus * JULIUS AFRICANUS Syrus ex Emaunte ſub Antonino Helagabolo & Alex. Severo clarus, de cujus *Ceſtorum* libris, quorum fragmenta quædam Græce edita ſunt, dixi lib. III. c. 24. Illa latine vertere cœpit *Julianus Puchardus*, non ita pridem A. 1705, Pariſiis denatus, ſed non perfecit, neque interpretationem ſuam edere voluit: quod exiſtimaret quædam in illis obvia rectius vulgo ignorari. *Zachariæ Lundii* Commentarium MS. in Africani ceſtos ſervari accepi Hafniæ à Clariſſimo Wolfio Regiæ Bibl. cuſtode. In illis fragmentis c. 29 auctor teſtatur vidiſſe ſe Bardeſanem Parthum, quem diverſum mihi eſſe perſuadeo à Bardeſane ſcriptore. Nam & huic minus convenit illa jaculando pingendi ſagittarumque ictibus formam ejus quem vellet pulchre deſcribendi ** ſollertia, quam in ſuo Africanus prædicat, & hic Parthus fuit, alter Babylonius: Denique qui ſub Antonino vixiſſe ſcriptorem docent Porphyrius & Euſebius, ſi Elagabolum & non Marcum Philoſophum intellexiſſent, perinde ut Hieronymus c. 63. ubi de Africano diſſerit, nota quadam addita Antonini nomen diſtinxiſſent. Præ-

* Sextum unus vocat Suidas.

** Quod ζωγραφῆσαι βέλεσιν vocat Africanus, apud Philoſtratum lib 2. de vita Apollonii c. 28. p. 81. dicitur σκιαγραφῆσαι βέλεσιν. Magisque admirandum hoc quam quod in veteri Inſcriptione apud Gruterum p. DLXII. de Sorano Batavo: *emiſſumque arcu dum pendet in aëre telum ac redit, ex alia fixi fregique ſagitta.* Vel quod de Domitiano Suetonius c. 19. *in pueri procul ſtantis præbentisque pro ſcopo diſpanſam dextræ manus palmam, ſagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocuæ evaderent.*

Præcipuum Africani opus fuit *Chronographia*, Annorum 5623. ſive libri V. de temporibus, ab Orbe condito usque ad A. C. 221. Olymp. 250. 1. Grato & Seleuco Coſſ. Ex illo licet hodie deperdito multa Euſebius in ſuo Chronico & Syncellus, Jo. Malala, Theophanes, Cedrenus aliiq; Chronologi, atque in his auctor Chronici Paſchalis quod Alexandrinum vulgo vocant, tum latino barbarus ſcriptor excerptorum utiliſſimorum ex Euſebio, Africano & aliis, quæ Scaliger edidit ad calcem Chronici Hieronymiani p. 58. ſq. At enim liber *de diviſionibus & generationibus gentium*, Caniſio T. 2. Antiqv. Lect. p. 579. atque emendatius à Labbeo T. 1. Bibl. nov. MSS. p. 298. editus latine, quem Julii Africani eſſe ſuſpicati ſunt Voſſius III. de Hiſt. lat. part. 4. c. 3. p. 756. & Sandius ad Voſſium p. 279. ſeq. potius referendus eſt ad *Hippolytum* Portuenſem Africani æqualem, de quo ſupra in Hippolyto dicere me memini. Quanquam Africani etiam Chronicon fuere qui latine interpretati ſunt, & fortaſſe ut Dodwellus diſſ. de ſucceſſione Pontificum p. 98. ex antiquo MS. latino Chronici Euſebiani Codice Mertonenſi colligit, antequam Euſebii Chronicon verteret Hieronymus. Illi interpretes vel etiam librarii aut qui deſcribendum ſibi Africani opus curaverunt, diverſis deinde temporibus ad ſuam cujusque qua vixit ætatem continuarunt ſeriem Conſulum, aliaque pro ſuo quisque captu addiderunt vel omiſerunt interpolaruntve. Ceſtos Africani cum Chronologia confundit Petavius XII. 40. de doctrina temporum, quod ipſe retractat VIII. 2. ad Uranolog. Africanum ἐν ταῖς χρονογραφίαις laudat etiam Maximus ad Dionyſii pſeudo Areopagitæ Epiſtolam IV. Alia veterum loca Africanum laudantia, quoniam à viris doctis Scaligero & Valeſio ad Euſeb. Allatio ad Euſtathium Antiochen. p. 5. ſeq. Labbeo, Tillemontio, Caveo & Wetſtenio *** allata ſunt, omitto.

Ex eodem Africani opere petita videtur quam MS. in Bibl. Vindobonenſi exſtare teſtatur Lambecius T. 5. p. 297. διήγησις Ἀφρικανοῦ περὶ τῶν ἐν Περσίδι γενομένων διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. Incipit: Ἐκ Περσίδος ἐγνώσθη ἀπ' ἀρχῆς ὁ χριστός. οὐδὲν γὰρ λανθάνει τοὺς ἐν αὐτῇ νομομαθεῖς ἅπαντα φιλοπονοῦντας. Ὅσα γὰρ κ. τ. λ. Vide & Africani fragmenta apud Lambecium lib. I. p. 141. & lib. III. p. 39.

Etiam *Acta Martyrii Symphoroſæ* filiorumque ejus ſub Hadriano paſſorum in MSS. Codicibus Julio Africano tribuuntur, & ſub ejus nomine latine à Mombritio Mediolanenſi Tomo 2. Act. ſanctor. & in poſtrema

*** Wetſten. notis in Epiſt. ad Origenem de Suſanna p. 148. ſeq.

Digitized by Google

Surii editione ad 18. Julii edita ſunt. Vide Baron. ad Martyrolog. Rom. 18 Jul. *Et quidem fieri potuit*, inquit Theodoricus Ruinartus qui iterum recudi curavit in Actis ſelectis Martyrum p. 17. *ut in Africani libris de Chronographia inſerta fuerint.* Sed in temporibus à CHRISTO nato longe breviorem quam in antecedentibus ætatibus fuiſſe teſtatur Photius Cod. 34. itaque ſi verum eſt Euſebii, quod in iisdem Actis additur teſtimonium, quod Africanus acta Martyrum quotquot Romæ & per Italiam paſſi erant, literis conſignaverit, in alio hoc opere quam in Chronographia fecerit.

Denique Hebed JEſu in Catalogo librorum Chaldæorum num 15. affirmat exſtare *B. Africani*, *Epiſcopi Emaus commentarios Novi Teſt. & Chronicon.* Sane Origenes p. 244. Epiſtolæ de Suſanna Africanum laudat ut πολλὰς διαϑρίβὰς ἔχονϑα ἐν ταῖς ἐξετάσεσι καὶ μαλίσαις τ̃ γραφῆς. Et *Julius* quidam ſubinde in Catenis allegatur, & in Catena Corderiana in Johannem vocatur Julius Epiſcopus. Laudatur & Julii commentarius in Johannem à Moſe Barcepha Syro de paradiſo. Confer Pauli Colomeſii de ſcriptoribus Eccleſiaſticis paralipomena.

De *Epiſtola ad Origenem* ſcripta *de Suſanna Hiſtoria* & Origenis ad Africanum reſponſione quæ Græce & latine exſtat, dictum eſt abunde ſupra in Origene. Meminere illius Euſeb. VI. 31. Hiſt. Hieron. in Catalogo c. 63. Photius Cod. 34. Nicephorus V. 21. & Svidas in Ἀφρικανὸς & Σωσάννα.

Ex *Epiſtola ad Ariſtidem*, qua Matthæi & Lucæ narrationes *de genealogia CHRISTI* inter ſe concilientur, profert nonnulla Euſebius lib. 1. Hiſt. c. 7. atque ex illo Nicephorus lib. 1. c. 11. ſeq. & Catena MS. in Lucam apud Lambecium III. p. 62. Licet traditionem ab Africano in illa Epiſtola laudatam pro ſuſpecta habet Dodwellus p. 38. ad Irenæum. Laudat illam Epiſtolam Euſebius iterum VI. 31. ac præter Hieronymum, Photiumque ac Nicephorum V. 21. Auguſtinus II. 7. retractationum.

Africanum *de bellico apparatu* MS. de quo Caſaubonus ad Svetonii Cæſarem c. 31. & Salmaſius Epiſt. 123. ad Iſaacum Voſſium, intellige partem *Ceſtorum* Africani tum adhuc ineditam, ſed non ita pridem Græce Pariſiis vulgatam. Eodem refer quod ſcribit Gaſſendus ad A. 1622. Peireſcium *obtinuiſſe tum ex Vaticana tum ex Ambroſiana Mediolenenſi exempla quadam Africani aliorumque Tacticorum in gratiam Lud. Machalti viri ſtrenui, auctorumque militarium & Mathematicorum ſtudioſi.* Et quod librum ſepti-

Digitized by Google

ſeptimum Ceſtorum, qui eſt de re re militari, habuiſſe MS. traditur Holſtenius apud Morhofium lib. 1. Polyhiſtoris p. 69. Ex ceſtis etiam petita ſunt quæ ſub Africani nomine in Geoponicis & Hippiatricis Græcis leguntur, ac fortaſſe noſtrum reſpexit Fulgentius III. 7. Mythologicon, ubi Africanum iatroſophiſtem laudat. Certe in Ceſtis ἰατρικὰς & φυσικὰς δυνάμεις atque ἰάσεις contineri jam olim Euſebius in Chron. & Svidas in Ἀφρικανὸς notarunt. Inter edita ceſtorum capita eſt etiam illud 57. περὶ χειροφίας ἐπιστολῶν εἰσπομπῆς quod laudat If. Voſſius ad Juſtini II. 10. quem vide etiam ad Catullum pag. 30. ubi de Africano quædam erudite obſervat, & inter alia affirmat ϛρατηγικῶν quæ ſuperſunt fragmenta conſtituiſſe ſextum ac ſeptimum Ceſtorum librum.

Quæ Jo. Trithemius ab Africano ſcripta refert *de S. Trinitate*, *de circumciſione*, *de Attalo*, *de Paſcha*, *de Sabbato*, nullus veterum quod quidem ſciam commemorat.

Commentum abſurdum de *Abdia* Babylonici libris ex Hebraico per *Eutropium* neſcio quem Græce, atque inde à Julio Africano latine verſis, & quæ in Abdia ipſo lib. VI. c. 20. de *Cratonis* diſcipuli Apoſtolorum *libris decem Actuum Apoſtolicorum* per Julium Africanum latine translatis leguntur, rejectum à me videre, ſi tanti eſt, licet in Codice Apocrypho Novi Teſt. parte 2.

Julium noſtrum Africanum Ceſtorum & Chronologiæ ſcriptorem in duos vel tres præter rem diſtrahunt viri docti. In longe plures autem Hendreichius in pandectis Brandenburgicis. Fuere tamen à noſtro diſtincti 1) Julius Africanus Orator, quem concitatiorem ſed in cura verborum nimium & compoſitione nonnunquam longiorem & translationibus parum modicum fuiſſe ſcribit Quintilianus X. 1. 2) Oratoris nepos Julius Africanus de quo Plinius VII. 6. Epiſt. 3) Sextus Cæcilius Africanus JCtus, & alter junior Papiniani diſcipulus, de quibus dixi in Bibl. latina. Illud vero lepidum, quod Africanum Poëtam cœcum Ennio laudatum exſculpit Hendreichius ex Lactantii lib. 1. Inſtitut. divinar. c. 18. cum ibi Lactantius afferat verſus Ennii, quibus loquens inducitur Scipio Africanus, jactansque clades generi humano à ſe illatas his verbis:

Si fas cedendo cœleſtia ſcandere cuiquam eſt,
Mi ſoli cœli maxima porta patet.

Quibus deinde Lactantius ſubjungit: *O quantis in tenebris Africane verſatus es, vel potius Poëta*, (Enni) *qui per cædes & ſanguinem patere hominibus aſcenſum in cœlum putas.*

4. AM-

4. AMBROSIUS Alexandrinus *primum Marcionites, deinde ab Origene * correctus, Eccleſiæ Diaconus & confeſſionis Dominicæ gloria inſignis fuit. Hujus induſtria & ſumtu & inſtantia ad hunc infinita Origenes dictavit volumina*, (ut libros ad Celſum, & plures in Scripturam ſacram commentarios & adhortationem ad martyrium.) *Sed & ipſe, quippe ut vir non inelegantis ingenii fuit, ſicut ejus* ad Origenem Epiſtolæ *indicio ſunt. Obiit ante mortem Origenis, & in hoc à plerisque reprehenditur, quod vir locuples amici ſenis & pauperis moriens non recordatus ſit.* De hoc Ambroſio Euſebius VI. 23. Hiſt. Photius Cod. 121. (ubi quæ de Ambroſio Euſebius ſcripſerat, Hippolyto ** perperam tribuit) Epiphanius LXIV. 3. Svidas in Ὠριγένης (ubi ex Credeno p. 208. locum Epiſtolæ Origenis de hoc Ambroſio affert. Nicephorus V. 15. &c. Uxori hujus Ambroſii, *Marcellæ* Origenes inſcripſit librum de precatione. Alius junior Ambroſius Alex. auditor Didymi, cujus *volumen adverſus Apollinarium* & *commentarios in ſolum* memorat Hieronymus c. 126. De hoc Acta Sanctor. ad 17. Martii T. 2. p. 513. ſeq.

5. TRYPHON Origenis diſcipulus, cujus librum *de vacca rufa* Numeror. XIX. & *de dichotomematibus* Abrahami Geneſ. XV. laudat Hieronymus c. 57. Apud V. C. Thomam Galeum fuit MS. ψυχὴ τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, hujus an junioris non poſſum dicere. Videndum aliusne fuerit Diodorus Tryphon, quem iis qui Manetem confutarunt accenſet Epiphanius ac Photius, & ad quem libros duos contra Manetem miſit Archelaus de quo ſupra.

6. GEMINUS ſive GEMINIANUS presbyter Antiochenus, æqualis Origenis laudatur Euſebio in Chronico & inter ſcriptores Eccleſiaſticos refertur ab Hieron. c. 63. qui pauca ſcripſiſſe teſtatus nullius libri nomen ſive titulum appoſuit.

7. BERYLLUS Boſtrenus in Arabia Epiſcopus, CHRISTUM antequam homo ex Maria naſceretur nullam *** ſubſiſtentiam propriam habuiſſe neque poſtea aliam quam Patris habere divinitatem inhabitantem docuit, quam ejus ſententiam confutavit Origenes & Beryllum

* Hieron. c. 56. de Script. Eccleſ. adde cap. 61. ubi de Hippolyto.

** Confer Stephani le Moyne prolegom ad Varia ſacra.

*** Vide ejusdem le Moyne notas ad Varia ſacra p. 233. ſeq. & 1113. ſeq. & Novellas Reip. literariæ A. 1700. menſe Februario p. 175. ſeq. Verba Euſebii quibus Berylli hæreſin exprimit, ſunt: μὴ προυφεστάναι κατ' ἰδίαν οὐσίας περιγραφὴν, *ſecundum propriam eſſentiæ circumſcriptionem non præxtitiſſe*, id eſt non fuiſſe ante Mariam, quæ poſtea ipſiſſima Photini ac Socini hæreſis fuit. Nicephorus V. 22. ex ejusdem Berylli ſententia: μή τινα ὑπόστασιν οὐσίας ἰδίαν κεκτῆσθαι.

Digitized by Google

Beryllum ad Eccleſiæ ſententiam reduxit. Vide Euſebium VI. 33. cujus temporibus ſcripta Berylli & Origenis adverſus eundem & Synodi adverſus illum congregatæ monumenta adhuc exſtabant. Dialogum Origenis & Berylli in quo hæreſis ejus arguebatur, & Berylli Epiſtolas in quibus Origeni gratias agit, memorat Hieronymus c. 60. de S. E. Confer Euſebium VI. 20. ubi teſtatur Beryllum reliquiſſe διαφόρους φιλοκαλίας, σὺν Ἐπιστολαῖς καὶ συγγράμμασι, quæ verba Valeſius interpretatur, quod *præter Epiſtolas & lucubrationes varia quoque elegantis ingenii monumenta reliquerit*, atque in notis monet ſe per φιλοκαλίας intelligere non electa & floridorum libros qualis exſtat Origenis Philocalia, ſed Hymnos & poëmata. Verum Nicephorus V. 15. Hiſt. Euſebii verba ſic accipit, ut in ipſis illis Epiſtolis ac συγγράμμασι φιλοκαλίας illas quærendas eſſe innuat, dum ſcribit Beryllum φιλοκάλου σπουδῆς συγγράμματα poſt ſe reliquiſſe.

8. NEPOS Epiſcopus Ægypti compoſuerat *Pſalmos* ſive Hymnos ſacros, quibus multos ex fratribus ſive Chriſtianis ſuæ ætatis vehementer delectatos ſcribit Dionyſius Alex. apud Euſebium VII. 24. teſtatus ſe ipſum ideo & propter fidem ac diligentiam & ſtudium Scripturarum probare eum atque diligere. Ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα, τῆς τε πίστεως καὶ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς διατριβῆς, καὶ τῆς πολλῆς ψαλμῳδίας, ᾗ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνθυμοῦνται. Solum hoc in Nepote improbat Dionyſius, quod libris duobus quibus titulum fecerat ἔλεγχον ἀλληγοριστῶν promiſſiones divinas in ſacris literis & Johannis Apocalypſi factas non allegorice ſed ad literam, de millenario annorum in his terris per delicias corporales tranſigendo explicaverat. Hanc ejus ſententiam confutavit Dionyſius ἐν τοῖς περὶ ἐπαγγελιῶν, nihilominus illo ipſo in opere non dubitat *fratrem* adhuc appellare Nepotem. ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ὡς πρὸς παρόντα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν διαλεχθῆναι Νέπωτα. Duorum librorum Dionyſii adverſus Nepotem meminit etiam Hieronymus c. 69. ut Nicephorum VI. 21. cæteroſque juniores omittam. Nec dubium eſt à pſeudo-Gelaſio illum ἔλεγχον ἀλληγοριστῶν proſcribi, ubi librum Nepotis in decreto de Apocryphis memorat, per Apocrypha non modo intelligens ſcripta ſuppoſita & commentitia, ſed etiam ea quorum nulla debet eſſe propter errores auctoritas in Eccleſia. Alius fuit Nepos Epiſcopus Hieroſolymitanus poſt Cyrillum. Niceph. XIV. 30.

9. CORNELIUS Epiſcopus ab A. C. 251. Romanus, atque non diu poſt in Galli Imp. perſecutione propter CHRISTUM

Digitized by Google

exul & mox 18. Cal Octobr. A. 253. * Martyrio coronatus, ſcripſerat Græce Epiſtolas complures, è quibus duæ, quæ ſolæ ſuperſunt latine ad Cyprianum atque inter ** Cyprianicas leguntur, à Cypriano videntur è Græco translatæ eſſe. Octo Epiſtolæ Cypriani quas ad hunc Cornelium ſcriptas Hieronymus c. 66. teſtatur, omnes ad huc ſuperſunt. Euſebius VI. 43. memorat ejus Cornelii literas ad Fabium (Flavianum plerique alii Epiſcopum illum Antiochenum appellant) unas *δηλῦσας τὰ περὶ τ̃ Ῥωμαίων συνόδου καὶ τὰ δόξαντα πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ τὰς αὐτόθι χώρας.* Alteras *περὶ τῶν κατὰ τὴν Συνόδον ἀρεσάντων* & tertias *περὶ τῶν κατὰ Νουάτον* † *πραχθέντων*, ex qua poſtrema Epiſtola Euſebius loco illo inſignia fragmenta ſervavit. Quod Hieronymus Epiſtolam quartam quoque Cornelii ad Flavianum memorat *valde prolixam, & Novatianæ hæreſeos cauſas & anathema continentem*, inde factum puto, quod pro diverſa à jam memoratis Epiſtola præter rem habuit illam, cujus fragmenta apud Euſebium leguntur.

10. DIO-

* Vide Schelſtratenum Antiq. Eccleſ. T. I. p. 197. 429.

** edit. Fellianæ 49. 50. Pamel. & Rigalt. 46. 48. Eraſm. & Manut. lib. 3. Epiſt. 11. & 12.

† *Νουατιανὸν* videtur ſcripſiſſe Euſebius, uti legit etiam Hieron. Fuit certe Novatianus presbyter ille Romanus, adverſus quem celebrata Synodus Romana A. C. 251. Novatus nomen eſt Carthaginienſis presbyteri, cujus & ipſius in illo ſchiſmate fuere partes. Vide Beveregii notas ad Synodicum magnum p. 69 ſq. Pearſonii Annales Cyprianicos, Tillemontium &c. De Novatiani qui latine ſcripſit monumentis dicere non eſt hujus loci, neque habeo quæ addam virorum doctorum de illo obſervatis niſi quod librum illius de Trinitate nuper admodum tanquam eximium præ cæteris Antiquitatis monumentum nova editione Anglis ſuis commendavit Arianiſmi confeſſor Wilhelmus Whiſton, in Volumine quod inſcripſit ſermons and eſſays upon ſeveral ſubjects, Lond 1709. 8. Quanquam Novatianum Catholici de CHRISTO dogmatis aſſertorem fuiſſe, ex hoc ipſo libro licet à Macedonianis olim etiam velut in patrocinium erroris ſui laudato, probant Stephanus le Moyne notis ad varia ſacra p. 229. ſeq. Georgius Calixtus §. 50. de Myſterio SS. Trin. è Veteri Teſt. Gregorius Bullus in defenſione fidei Nicænæ p. 225. Samuel Gardinerus in Hypotypoſi doctrinæ Patrum ante Nicænor de SS. Trinitate p. 105. ſeq. Natalis Alex. diſſ. IX. Sec. 2. artic. 4. & Petavius de DEO p. 82. lib. I. c. II § 10. qui tamen lib. I. de Trinitate c. 5. §. 5. non diffitetur parum accurate de Myſterio illo locutum auctorem illius libri, quem Novatianum eſſe ibi p. 81. & de angelis p. 91. negat, eo præcipue & argumento ductus quod c. 13. hæreſeos Sabellianæ circa A. C. 255. exortæ meminit. Sed ex hoc tantum ſequitur, poſt ſchiſma librum hunc à Novatiano fuiſſe compoſitum. A ſectatoribus ejus jactabantur *ὑπομνήματα* de martyrio ſive Confeſſione Novatiani ſub Decio & Valeriano, quæ falſitatis arguit Evlogius apud Photium Cod. 182. Confer Jo. Felli notas ad Cypriani Epiſtolam LXI.

10. DIONYSIUS Romanus Epiſcopus ab 24. Jul. A. C. 259. ad 26. Dec. A. 269. de cujus ſcriptis nihil conſtat niſi quod Athanaſius de Synodis Armin. T. I. p. 918. meminit Synodi ab illo congregatæ, litterarumque ad Dionyſium Alex. ſcriptarum ſuper eo, quod hic Alexandrinus CHRISTUM *ποίημα* dixiſſet & Patri *ὁμοούσιον* negaſſet, quam criminationem ille à ſe avertit in libello *ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας*, & in alia Epiſtola, cujus pars ibidem ab Athanaſio affertur, & libro de decretis Synodi Nicænæ T. I. p. 274. ubi deinde pag. 275. ſubjungit locum Dionyſii Epiſcopi Romani *κατὰ τῶν τὰ Σαβελλίου Φρονούντων.*

11. EUSEBIUS ex Alexandrinæ Eccleſiæ Diacono * Epiſcopus Laodicenus, Dionyſii Alexandrini, de quo ſupra, æqualis, diverſus ſane ab Euſebio Alexandrino cujus *Homilias XVIII.* in Bibl. Cryptæ ferratæ repertas habuit & ex illis fragmenta attulit Turrianus in defenſione Epiſtolarum Pontificum, cujus fragmenta occurrere etiam in Jo. Damaſceni parallelis, notatum Colomeſio in paralipom. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis. Habuit & nonnullas Holſtenius teſte Lambecio lib. I. de Bibl. Viodob. p. 112. & Allatius de Simeorum ſcriptis: exſtantque in Galliæ, Italiæ, Germaniæ & Angliæ Bibliothecis, quarum tituli apud Caveum in diſſ. de dubiis ſcriptoribus videantur. Cæterum homiliarum iſtarum Allatio, Turriano, Holſtenio viſarum auctorem non fuiſſe veterem illum Euſebium, Alexandrinum tertii ſcriptorem ſæculi, patet vel inde, quod hic nunquam fuit Alexandrinus Epiſcopus, at enim in Codice Cæſareo in quo Oratio *περὶ μνείας ἁγίων de commemoratione Sanctorum* exſtat, diſerte illa adſcribitur Euſebio Epiſcopo Alexandrino, ut teſtatur Lambecius lib. V. p. 24. qui p. 22. etiam Euſebii Epiſcopi Alexandrini *λόγον περὶ νηστείας de jejunio* memorat. Illa *περὶ μνείας ἁγίων* eadem eſt quam habuit Turrianus, & Holſtenius edere voluit, & quam ſub Euſebii Epiſcopi nomine pridem latine ex *Caroli Fabiani* interpretatione vulgavit Thomas Galletus, unde inſerta eſt Supplemento Bibl. Patrum edit. Morell. 1639. T. I. p. 826. & Bibliothecæ Patrum Lugd. T. 27. p. 479. Ac quoniam inter Alexandriæ Ægypti Epiſcopos ſive Patriarchas nullus occurrit Euſebius, veritati conſentaneum videtur quod ſcripſit Turrianus, auctorem harum homiliarum fuiſſe Epiſcopum alterius cujusdam Alexandriæ in Aſia, vixiſſeque quarto ſæculo, ſi fuerit hic *μέγας* ille Εὐσέβιος Ἀλεξανδρείας

* Vide Euſebii Hiſt. VII. c. II. p. 261. & c. 32. p. 285.

δερείας ad quem Macarius ſcripſerat quæſtiones ſuas quarum fragmentum in MStis Anonymi locis communibus Aſceticis de quibus Lambecius lib. V. p. 154. ſeq. Neſcio quem *librum doctrinarum ſacrarum* Euſebii Alexandrini Laodiceæ Epiſcopi inter libros aliquot Arabice & Syriace ſcriptos, qui tempore Gregorii XI. dicuntur ſub terram defosſi, & poſtea oblati ſunt venales Epiſcopo Herbipolenſi, memorat Poſſevinus in Apparatu S. Omitto Euſebium Alexandrinum Rhetorem de quo Eunapius in Proæreſio p. 125.

12. MAGNETES *perveruſtus auctor ante mille & trecentos annos Evangelicæ Apologiæ libros Græce ſcripſit ad Theoſtenem adverſus Gentiles Evangelii calumniatores.* Hæc Poſſevinus in Apparatu S. *Fragmenta aliquot*, (Colomeſii hæc obſervatio eſt in paralipomenis de S.E.) *ex Bibliotheca D. Marci Veneta in ſcriptis ſuis affert Codicum ille MSS. helluo Franciſcus Turrianus, ſed inprimis in Apologia pro Epiſtolis Pontificum. Unum etiam obſervaſſe mihi videor in Poſſevini Moſcovia* (qui perinde ut Coccius à Turriano petiiſſe videtur.) *Auctorem hunc laudant Græci in reſponſionibus ad Cardinalem de Guiſe.* Clariſſ. Caveo hic *Magnes* videtur eſſe Hieroſolymitanus Presbyter quem Germanus Patriarcha CPol. in dogmatico MS. ad Anthimum teſtatur interfuiſſe Concilio Antiocheno adverſus Paulum Samoſatenum A. C. 265. Utinam hos libros aliquis bono Eccleſiæ in lucem proferat, ſive Magnetem illum Hieroſolymitanum presbyterum ſive Macarium Magnetem auctorem habeant, cujus fragmenta exſtant in Nicephori CPol. antirrheticis MSS.

13. DEMETRIUS quem inter teſtes pro defendendo Origene laudavit auctor Anonymus apud Photium Cod 117. una cum Dionyſio Alex. Clemente, aliisque, fuit Epiſcopus Alexandrinus ex Origenis hiſtoria notisſimus, de cujus ſcriptis nihil alioqui mihi compertum.

14. THEOGNOSTUS Alexandrinus Origenis diſcipulus & poſt illum Catecheſeon in ſchola Alexandrina Magiſter atque *ἐξηγητὴς* Athanaſio laudatus, & Photio Cod. CVI. qui ejus *ſeptem libros Hypotypoſeon* recenſet. Vide Athanaſium de decretis Synodi Nicænæ T. 1. p. 274. & in illud quicunque dixerit verbum p. 755. Henr. Dodwellum ad fragmentum Philippi Sidetæ p. 511. & quæ pro vindicanda Theognoſti doctrina diſputat Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ p. 227. ſeq.

15. ANA-

15. ANATOLIUS Alexandrinus in Epiſcopatu Laodiceno Euſebii, de quo jam memoravi, ſucceſſor. De illius ſcriptis vide ſi placet quæ dicta à me ſunt libro III. cap. 11. ubi & fragmenta quædam ſub illius nomine edidi, & lib. IV. p. 19. Nunc juvat tantum notare quod ipſe apud Euſeb. VII. 32. p. 287. mentionem facit Judæorum ſcriptorum ut Philonis, Joſephi, & *Muſæi*, atq; antiquiorum *Agathobuli* & *Ariſtobuli* Paneadenſis unius ex illis qui in gratiam Ptolemæi Philadelphi libros Legis Græce interpretati ſunt. Deinde ab hoc Anatolio diverſum eſſe 1) Anatholium Ethnicum Jamblichi Magiſtrum, cui Porphyrius quæſtiones Homericas inſcripſit, tum 2) Anatolium Berytium JCtum, de quo Eunapius in Proæreſio, & ad quem Libanii exſtant Epiſtolæ, 3) Anatolium qui in Geoponicis frequenter allegatur & in Hippiatricis, & cui fragmentum de Antipathiis & ſympathiis lib. IV. c. 29. ſupra à me vulgatum tribuit V. C. D. Jo. Rendtorfius. Nec minus 4) Anatolium CPolitanum qui interfuit Synodo Chalcedonenſi & cujus nonnulla leguntur in Græcorum Octoecho. 5) Anatolium ad quem directa eſt Hieronymo tributa præfatio quæ Victorini Commentario in Apocalypſin præmittitur. 6) Anatolium Epiſcopum Lerinenſem circa A. 484. de quo Vicentius Barralis p. 369. ſeq. 7) Anatolium Timothei Æluri Patriarchæ Alex. fratrem &c.

16. PIERIUS presb. & Catecheta Alexandrinus, fuit Præceptor Pamphili Martyris, ut Photius teſtatur, Martyr & ipſe cum fratre ſuo Iſidoro, unde Martyrologia eum colunt 4. Nov. Inter Criticos ſacros & emendatores textus Græci Novi Teſtamenti laudatur à Richardo Simone præf. ad lib. 1. Hiſt. Crit. N. T. Is ob alias etiam cauſas Origenes junior dictus eſt, de quo vide Dodwellum ad fragmentum Philippi Sidetæ p. 508. ſeq. De ſcriptis hujus Pierii Photio Cod. 119. & Hieronymo Epiſt. 52. laudatis nihil habeo quod addam præſtantisſimi Cavei induſtriæ. Doctrinæ puritatem aſſerit Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ p. 262.

17. De PAMPHILI presb. Cæſareenſis ac Martyris vita tres libros ſcripſerat *Euſebius* ſummus ejus amicus, à quo & Pamphili nomen adſcivit. Illos memorat Euſebius ipſe lib. 6. cap. 32. & lib. 7. Hiſt. c. 32. p. 288. & de martyribus Palæſtinæ p. 336. atque intercidiſſe multi mecum dolebunt. Fragmentum de Martyrio Pamphili quod A. C. 309. ſub Maximio alacriter ſubiit, ex tertio ut putat illius

 ope-

operis deperditi Euſebiani libro ſervatum Græce è MS. Mediceo, cum latina verſione exhibet Papebrochius in Actis Sanctorum Calendis Junii p. 64-70. Sed & quæ ex Metaphraſte de Pamphilo Surius vulgaverat, ex illis Euſebii libris maximam partem petita eſſe viri docti ſibi perſvaſerunt. De Bibliotheca & διατριβῇ ſive ſchola quam Cæſareæ Palæſtinæ inſtituit de Codicibus ſcriptorum ſacrorum Græcæ interpretationis quos cum Euſebio emendavit, deque aliis præclaris monumentis quæ ſua manu deſcripta reliquit, quemadmodum etiam de aliis rebus ad hunc Martyrem pertinentibus accurate ac diligenter diſſeruit Tillemontius Tomo V. memor. Hiſt. Eccleſ. parte 3. Scripta ipſe reliquit nulla, præter quaſdam *Epiſtolas* & *Apologiam pro Origene* quam cum Euſebio compoſuit, à quo etiam poſt Pamphili mortem additus eſt liber ſextus. *Primus* liber ex Rufini verſione inter Origenis & Hieronymi Opera ſæpius prodiit Cæteri exceptis quæ Photius Cod. 118. ſervavit fragmentis perierunt. Perierunt etiam Pamphili Epiſtolæ. S. Hieronymum qui Pamphili nullas in illa Apologia partes fuiſſe contendit, multis refellit in notis ad memorias ſuas laudatus Tillemontius pag. 358. ſeq.

18. LUCIANUS Antiochenus presbyter, de quo ut de aliis hujus nominis dixi lib. IV. c. 16. neque in præſenti habeo quæ adjungam, niſi quod Stephanus le Moyne notis ad Varia ſacra p. 541. ex Hieronymo obſervat *editionis LXX. interpretum à Luciano recenſita* de qua lib. 3. c 13. §. 14. dictum eſt, uſum obtinuiſſe olim per totam fere Aſiam minorem ab Antiochia Thraciam & Byzantium usque, idque probat è Lactantio Nicomedienſi: Clariſſimus vero Grabius uti Epiſtolâ ad Joh. Millium non dubitat in editione Græcorum Bibliorum Romana hodie legi librum Judicum ex interpolatione *Heſychii* Alexandrini, ſic in prolegomenis ad T. 3. Biblior. Græcorum Oxoniæ à ſe editorum cap. 1. §. 7. ſeq. confirmat librum Jobi in Codice MS. Alexandrino ex Luciani recenſione exſtare. Video etiam Jacobo Duporto præf. ad Pſalmos feliciſſime Carmine Græco à ſe expreſſos veriſimile viſum quod in MS. Vaticano edito Luciani exhibeatur. Et Iſ. Voſſius præf. ad aqpendicem de LXX. Interpretibus ſcripſit Lucianeæ editionis quæ in multis etiam exſtet Orientis Eccleſiis, exemplar habere Reginam Chriſtinam, à quâ illud ſe impetraturum ſperet. De eadem videnda Athanaſii ſynopſis Scripturæ, auctarium Theodoriti pag. 6. & Euthymius præfat. in Pſalmos p. 193. Svidas in Λουκιανός. Ex recentioribus

Digitized by Google

tioribus Hottingerus pag. 230. faſciculi, & Jo. Morinus Exerc. Bibl. pag. 218. 221. Ex *Epiſtola ad Antiochenos*, fragmentum ſervavit auctor Chronici Alex. p. 648. Præterea *brevis fidei formula* quæ incipit πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ Εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει exſtat apud Athanaſium de Synodis Ariminenſi & Seleucienſi T. 1. p. 892. & Socratem II. 10. quam Synodi Antiochenæ A. C. 341. Patres, Luciani eſſe affirmarunt apud Sozomenum III. 5. *Feruntur*, inquit Hieron. c. 77. Luciani *de fide libelli, & breves ad nonnullos Epiſtolæ. Apologiam* ad præſidem ante Martyrium A. C. 311. Nicomediæ dictam, cujus meminit Euſebius IX 6. Rufinus in latina ſua verſione ex Actis ut videtur Martyrii ejus, quæ ad Johannem presb. Nicomedienſem referunt, excerptam exhibet. Non capite truncatum ſed alio mortis genere extinctum contendit Combefiſius ad S. Maximum T. 2. p. 718. Ab Euſebio dicitur ἀνὴρ τὰ πάντα ἄριστος, βίῳ τε ἐγκρατὴς καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασι συγκεκροτημένος. Et à Sozomeno τάτε ἄλλα εὐδοκιμώτατος καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰς ἄκρον ἠκριβωκώς. Plura de illo Martyrologiorum ſcriptores, Surius ac Bollandus 7. Januar. & Ruinartus in actis ſelectis p. 559. ſeq. Arii hæreſi præluſiſſe multi arguunt, aliis cum Baronio eum vel excuſantibus vel defendentibus. Vide Tillemontium Tom. IV. memor. part. 3. & Valeſium ad Theodoritum, p. 6.

19. HESYCHIUS Ægyptius Epiſcopus patria ut videtur Alexandrinus iisdem quibus Lucianus temporibus *Græcam verſionem librorum ſacrorum recenſere* aggreſſus, quam ejus ἔκδοσιν ab Ægypti & vicinarum regionum Eccleſiis receptam Hieronymus teſtatur, iisdem quibus Lucianus temporibus Martyrium ſubiit. Eundem ſuſpicor primum eſſe auctorem *Gloſſarii* Græci Biblicas voces tam diligenter explicantis quod ſub Heſychii Alexandrini nomine habemus. Vide ſi placet quæ dixi lib. IV. c. 35. §. 4.

20. PHILEAS Epiſcopus Thmuitanus & Martyr librum de Martyrum laude compoſuit teſte Hieron. c. 78. illum nimirum ex quo fragmenta ſervavit Euſebius VIII. 10. Hiſt.

De Hæreticorum tertii ſæculi ſcriptis ut nonnulla etiam ſubjungam, PAULUS Samoſatenus Epiſcopus ab A. C 260. Antiochenus & propter hæreſin deinde A.C. 270. ab Epiſcopis quos ſemel iterumque ſimula-

Digitized by Google

ſimulationibus ſuis * eluſerat, depoſitus, diligenterq́; diſtingvendus tum ab altero Paulo Antiocheno ejusdem fere ætatis, de quo Euſebius VI, 2. Hiſt. p. 203. & à Paulo Paulicianorum auctore, qui Manichæorum hæreſin Sæculo VII. inſtauravit. Hujus vero, de quo jam dicere inſtitui, ſectatores dicti ſunt Paulianiſtæ, & Samoſateniani. In Epiſtola Synodica ** apud Euſebium VII, 30. deſcribitur Paulus iſte ut valde ſuperbus & arrogans, & qui concionanti ſibi applaudi diligenter & oraria concuti *** volebat: Ibidem traditur Hymnos CHRISTO cani ſolitos abrogaſſe *ὡς δὴ νεωτέρους καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα*, at inſtituiſſe mulieres qui feſto Paſchatis die *hymnos* in ipſius Pauli laudem in Eccleſia canerent, *εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῃ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ ψαλμῳδεῖν παρασκευάζων, ὧν καὶ ἀκούσας ἄν τις φρίξειεν.* Pauli *decem quæſtiones* ſive *propoſitiones* cum Dionyſii Alexandrini reſponſione & confutatione editas eſſe dixi ſupra p. 263. Sed Epiſtola quam ſibi à Paulo ſcriptam Dionyſius memorat, una cum aliis ejus ſcriptis intercidit, & jam Athanaſius negat Epiſtolam Pauli ad Epiſcopos Antiochiæ congregatos ſe potuiſſe conſequi, de Synodis Arimin. p. 915. & 922. T. 1. edit. Lipſ.

SCYTHIANUS Saracenus † Manichæi antèambulo, diſcipulum habuit TEREBINTHUM, qui alio nomine deinde BUD-

* Vide Euſebium VII, 28. ſq. Hiſt. & Theodorit. II. 9. hæretic. fab. In Synodo A. 270. convictus eſt ab *MALCHIONE* Presbytero, qui antea Rhetorum Scholæ apud Antiochenſes præfuerat, ut narrat idem Euſebius VII. 29. Ex diſp. Malchionis quædam affert Leontius lib. 1. contra Neſtor. Confer è recentibus inprimis Tillemontium Tomo IV. memor. parte 2.

** Fragmentum illius Epiſtolæ ab Euſebio prætermiſſum exhibet Baluzius in nova collect. Concilior. pag. 22. A Malchione ſcriptam tradit Hieronymus c. 71. De Malchione hoc Menologia 28. Octobr.

*** De illo more conſules Caſaubonum ad Vopiſci Aurelianum c. 48. Matthæum Larroquanum lib. 1. Adverſarior. ſacrorum c. 37. & Jo. Baptiſtam Ferrarium de veterum acclamationibus & plauſu lib. 2. cap. 7. & 8.

† Hunc Scythianum Manetis adhuc ætate vixiſſe non dubito, licet ætate ac ſenio eum præceſſit. Neque obſtat quod Apoſtolorum temporibus propiorem faciunt veteres quidam, aut cum Manete confundunt. Certe ex Manetis Epiſtola ad Scythianum fragmentum à me infra afferetur. Nec aſſentior Pearſonio qui p. 116. ad Symbolum Zaranem Scythiano juniorem facit, & Manichæorum familiæ inſerit. Quin imo fuit Zaranes antiquus legislator Perſarum ac Magus Pythagora antiquior, aliis Zaradas vel Zaratus. Vide Tollii iter Italicum p. 135.

BUDDAM † ſe vocavit, ſcripſitque ei (hoc eſt ab eo dictatos) quatuor libros, unum *Myſteriorum*, alium *Capitulorum*, tertium *Evangelium* & noviſſimum omnium *theſaurum*, ut legas in Actis Archelai cum Manete p. 96. quæ & ipſa inſcribuntur *theſaurus verus* veluti quæ falſo illi opponantur. Eorundem quatuor librorum mentio apud Cyrillum Hieroſol. Catecheſi VI. p. 57. Epiphanium LXVI. 2. Socratem lib. I. c. 22. Hiſt. Svidam in Μάνης, Cedrenum, & Photium MS. lib. I. contra in Manichæos, cujus verba dedi in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 141. Magiæ, Aſtrologiæ & artis Medicæ peritum & Magicis libris ſedulum teſtatur Epiphanius T. I. p. 620. adde 629. ſeq.

MANES ſive * MANICHÆUS cujus hæreſis circa A. C. 278 erupit, ut ſupra in Archelao notavi, acceptis ſibique magnam

gnam

† Buddæ nomine apud Indos notari ſapientem, ſcribit Andreas Mullerus Greifenhagius in Obſervationibus Sinicis p. 16. Et fuit eo nomine in India vir ſapiens antiquiſſimis temporibus, unde Indorum Philoſophos τοῖς Βȣττᾶ παραγγέλμασιν obſequentes, cumque ut DEum venerantes memorat Clemens Alex. I. Strom p. 305. Illum cum Manetis Magiſtro perperam confundit Voſſius p. 7. libri de ſectis Philoſophor. Manetem gente Brachmanem ſive Indum fuiſſe tradit è Cedreno Svidas.

* Manes Chaldaica ſive Babylonica lingva מאן σκεῦος ſignificat, monente Epiphanio LXVI. I. Perſica lingva ut ſcribit Photius MS. ſonat τὸν οἷον ὁμιλητικὸν καὶ πρὸς διάλεξιν δραστήριον. Sic & Cyrillus Hieroſol. Quam tamen ſignificationem hodie in lingva Perſica ignorari notat Thomas Hyde pag 281. Hiſtoriæ relig. veterum Perſarum. Qui p. 281. probat ſignificationem vocabuli Perſici *Mani*, quo *pictor* denotatur & Manetem artem pictoriam exercuiſſe contendit. Latinis antiquis *Manum* bonum eſt, de quo Voſſii Etymologicum in *Manes*. Sed hoc nihil ad Manetem ſive Manichæum, quod nomen ſibi impoſuiſſe illum hæreſiarcham ex Hebraico מנחם ut *paracletum* ſe jactaret, aſſirmant Jacobus Uſſerius in Annalibus ad A. M. 3232. & Gatakerus Adverſar. Miſcell. c. 35. Phrygium etiam nomen *Manes* de quo Caſaubonus XIII. 5. ad Athenæum. At pro Manete ſive Manichæo à diſcipulis ſuis vocabatur *Mannichæus*, quaſi manna fundens, (non à *mannacha* requies, ut eidem Hydeo perſvaſum.) Vide Auguſtin. XIX. 22. in Fauſtum & Fulleri II. 18. Miſcell. Neque tamen veriſimile eſt in Codice Juſtinianeo leg. 4. de Hæreticis & Manichæis pro verbis *Manichæos ſeu Manichæas vel Donatiſtas meritiſſima ſeveritate perſequimur*, legendum eſſe *Manichæos ſeu Mannichæos*, ut nuper conjiciebat Nobiliſſimus & ſagaciſſimus Bynkershoeckius in Obſervatt. Juris Romani. Nam ne urgeam in Baſilicis etiam legi Μανιχαίας & in aliis etiam legibus ut lib. XVI. Cod. Theodoſ. tit. 5. l. 7. *ſi qui Manichæus Manichæa ve*; non poſſum mihi perſvadere Imperatorem recepto ac notiſſimo Manichæorum nomini aliud affectatum

gnam partem vindicatis ** Scythiani libris varia & ipſe ſcripſiſſe à veteribus traditur, ut ſunt:

Λόγος περὶ πίστεως, ex quo fragmentum apud Epiphan. T. I. pag. 630. LXVI. 14.

Μυστήρια, liber ſectionibus ſive τμήμασι λόγων XXII. pro numero litterarum Alphabeti Syriaci diviſus & fortasſis Syriace ſcriptus. Epiphan. LXVI. 13. In illo inſtituit evertere Legem ac Prophetas. Vide formulam receptionis ſive anathematiſmos Manichæorum in Jac. Tollii itinere Italico p. 142. & Petrum Siculum p. 20. Ab hoc myſteriorum libro diverſam τὴν τῶν κεφαλαίων βίβλον, una cum aliis Manichæorum libris rejicit Timotheus presbyter CPol. de iis qui ad Eccleſiam accedunt, ubi etiam memorat librum τῶν εὐχῶν ſive precum, atque cujus etiam apud Petrum Sic. & in formula receptionis mentio, τὴν τῶν Γιγάντων πραγματείαν, quam oppugnaverat Heraclianus teſte Photio, ubi ἡ γιγάντειος βίβλος vocatur. Cod. 85.

Θησαυρὸς ζωῆς. Memorat Formula receptionis & Epiphan. ibid. Ex libro ſeptimo theſauri verba quædam producit Auguſtinus libro de natura boni contra Manichæos c. 44. Meminit etiam lib. I. Actor. cum Felice cap. 14.

Μικρὸς Θησαυρός. Epiphan. loco laudato.

Περὶ

tum & admiratoribus ejus ſolis probatum addere voluiſſe. Cæterum Diogenis ſervus etiam dictus Manes teſte Laërtio VI. 55. Seneca cap. 8. de tranquill. & Æliano XIII. 28. Hiſt. & frequens hoc nomen in ſervis, ut notatum præclaræ eruditionis viro Hadriano Relando parte 2. diſſ. Miſcellan. p. 193. ſq. cui adde Menagium ad Laërt. V. 55. & VI. 55. Utrum Manes proprium Hæretici nomen fuerit, video dubitantes Pearſonium p. 116. ad Symbolum Apoſt. & Gvil. Beveregium doctiſſimum Epiſcopum nuper Aſaphenſem notis ad Canonem 95. Trullanum p. 163. ſeq. quoniam in Oriente quilibet Hæreticus *Min* ſive *Minæus*, & apud Arabes mendax *Man* appellatur. Et Epiphanius atque Auguſtinus aliud etiam nomen Manetis, *Lubricum* memorant, (קב־ריקא σκεῦος κενόν vel קב רוחא σκεῦος τοῦ πνεύματος, ut *Manichæus* מנא חיה σκεῦος τῆς ζωῆς ex ſententia Steph. le Moyne p. 634. ad Varia Sacra) de quo eundem Fullerum ſi placet conſules. Sed nec deſunt qui à Manete demum (quod nomen à μανία derivant ſcriptores Græci Eccleſiaſtici, & μανιῶδες ὄνομα vocat Epiphanius LXXVIII. 3.) factum eſſe putant, ut Minæus pro Hæretico & pro mendace Man uſurpetur. Vide Rev. Joannis Wulferi theriacam Judaicam p. 100. Certe veterum conſenſus vix videtur pati, ut Manetis nomen ſive Manichæi, proprium hæreſiarchæ fuiſſe dubitemus. Adde Scaliger. ad Euſeb. num. MMCCXCIII.

** Archelaus Actis cum Manete p. 98.

Digitized by Google

Περὶ Ἀστρολογίας. id. Aſtrologiæ judiciariæ ſtudium Manichæis tribuitur in præfat. Arab. ad Concil. Nicæn. Confer Auguſtin. *IV.* 3. Confeſſ. & *V.* 7. *VII.* 6.

Epiſtola ad Marcellum virum illuſtrem, cum Marcelli reſponſione apud Epiphanium exſtat LXVI. 6. ex Actis Archelai cum Manete p. 6. edit. Clariſſ. Zaccaginii.

Epiſtola fundamenti ſcripta ad aliquem, quem dilectisſimum fratrem vocat. Eam ſingulari libro confutavit S. Auguſtinus, cui tota pasſim inſerta legitur. Vide & ejusd. Auguſtini Acta cum Felice Manichæo & lib. de natura boni c. 42. 46. &c. Germanice illam Epiſtolam exhibet Godofredus Arnoldus in Hiſtoria ſive Apologia hæreſium T. IV. p. 54. ſeq. Incipit his verbis: *Manichæus Apoſtolus JEſu Chriſti* * *providentiâ DEI Patris. Hæc ſunt ſalubria verba ex perenni ac vivo fonte, quæ qui audierit & eidem primum crediderit, deinde quæ inſinuant cuſtodierit, nunquam erit morti obnoxius, verum etiam æterna & glorioſa vita fruetur. Nam profecto tantus eſt judicandus qui hac divina inſtructus cognitione fuerit, per quam liberatus in ſempiterna vita permanebit. De eo dilectisſime frater audiſti, de quo mihi ſignificaſti, dicens noſſe te cupere* &c.

Ἐπιστολῶν βιβλίον ſive *ὁμάς.* Vide formulam receptionis apud Tollium p. 142. Petrum Siculum p. 30.

Ἡ τῶν ἀποκρύφων καὶ ἡ τῶν ἀπομνημονευμάτων βίβλος. id.

Legis Chriſtianorum libros à Manichæo corruptos teſtatur Archelaus p. 99. quanquam Photio MS. teſte Manichæi in textu ipſo ſacro non multa immutarunt, *τοῖς ῥήμασι μὲν καὶ ὀνόμασιν οὐδὲν μέγα παραλλάττοντες οὐδὲ καταχιβδηλεύοντες τοῦ λόγου τὸ χῆμα (καθάπερ Οὐαλεντῖνος καὶ ἕτεροι.) - - τὰ ῥητὰ μηδὲ παρενθήκαις μήτε προσθήκαις ἀναιδῆν λυμαινόμενοι.* Verum corruptos eſſe libros ſacros Novi fœderis calumniabantur, è quibus nonnullos plane repudiabant, ut Acta Apoſtolorum & quasdam ex illa ſecta Epiſtolas etiam Catholicas, Petri præſertim, ut qui CHRISTUM abnegaſſet. Idem Photius MS. lib. I. & Auguſtinus de utilitate credendi c. 2. & 3. adde Rich. Simonis Hiſt. Crit. N. T. lib. I. pag. 7. ſeq. & Jo. Millium in prolegomenis ad Novum fœdus.

* Simile & aliarum ejus Epiſtolarum exordium fuiſſe teſtis Auguſtinus XIII. 4. contra Fauſtum.

Digitized by Google

*Fragmenta quædam * ex Epiſtolis Manetis ** ſive Manichæi.*

Ex cod. Collegii Ludovici Magni Soc. Jeſ. Pariſiis, in quo multa veterum Patrum teſtimonia congeſta ſunt adverſus eos, quæ unam duntaxat in CHriſto naturam confitentur, Cap. ult.

Μάνου Πέρσου ἐκ τῆς πρὸς Σεβηνὰν αὐτοῦ ἐπιστολῆς.

Μία γὰρ φωτός ἐστιν ἁπλῆ καὶ ἀληθὴς ἡ φύσις, καὶ μία αὐτοῦ ἡ ἐνέργεια. τὸ φῶς γὰρ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐκ ἔλαβεν· οὐ γὰρ οὐσίας ἥψατο σαρκὸς, ἀλλὰ ὁμοιώματι καὶ σχήματι σαρκὸς ἐσκιάσθη, ἵνα μὴ κρατηθῇ διὰ τῆς οὐσίας τῆς σαρκὸς καὶ πάθῃ καὶ φθαρθῇ, τῆς σκοτίας φθειρούσης αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν τὴν φωτεινήν. πῶς οὖν ἔπαθε, μήτε τῆς κακίας κρατουμένης, μήτε τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ σκοτισθείσης;

Manis Perſa ex Epiſtola ad Zebenam. Una lucis eſt ſimplex & vera natura, & una ejus operatio. Lux enim in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Non enim eſſentiam carnis attigit, ſed ſimilitudine & figura carnis fuit obumbrata, ne comprehenderetur ab eſſentia carnis & pateretur ac corrumperetur, tenebris operationem lucis corrumpentibus. Quomodo igitur paſſa eſſet, cum nec malitia eam comprehenderit, neque operationem ejus tenebræ obſcuraverint.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Ἁπλῆ φύσις οὐκ ἀποθνήσκει, καὶ σκιὰ σαρκὸς οὐ σταυροῦται. μίαν οὖν ἔχων ἔμεινε τὴν φύσιν καὶ ἐνέργειαν τὸ φῶς μηδὲν παθοῦσαν τῷ ἐπισκιάσματι τῆς σαρκὸς οὐκ ἔχοντι φύσιν κρατουμένην.

Ejusdem ex eadem Epiſtola. Simplex natura non moritur, & umbra carnis non crucifigitur. Perpetuo igitur unam naturam & unam operationem lux habere perſeveravit, nihil patientem ab umbra carnis, quæ naturam neutiquam comprehenſam tenet.

Ex Cod. Regio Pariſ. 2378. ad calcem operum S. Nicephori CPol.

Μάνου ἐκ τῆς πρὸς Σκυθιανὸν ἐπιστολῆς. ἐν ἑτέροις δὲ Βαλεντίνου τοῦ διδασκάλου Μάνεντος ἐπιγέγραπται.

Manis ex Epiſtola ad Scythianum (in aliis inſcribitur: Valentini, qui Manis Magiſter † fuit.) Sempiternæ Lucis

Ὁ δὲ

* Hæc fragmenta ad doctisſimum virum Jo. Erneſtum Grabium cum magna harum litterarum jactura nuper die XIV. Novembris anno 1711. extinctum miſſa pridem Pariſiis à R. P. Michaële le Qvien, benevole mecum communicavit quondam Collega meus honoratisſimus *Jo. Fridericus Wincklerus*, in Gymnaſio Hamb. Orientalium linguarum Profeſſor, pietatis atque eruditionis laude celebratisſimus.

** Uti nomen Hæreſiarchæ in nominandi caſu jam Manes eſt jam Manichæus ſic in genitivo reperio non tantum Manis, Μάνεντος, & Manetis, ſed etiam *Mana*, ut in veteri verſione Actorum Archelai p. 23.

† Magiſter, quod Manes ſimilia cum Valentino docuit, non quod eum audivit.

Ὁ δὲ τοῦ ἀϊδίου φωτὸς υἱὸς τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὄρει ἐφανέρωσεν, οὐ δύο ἔχων φύσεις, ἀλλὰ μίαν ἐν τῷ ὁρατῷ καὶ ἀοράτῳ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κούδαρον Σαρακηνὸν ἐπιστολῆς.

Ἰουδαίων βουλομένων ποτὲ λιθάσαι τὸν Χριστὸν καὶ τῆς παρανομίας αὐτῶν τὴν τόλμαν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν, ἔδειξε σαφῶς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ὁ τοῦ ἀνωτάτω φωτὸς υἱός, καὶ μέσος αὐτῶν διελθὼν οὐχ ὡρᾶτο· ἡ γὰρ ἄϋλος μορφὴ συσχηματισαμένη τὸ εἶδος τῆς σαρκός, ὁρατὴ μὲν οὐκ ἦν, ἐψηλαφᾶτο δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν κοινωνίαν τὴν ὕλην πρὸς τὸ ἄϋλον, εἰ καὶ σαρκὸς ὡρᾶτο μορφή.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ὀδᾶν ἐπιστολῆς.

Τῶν Γαλιλαίων δύο φύσεις ὀνομαζόντων ἔχειν τὸν Χριστόν, πλατὺν καταχέομεν γέλωτα, οὐκ εἰδότων, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ φωτὸς ἑτέρᾳ οὐ μίγνυται ὕλῃ. ἀλλ' ἔστιν ἀκραιφνής, ἑνωθῆναι ἑτέρᾳ οὐσίᾳ μὴ δυναμένη, κἂν δοκῇ ταῦτα συνῆφθαι. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία ὄνομά ἐστι καταχρηστικόν, οὔτε εἴδους, οὔτε οὐσίας ὑπάρχον σημαντικόν. τὸ δὲ ἀνώτατον φῶς τοῖς ἑαυτοῦ συνουσιούμενον ἔδειξεν ἑαυτῷ ἐν τοῖς ὑλικοῖς σώμασι σῶμα, μία ὢν αὐτὸς φύσις τὸ πᾶν.

Filius propriam eſſentiam in monte manifeſtavit, non duas habens naturas ſed unam in viſibili & in inviſibili.

Ejusdem ex Epiſtola ad Cudarum *** *Saracenum.* Cum Judæi aliquando vellent CHRISTUM petere lapidibus, & ſceleratam audaciam ſuam re ipſa exequi, eſſentiam ſuam perſpicue demonſtravit ſupremæ Lucis Filius, & medius inter ipſos digreſſus non conſpiciebatur. Immaterialis enim forma quæ ſpeciem carnis ſibi configuraverat, non erat viſibilis & neutiquam tangebatur, quia nullam habet communionem materia cum immateriali, licet carnis forma cernebatur.

Ejusdem ex Epiſtola ad Odan, (an Addam vel Buddam?) Quando Galilæi duas naturas nominant atque in CHRISTO eſſe affirmant, effuſe rideamus, neſciunt enim naturam lucis materiæ alii non miſceri, ſed ſincera eſt ac ſimplex neque uniri alteri naturæ poteſt, licet illi conjungi videatur. Cæterum CHRISTI appellatio, per abuſionem ita dicitur, cum nec ſpeciem nec naturam ſignificet. Suprema vero lux ſuis eſſentialiter inhærens, ſibi ipſi inter materialia corpora corpus demonſtravit, cum ſit una univerſum natura.

*** *Coudarum*, Κόνδαρον Labbeus in conſpectu Operum Jo. Damaſceni p. 53.

Digitized by Google

Qui cum Manichæo faciebant diſtinguebantur in *Electos* & *Auditores*. Ex Electis fuere *Duodecim Magiſtri* quibus præerat *tertius decimus*, *Magiſtrorum princeps*. Auguſtin. hæreſi 46. His ſuccedebant LXXII. Epiſcopi, qui Presbyteros creabant & Diaconos. id. De Electis vide Epiphan. LXVI. 53. Hi velut de genere Sacerdotum habebantur. Auguſtin. XXX. 5. contra Fauſtum. Signaculo ſinus, oris & manus firmati, conjugio & carnibus abſtinebant & nefas ducebant fruges manibus demetere. Auguſtin. hæreſi 46. Epiſt. 74. & c. 10. ſeq. de moribus Manichæor. Dicti & *Illuminati* ſive *Macarii* & *Catharistæ*, *Agoniſtæ* ſive *Agoniſtici* Longe inferioris conditionis erant *Auditores*, è quibus per novem annos fuit Auguſtinus. Nonnulli ex Manichæis dicti *Mattarii* quod in mattis dormirent. Auguſtin. V. 5. contra Fauſtum. Fuerunt etiam in illis *Solitarii* Cod. Theodoſ. XVI. 5. lege 9. ſive *Monachi* à Victore Vitenſi lib. 2. memorati. Vocantur etiam Manichæi *Encratitæ*, *Apotactitæ*, *Hydroparaſtatæ*, *Saccophori*. Cod. Theodoſ. XVI. 5. lege 7. & 9. *Acuanitæ* ab *Acua* quodam Meſopotomio Epiph. LXVI. 1. & Nicetas IV. 33. Damaſceno ἀκονῖται, hæreſ. 66. *Phantaſmatici*, Prudent. Apotheoſ. v. 953. ſeq. *Atingani*. Scal. ad Euſeb. p 241. ex Hiſt. Miſcella, Cedreno, Zonara & Balſamone: Adde Novellam Manuelis Comneni de Melchiſedecianis, Theodotianis & Atinganis, memoratam Labbeo Bibl. nov. MSS. pag. 190. *Pauliciani* ſub extremum ſæculi VII. à Paulo Samoſateno (non priſco illo ſæculi III. hæretico ſed) Joannis fratre & Callinices Manichææ mulieris filio. Ab illo Joanne & Paulo dicti etiam Παυλοϊωαννῖται. De his Photius MS. & Euthymius part. 2. panopliæ tit. 21. Idem Photius ſectatores hujus hæreſeos nominat Baanem, à quo Βαανῖται. Baſilium. Armenium Connum qui ſe vocavit Timotheum. Canacarem. Carbeam. Chryſocherem. Conſtantinum qui ſibi impoſuit nomen Silvani, Pauli Apoſt. diſcipuli. Geneſium Pauli filium, qui & ipſe ſe Timotheum nominavit. Joſephum qui ſe vocabat Epaphroditum. Michaelem. Sergium qui ſe Tychicum vocavit, à quo Σεργιῶται, & ex cujus Epiſtolis quædam Photius recitat, quemque interemtum refert An. M. 6343. h. e. A. C. 835. Simeonem qui ſe appellavit Titum. Theodotum. Zachariam. Zoſimum.

Mani-

Manichæi nonnulli, quorum apud Veteres mentio.

A*Cuas* Meſopotamius, a quo Manichæi dicti Acuanitæ Epiphan. LXVI. 1.

Adamantus Manichæi diſcipulus, Photio & aliis præter Addam & Adimantum memoratus.

Addas ſive *Buddas* auctor pſeudo Evangelii, quod è Marci IV. 21. μόδιον inſcripſit confutati à Diodoro Cilice libris XXV. de quibus Photius Cod. 85. Fuit itidem unus è duodecim Manetis diſcipulis: cæterorum undecim hæc ſunt nomina apud Petrum Siculum & Photium MS. lib. 1. contra Manichæos: *Adamantus*, *Adimantus*, *Agapius* (male *Alogius* apud Timotheum presb. p. 452. edit. Combefiſii) auctor Heptalogi, vide Petrum Siculum p. 30. *Aphthonius*, *Gavriabius*, *Hermas*, *Heraclides*, *Hierax*, *Siſinius*, *Thomas*, *Zarvas*. Apud Epiphanium LXVI. 5. videtur male pro ιβ eſſe ſcriptum κβ ac ſi XXII. habuiſſet diſcipulos. In Anathematiſmis à Jac. Tollio editis p. 142. *Adamantus* ille (Petro Siculo Ἄδαντος) bis dicitur *Adas*, qui una cum Adimanto ſcripſerit contra Moyſen ac Prophetas. Præterea cæteris additur *Ariſtocritus*, auctor libri cui titulum fecit Θεοσοφίαν. *Baraas*, *Hilarius*, *Innaus*, *Olympius*, *Paapis* & *Salmaus*.

Adimantus Manetis diſcipulus, contra quem ſcripſit B. Auguſtinus, quem vide etiam in libris de adverſario legis ac Prophetarum qui proprio nomine *Addam* dictum teſtatur lib. 2. extremo. Ille Adimantus ſolus poſt Manichæum ſtupendus dicitur Fauſto, ejusdem ſectæ homini, de quo infra.

Agapius cujus ſcripta ad *Uraniam* uxorem refert Photius Cod. 179. Vide & ſupra in Adda.

Alexander Lycopolita, ex Lyco Thebaidis, Ægyptius, qui poſtea Manichæus oppugnavit.

Aphthonium, *Hieracem* & *Heraclidem* ἐξηγητὰς τῶν Μάνεντος συγγραμμάτων vocant Anathematiſmi Manichæorum à Tollio & Cotelerio editi.

Ariſtocritus auctor libri quem inſcripſit Θεοσοφίαν, in quo conatus eſt oſtendere Ethniciſmum, Judaiſmum & Chriſtianiſmum eſſe unum idemque dogma, id.

S. Augu-

S. Auguſtinus qui novem annos inter auditores Manichæorum fuit, at diruptis & derelictis illorum laqueis Catholicæ Eccleſiæ gremio ſe reſtitutum gaudet c. 1. libri de duabus animabus & in aliis contra Manichæos ſcriptis.

Buddas. Vide ſupra in Addas. Cæterum Buddæ nomine apud Indos nôtari ſapientem, jàm ſupra notavi ex Andreæ Mülleri Obſerv. Sinic. p. 16.

Cajus Patriarcha Alexandrinus. Eutych. T. 2. Annal. p. 148.

Callinice mater Joannis & Pauli, auctoris Paulicianorum. Cedren. p. 356.

Clementianus qui Manichæi nomen femori ſuo inſcriptum geſſit, teſte Victore Vitenſi lib. 2. de perſecut. Vandalica.

Conſtantius qui deinde ad Eccleſiam rediit & Pelagianis fortiter reſtitit. Auguſtin. de Moribus Manichæor. c. 20. Proſper in Chronico & Martyrolog. Rom. 30. Novembr.

Fauſtus Milevitanus Afer, cujus Volumen libris XXXIII. confutavit Auguſtinus. Epiſcopum Manichæorum vocat V. 3. confeſſ. & novem annos à ſe auditum teſtatur c. 6.

Felix cum quo diſceptavit, quemque ad Eccleſiam reduxit Auguſtinus Honorio ſeptimum Conſule h. e. A. C. 407. Vide libros duos Auguſtini de Actis cum Felice.

Fortunatus Manichæorum Preſbyter, contra quem ſcripſit ſive cum quo diſceptavit per biduum præſente notario idem Auguſtinus Arcadio Auguſto ſecundum & Rufino Viro Clariſſimo Coſſ. hoc eſt A. C. 392. Adde Poſſidium in vita Auguſtini c. 6.

Gavriabius Manetis diſcipulus. Vide ſupra in Adda.

Heraclides, Hermas & Hierax, Hilarius, Innaus Manetis diſcipuli. Vide in Adda & Aphthonio. Hermeam à Manete miſſum in Ægyptum Thomam in Judæam, & Addam εἰς τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ex Archelai p. 22. ſcribit Epiphanius LXVI. 12. Addam contuliſſe ſe in Scythiam, Thomam cum Manete manſiſſe, narrat idem Archelaus p. 98. Thomæ Syriam, Addæ Orientem obtigiſſe, legas apud Epiphan. LXVI. 31.

Johannes Patriarcha Alexandrinus. Eutych. T. 2. Annal. p. 187.

Juſtus ſive *Juſtinus* contra quem exſtat Victorini liber à Sirmondo editus.

Leucius Charinus ſive *Seleucus* Apocryphorum Actuum Apoſtolicorum ſcriptor, de quibus dixi in Codice Apocrypho N. T.

Olym-

Olympius Manetis diſcipulus. Vide ſupra in Adda.

Papus Πάπ☉ cujus apud Alexandrum Lycopolitam mentio. In Anathematiſmis Manichæor. videtur dici Πάαπις.

Phylo presbyter, quem Manichæorum fabulas populo DEI propoſuiſſe indignatur S. Nilus lib. 2. Epiſt. 321.

Salmaus Manetis diſcipulus. Vide ſupra in Adda.

Sebaſtianus Athanaſ. T. 1. p. 704.

Secundinus, contra quem ſcripſit Auguſtinus. Secundini ad Auguſtinum Epiſtola præmittitur, quam Germanice etiam exhibet Godfridus Arnoldus in Apologia hæreſium T. IV. p. 58. una cum Manichæi Epiſtola & Fortunati confeſſione quas utrasque confutat Auguſtinus.

Siſinius Manetis diſcipulus & Petro Siculo teſte διάδοχ☉. Vide ſupra in Adda.

Thomas cujus meminit Alexander Lycopolita p. 4. Evangelium Apocryphum ſub Thomæ Apoſtoli nomine compoſuiſſe legitur in Anathematiſmis Manichæorum, & apud Petrum Siculum. Licet Evangelii Thomæ jam apud Origenem mentio qui ante Manetis hæreſin diem obiit. Vide & ſupra in Adda & Heraclide. De Evangelio Philippi & infantiæ CHRISTI, de Actis Andreæ Apoſtoli & aliis libris Apocryphis, ut Epiſtola * ad Laodicenſes per Manichæos temere jactatis, dixi in Codice Apocrypho Novi Teſt.

Tyrbo Manichæi diſcipulus. Epiphan. T. 1. p. 623. 624. 625. 627. & 642. ex Archelai Actis cum Manete pag. 8. 9. &c. ad Eccleſiam reductus & Diaconus ordinatus ab Archelao. id. p. 68.

Zarvas, Manetis diſcipulus. Supra in Adda.

Auctores veteres qui de Manichæis, vel adverſus illorum hæreſin ſcripſerunt. Deperditis præfixus eſt aſteriscus.

ANathematiſmi hæreſeos Manichæorum, iis proponi ſoliti qui ab illa ad Eccleſiam redeunt, ex MS. Regio Græce & latine apud Cotelerium ad lib. IV. recognitionum Clementis c. 24. & ex Cæſareo

Oo MS.

* Epiſtolam Pauli ad Laodicenſes inter ſcripta à Manichæis jactata refert Timotheus presbyter CPol. libello de iis qui ad Eccleſiam ab hæreticis veniunt.

Digitized by Google

MS in Jacobi Tollii inſignibus itineris Italici Traject. 1696. 4. p. 126. Vide & Jac. Goarum ad Evchologium Græcorum p. 885. 890. ſeq.

Alexandri Lycopolitæ ex Ethnico Manichæi atque inde ad Eccleſiam reducti liber *πρὸς τὰς Μανιχαίȣ δόξας adverſus Manichæorum placita.* Græce & lat. è Bigotii Apographo edidit Combefiſius T. 2. auctar. noviſſ. Pariſ. 1672. fol. Exſtat & MS. in Bibl. Cæſarea teſte Lambecio T. 4. p. 210. Habuit & Allatius p. 30. & 36. ad Hexaëmeron. Videtur ſcripſiſſe ſæculo quarto. Meminit Photius MS. lib. 1. contra Manichæos.

* *Apollinaris* Laodicenus. Epiphan. LXVI. 21.

Archelai Acta cum Manete, latine verſa exſtant, de quibus ſuprà. Ad hæc acta B. Ittigius recte referebat quod auctor libelli Synodici à Pappo editi memorat *Concilium Meſopotamicum* quo Manes damnatus fuerit.

Athanaſius Alexandrinus lib. contra omnes Hæreſes T. 1. p. 1082. ſeq. Inter Manichæorum oppugnatores Athanaſium laudat Epiphanius LXVI. 21. Vide & infra in Serapione.

Auctor Prædeſtinati hæreſi XLVI.

Auguſtinus de hæreſibus c. 46. & in pentateucho † T. 1. variisque ſcriptis in Tomo VI. antiquiorum, & octavo novæ editionis à Monachis Benedictinis curatæ.

Cedrenus, *Michaël Glycas*, *Auctor Chronici Alex. & Georgius Syncellus*, *Jo. Malala*, *Eutychius*, *Gregorius Abulpharajus*, & alii Annalium ſcriptores.

* *Baſilii* librum contra Manichæos laudat Auguſtinus lib. 1. contra Julianum Pelagianum. T. 7 p. 944.

Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi VI.

Jo. Damaſcenus hæreſi LXVI. & dialogo contra Manichæos, quem poſt Emanuelis Margunii Græcolatinam edit. Petav. 1572. Jo. Leunclavius etiam utraque lingva edidit Baſil. 1578. 8 cum Manuelis Comneni legatione ad Armenios, aliisque ſcriptis.

Didy-

† Pentateuchum Auguſtini Paulinus vocat Epiſtola 4. hos ejus quinque libros adverſus Manichæos, de libero arbitrio, de Geneſi, de moribus Eccleſiæ Catholicæ, de moribus Manichæorum & de vera religione. Manichæos ſubvertit etiam *Leo* Magnus ut teſtatur S. Proſper de promiſſionibus f. CXI. edit. Lugd. 1539. fol.

Didymus Alexandrinus contra Manichæos, cujus fragmentum latine ex Turriani verſione vulgavit Poſſevinus in apparatu S. ad calcem literæ D & Caniſius T. 5. Antiqv. lect. idem Græce & latine ex Emerici Bigotii quod ex Italia attulerat apographo Combefiſius in auctario noviſſimo Bibl. Patrum Pariſ. 1672. fol. parte 2. pag. 21-32. Integrum hunc librum ad nos haud perveniſſe, argumento eſt quod in Damaſceni parallelis ex Didymo contra Manichæos quædam allegantur, quæ in editis non extant. Græce locum produxerat etiam Petrus Poſſinus ad Nili Epiſtolas p. 342.

* *Diodori* Tarſenſis Cilicis libri XXV. contra Manichæos & Addæ *μόδιον*. Phot. Cod. LXXXV.

Ecbertus Schonaugienſis Cœnobii Monachus & presbyter medio ſeculo XII. clarus in ſermonibus XIII. adverſus Catharos & excerptis ex Auguſtino contra Manichæos. Colon. 1530. 8. & in Bibl. Patrum Lugd. Tom. 23.

Evodii Uzalenſis liber *de fide* contra Manichæos exſtat inter Auguſtini Opera T. VIII. edit. Benedictin. Appendice p. 26. edit. Amſt. Confer Sirmondum c. 1. Hiſt. Prædeſtinatianæ.

Euſebius Cæſareenſis VII. 31. Hiſt. & forte in ſingulari opere deperdito quia ab Epiphanio LXVI. 21. inter Manichæorum oppugnatores refertur. Nicephorus VI. 31. ſeq.

* *Euſebius* Phœnix Emiſenus. Epiphan. T. 1. p. 638. Theodorit. lib. 1. c. 28. hæretic. fabul.

Euthymius panopliæ adverſus omnes hæreſes, quæ latine exſtat T. XIX. Bibl. Patrum Lugd. part. I. tit. 9. ex Athanaſio, Baſilio, Gregorio Nyſſeno & Chryſoſtomo, & part. 2. tit. 21. ex Photio.

* *Georgius Laodicenus.* Meminit Epiphan. Theodoritus lib. 1. c. 28. hæret. fab. & Photius Cod. 85. adde Allatium pag. 306. de Georgiis.

Gregorii Nyſſeni contra Manichæos Syllogismi X. T. 3. Opp.

* *Hegemonius ὁ τὰς Ἀρχελάȣ πρὸς τὸν Μανιχαῖον ἀντιλογίας γράψας.* Phot. Cod. LXXXV.

* *Heliodorus* presbyter libro de natura rerum exordialium. Gennad. c. 6. de S. E.

* *Helpidii* & *Nebridii* adverſus Manichæos certamina Auguſtino memorata. Confeſſ. VI. 11. VII. 2.

* *Heracliani* Epiſcopi Chalcedonis libri XX. contra Manichæos eorumque ζῶν Εὐαγγέλιον Phot. Cod. LXXXV.

Leontius lib. de ſectis p. 433. *Libanius* Epiſt. ad Priſcianum apud Valeſ. p. 13. ad Socratem.

Moſes Bar Cepha lib. de Paradiſo p. 423. ſeqq.

Muhamed ben Iſaac MS. de quo Hottingerus T. 1. Hiſt. Eccleſ. p. 149.

* *Nebridius.* Supra in Helpidio.

Nicetas Choniates IV. 33. theſauri Orthodoxæ fidei.

* *Origenes* licet Manete antiquior in Valentinianis & Marcionitis etiam Manichæorum hæreſin antequam naſceretur oppugnaverat. Atque ita capiendus Epiphanius LXVI. 21.

Petri Siculi (qui Baronio & Poſſevino male *Lucas*) Hiſtoria Manichæorum & Paulicianorum ad Archi-Epiſcopum Bulgariæ circa A. C. 870. ſcripta & è MS. Vaticano Græce & latine edita à Matthæo Radero S. I. Ingolſtad. 1604. 4. & latine in ſupplemento Bibl. Patrum Pariſ. 1639. & T. IX. Colon. 1618. & T. 16. Lugd. 1677.

Philaſtrius hæreſi LXI. LXXXVII. XCIX.

Photii patriarchæ CPol. libri IV. contra Manichæos & Paulicianos MSS. Græce in Bibl. Johannea Hamburgenſi. Eorum Epitome in Euthymii Panoplia part. 2. tit. 21. integros editurum ſe recepit Clariſſ. Zacagnius poſt D. Abrah. Hinckelmannum *τὸν μακαρίτην*, cujus vide detectionem fundam. Bohemiani. p. 52. & 123.

Mich. Pſellus libro de operatione Dæmonum contra Manetem & Evchitas.

Serapionis Thmuitani Epiſcopi liber contra Manichæos laudatus Photio Cod. 85. etiamnum extat, de quo infra in Tito Boſtrenſi. Principium ejus libri ſed ſub *Athanaſii* nomine adducit Facundus XI. 2. Quæ vero ex Serapione profert Sixtus Senenſis, in edita Turriani verſione & Græco codice Holſteniano haud extant, ut jam notavi in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 3. Neque forte Elias du Pin T. 2. Bibl. Eccleſ. p. 73. ſi legiſſet Græce, accuſaſſet ſcribendi genus tanquam ſimplex nimis ac neglectum, *fort ſimple & fort peu etudié.*

Socrates lib. 1. Hiſt. Eccleſ. c. 22. *Suidas* in Lexico. *Theodoritus* hæret. fab. lib. I. c. 26. V. c. 9. *Timotheus* presbyter p. 114. ſq. edit. Meurſii.

Titi Boſtrenſis libri IV. contra Manichæos, è quibus primi duo integri cum tertii initio & Serapionis libro contra Manichæos, extant Græce MSti in Bibl. Johannea Hamburgenſi. Latine ex Turriani verſione pridem in Caniſii Lect. Antiqv. Tomo V. prodierunt, & recuſi ſunt in Bibliotheca Patrum Lugd. T. 4. Libri tertii major

pars

pars & quartus totus intercidit. Quæ exſtant, illa Græce & latine dabit V. C. Jacobus Basnage, cui novam longe meliorem editionem Lectionum Antiquarum Caniſianarum notis & diſſertationibus illuſtratum molienti Apographon Græci Codicis pro ſuo bonas litteras juvandi ſtudio lubens transmiſit laudatus paullo ante mihi Collega meus honoratiſſimus Jo. Fridericus Wincklerus. Donec illud opus prodeat, juvat librorum quatuor argumenta è Codice Holſteniano Græce & latine hoc loco adſcribere.

Argumenta IV. librorum Titi Boſtrenſis † adverſus Manichæos, è MS. Codice Holſteniano.

ὑπόθεσις τοῦ πρώτου λόγου.

Ὁ πρῶτος περιέχει λόγος ἔλεγχον καὶ ἀνασκευὴν τῶν μάλιστα κεφαλαίων τοῦ δόγματος τῶν Μανιχαίων, ὡς ἀλλοτρίως πάντη πρὸς τὰς κατὰ φύσιν κοινὰς ἐννοίας ἐχόντων.

ὑπόθεσις τοῦ δευτέρου λόγου.

Ὁ δεύτερος ἀποδείκνυσιν, ὡς οὐκ ἔκ τινος τῆς γε μὴ οὔσης ἀνάρχου κακίας καὶ ἐναντίας τῷ Θεῷ ἀρχῆς ἄνθρωπος πλημμελεῖ. Καὶ ὡς οὐδὲν κατ' οὐσίαν ἐν τοῖς οὖσι κακοῖς, οὔτε μήν τις ἀνισότης ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐστι. Καὶ ὡς μάτην καὶ λίαν ἀσεβῶς κακίζουσι τὴν τῶν ὅλων οἰκονομίαν. Καὶ ὅλως τὸν περὶ προνοίας ἅπαντα λόγον κεφαλαιωδῶς περιλαμβάνει, ἀποδεικνὺς, ὡς οὐδεμία ἀνάγκη δευτέραν τινὰ καὶ ἐναντίαν ἀρχὴν τῷ Θεῷ ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπονοεῖν.

Argumentum primi libri.

Primus liber continet confutationem præcipuorum capitum doctrinæ Manichæorum, utpote quæ ſunt aliena penitus & cum communibus notionibus pugnantia.

Argumentum ſecundi libri.

Secundus liber demonſtrat non peccare hominem ex malo quodam principio principii experte & DEo contrario, quale quidem nusquam exiſtit. Et nullum eſſe malum ſecundum ſubſtantiam in iis qui male ſunt, nec ullam inæqualitatem in noſtris rebus, & temere atque vehementer impie gubernationem univerſi tanquam malam reprehendi. Denique omnem de providentia diſputationem ſummatim complectitur, docetque minime neceſſe eſſe ex rebus ſuſpicari ullum dari alterum principium DEo contrarium.

† Meminit Titi contra Manichæos Hieronymus de Script. Eccleſ. cap. 102. & Photius cod. 85. & 232.

ὑπόθεσις τοῦ τρίτου λόγου.

Ὁ τρίτος ὑπὲρ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν ποιεῖται λόγον, ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ πάσης τῆς παλαιᾶς διαθήκης δοθείσης, καὶ ὡς οὐδὲν τῶν αὐτόθι πεπραγμένων τε καὶ λελεγμένων εὔλογον τινὰ κατηγορίαν ἔχει τοῦ ποιήσαντός τε καὶ λαλήσαντος. Καὶ ὡς συνῳδὰ πάντα τῇ καινῇ διαθήκῃ, ὡς μηδὲ ἐντεῦθεν ἀνάγκην εἶναι δευτέραν τινὰ καὶ ἐναντίαν ἀρχὴν τῷ Θεῷ ὑπονοεῖν.

ὑπόθεσις τοῦ τετάρτου λόγου.

Ὁ τέταρτος ἐξαιρεῖ καὶ τὴν καινὴν Διαθήκην τῆς ἐκείνων κατὰ Θεοῦ βλασφημίας, ὡς οὐδὲ πρὸς αὐτὴν παντελῶς ἐχόντων τινὰ κοινωνίαν, καὶ ὡς μάτην ἐκβιάζονται μέρη γε τινὰ ταύτης πρὸς σύστασιν τῆς αὐτῶν ἀσεβείας. Καὶ ὡς ἡ κατὰ τὸν διάβολον ὑπόθεσις οὐδὲν αὐτοῖς συναίρεται πρὸς ἃ λέγουσι κατὰ Θεοῦ.

Argumentum libri tertii.

Tertius liber pro Lege & Prophetis diſputat, quod totum Vetus Teſtamentum à DEO datum ſit, & nihil horum quæ in eo facta aut dicta ſunt probabilem locum præbeant accuſandi eum qui illorum fecit aliquid vel dixit. Et quod omnia cum Novo Teſtamento ſint conſentientia, ut nec ex hac parte neceſſe ſit cogitare aliquod alterum principium Deo contrarium.

Argumentum libri quarti.

Quartus liber Novum Teſtamentum ab illorum in DEUM blaſphemia defendit, & quod nihil prorſus cum illo (teſtamento) commune habeant, & fruſtra quædam illius per vim trahere conentur ad impietatem ſuam ſtabiliendam. Neque dogma Chriſtianorum de Diabolo * favere Manichæis, iisque quæ adverſus Deum illi proferunt.

* *Tryphon*, Origenis diſcipulus. Epiphan. T. 2. pag. 176. Photius MS. lib. I. contra Manichæos.

Fabii Marii Victorinii liber adverſus *Juſtinum* ſive ut Labbeus p. 24. Bibl. nov. MSS. *Juſtum* Manichæum. Pariſ. 1630. 8. & Tomo I. Opp. Sirmondi p. 409.

Zachariæ Scholaſtici ac deinde Metropolitæ Mitylenæi circa A.C. 530. clari, brevis diſputatio de duobus principiis adverſus Manichæos, latine Turriano interprete in Caniſii lect. Antiquis T. V. p. 143. & in Bibliotheca Patrum Lugd. T. IX. p. 794.

Scripto-

* Ita puto redddendum illum locum, neque enim placet quod habet Turrianus: *id quod diabolice ſubjiciunt*. Sed & in aliis ſubinde ab ejus interpretatione receſſi.

Scriptores recentiores, qui ad idem argumentum faciunt.

Præter Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ conditores, Centurias Magdeburgenſes ejusq; Epitomatorem Luc. Oſiandrum, tum Hottingerum, Tillemontium, Natalem Alex. & auctores Annalium ad A. C. 277. Baronium, Spondanum, Pagium, Sam. Basnage, eosque qui de Hæreſibus tractandum in ſe ſuſceperunt, ut Gabrielem Prateolum, Conradum Schluſſelburgium aliosque, quibus addere licet B. D. Thomæ Ittigii prælectiones MSS. de rebus Seculi III. propediem ut ſpero typis excudendas, & Guil. Caveum parte præcipue altera Hiſtoriæ literariæ Scriptorum Eccleſiaſticorum:

P*Etrus Balius* in Dictionario Hiſtorico Critico, & reſponſione ad quæſtiones hominis è Provincia: idem oppugnatus à Jo. Clerico in Parrhaſianis, & Bibl. ſelecta, Jac. Bernardo, Iſaaco Jaqueloto, aliisque & novisſime ab illuſtri Leibnitio in acutisſimo opere cui titulus: *Eſſais de Theodiceé ſur la bonté de Dieu, la liberte de l' Homme & l' origine du mal.* Amſt. 1710. 8.

D. Balthaſar Bebelius Antiquitatt. Eccleſ. Seculi III. pag. 929-942. & Sec. IV. Tomo II. p. 1321-1331.

Jo. Henrici Horbii Hiſtoria Manichæorum Argentorat. 1670. 4.

Thomas Hyde in præclaro opere de religione Veterum Perſarum Oxon. 1700. 4. capite in primis XXI.

D. Jo. Adamus Scherzerus in programmatis p. 43. ſq. ubi differit de dogmate Manichæorum animas poſt mortem per ſcapham lunæ vel per ſolem deduci ad DEum opinantium, de quo vide ſis etiam D. *Chriſtiani Thomaſii* Hiſtoriam ſapientiæ & ſtultitiæ parte 1. p. 56. ſeq. Hinc Solem & Lunam venerabantur Manichæi οὐκ θεούς, ἀλλ' ὡς ὁδὸν δι' ἧς ἔστιν πρὸς θεὸν ἀφικέσθαι, ut docet Alexander Lycopolita.

Cyriaci Spangenbergii Hiſtoria Manichæorum libri III. Urſellis 1578. 4.

Ægidii Strauchii Manichaiſmi recenſio Hiſtorica Witeberg. 1661. 4.

Johannes de Turrecremata juſſu Pii II. collegit tractatum 50. veritatum contra quinquaginta errores Manichæorum, teſte Gabriele Prateolo in elencho hæreſium p. 311.

Frag-

Fragmentum Hiſtoriæ Manichæorum à *Gerhardo Johannis F. Voſſio* Hugonis Grotii * ſvaſu ſcribi cœptæ prodiit in tomo ſexto ſive ultimo ejus Viri operum junctim excuſorum. Amſtelod. 1702. fol.

Jo. Wigandi ſcripta de Manichaiſmo renovato, utpote magis comparata ad invidiam Flacianis conflandam, quam illuſtrandam Manichæorum veterum hiſtoriam, ac ſimilia aliorum prætereo.

Jo. Chriſtophori Wolfii, Profeſſoris hodie in Academia Witebergenſi Manichæiſmus ante Manichæos, & in Chriſtianiſmo redivivus. Hamburg. 1707. 8.

CAPUT II.

De Scriptoribus quarti ſæculi, S. Athanaſio & Ephraimo Syro.

Vita S. Athanaſii Scriptores. 1. *Plures eo nomine.* 2. *Editiones.* 3. *Scripta Athanaſii in tomo primo editionis Clariſſ. Montfauconi, cum variis obſervationibus.* 4. *Scripta in tomo ſecundo ſive primi parte ſecunda.* 5 *In tomo tertio quo dubia & ſuppoſita continentur.* 6. *Supplementum ſcriptorum Athanaſii in nova collectione SS. Patrum à Montfaucono editum.* 7. *Scripta Athanaſii deperdita.* 8. *De S. Ephræmo ejusque ſcriptis Syriacis, nondum in lucem editis.* 9. *De iis quæ Græce exſtant.* 10. *De iis quæ latine tantum hactenus prodierunt.* 11. *Alii Ephræmi.* 12.

I.

CUm ſimilem in modum quo tria prima à CHRISTO nato ſecula hactenus perſequutus ſum, quarti etiam & ſequentium ſcriptores Græcos attingere animus eſſet, nundinæ imminentes nimis breve temporis ſpatium relinquunt mihi, atque adeo pleraque in proximum Volumen differre jubent. Lubet itaque ex quarto ſæculo duos ſolos illos ſcriptores recenſendos adhuc in præſenti deligere, quorum præclaras editiones novas nuper à Viris doctisſi-

* Vide Grotii Epiſt. 45. 46.

Digitized by Google

doctiſſimis accepimus, S. Athanaſium & S. Ephraimum; cæteros prima quaque occaſione daturus, ſi DEus valetudinem porro benigniter mihi firmaverit.

S. ATHANASIUS Alexandrinus poſt Alexandrum A. C. 326. 17. April defunctum Epiſcopus, & Arianæ hæreſeos inter graviſſimas perſecutiones conſtans & ſtrenuus oppugnator obiit A. C. 373. 2. Maji, ut præter alios notavit Queſnellus ad Leonem M. p. 503. Vitam ejus fuſe ac diligenter ſcripſere Gallico quidem idiomate *Godfridus Hermantius*, (Tillemontii memoriis tum adhuc ineditis uſus) libris XII. Paris 1671. 4. duobus Vol. & *Tillemontius* tomo memoriarum Eccleſiaſticarum octavo, ibid. 1702. 4. demum vulgato: latine vero *Papebrochius* in Actis ſanctor. ad 2. Maji T. 1. p. 186. ſqq. ad 258. & in Addendis, tum T. 7. p. 546. ſqq. qui p. 548. etiam vitæ Athanaſii ab Adelperto, Priore S. Udalrici Auguſtano ſcriptæ meminit. *Benedictini* in limine Voluminis primi luculentæ ſuæ Operum Athanaſii editionis, in quo habentur etiam Græce & Latine Nazianzeni Oratio XXI. in Athanaſium, tum Vita ejusdem incerto ſcriptore, quæ incipit ἄλλοι μὲν ἄλλα τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑπομνήματα, & latine exſtat apud Surium, 2. Maj. itemque alia ex Photii Cod. 258. & tertia ex Metaphraſte quæ incipit: πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων. Denique quarta latine ex Arabico verſa interprete V. C. Euſebio Renaudoto, Elogiaque Athanaſii à Petro Felckmanno collecta ex antiquis Scriptoribus. Omitto vitam Athanaſii ſcriptam à Jo. Tortelio Aretino, præmiſſamque opuſculis Athanaſii Latine editis Pariſ. 1520. & in tomo tertio Lipomanni de vitis ſanctorum recuſam: & Antonii Probi orationem Athanaſianam Lipſ. 1584. 4. Et quæ accuratiore ſtudio de Athanaſio tradidere viri Clariſſimi Caveus in vitis Patrum Anglice editis T. 2. & in Hiſt. literaria, tum Ant. Pagius in Critica Baroniana, & noviſſime Sam. Baſnagius in Annalibus. Conradus quoque Samuel Schurzfleiſchius ὁ μακαρίτης Witebergæ A. 1690. ſingulari diſſ. cui generalis titulus: *ex Hiſtoria Eccleſiaſtica*, eſt præfixus, Athanaſii cauſam egit, objectasque ei criminationes quasdam diluit. Bernardus vero Montfauconus tomo ſecundo collectionis novæ Patrum Pariſ. 1706. fol. animadverſiones XXII. eruditas in vitam & ſcripta Athanaſii præmiſit, in quibus plerumque diſſidet à Tillemontio, cujus octavus Memoriarum tomus demum poſt Athanaſium à Benedictinis in lucem editum prodiit.

Digitized by Google

II. Plures fuere Athanaſii, nam præter ſex Martyres hoc nomine, de quibus Bollandus T. 1. Act. Sanctor. ad 13. Januar. p. 768. & Athanaſium Corinthi Archi-Epiſcopum de quo T. 2. Maji p. 54. fuit Athanaſius presbyter Alex. Cyrilli Alex. ſororis filius, cujus libellus ad Leonem Papam adverſus Dioſcorum Græce exſtat & latine in Actis Synodi Chalced. Act. 3. Athanaſius A. 1290. Patriarcha CPol. latinorum hoſtis de quo Allatius p. 182. ſeq. de libris Eccleſ. Græcorum Boivinus ad Niceph. Gregoram p. 750. ſq. 760. &c. Athanaſius Ancyranus, Epiſc. A. 372. denatus, Paterque cognominis de quo S. Baſilius Epiſt. 54. Athanaſius Patriarcha Alex. cui Georgius Pachymeres inſcribit ſuos in Areopagitam commentarios. Athanaſius Præpoſitus Paulopetrii circa A. C. 818. Vide Theodori Studitæ Epiſt. II. 13. Athanaſius Theodori Studitæ diſcipulus de quo in ejus vita mentio. Ad eum Epiſtola Theodori 48. lib. 1. Athanaſius Anazarbenſis Arianus, cujus meminit S. Athanaſius de Synod. Arian. T. 1. edit. Lipſ. p. 886. ubi fragmentum ex ejus ſcripto ad Alexandrum Epiſcopum Alex. Athanaſius Hieromonachus, cujus manu deſcriptum A. C. 1459. octœchum ſervat Bibliotheca Cæſarea. Lambec. V. p. 286. Omitto Athanaſium vivum exuſtum ſub Valente Ammian. XXIX. 3. Athanaſium Thaumaturgum de quo Act. Sanctor. T. I. Junii pag. 326. ſeq. Athanaſium Scholaſticum cujus de criminibus ajunt MS. exſtare in Bibl. Vaticana, Athanaſium Byz. Rhetorem A. C. 1640. clarum de quo alibi dixi, Athanaſium Synadenum quem memorat Allatius de conſenſu pag. 837. aliosque.

III. *Editiones S. Athanaſii.*

Latine

Opuſcula quædam *Omnibono Leoniceno* interprete. Vincentiæ 1482.

De 40. variis quæſtionibus liber *Jo. Reuchlino* interprete, cum ejus annotationibus. Hagenoæ 1519. 4. & Rom. 1523.

Opuſcula Athanaſii ex *Ambroſii Camaldulenſis* & aliorum verſione Pariſ. 1520. & Argent. 1522.

Opuſcula alia ex interpretatione *Eraſmi.* Baſil. 1527. & Tomo VIII. Eraſmi Operum.

Ex variorum interpretatione Colon. 1532. 8. & eodem anno, Lugduni. Præfationes Editionibus A. 1482. 1520. & Lugdunenſi 1532.

1532. præmiſſas Montfauconus exhibet in T. 2. novæ collectionis Patrum.

Athanaſii opera à *Petro Nannio* collecta & latine verſa. Baſil. * 1556. & 1564. quatuor tomis, quorum tres primores à Nannio, quartus ab aliis verſa continet. & Pariſ. 1572. & 1581. quibus in editionibus quinquepartitis Vita S. Antonii cum dialogis V. de Trinitate, Beza interprete, & Epiſtola ad Ammonium acceſſit. Atque iterum Pariſ. 1608. & 1612. ex recenſione & cum notis marginalibus *Frontonis Ducæi*. Baſileenſem Nannii editionem recenſet Bellarminus de ſcriptoribus Eccleſ. Pariſienſes Poſſevinus.

Epiſtola ad Amunem, Feſtalisque undequadrageſima & ad Rufinianum. Pariſ. 1574.

Nonnullæ S. Athanaſii homiliæ, in Bibliotheca Concionatoria Franciſci Combefis. Pariſ. 1662. fol.

Græce & latine.

Cum verſione Petri Nannii, & aliorum, Heidelbergæ ex officina *Commelini* 1601. fol. 2. Vol. additâ à *Petro Felckmanno* appendice notiſque & Variis Lect. ex Codice Doxopatri Baſileenſi, collato cum aliis MSS. Græca in hac edit. ex Codicibus Palatinis & Auguſtanis expreſſa ſunt, additique egregii indices. Hæc editio recenſetur à Poſſevino in Apparatu.

Pariſienſis Anni 1627. fol. duobus Vol. curante *Jo. Piscatore* quæ utut nitida, tamen in Græcis & verſione haud pauca mutavit ſatis infeliciter, Benedictinorum & Baluzii præf. ad opuſcula poſtuma Petri de Marca judicio, & Varias lectiones Felckmanni minime contemnendas omiſit, indicesque minus accuratos ad locupletes, Caveo notante, exhibet. Recenſet hanc editionem Labbeus & ex Labbeo Hendreichius in pandectis Brandenburg.

Lipſienſis 1686. fol. quæ Coloniæ nomen falſo præſcriptum habet, Pariſienſem ex aſſe refert, niſi quod minus emendata eſt, adjunctumque habet ſyntagma doctrinæ quod anno priore ediderat Pariſiis Andreas Arnoldus Norimbergenſis.

* Paucæ quædam Latini Latinii in hanc edit. obſervationes leguntur in ejus Bibliotheca ſacro-profana p. 181.

Digitized by Google

Pariſienſis Anni 1698. fol. tribus Vol. plenior longe accuratiorque, ad MSS. Codices diligenter recenſita, diviſa in ſectiones, & ordine temporum diſpoſita, verſioneque vel nova vel longe caſtigatiore (eſt enim non raro ubi Nannius * etiam, præclare licet de Athanaſio promeritus, ceſpitavit) & notis eruditis, indicibus locupletiſſimis, pluribusque novis Athanaſii opuſculis & Onomaſtico ſive Lexico vocum minus obviarum locupletata, curante poſt *Jac. Lopinum* A. 1693. 22. Dec. denatum, ejusdem ordinis Benedictini, Monacho doctiſſimo *Bernardo de Montfaucon*. De hac editione licet in Actis Eruditorum Lipſienſibus, in Ludolphi Neocori Bibl. Novorum librorum, in Jac. Bernardi Novellis Reip. litterariæ, aliisque diariis ſive Ephemeridibus A. 1699. dicta non pauca fuerint, operæ pretium tamen exiſtimavi eandem hoc loco paulo diligentius recenſere, ſubjungereque quæ poſt illam deinde ab eodem Montfaucono edita Athanaſii ſcripta ſunt, annotatis ad ea quæ prius jam vulgata exſtabant, paginis editionis Lipſienſis quæ Pariſienſem Anni 1629. ex aſſe exprimit. Nota illius editionis erit præmiſſa L. litera. Primum à Montfaucono editis præfixus aſteriſcus.

IV. TOMO PRIMO.

1. *Libri duo adverſus gentes*, quorum poſterior eſt *de incarnatione*. περὶ ἐνανθρωπήσεως ſive ἐνσωματώσεως τοῦ Θεοῦ λόγου. p. 1-97. L. I. p. 1. Hos ante ortam hæreſin Arianam ſcriptos libros præclaros lectuque digniſſimos latine verterunt præter Nannium *Omnibonus Leonicenus* & *Ambroſius Camaldulenſis*. Conjecturam Petri Allixii, qui ad ſcriptorem antiquiorem, qui ad ſæculi ſecundi finem floruerit, referre eosdem malebat, refellit Clariſſimus Caveus.
2. *Expoſitio fidei*, ſive ut à Facundo XI. 2. appellatur *Symboli Expoſitio*. p. 99-102. L. I. p. 240.
3. *In illud* Matth. XI. 22. *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo*, adverſus pravam Euſebianorum interpretationem. p. 103-108. L. I. p. 149.
4. *Encyclica ad Epiſcopos Epiſtola* A. 341. ſcripta ſuper ordinatione Piſti & Gregorii, quos Arianos ſub Conſtantio Euſebiani in ſedem Alexandrinam ſurrogarant. p. 110-118. L. I. p. 942.

5. *Apo-*

* Notarunt hoc Hermantius præf. ad vitam Athanaſii ac Montfauconus ad Athanaſium paſſim, & in Palæographia Græca p. 343.

Digitized by Google

5. *Apologia contra Arianos* (in prioribus editt. *Apologia ſecunda*) ſcripta circa A.C. 350. p. 123-205. L. I. p. 719. Hujus primam partem ante Nannium verterat *Eraſmus*, omiſſa quam Athanaſius optimo conſilio addidit egregia monumentorum veterum collectione, è qua ſingularis lux Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ horum temporum accenditur. Ex his Epiſtola ad Dionyſium * p. 195. à Montfaucono primum è MS. Regio edita eſt, & p. 159. addita Epiſtola Sardicæ Synodi ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, quam prior Pariſienſis T. 1. p. 760. omiſerant.

6. *Epiſtola de decretis Synodi Nicænæ*, quod recte hæreſin Arianam damnaverit p. 208-242. L. I. p. 248. In hac Epiſtola p. 253. edit. Lipſ. alterius, prioris ad eundem ſcriptæ meminit: *εἰ καὶ φθάσας διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρός σε γραφείσης πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ χρώμενος*. & p. 261. *καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας.*

7. *De Dionyſii Alexandrini Epiſcopi ſententia* quod non ſenſerit cum Ario. p. 243-262. L. I. p. 548.

8. *Epiſtola ad Dracontium* Monaſterii præfectum, qui Epiſcopus Hermopoleos electus aufugerat, ſcripta A. C. 354. vel 355. p. 263-268. L. I. p. 954.

9. *Epiſtola Encyclica ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ*, contra Arianos, ſcripta A. C. 356. p. 270-294. L. I. p. 283. Ex hoc etiam repetita *contra Arianos oratio brevis* L. II. p. 22. in edit. Montfauconi p. 283. ſeq.

10. *Apologia ad Imperatorem Conſtantium*, ſcripta eodem Anno 356. p. 295. 319 L. I. p. 673.

11. *Apologia de fuga ſua*, cum à Syriano Duce perſecutionem pateretur, Scripta A. C. 357. vel 358. p. 320. 336. L. I. p. 701.

12. *Epiſtola ad Serapionem* a) Epiſcopum Thmuitanum ſcripta A. 358. *de morte Arii*, p. 340-342. L. T. 1. p. 670.

13. *Epiſtola ad Monachos*, veluti prologus ad Hiſtoriam rerum geſtarum ab initio Arianiſmi ad A. C. 357. Arianorumque dogmatum confutationem. p. 343. 344. L. I. p. 808.

14. *Hiſtoria Arianorum* usque ad A. 357. initio mutila & à rebus Anni 335. incipiens. p. 345-395. L. I. p. 810-868. à verbis; *Αὐτοὶ δὲ οὖν ταῦτα ἐμηχανήσαντο* (Depoſitio Arii & ſociorum ab Alexandro Alexandriæ Archi Epiſcopo p. 396. ſq. quam primus è Codice Regio Græce

 cum

a) Male *πρὸς Ἀπίωνα ad Apionem* legitur apud Theodoritum lib. 1. c. 14. Hiſt. Eccleſ.

cum Latina verſione ſua vulgaverat Cotelerius notis ad Conſtitutt. Apoſtolicas Lib. VIII. c. 28. & Encyclica ejusdem Alexandri Epiſtola p. 397-402. quæ minus emendate occurrit apud Socratem l. 1. c. 6. Gelaſium lib. 2. Hiſt. Concilii Nicæni cap. 3. Nicephorum VIII. 8. & in Hiſt. tripartita lib. 1. c. 13.)

15. *Λόγοι* ſive *libri quatuor adverſus Arianos*. p. 405-645. L. I. 306. Nonnulli quinque numerant (atque ita Photius Cod. 140) una computata Epiſtola Cyclica ad Epiſcopos Ægypti & Lybiæ (ſupra num. 9.) Confer Petavium de incarnatione lib. V. c. 15. §. 9.

V. *TOMO SECUNDO*, *ſive Tomi primi parte poſteriore.*

16. *Ad Serapionem Thmueos Epiſcopum, Epiſtolæ IV.* è quibus prima, tertia & quarta eſt de divinitate Spiritus S. ſecunda de Filii divinitate, p. 647. 714. In prioribus editionibus perturbato admodum ordine leguntur hæ Epiſtolæ *prima* L. T. 1. p. 173. *ſecunda* I. p. 166. *tertia* II. p. 10. *quarta* II. p. 16. & I. p. 970. in illud Matth. XII. 32. *quicunque dixerit verbum contra filium hominis*, primam vertit ac ſecundam Nannius, tertiam Eraſmus, quartam incertus.

17. *Epiſtola de Synodis* Arimini in Italia & Seleuciæ in Iſauria celebratis, ſcripta A. C. 359. p. 716-769. L. I. p. 869.

18. *Tomus ad Antiochenos* miſſus A. 362. p. 770-777. L. I. p. 570. Male Epiſtolam inſcribunt nonnullæ priores editiones.

19. Joviniani Imp. b) Epiſtola ad Athanaſium de ejus reſtitutione ſcripta A. 363. Athanaſii *ad Jovinianum de fide*. Arianorum ad Jovinianum *ἐντυχίαι* ſive petitiones adverſus Athanaſium. p. 779-784. L. I. p. 245. II. p. 27. *colloquia* vocaverat prior interpres *Jo. Lampadius*.

20. *Vita S. Antonii* ad Monachos in peregrina regione verſantes, ſcripta circa An. 365. pag. 793-866. L. II. 450. Primus ex Boico Codice non emendatiſſimo non tantum Græce (ut eſt apud præſtantiſſ. Caveum) ſed cum verſione ſua & notis ediderat *Dav. Heſchelius*, additis ex H. Savilii Codice Variis Lect. Auguſtæ Vindel. 1611. 4. Benedictini ad MSS. Codd. plures recenſitam ediderunt cum verſione nova ſua, & antiqua

b) Memorat Epiphanius LXVIII. [illegible]

qua *Evagrii* Presbyteri Antiocheni ad Innocentium miſſa & jam olim lecta Hieronymo, quam poſt Mombritii, Surii aliorumque editiones emendatius vulgarunt Rosweidus in Vitis Patrum T. I. p. 25. ſeq. & Bollandus 17. Januar. T. 2. Act. Sanctor. p. 107. De MS. Codice Cæſareo vide Lambecium lib. V. p. 297.

21. *Epiſtola duæ ad Orſiſium Abbatem*, excerptæ ex auctore vitæ S. Pachonii (in appendice ad Acta Sanctor. T. 3. Maji p. 49. 50.) Et *Narratio ad Ammonium* Epiſcopum & alios de fuga ſua ſub Juliano Auguſto (ex eadem appendice p. 71.) p. 867-869.

22. *Tomus de Incarnatione DEI Verbi* περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ θεοῦ λόγου, *& contra Arianos*, ſcriptus poſt A. 364. pag. 871-888. L. I. pag. 595.

23. *Epiſtola* Epiſcoporum Ægypti & Libyæ nonaginta & B. Athanaſii contra Arianos *ad Afros Epiſcopos* ſcripta circa A. 369. p. 891-900. L. I. pag. 931.

24. *Epiſtola ad Epictetum* Corinthi Epiſcopum; contra hæreticos de incarnatione CHRISTI perverſa ſentientes. Scripta circa A. 371. p. 901. 910. L. I. p. 581. Exſtat apud Epiphanium LXXVII. 3-13. Allegatur à Ratramo c. 9. de partu Virginis, T. I. ſpicilegii Dacheriani p. 342. ubi male *ad Epictetum* legitur.

25. *Epiſtola ad Adelphium* Epiſcopum Onupheos Lychnorum & Confeſſorem, contra Arianos. Scripta circa eundem annum 371. pag. 911-917. L. I. p. 155.

26. *Epiſtola ad Maximum Philoſophum*, eodem ſcripta tempore. p. 918-920. L. I. pag. 162.

27. *De Incarnatione CHRISTI contra Apollinarium libri duo*, p. 922-955. L. I. p. 614. 633.

28. *Epiſtola* brevis *ad Presbyteros Johannem & Antiochum* & alia *ad Palladium Presbyterum* ſcriptæ ſub extremum Anni 371. vel initium 372. p. 956. ſeq. L. I. p. 951. 952.

29. *Epiſtola ad Amunem* Monachum περὶ ὀνειρωγμοῦ & *ex Epiſtolâ undequadrageſima feſtali* c) fragmentum de libris Canonicis S. Scripturæ: atque *Epiſtola ad Rufinianum* Epiſcopum pag. 959-964.

Hæ

c) *Nonam Paſchalem* Athanaſii *Epiſtolam* vocat Turrianus lib. I. pro Canonibus Apoſtolor. c. II. Fuerit hæc ex Epiſtolis Athanaſii feſtalibus S. Hieronymo memoratis in Catalogo S. E.

Digitized by Google

Hæ Epiſtolæ inter alias Canonicas ante prodierant Græce & latine Gentiano Herveto interprete cum ſcholiis *Theodori Balſamonis* Pariſ. 1620. fol. & in Synodico Magno ſive Pandectis Canonum Gvil. Beveregii T. 2. pag. 36. Oxon. 1672. fol. Vertit etiam *Jo. Curterius.*

30. *Epiſtolæ duæ ad Luciferum* Calaritanum poſt A. C. 355. ſcriptæ, & *Latine* tantum inter Luciferi ſcripta ſervatæ, una tum *Epiſtola ad Monachos* de vitandis Arianis & his qui cum illis communicant. Scripta poſt A. 364. p. 965-967.

31. * *Fragmentum ex Epiſtola feſtali, XXXIX.* data A. 356. (quales complures Athanaſius in exilio ſcripſerat in cœtu fratrum legendas, illisque ſolandis comparatas) p. 968. *Latine* tantum ex Codice Colbertino.

32. *Liber de Trinitate & Spiritu S.* itidem *Latine* tantum p. 969.-981. male Vigilio Tapſenſi tributus à Chifletio. Incipit: *His qui Filium DEI creatum eſſe profitentur, nequaquam de Spiritu S. dabimus reſponſum.*

33. *Ad Marcellinum* Epiſtola præfixa Interpretationi Pſalmorum. p. 982-1003. L. I. p. 959. Verterat ſed mire decurtatam *Angelus Politanus.* Etiam *Jo. Reuchlino* interprete prodiit Antwerpiæ 1537. una cum Joh. Campenſis enchiridio Pſalmorum. Præfigitur itidem (ſed initio mutila) Catenæ Pſalmorum à *Balthaſare Corderio* Græce & Lat. Antwerp. A. 1643. fol. editæ. Noviſſime ex Codice antiquiſſimo Alexandrino Græce in ſua LXX. Interpretum editione vulgavit & Pſalmis præfixit V. C. *Jo. Erneſtus Grabe.* Quoniam in hac Epiſtola Athanaſii ne verbum quidem de inſcriptionibus Pſalmorum legitur, itaque Benedictini merito judicant aliud fuiſſe S. Hieronymo laudatum Athanaſii ad Marcellinum opus *de titulis Pſalmorum.*

34. * *Expoſitiones in Pſalmos,* quarum exigua apoſpaſmatia quædam verterat Politianus, atque priores editiones Græce & Latine exhibuerant, Daniel item Barbarus nonnulla & Corderius vulgaverant in Catenis Patrum ad Pſalmos: ſed Benedictini longe copioſiores in totum Pſalterium, licet nec ita plenas aut integras) è Codicibus Regiis & Colbertinis Catenarum & expoſitionum in Pſalmos offerunt p. 1009-1239. Mediolani in Bibl. Ambroſiana occurrunt commentaria Athanaſii in Pſalmos Græce deſcripta ex Codice Bibl. Scorialenſi, & Latine reddita ſive ab Antonio Giggeo ſive alio quodam. Ex illis argumentum in Pſalmos dignum lectu, & ſupplementa quædam commentariorum dedit Montfauconus in Collectione

Digitized by Google

ctione nova Patrum T. 2. p. 70-101. *Animadvertendum eſt*, inquit idem Vir Clariſſ. in Diario Italico p. 12. *alium etiam commentarium in iſta Bibliotheca, nec non in Muſeo Juſtiniano Venetiis* (adde p. 69.) *occurrere, qui Athanaſii nomen præfert, at Athanaſii Magni eſſe nequit.* Iſtius initium eſt: Μακάριος ἀνὴρ &c. αὕτη ἡ προφητεία πληροῦται εἰς τὸν ἰωσὴφ τὸν Ἀριμαθίας. Athanaſius in Pſalmos ex verſione latina *Eliæ Ebingeri*, qui Codice Græco Bibl. Auguſtanæ uſus fuit, extat MS. in Bibl. Johannea hujus urbis Hamburgenſis. Habuit etiam Athanaſii in Pſalmos Commentarium Græce deſcriptum Wagenſeilius ὁ μακαρίτης, unde aſſervat eundem Lipſiæ in patria mea theſaurus librarius Ampliſſimi Senatus. Expoſitionem Athanaſii in Pſalmos *Serviana lingua* (eſt hæc Slavica dialectus) MS. in Bibliotheca S. Salvatoris Bononiæ, atque *Arabice* una cum Epiſtola ad Marcellin. in Bibl. Ambroſianæ Codice 300. annorum memorat idem Montfauconus ad Athanaſ. T. 1. p. 1005. & 1006.

35. *Fragmenta* commentariorum Athanaſii *in Pſalmos* à Petro Felckmanno collecta è Nicetæ Metropolitæ Heracleæ συναγωγῇ ἐξηγήσεων in priores Pſalmos 72. MSta in Bibl. Palatina. pag 1241-1262. L. II. pag. 511.

36. * *Fragmenta* variorum Athanaſii ſcriptorum ex Nicetæ Heracleotæ catena in Jobum, auctiora & emendatiora ex codice Regio 2434. pag. 1262-1265.

37. Fragmenta expoſitionis Athanaſii *in Canticum Canticorum* (ex Commentariis Variorum in Canticum quæ Græce edidit Meurſius Lugd. Bat. 1617. 4.) p 1265.

38. * *Fragmenta* Athanaſii ex Catenis *in Matthæum* Marcum, Lucam 1. ad Corinth. & ad Hebr. editis & MSS. pag. 1266. ſeqq. & ex Euthymii Panoplia p. 1274. ſeqq.

39. * Brevis expoſitio Symboli, è Codice Vaticano & Regio p. 1278. ſeq.

40. * Fragmentum *adverſus Apollinarium* è Codice Vaticano. p. 1279.

41. *Fragmenta* Athanaſii è Theodorito, Gelaſio, Synodo VI. Damaſceno & Catena MS. in Lucam, collecta à Felckmanno pag. 1282-1289.

42. * *De novem Herodis morbis, de falſis Prophetis*, de ſenſu dicti Matth. V. 28. *qui reſpicit mulierem*, fragmenta expoſitionis Athanaſii

Alex. *in Matthæum* è Codice Baroniano p. 1289. ſeq. cum fragmento expoſitionis *in Pſal.* 148. p. 1291. ſq. & alio ex Cod. Vaticano 790. n. 12. ἐκ τοῦ κατὰ αἱρέσεων. p. 1292.

43. * Alia *fragmenta* quædam, in quibus Græcum *Epiſtolæ ad Eupſychium* (latine tantum inter Felckmanniana editum p. 1287.) & *Epiſtola dogmatica ad Antiochenos* ex Concilio Lateranenſi, alia item ex Facundo Concilio Hiſpalenſi pag. 1293-1295.

VI. *TOMO TERTIO.*
Dubia:

44. *De incarnatione* περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ λόγου, (ex Cyrillo Alex. ad Auguſtas, T. 5. Opp. parte 2. pag. 47.) pag. 1. ſeq. Incipit: ὁμολογοῦμεν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ αἰώνων κ. τ. λ. L. T. 2. pag. 30. Vertit *Jo. Lampadius.*

45. *Teſtimonia ex S. Scriptura* de communione naturali eſſentiæ Patris, Filii & Spiritus S. pag. 3-28. L. I. p. 209.

46. *Epiſtola Catholica* ad Epiſcopos Ægypti, Syriæ, Ciliciæ, Phœniciæ & Arabiæ. p. 29. ſq. L. I. p. 570. in qua hoc eſſe σύμβολον fidei ſuæ confitetur: ὁμοούσιος ἡ τριάς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος. ὁ δὲ μὴ σύντιθέμενος, ἀνάθεμα ἔστω. En paucis verbis, quæ fuſius explicantur in ſymbolo *Quicunque*, quod vulgari appellatione Athanaſianum vocamus.

47. *Refutatio hypocriſeos* in Epiſtola *Meletii & Euſebii Samoſatenſis* ad Jovianum Imp. (ſcripta A. C. 363. & à Socrate III. 25. Hiſt. relata) p. 31. ſeq. L. I. p. 572.

48. *De incarnatione verbi* Epiſtola, cujus auctor Neſtorianam hæreſin Pauli Samoſateni veſtigiis inſiſtentem videtur perſtringere. p. 33. ſeq. L. II. p. 591. Incipit: ἐλύπει μὲν τὴν ἁγίαν Σύνοδον Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἡ καινοτομία.

49. *De æterna Filii & Spiritus S. cum DEo exiſtentia* contra Sabellianizantes (πρὸς τοὺς Σαβελλίζοντας) pag. 37-48. L. I. p. 650. Hunc librum ex homilia 27. Baſilii contra Sabellianos, Arium & Anomœos magnam partem deſcriptam eſſe notat Montfauconus.

50. *Quod*

50. *Quod unus ſit Chriſtus* Homilia in Natalem Chriſti. p. 49-53. L. I. pag. 664. Etiam in hac videtur pugnari adverſus Neſtorianos, & aliis etiam argumentis abjudicaverat eam Athanaſio Petavius IV. 1. §. 7. de Trinitate.

51. *De Sabbato, Dominica die. circumciſione & baptiſmate.* pag. 55. L. I. p. 964. Athanaſio fortaſſe haud indignum opuſculum. Adde quæ latine leguntur. L. II. p. 640.

52. *Homilia de ſemente*, Matth. XII. 1. ſeq. quæ incipit: *ἐν ἡμέρα σαββάτῳ σωνήχθημεν* p. 60. L. I. p. 1060.

53. *In illud* Matth. XXI. 2. *profecti in pagum* &c. p. 73. L. I. p. 983.

54. *Homilia* in Matth. XXVII. 33. ſeq. *de paſſione & Cruce Domini* p. 80. L. I. p. 992. Vertit Eraſmus.

55. *Liber de virginitate & ἀσκήσει.* p. 110. L. I. p. 1043. Sub Athanaſii nomine aliquid ex hoc libro allegatur in Epiſtola Hadriani Papæ ad Carolum M. T. 7. Concil. p. 916. Vertit Eraſmus. Athanaſio abjudicant præter Eraſmum, Abr. Scultetum aliosque Chamierus T. 2. panſtratiæ XIX. c. 4. §. 3.

56. *Synopſis S. Scripturæ* p. 126. L. II. p. 55. Eximium hoc opus latine vertit *Wolfgangus Muſculus*: Athanaſio abjudicare non audet Godfr. Hermantius in vita Athanaſii T. 1. p. 509. ſeq. 722. ſeq. nec Tillemontius, artic. 37. not. 45. nec ipſe dubito auctorem illius eſſe Athanaſium ſed alium annisque centum noſtro juniorem, illum nimirum Alexandrinum Epiſcopum medio ſæculo quinto clarum, in cujus gratiam Euthalius Sulcenſis Epiſcopus Acta Apoſtolorum & Epiſtolas recenſuit. Sane argumenta Euthalii à Jo. Henr. Bœclero * partim, deinde integriora à Clariſſ. Zaccagnio ** vulgata hinc inde cum ſynopſi Athanaſiana verbotenus conſpirant. Cæterum argumenta quibus vetuſtiori & magno Athanaſio hæc Scripturæ S. ſynopſis, licet alioqui præclara & lectu inprimis digna abjudicatur, vide apud Montfauconum in præfat. & animadverſione XV. ad vitam & ſcripta Athanaſii T. 2. collectionis Veterum Patrum, ubi inter alia oſtendit per *πυκτία τῶν θείων γραφῶν* quæ ad Imp. Conſtantium miſiſſe ſe teſtatur Athanaſius in Apologia ad eum ſcripta, nihil intelligere aliud quam libros

* In editione Græca Novi Teſt. Argentorat. 1645. 12.

** In nova collectione veterum monumentorum Rom. 1698. 4.

Digitized by Google

bros ipſos ſacræ Scripturæ. Prior prologus Eccleſiaſtico Siracidis in plerisque editt. præmiſſus depromtus eſt ex hac Synopſi Athanaſiana.

Suppoſita.

57. *Diſputatio contra Arium in Concilio Nicæno.* p. 206. L. I. p. 111. Ita vulgo inſcribitur, licet potius contineat διάλεξιν junioris cujusdam in diverſorio habitam. Vertit Omnibonus Leonicenus.

58. *Contra omnes hæreſes*, Arianos, Tropicos ſive Pnevmatomachos, Paulum Samoſat., Manichæos, Marcionem, Valentinum, Baſilidem, Hieracam, Novatum, Phryges ſive Montaniſtas, & Apollinariſtas. p. 230. L. I. p. 1077.

59. *In hiſtoriam Melchiſedech* 239. L. II. pag. 7. vertit *Jo. Lampadius.* Merito tanquam indignum Athanaſio rejicit Leydeckerus de Rep. Hebræorum T. 1. p. 63.

60. *Ad Imperatorem Jovinianum.* p. 241. L. II. p. 34. Vertit *Jo. Lampadius.* Male priores editt. venditant pro reſponſione ad Epiſtolam Joviniani, de qua ſupra num. 19.

61. *Definitiones.* p. 242. L. II. p. 42. Ex his definitionibus quædam leguntur inter S. Maximi opera, quæ vero de Etymologia traduntur, iisdem verbis exſtant in Anaſtaſii Sinaitæ Hodego p. 62. atque ita quidem ut inde petita appareat, pleniora enim ibi leguntur.

62. * Διδασκαλία ſ. *Doctrina ad Antiochum Ducem* πρὸς Ἀντίοχον Δοῦκαν ſive ἄρχοντα p. 252. à Montfaucono primum edita Græce ex Cod. Colbertino 4249. addita latina verſione & brevibus notis. Ex hoc libro deſumſi fragmenta Græca Hermæ Paſtoris quæ dedi ſupra cap. 1.

63. * *Ad* eundem *Antiochum*, *de pœnis inferni*, opuſculum itidem primum à Montfaucono editum p. 264. Græce & latine.

64. *Quæſtiones ad Antiochum* ſive reſponſiones ad quæſtiones CXXXVI. quarum ultima non contemnendis adverſus Judæos argumentis diſputat. p. 268. L. II. p. 331. Ex his, quadraginta vertit latine & cum annotationibus ſuis edidit *Jo. Reuchlinus* Hagenoæ 1519. 4. Rom. 1523. alias interpretati ſunt *Valentinus Ampelander* & *Joannes Lampadius.*

65. Bre-

65. * Breves reſponſiones ad *quæſtiones XXXVI in Evangelia*, editæ primum è Codice Regio 2431. cum Latina Montfauconi verſione p. 306. ſubjuncto p. 310. fragmento ex quæſt. 42. ad Antiochum, & Orat. 3. contra Arianos.

66. *Dicta & interpretationes CXXX. parabolarum Evangelii* p. 311. L. II. p. 394. In prioribus editionibus numerantur capita CXXXIII. quoniam in duo diſcerptum eſt caput LXXX. & LXXXIX. & CXIX. pleraq; autem harum interpretationum excerpta ſunt è ſcriptoribus Athanaſio junioribus ut Theodorito, & quæſtionibus ad Antiochum & Chryſoſtomo. Confer (ut loca à Montfaucono annotata omittam) quæſtionem CVII. (in prioribus editt. CIX.) cum Chryſoſtomi Homil. 10. in 2. ad Timoth.

67. *Quæſtiones aliæ XX.* cum ſuis reſponſionibus p. 335. L. II. p. 436. vertit *Jo. Lampadius.*

68. *Hiſtoria imaginis Berytenſis* p. 344. L. T. 2. p. 627. poſt A. C. 765. quo contigiſſe traditur, ſcripta à juniore quodam Athanaſio, in Syria Epiſcopo, ut notat Baronius ad Martyrolog. Rom. IX Novembr. Legitur à Græcis Dominica Orthodoxiæ ſive reſtitutionis imaginum I. Quadrageſ. Cæterum Græci Codicis MS. ab vulgatis diverſi initium, & antiquam anonymi interpretis verſionem antea ineditam è MSS. Bibl. Cæſareæ profert Lambecius lib. 1. p. 126. 128. Aliam Anaſtaſii Bibliothecarii verſionem dedit Baronius ad A. C. 787. num. 23. ſeq. & Binius T. 3. Concilior. edit. A. 1618. in Actis Concilii ſecundi Nicæni A. C. 787. habiti Græce & latine editis, Actione IV. pag. 548. atque inde in recuſis Tomo VII. Concil. edit. Labbeanæ. Alia legitur in prioribus Binii editionibus. Montfauconus in ſua quam recenſemus Athanaſii editione duo diverſa Græca exemplaria, quæ è Palatinis Codicibus ediderat Nannius, utraque donavit latina verſione, & cum codicibus Colbertinis contulit, atq; præter Latinam relationem è Concilio Nicæno ſecundo, ſubjunxit p. 354. veterem latinam verſionem ejuſdem narrationis ex MS. Codice S. Germani à Pratis n. 108. Confer etiam de hoc ſcripto, Magni Athanaſii nomen & ætatem abſurde mentiente, Jo. Reiskium de imaginibus CHRISTI p. 137. 145. ſeq. & Rev. Jo. Wulferi theriacam Judaicam p. 137.

69. * *Ex libro contra latinos, quod Spiritus S. ex Patre ſolo procedat* p. 355. à Montfaucono primum editum fragmentum è Codice Regio

Digitized by Google

2271. & latina verſione donatum. Forte eſt junioris Patriarchæ CPolitani Athanaſii, latinorum non obſcuri adverſarii ſub extremum ſæculi XIII.

70. *Syntagma Doctrinæ* ad Monachos omnesq; Chriſtianos tam Clericos quàm Laicos p. 360. L. II. p. 699. Hoc primus è Codice Iſ. Voſſii Græce edidit & verſione ac notis illuſtravit Andreas Arnoldus Chriſtophori F. additis Valentiniani & Marciani Impp. Epiſtolis duabus ad Leonem M. & Theodori Abucaræ tractatu de unione & incarnatione, Pariſ. 1685. 8. Nonnulla hujus ſyntagmatis loca illuſtrat Cotelerius tomo 3. monumentor. p. 554. 662. & 665. & alteri potius quam Magno Athanaſio vindicandum eſſe exiſtimat, quæ Montfauconi quoque & ipſius Iſ. Voſſii & plerorumque eruditorum eſt ſententia, licet quarto ſeculo ſcriptum eſſe non dubitat Papebrochius T. 7. Act. Sanctor. Maji p. 546. ſeq.

71. * *Inſtitutio Monaſtica, ſive eorum qui in quiete vitam agere cupiunt*, p. 364. primum edita à Montfaucono è Codice Regio 2937. & latine reddita.

72. * *Epiſtolæ duæ ad Caſtorem* Aptenſem in Gallia Narbonenſi Epiſcopum *de canonicis cœnobiorum conſtitutionibus* p. 366. ex duodecim libris *Jo. Caſſiani* de hoc argumento græce verſis excerptæ & Magno Athanaſio perperam tributæ. Has quoque è Codicibus Roma transmiſſis Montfauconus primus Græce edidit & Latine vertit. Legit opus Caſſiani Græce Jo. Climacus gradu IV. & Epitomen iſtam, quod eruditum editorem fugit, Photius Cod. 197. exſtatque eadem Græce MSta in Bibl. Vindobonenſi. Vide Lambecium IV. p. 167. & V. p. 276.

73. *Homiliæ* quæ Athanaſii nomine circumferuntur:

1. * *in Nativitatem præcurſoris, in Eliſabet & in Deiparam.* Primum edita à Montfaucono p. 387. è Codice Colbertino, & Latine verſa. Incipit: χώραν μὲν ἀποχερσωθεῖσαν.

2. *in Annunciationem Sanctiſſ. Deiparæ*, p. 393. L. I. pag. 1028. incipit: τὰς θείας ἱεροκήρυκας. Præmiſitque illi Montfauconus eruditam Baronii Epiſtolam ad Tho. Stapletonum, qua homiliam hanc poſt Monothelitas exortos ſcriptam probat.

3. *in cenſum ſive deſcriptionem S. Mariæ & in Joſephum*, p. 404. L. II. pag. 645. Vertit Lucas Holſtenius. Incipit: ὥσπερ εἰς τὴν χρυσίτην γῆν.

4.* *in nativitatem CHRISTI*, edita primum à Montfaucono è MS. Barocciano, cujus apographum accepit à V. C. Joanne Millio. pag. 410. Incipit: *μυϛήριον ξένον βλέπω.* Excerpta in eadem leguntur ex homilia Chryſoſtomi de Nativitate, T. V. Savil. Etiam alias duas homilias ejusdem argumenti Codex Barocianus Athanaſio tribuit, quæ in Chryſoſtomianis leguntur.

5. *in occurſum* ſive *præſentationem D. N. JESU. CHRISTI.* p. 416. Ediderat primus Combefiſius ex Codd. Regio & Mazarin. T. 1. auctarii novi Patrum p. 497. Pariſ. 1648. fol. Poſt Neſtorii & Eutychis hæreſin ſcripta, quorum nominetenus etiam meminit. Incipit: *τὰ τ̃ παρούσης ἱερᾶς πανηγύρεως.*

6. *in cæcum à nativitate.* Joh, IX: p. 427. L. II. p. 679. incipit: *πολυσπούδαϛόν ἐϛι πᾶσιν ἀνθρώποις.* Vertit Holſtenius.

7. *in* Matth. XXI. 2. *Ite in caſtellum quod contra vos eſt* pag. 435. L. II. pag. 654. incipit: *πάλιν ἡμᾶς εὐεργετῶν ὁ Κύριος.* Vertit Holſtenius.

8. *in* Luc. XIX. 36. *Eunte autem illo ſubſternebant veſtimenta* p. 439. L. II. p. 661. incipit: *ἐὰν τὰ καθέκαϛα τῶν ἐξ ἀρχῆς.* Eundem hujus & ſuperioris homiliæ auctorem ab Athanaſio diverſum eſſe Montfauconus non dubitat. Vertit Holſtenius.

9. *in ſanctam quintam feriam & proditionem Judæ.* pag. 444. L. II. p. 669. Incipit: *ὁ σωτὴρ τὰ πάθη πένθος μετὰ Ἰουδαίων.* Vertit Holſtenius.

10. *in Paſſionem Domini in Paraſceve*, p. 447. L. II. pag. 506. Incipit: *μέγα μὲν οὐρανὸς δημιούργημα.* Primus Græce cum verſione ſua vulgaverat Petrus Pantinus Tiletanus, cum aliis Methodii, Amphilochii & Jo. Chryſoſtomi homiliis Antwerp. 1598. 8. In Codicibus annorum plusquam octingentorum legi, ſed ſtylum ab Athanaſio plane abſimilem eſſe, obſervat Montfauconus.

11. *in SS. Patres & Prophetas & in S. Eccleſiam, atque in Pſal. XXXV.* pag. 450. L. II. pag. 692. Incipit: *ἡ ποδηγοῦσα πίϛις εἰς τὴν ὁδὸν τ̃ θεογνωσίας.* Vertit Holſtenius.

12. *in ſanctum Paſcha.* pag. 455. primus cum verſione ſua ex Cod. Regio edidit Combefiſius in auctario novo T. 1. pag. 531. Incipit: *εἰ ταῖς τῶν ἀγγέλων ἐνῆν πρὸς τὸ παρὸν χρήσασθαι γλώτταις.*

13. *in*

13. *in ſanctum Paſcha homilia altera* & in recens illuminatos ſive baptizatos, Sabbato in Albis. p. 458. L. II. p 673. Vertit poſt Holſtenium Combefiſius & in jam dicto auctario novo p. 539. ex MSS. Reg. & Segvieriano recenſuit. Incipit: χριςὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν.

14. *in aſſumtionem Domini noſtri JESU CHRISTI*, pag. 462. L. II. p. 1. Vertit poſt Jo. Lampadium Combefiſius in auctario novo pag. 551. incipit: ἡ μὲν τ̃ ἀναςάσεως μνήμη. Hanc cum duabus præcedentibus Baſilio Seleucienſi Viri docti tribuunt. At Garnerius T. 2. ad Marium Mercatorem p. 324. ait charactere Neſtorii ſe prodere, florido ac interdum pæne poëtico, metaphoris efferente ſeſe, & apoſtrophis quaſi animato, Scripturæ teſtimoniis iisque literali ſenſu acceptis, niſi quando ad hæreſin detorquentur, ſubinde diſtincto.

15. * Encomium in S. Andream Apoſtolum p. 466. Primusè Codice Toinardi edidit Montfauconus. Incipit: ὁρῶν τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀγέλην.

16. * Sermo de officiis Chriſtiani hominis ex Cod. Colbert. 5104. primum ab eodem Montfaucono vulgatus & latine verſus p. 469. Incipit: τρία ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ χριςιανȣ̃.

74. *Dialogi quinque de SS. Trinitate* p. 472. L. II. p. 158. Athanaſio ab aliis, ab aliis rectius S. Maximo tributi, & cum Theodori Bezæ verſione primum editi apud H. Steph. Græce & latine A. 1570. 8. deinde à Felckmanno & aliis inter Athanaſii, hinc à Combefiſio inter S. Maximi ſcripta: denique parum veriſimili Garnerii ſuſpicione in Theodoriti Operum auctario, ſive Tomo quintò vulgati.

75. *Sermones ſive opuſcula varia viginti contra diverſas hæreſes* p. 541. L. II. pag. 260. Ex his duo priora quibus dialogus duplex cum Macedoniano continetur, videntur eundem auctorem habere cum præcedentibus quinque dialogis. Tertium Epiſtola eſt ad Euſtathium quam ſequuntur cætera ſeptendecim, tributa Theodorito à Jo. Dallæo in diſp. de fidei ex Scripturis demonſtratione p. 48. & 146. ex Photii Cod. 46. ſed ex Marii Mercatoris teſtimonio ad Eutherium Tyannenſem Neſtorii ſectatorem refert Jo. Garnerius, in auctario Theodoriti p. 254. & ad Marium Mercatorem T. 2. p. 277. uti priora duo Theodoriti eſſe non dubitat. Montfaucono adhuc videtur eſſe ambigendum. Vertit latine Abrahamus Scultetus.

76.* *Syntagma varii argumenti ad quendam Politicum*, p. 585. editum primum à Montfaucono ex Vaticano Codice 850. quem exſcripſit D. Joannes Gvillot. Latinam verſionem Montfauconus addidit. Incipit: ἐπειδὴ σοι τῷ φιλοδεξίῳ καὶ μεγαλεπιβόλῳ τῆ φύσεως.

77. * Λόγος διακριτικὸς *in Dei mandata, pro iis qui ſeculo renunciarunt & ſalutem volunt conſequi.* p. 591 itidem primum editus, è Codice Vaticano 658. Incipit: ἀγαπητοὶ φροντίσωμεν.

78.* Διδασκαλία *ad Monachos, lenis & ſpiritualis*, p. 595. primum edita è Codice Vaticano 1148. Incipit: τὸν πιστεύοντα τῷ Κυρίῳ καὶ προσιόντα ἑαυτῷ.

79.* Ἐξηγητικὸν *de templo Athenarum*, ſcriptum futile, prolatum ſimiliter è Codice Vaticano 1198. p. 598. Incipit: ut qvæſt. 136. ad Antiochum: τὰς τὰς θείας γραφὰς μὴ ἐπισταμένους.

80.* *De corpore & anima* apoſpasmation, quam pulchram Athanaſii tractationem vocat Codice Sfortiamo uſus Gerardus Voſſius ad Gregor. Thaumaturg. pag. 120. Hoc itidem ex Cod. Vaticano 700. primus Græce edidit atque ut cætera quæ jam à num. 76. retuli latine reddidit Montfauconus.

81. *De unita Deitate Trinitatis, ad Theophilum libri VIII* pag. 604. L. II. p. 550. Græce non exſtant, videnturque latine ſcripti & à Vigilio Tapſenſi, ut Petrus Franciſcus Chifletius ſibi perſvaſit, vel ut Montfauconus ab Idacio Claro fortaſſis ſub Athanaſii nomine editi, unde tanquam Athanaſii allegantur ab Ratramno III. 6. contra Græcos, Hincmaro, Ænea Pariſienſi, Theodulfo Aurelianenſi, aliisque. Ordo librorum in editt. & MSS. varius eſt. Atque qui liber VIII. eſt in editione Montfauconi, in prioribus occupat libri decimi locum, undecim enim libros illa numerant cum Montfauconus octo illis libris velut pecularia opuſcula ſubjiciat pag. 624. *De fide unitatis & Trinitatis*, quod in aliis editionibus eſt libri undecimi initium. Deinde *de Ariana & Catholica confeſſione*, quod eſt in aliis editt. liber octavus: Tum pag. 628. *de fide ſua*, quod aliæ editiones inſcribunt librum IX. Quæ in editione Lipſienſi T. 2. p. 588. à verbis: *Hi qui Filium DEI creatum eſſe profitentur*, usque ad finem libri XI. p. 602. leguntur, à Montfaucono exhibita fuerunt ſupra num. 32.

82. Vigilii Tapſenſis ſub Athanaſii nomine ſcripta latine *diſputatio cum Ario, coram Probo judice* p. 614. L. II. p. 603. Eam ex pleniore

 Chi-

Digitized by Google

Chifletii editione quoque ſubjunxit Montfauconus pag. 642. quæ inſcribitur *altercatio S. Athanaſii Epiſcopi contra Arium, Sabellium vel Photium hæreticos.* Vigilius Chifletii vidit lucem Divione 1664. 4. hæc vero diſputatio Athanaſii ſub Vigilii nomine exſtat etiam in Georgii Caſſandri Operibus p. 460. additas habens varias Lectiones ex veteri Codice Petri Pithoei.

83. *Epiſtola* Athanaſii nomine *ad Romanos Pontifices* & Pontificum ad Athanaſium, nempe *ad Liberium*, Græce & latine. p. 668. L. I. p. 243. Cæteræ latinè, *ad Marcum Papam* p. 665. L. II. p. 628. *ad Julium Papam* p. 669. 673. *ad Felicem* p. 675. Confer his Epiſtolis additas cenſuras & animadverſiones Blondelli in ejus pſeudo Iſidoro pag. 436. ſeq.

84. *Vita & geſta S. Syncleticæ* Græce & Lat. pag. 681. Hanc Latine ex verſione Davidis Colvilli ediderat Bollandus ad quintum Januarii T. 1. p. 242. Græce cum verſione ſua Cotelerius T. I. monumentor. Eccleſiæ Græcæ pag. 201. cujus adde notas p. 754. In aliis Codicibus & apud Nicephorum Calliſtum VIII. 40. Athanaſio, in aliis Polycarpo Aſcetæ, in aliis deniq; Arſenio Pegadenſi tribuitur, ita enim ſe habet clauſula hujus vitæ certe antiquæ & in vitis Patrum & à Jo. Climaco, aliisque laudatæ in editione Montfauconi ex ſchedis Combefiſianis: *ἕως ὧδε πεπλήρωνται οἱ ἐκ τῆς ἁγίας παρὰ τοῦ μακαρίου Ἀρσενίου τοῦ Πηγάδων ἐξελυλυθότες λόγοι, καθὼς καθ' εἱρμὸν κεῖνται ἅπαντες.*

85. *Exhortatio ad Monachos*, Latine pag. 709. L. II. pag. 619. Incipit: *Et ſi quid gloriari in CHRISTO licet*, atque ab Holſtenio etiam vulgata eſt in appendice ad Codicem Regularum Pariſ. A. 1663. 4. & Latine ab Athanaſio ſcriptam perſuaſit ſibi Papebrochius in Actis Sanctor. Maji T. 7. pag. 546.

86. *Exhortatio ad Sponſam CHRISTI*, itidem Latine, pag. 711. & in eadem codicis Regularum appendice Holſteniana, atque in Actis Concilii Aquisgranenſis A. C. 816. T. 7. Concil.

87. *Epiſtola ad Epiſcopum & clerum Perſarum*, qua ei mittit Epiſtolam Dionyſii Alex. ad Paulum Samoſatenum, quæ & ipſa adjicitur p. 716. Latine ex veteri verſione. Hanc Athanaſio tributam Epiſtolam Roma ad Montfauconum miſit Claudius Stephanotius.

88. *Symboli* Athanaſiani formulæ quatuor *Græca* non parum inter ſe diſcrepantes pag. 728. ſeq. *una* ex Felckmanni editione ad fidem Palatino-

latinorum Codicum L. II. pag. 31. *altera* primum vulgata à Gilb. Genebrardo libro 3. de SS. Trinitate Pariſ. A. 1569. 1585. 8. *tertia* quam poſt Nic. Brylingium & Mich. Neandrum H. Stephanus in rudimentis fidei Chriſtianæ in lucem edidit A. 1565. 12. à qua parum abit quam ex Codice Laz. Baifii dedit idem Genebrardus, & quam in poſtrema Conciliorum editione Tom. 2. Labbeus exhibet. *Quarta* denique paullo uberior, ex Patricii Junii apographo vulgata ab Uſſerio in diſſ. de Romanæ Eccleſiæ Symbolo, Lond. 1647. 4. Easdem formulas videre licet in Wolfgangi Gundlingii notis ad Euſtratii Johannidis Zialowski, Rutheni delineationem Eccleſiæ Græcæ pag. 69. ſeq. *Latinæ* formulæ antiquæ, ejusdem Symboli quæ in MSS. Codd. nihil ferme differunt, varias lectiones Codicis Colbertini addidit Montfauconus, atque duas *veteres* verſiones *Gallicas* ex MSS. adjunxit, quarum altera inſcribitur: *Canticum Bonefacii. Ce chant fut St. Anaſtaiſe qui apoſtoilles de Rome.* Cæterum *Commentarius* in Athanaſii Symbolum quem p. 735. Montfauconus protulit è Codice Bibl. S. Germani à Pratis n. 199. quingentorum circiter annorum, quædam ſimilia habet quidem, diverſus tamen eſt à Commentario *Richardi Pampolitani* Eremitæ Angloſaxonis circa A. C. 1420. cujus Commentarius exſtat in Tomo 26. Bibl. Patrum edit. Lugd. pag. 624. Veterem *Anglicam* Metaphraſin Rhythmican vulgavit V. C. Georgius Hickeſius in theſauro lingvarum Septentrionalium T. I. pag. 233. *Angloſaxonica* verſio exſtat in Guil. Wottoni conſpectu brevi operis Hickeſiani pag. 77. De antiquis *Germanicis* Otfridi & aliorum verſionibus vide Lambecium II. p. 460. 760. 763. & Tentzelii præf. *Hebraice* verſum à Julio Marcello Romano MS. in Bibl. Vaticana memorat Imbonatus in Bibl. Latino Hebraica pag. 149. Sed omitto recentiores verſiones ut *Arabicam* à Niſſelio editam Lugd. Bat. 1656. 4. una cum Cantico Canticor. De auctore hujus Symboli multa & diverſa ac pugnantia inter ſe tradiderunt viri eruditi, ex quibus hoc ſaltem videtur eſſe certum, non fuiſſe compoſitum ab Athanaſio, ſed diu poſt ſæculo quinto Latine primitus ſcriptum & deinde à variis Græce translatum, qui vel cum Græcis negarunt Spiritum S. à Filio procedere, ſit à quibus formula Græca prima & quarta profluxit, vel id cum Eccleſia Occidentali profiterentur, ut in ſecunda & tertia formula fit. Utrum vero auctor ſit *Vigilius Tapſenſis*, ut videtur

detur eſſe veriſimillimum & perſvaſum eſt Paſchaſio Qvesnello diſſ. 14. ad Leonem M. p. 733. & 913. & Antonio Pagi ad A. C. 340. num. 8. an *Vincentius Lirinenſis*, ut contendit Joſephus Antelmius in diſquiſitione de Symbolo Athanaſiano Pariſ. 1693. 8. non eſt plane exploratum, nedum ut conſter de auctore quem alii minus veriſimiliter volunt, *Hilario* Pictav. vel *Euſebio Vercellenſi*, vel *Athanaſio* Nemetum Epiſcopo circa A. C. 640. cui ſymbolum tribuit Sandius appendice ad nucleum Hiſt. Eccleſ. pag. 35. vel *Anaſtaſio* vel *Bonifacio* denique. Conferre interim licebit Voſſii diſſ. 2. de ſymbolis, Nic. Serarii & Henrici Nicolai diatribas, præcipue vero Wilhelmi Erneſti Tenzelii judicia eruditorum de ſymbolo Athanaſiano ſtudioſe collecta & inter ſe collata, Gothæ 1687. 12. Tillemontium T. 8. memor. hiſt. Eccleſ. pag. 667. & Montfauconi diatriben in ſymbolum *quicunque*, formulis quatuor Græcis præmiſſam. Antiquisſimum teſtimonium Symboli Athanaſio tributi eſt Synodi Anguſtodunenſis A. C. 663. *Si quis presbyter, Diaconus, Subdiaconus vel Clericus Symbolum quod Sancto inſpirante Spiritu Apoſtoli tradiderunt, & fidem ſancti Athanaſii Præſulis irreprehenſibiliter non recenſuerit, ab Epiſcopo condemnetur.* Alia eſt *Symboli expoſitio* quæ vere Athanaſii eſt, Facundo laudata, de qua dixi ſupra num. 2.

89. * *De S. Trinitate* opuſculum p. 739. primum editum ex MS. Regio 2358. & Latina verſione à Montfaucono donatum. Incipit: μίαν φύσιν δοξάτε πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τὴν θεότητα. Videtur compoſitum ſaltem poſt Synodum Chalcedonenſem.

90. * *De ratione Paſchæ* tractatus p. 741. 742. à Clariſſ. Muratorio ex Bibl. Ambroſiano ad Montfauconum transmiſſus latine, qui etiam latini potius quam Græci ſcriptoris, nedum Athanaſii eſſe ſuſpicatur.

VII. *SUPPLEMENTUM ſcriptorum S. Athanaſii, Græce & latine cum notis primum in lucem editum in nova collectione Patrum Montfauconiana Tomo II. Pariſ. 1706. fol.*

Eugenii Diaconi Ancyrani legatio ad Athanaſium pro cauſa Marcelli Ancyrani & confeſſio fidei Eccleſiæ Ancyranæ ad eum miſſa circa A. C. 371. primumque edita ex Apographo Bibl. Ambroſianæ quod

ex

Digitized by Google

ex codice Scorialenſi deſcriptum fuerat pag. 1-4. confer præmiſſam doctisſimi editoris de Cauſa Marcelli Ancyrani diatribam.

91. Athanaſii περὶ πίστεως λόγος ὁ μείζων *ſermo major* ſive *liber de fide* initio mutilus p. 5-19. ex Codice Bibl. Mediceæ. Fragmenta hujus libri ex Theodorito & Gelaſio jam dederat Montfauconus T. I. p. 1282. Hunc idem putat eſſe Athanaſii libellum in quo CHRISTUM *hominem Dominicum* κυριακὸν ἄνθρωπον vocari notavit Rufinus Apologia pro Origene. Formulam eandem retractavit Auguſtinus. Confer Billii notas ad Nazianz. T. 2. p. 1273. ſeq. Athanaſ. T. I. p. 97. 98. edit. noviſſ. & Sirmondum T. 2. Opp. p. 758.

92. *Fragmenta duo* ex Codice V. C. Stephani Baluzii p. 20. 21. unum de repudiato propter Pauli Samoſateni abuſum homouſii vocabulo, & alterum de ſcelere Stephani Antiocheni quod iisdem prope verbis narrat Nicephorus IX. 23. tangitque Theodoritus II. 9. Hiſt. Subjunxit Montfauconus ex eodem Codice Baluziano breve apoſpaſmation Athanaſii longe junioris Hagioritæ, ſive Monachi, ſacri montis Atho incolæ.

93. *Epiſtola ad Monaſticam vitam agentes*, Græce ex Codicibus Mediceo & Regio, quæ latine tantum ex veteri quæ uberior eſt interpretatione latina prodierat T. I. p. 967.

94. *Fragmenta* commentariorum ſive ſermonum *in S. Matthæi Evangelium*, plura & meliora ex MSS. & Catenis, quam ſupra, num. 38. prodierant. p. 24-41. Neque dubitat jam amplius Montfauconus apoſpaſmation ſupra num. 42. editum de novem Herodis morbis, vere eſſe Athanaſii.

95. *Fragmenta* commentariorum ſive ſermonum *in Evangelium S Lucæ*, triplo auctiora ex MSS. Codd. & Catena edita in lucem p. 42-48.

96. *Homilia* magno Athanaſio ut videtur, perinde ut duæ quæ ſequuntur ſuppoſita *in Canticum Canticorum*, ex MS. Ambroſiano. p. 49-54. Incipit: ποθητοὶ οἱ λόγοι.

97. *Homilia de patientia*, 56-63. Incipit: ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Παῦλος. Ex eodem MS. Codice.

98. *Homilia εἰς τὰ βαΐα, in ramos palmarum.* p. 63-65. Incipit: Φρικτὸν, ἀγαπητοὶ, μυστήριον σήμερον. Ex MSS. Ambroſ. & Ottobon.

99. *In dictum* 2. Cor. XII. 2. *Novi hominem raptum ad tertium cælum*, & 7. *datus eſt mihi ſtimulus carnis Angelus Satanæ* p. 65-68. ex MS. Bibl. Mona-,

Monaſterii S. Baſilii Romæ. Non videntur hæc eſſe magni Athanaſii.

100. *Argumentum in Pſalmos*, & *commentariorum fragmenta* in priores Pſalmos LXXV. eruta ex Apographo Ambroſiano quod ex Codice Scorialenſi deſcriptum fuit. p. 70-101.

101. *Fragmentum contra Macedonianos*, & alia *contra Novatianos*, atque *de amuletis* ſive περιάπτοις aliaque varii argumenti ex Codd. MSS. Regiis & Colbertinis. p. 102-106.

VIII. *Scripta S. Athanaſii deperdita, vel inedita.*

Contra hæreſes. Vide T. 1. edit. noviſſ. p. 1292. *contra Valentinianos* id. p. 1274. *contra Macedonianos*, Montfauconi ſupplement. pag. 102. *contra Novatianos*, id. p. 103.

Ad Monachos, Arianorum dogmatum confutatio. T. 1. p. 342. 956.

Contra Urſacium & Valentem liber. T. 1. p. 1287. ex Hieronymo.

Contra Arianos, ſuper dicto, nunc anima mea turbata eſt. T. 1. p. 1286.

Diſputatio cum Ario in Synodo Nicæna. T. 3. p. 205.

Ad Jovinianum. T. 1. pag. 778.

Liber de titulis ſive inſcriptionibus Pſalmorum. T. 1. p. 981. 1287.

Commentariorum in Pſalmos bona pars.

In Eccleſiaſten & Cantica Canticorum. Phot. Cod. 139.

In Cantica Moſis & Mariæ ſororis, MS. in Bibl. Ambroſ. vide T. 1. p. 1006. & 1008.

In Matthæum. T. 1. p. 1266. ſeq. 1289. & ſupplement. p. 24.

In Lucam. Vide ſupplement. p. 42.

In Joannem. Meminit Thomas Aquinas, notante Clariſſ. Caveo.

Sermones Conſolatorii ad virgines T. 3. p. 110. ex Theodoriti II. 4. Hiſt.

Synodicon. T. 1. p. 716. ex Socratis lib. 1. c. 13. Hiſt. Nomina Epiſcoporum qui Concilio Nicæno interfuere in Synodico illo lecta olim à Socrate, leguntur etiam hodie in Athanaſii Epiſtola ad Ægyptios & Africanos, inſerta Apologiæ contra Arianos quæ ſecunda vulgo dicitur.

Epiſtolæ variæ de quibus Photius Cod. 32. teſtatus illis additam fuiſſe Apologiam pro fuga, quæ exſtat. Exſtant & aliæ Athanaſii Epiſtolæ, ſed plures interciderunt, ut *ad Eupſychium* de qua T. 1. pag. 1287. 1293.

Digitized by Google

1293. *ad Rufinianum*, Act. 1. Synodi II. Nicænæ & *Epiſtolæ feſtales*, quarum ad quadraginta octo olim numeratæ fuerunt. Vide Montfauconi prolegomena ad Coſmam Indopleuſten cap. 6. & T. 1. Athanaſ. p. 968. Et *Epiſtola Canonica*, ut de qua T. 3. pag. 125. ex Balſamone ad Can. 27. Carthag.

Homiliæ variæ &c.

IX. S. EPHRAIM Niſibenus, Syrus, Jacobi Niſibeni diſcipulus, Diaconus, atque ſi auctori Prædeſtinati hæreſ. 57. & Menologio Græcor. 28. Jan. fides, etiam presbyter Edeſſenus, A. C. 375. denatus, vir ardore pietatis & ſacra eloquentia inſignis de quo Acta Sanctor. T. 1. Febr. pag. 49. ſqq. S. Chryſoſtomus ſermone de falſis Prophetis T. 6. pag. 401. * Palladius Lauſiaca p. 113. Sozomenus III. 16. & quæ ex Greg. Nyſſeno, a) Amphilochio atque aliis præfixa Operibus Ephræmi ſunt ab Gerardo Voſſio: Metaphraſtes item atque Anonymus in Ephraimi vita, qui Græcæ editioni Oxonienſi Ephræmi ſubjiciuntur:

* Elogium quod Chryſoſtomus ſive Jo. Neſtevtes Ephraimo tribuit, quia inſigne eſt, adſcribendum putavi: Ποῦ Εὐόδιος ἡ εὐοδία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διάδοχος; ποῦ Ἰγνάτιος τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον; ποῦ ὁ Διονύσιος τὸ πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ; ποῦ Ἱππόλυτος ὁ γλυκύτατος καὶ εὐνούστατος; ποῦ Βασίλειος ὁ μέγας καὶ μικροῦ δεῖ τῶν Ἀποστόλων ἰσόῤῥοπος, ποῦ Ἀθανάσιος ὁ ἅγιος καὶ πλεονέκτης τῶν ἀρετῶν; ποῦ Γρηγόριος ὁ δεύτερος Θεολόγος καὶ ἀήττητος στρατιώτης, καὶ ὁ τούτου συνώνυμος; ποῦ Ἐφραὶμ ὁ πολὺς ἡ παραμυθία τῶν ἀθυμούντων, ἡ παιδαγωγία τῶν νέων, ἡ χειραγωγία τῶν μετανοούντων, ἡ κατὰ αἱρετικῶν ῥομφαία, τὸ δοχεῖον τοῦ πνεύματος; *ubi Ephraim ille magnus obtorpeſcentium excitator, afflictorum conſolator, juvenum in diſciplina inſtructor atque excitator, dux pœnitentium, framea ac ſpiculum adverſus Hæreticos, & Spiritus S. habitaculum?*

a) Greg. Nyſſeni ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον πατέρα Ἐφραίμ. T. 2. Opp. pag. 1027. Amphilochii comparatio inter Baſilium M. & Ephraimum. Confer quas laudat W. E. Tenzelius diſſ. de Ephraim Syro. Arnſtad. 1685. & in diſſ. ſelectis recuſa. Tillemontius tomo VIII. Memor. Hiſt. Eccleſ. Mich. Hoyerus monachus Auguſtinianus lib. de vita S. Ephræmi. Duac. 1640. 12. Jo. Morinus de ſacris Eccleſiæ ordinationibus pag 490. &c. Etiam ab Euſebio Pamphili memoratum Ephraimum ſcripſit Photius Cod. 196 ſed Euſebium pro Sozomeno nominaſſe conjicit Cotelerius ad T. 3. monument. Eccleſ. Græc. pag. 536 licet Euſebius etiam meminiſſe Ephræmi potuit, ſi audimus ſubſcriptionem Græcam antiqui MS. CPolitani apud Voſſium pag. 813. quo S. Ephræm dicitur ἠσκῆσαι ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ πρώτου βασιλέως, ἠκμᾶσαι δὲ μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Οὐάλεντος, ὑφ᾽ οὗ καὶ ἐτελειώθη.

Σύρων

Σύρων δὲ παῖδες φασὶν ὑπὲρ τὰς χιλιάδας λόγων αὐτὸν ἀναγράψαι. Phot. Cod. 169. *Multa Syro ſermone compoſuit*, inquit Hieronymus c. 115. Catalogi, & *ad tantam venit claritudinem, ut poſt lectionem Scripturarum publice in quibuſdam Eccleſiis ejus ſcripta recitarentur.* Andreas Maſius præf. ad Moſen Barcepham de paradiſo, qui Ephraimum non ſemel laudat; *Mihi doctor meus Syrus ſæpe ſolebat dicere nullius alterius Scriptoris plura præſtantioraq; de rebus ſacris volumina apud Syros ferri quam Ephræmi, ut mihi cum Auguſtino noſtro conferendus videretur ἐν τῆγε πολυγραφίᾳ.* Univerſos S. Scripturæ libros ἀκριβῶς ἑρμηνεῦσαι πρὸς λέξιν illorumque abditos ſenſus lumine ſpiritus illuſtraſſe teſtatur Nyſſenus in ejus vita p. 1033. (T. 2. Pariſ. 1615.) Ex his *Commentarios in Geneſin & Exodum* cum 5.. *homiliis* Syriaco ſermone nactus eſt D. Robertus Huntingtonus, ut ex ejus Epiſtolis pag. 8. & 10. apparet. Hebedjeſu in Catalogo librorum Chaldæorum n. 60. *Ephræm Magnus*, inquit, *qui Propheta Syrorum* (& οἰκουμενικὸς διδάσκαλος.) *cognominatus eſt, edidit commentarios in libros Geneſios, Exodi, Sacerdotum ſive Levitici, Joſue filii Nun, Judicum, Samuelis, libros Regum, Davidis, Iſaiæ, Duodecim & Jeremiæ, Ezechielis & beati Danielis. Extant etiam ejus libri & Epiſtolæ de fide Eccleſiæ atque ejusdem Orationes metricæ* (τριακοσίας μυριάδας ἐπῶν memorat Sozomenus III. 16. adde de Hymnis ejus Theodoritum IV. 29. Hiſt. Morinum de ſacris Eccleſiæ Ordinationibus p. 419. 490.) *adhortationes, cantica, officia defunctorum omnia, appoſitiones Alphabeti*, b) *diſputationes cum Judæis, necnon adverſus Manichæum, Bardaiſanem, Marcionem & Ophitas, denuum diſſolutio impietatis Juliani.* Servantur nonnulla Ephræmi lingua Syriaca etiam in Bibliothecis Angliæ, & jam pridem Jacobus Golius ex Oriente ſcripta Ephræmi non pauca in Belgium ſecum attulit, & Uſſerius Ephræmum *de ſapientiæ amore* & alia ejus Syriace ſcripta Lugdunum Batavor. transmiſit è quibus nonnulla punctis animaſſe vocalibus & latine vertiſſe ſe teſtatur *Lud. de Dieu* præf. ad Comment. in Acta Apoſtolor. Confer W. E. Tenzelii τοῦ μακαρίτου diſſ. ſelect. pag. 289. ſq. *Inſtitutio Ephræmi ad Monachos* exſtat Syriace MS. in Bibl. Cæſarea ut notavit Lambecius T. 1. p. 171. Habui & ipſe unam alteramque Homiliam Ephræmi Syriaca lingva deſcriptam ex Codice Bibl. Bodlejanæ quam mecum & haud paucas Græcas communicavit doctiſſimus vir qui Oxoniæ è MS. Codd. deſcripſit Jo. Adolphus Hofman-

b) Punctorum vocalium inventionem litteris Syriacis apponi ſolitam Ephræmo Syri tribuunt Vide Abr. Ecchellenſis notas ad Ebedjeſu Catalogum. Negat tamen illum inventorem Jo. Morinus lib. 2. Exerc. Bibl. 18. c. 9. pag. 547. ſeq.

Hofmannus, Plœnenſis. Illas ego Syriace & Latine ut ederentur miſi Lipſiam ad Rev. D. Godfridum Olearium, neque ingratum ſpero fore viris eruditis videre, quatenus Syriaca verſio ſacrorum librorum præcipue N. T. diſtet ab illa c) qua S. Ephraimus uſus eſt. *Precationes binas* Ephræmi habes in Severi Alex. ſive Antiocheni potius libello de ritibus baptiſmi & ſacræ Synaxis, quem Syriace & Latine edidit Guido Fabricius Boderianus Antwerp. 1572. 4. p. 127. ſeq. Bardeſanis hæreſin ab Ephraimo Syro confutatam teſtatur Theodoritus 1. de hæreticis fabulis.

X. *Græca* verſio antiqua ſcriptorum non paucorum Ephræmi, luculentis & majoribus theatri Scheldoniani typis A. 1709. fol. in lucem edita eſt Oxonii ex Cod. MS. Bodlejanis curante V. C. *Eduardo Thwaites*, quam editionem quia latina verſione deſtituitur, ita recenſebo, ut illis Homiliis & ſcriptis quæ latine etiam exſtant, paginas adſcribam latinæ verſionis *Gerardi Voſſii*, Præpoſiti Tungrenſis, ex editione quæ ad manus mihi eſt Colonienſi A. 1603. fol.

Gr. pag. 1. *περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν de virtutibus & vitiis.* Lat. T. 1. pag. 25. ad Monachos Metebenos directum hunc librum teſtatur Photius Cod. 169. Verterat ante Voſſium *Franciſcus Zinus.*

12. *ἔλεγχος αὐτοῦ καὶ ἐξομολόγησις. Reprehenſio ſui ipſius atque confeſſio* T. 1. pag. 68. Hæc primum locum occupavit inter λόγους Ephræmi undequinquaginta laudatos Photio.

15. *πρὸς καθαίρεσιν ὑπερηφανίας. ad everſionem ſuperbiæ.* T. 1. pag. 88.

19. *λόγος κατανυκτικός. Sermo de compunctione animi.* T. 3. pag. 590.

28. *λόγος ἀσκητικός. Sermo Aſceticus.* T. 3. p. 539.

46. *κατὰ μίμησιν τῶν παροιμιῶν. Ad imitationem proverbiorum.* T. 3. pag. 509.

47. *περὶ φόβου. De timore DEI.* T. 3. pag. 510.

76. *πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐμπαθῶς διαγόντων καὶ τιμὰς ἀπαιτούντων, ad eorum correctionem qui vitioſe vivunt & honores appetunt.* T. 1. p. 92. Vertit & *Zinus.*

c) Andreas Mullerus pag. 27. ſeq. de verſionibus Syriacis ſacror. libror. recte non audet affirmare verſionem Syriacam N. T. quam hodie habemus illam ipſam eſſe in quam Ephraim Syrus & Jacobus Niſibenſis olim commentati ſunt.

Digitized by Google

Gr. pag. 82. ἔλεγχος αὐτοῦ καὶ ἐξομολόγησις. *Confeſſio & ſui ipſius reprehenſio* Lat. T. 3. pag. 599. Incipit: ἐν πολλοῖς ὑμῖν ἀδελφοὶ δοκῶν χρησιμεύειν. Vertit idem *Zinus*.

100, περὶ τῶν παθῶν. *De paſſionibus* ſive *perturbationibus animi* T. 1. p. 130.

102. περὶ μετανοίας *de pœnitentia*. T. 1. pag. 144.

106. περὶ κατανύξεως *de compunctione*. T. 1. pag. 138.

*110. λόγος κατανυκτικὸς. Incipit: ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὄρθρου λίαν ἀναστὰς, ἐπορευόμην ἐγὼ σὺν τοῖς.

112. λόγος ἕτερος κατανυκτικός. *Sermo alius de compunctione.* T. 1. p. 135.

*115. λόγος παραινετικός. Incipit: πρόσεχε σεαυτῷ, ὦ νεότης, ποθοῦσα ἀσκῆσαι, μήποθε παρέλθωσιν.

119. εἰς πατέρας τελειωθέντας. *In ſanctos Patres qui temporibus ſuis conſummati ſunt.* Tom. 3. pag. 766.

122. λόγος ἕτερος εἰς πατέρας τελειωθέντας. *Sermo alius in ſanctos Patres ſuo tempore defunctos.* T. 3. pag. 769.

125. τοῦ αὐτοῦ λόγου τετρασύλλαβα ἤτοι μέτρον. *Ex eodem ſermone tetraſyllaba Oratio, ſive metrum.* T. 3. pag. 772.

126. λόγος ἑπτασύλλαβος ἤτοι μέτρον. *Sermo Heptaſyllabus ſive aliud metrum.* T. 3. p. 773.

127. περὶ φόβου ψυχῶν. *De timore animi* T. 1. p. 66. Vertit ante Voſsium *Zinus*.

129. εὐχὴ ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ διδασκαλίας *Precatio ex S. Ephram Doctrina.* T. 1. pag. 247. Vertit & *Zinus*,

130. ὑπομνηστικὸν, ἤτοι ἐπιστολή. *Admonitoria Oratio in formam Epiſtolæ.* T. 2. p. 275.

134. περὶ ψυχῆς ὅταν πειράζηται ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ; πῶς ὀφείλει μετὰ δακρύων τῷ θεῷ προσεύχεσθαι, *Quomodo anima cum lacrymis ad DEum recurrere debeat tentationis tempore.* T. 1 pag. 62.

135. ἐξομολόγησις ἤγουν προσευχὴ πρὸς θεόν, *Confeſſio ſive precatio ad DEum.* T. 1. p. 250.

136. εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, *in ſecundum adventum Domini noſtri JESU CHRISTI.* T. 1. pag. 239. Ephræmi λόγους de hoc argumento laudat Nyſſenus pag. 1035.

Gr.pag. 140. περὶ ἀρετῆς πρὸς νεώτερον ἀσκητὴν κεφάλαια δ. *Adhortationes IV. de virtute ad Monachum novitium* Lat. T. 2. p. 280.

150. περὶ ἀρετῆς κεφάλαια δέκα. De virtute Capita decem. T. 2. pag. 293.

159. πρόσεχε σεαυτῷ· *Attende tibi ipſi* Capita XII. T. 2. p. 307.

176. ὅτι οὐ δεῖ γελᾶν καὶ μετεωρίζεσθαι, ἀλλὰ κλαίειν καὶ πενθεῖν ἑαυτούς. *Non eſſe ridendum neq; gloriandum, ſed lugendum & plorandum nosmet ipſos,* T. 1. pag. 104. Laudat Photius Cod. 169.

179. συμβουλία περὶ πνευματικοῦ βίου πρὸς νεόφυτον ἄρχοντα, *Conſilium de vita ſpiritali ad novum Abbatem*, Capita XCVI. T. 1. pag. 47. Vertit ante Voſſium *Zinus.*

191. μακαρισμοί. *Beatitudines.* T. 1. pag. 168. Vertit idem *Zinus.*

196. μακαρισμοὶ ἕτεροι. *Beatitudines aliæ.* T. 1. pag. 173. Vertit idem *Zinus.*

200. κεφάλαια ἑκατόν. Ἐρώτησις πῶς κτᾶταί τις τὴν ταπεινοφροσύνην. *Capita centum. Quæſtio de modo acquirendæ humilitatis.* T. 2. pag. 446. Laudat Nyſſenus pag. 1035. Meminit & Photius Cod. 169.

220. εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Ἀβραμίου. *De vita B. Abraamii Eremitæ.* T. 3. p. 749.

Adde in notis pag. 450. περὶ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ Μαρίας *de Maria nepte Abramii* T. 3. p. 755.

234. εἰς τὸν πάγκαλον Ἰωσήφ. *de laudibus Joſephi Patriarchæ.* lat. T. 3. p. 632.

247. εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος. *In transfigurationem Salvatoris.* T. 3. p. 686.

253. περὶ κρίσεως καὶ κατανύξεως *de judicio extremo & de compunctione.* T. 1. p. 233.

257. περὶ ὀρθοῦ βίου *de recta vita*, *Capita XC.* T. 1. p. 40.

264. Λόγοι παραινετικοὶ πρὸς ἀσκητάς. *Adhortationes quinquaginta ad Monachos.* T. 2. p. 334.

343. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην μονάζοντα περὶ ὑπομονῆς &c. *Epiſtola ad Johannem Monachum de patientia*, &c. T. 2. p. 271.

347. εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Incipit: ἀδελ-

Digitized by Google

ἀδελφοί μου φιλόχριστοι, ἀκούσατε περὶ τῆς δευτέρας καὶ φοβερᾶς παρουσίας.

Gr. pag. 359. *εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, καὶ περὶ συντελείας, καὶ εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου.* Lat. *in adventum Domini, & de ſæculi conſummatione & adventu Anti-Chriſti.* T. 1. p. 219.

365. *Διαθήκη. Teſtamentum.* T. 3. p. 785. Vertit & *Julius Clemens*, cujus interpretatio exſtat apud Surium Cal. Febr. Ad verba hujus teſtamenti p. 366. *ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ μου οὐ κατηρασάμην*, reſpicit Nyſſenus in vita Ephræmi p. 1033. & pag. 1039. ad verba teſtamenti pag. 367. *οὐχ ὑπῆρχε τῷ Ἐφραίμ βαλάντιον* &c. 368. *μὴ ἐγκωμιάσητε, μή με πολυτελεῖ ἐνθάψητε ἱματισμῷ* &c. & quæ p. 1045. ſq. de viro qui pretioſa veſte corpus Ephræmi tegere volebat. Confer teſtamentum pag. 369. edit. Græcæ.

376. *Εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, καὶ εἰς δευτέραν παρουσίαν καὶ περὶ ἀγάπης καὶ ἐλεημοσύνης. In pretioſam & vivificam Crucem Domini, & in ſecundum Ejus Adventum, & de charitate atque eleemoſyna.* T. 3. p. 699. Græce ex Codice Bavarico hanc Homiliam primus ediderat & latinam verſionem ſuam addiderat *Gretſerus* T. 2. de Cruce pag. 472.

384. *λόγος κατὰ αἱρετικῶν, ἐν ᾧ καὶ ἀπόδειξις ἐκ φανερῶν ὑποδειγμάτων τοῦ τε μαργαρίτου καὶ τῶν λοιπῶν συνάγουσα τὸ πιστὸν, ὅτι δίχα τῶν φυσικῶν νόμων ἡ ἁγία Θεοτόκος τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ σωτηρίας τοῦ κόσμου καὶ συνέλαβε καὶ ἐκύησε. Sermo contra hæreticos, de margarita pretioſa.* T. 3. p. 664.

* 398. *περὶ γλωσσαλγίας καὶ παθῶν.* Incipit: *λαμπρὰ γέγονεν ὡς χιὼν ἡ Μαριὰμ, ἵνα καταγνωσθῇ.* Ejusdem argumenti ſed diverſa homilia latine exſtat T. 1. p. 97.

399. *Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον. Magni Baſilii Cæſareenſis Encomium* T. 3. p. 722. Baſilio d) adhuc ſuperſtite ſcriptum. Confer Acta Sanctor. T. 1. Febr. p. 51. & T. 2. Junii pag. 809. Baronium ad Martyrolog. Rom. 14. Junii. Hoc Encomium è Codice Regio Græce

d) Obiit S. Baſilius A. C. 379. Hic Homil. 2. in Hexaem pag. 24. teſtatus ſe à Syro quodam de vi vocabuli *merachephet* Gen. 1. 2. pro *συνέθαλπε καὶ ἐζωογόνει* edoctum Ephraimum utique intelligere videtur.

Græce primus ediderat *Cotelerius* T. 3. monumentor. Eccleſ. Græcæ p. 54. addita latina ſua verſione.

Gr. pag. 405. *εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὸν τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρῳ in mulierem peccatricem quæ Dominum unxit.* Lat. T. 3. pag. 711.

411. *Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἐνδόξους μάρτυρας τοὺς ἐν ὅλῳ κόσμῳ μαρτυρήσαντας. In glorioſos martyres in toto mundo paſſos martyrium* T. 3. p. 740. Nonnulla Ephraimi poſt Voſſium atque inter alia hanc homiliam ex Græcis Codicibus de integro vertit *Franciſcus Combefiſius* in Bibl. Concionatoria, quamſi placet vide.

415. *εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ. In Abrahamum & Iſaacum.* T. 3. p. 624.

* 419. *περὶ τῆς Κύρας Σαλῆς.* De Iſidora ſimplici in Tabenuſiotico Thebaidis Monaſterio. Incipit: *ἐν τούτῳ τῷ μοναστηρίῳ τῷ τῶν γυναικῶν γέγονε παρθένος.*

420. *Λόγος εἰς τὸν Προφήτην Δανιὴλ, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς παῖδας, καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας ὁ καιρὸς πονηρός ἐστι, σωθῆναι οὐ δύναμαι, In S. Danielem Prophetam & tres pueros, & in eos qui dicunt, quia tempora mala ſunt, ideo ſalvari nequimus.* T. 3. p. 648.

* 422. *περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν.* Incipit: *Γίνωσκε, τέκνον, ὅτι ὀκτώ εἰσιν λογισμοὶ πάντες οἱ τὰ κακὰ ἐνεργοῦντες.*

* 423. *περὶ τοῦ τέλειον εἶναι τὸν μοναχόν.* Incipit: *εἰς μάχην δυνατῶν μὴ γίνου κατ' αὐτῶν εἰς ἀταξίαν νεωτέρων.*

* ibid *περὶ τοῦ ἐμφυσήματος.* Incipit: *οὕτως ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, ὡς δεσμὸς φυσικὸς δυσδιάλυτος.*

424. *περὶ ὑπομονῆς de patientia* T. 1. p. 153.

428. *περὶ μακαρισμοῦ καὶ ταλανισμοῦ de beatitudinibus & miſeriis* T. 1. pag. 177. Vertit & *Zinus.*

229. *περὶ πίστεως de fide* T. 1. pag. 80.

* In notis pag. 455 - 462. *λόγος περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ μετανοίας (al. κρίσεως καὶ ἀναστάσεως) καὶ ἀγάπης * καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Incipit: *ἀγαπητοὶ μηδὲν προτιμησώμεθα πλέον τῆς ἀνυποκρίτου ἀγάπης.* Sequuntur pag. 459. ſeq. *ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις* de extremo judicio, quæ latine occurrunt apud Voſſ. pag. 185. ſeq. 188. ſeq.

XI. Nunc referre placet quæ Gerardus Voſſius latine edidit, Græce necdum vulgata. Sunt autem hæc:

T. I. pag. 1, *De Sacerdotio.* Incipit: *o miraculum ſtupendum.* Hic λόγος περὶ ἱερωσύνης Græce exſtat in MS. Opuſculorum S. Ephræmi in Bibl. Patrum Congregat. Oratorii Pariſ.

4. *Ad quem pertineat dictum Apoſtoli* 1. Cor. VII. *melius eſt nubere quam uri.* Incipit: *Apoſtolum audi dicentem.*

6. *Apologia ad fratrem quendam de Heli ſacerdote.* Incipit: *Cum Scriptura de Heli ſacerdote atteſtatur.* Hic inter XLIX. Ephræmi λόγους Photio Cod. 169. lectos fuit quadrageſimus ſecundus ὡς δίκαια πέπονθεν Ἠλεὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ ἱερεύς, πρὸς τὸν περὶ αὐτοῦ ἐπιδιστάζοντα.

9. *De feſtis diebus & de dignitate divinorum Myſteriorum.* Incipit: *Saltem ne prorſus infructuoſi inveniamur.*

10. *De charitate.* * Incipit: *Bene ait Dominus, quoniam onus meum leve eſt.* Græce in MS. Vindob. Vide Lambec. T. 3. p. 108.

13. *Encomium in Pſalmos.* Incipit: *Et hæc quidem ac his plura de charitate.* Græce in eodem MS. Vindob.

14. *De orando DEUM* ſive *de oratione.* Incipit: *vere beatum eſt non peccare.*

15. *De amore pauperum.* Incipit: *Huc agite ergo fratres chariſſimi.*

17. *De iejunio.* Incipit: *Eſto ſtudioſus paupertatis CHRISTI, ut in cœleſti patria ejus divinitate diteris.* Græce in MS. Vindob.

18. *Quomodo intelligendum illud Matth. XXIV. Duo erunt in agro* &c. Incipit: *Audiſti quod duo erunt in agro.*

Ibid. *De his quæ præſens hæc noſtra vita in ſe continet.* incipit: *Cogitemus fratres.* Græce in MS. Vindob.

19. *De manſionibus beatis.* Incipit: *Salvator noſter manſiones multas.*

20. *De locis beatis.* Incipit: *Hæc ipſa præcepta complentes.*

21. *De non ſuſpiciendis rebus hiſce momentaneis & in Pſal. LXXII.* Incipit: *Cum mens noſtra ad lubricitatem ſit prona.*

23. *Ode*

* Λόγους Ephræmi περὶ ἀγάπης laudat Nyſſenus de Ephræmo p. 1035.

T.1.pag. 23. *Ode optime fluens, in eos qui quotidie peccant & quotidie pænitentiam agunt.* Incipit: *Quouſque o amice inimicum ſuſtines.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. pag. 106.

59. *De non ſcandalizando proximo, & de recta vitæ ratione.* Incipit: *Non decet eos qui ad pietatis ſtudium accedunt.*

61. *De vera atque perfecta renunciatione.* Incipit: *qui vitam quietam excolit.*

71. *Adhortatio ad pietatem.* Incipit: *Chariſſime, Divina gratia Chriſtianus es.*

73. *Sermo ad pietatem bonaque opera CHRISTI athletam excercens.* Incipit: *Qui ſe vere Domino conſecrare cupiunt.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 107.

76. *De divina gratia.* Incipit: *Enitere ut Divinam gratiam jugiter in mente tua habeas.* Vertit ante Voſſium *Zinus.*

85. *Adverſus eos qui dicunt terræ motus à terra inflatione fieri.* Incipit: *Dicite nobis qui veſtro è pectore verba depromitis.*

86. *Ne decipiamur Gentilium erroribus.* Incipit: *Adjiciam autem & hoc dictis, Mortalitate gliſcente in urbe CPoli.*

97. *de morbo linguæ & aliis vitiis.* Incipit: *Diverſæ in cunctis hominibus ſparſæ reperiuntur cupiditates.* Vertit & *Zinus.*

107. *Quod ludicris rebus abſtinendum ſit Chriſtianis.* Incipit: *In rebus ludicris non eſſe tempus à Chriſtianis conſumendum omnes novimus.*

110. *De iis qui animas ad pudicitiam pelliciunt dicuntque nihil mali eſſe.* Incipit: *Ad Prophetam Ezechielem Dixit DEus.*

115. *De abſtinendo à cupiditatibus carnalibus, & de certamine ac de multa ſecuritate ad fratrem qui excidit.* Incipit: *Qui in Medicorum curantur officinis.*

117. *De abſtinendo ab omni conſuetudine pernicioſa & de continentia. Atque an bonum ſit de aliorum rebus curioſum eſſe?* Incipit: *Bonum eſt unumquemque ſibi attendere.*

120. *Adverſus improbas mulieres.* Incipit: *Nulla par fera improbæ ac maledicæ fæminæ.*

123. *An-*

T. I. pag. 123. *Antirrheticon ſive controverſia de virginitate & continentia.* Incipit: *fratrem ſive ſororem aggrediens Dæmon improbus.* Verterat ante Voſſium *Zinus.*

125. *De caſtitate,* Incipit: *Caſtitatem, dilecte frater, palmæ ſimilem exiſtima.* Verterat idem *Zinus.*

126. *De virginitate.* Incipit: *De virginitate & animæ ſanctificatione* &c. Nyſſenus de S. Ephræmo pag. 1035. τίς τοῖς περὶ παρθενίας προσομιλήσας ὐχ ἁγνὸν ἑαυτὸν ψυχῇ τε καὶ σώματι θεῷ ἀγονίσεται παραστῆσαι.

133. *De compunctione.* Incipit: *Edeſſena ex urbe benedicta.* Vertit ante Voſſium *Zinus.*

141. *De compunctione & ſalute animæ.* Incipit: *Venite cuncti fratres bonum à me peccatore Ephræm conſilium accipite.* Convenit ex parte quæ p. 233. ſequitur & Græce in MS. Cæſareo occurrit. Vide Lambec. T. 3. p. 108.

148. *De pœnitentia & confeſſione.* Incipit: *Diſcamus o peccatores quid ſit miſericordia.* Verterat & *Zinus.*

150. *De pœnitentia & confeſſione.* Incipit: *Ne ergo vano percellamur timore.*

ibid. *De pœnitentia & patientia.* Incipit: *Quis obſecro ſecum cogitans.*

157. *Sermo adhortatorius de patientia & compunctione:* Incipit: *Creator noſter DEUS.*

161. *De patientia, & conſummatione ſeculi ac ſecundo adventu Domini.* Incipit: *Illuſtris eſt vita juſtorum.* In quodam MS. Vaticano refertur ad S. Chryſoſtomum.

179-185. *Aliquot interrogationes ac reſponſiones.* Incipiunt: *Quomodo blaſphematur DEUS?* Græce in MS. Cæſareo. T. 3. Lambec. p. 108.

187. *De abrenunciatione in S. baptiſmo facta & de variis inferni tormentis.* Incipit: *Abrenunciatio quam in baptiſmo facimus.*

197. *De recordatione mortis, & de virtute ac divitiis.* Incipit: *Morem oportet gerere illi qui dicit, conſolamini invicem & ædificate alterum.*

200. *De reſurrectione mortuorum.* Incipit: *Quid ſibi vult ſermo ille ſcriptus, nihil intulimus in mundum.*

214. *Ad-*

Digitized by Google

T. I. pag. 214. *Adverſus illos qui dicunt reſurrectionem mortuorum non eſſe.* Incipit: *cum Ethnicis ſentis.*

228. *De iis quæ poſt crucis apparitionem in judicio revelanda ſunt.* Incipit: *Audiſtis chariſſimi.*

231. *De judicio & retributione.* Incipit: *Adeſte fratres mei omnes, & me Ephram* &c. Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 106. num. decimo ſexto.

242. *De futuro judicio.* Incipit: *Si quando peccatum aliquod perpetraturus ſis.*

245. *Threni ſive lamentationes de divina retributione.* Incipit: *immenſam atque ineffabilem DEI benignitatem cernis, anima mea.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 105.

247. *De die judicii, threnus.* Incipit: *exquiſitum judicium æquisſimi judicis.*

Ibid. *Alia lamentatio ex S. Ephræmi Doctrina.* Incipit: *Recordatus ſum diei illius, atque contremui.*

248. *Alia lamentatio ad Animam negligentem.* Incipit: *Anima obſecro ne concidas.*

249. *Pia animæ pœnitentis & ad DEUM recurrentis precatio ex doctrina S. Ephræm.* Incipit: *Hei mihi, hei mihi, maximis peccatis prægravato.*

p. 252. *Oratio ad Deum.* Incipit: *DEUS juſte & laudabilis.* Additæ ibidem aliæ precationes ex variis Ephræmi homiliis editis excerptæ.

T. 2. præmittuntur *variæ S. Ephræmi ſententiæ* ex ejus vita & collationibus SS. antiquorum Patrum ſelectæ. Confer *Apophthegmata Ephræmi* quæ Græce & latine dedit Cotelerius T. I. monument. Eccleſ. Græcæ p. 431. ſq.

p. 261. *Narratio ad Monachos de ſua converſione.* Incipit: *S. Abbas Ephræm accedentibus ad ipſum fratribus de ſeipſo utilitatis cauſſa enarravit.* Propter hoc ipſum exordium Natalis Alex. Hiſt. Eccleſ. Sec. IV. f. 136. facile ait ſe adduci ut hoc ſcriptum Ephræmi non eſſe credat.

267. *Canticum ſpiritale in laudem & amorem doctrinæ ac Sapientiæ.* Ex Syriaco traductum. Incipit: *Largire o DEUS doctrinam amanti doctrinam.*

T. 2. p. 468. *De Monachis ac de turture.* Incipit: *turturi viduato comparavit te ſeculo abdicatum Propheta o Monache.*

470. *De perfectione qua praditum eſſe decet Monachum.* Incipit: *Anno præterito ad me acceſſere quidam.*

479. *De panoplia ſpiritali ad religioſos ac Monachos.* Incipit: *Panopliam ejusmodi poſſidere debet.*

483. *De agone ſpiritali.* Incipit: *in luctaminibus hujus ſeculi.* Antiqua latina verſio edita in Clariſſ. Zaccagnii monumentis Eccleſiæ Veteris p. 114.

487. *Sermo Aſceticus & exhortatorius ad fratres.* Incipit: *Fratres, adſveſcamus benedictionibus.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 105.

493. *Sermo paraneticus de ſecundo Domini adventu.* Incipit: *Reſipiſcamus & pœnitentiam agamus, fratres.*

T. 3. p. 561-584. *Sermo* ſive *liber de pœnitentia.* Incipit: *Pœnitentia fertilis eſt fructus.*

617. *De univerſali reſurrectione & extremo judicio.* Incipit: *Gloria omnipotenti DEO, qui os noſtrum* &c. Antiqua verſio latina edita à Zaccagnio p. 106.

621. *Pia & humilis ad DEUM oratio.* Incipit: *Hei mihi, hei mihi Domine, tanta ſunt vitia atque peccata mea.*

623. *In Noë & de continentia* &c. Incipit: *nonnullos à maligno dracone capi errantes.*

629. *In Lothum, & de tranquillitate ac ſecuritate.* Incipit: *Cum homines voluptatibus deditι cor ſuum* &c.

650. *In Jonam Prophetam & de pœnitentia Ninevitarum.* Incipit: *Jonas Hebraus ex mari reverſus.*

661. *In S. Heliam Prophetam, & in viduam Sareptanam.* Incipit: *Silentium præbete mihi, o fratres.*

678. *Adverſus eos qui Filii DEI naturam curioſe ſcrutari nituntur.* Incipit: *Rex cœleſtis, immortalis Dominus.*

692. *De paſſione Salvatoris noſtri JESU CHRISTI,* Incipit: *Eloqui pertimeſco, & lingua inſtrumento* &c.

697. *Threni S. Virginis Matris Mariæ ſuper paſſione Domini.* Incipit: *Stans juxta crucem pura & immaculata Virgo.*

705. *De S. DEI genitricis Virginis Mariæ laudibus.* Incipit: *Inviolata integra planeque pura ac caſta Virgo.*

708. *Ad*

T. 3. p. 708. *Ad S. DEI genitricem Oratio.* Incipit: *Immaculata & intemerata, incorrupta & prorſus pudica.*

727. *Encomium in SS. quadraginta Sebaſtenos Martyres* qui ſub Licinio paſſi ſunt. Incipit: *Imaginem SS. Martyrum deſcribere cupio.* Confer Lambec. T. IV. p. 74. Surium & Acta Sanctor. IX. Martii, & Combefiſii Bibl. Concianatoriam Tomo VIII.

744. *Sermo de laudibus SS. CHRISTI Martyrum.* Incipit: *Imperitus & inſipiens horridus & incultus pictor.*

761. *De S. Juliano Monacho & Anachoreta Edeſſeno.* Incipit: *Optimus hic atque fortiſſimus inter pietatis pugiles.* Confer de hoc Juliano Acta Sanctor. IX. Junii T. 2. pag 175. ſeq. Meminit hujus vitæ ab Ephræmo ſcriptæ Sozomenus.

775. *Sermo in eos qui in CHRISTO obdormierunt & de vanitate hujus vitæ.* Incipit: *quid ita hodie, charisſimi, ſerio ſeduloq; ſimul hic congregati ſumus.*

Hæc latine Voſſius Tungrenſis, MSS. Græcis Codicibus Vaticanis & Sfortiano atq; duobus Cryptæ ferratæ uſus, quorum unum à *Jona* quodam juſſu *Niconis* ſcriptum A. C. 531. ex ſubſcriptione ſibi perſuaſit in præf. & pag. 812. ſed in numero illo errorem eſſe notat Bernardus de Montfaucon V. C. in Palæographia Græca pag. 48. Meminit is p. 78. etiam Colbertini Codicis, quemadmodum Codicem qui in Bibl. Patrum Oratorii exſtat, laudat Richardus Simon T. 2. Epiſtolarum Gallice editarum Epiſt. 14. pag. 82. & notis ad Gabrielem Philadelphienſem pag. 286. Codices Regios Labbeus in Bibl. nova MSS. nec dubium ex Cæſareanis MSS. de quibus Lambecius T. 1. pag. 117. ſeq. T. 3. pag. 104. ſeq. & T. 4. atque 5. pluribus locis itemque T. 8. plura poſſe Græce proferri quæ Voſſius tantum latine extulit, nonnulla etiam quæ ab illo plane ſunt prætermiſſa, ut T. 4. Lambec. pag. 170. memoratur S. Ephræmi λόγος περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ μισοκάλου δαίμονος. Incipit: πατέρες καὶ ἀδελφοὶ ἀκούσατε, πολλάκις γὰρ ἐχθὲς ὑποβάλλει τῷ ἀνθρώπῳ, λέγων, ἀκμὴν νεώτερος εἶς, ἀπόλαυε τῶν ἐπιθυμιῶν σου. Illud quidem *de Spiritu S* volumen quod Græce evolviſſe ſe teſtatur S. Hieronymus, & animum ſublimis ingenii etiam in translatione cognoviſſe, cap. 115. de S. E. nusquam hodie exſtat quod ſciam, neque illa εἰς τὸν παράδεισον δογματικὰ quæ allegat Syncellus pag. 15. & Syra lingua legiſſe Moſes Mar-

denus

denus videtur. *Græcorum quanta foret utilitas*, inquit Combefiſius in Bibl. Concionatoria, *vel pauca illa prodent quæ Græcum nactus Codicem interpretatione nova poſt Voſſium repræſentavi. Ea mente ac ſenſu Galliæ clerus ad Comitia generalia ex more congregatus JOANNI AUBERTO Collegii Laudunenſis Præpoſito pro ipſius quo fungebatur ejusdem Cleri Interpretis munere juſſerat ut Ephræmi ſanctiſſimi opera utraque lingua vulgaret. Cœpta editio Vitreanis typis, nec ultra ſexaginta folia perducta, cum ſegnius agenti Auberto mors incidit, atque illius irritum conatum fecit.* Ad illam editionem perficiendam nomine cleri Gallicani Vaticanos Codices expetenti Abbati cuidam, uſum eorum negatum legas in Tillemontii memoriis Hiſt. Eccleſ. Tomo VIII. p. 750. Laudandus ſane Voſſius Tungrenſis quod tot pia præclari Doctoris opuſcula undique collegit & verſione atque ſcholiis eruditis illuſtravit, etſi Græca ſimul ab eo edita multi eruditi optarunt; Cæterum notandum non omnia Voſſium è Græcis vertiſſe, aut primum transtuliſſe, ſed uſum eſſe antiquioribus latinis quas in Bibliothecis reperit verſionibus. Confer ejus ſcholia ad ſermon. de transfiguratione Domini T. 3. p. 691. ſeq. tum etiam editis Ambroſii Camaldulenſis (cujus præfationem quoque ad Coſmum Medicem ſua ad Pontificem Sixtum V. Epiſtola imitatus eſt, ut notatum Lambecio lib. 1. pag. 123.) & Petri Franciſci Zini, Juliique Clementis. Quod vero Ambroſii & Zini quorum verſiones interpolavit ne meminiſſe quidem dignatus eſt haud minus ideo reprehenſionem virorum doctorum incurrit, quam quod partes in Codicibus quibus uſus pro lubitu divulſit ac diſcerpſit. Antiqua verſio latina duorum S. Ephræmi ſermonum à Clariſſ. Viro *Laurentio Alexandro Zacagnio* * edita è Codicibus Vaticano & Caſanatenſi illa ipſa eſt, quam paucis interpolatam Voſſius pap. 617. & 483. exhibuerat, ut conferenti apparebit. Atq; ante aliquot ſæcula jam ſermones varios S. Ephræmi latine fuiſſe translatos conſtat vel ex *Vincentio Bellovacenſi* qui XV. 87. ſpeculi Hiſt. refert ſe legiſſe S. Ephræmi *opuſcula de pœnitentia*, *de luctaminibus ſæculi, de compunctione cordis*, *de beatitudine animæ*, *de reſurrectione & de die judicii.* Eadem *Jo. Trithemius* commemorat, additque alia *de contritione cordis*, *de cogitationibus*, *de prædicatione dura*, *de celebratione dura & Planctu ſuper Edeſſenam urbem.* Nam de Spiritu S. volumen ex Hieronymo repetitum non à Trithemio inſpectum exiſtimo, quia alioqui prima verba libri adjungere, ut in aliis fecit, non intermiſiſſet.

Quæ

* In Collectaneis monumentorum Veterum Eccleſiæ Græcæ, Rom. 1698. 4.

Quæ *Ambroſius Camaldulenſis* vertit hæc ſunt: 1. *De pœnitentia.* Incipit: *Dilectiſſimi, nihil ſanctæ charitati præferimus, multa enim negligendo peccavimus diebus ſingulis & horis & momentis.* 2. *de charitate & extremo judicio.* 3. *de judicio & reſurrectione.* 4. *de vita & exercitatione Monaſtica.* 5. *quod non oporteat ridere ſed flere & lugere.* 6. *ad animam negligentem.* 7. *ad Monachos de SS. Patribus qui illo tempore requieverunt.* 8. *de armatura Monachi & quod oporteat Monachum veluti militem in acie ſemper aſſiſtere.* 9. *de pœnitentia & converſione.* 10. *de ſecundo Domini adventu.* 11. *de timore DEI.* 12. *de anguſtia qua premitur anima cum ex pugna contra ſe hoſtis, infirmior fit.* 13. *de compunctione.* 14. *de paſſione Domini Salvatoris.* 15. *ad eos qui Filii naturam ſcrutari volunt.* 16. *de Antichriſto.* 17. *de virginitate.* 18. *de laudibus Martyrum.* 19. *Laudatio S. Joſephi Patriarchæ.* Prodierunt Argentorati typis Martini Schureri A. 1509. 4. & 1585. 8. Ex his Ephræmi ſermonibus ſunt quos *Gallice* dedit *Petrus Cueveret.* Pariſ. 1520. ſub titulo *la fleur de predication.* Germanice vero *Jo. Schwaigerus, Mogunt.* 1565. 8. Male ſermones XXI. ex Ambroſii verſione numerat Lambecius T. 1. p. 121. eumque ſecutus Warthonus appendice ad Cavei hiſt. literar. pag. 84. edit. Genevenſ. Unde fallitur etiam Tentzelius p. 281. diſſ. ſelect. qui tamen eodem loco recte editionem Opuſculorum Ephræmi Colonienſem A. 1547. 8. apud Noveſium, alios quam ab Ambroſio translatos ſermones complecti obſervat, in qua Voſſius *ſermonem de transfiguratione*, incerto interprete legit.

Petrus Franciſcus Zinus Canonicus Veronenſis Venet. 1574. hæc à ſe Ephræmi opuſcula latine verſa in lucem edidit, plura etiam pollicitus: 1.) *De timore animi.* 2.) *Preces.* 3.) *De virtutibus & vitiis.* 4.) *De gratia DEI.* 5.) *de lingua morbo & cæteris vitiis.* 6.) *De compunctione.* 7.) *De pœnitentia & confeſſione.* 8) *Reprehenſio ſui ipſius atque confeſſio.* 9.) *De charitate.* Incipit: *Si tibi ea poteſtas conceſſa ſit, frater chariſſime, ut omnibus linguis loquaris.* 10.) *De vita ſpirituali ad novum Abbatem capita XCIII.* 11.) *De exercitatione.* Incipit: *qui te ad virtutem ac pietatem exerces, attende tibi & cave ne dies tuos in rebus inanibus conſumas.* 12.) *Eorum correctio qui cum vitioſe vivant, honores petunt.* 13.) *De virginitate & caſtitate.* 14.) Alius ſermo *de caſtitate.* 15.) *Beatitudines* LV. 16.) *Beatitudines aliæ.* 17.) *De recta vitæ ratione capita LXXXIX.* Incipiunt: *Si rectam vivendi rationem diligis, humilitatem amplectere.* 18.) *De beatitudine & miſeria.* Nonnulla Ephræmi opuſcula ex Zini interpretatione Dillingæ etiam prodiiſſe ſcribit

 Simle-

Digitized by Google

Simlerus, & ex eo Labbeus T. I. pag. 285. de S. E. Nimirum A. 1562. atque adeo ante editionem Venetam quam recenſui. *Sunt enim mihi ad manus* (accuratiſſimi Ittigii verba ſunt præf ad Librum de Bibliothecis Patrum p. LXXIII.) *divina quædam S. Ephram opera è Græca lingua in latinam verſa Petro Franciſco Zino interprete, Dillingæ* 1562. *apud Sebaldum Mayer.* At enim Tentzelius p. 281. diſſ. ſelect. negat quod Dillingana editio Zino debeatur, *quæ enim Dillingæ A.* 1563. *impreſſa mihique ad manus ſunt, obſtetricante* Jacobo Menchuſio Belſtano *lucem publicam adſpexerunt, qui in dedicatione refert duos ſibi ad manus fuiſſe antiquos Codices latinos MSS. ob Varias Lect. nonnibil diſcrepantes. Duabus quoque partibus abſolvuntur opuſcula Ephrami ab ipſo edita, prior conſtat libellis* quinque de tremendo die judicii & reſurrectione univerſali, de jucunditate & gaudio ſupernorum civium & regni cœlorum, de munditia animæ & laudibus CHRISTI, *poſterior continet* monita B. Ephræm de defectu religionis, de pœnitentia. *Gallice* vertit pleraque *Franciſcus Fevardentius* Pariſ. 1579. 1583. 1590. 1602. 8.

Gerardi Voſſii Tungrenſis editio quam totam recenſent Labbeus Caveusque, primum lucem vidit Romæ tribus Vol. quorum I. 1589. II. 1593. * & III. 1597. fol. prodiit. Recuſa Colon. 1603. & 1619. (cujus editionis exemplaribus quibusdam præfixus A. 1675.) & Antwerp. 1619. Sermones aliquot ex ejusdem interpretatione prodierant Romæ 1582. 4. & Ephræmus de paſſione CHRISTI & threni ſanctiſſ. Virginis prope crucem ſtantis ibid. 1585. 12. Pariſienſem editionem Operum Ephræmi ex Voſſii verſione memorat Combefiſius in Bibl. Concionatoria, memoriæ ni fallor lapſu pro Antwerpienſi, niſi Claudii de Chautelou Bibliothecam Aſceticam Pariſiis A. 1661. 4. ſex voluminibus editam intellexit, cujus tomo 2. & 3. multa Ephræmi latine continentur. Quæ in Voſſiana editione deſiderantur Ephræmi *Cantica in Nativitatem Domini & Epiphaniam* ſive *de Maria & Magis*, ex Syriaco latine reddita per *Abrahamum Ecchellenſem*, vulgavit *Jo. Baptiſta Marus* ** presbyter Romanus J. U. D. & Collegiatæ Eccleſiæ S. Angeli in foro piſcium Canonicus. Rom. 1645. 4.

XII. Cum

* Emendandæ Tentzelii diſſ. ſelectæ p. 279. ubi legitur editionem Anni 1589. recuſam auctius A. 1593.

** Idem Marus edidit ſermones aliquot S. Auguſtini è Bibl. Vaticana & Barberina cum notis Rom. 1644. 4. Ejus ſermonem in natali S. Johannis Baptiſtæ. ibid. 1647. 4. Acta SS. Martyrum Patermuthii Copretis & Alexandri. 1645. 4. Victoris Papæ III. ſermones. 1615. 8. & Petri Damiani Opuſcula de Viris illuſtribus Caſinenſibus. 1655. 8.

XII. Cum Ephræmo Syro, de quo hactenus dixi, non confundendus Ephraim itidem Syrus ex Comite Orientis Antiochiæ (circa A. C. 526. teſte Theophane & Evagrio IV. 6.) Epiſcopus A. 545. cujus mentio in vita Simeonis Stylitæ junioris T. 5. Maji p. 317. 335. quique laudatur Actione X. Concilii Chalcedon. & ex cujus ſcriptis excerpta ap. Photium Cod. 228. & 229. ubi verba *ὃς τῶν ἱερῶν τῆς Ἀντιοχείας ἡγεῖτο*, A. Schottus † male vertit *qui de ſacris Antiochiæ legibus narrat*, ſenſus enim eſt ſacra tunc Antiochiæ moderatum ſive Eccleſiæ Epiſcopum fuiſſe, ut notavit Pearſonius part. I. Vindic. Ignatii cap. 10. Vixit adhuc A. C. 546. quo ſubſcripſit Juſtiniani Imp. edicto adverſus tria capitula *ſui potius honoris quam veritatis dilector*, ut ſcribit Facundus ſub extremum libri IV.

Ephræmus CPolitanus qui verſibus Jambicis Chronicon ſcripſit, MS. in Bibl. Vaticana, ex quo ſubinde quædam allegat Allatius de conſenſu utriusque Eccleſiæ pag. 699. 701. ſq. 725. 776. & de Pſellis p. 42. Scripſit circa Sæculi XIV. ut videtur initia.

Ephræmi Cherſonis Epiſcopi (Al. Archi-Epiſcopi & Martyris) ſermonem *περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κλήμεντος* p. 90. de Simeonum ſcriptis memorat Allatius. Incipit: *ἐξελθόντος Φιλίππου τοῦ Ἀποςόλου Γαλιλαίας*. Alium ſermonem memorat idem p. 93. & 96. *περὶ τοῦ θαύματος τοῦ εἰς παῖδα γενομένου παρὰ τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ Ἀποςόλου Κλήμεντος*. Incipit: *Θαυμαςὸς ὁ Θεὸς ἐν ἁγίοις αὐτοῦ ἐυκαιρον μετὰ τοῦ Προφήτου*. Hunc poſteriorem latine dedit Surius 29. Nov. Græce & latine Cotelerius T. I. Patrum Apoſtolicor. ad calcem Clementinorum pag. 811. edit. Amſt.

Ephraim Monachus & Hegumenus in Monaſterio S. Pauli Latris in Patruo cujus mentio in nota codici antiquo Græco Operum Ephræm Syri adjuncta apud Montfauconum p. 78. Palæographiæ Græcæ.

Ephraim Mylaſſæ in Caria Epiſcopus, & ab hoc diverſus

Ephraim Cariæ, Monachus, unus è Melodis ſive Hymnographis Græcorum.

ADDEN-

† Decepit Schottus, Uſſerium, Sirmondum, Blondellum, Rivetum & Albertinum p. 886. de Eychariſtia, quos reprehendit Colomeſius p. 68. Obſerv. ſacrar.

ADDENDA ET EMENDANDA.

PAg. 5. *v. ult. adde*: Anaſtaſii verſio latina ſcholiorum ad Dionyſium edita quidem non eſt ſed MS. adhuc exſtat in Codice Colbertino de quo Nourrius p. 210. Apparatus ad Bibl. Patrum, & in Bituricenſi de quo Labbeus T. 1. de Script. Eccleſ. p. 67. ſeq. In Præfatione ad Carolum Calvum præmiſſa teſtatur Anaſtaſius ſe ſigno Crucis ſcholia Maximi à Johannis Scythopolitani Antiſtitis ſcholiis diſtinxiſſe.

Pag. 7. De *S. Hierotheo* ex cujus Θεολογικαῖς στοιχειώσεσι & ἐρωτικοῖς ὕμνοις quædam affert Dionyſius cap. 3. & 4. de divinis Nom. vide Halloixium T. 1. Scriptor. Oriental. p. 600. ſeq. Nic. Antonium lib. 1. Bibl. Vet. Hiſpan. c. 19. pag. 87. ſeq. & Tho. Ittigii τοῦ μακαρίτου diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 121. ſeq. Celebratur in Menologiis & Martyrologiis 4. Octobr.

Pag. 8. Veterum locis, Hermæ verba laudantium adde Clementis Eclogas ἐκ τῶν προφητικῶν §. 45. edit. Combefiſii, ubi habes verba ex lib. 2. mandato 5. In Eccleſiis δεδημοσιευμένον Hermæ librum ſcribit Euſebius III. 3. Hiſt. quod Valeſius reddit, *publice legi*. Rufinus; *in nonnullis Eccleſiis legitur*.

Pag. 32. Canones Apoſtolorum κανονικαὶ διατάξεις vocantur in Concilio Nicæno II. T. 3. Binii p. 486. ubi Canon. 53. laudatur. *Plurimos conſenſum non præbere facilem* fatetur Dionyſius Exiguus in præf. ad verſionem ſuam, quam in gratiam Laurentii cujusdam veteris tranſlationis confuſione offenſi concinnavit. *A quibusdam Apocryphos dici* agnoſcit etiam Iſidorus Mercator in præfatione.

Pag. 33. De Canonibus Antiochenis qui prærer rem ad Apoſtolos referuntur, adde hæc Concilii Nicæni II. T. 3. Binii p. 485. ἐν τῇ κατὰ Ἀντιόχειαν συνόδῳ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἴρηται τοῦ μηκέτι πλανᾶσθαι εἰς τὰ εἴδωλα τοὺς σωζομένους, ἀλλ' ἀντεικονίζειν τὴν Θεανδρικὴν ἄχραντον στήλην τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Pag. 43. Conſtitutiones Apoſtolicas apud Arabes & Abysſinos ferri notavit Stephanus le Moyne notis ad Varia Sacra p. 685. Ex Arabico tranſtulit nuper V. C. Jo. Gagnierius, & paullo ante obitum A. 1711. in lucem edidit Vir inopina & dolenda jactura hiſce litteris ereptus Jo. Erneſtus Grabe. De Canonibus Apoſtolicis apud Abysſinos, vide Jobi Ludolfi commentar. ad Hiſt. Æthiop. p. 330.

Pag. 38.

Pag. 38. *v. ult.* Epiſtolam pſeudo Evodii, Φῶς inſcriptam, Rev. D. Jo. Andreas Schmidius in Hiſtoria Sæculi primi fabulis variorum maculata, Helmſt. 1700. 4. p. 5. refert ad Evodium Uzalenſem. Sed Evodius iſte latine ſcripſit. Præter hunc fuit & alius Evodius Monachus Græcus de quo Caveus in diſſ. de ſcriptoribus dubiis, tum Evodius Conſul A. C. 386. quo nihil unquam juſtius fuiſſe ſcribit Severus Sulpicius in vita S. Martini c. 20. Neutri tamen horum quicquam cum illo Epiſtolæ ſuppoſititiæ auctore commune eſſe exiſtimo.

Pag. 33. Brevior Juſtini Apologia dicitur etiam πρότερα ab Euſebio IV. 17. Hiſt.

Pag. 56. Apud Gorionidem Tryphonis nomen non ſcribitur תריפון ſed טופון

Pag. 59. *v. ult.* Κοσμικὰς ἀρχοντας Euſebius opponit ἀρχουσιν ἐκκλησιῶν, quo nomine Epiſcopos appellat in extremo capitis 24. libri V.

Pag. 60. *v.* 1. Commentarios in Geneſin ſcripſiſſe Juſtinum notatur in Centuriis Magdeb. II. 10. p. 163. auctore laudato S. Hieronymo. Sed non memini ubi hoc teſtetur Hieronymus.

Pag. 69. lege *Renatus Maſſuetus*.

Pag. 73. *v. ult.* Etiam ad alios ἀρχοντας ἐκκλησιῶν ſimiliter litteras ab Irenæo, pacis ut nomen ejus ſonat ſtudioſiſſimo miſſas Euſebius teſtatur. Alius Irenæus junior, ad quem plures S. Ambroſii Epiſtolæ.

Pag. 76. adde adjurationem in ſepulchro T. Flavii Dionyſii, apud Montfauconum p. 424. Diarii Italici. Et *p.* 79. adde adjurationem Anaſtaſii Sinaitæ in Hodego p. 218. qua librarios obteſtatur ut imaginem crucifixi eo in loco ſingulari quodam modo à ſe delineatam addere ne negligant, etſi Gretſerianæ editionis illam à genuina imagine Anaſtaſiana, qualis in Cæſareo Codice exſtat, plurimum diſcrepare docet Lambecius III. p. 165.

Pag. 95. Cum Theophilo, cui Hippolytus librum de Antichriſto dicavit, idem forte κράτιστ☉ Θεόφιλ☉ quem alloquitur Methodius apud Epiphan. T. 1. p. 540. 560. 590. De Theophilo Alexandrino confer Raynaudum T. 8. Opp. p. 242. ſeq.

Pag. 79. adde Hermiam Abydi Epiſcopum, qui interfuit Concilio Chalcedonenſi.

Pag. 99. *in Indice, adde:* Creſcens Cynicus, T. 157.

Pag. 104. *Antigeni Martyri.* An Athenogeni? Latine eundem hymnum Poſſevinus excudi curavit in calce Tom. 1. Bibl. ſelectæ.

Pag. 112. Fragmentum inſigne ex Clementis Alex. libro I. περὶ Προνοίας exſtat apud Anaſtaſium Sinaitam quæſt. XCVI.

Pag. 188. Alius *Abercius* quem Alphei Apoſtoli F. ajunt fuiſſe, Vide Papebrochium T. 6. Maji p. 368.

Pag. 193. Quæ de antiquiore *Serapione* Martyre ſub M. Antonino feruntur in Actis Apocryphis Meletii Ducis T. 5. Maji p. 443. tanquam parum certa omitto.

Pag. 194. Scriptoribus deperditis Sæculi II. addendus ANONYMUS, cujus jambos adverſus Marcum hæreticum profert S. Irenæus lib. I. & ex eo Epiphanius hæreſi XXXIV. emendavit Scaliger ad Euſeb. num. 2156. Vide & Stephanum le Moyne not. ad Varia ſacra p. 684.

Pag. 196. Tho. Smithi Miſcellanea priora Londini recuſa ſunt A. 1710. 8. Smithus ipſe anno poſt extinctus.

Pag. 199. pro BUDAS, leg. JUDAS.

Pag. 201. Ex Ægyptiaca Theologia hæreſin Valentini patria Ægyptii repetit Illuſtris D. Hooperus, Epiſcopus Bathonienſis & Wellenſis in conjecturis de Valentinianorum hæreſi, editis Lond. 1711. 4.

Pag. 203. S. Hippolytus Arabum Metropolitanus dicitur in Actis S. Aureæ ſub Alexandro Imp. paſſæ. Vide Acta Sanctor. T. 7. Maji p. 319.

Pag. 225. C. A. H. eſt Chriſtophorus Auguſtus Heumannus, qui eandem de auctore Philoſophumenon conjecturam ſuam produxit in ſchediaſmate de libris anonymis p. 61. ſeq.

Pag. 259. De ſacris libris Slavonica lingva Sec. IX. lectis vide etiam Papebrochium in propylæo ad Acta Sanctorum Maji p. * 137. ſeq. & in paralipomenis p. 70.

Pag. 263. Epiſtola Dionyſii Alex. ad Paulum Samoſatenum edita etiam latine eſt à Clariſſ. Montfaucono inter S. Athanaſii opera, ut notavi p. 314. in Athanaſii Scriptis num. 87.

F I N I S.

LEONIS ALLATII DE NILIS ET EORUM SCRIPTIS DIATRIBA.

recuſa
ad editionem Romanam
Anni MDCLXVIII.
adjectis ſupplementis & animadverſio-
nibus

JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud THEODOR. CHRISTOPH. FELGINERUM.

Digitized by Google

Digitized by Google

Reverendo,

&

de Eccleſiaſtica omni atque litteraria re meritiſſimo Seni

GUILELMO CAVE,

SS. Theol. Profeſſori & Canonico Windeſorienſi,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

ÆQuiſſimum eſſe judico, VIR VENERANDE, extare aliquod publicum pignus obſervantiæ in Te meæ, & grati animi teſtimonium. Cum enim immortalibus ſcriptis Tuis jam pridem devinxeris Tibi omnes, quicunque veteris Eccleſiæ monumentorum ſtudio ducuntur, (ecquis autem illis non libenter animum intendat paullo humanior Chriſtianus?) me certe ita obligaſti, ut pro tam multis quæ in iisdem me egregia docuiſti docesque quotidie, nullas ſatis dignas gratias Tibi me poſſe perſolvere, lubens agnoſcam ac profitear. Atque hoc commune habeo cum optimo cive ac Doctore quondam meo præſtantisſimo, nunc beatis cœlitibus adſcripto D. THOMA ITTIGIO, qui donec vita frui ipſi licuit, Te inter præcipua ætatis noſtræ ornamenta ſuſpexit, & quantopere amicitiam Tuam coleret, publicè etiam libenter eſt teſtatus. Accipe igitur & à me teſſeram ac prædem meæ meritorum tuorum æſtimationis hoc Allatii de Nilis opuſculum, Tibi pridem ex merito etiam laudatum, meo autem qualicunq; ſtudio jam expolitum, quod ubi Tibi probari intellexero, cætera etiam docti illius Viri de Pſellis, Simeonibus, Georgiis, Methodiis & de libris Eccleſiaſticis Græcorum ſcripta ſimiliter ſuppleta & illuſtrata prælis ſubjici curabo. Interim ut amorem Tuum plus ſemel jam teſtatum mihi ſerves, etiam atq; etiam te rogo, uti neque ego deſinam apud DEUM pro ſalute Tua vota facere, eumque precari ut vires ac valetudinem Tibi firmet, quo diutius Eccleſiæ Tuæ Anglicanæ eſſe decori & rem literariam quod facis inſigniter ornare atque amplificare posſis. Vale, Vir meritisſime. Scripſi Hamburgi VII. Cal. Octobr. Anni Chriſtiani cIↄ IↄccXI.

)(2 STE-

STEPH. GRADIO SUO
LEO ALLATIUS.

ANnimadverti ſæpe, Collega ſuaviſſime STEPHANE GRADI, inter cæteros litterarios labores meos maxime placere tibi, maximeque probari, quos ad Scriptorum omnis litterarum generis memoriam aſſerendam collocavi, non ſolum ut monumenta eorum temporis injuria male mulctata ſuæ integritati, ſuoque nitori reſtituerem, in lucemque proferrem, ſed etiam ut illos inter ſe diſtinguerem, provideremque ne quis aliena vel gloria frueretur, vel invidia laboraret. Uſu enim venit, ut noſti, ſæpiſſime, ut homines errore ducti alios pro aliis temere & inexplorato accipiant. Quo fit, ut veri Auctores operum à poſſeſſione famæ laboribus vigiliiſque ſuis partæ dejiciantur; adeoque præcipuus virtutis doctrinæque fructus intereat, & ut viri ingenio & eruditione præſtantes illud à Thucydide propoſitum *ἐς ἀεὶ κτῆμα* ſecuro animo ſpectare non poſſint, nec ſatis audacter cum Flacco gloriari poſſint,

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique ſitu Pyramidum altius.

neque poſt editos laborioſo nixu ingenii ſui partus manſuro illorum delectari fructu, eaque cogitatione obruta ſuſceptorum in pariendo dolorum memoria ad concipiendos alios aliosque fœtus exurgere.

Hujus autem, quem dixi, erroris præcipuus fomes exiſtit ex Homonymia ſcriptorum, cui idcirco obviam ire enumerando diligenter ſingulos eodem vocabulo inſignes, & ſua cuique facta, ſua ſcripta tribuendo, genus ſcribendi videtur non mediocris de re litteraria meriti. Quod quidem à Græcis propoſitum habemus. Nec vero, ut mea fert opinio: hanc eandem diligentiam in Latinis Scriptoribus requireremus, ſi integris eorum monumentis inter tot litterarias clades liceret frui.

Cæterum hoc ſcribendi genus cui quæſo convenientius eſt, quam viro, qui rem Catholicam agit, cum hac in parte videatur cauſa Eccleſiæ Catholicæ laborare, & adverſariorum telis inprimis patere. Nam cum ad veritatem Religionis rite perſuadendam magnum momentum poſitum ſit in fide monumentorum à ſanctis Viris conſcriptorum, cumq; petita inde argumenta ad ſtabiliendas veras Eccleſiæ notas validiſſima ſint, hoc tam egregium telum imbelle plerumque & ſine

ictu

Digitized by Google

iſtu faciunt abſurdæ quædam, & ineptæ auditiones, quæ in hoc genere paſſim occurrunt in libris; eoque fit, ut veris & ſolidis hac de re ſcriptis auctoritas deſit. Neque enim alio ad tuendam pertinaciam ſuam clypeo hæretici in hujuſmodi controverſiis uti ſolent, quam ut audacter negent vera eſſe ſcripta, quibus Catholica dogmata aſſeruntur. Quin ultro nos inſimulant levitatis, & ridendos eſſe contendunt, cauſamque ſuam egregie ſe præſtare credunt objiciendis nobis laudatis monumentis, quorum titulo inſcripta circumferuntur plurima vere abſurda & levia.

Quandoque itaque ſanctiſſimi Anachoretæ Nili epiſtolas ex variis Bibliothecis hinc & illinc depromtas in lucem conſilium eſt proferre, ſtatui illis adjicere Diſſertationem de omnibus Scriptoribus, qui hoc idem vocabulum ferunt.

Hoc tantum interim addam, nihil me in hoc argumento adducere, quod tibi novum ſit atque incompertum. Non ſum talpa; video ſenticetum & fateor, nec erubeſco. Et tu, nec de hoc dubito, unam hanc mihi candide noxam mittes, alio enim ſcopo lapidem movi. Tranſmitto tibi hanc Diatribam, non ut me magiſtro aliquid de novo perdiſcas, non ut eruditionem tuam adaugeas. At qui? ut caſtiges, retexas, immutes, nubes demas, tandem ut capta mentis ſeveritate configas, & ſi lubet, prorſus aboleas. Laudabis ergo propoſitum. Utere, dum polles, dominio, & ipſe jam ad opus ipſum manus admove.

Ante me alii quoque adnotarunt ſub hoc nomine NILI multos extitiſſe ſcriptores Theologos, Patres, Epiſcopos, cum Martyrii, cum confeſſionis laudibus præſtantiſſimos. Id non inficior; verum eſt. Et ne circa alia, atque alia tempora erremus, eadem ætate, iiſdemque temporum ſpatiis ſcribebant, & cum Nilo, Nilo Scholaſtico, Nilo Diacono, Nilo Monacho per litteras colloquebatur Iſidorus Peluſiota, & Nilus hic noſter, cujus nunc epiſtolas publicamus, de quibus nihil præter ea, quæ laudati viri ſcripſere, exploratum habemus; ſicuti incompertum eſt, an aliquid ſcripſerint. Ut autem ordine rem aggrediamur ante alios uti ætate antiquior, & Corona Regia illuſtrior, primum ſibi locum habeat I.

NILI,

APPROBATIONES.

CUm plures extiterint cognomines Nili, qui de dogmatibus Fidei varie admodum, & diverſe ſcripſerunt, ut Orthodoxi ſecerni ab Heterodoxis queant, Vir Clariſſimus & eruditiſſimus LEO ALLATIUS Diatribam hanc de Nilis contexuit, in qua ætatem, qua vixerunt, fidem, quam ſectati ſunt, libros, quos concinnarunt, & alia id genus in eorum plenam cognitionem ad liquidum oſtendit, ſcriptorum autoritate ſolidiſſime fultus. Quæ elucubratio eruditione non minus, quam ſtyli lepore condita utilitatem ſimul, ac voluptatem, quibuscunque eam evolverint, certo allatura eſt. Quapropter cum Rev.mus P. Magiſter Sacri Palatii mihi injunxerit, ut mea de illa judicium proferam, inhæſitanter autumo, quam digniſſimam eſſe, ut quam primum per manus omnium pervolitet, mediiſque typis lucem conſpiciat. Romæ in Monaſterio S. Stephani ſupra Cacum die 5. Maji 1667.

D. Clemens TOSIUS Abbas Silveſtrinus, & S. Cong.nis Indicis Conſultor.

Imprimatur
Fr. Hiacinthus Libellus, Sac. Palat. Apoſt. Mag.

Digitized by Google

STEPH. GRADIO SUO
LEO ALLATIUS.

Annimadverti ſæpe, Collega ſuaviſſime STEPHANE GRADI, inter cæteros litterarios labores meos maxime placere tibi, maximeque probari, quos ad Scriptorum omnis litterarum generis memoriam aſſerendam collocavi, non ſolum ut monumenta eorum temporis injuria male mulctata ſuæ integritati, ſuoque nitori reſtituerem, in lucemque proferrem, ſed etiam ut illos inter ſe diſtinguerem, viderem que ne quis aliena vel gloria frueretur, vel invidia laboraret. Uſu enim venit, ut noſti, ſæpisſime, ut homines errore ducti alios pro aliis temere & inexplorato accipiant. Quo fit, ut veri Auctores operum à posſesſione famæ laboribus vigiliisque ſuis partæ dejiciantur; adeoque præcipuus virtutis doctrinæque fructus intereat, & ut viri ingenio & eruditione præſtantes illud à Thucydide propoſitum *εἰς ἀεὶ κτῆμα* ſecuro animo ſpectare non posſint, nec ſatis audacter cum Flacco gloriari posſint,

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique ſitu Pyramidum altius,

neque poſt editos laborioſo nixu ingenii ſui partus manſuro illorum delectari fructu, eaque cogitatione obruta ſuſceptorum in pariendo dolorum memoria ad concipiendos alios aliosque fœtus exurgere.

Hujus autem, quem dixi, erroris præcipuus fomes exiſtit ex Homonymia ſcriptorum, cui idcirco obviam ire enumerando diligenter ſingulos eodem vocabulo inſignes, & ſua cuique facta, ſua ſcripta tribuendo, genus ſcribendi videtur non mediocris de re litteraria meriti. Quod quidem à Græcis propoſitum habemus. Nec vero, ut mea fert opinio: hanc eandem diligentiam in Latinis Scriptoribus requireremus, ſi integris eorum monumentis inter tot litterarias clades liceret frui.

Cæterum hoc ſcribendi genus cui quæſo convenientius eſt, quam viro, qui rem Catholicam agit, cum hac in parte videatur cauſa Eccleſiæ Catholicæ laborare, & adverſariorum telis inprimis patere. Nam cum ad veritatem Religionis rite perſuadendam magnum momentum poſitum ſit in fide monumentorum à ſanctis Viris conſcriptorum, cumque petita inde argumenta ad ſtabiliendas veras Eccleſiæ notas validisſima ſint, hoc tam egregium telum imbelle plerumque & ſine

ictu

ictu faciunt abſurdæ quædam, & ineptæ auditiones, quæ in hoc genere paſſim occurrunt in libris; eoque fit; ut veris & ſolidis hac de re ſcriptis auctoritas deſit. Neque enim alio ad tuendam pertinaciam ſuam clypeo hæretici in hujusmodi controverſiis uti ſolent, quam ut audacter negent vera eſſe ſcripta, quibus Catholica dogmata aſſeruntur. Quin ultro nos inſimulant levitatis, & ridendos eſſe contendunt, cauſamque ſuam egregie ſe præſtare credunt objiciendis nobis laudatis monumentis, quorum titulo inſcripta circumferuntur plurima vere abſurda & levia.

Quandoque itaque ſanctisſimi Anachoretæ Nili epiſtolas ex variis Bibliothecis hinc & illinc depromtas in lucem conſilium eſt proferre, ſtatui illis adjicere Diſſertationem de omnibus Scriptoribus, qui hoc idem vocabulum ferunt.

Hoc tantum interim addam, nihil me in hoc argumento adducere, quod tibi novum ſit atque incompertum. Non ſum talpa; video ſenticetum & fateor, nec erubeſco. Et tu, nec de hoc dubito, unam hanc mihi candide noxam mittes, alio enim ſcopo lapidem movi. Transmitto tibi hanc Diatribam, non ut me magiſtro aliquid de novo perdiſcas, non ut eruditionem tuam adaugeas. At qui? ut caſtiges, retexas, immutes, nubes demas, tandem ut capta mentis ſeveritate configas, & ſi lubet, prorſus aboleas. Laudabis ergo propoſitum. Utere, dum polles, dominio, & ipſe jam ad opus ipſum manus admove.

Ante me alii quoque adnotarunt ſub hoc nomine NILI multos extitiſſe ſcriptores Theologos, Patres, Epiſcopos, cum Martyrii, cum confeſſionis laudibus præſtantisſimos. Id non inficior; verum eſt. Et ne circa alia, atque alia tempora erremus, eadem ætate, iisdemque temporum ſpatiis ſcribebant, & cum Nilo, Nilo Scholaſtico, Nilo Diacono, Nilo Monacho per litteras colloquebatur Iſidorus Peluſiota, & Nilus hic noſter, cujus nunc epiſtolas publicamus, de quibus nihil præter ea, quæ laudati viri ſcripſere, exploratum habemus; ſicuti incompertum eſt, an aliquid ſcripſerint. Ut autem ordine rem aggrediamur ante alios uti ætate antiquior, & Corona Regia illuſtrior, primum ſibi locum habeat I.

NILI,

APPROBATIONES.

CUm plures extiterint cognomines Nili, qui de dogmatibus Fidei varie admodum, & diverſe ſcripſerunt, ut Orthodoxi ſecerni ab Heterodoxis queant, Vir Clarisſimus & eruditisſimus LEO ALLATIUS Diatribam hanc de Nilis contexuit, in qua ætatem, qua vixerunt, fidem, quam ſectati ſunt, libros, quos concinnarunt, & alia id genus in eorum plenam cognitionem ad liquidum oſtendit, ſcriptorum autoritate ſolidisſime fultus. Quæ elucubratio eruditione non minus, quam ſtyli lepore condita utilitatem ſimul, ac voluptatem, quibuscunquè eam evolverint, certo allatura eſt. Quapropter cum Rev.mus P. Magiſter Sacri Palatii mihi injunxerit, ut mea de illa judicium proferam, inhæſitanter autumo, quam digniſſimam eſſe, ut quam primum per manus omnium pervolitet, mediisque typis lucem conſpiciat. Romæ in Monaſterio S. Stephani ſupra Cacum die 5. Maji 1667.

D. Clemens TOSIUS Abbas Silveſtrinus, &
S. Cong.nis Indicis Conſultor.

Imprimatur
Fr. Hiacinthus Libellus, Sac. Palat. Apoſt. Mag.

Digitized by Google

NILI, de quibus agitur in hac DIATRIBA.

I. Nilus Ægypti Rex, cujus nomine notatus eſt Nilus Ægypti fluvius. (*etiam civitas & regio hoc nomine.*)

II. Nilus Proconſul, Panſophii Martyris Pater (*ſub Decio Imp.*)

III. Nilus Ægyptius Epiſcopus & Martyr. (*ſub Diocletiano A. C.* 310.)

IV. Nilus Eparchus Conſtantinopolitanus, ex Eparcho Monachus & Aſceta, cum Theodulo Filio. (*ſub Theodoſio juniore.*)

V. Nilus Abbas. (*incertæ ætatis.*)

VI. Nilus Scholaſticus, & Poëta, (*incertæ ætatis.*)

VII. Nilus Junior dictus Roſſanenſis, (*ſive Roſcianenſis, fundator Monaſterii Cryptæ Ferratæ circa A. C.* 980. *clarus.*)

VIII. Nilus Patriarcha (*CPolitanus circa A. C.* 1380.)

IX. Nilus Damyla, Hieromonachus, (*poſt A. C.* 1400.)

X. Nilus Philoſophus. (*incerta ætatis.*)

XI. Nilus Archimandrita Doxapatrius, (*circa A. C.* 1140.)

XII. Nilus Siculus. (*circa A. C.* 1270.)

XIII. Nilus Italicorum dogmatum propugnator (*circa A.* 1090.)

XIV. Nilus Cabaſila Archiepiſcopus Theſſalonicenſis (*circa A. C.* 1340.) & illius occaſione de Nicolao Cabaſila ejus patruo. (*ſororis filio.*)

XV. Nilus Ægyptius Monachus (*idem cum propugnatore dogmatum Joannis Itali, circa A. C.* 1090.)

XVI. Nilus Chius Metropolita Rhodi. (*circa A. C.* 1360.)

XVII. Nilus Xanthopulus. (*poſtremis imperii Græcorum temporibus.*)

XVIII. Nilus Tarchaniota Monachus. (*non diverſus forte à Nilo Damyla, poſt A. C.* 1400.)

XIX. Nilus Triclinius (*circa A. C.* 1350.) & Nilus Hiſtoricus ſuppoſitius (*quo inſtigante Cantacuzenus Hiſtoriam ſuam ſcripſit circa A. C.* 1360.)

XX. Nilus Hieromonachus, (*& librarius circa A. C.* 1445.)

His addi poſſunt, ex ipſo Allatio, Nilus Patrarum Epiſcopus & Martyr, Nili ad quos ſcribunt Iſidorus Peluſ. & Nilus Aſceta &c. Nilus Ancyranus qui compoſuit Martyrium S. Theodoti Ancyrani circa A. C. 304. *paſſi de quo Allatius p.* 86. *de Simeonibus; editum Græce è Codice Vaticano cum Papebrochii verſione & notis T. IV. Maji* 18. *p.* 149. *Et latine Sirleto interprete T.* 7. *Lipomanni. Tum Nilus Diaconus Alexandrinus, qui ſubſcripſit depoſitioni Arii. Denique Nilus qui Monaſterium S. Mariæ novæ Hodegetriæ in Calabria condidit circa A. C.* 1090. *de quo vide Palæographiam Græcam Clariſſ. Montfauconi p.* 384.

No-

I. NILUS REX ÆGYPTI.

NIlus Rex Ægypti, a) ex quo Nilus Ægypti pervulgatus, & præcelebratus omnium ſermonibus fluvius hoc proprio ſignatus eſt nomine, poſtquam memoratus Rex in illum ſeſe, cauſa non una apud omnes eſt, immerſit. Nilus fluvius primo dictus fuit b) Oceanus, poſtea Ἀετὸς, *Aquila*, deinde Melas, c) tum Ægyptus, d) tum Trito, & tandem Nilus. Plutarchus de Fluminibus, *προσηγορεύθη δὲ Νεῖλος δι᾽ αἰτίαν τοιαύτην. Γαρμαθώνη τῶν κατὰ Αἴγυπτον βασίλισσα τόπων, ἀποβαλοῦσα τὸν υἱὸν αὐτῆς Χρυσοχόαν ἀκμῇ ἔφηβον, μετὰ τῶν οἰκετῶν ἐθρήνει συμπαθῶς τὸν προειρημένον. Ἴσιδος δὲ αἰφνιδίως ἐπιφανείσης τὴν λύπην πρὸς καιρὸν ὑπερέθετο, καὶ προσποιητὴν χάριν σκεψαμένη τὴν Θεὸν ὑπεδέξατο φιλανθρώπως. ἡ δὲ τὴν διάθεσιν τούτων ἀμείψασθαι βουλομένη τῆς εὐσεβείας, Ὄσιριν παρεκέλευσεν, ὅπως ἀγάγῃ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐκ τῶν καταχθονίων τόπων. Τούτου δὲ ταῖς δεήσεσι τῆς γυναικὸς συμπεραινεχθέντος, κέρβερος, ὃν ἔνιοι καλοῦσι φοβερὸν, ὑλάκτησε. Νεῖλος δὲ τῆς Γαρμαθώνης ἀνὴρ αἰφνιδίως ἔνθεος γενόμενος ἑαυτὸν ἔρριψεν εἰς ποταμὸν καλούμενον Αἴγυπτον, ὃς ἀπ᾽ ἐκείνου Νεῖλος προσωνομάσθη. Sumpſit vero poſtea nomen Nili ea de cauſa. Garmathone Ægypti Regina amiſſo Chryſochoa filio, nondum pubertatis annos ingreſſo, eum cum domeſticis amare lugebat, cum Iſide ei ſubito apparente mœrorem ad tempus remittere coacta fuit.*

(A) *Eam*

a) Ab eodem dicta etiam videtur *Nilus* Ægypti urbs, cujus Epiſcopus Charemon memoratur ab Euſebio VI. 42. Hiſt. Eccleſ. Apud Porphyrium quoq; 2. περὶ ἀποχῆς p. 125. Theophraſtus laudat τὴν ἱερωτάτην ὑπὸ τοῦ Νείλου κτισθεῖσαν χώραν.

b) Diodor. Siculus lib. 1. c. 19 & 63.

c) Latinis *Melo*. Vide Stephani le Moyne Epiſt. ad illuſtrem Virum Gisb. Cuperum, de Melanophoris p. 261. & Gilberti Gaulmini notas ad vitam Moſis. p. 247.

d) Homerus Odyſſ. δ. 427. & ibi Euſtath. Diodoro Siculo quidem, qui fluvio nomen dedit non Νεῖλος dicitur ſed Νειλεύς. Sed & Vulcani quem Philoſophiæ inventorem celebrari legas à Laërtio in limine proœmii, pater *Nilus* apud eundem Laërtium & Ciceronem 3. de natura Deor. c. 21. & 22.

Digitized by Google

Eam igitur humaniſſime excepit, fingens præſentiam illam ſibi gratiſſimam eſſe; quæ cum debitas ejus pietati gratias reddere vellet, Oſiridi præcepit, ut filiam ex infernalibus locis reduceret. Eo autem ad mulieris preces ſe conformante, Cerberus, quem aliqui φοβερὸν, *id eſt tremendum appellant, allatravit. Unde Nilus Garmathones vir repentino percitus furore in fluvium Ægyptum decidit, qui ab eo Nilus eſt denominatus.* Euſtathius in Dionyſium Periegetam; e) Τινὲς δὲ Νεῖλον φασὶν ὠνομάσθαι ἀπὸ Νείλου τινὸς ἀπογόνου Ἄτλαντος, βασιλεύσαντος τῶν ἐκεῖ. ἄλλοι δὲ, ὅτι Μέλας πρότερον καλούμενος μετεκλήθη Νεῖλος, ἀπό τινος Νείλου βασιλικοῦ παιδὸς ἐκρίψαντος ἑαυτόν. τινὰς μέντοι ἀπό τινος Νειλασίου κεκλῆσθαι αὐτὸν εἰπόντας, οὐκ εὖ λέγοντας ἀπελέγχει ὁ Ἀῤῥιανός. *Alii narrant, Nilo nomen impoſitum à Nilo, Atlante oriundo, qui in illas regiones imperium tenuit. Alii Melam prius dictum â quodam Regio Filio Nilo, Nilum ſibi nomen adſciviſſe, qui in illum ſemetipſum conjecit. Alios, qui illum à Nilaſio quodam Nili nomen inditum perperam tradunt, refutat Arrianus.* Anonymus Scholiis in Carmina de ſeptem orbis Miraculis: καὶ τὸν Αἴγυπτον παραῤῥέων Νεῖλος ἀπό τινος Νείλου υἱοῦ Μανθώνης (corrigo, Γαρμαθώνης ex Plutarcho) ἐμβαλόντος ἑαυτὸν τῷ τοιούτῳ ποταμῷ. *Et Ægyptum circumfluens Nilus à quodam Nilo Garmathones filio nomen habuiſſe, qui in eum ſe conjecerat, tradunt.*

II. Nilus Proconſul, Panſophii Martyris Pater.

POſt Regem, inter Nilos ſecundum locum occupat Nilus Proconſul ob dignitatem, quod ex ſe natum Panſophium, opum copia, & uſu rerum laudabilium continuo, ad ſummum tum prophanarum, tum ſacrarum diſciplinarum apicem perduxit, & quod Anachoretam mente ab his infimis abſtracta, & ſolis divinis colloquiis laute & bene aucta vita tandem cæde pro Chriſto glorioſiſſimum Eccleſiæ Martyrem exhibuit. Menæa Græcorum: f) *Alexandrinus hic erat Panſophius, Nilo Patre, dignitate Proconſule natus; opum copia, indolis dexteritate, & virtute paterna ad ſummum pervenit. Poſt Patris obitum facultatibus in pauperes profuſis, ſolitudinem petiit, & terrenis commodis abdicatis, Chriſtum ſolum ſecutus, annos ſeptem & viginti in locis deſertis exegit, cum ſolo aſſidue Deo colloquens, & mente ab his infimis abſtracta in cœlo converſans. Cum igitur tanta virtus diutius latere non poſſet, ad Auguſtalem, Alexandria Præ-*

e) Ad verſ. 222.

f) Confer Acta Sanctor, T. I. Januarii p. 996.

Præfectum, qui Decii imperio bellum Chriſtianis intulerat; delatus eſt. Ad eum perductus, ex ipſimet eorum fabulis inanes, & fallaces gentilium ſuperſtitiones redarguit, & ſupremum faſtum repreſſit. Quare immaniter cæſus lauream martyrii adeptus eſt. Et Panſophiam amplius cadite impoſtores; ſic enim illi plures plectetis coronas. Hæc Menæa Græcorum ac decimum quintum Januarii. Sed hujus ſcriptum nullum reliquum eſt. Et de ſcriptoribus Nilis Diatriba Allatii eſt. Procul avius erras, mi Lector. Scopus ſiquidem Allatii eſt, non tantum Nilos, qui ſcripto aliquid mandarunt, commemorare, ſed eos etiam, qui eminenti aliqua virtute, vel dignitate, vel alia ſpecioſa cauſa conſpectiores fuere: ideoque Nilis & Nilum Ægypti Regem, & Nilum Proconſulem, & Nilum Epiſcopum & Martyrem adjecit, licet eorum nulla Commentaria ſcriptis demandata extent. Præterea quando omnia hunc Panſophii Patrem deficerent; an pertenuis libellus eſt, quem nobis concinnavit, & propria cura, atque ſtudio documentum in poſterum ſtatuit, ut nobis omnibus Chriſtianis vitæ morumque eſſet exemplar?

III. Nilus Ægyptius Epiſcopus & Martyr.

Nilus Ægyptius Epiſcopus & Martyr. De quo Euſebius lib. 8. cap. 22. g) Ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων δεινός τις ὢν καὶ πονηρὸς βασιλεῖ κοινοῦται, ὅσα δοκεῖν εἰς διαβολὴν καταγράφων εἶτ᾽ ἐπιστὰς ὁ τοῖς μετάλλοις ἐπιτεταγμένος, ὡς ἂν ἐκ βασιλικοῦ νεύματος διελὼν τὴν τῶν ὁμολογητῶν πληθὺν, τοῖς μὲν Κύπρον, τοῖς δὲ τὸν Λίβανον οἰκεῖν ἔνειμεν. Εἶτα τέσσαρας τοὺς μάλιστα δοκοῦντας αὐτῶν κορυφαίους ἐπιλεξάμενος ἐπὶ τὸν ἐφεστῶτα τοῖς αὐτοῦ στρατεύμασιν παραπέμπεται. Πηλεὺς ἦν, καὶ Νεῖλος ἐπίσκοποι Αἰγύπτιοι, καὶ πρεσβύτερος ἄλλος, καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ τοῖς πᾶσι διὰ τὴν περὶ πάντας σπουδὴν γνωριμώτατος Πατερμύθιος, οὓς ὁ στρατοπεδάρχην, ἄρνησιν τῆς εὐσεβείας αἰτήσας, καὶ μὴ τυχὼν, τῇ διὰ τοῦ πυρὸς τελειώσει παραδίδωσιν. *Præfectus provinciæ vir ſævus, & improbus, Imperatorem fecit per literas certiorem, & in iisdem ea, quæ ad eorum famam violandam maxime valere putabat, perſcribit. Unde qui metallorum venis præerat, eo acceſſit, & tanquam ex Imperatoris mandato Confeſſorum ſegregavit multitudinem, ſicque diſtribuit, ut deinceps alii Cyprum, alii Libanum incolerent. Deinde quatuor ex eorum numero eximens, qui principem locum inter eos tenere videban-*

g) Lib. de Martyribus Palæſtinæ c. 13. p. 343. edit. Valeſii.

debantur, ad Magiſtrum Equitum mittit. Quorum duo Peleus & Nilus appellabantur, Aegyptiorum Epiſcopi, tertius Presbyter fuit. His etiam quartus acceſſit Patermuthius, vir propter ſingulare erga omnes ſtudium facile clariſſimus. Ex quibus Magiſter equitum religionis & ſidei in Chriſtum inſiciationem poſtulat, atque haud compos voti factus, eos ignis incendiis cremandos tradit. Et Callixtus lib. 7. c. 16. h) Αἰγύπτιοι δ' ἕτεροι Πηλεὺς καὶ Νεῖλος ἐπίσκοποι μεθ' ἑτέρων οὐκ ὀλίγων τὴν διὰ πυρὸς ἐδέξαντο ὁλοκάρπωσιν. *Peles autem, & Nilus Aegypti Epiſcopi, cum quibusdam aliis non paucis igne ſunt combuſti.* Menologium Græcorum ex Interpretatione Guilielmi Sirleti editum inter antiquas lectiones Caniſii, i) die 17. Septembris: *Eodem die Natalis ſancti Petri* k) *& Nili, qui apud Paleſtinam martyrium compleverunt. Commota ſiquidem adverſus Chriſtianos perſecutione, ex Aegypto comprehenſi ſunt Petrus,* l) *& Nilus Epiſcopi, & duo celeberrimi Patremateus,* m) *Elias, & una cum illis centum viri, ex Palaſtina vero quinquaginta. Cumque illi centum perſuaderi non poſſent, ut Chriſti fidem abnegarent, effoſſis oculis, & ad metalla traditi ita beatum finem acceperunt.* Corrigenda hic in pluribus exſcriptorum, ſeu typothetarum negligentia ex ſuperiori Euſebii, & Calixti teſtimoniis. De Patermuthio vide Palladium in Hiſt. Ægyptiaca.

IV. Nilus Eparchus Conſtantinopolitanus, ex Eparcho Monachus & Aſceta, cum Theodulo filio.

SEd adeſt jam Nilus noſter Aſceta; cujus meminit Nicephorus Callixtus Hiſt. Eccleſiaſticæ l. 14. c. 54. virtute, doctrina, atque eloquentia præſtantisſimi, quam Michaël Neander quaſi nullius pretii hominem n) *quendam* vocat. Menologium Baſilianum Bibliothe-

cæ

h) Habuit hæc Nicephorus ex Euſebii VIII. 13. Hiſt p. 308. edit. Valeſii. Confer Uſuardi, Adonis & alia martyrologia 19. Septembr.

i) Tomo V Adde ſi placet Menologium ab Ughello editum T. 6. Italiæ ſacræ p. 1076. & Menæa Venetiis excuſa Græce, Septembr p. 247 ſeq.

k) Leg. *Pelei.*

l) *Peleus.*

m) *Patermuthus* pro quo *Parimadii* nomen in Martyrologio Hieronymiano Florentini 19 Sept ſed Πατερμοῦθιος etiam apud Phot Cod 118

n) In opere aureo, præf ad Nili pareneſes hæc ſunt Neandri verba: *Meminit Nili cujusdam Nicephorus &c.*

æ Vaticanæ 14. Januarii: Ἄθλησις τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν Σινᾷ ὄρει τελειωθέντων. Ἀπὸ διαφόρων τόπων καὶ χωρίων οἱ ἅγιοι οὗτοι ὑπάρχοντες ἀφῆκαν τὸν κόσμον, καὶ συγγενεῖς, καὶ πλοῦτον, καὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινᾷ, καὶ ἐγένοντο Μοναχοί, δουλεύοντες μόνῳ τῷ Θεῷ, καὶ τρεφόμενοι ὑπὸ βοτανῶν ἀγρίων. Μετὰ τούτων δὲ ἁγίων ἦν καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος, ὁ γενόμενος ἔπαρχος Κωνσταντίνου πόλεως, ἀνὴρ σοφὸς, καὶ εὐλαβής. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διὰ τὸν Χριστὸν ἀφῆκε καὶ τὴν δόξαν, καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ ἐγένετο εἷς τῶν πτωχῶν μοναχῶν. Ἀλλ' ὁ διάβολος φθονήσας διήγειρε τὸ ἄγριον ἔθνος τῶν Βλεμμύων κατὰ τῶν ἁγίων πατέρων, οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Ἀραβίας ἕως Αἰγύπτου κατοικοῦντες τὴν θάλασσαν ἐρυθράν, καὶ ἐλπίζοντες εὑρεῖν πλοῦτον, ἦλθον κουρσεῦσαι τοὺς μοναχούς. οἷς δὲ οὐδὲν εὗρον, εἰ μὴ ψιάθια μόνα, καὶ τοὺς ἁγίους τρίχινα φοροῦντας, καὶ οὕτως ἐτελειώθησαν. *Certamen ſanctorum Patrum noſtrorum, qui in monte Sina finem ſuæ vitæ ſortiti ſunt. Ex diverſis urbibus & oppidis cum eſſent hi, mundo, parentibus, & divitiis renunciatis, cum perveniſſent ad montem Sinai, Monachi effecti ſunt, & ſoli Deo inſerviebant, herbis ſilveſtribus vitam ſuſtinentes. Cum his ſanctis vitam ducebat Beatus Nilus in urbe Conſtantinopolitana quondam Eparchus, vir doctus, & in Deum piiſſimus. Quia & ipſe propter Chriſtum, & gloria & divitiis dimiſſis pauperculorum Monachorum habitum induit. Verum tamen Diabolus invidentia tortus immanem Blemmydum gentem concitavit contra ſanctos Patres. Blemmydes ſunt ab Arabia usque Ægyptum Maris Rubri accolæ, qui divitiarum expectatione erecti ad diripiendos Monachos progreſſi ſunt. Cum vero nihil amplius comperiſſent, quam tegeticulas ex junco, Sanctosque ipſos ex pilis confectis indumentis circumveſtitos, in rabiem verſi eos culpæ exortes contrucidarunt. Et ſic vitæ finem poſuere.* Supra laudatus Callixtus loco dicto; τῷ δὲ θαυμασίῳ Νείλῳ πατρὶς ἡ τοῦ Κωνσταντίνου ἐτύγχανε πόλις, ἧς τῷ περιόντι τῆς εὐγενείας, καὶ ἔπαρχος ἐχρημάτισε. πλούτῳ δὲ βαθεῖ, καὶ δυναστείᾳ περιρρεόμενος ἀσκητικὴν ἀντηλλάττετο ἀγωγήν. *Admirando Nilo patria Conſtantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam generis nobilitatem Præfectus fuit. Potentia, & opibus affluens, aſceticam illus prætulit vitam.* Et Græcorum Menologium; οὗτος πολὺς ἦν ἐν λόγοις ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου ἔπαρχος Κωνσταντίνου πόλεως γνωριζόμενος, σεμνῇ δὲ γυναικὶ συζευχθεὶς, καὶ δύο τέκνα ἄρρεν τε, καὶ θῆλυ o) ἀποτεκὼν, τὴν ἑαυτοῦ πείσας σύζυγον τὴν Κωνσταντίνου πόλιν καταλιπεῖν, καὶ τοῖς Αἰγύπτου μοναστηρίοις κατασκηνῶσαι, μερίσασθαί τε τὰ τέκνα, καὶ τὸν μὲν παραλαβεῖν τὸν υἱὸν Θεόδουλον, τὴν δὲ τὴν ἑαυτῆς θυγατέρα, καὶ οὕτω ποιήσαντες διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων

o) Imo utrumque matrem, ut Nilus ipſe in c. 2. narrationis diſertiſſimæ de cæde Monachorum in monte Sina & captivitate Theoduli filii.

καὶ ἐπεὶ ὁ μακάριος Νεῖλος τὸ ὄρος μετὰ τοῦ υἱοῦ κατειληφὼς συνῆν τοῖς πατράσιν, καὶ τὰ ἑξῆς. *Celeber hic fuit hominum ſermonibus, imperante Mauritio,*p) *urbis Conſtantinopolitanæ præfectura clarus. Qui honeſtiſſimæ matronæ junctus matrimonio, duobus ex illa ſusceptis liberis mare & fœmina, uxori perſuaſit, ut Conſtantinopoli relicta in Ægypti monaſteria immigraret, partitique inter ſe liberos, ipſe quidem Theodulum filium, illa filiam ſuam abducerent. Quo facto ab invicem ſeſe disjunxerunt. Hinc cum beatus Nilus occupato monte cum filio ſanctorum Patrum conſuetudine frueretur, quidam ferarum inſtar repentes atque irruentes barbari ejus filium Theodulum cum multis aliis captivum abduxerunt.* Et Martyrologium Romanum; *Pridie Idus Novembris Conſtantinopoli S. Nili Abbatis, qui ex Præfecto urbis factus Monachus ſub Theodoſio juniore doctrina & ſanctitate floruit.* Et tandem Menologium Sirleti die XII. Novembris. *Natalis S. Patris noſtri Nili. Hic fuit ſub Imperatore Mauritio, ſanctarum literarum eruditione, & ſanctitate morum inſignis, qui cum orationis facultate & recta vita exemplo plurimos ad virtutis ſtudium excitaſſet, in pace quievit.*

Hic ut virus pravæ religionis, & petulantium ſectariorum in pura claraque exulceranda veritate Catholica animum infrænem propicias, & in Callixtianæ Hiſtoriæ verbis ſuperius abductis interpretandis malitiam, cum de noſtro Nilo ſermonem habet, repeto tibi verba Nicephori. Τῷ δὲ θεσπεσίῳ Νείλῳ πατρὶς ἡ Κωνσταντίνου ἐτύγχανεν πόλις, ἧς τῷ περιόντι τῆς εὐγενείας καὶ ἔπαρχος ἐχρημάτισε, πλούτῳ δὲ βαθεῖ, καὶ δυναστείᾳ περιρρεόμενος, τὴν ἀσκητικὴν ἀντηλλάττετο ἀγωγήν. *Admirando Nilo patria Conſtantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam gentis nobilitatem Præfectus fuit. Potentia & opibus affluens, Aſceticam illis prætulit vitam.* Quorum illa ſententia eſt; licet nobilitate, dignitate, opibus, & rebus aliis clariſſimus, & in urbe omnium præcipua, viribus præemineret, nihilominus amore Chriſti omnibus renunciavit, & Aſceticam amplexatus, in Deo ſuo & Chriſto ſpem collocavit. Quod in tanti Viri laudes reponendum eſt, easque eximias, aſſertore Callixto. Quid autem qui carni & mundo deſerviunt, & bonam Chriſtianorum educationem, & carnis excruciationem diſſipant, ex verbis iſtis Callixti Magdeburgenſes q) convertunt?

p) Rectius ſub Theodoſio juniore vixiſſe ſcribit Martyrolog. Romanum. Quam ſententiam Allatius infra pluribus confirmat, & Joſephus Maria Svareſius Epiſcopus Vaſionenſis in libro Chronologico de Vita S. Nili Abbatis p. 647. ſeq.

q) Centur. V. c. 10. p. 698.

tunt? *Nilus Vir generis nobilitate, & virtutum ornamento præclarus Monachus, Urbis Conſtantinopolitanæ indigena, & Præfectus poſtremis Junioris Theodoſii temporibus. Cumque potentia & opibus afflueret, atque etiam alio modo Eccleſiæ & Reipublicæ rectè & multum ſervire, prodeſſeque potuiſſet, tamen ex ſiniſtro Scripturarum intellectu, & perverſa illorum temporum ſuperſtitione, relicta legitima ſua erga præclara vocatione, Monaſticen eſt amplexus,* Et hæc quidem ſi uti ſua teſtarentur, moderate ferenda à Catholicis eſſent, qui Hæreticorum petulantiam perſpectam habent: verum cum addunt ea referre r) Auctore Nicephoro lib. 14. cap. 54. quis bene toleraverit? ſcriptori crimini haud obnoxio crimen tam atrox etiam cum mendacio, ut obcæcatos mente, & rudes fallere poſſint, appingere, quis tolerabiliter tulerit? ſed hoc dandum eſt Hæreticis, qui ex ſe veluti aranei tela fingunt. Ad hæc adjiciunt eadem Centuria cap. 10. poſt illa inſulſa de Nilo Epiſcopo & Martyre, quæ poſterius videbimus. de Capitulis ſancti Nili: *De bonis operibus præcepta expoſita ſecundum ſeriem Decalogi, quibus inſerta ſunt ſententiæ de præmiis bonorum operum, & pœnis malorum. Quæ etiam in Gnomographis quibusdam græcis continentur. Cæterum de fide, aut aliis doctrinæ partibus nihil dicit, Sed incommode loquitur, potu aquæ frigidæ juſtificari miſericordem.* Quis nunc voce non contenderet? O homines fœneos, infelices, & fricti ciceris emptores, qui nec ſcripta legere, nec lecta intelligere, neque diſcernere valetis. Deſtituti ventis, remos ſaltem adhibere quis vetat? Quis aſſeveravit Nilum de fide, & aliis doctrinæ partibus nihil dicere? Quis Nilo vitio dederit, quod de præmiis bonorum operum & pœnis malorum ſcripſerit? Quis Nilo Conſtantinopolitano attribuerit dictum de potu aquæ frigidæ? Adeat ſcripta, In illis præclariſſima & præſtantisſima de fide, & de doctrina Catholica, ſi cæcus non eſt, reperiet: nec illum averſabitur judicio, quod de præmiis bonorum operum, & pœnis malorum dictaverit. Sed iſtis opertisſimis infamia criticis concedamus, dum alia ſcriberet Nilus, in nonnullis de dogmate ſiluiſſe. Tum advertendum eſt, eum ſæpe ſæpius cum plumbeis hominibus egiſſe, & ad dogmata intel-

r) Facile ſit pro Centuriarum ſcriptoribus excauſandis reſpondere, Nicephorum ab illis laudari auctorem non omnium quæ peæceſſerunt, ſed tantum modo quod monaſticem amplexus ſit Nilus, vir nobilis & CPolitanus Eparchus: Faciliimum ſit quòque innumera afferre exempla è Baronio, Bellarmino & aliis Romanæ Eccleſiæ Doctoribus illuſtrisſimis. qui ubi veteres ſcriptores allegant, plura etiam de ſuo interſerere non dubitarunt. At nolo cum Allatio contendere, nedum certare maledictis, ſed omnia hujuſcemodi, judicio ſani & eruditi lectoris libenter permitto.

intelligenda ineptisſimis, & tantummodo corporis exercitationibus ut Deum ſibi conciliarent deditisſimis: quare ſuperiora & elevatiora illa myſteria evolvenda non erant. Dum vero cum præſtantibus ingenio tractabat, tum expurgatis disſidiis, & diſcusſis nebularum dubiis, ſecundis ventis in æthera elatus, myſteria fidei fundebat. Non credis? Percurre libros, & admiraberis genii dexteritatem in rebus tractandis. Et ut finem orationi imponam, cui fidens, quæ Roſſanenſi Nilo hiſtoria defert, tu ad Conſtantinopolitanum Chryſoſtomi diſcipulum detrahis? Dictum de aqua frigida, Roſſanenſis diſcipulus Roſſanenſi non invitis manibus dat. Tu qüingentis annis milleſimum mutilas, nec tot annorum ſpatium decurtatum exhorreſcis? Audi illius diſcipulum, ex quo Baronius s) ſua habet. *Dicit Nilo Roſſanenſi Nicolaus Protoſpatharius. Pater quare dicit evangelium;* t) *quod quicunque parvum calicem aqua frigida dederit, non amittet mercedem ſuam? Reſpondit ille: Propter hoc dictum eſt illis, qui nihil habent, ut nullus excuſetur, qui nec habet ligna, quibus calefaciat aquam. Quid vero facietis vos, qui pauperibus frigidam aquam aufertis?* Chriſtus eadem pronunciat, ut oſtenderet, ſic enim Doctores, iique maximi tradunt, exiguum & facile beneficium, & fere nullius æſtimationis apud homines, tamen habere conſtitutam mercedem à Deo, eamque non exiguam; quæ enim Deus promiſit, parva eſſe non poſſunt; majora ſunt, quam æſtimari poſſent ab iis qui recepturi ſunt. Aqua frigida ſatis indicat ſtudium & diligentiam in beneficio exhibendo, quamvis exiguo. Aeſtimat enim Deus opera magis ex ſtudio, & divina mentis incitatione, quam ex rei magnitudine. Hæc dicit Chriſtus, & Nilus identidem eadem revocando pronunciat. An videri poteſt commodius & aptius? Chriſtus loquitur, qui pleno pectore & per ſe ſapit. Dicito tu commodius, qui diviniori mente, & conſilio ſapis. Nilus Chriſti verba repetit; & tu Nilum incommode loqui non vereris aſſerere, dum ait potum aquæ frigidæ juſtificare miſericordem: & vulgi reprehenſionem non reformidas? Ita tandem & Evangelium & Chriſti verba ad libitum tuum confingito, redditoque incudi

verſus

s) Ad A. C. 976. n. 3.

t) Matth. X. 42. ubi quidam Codices legunt ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ ut notavit Rich. Simon diſſ. Critica de MSS. Novi Teſt. p. 55. Cæterum ὕδατος recte etiam ſub intelligitur, ut aquæ apud latinos. Sveton, Claudio c. 40. *De quæſtore quidam Candidato inter cauſas ſuffragationis ſuæ poſuit, quod pater ejus frigidam ægro ſibi tempeſtive dediſſet.*

verſus male tornatos, ut incommodis, quæ mentem tuam dilacerant, mederi valeas.

Doctiſſimus Poſſinus in Menologii Græci verbis *Mauricium* in *Marcianum* u) demutat; quod apte cadit in rem. Qui enim potuit ſub Mauritio, qui imperium iniit anno Domini 583. communi ſpiritu frui, qui Johannis Chryſoſtomi diſcipulus, & æqualis fuiſſe aſſeritur, cujus obitus anno 407. ab Hiſtoricis ponitur? Vixiſſet utique minimum annos 175. demptis etiam annis, quibus ad obtinendas diſciplinas Chryſoſtomo adhæſiſſe negandum non eſt. Et quis crederet Nilianæ ætatis adeo diuturnæ ſpacia? Hic idem Poſſinus in Præfatione ſua in epiſtolas Nili ad Eminentiſſimum Barberinum aliam notat de Nili ætate Caryophili hallucinationem. *Quarum primum antiquitas ea eſt, cui qui mille annos imputare ſatis habuerit, detraxiſſe de vera ſumma deprehenditur annos fere trecentos, totum nimirum intervallum, quo Arcadii Principatus, vera & certa ætas Nili noſtri antecedit Mauritium Auguſtum, quo tamen imperante floruiſſe ſcripſiſſeque Nilum Vir alioquin doctus hallucinatus eſt.* Et addit in margine: *Johannes Matthæus Caryophilus Præfatione in vitam ſancti Nili junioris.* Verba Caryophili ſunt: *Ut autem Nilus hic noſter Italo-Græcus Roſſanenſis, Junioris titulum habuerit, parem illi quadam fuit admirabilis convenientia cum antiquiori Nilo, quem pietatis Monaſticæ ſplendor, & præclara ingenii monumenta de vita ſolitaria inſtituto immortalem reddiderunt. Vixit is imperante Mauritio, & Prætorem Conſtantinopoli egit, deinde paribus cum uxore votis, regulam ipſe quidem Monaſticam profeſſus eſt in Ægypto, una cum filio Theodulo & ſacerdos fuit, uxor vero cum filia receſſit in fœminarum monaſterium; & uterque ſanctitatis lauream adeptus eſt. At vero Nilus Junior licet ſacerdos nunquam fuerit, tamen relicta uxore tantos in Monaſtica profeſſione fecit progreſſus, ut plane Monachorum Eremitarum inſtitutor evaſerit, & Baſilii magni ordinem in Italia mirifice illuſtrarit. Scripta vero ejus etſi nulla extant, multas tamen & egregias ab eo fuiſſe elucubratas epiſtolas, teſtatur qui præclaram hanc vitæ ejus hiſtoriam poſteritati mandavit.* Et Chryſoſtomi fuiſſe diſcipulum habeo ex Callixti hiſtoria lib. 14. cap. 30. Νεῖλός τε ὁ θεσπέσιος ἀσκητὴς, ὅτε τοῦ Πηλουσίου Ἰσίδωρος, καὶ ὁ πολυθρύλλητος ἀσκητὴς Μάρκος, Ἰωάννῃ τῷ πάνυ μαθητευθέντες. *Inſuper Nilus Aſcetes venerandus, Iſidorus Peluſiota, & decantatus Monachus Marcus, Joannis Magni diſcipuli.* Bellarminus de ſcriptoribus: *S. Nilus Joannis Chryſoſtomi diſcipulus vixit tempore Theodoſii Junioris.* Gretſerus de cruce l. 1. c. 35. Labbæus in ſua Bibliotheca, & Johannes Andreas Quenſtadt.

u) Ita & Svareſius in Nili vita p. 692. & 698. ſeq. & 702.

Sed quid in indaganda Nili ætate externorum teſtimonia conquiro? Ipſe ſibi Nilus teſtis locuples eſt, & ætatem ſuam firmiſſimam aſſeverat, & ſub quo ſpiritum ducebat Imperatore indicat. Legantur, ſi volupe eſt, ipſius ad Arcadium Imperatorem literæ, quas hic cum aliis edimus, ediditque Poſſinus, cujus de exilio Johannis in ipſa ſententiam ponit in crimine. x) Ἰωάννην οὐκ εὐλόγως εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψας ἐκ πολλῆς ἐλαφρίας τοῖς μὴ ὑγιαίνουσι τὸ φρονεῖν Ἐπισκόποις παραπεισθείς. *Johannem non recte in exilium amandaſti præ multa levitate ab inſanis quibusdam Epiſcopis male perſuaſus.* Et; y) πῶς ἐπιθυμεῖς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῶν συχνοτάτων σεισμῶν, καὶ τῆς ἐπιλεύσεως τοῦ αἰθερίου πυρὸς ἀπηλλαγμένην ἰδεῖν, μυρίων ἀτοπημάτων αὐτόθι γενομένων, καὶ νομτευομένης τῆς κακίας σὺν παῤῥησίᾳ πολλῇ ἐξορισθέντος τοῦ στύλου τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας, σάλπιγγος τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννου; *Quomodo cupis Conſtantinopolin creberrimis terræ motibus, & immisſione frequenti æthereorum ignium liberatam cernere, cum innumerabilia iſtic piacula committantur, & auctoritatem ſibi plenam fiducia liberrima invidia & furor exerceant, exterminata Eccleſiæ columna, luce veritatis, & tuba Chriſti Joanne.* &c. Hinc ſi Mauritium intruderemus, non ſine magno conatu magnas nugas diceremus, & Nilum hunc noſtrum, centum & octuaginta annis majorem pinguiore minerva affirmaremus, eoque præcipue, ſi tum ſanctum hominem & adultum artibus, & non in ipſo ſui ortu has Arcadio dediſſe Epiſtolas pro comperto poneremus.

Caryophili oſcitantiam videtur extenuare Gulielmus Sirletus in Menologio Græcorum Latine à ſe reddito, quod oculis quoque ſequi poteris die 12. Novembris: *Natalis ſancti Patris Nili. Hic fuit ſub Imperatore Mauritio.* &c. Quin imo ipſe Caryophilus extra omnem culpam ſe ponet, ſi teſtimonium ipſius Nili cera miniata non notabitur. Et quis in cauſa Nili ſcripta ipſius Nili improbaverit vel ſententiam exploſerit? Sit ergo in medio, & de ſua ætate litem præfiniat, ex Epiſtola ad Zoſarium Tribunum l. 1. ep. 57. Μηδὲ ἀπατάτω Ἰουδαῖος λέγων, δι' ἑτέρας ἁμαρτίας ἀπηλλατριῶσθαι τῆς Παλαιστίνης, οὐ γὰρ δι' ἄλλας ἁμαρτίας, ἀλλὰ διὰ τὴν κυριοκτονίαν πεπένθασι τὰ ἀνήκεστα, πρώην μὲν γὰρ εἰδωλολατρεύοντες, καὶ τοὺς προφήτας φονεύοντες, καὶ τοῖς δαίμοσι τὰς θυγατέρας, καὶ τοὺς υἱοὺς θύοντες, τοῖς ἀλλοφύλοις εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπὸ Θεοῦ παρεδίδοντο, καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη τῷ θείῳ βουλήματι πάλιν ἐπανήγοντο εἰς τὴν γῆν τῆς εὐαγγελίας. ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἀνίατον τετολμήκασι πρᾶγμα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὰς χεῖρας ἐπιβα-

x) Lib 3 Epiſt. 279. edit. Allatii.
y) Lib. 2. Epiſt. 265.

ἐπιβαλεῖν. παντελεῖ πορθήσει ἐκδέδονται. Ἰδοὺ λοιπὸν πενταχοσιοςὸν ἔτος, καὶ οὐδαμοῦ θεία τις ἐπισκοπὴ, οὐκ ἀντίληψις, οὐ παρηγορία, οὐ προφήτης νουθετῶν, καὶ ςηρίζων, ὥσπερ ἐν Βαβυλῶνι Ἰεζεκιὴλ τε καὶ Δανιὴλ, καὶ οἱ ἄλλοι. οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς θέλει προσομιλεῖν ὁ Θεὸς βδελυττόμενος τούτους. *Ne te ſeducat Judæus aſſerens, propter alia peccata ſpoliatum ſe eſſe Palæſtina; neque enim ob alia peccata, ſed propter Dominineceem, multagravia, quibus nulla medicina eſt, perpeſſi ſunt. Etenim ante illa tempora idola colentes, Prophetas trucidantes, Dæmonibus filias filiosque ſacrificantes, alienigenis in captivitatem à Deo tradebantur, & paucos poſt annos, ita Deo annuente, in terram promiſſionis reducebantur. Ex quo vero immedicabile facinus, in filium Dei manus apponentes, perpetrarunt, perpetuo excidio traditi ſunt. En itaque quingenteſimus annus, & nusquam divinum ſubſidium, non auxilium, non conſolatio, non Propheta inſtruens, & confirmans, quemadmodum in urbe Babylone Ezechiel & Daniel, & alii; non enim cum illis, ab eis abhorrens, Deus colloqui vult.* Integrum corpus Epiſtolæ ſacro ſanctæ appoſitum eſt. Ab eo tempore, quo Judæi præſenti animo in Dei Filium manus ſuperponentes de eo capitalem cædem fecerunt, ideoque perpetuo excidio traditi ſunt, eſt annus quingenteſimus, non contractis litteris, aut brevibus numerorum notis, ſed extenſis & illæſis characteribus deſignatus, ne Scriptoris oſcitantiæ mendum tribuatur. Ab anno Nativitatis Domini z) quingenteſimus, eſt Anaſtaſii Imperatoris decimus, Symmachi Papæ ſecundus. Annus quo exulavit Johannes Chryſoſtomus eſt Domini quadringenteſimus quartus, Arcadii Imperatoris decimus, Innocentii Papæ tertius. Ergo ſi ſcribebat hic Nilus Johanne Chryſoſtomo nondum mortuo, ut ſuperius vidimus, erat cum hæc poſteriora ſcriberet annorum nonaginta trium, quibus ſi appingas annos minimum triginta, quibus ſub Magiſtro Chryſoſtomo, mores ad mollitiem idoneos exuit, & artibus ingenuis inſtructus auctoritatem, & dicendi libertatem conſecutus, Imperatorum labes & maculas non communi vitupera-

 tione,

z) Imo memoratur auctori Epiſtolæ quingenteſimus annus ab Hieroſolymæ excidio, quod ut notum eſt in annum à nativitate CHRISTI ſeptuageſimum incidit. Igitur Epiſtolam illam circa A C. 570. duodecim annis antequam Mauritius Imperii habenas capeſſeret, ab alio ſcriptam eſſe & longe juniore oportet quam à Nilo Chryſoſtomi diſcipulo. Neque id ſane mirum, cum viri docti jam obſervarint Epiſtolas quæ ſub Nili nomine feruntur, ſyllogen eſſe non modo epiſtolarum ſed etiam excerptorum è variis ſcriptis tum ipſius Nili, tum aliorum. Cujus rei non inficianda quædam exempla in medium attulit eruditiſſimus vir J. Baptiſta Cotelerius notis ad librum ſecundum recognitionum quæ ambulant ſub nomine Clementis Romani ſect. 20. p. 509.

tione, ſed ingenuitate libera reprehendere poſſet, annos tum centum viginti tres numerabat: Forſan hoc non videbitur abſurdum. Forte enim ita tulit natura locorum, continentia, & affectio animi, quæ ſanitati corporis nequaquam nocent.

Ego cum in bene nata Regni Neapolitani Provincia Baſilicata ſequiori nomine dicta immorarer, cognovi de plebeja fæce, auctos tamen divitiis duos, & cum iis pariter habitavi. Erant illi duramento corporis prævalidi, compactis nervis firmiſſimi, dentibus fere omnibus conſtipati, &, ut verbo expediam, athletis ipſis robuſtiores. Hi ante primam lucem tres vel quatuor horas, hyberno etiam tempore, cum ventorum algoribus, & nivium tumulis omnia congelaſcunt, experrecti, ſubito cubili exultantes præ lætitia egrediebantur: & poſt agitatorum brachiorum montibus pectus & latera tundebant in orbem contuſa; & ductim in ſe vini, quod in illa regione & ſvavitate, & lubentia, & gratia aliorum omnium longe præſtantiſſimum eſt, liquore inverſo, arrepta perula ea panem niveum, quandoque etiam ſordidum, vel rubidum, ut ſors tulerat, neque enim lenocinia quærebant cupiditatum, inferebant. Tandem falce ſtramentaria, vel ligone humeris ſuperpoſita, ædibus faceſſentes, in agrum devolabant: atque per totum diei ſpatium conſummabant multum operæ, exercentesque frangebant ſe laboribus, dempta tantummodo hora, qua epulis domo abductis uti lautis conviviis & ſumptuoſis vacabant, donec inclinato ſole ſub noctem domum regreſſi, & cœnati, & jam dormitantes ſuper lectum procumbebant, de novis laboribus ſoliciti. Et horum alter centum quindecim; alter centum, & viginti vitæ ſuæ annos compleverant. Quot autem annis poſt meum è Baſilicata abſceſſum vitæ illis adaucti ſint, nondum comperi: nulla equidem me hujus cupiditas tenuit. Id vero, quod narraturus ſum, me mihi pæne eripuit. Puerulus, ex Inſula Chio Romam cum materno avo Michaële Neurida contendens, cum ob exilem ætatem Romæ in Collegium Græcorum aditus remoraretur, ſanctionibus id Collegii pernegantibus, Paulæ Calabriæ apud illuſtriſſimum Marium Spinellum conſtiti, qui me eximia charitate complexus, oculitus amavit, & Præceptoribus humanioribus artibus tinctis, ut ferebat illa ætas, inſtruendum tradidit. Dum circa trivia animi relaxandi gratia cum ſociis annexis pererro, occurrit properanti anilitate cana deſipiens ſenex, cadaveroſa facies, & plane morticinium. Illius ad latus pueri, ſenes; juvenes, & ex vili fæce homi-

hominum plures, qui perridiculis illius geſtis, dictisque oblectati concomitabantur. Inquiro quid hoc rei eſſet? Omnes, & maxime prudentiores reſpondent, illum Acheronticum eſſe ſenem, ideoque truncum, & album colorem ab atro non ultra diſcernere. Proptereaque ex malis illius aſtantes ludos ſibi facere. Jam enim compleverat annos centum & triginta. Ego puerulus nihil cum animo tum agitavi. At ſubgrandes & mente ſenes aderant, in jocos transfuſi: Bene ſeſe res habet, clamitant. Et quis teſte oculato hoc ita eſſe non convicerit? Alii, non ad teſtes, qui nulli ſunt, ſed ad monumenta Eccleſiaſtica provocamus. Arriſit dictum omnibus, continuoque; ad Eccleſiam progreſſi, advocato Parocho, librum, in quo ſacro lavacro intinctorum nomina conſignantur, curioſe examinant, & anno 1462. nomen adnomenque hominis, de cujus ætate ambigebatur, dilucide expreſſeque reperiunt, indeque colligebatur anno vitæ ipſius * 1520. vel circa, Sancto Franciſco familiarisſime uſum, multasque res ſermonibus una inter ſe agitaſſe. Et is tandem ſenex delirus celeri gradu per ſcalas ædium properans, antequam ego Paula abſcederem, præceps in caput dejectus animam effudit. Et hæc de Macrobiis uſu meo exploratis adduxi, ut quingenteſimum memoratum à Nilo in hac Epiſtola conjectura ſatis probabili, & deinceps vitam ejusdem diuturniorem, de cujus longinquitate nihil certum refertur, proxime ad verum accedere colligeremus. Quod ſi commodum non videbitur, dicemus in ea epiſtola Nilum numerum integrum & completum pro incompleto atque truncato uſurpaſſe, ut adjunctione ſimili incrementum ſuæ demonſtrationi contra Judæos conciliaret; cujus exempla in ſacris quoque litteris frequentia ſunt: ſed *ſumma ſequor feſtigia rerum.* Sed Mauritii anni perquam longisſime remoti ſunt. Tum enim Nilus prorogaſſet terminos vitæ ad annum 176. Ego quidem hoc formido credere, & cujus fide credam? Credo Deum hoc poſſe; an fecerit, ex ingenio quisque ſuo addet, vel demat fidem.

Sed hallucinatus eſt Caryophilus. Eſto. Sed cum Græcis in Menologio Græcorum, nunc quoque adde, accuratiſſimo Sirleto, qui, ut veroſimile eſt, non ex propriis, ſed ex Codicibus Græcis, illisque forte antiquisſimis, cum quibus hallucinari maluit in ſua Interpretatione, quam demendo nomen Mauritii, de mala fide ſuæ Interpretationis in crimen vocari, & accerſitus judicio de ſui purgatione commentaria ſcribere. Quid ſi diceret alium eſſe hunc

 Nilum,

* Lege 15. aut 20. & intellige S. Franciſcum de Paula. Cæterum non exputo quomodo natus A. 1462. poſſit Allatii ætate fuiſſe tantum annorum 130.

Nilum, & non Conſtantinopolitanum? Idneque ex Græcorum Menologio, neque ex Sirleto evincitur, cum Conſtantinopolitani ſcripta, & res geſtæ majori ſua parte deſcripta eodem die utrinque tribuantur.

Fuerunt alii quoque in hujus Nili laudibus effuſiores. Franciſcus Zinus Epiſtola ad Auguſtinum Valerium, Epiſcopum Veronenſem, de S. Ephraem, Nilo, Marco, & Eſaia: *Neque ipſi Epiſcopatui tuo eſſent indecores. Sunt enim homines frugi, exigui ſumptus, & magnæ utilitatis. Tacere ſciunt in loco, & cum opus eſt, loqui. Valent ingenio. Magno ſunt rerum uſu, doctrina, & prudentia præditi ſingulari, cum domeſticis tuis propter ſanctos ſuavesque mores jucunde verſabuntur. Si inviſendæ Tibi erunt Eccleſiæ tuæ, vel in civitate, vel in tota Diœceſi, quo quidem viſitationis munere omnium graviſſimo, & laborioſiſſimo diligentiſſime fungeris: ſi Monaſteria Virginum aut Monachorum, ſi Seminaria tua, vel antiquum Acoluthorum ab Eugenio IV. Summo Pontifice inſtitutum, & à Superioribus Epiſcopis, & Canonicorum Capitulo beneſemper adminiſtratum, à te verò mirificè auctum, atque exornatum, vel novum incredibili ſtudio, cura & diligentia tua ex Decreto & inſtitutis ſancti Tridentini Concilii erectum & locupletatum: ſi Derelictorum, & Derelictarum loca, in quæ ſummo cum Dei honore, & totius civitatis commodo, & lætitia omnes utriusque ſexus Pauperes, paſſim antea vacantes ita congeſſiſti, ut nullus amplius inops & mendicus in urbe vagari comperiatur: ſi hoſpitalia, quorum præcipuam tu curam geris: ſi lites, diſcordiæ, inimicitiæ dirimendæ. ſi pax inter cives concilianda, ubique ſemper dulci quadam ſuavitate & eloquentia illa Chriſtiana, quam tu in præclara illa tua Rhetorica Eccleſiaſtica tam eleganter docteque tradis &c.* Et Epiſtola ad Aloyſium Lipomannum, Opuſculis Nili & Marci præfixa: *Sunt profecto Abbates iſti auctoritate graves, plurimo rerum uſu, & doctrinis cœleſtibus eruditi. Admiraberis acrem eorum in corrigendis vitiis gravitatem, eximiam in docendis virtutibus, & bonis moribus diligentiam, ſingularem in exponendis ſcripturis eruditionem. Perverſas hujus ætatis in religione de fide, & gratia, & operibus opiniones, atque alios errores, & hominum flagitia ita norunt, ſic inſectantur, atque coarguunt, ut non multis ſæculis procul ab hominum conſuetudine in tenebris prope ſepulti jacuiſſe, ſed nobiscum aſſidue verſati eſſe videantur.* Photius in Bibliotheca Cod. 201. & alii, quos infra videbimus. Nunc vero non abs re fuerit duo in hunc Sanctum Diſticha a) ex Codd. MSS. præmittere:

Νεῖλ⊙·

a) Eadem ex Codicibus Regiis produxerat *Labbeus* Bibl nova MSS. p. 95.

Νεῖλος μὲν ἄρδει τ' ἀνύδρους τὰς νάπας,
Νεῖλος δὲ πιστῶν ἐκπιαίνει καρδίας. b)
Νείλου μὲν ποταμοῖο ῥόος χθόνα οἶδε ποτίζειν·
Νείλου δ' αὖ Μοναχοῖο λόγος φρένας οἶδεν ἰαίνειν. c)

Nec non & illa ex Menologio Græcorum:

Αἴγυπτον ἄρδει Νεῖλος, ἀλλὰ καὶ κτίσιν
Λόγῳ κατάρδει καὶ θανὼν Νεῖλος μέγας.

Interpretatus eſt d) doctiſſimus Poſſinus:

Nilus Canopum, major hic fonte ingenii
Orbem univerſum, & mortuus Nilus rigat.

Honeſtiſſimæ Matronæ matrimonio junctus duos ex illa ſuſcepit filios, marem & fœminam. Uxor ab eodem inducta una cum Filia in Ægypti monaſteria immigrat. Ipſe cum Theodulo filio Sinæum montem occupat, ut Sanctorum Patrum conſuetudine frueretur. Theodulus à barbaris captivus factus poſt multa vitæ pericula ac laniatus, tandem ab Epiſcopo redimitur, & ſancta & religioſa vita perfunctus animam Deo reddidit. Hunc Græci uti reliquos ſanctitate eximios viros, venerantur & colunt die decima quarta Januarii. Menologium Baſilianum: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδούλου· οὗτος ὑπῆρχεν υἱὸς Νείλου τοῦ σοφοῦ τοῦ γεγονότος μὲν Ἐπάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καταλιπόντος δὲ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου, καὶ ἀπελθόντος ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ, καὶ μονάσαντος μετὰ τοῦ υἱοῦ, τῶν δύο δὲ ὑπαρχόντων ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν διανυόντων, ἐξαίφνης ἐπιπεσόντων τῶν βαρβάρων, καὶ ἀρξαμένων κατασφάζειν τοὺς ἁγίους πατέρας, ὁ μὲν Νεῖλος ἠδυνήθη φυγεῖν, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδουλος ἐκρατήθη αἰχμάλωτος μετὰ ἄλλου ἑνὸς νέου, καὶ δεθέντες ἐσόροντο. Ἠπλήκευσαν δὲ οἱ βάρβαροι, καὶ ἐβούλοντο σφάξαι τοὺς νέους, καὶ θῦσαι τῷ πρὸ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντι ἄστρῳ, καὶ ὁ μὲν εἷς ἔφυγεν. Οἱ δὲ βάρβαροι κοιμηθέντες, τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος, καὶ τοῦ ἄστρου κρυβέντος, οὐκ ἔσφαξαν

τὸν

b) *Nilus fluvius rigat arida & ſaltuoſa loca,*
At Nilus noſter *fidelium corda fœcundat.*

c) Vertit Jacobus Billius:
Arva rigat Nilus fluvius, ſed pectora ſermo,
Ex Monachi Nili qui fluit ore, rigat.

d) Svareſius p. 702. ſic:
Perluit exundans Ægyptum Nilus, at omnem
Mortuus hic Nilus ſermonibus irrigat orbem.

Digitized by Google

τὸν Θεόδουλον. Βουλόμενοι δὲ πωλῆσαι, δύο μόνους χρυσίνους ἐλάμβανον, καὶ γυμνώσας ὁ εἷς τὸ ξίφος, ἤθελε σφάξαι, τότε ἠγόρασεν αὐτὸν ὁ Ἐπίσκοπος, καὶ ἀπέλυσε, καὶ καλῶς βιώσας ἐκοιμήθη. *Hoc eodem die commemoratio S. Patris noſtri Theoduli. Hic erat filius ſapientis Nili Eparchi Conſtantinopolitani, qui mundana gloriola renunciata, in montem Sinæum progreſſus, una cum filio Monachum induit. Dum ibi immorarentur in aſcetica diſciplina elaborantes, derepente Barbaris irruentibus, & ſanctos illos Patres contrucidantibus, Nilus in fugam ſe dedit, filius Theodulus, & alius ejusdem cum illo ætatis ducti, evinctique ducebantur: ſed cum certum in locum ex itinere barbari divertiſſent, ſtatuerunt juvenes mactare, eosque ſtellæ ante ſolem exorienti hoſtias immolare: ſed unus quidem ex his fuga ſalutem petiit. Barbari vero gravi ſopore ſepulti, cum exorto ſole ſtella evanuiſſet, ab occidendo Theodulo manus abſtinuerunt; cum poſtea de eo pecunia commutando decreviſſent, nec ultra duo ſolique aurei offerrentur, unus ex illis nudato gladio eum conficere tentabat: tum Epiſcopus eum à barbaro mercatus, in libertatem exemit, qui cum perquam optime vitam duxiſſet, obdormivit in Domino.* Et Sirletus in Menologio Græcorum: *Eodem die 14. Januarii, Theoduli. Hic fuit filius Nili Viri ſapientis, qui relicto ſæculo, in montem Sinam ſe contulit, ubi cum filio vitam Monachi exercuit.*

Multa ingenii monumenta poſteris liquiſſe certum atque indubitatum eſt, quorum pars non exigua typorum præſidio lucem videt, pars in Manuſcriptis apud decantatiſſimas Bibliothecas manuſcripta latet, pars etiam temporum injuriis deperdita eſt. Neque enim illi copioſe loquens ſapientia, neque rerum in Scripturis obſcurarum explanatio, neque bonas artes moresque ſubſerendi ſtudium, illudque ſupremum defuit. Nicephorus Callixtus l. 14. c. 54. λόγου δὲ δυνάμει κρατῶν, καὶ τῇ θείᾳ νευρούμενος χάριτι, συγγράμματα διάφορα καταλείπει πρὸς ἄσκησιν ὑπαλείφοντα, οὕτω φράσεως καὶ νοημάτων μετέχοντα, ὡς τὸν ἀναγινώσκοντα χάριτος ἀφράστου ἔμπλεω καθιστᾶναι. *Et cum eloquentia vi polleret, divinaque gratia nervis validus eſſet, ſcripta varia, quæ vitæ Monaſticæ exercitium inſtruunt, reliquit, verbis & ſententiis ita compoſita, ut Lectoris animum gratia incredibili recreent.* In omni recto ſtudio & humanitate verſatus Philippus Labbæus in nova Bibliotheca: *Nili Conſtantinopolitani S. Johannis Chryſoſtomi diſcipuli multa jacent opuſcula in Pariſienſibus, aliisque Bibliothecis, quæ ut audio parantur publicæ utilitati ab erudito Interprete.* Et pag. 95. *Nili Patriarchæ Conſtantinopolitani opera varia in Regiis* 378. 498. 615. 932. 944. 722. 1067. 1662. 1387. 1388. 2005. 2218.

2218. *Multa quoque ejusdem S. Nili opuſcula erant in Bibliotheca Sirletiana, quæ aliis memoranda relinquo.* Ita Labbæus hic & alibi: Joſias Simlerus in Epitome Geſnerianæ Bibliothecæ, Georgius Draudius in Bibliotheca claſſica.

Hunc ſanctum Nilum noſtrum Aſcetam alii atque alii nuncupant Archiepiſcopum, & Epiſcopum Conſtantinopolitanum, perinſigni manuſcriptorum pravitate decepti. Johannes Andreas Quenſtadt: e) *Conſtantinopolitanus eſt Nilus Monachus, Johannis Chryſoſtomi diſcipulus, qui multa ſcripſit de inſtitutione Monachorum, teſte Nicephoro lib. Hiſtor. 14. cap. 53. Quædam ejus extant in Bibliotheca Patrum To. V. edit. Separatim vero extat liber S. Nili de Chriſtiana Philoſophia, quo nomine Monaſticam ſignificat.* Photius in Bibliotheca Cod. 201. *Lectus eſt Nili Monachi Liber:* τρισὶ καὶ πεντήκοντα f) καὶ ἑκατὸν κεφαλαίοις διαιρούμενος, τὸν τῆς προσευχῆς ἐν τούτοις ὁ θεῖος ἀνὴρ ἀνατύπωσε τύπον, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα αὐτοῦ ἀξιόλογα, ποικίλας ὑποθέσεις ὑποβαλλόμενα, εἴς τε τὸν ἐπιστολιμαῖον τρόπον, καὶ εἰς τὸ συγγραφικὸν ἀνηγμένα συγγράμματα φέρεται, τήν τε κατὰ τὰ ἔργα τελειότητα, καὶ τὴν ἐν λόγοις μαρτυρούμενα δύναμιν. *In centum & quinquaginta tria capita diviſus, quibus precandi formulam Vir ille divinus expoſuit. Feruntur ejusdem & alia plura lectu digna diverſi argumenti opuſcula, partim Epiſtolæ, partim Hiſtoriæ * forma conſcripta, quæ non operum † tantum perfectionem inſignem, ſed in dicendo quoque facultatem ejus teſtantur.* Ibidem alia ejusdam Nili Andreas Scottus g) recenſet opuſcula, quæ in *Italia, Bibliotheca Regia,* & *Auguſtana* dicuntur extare. Dubitat nihilominus, an unius Nili ſint omnia.

(C) Excer-

e) Lib. de Patriis illuſtrium virorum p. 445.

f) In *Turriani* editione κεφαλαίων Nili περὶ προσευχῆς capita ſunt 148. In *Zin:* & *Svareſii*, rectius 153. Cauſa diverſitatis eſt non quod capita quædam ibi deſint ſed quod in Turriani editione ex cap. 10. 11. & 51. 52. & 66. 67. & 68. 69. & 74. 75. contracta in unum ſunt capita 10. 50. 64. 65. & 70. Nonnulla etiam auctiora apud Svareſium leguntur ut 26. 114. Nonnulla aliter ut 35. προσευχή ἐστιν ἀνάβασις νοῦ πρὸς τὸν θεόν. Pro quo Turrianus: *Oratio ſine diſtractione eſt ſumma intelligentia mentis.* Turriani editio latina in Bibliothecis Patrum Bignæanis repetita eſt, etiam in novisſima Lugdunenſi A. 1677. curante *Philippo Deſpont*, presbytero Pariſ. T. VII. p. 1151. Apud Svareſium p. 475. etiam præmittitur Epiſtola, in qua Nilus ipſe diſertam mentionem capitum 153. facit. Incipit: πυρέτοντά με φλογμῷ τῶν ἀκαθάρτων παθῶν.

* Malim *commentarii.*

† *In rebus & factis.*

g) Ex Turriano, hæc nempe, *de nihil poſſidendo*, περὶ προσαιτίας, *de Philoſophia Chriſtiana, de Virtutibus & Vitiis. De comparatione Vitæ Monachorum qui in ſolitudine & qui in civitate degunt. De cæde SS. Martyrum Monachorum in monte Sina. Librum* item *Epiſtolarum* quæ in Italiæ Bibliothecis extant.

Excerpta ex ejuſdem orationibus h) *in paſcha* prima, & ſecunda, *in Aſcenſionem* Domini prima, ſecunda, & tertia ſatis prolixa totidem verbis exſcribit idem Photius in eadem Bibliotheca. Hic non absque oſcitantiæ nota deſignandus eſt ſupinus error Geſneri & Simleri, in Bibliotheca, qui opuſcula Theologica Nili cum Capitibus Diadochi confundunt. *Sancti Nili Orationes Monaſtica, in Vaticana. Opuſcula quædam Theologica, & Capita φωτικῆς.* Et quod magis eſt Magdeburgenſes Cent. 5. c. 10: *Nili Monaſticas orationes extare Græcas Romæ in Vaticana. Item opuſcula quindecim Theologica, & Cap. φωτικῆς. It. librum ad Barulem Epiſcopum.* Et infra: *Prabet tamen propemodum conjecturam, quod ſcriptum quoddam Capita φωτικῆς commemoratur. Et Nicephorus* &c. Si ullus alius, plane Photius ipſe, i) ne hic multorum teſtimoniis rem traham, ſimilem errorem, aperte profligat. Namque ait, πατέρα δὲ τοῦ λόγου Διάδοχον ἡ ἐπιγραφὴ λέγει, Φωτικῆς τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἠπείρῳ Ἐπίσκοπον. *Auctorem ejus inſcriptio ipſa facit Diadochum Photices illius, quæ eſt in vetere Epiro, Epiſcopum.* Et infra k) dum agit de Sophronii Hieroſolymitani Patriarchæ Epiſtola Synodica: Καὶ ὁ τῆς Φωτικῆς Ἐπίσκοπος ὄνομα Διάδοχος. *Et Photicæ Epiſcopus nomine Diadochus.*

Omnia iſtius Nili Opuſcula, quæ pleraque ſunt, nondum quiſquam juſtum in volumen redegit. Sunt nihilominus partim Latine reddita, editaque. *Oratio ad Deum* contra Barbarorum incurſiones, bella inteſtina, famem, peſtem, & mortis vim præſentem, *Johanne Sambuco* Pannonio Interprete. Princip. *Omnipotens Domine Deus, pater ingeniti Filii.* Edita latine tantum Patavii anno 1555. l) extatque MS. in Biblioth. Imperatoris Viennæ.

Petrus Franciſcus Zinus Veronenſis in latinum convertit, & publicavit Venetiis anno 1557. m) hæc quæ ſequuntur, in 8:

Librum

h) Eadem excerpta *Franciſcus Combefiſius* latine Bibliothecæ ſuæ Concionatoriæ Pariſ. 1662. fol. editæ inſeruit. Orationes in Aſcenſionem memorantur etiam Joanni Damaſceno in Eclogis.

i) Cod. 201.

k) Cod. 231.

l) In 4. ſed hoc ſcriptum rectius refertur ad Nilum Patriarcham CPol. circa A. C. 1380. de quo infra. Codex Græcus Vindobonenſis incipit: Δέσποτα κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. Confer ſi placet Lambecium Lib. VIII. de Bibl. Vindob. p. 526. ſeq.

m) Eſt mihi etiam in manibus editio eorundem Nili opuſculorum à *Zino* translatorum, quæ cum Ephræmi, Marci & Eſaiæ ſcriptis Aſceticis prodiit Venet. 1574. 8. apud Bologninum Zalterium. Verſionem ſuam Nili opuſculorum Zinus inſcripſit Aloyſio Lipomanno. Vide & Bibliothecam Patrum Margarini Bignæi Pariſ. 1575. Tomo tertio, Lugdunenſem Tomo ſeptimo, ut alias jam omittam.

Librum Nili *Aſceticum, ſive de vita & moribus Monachorum*, Pr. *Multi ex Græcis, & ex Judæis non pauci.*

Ad Monachos inſtitutionem n) P. *Victus intemperantiam jejunium tollit.*

Adverſus vitia Orationes Octo. o)

De gula Orat. 1. P. *Principium flos eſt proficiendi.*

De Luxuria Orat. 2. P. *Pudicitiam parit temperantia.*

De Avaritia Orat. 3. P. *Avaritia malorum eſt omnium radix.*

De Ira Orat. 4. P. *Ira furori atque inſaniæ affinis eſt.*

De Triſtitia Or. 5. P. *Spiritus voluptatem ignorat Monachus.*

De Acedia Or. 6. P. *Animi debilitas eſt Acedia.*

De inani gloria Or. 7. P. *Inanis gloria eſt animi perturbatio rationi contraria.*

De ſuperbia Or. 8. P. *Superbia eſt animi tumor, faniæ plenus.*

Diverſa capita p) P. *Dei timorem ac ſtudium retine.*

De Oratione Capita CLIII. *Qui odoriferum cupit thymiama.*

Ad Juniores Monachos Inſtitutionem. P. *Juvenis colat quietem in corpore.* (Inter Epiſtolas ab Allatio editas Græce & lat. III. 303.)

Ad Anaſtaſium Epiſcopum Epiſtolam q) *Johannes Sacerdos admirandus Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ.* Inter Epiſtolas ab Allatio III. 294. & in Poſſini edit. (quæ presbyterum tantum vocat, Epiſt. 254.)

(C) 2 *De*

n) Liber Aſceticus & παραίνεσις πρὸς Μοναχὲς (quam Evagrio forte rectius vindicant Rosweidus & Holſtenius: vide Svareſium p. 626.) Græce & Latine cum Svareſii verſione prodiit inter S. Nili opuſcula edita Romæ. 1673. fol. p. 1-84 & 553-556.

o) Hæc *Zini* interpretatio recuſa in Bibliothecis Patrum. Sed Græce librum hunc de octo vitioſis cogitationibus περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν (ſive ut in Mediceo Codice περὶ τῶν ὀκτὼ τῆς πονηρίας πνευμάτων) ex Codice Regis Chriſtianisſimi primus edidit novaque verſione donavit *Franciſcus Combefiſius* in auctario novisſimo Bibl. Patrum, Pariſ. 1672. fol. T. I. p. 303. Incipit. ἀρχὴ καρποφορίας, ἄνθος. Occurrit & Græce ex Codice Barberino deſcriptus, addita verſione nova latina p. 456. ad 474. in collectione operum S. Nili quam Romæ 1673. fol. dedit Joſephus Maria Svareſius, Epiſcopus Vaſionenſis. Denique *Emericus Bigotius* recenſuit ex Codice Mediceo, atque ex eadem Bibliotheca nactus antiquam præclaram ejusdem libri verſionem latinam, ante mille elaboratam annos, Græce & latine cum Evagrii Pontici ſcripto ejusdem argumenti ſubjecit Palladio de vita Chryſoſtomi Pariſ. 1680. 4.

p) Eadem capita parenætica ſed additis nonnullis, latine ex alia verſione leguntur in Orthodoxographis, Baſil. 1555. fol. p. 414. ad 416. ſub titulo: Nili Epiſcopi & Martyris Gnomæ. Incipiunt: *Timorem pariter & deſiderium erga DEUM habere neceſſe eſt.*

q) In qua mira quædam Johannis ſacerdotis circa Miſſæ ſacrificium viſio declaratur.

Digitized by Google

De nimis diuturna Præfectura r) P. *Tradunt rerum naturalium obſervatores.*

In Bibliotheca Patrum Veterum s) Coloniæ edita:

Ex quodam *Parænetico libro* t) Fragmentum. P. *Numquid Angelos, vel Poteſtates &c.*

De octo vitioſis cogitationibus. u)

De gula. P. *de octo vitioſis cogitationibus ſ. affectibus.*

De Fornicatione P. *Fornicationis Spiritus per carnis,*

De Avaritia, P. *Externum eſt avaritiæ bellum.*

De Ira. P. *Ira cum ſemel pectus obſederit.*

De triſtitia. P. *Cum improbat triſtitiæ ſpiritus.*

De Acedia. P. *Acediæ ſpiritus mœroris ſpiritum.*

De inanigloria. P. *Inanis gloria affectus multiplex eſt.*

De ſuperbia. P. *Graviſſimus, atque omnium truculentiſſimus.*

De oratione, Capita CL. ſect. CXLVII. Latine tantum Interprete Franciſco Turriano, qui cum Diadochi Photices Epiſcopi Capitibus de Perfectione ſpirituali edenda curavit Antwerpiæ typis Plantinianis anno 1575. in 12. unde in Bibliothecas veterum Patrum à Margarino Bignæo deducta.

Liber Aſceticus. x)

Inſtitutio ad Monachos.

Orationes octo adverſus 8. primaria vitia.

Brevis inſtitutio ad Juniores Monachos.

Epiſtola ad Anaſtaſium Presbyterum, cum duobus fragmentis, y)

Tractatus *de octo vitioſis cogitationibus*, z) Latine Interprete Jacobo Billio, Prunæo, S. Michaëlis in Eremo Cœnobiarcha, qui illum

cum

r) Breve fragmentum T. 7. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1174. eſt Epiſtola III. 241. Allat. at Poſſini. 355.

s) Tomo V. Colon. A. 1618.

t) Vide Svareſ ad Nili Opuſcul p. 635. ſeq.

u) *Jacobo Billio* interprete Quod ſcriptum longe diverſum eſt ab altero ejuſdem argumenti, de quo jam dictum fuit.

x) Hunc Germanice etiam vertit & ad calcem Scriptorum S. Macarii edidit Gotfridus Arnoldus Goslar. 1720. 8.

y) In Bibl. Patrum Pariſ. 1589. T. 1. legitur S. Nili *de Monachis ob pecuniam obambulantibus* fragmentum, latine.

z) Occurrit etiam latine Tom. V. Bibl Patrum Bignæanæ A. 1589. 1654. & Lugd. A. 1677. T. VII. p. 1174. At Græce è duobus codicibus Regiis cum latina interpretatione edidit *Cotelerius* Tomo 3. monumentor. Eccleſiæ Græcæ Pariſ. 1686. 4. p. 185. ſeq. Incipit: περὶ τῶν ὀκτὼ κακίας λογισμῶν.

cum Johannis Damaſceni Operibus edidit Pariſiis anno 1577. Subjecitque Eugenii a) opuſcula, de eodem argumento.

Græce vero & Latine edita ſunt: Ejusdem *κεφάλαια ἢ παραινέσεις, Capita* ſeu *Præceptiones ſententioſa*, Franciſco Turriano Interprete, & prioris b) Interpretationis correctore, collatis tribus pervetuſtis exemplaribus, & ſcholiis appoſitis. Florentiæ apud Bartholomæum Sermaretellium 1578. in 8. Una cum Diadochi Epiſcopi Photices in vetere Epiro Illyrici Capitibus centum de Perfectione Spirituali. Et hæc græce. c) Latine vero Lugduni Batavorum ex officina Plantiniana 1590. in 8. & d) Baſileæ apud Robertum Winter, & Coloniæ apud Gymnicum. Item Græce & Latine in linguam Latinam traductæ, & teſtimoniis tum ſacris tum profanis illuſtratæ, opera & labore Stephani Schoningii, e) Franeckeræ excudebat Aegidius Radæus, Ordinum Friſiæ Typographus 1608. in 8. Addita ſunt Agapeti Capita Parænetica, & Ariſtotelis liber de virtutibus, & vitiis, eodem Stephano Interprete & expoſitore. Eædem à Michaële Toxita carmine redditæ excuſæ ſunt Argentorati à Cratone Mylio. Epitomator Gesnerianus: qui tamen in Epitome nullam hujus verſionis mentionem facit, ſicuti nec Gesnerus in Toxita.

Χρυσᾶ Νείλȣ Επισκόπȣ καὶ Μάρτυρ@. Capita, ſ. præceptiones ſententioſa f) *κεφάλαια ἢ παραινέσεις*, Lugduni Batavorum ex officina Plan-

a) Lege *Evagrii*, Pontici nimirum, cujus & Nili opuſcula ſic inter ſe confundi notat Svareſius ad S. Nili opuſcula p. 613 ut difficillime internoſcantur.

b) Zini de qua ſupra.

c) Græce & latine exſtant inter opuſcula Nili junctim edita à Joſepho Maria Svareſio Rom. 1673. fol p. 475-511. præmiſſa Epiſtola ad amicum cui illa *κεφάλαια* ϱγ Nilus tranſmiſit.

d) Tria diverſa Nili ſcripta hoc loco confundit Allatius. Nam Gnomæ illæ ſelectiores quas Baſileæ & Coloniæ editas ſcripſit Geſnerus in Bibl. illæ ſunt quas in Orthodoxographis A. 1555. latine extare dixi, & incipiunt: *timorem pariter & deſiderium erga DEUM habere neceſſe eſt. Schœningius* vero edidit vertitque 229. illas ſententias quas χρυσᾶ Nili mox Allatius appellat, quæque non modo diverſæ ſunt ab illis Geſnero memoratis, ſed etiam à capitibus ſive præceptis ſententioſis 148. quæ vertit *Turrianus*.

e) Perperam *Petrus Schæningius* dicitur apud Clariſſ. Caveum.

f) Has ſententias Nili 229. à *Jo. Hentero* è Moldavia allatas primus edidit cum verſione ſua & notis *Mich. Neander*, A. 1558. deinde recuſæ ſunt Græce & lat. cum Neandri (non Zini ut Labbeus T. 2. de Script. Eccleſ. p. 124. & Svareſius p. 625. ad Nili opuſcula, ubi è Codice Barberino additamentum quoddam ſententiæ 97. ſubjunctum Græce & Latine exhibet, ſententiis ipſis in collectione ſua omiſſis) verſione in

Tomo

Plantiniana apud Franciſcum Raphelengium 1590. in 8. Eadem ſub titulo: Aurea Nili Epiſcopi & Martyris Parænetica, interprete Nicolao Glaſſero, Hamburgi excudebat Paulus Langius. Anno 1614. in 8. Ἀρχὴ σωτηρίας ἡ αὐτȣ̃ κατάγνωσις. *Initium ſalutis eſt ſui ipſius condemnatio.* De iis interpres: g) *Clarum eſt illud Phocylidis:* παῖδ᾽ ἔτι ἐόντα χρεὼν δὴ καλὰ διδάσκεμεν ἔργα. *Hinc & Ageſilaus ea diſcendi eſſe pueris dixit, quibus nati grandiores facti uti poſſint. Sunt igitur illi potiſſimum eligendi, quibus juventus, & in literis proficiant, & mores pietate condiantur. De Nili libello non eſt, quod dubitemus, quin ad omnia hæc poſſit plurimum. Eſt enim elegantia politus, virtutum præceptis gravis, antiquitatis auctoritate pius, prorſusque aureus. Conſtat vero eum in vetuſtiſſima quadam Bibliotheca in Walachia Tranſſylvaniæ finitima à doctiſſimo viro Johanne Hontero Coronenſi inventum, & ad Clariſſimum Nicolaum* h) *Neandrum de antiquitatis ſtudiis optime meritum, ut in lucem prodiret, miſſum fuiſſe, à quo emendatus integritati & nitori reſtitutus, primumque cum aliis editus fuit opuſculis. Quis vero hujus libelli ſit Auctor, cum plurium ejusdem nominis Epiſcoporum, Martyrum, doctrinaque præſtantium virorum in hiſtoria mentio fiat Eccleſiaſtica, non liquido apparet. Duo enim Nili auctore Nicephoro fuerunt Ægyptii. Alius* i) *Theſſalonicenſis, qui poſt Caroli M. vixit tempora. Fuit & Nilus quidam Scholaſticus, Iſtius vero, cui Opuſculum hoc Neander adſcribendum putat, mentionem facit Nicephorus l. 14. c. 54. Ex quo conſtat admirando iſti Nilo patriam fuiſſe Conſtantinopolin, cujus etiam propter egregiam nominis celebritatem Præfectus fuit. Sed relicto tali ſtatu ad vitam ſe contulit Monaſticam. Dicendi quoque facultate, præclariſque doctrinæ dotibus inſtructus cum fuerit, variis ingenii monumentis nominis ſui memoriam ad poſteritatem propagavit.* Hic obſerva verba, *Duo Nili Auctore Nicephoro fuerunt Ægyptii.* Unus tantum * Nicephoro Ægyptius eſt.

Has

Tomo I. Orthodoxographor. Grynæi A. 1569. p. 169. Et in opere Neandri aureo Lipſiæ 1577. 4. tum in auctario Bibl. Patrum Ducæano Pariſ. 1624. fol. Tomo 2. Cum *Stephani* vero *Schœningii*, Scholæ Documenſis in Friſia Occidentali Rectoris non ſane meliore verſione (cujus notis etiam illuſtratæ prodierant Franequeræ 1608. 8.) recudi curavit *Chriſtianus Weiſius* ὁ μακαρίτης, Gorlici 1679. 8. Neandri interpretatio occurrit etiam in Bibliothecis Patrum Latinis 1575. & 1589. Pariſ. & A. 1610. T. 4. & Lugd. A. 1677. T. 7. p. 1147. & in Græco-Latino auctario Ducæano Pariſ. 1624. T. 2. p. 1168. & in Bibl. Patrum Pariſ. edit. Græco lat. T. XIII. Pariſ. 1644. 1654. Latinis verſibus reddidit Antonius Meierus Ulteranus Flander, Cameraci 1561. 4. Germanice interpretatus eſt & S. Macario ſubjunxit Godfridus Arnoldus, Goslar. 1702. 8.

g) Glaſerus.

h) Leg. *Michaëlem.*

i) Diverſus puta ab illis Nicephoro memoratis. * Fallitur Allatius. Vide Niceph. VII. 16.

Digitized by Google

Has easdem Parænefes k) edidit græce & latine Paulus Minerva Barenſis Dominicanus, cum Scholiis Sive Commentariis. Neapoli apud Conſtantinum Vitalem 1604. in 4. Quid in illis illuſtrandis egerit, ipſe enarrat ad lectorem: *Quidquid igitur in illis reperies, ex ſanctorum Patrum doctrina exhauſtum eſſe judices; ideo & cunctos citavimus: cumque ad Politicam & Moralem vitam perquam maxime ordinarentur; ad illas roborandas, firmandasque, Ethnicorum quoque Philoſophorum axiomata perſtrinximus, ut ſciant, qui laxatis vitæ habenis illam provinciam ducunt, legem Chriſtianam; legem eſſe virtutum, quam ex ethnicis plerique naturali illuſtrato lumine proſequuti, miris extulerunt encomiis. Quid ſi Chriſtiani nati fuiſſent? Sanctitate quidem nimia pollerent.* Hic tamen talis tantusque Vir, de harum Parænefeon Auctore diſputans, illis Nilum Aſcetam, & Conſtantinopolitanum exuit; acceptas defert Nilo Epiſcopo & Martyri. Incertum ſiquidem eſt, ut notatur in Bibliothecæ ſanctorum Patrum To. 3. Baſileæ l) impreſſo; an hic Nilus Epiſcopus Ægyptius fuerit, cujus meminit Euſebius l. 8. c. 14. Et eſſe illum Ægyptium, patet ex ipſa Inſcriptione Νείλου Ἐπισκόπου, καὶ μάρτυρος κεφάλαια ἢ παραινέσεις. *Nili Epiſcopi & Martyris, capita ſive Paraneſes.* Licet Margarinus de la Bigne Nilum Epiſcopum abraſerit, Nilum Monachorum Patrem inſcripſerit, quem ſententiarum harum auctorem facit; ſolo Nicephori Callixti teſtimonio fultus, hoc vel ſolo argumento. Scribit Nicephorus, *Nilum Monachum capita collegiſſe, aliqua quidem fuſius, multa autem compendioſius tractata.* Ergo, qui hæc Capita ſcripſit, non fuit Nilus Ægyptius Epiſcopus. Non tamen inde pervincit, Capita hæc non eſſe Epiſcopi & Martyris. Fieri enim poteſt, ut uterque capita concinnarit, eaque diverſe; quod & aliis viris ſanctisſimis, & Græcis ſcriptoribus fuit ſolemne. Et Antonius Monachus in Meliſſa plures ex Nilo absque alio cognomine ſententias, alias ex Nilo Epiſcopo ſignat. Ergo erunt iſtæ Nili

k) Non omittenda & Pirkhaimeri editio, de qua Rev. Joannes Godfridus Olearius in Abaco Patrologico p. 336. edit. primæ: *ſunt etiam ad manus Nili Epiſcopi & Martyris, uti titulus habet, Theologi antiquisſimi ſententiæ morales è Græco in Latinum verſa juxta tenorem Codicis per vet-ſti è Græcia elapſi, editaque Argentorati ex ædibus Schurerianis à* Bilibaldo Pirckhaimero *Norimbergenſi interprete, hoc quidem elogio præfixo:*

His paucis redolet quicquid cecinere Prophetæ,
Et Lex, & quicquid ſacra Sophia docet.

Sed hæ ſententiæ ab illis Pareneticis à Neandro, Grynæo & in Bibl. PP. editis ordine nonnunquam haud lebiter, numeroque differunt.

l) Leg. *Pariſiis.*

Nili Epiſcopi & Martyris, & non alterius: quandoquidem Nili Epiſcopi ſententiæ ordinatæ cernuntur, ut in earundem paraphraſtica catena ab eodem Paulo digeſta oſtenditur. Quod autem abſque titulo Nilo attributæ ſunt, id errore Auctorum factum eſſe, qui Nili non Epiſcopi eas eſſe crediderunt. Sic ergo & titulo Epiſcopi & Martyris ex Græca Inſcriptione, Nilum Capitum Scriptorem eſſe Nilum, eumque Epiſcopum & Martyrem. Neque dicendum eſt, inſcriptionem eſſe confictam: tum enim nulli libri titulo credendum eſſet. Adde Sixtum Senenſem, qui nullum de hujuſmodi ſententiis verbum in Nilo fecerit, cum illius in Job Commentariorum meminerit; licet hæc ratio non videatur tanti momenti, ſi quis reſponderit, Sixtum Senenſem, non eam ſibi provinciam ſumpſiſſe omnia ſcripta Nili commemorandi, ſed ea tantummodo, quæ ſacrorum librorum explicationem continerent. Petrus etiam Biccordatus in ſua Hiſtoria Scholaſtica de Nilo Aſceta, & ejus ſcriptis ſermonem habens, de iſtis Parænesibus nec verbum quidem. Tandem uti validisſimam rationem ex Mutii Juſtinopolitani Epiſcopi Hiſtoria teſtimonium adducit, qui Nilum Epiſcopum & Martyrem harum Paræneſeon facit Auctorem, cum ſub nomine Nili uti legitimi Auctoris nonnullas particulas ex hoc opere depromtas recitat. Hinc Paulus ovans aſcendit in Capitolium: *Quis autem alterius Nili, non autem Epiſcopi & Martyris affirmabit, cum teſtimonium hoc ſit præſtantisſimum? Aut dicas Mutium inconſulto ſcripſiſſe? Aut Nilo Epiſcopo attribuiſſe, Nilo autem non Epiſcopo abſtuliſſe? Niſi enim ſub Nili Epiſcopi & Martyris titulo legiſſet, utique non affirmaret eſſe Nili Epiſcopi. Quid enim erat in cauſa, uti Mutius Nilo Epiſcopo attribueret, Nilo autem non Epiſcopo auferret?* Sed poſtmodum remiſſius enunciat, objici poſſe, ſententias non eſſe Nili Epiſcopi & Martyris, ſicuti ſibi à nonnullis objectum fuiſſe teſtatur: ſub perſecutione poſito Epiſcopo tempus non adfuiſſe edendi libri: In ejus actis nullam harum Paræneſeon mentionem factam. Reſpondet, martyrium, & perſecutionem non interpolaſſe ſcriptionem librorum, exemplisque pluribus oſtendit. Hinc concludit, Margarinum de la Bigne non recte Nilo Epiſcopo & Martyri quod ſuum erat abſtuliſſe, Nilo vero non Epiſcopo tribuiſſe. *Quod ſi attulerit poſtremum, nempe quod plerique viri hac tempeſtate doctisſimi tenent oppoſitum, ſcilicet quod non ſint Nili Epiſcopi & Martyris, ſed alterius Nili, reſpondemus, quod ex alia parte adſunt centum alii viri præſtantisſimi autumantes, Nilum Epiſcopum & Martyrem harum ſententiarum Paræneticarum auctorem.*

Sed

Sed ut unde Paulus exegit Apologiam, inde ego exordiar. Non eſſe Nili Epiſcopi, ſed alterius, tenere doctiſſimos Viros, reſpondet, ex alia parte centum alios præſtantiſſimos Viros tenere Nilum Epiſcopum eſſe. Et tamen non multo ante cum illuſtrium Scriptorum teſtimoniis id tutari conaretur, non ultra tres produxit, Antonium Monachum in Meliſſa, Petrum Riccordatum, & Mutium Juſtinopolitanum, qui de Epiſcopatu Nili harum Paræneſeon Scriptoris ne verbum quidem obducunt. Et jam derepente in contrarium perducuntur. Sed eſto, eas Nilo Epiſcopo conceſſerint: An propterea Nilo Aſcetæ vel Monacho denegarunt? Nihil minus. Aſceta ſub aliis atque aliis titulis innotuit, quibus ab exſcriptoribus ſcripta illius cohoneſtata ſunt Hinc in multis ſub nomine Nili præfixo deſignatur nullus alius, quam Conſtantinopolitanus iſte, uti hoc nomine inſignior. Aliis Monachus eſt, aliis Aſceta, aliis Abbas, aliis Epiſcopus, aliis Archiepiſcopus, & quod admirabilius eſt Conſtantinopolitanus, aliis Martyr. Quare ſi ex inſcriptionum titulis fas eſt nobis varios quoque Auctores fingere; quot nobis Nili aſſurgent? Vel in quot Nilos unus noſter Nilus miſere diſcerptus congemiſcet? Ex variis officiis, dignitatibus, profeſſionibus, curis, ſortibus variæ quoque perſonæ uni eidemque homini imponuntur, & variis inductis rationibus, varie quoque perſcribuntur in monumentis, neque propterea â ſe ipſis diſtant, vel minimum mutantur. Et Nilum noſtrum fuiſſe Aſcetam res ipſa docet; Sacerdotem cum Theodulo filio, in hoc de Nilis Tractatulo probamus; & Martyrem quoque, & Epiſcopum fuiſſe, & ſi vis etiam Archiepiſcopum quid vetat? Sed hoc non eſt ſcriptis relatum. Quid tum? Quæ literis mandata non ſunt, & tamen credimus, & ſine ullo dubio tenemus ita fuiſſe? Et forte hæc omnia in Nilo noſtro reperiremus, ſi res geſtas illius tempus edax nobis reliquas feciſſet. Et forte etiam qui futuri ſunt obtinebunt, cum videamus in dies ſingulos ſimilia è latebris in lucem ſuſcipi, & publicæ commoditati procreſcere. Non ex alienis advocabo argumenta. Ex vita S. Nili Epiſcopi & Martyris, quam ex Johannis Chriſtoforſoni Interpretatione recitas, de ſcriptis dicti Sancti, minus quam nihil eſt, & tamen tua largitate Auctor eſt Paræneſeon. Unde id expiſcaris eum illas ſcripſiſſe? Potuit ſcribere. Scripſere alii ejuſdem ætatis & dignitatis viri. Concedo nec invitus. At ſcripſiſſe, niſi meliora indicia proferantur, non dicam. Et etiam ſi Nilus

Epiſcopus ſcripſerit: an Epiſcopus & Martyr hic tuus ille idem eſt? Nilos eo tempore plures fuiſſe, & inter eos Epiſcopos & Martyres, & ſcripſiſſe etiam ad poſteritatem Commentarios, nemo prudens negaverit. An non inſulſe quis concluderet: (ſit pro exemplo Nilus Patrarum Epiſcopus & Martyr;) Huic operi præfigitur titulus, *Paraneſes Nili Epiſcopi & Martyris.* Ergo Nilus hic nullus alius eſt, quam Patrarum Epiſcopus. *Nam ſi Nili Aſcetæ eſſent, non eſſet additio, expreſſioque Epiſcopatus & Martyrii. Si Græca Interpretatio abſque titulo, & agnominatione legeretur, Nili utique non Epiſcopi eſſent ſententiæ. Non enim eſt intelligibile, ut Nili non Epiſcopi fuerint, Et quis Nilo Epiſcopo & Martyri attribuat?* Et tamen ſimilia in hoc eodem Nilo Aſceta ante oculos obverſantur. In nonnullis ejusdem Tractatibus præfigitur, *Nili Archiepiſcopi Conſtantinopolitani.* Repudiandus itaque eſt Nilus Aſceta, & Nilus Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus inveſtigandus. In nonnullis, Nili Abbatis, rejiciendus itaque eſt Aſceta, & Nilus Abbas perſcrutandus. Sed Nilus Aſceta, non fuit neque Epiſcopus, neque Martyr. Unde id habes? Nec etiam ſub nomine Sacerdotis innoteſcit, & tamen ſacerdotio præditum fuiſſe ex eodem perdiſco. *Sed Sixtus Senenſis nullam de hujusmodi ſententiis mentionem fecit.* Eſto, verum eſt, *cum nec de aliis Tractatibus fecerit, ſed de iis tantum, qui in ſacrorum librorum explicatione verſantur.* Quare itaque ipſius in Cantica Canticorum, in Evangelium Lucæ, in Pſalmos, & in alias ſacræ Scripturæ libros explicationes non commemoravit, quas ad hæc tempora Manuſcripti Codices retinent? Non dici poteſt, Nili in Job Commentaria prolixa fuiſſe, in aliis hinc inde & ipſius operibus recollectas expoſitiones: cum in Job eodem modo ſe habeat, & in Canticum Canticorum ſit Commentarius integer.

Nili Monachi Eremitæ *Hiſtoriam*, ſive *Narrationes*, m) *quibus cædes Monachorum montis Sina, & captivitas Theoduli ejus filii deſcribitur.* Εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ Μοναχῶν, καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θεοδούλου extractam ex Codice 74. MſC. Caroli de Monchal Archiepiſcopi Toloſani, & eidem nuncupatam, cum nova ſua interpretatione & Notis, ſub Titulo: *Nili opera quædam nondum edita*, Pariſiis n) publicavit doctiſſimus Petrus Poſſinus, apud Sebaſtianum Cramoyſi Typo-

m) Diſtinctio in ſeptem narrationes non à Nilo eſt, ſed à Poſſino.

n) A 1639. Ejusdem narrationis jam ante Poſſinum interpretationem ſed minus præclaram minusque ut ex *Metaphraſte* integram ediderant *Aloyſius Lipomannus*, & *Laur. Surius* ad 14. Januar. Varias Lectiones é Codice Mazarini

Typographum Regium in 4. Addidit ejusdem Nili *laudationem in Albianum* o) græce & latine. De hac hiſtoria Menologium Græcorum 12. Novembris. *Καὶ ἐπεὶ ὁ μακάριος Νεῖλος τὸ ὄρος μετὰ τοῦ υἱοῦ καταλαβὼν συνῆν τοῖς πατράσιν, βάρβαροί τινες ἐξαίφνης ἐπελθόντες ὡς θῆρες τὸν υἱὸν Θεόδουλον σὺν ἄλλοις πλείστοις αἰχμάλωτον ἔλαβον, ὃν ὡς αἰχμάλωτον θρηνεῖ πλέον τοῦ καθήκοντος, καθὼς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ συντεθέντι συγγράμματι ἐμφέρεται.* *Hinc cum Beatus Nilus occupato monte cum filio Sanctorum Patrum conſuetudine frueretur, quidam ferarum inſtar repente irruentes Barbari ejus filium Theodulum cum multis aliis captivum abduxerunt; cujus caſum lamentatur Pater, pluſquam deceret talem virum, quemadmodum in Commentario hac de reſcripto cernere eſt.* Nicephorus Calliſtus dicto loco: p) *Μεθ' ὧν καὶ τὸ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει τῶν θείων πατέρων μαρτύριον ἀναγράφεται οὕτω λαμπρῶς τε ἅμα καὶ περιπαθῶς, ὡς ἱκανὸν εἶναι ἐντεῦθεν θηρᾶσαι, οἷος καὶ κατ' ἄμφω γέγονεν ὁ ἀνὴρ ἔν τε λόγων καὶ ἀρετῆς περιουσίᾳ, ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς παῖδας μετρίως διέξεισιν ἐκτραγῳδῶν λίαν περιπαθῶς τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν, βαρβάρων καταδραμόντων, οἳ Βλέμμυες ἐκαλοῦντο, καὶ φόνον οὐκ ἐλάχιστον δεδρακότων, ὃ καὶ ἥδυσμά τι πνευματικὸν τοῖς φιλομαθέσι καταλέλειπεν.* *Scripſit quoque Divinorum Patrum in monte Sina obitum & martyrium, facundia & effatu q) tanto, ut ſatis inde colligere liceat, quam eximia doctrina juxta & virtute Vir is fuerit, ubi etiam ſuas & filiorum res paucis commemorat miſerabiliter, velati in Tragœdia, captivitatem etiam deplorans, cum barbari Blemmyes excurſione ſua cædem ingentem fecere: quod opuſculum tanquam ſpirituale quoddam oblectamentum ſtudioſis reliquit.* Cum græce legeretur *διηγήματα*, occaſionem arripuit eruditiſſimus Poſſinus diſtinguendi

librum

zariniano una cum quibusdam animadverſionibus ſuis dedit *Franciſcus Combefiſius* in lectis triumphis Martyrum Pariſ. 1660. 8. p. 139-144. Latine Jo. Bollandus quoque (non Græce & Latine, ut Labbeus affirmat T. 2. de Scriptoribus Eccleſ. p. 125. & ex Labbeo infra noſter) ad diem 14. Januar. Tom. I. p. 954. ſeq. narrationem illam qualem Surius dederat, collatam cum MS. Vaticano cum brevibus notis ſuis A. 1643. edidit, diſtinctam in capita 15. ſectiones 62. adde quæ idem p. 1113. ſeq. ubi ex Poſſiniana quam elegantem & pleniorem fatetur, nonnulla ſupplet. *Gallice* vertit *Nicolaus Sudorius* (le Sueur.) Varias lectiones è quatuor Græcis MSS. Codicibus Vaticano, Barberino, Altempſiano (qui cum Sfortiano comparatus) & Palatino translato in Bibl. Vaticanam ex marginibus Codicis Barberini de ſcriptas ad calcem Epiſtolarum Nili edidit *Allatius* Rom. 1668. fol.

o) In MS Barberino, cujus Varias Lectiones etiam in hac laudatione obvias Allatius loco jam memorato edidit, dicitur *Albianes Monachus Eremita.* Monachum Nitrienſem fuiſſe conſtat.

p) Lib. 14. c. 54.

q) *affectu.*

librum in ſeptem narrationes, cum hoc arbitraretur aliquo Lectoris commodo, nullo Auctoris aut operis detrimento fieri poſſe.

De ea, quæ apud Lipomanum edita eſt, interpretatione, illud eſt præſtantiſſimi Petri Poſſini interpretationis ſuæ arbitrium; *Hoc unum modo initio receperam: hocque illi, quo magno merito nihil non apud me poſſunt, mecum duntaxat egerant: ut veterem, quæ pridem à Lipomano eſt edita, hujus opuſculi interpretationem recenſerem, & cum Græco compararem. Sed cum aliquot jam paginis paſſim interpolatam, ac recantatam à me illam interpretationem amicis in ſpecimen obtuliſſem, quod ſcribenti prius mihi, hoc legentibus idem ipſis viſum fuiſſet; me, ſi pergerem ut cœperam, exhauriendis illis laboris illiberaliſſimi faſtidiis, magno meo tædio nullam tamen alienam gratiam relaturum. Et certe, ut quam omittere non poſſum, celerrime ſaltem, quod verecundiæ unum ſupereſt, tranſigam reprehenſionem laboris alieni, id quam breviter, tam vere licet affirmare, nullum omnino labis, flagitiive genus, quod in eo genere caveri debeat, in iſta eſſe verſionis perverſiſſima deproperatione prætermiſſum. Nam & obſcurata paſſim eſt Auctoris ſententia, & non raro ad libidinem interpretis ficta, & detorta. Jam omnibus fere paginis miſerrimum in modum per ſummam licentiam lacerata fœdiſſime, mutilataque oratio ſcriptoris, tum à capite ad calcem nullo non loco ita cooperta contaminataque maculis barbaræ cujuſdem infantiæ, ut opus veterum judiciis arce dignum, rus hodie merum, rureque inficetius videatur. Quæ ſi quis à me dicta criminoſius exiſtimet, non ego tamen apud eum perdam aquam prolixa approbatione cauſæ meæ, certis unaquaque de re teſtimoniis proferendis. Sed ſi tanti putet rem totam cognoſcere, & Latina illa veteris interpretis cum Græco Auctoris conferre, ut ad alia conniveat, næ it tamen, ſi quam habet æquitatem, cum non tantum commata, aut comprehenſiones totas, ſed paginas, atque adeo tractationes integras conſcio ſilentio præteritas toto paſſim in opere perſpiciet, & illum quiſquis eſt, interpretem ſcripſiſſe feſtinanter, & non calumnioſe me accuſaſſe judicabit. Atque hinc ſatis intelligis, Lector optime, quam non leviter, aut cupide conſilium interpretationis ordiendæ novæ, ſed neceſſario ſuſceperim.* Hæc cum animadvertiſſet neſcio quis in calce Codicis editi Barberini appinxit: *Tres iſti manuſcripti Codices ita concordant, ut ex uno exemplari quaſi deſcripti eſſe videantur omnes, alioquin ab edito longe diſcrepantes: multa enim mutant, nonnulla addunt, plurima recidunt, in quibus Simeonis Metaphraſtæ manum facile agnoſces, qui ſcripta ejuſmodi de Virorum Sanctorum rebus geſtis antiqua & ſatis longa interpolare, atque mutare amavit. Porro iſtam ejus editionem, quam Codices illi repræ-*

ſen-

ſentant, ſecuta eſt vetus Interpretatio Latina à Lipomanno primum vulgata, quam Pater Poſſinus in Præfatione ita exagitat, mitius fortaſſe facturus, ſi diſcrepantias, atque etiam errores non ab Interprete, ſed à Simeone Metaphraſte interpolatore proficiſci, uti factum oportuit, animadvertiſſet. Hæc in Poſſinum, Lipomani editionem, & Simeonis Metaphraſtæ nomen per ora hominum magnifice incedens traduntur. Sed condonandum eſt viro, qui quantum valeat Poſſini judicium, & Metaphraſtæ dignitas in rebus Eccleſiaſticis promovendis ex publicarum privatarumque rerum adminiſtratione, peritiaque plena, & an albus vel ater fuerit, ignorat. Quis enim, niſi nugas ſomniare voluerit, aliisq; garrire tentaverit, Simeonem Metaphraſtem nobili equeſtrique genere natum, miniſtrum inter primarios militiæ Conſtantinopolitanæ, ab Epiſtolis & Secretis Imperatoris, oratione ſoluta & vincta non absque eloquentia, & dexteritate præcipuum, jactabit: errores & diſcrepantias à tali tantoque viro profectas fuiſſe, & vitas antiquorum Sanctorum interpolaſſe contendenti, & tantum nomen lædenti, veniam concedet, ſed non proſperandam? Sed parum peritis uſu, & de facili pronunciantibus omnia non invitis manibus danda ſunt.

Dicimus ergo, & firmiter aſſeveramus, Metaphraſten nullo modo vitas Sanctorum interpolaſſe, ſic, ut multa immutaverit plurima addiderit, alia reciderit. Sed immutavit cautior factus, quæ aliorum ſcriptorum monumentis alio prorſus modo ſe habuiſſe, & contra jus fasque fuiſſe dignovit. Addidit ab aliis edoctus digna ſcitu, præterita tamen ab antiquis vitarum ſcriptoribus. Recidit aliorum ſcriptis relata, ſed nimia, ſed ſupervacanea, ſed fabuloſa, ſed ridicula, & perverſorum hominum malitia ſuperinducta. Et hoc, mi Vir, interpolare vitas Sanctorum eſt? Et hoc ne erit, vitas locis quibusdam immutaſſe, intercidiſſe, illisque addidiſſe? Metaphraſtes vitas rectè ſapienterque dictatas, intactas reliquit, ex aliorum ſtudiis ac laboribus nullam ſibi famam emendicans, ſed à capite ad calcem rerum geſtarum, uti geſtæ ſunt, expoſitionem, proprio ſtylo genereque dicendi ita expediit, ut nullis aliorum ſcriptorum periodis, addo formulis & notis, uſum fuiſſe ab arte oratoria inſtructus dignoſcere posſit. Ita eſt. Proſtant Sanctorum antiquorum vitæ ab aliis ante Metaphraſten publicatæ, quæ poſtmodum ab eodem facultate dicendi ſingulari in meliorem atque accuratiorem tenorem editæ ſunt, quales multas in mea de Simeonibus Diatriba luculenter deſignavi. Sume in manus,

nus, attentius lectita, æque beneque judica, tum demum ſententiam profer. Planus fueris, ſi Metaphraſten virorum Sanctorum res geſtas antiquas, & ſatis longas interpolaſſe, atque immutaſſe enunciaveris, & doctisſimi Posſini de hac hiſtoria Nili Latine apud Lipomanum rectum non eſſe, intelligens, prudensq; judicium, aut injuria illam vexaſſe. Cui ſiquidem notum non eſt, in exſcribendis antiquorum voluminibus exſcriptorum incuriam, neq; in doctrina neque in eruditione excellentiam, & ſi Codices, quibus innitebantur, depravati diſtortis literis, ſive ambiguis confuſi, verba ſimilitudine ſyllabarum vitioſa, multa etiam vel malignitate addita, vel ſpatio temporis fugientia, intruſiſſe? Iniquum eſt ſimilia Metaphraſtæ attribuere. Et ne nimius ſim, vide quæ de Metaphraſte in dictando, atque verbis ſtruendis ſtudio, appoſite in Elogio ipſius conſtruit Pſellus, Diatriba noſtra de Simeonibus, & eorum ſcriptis, in qua multa de hac eadem re ex aliis, atque aliis Auctoribus collegimus. Et ne nos ſimilia noſtra imaginatione agitare belluli ac feſtivi ſaperdæ ſuſpicentur, habeto tibi, Lector, quæ pro eodem Metaphraſte Lipomanus ſcriptis memoriæ prodidit. *De Metaphraſte autem communis priſcorum virorum Eccleſiæ Orientalis ſententia, vitas Sanctorum ex diverſis Auctorum libris eum in unum volumen redegiiſſe, & quæ alicujus viri erant inſcripta, ſub hoc titulo reliquiſſe; quæ vero ab aliis deſcripta erant, rudi tamen, & inſulſo ſtylo, eas ipſum multis laboribus, & ſudoribus exornaſſe, & eruditione ſua expoſuiſſe, prout Theodorus Balſamon, & Pſellus: ideoque & Metaphraſtæ nomen fuiſſe adeptum, μεταφράζειν enim Græce, Latine eſt, ſcripturam aliquam dilucidioribus verbis, ſenſu tamen & materia retentis interpretari. Quæ autem à nemine ad huc ſcripta fuetant, ſed quaſi per manum, & traditioaem à Patribus accepta, & pro veris habita, has ipſe eleganti & condito ſtylo deſcripſit, & legendas Eccleſiæ propoſuit, tantaque auctoritate liber hic in lucem prodiit, ut apud Orientalem Eccleſiam, qui Sanctorum, vitas præter unum Simeonem Metaphraſtem ſcripſerit, nec quæratur, nec reperiatur. Quin imo in ſuis Menæis, & ſacris ſanctorum, vitas recitat, non alias quam ex iſtis deſumptas legit, adeo pro certis, veris, & authenticis, ab omnibus, & omnium auctoritate confirmatis. Imo nec Eccleſiæ Græcæ preces, Orationesque Metaphraſtæ, poſt Baſilii & Chryſoſtomi ſupplicationes ſtatim locaſſet, ſi recentis temporis auctor is eſſet. Nec à Balſamone allegaretur, qui ultra 400. annos floruit, & Pſello, qui ultra quingentos. Denique nec in Concilio Florentino ad confirmandum dogma fidei inter Doctores Eccleſiæ citaretur. Hæc fuerant reliqua, quæ de hoc Viro notanda erant.* Et in Præfatione Tomi V. *Illud quidem primum*

mum eſt, omnes has Vitas de Græco in Latinum noſtro hortatu, noſtriſque ſuppetiis à Gentiano Herveto, Gallo, Viro docto recens fuiſſe tranſlatas, eaſque nunc primum Occidentalem Eccleſiam ſuſcipere, quæ quali quantoque theſauro huc uſque; ob earum ignorationem privata fuerit, poſtquam totum volumen percurreris, tu ipſe judex optimus eſſe poteris.

Et hoc quidem Lipomanus, ſi priora atteris oculatus à fronte ſimul, & occipitio, ſi poſteriora quinti Tomi, plus cimicem ſanguinis, ut ita dicam, quam illum rationis habuiſſe dices. Quid enim inconſultius fieri potuit, quam Vitas Sanctorum univerſas, quæ nullum Auctorem titulo præferebant, nulla ad liquidum explorata veritate, Simeoni Metaphraſtæ appingere? Unde poſtmodum tot famæ vulnera, & notas innoxio homini, & ab omni culpa remotisſimo, pravisſimi. & pesſime diffamati hæretici, & fabulas fabuloſorum mangones concriminati ſunt? De quibus nos alibi fuſius. Nunc tantum illis addam de illius ætate, quod Nicephorus Gregoras in Vita ſanctæ Theophanonis Leonis filii Baſilii Macedonis Imperatoris Conſtantinopolitani uxoris; de ſtudiis reſtitutis ab eodem Leone in urbe Byzantina agens; τό γε μὴν τῶν λόγων κράτος εἴπερ δή τι τῶν ἁπάντων ἄλλως, καὶ τότε μᾶλλον, εἴπερ ἄλλοτε, πολὺ, μεγάλην ἔσχε τὴν ἀκμήν; ἀμφοῖν τοῖν βασιλέοιν μάλα τοι πλείστην δεδωκότων αὐτοῖς τὴν ῥοπὴν, καὶ τιμήν. Καὶ ἦν ὁρᾶν ὁσίων ἀνδρῶν συναλλαγὰς, καὶ σοφῶν ῥητόρων θέατρα, καὶ πᾶσαν λόγων ἀρετῆς ἐπίδειξιν, ἀθροιζομένων ἁπανταχόθεν πολλῶν, καὶ ποιούντων ἄλλην Σωκρατικήν τε, καὶ Πλατωνικὴν Στοὰν καὶ Ἀκαδημίαν, καὶ Λύκειον τὰ βασίλεια. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ πολλὴν τὴν ἐπίδοσιν εἴληφε τότε καὶ ἡ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας εὐπρέπεια. οὐ γὰρ μόνον ὁ βασιλεὺς πολλὰς τῶν ἐτησίων ἑορτῶν, καὶ πανηγύρεων οἰκείοις ἐκόσμησε λόγοις, καὶ ᾠδαῖς, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν τότε ἐλλογίμων τὰ ὅμοια πράττειν ἐκέλευσεν, ὧν εἷς ἦν, καὶ ὃς τότε ἄλλα μετέφρασε πρὸς τὸ εὐφραδέστερον, καὶ τοὺς πλείους, τῶν τε τῆς ἀρετῆς ἀσκητῶν, καὶ ἀθλητῶν συνεγράψατο βίους, *Et dictionis quidem Oratoriæ robur, & eodem tempore, ſi quicquam alias, tum magis ac magis ingentem acceſſionem fecerat, cum ambo Imperatores maximum illi vigorem honoremque attribuiſſent. Quare jam obvii cuicunque erant Sanctorum hominum congreſſus, ſcientisſimorum oratorum theatra, & omnis facultas dicendi ſingularis, & copia, cum ex locis omnibus plerique accurrerent, & novam Socraticam, atque Platonicam Stoam exhiberent, & Regiam ipſam novam Academiam, & Lyceum, Prytaneumque. Inde vero multo tum augmento tunc invaluit divina Eccleſiæ ſpecies, & nitor. Neque enim tantummodo Imperator pleroſque in annos ſingulos dies feſtos ac ſolemnitates propriis orationibus cohoneſta-*

neſtavit, & Canticis, ſed & multos alios qui tum vitam agebant præſtantes viros ſimilia peragere imperavit: quorum unus erat, qui & alia facundius in aliam dicendi copiam conſcripſit, & quam plurimas virtutis Aſcetarum & Athletarum vitas monumentis commendavit, unde & Metaphraſtæ nomen obtinuit. Eadem ad verbum expreſſit idem Gregoras in vita Michaëlis Syncelli expoſita, quæ facili negotio in manu fuerint eandem vitam percurrenti, ne ſemel ea parum cautus, & alia animo obſervans excidiſſe r) malignus Metaphraſtæ laudum obtrectator, in ſuſpicionem veniat. Et Conſtantinus Meliteniota Orat. 2. de proceſſione Spiritus ſancti. Ἐπεί περ κατ' οὐδὲν λείπονται τῶν λογίων ἀνδρῶν, εἰς συνιδεῖν ἠθέλοντο τούτου τὴν ἔννοιαν, καὶ ἄλλως ἢ κἂν ὤκλαζέ τι πρὸς αὐτὸ τούτοις ὁ λογισμὸς, εἶχον σκέψασθαι πάντως καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὸν συγγραψάμενον, ὅ τι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πρώτου σχίσματος ὢν, καὶ τὴν ἀντιλογίαν γινώσκων τοῦ δόγματος, οὐκ ἂν οὕτω συνετίθει, καὶ συνέταττε τὸ τοιοῦτον ῥητὸν, εἰ πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ αὐτὸς ἐπίσης τοῖς πολλοῖς διεφέρετο. *Cum non multum longe ab eruditis viris abirent, ſi modo illius ſententiam capere vellent. Et alia quoq; ratione licet cogitatio ipſorum, circa hoc vel minimum claudicaret, poterunt in ſe Scriptorem conſiderare, qui cum in ipſo primo Schiſmatis exortu viveret, & dogmatis contradictionem calleret, nunquam hoc modo concinnaſſet, vel dictum compoſuiſſet, ſi cum Latinis & ipſe æque atque alii ſimultates exercebat.* Et hic vitæ Dionyſii Areopagitæ ſcriptor per eundem Auctorem Meliteniotam eſt Simeon Metaphraſtes. Audi. Καὶ ὁ τὰς τῶν ἁγίων δὴ πολιτείας, καὶ τὰς αὐτῶν ἀθλήσεις ἀφηγησάμενος μεταφραστικῶς, εἰς τὸ τοῦ Ἀρεοπαγίτου μαρτύριον, Διονυσίου φημὶ τοῦ τῶν ἀπορρήτων ἐκφάντορος. *Et qui vitas & res geſtas Sanctorum, eorumque certamina variato ſtylo enarravit, in Dionyſii Areopagitæ martyrio, dico ſecretorum revelatoris.* Collige longe procul ab omni dubio. Metaphraſtes eo tempore vigebat, cum primum Schiſma inter Græcos & Latinos de proceſſione Spiritus Sancti ex ſolo Patre, emergens Græcorum cum Latinis arctiſſimam neceſſitudinem perturbavit, adeo ut de eadem proceſſione ex ſolo Patre Leo ipſe Imperator, de ſchola Photii homo, in gratiam ſui Photii ſtylum exercuerit. Et ætatem Metaphraſtæ anxie, & amplius quærimus, & eum recentiſſimum, & Ludi Magiſtrum, & Fabularum anilium concinnatorem verbis clariſſimis perhibebimus?

Nos, ait Salmaſius, *διήγησιν illam* (nempe de cæde Seniorum Patrum) in Præfatione ad Lectorem ad Opuſcula Nili de primatu

Papæ,

r) Conſtructio verborum hiulca, nec ſatis apte quadrans: Senſus tamen utcunque pate.

Papæ, *Latinam factam brevi, ſi Deus dederit, edituri* s) *ſumus*. *De Albiano*, quem laudibus proſequitur Nilus, ſuſpicionem Poſsini, lege apud ipſum: ſive etiam legas *Albianum*, ſive *Albinum*, ſive *Albanum*, parum refert.

Hiſtoria de interemptis in Sina monte Monachis legebatur manuſcripta in Bibliotheca Sirletana Cod. 39. MS. & nunc legitur in Vaticanis Codd. 117. 118. 1790. 1806. & Palatino 351. *Bollandus* ad diem 24. Januarii Sanctorum Martyrum in monte Sina à Barbaris occiſorum certamen refert à S. Nilo conſcriptum Græce, t) & a ſe, vel alio quopiam innominato Latine redditum, & brevibus pro more Notis illuſtratum.

Ejusdem Sancti Nili *Epiſtolas* 355. ex Bibliotheca Medicea idem *Petrus Poſſinus* eruit, & Latine verſas Græce & Latine publicavit cum Notis, nuncupavitque Eminentisſimo Principi Franciſco Barberino; & Didymi fragmentum addidit contra Manichæos, & Simeonis Abbatis Sancti Mamantis in Xerocerco Diſſertationem, de Altercationibus animi & corporis Græce & Latine à ſe verſa. Pariſiis ex Typographia Regia 1657. in 4. De his Epiſtolis, deque eorum Interprete Poſſino ſuſpicor intelligendum eſſe Labbeum, u) cum ſcribit; *Nili Archiepiſcopi Conſtantinopolitani multa habentur in Codd. MSS. quas audio typis parari ab erudito Interprete.* Ipſe vero rem indignisſimam facerem, ſi conatu tanti x) Principis fœcundam quæſturam ſubſecutam, ventis abripiendam non invitis manibus conceſſerim. Princeps is magnarum artium diſciplinis inſtructisſimus, tantorum Patrum aliorumque antiquisſimorum Commentarios, ſive illi Græca ſive Latina copia dicendi emineant, non ſemel atque iterum, ſed ſæpius, dum per publica & Eccleſiaſtica negotia licet, maturo judicio, ac conſiderate præ manibus tenere, ac lectitare gaudet: indeque factus inſtructior, mores & conſuetudines moderatur, antiquitatem Eccleſiaſticam reparat, de fide opiniones examinat, & quæ novi Reformatores inter incautos diſſeminant, oculatus ad omnia diſcidit. Inter tot alios Patres, eosque ſanctisſimos unus is Nilus, quem ſæpenumero

s) Nunquam equidem à Salmaſio hoc factum eſt.

t) Hæc ex Labbei T. 2. de Script. Eccleſ. p. 125. Allatius. Cæterum latine tantum non etiam Græce illam narrationem editam à Bollando jam ſupra notavi.

u) Bibl. nova MSS. p. 101. Idem p. 89. *Nili P. CP. Sancti Johannis Chryſoſtomi diſcipuli multa latent opuſcula in Pariſienſibus aliisque Bibliothecis, quæ ut audio, parantur publicæ utilitati ab erudito interprete.*

x) Franciſci Barberini.

per mentem verſaverat, dignus viſus eſt, qui ad compeſcenda hæreticorum ora, maleque ſanorum hominum vitam peſſime tornatam incudi reddendam non ſine ſucco Attico, & eloquentia ſingulari, typis Græce & Latine mandaretur. Idque ut commodius fieret, elegit Virum Clariſſimum *Lucam Holſtenium*, tum Bibliothecæ Vaticanæ Præfectum, & me licet Holſtenianæ virtuti imparem, tanti laboris comitem, ut ſimili opella ad templum honoris induceret, impertitur. Sententia pronunciata, ſortito Holſtenius ejus Opuſcula reliqua, ego Epiſtolas capio. Studia Holſtenii exceſſus è vita y) fatalis diſrumpit, nec vita ſuperſtes propagavit. Cum non omnes in uno Codice Epiſtolæ ſed in pluribus vage diſperſæ haberentur, collatis, ut potui, Romanis voluminibus, faſcem in unum, obviam factas coëgi, adnotatis earum variis Lectionibus in Studioſorum gratiam, quas mihi alii atque alii Codices obtulerunt. Tum me in earum dedi verſionem, cujus nunc utcunque factæ, idem munificus in publica commoda Princeps editionem demandat. z.) Et res hæc per judicium enunciata videtur ab eruditiſſimo Franciſco Combefis in recenſitis Auctoribus Bibliothecæ Patrum Concionatoriæ, in Nilo: *Epiſtola Nili dari potuerant à Doctiſſimo Viro Leone Allatio, ſi factum ſatis eſſet votis Eminentiſſimi Cardinalis Franciſci Barberini, mihi ipſi ad prelum offerentis, cum eum Regia Lutetia hoſpitem haberet: quippe longè plures, excepta viri opem, Græcarum rerum indagine & peritia noſtro ævo facile principis.*

Antequam ad alia progrediar, illud oblivioni dare conſentaneum nullo modo mihi videtur, quod præſtantiſſimus Vir, & in ſcriptis antiquorum evolvendis ſagaciſſimus Emericus Bigotius ſæpe admonuit, Epiſtolam S. Nili ad Xenonem Memorialium à Poſſino editam editione Pariſienſi num. 260. extractam fuiſſe ex S. Baſilii expoſitione in Pſalm. 32. Ea in meis eſt l. 1. ep. 36. & incipit: ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ κρίσιν. Examinavi diligenter, & rem meram eſſe comperi. Sententia eadem eſt, verba quoque ut plurimum eadem. Nilus tamen noſter pleriſque immutatis & additis fecit

y) Obiit vir longe doctiſſimus Romæ 4. Non. Febr. A. C. 1661 ætatis 65. nec quicquam ex promiſſis Nili ſcriptis in lucem edidit Svareſius extinctus A. 1677. 7. Sept.

z) Epiſtolæ Nili Rom 1668. fol cum Allatii verſione editæ & in quatuor diſtributæ ſunt libros, quorum primus 333. ſecundus tertiuſque ſinguli totidem, quartus 62. continent. Ex his duæ poſtremæ ad Olympiodorum Eparchum & Heliodorum Silentiarium laudantur in Synodo ſecunda Nicena Actione 4. quas Svareſius Allatio indicaverat. Habes itaque Epiſtolas Nili 1061. licet nonnullæ ſingulæ in plures diſtractæ videntur, quemadmodum l. 1. 63. ſeq. ut omittam exempla allata à Svareſio p. 634.

fecit ſuam. Quod in Patribus novum non eſt. Semper etenim in ea Eccleſia recentiores Patres, antiquiores uti venerabundos, * & auguſtiora capita aſſiduo die noctuque percurrentes, quidquid ad mores inſtituendos, & ſacra elogia patefacienda opportunum, & obviam cupiditati irrepſiſſet, adnotabant in ſcedis, tum demum fortuna oblata, ſtudia ſeſe exercitantium promoventes aliis quoque communicabant. Quod Nilum feciſſe non in hac epiſtola tantum, ſed in aliis permultis, quæ curioſioribus conſtabant, a) veriſimile eſt. Ut vero modum diſcas, & poſſis imitando conſectari, poſt lectam Nili epiſtolam habeto tibi Baſilii ipſius ** verba, & cum Nilanis compara: Ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς ἐλεημοσύνην, καὶ κρίσιν, οἱονεὶ πάρεδρον ἑαυτῷ τὴν ἐλεημοσύνην ποιησάμενος, καὶ προβληθεῖσαν τῷ βασιλικῷ τῆς κρίσεως θρόνῳ οὕτω προσάγει εἰς κρίσιν ἕκαστον. Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς Κύριε, Κύριε τίς ὑποστήσεται. Οὔτε ἡ ἐλεημοσύνη ἄκριτος, οὔτε ἡ κρίσις ἀνελεήμων, πρὸ τῆς κρίσεως οὖν ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ μετὰ τὴν ἐλεημοσύνην ἔρχεται ἐπὶ τὴν κρίσιν, ταῦτα δὲ ἀλλήλοις συνέζευκται, ὁ ἔλεος μετὰ τῆς κρίσεως, ἵνα μήτε ὁ ἔλεος μόνος χαυνότητα ἐμποιήσῃ, μήτε μόνη ἡ κρίσις ἀπόγνωσιν ἐνεργάσηται, βούλεταί σε ἐλεῆσαι, καὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκτιρμῶν μεταδοῦναι ὁ κριτής, ἀλλ᾽ ἐὰν εὕρῃ σε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ταπεινόν, συντετριμμένον, πολλὰ μετακλαύσαντα ἐπὶ τοῖς πονηροῖς ἔργοις, τὰ γενόμενα κρυφῇ ἀνεπαισχύντως δημοσιεύσαντα, δεηθέντα ἀδελφῶν συγκάμνειν σοι πρὸς τὴν ἴασιν, ὅλον ἐλεεινόν σε γενόμενον ἐὰν ἴδῃ, ἄφθονόν σοι τὴν ἑαυτοῦ ἐλεημοσύνην ἐπιχορηγεῖ. Ἐὰν δὲ καρδίαν ἀμετανόητον, φρόνημα ὑπερήφανον. ἀπιστίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, ἀφοβίαν τῆς κρίσεως, τότε ἀγαπᾷ ἐπὶ σοὶ τὴν κρίσιν. ὡς γὰρ ἰατρὸς ἐμμελής,

* Forte *venerandos*, vel *venerabundi*.

a) Forte *conſtabunt*. Cæterum operæ pretium eſt hoc loco adſcribere obſervationem integram præſtantiſſimi Cotelerii, in notis ad Patres Apoſtolicos T. I. p. 509. edit. Amſtelod. *Ex recognitionibus Clementis lib. 2. c. 20. obſervavi deſumtam fuiſſe Epiſtolam Nili ad Aſclepium Grammaticum, Poſſinianæ editionis 323. Allatianæ 24. lib. 3. Part. modo Epiſtolam ad Xenonem acceptam fuiſſe à Baſilio, edocti ſumus per Emericum Bigotium eximiæ eruditionis hominem. Sed & (ut pauca de multis dicam.) Nili Epiſtola 32. lib. I. eſt ſententia Gregorii Naz. Orat. 21. p. 382. A. at 234. Epiſt. ejuſdem libri expreſſa eſt ex Irenæi lib. I. c. I. p. 19. 21. apud Epiphanium hæreſ.* 31 *n.* 16. 17. *Epiſtolam vero 247. ad verbum leges in eodem Irenæi capite p. 33. B. Epiphan n. 24. Jam libri 3. Epiſtola 6. formata fuit ex Baſilii loco quem in hiſce notis protuli. Atque Epiſtola ad Chionium verba habet Baſilii ejuſdem 13. homilia exhortatoria ad baptiſmum, in fine. Nili certe non pauca Epiſtolæ excerpta magis ſunt quam Epiſtolæ, forſan non ſine fraude, aut ſaltem errore Græculorum. Conferas etiam velim illam* 190. *lib. 2. cum §. ult. Epiſtolæ 8. Dionyſii Pſeudo Areopagitæ de Carpo.* Vide ſis & Svareſium ad S. Nili opuſcula p. 633. ſqq.

** Baſilius in Pſal, 32. T. I. p. 201. ſeq edit. Græcolat. Pariſ. 1618. fol.

Digitized by Google

καὶ φιλάνθρωπος καταντλήμασι πρότερον καὶ περιπλάσμασιν ἁπαλοῖς πειρᾶται καταστεῖλαι τὸ οἴδημα, ἐπὰν δὲ ἴδῃ ἀνενδότως, καὶ σκληρῶς ἀντιτυποῦντα τὸν ὄγκον, ῥίψας τὸν ἔλεον, καὶ τὴν μαλακὴν ἀγωγὴν, αἱρεῖται λοιπὸν τὴν τοῦ σιδήρου χρῆσιν. Ἀγαπᾷ οὖν ἐλεημοσύνην ἐπὶ τῶν μετανοούντων, ἀγαπᾷ δὲ καὶ κρίσιν ἐπὶ τῶν ἀνενδότων. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Ἡσαΐας b) λέγει τῷ θεῷ ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη σου εἰς σταθμόν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος τὴν μετὰ κρίσεως ἐλεημοσύνην παρίστησι ζυγῷ καὶ σταθμῷ κατὰ τὴν ἑκάστου ἀξίαν ἀντιμετροῦντος. Hoc etiam antiquisſimis Scriptoribus & ante Chriſtum natis in more fuiſſe poſitum, ex Clemente Alexandrino, & aliis ſatis fuſe probavi in Tractatu c) meo de conſcribendis epiſtolis. Quare hic plura dicere ſuperſedeo.

Ejusdem extant *expoſitiones in Canticum Canticorum*, una cum Nyſſeni Gregorii, Maximi Commentariis, Carminibus politicis Michaëlis Pſelli Græce & Latine eodem *Zino* d) interprete, Tomo II. Auctarii Bibliothecæ Veterum Patrum Græco-Latini Anno 1624. & To. XIII. e) Morellianæ editionis. In Bibliothecæ Scoriacenſis Indice, opera & ſtudio Alexandri Barvarii f) facto extat *Catena in Cantica Canticorum, & in eam Enarrationes Theodoreti præſertim, Gregorii Nyſſeni, Nili, Euſebii, Maximi, & Pſelli verſibus politicis.* Labbæus g) 177. Idem pag. 274. *Enarrationes in Cantica Canticorum, Nili* in Bibliotheca Regia Cod. 278. Idem pag. 306. *Nili nonnulla Opuſcula. Enchiridion Chriſtianum cum interpretatione*, in Codice Regio 2218.

Joſias Simlerus in Epitome Gesneriana ſcribit, Nilum Epiſcopum Conſtantinopolitanum librum ſcripſiſſe h) *adverſus Græcæ ſuperſtitionis ſectatores.*

Notan-

b) Eſ. XXVIII. 17.

c) Hic Allatii liber, quantum mihi conſtat, non vidit lucem.

d) Prodierat expoſitio illa in Canticum Canticorum latine ex verſione *Petri Franciſci Zini*, Canonici Veronenſis, Venet. 1574. 4. Græca primus in lucem è MSS. Pariſ. A. 1624. protulit Fronto Ducæus.

e) Pariſ. 1654. p. 681.

f) Leg. *Barboëtii.*

g) Bibl. nova MSS.

h) Habuit hoc Simlerus à Nicephoro, qui præſtantisſimum illud è ſcriptis Nili fuiſſe teſtatur lib XIV. cap. 54. una cum altero ad Eulogium. Ἄριστοι δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι λόγοι πεπόνηνται, πνευματικῆς οὐκ ἄμοιροι χάριτος· ὧν οἶμαι πάντων τὰ πρωτεῖα φέρεσθαι, ὃν πρὸς Ἕλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον. Liber Aſceticus ad Eulogium Monachum duplex exſtat, & Græce ac Latine editus eſt à Joſepho Maria Svareſio inter alia Nili opuſcula Rom. 1673. fol. Sed λόγος πρὸς ἕλληνας, quod dolendum, intercidit.

Notanturque alibi *Sententiæ Morales ex Græco in Latinum verſa à Bilibaldo Pircheimero*. Argentiæ 1416. i)

Et tandem Labbæus pag. 382. ubi agit de ſcriptis Nicolai Cabaſilæ, Nili ex Præfecto Conſtantinopolitano Monachi *Enchiridion Pœnitentiale*. Incipit; Ὁ ἑκουσίως φονεύσας ἔχει ἐπιτίμιον. Definit, περιπίπτουσι πλημμελήματα. *Horologium Monaſticum*. Incipit; Ἐπὰν παιδείας οἱ ἅγιοι γεγόνασι. Definit: ἀλλὰ καὶ λίαν ἐνοχλεῖσθαι. *Inſtructio Monaſtica* hoc principio exorta; πρὸς τοὺς μὴ εἰδότας. Definit: κἂν ὕμνοις καὶ αὐτοῖς ἀναγκαῖοί εἰσι. Et pag. 101. Capitulis 53. in Cod. Regio 1788. Eſt edita inter k) Epiſtolas.

Sed longe longeque plurima, & permulto etiam clariora ſuperſunt edenda hujus ſanctisſimi viri opuſcula, quæ faxit Deus, ut tandem aliquorum ſtudio & diligentia in lucem veniant, quæ hac ſubjecta notione teſtata in omne tempus venient.

Duas, quas poſtremas vidimus epiſtolas ad Heliodorum, & Olympiodorum, in ſeptima Synodo Generali Act. 4. uti Nili germanus partus ſcripto redditæ ſunt, ad eorum errorem reprimendum, qui afferebant, Nilum contra Imagines ſcripſiſſe. Et poſtremam ad Olympiodorum, ab eisdem depravatam fuiſſe corroboratur. Ipſi enim pro eo quod dixit Nilus: *Hinc & inde pinge*, DEALBA poſuerunt. Et ex duabus convincitur. Ecce oſtenſum eſt liquido, quia ipſe Sanctus & egregius Pater Nilus ſanctas leones ſuſcipiebat: accuſatus autem eſt à Pſeudoſyllogo illo, quod contra Iconas loquutus fuerit.

Tract. l) Ὅτι διαφέρουσι τοῖς ἐν πόλεσιν ἀσκουμένων οἱ ἐν ἐρήμῳ ἡσυχάζοντες, κἂν πολλοῖς τῶν ἀπείρων τὸ ἐναντίον δοκῇ. *Qui in eremis acquieſcunt, multo illis eſſe præſtantiores, qui in civitatibus recoluntur, licet multi inexperti contrarium teneant.* P. τέχνης μὲν ἁπάσης τὰ τεχνητὰ κρίνοντες, ἄπειροι.

Περὶ ἀκτημοσύνης πρὸς Μάγνον Διάκονον Ἀγκύρας. Ita legunt nonnulli Codices. Alii legunt: πρὸς Μάγναν. m) Alii πρὸς Μαγνησίλαν τὴν Διάκονον Ἀγκύρας. Alii, πρώην μὲν πρὸς τοὺς ἀμελέστερον μετιόντας τὸν μοναδικὸν

i) Leg. 1516. Dixi de hac editione ſupra p. 23.

k) Incipit: ἐὰν μηδείς σε διώκῃ τύραννος inter Posſinianas Epiſt. 41. & inter Allatiana lib. 3. Epiſt. 71. confer Suareſium ad Nili opuſcula p. 628. ſeq usque ad p. 633. ſingula capita ex illis 53. per Posſini & Allatii collectiones diſperſa indicantem.

l) Editus hic eſt à Svareſio inter S. Nili opera Græce & Latine p. 377 407. Rom. 1673. fol. atque inde latine in Bibl. Patrum Lugdunenſi Tomo 27. p. 240.

m) Sic Svareſius (qui Græce & Latine hoc ſcriptum edidit p. 233-320) *ad Magnam Ancyræ Diaconiſſam*. Latine legitur T. 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 212. Initio hujus libri aliud ſuum aſceticum ad Monachos ſcriptum Nilus memorat: πρώην μὲν πρὸς τοὺς ἀμελέστερον μετιόντας τὸν μοναδικὸν βίον γράφοντες λόγον.

δικὸν βίον. De hac Magna Diacono vide Palladium. in n) Lauſiacis.

Ἀσκητοῦ παραίνεσις. P. μάθε σὺ ὁ μονάζων καὶ πιστὸς ἄνθρωπος.

Λόγος ἀσκητικὸς o) περὶ τῆς ἐν χριστῷ φιλοσοφίας. P. φιλοσοφεῖν ἐπετήδευσαν μὲν καὶ ἑλλήνων πολλοί.

Πρὸς νεωτέρους Μοναχοὺς διδασκαλία. P. δεῖ τὸν νέον ἀσκεῖν σώματος ἡσυχίαν.

Κεφάλαια διάφορα. P. ἀλλ' ὑμᾶς ὦ μακαριώτατοι μετὰ τῶν ἄλλων.

Πρὸς Εὐλόγιον p) P. οἱ τὸν οὐράνιον χῶρον τοῖς πόνοις νεμόμενοι.

Πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα q) P. ἔθος ἔχοντί μοι τὰ πολλὰ τὰς ἀκαίρους τῶν ἑλλήνων.

Ἐπιστολὴ ἔχουσα κεφάλαια νγ'. P. Ἐὰν μηδεὶς διώκει σε τύραννος ἔλλην. Sunt adtextæ ad alias * epiſtolas, quas jam edidi.

Περὶ προσευχῆς. P. τέλος πασῶν ἐντολῶν προσευχή.

Γνῶμαι r) ἐπάγουσαι τῶν φθαρτῶν καὶ προσκολλῶσαι τοῖς ἀφθάρτοις τὸν ἄνθρωπον, κεφάλαια σιέ. P. Ὁδὸς εἰς ἀρετὴν ἡ τοῦ βίου φυγή.

Ἄλλαι.

n) Cap. 135. Confer Svareſium ad Nili opuſcula p. 604. ſq.

o) In edit. Svareſiana Operum Nili p 1-84. Græce & Latine occurrit cum laudati *Suareſii* verſione. Idem liber latine ex interpretatione *Zini* ſæpe prodierat, ut ſupra p. 18. 19. dictum eſt. Etiam in Bibl. Patrum edit. Lugd Tom. VII. p. 1156 Hic eſt Nili liber *de Chriſtiana Philoſophia* quem ab *Iſidoro Clario* latine verſum deſcripſiſſe ſe narrat Jo. Mabillonius T. I. muſei Italici p. 171.

p) Ad Eulogium Monachum tractatus Aſceticus duplex Græce & Latine in edit. Operum Nili Svareſiana p. 408-455. latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 246.

q) Ad Agathium Monachum de virtute colenda & vitio fugiendo, ad exemplum *Periſteria* clariſſimæ illa ætate matronæ. Gr. Lat. in editione Svareſiana p. 85-231. & latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 183. De Periſteria illa confer Svareſium p. 596.

* Vide paullo ante notam k.

r) Sententiæ hæ CXXXV. Græce & Latine editæ à Svareſio p. 557-575. Edidit & idem Svareſius Allatio non memorata Nili opuſcula, quorum tituli:

Λόγος ἠθικὸς καὶ πολυμερὴς, ἐν ὧ νουθεσίαι πνευματικαί. p. 321-326. Incipit: πολυμερὴς καὶ πολύτροπος πρόκειται τοῖς πιστοῖς ὁ ἀγών. Latine in Bibl. Patrum Lugd T. 27. p. 230.

Περὶ διαφόρων λογισμῶν, capita 27. Gr. & Lat edit Svareſii p. 512-542. incipit: τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων. Latine in Bibl. PP. T. 27. p. 256.

Κεφάλαια κατ' ἀκολουθίαν, ſimilitudines XXXIII. Gr Lat. p. 543-548. Lat p. 262. incipit: ἴκτερός ἐστιν ἕξις χειρίστη ψυχῆς. Alia Nili κεφάλαια metro ἡρωελεγείῳ occurrunt cum ſcholiis Græcis interlinearibus & marginal. ad huc ineditis MSS. in Bibl. Vindob. Cod. Theolog. 289. p. 77-86. Eadem κεφάλαια fuerunt etiam apud V. C. Tho. Galeum incipiunt:

Ἀνθεμόεις παράδεισος ὁ τῶν ἁγίων χορός ἐστιν
Ὀδμῆς ἡδείης πείρατα πιμπλάμενος.
Πᾶς οὖν ὃς παθέεσσιν &c.

Ἄλλαι. P. Φόβον ἔχε θεοῦ καὶ πόθον.

Κεφάλαια. P. ἐὰν ὠφελήσεις τινά.

Ἀσκητικά. P. Οἱ γὰρ μετριώτερον ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἀτυχοῦντες.

Κεφάλαια νηπτικά. P. πάντα μὲν ὁρᾷ ὁ Θεός.

Περὶ ἐργασίας νοός. P. τὴν ἀρχὴν τῆς κατὰ Θεὸν ὠφελείας ποιεῖσθαι ἔχομεν.

Et alia minutiora, ῥήσεις, καὶ χρήσεις apud varios Auctores quas colligere poteris ex *rebus ſacris* s) Leontii, & Johannis Presbyterorum, ex Anaſtaſio Sinaita, ex variis Quæſtionibus, ex Meliſſa.

Locorum ſacræ Scripturæ interpretationes varias ex Catenis t) in Exaëmeron, in Deuteronomium, in Jobum, in Pſalmos, in Cantica Canticorum apud Procopium, in Evangelium, & Lucam, & potiſſimum in ea, quæ eſt contexta à Macario Chryſocephalo Epiſcopo Philadelphiæ, & Niceta Diacono Magnæ Eccleſiæ.

Præterea plura ejusdem legas in Johannis Climaci Scala, in Ecloga Patrum περὶ νήψεως καὶ προσοχῆς u) inter alios memoratur etiam Nilus ex Epiſtolis, in dubiis & ſolutionibus de variis Theologicis quæſtionibus ex ſanctis Patribus. In Eclogis Parallelis Johannis Damaſceni, addit Labbeus pag. 283. *Cum dicta Patrum laudantur, etiam ſententiæ Nili ſuum locum habent.* Et Bonaventura Vulcanius ad Lectorem in Nili Theſſalonicenſis Tractatum de primatu Papæ: *In Catalogo Bibliothecæ Patriarchæ Conſtantinopolitani, citantur Nili Monachi* x) *Orationes decem contra Mahomed.* In

Πνευματικαὶ γνῶμαι κέ κατ' ἀλφάβητον. Incip. ἄτοπόν ἐστι καὶ διώκοντα τὰς τιμὰς, φεύγειν τοὺς πόνους. Gr. Lat. p. 548-551. Lat. p. 263.

Ἕτεραι γνῶμαι κϛ´. Incip. ἀρχὴ ἀγάπης ὑπόληψις δόξης. Gr. Lat. p. 252. 253. Lat. p. 263. Confer quæ ex Codice Barberino addidit Svareſius p. 625.

Λόγος εἰς τὸ ῥητὸν (Luc. XXII, 36.) νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον κτλ. Incipit τὸ προκείμενον ῥητόν. Gr. Lat. p. 575-590. Lat. in Tomo 27. Bibl. Patrum Lugd p. 266.

Omitto narrationem de Pachone p. 355. & ſermonem dogmaticum de SS. Trinitate p. 358 376. quæ itidem Græce & Latine inter Nili opuſcula Svareſius (ex Codd. MSS. autoritate p. 610.) edidit, ſed quæ Evagrio Pontico à Viris doctis tribuuntur.

s) Leontii locos communes Theologicos & Johannis Damaſceni parallela intelligit, Anaſtaſii item Sinaitæ quæſtiones, & locos communes Antonii Meliſſæ.

t) Confer Svareſium ad Nili opuſcula p. 636. ſeq.

u) Προσευχῆς.

x) Has Orationes à juniore quodam Nilo compoſitas eſſe temporis ratio docet, & agnoſcit Allatius infra. A Svareſio, etiam p. 697. annotatum eſt, in Bibl. Barberina & Vaticana exſtare ſub Nili nomine MS. Λόγον εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς ἁγίας ἁλύσεως τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου. Incipit: ὅσοι τῷ τοῦ κορυφαίου

In Philippi Solitarii Dioptra latinitate donata à Jacobo Pontano, & Ingolſtadii impreſſa, anno 1604. in 4. inter alios Patres adductos locum ſuum habet & Nilus. Tandem Nilus ipſe lib. 3. Epiſt. 11. ad Polychronium Diaconum refert ſe, eo efflagitante librum ſatis amplum *περὶ κατανύξεως de Compunctione* concinnaſſe. Non dolebit cordi meo Epiſtolæ Lectio, ſi bene prius expurgatus, rebusque mundanis ſuperior factus es. Quare hic etiam tibi dabo. *Μακαρίζω σε τῆς πρὸς θεὸν φιλίας, καὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ ἀφθάρτου, καὶ οὐρανίου, καθότι τοὺς περὶ κατανύξεως ψυχῆς* y) *ἀπαιτεῖς ἡμᾶς λόγους. Σημεῖον γάρ ἐστί τι τοιοῦτον αἴτημα τῆς ἐν ψυχῇ καθαρότητος, οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν μὴ πρότερον ἐκκαθαρθέντα καλῶς καὶ τῶν βιωτικῶν ἁπάντων ἀνώτερον γενόμενον εἰς ταύτην τῶν λόγων τὴν ἐπιθυμίαν ἐλθεῖν, καὶ τοῦτο ῥάδιον συνιδεῖν ἐκ τῶν καὶ πρὸς ὀλίγον τούτῳ κατεχομένων τῷ ἔρωτι, οἱ τοσαύτην ἀθρόον δέχονται τὴν μεταβολὴν, ὡς εὐθέως πρὸς οὐρανὸν μετασῆναι, καὶ αἰθεροβατεῖν τῇ μακαρίᾳ γνώμῃ. Ὅθεν προθύμως ἐγὼ δεξάμενος τὸ ἐπίταγμα τῆς σῆς εἰλικρινοῦς ἀγάπης, βιβλίον ὁλόκληρον περὶ κατανύξεως συντάξας ἀπέσταλκα ὑμῖν τε καὶ τοῖς σὺν ὑμῖν διατρίβουσι φίλοις θεοσεβέσι δυσωπῶν, καὶ παρακαλῶν ὑμᾶς παῤῥησίαν πρὸς τὸν θεὸν ἔχοντας, ταῖς ὁσίαις ὑμῶν ἀμείψασθαι προσευχαῖς. Δύνασθε γὰρ, εὖ οἶδα, ὑπὲρ ἡμῶν ἐξιλεοῦσθαι τὸ θεῖον. Ob amicitiam erga Deum, amoremque nulli corruptioni obnoxium, ac cæleſtem, fortunatum te judico: quod à nobis de Compunctione animi ſermones expoſcis. Hæc autem efflagitatio puritatem, quæ in animo eſt, indicat. Neque enim fieri poteſt, ut is, qui non prius expurgatus bene, rebusque omnibus mundanis ſuperior factus eſt, in ſermonum ſimilium deſiderium incidat. Idque ex iis, qui vel minimo temporis intervallo ejusmodi amore corripiuntur, facile comprehendi poteſt, cum illico tantam immutationem admittant, ut ſtatim in cælum tranſvehantur, & beata mente gradiantur in æthere. Hinc ipſe avide ſinceræ tuæ dilectionis imperium arripiens; librum integrum de Compunctione concinnatum vobis, illisque, qui una cum vobis commorantur, iis amicis tranſmiſi, inſtanter petens, rogansque vos, qui apud Deum in aliqua eſtis auctoritate, ſacris precibus mercedem rependere. Poteſtis enim, quod bene novi, Numen nobis propitium reddere.*

Et de ſcriptis hujusce Viri præterea addam, quæ Nicephorus Hiſtoriar. lib. 14. cap. 54 ſcribit: *Ἄριστοι δὲ αὐτοῦ καὶ ἕτεροι λόγοι πεποίηνται πνευματικῆς οὐκ ἄμοιροι χάριτος, ᾧ οἶμαι πάντων τὰ πρῶτα φέ-*

φαίου τῶν Ἀποστόλων θείῳ ἔρωτι γενόμενοι κάτοχοι. Sed & iſtam in celebritate catenarum Petri, homiliam junioris cujusdam Nili eſſe mihi perſvaſerim.

y) Confer quæ de compunctione ſcribit Nilus lib. 4. Epiſt. 1-6. & lib. 3. Epiſt. 33. 243. &c.

ϱεσθαι ὃν πρὸς ἕλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον, κεφάλαια δὲ συντάττει, ἄλλα μὲν εἰς πλάτος ἢ πλωμένα, πολλὰ δὲ συντεμὼν ἐνσύνοπτον ὅιον καὶ πρόχειρον τὸν πνευματικὸν καρπὸν, ὅιόν τι νέκταρ ἢ ἀμβροσίαν προβάλλεται. *Alios item libros optimos, edidit ſpiritualis gratia non expertes. Inter quos primas eum ferre puto, quem adverſus gentiles ſcripſit, & rurſum qui ab eo* ad Eulogium z) *compoſiti ſunt. Capita autem collegit aliqua quidem fuſius, multa compendioſius tractata: in quibus ſpiritualem fructum, perinde atque nectar aut ambroſiam aliquam, oculis ſubjectam, ita ut facile percipi poſſit, propoſuit.*

Inter ſcripta noſtri Nili, quidam illud quoque videntur recenſere, quod ſub *Epicteti* Philoſophi nomine ſæpius editum eſt, prænominaturque *Enchiridion* & à plurimis doctisſimis Viris, Angelo Politiano, Thoma Nogiorgio, a) Hieronymo Wolfio è Græco in latinum converſum & ſæpius promulgatum, & tandem cum Cebetis tabula, & aliis una cum vita Pythagoræ, ſententiis ad intelligibilia ducentibus; & Antro Nympharum, quod in Odyſſea deſcribitur, ſtudio, & diligentiâ Clarisſimi, eruditisſimique Lucæ Holſtenii, Cantabrigiæ, typis Academiæ, impenſis Johannis Morden, anno 1655. in 8. Et quia Politiani Codices, quibus idem interpres uſus fuerat, videbantur eſſe corrupti, ut veræ ſententiæ Vir alias in vertendo felix & doctisſimus, vix umbram ſit aſſecutus, ex alterius Interpretatione pauca illa Politiani ſuppleta ſunt Genevæ apud Hæredes Euſtâchii Vignon 1594. in 8.

Hoc Enchiridion b) demptis tamen nonnullis, quæ gentilismum ſuperent, Deorum nempe nominibus, Jovis, Fati, Fortunæ, & aliorum Philoſophorum gentilium &c. Et nonnullis immutatis ad ſententiam honeſtiorem & probiorem, & Chriſtianis inſtitutis convenientiorem legitur. Sed ſi molem Libri conferas cum alteratis, pau-

(F) cula

z) Libros ad Eulogium editos eſſe, itemque capita, ſuis ſupra locis annotatum.

a) Naogeorgio. Confer ſi placet quæ de editionibus Enchiridii Epicteti dicta ſunt lib. IV. Bibl. Græcæ cap. 6.

b) Enchiridion ita interpolatum ſub Nili nomine à Svareſio editum eſt inter ejus opuſcula Græce & Latine Rom. 1673. fol. p. 327-353. Latine etiam occurrit in Bibl Patrum Lugd. T. 27. p. 231. & ad calcem Theoph. Spizelii τοῦ μακαρίτου de pio ſeceſſu hominis literati. Gallice tranſtulit Michael Mourgues S. I. Pariſ. 1700. 12. Variis porro in locis differt hæc quæ ad Nilum refertur interpolatio Enchiridii Epictetei à paraphraſi Chriſtiana quam Græce & Latine, nullo auctoris nomine adſcripto vulgavit cum notis Mericus Caſaubonus Lond. 1659. 8. & Jacobus Gronovius V. C. A. 1683. emendavit è MS. Mediceo.

cula indicantur, imo colorem etiam & ſpeciem priſtinam, quam illis dedit primus Auctor, retinent, ut non aliud eſſe exiſtimetur. Quod à Nili noſtri genuinis fœtibus alienum eſt, ideoque ambiguum habetur. Ut ſi quidem verum fatear, in immutatis neque ſuccum, neque colorem dictionis Nilanæ, neque ſpeciem intuemur. Et Nilus alias eloquentiſſimus, & Chriſtianæ Philoſophiæ promus condus, ut ex aliis ſuis ſcriptis deprehenditur, non videtur veroſimile à Stoica Philoſophia præſidia vitæ Chriſtianæ emendaſſe. c) Et quomodo id agere ſuſtinuiſſet Vir Chriſtianæ religionis exemplar ipſiſſimum? An non in alieno choro pedem poſuiſſet, ſi ex gentilium moribus, & Stoica Philoſophia Aſcetis modum imponere conſtituiſſet? Et quomodo qui in hoc Tractatu nomina antiquorum Philoſophorum ita aſpernatus eſt, atque abhorruit, ut ea data opera ex hoc Tractatu delev rit, ab iisdem præcepta vivendi omnibus virtutis numeris abſolu iſſima, & quibus nihil poterat, vel addi, vel demi, petiiſſet? An non id fuiſſet calidum & frigidum ex eodem ore efflaze? Vide ipſe manuſcriptum Codicem Græcum, illumque vetuſtiſſimum Nili ſcripta opera continentem: in eo ſinguli Tractatus, etiam minutiores infixum habent nomen Nili, alia etiam & in fine poſt poſitum. In *Enchirid o*, quod inter illos legebatur, neque in fronte, neque in calce eo nomine obſignatum, tantummodo illud referebat, Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον. *Epicteti Enchiridion*. Non eſſe Nili videlicet, ſed Epicteti, à quocunque ſit vitiatum. Adde his. Ita hoc *Enchiridion Epicteti*, cum eo, quod Nilo neſcio qua ratione adjudicatur, eandem labem paſſum fuiſſe. Cum de illo non inconſulto ſtatutum dictumque ſit, Epicteti non eſſe. Mihi ſit præ omnibus unius Simplicii auctoritas, qui Præfatione in dictum Enchiridion ſic ſcribit: *Arrianus vitam & obitum Epicteti prolixis verbis eſt perſecutus. Unde cognoſci poteſt, qui vir ille fuerit. Idem Arrianus & hunc libellum, quod Enchiridion inſcribitur, compoſuit: deinde lectis ex Epicteti ſermonibus Philoſophiæ locis maxime neceſſariis, & animos permoventibus, ut ipſe teſtatur in Epiſtola ad Masgalenum, cui opus ipſum dedicavit ut amiciſſimo ſuo, & maximo operis admiratori. Quæ ferme eadem & iisdem vocabulis paſſim in Arriani ſcriptis de Epicteti exercitationibus inveniuntur.* Περὶ μὲν τοῦ βίου τοῦ Ἐπικτήτου, καὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς Ἀρριανὸς ἔγραψεν, ὁ τὰς Ἐπικτήτου διατριβὰς ἐν πολυστίχοις συνταξάμενος βιβλίοις, καὶ ἀπ' ἐκείνου μαθεῖν ἐστιν, ὁποῖος γέγονε τὸν βίον ὁ ἀνήρ. Τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον ἐπιγεγραμμένον, καὶ τοῦτο αὐτὸς συνέταξεν

c) Leg. *emendicaſſe*.

τάξεν ὁ Ἀῤῥιανὸς, τὰ καιριώτατα, καὶ ἀναγκαιότατα ἐν Φιλοσοφίᾳ, καὶ κινητικώτατα τῶν ψυχῶν ἐπιλεξάμενος ἐκ τῶν Ἐπικτήτου λόγων, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Μασγαλήνον ἐπιστολῇ ἔγραψεν ὁ Ἀῤῥιανὸς, ᾧ σύγγραμμα προσεφώνησεν ὡς ἑαυτῷ μὲν φιλτάτῳ, μάλιστα δὲ τὸν Ἐπίκτητον τεθαυμακότι, τὰ δὲ αὐτὰ σχεδὸν, καὶ ἐπ' αὐτῶν ὀνομάτων σποράδην ἐν τοῖς Ἀῤῥιανοῦ περὶ τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν ἐν τοῖς γραφομένοις εὑρίσκεται. Hinc Salmaſius Notis in Simplicium colligit: *Ergo hujus Enchiridii Auctor, qui & Diſſertationum, nempe Arrianus. Sed mirum ut in hodiernis Diſſertationibus ea non reperiantur, quæ de vita & morte Epicteti memoriæ mandaſſe Arrianum hic Simplicius teſtatur. Ita multa etiam ex Enchiridio à Stobæo citari, quæ aut omnino in hoc Manuali non habentur, aut aliter ſcripta habentur.* Et Daniel Heinſius concinit Epiſtola ad Theodorum Graswinckelium: *Cum ingenti voluptate, pariter & cura legi Epictetum: Enchiridion inprimis, quod ab Arriano ex oraculis divini Viri concinnatum hic nunc habes.* Et compertiora de Epicteti Enchiridio quærimus? Hoc idem de Nilano affirmandum non eſt. Conſidera rem attentius: tum demum judicium da; ad hæc teſtes, ſi potes. Sed inter ejus ſcripta locum habet. At cujus nomen præferat, edicito. An hic libellus tantum extraneo Auctori ſuppoſitus ſuppoſititius fuerit?

Illud quoque animadvertendum eſt, Nilum hunc noſtrum Aſcetam à pleriſque *Martyris*, ab aliis *Epiſcopi* titulo inſigniri. Notat Nicolaus Claſſerus: d) *Et ſi de Nili Martyrio non conſtat, ex eodem tamen Auctore, ut etiam ex Oſiandri Annalibus manifeſtum eſt, illum cum filiis* (lege e) cum filio) *à Barbaris perpeſſum eſſe. Inter Martyres igitur hoc nomine fortasſis refertur. Circa annum Chriſti* 309. f) *floruiſſe exiſtimatur. Interpretationem vero latinam adjeci hanc qualemcunque, ut eam cum illa Neandri, ſi forte in manibus, conferre liceat, quo utriusque collatione plus luminis accedat. In decurias quoque puerilìter diſtinctas habebis ſententias, eum in finem, ut verſio Latina Græco textui poſtpoſita commodius reſpondeat.* Et plane de Martyrio, licet, opere ipſo Martyrium non ſubierit, neque pro una fide Chriſti ſanguinem effuderit, neque vitam expoſuerit; certum eſt tamen, & ex ejus ſcripto ſatis apertum, eum id agendi ſemper cupidisſimum fuiſſe. De Epiſcopatu ipſe exiſtimo, illum poſt tot calamitates, nonnullos Epiſcopos conſiderata tanti viri virtute & doctrina

d) Nic. Glaſerus præf. ad Nili ſententias Hamb. 1614. 8.

e) Filios quidem duos habuiſſe ſe Nilus teſtatur narrat 2. p. 13. & 15. ſed alter apud matrem manſerat.

f) Imo 409.

ſaltem in Ægypti partibus, in quibus ſimilium hominum ſumma penuria erat, conſilio inter ſe inito in tantam dignitatem, & merito, extuliſſe. Sed hæc mera ſuſpicio eſt. Eſto, certe id negari non poteſt, aliquod certum indicium habuiſſe eos, qui primi tanto viro Epiſcopi titulum attribuerunt. Non diſſimilis eſſet ſuſpicio de Theodulo illius filio, qui nullis ſacris ordinibus ante captivitatem conſpicuus erat, ſi vocarem illum Diaconum, & tamen ille de ſe dicit, ab Epiſcopo coactum ſimilem ordinem obtinuiſſe: & vere promotus eſt. g) Ὡς δ᾽ ἂν μὴ δόξαι βίαν προσάγειν ὑπονοίᾳ τῆς ὑπὲρ τοῦ παιδὸς δεδομένης τιμῆς, μηδὲ δεσποτικώτερον ἀπαιτεῖν τὴν πειρατὴν παραμονήν, πράττειν ἐπέτρεπε πᾶν τὸ δοκοῦν κατὰ γνώμην, ἐν τοῦτο μόνον τυραννήσας ἡμᾶς, τὸ τὸν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τὸν ἱερατικὸν μὴ βουλομένοις, ἡμεῖς μὲν γὰρ τὸ βάρος λογιζόμενοι τῆς λειτουργίας ἀσχάλλοντες ὀδυρόμεθα, καὶ οὐκ εἴχομεν πρὸς τὸ ἐπιτεθὲν ἄχθος ἀνεκτῶς ὑπὲρ ἡμᾶς, ὃ καὶ μόλις τοῖς ἁγίοις ἁρμόζει, ὅσον εἰς πολιτείας λόγον, κἀκείνοις γὰρ ἐφάνη βαρύ, καὶ ὁμολόγησαν καλούμενοι, ὑπερβαίνειν αὐτοὺς τὸ ἀξίωμα, καὶ Θεῷ ἀντίλεγον ἐπὶ πολὺ προβαλλόμενοι, τὸ ἀνάξιον, καὶ παρῃτοῦντο τὴν χειροτονίαν, τὸ ἀσθενὲς προφασιζόμενοι, καὶ τὸ πλέον τῶν νῦν ἁπάντων ὄντες ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ ἔργον, καὶ ἐξ ἀσκήσεως τῶν καλῶν παρρησίαν ἔχειν ἐν τῇ λατρείᾳ πρὸς τὸν δεσπότην μᾶλλον δυνάμενοι. ἐκεῖνος δὲ πρέπειν ἔλεγεν τοῖς πόνοις τὸ γέρας, καὶ τοῖς καμάτοις τοῦ ἀγῶνος, ὡς ἐνόμιζεν ἐδίδου μισθὸν τὸ ἀξίωμα. Ex verſione Petri Poſſini, *Idem tamen, ut nolle nos vidit, modum poſuit officio; ne recordari pretii redimendo puero impenſi, & herili jure tanquam mancipium retinere velle videretur. Ea gratia arbitrio noſtro, utrum vellemus permiſit, unum hoc tantum amice perſeverans blanda tyrannide obtinuit, ut nobis recuſantibus ſacerdotalis officii jugum imponeret. Nos enim onus reputantes tanti miniſterii, hoc ejus conſilio contriſtati deflebamus, nec ferebamus facile tantam imponi nobis molem officii, quod tam emendatam, & ſublimem cæleſtis vitæ rationem exigit, qualem vix Sancti ipſi præſtare de ſe audeant. Illis quippe ipſis quoque grave hoc munus viſum eſt. Neque id diſſimularunt, cum eo ſunt vocati, majorem eſſe dignitatem illam, quam ut ſibi conveniret; id ipſum etiam diu excuſare auſi apud offerentem hunc honorem Deum, deprecantes impoſitionem manuum, indignitatis & imbecillitatis propriæ conſcientia; tametſi omnibus, qui nunc ſunt, haud paulo eſſent iidem ad id munus aptiores; & propter diuturnam profeſſionem ſanctioris vitæ, virtutumque uſum majori fiducia ad tractationem myſteriorum, & functionem ſacrificii poſſent accedere. Quibus ille contra remunerandas ſibi videri ajebat hujus dignitatis titulo labores in tam difficili certamine,*

g) Nilus narrat. 7. p. 124.

ſamine, cujus victoribus hoc addere præmii loco ſibi placere. Poſtremo cum diſcedere illinc, & domum reverti decreviſſemus, idem ille viatico quantum in longam illam viam opus erat, liberaliter inſtructos, votis inſuper onemtos, cum Dei gratiam nobis itineris comitem, & longum domi, poſtquam eo perveniſſemus, pacis fructum comprecaretur, ſi demum officioſiſſime dimiſit. Nihil jus oſtentans ſuum, & beneficium redemptionis, neque poteſtatem in caput pretio emptum ſibi acquiſitam gloriatus; quod minus humanus forte quiſpiam alius faceret: imo illam ipſam videbatur calamitatem venditionis, conſolatione multa levans. En hic Theodulus, & quod magis eſt, Nilus ipſe in ſacerdotem poſt tot labores operoſos atque moleſtos laurea ſacerdotis ab Epiſcopo, & ejus arte & marte evinciuntur, cum antea nulla dignitate Eccleſiaſtica effulgerent. Quare non & Nilus ob has eaſdem ſpecioſas animi dotes, & doctrinarum præſtantiam, & enavatam operam pro Chriſtiana Republica conſequi potuit præmium ab antiquæ Religionis exemplari Epiſcopo? Ego certe non dubito, licet id in ſcriptis relatum non ſit, aſſecutum fuiſſe. Ut hinc merito ab illius ævi ſcriptoribus, quibus pervulgatiores, & percelebratiores erant titulis non Martyris tantum, ſed & Epiſcopi inſignitus poſteritati acceſſerit: & ſi quæ de eo commentaria pertractabant, extabuerint, & ad nihilum funditus redierint. Niſi quiſpiam perhorridus, & incultus id quoque dicere audeat, exſcriptorum incuriam Nilum illum Ægyptium Epiſcopum & Martyrem cum hoc noſtro Conſtantinopolitano confudiſſe. *Defunctum tandem hunc Nilum Juſtinus poſterior inde tranſlatum in fundamento ſacratioris Menſæ*, narrat Nicephorus lib. 14. cap. 54. *in eo, quod ab ipſo Petro & Paulo Apoſtolorum Principibus ad orphanotrophium conſtructum eſt, temploreponit.* ὃν τέλει τοῦ βίου χρησάμενον Ἰουστῖνος ὁ ὕστερος ἐκεῖθεν ἀνακομίσας ἐπὶ τῷ βάθρῳ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τῆς παρ' αὐτοῦ δομηθέντος οἴκου Πέτρῳ καὶ Παύλῳ τοῖς κορυφαίοις τῶν Ἀποστόλων ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ κατέθετο.

V. Nilus Abbas.

Nili Abbatis λόγος συμβουλευτικὸς πρὸς Θεόδωρον ἀββᾶν τὸν Βυζαντίον ἐκ τῆς αὐτοῦ Θεοδώρου ἀναφορᾶς. *Oratio exhortatoria, ad Abbatem Theodorum Byzantinum ex relatione ipſius Theodori*, habetur in Codice Vaticano 733. P. διηγήσατο ἡμῖν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Βυζαντεύς, ὅτι ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἀββᾶν Νεῖλον. Sed eſtne Nili Conſtantinopolitani? Ego

 pen-

pendeo. Pietatis & Religionis affinitas factum inſtat. Phraſis, & genus dicendi tenue, ſententiarum quoque deſpicientia abnegat. Ne opponas familiaria colloquia. Noſter Nilus cum infimis ſermonem faciens, non remittit ſpiritus, ſed æquali diffluens, eloquentia concionatoris, populi animos quoquo vult aſportat, & vinculis continuis illigat, & conſtabilit.

VI. Nilus h) Scholaſticus.

Nili Scholaſtici Tetraſtichon legitur i) in Satyri imaginem, ex cruſtis ſectis parvis marmoreis factam apud Antiochenos:

> Πάντες μὲν σάτυροι φιλοκέρτομοι, εἰπὲ δὲ καὶ σύ,
> τί πρὸς ἕκαστον ὁρῶν τόνδε γέλωτα χέεις;
> Θάμβος ἔχων, γελόω, πῶς ἐκ λίθου ἄλλοθεν ἄλλης
> συμφερτὸς γενόμην ἐξαπίνης σάτυρος;

Ut hic inſereretur hic Nilus, non videbatur tanti momenti. Nilus tamen eſt, & fortaſſe ſcripſit alia, quæ ad manus temporis injuria non pervenere: & Tetraſtichon elegans eſt. Vide, quæ Johannes Brodæus ibidem adnotavit.

In Bibliothecis nobilium quorundam Conſtantinopolitanorum feruntur extare, *Nili Monachi*, quem inclytum Philoſophum inſcribunt; *Dogmatica Panoplia contra omnes Hæreſes*, k) *&* *decem orationes contra Mahometem.* l) Quis ſit Nilus iſte, juxta cum ignariſſimis ſcio. Comperio tamen certis indiciis, ſi quia m) ſcripſit contra Mahometem idem ille eſt, qui Panopliam compoſuit, nullo modo eſſe Aſcetam noſtrum, multo Mahomete antiquiorem.

VII. Nilus Junior Roſſanenſis.

Alius eſt Nilus Junior Roſſanenſis. Hujus βίος ἐκδοθεὶς πάλαι ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, καὶ συνασκητοῦ τῷ πατρὶ ξυγγραφέως. *Vita ſcripta olim* *Græce*

h) Inter Nili Aſcetæ Epiſtolas à Poſſino & Allatio editas leguntur etiam miſſæ ad Nilum Scholaſticum.

i) Libro IV. Anthologiæ Epigrammatum. p. 480. edit. Wechel.

k) Poſſevinus in Catalogis MSS. Apparatui ſacro ſubjectis p. 46.

l) id p. 44.

m) leg. *qui*.

Græce à contubernali, & ſynaſceta ejus diſcipulo. Latinitate donata à *Jo-hanne Matthæo Caryophilo*. Archiepiſcopo Iconienſi. Romæ n) apud Hæredem Bartholomæi Zannetti edita in 4. P. ἔχει, ὦ φιλευσεβὲς ἀνὴρ, τὸ παμμάκαρος Νείλου τὸν βίον. Autumant plerique viri doctisſimi Scriptorem hujus Vitæ fuiſſe *Bartholomæum* hujus S. Viri ſocium & diſcipulum. Caryophilus Præfatione ad Lectorem: *Bartholomæum ſuſpicantur multi, quidam etiam aſſerunt, Virum & ipſum ſanctiſſimum, Nili civem, & ſapientiæ ejus, & pietatis hæredem, cujus opera Venerandum Cryptæ Ferratæ Monaſterium abſolutum, & ædes* B. *Virgini extructa eſt.* Voſſius de Hiſtoricis græcis: o) *Circa annum* 1020. *vixit ille, qui in literas retulit vitam Præceptoris ſui ſanctisſimi Patris Nili. Eum ex Codice Monaſterii Cryptæ Ferratæ eruit, latineque vertit* Federicus Metius *Epiſcopus Thermularum. Pleraque ſe inde hauſiſſe in Annalibus ſuis profitetur Baronius ad Annum* 1475. p.) Vita extracta ex græcis longiſſime diverſis Codicibus, repertis in hujusce ordinis monaſteriis, & aliis Bibliothecis. Eſt à tribus ſummis Viris latine reddita, Cardinali Sirleto, Matthæo Caryophilo Archiepiſcopo Iconienſi, & Epiſcopo Thermularum Federico Metio, duobus poſtremis Collegii Græcorum alumnis. Sirletana inter Codices Vaticanos exultat; Caryophilina in manus omnium græce & latine typorum beneficio, ut ſupra adnotavimus, ſparſa eſt; Metianam Patres Romani Oratorii in ſua Bibliotheca tenent, ex qua Cardinalis Baronius, quæ decimo Tomo Annalium de hoc Nilo, & de rebus geſtis illius exponit, deſumpſit. Si res examinas, nihil intereſt inter unam & aliam, ſed in quibus diſtinctio deprehenditur, qui eam Italice interpretatus eſt, ediditque Romæ *Nicolaus Balduinus* q) apud Impreſſores camerales anno 1628. in 4 liberam ſibi falcultatem fecit, atque ſuo licere voluit arbitrio, ſuoque genio eligendi poſt lectas, & bene conſideratas lectiones, quod aptius judicaverat, aſſumendi. Neque enim merum & purum ſibi Interpretis munus, ut ipſemet ait, neque ſcriptoris imitandum propoſuit: alterius quippe partes, ubi viſum eſt, exceſſit, alterius integra non eſt executus, ſed ſuum in uſum vertit, quod in ſcriptore quisque deſiderat, nihil à veritate abſonum, & præterea rectum dicendi modum, & copiam. Multa enim ex Sirleta-

n) A. 1624.
o) Lib IV c 19.
p) Leg A 976 n. 2.
q) Leg *Balduccius*. Vita di S. Nilo, fondatore del Monaſterio di Grotta Ferrata, etiam in 8.

letana ſuæ narrationi attexuit, uti integriora, in quibus Caryophilina violata eſſe videtur. Græca manuſcripta legebatur in Sirletana Cod. 1205. De hoc tanto Viro, maturo judicio Caryophilus noſter occinit: *Cæterum fuiſſe ſingularem in eo Juniorem Nilum, quod Græcia deficientis extiterit quaſi ſerotinus flos, tanta eſt laus, tam excellens prærogativa, ut merito ſchiſmaticorum mentibus pervicaci duritie exſiccatis Nilo ipſe ſit exundans ad irrigandos eorum animos Ægypti Nilo abundantior & felicior. Quando perditiſſimus Photius omnium Schiſmatis malorum conſarcinator, & architectus Romanam cavillabatur eccleſiam, & Pontificis Romani auctoritatem oppugnabat, ob additamentum, ut ſchiſmatici vocant, ad ſymbolum & dogma ipſum de Spiritus Sancti proceſſione, & à Filio, atque ob jejunium ſabbatis tunc Nilus tanta obſervantia Romanam proſequebatur eccleſiam, tam religioſus erat ſummorum Apoſtolorum gloriæ venerator, & cultor, ut ad ſe venientes curationis gratia Romam ad Apoſtolos transmitteret, tanquam ad perennem pietatis, & religionis fontem, ſeque indignum diceret, qui Principes Apoſtolos vel ſolo nomine appellaret.* Et hæc de Nilo ſanctiſſimo Caryophilus. Quid porro de vitæ ſcriptore? *Omnia narrationis hiſtoricæ lineamenta in ea comperies, & veritatem non coloribus pigmentiſque venuſtatam, ſed nudæ ſimplicitatis puritate conſpicuam. Monachi vitam Monachus ſcribit; Magiſtri diſcipulus. Quis nam ille fuerit, non plane conſtat.*

An aliquid ſcripſerit, non nemo dubitavit. Ego eum & multa ex aliis libris tranſcripſiſſe, & de ſuo commentatum fuiſſe, ex hac vita r) comperio. Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ὑποστρέψας ἐν τῷ σπηλαίῳ αὐτοῦ, καὶ καθεσθεὶς ἐν ὑπομονῇ, καὶ καρτερίᾳ πολλῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τρία ψαλτήρια γεγραφώς. Τότε γὰρ λέγεται πεπληρωκέναι ἓν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διὰ τεσσάρων ἡμερῶν, ἐλύθη τοῦ χρέους τοῦ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ χριστοῦ. *Nilus in ſuam ſpeluncam reverſus, ſedensque in patientia, & tolerantia, intra paucos dies tria exſcripſit Pſalteria (fertur enim in ſingula quatuor inſumpſiſſe dies) & liber à debito manſit, quod propter Chri-*

r) Nihil quidem ex primis locis ab Allatio adductis colligas aliud, quam librarii ac calligraphi partibus functum Nilum, & Codices deſcripſiſſe. Sed & juſſu ejus deſcriptum Volumen adhuc ſervatur in monaſterio Cryptæ Ferratæ, ut teſtatur Clariſſ. Montfauconus in admirandæ induſtriæ atque eruditionis opere quod Palæographiam Græcam inſcripſit p. 45. ubi ad calcem ejus hæc legi teſtatur: Μνήσθητι κύριε Ἰησοῦ τῷ γράψαντι Παύλῳ χαριζόμενος αὐτῷ ὑπομονὴν καὶ ταπείνωσιν δι᾽ ὧν τῷ σῷ ἐλέει σωθῆναι δύνηται, εὐχαῖς τοῦ ἐπιτρέψαντι πατρὶ κυρίῳ ΝΕΙΛΩ, καὶ τοῖς ἀναγνῶναι μέλλουσιν ἐν τῇδε τῇ θεοπνεύστῳ βίβλῳ, Ἀμήν. ἥτις πεπλήρωται ἐν ςυϟδ ἔτει (Anno Græcor. 6494. h. e. CHRISTI. 986.) μηνὶ Νοεμβρίῳ κζ. ς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ.

Chriſti præceptum contraxerat. Item: Κηρὸν δὲ πήξας ἐπὶ τοῦ ξύλου δι' αὐτοῦ τῶν τοσούτων βιβλίων τὸ πλῆθος ἐκαλλιγράφησε. *Sed infixa cera in ligno, per illum tot librorum copiam tam eleganter exſcripſit.*

In Valle lucis rogatus à Monachorum Præpoſito, ut græco ſermone officium in Eccleſia eorum decantaret, licet prius præ humilitate recuſaſſet, ut ſimul tamen conſolatione permulcerentur omnes per eam, quæ communis eſt, fidem, ivit in ſententiam Præpoſiti. Καὶ τυπώσας ἀπὸ καρπῶν χειλέων αὐτοῦ ὑμνῳδίαν πρὸς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Βενέδικτον, περιέχουσα πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τεράστια γεγραμμένα, παραλαβών τε πάντας τοὺς ἀδελφοὺς ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα ὄντας ἀνῆλθεν ἐν τῷ Μοναστηρίῳ Κασσίνου, καὶ τὴν ἀγρυπνίαν ἐτέλεσε παναρμονίως. εἶχε γὰρ ἀδελφοὺς μεθ' ἑαυτοῦ συνετοὺς, καὶ ἱκανοὺς, ἔν τε ἀναγνώσει, καὶ ψαλμῳδίᾳ, οὓς αὐτὸς κατ' ἀμφότερα ἐξεπαίδευσεν. μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κανόνος συνῆλθον πρὸς αὐτὸν πάντες οἱ Μοναχοὶ μετὰ παραθέσεως τοῦ ἀββᾶ αὐτῶν. *Et compoſitis hymnis de fructu labiorum ſuorum in ſanctum Patrem noſtrum Benedictum, quibus cuncta vita ejus admiranda opera comprehendebantur, & convocatis univerſis fratribus, erant autem ſupra ſexaginta, in Monaſterium Caſini aſcendit, & pernoctavit egregie modulando: habebat enim apud ſe fratres acris ingenii apte legentes, & canentes, quos ad utrumque ipſe ſatis inſtruxerat. Peracto officio convenerunt ad ipſum omnes Monachi Abbate ſuo permittente.* Hoc totum id innuit, Nilum ritu ſuæ Eccleſiæ compoſuiſſe officium, & quod magis eſt, & non fit niſi ex propriis componentis viribus, eum lingua græca de rebus geſtis & miraculis S. Benedicti ſcripſiſſe. Quod inde manifeſtius elicitur: Πολλάκις γὰρ εἴπου ηὕρισκε χρῆσιν ἢ γνώμην, εἴτε τροπάριον ἐκ τῶν κανόνων, κατόρθωσιν ἤθους διδάσκοντα, προσκαλούμενος τοὺς ἀδελφοὺς, ὥσπερ τινὰ κλῆρον διεδίδου αὐτοῖς τοῦ ἀποστηθίζειν αὐτὰ, τοῖς μὲν ἰσχύουσι τὰ ὑψηλὰ, τοῖς δὲ ἀσθενεστέροις τὰ ἐλαφρά, καὶ ἑκάστῳ πρὸς τὸ πάθος, ᾧ ἐπλεονεκτεῖτο, καὶ τὸ ἔμπλαστρον τοῦ μαθήματος ἐπετίθει. *Sæpe enim ubi in dictum, aut ſententiam incidiſſet, aut in modulum ex officiis ſanctorum, quod ad corrigendos mores aliquid contineret, fratres advocabat, & quaſi hæreditariam portionem diſtribuebat, ut memoria mandarent, validis quidem ſublimia dans, tenuioribus vero levia, & unicuique ut affectu laborabat, ita emplaſtrum documenti apponebat.*

Cum hæc ſcripſerit, alia quoque compoſuiſſe pernegandum non eſt. Et ut magis pateat, ex eadem Vita eundem ſcripſiſſe Epiſtolas ad Theodoram Virginem p. 53. ad Judices p. 64. ad Ameram in urbem Panormitanam pag. 120. manifeſtum eſt. Sed hæc

Digitized by Google

minutiora ſunt, & lampyrides non ſunt, niſi nocte conſpicuæ. At etiam luce clara lampyrides non deſinunt eſſe lampyrides. Quin etiam linguam oculi præcidant pag. 151. Αὐτὸς μὲν ὖν ἄχθος μέγα ἡγεῖτο· καὶ σφόδρα ἀπεστρέφετο τὴν τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς συντυχίαν, ὥσπερ πρόξενον κακοδοξίας, καὶ ψυχικῆς ζημίας. ἠνάγκαζε δὲ τοῦτο καταδέχεσθαι ἡ τῶν παρ' αὐτῶν ἀδικουμένων, καὶ πλεονεκτουμένων ἐνόχλησις. οὓς πολλάκις διὰ γραφῆς αὐτοῦ καὶ μόνης ἐκ τῶν φαρύγγων αὐτῶν ἀνέσπασε, καὶ εἴ τις ἂν τὰς τοιαύτας ἐπιστολὰς αὐτοῦ συνελέξατο, πάνυ ὠφέλιμον καὶ χρησιμωτάτην βίβλον ἐξ αὐτῶν συστῆσαι ἠδύνατο. *Et ipſe quidem ægerrime ferebat, & magno ſtudio devitabat commercium Principum terræ, ut originem inanis gloriæ, & perniciem animæ. Cæterum cogebatur id tolerare ob moleſtiam, quam exhibebant injuriam paſſi, & injuſte ab illis oppreſſi, quorum ſæpe multos ex eorum faucibus, vel per epiſtolam ſolam, extraxit. Et ſi quis colligeret hujusmodi ab eo ſcriptas Epiſtolas, librum poſſet conficere valde utilem, & magno uſui futurum.* Volumen hoc litterarum nimio plus eſt. Indica tu majora, ſi vales.

EST præterea Nilus Græcus vir ſanctitate, & multarum rerum præſenſu, & prædictionibus clariſſimus, qui cum in Monaſterio Vallis Lucis quindecim annos in communi vita, ſpirituque manſiſſet, tandem demortuus dies ſuos obiit. Chronicon Caſinenſe c. 17. s) *Nilum virum ſanctiſſimum Adalbertus Sclavorum Epiſcopus relicto Epiſcopatu ſuo ex licentia Romani Pontificis, in Monaſterium quod dicitur Vallis Lucis, cum aliquot Græcis fratribus converſantem perceperat, ſatis devote profectus eſt, à quo dum ejus genibus provolutus opportuna conſilia quæreret, ſeque ab illo non poſſe recipi cognoviſſet; pro eo enim quod ita de Monaſterio noſtro receſſerat, aſſerebat prædictus Pater, non audere ſe illum retinere, ne forte ob hoc & ipſe cum ſuis inde expelleretur. Conſilio tandem ipſius Romam reverſus in Monaſterio S. Bonifacii Martyris aliquamdiu converſatus eſt, nec multo poſt iterum ad Epiſcopatum ſuum à Pontifice Romano directus.* In geſtis Adalberti apud Surium T. 2. die 23. Aprilis leguntur hiſce congruentia: *Adalbertus montem feſtivus* t) *deſcendit eo quem in Philoſophia Chriſti perfectiorem diſcipulum invenit Patrem Nilum calida ſpe petiit; ſub quo parvulus factus jugum Chriſti ferre, & obedientiæ aureas literas parare ſatagebat, amplexuique genua ſenis, in hæc firmus hærebat. Non negat Pater Nilus. At, inquit, homo ego ſum Græcus. Melius conveniunt, cum quibus hoc agas, Monachi Latini. Redeas Romam nutricem ſanctorum filiorum. Quære nobilem Abbatem amicum no-*

s) Abbas tum Caſinenſis Monaſterii fuit Aligernus, defunctus A. C. 986.
t) Leg. *feſtinus.*

noſtrum Leonem. Dic me miſiſſe te rudem diſcipulum ad talem Magiſtrum. Hoc duce itineris ad prælia Dei ſecurus accede. Sub hoc patrono contra adverſaria cuncta anima ad Deum progrediens ſalvus enatabis, & majori flamma, qui nunc in te ardet ignis, accenſus excreſcet. Quotidie in te Deus tuus, & Dei Filius. Fecit, ut homo Dei bonus dixit, atque Romam pergens in Monaſterio ſancti Bonifacii Monachalem veſtem accepit, &c. Et diſcipulus Beati Nili in vita ejusdem Nili: *Cum igitur mortuus eſſet æterna memoria Aligernus, qui recte, & religioſe Monaſterium S. Benedicti adminiſtravit; ejus loco Præfectus fuit quidam, qui ignorabat S. Nilum, qualis eſſet, vel ut verius dicam nec ipſum Deum cognoſcebat: quod declarabit id, quod breviter dicam. Cum aliquando ad ipſam B. Nilus acceſſiſſet, invenit caſu ipſum in Monaſterio inferiori, in quo eſt pulcherrimum ſacellum ſancti Germani, aquarum pulchritudine circumdatum. Invenit autem ipſum cum inſignioribus Monachis magni Monaſterii lotum, & in cœnaculo comedentem. Cum itaque expectaret ipſum Beatus Nilus in Eccleſia cum ſuis fratribus, audit, quod Citharœdus quidam ingreſſus erat in cœnaculum, citharam pulſans. Tunc Beatus Nilus dixit ad eos, qui ſecum erant: Memoria tenete fratres verbum hoc, quod brevi tempore veniet ira DEI ſuper homines iſtos. Surgite, & hinc diſcedamus. Et hoc cum dixiſſet, receſſit: nec annus tranſivit, & Præpoſitus ipſe, Manſo ſcilicet, defectionis, ſive ſeditionis cauſa captus: eruti ſunt ei oculi, & Monachi gravi morbo oppreſſi, alii quidem usque ad mortem afflicti ſunt, alii perierunt. Citharœdus ille profectus, ut ſaperet, captus eſt, & poſt multa tormenta eruti ſunt illi oculi, & ſic omnes biberunt calicem iræ Domini, juxta S. Nili prædictionem. Beatus itaque Nilus cum in Monaſterio, quod dicitur Vallis Lucis, ſtetiſſet quindecim annos, receſſit inde.* Agit etiam de excœcatione hujus Abbatis Petrus Damiani Ep. 8. ad Mainardum Epiſcopum Eugubinum. Ex dictis nulli dubium remanet, hunc Nilum Græcum, quæ u) prænotavimus Roſſanenſem eſſe, Valle lucium, in quo per tot annos commoratus eſt, & reliquæ omnia, quæ conſideratione dignisſima ſunt, Imperatores, ſub quibus vitam duxit, Adelardus Epiſcopus Sclavorum ſanctisſimus, cujus in familiaritate verſatus eſt, hoc idem evidentisſime probant.

VIII. Nilus x) Patriarcha.

IN Synodico MS, quod legebatur apud Theſſalonicenſes Dominica Orthodoxiæ, & conſervatur hodie in Bibliotheca Vaticana, comme-

(G) 2 mo-

u) Lege *quem.* Dominica Orthodoxiæ eſt 1. Quadrageſimæ. Vide Cangium.

x) In Bibl. Cæſarea extat MS. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νείλου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἐλεήμενος εὐχὴ ἱκετήριος πρὸς Θεὸν ἥτις προσήκει λέγεσθαι ἐπὶ βαρ-

moratur quidam Nilus Patriarcha, qui ſtrenue pro Eccleſia Chriſti, & rectis illius dogmatibus & ſermone, & reipſa, & doctrinis, & Commentariis, & optimis operibus decertavit. Νείλυ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένυ ἁγιωτάτυ, καὶ ἀοιδίμυ Πατριάρχυ, τοῦ στῤῥῶς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιάς χριστοῦ, καὶ τῶν ὀρθοδόξων αὐτῆς δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ διδασκαλίαις, καὶ συγγράμμασι, καὶ εὐποιΐαις ἀγωνισαμένυ ἡ μνήμη. Nilus hic mihi ante oculos obverſatur, illeque Patriarcha: ſed cujus Patriarchii, nubes violant. y) & nubilum cœlum obducunt. Quid indignius, aut inſulſius ſileri potuit? de Nilo Aſceta, licet multis ille ſcriptis de omni re Eccleſiam Dei veluti tot lampadibus illuſtraverit, nondum eum neque per ſuſpicionem Patriarcham fuiſſe aſſequor. Quare cum de hoc altum ſit apud edita Triodia ſilentium, licet multis Commentariis & exercitiis tutatus fuerit rem Eccleſiaſticam, de eo quoque nihil ultra dicimus. Convincunt tamen Conſtantinopolitanum fuiſſe verba Simeonis Theſſalonicenſis Dialogo contra Hæreſes. Ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῶν συμπονησάντων αὐτῷ (Γρηγορίῳ τῷ θεσσαλονίκης) πλείστων μὲν καὶ ἄλλων, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ πεφιλημένυ θεῷ Φιλοθέυ, τοῦ τῆς Κωνσταντίνυ φημὶ λαμπρῦ πατριάρχυ, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν σοφωτάτυ Νείλυ τῆς αὐτῆς αὐτῷ ἀρχιερατεύσαντος ἐκκλησίας. *Praetereaque ab iis, qui eundem cum eo (Gregorio Palama Theſſalonicenſi) laborem ſusceperunt, pluribus quidem & aliis ſed potiſſimum à Deo dilecto Philotheo, Conſtantinopolitano inquam clariſſimo Patriarcha, & illius ſucceſſore ſapientiſſimo Nilo ejusdem Eccleſiæ ſummo Antiſtite.* Onuphrius tamen in Chronico z) non poſt Philotheum, ſed poſt Macarium Patriarcham Conſtantinopolitanum in Patriarchatu ſediſſe ſcribit annis viginti, & poſt Nilum, Antonium quartum.

IX. Nilus Damyla.

Nili a) Hieromonachi cognomento Damylæ Patris ſpiritualis in Monaſterio Cercoſſenorum *Tractatus ad Maximum & Præcepta de ſervanda recta fide.* It:

βαρβάρων, ἐπιδρομῆ καὶ ἐμφυλίων πολέμων καὶ λιμῷ καὶ λοιμῷ καὶ θανάτυ πληγῆ. Hæ preces à Io. Sambuco latine tantum editæ Patavii 1555. in 4. (non in fol. ut habet Labbeus T. 2. de ſcript. Eccleſ. continuatores Geſneri ſecutus) ab Allatio ſupra perperam inter ſcripta Nili aſcetæ referuntur primo ſtatim loco.

y) an *ſelant*.

z) Sic & alii complures, & Georgius Cyprius in Chronico Eccleſiæ Græcæ. p. 277. ubi Nilus hic per viginti annos (Labbeo per octo tantum) Patriarchatum CPolitanum tenuiſſe traditur, defunctus circa A C 1386.

a) Confer, ſi placet, quæ de hoc notavi infra ad cap. XVIII. de Nilo Tarchaniota.

Digitized by Google

It: περὶ τ ἐν τῇ θείᾳ τριάδι τάξεως, καὶ περὶ τ ἐκπορεύσεως τ ἁγίου πνεύματος, κ ἄλλων τινῶν ζητημάτων. *De ordine in divina Triade, de proceſſione Spiritus ſancti, & aliis nonnullis Quaeſtionibus.*

Item ejusdem *Collectanea ex ſanctiſſimis Patribus de proceſſione Spiritus Sancti* in Cod. Regio 1819. Sic Labbæus b) noſter de Damyla Nilo. Nec eſt aliud quod expectes ab Allatio, qui nec vidit, nec examinavit Codices.

X. Nilus Nomine.

Nilus nomine tantum nobis pervulgatus de *Ratiocinationibus*, latine tantum, Interprete *Johanne Baptiſta Raſario* Lugduni c) in folio poſt Ammonium in Voces, Magentinum in libros de Interpretatione, & in Priora, atque Epitomen Porphyrii in univerſam Ariſtotelis diſſerendi artem.

XI. Nilus Doxapatrius.

Nilus Archimandrita Doxapatrius ſcribebat ſub Rege Rogerio, in Sicilia Anno Dom. 1143. Quæ ipſius vidi, ſunt; *De quinque Patriarchalibus ſedibus*, d) Sic enim ſe habent ipſius Antelogia: Σύγγραμμα

(G) 3 γενό-

b) Bibl. nova MSS. p. 89.

c) A. 1547.

d) Hoc Nili ſcriptum è Codice Levini Warneri, quem Bibliothecæ Leidenſi ille legavit, editum eſt Græce & Latine in variis ſacris *Stephani le Moyne* Lugd. Bat. 1685. & 1694. 4. pag. 211-267. A. Frid Spanhemio communicatum ſibi prædicat Lemonius. Confer ubi lubebit Spanhemii Opera T. 2. p. 502. Fragmenta ex eadem Doxopatri notitia ediderat Allatius lib 1. de conſenſu Eccleſ. Occid & Or. cap. 24. & ex Allatio Rich. Simon ad calcem Hiſt. Criticæ editæ Gallice de fide & ritibus Orientalium. Allegatur & ab Allatio de conſenſu p. 255. 522. Tempus non repugnat eundem hunc eſſe Doxopatrium cujus *Nomocanon* MS. exſtat Romæ in Codice Patrum S. Baſilii, de quo V. C. Bernhardus de Montfaucon in Diario Italico p. 217. ſeq. & in Palæographia Græca p. 62. & 302. Titulum libri quoniam quis ille Doxopater fuerit nos docet, adſcribam: Νομοκάνον ὅλους τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων κ οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποςόλων καὶ τ μεγάλου Βασιλείου, καὶ ἑτέρων Θεοφόρων πατέρων, ἑρμηνευθὲν προςοπῇ τ εὐσεβεςάτου βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, παρὰ τοῦ λογιωτάτου διακόνου τ τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ νομοφύλακος, τ τῶν Ῥωμαίων βασιλείας, πατριαρχικοῦ νοταρίου καὶ πρωτοπροέδρου πρωτοσυγκέλλου Δοξαπάτρου.

Neque

γινόμενον παρὰ Νείλυ Ἀρχιμανδρίτυ τῦ Δοξαπατρί, κατὰ κέλευσιν τῦ εὐγενεςάτυ μεγάλυ ῥηγὸς Ῥογερίυ, περὶ τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων, καὶ τῶν ὑπ᾽ αὐτὺς Ἀρχιεπισκοπῶν, καὶ Μητροπόλεων, καὶ τῶν ὑπὸ τὰς μητροπόλεις Ἐπισκοπῶν, καὶ τῶν ἐνοριῶν ἑκάςυ πατριαρχικῦ θρόνυ, καὶ πῶς, καὶ πότε συνέςη ἕκαςος πατριαρχικὸς θρόνος, καὶ περὶ τ̃ τάξεως αὐτῶν, καὶ περὶ τῶν ἰδιωνύμων ἑκάςυ ὀνομάτων, καὶ πῦ τὸν λόγον ἐπέχυσι. συνεγράφη δὲ ἔτει, ς' χνά. Ἰνδικτιῶνος ς'. P. πανευγενέςατε αὐθέντα μυ, καὶ τὰ ἑξῆς. *Nli Arebimandritæ cognomento Doxapatrii de quinque Patriarchalibus*, &c. P. *Nobiliſſime Dominemi*, &c. Alia quoque ſcripſiſſe ſatis ipſe indicat, ibidem. *ὅτι ἐν τῷ Καςελλίῳ Πανόρμῳ ἔγραψα πρὸς τὴν σὴν ἀντίληψιν.*

XII Nilus Monachus Siculus.

TEmpore Michaëlis Palæologi, e) cum Johannes Deſpota non tantum omnibus belli dotibus eminentiſſimus ſui ſeculi, ſed in Deum piiſſimus, & verum religionis exemplar, & munificentiſſimus in pios uſus, & ædificia ſacra extruenda profundens vigeret, Monachus quidam Nilus ex Sicilia cum aliis à pedibus ſervis Conſtantinopolim deveniens, magno Romanorum malo, docebat parſimoniæ attendendum eſſe. Rem ita exponit Georgius Pachymeres libro 3. cap. 21. *ἐπεὶ δὲ δὴ, ἀμφὶ τὸν Μοναχὸν Νεῖλον, ὃς ἐκ Σικελίας μὲν ὥρμητο, ἐπὶ κακῷ δὲ τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας ἐπέςη διδάσκων γλισχρεύεσθαι, καὶ προμηθεῖς εἶναι τὺς ἀνθρώπυς περὶ τὴν δόσιν, μήπως λαθών τις μετρίως τῶν πραγμάτων ἔχων, λαβὼν, τῷ μὲν διδόντι τὴν, τῦ κακῶς οἰκονομεῖν τὰ οἱ προσόντα προςρίψοι μέμψιν, τὴν δὲ χάριν ἐκείνην ὐκ ἐπὶ μισθῷ, ἀλλ᾽ ἐν κενοῖς γενέσθαι παρασκευάσοι, ὡς ἐντεῦθεν μηδένα διδόναι τῶν πάντων ἐξ ἀνάγκης ἐχόντων τι, διότι καὶ τῦ ἐν πάσχειν κατὰ τὸν ἐκείνων νόμον, ἀπείργοιτ᾽ ἂν εὐπρεπῶς, καὶ ὕτως ὁ τ̃ μεταδόσεως ἀσθενείη νόμος. Ὦ πῶς ταῦτά τις καὶ ἐξαγγείλοι, ἰδίυ καιρῦ χρῄζοντα; Ὁ γῦν δεσπότης ἔχων πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς καὶ τὸ φιλομόναχον, ἐκείνυς πυ παρεισφρήσαντας τῇ οἰκίᾳ ὡς ἀρετῆς φίλυς δέχεται, κἀντεῦθεν σύγχυσίς τις ἐπὶ μικρὸν περὶ τὰς τῶν οἰκείων δόσεις ἐκ τ̃ ἐκείνων διδασκαλίας ἐπῃ.*

Neque longe ab hac ætate remotus Nilus Monachus, ad quem Mich. Glycæ Epiſtola, quam edidit Allatius de conſenſu utriusque Eccleſiæ p. 1194. Sed dubito idemne an alius ſit Doxopater cujus carmen Iambicum in Arium de laudibus Athanaſii, præfixum Codici MS. Operum Athanaſii Baſileenſi, manu ipſius Doxopatri ſcripto edidit Felckmannus appendice ad edit. Athanaſii Commelinianam, atque inde Pariſienſes ante T. I.

ε) Hic præfuit Græcorum Imperio ab A. C. 1260. ad 1282.

ἐπηκολούθει. Hæc ita vertit doctiſſimus Petrus Poſſinus: *Iſtud tamen ejus*, Johannis Deſpotæ, *incenſum large donandi ſtudium paululum refrigerarunt ſectatores Nili Pſeudomonachi è Sicilia huc magno malo Romanæ Reipublicæ profecti, docentes parſimoniæ attendere, ſuadenteſque hominibus magna circumſpectione in dando uti, ne forte quis clam, alioquin habens, quod ſatis ipſi eſt, & callide ſimulata egeſtate pecunia emungens, parum cautum miſericordem, labem illi allinat multum facilis, & ſua inconſulte dilapidantis: præterea que illud fraudet fruſtra ſperata mercede talis operis, quippe quod non jam ipſi ad præmium imputandum, ſed inter vana, & otioſa numerandum ſit. Ex hujuſmodi doctrina credita receptaque neceſſario ſequebatur, ut nemo aliquid habentium, quidquam alteri donaret, ſicque omnis ex eleemoſynis, quo ſpes, ratioque victus, ac ſtatus plerorumque tenuium continetur, hac iſtorum prava diſciplina funditus exterminaretur è conſuetudine uſuque hominum, illo plauſibili prætextu inquirendi anxie ante largitionem, verene, an ſimulate egerent, qui petebant, nullum jam erogationi beneficæ locum relinquente: atque adeo hac arguta cavillatione tota lex eleemoſynarum abrogaretur. O quis hujus perniciem dogmatis ſatis explicet! Ad quod utique proprio ejus argumenti commentario eſſet opus. Itaque Deſpota, cui laudes inter cæteras inerat amor multus, veneratioque Monachorum, quoſdam è Nili ſectariis eam vitam profitentes, & ſe inſinuantes in ejus domum, facile in conſuetudinem recepit, varios bonos ex veſte æſtimans; Unde contigit longe deinceps manare parcius pravæ iſtius doctrinæ quodam obice prohibitum fontem beneficentiæ inopum ex illo greges haurire ſolitorum antea tam benigne irrigantem.* Manifeſte comperi, & manu teneo, indignum hunc eſſe, qui cum aliis Nilis in hac Diatriba locum habeat. Sed cum de Nilis ſermo ſit, qui unici fuerunt ad gloriam, vel infamiam; hic quoque qui Pachymeris calculo minus commode audiit, obticendus non fuit.

XIII. Nilus Italicorum dogmatum Propugnator.

Nilus quidam nomine tantum notus ſub Alexio Comneno f) Conſtantinopolim perveniens, in eaque commorans cum Armenis conjunctus, multas hæreſes ſparſit: & cum in illis aſſerendis defendendiſque pertinaciſſime inhæreret, una cum ſociis plena Synodo

f) Hic Comnenus Imperium tenuit ab A. C. 1081. ad 1118. Cæterum Nilus iſte non diverſus à Nilo Ægyptio Monacho, de quo infra num. XV.

Digitized by Google

nodo condemnatus eſt. Ut res ſeſe habuit, fuſe narrat Anna Comnena Alexiad. l. 14. g) ἐπεὶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ὥσπερ τι ῥεῦμα κακίας ὁ Νεῖλος ἐκεῖνος ἐπικλύζων πολὺν τὸν σάλον ταῖς τῶν ἁπάντων ἐνεποίει ψυχαῖς, μετ' οὐ πολὺ τῆς τῶν τοῦ Ἰταλοῦ h) δογμάτων καθαιρέσεως ἀναφανεὶς, καὶ πολλοὺς ταῖς δίναις τῆς αὐτοῦ κακοδοξίας ἐβύθισεν. Ἀνὴρ δὲ οὗτος δεξιὸς μὲν τὴν ἀρετὴν ὑποκρίνεσθαι, οὐκ οἶδα μὲν ὅθεν, τέως δ' οὖν τῇ μεγαλοπόλει ἐφήτησε, καὶ ἐγγωνιάζων Θεῷ μόνῳ δῆθεν καὶ ἑαυτῷ προσανεῖχε διὰ παντὸς, ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐνασχολούμενος, ἀμύητος δὲ πάσης ἑλληνικῆς παιδείας ὢν, καὶ μηδὲ καθηγητήν τινα ἐσχηκὼς, ἀρχῆθεν τὸν ὑφαπλοῦντα τούτῳ τὸ τῆς θείας γραφῆς βάθος ἐνεκεκύφει μὲν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασιν, ἄγευστος δὲ πάσης παιδείας λογικῆς ὢν ἐπεπλάνητο περὶ τὸν νοῦν τῶν γραφῶν, οὐκ ἀγεννῆ δὲ τινα χορὸν ὑποσυρόμενος ἐν μεγάλαις οἰκίαις εἰσέδυ διδάσκαλος αὐτοχειροτόνητος τὸ μέντοι, διὰ τὴν ἐπιφαινομένην αὐτῷ ἀρετὴν, καὶ τὸ κατεσκληκὸς ἐκεῖνο, ἦθος, τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν ὑποκεκρυμμένως ἐμφαινομένην αὐτῷ τάχα γνῶσιν, ἔνθεν τοι καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγνοήσας μυστηρίου, καὶ μήθ' ὅτι ἐστὶν ἕνωσις ἁπλῶς συνιέναι δυνάμενος, μήθ', ὅτι ἐστὶν ὅλως ὑπόστασις εἰδὼς, οὔτε διακεκριμένως ὑπόστασιν, ἢ ἕνωσιν νοεῖν δυνάμενος, μήτ' αὖθις ἡνωμένως καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, μήθ' ὅπως ἐθεώθη τὸ πρόσλημμα παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμενος, πόρρω τοῦ ὄντος ἐξενεχθεὶς, φύσει τοῦτο θεωθῆναι ἐδόξαζεν ἀπατώμενος. Οὐδὲ τοῦτο διέλαθε τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ὡς ᾔσθετο τὰ περὶ τούτου ὀξύῤῥοπον ἐπινοεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ τὸν ἄνδρα μετακαλεσάμενος, πολλὰ τοῦ θράσους, καὶ τῆς ἀμαθίας ἐμέμφετο, καὶ πολλὰ τοῦτον ἐλέγξας τήν τε καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ θεανθρώπου λόγου τρανῶς ἐδίδασκε, καὶ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον παρίστα, καὶ ὅπως ἐθεώθη τὸ πρόσλημμα μετὰ τῆς ἄνωθεν ἐδίδασκε χάριτος. Ὁ δὲ τῆς ἰδίας ψευδοδοξίας ἀπρὶξ εἴχετο, καὶ πρὸς πᾶσαν κάκωσιν, στρεβλάν τε, καὶ δεσμὰ, καὶ ξεσμοὺς σαρκὸς ἑτοιμότατος ἦν, ἢ ἀποστῆναι τοῦ μὴ θεωθῆναι φύσει διδάσκειν τὸ πρόσλημμα. Εἶχε δὲ τότε καὶ πολλοὺς τῶν Ἀρμενίων ἡ μεγαλόπολις, οἷς τῆς ἀσεβείας ὑπέκκαυμα ὁ Νεῖλος ἐκεῖνος ἐγένετο, ἐντεῦθεν διαλέξεις τε συχναὶ πρὸς τὸν Τιγράνην ἐκεῖνον, καὶ τὸν Ἀρσάκην, οὓς ἐπὶ πλέον τὰ τοῦ Νείλου δόγματα πρὸς ἀσέβειαν ἠρώθιζε. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Τὴν ἀσέβειαν πολλῶν ἐπιγενομένην ψυχὰς ὁρῶν ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ ἀλλήλοις τὰ τοῦ Νείλου καὶ τῶν Ἀρμενίων ἐπιπλεκόμενα, καὶ ἀπανταχῇ τὸ φύσει θεωθῆναι τὸ πρόσλημμα λαμπρᾷ φωνῇ κηρυττόμενον, ἀθετουμένας τε τὰς τῶν ἁγίων πατέρων περὶ τούτου γραφὰς, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ἀγνοουμένην σχεδὸν στῆσαι τὴν σφόδρα τοῦ κακοῦ ῥύμην βουληθεὶς,

g) Libr 10. ſub init. pag. 269. ſeq.

h) De hoc Johanne, Mich. Pſelli diſcipulo ejusque dogmatis vide Antonium Pagi ad A. C. 1083. n. 8. ſeq. & Allatium de utriusque Eccleſiæ conſenſu p. 632.

θεὶς, τοὺς τῆς ἐκκλησίας λογάδας συναγαγὼν, σύνοδον περὶ τούτους γενέσθαι κοινῇ συνεσκέψαντο. Καὶ παρῆν τηνικαῦτα ἅπαν τὸ τῶν ἀρχιερέων πλήρωμα, καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης Νικόλαος i) καὶ ὁ Νεῖλος εἰς τὸ μέσον μετὰ τῶν Αρμενίων ἵστατο, καὶ τὰ τούτου ἀνεκαλύπτοντο δόγματα. Καὶ ὃς λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ταῦτα ἐδίδασκεν, καὶ ἰσχυρῶς αὐτῶν διὰ πλειόνων ἀντείχετο. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἡ σύνοδος, ἵνα πολλῶν ἀπαλλάξῃ ψυχὰς τῆς διεφθαρμένης αὐτοῦ διδαχῆς, αἰωνίῳ τοῦτον καθυπέβαλεν ἀναθέματι k) καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν κατὰ τὰς τῶν ἁγίων παραδόσεις ἐμφανέστερον ἀνεκήρυξεν. Μετὰ τοῦτον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν σὺν τούτῳ καὶ Βλαχερνίτης ἐδημοσιεύετο, ἀσεβῆ καὶ ἔκφυλα τῆς ἐκκλησίας φρονῶν, κἂν ἱερωμένος ἦν. Ex Interpretatione Petri Poſſini: *Interea non longe poſt condemnationem pravorum dogmatum Itali, cujus ſuperius meminimus, exortus eſt ejus amentiæ ſucceſſor,* Nilus *nomine, homo virtutis ſimulator callidus, qui cum eluvie quadam malitiæ Eccleſiam inundaſſet, & hominum animos in præſens periculum addaxit naufragandi circa fidem, & non paucos errorum hauſtos verticibus irreparabili merſit interitu. Is neſcio unde Conſtantinopolin profectus triſtem illic, ac à vulgo ſecretam vitam exercuit, Deo videlicet uni, ſibique aſſidue attendens, ſacriſque Libris volutandis otium abſumens. Funditus rudis erat Græcæ omnis eruditionis. In divinis vero litteris vi quadam irrupuerat; nemine unquam adhibito, qui primos ipſi aditus muniret ad intimam notitiam arcanorum illorum ſenſuum. Tamen erat multus in lectitandis operibus Sanctorum. Verum cum diſſerendi arte nulla, nulla ratiocinandi methodo initiatum ingenium afferret, neceſſario fiebat, ut excluderetur ſacris adytis, & toto, quod ajunt, cœlo ab exacta intelligentia divinorum aberraret oraculorum, ac dogmatum. Congregavit nihilominus numerum non parvum admiratorum ſui: ad quos in magnas ædes convocatos concionabundus prodibat, ſuis ipſe unius ſuffragiis declaratus Doctor: auctoritatem ipſi apud præoccupatos favore animos facile quantamvis conciliante primum egregia ſpecie virtutis; deinde aſperitate cultus, victusque, ſqualore oſtentata vultus, ac veſtium: poſtremo ſublucentes ex arcano, & imperitorum præſtringentes animos eruditionis ſcintillæ, quaſi latentis ex induſtria, & exuberanti copia modeſtiæ cuſtodiam fruſtrantis. Tali ille ſui ſuorumque fiducia in rei maxima temere definienda præcipitem audaciam prolapſus, homo, nec quid eſſet Unio, quid hypoſtaſis, nec quomodo iſta jungi componique poſſent in hypoſticam unionem,*

(H) *didi-*

i) Nicolaum intellige tertium (Grammaticum cognomine) qui Patriarcha CPol fuit ab A. C. 1084. ad 1111. de quo confer Lambecium VI. p. 302. & Antonii Pagi Critica Baron. ad A. 1089. n. 8. & A. 1117. n. 27. 31. &c.

k) Illius anathema legi etiam in Triodio Dominica Orthodoxiæ ſive prima Quadrageſimæ notavit Allatius lib. 2. de conſenſu Eccleſiæ Occid. cum Orientali c. 10. §. 4. Conf. quæ infra num. XV.

didiciſſet unquam: nec qua ratione aſſumpta natura divinitatis eſſet facta particeps, ex Commentariis Sanctorum, quæ ſine intelligendi fructu triverat, percipere potuiſſet: docere ac profiteri palam cœpit, Humanitatem Chriſti, natura fuiſſe deificatam, *longe in eo quidem ultra veritatis Catholicæ gyros evagatus. Hæc nec ignorare, nec diſſimulare Imperator potuit, ſed errori viri celebris, quippe lubrico ad ſui propagationem malo, ratus occurrendum remedio non lento, iſtum ipſum pravæ doctrinæ auctorem accerſit, objurgataque non perfunctorie audacia, imperitiaque ejus, multis deinde, quà teſtimoniis, quà rationibus convicit pervicacem: eique, ſi ſentire poſſet, manifeſte demonſtravit: quid eſſet hypoſtatica unio Verbi cum Humanitate; tum quatenus, & qua ratione facta eſſet communicatio proprietatum inter naturas ambas expoſuit: deinde humanitatem aſſumptam, non utique natura propria, ſed gratia ſuperna fuiſſe deificatam copioſe docuit, ſuperbo hæretico contumacia ſe interim involvente ſua, & adeo non manus dante manifeſtæ veritati, ut ſe ad vincula, tormenta, mutilationem perferendam corporis, atque ad quodvis incommodum ſubeundum paratiſſimum oſtenderet potius, quam ut ſibi extorqueri pateretur id aut ſentiendi apud ſe, aut apud alios prædicandi libertatem, quod profiteri cœperat; nempe, Humanitatem Chriſti natura fuiſſe deificatam. Erant tum Conſtantinopoli Armeni permulti, quibus ad non orthodoxe ſentiendum pronis, novum ad ipſum impetum, atque incitamentum admovebat hic Nilus. Inde frequentes collocutiones cum Tigrane illo, atque Arſace, qui præ cæteris oratione, ac conſuetudine Nili ad nefariam prave ſentiendi ſententiam pertrahebantur. Hinc Imperator pereuntium animarum interitu commotus, quas plurimas malè ſana doctrina impunè ſerpentis contagio corrumpebat: factione prave ſentientium eo firmiori facta, atque ad nocendum valentiori, quod malas per ſe ſeorſim Nili & Armenorum cauſas in unam implicaſſet, conflaſſetque corpus præpotentis iam ſectæ: cujus tanta vis eſſet, atque autoritas, ut paſſim abrogatis traditionibus Patrum veterum, doctrina Catholica de Unione Hypoſtaticà ferè ignoraretur; palam vero voce ſublata, ac libera perſonaret impium dictum aſſerentium: Humanitatem aſſumptam natura fuiſſe deificatam. Hæc, inquam, Imperator reputans, & tempus eſſe ſtatuens expediendæ opis, ſi quam afferre poſſet, ad tantum diſcrimen, recente perniciei ſiſtendæ, Eccleſiæ proceres unam in ſynodum convocat: ut collatis conſiliis atque ſententiis de præſenti rerum ſtatu decernerent. Convenit univerſus Epiſcoporum cœtus una cum ipſo Patriarcha Nicolao. Siſtitur coram illis Nilus cum Armenis. Edere jubentur de Incarnatione Verbi quid ſentiant. Tum ille improbus ſuperiora illa, quæ retulimus, palam aſſeruit: impudentia profitendi errandi temeritatem adæquante; adeo ut etiam pluribus verbis adſtruere male prolata conaretur.*

tur. In ſententias ut deinde itum eſt; Synodus ſatis comperta Nili contumacia, ne lues corrupti membri ad ſanorum perniciem ſerperet, perpetuum in ipſum velut damnata doctrina pertinacem aſſertorem anathema conclamavit: Unionem vero Hypoſtaticam juxta Sanctorum traditiones manifeſtius explicatiusque prædicavit. Poſt hunc, aut potius cum hoc damnatus & Blachernita eſt, impia & ipſe aliena-que ab Eccleſia ſentiens, quamquam Sacerdos erat.

XIV. Nilus Cabaſila, Archiepiſcopus Theſſalonicenſis.

N*ilum Cabaſilam Archiepiſcopum Theſſalonicenſem fuiſſe legimus*; ſcribit Neander de eo, vocatque *Virum eruditum & Papatui minime æquum, propterea quod plurimis ejus ſcriptis, tum idolomaniam, tum etiam ſuperbiam qua ſe ſupra DEUM & Eccleſiam extulit, acerrime confutarit.* Johannes Matthæus Caryophilus Præfatione in Nili Junioris vitam: *ſed utinam poſt duos hosce inclytos Nilos non extitiſſet tertius; qui egregium virtutis nomen bonis omnibus affluentiſſimæ fontem falſarum exhiberet aquarum, Theſſalonicenſis Antiſtes, & vani loquentiæ ſchiſmaticorum anteſignanus. Hujus pernicioſiſſima dicta, & ſententias una cum ſuis confutationibus, DEO dante, poſt ſancti Patris hiſtoriam videbis edenda, ut palam fiat omnibus, quid interſit inter Nilos & Nilum; denique inter avitam Græcorum Theologiam, & ſchiſmaticorum abſonas novitates.* Quod promiſit, præſtitit in partem Caryophilus, diuturniori equidem vita dignus: ſic enim reliqua ipſius Nili contra Romanam eccleſiam dictata de ſtatu dejeciſſet, & diſſolviſſet mendacia. Extat ejusdem Nili Tractatus, quo nititur explicare: *Nullam aliam hactenus fuiſſe cauſam, quam quod univerſali Concilio Papa rei controverſæ legitimam cognitionem cedere non vult; quin ſolus ipſe tanquam Magiſter, atque arbiter controverſiæ ſedere vult: alios autem tanquam diſcipulos dicto audientes eſſe, & hoc ab Apoſtolorum & Patrum legibus & actionibus eſſe alieniſſimum.* Ejusdem *de Papæ primatu, libri duo*, ex Bibliotheca Vaticana, Bonaventura Vulcanio Interprete. His acceſſit *de Igne Purgatorio* liber ſingularis, eodem Interprete. Lugd. Batav. apud Franciſcum Raphelengium 1595. in 8. Græce & Latine Hanoviæ typis Wechelianis apud Claudium Marnium 1608. in 8. Hunc eundem Tractatum converſum in Latinum ſermonem per Illyricum 1) ſcribit Epitomator Geſnerianus. Ejusdem

(H) 2 *clam*

1) Eſt mihi in manibus Nili Theſſalonicenſis libellus de Primatu Romani Pontificis, Græce cum verſione Matthiæ Flacii Illyrici editus Francofurti apud Davidem Zephelium

clara & brevis ad Latinos reſponſio tanquam Enchiridion quoddam propoſitum his, quid adverſum illum pugnare volunt. In illo de Primatu Papæ agit, ex vetuſtisſimis Conciliis m) aliisque vetuſtis monumentis illum refutans, ut oſtendat eum nec divini juris eſſe, ſed tantum à Patribus & Imperatoribus conceſſum, nec tamen talem, & tantam rem ſuæ præeminentiæ eſſe, quantam Papa nunc nullo ſibi jure uſurpat. Verum eſt, hunc infamem & ſexcentorum flagitiorum maculis notisſimum ſchismaticum, ſive potius hæreticum, ſimilia, imo pejora ſcripta poſteris tradidiſſe; ſed quibusnam documentis probabilibus, aut neceſſariis, vel ut expreſſius dicam, amentatis haſtis? Levia ſunt, & nihili, & non re, ſed ad gratiam nequisſimorum hominum argumenta contorta, quod ex concluſione operis manifeſto colligitur. Κεφάλαιον τῶν λεγομένων, ἕως μὲν ὁ πάπας σώζει τὴν τάξιν, καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἕστηκε, καὶ τῆς πρώτης, καὶ κυρίας ἀρχῆς οὐκ ἀφίσταται. καὶ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀρχιερεὺς ἄκρος, καὶ Πέτρου, καὶ πάντων ἀποστόλων διάδοχος, καὶ δεῖ πάντας αὐτῷ πείθεσθαι, καὶ οὐδὲν, ὃ τὴν τιμὴν ἐκείνου χωρεῖ. Εἰ δὲ τῆς ἀληθείας ἀποχωρήσας, οὐ βούλεται πάλιν πρὸς ἐκείνην ἐπανιέναι. τὴν τῶν καταδίκων πείσεται. *Summa dictorum hæc eſt: Quamdiu quidem Papa ordinem ſervat, & cum veritate ſtat, à primo, & proprio principatu non removetur, & caput erit eccleſiæ & ſummus Pontifex, & Petri, reliquorumque Apoſtolorum ſucceſſor, omnesque ei obedire oportet: nihilque eſt quod ipſius honori detrahat. Si vero à qua ſemel veritate receſſerit, ad eam redire noluerit, damnatorum pœnis erit obnoxius.* Fulget Orichalcum, ſed pallens aurum melius eſt. Nondum vel à Nilo, vel ab ullo alio rationibus conquiſitis probatum eſt, nec probabitur in poſterum à quoquam, Papam ordinem non ſervaſſe, & veritatem miſſam feciſſe. Quanam ergo ratione à primo, & proprio principatu remotus eſt? ideoque nec caput Eccleſiæ, nec ſummus Pontifex, nec ſucceſſor Pe-

lium 1555. 8. Teſtatur Flacius hunc ſe libellum à probo & fide digno homine accepiſſe ex ſatis vetuſto codice deſcriptum Venetiis. Fallitur itaque Richardus Simon qui lib. IV. Bibliothecæ Criticæ p. 21. Vulcanium primum hujus libri editorem fuiſſe affirmat. Editionem vero Baſileenſem Græco latinam A. 1544. 4. Guil. Caveo V. Cl. memoratam haud vidi, & extare non credo. Certe quod Caſimirus Oudinus p. 627. ſupplementi de ſcriptoribus Eccleſiaſticis ſcribit primum illo anno 1544 typis Oporinianis prodiiſſe Nilum cum Flacio contra Brunum, neutiquam ita ſe habet, cum invectiva Conradi Bruni in centurias Magdeburgenſes edi primum cœptas A. 1559. ad quam Flacius reſpondet, lucem demum viderit A. 1565. Flacii refutatio invectivæ A. 1566.

m) Nili argumentis pugnantem Macarium Ancyranum producit Allatius de conſenſu utriusque Eccleſiæ lib. I. c. 27 §. 2.

Petri, nec Apoſtolorum eſt? conſtituant in oculis hominum, quod illud tandem ſit, quod ipſius honori detraxit. Nec à Nilo diſſidet reliqua Schiſmaticorum cohors. Et de his alias fuſius: modo ſatis ſit attrectaſſe.

De hoc Nilo Theſſalonicenſi Bonaventura Vulcanius Ep. ad Lectorem præfixa dicto Opuſculo; *De Auctore hujus ſcripti variant Doctorum ſententiæ. Varietas hinc nata, quod Nilo multi fuerunt cognomines.* Subdit Neander: ** *Nilus quando vixerit, non ſatis conſtat. Vixit ſane poſt Caroli Magni primi Germanorum Imperatoris tempora; ſeptima namque Synodi aliquoties mentionem facit.* Eſto: vixerit poſt Caroli M. tempora, cum ſeptimæ Synodi nomen attingat. Non ſatis conſtat Interim, quo tempore vixerit? Salmaſius de Opuſculis Nili Theſſalonicenſis ad Lectorem ſcribit, ſibi conſtare, hunc Nilum eſſe recentisſimum, Thomæ enim Aquinatis in aliis ſcriptis ſuis, quæ nondum edita ſunt, meminit, & Thomas ille recentisſimus eſt. Poterat tamen certiora tempora præfinire; dum à Thoma Aquinate ad hunc Nilum non breve temporis ſpatium intercedat. Hunc ergo Nilum nos ſub Johanne Cantacuzeno vixiſſe figimus, una cum Nicolao Cabaſila, ad quem uti πρὸς τὸν αὐτȣ̃ ἀνεψιὸν n) ejusdem *Nili* extat *epiſtola Theologica* cujus Principium: περὶ ἐννοίας τῶν συγγραμμάτων σȣ in Codice Vaticano 632. Demetrio Chryſoloræ, Demetrio, & Prochoro Cydoniis fratribus, pro quo Prochoro extat Demetrii Oratio ad Philotheum Patriarcham. Princip. Νῦν μόλις ἔργον ἀνδρὸς ἀποδείξω, μὴ μεχρι πολλȣ̃. Et quod magis rem probat, legitur etiam modo in Bibliothecæ Vaticanæ Codd. 673. 674. & 1222. Johannis Cantacuzeni reſponſio ad dicta Prochori: Περὶ ȣ̓σίας καὶ ἐνεργείας θεȣ̃, *De eſſentia & operatione divina.* Princip. περὶ μὲν ȣ̓̃ν τῶν τῆς ἐνεργείας τȣ̃ θεȣ̃ εἰδῶν κατὰ τὴν ἐν προοιμίοις ἐπαγγελίαν: Item ejusdem Ἀντιῤῥητικὰ πρὸς τὰ προαγόμενα ῥητὰ τῶν ἁγίων ὑπὸ Προχόρȣ τȣ̃ Κυδώνη. *Antirrhetica ad dicta Patrum allata à Prochoro Cydonio.* Principium: ὅλως μὲν ȣ̓κ ἔδει, ὦ ȣ̓̃τως ἀπολογήσασθαί με πρὸς τὰ λεγόμενα. Probant etiam eandem ætatem aliæ Commen-

** Eadem Flacii verba ſunt, præfat. ad Nili libellum.

n) In Bibl. Cæſarea teſte Neſſelio p. 353. extat etiam Nili hujus Epiſtola ad ſororis ſuæ filium Nicolaum Cabaſilam, de Oratione ejus encomiaſtica in S. Martyrem Demetrium: Ἐπιςολὴ τȣ̃ πρὸς μητρὸς θείȣ Κυρȣ̃ Νικολάȣ τȣ̃ Καβασίλα, ἁγιωτάτȣ μητροπολίτȣ θεοσαλονίκης, Κυρȣ̃ Νείλȣ. Principium hujus Epiſtolæ non eſt à verbis: ἡ δὲ αἰτία δηλὴ δι᾽ ἣν καὶ ὧδε τέτακται, ut legas in appendice ad V.C. Guil. Cavei Hiſt. literariam, ſed verba illa librarii ſunt, quibus rationem manifeſtam eſſe ait quare in Codice illo Cæſareo Orationibus Cabaſilæ, Nili Epiſtola ſubjungatur.

mentationes eodem tempore concinnatæ, uti Demetrii Chryſoloræ: Κατὰ Λατίνων λόγος συνοπτικός, ἀφ' ὧν ἐποίησε Νεῖλος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Principium: Ἀρχαία δόξα τῆς ἐκκλησίας ὡς ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Item ejusdem Διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψεν Δημήτριος ὁ Κυδώνης κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης Κυρίου Νείλου τοῦ Καβασίλα. Principium: Μέγας μὲν ὁ τῶν ὁμοφύλων καθ' ἡμῶν πόλεμος, & tandem, ne plura huc aggeram, Demetrii Cydonii πρὸς τοὺς τοῦ Καβασίλα ἐλέγχους κατὰ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Θωμᾶ. Principium: ἡ μὲν κατὰ Λατίνων προθυμία τοῦ ἀνδρὸς τούτου μεγάλη καὶ θαυμαστή. Et ne patientia tua abutar, videſis per te ipſum Cantacuzenum in Hiſtoria, & potiſſimum lib. 4. cap. 16. Ibi narrat Imperator Cantacuzenus ſe moleſtiis exſolvi cupientem, ac genus vivendi placidum, minimeque negotioſum ſuſpirantem, cum ſtatuiſſet translato Imperio Monachorum inſtituta ſectari, ad hanc ſeceſſionem ſocios addidiſſe Nicolaum Cabaſilam, & Demetrium Cydonem. *qui externæ ſapientiæ faſtigium attigerant, & moribus Philoſophantes vitam cælibem, conjugaliumque perturbationum expertem amplexi fuerant. Quocirca præcipuum gratiæ amicitiæ, & familiaritatis locum apud Imperatorem obtinebant.* Notat præterea Salmaſius ibidem non mediocriter errare virum eruditiſſimum, o) qui Nilum Theſſalonicenſem eundem facit cum Nicolao quodam Methones Epiſcopo, & binominem hunc Nilum fuiſſe dicit, quod uſus eſſet Codicibus, qui tractatus alios quosdam ejusdem, aut non multum abſimilis argumenti continebant, quibus interdum nomen Νικολάου additum Καβασίλα refert. Nec alio argumento Nilum, & Nicolaum eundem putat. Ponit argumentum in fabulas Salmaſius, & non diſſimili exemplo explodit. Se quoque in Codice Palatinæ Bibliothecæ Nicolai Methonenſis diſputationes aliquot adverſus Latinos; Item Diſſertationem Baſilii Theſſalonicenſis Metropolitani inveniſſe, & hoc eodem uſum argumento, ex Nilo, Nicolao, & Baſilio, ex his tribus Geryonem unum & triplicem creare potuiſſe. Nam quod idem adſtruere ex ſtyli affinitate conatur, id quale ſit, ſe non ignorare, qui plura ſcripta ejusmodi recentium Græcorum Patrum tum manu

o) Bonav. Vulcanium in præf. ad Nili librum de primatu Papæ editum à ſe è MS. Bibl. Vaticanæ & latine redditum Lugd. Bat. 1595. 8. apud Raphelengium. Subjunxit porro Vulcanius Græce & Latine initium diſceptationis Græci & quorundam καρδηναρίων (*Cardinalium* atque Excerpta quædam ejusd. argumenti ex aliis Nili ſcriptis, & libellum de igne purgatorio, ejusdem ut credibile eſt Nili, niſi Marco Epheſio illum tribuere malis. Latine denique ſubjunxit Excerpta è Synodo Florentina.

nu exarata, tum excuſa legit, ut argumento, ita ſtylo ſimilia: nec tamen unquam ex eo Auctores, qui diverſi erant, confundendos eſſe ſtatuiſſe, ſed id tandem conjeciſſe, eadem illos ætate vixiſſe, qui ſtylo iidem pene viderentur.

Eruditisſimus hic Vir, cujus nomen obticuit, & conjecturas de Nilo & Nicolao redarguit Salmaſius, eſt Bonaventura Vulcanius, cujus dicta accuratiori examine ſupponenda ſunt, & hic non gravabor apponere nonnulla ex ejuſdem Præfatione ad lectorem, præfixa Tractatui Nili Epiſcopi Theſſalonicenſis de Papæ Romani primatu. *Codex meus MS. in fronte libri expreſſe præ ſe fert nomen* Νείλȣ Ἀρχιεπισκόπȣ Θεσσαλονίκης *ſed cum in eodem Codice ſint alii non abſimiles ab hoc argumento Tractatus, in iis reperio interdum nomen* Νικολάȣ τῆ Μεθώνης Επισκόπȣ, *interdum etiam additum nomen* τȣ̃ Καβασιλᾶ. *Quo fit ut mihi pene perſuadeam binominem hunc noſtrum Nilum fuiſſe, h. e. Nilum, & Nicolaum hunc, unum atque eundem Auctorem fuiſſe. Neque hoc me à ſententia dimoverit, quod hic Methonenſis Epiſcopus, alter vero Theſſalonicenſis Archiepiſcopus fuerit. Uſitatum enim hoc & olim, & hodie, ut Epiſcopi ab uno ad alium digniorem, aut alioquin ad Archiepiſcopatum promoveantur. Accedit huc, quod quæ hodie extant Nicolai Methonenſis Lucubrationes, vel typis excuſæ, vel manu exaratæ plane cum ſtylo & filo orationis hujus Nili conveniant. Excuſus autem extat Nicolai Methonenſis Tractatus inter Liturgicos Auctores, è manuſcriptis vero ejuſdem operibus, quæ in nonnullis Italiæ & Hiſpaniæ Bibliothecis extant, vidi illius orationes VII. de vita in Chriſto, quas nonnulli, quod quidem pro me maxime facit, Nilo adſcribunt, neque mea quidem ſententia falluntur. Extat etiam apud me præclarum ejuſdem Nicolai Methonenſis opus, quo Theologiam Platonicam Procli, quæ conſtat Propoſitionibus CCXI. in quarum pleriſque, ille dubium, accuratiorne Philoſophus, an acrior Chriſti hoſtis, principia religionis Chriſtianæ Philoſophicis rationibus, & demonſtrationibus evertere conatur, doctiſſime confutat. Titulus libri ſic habet:* Νικολάȣ Ἐπισκόπȣ Μεθώνης ἀνάπτυξις τῆ Θεολογικῆς στοιχειώσεως Πρόκλȣ τȣ̃ Λυκίȣ Πλατωνικȣ̃ Φιλοσόφȣ. &c. Nicolai Epiſcopi Methonenſis confutatio Theologicæ informationis Procli Lycii Platonici Philoſophi. *Hi, inquam, libri à Nicolao Methonenſi conſcripti, Nili hujus noſtri ſtylum terſum ſane atque elegantem proxime referunt. Horum te Candide Lector monitum volui, liberum tibi de tota re judicium relinquens.*

Eruditisſimus hic vir, quisquis ille fuit, cum Nicolaum Cabaſilam, & Nilum unum facit, & poſtremum obliterata memoria Cabaſilæ, mirum non eſt, ſi Methonenſem in locum illius detruſerit.

Inter

Inter Nicolaum Cabaſilam, & Methonenſem magnum eſt temporis intervallum. Methonenſis ſiquidem multo Cabaſila antiquior. Si Methonenſis ut Epitomator Geſnerianus tradit, florebat anno 1230. ſub Laſcaribus, qui ſcripſit pleraque contra Pontificios, quæ in Bibliothecis manu ſcripta leguntur, ſicuti etiam ejuſdem Oratio ad eos, qui hæſitant, ajuntque conſecratum panem & vinum non eſſe Corpus & ſanguinem Domini noſtri JEſu Chriſti, & legitur hodie in Bibliotheca ſanctorum Patrum Margarini Bignei: Cabaſila vero florebat anno 1314. Inter Methonenſem itaque atque Cabaſilam intermedii ſunt anni, ſi quæ ſtatuit Epitomator vera ſunt, 84. & ut liquidius res diluceat, Johannes Veccus florebat ſub Michaële Palæologo primo anno 1371. Sed Veccus multo antiquior Cabaſila, ſcribit, & plane diſſolvit argumenta Methonenſis contra Proceſſionem Spiritus etiam ex filio, poſt tot annos. Ergo Methonenſis Nicolaus, & Nicolaus Cabaſila, non poſſunt eſſe unus, & idem auctor. Adde, Nicolaus Cabaſila, licet ſententiam Nili de Proceſſione Spiritus Sancti adverſus Latinos ſecutus ſit, ac foverit, nihil tamen de eo argumento adverſus Eccleſiam Romanam ad hunc diem ab eo ſcriptum & concinnatum inveniri in Bibliothecis, quod ipſe ſciam.

Edita ſunt p) Nili Archiepiſcopi Theſſalonicenſis græce & latine Oratio demonſtrans, *non aliam diſſidii Eccleſiarum Latinarum, & Græcanicarum eſſe cauſam, quam quod Papa ejus, quod controverſum eſt, cognitionem, ac judicium ad Oecumenicam Synodum deferre detractat: Sed ipſe ſolus controverſiæ Magiſter, ac judex ſedere velit, reliquos vero diſcipulorum inſtar dicto audientes habere, quod quidem ab Apoſtolorum, & Patrum legibus actionibusque eſt alienum.* Item ejuſdem *de Primatu Papæ*, quibus acceſſerunt alia nonnulla de controverſis à Græcis, opera & ſtudio Claudii Salmaſii, q) & Bonaventuræ Vulcanii, cum nonnullis Notis, Hanoviæ typis Wechelianis apud Claudium Marnium, & Hæredes Johannis Aubrii 1608. in 8. Hoc etiam opuſculum Matthias r) Illy-

p) Prodierunt etiam Græce Londini, ſine temporis nota in 4. cum Meletii Alex. atque Georgii Coreſii Chii & Gabrielis Philadelphienſis ſcriptis adverſus latinos.

q) Salmaſius tum vix quatuordecim annos natus erat cum Nilum ederet uſus Codice Palatino & altero Ludovici Servini Sed nec ſenem poſtea hujus operæ puduit, nam libro ſuo de primatu Papæ Lugd. Bat. 1645. 4. excuſo Nilum iterum ſubjunxit, quemque Nilo comitem dederat Barlaamum Monachum περὶ τῆς τοῦ παπα ἀρχῆς.

r) Flacius,

Illyricus verſum ex Græco in Latinum ſermonem vertit, ut ſcribit Epitomator Geſnerianus. Hoc ſchiſmatici s) opus negari non poteſt à veneno, eoque perquam peſtifero ſuffuſa lingua dictatum fuiſſe, ideoque acceptiſſimum Hæreticis acceſſiſſe. Sed quas ille blaſphemias in Romanam eccleſiam evomit, & argumenta, quibus in illis diſſeminandis effundit tenebras, à multis exploſa ſunt in ipſa Florentina ſynodo, & poſt Synodum ab aliis perdocte, atque erudite; & nunc demum t) infirmata, atque perfracta funditus ſunt à Johanne Matthæo Caryophilo Epiſcopo Iconienſi in Confutatione Nili Theſſalonicenſis, edita Pariſiis græce & latine, 1626. in 8.

Quæ ipſe vidi, ſunt; βιβλίον κατὰ Λατίνων, ἐν ᾧ περιέχεται ἀπάντησις πρὸς Λατίνους ὥσπερ ἐγχειρίδιόν τι προκείμενον τοῖς βουλομένοις ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἐκείνους. *Adverſus Latinos certatio inſtar Enchiridii, illis deſerviens, qui cum eiſdem concertare cupiunt.* Principium: τῶν ἐν τῇ θεολογίᾳ δογμάτων, τὰ μὲν ἐστι ῥητῶς κείμενα. Quæ modeſtius locutus eſt ipſis Hæreticis: neque enim ipſe vidi quod Epitomator u) inſufflat: *Adverſus Papæ tyrannidem & Latinos. Omnia hæc græce manuſcripta extant, & latine edita ſunt verſa ab Illyrico.*

Περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγοι Λατίνων, ἐξ ὧν οἴονται τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον· *De Spiritu Sancto argumenta Latinorum, quibus ſe demonſtrare putant, Spiritum ſanctum ex Filio quoque procedere.* Princip. πρῶτον μὲν ἀρχαία τίς ἐστι δόξα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Πρὸς τὸ συμπέρασμα, ἢ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Λόγος α΄ *Ad Concluſionem, ſive de Spiritu Sancto* x) *Oratio prima.* Pr. καὶ ταῦτα δὴ ἡ τῶν Λατίνων ἐκκλησία συνηγοροῦσα τῇ δόξῃ τῇ ἑαυτῆς

s) Nili.

t) Inſiſtit Caryophilus veſtigiis Bellarmini, qui contra Nilum diſputat lib. 2. de Romano Pontifice c. 22. & 27. Prodierunt libri duo Nili de primatu Papæ etiam in Melchioris Goldaſti primo volumine Monarchiæ S. Romani Imperii, Hanov. 1612. fol. Caryophili autem liber recuſus in Bibliotheca maxima Pontificia Jo. Thomæ de Rocaberti Archi-Epiſcopi Valentini Tomo XIV. Rom. 1698. fol.

u) Epitomator Geſneri Bibl. Simlerus, qui quod omnia illa Nili verſa latine & edita ab Illyrico eſſe ſcribit, miror: neminem enim reperi qui illa viderit, præter librum de quo ſupra dixi de primatu.

x) Λόγος rectius fortaſſe redditur *liber* ſive *diſſertatio.* Videat porro Allatius qui p. 858. de conſenſu Eccleſiæ Or. & Occid. Nilo libros XLIX. de proceſſione Spiritus S. contra latinos tribuit. Sane XLIX, argumenta Latinorum propoſuit & diſſolvere conatus eſt Nilus hoc in opere, quod MS. extat in Bibl. Cæſarea, aliisque ut Baſileenſi, Veneta SS. Joannis & Pauli, aliisque. Vide Neſſelium Catalogo Bibl. Vindob. p. 181.

Digitized by Google

Λόγος β'. Pr. ὅ τι καὶ ἡ τῶν Ἀποστόλων παράδοσις.

Λόγος γ'. Pr. Ἔτι γε μὴν καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν.

Λόγος δ'. Pr. Οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας, καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου.

Λόγος ε', Pr. καὶ μὴν καὶ ἐκ τῆς ἁγίας, καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου.

Λύσεις τῶν προτάσεων τῶν Λατίνων, ἐξ ὧν συνάγειν οἴονται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. *Solutiones propoſitionum Latinorum, quibus ſe concludere opinantur, Spiritum Sanctum ex Filio procedere.* Pr. πάντα μᾶλλον, ἢ τὰ τοιαῦτα γένοιτ' ἂν ἀληθῆ

Ὅτι οὐκ ἔστι Λατίνοις συλλογισμοῖς χρωμένοις ἀποδεῖξαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. *Latinos non poſſe ſuis Syllogismis demonſtrare Spiritum Sanctum ex Filio procedere.* Pr. λοιπὰ γὰρ οἱ συλλογισμοί, οἷς τοσοῦτον ἰσχύος μέτεστιν.

Λύσεις τῶν συλλογισμῶν τῶν Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Solutiones argumentorum Latinorum de proceſſione Spiritus Sancti.* Pr. τοῦτο γὰρ καὶ ἐξ ἀναντιῤῥήτων λόγων δῆλον ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματός τινα. *Ejuſdem de proceſſione Spiritus Sancti excerpta.*

De mole immenſa hujus Niliaci voluminis Beſſario Cardinalis apud Syropulum in Concilii Florentini hiſt. ſect. 6. c. 12. y) ad Græcos: Ὅμως εἰ τὸ περὶ προσθήκης λέγει ὁ Καβάσιλας φύλλα τέσσαρα, καὶ οἱ λόγοι οὓς εἴπομεν ἡμεῖς εἰς αὐτὸ, εἰσὶ βιβλίον ἕν, εἰς γὰρ τὸ περὶ τῆς δόξης, ἐνθαγγράφει ἐκεῖνος βιβλίον ὁλόκληρον, οὐ δυνησόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰπεῖν, πολλὰ, καὶ καλά; *Nec enim nos oportet Latinos expaveſcere, ſi quidem Cabaſilas, cum de additamento ſcriberet, z) tantum unius libri folia implevit: quæ nos hic de eodem argumento fudimus, ſurgunt ad volumen. Ergo ubi Cabaſilas ipſum dogma illuſtrando integrum Codicem confecit, numquid nos in illud item dogma non poterimus multo præclariora, a) quam quæ hactenus vulgare?*

Quid vero in prægrandi hoc opere, vaſtaque ſcriptionis mole peregerit hic Nilus, & quomodo in mari & pelago malorum contra Latinos ſua direxerit, in corde concenturiaverit, & ſcripto copias inſtruxerit, non inconſiderate nobis diſtinxit in Protheoria hujus operis

y) In hiſtoria Concilii Florentini à Rob Creyghtono edita p. 160. Nili Cabaſilæ mentio fit his verbis: ἔχομεν δὲ εἰς τοῦτο παράδειγμα τὸν ἅγιον τὸν Καβάσιλαν ὃς μετὰ τὸ ἐλέγξαι διὰ πολλῶν τὴν τῆς δόξαν, ὕστερον χωρεῖ κατὰ προσθήκης.

z) In græco eſt *quatuor folia implevit.*

a) In græco eſt; *multa ac præclara.*

operis Nicolaus Cabaſila dicti Nili ex Fratre Nepos, quam, ne in illis perquirendis oleum & operam perdas, hic apponemus. Προθεωρία ἐκτεθεῖσα σαφῶς ἄγαν παρὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ τοῦ τὴν ἀρίστην ταύτην πραγματείαν συστησαμένου διὰ βραχέων ῥημάτων, ὡς οἱονεὶ τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως ἐκτεθειμένην. Τοῦτο τὸ βιβλίον συνέστη μὲν κατὰ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας, τηρεῖ δὲ ἐκείνην τὴν τάξιν, τῶν λόγων ἐκτεθέντων ἁπάντων, δι' ὧν Λατῖνοι συμπεραίνειν δοκοῦσι τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην. Πρῶτον μὲν πρὸς τὸ συμπέρασμα τῶν Λατίνων ὁ λόγος, τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ διὰ πάντων ἀληθὲς εἶναι, δεικνύων ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα, δείκνυσι δὲ μαρτυρίαις τῆς ἁγίας γραφῆς, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων, οἷς πιστεύειν ὥσπερ ἡμᾶς, οὕτω καὶ Λατίνοις ἀνάγκη, ἀπὸ γὰρ τῶν πρώτων ὑποθέσεων τῆς πίστεως, τῶν κυριακῶν, καὶ ἀποστολικῶν λόγων, καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, καὶ θεολόγων σχεδὸν ἁπάντων τὴν ἀλήθειαν συμπεραίνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. Τούτου δὲ δειχθέντος ἐν πέντε λόγοις, ἐπὶ τὰς προτάσεις χωρεῖ, τοῦτο γὰρ ἀρχαῖον ἔθος τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὰν ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τοῖς αἱρετικοῖς πολεμεῖ δεικνύναι πρῶτον τὴν ἀληθῆ περὶ θεοῦ δόξαν ἔπειτα τὰς τῶν ἀντικειμένων λύειν ἐνστάσεις, ὃ μάλιστα φανερὸν τὰ πρακτικὰ τῶν οἰκουμενικῶν διελθοῦσι συνόδων. Ἐπεὶ δὲ αἱ προτάσεις Λατίνων, αἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γραφῆς, καὶ τῶν θεολόγων, αἱ δὲ ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, καὶ περὶ τὰ ὄντα γνώσεως εἰσὶν εἰλημμέναι, διττὸς καὶ ὁ πρὸς αὐτὰς οὗτος λόγος, καὶ ὁ μὲν δείκνυσι τῶν θείων ἐννοιῶν τῆς γραφῆς καταψευδομένους, καὶ τοὺς πατέρας, δι' ὧν ἔγραψαν, μηδεμίαν βοήθειαν διδόναι Λατίνοις, τοὺς δὲ ἀτόπους συλλογισμοὺς τὸ δεύτερον ἐλέγχει βιβλίον. Ὡς ἂν δὲ πανταχόθεν ἀναφανῇ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἡμῶν εἶναι, καὶ μαρτυρίαι προσετέθησαν ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς οἰκουμενικῆς ὀγδόης συνόδου, δι' ὧν φαίνεται κοινὴν γενέσθαι δόξαν τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. Ἐπὶ γὰρ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, καὶ Φωτίου πατριάρχου, καὶ πάπα Ἰωάννου, οἰκουμενικῆς κατὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν συγκροτηθείσης συνόδου, καὶ κοινῇ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος σκεψαμένης ἀνεφάνη, τὴν προσθήκην τῶν Λατίνων ἄτοπον εἶναι, καὶ ἀναθέματος, καὶ τῶν τοιούτων ἀξίαν. Ἐφ' ἧς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας κατέστη, καὶ Γραικοὶ Λατίνοις ἐπείσαντο τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου περιελοῦσιν. Ἐπεὶ δὲ διαστάντες αὖθις χεῖρον ἡνώθησαν, καὶ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἡ βδελυρία καταχέει Λατίνων, ἄλλα τε κατὰ τῶν παρ' ἡμῖν παρὰ τῶν τηνικαῦτα προστατῶν διεφθάρη, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἠφανίσθη τῶν ὑπομνημάτων τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου, φευγόντων τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκεῖθεν, καίτοι καὶ κανόνες παρ' ἡμῖν εἰσιν οἰκουμενικῆς ὀγδόης συνόδου, καὶ Λατῖνοι γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενι-

κὴν ὀγδόην ὁμολογοῦσιν, Οὕτω δὲ τοῦ βιβλίου τοῦ κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην ἱστορίας ἀφανισθέντος, ὀλίγα τινὰ μέρη περιλειφθέντα, ἄλλα ἀλλαχόθεν συναγαγὼν τῷ κατὰ τῶν Λατίνων συντάγματι παρέθηκεν ὁ μακάριος Νεῖλος, ὁ τόδε ποιησάμενος τὸ βιβλίον, ὡς ἐναργεῖς μαρτυρίας τῆς ἀληθείας. Φαίνεται γὰρ ἀπὸ τούτων συστῆναι τε οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐφ' ὧν ἔφην χρόνων, καὶ τὴν προσθήκην Λατίνων τοῦ τῆς πίστεως περιαιρεθῆναι συμβόλου, καὶ τὴν συμφωνίαν, καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ τούτοις γενέσθαι: Sic Schiſmatici celebrant ſua Pitheia, & ſi fuerint affinitate devincti, aut alio dignitatis titulo innixi, mirum eſt, quantum turgeſcant, & quaſi alis ſubannexis ad altiora repentino impetu pervolent, & ad abdita quæque aliorum penetrent, & extra proprios limites ſubſultent: adeo ut inſanire ſæpe ſæpius reperiantur. Quis crederet Nilum hunc Theſſalonicenſem, de Proceſſione Spiritus à Patre ſolo ſcribentem in ea exiſtimatione apud ſuos fuiſſe, ut vel hoc illius ſolummodo ſcripto, tot eruditorum, & rebus divinis exercitatiſſimorum hominum cohortes tum in Italia florentes ducerent proſternendos & opprimendos? Et nihilominus neglectis aliis antiquioribus, ex quibus ſua Cabaſila conſarcinat, antequam Conſtantinopoli diſcedant, in plena Synodo unus Cabaſila Nilus propoſitus eſt, illis qui diſputandi onus in ſe erant ſuſcepturi, ut ſcripta illius evulgarentur, & examinarentur. Sic enim Sgyropulus ſect. 3 c. 7. Ὅμως δὲ μετὰ πολλοὺς λόγους τοιούτους ἔδοξε καλόν, ἵνα ἀναγινώσκηται τὸ βιβλίον τοῦ ἁγίου τοῦ Καβασίλα, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκλέγωνται, καὶ σκέπτωνται, ἐν οἷς δεῖ. Ἀνεδέξαντο δὲ τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα ὁ Ἱερομόναχος κύριος Μάρκος ὁ Εὐγενικός, καὶ ὁ δηλωθεὶς Σχολάριος, b) καὶ συνήρχοντο ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, μετὰ καὶ ὀλίγων τινῶν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ ἐσκέπτοντο, καὶ ἐγύμναζον τὰ ζητήματα. *Verum tamen poſt multos hac illac fatos ſermones, viſum eſt etiam rationi conſentaneum, ut noſtri libros evolvant, ac præcipue ſancti Cabaſilæ, è quibus tanquam fæcundiſſimo promptuario per multa dogmata noſtro uſui profutura decerpantur. Quam moleſtiam in ſe ſuſceperunt Marcus Eugenicus Hieromonachus, & qui modo peroraràt Scholarius; qui Imperatoris in-*

con-

b) Hic Georgius Scholarius in prooemio ſyntagmatis ſui Græce in 4. Londinenſibus typis editi, inter recentes Græcos qui adverſus Latinos bene ſcripſerunt, primum locum Nilo noſtro tribuit: τῶν δὲ ὑστέρων ἁπάντων βέλτιον μὲν καὶ ἱκανώτερον καὶ τῷ μεγέθει τῆς ὕλης ταύτης συμμέτρως μάλιστα μὲν ὅτε θεσπέσιος Νεῖλος, καὶ ὁ ἱερὸς Θεοφάνης, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ τῶν ἱερῶν Γρηγορίων οἱ ὁμώνυμοί τε καὶ ἀκριβεῖς ἐπαδοὶ συνεγράψαντο. Demetrius quoque Chryſoloras Nili opus in ſynopſin contraxit, & Demetrium Cydonium qui Nilum confutandum ſumſerat dialogo ſingulari confutavit, de quo Allatius de conſenſu p. 862., atque in hoc ipſo libello p. 71.

conſpectu coierunt cum aliquibus prædictorum, & ſcrutati diligenter Cabaſilæ lucubrationes, & monumenta litteraria, quæſtiones eruerunt publicæ examinationi reſervandas. Ita vertit Creyghtonus. *Ut noſtri librum evolvant Cabaſilæ*, illi eſt; *ut noſtri libros evolvant, & præcipue ſancti Cabaſilæ, è quibus tamquam è fæcundiſſimo promptuario.* In nonnullis aliis raro, at in Creyghtono inſcitia continuo confidentiam parit. Sed ſimilia negligenda ſunt. Ante hunc Nilum Cabaſilam in Græcia adverſus Latinos de Proceſſione Spiritus ſancti à ſolo Patre Tractatus edidere, Photius Patriarcha, Nicolaus Methonenſis, Johannes Phurnus, Andronicus Camaterus, Theophylactus, & de eo nullus dubitat; quorum argumenta digeſſit, & lynceis oculis contemplatus, & efficaciſſimis rationibus diſcuſſa meritiſſimo jure fœdavit, atque contrivit Johannes Veccus. c) Quare ſi tuus iſte Sgyropulus, & quos ipſe ad Conſilium vocatos fuiſſe tradit, in arte & facultate Theologica excelluiſſent, & in ſumma rerum ignoratione verſati non fuiſſent, ad hos provocaſſent, non ad Cabaſilam. Sed nil mirum: Graculus quærit Graculum. Quid vero Theſſalonicenſes in Synodico Manuſcripto, quod novi illius editores uti profanum & impium rejecerunt? Νείλου τοῦ ἁγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης τοῖς λόγοις ἅμα, καὶ ἔργοις, καὶ θείοις συγγράμμασι ἀγωνισαμένου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, καὶ τὴν τοῦ Βαρλαὰμ, καὶ Ακινδύνου d) κενοφωνίαν θεοσόφοις λόγοις, καὶ ἀποδείξεσι ἀναντιῤῥήτοις καταισχύναντός τε, καὶ διελέγξαντος αἰωνία ἡ μνήμη. *Nili ſanctiſſimi Archiepiſcopi Theſſalonicenſis, qui ſermonibus ſimul, & actionibus & Commentariis divinis pro eccleſia Chriſti: & Barlaami, & Acindyni vanos ſtrepitus à Deo datis ſermonibus, quibus reſiſti non poterat, demonſtrationibus dilucidavit, & in vituperationem adduxit, & in crimine poſuit, ſempiterna memoria.* Nec alio pacto Simeon Theſſalonicenſis Dialogo contra Hæreſes: καὶ ἔτι ἑτέρου Νείλου θειοτάτου ἀνδρὸς τοῦ τῆς Θεσσαλονικέων τὴν προεδρείαν μὲν εἰληφότος, μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσαντος ἐλθεῖν, κατὰ δὲ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας λαμπρὰ καὶ ἀληθῆ λίαν, καὶ ἰσχυρὰ συγγεγραφαμένου, καὶ κατὰ τῆς δυστήνου ταυτησὶ τοῦ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου αἱρέσεως. *Nec non cum alio Nilo viro diviniſſimo, & urbis Theſſalonicenſis æque ſummo Antiſtite, cujus tamen ſedem adipiſcendi poteſtas non fuit. Licet contra Latinorum novum facinus ſplendida, & fidei pleniſſima, & valde robuſta Commentaria concinnaverit, nec non contra infelicem hanc Barlaami, & Acyndini hæreſim.* Ride ſodes Theſſalonicenſium putidas ineptitudines in Synodico.

(I) 3 Quod

c) Editus ab Allatio T. 2. Græciæ Orthodoxæ.

d) Poſſevinus in Catalogo Codicum MSS. Bibliothecæ S. Mariæ in Vallicella in Urbe, refert Nilum contra Barlaamitas & Ancyndinianos.

Digitized by Google

Quod in Nilo uti præſtantisſimum agnoſcebant, & quod ille plenisſime defendit, Procesſionem nempe ex ſolo Patre Spiritus Sancti, obticent, ne injurii viderentur in Latinos, inque infamiam adducerentur, quod Latinorum opinionem palam populo criminarentur; de re minima & contemptisſima, & de qua non erat apud Græcos una ſententia, condemnatione nempe Barlaami & Acyndini, contra quam Nilus an quidquam ſcripſerit, adhuc dubitatur; licet in Palamitarum ſententiam iverit, eum dilaudant. Quod etiam in aliis dictæ Civitatis Pontificibus de novo Synodico additis peragunt. Hi ſiquidem adverſus Latinorum opinionem ſcripta, ac ſi nulla fuerint, ſilent; in aliis, quæ Latinos non offendunt, verboſisſimi ſunt. Sed de his alias plenius, memoratis etiam Pontificibus. Quantum tandem Nilus hic valuerit ad res Theologicas exponendas, lege Tractatum Georgii Trapezuntii ad Johannem Cuboclesium de Procesſione Spiritus Sancti etiam ex Filio, Græce & Latine à me editum To. I, Græciæ Orthodoxæ. Non ſuppœnitebit te ſimilis lectionis.

Johannes e) Spondanus in Annalibus Anno 1622. ſcribit: *Fuit poſtea Nicolaus Cabaſila factus Epiſcopus Theſſalonicenſis, cujus extant plura ſcripta, ſed fuligine Schiſmatis Græcanici perfuſa; adverſus quem idem ipſe Demetrius* f) *Græce Latineque doctus ſcripſiſſe dicitur pro ſancto Thoma Aquinate, quem Cabaſila primus impetierat, cujus & aliqua opera in Latinum ſermonem vertit, ſicuti & Auguſtini, & alia, quem & Volaterranus, & alii uti virum doctum, æque ac ſanctum laudant. Sunt autem, qui prædictum Nicolaum confundunt cum Nilo itidem dicto Cabaſila, Archiepiſcopo Theſſalonicenſi, qui hac eadem ætate vixit. Qui ſive fuerit idem, ſive alius, ſive ante, ſive poſt Nicolaum eam ſedem occupaverit, de quo video controverti, nec tamen, admodum refert. Scripſiſſe reperitur duos Tractatulos contra Primatum Romani Pontificis, quos Hæretici exoſculantur.* Vide Lector ſcriptoris Annalium Eccleſiaſticorum in pauxillulis verbis imperitiam. Non interdiſtinguit etiam quod oculorum ſenſu percipit. Videt titulum Libri, quem exoſculantur hæretici, & nomen Auctoris præfixum, & promptisſimum oculis non internoſcit. Hoc eſt in ſole caligare, & ipſa cœcitate cœciorem eſſe. Libelli contra Romani Pontificis Primatum Auctor Nilus eſt. Alia pleraque ſub Nicolai Cabaſilæ nomine proſtant, pasſim, & ubique. Perperam ergo judicant, qui Nicolaum cum Nilo confundunt, & Spondanus cum illis. Et cum alius Nicolaus, alius Nilus ſit; ſi hiſtori-

e) Henricum Spondanum dicere voluit Allatius.
f) Demetrius Cydonius, adverſus quem ſcripſit alter Demetrius, Chryſoloras.

Digitized by Google

ricus expertus eſſe vis, quanam illi ætate vixerint, & qui ante, ſedem Theſſalonicenſem, & qui poſt, ſedem Conſtantinopolitanam occupaverit, enodandum tibi erat. Sed tu ſatis ampliter controverſiæ reſpondiſti, *id parum admodum referre.* Acute admodum, ſed ridicule. Quicunque deinceps futurus ſi incertus alicujus ſententiæ fuerit, ad evellendum ſcrupulum reſponſo hoc Spondanico, ampliter, & ex oraculo ſatisfaciet; *id parum admodum referre. Nicolaus plura, ſed fuligine ſchiſmatis Græcanici perfuſa.* Plura ſcripſiſſe, verum eſt, quæ Catholici in linguam Latinam verſa, uti Catholicis contra Hæreticorum deliramenta opportuna, atque conducibilia ediderant. Et ſi quid illi excidit incauto, quod nonnullis viſum eſt, non ſatis ut omnibus tutum, iidem ipſi Catholici excuſare conati ſunt. Sed dixit neſcio quis, *non dealbarent Æthiopem.* Non ſemper feriet, quodcunque minabitur arcus. Et Spondanus ipſe in his ſuis Annalibus quot mendacia, quot falſa, quot perperam, & ex ingenio inſimulata, maligne atque calumnioſe conſpergit, quæ volumen requirant, & neſcio an etiam expurgata æſtimationem commererentur? Nihil itaque Nicolai eſt, quod Primatum Papæ invadat. Et Demetrius iſte Cydonius non ſcripſit pro S. Thoma contra Nicolaum, qui nunquam in dictum Sanctum linguam exacuit, ſed contra Nilum qui id egerat, ut ex titulis librorum, qui ad hunc diem ſuperſunt, g) colligitur. Δημητρίου τοῦ Κυδώνη πρὸς τοὺς Καβάσιλα ἐλέγχους, καὶ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Θωμᾶ. Cui poſtea pro Nilo Cabaſila reſpondit Demetrius Chryſolora. Δημητρίου τοῦ χρυσολωρᾶ, κατὰ Λατίνων λόγος συνοπτικὸς, ἀφ' ὧν ἐποίησε Νεῖλος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Et: Τοῦ αὐτοῦ διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψε Δημήτριος ὁ Κυδώνης κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Νείλου τοῦ Καβάσιλα. Alius itaque eſt Nilus Cabaſila, qui ſcripſit contra Sanctum Thomam, alius Nicolaus. Et Nilum ante Nicolaum absque ulla dubitatione ſuſceptum in lucem, Nicolaum poſtea certum eſt, cum Nilus Nicolaum Epiſtola Theologica ad eundem Nicolaum ἀνεψιὸν h) vocet, & Nicolaus ſemetipſum Nili ἀνεψιὸν, nominet.

Reliquum eſt, antequam ad alios Nilos tranſcendam, ut notem offuſam ſcriptoribus de ſcriptis horum Nili, & Nicolai Cabaſilæ caliginem, etiamſi extra argumentum paululum vagare videar. Quod enim

g) Vide Allatium de Conſenſu lib. 2. c. 18 § 12.
h) Confer Georgium Phranzam lib. 2. Hiſt. cap. 5. & Allatium de Conſenſu utriusque Eccleſiæ p. 858.

enim Nicolai eſt, multi Nilo; quod Nili, Nicolao attribuant. Quare deſignabo opera ipſius Nicolai legitima ab inſititiis.

Nicolaus Cabaſila ſchiſmaticus Græcus Romanæque Eccleſiæ hoſtis, primum Sacellii curator, tum Archiepiſcopus Theſſalonicenſis, vixit ſeculo Chriſti 14. i) circa annum 1350. Ejus meminit Johannes Cantacuzenus Imperator lib. 3. cap. 73. & 99. Deo eo plura Hervetus, Gretſerus, Pontanus, Poſſevinus, & inter antiquiores Simeon Theſſalonicenſis Dialogo contra Hæreſes: *ὧν δὴ πατέρων αἱ θειόταται συγγραφαὶ καὶ ἔτι τοῦ μακαρίου ἐκείνου Καβάσιλα τοῦ τὴν καλὴν νίκην ἐπ εὐσεβείᾳ καὶ ἁγιότητι βίου συνησαμένου Νικολάου κατὰ τὴν κλῆσιν, καὶ Θεοφάνους δὲ τοῦ Νικαίας ἄλλου σοφοῦ, καὶ ὁμολογητοῦ νέου, καὶ Ἰσιδώρου Θεσσαλονίκης, οὐδὲν ἀπολειπομένου τοῦ σοφοῦ τὰ θεῖα Πηλουσιώτου ἐκείνου, καὶ ὁμώνυμα τὰ τῆς εἰρημένης αἱρέσεως ἀκριβῶς παριστῶσιν. Quorum Patrum diviniſſima ſcripta. Adde his & Beati illius Cabaſilæ, qui ob pietatem, & vitæ integritatem à victoria praclara nomen obtinuit, Nicolai: & Teophanis quoque Nicæni ſapientis, novique Homologetæ, & Iſidori Theſſalonicenſis in divinis rebus exponendis, clariſſimi, &* k) *Peluſiotæ cognominis qui de dicta hæreſi ſagaciter, & ad vivum perveſtigant, atque expendunt, & alii.* Sunt ejusdem Opuſcula:

Ἑρμηνεία κεφαλαιώδης εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν. *Compendioſa Interpretatio in divinum Officium, ſive Liturgiam*, Gentiano Herveto Interprete Latine tantum excuſa eſt Venetiis anno 1545. l) apud Alexandrum Bruviolum. Græcus vero textus ex Bibliothecæ Regiæ Codicibus primum prodiit in Auctario Bibliothecæ Veterum Patrum anno 1624. m) cura Frontonis Ducæi: unde poſtea tranſiit in Tom. 12. Bibliothecæ Morellianæ. Hervetus in ea, quam in hunc librum præſcripſit, Præfatione, excuſare nititur Cabaſilam, *ſed dealbat Æthiopem. Conſtat enim*, & adnotat, n) *manifeſtiſſime illum fuiſſe Schismaticum, & odio in Romanam Eccleſiam incenſum librum*

i) Aliquanto antiquiorem minus recte facit & ad A. 1290. refert magnus Uſſerius p. 155. de Scripturis ſacrisque vernaculis.

k) In Græco eſt: *Peluſiota illo in divinarum rerum peritia nihil inferioris.*

l) Imo 1548. 8. Et deinde Antwerp. 1560. Extat etiam latina Herveti interpretatio in Bibliotheca Patrum Lugdunenſi T. 26. p. 173.

m) T. 2. p. 200. Hoc opus videtur etiam reſpicere Allatius quando p. 123. contra Hottingerum inter Græcos qui de azymis contra latinos ſcripſere, Nicolaum Cabaſilam laudat. Ex Cabaſilæ expoſitione Miſſæ paſſim loca producit in eodem libro p. 76. 89. ſeq. 109. ſeq. 134. 145. 153. 204. &c.

n) Ducæus, puta

librum hæreticum de proceſſione Spiritus Sancti contra S. Thomam Aquinatem compoſuiſſe, & multa ſundi ſui ubique judicia prodidiſſe. Et Poſſevinus in Apparatu; *De Proceſſione Spiritus Sancti cæcutiit. Quæ quidem cæcitas illum adegit, ut temere, atque imperite auſus fuerit de eodem argumento ſcribere adverſus D. Thomam Aquinatem, Virum, cujus corrigiam calceamenti in rebus Theologicis, ne poſſet quidem, ut ita dicam, ſolvere. Quamobrem liber omnino amandandus eſt. Idem dicimus de libello, qui in Bibliotheca Vaticana prænotatus eſt,* "Ἔλεγχος κατὰ Λατίνων. *In libro autem de divino altaris ſacrificio, id commodo fuit, quod contra Hæreticos noſtri temporis divini ſacrificii teſtimonium ab ipſis latinæ Eccleſiæ hoſtibus, inde apparuit. Attamen pleraque in eo libro dicta ſunt, quæ hominem ſolidæ Theologiæ imperitum ſatis arguunt. Quem cum Gentianus, qui eum vertit, voluiſſet cum catholicis Theologis conciliare, pietatem quidem ſuam oſtendit, verum enim vero etiam ſuos errores quadamtenus indicavit, ſed non omnino profligavit. De quibus vide Gentiani Herveti Præfationem ad ſuam verſionem, & adeo cave vigeſimum nonum, & trigeſimum caput ejusdem libri Cabaſilæ, ex quibus imprudens fortaſſe quispiam poſſet facile colligere, aliud ſentire Græcos de verbis conſecrationis, quam Latina Eccleſia ſentiat.* Laudo quæ de verbis conſecrationis in Nicolao Cabaſila adnotavit Poſſevinus. Eadem verbis Nicolai adductis funditus evertit & profligavit Petrus Arcudius in Concordia Sacramentorum lib. 3. cap. 28. Sed eundem Nicolaum de Proceſſione Spiritus Sancti contra S. Thomam & Eccleſiam Romanam commentatum fuiſſe o) usque adeodum non comperi, licet id percurioſius inveſtigarim. Reſtituatur igitur ab infamia in integrum. Et licet Nili ſcriptorum adverſus Eccleſiam Romanam argumentum brevisſime operi præfixerit, p) non tamen ipſum in eos injurium fuiſſe fatebimur. Quare demonſtrandum eſt, eum contra S. Thomam, & Eccleſiam Romanam ſcripſiſſe, ne ut affinis ſceleri condemnetur.

Περὶ τῆς ἐν χριστῷ ζωῆς βιβλία ς′. *De vita in Chriſto libros ſex.* In quibus præcipue agitur *de Baptiſmo, ſacra Unctione, & Euchariſtia.* Latine tantum prodierunt anno 1604. Ingolſtadii in 4. cum *Philippi Solitarii Dioptra, ſeu regula rei Chriſtianæ ad Callinicum Monachum, Johannis Carpathii documentis ſpiritualibus, & aliis opuſculis* Jacobo Pontano Interprete; qui etiam adjecit ejusdem Cabaſilæ *Orationem contra Feneratores.* Quæ omnia poſtea tranſlata ſunt in Bibliothecam veterum Patrum Colonienſem, q) & Morellianam Appendicem. Arcudius lib. 2. Concordiæ cap. 21.

(K) explo-

o) Fatetur tamen hoc Allatius lib. 2. de conſenſu p. 858. ſeq.

p) Hoc exhibuit auctor ſupra p. 67. ſeq.

q) Etiam in Lugdunenſem T. 26. p. 136. Cæterum *Orat. in fœneratores* Græce etiam lucem

Digitized by Google

explodit ipſius Nicolai Cabaſilæ ſententiam de iteranda confirmatione: quem videre poteris, ſi libet. Scribit Poſſevinus in Apparatu: *Vide notas Jacobi Gretſeri noſtri Theologi, qui eundem Cabaſilam in reliquis ſcriptis errantem, ab erroribus purum in his ſex de vita in Chriſto conatur oſtendere.*

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ Προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ᾗ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ζώων ὁμοίωμα θρόνου, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα, ὡς εἶδος ἀνθρώπου. Ejusdem r) *expoſitio in viſionem Jezechielis Prophetæ,* in

cem vidit, quamvis haud integra, Auguſtæ Vindel. 1595. edente *Davide Hæſchelio*, ex Codice MS. Maximi Margunii. Integram cum oratione S. Epiphanii in ſepulturam CHRISTI Græce & Lat vulgavit *Simon Simonides*, Regni Poloniæ Cancellarius, Samoſcii 1604. 4. Etiam libri (non ſex tantum quos Pontanus vertit, ſed ſeptem) de Vita CHRISTI Græce MSS. extant in Variis Bibliothecis, ut Cæſarea, Regis Galliæ &c. Septimi initium a Lambecio affertur hoc: ὁποῖος γίνεται ὁ μεμυημένος τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ. Ἐπεὶ δὲ εἴρηται τίς γενόμενος ὁ μυηθεὶς καὶ τίνα τὴν ὁδὸν ἐλθών Loca Græce ex hoc opere producunt Petrus Arcudius in Concordia ſacramentorum, Allatius contra Creyghtonum p. 422. ſeq. 531. &c. contra Hottingerum p. 49. ſeq. 97. 108. De hoc opere intellig. nda quæ leges in Caſaubonianis ab amico noſtro V. C. Jo. Chriſtophoro Wolfio cum nuper in Anglia verſaretur deſcriptis & in hac urbe editis p. 39. *Exſtat in Regia Bibl. liber MS. continens* λόγους XIII. *Nic. Cabaſilæ & unum Maximi Planudæ* εἰς τὴν θεόσημον ταφὴν Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. *Cabaſilæ primi ſeptem* λόγοι *ſunt inſtar* λόγων κατηχητικῶν, *quibus initiandi præparantur ad ſacrorum Myſteriorum trium* βαπτίσματος, μύρου, εὐχαριστίας *participationem. Itaque cum Catecheſibus Myſtagogicis Cyrilli Hieroſolymitani, & Ambroſii libris ejus argumenti & ſimilibus aliis convenit.* Confer Caſauboni Exerc. XVI. ad Baron. n. 30. ubi lemmate ſeptem librorum, περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς Græce producit è Codice Regio, & magna cum voluptate à ſe lectos teſtatur.

r) Hæc & quæ deinceps referuntur Nicolai Chamaëtæ monumenta pleraque MSta etiam exſtant in Bibl. Cæſarea Vindobonenſi. Exſtant etiam hæc Allatio prætererita: 1. Εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν μέγαν ἱεράρχην μυροβλύτην καὶ θαυματουργὸν Νικόλαον. Incipit: ἐπεὶ δὲ πάντα ἀπήντησεν ἡμῖν παρὰ σοῦ, ὦ ποιμένων ἄριστε &c. 2. Εἰς τὴν πάνσεπτον καὶ ὑπερένδοξον κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν καὶ παναχράντου θεοτόκου. Incipit: τοῦ νῦν ἀγῶνος ὡς οὐδὲν ἂν γένοιτο μεῖζον &c. 3. Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ὁσιομάρτυρα Ἀνδρέαν τὸν νέον ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον διηνυκότα. Incipit: ἐγὼ δὲ σου πῶς ἂν εἴποις ἱερὸν ὦ Χριστοῦ μάρτυς Ἀνδρέα &c. 4. Προσφώνημα εἰς ἔνδοξον τοῦ Χριστοῦ μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν μυροβλύτην. Incipit: Οὐδὲν οἶμαι τῶν ἀτόπων ὦ μαρτύρων ἀκρότης, εἰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαινεσάντων τὰ σά, καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ θορύβους &c. 5. Εὐχὴ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγον. Incipit: ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, εὐχαριστοῦμέν σοι Κύριε, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν &c. 6. *De Magiſtratuum civilium iniquis auſis circa res ſacras,* περὶ

in qua ſuper quatuor animalia ſimilitudo throni, & ſuper ſimilitudinem throni, ſimilitudo veluti ipſius hominis &c. Princip. πᾶσα προφητεία, καὶ θεωρία, καὶ ὅρασις εἰκόνες ἦσαν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας.

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ῇ τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρὰ τῶν ἀνθρώπων τὸ πρότερον ἀπολαμβάνουσιν εἶδος. *Expoſitio viſionis Jezechielis Prophetæ, in qua oſſa arida hominum priorum recuperant ſpeciem.* Pr. τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀποδημίαν.

Εἰς τὰ ἅγια καὶ σωτήρια πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. *In ſanctam & ſalutarem paſſionem Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Pr. ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὅλων κύκλος (locum inde producit Allatius contra Creyghtonum p. 425.)

Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, *In aſcenſionem Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Pr. αἱ χάριτες μὲν ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων ἐξ οὐρανοῦ.

Εἰς τὴν γέννησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *In Nativitatem ſanctiſſimæ Deiparæ.* Pr. καὶ πρῶτα μὲν τὸν θεὸν ἐνταῦθα καλῶμεν.

Εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *In annunciationem Sanctisſimæ Deiparæ.* Pr. εἴ ποτε δεῖ χαίρειν ἄνθρωπον (καὶ σκιρτᾶν.)

Εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν θαυματουργὸν (καὶ μυροβλύτην.) *In magnum Martyrem Demetrium miraculorum effectorem.* s) Pr. πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων οὐδὲ συνιδεῖν ῥᾳδίων.

(K) 2 Εἰς

περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμωμένων. Incipit: τοὺς μὲν πονηροὺς τῶν ἀρχόντων οἱ γνώμης μοχθηρίᾳ λύουσι τοὺς νόμους, καὶ δικαίων ὑπερορῶσιν, ὡς ἂν μὴ τῷ ἀγνοεῖν ὅ, τι δεῖ ποιεῖν ἁμαρτάνοντας, ἀλλ᾽ ἑκόντας πονηρευομένους καὶ κακουργοῦντας &c. 7. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστῃ (Ἄννῃ τῇ Παλαιολογίνῃ) περὶ τόκου de uſura. Incipit: πολλαχόθεν ἐπιδειξαμένη τῶν ἔργων, ὦ μεγίστη βασίλισσα &c. 8. Ἀθηναίοις, περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐλέου βωμοῦ. Incipit: ἥκω νῦν, ὦ Ἀθηναῖοι &c. 9. Κατὰ τῶν Γρηγορᾶ ληρημάτων. Incipit: Ὁ δὲ σοφώτατος Γρηγορᾶς, ὥσπερ οὐκ ἀρκούντων αὐτῷ τῶν Βυζαντίων εἰς θαῦμα, καὶ Θεσσαλονικέας ἐνάγει πρὸς τοὺς ὕμνους τοὺς ἑαυτοῦ &c. 10. *De criterio veritatis contra Pyrrhonem.* κατὰ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας, εἰ ἔστι, κατὰ Πύρρωνος τοῦ καταράτου. Incipit: ζητοῦσι δὲ πρῶτον, εἰ ἔστι κριτήριον ἀληθείας. &c. 11. *Solutio quinque argumentorum quibus Rhetoricam inutilem eſſe diſputant Sceptici.* Λόγοι τῶν βουλομένων ἀποδεικνύειν ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον σοφία μάταιος. α. λόγος. ἐνδέχεται &c. λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων &c. 12. Εἰς τὸν Αὐτοκράτορα (Andronicum Palæologum II.) ἐγκώμιον Incipit: ἄτοπόν τι νομίζω &c. 13. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστῃ Oratio encomiaſtica ad Annam Palæologinam, Imperatricem. Incipit: Νόμος μὲν ἅπασιν Ἕλλησιν ἔκειτο &c. Pleraque hæc exſtant etiam in Codice Regis Galliæ, quem memorat Labbeus Bibl. nova MSS. p. 296.

s) Locum ex hac Oratione affert Allatius contra Hottinger p. 203.

t) Edidit Græce & Latine Godfridus Henſchenius in Actis Sanctorum die V. Aprilis T. 1. Locum inde produxerat Allatius contra Hottinger. p. 204.

Digitized by Google

Εἰς τὴν ὁσίαν Θεοδώραν τὴν θαυματουργόν. t) *In ſanctam Theodoram miraculorum effectricem.* Pr. Ἐμοὶ τὸ πολλῶν τὰ σὰ θαυμαζόντων ὦ μυροβλύτις.

Ἐξήγησις εἰς τὸ γ. τῆς μεγάλης συντάξεως Πτολεμαίου. In lib. tertium Magnæ Conſtructionis Ptolemæi. P. Ἐν τῷ τούτῳ τῷ συντάγματι σκοπός ἐστιν. Baſileæ u) 1530. fol.

Ejusdem Κανὼν ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων τῇ ἑορτῇ τῶν θεοφανείων. Ἕτερος κανὼν ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων εἰς τὴν πεντηκοστήν.

Ejusdem Nicolai Cabaſilæ laudatur à nonnullis Liber περὶ συλλογισμῶν. *De Syllogiſmis* Pr. x) Σκοπός ἐστι τῷ συντάγματι διδάξαι τὸ εἶδος τοῦ συλλογισμοῦ. Mediolani in Bibliotheca Ambroſiana patet ſub nomine Nicolai.

Alii fide neſcio cujus Codicis Vaticani laudant Cabaſilæ τοῦ σοφωτάτου λόγους πη. *Orationes LXXXVIII.* Nilone, an Nicolao aſſignandas, ipſi viderint. Mihi anxie perveſtiganti Codices Vaticanos, eas videre nondum licuit. Quare judico oculis potius habendam fidem, quam auribus.

Doctiſsimus Labbæus in diſſertat. hiſtorica de ſcriptoribus eccleſiaſticis To. 2. p. 114. advertit: *Oratio in tres Theologos Baſilium, Gregorium, & Johannem Chryſoſtomum, non eſt hujus Cabaſilæ fœtus, ſed Philothei Patriarchæ Conſtantinopolitani, de quo nihil obſervavit noſter Bellarminus.* Legitur in Cod. Vaticano 809. p 100. Φιλοθέου Πατριάρχου y) λόγος τγ.

u) Una cum Magna Syntaxi Ptolemæi ac Theonis Alex Græcis in Ptolemæum commentariis p. 151. ſeq

x) Cabaſila de Syllogiſmis, In Codice Cæſareo incipit: Ἄτομόν ἐστι τὸ ἐν ἀριθμῷ, οἷον ὅδε ὁ ἄνθρωπος.

y) Hæc Philothei Oratio à [illegible]ac Portano Græce ac Latine una cum Dioptra Philippi Solitarii Ingolſtad. 1604 4. & hinc in auctario Ducæano Pariſ 1624. T. 2. p. 313. & Latine T. [illegible]6 Bibl. Patrum Lugd p 21[illegible]. edita longe diverſa eſt ab Oratione Cabaſilæ in eosdem ſacros triumviros, quæ MS eſt in Bibl. Cæſarea atque incipit: Οἱ μάργε τῶν ἐννομωτάτων καὶ δικαιοτάτων εἶναι τὴν γινομένην τοῖς πατράσι πᾶσαν νέμειν τιμήν. Ἐπεὶ δέ τινας τῶν ἁπάντων πατέρας &c Nam & ab aliis laudatam eſſe illam beatorum Doctorum trigam á Iohanne Euchaitarum Metropolita, (vide Allat p 11[illegible]. de [illegible]imeonum ſcriptis) Theodoro Metochita, & Matthæo Camariota aliisque obſervarunt Viri doctiſsimi. Confer Acta Sanctorum T. 2. Junii p. 933. ſeq. ubi de feſto quod in honorem communem Baſilii, Nazianzeni & Chryſoſtomi á Græcis die 30.. Ianuarii celebratur auctore Johanne Metropolita Euchaitarum, temporibus Alexii Comneni litem ambitioſam quæ inter Baſilitas, Gregoritas & Joannitas orta fuerat, ita componente, ut diceret tres illos ſimul ſibi viſos adeſſe, teſtatos ſe unum eſſe apud DEUM, itaque nec ſui cauſa contendendum de prærogativa ſed cultum ipſorum communem uno die conjungendum. Confer etiam ſi placet, Nicolai Rayæi tractatum præliminarem Actis Sanctor. T. 2. Junii præmiſſum.

Digitized by Google

ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολογον, καὶ Ἰωάννην τὸν χρυσόστομον Pr. Τοὺς διδασκάλους ἡμῶν ἐπαινέσωμεν.

Neander Epitomator Geſnerianus, & alii inter Nili Theſſalonicenſis Tractatus, libros etiam *de vita in Chriſto* reponunt. Quos & omnia hæc ſe vidiſſe ſcribit apud amicum in amplo & antiquo volumine, quæ ſeu ipſi, ſeu alii, quibus id negotii dabitur, aliquando cum ſtudioſis communia facient. Quidquid fuerit de eorum editione, neque enim modo anxius id exquiro, meum eſt à ſupino Neandri, & aliorum errore Lectores eximere. Libri ſiquidem de vita Chriſti Nicolai Cabaſilæ ſunt, non Nili. Idque ut videas, Librorum Nicolai notam hic libens, ut vides, attexui. Et hæc adnotavi, ne Cabaſilarum uno cognomine, unum quoque Scriptorem Nilum, ſive Nicolaum conſtituas, quemadmodum vir alter eruditiſſimus z) apud Salmaſium, ut ſupra vidimus de Nilo Theſſalonicenſi, & Nicolao Methonenſi, unum Nilum fingebat. Labbæus addit in Bibliotheca Nova, *Nili Theſſalonicenſis ad Nicolaum Cabaſilam Epiſtolam* a) in Cod. Regio 1759. Nec non; *Nicolai Cabaſilæ Chamæatæ Epitaphium* b) *Nili Theſſalonicenſis Archiepiſcopi avunculi ſui: & aliquot ejusdem epigrammata* in eod. Cod. Reg. 1759.

(K) 3 Huic

z) Vulcanius, ſupra p. 63.

a) In Bibl. Cæſarea Nicolai etiam Cabaſilæ ſedecim exſtant Epiſtolæ, quarum primæ ſex ad patrem, 7. Δουκοπούλῳ τῷ Μανικαΐτῃ. 8. ὀστιαρίῳ θεσσαλονίκης τῷ Συναδηνῷ 9. & 12. τῷ ταρχανειώτῃ. 10. τῷ μεγάλῳ Σακελλαρίῳ. 11. τῷ παπᾷ κυρῷ Δοσιθέῳ τῷ Καραντηνῷ. 13. τῷ ὑπομνηματογράφῳ. 14. & 15. τῷ Κυδώνῃ, ad Demetrium Cydonium. 16. ad incertum. Vid. Neſſelium p. 368.

b) In eadem Bibl. Cæſarea exſtant Nicolai Cabaſilæ tredecim Epigrammata ἡρωϊκὰ ſive carmine Heroico. Primum ex his εἰς τὸν τοῦ ἑαυτοῦ θείου τάφον κυροῦ Νείλου τοῦ θεσσαλονίκης, incipit: Νείλου κυδαλίμοιο τάφος ὅδε σῶμα καλύπτει. 2) In Iſidorum Patriarcham CPol. 3) in Lucæ XXIV. 29. *Mane nobiscum, nam adveſperaſcit.* 4) in Pſal. CXX. 5. *Heu mibi quia peregrinatus ſum longe.* 5) In Eſ. III. 5. *Veſtem habes, dux noſter eſto.* 6) in exceptionem reliquiarum S. Theodoræ, 7–12) Acroſtichides in S. Martyrem Demetrium, S. Andream juniorem, S. Eudocimum: iterum in S. Demetrium Martyrem, in recentes Martyres Hieroſolymitanos & in S. Gregorium Palamam Archi-Epiſcopum Theſſalonicenſem. 13) In divina CHRISTI præcepta Matth. V. 21. ſeq. Feruntur præterea ſive in hac ſive in Regis Chriſtianiſſimi Bibl. hæc inedita Nicolai Cabaſilæ monumenta: 1) πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοῦ, τίς ὁ σκοπὸς τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως; incipit: εἰ καὶ φιλόχρυσοι καὶ φιλόϋλοι ἄνθρωποι &c. Neſſel. p. 429. 2) εἰς τό, ὢ τῆς καινῆς μίξεως, ὢ τῆς παραδόξου κράσεως (Naz. Orat. XXXVIII. T. I. p. 620.) incipit: ἐρωτᾷς ὦ φίλων ἄριστε, τί ἐκεῖνο ὅ φησιν ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος &c. 3) εἰς τὴν ἱερὰν στολήν explicatio duplex ſacrarum veſtium in divina Liturgia uſitatarum. Confer Lambecium lib. V. p. 211. 216. & 347. ſeq. 4) Labbeus

Digitized by Google

Huic Nilo, & Nicolao Cabaſilæ adjici poteſt tertius Demetrius Cabaſila itidem Theſſalonicenſis. Nec prætereundum, per eadem tempora unam urbem in Græcia Theſſalonicam tot extuliſſe viros facultate dicendi ſingulares, & doctrinis conſpicuos præter hos tres Cabaſilas, Theodulum Magiſtrum, Acindynum, Theodorum Cutelem, Demetrium Cydonium, Balſamonem, Protonotarium Lampenum, & plerosque alios, quos eorundem ad Nicephorum Gregoram, & Gregoræ ad eosdem Epiſtolæ in ſolem & pulverem produnt in Manuſcriptis Codicibus: de quibus altera vice agendum eſt.

XV. Nilus c) Monachus Ægyptius.

IN adnotatis quibusdam poſt Theſaurum Nicetæ Choniatæ, in quibus nonnulli in Eccleſia Græcorum, docti equidem viri, ſed qui data opera opiniones fidei catholicæ adverſas in vulgus ſpargere non dubitarunt, ideoque contra eos pronunciatum eſt, legi Nilum quendam Monachum Ægyptium: Εἶπον ἂν καὶ ὅσα Νεῖλός τις μονάζων τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν γένυν εὔσαχυς, τὸ γένος Αἰγύπτιος, τῆς ὀρθῆς ἀλλότριος πίστεως, καὶ ἄχνην τινὰ καὶ ἰλὺν ἀπόβλητον, ὡς ἀπὸ Κανωβικοῦ στόματος τῶν ἐκείνου χειλέων ἀπέπλυσεν, οὐχ ὥρᾳ πελαγίζων, μᾶλλον μὲν οὖν, καὶ εἰς πήχεις αἰρόμενος πολύχοα τὰ βλάσφημα ἐπηγγέλλετο. ὅτι δ' ἀπέλιπον ἡμᾶς αἱ βίβλοι, καὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης ἀπέπτησαν, ὅσα ὡς φρῦνος, ἢ διψὰς, θηρία λιβυκὰ, καὶ θανάτῳ πρόσπολα, ὁ Νεῖλος οὗτος ἰοφόρα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐξεμημήκει ῥήματα, σιγῇ τὰ κατ' αὐτὸν παραδραμοῦμαι. *Enarrarem etiam quæcunque Nilus quidam, inſtituto Monachus, barba promiſſa ſpiſſaque conſpicuus, genere Ægyptius, rectæ fidei hoſtis, purgamenta quædam frumenti, & lutum rejectitium, veluti è Canobico ore propriis labiis conſpuit, non maturè inundans, quinimo in cubitus, & ulnas ſeſe erigens blaſphemias valde numeroſas palam, profitebatur. Quando vero illius libris caremus, & è noſtra memoria effluxerunt quoscunque ille uti rubeta venenoſa, aut dipſas, feræ Libycæ, & mortem miniſtrantes, ſanie venenoque delibratos* d) *ſermones, contra pietatem evomuit, ſilentio, quemadmodum & facta illius, venti abripiant.* Et ad hunc ipſum ſpectare

beus in Bibl. nova MSS. teſtatur in Bibl. Regis Galliæ extare Collectanea ex actis Conciliorum & SS. Patrum Canonibus, cum interpretationibus zonaræ, Balſamonis, *Cabaſilæ*, Studitæ Svidæ & aliorum

c) Hic idem eſt Nilus Italicorum dogmatum propugnator, de quo ſupra num. XIII.

d) Delibatos.

ctare videtur Anathema dictum in Nilum Monachum in Synodico recitari ſolito in Eccleſia Græcorum Dominica Orthodoxiæ. Τοῖς δογματισθεῖσιν ἀσεβῶς παρὰ τοῦ ἀμονάχου Νείλου, καὶ πᾶσι τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῷ ἀνάθεμα. *Placitis, & ſententiolis contra pietatem à Nilo Monachismi rebelle, & defectore pronunciatis, & reliquis omnibus, qui cum eo ſentiunt, Anathema.* Iisdem e) cum Choniata vixiſſe temporibus nullus dubito.

XVI. Nilus Metropolita Rhodius.

Nilus Metropolita Rhodius. Eum tamen genuit, & aluit Chios inſula, quod idem met ſuo teſtimonio planum facit Oratione in S. Matronam Chiam, ipſo fere initio: Οὐ ξένα τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως, οὐδ᾽ ἀλλότρια τῆς ἡμῶν ἐπιφανοῦς ἐστι πόλεως, ἡμέτερον γὰρ ἡ εὐφημουμένη καθέστηκε βλάστημα, καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ αὐτὴ ὄρπηξ καθέστηκε. Ματρῶνα γὰρ ἱερὰ τοῦ συλλόγου τούτου κεχρημάτικε πρόξενος, καὶ ταύτης ἡ θεοτίμητος ἑορτὴ, τὴν παροῦσαν πανήγυριν συγκεκρότηκεν. Ματρῶνα, οὐχ ἣν πάλαι φέρουσι βίβλοι, καὶ ἣν ἡ Θεσσαλονικέων μὲν προήνεγκε, καὶ ἐξεθρέψατο πόλις. Παλαιστίνη δὲ τῶν τῆς ἀρετῆς καλῶν ἐκείνης ἀπολελαύκει, καὶ πλήρη τῷ Θεῷ τῶν ἀσκητικῶν ἱδρώτων παρέπεμψεν, ἀλλ᾽ ἣν ὅπερ ἄνωθεν ᾐνιξάμην ἡ καθ᾽ ἡμᾶς νῆσος αὐτὴ θεοδώρητον ἔσχεν ἀκρέμονα, ἣν προήγαγεν μὲν αὐτὴ εἰς φῶς, καὶ προσήγαγε Θεῷ ὥσπερ ἱερόν τι, καὶ τίμιον ἀκροθίνιον. *Non aliena ſunt a nobis præſentis celebritatis myſteria, nec noſtra præclariſſimæ hujus urbis extranea. Cujus enim laudes proſequimur, noſtrum utique germen eſt, & civitatis noſtræ ramus frondeſcens; namque ſancta Matrona cœtum hunc colligit, & ejusdem à Deo honoratus dies feſtus feſtum ſolemne hoc explicat. Matrona, non quam antiquorum Annales referunt, & quam Theſſalonicenſium urbs in ſe procreatam eduxit, & Palæſtina bonorum illius conſors Aſceticis ſudoribus honeſtam Deo tranſmiſit; ſed quam, quod ſupra innui, Inſula hæc noſtra à Deo ſibi datum ſurculum poſſedit: quem protulit iſta in lucem, & Deo uti ſacras atque honorabiles primitias conſecravit.*

Nilum hunc ſcripſiſſe contra Latinos, diſco ex Racendyta in Dialogo Johannis Pluſiadeni. Interrogatus enim, ut numeraret nominatim Doctores, quibus ſuaſus à Latinis ſe ſejunxerat, reſpondet: Ἔχομεν Φώτιον πρῶτον κατὰ Λατίνων ἐκθέντα βιβλίον, μετ᾽ αὐτὸν δὲ πολλοὺς καὶ καλοὺς, τὸν φιλόσοφον Μιχαὴλ τὸν Ψελλὸν, Νεῖλον Καβάσιλαν, Μεθώνης

e) Nihil impedit fuiſſe paulo antiquiorem, quod in illum Johannis Itali ſectatorem Nilum pulchre quadrat.

Quod in Nilo uti præſtantiſſimum agnoſcebant, & quod ille pleniſſime defendit, Proceſſionem nempe ex ſolo Patre Spiritus Sancti, obticent, ne injurii viderentur in Latinos, inque infamiam adducerentur, quod Latinorum opinionem palam populo criminarentur; de re minima & contemptiſſima, & de qua non erat apud Græcos una ſententia, condemnatione nempe Barlaami & Acyndini, contra quam Nilus an quidquam ſcripſerit, adhuc dubitatur; licet in Palamitarum ſententiam iverit, eum dilaudant. Quod etiam in aliis dictæ Civitatis Pontificibus de novo Synodico additis peragunt. Hi ſiquidem adverſus Latinorum opinionem ſcripta, ac ſi nulla fuerint, ſilent; in aliis, quæ Latinos non offendunt, verboſiſſimi ſunt. Sed de his alias plenius, memoratis etiam Pontificibus. Quantum tandem Nilus hic valuerit ad res Theologicas exponendas, lege Tractatum Georgii Trapezuntii ad Johannem Cubocleſium de Proceſſione Spiritus Sancti etiam ex Filio, Græce & Latine à me editum To. I, Græciæ Orthodoxæ. Non ſuppœnitebit te ſimilis lectionis.

Johannes e) Spondanus in Annalibus Anno 1622. ſcribit: *Fuit poſtea Nicolaus Cabaſila factus Epiſcopus Theſſalonicenſis, cujus extant plura ſcripta, ſed fuligine Schiſmatis Grecanici perfuſa; adverſus quem idem ipſe Demetrius* f) *Græce Latineque doctus ſcripſiſſe dicitur pro ſancto Thoma Aquinate, quem Cabaſila primus impetierat, cujus & aliqua opera in Latinum ſermonem vertit, ſicuti & Auguſtini, & alia, quem & Volaterranus, & alii uti virum doctum, æque ac ſanctum laudant. Sunt autem, qui prædictum Nicolaum confundunt cum Nilo itidem dicto Cabaſila, Archiepiſcopo Theſſalonicenſi, qui hac eadem ætate vixit. Qui ſive fuerit idem, ſive alius, ſive ante, ſive poſt Nicolaum eam ſedem occupaverit, de quo video controverti, nec tamen, admodum refert. Scripſiſſe reperitur duos Tractatulos contra Primatum Romani Pontificis, quos Hæretici exoſculantur.* Vide Lector ſcriptoris Annalium Eccleſiaſticorum in pauxillulis verbis imperitiam. Non interdiſtinguit etiam quod oculorum ſenſu percipit. Videt titulum Libri, quem exoſculantur hæretici, & nomen Auctoris præfixum, & promptiſſimum oculis non internoſcit. Hoc eſt in ſole caligare, & ipſa cœcitate cœciorem eſſe. Libelli contra Romani Pontificis Primatum Auctor Nilus eſt. Alia pleraque ſub Nicolai Cabaſilæ nomine proſtant, paſſim, & ubique. Perperam ergo judicant, qui Nicolaum cum Nilo confundunt, & Spondanus cum illis. Et cum alius Nicolaus, alius Nilus ſit; ſi hiſtori-

ri-

e) Henricum Spondanum dicere voluit Allatius.

f) Demetrius Cydonius, adverſus quem ſcripſit alter Demetrius, Chryſoloras.

ricus expertus eſſe vis, quanam illi ætate vixerint, & qui ante, ſedem Theſſalonicenſem, & qui poſt, ſedem Conſtantinopolitanam occupaverit, enodandum tibi erat. Sed tu ſatis ampliter controverſiæ reſpondiſti, *id parum admodum referre.* Acute admodum, ſed ridicule. Quicunque deinceps futurus ſi incertus alicujus ſententiæ fuerit, ad evellendum ſcrupulum reſponſo hoc Spondanico, ampliter, & ex oraculo ſatisfaciet; *id parum admodum referre. Nicolaus plura, ſed fuligine ſchiſmatis Græcanici perfuſa.* Plura ſcripſiſſe, verum eſt, quæ Catholici in linguam Latinam verſa, uti Catholicis contra Hæreticorum deliramenta opportuna, atque conducibilia ediderant. Et ſi quid illi excidit incauto, quod nonnullis viſum eſt, non ſatis ut omnibus tutum, iidem ipſi Catholici excuſare conati ſunt. Sed dixit neſcio quis, *non dealbarent Æthiopem.* Non ſemper feriet, quodcunque minabitur arcus. Et Spondanus ipſe in his ſuis Annalibus quot mendacia, quot falſa, quot perperam, & ex ingenio inſimulata, maligne atque calumnioſe conſpergit, quæ volumen requirant, & neſcio an etiam expurgata æſtimationem commererentur? Nihil itaque Nicolai eſt, quod Primatum Papæ invadat. Et Demetrius iſte Cydonius non ſcripſit pro S. Thoma contra Nicolaum, qui nunquam in dictum Sanctum linguam exacuit, ſed contra Nilum qui id egerat, ut ex titulis librorum, qui ad hunc diem ſuperſunt, g) colligitur. Δημητρίου τοῦ Κυδώνη πρὸς τοὺς Καβασίλα ἐλέγχους, καὶ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Θωμᾶ. Cui poſtea pro Nilo Cabaſila reſpondit Demetrius Chryſolora. Δημητρίου τοῦ χρυσολωρᾶ, κατὰ Λατίνων λόγος συνοπτικὸς, ἀφ' ὧν ἐποίησε Νεῖλος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Et: Τοῦ αὐτοῦ διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψε Δημήτριος ὁ Κυδώνης κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Νείλου τοῦ Καβασίλα. Alius itaque eſt Nilus Cabaſila, qui ſcripſit contra Sanctum Thomam, alius Nicolaus. Et Nilum ante Nicolaum abſque ulla dubitatione ſuſceptum in lucem, Nicolaum poſtea certum eſt, cum Nilus Nicolaum Epiſtola Theologica ad eundem Nicolaum ἀνεψιὸν h) vocet, & Nicolaus ſemetipſum Nili ἀνεψιὸν, nominet.

Reliquum eſt, antequam ad alios Nilos tranſcendam, ut notem offuſam ſcriptoribus de ſcriptis horum Nili, & Nicolai Cabaſilæ caliginem, etiamſi extra argumentum paululum vagare videar. Quod enim

g) Vide Allatium de Conſenſu lib. 2. c. 18 §. 12.

h) Confer Georgium Phranzam lib. 2. Hiſt. cap. 5. & Allatium de Conſenſu utriusque Eccleſiæ p. 858.

enim Nicolai eſt, multi Nilo; quod Nili, Nicolao attribuant. Quare deſignabo opera ipſius Nicolai legitima ab inſititiis.

Nicolaus Cabaſila ſchiſmaticus Græcus Romanæque Eccleſiæ hoſtis, primum Sacellii curator, tum Archiepiſcopus Theſſalonicenſis, vixit ſeculo Chriſti 14. i) circa annum 1350. Ejus meminit Johannes Cantacuzenus Imperator lib. 3. cap. 73. & 99. Deo eo plura Hervetus, Gretſerus, Pontanus, Poſſevinus, & inter antiquiores Simeon Theſſalonicenſis Dialogo contra Hæreſes: *ὧν δὴ πατέρων αἱ θειόταται συγγραφαὶ καὶ ἔτι τοῦ μακαρίου ἐκείνου Καβάσιλα τοῦ τὴν καλὴν νίκην ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἁγιότητι βίου συστησαμένου Νικολάου κατὰ τὴν κλῆσιν, καὶ Θεοφάνους δὲ τοῦ Νικαίας ἀλλου σοφοῦ, καὶ ὁμολογητοῦ νέου, καὶ Ἰσιδώρου Θεσσαλονίκης, οὐδὲν ἀπολειπομένου τοῦ σοφοῦ τὰ θεῖα Πηλουσιώτου ἐκείνου, καὶ ὁμώνυμα τὰ τῆς εἰρημένης αἱρέσεως ἀκριβῶς παριστῶσιν. Quorum Patrum diviniſſima ſcripta. Adde his & Beati illius Cabaſilæ, qui ob pietatem, & vitæ integritatem à victoria praclam nomen obtinuit, Nicolai: & Teophanis quoque Nicæni ſapientis, novique Homologetæ, & Iſidori Theſſalonicenſis in divinis rebus exponendis, clariſſimi, &* k) *Peluſiotæ cognominis qui de dicta hæreſi ſagaciter, & ad vivum perveſtigant, atque expendunt, & alii.* Sunt ejusdem Opuſcula:

Ἑρμηνεία κεφαλαιώδης εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν. *Compendioſa Interpretatio in divinum Officium, ſive Liturgiam*, Gentiano Herveto Interprete Latine tantum excuſa eſt Venetiis anno 1545. l) apud Alexandrum Bruviolum. Græcus vero textus ex Bibliothecæ Regiæ Codicibus primum prodiit in Auctario Bibliothecæ Veterum Patrum anno 1624. m) cura Frontonis Ducæi: unde poſtea tranſiit in Tom. 12. Bibliothecæ Morellianæ. Hervetus in ea, quam in hunc librum præſcripſit, Præfatione, excuſare nititur Cabaſilam, *ſed dealbat Æthiopem. Conſtat enim*, & adnotat, n) *manifeſtiſſime illum fuiſſe Schismaticum, & odio in Romanam Eccleſiam incenſum librum*

i) Aliquanto antiquiorem minus recte facit & ad A. 1290. refert magnus Uſſerius p. 155. de Scripturis ſacrisque vernaculis.

k) In Græco eſt: *Peluſiota illo in divinarum rerum peritia nihil inferioris.*

l) Imo 1548. 8. Et deinde Antwerp. 1560. Extat etiam latina Herveti interpretatio in Bibliotheca Patrum Lugdunenſi T. 26 p. 173.

m) T. 2. p. 200. Hoc opus videtur etiam reſpicere Allatius quando p. 123. contra Hottingerum inter Græcos qui de azymis contra latinos ſcripſere, Nicolaum Cabaſilam laudat. Ex Cabaſilæ expoſitione Miſſæ paſſim loca producit in eodem libro p. 76. 89. ſeq. 109. ſeq. 134. 145. 153. 204. &c.

n) Ducæus, puta.

librum hæreticum de proceſſione Spiritus Sancti contra S. Thomam Aquinatem compoſuiſſe, & multa fundi ſui ubique judicia prodidiſſe. Et Poſſevinus in Apparatu; *De Proceſſione Spiritus Sancti cæcutiit. Quæ quidem cæcitas illum adegit, ut temere, atque imperite auſus fuerit de eodem argumento ſcribere adverſus D. Thomam Aquinatem, Virum, cujus corrigiam calceamenti in rebus Theologicis, ne poſſet quidem, ut ita dicam, ſolvere. Quamobrem liber omnino amandandus eſt. Idem dicimus de libello, qui in Bibliotheca Vaticana prænotatus eſt,* Ἔλεγχος κατὰ Λατίνων. *In libro autem de divino altaris ſacrificio, id commodo fuit, quod contra Hæreticos noſtri temporis divini ſacrificii teſtimonium ab ipſis latinæ Eccleſiæ hoſtibus, inde apparuit. Attamen plereque in eo libro dicta ſunt, quæ hominem ſolidæ Theologiæ imperitum ſatis arguunt. Quem cum Gentianus, qui eum vertit, voluiſſet cum catholicis Theologis conciliare, pietatem quidem ſuam oſtendit, verum enim vero etiam ſuos errores quadamtenus indicavit, ſed non omnino profligavit. De quibus vide Gentiani Herveti Præfationem ad ſuam verſionem, & adeo cave vigeſimum nonum, & trigeſimum caput ejuſdem libri Cabaſilæ, ex quibus imprudens fortaſſe quiſpiam poſſet facile colligere, aliud ſentire Græcos de verbis conſecrationis, quam Latina Eccleſia ſentiat.* Laudo quæ de verbis conſecrationis in Nicolao Cabaſila adnotavit Poſſevinus. Eadem verbis Nicolai adductis funditus evertit & profligavit Petrus Arcudius in Concordia Sacramentorum lib. 3. cap. 28. Sed eundem Nicolaum de Proceſſione Spiritus Sancti contra S. Thomam & Eccleſiam Romanam commentatum fuiſſe o) usque adeodum non comperi, licet id percurioſius inveſtigarim. Reſtituatur igitur ab infamia in integrum. Et licet Nili ſcriptorum adverſus Eccleſiam Romanam argumentum brevisſime operi præfixerit, p) non tamen ipſum in eos injurium fuiſſe fatebimur. Quare demonſtrandum eſt, eum contra S. Thomam, & Eccleſiam Romanam ſcripſiſſe, ne ut affinis ſceleri condemnetur.

Περὶ τῆς ἐν χριστῷ ζωῆς βιβλία ϛ'. *De vita in Chriſto libros ſex.* In quibus præcipue agitur *de Baptiſmo, ſacra Unctione, & Euchariſtia.* Latine tantum prodierunt anno 1604. Ingolſtadii in 4. cum *Philippi Solitarii Dioptra, ſeu regula rei Chriſtianæ ad Callinicum Monachum, Johannis Carpathii documentis ſpiritualibus, & aliis opuſculis* Jacobo Pontano Interprete; qui etiam adjecit ejusdem Cabaſilæ *Orationem contra Fœneratores.* Quæ omnia poſtea tranſlata ſunt in Bibliothecam veterum Patrum Colonienſem, q) & Morellianam Appendicem. Arcudius lib. 2. Concordiæ cap. 21.

explo-

o) Fatetur tamen hoc Allatius lib. 2. de conſenſu p. 858. ſeq.

p) Hoc exhibuit auctor ſupra p. 67. ſeq.

q) Etiam in Lugdunenſem T. 26. p. 136. Cæterum *Orat. in fœneratores* Græce etiam lucem

explodit ipſius Nicolai Cabaſilæ ſententiam de iteranda confirmatione: quem videre poteris, ſi libet. Scribit Poſſevinus in Apparatu: *Vide notas Jacobi Gretſeri noſtri Theologi, qui eundem Cabaſilam in reliquis ſcriptis errantem, ab erroribus purum in his ſex de vita in Chriſto conatur oſtendere.*

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ Προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ᾗ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ζώων ὁμοίωμα θρόνου, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα, ὡς εἶδος ἀνθρώπου. Ejusdem r) *expoſitio in viſionem Jezechielis Prophetæ,* in

cem vidit, quamvis haud integra, Auguſtæ Vindel. 1595. edente *Davide Hæſchelio*, ex Codice MS. Maximi Margunii. Integram cum oratione S. Epiphanii in ſepulturam CHRISTI Græce & Lat vulgavit *Simon Simonides*, Regni Poloniæ Cancellarius, Samoſcii 1604. 4. Etiam libri (non ſex tantum quos Pontanus vertit, ſed ſeptem) de Vita CHRISTI Græce MSS. extant in Variis Bibliothecis, ut Cæſarea, Regis Galliæ &c. Septimi initium a Lambecio affertur hoc: ὁποῖος γίνεται ὁ μεμυημένος τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ. Ἐπεὶ δὲ εἴρηται τίς γενόμενος ὁ μυηθεὶς καὶ τίνα τὴν ὁδὸν ἐλθών Loca Græce ex hoc opere producunt Petrus Arcudius in Concordia ſacramentorum, Allatius contra Creyghtonum p. 422. ſeq. 531. &c. contra Hottingerum p. 49. ſeq. 97. 108. De hoc opere intelligenda quæ leges in Caſaubonianis ab amico noſtro V. C. Jo. Chriſtophoro Wolfio cum nuper in Anglia verſaretur deſcriptis & in hac urbe editis p. 39. *Exſtat in Regia Bibl. liber MS. continens* λόγους XIII. *Nic. Cabaſilæ & unum Maximi Planudæ* εἰς τὴν θεόσημον ταφὴν χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. *Cabaſilæ primi ſeptem* λόγοι *ſunt inſtar* λόγων κατηχητικῶν, *quibus initiandi præparantur ad ſacrorum Myſteriorum trium* βαπτίσματος, μύρου, εὐχαριστίας *participationem. Itaque cum Catecheſibus Myſtagogicis Cyrilli Hieroſolymitani, & Ambroſii libris ejus argumenti & ſimilibus aliis conſentit.* Confer Caſauboni Exerc. XVI. ad Baron. n. 30. ubi lemmate ſeptem librorum, περὶ τῆς ἐν χριστῷ ζωῆς Græce producit è Codice Regio, & magna cum voluptate à ſe lectos teſtatur.

r) Hæc & quæ deinceps referuntur Nicolai Chamaëtæ monumenta pleraque MSta etiam exſtant in Bibl. Cæſarea Vindobonenſi. Exſtant etiam hæc Allatio præterita: 1. Εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν μέγαν ἱεράρχην μυροβλύτην καὶ θαυματουργὸν Νικόλαον. Incipit: ἐπεὶ δὲ πάντα ἀπήντησεν ἡμῖν παρὰ σοῦ, ὦ ποιμένων ἄριστε &c. 2. Εἰς τὴν πάνσεπτον καὶ ὑπερένδοξον κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνας ἡμῶν καὶ παναχράντου θεοτόκου. Incipit: τοῦ νῦν ἀγῶνος ὡς οὐδὲν ἂν γένοιτο μεῖζον &c. 3. Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ὁσιομάρτυρα Ἀνδρέαν τὸν νέον ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον διηνυκότα. Incipit: ἐγὼ δὲ σοῦ πῶς ἂν εἴποις ἱερῶν ὦ χριστοῦ μάρτυς Ἀνδρέα &c. 4. Προσφώνημα εἰς ἔνδοξον τοῦ χριστοῦ μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν μυροβλύτην. Incipit: Οὐδὲν οἶμαι τῶν ἀτόπων ὦ μαρτύρων ἀκρότης, εἰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαινεσάντων τὰ σὰ, καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ θορύβους &c. 5. Εὐχὴ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγον. Incipit: ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, εὐχαριστοῦμέν σοι Κύριε, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν Ἰησοῦ χριστὲ, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν &c. 6. *De Magiſtratuum civilium iniquis auſis circa res ſacras,* περὶ

in qua ſuper quatuor animalia ſimilitudo throni, & ſuper ſimilitudinem throni, ſimilitudo veluti ipſius hominis &c. Princip. πᾶσα προφητεία, καὶ θεωρία, καὶ ὅρασις εἰκόνες ἦσαν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας.

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ᾗ τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρὰ τῶν ἀνθρώπων τὸ πρότερον ἀπολαμβάνουσιν εἶδος. *Expoſitio viſionis Jezechielis Propheta, in qua oſſa arida hominum priorum recuperant ſpeciem.* Pr. τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀποδημίαν.

Εἰς τὰ ἅγια καὶ σωτήρια πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. *In ſanctam & ſalutarem paſſionem Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Pr. Ἀκούει, οὐρανὲ, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὅλων κύκλος (locum inde producit Allatius contra Creyghtonum p. 425.)

Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, *In aſcenſionem Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Pr. αἱ χάριτες μὲν ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων ἐξ οὐρανοῦ.

Εἰς τὴν γέννησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. *In Nativitatem ſanctiſſima Deipara.* Pr. καὶ πρῶτα μὲν τὸν Θεὸν ἐνταῦθα καλῶμεν.

Εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. *In annunciationem Sanctiſſima Deipara.* Pr. εἴ ποτε δεῖ χαίρειν ἄνθρωπον (καὶ σκιρτᾶν.)

Εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν θαυματουργὸν καὶ μυροβλύτην.) *In magnum Martyrem Demetrium miraculorum effectorem,* s) Pr. πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων οὐδὲ συνιδεῖν ῥᾳδίων.

Εἰς

περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμωμένων. Incipit: τοὺς μὲν πονηροὺς τῶν ἀρχόντων οἱ γνώμης μοχθηρία λύουσι τοὺς νόμους, καὶ δικαίων ὑπερορῶσιν, ὡς ἂν μὴ τῷ ἀγνοεῖν ὅ, τι δεῖ ποιεῖν ἁμαρτάνοντας, ἀλλ' ἑκόντας πονηρευομένους καὶ κακουργοῦντας &c. 7. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστῃ (Ἄννῃ τῇ Παλαιολογίνῃ) περὶ τόκου de uſura. Incipit: πολλαχόθεν ἐπιδειξαμένη τῶν ἔργων, ὦ μεγίστη βασίλισσα &c. 8. Ἀθηναίοις, περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐλέου βωμοῦ. Incipit: ἥκω νῦν, ὦ Ἀθηναῖοι &c. 9. Κατὰ τῶν Γρηγορᾶ ληρημάτων. Incipit: Ὁ δὲ σοφώτατος Γρηγορᾶς, ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦντων αὐτῷ τῶν Βυζαντίων εἰς θαῦμα, καὶ Θεσσαλονικέας ἐνάγει πρὸς τοὺς ὕμνους τοὺς ἑαυτοῦ &c. 10. *De criterio veritatis contra Pyrrhonem.* κατὰ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας, εἰ ἔστι, κατὰ Πύῤῥωνος τοῦ καταράτου. Incipit: ζητοῦσι δὲ πρῶτον, εἰ ἔστι κριτήριον ἀληθείας. &c. 11. *Solutio quinque argumentorum quibus Rhetoricam inutilem eſſe diſputant Steptici.* Λόγοι τῶν βουλομένων ἀποδεικνύειν ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον σοφία μάταιος. ἃ λόγος. ἐνδέχεται &c. λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων &c. 12. Εἰς τὸν Αὐτοκράτορα (Andronicum Palæologum II.) ἐγκώμιον Incipit: ἄτοπόν τι νομίζω &c. 13. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστῃ Oratio encomiaſtica ad Annam Palæologinam, Imperatricem. Incipit: Νόμος μὲν ἅπασιν ἕλλησιν ἧκειτο &c. Pleraque hæc exſtant etiam in Codice Regis Galliæ, quem memorat Labbeus Bibl. nova MSS. p. 296.

s) Locum ex hac Oratione affert Allatius contra Hottinger p. 203.

t) Edidit Græce & Latine Godfridus Henſchenius in Actis Sanctorum die V. Aprilis T. 1. Locum inde produxerat Allatius contra Hottinger. p. 204.

Εἰς τὴν ὁσίαν Θεοδώραν τὴν θαυματουργόν. t) *In ſanctam Theodoram miraculorum effectricem.* Pr. Ἐμοὶ ἤπερ ἄλλων τὰ σὰ θαυμαζόντων ὦ μυροβλύτις.

Ἐξήγησις εἰς τὸ γ. τῆς μεγάλης συντάξεως Πτολεμαίου. In lib. tertium Magnæ Conſtructionis Ptolemæi. P. Ἐν ᾗ τούτῳ τῷ συντάγματι σκοπός ἐστιν. Baſileæ u) 1530. fol.

Ejusdem Κανὼν ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων τῇ ἑορτῇ τῶν θεοφανείων. Ἕτερος κανὼν ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων εἰς τὴν πεντηκοστήν.

Ejusdem Nicolai Cabaſilæ laudatur à nonnullis Liber περὶ συλλογισμῶν. *De Syllogiſmis* Pr. x) Σκοπός ἐστι τῷ συντάγματι διδάξαι τὸ εἶδος τοῦ συλλογισμοῦ. Mediolani in Bibliotheca Ambroſiana patet ſub nomine Nicolai.

Alii fide neſcio cujus Codicis Vaticani laudant Cabaſilæ τοῦ σοφωτάτου λόγους πή. *Orationes LXXXVIII.* Nilone, an Nicolao aſſignandas, ipſi viderint. Mihi anxie perveſtiganti Codices Vaticanos, eas videre nondum licuit. Quare judico oculis potius habendam fidem, quam auribus.

Doctiſſimus Labbæus in diſſertat. hiſtorica de ſcriptoribus eccleſiaſticis To. 2. p. 114. advertit: *Oratio in tres Theologos Baſilium, Gregorium, & Johannem Chryſoſtomum, non eſt hujus Cabaſilæ fœtus, ſed Philothei Patriarchæ Conſtantinopolitani, de quo nihil obſervavit noſter Bellarminus.* Legitur in Cod. Vaticano 809. p 100. Φιλοθέου Πατριάρχου y) λόγος εγ-

u) Una cum Magna Syntaxi Ptolemæi ac Theonis Alex Græcis in Ptolemæum commentariis p. 151. ſeq

x) Cabaſila de Syllogismis, in Codice Cæſareo incipit: Ἄτομόν ἐστι τὸ ἓν ἀριθμῷ, οἷον ὅδε ὁ ἄνθρωπος.

y) Hæc Philothei Oratio à [illegible]ac Pontano Græce ac Latine una cum Dioptra Philippi Solitarii Ingolſtad. 1604 4. & hinc in auctario Ducæano Pariſ 1624. T. 2. p. 313. & Latine T. [illegible]6 Bibl. Patrum Lugd p 21[illegible]. edita longe diverſa eſt ab Oratione Cabaſilæ in eosdem ſacros triumviros, quæ MS eſt in Bibl. Cæſarea atque incipit: ὁ μὲν ἀγγελῶ τῶν ἐννομωτάτων καὶ δικαιοτάτων εἶναι τὴν γινομένην τοῖς πατράσι πᾶσαν νέμειν τιμήν. Ἐπεὶ δέ τινας τῶν ἀπάντων πατέρας &c Nam & ab aliis laudatam eſſe illam beatorum Doctorum trigam à Johanne Euchaitarum Metropolita, (vide Allat p 112. de [illegible]imeonum ſcriptis) Theodoro Metochita, & Matthæo Camariota aliisque obſervarunt Viri doctiſſimi. Confer Acta Sanctorum T. 2. Junii p. 933. ſeq. ubi de feſto quod in honorem communem Baſilii, Nazianzeni & Chryſoſtomi à Græcis die 30.. Januarii celebratur auctore Johanne Metropolita Euchaitarum, temporibus Alexii Comneni litem ambitioſam quæ inter Baſilitas, Gregoritas & Joannitas orta fuerat, ita componente, ut diceret tres illos ſimul ſibi viſos adeſſe, teſtatos ſe unum eſſe apud DEUM, itaque nec ſui cauſa contendendum de prærogativa ſed cultum ipſorum communem uno die conjungendum. Confer etiam ſi placet, Nicolai Raynei tractatum præliminarem Actis Sanctor. T. 2. Junii præmiſſum.

ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολογον, καὶ Ἰωάννην τὸν χρυσόστομον Pr. Τοὺς διδασκάλους ἡμῶν ἐπαινέσωμεν.

Neander Epitomator Geſnerianus, & alii inter Nili Theſſalonicenſis Tractatus, libros etiam *de vita in Chriſto* reponunt. Quos & omnia hæc ſe vidiſſe ſcribit apud amicum in amplo & antiquo volumine, quæ ſeu ipſi, ſeu alii, quibus id negotii dabitur, aliquando cum ſtudioſis communia facient. Quidquid fuerit de eorum editione, neque enim modo anxius id exquiro, meum eſt à ſupino Neandri, & aliorum errore Lectores eximere. Libri ſiquidem de vita Chriſti Nicolai Cabaſilæ ſunt, non Nili. Idque ut videas, Librorum Nicolai notam hic libens, ut vides, attexui. Et hæc adnotavi, ne Cabaſilarum uno cognomine, unum quoque Scriptorem Nilum, ſive Nicolaum conſtituas, quemadmodum vir alter eruditisſimus z) apud Salmaſium, ut ſupra vidimus de Nilo Theſſalonicenſi, & Nicolao Methonenſi, unum Nilum fingebat. Labbæus addit in Bibliotheca Nova, *Nili Theſſalonicenſis ad Nicolaum Cabaſilam Epiſtolam* a) in Cod. Regio 1759. Nec non; *Nicolai Cabaſilæ Chamaata Epitaphium* b) *Nili Theſſalonicenſis Archiepiſcopi avunculi ſui: & aliquot ejusdem epigrammata* in eod. Cod. Reg. 1759.

(K) 3 Huic

z) Vulcanius, ſupra p. 63.

a) In Bibl. Cæſarea Nicolai etiam Cabaſilæ ſedecim exſtant Epiſtolæ, quarum primæ ſex ad patrem, 7. Δουκοπούλῳ τῷ Μανικαΐτῃ. 8. ὠστιαρίῳ θεσσαλονίκης τῷ Συναδηνῷ 9. & 12. τῷ ταρχανειώτῃ. 10. τῷ μεγάλῳ Σακελλαρίῳ. 11. τῷ παπᾷ κυρῷ Δοσιθέῳ τῷ Καραντηνῷ. 13. τῷ ὑπομνηματογράφῳ. 14. & 15. τῷ Κυδώνῃ, ad Demetrium Cydonium. 16. ad incertum. Vid. Neſſelium p. 368.

b) In eadem Bibl. Cæſarea exſtant Nicolai Cabaſilæ tredecim Epigrammata ἡρωϊκὰ ſive carmine Heroico. Primum ex his εἰς τὸν τοῦ ἑαυτοῦ θείου τάφον κυροῦ Νείλου τοῦ θεσσαλονίκης, incipit: Νείλου κυδαλίμοιο τάφος ὅδε σῶμα καλύπτει. 2) In Iſidorum Patriarcham CPol. 3) in Lucæ XXIV. 29. *Mane nobiſcum, nam adveſperaſcit.* 4) in Pſal. CXX. 5. *Heu mihi quia peregrinatus ſum longe.* 5) In Eſ. III. 5. *Veſtem habes, dux noſter eſto.* 6) in exceptionem reliquiarum S. Theodoræ, 7–12) Acroſtichides in S. Martyrem Demetrium, S. Andream juniorem, S. Eudocimum: iterum in S. Demetrium Martyrem, in recentes Martyres Hieroſolymitanos & in S. Gregorium Palamam Archi-Epiſcopum Theſſalonicenſem. 13) In divina CHRISTI præcepta Matth. V. 21. ſeq. Feruntur præterea ſive in hac ſive in Regis Chriſtianisſimi Bibl. hæc inedita Nicolai Cabaſilæ monumenta: 1) πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοῦ, τίς ὁ σκοπὸς τοῦ τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως; incipit: εἰ καὶ φιλόχρυσοι καὶ φιλόϋλοι ἄνθρωποι &c. Neſſel. p. 429. 2) εἰς τό, ὢ τῆς καινῆς μίξεως, ὢ τῆς παραδόξου κράσεως (Naz. Orat. XXXVIII. T. I. p. 620.) incipit: ἐρωτᾷς ὦ φίλων ἄριστε, τί ἐκεῖνο ὅ φησιν ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος &c. 3) εἰς τὴν ἱερὰν στολήν explicatio duplex ſacrarum veſtium in divina Liturgia uſitatarum. Confer Lambecium lib. V. p. 211. 216. & 347. ſeq. 4) Labbeus

Huic Nilo, & Nicolao Cabaſilæ adjici poteſt tertius Demetrius Cabaſila itidem Theſſalonicenſis. Nec prætereundum, per eadem tempora unam urbem in Græcia Theſſalonicam tot extuliſſe viros facultate dicendi ſingulares, & doctrinis conſpicuos præter hos tres Cabaſilas, Theodulum Magiſtrum, Acindynum, Theodorum Cutelem, Demetrium Cydonium, Balſamonem, Protonotarium Lampenum, & pleroſque alios, quos eorundem ad Nicephorum Gregoram, & Gregoræ ad eosdem Epiſtolæ in ſolem & pulverem produnt in Manuſcriptis Codicibus: de quibus altera vice agendum eſt.

XV. Nilus c) Monachus Ægyptius.

IN adnotatis quibusdam poſt Theſaurum Nicetæ Choniatæ, in quibus nonnulli in Eccleſia Græcorum, docti equidem viri, ſed qui data opera opiniones fidei catholicæ adverſas in vulgus ſpargere non dubitarunt, ideoque contra eos pronunciatum eſt, legi Nilum quendam Monachum Ægyptium: *Εἶπον ἂν καὶ ὅσα Νεῖλός τις μονάζων τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν γένυν εὔσταχυς, τὸ γένος Αἰγύπτιος τῆς ὀρθῆς ἀλλότριος πίστεως, καὶ ἄχνην τινὰ καὶ ἰλὺν ἀπόβλητον, ὡς ἀπὸ Κανωβικοῦ στόματος τῶν ἐκείνου χειλέων ἀπέπτυσεν, οὐχ ὥρᾳ πελαγίζων, μᾶλλον μὲν οὖν, καὶ εἰς πήχεις αἰρόμενος πολύχοα τὰ βλάσφημα ἐπηγγέλλετο. ὅτι δὲ ἀπέλιπον ἡμᾶς αἱ βίβλοι, καὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης ἀπέπτησαν, ὅσα ὡς φρῦνος, ἢ διψάς, θηρία λιβυκά, καὶ θανάτου πρόσπολα, ὁ Νεῖλος οὗτος ἰοφόρα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐξεμημέκει ῥήματα, σιγῇ τὰ κατ' αὐτὸν παραδράμοιμι.* *Enarrarem etiam quæcunque Nilus quidam, inſtituto Monachus, barba promiſſa ſpiſſaque conſpicuus, genere Ægyptius, rectæ fidei hoſtis, purgamenta quædam frumenti, & lutum rejectitium, veluti è Canobico ore propriis labiis conſpuit, non maturè inundans, quinimo in cubitus, & ulnas ſeſe erigens blasphemias valde numeroſas palam, profitebatur. Quando vero illius libris caremus, & è noſtra memoria effluxerunt quoscunque ille uti rubeta venenoſa, aut dipſas, fera Libyca, & mortem miniſtrantes, ſanie venenoque delibratos* d) *ſermones, contra pietatem evomuit, ſilentio, quemadmodum & facta illius, venti abripiant.* Et ad hunc ipſum ſpectare

beus in Bibl. nova MSS. teſtatur in Bibl. Regis Galliæ exſtare Collectanea ex actis Conciliorum & SS. Patrum Canonibus, cum interpretationibus zonaræ, Balſamonis, *Cabaſila*, Studitæ Svidæ & aliorum

c) Hic idem eſt Nilus Italicorum dogmatum propugnator, de quo ſupra num. XIII.

d) Delibatos.

ctare videtur Anathema dictum in Nilum Monachum in Synodico recitari ſolito in Eccleſia Græcorum Dominica Orthodoxiæ. Τοῖς δογματισθεῖσιν ἀσεβῶς περὶ τοῦ ἀμονάχου Νείλου, καὶ πᾶσιν τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῷ ἀνάθεμα. *Placitis, & ſententiolis contra pietatem à Nilo Monachismi rebelle, & defectore pronunciatis, & reliquis omnibus, qui cum eo ſentiunt, Anathema.* Iisdem e) cum Choniata vixiſſe temporibus nullus dubito.

XVI. Nilus Metropolita Rhodius.

Nilus Metropolita Rhodius. Eum tamen genuit, & aluit Chios inſula, quod idem met ſuo teſtimonio planum facit Oratione in S. Matronam Chiam, ipſo fere initio: Οὐ ξένα τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως, οὐδ' ἀλλότρια τῆς ἡμῶν ἐπιφανοῦς ἐστι πόλεως, ἡμέτερον γὰρ ἡ εὐφημουμένη καθέστηκε βλάστημα, καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ αὐτὴ ὅρπηξ καθέστηκε. Ματρῶνα γὰρ ἱερὰ τοῦ συλλόγου τούτου κεχρημάτικε πρόξενος, καὶ ταύτης ἡ θεοτίμητος ἑορτὴ, τὴν παροῦσαν πανήγυριν συγκεκρότηκεν. Ματρῶνα, οὐχ ἣν πάλαι φέρουσι βίβλοι, καὶ ἣν ἡ Θεσσαλονικέων μὲν προήνεγκε, καὶ ἐξεθρέψατο πόλις. Παλαιστίνη δὲ τῶν τῆς ἀρετῆς καλῶν ἐκείνης ἀπολελαύκει, καὶ πλήρη τῷ Θεῷ τῶν ἀσκητικῶν ἱδρώτων παρέπεμψεν, ἀλλ' ἣν ὅπερ ἄνωθεν ᾐνιξάμεν ἡ καθ' ἡμᾶς νῆσος αὐτὴ θεοδώρητον ἔσχεν ἀκρέμονα, ἣν προήγαγεν μὲν αὐτὴ εἰς φῶς, καὶ προσήγαγε Θεῷ ὥσπερ ἱερόν τι, καὶ τίμιον ἀκροθίνιον. *Non aliena ſunt a nobis præſentis celebritatis myſteria, nec noſtra præclariſſima hujus urbis extranea. Cujus enim laudes proſequimur, noſtrum utique germen eſt, & civitatis noſtræ ramus frondeſcens; namque ſancta Matrona cœtum hunc colligit, & ejusdem à Deo honoratus dies feſtus feſtum ſolemne hoc explicat. Matrona, non quam antiquorum Annales referunt, & quam Theſſalonicenſium urbs in ſe procreatam eduxit, & Palæſtina bonorum illius conſors Aſceticis ſudoribus boneſtam Deo tranſmiſit; ſed quam, quod ſupra innui, Inſula hæc noſtra à Deo ſibi datum ſurculum poſſedit: quem protulit iſta in lucem, & Deo uti ſacras atque honorabiles primitias conſecravit.*

Nilum hunc ſcripſiſſe contra Latinos, diſco ex Racendyta in Dialogo Johannis Pluſiadeni. Interrogatus enim, ut numeraret nominatim Doctores, quibus ſuaſus à Latinis ſe ſejunxerat, reſpondet: Ἐχομένως Φώτιον πρῶτον κατὰ Λατίνων ἐκθέντα βιβλίον, μετ' αὐτὸν δὲ πολλοὺς καὶ καλοὺς, τὸν φιλόσοφον Μιχαὴλ τὸν Ψελλόν, Νεῖλον Καβάσιλαν, Μεθώνης

e) Nihil impedit fuiſſe paulo antiquiorem, quod in illum Johannis Itali ſectatorem Nilum pulchre quadrat.

γης Νικόλαον, Νεῖλον Ῥόδȣ, Μοσχαμπάρ τινα, Φȣρνῆν τὸν Φιλόσοφον, Καματηρὸν γενναῖον, Βαρλαάμ τινα Μοναχὸν Καλαβρὸν, Παλαμᾶν τὸν σοφὸν, Θεοφύλακτον Βȣλγαρίας, ἄλλον Βȣλγαρίας Ματθαῖον, καὶ ἄλλȣς πλείςȣς, ȣ̃ς ȣ̓ καταλέγω, διὰ τὸ μὴ μηκύνειν τȣ̀ς λόγȣς. *Habemus Photium, qui contra Latinos primus librum conſcripſit. Poſt eum multos & probos: Philoſophum Michaelem Pſellum, Nilum Cabaſilam. Methonenſem Nicolaum, Nilum Rhodium, Moſchampara quendam, Phurnem Philoſophum, Camaterum generoſum*
Rhodium, Moſchampara quendam, Phurnem Philoſophum, Camaterum generoſum,
Barlaamum quendam Monachum Calabrum, Palamam ſapientem, Theophylactum Bulgariæ, alium Bulgariæ Matthaum, & alios plurimos, quos non recenſeo, ne ſermonem protraham.

Philippus Labbæus in nova Bibliotheca notat in Cod. Regio 901. & 1727. legi Nili Rhodii *de verſibus Anacreonticis.*

In Bibliotheca Regia Eſcuriali ſcribitur aſſervari, ut ex Indice illius MS. diſcitur: Νείλȣ Μητροπολίτȣ Ῥόδȣ τȣ̃ Διασωρηνȣ̃, περὶ λίθων, περὶ κατασκευῆς μύρȣ Μωσαϊκȣ̃, περὶ γεννήσεως τεχνικῆς, περὶ χρόνȣ βισέκτȣ. *Nili Metropolitæ Rhodii Diaſoreni, de lapidibus, de Confectione unguenti Moſaici, de generatione artificioſa, de Anno Biſexto.* V. 14. Si idem fuerit cum ſuperiori, jam habemus illius agnomen.

Scripſit Orationem cum elegantia & copia ſingulari *de laudibus & virtutibus S. Matronæ.* Pr. Οὐ ξένα τὰ τῆς παρȣ́σης ἡμῖν πανηγύρεως. Eſt à me latina reddita.

Enarrationem Synodorum. f) Inter Oecumenicas recenſet Photianam commentitiam, ejusque decreta de unione Occidentalium & Orientalium, de reſtitutione Photii; & ſententiam de Proceſſione Spiritus Sancti ex ſolo Patre ſummopere laudat, & additionem in ſymbolo *Filioque* configit. Prætereaque Synodum contra Barlaamum & Acyndinum ſub Johanne Palæologo Andronici filio inter easdem Oecumenicas Synodos collocat, & Palamitas tuetur. An præter jam dicta aliquid contra Latinos ſcripſerit, ut ex dictis Racendytæ ſupra adductis colligitur, vel aliquid aliud diverſum ab iis, quæ in enarratione Synodorum ſomniat: ignotum mihi plane eſt. Schiſmati tamen addictisſimum fuiſſe ex iis, quæ in Synodis enunciat, conjectura non levi proſpicio.

XVII.

f) Edita eſt hæc de IX Synodis Oecumenicis Synoptica enarratio Græce & Latine à Chriſtoph Juſtello Pariſ. 1615. 4. ad calcem Nomocanonis Photiani; & à Gvil. Voëllo atque Henrico Juſtello filio in Bibliotheca Juris Canonici veteris Pariſ. 1661. fol. T. 2. p. 1155.

XVII. Nilus Xanthopulus.

POſtremis Imperii Græcorum temporibus inter Græcorum Pſalmodos recenſetur Nilus Xanthopulus, qui multa Troparia, Hymnosque in Eccleſia vario modo concinendos compoſuit. Ipſe legi ipſius Troparia in tres Hierarchas Baſilium, Nazianzenum, & Chryſoſtomum ſacris Officiis modulate decantandos. Hinc ex cognomine, cum nomen nullum eſſet, non alium eſſe, quam eum, qui ſub Xanthopuli g) cognomine, quatuor nobis Epiſtolis elucet in Codice Vatic. 112. quarum alterius P. *εἰ δ' ἡμῖν σοι τῷ τ' ἑταιρίας σφοδρῷ.* 2. *Ἅπασι μὲν ἀρετῆς εἴδεσι διαλάμπειν.* 3. *Ἴσως εἰδέναι χάριν ἐμοὶ λογίζῃ.* 4. *ἐμοὶ πολλάκις πειρωμένῳ σοίγε ἀντεπιστέλλειν*, credidi. Sed arbitratum repreſſit Theodorus Xanthopulus, in cujus doctiſſimi viri obitum in eodem Codice legitur Monodia à Georgio Galeſiota non ineleganter ſcripta, cujus illud eſt P. *Ἄνδρες οἵτε τοῖς βασιλείοις ἤθεσι. καὶ παιδεύμασιν ἐντεθραμμένοι.* Quare cum eadem ætate Nilus hic, & Theodorus vigerent Xanthopuli; & Epiſtolæ tantum ſub Xanthopuli cognomine innoteſcant, næ ipſe non effugerem inconſideratiſſimæ temeritatis notam, ſi Nilo eas adſcriberem. Decernant oculatiores, & in aliorum ſcriptis evolvendis fortunatiores.

XVIII. Nilus Tarchaniota h) Monachus.

GRæci antequam in Italiam profectionem facerent in Synodo Conſtantinopoli coacta decernunt, ut ſupra diximus, libros Cabaſilæ ſæpius evolvendos, examinandosque, aliorum etiam elucubrationes, quæ ad rem facerent, & ex Monte Atho, aliisque ex locis viros idoneos eligerent, Latinorum objectis promptius reſponſuros. Inter eligendos

(L) cum

g) Fuit & Xanthopuli cognomen Nicephoro Calliſto, ut Ignatium Xanthopulum prætercam, de quo Georgius Claudius, Claudii Jani F. Danus in erudita de Ignatiis diatriba, quam manuſcriptam mihi cum in hac Urbe verſaretur monſtravit, quamque præmittere inſtituit novæ ſuæ Epiſtolarum Ignatii editioni, quas collatis Florentino & Auguſtano Codd. veterique interprete puriores & ab interpolationibus ſinceriores parat in lucem emittere.

h) Inter Nili Cabaſilæ Epiſtolas ſedecim quæ MSS. exſtant in Bibl. Cæſarea, IX. & XII eſt ad Tarchaniotam.

cum Nili Tarchaniotæ mentio incidiſſet, Imperator hominem, & illius commercium rejecit, timens, ne quis Monachellus dicax, & ad audendum projectus, in Synodo contra rem bene geſtam, maledice, contumeliaque dicens, magna Græcis detrimenta afferret. Syropulus ſect. 3. c. 7. *ἐν τούτοις ἐσκέπτοντο καὶ περὶ προσώπων ἁρμοδίων πρὸς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι, καί τινος περὶ τοῦ ἱερομονάχου* i) *κυρίου Νείλου τοῦ Ταρχανειώτου εἰρηκότος, ὡς χρησίμου πρὸς τὴν σύνοδον ὄντος, ἔφη ὁ βασιλεύς, δειλιῶ μήποτε εὑρεθῇ τι καλογέριν, καὶ φωνήν τινα ῥίψῃ ἐκεῖσε, ἥτις ἡμῖν μεγάλην προξενήσει βλάβην.* Quæ ita vertit Creyghtonus: *Tertia demum ſollicitudo illis incubuit, de perſonis idoneis ad Synodum eligendis: & cum quidam Domini Nili Tarchaniotæ Hieromonachi mentionem injeciſſet, tanquam viri docti, & perutilis ad has Theologicas quæſtionum ventilationes. Reſpondit Imperator, ſe magnopere pertimeſcere, ne Nilus ſeverioribus Pœnitentiariorum moribus imbutus, minus flexibilem ſe præberet ad noſtras qualescunque opiniones & vota: & forte aliquid interdum effutiret ſubruſticum, & inſulſum, quod ſibimetipſi dedecus, nobis invidiam & damnum propagaret.* Primum hic aſpis à vipera venenum mutuatur. Syropuli malevolentia, atque improbitas, ut conſiderate, prudenterque agentem Imperatorem inceſto ore lueret, ſua vitioſiſſima interpretatione feneſtram ad nequitiam patefacit. Idque ut videas; undenam id hauſit Creyghtonus, Nilum hunc fuiſſe, *doctrina conſpicuum, & perutilem ad has quæſtionum ventilationes? Nilum ſeverioribus Pœnitentiariorum moribus imbutum, minus flexibilem ſe præbiturum ad Græcorum opiniones & vota? ſubruſticum, & inſulſum*

i) Forte hic ipſe eſt Nilus Hieromonachus clarus poſt milleſimum & quadringenteſimum à CHRISTO annum, *Damyla* dictus in ſeculo, antequam inter Monachos nomen profiteretur ſuum, Italus gente & in Monaſterio Hieræ Petræ Carcaſinorum in Creta inſula verſatus, de quo obiter ex Labbeo ſupra Allatius cap. IX ſed ab eo tempore plenius de ipſo edoctus plura refert lib 2. de conſenſu utriusque Eccleſiæ c. 18. p. 859. 870. Illo loco hæc etiam ejus Scripta memorantur: ἔκθεσις περὶ τῶν θείων γραφῶν, συναθροιθεῖσα Νείλου ἱερομονάχου, Δαμυλᾶ τοῦ κατὰ κόσμον ὀναμαζομένου, πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ὅτι τὸ πανάγιον πνεῦμα οὐκ ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Incipit: τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν χριστῷ πατρὶ καὶ ἀδελφῷ σοφωτάτῳ τε καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Μαξίμῳ τῷ ἀπὸ γραικῶν ἔχοντι τοῦ γένους σειρὰν, Ἰταλὸς ὁ ἁμαρτωλὸς Νεῖλος. Sequuntur in MSS. περὶ Δαμάσου Πάπα, καὶ ὅτι ὁμόπιστος ὑπῆρχεν ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν χριστοφόρου τοῦ Πάπα, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει. Περὶ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τῆς ἐπιλεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου, τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις συναθροιθείσης Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου, προσάξει βασιλικῇ κατὰ Νικολάου τοῦ τότε Πατριάρχου. Ex his fragmenta dat Allatius de Conſenſu p. 622. 857. 916. 1375. ſeq. contra Hotting. p. 441. de Synodo Phot. p. 178.

Digitized by Google

ſum, quod ſibimetipſi dedecus propagaret? Nihil horum in Syropulo eſt. Si contra Allatium crocitas, prode Græca Syropuli. Non potes. Fatere igitur hacce tua interpretatione, cum una & continua ſit, & hoc tenore diſpoſita, te nugas, non interpretem agere. Et ſtultum quoque eſt, te, quod Imperator per contemptum Nilo appingit, ut tuo Syropulo auram affles, in laudem eamque maximam convertere. *Καλογέριν*, mi homo, eſt Monachus pertenuis, puſillus, & licet Monaſtico habitu emineat, eſt tamen homuncio, quod Græci recentiores modo *καλογεράκι* efferunt; & in vita S. Nili Junioris, *καλογήριον*, & *καλογηρίζτιν*. *Καθὼς δ' ἔφης περὶ τοῦ με ἀποκαρεῦσαί σε, εὐτελὲς καλογηρίτζιν εἰμὶ ἐγὼ μηδένα κεκτημένος βαθμὸν ἱερατικόν.* Et hæc tua ſunt, Conſectarium, quod è Syropulo tuo aſſumis, plenum ſceleris, & malevolentiæ eſt, quicquid tu cum eo concinens colligis. *Unde Nilus iſte à Palæologo Johanne repudiatur quaſi minus flexibilis ad ſuum, quem pro virili ſatagebat, Latiniſmum. Quod acriter perſtringit in Palæologo noſter Auctor ad ultima verba hujus Capitis.* Id Syropulus expreſſerat: *Ἐντεῦθεν οὖν ἔδει στοχάζεσθαι τοὺς συνετοὺς τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ ὅπως εἴδει γενναῖόν τι ἐνύπαρχον τοῖς ἡμετέροις. οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον κρημνὸν ὤθει τὴν ἐκκλησίαν·* Quæ tu vertis: *Unde prudentioribus fas eſt conjectare, quo affectu, qua ſententia erga noſtrates noſter Imperator eſſet animatus, qui ſi quid nobile & generoſum in noſtratibus animadvertens foviſſet; nunquam in tot præcipitia ac ſcopulos Eccleſiam naufragam intuliſſet.* De malignitate Syropuli non agam hic multis, cum pluribus ſpeciatim & proprie de ea edifferendum ſit in ſecunda Parte pro hiſtoria Concilii Florentini. Modo illud conſideret Lector. Qui proponit Nilum, unus eſt è vulgo, & multitudine infima, cui nec nomen eſt, nec agnomen, & qui indignus habitus eſt, ut memoria ejus in hac hiſtoria poſteris innoteſceret. Ideoque fuit Syropulo, *τινὸς*; tibi *quidam*, nullo rerum uſu clarus. Qui rejicit, Imperator in omni vero ſtudio, & humanitate enutritus atque verſatus, oculatus ad omnia, & *cujus dotes eximias*, verba ſunt Syrop. ſect. 2. cap. 4. *ſemper ſum admiratus, & longe imparem me fateor ejus laudibus enarrandis.* *Ἐγὼ δὲ πάντα τὰ τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως θαυμάζων, καὶ οὐδὲ ἱκανὸν ἐμαυτὸν κρίνων πρὸς τοὺς ἐπαίνους ἐκείνου.* Qui Conſilio & Congregationi illi aderant, non puto fuiſſe truncos, & capita cerebro vacua. Illi omnes ſi commodis Græcorum aptum Nilum hunc cognoviſſent, ſi non omnes, ſaltem unus quiſpiam Imperatori refragatus fuiſſet. Nihilominus omnibus ad unum lingua excidit, & judicium Imperatoris ſubſecuti ſunt, & Nilus ex-

(L) 2 pul-

Digitized by Google

pulſus. Et nos Syropuli extra Synodum ſententiæ uti Magiſtri, & ſecretorum cordis conſcii, & divinorum eloquiorum ἐκφαντορος affigemur?

XIX. Nilus Triclinius.

His fere æqualis fuit Nilus Triclinius, virtute, dicendi arte, & prudentia conſpicuus. Eum Barlaamus Monachus Italus concertationum, & controverſiarum quæ inter ipſum, & Gregorium Palamam verſabantur, judicem ſibi eligit, & in illius ſententiam, & vota, utcunque illa ſive in ſui, ſive in Palamæ favorem ſubſcripſerit, libentisſima inclinatione voluntatis ſe propenſurum ſpondet, & conſilio aſſenſurum. Barlaamus Epiſtola ad eundem Nilum: Ἀρετῇ τε, καὶ λόγῳ καὶ συνέσει παντοίᾳ κεκοσμημένον εἰδώς σε, κριτὴν ἀξιῶ γενέσθαι τῶν ἐμοὶ πρὸς τὸν θεσπέσιον συμβεβηκότων Γρηγόριον, οὐχ ἵνα κρίνῃς, ὁπότερος σοφώτερος, ἢ μᾶλλον σπουδαῖος, ὃς γὰρ οὐδεμίαν ἐμαυτῷ σοφίαν, ἢ ἀρετὴν ξύνοιδα, πῶς ἂν κατὰ ταῦτα παραβάλλεσθαί τῳ ἀξιώσαιμι; οὐδ' αὖθις, ἵνα τι τῶν οὐ καλῶν αὐτοῦ καταψηφίσῃ, κατηγορίαν γὰρ οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ φέρω, ἀλλ' ἐπὶ ἀσέβειαν μου ἐν τῷ πρὸς ἐμὲ αὐτοῦ λόγῳ καταγινώσκει, δέομαί σου ἵν' ἀκούσας καὶ τὴν ἐμὴν περὶ τούτων κρίνῃς, πότερον, εἰ τοιοῦτός εἰμι, οἷον αὐτός με ὑπείληφεν, ἢ οὐ τοιοῦτος. διηγησάμενος γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἁπλῶς καὶ ἀληθῶς τὰ συμβεβηκότα, ἔπειτα καὶ τὴν κατ' ἐμοῦ κατηγορίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἧς ἕνεκα σοῦ κριτοῦ ἐδεήθην, δῆλον ποιήσω. An hic idem ſit, ad quem ſcribit k) Michaël Glycas, cujus verba nos de Perpetua conſenſione Orientalis & Occidentalis Eccleſiæ lib. 3. cap. 15. num. 8. exſcripſimus, ad liquidum explorata veritas non eſt.

Dignisſimum circumſpectione eſt, quod primus omnium in Nomenclatore ſuo Robertus Conſtantinus infercit, Nilum quendam hiſtoricum: quod poſterioris ævi Scriptoribus etiam eruditisſimis fucum fecit. Voſſius de Hiſtoricis Græcis: *Alius citra dubium eſt Nilus Chryſoſtomi diſcipulus, de quo Lib. 2.* Georgius Draudius in Bibliotheca Claſſica: *Nili hiſtorici libri de Hiſtoriis Regum extant Bononiæ ad S. Salvatorem, principio tamen mutilati. Dicitur tamen nobilisſimum quendam in Italia principem habere; ſed in medio ejus Codicis aliquid deeſſe. Ajunt eosdem extare in Vaticana.* Michaël Neander: *Nili etiam cujusdam Græcum hiſtoricum in Bibliothecis Italicis aſſervari ajunt.* Bonaventura Vulcanius Præfat. ad Lectorem in Tractatum Nili Theſſalonicenſis de primatu Papæ:

k) Alium hunc & antiquiorem Nilum fuiſſe non dubito, cum Glycas Sæculo duodecimo clarus Barlaamum anteceſſerit annis amplius ducentis.

pæ: *Sunt qui & Nili cujuſdam græcam hiſtoriam in Bibliothecis Italicis aſſervari ſcribant.* Nec alia ſunt, quæ tradit Geſnerianus Epitomator, & Geſnerus ſub nomine Nili Hiſtorici. Labbæum illis verbis: *Nili hiſtoria in Bibliotheca Pontificia*, hunc eundem Nilum Hiſtoricum Roberti Conſtantini intelligere exiſtimo. Diverſum hunc eſſe Nilum Hiſtoricum, ſi quis tamen eſt, & perquam longisſime, nullus dubito. Sed quisnam hic tandem fuerit? Dicam ſine fuco & pigmentis. Neque enim mihi mango Medicus, ut proverbio fertur, neque muſcerda piper erit. Eſt hic Johannes Cantacuzenus Græcorum Imperator, qui Græce non ineleganter, an vere, judicent alii, hiſtoriam de rebus à ſe geſtis contexuit, & qui tandem rerum humanarum pertæſus, & in adminiſtrando Imperio difficultatibus aggraveſcentibus defatigatus, primum abjectis clypeo & haſta ut ita dicam, Monachum induit, & Joſaphati ſibi nomen adſcivit. Sed quid hic commune Joſaphati cum Nilo? Cum Cantacuzenus à negotiis publicis remotus ſive veræ gloriæ umbras captans, & eo potisſimum quod non deerant, qui geſta ab eo magnifice, ſapienter, fortiter, & feliciter, ore, & quod magis eſt, ſcripto lacerarent, animum induxiſſet literis mandare, ut malevolorum objectis reſponderet, & genium l) frangeret, ſub nomine Nili, utcunque emutili, m) inflammatæ cupiditati ignem ſubmittit, & ad ſcriptionem compellit Chriſtodulum quendam. Is erat ipſe Johannes Cantacuzenus, qui tanto oneri non gravate ſeſe ſubjicit, & verbis obligat, & tandem promiſſa exequitur, & hiſtoriam exorditur. Lector conferat has Epiſtolas, n) & videbit: & ex verbis illis Nilianæ Epiſtolæ, errorem irrepſiſſe plane comprehendet. Τάτε ἐπὶ τῶν βασιλέων γεγονότα, τάτε ἐφ' ἡμῶν. *Te porro nos hac moleſtia expedire, & ſumma cum brevitate, quæque ſub Imperatoribus illis., quæque noſtro ævo contigerunt, exponendo.* Hinc illa, *Nili Hiſtorici de Hiſtoriis Regum.* Non eſt igitur, quod nos excruciemus, quod Bononienſis Codex mutilus ſuo principio eſt, neque tempus teramus in expiſcando, quisnam ſit ille in Italia princeps nobilisſimus ſimilis Theſauri poſſeſſor, vel quonam ex Codice defectum in medio referciamus, cum jam integer, omnibusque ſuis partibus abſolutus, editus ſit Latine Ingolſtadii o) ex Typogr. Adami Sertorii per Ja-

l) *Genuinum.*
m) *Ementiti.*
n) Nili ad Chriſtodulum & Chriſtoduli ad Nilum Epiſtola Hiſtoriæ Cantacuzeni præmittitur.
o) A. 1603. fol.

Jacobum Pontanum de Græco in Latinum converſus, ex Bibliotheca Bavarica cum Notis & Indicibus neceſſariis: & nunc tandem Græce & Latine Pariſiis p) typis Regiis apud Sebaſt. Cramoyſi in Fol.

Poſſevinus in Bibliotheca Meſſanenſi notat; *Fragmentum cujusdam libri Nili, continens Acta ſeptem Conciliorum* q) *& diſputationes ſacras.* Retulit autem Bartholomæus Spataſora, exemplum integrum hujus ſuiſſe miſſum ab Annibale Spataſora ad Cardinalem Mendozam.

His addendi ſunt ex Catalogo MSS. Codicum Conſtantini Barini, quod etiam adnotaverat Bonaventura Vulcanius in Præfat. Nili Theſſalonicenſis de primatu Papæ: *Nili Monachi & Jnclyti Panoplia dogmatica contra omnes hæreſes.* Necnon ex Catalogo Cod. MSS. Johannis Suzi. *Nili Monachi de Pane Fermentato cap. CXX.*

XX. NILUS HIEROMONACHUS.

EXtremus me vocat Nilus Hieromonachus ſcriptor Librarius Typici, quod numero 784. definitur in Vaticana. Sic enim ille in calce Codicis notam expoſuit: χειρὶ ἁμαρτωλοῦ γραφέως r) Νείλου τάχα ἱερομονάχου γραφεῖσα, ἐν τῇ πόλει τῇ λεγομένῃ Τηφέρει ἐξ ἐπιτροπῆς καὶ μόχθου Θωμᾶ τοῦ Συριανοῦ, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες, καὶ ἐντυγχάνοντες αὐτῇ εὔχεσθε τῷ γράψαντι σὺν τῷ κεκτημένῳ αὐτήν. Ἐγράφη ἐν τῇ χώρᾳ Ῥωσίας, πόλει ᾗ λεγομένῃ Τηφέρει ἐν τῇ μονῇ τῶν ἁγίων μεγάλων Μαρτύρων Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος, καὶ Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου. *Codex hic exſcriptus eſt manu peccatoris Nili fortaſſe Hieromonachi Scriptoris in Civitate Tepheri, hortatore, & ſuaſore Thoma Syriano. Qui legitis & manu tractatis, pro ſcriptore & poſſeſſore ipſius Deum orate. Scriptus eſt in Regione Ruſſia in urbe Tepheri, in Monaſterio Sanctorum magnorum Martyrum Theodori Teronis, & Theodori copiarum Ductoris.* Ad hæc obſervo illud, τάχα ἱερομονάχου, *forte Hieromonachi,* non ita enunciatum eſſe, quaſi Nilus iſte dubitaret de ſua ordinatione, nec eſſet certus, an ſacri ordines illi ab Epiſcopo collati, revera ſubſi-

p) A. 1645. fol.
q) Confer quæ ſupra in Nilo Rhodio p. 80.
r) In Bibl. Vindobonenſi teſte Lambecio lib. 4. p. 84. ad calcem Codicis MS. S. Chryſoſtomi in Paulum legitur: Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐτέλεσα ἐγὼ παντλήμων Νεῖλος ἱερομόναχος τήνδε τὴν βίβλον κατὰ τὸ ἔτος ϛ ταυς unde de ætate hujus Nili conſtat, nam annus Græcorum 6953. reſpondet anno CHRISTI 1445. Etiam Gregorii (Naz.) Orationes manu Nili ſcriptas in Codice Bibl. Laurentianæ quæ Florentiæ eſt, meminit V. C. Bernhardus Montfauconus in Palæographia p. 105.

ſubſiſterent: verum tamen de hoc teſtatus pronuncians demiſſo animo & humili, ſua comprimens, & eruens irrogantiam, ideoque ſe ſimilium ordinum indignisſimum reputans, more illius ævi illud *τάχα fortaſſe*, oratione indidit. Ad hunc modum in Cod. 779. Theodulus Trapezuntius Epiſcopus: *Ἐγράφησαν αἱ βίβλοι αὗται, ὅ τε τὸ μηναῖον σὺν τὰ ἰδιόμελα τοῦ χρόνου ὅλου, τριῴδιον δὲ καὶ ὀκτώηχος, μετὰ δὲ καὶ ἐκλεκτοὺς κανόνας τῶν ἁγίων διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάχα δὲ καὶ ἀναξίου Ἐπισκόπου θεοδούλου τοῦ πόλε τραπεζοῦντος ἐν τῇ Μοσχοβίων πόλει μετὰ ἀσθενείας, καὶ μερίμνας, καὶ κόπου πολλοῦ, καὶ οἱ τὸ βιβλίον ἀναγινώσκοντες, εὔχεσθε ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ψυχῆς, ὅπως τύχω ἐλέους ἐν τῇ φοβερᾷ τῆς κρίσεως, ἵνα καὶ ὑμεῖς τὸν μισθὸν λήψεθε, παρὰ τοῦ φιλανθρώπου, καὶ ἐλεήμονος θεοῦ ἡμῶν. Ἐτελειώθη τῷ ς ταῳ. ἰς. μηνὶ Αὐγούστῳ, ἡμέρᾳ β΄. Codices hi deſcripti ſunt, Menaum ſcilicet cum Idiomelis ejus anni, Triodium, nec non octechus, & alii ſelecti Canones Sanctorum, manu mei peccatoris & indigni, fortaſſe vero & indigni Epiſcopi Trapezuntis in urbe Moſchobiorum, cum membra data eſſent ad languores, & longioribus ægritudinibus vacillarent, non ſine multo labore. Qui librum legitis, orate pro mea anima, ut miſericordiam nanciſcar in horrendo die judicii, & vos mercedem aſſequamini ab humano, & miſericorde DEO noſtro. Finitus eſt hic liber anno* 6900. (eſt annus Chriſti 1342. s) ſecundum calculum eccleſiæ Latinæ) *menſis Aug. 16. Feria ſecunda.* Et Georgius Phrantza ſuæ hiſtoriæ titulum præfixit; *Ὁ ἐλάχιστος γεώργιος ὁ Φραντζῆς πρωτοβεστιάριος, καὶ γρηγόριος τάχα Μοναχὸς ταῦτα ἔγραψεν, ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν καί τινων μερικῶν γεγονότων, ἐν τῷ τῆς ἀθλίας αὐτοῦ ζωῆς χρόνῳ. Georgius Phranza Protoveſtiarius & Gregorius fortaſſe Monachus hoc ſcripſit, de rebus ſuis & aliis particularibus ſucceſſibus, tempore ſua miſera vita.*

s) Imo 1392.

F I N I S.

NOMI-

NOMINA EORUM

ad quos ſcriptæ exſtant

NILI MONACHI

EPISTOLÆ.

Ablabio Notario II. 253. edit. Allatii.
Abramio Presbytero II. 25. 47.
Acacio Memorialio I. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94.
Adolio νομικῷ legum perito II. 211.
Adriano III. 266.
Presbytero. III. 81. 91.
Monacho. II. 60.
Æliano lectori I. 249.
Epiſcopo I. 291.
Æliano vel Avliano. III. 76. 85. 86. 87. 88.
Æmiliano Protectori II. 231.
Æneæ Philoſopho II. 281.
Aëtio Monacho II. 58. 267.
Agapeto Diacono III. 2. 7.
Agathio Diacono III. 162. 215. 216.
Agathopodi Monacho III. 173. 174.
Agathoni Decembrio. II. 16. 17. 18. 219.
'Agathoni Epiſcopo. IV. 37.
Aglaio Anteceſſori I. 192. 193. 194.
Aglaophonti III. 104. curatori II. 222.
Albino Monacho III. 223. 224.
Alcibiadi III. 134.
Scholaſtico III. 107. 143.
Alexandro III. 231. 281.
Archimandritæ II. 87.
Monacho I. 129. II. 120. 121. 122. 123.
Monacho ἀπὸ Γραμματικῶν II. 49.
Amblicho (forte Jamblicho) Curatori II. 179.
Ammonio Comiti II. 283.
Amphictyoni Rhetori. I. 183.
Amphilochio Comiti, Juniori. I. 141. 142.
Monacho. II. 91. 92.
Anaſtaſiæ Virgini II. 118.
Anaſtaſio Monacho III. 205. 206. 207 208. 209. 210. 211.
Presbytero. III. 51. 60.
Anatolio Presbytero. III 32.
Anaxagoræ Grammatico I. 195. 196.
Andreæ Presbytero III. 32.

Andro-

Andromacho & ſociis Monachis. I. 78.
Anthemio Legum perito II. 226.
Antiocho IV. 16.
Antonio I. 143.
Scholaſtico II. 14.
Aphrodiſio Diacono II. 23.
Scriniario II. 256.
Philoſopho II. 264.
Aphthonio I. 69. III. 276.
Abbati ſ. Monacho III. 237. 238. 239.
Monacho II. 135.
Καθηγυμένῳ III. 241.
Diacono I. 68.
Samaritæ I. 109. 110. 111. 112. 113. 173.
Tabulario II. 214.
Apollodoro Rhetori I. 75.
Apollophani συμπόνῳ II. 236.
Aquilæ IV. 33. Conſulari III. 62. 63.
Aquilino III. 273.
Arcadio Imperatori II. 265. III. 279.
Rogatori II. 314.
Aricli πρωτεύοντι II. 254.
Ariſtarcho Presbytero II. 271.
Tribuno II. 310.
Ariſteno Monacho II. 89. 90.
Ariſtobulo Epiſcopo IV. 13.
Ariſtocli Monacho II. 50.
Ariſtocrati Eunucho II. 235.
Ariſtoni Epiſcopo II. 315.
Ariſtophani Candidato II. 220.
Arſacio, ſ. Urſacio, Ecdico III. 130.
Aſclepiadi IV. 44.
Aſclepiadi Comiti II. 270.
Aſclepio ſive Æſculapio III. 24.
Aſclepiodoto III. 24.
Aſterio Lectori II. 8. 9. 10. 11.
Athanaſio Diacono IV. 48.
Ecdico I. 288. 317. 318.
Monacho II. 62.
Athenogeni I. 260.
Athenogeni vel Theodoto Comiti II. 1.
Attico Lectori I. 191.
Auguſtino Tribuno I. 225.
Auliano, vide Æliano.
Aureliano I. 131.
Illuſtri, ἀπὸ ἑλλήνων I. 54.
Auxentio IV. 42.
Ecdico II. 309. Illuſtri II. 39. 40. IV. 42.
Babylæ Diacono I. 95.
Baccho Eparcho II. 258.
Balcho ἐπαρχικῷ II. 5. 6. 7.
Baſilio πραγματευτῇ II. 260.
Bebiano Epiſcopo II. 256.
Illuſtri III. 91. 92.
Benjamin Hebræo I. 124. 125. 126. 127. 128.
Berenico ταξεώτῃ III. 103.
Berymo Monacho III. 53. 54. 55. 56. 57.
πρωτεύοντι ſive Primati III. 135. 136.
Belillo ſive Berylo Monacho III. 150. 151. IV. 26.
Buſirio Nauclero II. 202. 295.
Byrillo Macedoniano I. 211.
Calandioni I. 62.
Callimacho Memorialio I. 264.
Callinico Monacho III. 38.
χρυσοχόῳ II. 216.

Calliopio IV. 22.
Calliſtiano II. 37.
Calliſtioni I. 201. 202.
Calocyro I. 305. 306.
Candidiano Ductori exercitus II. 245.
Capitoni Diacono I. 104. 105. 106.
φροντιστῇ ſ. Curatori II. 185.
Carino Palatino III. 68. 70.
Carino ſ. Marino, ἐπαρχικῷ II. 297.
Carpalioni I. 296.
Carpioni hæretico Valentiniano I. 234.
Caſſandrio IV. 20.
Caſtori Duci III. 21. 22. 23.
Cecropio ϳαζεώτῃ II. 271.
Charicli ſive Chariclito presbytero III. 243.
Chariſio Epiſcopo II. 24.
Charitoni III. 264.
Monacho II. 59.
Chimaſio Monacho I. 333.
Chimaſio & ſociis Monachis II. 77.
Chiloni domeſtico II. 158.
Chilonio Silentiario IV. 14.
Chryſantho Lectori III 93.
Chryſaphio Diacono III. 111.
Chryſeroti Sophiſtæ II. 42.
Chryſippo Curatori III. 177.
Chryſogeno χλησουαλίῳ I. 156.
Clearcho Numerario I. 130.
Cleobulo Monacho II. 95.
Cleonico Scholaſtico II. 311.
Colocadio ſ. Colocaſio II. 275.
Diacono II. 166. 300.
Colobarſio III. 52.
Comaſio Monacho ἀπὸ Ῥηγόρων II. 73
Comaſio ſ. Comatio II. 257.
Comaſio Presbytero II. 73.
Cononi Illuſtri I. 144.
πολιτευομένῳ ſ. Remp. gerenti IV. 39.
Conſtantino Comiti II. 290.
Cornelio I. 185.
Presbytero I. 149.
Criſpo excaptivo II. 267.
Scholario I. 162.
Curioni III. 129.
Cypriano III. 262.
Διληγάτορι delegatori II. 243.
Cyriaco III. 128. 261.
Diacono I. 323. 324. 325.
Monacho II. 78. 79. 80. 81. 82. 83. III. 39.
Presbytero II. 196. 323. III. 12.
Cyrillo vel Macedonio Diacono III. 195. 196. 197.
Monacho II. 44. 45. III. 190. 192.
Πραιποσίτῳ I. 266. 271.
Daburio Monacho III. 35.
Daborio vel Gelaſio μονάζοντι III. 246
Daglaipho IV. 21.
Damiano Magiſtriano II. 248.
Monacho III. 212.
Agathoni Decembrio II. 16. ſeq.
Juliano Decembrio III. 18. 19.
Leonidi Δεκεμβρίῳ I. 278.
Paulo Δεκεμβρίῳ ſ. Decembrio I. 265.
Pergamino Decembrio II. 168. 169. Phariſmanino Decembrio III. 71.
Zenoni Decembrio II. 299.
Decurioni I. 158. 159. 160. 161.
Demarcho Illuſtri. II. 244.

De-

Demetrio IV. 35. 49.
Hæretico I. 253. 254.
Domeſtico II. 312.
Monacho III. 143. 152.
Democrito Monacho II. 71 72.
Demoſtheni Patripolitano II. 36.
Diacono II. 141.
Didymo Lectori III. 244. 295.
Diocletiano I. 257.
Diomedi Oeconomo II. 250.
Dionyſio IV. 55.
Monacho II. 93.
Dionyſiodoro I. 283.
Dioſcoriæ viduæ II. 266.
Diſcipulo ſuo IV. 1.
Domitiano Eparchico II. 233.
Domnino Preſbyt. III. 144. 145. 146.
Juniori Primati III. 43.
Doſitheo I. 47. 48. 49.
Dracontio I. 314.
Vindici II. 327.
Monacho II. 94. III. 36.
Druſiano I. 289.
ἄρχοντι II. 252.
Druſilliano I. 245.
Elevtherio III. 16. 17.
Epiſcopo III. 284.
Comiti Orientis II. 288.
Monacho *III.* 50.
Μοναχῷ ἀπὸ νουμέρων (Allat. *ex numeris*) II. 67. 68. 69.
Eliæ Illuſtri II. 273.
Elpidio Monacho II. 128.
χρυσοχόῳ *III.* 10.
Epicteto Archimandritæ III. 125.
Epigono Curſori I. 118-123.
Epinico, Laurentio, Fauſto Monachis III. 98-102.
Epiphanio Epiſcopo IV. 56.
Lectori II. 241.
Monacho IV. 53.
Evandrio I. 117.
Eubulioni I. 315.
Eudæmoni Scholaſtico vel Panegyrio Diacono III. 287.
Evethio tribuno I. 297-301.
Eugenio Diacono I. 83.
Monacho III. 147. 175. 176. 182.
Περιγκλίπῳ ἢ μοναχῷ III. 41.
Eugrammio legum perito I. 216. 217. 218.
Eulampio I. 145. 146. 147. Sophiſtæ II. 145.
Eulyſio Monacho II. 124. 125. 126.
Eumathio Monacho II. 103.
Eunomio Preſbytero III. 30. 79-82. 300.
Euphemio Archimandritæ III. 201-204.
Monacho II. 55. 104. 105. 137. 138. 139.
Euphraſio Epiſcopo I. 246. 247.
Eupithio Lectori II. 268.
Euporo Diacono III. 34.
Eupraxio Diacono III. 271.
Eupſychio Vicario. II. 162. 163.
Eurycli Patricio II. 221.
Preſbytero I. 273. 274. III. 121. 122.
Euſebio Diacono I. 235.
Duci II. 261.
Monacho I. 136.
Euſignio IV. 36.
Euſignio Satrapæ (al. Preſbytero) III. 6.

Euſtathio Archimandritæ II. 102.
Cubiculario I. 37.
Decano II. 277. forte Diacono ut I. 228.
Euſtochio Comiti Largitionum II. 304.
Euthalio Monacho III. 40.
Euthio Eparchico III. 103.
Euthymio Diacono II. 41.
Epiſcopo III. 238. IV. 57. 58.
Eutropio IV. 40.
Monacho II. 98. 99.
Eutychio Diacono. III. 148. 149.
Falconi Curatori II. 295.
Fauſtiano I. 43.
Fauſtiniano III. 14.
Fauſtino Cubiculario II. 238.
Monacho II. 85. 86. 97.
Fauſto, Laurentio & Epinico Monachis III. 98-102.
Fauſto Primati I. 255.
Februario Diacono I. 280.
Felici Presbytero I. 302. III. 117.
Felicisſimo Diacono II. 331. 332. 333.
Firmiliano I. 320. 321.
Firmino Presbytero II. 175.
Firmo ſcriniario I. 82.
Flaviano I. 80. 81. 108.
Florentio Diacono IV. 8. 9.
Florioni Monacho II. 61.
Fortunato I. 99.
Franco Cancellario II. 234.
Frontoni Archimandritæ II. 88.
Frumentio Eccleſiæ ecdico I. 71.
Frumentio Comiti II. 27.
Gainæ, duci exercitus I. 70. 79. 114. 115. 116. 205. 206. 286.
Gallo Monacho. II. 66.
Ganymedi Exceptori II. 269.
Gaudentio Diacono II. 159.
Silentiario III. 124. IV. 28.
Σιλεαριώτῃ III. 252.
Gelaſio Monacho III. 46. 47. 48. 49. vel Daburio Monacho III. 258.
Genethlio I. 132.
Ecdico II. 325. III. 326.
Geraſimo Irenarchæ II. 276.
Germano Cancellario II. 189.
Gerontio Exceptori I. 150.
Monacho III. 253.
Gigantio III. 96. 97. 248.
Diacono I. 186. 187.
Eccleſiæ Ecdico III. 6.
Glycadio Protectori I. 252.
Gregorio Diacono III. 94-95.
Ἡγουμένῳ II. 64.
Hegeſippo Monacho IV. 17.
Helenæ Illuſtri (ἰλλουστρίᾳ) II. 170.
Heliodoro I. 41.
Monacho II. 46.
Silentiario IV. 6.
Helioni Magiſtriano II. 205.
Heortaſio Diacono II. 186. 187. IV. 47.
Hephæſtioni Presbytero III. 19. 20.
Hephæſto Scholaſtico I. 6.
Heraclio Hypodiacono χρυσοχόῳ I. 67.
Heraclito Scholaſtico I. 275.
Herimo Comiti I. 319.
Hermolao Monacho vel Marino Presbytero III. 37.
Herodoto tribuno III. 112.
Heſychio proconſuli II. 292.

Hierio

Hierio Presbytero III. 13.
Senatori I. 184.
Hieronymo Domeſtico II. 278.
Hilario Epiſcopo III. 120.
Monacho I. 331. 332.
Monacho exſcholaſtico II. 56.
Presbytero I. 281.
Hippaſio tribuno II. 28.
Hipponico ſcriniario I. 327. 328.
Hyacintho Referendario III. 83. 84.
Hydroſio IV. 10.
Hymetio Epiſcopo II. 176.
Hypaphloro Diacono I. 151.
Hypatio Ephoro II. 20.
Jaſoni Epiſcopo III. 179. 180. 181.
Ignatio Proconſuli I. 212-215.
Innocentio Monacho III. 314.
Joanni Epiſcopo II. 187.
Illuſtri II. 330.
Monacho I. 173. 294. IV. 38.
Primati, Juniori II. 206.
Jonæ Monacho III. 265.
Jordani Diacono III. 127.
Juliæ Comiti (κομητιώσῃ) II. 213.
Julianæ Virgini I. 163. 164.
Juliano III. 269. IV. 32.
Lectori III. 169. 252.
Eccleſiæ ecdico. II. 240. 242.
Epiſcopo IV. 52.
Monacho III. 229-235.
Presbytero III. 64. 65.
Juliano vel Julio Δεκεμπρίμῳ III. 18. 19.
Julio Diacono III. 282.
Monacho III. 123. 312. & ſociis II. 78.
Φοιδεράτῳ I. 284.
Iſſachari Samaritæ. III. 116.
Iſidoro Lectori II. 21.
Excubitori II. 322.
Lampadio Monacho II. 100. 101.
Lamprotycho Archimandritæ III. 108.
Laurentio, Fauſto, Epinico Monachis III. 98-102.
Lauſo primiſcrinio II. 153.
Leonidi Δεκεμπτρέμῳ, Comiti I. 278.
Monacho II. 47.
Rhetori II. 291.
Lesbio IV. 43.
Diacono III. 297. IV. 43.
Letorio Monacho IV. 18.
Leucadio Archidiacono I. 188. 189. 190.
Licinio Juniori I. 45.
Πρωτεύοντι ſive primati II. 296.
Limenio Monacho I. 177-182.
Linnio Monacho I. 292.
Liriano IV. 11.
Lucæ Diacono II. 253.
Luciano Sophiſtæ Chriſtiano II. 224.
Lucio Tribuno II. 151.
Lycurgo illuſtri II. 147.
Lyſiæ presbytero III. 109. 110.
Macedonio vel Cyrillo Diacono III. 194-196.
Macedonio vel Petro Monacho III. 197-198.
Macedonio ταξεώτῃ II. 237.
Marcellino Monacho I. 4. 5. 7.
Marciano I. 22. 23. 24.
Mariano Epiſcopo II. 227.
Monacho IV. 7. 41.

Hypodiacono I. 185.
Marino Diacono II. 259.
Monacho II. 106-113.
Presbytero III. 37. vel Hermolao Monacho II. 25.
Marino vel Mauriano II. 54. Monacho III. 58.
Marino vel Carino Eparchico II. 298.
Marioni aurifabro I. 42.
Martiniano Presbytero II. 187. 188.
Martino Cancellario II. 316. 317. 318.
Martino diviti ſeni Φιλοπόρνῳ III. 4.
Martyrio Vindici II. 282.
Maroni Comiti II. 152.
Mauriano I. 329.
Monacho II. 53.
Mauriano vel Marino Monacho III. 58-61.
Maximiano I. 154.
Maximo Presbytero II. 223.
Meletio Cancellario I. 59. 60. 61.
Meliphthongo Diacono III. 130. 131.
Meliſſo Candidato I. 207.
Melitoni Diacono II. 193.
Memnoni Grammato didaſcalo II. 236.
Menandro Aſcetæ II. 54.
Domeſtico II. 32.
Merymo. vide Berymo.
Methodio Cubiculario II. 289.
Modeſto III. 274.
Monachis III. 307--333.
Ad juniores Monachos διδασκαλία. III. 203.
Muſioni Monacho III. 10.
Naucratio I. 259-263.
Neadio & aliis Monachis II. 78.
Nemetrio Monacho II. 129-132.
Silentiario II. 12. 13.
Ecdico II. 210.
Neophyto Monacho III. 301. 303.
Neroni magiſtro & Conſulari II. 319.
Nicandro Exceptori II. 148.
Stylitæ II. 114. 115.
Nicareto Silentiario II. 184.
Scriniario I. 231.
Nicodemo II. 22.
Niconi Archimandritæ III. 119.
Nicotycho Diacono II. 142.
Scholaſtico III. 8.
Nilo III. 170.
Monacho III. 155. 255.
Presbytero III. 236. 256.
Scholaſtico III. 153.
Numenio Primati II. 198. 293.
Olybrio Presbytero II. 191.
Olympio Epiſcopo II. 190.
Quæſtori II. 305. 306. & aliis Monachis II. 190.
Scholaſtico I. 152-153.
Olympiodoro Eparcho IV. 61.
Oneſimo Monacho II. 84.
Primati II. 177.
Oreſti κλειδοποιῷ clavium opifici II. 217.
Oribaſio IV. 15.
Origeni III. 280.
Orioni Ecdico II. 164.
Palladio presbytero III. 259.
Monacho II. 133. 134.
Palatino primati II. 149.
Pamphilo Diacono II. 143. 144.
Panegyrio Diacono, vel Eudæmoni

ni Scholaſtico III. 286.
Monacho II. 52.
Panolbio IV. 12.
Pantonymo Satrapæ II. 19.
Papiſco ἀσκοροδύλοις * II. 249.
Paregorio Scriniario II. 330.
Parnaſio Pheſco IV. 24.
Advocato III. 168.
Paſchaſio Diacono II. 308.
Paulino III. 133.
Domeſtico III. 272.
Paulo Lectori III. 200.
Archimandritæ III. 66. 67. 68. IV. 31.
Epiſcopo III. 217. 218.
Monacho III. 165. 166. 167. IV. 45. 60.
Scholaſtico II. 239.
Paulo Decembrio I. 265.
Pelagio I. 256.
Presbytero III. 250.
Pergamino Decembrio II. 168. 169.
Pergamo Lectori III. 271.
Peſagio Comiti II. 209.
Petronio III. 115. vel Petronino. 116.
Petro Lectori III. 78.
Monacho III. 164. vel Macedonio Monacho III. 197. 198.
Pharetrio Mechanico II. 262.
Phariſmanio ſ. Phariſmanino Decembrio III. 71.
Philagrio Lectori I. 175 176.
Epiſcopo III. 126.
Presbytero I. 84. 85.
Primati III. 89.
Philemoni Epiſcopo III. 251.
Philippo III. 183. 296.
Scholaſtico I. 44.
Philochriſto Epiſcopo III. 278.
Philoni II. 230.
Epiſcopo II. 160.
Illuſtri I. 138.
Presbytero III. 321.
Philotomo Comiti I. 287.
Philoxeno Archimandritæ II. 127.
Cenſus Cuſtodi II. 146.
Philumenio III. 25.
ἐγκλείστῳ II. 96.
Monacho III. 267.
Phocæ Lectori III. 202.
Photinæ & Dor - - - II. 31.
Pierio Comiti juniori II. 167. 368.
Senatori I. 316.
Pindaro Presbytero II. 215.
Pionio III 299. illuſtri III. 31. 32.
Piſimio Monacho II. 74.
Platoni Archimandritæ II. 57.
Plutarcho ἀξιολόγῳ III. 9.
Coriario II. 212.
Plutino Conſulari I. 51. 52. 53.
Pollioni διαψηφιστῇ II. 199.
Polychronio Diacono III. 11.
Presbytero III. 142.
Pompejo Diacono I. 72. 73 74.
Primo Hypodiacono IV. 19.
Priſcilliano Diacono I. 293.
Priſco III. 288. 289. 290.
Remp. gerenti II. 298.
Probatio Monacho III. 219-222.
Proclo Monacho III. 189.
πολιτευομένῳ I. Remp. gerenti I. 290.
Presbytero II. 26.

Pto-

* Ἀσκόρω, δύλοις. Coteler. 2. Patr. Apoſtol. p. 96.

Ptolemæo I. 272.
Συγκλητικῷ ſive ſenatori I. 1. 2. 3. 8-21.
Quirino Monacho II. 140.
Epiſcopo I. 203. 204.
Rhegino Archimandritæ II. 119.
Candidato II. 392.
Scriniario II. 150.
Rhodomino Presbytero III. 213. 214
Rufino III. 263.
Heſychaſtæ IV. 54.
Scholaſtico I. 67.
Romano Epiſcopo II. 155.
Monacho III. 298.
Sabino IV. 27.
Magiſtriano I. 243. 244.
Presbytero III. 7.
Saburio Comiti I. 258.
Scriniario II. 232.
Secundiano I. 200.
Secundo Caſtricio II. 281.
Seleucio Diacono I. 223. 224.
Serapioni Presbytero I. 134-136.
Severo expræfecto (ἀπὸ ἐπάρχων) III. 199.
Primati I. 303. 304.
Silvano Epiſcopo I. 98-102.
Presbytero II. 247.
Κοινοβιώτῃ I. 307.
Simoni Curſori II. 208.
Simplicio Exceptori II. 197.
Siſinnio Spathario I. 277.
Socrati Comiti II. 200.
Presbytero I. 322.
Socratio Exceptori II. 34.
Sophiano Scholario I. 236-238.
Sophronio I. 46. III. 260.
Monacho I. 34. 35.
Sophronio tribuno I. 167-172. II. 274.
Soſandro πριμισκρινίῳ I. 239. 240.
Soſicli Scholaſtico III. 139. 140.
Soſipatro tribuno II. 157.
Soſtheni Commentarienſi I. 309.
Soterícho Diacono II. 225.
Soterioni I. 96. 97.
Sozomeno I. 147. 148.
Stephanidi Comitiſſæ II. 218.
Strationi illuſtri I. 229.
Symmacho Comiti III. 44. 45.
Duci militum II. 165.
Leguminum venditori (ὀσπριοπώλῃ) II. 263.
Syriano IV. 50.
Monacho II. 63.
Tapiſco Diacono III. 75. 76. 77.
Tauriano ex præfecto II. 178.
Telemacho primati III. 225-227.
Teleſphoro ἐγκαύστῃ II. 192.
Primati I. 174.
Terentio Diacono lapſo ſed pœnitenti III. 228.
Teucro Diacono I. 250. 251.
Candidato II. 184.
Thalaſsio argentario I. 308.
Thalliano Illuſtri I. 279.
Thavmaſio ſ. Thavmaro Monacho III. 333.
Theocli IV. 51.
Presbytero III. 161. 162. 163.
Scholaſtico II. 229.
Theocliano I. 248.
Theoctiſto Referendario III. 1. 2. 3.
Theodoreto Monacho III. 90.

Theo-

Theodoriano I. 50.
Theodoro I. 165. 166.
Monacho II. 65. 76. III. 157. 158. 159. 160. IV. 25.
Presbytero II. 272.
Tribuno II. 286.
Theodoſiæ Moniali II. 116.
Theodoſio I. 133.
Lectori II. 202.
Diacono III. 42.
Monacho II. 66. 67.
Theodotioni I. 63-66.
Theodoto Diacono III. 26-29.
Presbytero II. 307.
Theodoto vel Athenogeni Comiti I. 326.
Theodoto Presbytero III. 138.
Theonæ Remp. gerenti I. 311. 312.
Theoni Monacho III. 72. 73. 74.
Theopempto Protectori I. 233.
Theophani Scholaſtico III. 188.
Theoph. Actuario (ἀ6άκ7ης) II. 207.
Cancellario I. 226.
Monacho II. 117.
Theophroni Diacono III. 277.
Thepompo Senatori I. 330.
Theoro vel Theodoſio Mon. II. 67.
Theoſebio II. 15.
Therino primati II. 174.
Monacho I. 222.
Theſſalio Diacono I 155. 313.
Collaboratori II. 301-303.
Thomæ (λογογράφῳ) ſcriptori III. 184. 185.
Thyrſo Monacho II. 29. 30.
Primicerio II. 238.
Thyrſo Scriniario I. 208. 209. 210.
Timoni Epiſcopo II. 2. 3. 4.
Timotheo Monacho IV. 59.
Hypodiacono I. 26--31.
Tito Diacono III. 186.
Trajano III. 258.
Adjutori II. 287.
Diacono III. 141.
Tryphoni Anhitecto I. 197. 198.
Tymboni vel Tryphoni Diacono III. 106.
Tyrboni Presbytero III. 15.
Valenti ſ. Valentiniano σκρίβωνι (ſcribæ) II. 204.
Valerio vel Hephæſtioni Presbytero II. 313.
Valerio vel Heortaſio Diac. II. 187.
Valerio Cubiculario. II. 180--183.
Venuſto Monacho I. 295.
Primati III. 178.
Viviano illuſtri III. 91. 92.
Vincentio aſcetæ II. 51.
Victori Archimandritæ II. 70.
Vitalio Hypodiacono IV. 29. 30.
Protectori II. 324.
Ulpiano Scholaſtico II. 219.
Urſacio ſ. Arſacio Ecdico III. 132.
Xanthippo Diacono II. 154.
Xenagoræ Diacono I. 38. 39. 40.
Xenodoro Decano (an Diacono) II. 293.
Xenoni I. 36.
Xenophonti Diacono II. 172. 173.
Presbytero III. 156.
Scholaſtico II. 279.
Zenobio Legato II. 246.
Zenoni Diacono II. 194. 195.
Decembrio II. 299.

Digitized by Google

Zephyriano I. 230.
Zoilo chartulario II. 275.
Zoſæ Aſcetæ II. 75.
Zoſario tribuno I. 55-58.
Zoſimiano Pro-Conſuli II. 251.
Zoſimiano Monacho I. 107.
Zoſimo IV. 46.
Caligario II. 203.
Oeconomo I. 32. 33.

INDEX EORUM

ad quos ſcripſit

ISIDORUS PELUSIOTA

Qui eodem quo NILUS tempore in Ægypto vixit.

Depromtus ex editione Epiſtolarum Iſidori Pariſ. 1638. fol.

A.

ABrahamio, lib. 1. 80.
Abrahamo Epiſcopo, lib. 5. 38.
Adamantio, lib. 1. 141. & l. 4. 57. 211.
Adamantio, lib. 5. 258.
Adamantino lib. 4. 75.
Ædeſio remp. gerenti, l. 5. 14.
Æmiliano Diacono, lib. 2. 83.
Æmiliano Presbytero, lib. 4. 172.
Aëtio, lib. 3. 159.
Aëtio Comiti, lib. 3. 141. 328.
Æſculapio Sophiſtæ, l. 4. 28. 31.
Ægyptio Presbytero, l. 5. 187.
Æliano, Epiſcopo, l. 5. 30. Scholaſtico, 108.
Æmiliano, l. 5. 410. 411.
Agatho, l. 1. 270.
Agathoni Presbytero, l 3. 296.
Agatho Presbytero, l. 3. 18. 27. 84. 160.
Agathodæmoni, l. 1. 435.
Agathodæmoni Grammatico, l 5. 55. 334. 439. 444. 454.
Agathodæmoni Grammatico, l. 3. 303.
Agelidi Nouatiano l. 1. 338. 339.
Alexandro l. 2. 194. 195. 196.
Alexandro Poëtæ l. 2. 89.

Ale-

Digitized by Google

Alexandro Poëtæ l. 5. 331. Presbytero, 523.
Alphio l. 3. 153. & l. 4. 202.
Alphio Epiſcopo l. 3. 150. 151. & l. 4. 230.
Alphio Presbytero l. 1. 239. 252. 253. 254. 255. 256.
Alphio Subdiacono l. 2. 56.
Alympio Scholaſtico l. 4. 221.
Alypio l. 2. 97. l. 3. 112. 180. 302. 398. & l. 4. 90. 118. 136. 138.
Alypio Epiſcopo l. 2. 223. & l. 3. 234.
Alphio l. 5. 498. Epiſcopo 171. 1. 3. 296. Presbytero 521. 522.
Alphino Subdiacono (fort. Alphio) l. 5. 8.
Monacho 386.
Alypio l. 5. 234. 463. 506. Scholaſtico, 253. 553. Remp. gerenti 42. Epiſcopo 347.
Amazonio l. 1. 234.
Ammonio l. 4. 48.
Ammoni l. 1. 351. 352. & l. 3. 82.
Ammonio l. 1. 12. & l. 2. 102. 189. 245. & l. 3. 3. 126. & l. 4. 61.
Ammonio Scholaſtico l. 1. 21. & l. 2. 166.
Ammonio Tribuno l. 3. 308.
Ammonio Scholaſtico l. 5. 9. 193. Lectori 533.
Ampelio Comiti l. 5. 455.
Ampelio Presbytero l. 1. 81.
Anatolio l. 1. 328. 329. & l. 2. 10. 28. 29.
Anatolio Diacono l. 4. 134. 137.
Anatolio l. 5. 115. Diacono l. 5. 43.
Andromacho Comiti l. 5. 173. 342.
Antiocho l. v. 1.
Anaſtaſio l. 1. 233.
Antiocho l. 1. 447. 448. 449. 450. & l. 2. 131. 267. & l. 3. 104. 231.
Antiocho Spadoni l. 1. 36.
Antiocho Scholaſtico l. 3. 7.
Antonio Scholaſtico l. 3. 351. 352.
Anyſio l. 2. 271.
Aphraſio Presbytero l. 2. 161.
Aphrodiſio Monacho l. 2 61.
Aphrodiſio Presbytero l. 2. 99. 138. & l. 3. 8. 332. 271. 274.
Aphthonio l. 3. 276.
Aphthonio Epiſcopo l. 3. 18.
Aphthonio l. 5. 218. 428.
Apollonio l. 2. 54. 214.
Apollonio Diacono l. 2 243.
Apollonio Epiſcopo l. 2. 31. 96. 198. 260. 270. & l. 3 58. 137. 138. 265. 273. 363. & l. 4. 189.
Apollonio l. 5. 556. Agricolæ 98. Epiſcopo 169. 370. 395.
Aquilæ lib. 1. 340.
Aquilæ l. 5. 195.
Arabiano Epiſcopo l. 1. 82. & l. 2. 39. & l. 3. 206.
Arabiano Epiſcopo l. 5. 309.
Archiæ lib. 1. 499. 500.
Archibio Presbytero l. 2. 234. & l. 4. 366.
Archontio l. 1. 272. 487. & l. 3. 76. 399.
Archontio Monacho l. 3. 42.
Archontio Presbytero l. 1. 30. 156. 161. 166. 374.

Archontio Rempublicam gerenti l. 3. 282. 301.
Artemio l. 1. 88.
Artenuphio Lectori l. 3. 171. 172. 17. & l. 4. 78. 80.
Archontio Presbytero l. 5. 27.
Artemidoro Presbytero l. 4. 161.
Artemidoro l. 5. 82.
Aſclepio l. 1. 188.
Aſclepio Epiſcopo l. 2. 88. & l. 3. 207. 319. 320. 321.
Aſclepio Sophiſtæ l. 3. 23.
Aſclepio Sophiſtæ (ſeu Æſculapio) l. 5. 76. 344 458. 465. 546. 547. 545.
Athanaſio l. 1. 144. 408. & lib. 2. 7. 30. 69. & l. 4. 82. 190.
Athanaſio Cœnobiarchæ l. 1. 117.
Athanaſio Presbytero l. 1. 476. & l. 2. 45. 81. 128. 162. 182. & l. 3. 19. 62. 169. 258. l. 4. 25. 191.
Athanaſio Diacono l. 5. 95. 388. 396. Presbytero l. 5. 138. 475. 330. 536. 541.
Auſonio l. 1. 165.
Auſonio Correctori l. 1. 116. 395. & l. 2. 25. 120. & l. 3. 9. 220. 263. 264. 315. 359. 369.
Auſonio l. 5. 204. 354. Correctori 212. 228. 418. 419. 420. 428.

B.

Baſilio lib. 4 142.
Benjamin Hebræo l. 1. 401.
Boëtho Monacho l. 5. 282.

C.

Caio lib. 2. 22.
Callimacho Comiti l. 1. 316.
Capitolino l. 1. 388.
Calliopio l 1. 191.
Candido l. 1. 399.
Candidiano l. 1. 489.
Carpo Presbytero l. 2. 114.
Caſio Presbytero l. 3. 126. 111.
Caſio Scholaſtico l. 2. 146. 149.
Caſiano Diacono l. 4. 121.
Caſio Magiſtratum gerenti l. 3. 157. 158.
Caſio Scholaſtico l. 5. 86. Presbytero 116.
Caſſio Remp. gerenti l. 5. 486. 381.
Caſſio Presbytero l. 3. 400.
Caſiano l. 4. 71.
Caſſiano Diacono l. 3. 402. 403.
Caſſiano Monacho l. 1. 309.
Caſſiano l. 5. 203.
Catiliano l. 1. 470.
Cæſario Comiti lib. 1. 66.
Chæremoni l. 1. 170. 276. 304. & l. 2. 10. & l. 3. 39. 295.
Chæremoni Diacono l. 3. 39. 209 290
Chæremoni l. 5. 150. 151. 373. 413. 539.
Chryſantho l. 1. 280.
Chryſæ clariſſimo l. 2. 78.
Chryſtodoro l. 1. 210. 211.
Cratino l. 3. 266.
Cratoni monacho l. 1. 74. 110.
Cononi Præſidi l. 1. 148.
Celſo l. 1. 346. 431.
Cercyrio l. 1. 251.
Clearcho l. 1. 279.
Cleobulo Comiti l. 1. 380.
Conſtantino l. 1. 496.
Criſpo l. 1. 24. 434.

Cynegio l. 1. 336. 471.
Cyrecio l. 1. 411. 420. 421. 429.
Cyrenio l. 1. 240. 267. 495.
Cyrenio Duci l. 1. 174. 175.
Cyrillo l. 1. 25. 393. 497.
Cyrillo Alexandrino l. 1. 310. 323. 324. 370.
Cyrillo Epiſcopo l. 2. 127. & l. 3. 306.
Cyrillo Epiſcopo l. 5. 79. 268.
Cyro l. 1. 57. 163. 197. 198. 369. 375. 376. 428.
Cyro Scholaſtico l. 5. 17. Monacho. 256. 322.
Presbytero 412.
Cyro Lectori l. 1. 100.
Cyro Monacho l. 1. 325. & lib. 3. 272.
Cytherio Sabelliano l. 1. 138.

D.

DAnieli Presbytero l. 3. 292. 311. 331. & l. 4. 44. 93.
Danieli Presbytero, l. 5. 22. 235. 345. 542.
Didymo lib. 1. 199. 121. 204. 205. 281. 330. 331.
Didymo Presbytero l. 2. 181. 182. & l. 4. 17.
Didymo Scholaſtico l. 4. 152.
Didymo Scholaſtico l. 5. 206. 207. Presbytero 28. 167. 433. 534.
Diogeni Diacono l. 3. 407.
Diogeni Magiſtriano l. 3. 389.
Diogeni Presbytero l. 3. 383. 413.
Diogeni Diacono l. 5. 75. 259. 464.
Dionyſio l. 2. 204. 216.
Dionyſio juveni lib. 1. 463.
Dionyſio Scholaſtico l. 4. 53.
Dionyſio Correctori l. 3. 9.
Dionyſio Presbytero l. 2. 232. & lib. 4. 45.
Dionyſio l. 5. 35. 141.
Digyptio (Ægyptio) Presbytero l. 4. 124.
Dioſcoro l. 1. 77. & l. 3. 244.
Dioſcoro l. 5. 274.
Diophanti Prætori l. 1. 31.
Domeſtio Medico l. 1. 391.
Domitio Comiti l. 5. 57. 528. Ejus liberis 163. 164.
Domitio Comiti l. 4. 30.
Domitio Diacono l. 4. 198.
Domitio l. 1. 214.
Donato l. 1. 208.
Dorotheo l. 2. 115. & l. 4. 19.
Dorotheo Comiti l. 1. 122. 123. 124.
Dorotheo Clariſſimo l. 3. 175. 252. 373. 381. 382. 394. & l. 4. 32.
Dorotheo remp. gerenti l. 2. 248.
Dorotheo Lectori l. 4. 46.
Dorothei filiis l. 3. 56.
Dorotheo Presbytero l. 1. 319.
Dorotheo Scholaſtico l. 4. 178.
Dorotheo Monacho l. 1. 2.
Dorotheo l. 5. 356. 357. Diacono medico, 191. Presbytero 252. Viro clariſſimo, 43. 250. 251. 273. 302. 379. 401. 568.
Doſitheo l. 1. 32.
Doſitheo Archimandritæ l. 1. 392.
Dracontio Presbytero l. 1. 248.

Digitized by Google

E.

ECdicio lib. 1. 394.
Elaphio Epiſcopo l. 5. 201.
Eliſæo Monacho l. 3, 15. 16. 386.
Epagatho Presbytero l. 1. 48.
Epicteto l. 1. 249. & l. 4. 156.
Epimacho l. 2. 150.
Epimacho Lectori l. 2. 70. & l. 4. 6. 151. 62. 103. 106.
Epimacho Scholaſtico l. 3 378.
Epiphanio l. 4. 115.
Epimacho l. 5. 490.
Epiphanio l. 5. 177. Diacono 58. 111. 112. 362. 363.
Epiphanio l. 4. 115.
Epiphanio Diacono l. 2. 66.
Ermiſandro l. 5. 312.
Eſaiæ l. 5. 189. 190. 195. 264. 368. 409. 429. 513. 514. 549.
Eſaiæ l. 1. 482. & l. 2. 197. 217. & l. 3. 196. 348 357. 358. & l. 4. 8.
Eſaiæ militi, lib. 1. 78. 167. & 2. 190. 191. 203. 292. & l. 3. 32. 52. 155. 307. & l. 4. 187.
Evagrio Diacono l. 1. 251.
Evangelo l. 1. 16.
Eubulo l. 1. 261.
Eudæmoni l. 3. 115. 243. 256.
Eudæmoni Diacono l. 2. 40. & l. 4. 225.
Eudæmoni Presbytero l. 4. 99.
Eudæmoni Lectori l. 2. 165.
Eudæmoni Scholaſtico l. 2. 86.
Eudæmonio Diacono l. 3. 9.
Eulampio l. 1. 64. 65. 297.
Eulogio l. 1. 257. 589. 312. 202. & l. 3, 184. 236. & l. 4. 83. 163. 176.
Eulogio Lectori l. 2. 77.
Eulogio Presbytero l. 2. 85.
Euoptio Epiſcopo l. 2. 215.
Euſebio Epiſcopo l. 1. 26. 28. 30. 37. 112. 113. 119. 151. 177. 285. 215. 250. 341. 425. 492. & l. 4. 73.
Euſebio Presbytero l. 1. 10.
Euſtathio l. 1. 156. 223. 332. 345. 561. & l. 2. 124. 153. 157. 158. 171. 172. 252. 253. 295. & l. 3.
Euſtathio Diacono l. 2. 100. & l. 3. 369.
Euſtathio Presbytero l. 2. 216. 43. 170. 296. 297. & l. 3. 221.
Euſtephio l. 4. 128.
Eutocio Diacono l. 2. 19. 23.
Eutonio l. 1. 206. 234. 305. & l. 3. 34.
Eutonio Diacono l. 1. 95. 105. 286. 335. 477. 491. & l. 2. 131. 107. 112. 132. 144. 147. 148. 245. 257. 258. 282. 294. & l. 3. 4. 5. 60. 83. 107. 108. 109. 121. 147. 148. 149. 168. 174. 181. 203. 247. 266. 280. 281. & l. 4. 24. 37. 50. 77. 116. 159.

F.

FLlorentino lib. 1. 227. 486.
Fideli Diacono l. 4. 109.

G.

GErmano lib. 3. 291.
Germano Comiti l. 3. 377.
Geleſio Duci l. 1. 99.
Gerontio l. 1. 294.
Gigantio l. 1. 257.

Gor-

Gorgonio l. 1. 59. 60.
Gotthio l. 2. 10.
Gotto l. 2. 274.
Gregorio Epiſcopo l. 1. 125.

H.

HArpocræ Scholaſtico lib. 2. 228
Harpocræ Sophiſtæ l. 3. 37. 154. 345. 393. & l. 4. 55. 91. 140.
Harpocræ Sophiſtæ, ſeu Rhetori l. 5. 48. 52. 80. 102. 110. 124. 125. 162. 185. 198. 199. 217. 223. 348. 349. 351. 380. 415. 423. 424.
Heliæ l. 1. 430. & l. 3. 286. & lib. 4. 167.
Heliæ Diacono l. 4. 94. 122. 141. 149. 173.
Heliæ Diacono l. 5. 139. 146. 178. 265. 269. 291. 292. 552. Presbytero. 467.
Heliæ Monacho l. 1. 91. 115.
Heliæ remp. gerenti l. 2. 248.
Helioni Monacho l. 1. 71. 72.
Heraclio Epiſcopo l. 2. 32. & lib. 3. 72. 292.
Heraclio Diacono l. 1. 263.
Heraclidi Epiſcopo l. 1. 19. 182. 183. & l. 2. 74. 220. 241. 242. & l. 3. 10.
Heraclidi Presbytero l. 1. 153. & lib. 2. 164.
Hermio Comiti l. 3. 237.
Hermiæ l. 4. 101.
Hermiæ Grammatico l. 3. 350.
Hermino clariſſimo l. 3. 373.
Hermino Comiti l. 1. 18. 23. 126. 136. 229. 230. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 287. 288. 317. 334. & l. 2. 137. 219. 235. 236. 237. 238. & l. 3. 195. 253. 235. 370. 375. & l. 4. 29. 66.
Hermociano Diacono l. 1. 237.
Hermogeni Epiſcopo l. 1. 419. & l. 2. 21. 51. 101. 139. 178. 199. 200. 208. 209. 210. 218. 262. 276. 277. & l. 3. 20. 21. 29. 99. 103. 130. 159. 362. 367.
Heroni l. 3. 332. & l. 4. 119. 223.
Heroni Monacho l. 3. 257.
Heroni rempublicam gerenti l. 3. 336.
Heroni Diacono l. 1. 200.
Heroni Scholaſtico l. 1. 422. & l. 3. 6. 215. & lib. 4. 16. 35. 72. 85. 171. 208.
Heroni Presbytero l. 4. 76.
Heſychio Clariſſimo l. 2. 156.
Heraclidi Presbytero l. 5. 290. Epiſcopo 270.
Heraclio l. 5. 450.
Hermino Comiti l. 5. 106. 107. 249. 270. 276. 277. 299. 300. 341. 356. 357. 371. 400. 472.
Hermogeni Epiſcopo l. 5. 2. 30.
Heroni l. 5. 352. 353. 407. 433. Scholaſtico, 73.
Presbytero, 67. 104. 319. 460. 538.
Epiſcopo, 527. remp. gerenti. 469.
Hieraci Diacono l. 5. 60. 64. 85. 99. 100. 135. 136. 158. 175. 176. 184. 235. 237. 356. 357. 371. 404. 416. Viro Clariſſimo 313. Presby-

Digitized by Google

bytero 321. 322. 323. 500.
Hieracioni (forte Hieraci) l. 5. 15.
Hieraci l. 1. 469.
Hieraci Clariſſimo l. 1. 20. 55. 162. & l. 2. 275. & l. 3. 344. 361. 73. 392. & l. 4. 43. 134.
Hieraci Presbytero l. 2. 53 & l. 3. 35. 198. 223. 278. 316. 388. & l. 4. 14. 43. 165. 181.
Hieraci Diacono l. 4. 104.
Hieraci Medico l. 2. 168.
Hieroni l. 1. 481.
Hierio l. 2. 14.
Hymetio l. 1. 97.
Hypatio l. 4. 130.
Hypatio l. 5. 396 529. remp. gerenti 120.

I.

Iacobo Lectori l. 5. 126. 230. 236. 359.
Ieſio remp. adminiſtranti l. 5. 416.
Incerto lib. 3. 202. 376.
Ioanni Diacono lib. 5. 62.
Ioanni Scholaſtico l. 5. 148.
Ioanni Eremitæ l. 1. 75. 76.
Ioanni Diacono lib. 2. 50. & l. 4. 58. 164. 168.
Ioanni Militi l. 1. 326. 327.
Ioanni Monacho l. 1. 130.
Ioanni Scholaſtico l. 2. 82. 163.
Ioſepho l. 1. 372.
Ioſepho Presbytero l. 2. 9.
Ioſepho Presbytero l. 5. 297.
Ironi Scholaſtico l. 1. 142.
Iſchirioni l. 5. 261. 291. 480. Scholaſtico 13. Diacono 155. Presbytero 397
Iſchirioni l. 2. 58. & l. 3. 117.
Iſchirioni Presbytero l. 2. 33. l. 3. 334. 335. & lib. 4. 63. 216.
Iſidoro lib. 1. 278. 485. & l. 4. 126.
Iſidoro Diacono l. 1. 337. 403. 426. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 467 & lib. 2. 169. 176. 186. 188. 239. 254. 272. & lib. 1. 22. 77. 78. 89. 95. 106. 110. 118. 120. 125. 128. 129. 152. 176. 204. 249. 250. 251. 318. & l. 4. 5. 100. 146. 148. 153. 182. 204.
Iſidoro Epiſcopo l. 1. 89. 90. & lib. 2. 224. 225. 226. 263. l. 4. 1. 7. 10. 17. 120. 169. 220.
Iſidoro Præfecto. l. 1. 299.
Iſidoro Presbytero lib. 1. 120. 221. 222. & lib. 2. 18. 94. 95. & l. 4. 26. 123.
Iſidoro Scholaſtico l. 2. 289. & l. 3. 57.
Iſidoro l. 5. 477. Diacono 32. 33. 39. 197. 294. Presbytero. 7. 394. Epiſcopo 156. 172. 179. 288. 289. 308. 318. 335. 459. 474. 557.
Iuniæ l. 2. 8.
Iunioribus Monachis, l. 1. 474.

K.

Kalliopio Presbytero lib. 1. 73.

L.

Lampetio l. 1. 192. 193. 350. & l. 3. 114.
Lampetio Epiſcopo l. 2. 71. 79. 122. 192. 206. 221. 222. 264. & l. 3. 46. 47. 48. 53. 131. 132. 182. 193. 200.

200. 214. 240. 241. 346. 367. 409.
Lampetio Diacono l. 3. 313. 390. 391. & l. 4. 3.
Lampetio Monacho l. 1. 13. 52.
Lampetio l. 5. 486. Diacono 41. 74. 255. 518. Epiſcopo 165. 171. 192. 482.
Lamprepio Diacono lib. 5. 365. forte Lampetio, vel contra.
Læandro l. 1. 271. 272. 303.
Leonidi l. 1. 362. 365. 366.
Leontio l. 1. 104. & l. 3. 360.
Leontio Epiſcopo l. 1. 83. 84. 159. 262. 297. 315. 451. 451. & l. 2. 98. & l. 3. 87. 88. & l. 3. 387. & l. 4. 110. 113.
Leontio Diacono lib. 1. 409. & l. 4. 141.
Leontio Magiſtriano lib. 3. 229.
Leontio Epiſcopo l. 5. 2. 21. 37. 171. 180. 414. 435.
Lucæ clariſſ. l. 5. 281. 421.
Lucæ Archimandritæ l. 1. 3. 8.
Lucæ Cœnobiarchæ l. 1. 298.
Lucæ Monacho l. 1. 260.
Luciano l. 4. 84.
Lucio Archidiacono Peluſii l. 1. 69. & l. 4. 188.
Lycænæ l. 1. 176.
Lyſimacho l. 1. 355. 385.

M.

Macario Epiſcopo lib. 1. 202. & lib. 2. 55.
Macario Epiſcopo l. 5. 442.
Macario Presbytero l. 3. 329.
Macrobio l. 5. 144.
Marciano Presbytero l. 5. 61. 90. 91. 330. 340.
Marciano l. 4 147.
Marathonio Monacho l. 1. 190.
Marco l. 2. 109 & l. 4. 42.
Marco Monacho l. 1. 173.
Maroni l. 1. 38. 69. 70. 118. 145. 223. 272. 428. & l. 2. 10. 16. 20. 22. 28. 29. 61. 123. 124. 153. 157. 158 171. 172. 230. 252. 253. 265. 295. & l. 3. 2. 39. 61. 167. 221. 222. 275. 295. 333. 366. 484. 406. 412. & l. 4. 184.
Maroni Epiſcopo l. 4. 174.
Marcioni Presbytero, ſi forte idem, l. 5. 378.
Maroni Presbytero l. 1. 269. & l. 2. 140. & l. 3. 100. 101. 105. 116.
Maroni l. 5. 29. 34. 53. 77. 84. 115. 113. 122. 311. 326. 327. 373. 384. 385. 402. 413. 473. 476. 488. 489. 512. 524. 539. 545. 567.
Martiano l. 1. 116. & l. 4. 184.
Martiano l. 1. 347. 381. 382. 460. & l. 2. 124. 153. 157. 158. 171. 172. 233. 252. 253. 225. 295. 275. 333. 366. 412.
Martiniano Presbytero l. 1. 175. & l. 3. 185. 322. 410.
Martiniano Presbytero l. 4. 96. 97.
Martyrio l. 5. 399. 443.

Digitized by Google

Martyrio l. 1. 164. 207.
Martyrio Epiſcopo l. 1. 45.
Martyrio Lectori l. 3. 24.
Martyrio Presbytero l. 3. 162. 163. 309. 355. 356.
Maximo Philoſopho Gentili 96.
Menæ Diacono l. 4. 72.
Menæ Scholaſtico l. 1. 46.
Menæ Diacono l. 5. 134. 443.
Monialibus crebro in Urbem commeantibus l. 1. 367.
Moyſi Epiſcopo l. 1. 44.
Moyſi Diacono l 5. 447.

N.

NEmeſio l. 5. 36.
Nemeſio l. 2. 134. & l. 4. 39.
Nemeſio Prætori l. 1. 47.
Nemeſiano Magiſtriano l. 4. 81.
Nemeſſiano Scholaſtico 339.
Nilammoni Scholaſtico libr. 5. 561.
Nilammoni Scholaſtico l. 1. 3.
Nilammoni l. 4. 150.
Nilammoni Diacono l. 3. 364.
Nilammoni Monacho l. 4. 98.
Nilammoni Presbytero l. 3. 293.
Nilammoni Scholaſtico l. 3. 242. 194.
Nilammoni Diacono Medico l. 3. 71.
Nilammoni & Nilammoni l. 3. 288.
Nilo Scholaſtico l. 5. 130. 141. 145. 157. 240. 241. 272. 287. 391. 438. 487. 492. 516.
Nilo l. 1. 5. 56. 137. 219. & l. 2. 119. & l. 2. 160. & l. 3. 69. 139. & l. 4. 151. 158. 167. 179. 193.
Nili filiis l. 1. 171.
Nilo Diacono l. 3. 65. 66. & l. 4. 127.
Nilo Grammatico l. 3. 205.
Nilo Monacho l. 1. 80. 427. 278.
Niloni l. 4. 108.

O.

OLympiodoro lib. 2. 256. & lib. 4. 27. 186.
Olympio l. 5. 387. 477. Presbytero 105.
Olympio Comiti l. 1. 377. 378.
Olympio Diacono l 2. 24.
Olympio Presbytero, Scholaſtico lib. 4. 205.
Olympiodoro l. 5. 202.
Ophelio Grammatico, ſeu Scholaſtico l. 5. 66. 121. 133. 200. 337. 430. 439. 517. 544. 558.
Ophelio Grammatico l. 1. 11. 86. & l. 2. 42. 55. 319. 255. 273. & l. 3. 31. 70. 92. 93. 94. & l. 4. 105. 112. 162. 200.
Ophelio Scholaſtico l. 2. 154. 201.
Oribaſio Medico l. 1. 437.

Ori-

Orioni l. 1. 264. 293. 374. & l. 3. 136. & l. 4. 41.
Orioni Diacono l. 2. 16.
Orioni Monacho l. 1. 181. 194. 195. 468. & l. 2. 159. 268. & l. 3. 45. 338. & l. 4. 137. 155.
Orioni l. 5. 193. Monacho 195.

P.

PÆonio lib. 277.
Pachonio Monacho l. 1. 129.
Palladio l. 1. 190. 431. 446. & l. 2. 57. 60. 180. & l. 3. 4. 9. 61. 73. 79.
Palladio Diacono l. 1. 400. 407. 414. 456. 457. 473. & l. 2. 27. 145. 187. 249. & l. 3. 213. 216. 239. 312. 405. & l. 4. 229.
Palladio Subdiacono l. 1. 373. & lib. 3. 144.
Palladio Epiſcopo l. 1. 321. & l. 2. 284. & l. 3. 140.
Palladio Lectori l. 4. 228.
Palladio l. 5. 6. 34. 117. Lectori 525. Sub-Diacono 7. Diacono 31. 93. 132. 194. 225. 333. 369. 405. 427. 446. 503. 526. 550.
Pamprepio Diacono lib. 2. 17. 76. & lib. 3. 238.
Pampretio Diacono lib. 2. 130. & lib. 3. 226.
Panellio l. 4. 87.
Panſophio l. 1. 371.
Paniophio Archidiacono l. 1. 157.
Panſophio Diacono l. 1. 49
Paulo l. 5. 46. 137. 214. 248. 303. 325. 374. 375. 377. 390. 452. 453. 516. Monacho, 174. 490. Hypodiacono, 44. Diacono, 83. 88.
Anachoretæ, Presbytero 131.
Paulo l. 1. 27. 268. & l. 2. 100. 106. 116. 129. 142. 143. 207. & l. 3. 33. 43. 55. 74. 96. 119. 122. 124. 135. 183. 191. 192. 212. 254. 357. 268. 34. & l. 4. 34. 47. 86. 132. 226.
Paulo Cœnobiarchæ l. 1. 49.
Paulo Diacono l. 1. 475.
Paulo Sub-Diacono l. 3. 165. & l. 4. 54.
Paulo Presbytero l. 2. 62. 73. & l. 3. 51. 277. 354. & l. 4. 95.
Paulo Monacho l. 3. 232. 233.
Paulo Tribuno l. 3. 347.
Patrino Monacho l. 1. 14 58.
Pelagio Monacho l. 1. 314.
Pelagio Diacono l. 2. 83.
Peluſiotis l. 1. 176.
Peluſii Cœnobitis l. 1. 154.
Peluſienſi Monaſterio l. 1. 156.
Peluſiotis Monachis l. 1. 220.
Peluſii Magiſtratibus l. 1. 275.
Petro l. 1. 15. 278. 285. 290. & l. 2. 36. 213. 251. & l. 3. 123. 170. 246. 279. 394. 500. 411. & l. 4. 38. 41. 92. 217.
Petro Correctori l. 3. 145.
Petro Lectori l. 3. 177. 305.

Petro Monacho l. 3. 199. 208. & l. 4. 36.
Petro Scholaſtico l. 3. 133. 310. 314. 395. & l. 4. 56. 185.
Petro Zenobiarchæ l. 1. 258. 28.
Petro l. 5. 16. 20. 101 127. 159. 278. 280. 304. 305. 500. 516. 560. 566. Scholaſtico, 209. 239. 554. Lectori, 555. Monacho, 271. 364. Correctori, 383. Remp. gerenti. 543.
Phariſmanio Eunucho Palatii 87. 231.
Philagrio l 4. 33. 81.
Philetrio l. 4. 102.
Philippo Monacho l. 1. 41.
Philitrio l. 4. 89. 177.
Philoxeno Magiſtro l. 2. 286.
Pœmenio Presbytero l. 2. 179.
Piſto Diacono l. 2. 87.
Polychronio l. 4. 59.
Pomaſio l. 1. 364.
Phrontino Monacho l. 1. 98.
Priſco Cappadoci l. 1. 158.
Presbyteri adjutoribus Diſcipulis l. 3 287.
Proæreſio l. 1. 295. 196.
Proæreſio Scholaſtico l. 1. 208.
Proeſchio προεχίῳ Scholaſtico l. 4. 125.
Prunichio l. 1. 33. 34.

Q.

Quintiniano Monacho l. 1 224.
Quintino Monacho l. 1. 302.
Quintiniano l. 1. 390.

R.

Rufino lib. 1. 176.
Rufino Prætorii præfecto l. 1. 489.

S.

Salomoni lib. 1. 433.
Salluſtio l. 1. 464.
Sandalariis Alexandrinis Monialibus lib. 1. 87.
Sereno l. 1. 186. 196. 235. 236. 238. 282. 354. 363. 462. & l. 2. 104. 105. & lib. 3. 38. 325. 326.
Sereno Tribuno lib. 1. 186. 187. 413. 429. 466. & l. 2. 279.
Sereno Tribuno Notario l. 2. 291.
Sereno Diacono l. 3. 217.
Serapioni Correctori l. 2. 15.
Serapioni Epiſcopo l. 3. 44.
Serapioni l. 5. 361.
Senatui l. 1. 226.
Seleuco lib. 1. 342. 356. 357. 358. 359.
Scholaſtico l. 1. 386. 387.
Seuero l. 1. 368.
Sereno l. 5. 403. 406. 431. Diacono, 44. 94. 143. 318. 468. 504. 526.

Digitized by Google

526. Tribuno, 142. 139. 563. 564.
Simplicio l. 1. 127. 225.
Siluano l. 1. 543. 344. 348. 349.
Sorano Comiti l. 1. 228.
Soſandro l. 1. 213.
Sozomeno, præfecti domeſtico l. 1. 300.
Strategio Duci l. 1. 133.
Strategio, Epiſcopo nuper inſtituto lib. 1. 11.
Strategio Monacho l 2. 72. 266. & lib. 3. 98. 225. 227. 228. 324. & lib. 4. 119.
Strategio Lectori l. 1. 50.
Strategio Monacho l. 5. 216. 486. 495. 519. 520.
Strategio Scholaſtico l. 2. 179. & l. 3. 327.
Symmacho l. 5. 10. 310.
Symmacho l. 1. 152. 265. 455.
Symphoro l. 1. 353.
Synesio l 1. 241. 418. 383.
Synesio Epiſcopo l. 1. 232.
Synodio l. 1. 493.
Syrioni l. 3. 25.
Syroni l. 3. 13.

T.

TArasio Iſauro lib. 1. 160.
Tauro Præfecto l. 5. 40.
Tauro Hyparcho l. 3. 94. 365.
Thabenneſiæ Monachis l. 1. 93.
Thalasſio Monacho l. 1. 320.
Thaſeleo l. 1. 143.
Thaumaſio l. 1. 402.
Theano l. 1. 461.
Theoctiſto l. 3. 11. 12. 13. 14.
Theodoro l. 2. 193.
Theodoro Auguſtali l. 3. 50.
Theodoro Diacono l. 3. 12. & l. 4. 64 65.
Theodoro Clarisſimo l. 3. 289.
Theodoro Scholaſtico l. 1. 470. 488. & l. 2. 103 & l. 3. 40. 41. 42. 112. 164. 179. & l. 4. 11. 33.
Theodoſio l. 1. 453. & l. 4. 107.
Theodoſio Diacono l. 1. 404. 405. 406. l. 4. 206.
Theodoſio Epiſcopo l. 2 52. 231. 246. 247. & l. 3. 17. 74. 75. 127. 142. 201. 330. 245. 337. 397. & lib. 1. 45.
Theodoſio Presbytero l. 2. 91. 92. 125. 141. 173. 174. 259. 290. & l. 3. 349. 371. 385. & l. 4. 160. 180.
Theodoſio Scholaſtico l. 1. 306. 396. & l. 2. 63. 229. 280. 281. 288. 299. 300. & l. 3. 185. 283. & l. 4. 192.
Theodoſio Imperatori l. 1. 35. 311.
Theodoſio Monacho l. 1. 39.
Theodoſio l. 5. 306. 440 490. Scholaſtico, 149 283. Presbytero, 211. 398. 457. Epiſcopo, 23. 30.

Theodoro Scholaſtico l. 5. 97. 115. 119. 140. 232. 238. 343. 483. 484. Diacono 219. Anachoretæ. 389. Præfecto, 371. Auguſtali, 462.
Theodulo l. 1. 53.
Theodoto Presbytero l. 2. 177. 285. 287.
Theognoſto l. 1. 209. 301. & l. 4. 139.
Theognoſto Diacono l. 4. 67.
Theognoſto novo Monacho l. 1. 101.
Theognoſto Presbytero l. 2. 1. 155. 212. 393. & l. 3. 68. 146. 147.
Theognoſto l. 5. 271. 388. Presbytero, 367. 479.
Theoni l. 5. 437. Scholaſtico 314. 315. Presbytero, 59. 266. 267. Epiſcopo 92. 160. 161. 196. 227.
Theophani l. 5. 551.
Theophilo l. 3. 114.
Theopempto Presbytero l. 5. 508. 509.
Theopompo lib. 5. 129.
Thomæ Monacho l. 5. 123. 147.
Timotheo l. 1. 7. 8. 9. & l. 2. 136.
Timotheo Lectori l. 1. 4. 67. 68. 79. 102. 103. 106. 107. 114. 121. 131. 132. 146. 147. 218. 322. 415. 416. 417. 438. 454. 494. & l. 2. 3. 4. 5. 47. 48. 49. 68 96. 126. 133. 135. & l. 4. 195.
Thimotheo Clariſſimo l. 3. 353. 384.
Timotheo l. 5. 168. 170. 274. Scholaſtico 254.
Theoni l. 1. 39. 274. 360. 439. 472. 498. & l. 3. 186. 187. 118. 317. 342. & l. 4. 21. 51.
Theoni Epiſcopo l. 2. 84. 121. 184. 260 & l. 3. 299.
Theoni Presbytero l. 3. 372.
Theoni Scholaſtico l. 4. 23.
Theologio Diacono l. 4. 60.
Theologio Scholaſtico l. 1. 54.
Theopempto Epiſcopo l. 3. 284. 285.
Theopompo l. 3. 63.
Theopompo Monacho l. 1. 62.
Theopompo Tribuno l. 1. 31.
Thophronio l. 1. 180.
Theophilo l. 1. 23. 458. & lib. 2. 64. 67. 117. 118. 167.
Theophilo Lectori l. 2. 151.
Theophilo Subdiacono l. 3. 91. 340.
Theophilo Nauclero l. 1. 155.
Thomæ l. 1. 424.
Thomæ Comiti l. 1. 161.
Thomæ Monacho l. 1. 92. & l. 3. 178. & l. 4. 215.
Thearſio l. 1. 389. 459.
Titiano l. 1. 291. 292.
Triboniano Epiſcopo l. 1. 149.
Tubæ Militi l. 1. 40.

V.

Valenti lib. 5. 534.
Valentino Presbytero l. 4. 218.

Valentiniano Presbytero l. 1. 417.
Varſenuphio l. 4. 212.
Vranio Diacono l. 4. 131.
Vranio Diacono l. 5. 226. 203.
Urſenorio l. 5. 355. Urſenophio eſt 502. & forte Arſenuphius l. III. & IV.
Urſenuphio Lectori l. 3. 219. & l. 4. 70.
Urſenuphio Lectori l. 2. 240.

Z.

Zacchæo lib. 1. 397. 398.
Zenodoro l. 1. 203.
Zenoni l. 4. 22.
Zenoni Diacono l. 2. 111.
Zenoni Monacho l. 3. 408.
Zenoni Presbytero l. 1. 212. 216. 217. & l. 2. 250. & l. 3. 190.
Zenoni l. 5. 286. 448. 466.
Zoilo Presbytero l. 1. 168. 169. & l. 4. 88.
Zoſimo l. 1. 22. 61. 118. 128. 134. 135. 140. 184. 223. 313. 347. 382. 436. 465. & l. 2. 38. 41. 124. 153. 157. 158. 171. 172. 130. 252. 253. 295. & l. 3. 39. 61. 97. 275. 295. 333. 366. 406. & l. 4. 2. 3. 4. 170. 184. 220.
Zoſimo Presbytero l. 3. 333. & l. 2. 9. 28. 29. 44. 59. 65. 75. 80. 108. 113. 185. 295. 261. 298. & l. 3. 1. 54. 59. 67. 80. 81. 90. 113. 134. 143. 189. 210. 218. 224. 235. 248. 260. 261. 323. 340. 368. 401.
Zoſimo Librigero βιβλιοφόρῳ l. 3. 86.
Zoſimo Presbytero l. 5. 4. 11. 13. 24. 29. 34. 53. 57. 77. 81. 84. 105. 122. 210. 213. 231. 257. 260. 311. 324. 326. 329. 346. 358. 393. 402. 413. 427. 426. 436. 441. 445. 476. 491. 496. 507. 510. 511. 531. 532. 539. 562. 569.

F I N I S.

335

LEONIS ALLATII
De
PSELLIS,
ET EORUM SCRIPTIS
Diatriba,

Ad Nobiliſſimum & eruditiſſimum VIRUM

JACOBUM GAFFARELLUM,

D. Ægidii Priorem.

Huic editioni ad Romanam Maſcardi A. MDCXXXIV. recuſæ, acceſſerunt notæ & ſupplementa quædam, tum

MICHAELIS PSELLI

Διδασκαλία παντοδαπὴ

Sive

De omnivaria Doctrina

Capita & quæſtiones ac reſponſiones CXCIII.

Ad MICHAELEM DUCAM Imp. CPol.

Ex Apographo Lindenbrogiano, quod exſtat Hamburgi in Bibl. S. Johannis. Græce nunc primum editæ & latinè verſæ

à

JO. ALBERTO FABRICIO.

HAMBURGI,

Apud THEODOR. CHRISTOPH. FELGINER.

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Googl

333

CLARISSIMO VIRO
JOHANNI HUDSON,
Bibliothecæ Bodlejanæ Præfecto Humaniſſimo atque intelligentiſſimo,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

QVamvis ſuo jure tibi non deberetur præſens Allatii libellus, quem beneficio Tuo primum inſpicere mihi licuit, rariſſime hactenus obvium & pridem etiam Lambecio tum alibi tum inter Cæſareos librorum theſauros incaſſum quæſitum, merito igitur cum conceptiſſimis gratiis jam iterum ad Te à me ablegatum: tamen jampridem publicum aliquod amoris & obſervantiæ in Te meæ pignus à me requirebat Tua in me ſingularis humanitas multis mihi cognita documentis ſingularisq; alacritas ac promtitudo promovendi bonas literas quas valde amo, Tu vero colis etiam atque exornas pulcherrimis monumentis atq; editionibus præſtantiſſimorum utraq; lingva Scriptorum, ut multiplicibus modis Tibi obſtringas omnes quotquot ubiq; terrarum ſunt ſtudiorum alumnos, non illos tantum qui Academiarum matrem Oxoniam adeunt, celebrium in ea Virorum atq; in his Tua & incomparabilis cui præes Gazæ fama acciti atq; illecti, qui humanitatem Tuam licet omnes communi ore prædicant, tamen ſimul fatentur prædicare ſe ſatis non poſſe. Accipe igitur hoc à me Allatii ſcriptum una cum addito à me auctario, Nomini conſecratum Tuo patereq; eſſe interpretem meæ in Te voluntatis cultusque quo Te & amicitiam Tuam ac virtutem proſequor. Deus ter Opt. Max. faxit ut diu rem locupletes literariam, extinctisq; intra breve retro tempus nimis multis eheu Angliæ Tuæ literatæ luminibus, ſerus accenſearis. Vale. Scripſi Hamburgi Idibus Decembr. Anni Chriſtiani cIↄ Iↄ ccxI.

Digitized by Google

Nobiliſſimo & Eruditiſſimo VIRO

JACOBO GAFFARELLO,

D. Ægidii Priori

Leo Allatius S.

DIATRIBA mea de Pſellis, mihi inter mitiora ſtudia aliud agenti, ac nihil ejuſmodi cogitanti è calamo excidit. Eam publici juris facere vix unquam in animum induxiſſem, niſi Tu, Eruditiſſime Gaffarelle, qui innata ingenii præſtantia, ac ſubtilitate, de rebus, quæ ad literas ſpectant, non ſecus perfecte, atque de cæteris æquiſſime ſemper pronuncias; qui multiplici illa lingvarum, ac diſciplinarum varietate, quæ Te ſeculo noſtro commendatiſſimum effecit, veluti lapis Lydius, uniuscujusque æſtimationem exploras; perquam idoneus atque efficax ſvaſor acceſſiſſes. Quamobrem, cum iſthæc mea Lucubratio Te jam, ut qui ab illo tempore, quo ipſam Romæ inter meas ſchedulas evoluiſti, laudatorem habuerit; majorem etiamnum in modum deſidero, ut & Te fautorem, mox ac Dominum nanciſcatur; ſperans plurimum inde nominis illi conciliatum iri, ſi Tu, qui tot jam Libros feliciter edidiſti; tot graviſſimos Auctores ex inſtructiſſima illa Scriptorum lingvæ ſanctæ Bibliotheca, quam ab ejus, quæ Pici Mirandulani quodnam fuerat, naufragio, immenſo tibi ſumptu comparaſti, in lucem proferre, ac veluti è tenebris eruere ſatagis, hos quoque præſtantes Viros, atque univerſam Pſellorum familiam quam primus explico, ordinoque, tuam in clientelam acceperis. An non vides Vir præſtantiſſime, hoc meo conatu rem melius eſſe, quam ipſe putaram? Dum enim de Pſellis agitur, Simeoni Metaphraſtæ proſpere omnia proceſſere. Lætari ſiquidem univerſi poſſunt, hominem de Hiſtoria Eccleſiaſtica tam bene promeritum miſereque à recen:ioribus acceptum, nunc primum dignitati, auctoritatique reſtitutum, in theatrum accedere. Nemo eſt, in quem tam acriter, ſubdoleque hominum ingenia luſerint: in mille formas, eorum incuria, mutatus ille, Chamæleontis inſtar verſicolor, prodiit. Hinc eum Religioni nomen dediſſe, & inter religioſos cœtus, honoribus, ac dignitatibus decoratum autumant; quem tamen nec ſugiſſe nuptias, & negotiis civilibus, atque aulicis adhæſiſſe, certo certius eſt. Sunt qui eum & ſi mediæ ætatis Scriptorem, antiquiſſimum nihilominus fecerint, ſunt & qui recentiſſimum: multi Virum ſane nobilem, & magnis opibus præditum, miſerum, inopemque atque unum de trivio, &, ſi DEO placet, Ludimagiſtrum impudentiſſime blaterant. Aliqui ex pluribus, iisque diverſis, neque unius fidei hominibus, unum nobis variis inductis formis, & membris undique collatis, in monſtrum deformarunt; contrario à Zeuxide exemplo, qui è Virginibus formoſiſſimis, quas ille delegerat, Helenæ ſimulacrum, egregium ſcilicet muliebris pulchritudinis opus, depinxerat. Nec minus alia ſexcenta, quæ quamvis obiter in Diatriba attingam, quia tamen longiorem ſermonem expoſcunt, ſingulari Tractatui à me deſtinantur. Diatribam itaque hanc ad Te mitto, ea conditione, ut illam tuis notis, atque Obſervationibus ipſis, quas in perluſtrandis omnibus Venetorum Bibliothecis, opimas, ut æſtimandum eſt, collegiſti, ornatiorem efficias, reddasque etiam auctiorem. Nam ipſe, dum alio, atque alio peregrinator advolo; advenantibus libris curioſa ſedulitate obviam procedo, ſatisque pertinaciter,

Digitized by Google

naciter, quidquid in eis eſt, evolvens, ſingularia quæque memoriæ mando; tum demum domi, congeſta recolens, Pſelli librorum Catalogum, utut potui, efformavi. Non dubito, ſi uti memoriæ, ita ſcriptioni res commendaſſem, quin plura, & tutiora referre potuiſſem. At non licuit. Male enim cum libris agi, & ſceleratè manes Auctorum torqueri ii exiſtimant, quibus id negotii commiſſum eſt, ut libros oſtendant. Quos ſi velis de ſententia monere, ut benignius cum Scriptoribus agant; neque enim, ſi eorum copia fiat, miſerius vivent; tum ſermone, quaſi fulmine tacti, hærent attoniti; mox repetito ſpiritu in iram converſi, angvis inſtar, in blandientis oculos ſeſe ejaculant, quid non, ſi vires ſuppeterent, facturi? Theſauros illos Domino tantum reſervari; cuſtodia, in pretio haberi; communicatione vileſcere: &, ut magis rideas, illud quoque mihi objectum, etiam ſi quid Domini juſſerint, quo poteſtas legendi, exſcribendique detur, ſe tamen non obtemperaturos. Miſeram ſcriptorum conditionem! deplorandum ejuſmodi ſententium, imo inſanientium ingenium! Viri illuſtres, ac liberales, qui poſteriores fortunas ſuas omnes pro una libertate duxere, indignis modis devincti, in cuſtodiam mancipantur. Satisne illis erit, ſi tantum, exuto pulvere, à tineis, & blattis miſera ſub dominatione conſerventur? Equidem vitam inſuper cum libertate efflagitant; quas non niſi communicatione ſui conſequi poſſunt. Et vero nec animantia, delectationis cauſa conclusa, illigataque licet copioſius alantur, pluribusque demulceantur blandimentis, quam ſi haberentur libera, facile patiuntur ſeſe contineri; ſed vagos motus, ac ſolutos, quas ſibi natura attribuit, requirunt. Utinam à magnificentisſimarum Bibliothecarum Cuſtodibus, quorum induſtria, vel occultisſima quæque è loculis ducta, omnibus exponuntur, tandem aliquando fanatici iſti ediſcerent. Sed cum à magnanimis tantum Viris ea opera ſtudioſis præſtetur, mirandum non eſt, ſi tam illiberaliter nobiſcum per ignavos nebulones agatur. An non vides, mi Gaffarelle, ut tibi auctorum ſane innumerus cœtus, quos è latebris, & ab Orci faucibus, ut liberi ſint, eduxiſti, plaudat, & gratuletur? Id etiam in meo Pſello præſtitum vellem. Verum cum copia Codicum, unde hæc hauſi, longe ſit è manu, & fallax ſemper memoria, ex qua in hoc negotio laborandum fuit, non omnia, diſtincte ſaltim, ſuggerere poterit; laborem ſuſpendere ſæpius in animo habui; & ſervaſſem utique hæc mihi; ſi tuis præceptis reluctandi vires non defuiſſent. Aſt, quando hic fidem obſtringit meus in te amor, atque obſervantia, resque ipſa, ita cogit, habe, ſed tibi, *de Pſellis, eorumque Scriptis*. Diatribam. Cave ſis Rheno tuo, in legitimis fœtibus ab adulterinis dijudicandis, inquior. Et, ut Epiſtolam cum Juliano concludam: Ἡμεῖς σοι καθάπερ Ἑρμῇ λογίῳ τοὺς ἡμετέρους λόγους ἐγχειρίζομεν. Κἂν μὲν ὑπομείνωσι τὴν ἀκοὴν τὴν σήν, ἐπὶ σοὶ τὸ κρῖναι περὶ αὐτῶν, εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους εἰσὶ πτήσιμοι, εἰ δὲ μή, ῥῖψον ἐκεῖ καθάπερ Μυσῶν ἀλλοτρίους, ἢ ποταμῷ κλύσον ὡς νόθους. Vale; nosque tuæ Bibliographiæ quam citisſima editione bea.

Imprimatur, ſi videbitur Reverendiſſ. P. Mag. Sac. Pal. Apoſt.

A. Torniellus Vicesg.

Leonis Allatii Diatriba de Pſellis, eorumque Scriptis, demandante Reverendiſſ. P. Magiſtro Sac Palatii Apoſtolici, à me perlecta, nihil habet, quod morum ſanctitas, aut Fidei Catholicæ integritas averſetur: quin, dum ad cultum ingeniorum, arcanam eruditionem ex intima antiquitate depromit, æquum cenſeo, ut quam prophanæ, ac ſacræ Hiſtoriæ lucem affert, eandem conſequatur ipſa, prœli beneficio. Die 26 Julii 1634.

Caſpar de Simeonibus,

Imprimatur.

Fr. Antonius Cellius Magiſter, & Socius Reverendiſſ. P. Fr. Nicolai Riccardi, S. Pal. Apoſt. Mag. Ord. Præd.

Digitized by Google

SYLLABUS
PSELLORUM

De quibus in hac Diatriba diſſerit Allatius:

I. Michaël Pſellus ſive τραυλός Imperator, ab A. C. 820. ad 829. ſect. I.

II. Michaël Pſellus, Leonis Byz. Philoſophi Præceptor, Photii diſcipulus, clarus circa A. C. 870. ſect. 2-20.

III. Michaël Pſellus, Michaëlis Ducæ Imp. Præceptor, clarus circa A. C. 1050. ſect. 21-33. Ejus ſcripta edita ſect. 34-52. & 78. inedita ſect. 53-77.

Hujus etiam ſunt capita illa de omnivaria doctrina, quæ hic primum cum Allatio edidi.

Michaël Epheſius à Pſello diverſus. ſect. 31. forte ipſe Michael Ducas Imp. Pſelli diſcipulus. ſect 32.

IV. Michael Pſellus Medicus ſub Conſtantino Porphyrogenneta. ſect. 71.

V. Michael Pſellus vir militaris ſub Theodoro Laſcari. ſect. 79.

VI. Johannes Pſellus. ſect. 49. 56. 80.

VII. Conſtantinus Pſellus. ſect. 50. & 80.

LEONIS

LEONIS ALLATII
De
PSELLIS
& eorum ſcriptis Diatriba.

I.

PRimus omnium * ſit Michael Amorianus; ** poſt Leonem Armenium Imperator Conſtantinopolitanus, quem alii Τραυλὸν Balbum dixere, nos Ψελλὸν, (idem enim erit, quicquid alii dicant) vocabimus. Svidas, Ψελλὸς ἀσήμως, ἀνάρθρως λαλῶν, Τραυλός. *Pſellus, obſcure, inarticulate loquens, Balbus.* Sed ne cognomina, ſumma etiam religione conſervanda, in alias ejusdem ſignificationis voces immutare, etſi non novo exemplo, videamur, en teſtem omni exceptione majorem, ea prope tempora ſcribentem, Nicetam, qui & David dicebatur, Paphlagonem, in vita S. Ignatii Patriarchæ, qui dictum Imperatorem non alio quam Pſelli cognomine inſignit. Μιχαὴλ γὰρ, ὃν καὶ Ψελλὸν φασι, δομέστικος τῶν Ἐξκουβίτων ὢν τότε καὶ ὡς τυραννίδα μελετῶν διαβληθεὶς καὶ καταχλεισθεὶς διὰ τῶν αὐτοῦ συνωμοτῶν, *Etenim Michaël, quem Pſellum nominant, Excubitorum tunc Domeſticus de affectato regno delatus, & in cuſtodiam datus à commilitonibus ſuis, & ſociis conjuntionis, &c.* Hic tamen in poſterioribus Hiſtoricis ſub Τραυλοῦ Balbi nomine innoteſcit: in Chriſtianæ fidei dogmata, res Eccleſiaſticas, & præcipue in adorationem ſacrarum Imaginem voce, & opere vere Ψελλός blæſus, vere τραυλός balbus.

 II. Alter

* Non omittendus erat omnibus ab Allatio memoratis antiquior *Simon Pſellus*, Flavii Joſephi πρόπαππος ſive atavus, cujus ipſe meminit in limine vitæ ſuæ.

** Amorium Phrygiæ opidum, quo oriundus Michael Balbus obiit A. C. 829. menſe Octobri, cum imperaſſet annos VIII. menſes 9. & dies totidem.

Digitized by Google

II. Alter Michael Pſellus in Antro Inſula, doctus vir, in cognoſcendis, atque tradendis optimis artibus, ac diſciplinis ſtudium omne ſuum poſuerat; multis ipſe nominibus commendandus, ſed eo præcipue, quod ſolus, cæteris omnibus in deploratiſſima Græcia, ſomno, ac luxu marceſcentibus, emortuas Muſas omnes non intermiſit, ſed accuratius pertractavit, volentibusque Philoſophiæ fontes aperuit. Ab hoc Leo Byzantius, Joannis Patriarchæ Conſtantinopolitani Nepos, ſtirpe Morocharzaniorum, cognomento Philoſophus, poſt ſtudia puerilia liberalium diſciplinarum elementa hauſit, ut refert Joannes Scylitza in Hiſtoria Orientali & ex Scylitza Cedrenus in Synopſi, τὰ μὲν οὖν γράμματα ἔλεγεν ὁ Λέων, καὶ ποιητὰς μυηθῆναι κατὰ τὴν Βασιλίδα, ῥητορικὴν δὲ, καὶ φιλοσοφίαν, καὶ ἀριθμῶν ἀναλήψεις, καὶ τὰς τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν ἐφόδους κατὰ τὴν νῆσον Ἄντρον γενόμενος. Ἐκεῖσε γὰρ σπουδαίῳ τινὶ ἐντυχὼν ἀνδρὶ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ, καὶ τὰς ἀρχὰς μόνον, καί τινας λόγους, καὶ ἀφορμὰς λαβὼν παρ' αὐτοῦ, ἐπεὶ μὴ ὅσον ἐβούλετο εὕρισκε, περινοστεῖ τὰ Μοναστήρια, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀποκειμένας βίβλους ἀνερευνῶν τε, καὶ ποριζόμενος, καὶ σπουδαίως ἐμμελετῶν πρὸς τὸ τῆς τοσαύτης γνώσεως ὕψος ἀνεβιβάσθη. Id eſt, *Literis, & Poëtis Leo, ut ipſe ferebat, initiatus fuit Byzantii. Rhetoricam, Philoſophiam, Arithmeticam, & reliquas Scientias in Antro Inſula didicit, ibi verſatus cum Michaele Pſello, præſtante viro, ab eoque principiis tantum, & quibusdam præceptis, occaſionibus diſcendi inſtructus, neque tantum, quantum deſiderabat adeptus, Monaſteria pervagatus eſt, librosque in iis repoſitos perquirens, atque ſcrutans, ſtudioſeque meditans ad tantæ doctrinæ faſtigium evaſit.* Leonem primis literis initiatum, Muſisque litaſſe Byzantii vides.

III. Profanis tamen ſtudiis, Gentiliumque diſciplinis addictiſſimus, rem Chriſtianam omnino neglexerat, adeo ut multis aliis, & præſertim Conſtantino diſcipulo, viſus ſit, repudiata Chriſtianorum fide, in Gentiliſmum, & futiles antiquorum Græcorum τελετὰς animum applicaſſe, cultumque exoſculatum, Deos improbe adoraſſe. Viri ingenium convitiis Conſtantinus acriter verberavit, & Carmine Elegiaco inſectatus eſt, quod ita clauſit:

Ταῦτα δὲ Κωνσταντῖνος ὁ σῆς γάλα Καλλιοπείης,
    Καλὸν ἀμελξάμενος φησὶν ἐπισταμένως,
Ὅς ῥα τεῆς κραδίης μυστήρια λεπτολογήσας,
    Ὀψὲ μόγις κακίην κευθομένην ἐδάην. id eſt:

Hæc

Hac vero Conſtantinus, qui tua lac Calliopes pulchrum ebibit, expertus dicit: Qui tui cordis arcana intimè expendens, tandem aliquando iniquitatem occultam percepi. Diſcipuli calumniam Pſellus ægrè tulit, & carmine Jambico, eoque prolixo, quo ſe Chriſti aſſeclam, & Gentium hoſtem palam fatetur, injuriam propulſavit. Carmen elegantiſſimum, ſicut & alia ejuſdem inedita apud me ſunt, & tibi non invidiſſem, ſed brevitatis ſtudio in alia magis neceſſaria ducor. Ut tamen melius res Chriſtianas pertractaret, Photio Patriarchæ poſt Ignatii reſtitutionem, ad myſteria noſtræ fidei addiſcenda, totum ſe tradidit, à quo divina doctrina inſtructus, prioribus ſtudiis vale dixit, quod ipſe Elegiaco illo carmine refert:

Ἔῤῥε μοι ὦ τρίταλαινα Πολύμνια. ἔῤῥετε Μοῦσαι,
Αὐτὰρ ἐγὼν ἀπὸ νῦν Ῥητορικῆς ἔραμαι,
Φώτιον Ἀρχιερῆα γεροντοδιδάσκαλον εὑρών,
Ὅς με γάλακτ᾽ ἔθρεψεν θείων ναμάτων. id eſt:

Vale mihi O ter miſeranda Polymnia. Vale Muſa. Ipſe enim nunc demum Rhetorices deſiderio teneor, cum Photium ſummum Præſidem ſenem magiſtrum adinvenerim, qui me lacte enutrivit divinarum ſcaturiginum. Vocat Photium γεροντοδιδάσκαλον, vel quod ſenex, vel quod ſenem erudiret, ambo quippe erant ætate provectiore. Idque commodius Leoni ſucceſſit, inter Aulæ primates non poſtremo. Nam Photius dignitate ſpoliatus in Regia Baſilii Macedonis vitam agens, Leonem, ac Conſtantinum, cæteroſque Baſilii filios ad humanitatem, eloquentiam, & alias diſciplinas informabat. Hinc etiam aditus Leoni ad diviniora ſtudia capeſſenda datus eſt. Id habeo ex Conſtantino Porphyrogenneta * de vita, & rebus geſtis Baſilii Macedonis. Οὐ μὲν οὐδὲ πρὸ τούτου διέλιπε φιλοφρονούμενος αὐτὸν, Φώτιον, καὶ τιμῶν διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παντοδαπὴν σοφίαν τε, καὶ ἀρετήν. ἀλλὰ κἂν εἰ τῆς καθέδρας μετέστησεν, οὐδὲν τοῦ δικαίου θέλων ἄγειν ἐπίπροσθεν, ὅμως τῶν εἰς παραμυθίαν οὐδὲν ἐνέλιπε παρεχόμενος. Ὅθεν κἂν τοῖς βασιλείοις διατριβὴν αὐτῷ δοὺς τῶν οἰκείων παίδων ἀπέδειξε παιδευτὴν, καὶ διδάσκαλον. Id eſt: *Neque vero antea humanitatis in eum, Photium, ſtudia prætermiſerat: quinimmo propter omnimodam in eo Sapientiam, ac virtutem honoribus auxit. Et licet à Patriarchali ſede dimoviſſet, juſtitia primas concedens, attamen omnia in eum, quibus ſolari poſſet, officia contulit. Unde & in Regiam evocatum propriorum filiorum Informatorem, ac Magiſtrum conſtituit.*

* In Allatii Symmictis p. 83.

IV. Leo itaque, ſive tradendæ Philoſophiæ munere, ſive præſtantia, qua & ipſe in Philoſophicis alios ſuperabat, Philoſophi ſibi cognomen vindicavit. Id cum Eccleſiaſticæ Parens Hiſtoriæ in Annalibus adnotaſſet, anno Domini DCCCLIX., Michaêlem Pſellum floruiſſe, non incongruè affirmavit. Eo namque tempore Michaël Pſellus non illaudatus vir in philoſophandi Scientia probabatur, à Michaêle altero Pſello ſub Conſtantino, & Michaële Ducis, diverſus, quos parum cautè plerique confundentes, miſerè hiſtoriæ ordinem, ac tempora perturbarunt, adeo, ut non nemo in paucisſimis verbis quam plurima mendacia, & nugas legentibus obtrudat. Ne nimius ſim, en Gregorii Gyraldi verba de Poet. hiſtor. Dialogo 5. *Fuit quidem non incelebris Leo ille, qui Baſilii Filius, Philoſophus cognominatus eſt, qui circiter annum DCCCLXXXVII., à verbo DEI corporato, Byzantii, & Orientis annis XXV. imperium tenuit, cujus filius Conſtantinus Ducas fuit, qui & de Chriſtiana religione probe ſenſit, & optimis artibus, & diſciplinis operam naviter impendit. Hujus Conſtantini liber ille celebratus eſt, quem moriens Romano filio reliquit, in quo ſummam totius Imperii, ſociorum fœdera, hoſtium vires, quæ, & quanta eſſent, aliaque omnia ad Imperium ſpectantia complexus eſt: quem librum hodie Venetorum Reſpublica in ſua peculiari Bibliotheca diligentiſſime cuſtodiri facit. Hujus quoque Conſtantini tempore, vir cum in omni liberalium artium ſcientia, ſed & peregrinarum floruit M. Pſellus, cujus innumerabiles penè libri curioſorum, & ſtudioſorum manibus teruntur. Ad hunc certe Conſtantinum Pſelli de victus ratione, hoc eſt, de Diæta, & de auro conficiendo, hoc eſt, Chryſopœia libri extant, quos quidam non ſane indoctus Conſtantino magno datos perperam etiam ſcripto credidit: ut commentaria mittam, quæ in Zoroaſtris Chaldaica Symbola leguntur, & Canones Aſtronomicos, &c.* & paucis interjectis: *Fuit & hujus Conſtantini Ducæ filius, & M. Pſelli diſcipulus, Michael Ducas Imperator Conſtantinopolitanus, qui à fame, & penuria, quæ in exordio ejus principatus Conſtantinopolitanam urbem invaſerat, Parapinaceus cognominatus fuit. Hic quidem Michaël cætera ignavus, ac ſocors niſi quod bonis artibus ſub Pſello profecit, atque inprimis in factitandis verſibus, qua in re Græca illum Imperatorem commendat hiſtoria.*

V. Miror hominem ſanæ mentis tam inconſideratè locutum. Leo Philoſophus, Leo illi eſt Imperator, Baſilii filius. Error. Certum eſt Leonem Imperatorem humanioribus, Philoſophicis, ſacrisque ſtudiis addictisſimum plurima, quæ etiam extant, laudabiliter in diſciplinarum omni genere conſcripſiſſe: ideoque σοφὸν ſapientem ſcili-

ſcilicet cognominatum, at nunquam illi Philoſophi nomen attributum ab eruditioribus eſt. Ex Leone itaque uno Philoſopho, altero ſapiente unum facit Leonem, eumque filium Baſilii. Imperitius lapſus eſt Auctor Theatri vitæ humanæ Vol. 21. lib. 2. p. 3759. *Litteris Leo Philoſophus Imperator initiatus fuit Byzantii, Rhetoricam, Philoſophiam, Arithmeticam, & reliquas Scientias in Antro Inſula didicit, ibi verſatus cum Michaële Pſello. Credenus.* Ingens ſanè Imperatoris, & ardens ſtudium, licet auctoritas, & facultates nullæ, qui relicta domo neglectiſque ſummi faſtigii opibus, in Inſulam Antrum pro capeſſendis diſciplinis ad magiſtrum Pſellum pererraverit. Nonne multo facilius, præmio, quod poterat, maximo propoſito, Pſellus vocatus acceſſiſſet? Falſum etiam eſt id aſſerere Cedrenum, qui Philoſophum Leonem à Leone Sapiente & Imperatore diverſum novit. Et Cedreni verba de Leone Philoſopho ſunt, quæ ſupra adduximus.

VI. Pergit Gyraldus. *Cujus* Leonis ſcilicet, *filius Conſtantinus Ducas fuit.* Quis id dixit? Conſtantinus Ducas longe ab his temporibus vixit. Neque Conſtantinus Leonis filius Ducæ ſibi cognomen unquam adſcivit, ſed Porphyrogennetæ, quo maximè gaudet, & geſtit. Ducæ cognomen poſt centum ſexaginta ad minus annos in Imperio cepit. *Qui & de Chriſtiana religione probè ſenſit.* De Conſtantino duca forte verum fuerit. Verum quanam ratione Conſtantinus Leonis Filius Schiſmatis propugnator de Chriſtiana religione probe ſentire potuit, judicent alii. Conatus illius in vindicando ab injuriis Photio, vel ſolo Unionis Tomo, à Leunclavio in Jure Græco-Romano Lib. 2. edito, ſatis ſuperque liquet. *Hujus Conſtantini liber ille celebratus eſt, quem moriens Romano filio reliquit.* Eum ex Codice Bibliothecæ Palatinæ, qui Baptiſtæ Egnatii olim fuiſſe perhibebatur, deſcriptum, Græce, & Latinè edidit Joannes Meurſius, cum aliis ejuſdem Conſtantini opuſculis, Lugduni Batavorum apud Elzevirum 1627. in 8. Verùm is non Ducæ, ſed Porphyrogennetæ fuit. *Hujus quoque Conſtantini tempore floruit Michaël Pſellus.* Si de Pſello, cujus innumerabiles, ut ipſe ait, libri circumferuntur, ſermo eſt, fallit. Ille etenim non eo tempore vixit: ſi de præceptore Leonis Philoſophi, licet non fallat, ille tamen innumerabilium librorum editione non celebratur. De quo, an aliquid * ſcripſerit, adhuc dubitamus. *Ad hunc certè Conſtantinum Pſelli de victus ratione, hoc eſt, de diæta,* Hoc

* Præter Carmina, ut illa de quibus ſupra §. 3.

Digitized by Google

quoque falſum eſt. Nam Pſellus qvi de victus ratione conſcripſit, Conſtantino * Ducæ, vel ſi placet, Conſtantino Monomachio librum nuncupavit. *Et de auro conficiendo.* Nihil minus. Libellum etenim illum ad Patriarcham Michaëlem Cerularium, cujus hortatu illum conſcripſerat, miſit. *Quos qvidam non ſanè indoctus.* Optimè hic aliorum ineptias abdicat, & nonnulla Pſelli Commentaria, non tamen Leonis Philoſophi magiſtri, recenſet. Subdit, *Fuit & hujus Conſtantini Ducæ filius, & Michaëlis Pſelli diſcipulus Michael Ducas Imperator Conſtantinopolitanus, qui à fame, & penuria Parapinaceus ** cognominatus fuit.* Nugæ. Conſtantini, Leonis filii, nullus fuit filius Michaël, ſed Romanus, cui librum, ut Gyraldus ſupra dixerat, moriens, de adminiſtrando Imperio reliquit. Et Michaël iſte ſub Pſello præceptore Conſtantinum Ducam Patrem cognoſcit. Annon benè tractat hiſtoriam Gyraldus? An non benè de Pſello, atque his Imperatoribus meritus, quos fœdisſimè commiſcendo confundit, & loco ſuo ejectos ad alia tempora conjicit?

VII. Poſſevinus item, dum ſcripta recentioris Pſelli ad veterem illum Leonis præceptorem transfert, ſatis male antiquitatem accipit. *Michael Pſellus, qui Leonis, cognomento Philoſophi, fertur fuiſſe præceptor, pleraque ſcripſit, tum ad Theologiam, tum ad Philoſophiam, atque ad alias diſciplinas, ſive Mechanicas, ſive Medicas ſpectantia; ſi tamen omnia, quæ illi adſcribuntur legitima ſunt illius opera.* Nec plus ſapit Franciſcus Bosquetus, Præfat. ad Lectorem in Michaelis Pſelli de Legibus Syntagma; *Michaelem Pſellum, qui præter propter annum Chriſti DCCCL. Leonis Philoſophi Imperatoris* &c.

VIII. Et ſane parum caute Andreas Schottus Præfat. ad Pſellum in Cantica Canticorum, & Gerhardus Voſſius de Hiſtoricis Græcis Lib. 2. C. 26. Cæſari Baronio & Bellarmino imponunt, ſibi & aliis perſuaſiſſe conatos, floruiſſe Pſellum, Chriſti Anno DCCCLIX, quo Conſtantinopoli Imperator Leo Philoſophus fuit, quem & Pſellus Literis informavit. Licet enim de Pſello verum ſit, nec in eo Baronius fallitur, fuit enim vere eo tempore Pſellus quidam, Literatura inſignis; nunquam tamen Baronius eum Pſellum, Leonem Imperatorem literis imbuiſſe affirmavit, ſed Leonem Philoſophum longe ab Imperatore Leone diverſum. *Baronius*, dicunt, *à Pſello, non Leonis æqvali, ſed multo recentiore, Simeonem Methaphraſtam oratione Panegyrica celebratum narrat.* ita eſt. Sed non dixerat unicum tantum Pſellum extitiſſe. Et nos ad quem-

* Aliter tamen ipſe Allatius infra §. XI.

** Quod πινάκιον ſive quarta pars modii eo tempore ementibus ſubtraheretur. *Vide* Cangium in πινάκιον.

quemnam Pſellum oratio illa referri debeat, certo affirmare non poſſumus. Conjectura tamen, eaque leviſſima ducimur, hunc recentiorem eſſe illius Auctorem; quod & plura ſcripſerit in omni diſciplina, & Scriptorum gloria celeberrimus fuerit. An vero ſenior ille aliquid ſcripto tradiderit, certo non conſtat.

IX. Ego vero nullus dubito, ſi verum fateri velimus, Pſellum illum ſub Baſilio Macedone, multa philoſophica ſcripto conſignaſſe, eaque nunc affinitate nominis indiſtincta ſub recentioris Pſelli nomine circumferri. Scripta namque omnia, quæ Pſellum patrem indigitant, cum & tractandi ratione, & inveniendi acumine, nec eadem dicendi forma, nec figurarum coloribus geſtiant, ſed alia incomptam illam, & Græcam Philoſophiam, non barbaram ſcilicet, ſed virilem, & quæ ſuo ſplendore niteſcat, præ ſe ferant; alia cum Muſis ludant, & Gratiis, & verborum floſculis, & compto periodorum inſtructu hilariter ſubſiliant; diverſos ſibi parentes pro genii diverſitate repoſcunt. Et licet magni viri aliquando rerum excellarum parturitione defatigati videantur deſtitui, & in alias, atque alias ſe dicendi formas convertere; ſemper tamen in illis vis quædam naturæ, à ſemetipſa nunquam degenerans, inclareſcit, qua naſuta ingenia, & acres operum judices verum Auctorem expiſcantur. Quamvis deturpata facie, & pedibus diſtortis Ganymedes claudicet, non ita in alium virum migrare poterit, ut Ganymedes eſſe non cognoſcatur: adhuc lineamenta illa, & peſſime exceptas pulchritudinis ſcintillas, & latentes in membris radios, ſi fungus omnino non es, prompte dignoſcas. Sæpeque in confracto, exeſo, ac partibus mutilato marmore cælum Praxitelis deprehendi. Cum itaque in hiſce operibus longe diverſa ſint omnia, non uni adſcribentur parenti, & quæ junioris Pſelli non erunt, ad antiquiorem eſſe referenda plane judico. Præcipua illa erunt, qui Ariſtotelis libros pleroſque per modum Paraphraſis, non ineleganter exponunt. Semperque de Dialogo illo, in quo operationes Dæmonum aſſeruntur, deque ejus Auctore ſubdubitavi. Stylus florido ſolidior, res extra Peripateticorum ſcholas, cum Platonis, & Zoroaſtræ ſententiis affinis, & magica illa nugamenta alterum à Pſello recentiore Pſellum indicant. Hic in Dialogo Marcus in Cherſone Inſula commorans Peregrino magiæ arcana exponit: Leo Philoſophus Philoſophica, ac reliquas ſcientias in Antro Inſula à Michaele Pſello edocetur. Video Leonis hiſtoriam ſub alienis nominibus quaſi perſo-

na-

natum in Theatrum educi. Illud etiam, quod ſe dicit Timotheus à paterno Avo audiſſe de Euchaitarum peſſimis moribus, annon magis ſenioris Pſelli ætati, tunc cum Maſſalianorum hæreſis, ut de Hæreſibus narrat Joannes Damaſcenus, crudeliſſime in Eccleſiam DEI graſſabatur, quæ tempore junioris prope extincta langvebat, videtur convenire? Adde Dialogo Tractatum * de Dæmonibus, nondum editum Græce, quod ſciam, ex Græcorum ſententia, uterinum dixeris, ac germanum fœtum, & Leonem Philoſophum, ac Joannem ejus conſangvineum magiæ inſimulatos, & accuſatos tradunt Hiſtorici, quam veriſimile eſt non ab alio, quam à Michaele illo Pſello didiciſſe.

X. Libellus etiam Pſelli de Lapidibus à Mauſſaco editus, vel huic ſeniori Pſello, ſi me conjectura non fallit, tribuendus eſt, vel certe nulli. Audi quid ipſe dicat, dum in fine Auctores, qui de lapidum virtutibus cauſas reddidere, enumerat, poſt omnes ſubdit, Τῶν δὲ οὐ πολὺ πρὸ ἡμῶν ὁ ἐκ τῆς Ἀφροδισίας Ἀλέξανδρος, ἄνθρωπος περὶ πάντων ἁπλῶς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἀπορρήτων τῆς φύσεως προχειρότατος. id eſt: *Ex his autem, qui paulo ante nos vixerunt Alexander Aphrodiſienſis, ad omnia etiam Naturæ occultiora enucleanda, ut plura paucis complectar, promptiſſimus.* Anne paulo ante tempora Pſelli, qui ſub Conſtantino, & Michaele Ducis florebat, Alexander Aphrodiſienſis, qui ſub Antonino, & Severo ſcribebat, vixiſſe dicendus eſt? ſi octingentorum, & quinquaginta annorum ſpatium modicum temporis intervallum Pſello eſt, quod erit longum? Ergo vel hic Libellus Pſello huic ſeniori vindicandus eſt; vel ſi ſexcenti etiam & plures anni diuturniora tempora ſunt, ideoque nec ſeniori tribuendus, alius nobis Opuſculi Auctor quærendus eſt ſedulo: ne Pſellum, dum hæc ſcriberet, dormitaſſe nugaciſſime fateri cogamur.

XI. Liber etiam Medicus & Therapeuticus Pſelli, quem Conſtantino Porphyrogennetæ, niſi nos ludit inſcriptio, nuncupavit, forte Pſello ſeniori tribuendus eſt, ſi vitam eousque protraxit; certe recentiori tempora negant.

XII. Veriſimile itaque eſt, Pſellum hunc plura in Philoſophicis, ac Rhetoricis compoſuiſſe. At non ſcripſit, inquies, quicquid de aliis ſit, in Simeonem Metaphraſtem Panegyricum, ut Baronius ſomniat,

* De hoc infra §. 39. Laudat & Allatius diſſ. de Engaſtrimytho c. 2. & 16.

niat, cum illum Pſellus recentior ſcripſerit. Quare Baronius falſus eſt, & in Pſello, quem in aliud tempus amandat, & in Metaphraſte, quem ob imaginarium Pſellum annis fere ducentis, antequam eſſet, ſuam Eccleſiæ operam contuliſſe in enarrandis Sanctorum vitis contendit. Nec feliciori eventu Bellarminus de Scriptoribus Eccleſiaſticis, ſæculo 9, anno 850. Jacobus Gaulterus in tabula Chronologica, ſæculo 9. pag. 598. Jacobus Gretſerus de imaginibus manu non factis c. 19. & alii, Baronium ſecuti ſunt.

XIII. Hic hiſtoriæ Eccleſiaſticæ hoſtes, & Simeonis Metaphraſtæ acerrimi defenſoris oppugnatores, tantorum virorum lapſu triumphare ſibi videntur. Sed nulla id evidenti ratione conantur, ni me mea fallit opinio. Pſelli tempora Baronius non diſtinxit, at quonam ipſi modo diſtinguunt? Ipſi Panegyrim illam in Metaphraſtem juniori Pſello, ſed quonam argumento adjudicant? prorſus nullo. Auctorem illius Orationis Pſellum alterum eſſe, non Leonis Philoſophi Magiſtrum nunquam evincent. Scripſit ille plurima, ut veriſimile eſt, quare non & hanc Orationem ſcribere potuit? & ſcripſiſſe argumento hoc ad probandum firmiſſimo, ni me Codices Manuſcripti fallunt, ni ipſi, qui contrarium adſtruunt, lapides ſunt, demonſtrabo. Concedant & concedere debent Orationis parentem cognomento Pſellum fuiſſe, vixiſſeque non diu poſt Metaphraſtæ tempora. En illius verba: * Ἔδειξε γὰρ κἀν τῷ τέλει ὁποῖος αὐτῷ ὁ διεσπουδασμένος βίος ἐτύγχανεν ὤν. Οὐ γὰρ ὥσπερ τετμημένον αὐτὸν οἱ συνεωρακότες φασὶν, οὐδὲ διῃρημένον, ἀλλ' ἐδόκει ὥσπερ τινὸς δέσμης ἐλευθερούμενος, καὶ εὐμαρῶς πρὸς τοὺς ἄγοντας ἀγγέλους ἀνατεινόμενος νεύματι. Id eſt: *Nam vel in fine oſtendit, qualem vitam egerat. Non enim eum veluti abſciſſum, aut diviſum fuiſſe dicunt ij, qui viderunt, ſed videbatur veluti à quodam vinculo liberari, & hilari nutu ſe extendere ad ducentes Angelos.* Neque negare poterunt, Nicetam, qui & David dicebatur, Paphlagonem, D. Ignatio Conſtantinopolitano æqualem, iiſdem cum ſenioris Michaelis Pſelli temporibus, ſcriptis editis celeberrimum, vixiſſe. Ipſe hoc de ſe, in principio vitæ Ignatii à ſe conſcriptæ, tradit. Nicetam hunc eundem cum Niceta Serrone faciunt plerique Codices Vaticani Expoſitionem ſiquidem in Carmina Gregorii Nazianzeni, ejuſdem, qui & in alia Gregorii commentatus eſt, Nicetæ, Serronis ſcilicet, quod & plurimi Codices Manuſcripti confirmant, huic Nicetæ Davidi tribuunt. Habent enim ſatis evidenter, Νικήτα φιλοσόφου τοῦ Παφλαγο-

* Apud Allatium de Simeonibus p. 335. quem vide etiam p. 48. ſeq.

νίας, Ἑρμηνεία εἰς τὰ ἔπη τοῦ Θεολόγου. & Νικήτα τοῦ καὶ Δαυὶδ, ἐξήγησις εἰς τὰ αὐτά. *Nicetæ Philoſophi Paphlagoniæ expoſitio in Carmina Theologi, & Nicetæ, qui & David, expoſitio in eadem.* Neque ab his diverſi ſunt Codices M. S. Auguſtani; confirmatque editio Veneta ſub anno 1563. Ut hinc videas una tot Manuſcriptorum Codicum conſpiratione, non unius exſcriptoris oſcitantia illarum expoſitionum immutatum, ſed continuata ſerie pluribus comprobatum, Auctorem Nicetam fuiſſe, qui & David, & Paphlago philoſophus dicebatur. Serron itaque Nicetas, & David auctoritate horum Codicum unus eſt, & idem Auctor. Eo præ, ſequere mi Gaffarelle. Nicetas, præter expoſitiones in Gregorii Orationes, & alia ingenii ſui in omni genere Doctrinarum, erudita ſane, & docta monumenta, in D. Lucæ Evangelium, quatuor libris diſtinctam, ſatis uberem, & luculentam Catenam ex pluribus Patribus, & Scriptoribus Eccleſiaſticis venuſte admodum concinnavit; inter eos non infimi ſunt Simeon Metaphraſtes, & Pſellus. fateri poſſumus ergo, Pſellum hunc, qui ſub Conſtantino Duca floruit, eſſe? Apage. Meræ nugæ. Ante Nicetæ tempora obiiſſe eum certo conſtat. Eum de novo poſt Nicetam revixiſſe probent ipſi, ſi poterunt.

XIV. Argumentum hoc ſane efficax; mihi in præſentia, ut verum fateor, non ſatisfacit. Nec fide Manuſcriptorum Codicum, quos ſupra recenſui, Nicetam Davidem eundem eſſe cum Niceta Serrone, Catenæ in Lucam compilatore probatum ſatis puto: longum enim temporis intervallum inter utrumque interceſſiſſe exiſtimo. Nam Nicetas Serron, Diaconus primum magnæ Eccleſiæ, & Magiſter, ſeu Doctor, Catenæ in Lucam, Matthæum, & alios auctor, & Heracleenſis poſtea Archiepiſcopus, iiſdem cum Theophylacto Archiepiſcopo Bulgariæ temporibus floruit, ad quem nonam Theophylacti epiſtolam, inter impreſſas à Meurſio, legi. Sed de his alius erit inquirendi locus.

XV. Quod ſi Novatorum doctrinis inſiſtere vellem, Metaphraſtes in ultima Chriſtianæ Eccleſiæ antiquitate ipſis etiam Apoſtolorum diſcipulis σύγχρονος fuit, tantum abeſt, ut recentiſſimus ſit. Nodus quem neſcio, an unquam expedient adverſarii. Geſnerus, & ejus Epitomator ſuſpicantur, Hippolytum Thebanum, Chronici Eccleſiaſtici Scriptorem, cujus fragmentum Caniſius in Antiquit. Tom. 3, nobis Græce & Latine exhibuit, illum eſſe, cujus Hieronymus meminit in libro de Viris illuſtribus, Portuenſem dumtaxat, nec incongrue; cum & Nicephorus Calliſtus Hiſtor. Eccleſ. lib. 2. c. 3. Glycas, * & Theo-

* Glycæ etiam ſunt quos ſub Metochitæ nomine Annales Meurſius edidit. Hippolytus vero Chronici auctor floruit ſæculo XI.

Theodorus Metochita in Annalibus, ea, quæ ſunt Hippolyti Thebani, tribuant Hippolyto Portuenſi Epiſcopo, ſubſtituantque pro Thebano Portuenſem. Verum Portuenſis ſub Alexandro Imperatore, anno ſcilicet Chriſti CCXXIX., martyrium paſſus eſt. Eſt ergo Metaphraſtes antiquior, cum Metaphraſtæ Simeonis in Chronico mentio fiat, & ſuſpicione ipſorum unà cum diſcipulis Apoſtolorum floruit. Plures jam hic Metaphraſtas parturient, omnium tamen recentisſimum vitas Sanctorum ſcripſiſſe dicent. Nugæ, & ſomnia.

XVI. Metaphraſtes Simeon unicus eſto, Thebanus à Portuenſi, uti eſt, Hippolytus diverſus exiſtimetur; & nos perquàm obſcura illius tempora, & vitæ inſtitutum aliunde quàm à tempore Pſelli, &, ſi fieri poteſt, ab eodem etiam Metaphraſte inquiramus. Auctor vitæ Sanctæ Theoctiſtæ Lesbiæ, Lippomano, & Surio, * aliisque ſine ulla hæſitatione, quamvis neſcio quis ad incertum Auctorem transmittat, Metaphraſtes hic eſt. Comprobaturque certisſimo ipſius Pſelli teſtimonio. Pſellus namque, dum, in Metaphraſtem Canone, commentationes Metaphraſtæ inſinuat, ſcribit illum conſilio, atque monitu Parii Anachoretæ munus aggreſſum ſcribendi, primum omnium colloquium illud compoſuiſſe, & Theoctiſtæ Virginis vitam graphicè admodùm celebraſſe, Ode 6. *Τὸ πρῶτον σου σύγγραμμα ἐκ προνοίας θεϊκῆς, καὶ ὁμιλίας γέγονε τοῦ ἱεροῦ πρεσβύτου, καὶ μοναστοῦ, Συμεὼν θεσπέσιε, ὃν ἐν Πάρῳ τῇ νήσῳ τεθεώρηκας.* & *Ἀξίως ἐξύμνησας τῆς Λεσβίας τὰ λαμπρὰ, καὶ θεῖα ἀγωνίσματα Θεοκτίστης τῆς ὄντως Ἀγγελικον, μικροῦ καὶ ἀσώματον τελεσάσης πανσόφως τὸ πολίτευμα.* Id eſt: *Prima tua commentatio ex divina providentia, & colloquio facta eſt ſacri Senis, & Anachoretæ, Simeon admirabilis, quem in Paro Inſula conſpexiſti. Et pro dignitate laudaſti Lesbiæ illuſtria, & divina certamina, vere Theoctiſtæ, à DEo fabricatæ, quæ Angelicam, & tantum non incorpoream abſolvit ſapienter vitæ rationem.* In hac autem ſcriptione, & colloquium Senis in Paro, & adhortamenta, & vita Theoctiſtes pro humani ingenii tenuitate exponuntur. A ratione ergo alienus eſſet, quicunque ſcriptum hoc Metaphraſtæ eſſe genuinum denegaret. At in hoc vitæ inſtitutum ejusdem, & ætatis tempora plane, & ſine ullis ambagibus proponuntur. Fruſtra itaque ex alio, nec ab ipſo Simeone, de Simeone teſtimonium quærimus. Diſcamus verò à Simeone, eum non à ducenda uxore abhorruiſſe, ſed ex illa liberos etiam procreaſſe, civilibusque muneribus functum, tunc demum cum Himerio, ducendarum copiarum peritisſimo, Legatum

* Ad X. Novembr.

ad Arabas, qui Cretam invaſerant, miſſum fuiſſe: &, cùm non liceret per ventos ulteriùs, Parum ad navigaſſe, & cum ſene illo Anachoreta cognomine, à quo & res geſtas Theoctiſtes ea conditione, ut omnia ſcriptis mandaret, perceperat, collocutum familiariſsimè, ſuæque legationis finem fortunatum, ob eamque munera ab Imperatore reportanda, præſagiente divino illo Sene, audiſſe: poſt abſolutam navigationem, ſcribendo ea, quæ viderat, & audierat, præcepta Senis adimpleſſe. Illa ergo tempeſtate vivebat, cum Arabes Ægei Inſulas, & oras Græciæ maritimas non infidelici eventu, miſera tamen Græciæ calamitate, ac clade afflixerunt. Sed tunc potiſsimùm, cum in Arabas claſſe, ac ferro Himerius, ipſe verbo, ac muneribus expugnandos mittitur, tunc cùm nondum ad ſcriptionem animum adjeciſſet. Sed iſta evenere temporibus Leonis ſapientis, Baſilii Macedonis filii, ſi Cedreno, Curopalatæ, Zonaræ, aliiſque hiſtoricis Græcis fides habenda eſt. Ergo tunc Simeon iſte Metaphraſtes, vitarum ſcriptor, floruit, muneribus, ac dignitatibus, auctus. Et, ſi quid conjectura augurari licet, Simeon ille à ſecretis ſub hoc Leone, qui aurum à Rhodophyllo relictum, Leoni Tripolitæ infami Apoſtatæ obtulerat, ut eum ab excidio Theſſalonicenſi averteret, ideoque ab Imperatore Patricii, & Secretarii primarii dignitatibus condecoratus, nullus alius eſt, quam Simeon iſte noſter Metaphraſtes, qui Logothetæ nomine à Pſello, ut dicemus inferiùs, & ab aliis inſignitur.

XVII. Metaphraſtes ergo Simeon ſcriptionem exorſus eſt ſub Leone, & ſub Conſtantino Porphyrogenneta, Leonis Filio, & Nepote Romano, ætate etiam ipſe provectiore aſſiduis laboribus abſolvebat: ut ex illius oratione de exportatione manus dextræ Joannis Baptiſtæ apud Lippomanum, & Surium * colligi poterit. Ait enim ea ætate ſub Conſtantino, & Romano Imperatoribus à Jobo Diacono manum Antiochia Byzantium delatam fuiſſe. Id autem ſub dictis Imperatoribus eveniſſe confirmant Cedrenus, & Zonaras in Conſtantino Porphyrogenneta.

XVIII. Errat ergo Gerardus Voſſius, & alii, qui putant Simeonem Metaphraſtem ſub Conſtantino Duca, vel ſaltem circa ea tempora floruiſſe: erraſſeq; Baronium, & Bellarminum, cum Simeon, ut Voſſius ipſe putat, ducentis annis poſterior vixerit, quàm illi exiſtimarunt.

XIX. Quantum præterea immaniter hallucinatus ſit Hoſpinian⁹, dum Metaphraſtas, & Pſellos pro arbitratu, ut ita dicam diſcerpſit, abun-

* Ad XXIX. Auguſti.

abunde ſatis oſtendit Jacobus Gretſerus de Imaginibus manu non factis c. 19. Conferam & ex meo nonnulla, præter jam dicta, ad meſſem tam uberem, ut veritas clarius eluceſcat. Fuit Metaphraſtes non * trivialis Conſtantinopoli ludi magiſter, ſed genere clarus, illuſtri familia natus, divitiis abundans, in Aula Imperatoria celebris, à ſecretis, & conſiliis intimis, & poſt mortem etiam miraculis illuſtris. Pſellus in eundem, Καὶ τοῦτο θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ γένους εὖ ἔχων, καὶ τὰ τῆς εὐκλείας οἴκοθεν κεκληρωμένος, βαθεῖ τε πλούτῳ κομῶν, καὶ οἷς ἄν τις πρὸς παίδευσιν ἀποκνήσειεν. *Et quod eſt admirabilius, & propter quod illum quiſpiam magis fuerit admiratus, cum eſſet genere clarus, & ex illuſtri familia natus, & abundaret divitiis, & iis, quæ ſegniorem effecerint quempiam ad diſciplinas &c.* Hinc idem Pſellus ejusdem Officium compoſuit, quod ab Eccleſiaſticis in ejus ſolemnitate, ſicuti fieri amat in aliis Sanctis, decantaretur, in eo Oda 3. ſcribit, Ενδιαπρέψας ἐν ἀρχαῖς ταῖς τῆς κάτω Συγκλήτου ὡς ἀνὴρ βουληφόρος τὸ πολίτευμα τὸ σὸν ἐκλήσω ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὴν ἄνω Σύγκλητον ἐκόσμησας. *Cum terreni Senatus dignitatibus condecoratus fuiſſes, veluti Vir Conſiliarius, vitæ ducendæ rationem in cœlis acquiſieras, & ſupernum ſenatum decoraſti.* Sæpeque Logothetam nominat. Ode prima: Μέλος μοι εὔρυθμον δίδου Λόγε Θεοῦ, εὐφημεῖν ὁρμήσαντι τὸν θεράποντα τὸν σὸν Συμεῶνα τὸν Μεταφραστὴν τὸν κυρίως Λογοθέτην ἀξιάγαστον. *Melos mihi concinnum exhibe Verbum DEi, cum celebrare inceperim ſeruum tuum Simeonem Metaphraſtem, proprie Logothetam admirabilem.* Et alibi: Εὐφημήσωμεν πάντες ἐπαξίοις ᾠδαῖς τὸν μέγαν Θεοῦ θεράποντα Συμεῶνα τὸν ἅγιον Λογοθέτην. *Celebremus omnes condignis cantibus magnum DEI ſeruum Simeonem Sanctum Logothetam.* Fuit ergo Logothetæ officio conſpicuus, quod quid nam fuerit, pluribus alii exponere conati ſunt: eos, qui plura deſiderat, videre poterit. Satis mihi erit pro hac re ſtabilienda elegantisſimi item, ac prudentisſimi, licet ſequioris ſeculi ſcriptoris, Joannis Cinnami teſtimonium; in quo vertendo, illuſtrandoque diu me exerceo, ** ſperoque laborem hunc meum, propter pulcherrimam hiſtoriam, ad hunc diem cum vetuſtate luctantem, meis vigiliis, & amicorum opera, è ſcopulo in tranquillum illatam, hiſtoricæ veritatis ſtudioſis non ingratum futurum. Is itaque Hiſtor. Romanæ lib. 4. de rebus geſtis Manuelis Comneni, de Richardo Antri Domino verba faciens, ſcribit, Ὡς δὲ τῶν πυλῶν ἀλογιστήσαντες Γιβενάτζιον τε αὐτὸ ὁμολογία ἔσχεν, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν προσιόντες ἐσκέπτοντο. Κόμησί τε ἄλλοις, καὶ δὴ καὶ τῷ Γυλιέλμου Καντζηλαρίῳ συγγεγονὼς, ὃν Λογοθέτην εἴποι ἄν τις ἑλληνίζων ἀνὴρ, ἐπὶ Τράνιν σὺν αὐτοῖς ἦλθεν, ὡς αὐτοβοεὶ τὴν πόλιν ἀ-

 ναι

* Confer Allatium de Nilis p. 29. edit. noſtræ.

** Cinnamus Allatii nunquam prodiit. Exſtant editiones Corn. Tollii & Cangii.

ναρπασθέντος. *Cum vero portæ Urbis parum caute cuſtodirentur, Juvenalium ipſum in ejusdem fidem ſe dedidit. Hinc pro occupandis cæteris cum Comitibus aliis, nec non Guilielmi Cancellario, quem Logothetam Græca quis lingua expreſſerit, conſilium inibat, & Tranim usque cum illis proceſſit, quaſi primo impetu Urbem direpturus fuiſſet.* Alium hujus vocis ſignificatum, antequàm majeſtas illa Imperii ſtatis Veterum officiorum formis abrogatis, exteris barbarorum moribus, nova omnia approbando, ceſſiſſet, lege apud Procopium in Hiſtoria Arcana.

XX. Vitis, ut hoc etiam hic obiter notem, à Simeone conſcriptis aliquas à Junioribus eſſe adjectas obſervarunt Baronius, & Bellarminus, & alii, cum Viri illi poſt Simeonis tempora vixerint. At eas à Pſello, recentiore nempe, annexas in lucem vulgatas opinatur Andreas Schottus, Præfatione ad Lectorem, in Cantica Canticorum. Unde id habuerit Schottus non liquet, etſi verum ſit Pſellum, ſive Simeonis æmulatione, ſive religione in Sanctos, perplures Sanctorum vitas non ineleganti ſtylo accuratiſſime deſcripſiſſe, utinam puerilibus argumentis neglectis, in quibus nonnunquam totus eſſe videtur, in iſtis ſeriis pertractandis plures, quam fecit, horas inſumpſiſſet. Illius in ſanctos conatus in Catalogo operum infra recenſebimus.

XXI. Tertius fuit Michaël Pſellus, Michaëlis Ducæ præceptor, qui maxime omnium de Republica literaria meritus honorificam ſui apud poſteros memoriam conſecravit, ita ut reliquos alios ejus cognomines acumine ingenii, eruditionis copia, profunditate ſcientiarum, argumentorum varietate, multitudine ſcriptorum, & ſplendore gloriæ obruerit. Quare, aliorum extincta, &, ut ita dicam, obliterata memoria, ipſe ſolus nomen illud meruiſſe videtur. Sic Poëtam, & Oratorem cum dicimus, Homerus nobis, atque Demoſthenes, de Græcis loquor, ſtatim ſeſe offerunt, mentisque oculis repræſentant.

XXII. Fuit Patria Conſtantinopolitanus, è Conſulum, ac Patriciorum proſapia, quamvis non tam felici fortuna. Ipſe id ait de ſe in Epitaphio Matris. Τῷ τοίνυν ἐμῷ πατρὶ τὸ μὲν ἄνωθεν γένος ἐς ὑπάτους ἀνῆκτο, καὶ Πατρικίους. Τὰ δὲ κατ' ἐκεῖνον πράγματα οὐχ οὕτω δεξιῶς εἶχεν. *Patris igitur mei genus antiquum ad Conſules, & Patricios referebatur, res vero ipſius non nimis proſpere ſe habebant.* Poſt duas fœmellas tertio ipſe partu, multis Matris ſuſpiriis, & ad DEum precibus effuſis, in lucem editur. Mirum eſt, quod in ejus ortu narratur, nullas eum lacrymas profudiſſe, neque usquam poſtea in maximis etiam neceſſitatibus ploraſſe, ſed ſem-

ſemper ætate illa tenella lætos, ad puniceos oculos habuiſſe: tantum parentis, nulliſque aliis quam maternis, ad quæ vel uſu, vel ſententia ferebatur, uberibus inhiaſſe. Quinquennis præceptori traditur, adeoque robuſte ſtudiorum pondus excepit, ut ludicra omnia, præter literarum ſtudium, quo ſummopere delectabatur, ſordeſcerent. En illius affectum ejuſdemmet verbis expreſſum: Ἐντεῦθεν οὖν ἡ μήτηρ πρὸς τὰ κρείττω χειραγωγουμένη εἰς πέμπτον ἔτος τελέσαντα διδασκάλῳ ἐφίστησι. Καὶ ἦν μοι τὸ μάθημα οὐ μόνον τὸ εὐχερὲς, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ ἀντ' ἄλλης τινὸς παιδιᾶς. Ἠνιώμην γοῦν, εἰ μέ μοι διὰ πάσης ἡμέρας διδοίη τὰ παιδικά. καὶ ἦν μοι παιδιᾶ μὲν ἡ σπουδή, σπουδὴ δὲ παιδιὰ, οὐχ ὡς ταῦτα παίζοντι, ἐκεῖνα δὲ σπουδάζοντι. &c. Id eſt: *Hinc igitur mater ad meliora manuducens quinto ætatis anno magiſtro commendat. Et erat mihi diſciplina non tantum facilis, ſed dulcis præ quolibet alio ludo. Ægre itaque ferebam, ſi mihi per totum diem delicias non ſuggereret. Eratque mihi ludus ſtudium, ſtudium ludus, non quod hoc ludibrio haberem, illi vero incumberem.* Ætate grandiore, dum inter parentes non convenit, cuinam ſtudiorum generi eſſet addicendus, Joannes Chryſoſtomus & Apoſtoli, Matri in ſomniis viſi, decernunt. Hinc diſciplinarum, quam voluptatum cupidior, æqualibus in ſtudio ſuperatis, non longo intervallo ad ſuprema quæque doctrinarum culmina gradum fecit, omnibuſque innotuit. Hæc ipſe prolixe nimis, Oratione in Matrem, proſequitur, & ex eo Anna Comnena Alexiados lib. 5. brevisſime concinnavit, dum de Italo verba faceret. Καὶ Μιχαὴλ ἐκείνῳ τῷ Ψελλῷ ἐν ὑστέρῳ προσωμίλησεν, ὃς καὶ πάνυ τοι παρὰ διδασκάλοις σοφοῖς ἐφοίτησε. διὰ φύσεως δὲ δεξιότητα, καὶ νοὸς εὐθύτητα, τυχὼν μέντοι καὶ Θεοῦ ἀρωγοῦ. πρὸς τούτοις διὰ τὴν θερμοτάτην ἱκεσίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐπαγρυπνούσης συχνῶς τῷ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου τῆς Θεοτόκου σεπτῷ εἰκονίσματι, καὶ θερμοῖς τοῖς δάκρυσιν ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐκκαλουμένης, εἰς ἄκρον σοφίας ἁπάσης ἐληλακὼς, καὶ τὰ Ἑλλήνων, καὶ Χαλδαίων ἀκριβωσάμενος, γέγονε τοῖς τότε χρόνοις περιβόητος ἐν σοφίᾳ. Id eſt: *Tandemque in Michaelis Pſelli conſuetudinem venit, qui præceptores, ſapientes oppido, nactus, naturæ dexteritate, & intellectus acumine, DEO quoque illi coadiuvante, adhuc & matris intenſisſimis precibus, ſæpius in templo Domini ante Deiparæ venerandam imaginem invigilantis, ſpisſiſque pro filio lacrymis exorantis, ad univerſæ ſapientiæ culmen pervenit, & Græcorum ac Chaldæorum decretis accuratisſime conquiſitis, ea tempeſtate celebre ſapientiæ nomen conſecutus eſt.* Subdit deinde inter Italum, & Pſellum disſidia exorta. Medicinæ quoque operam dedit, ut ipſe de ſe Oratione in Matrem, ſæpius laudata, affirmat, dum de Patre moribundo loquitur. Ὡς δὲ καὶ τοῖς δαx-

Digitized by Google

δακτύλοις τὰς τῆς ἀρτηρίας κινήσεις ἐτεκμηράμην. ἐσπουδάζετο γάρ μοι μακρόθεν ἡ περὶ ταύτης τέχνη. *Ut vero & digitis arteriæ motus obſervari: jam enim diu aliquid in eam artem ſtudii, & opera contuleram.* Studium in capeſſendis diſciplinis, & omnibus addiſcendis ardens, ac pertinax, ipſe Libello de Admirabilibus Lectionibus in fine explicat. Ἐγὼ δὲ οὐ περὶ ἐργασίας ἕνεκα, νὴ τὴν ἱερὰν σου ψυχὴν, ἀλλὰ φιλομαθείας τὰ πλείω τῶν μαθημάτων συνελεξάμην. Ἐγένετο γάρ μοι ἡ φύσις ἀκόρεστος πρὸς ὅ τι οὖν σπούδασμα. καὶ οὐδὲν ἄν με βουλοίμην διαλαθεῖν. ἀλλ᾽ ἀγαπώην ἄν, εἰ καὶ τὰ νέρθεν εἰδείην τῆς γῆς. καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ περὶ τοῦτο μὲν ἐσπούδακα, ἐκεῖνο δὲ ἀπωσάμην. ἀλλὰ καὶ τῶν φαύλων, ἢ ἄλλως ἀποτροπαίων ἐπιγνῶναι τὰς μεθόδους ἐσπούδακα, ἵν᾽ ἔχω ἐντεῦθεν ἀντιλέγειν τοῖς χρωμένοις αὐτοῖς. Id eſt: *Ego vero, non curioſitatis ergo, ita ſacrum tuum animum DEUS ſoſpitet, ſed amore diſcendi pleraque ex diſciplinis collegi. Namque natura cujuscunque ſtudii avida, nunquam ſcientiis potuit ſaturari. Nullamque vellem eſſe, quod mei notitiam ſugeret; nec moleſtum mihi foret, etiam ſi ſub terranea, noſcerem. Neque ut plurimi, in hoc tantum incumbo, illud vero negligo, ſed & pravorum etiam, & abominandorum mihi notitiam comparo, ut inde habeam, quod ea uſurpantibus opponam.* Plura de hoc Orat. de Matre, in qua ſingula quæque ad faſtidium usque enumerat. Ea Lector, ne ipſe faſtidio ſim, videat.

XXIII. Interea ſatis ætatis, ac prudentiæ habens, in Aula Imperatoribus innotuit, qui in maximis negotiis proficuam illius operam experti ſunt. Nam Michael Stratioticus inter ſelectos ex Patribus Conſcriptis Viros, quos Comneno Iſaacio ad rebelles in concordiam redigendos miſit, Pſellum quoque noſtrum legavit, non contemnendo elogio celebratum à Zonara tomo 3. Στέλλονται τοίνυν πρὸς τὸν Κομνηνὸν πρεσβεύσοντες ἄνδρες τῶν ἐκκρίτων τῆς Συγκλήτου βουλῆς· οἱ δ᾽ ἦσαν ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος ὁ Λειχούδης, ὁ πρόεδρος Λέων ὁ Ἀλωπὸς καὶ Μιχαὴλ ὁ σοφώτατος Ψελλὸς τῶν φιλοσόφων ὢν ὕπατος. *Legantur igitur ad Comnenum ſelecti Viri ex Patribus Conſcriptis, Conſtantinus Licbudes præſes, Leo Alopus præſes, & Michael Pſellus, ſapientiſſimus Princeps tunc Philoſophorum.* Et Cedrenus in Synopſi: Ἐκεῖ δὲ αὐτῷ γενομένῳ φθάνουσι καὶ πρεσβευταὶ βασιλέως ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος ὁ Λειχούδης, Θεόδωρος ὁ Ἀλωπὸς, Κωνσταντῖνος ὁ Ψελλὸς ὁ τῶν φιλοσόφων ὕπατος. οὗτοι γὰρ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ λόγου δυνάμει τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἀνθρώπων διαφέρειν δοκοῦντες, καὶ ἀσύγκριτος ὁ Ψελλὸς ἐξελέγησαν εἰς τὸ πρεσβεῦσαι, καὶ προσεδόκησεν ὁ βασιλεὺς μεγάλα κατάπραξασθαι διὰ τῆς ἐκείνων

εὐστο-

εὐςομίας, καὶ χάριτος. Ibi ei occurrerunt Legati Imperatoris præſes Conſtantinus Lichudes, præſes Theodorus Alopus, Conſtantinus Pſellus, Philoſophorum Princeps. Etenim hi tres Viri ſapientia, & facundia, omnium qui tunc vivebant, primi habiti, & quidem extra comparationis ſortem Pſellus, ad eam legationem fuerant delecti; quod Imperator eorum eloquentia, & gratia ſe maxima conſecuturum ſperabat. Ubi exſcriptoris incuria, pro Michaele, Conſtantinus irrepſit. Et in eo falſæ legationis accuſatur ab eodem inferius, Λέγεται δὲ ὅτι καὶ οἱ πρεσβευταὶ οἱ παραπρεσβεύσαντες ἄλλο τε ἄλλως λάθρα τῷ Κεκαυμένῳ προσιόντες παρεκάλουν ἔχεσθαι τῆς ἐνςάσεως, καὶ μηδόλως ἐνδοῦναι. Τοῦτο δὲ αὐτοὺς ποιῆσαι, καὶ οἱ καλῶς εἰδότες ἐπληροφόρουν ἄνδρες οὐχ οἷοί τε ψεύδεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Κομνηνὸν πληροφοροῦντες ἐνωμότως ὡς ἅπαν τὸ ἀςυκὸν πλῆθος περιπαθῶς εἰς αὐτὸν ἔχει. καὶ ὡς εἰ μόνον ἐγγίσει τῇ πόλει, τὴν γέροντα ἐξωθήσαντες, μετ᾽ ἐπινικίων, καὶ ὕμνων αὐτὸν προσδέξονται. *Ac proditum eſt memoria, ipſos etiam legatos prævaricatos fuiſſe, & modo hunc, modo illum diverſis temporibus Cecaumeno ſuaſiſſe, ut oppugnaret acriter oblatas conditiones, neque quicquam concederet. Et quidem hoc eos egiſſe pro certo perhibent ii, quibus iſta optime ſunt nota, & à mendacii ſuſpicione ſunt immunes, ajuntque eos interpoſito jurejurando affirmaſſe Comneno, ardenter eum ab urbana multitudine diligi; ac, ſi tantum acceſſiſſet ad Urbem, fore ut ipſum ea, ſene exturbato, cum gratulatoriis victoriæ, & imperii carminibus excipiat.*

XXIV. Iſaacius Comnenus, cum Michaelem Cerularium, Patriarcham Conſtantinopolitanum, abdicare niteretur, aliorum, & Pſelli præcipue opera, qui, in eum Oratione conſcripta, multorum, ac variorum facinorum reum fecit, uſus eſt. Zonaras ibidem, Εἶτα καὶ καθαιρέσει ὑποβαλεῖν αὐτὸν διὰ φροντίδος ἐτίθετο, καί τισι τῶν Ἀρχιερέων συνεργοῖς πρὸς τοῦτο ἐκέχρητο, καὶ τῷ Ψελλῷ αἰτιαμάτων πολλῶν, καὶ ἀλλοκότων συναγωγεῖ, ἃ ἐν τῷ κατ᾽ ἐκείνου λόγῳ συνήθροισέ τε, καὶ συνεγράψατο, δηλοῖτε διά τινων τῷ ἀνδρὶ ἀπειπάσθαι τὴν Ποιμαντικὴν, ἵν᾽ ἑκὼν δοκεῖ παραιτεῖσθαι, ὡς εἰ μὴ τοῦτο, καὶ ἄκων αὐτὴν ἀφαιρεθήσεται, εἰς μέσον κατ᾽ αὐτοῦ προτιθεμένων αἰτιαμάτων. *Deinde de abrogando illi Patriarchatu cogitans, opera quorundam Epiſcoporum utitur, & Pſelli, variarum, & abſurdarum criminationum coacervatoris, quas in Oratione contra illum ſcripta congesſit, & per quosdam Viro ſignificat, ut ſimulet ſe ultro Pontificatu cedere, quem alioquin invitus cum publica infamia ſit amiſſurus.*

XXV. Diogeni Imperatori inſenſus, primus ipſe inter Senatores, & Joannes Cæſar, & filii, Eudociam Imperatricem in Monaſterium trudunt; Michaelem Ducam Imperatorem denunciant, Diogenem jam revertentem imperio abdicant, auctore, & adjutore conſiliorum eodem Pſello. Zonaras, in Romano Diogene: Ὁ γοῦν Καῖσαρ Ἰωάννης καὶ οἱ ἐκείνου υἱοὶ ἀεὶ, ὡς εἴρηται, ἐγκοτοῦντες τῷ Διογένει ἁρπάζουσι τὸν καιρὸν· καὶ προσλαβόμενοι τῶν τῆς Συγκλήτου ἐνίους, ὅσοι ὡμοφρόνουν αὐτοῖς, ὧν ἐξῆρχεν ὁ ὑπέρτιμος Ψελλὸς, δύσνους καὶ αὐτὸς τῷ Διογένει τυγχάνων, τὴν Βασίλισσαν Εὐδοκίαν εἰς τὴν παρ' αὐτῆς δομηθεῖσαν Μονὴν κατὰ ὧν τὸν ἐν τῇ Προποντίδι πορθμὸν περιορίζουσι· τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀνακηρύττουσιν Αὐτοκράτορα, &c. *Joannes igitur Cæſar, ejusque filii Diogeni ſemper, ut dictum eſt, infeſti, arrepta occaſione, quibusdam etiam ex Senatu ſui facinoris, quorum Pſellus vir honoratiſſimus princeps erat, & ipſe Diogenis inimicus, adhibitis, Imperatrice Eudocia in Monaſterium, quod ipſa circa fretum Propontidis ſtruxerat, relegata, Michaelem Imperatorem appellat.*

XXVI. A puero itaque liberaliter educatus, animo circa artes, doctrinasque geſtiente, fructus, quas ab eis expetebat, decerpſit, non breves, atque incertos, ſed uberes, & tempeſtivos. Eloquentiam enim, horridam tunc, & incultam, excoluit, nec ad perniciem, & peſtem convertit, ſed ad ſalutem. Tandem philoſophandi rationem omnem complexus, in loco illo uberrimo, ac feraciſſimo, frugiferam ſibi, & aliis diligentiam expertus, extraxit malorum radices; de natura & rebus occultis optime, planeque diſſeruit, quod verum & quod falſum eſt in oratione, apperuit, ſummisque imperatoribus fuit & vivendi præceptor, & dicendi. At labores impiger, diu noctuque aut aliquid conſcribendo, aut legendo, tempus inſumebat: nec vires conſenuerant, nec defecerat animus. Et cum munus optimum, fructuoſiſſimumque quod poſſit afferri Principibus, illud eſſet exiſtimaret, ſi doceantur, atque erudiantur, ſumma ope nitebatur, ut Michaelem Ducam inſtrueret, bonisque moribus informaret. Quo quis poteſt in vita humana, vel deſiderare melius, vel optare præſtantius? Coercenda eſt Principum libido, refrænandusque furor, neque alia via id conſequi poſſumus, quam doctrina, & eruditione. Hominis decus eſt ingenium, ingenii lumen eloquentia, eloquentiæ candor philoſophia, philoſophiæ rectrix, ac magiſtra pietas, quæ niſi præceptorum monitis fulciatur, in ignorantiæ tenebras prolapſa, ruinam facit.

XXVII. Non potuit tamen effugere calumniam Zonaræ 3. Annal, Καὶ ἦν τῶν ἀνθρώπων σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία,

ρία, καὶ ὁ τούτων ἐπιστρεφόμενος οὐδαμοῦ. ὁ γὰρ Βασιλεὺς παιδαριώδεσιν ἐσχόλαζε πράξεσι, τοῦ ὑπάτου τῶν Φιλοσόφων καὶ ὑπερτίμου Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, λόγοις τῷ δοκεῖν αὐτὸν ἐμβιβαζόμενος, καὶ διδασκόμενος, νῦν μὲν τὴν Γραμματικὴν τέχνην, καὶ μέτρα, καὶ διαλέκτους, νῦν δ' ἵνα κατὰ ῥήτορας διαλέγοιτο, νῦν δ' ἱστορίαις αὐτὸν προσεθιζόμενος. ἄλλοτε δὲ Φιλοσόφων θεωρημάτων ἀκροᾶσθαι παρασκευαζόμενος. ὁ δὲ πρὸς οὐδὲν ἐπεφύκει. Τούτοις οὖν ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ προστετηκὼς, ὑφ' ἑτέρῳ καὶ τοῦτον ἕνα τὸν τῶν κοινῶν κυβέρνησιν ἐποιήσατο, καὶ νόμος ἦν τὸ τῷ Λογοθέτῃ δοκοῦν. *Homines atterebantur, & ærumnis premebantur: & nemo erat, cui illa curæ eſſent. Nam Imperator puerilibus rebus occupatus, à principe Philoſophorum, & honoratiſſimo Michaële Pſello ad literarum ſtudia deduci videbatur; at modo in Arte Grammatica verſibus, & linguarum differentiis erudiebatur, modo declamationibus rhetoricis, modo hiſtoriis aſſueſiebat, modo ad audienda philoſophica præcepta parabatur, quamvis ad hæc omnia ineptus. Hujusmodi igitur ſtudiis Romanorum Imperator affixus, rerum adminiſtrationem alteri, eique uni commiſit, ut legis auctoritatem haberet, quod Logothetæ viſum eſſet.* Et inferius: Μήτινος δὲ προνοουμένου τῶν κοινῇ συμφερόντων, ὁ γὰρ Βασιλεὺς περὶ λόγους ἠσχόλητο, καὶ ἰάμβους συντιθέναι πρὸς τοῦ Ψελλοῦ ἐδιδάσκετο, σιτοδεία τοὺς ἐν πόλει ἐπίεζεν. *Nemine autem bonum publicum curante, nam Imperator ſtudiis vacans, Jambos ſcribere à Pſello docebatur, urbanos annonæ penuria premere cœpit.* Ita nil tam ſanctum * eſt, quod calumnia tentare non audeat, & quod laude dignum eſt, ex improviſo, fraudulenterque irrepens neſcio quis criminoſe dilacerat. Et hominum turba cœca veluti oraculo plaudit, miſera ſane, duraque prudentiſſimorum hominum conditione. Sub aliis item Imperatoribus Græcorum imperio jam ſeneſcente, doctrinisque omnibus in barbariem commutatis, cum, proh dolor! inertia pro ſapientia erat, vitam ipſe fama clariſſimus transegit, jucundus amicis, egentibus utilis, omnibus denique carus.

XXVIII. Illius tamen fidei cauſam, defenſionemque non ſuſceperim, ſi, quæ de eo Joſephus Methonenſis Epiſcopus Apologia contra Marcum Epheſium tradit, vera ſunt. Illum enim annumerat Schiſmaticis Photio. Cabaſilæ, Palamæ, Camatero, Phurnio, Moſchambati, Bulgariæ, Nicolao Methonenſi, & Panareto, qui dicto, & ſcripto Latinam Eccleſiam inſectati ſunt. Καὶ σὺ μὲν συνήφθης, ὡς φῂς, τοῖς ἁγίοις σου πατράσιν, καὶ διδασκάλοις Φωτίῳ τῷ πρώτῳ σχισματικῷ μᾶλλον δὲ αὐτουρ-

* Non adeo reprehendendum Zonaræ judicium, ſi ſtudiorum deliciis ita fuit edoctus indulgere Princeps, ut illis intentus imperii curam aliis relinqueret.

γῷ, καὶ δημιουργῷ τοῦ σχίσματος, καὶ τῆς διαιρέσεως, Καβασίλᾳ, Παλαμᾷ, Καματηρῷ, Φουρνῇ, Ψελλῷ, Μοσχάμπαρι, Βουλγαρίᾳ, Νικολάῳ Μεθώνης, Παναρέτῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς μετὰ τὸ σχίσμα, καὶ τὴν πολλὴν ἔριν κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἰποῦσι. *Et tu quidem, ut ais, Sanctis tuis Patribus, ac Doctoribus te adjunxiſti, Photio Schiſmaticorum Principi, immo vero auctori, & opifici ſchiſmatis, & diſſidii: Cabaſilæ, Camatero, Phurnio, Pſello, Moſchambari, Bulgariæ, Nicolao Methonenſi, Panareto, & cæteris qui poſt ſchiſma, & multam contentionem in Romanam invectiſunt Eccleſiam.* Sanè Photii, Cabaſilæ, Palamæ, Nicolai Methonenſis, aliorumque in Eccleſiam Latinam commentationes nugacisſimas non ſine tædio, ac ſtomacho legi. Pſelli ſimilem diſputationem ad hunc diem non offendi, & fortaſſe nec ille conſcripſit. Verum tamen eſt in Expoſitione fidei ad Michaëlem Ducam, dum de proceſſione Spiritus Sancti verba facit, eum affirmare ex ſolo Patre procedere, quo vel ſolo nomine illius in recentiorum Græcorum placitis propugnandis pertinacia, & ad pervicaciora quæque audendum, ſi occaſio ſe tuliſſet, animus innoteſcit.

XXIX. Tandem jam ſenex exauctorato Michaële Duca, ipſe quoque à Botaniata Nicephoro dignitatibus ſpoliatus, monachum induens, ſolum vertere coactus eſt; nec multo poſt, ſive ſenio, ſive etiam mœrore vitam poſuit: idque conjicio ex verbis Annæ Comnenæ Hiſt. lib. 5. Sed iis præcipue, Ἔνθα καὶ τοῦ Ψελλοῦ, μεταχωρήσαντος Βυζαντόθεν μετὰ τὴν ἀπόχρασιν, (lego ἀπόκαρσιν,) αὐτὸς φιλοσοφίας ἁπάσης προέστη διδάσκαλος. *Ubi & Pſello poſt comam detonſam Byzantio ſecedente, ipſe Italus univerſæ Philoſophiæ magiſter creatus eſt.*

XXX. Quidquid tamen ſit, maximis eum Laudibus exornarunt, præter Annam Comnenam, Joannes Scylitza, & Credenus in proœmio Hiſtoriæ, ὑπέρτιμος Ψελλὸς, *honoratiſſimus Pſellus*, & in Stratiotico; & Zonaras locis ſupra adductis, & in Iſaacio Comneno, Πολὺς τὴν γλῶτταν ὁ σοφώτατος Ψελλὸς. vim dictionis, cum non intellexiſſet Interpres, πολὺν τὴν γλῶτταν, *verboſum* reddidit. Apage ſapientisſimum iſtum, ſi verboſus eſt. Græci cum admirandum aliquem, nec cum vulgaribus comparandum innuunt, dictione illa πολὺς utuntur. Hinc aptisſime diceres, & ad Atticæ eloquentiæ normam, Πολὺς τὰ θεῖα Γρηγόριος, *eximie ſanctus * Gregorius* Πολὺς τὴν θείαν γραφὴν Michael Ghiſlerius, *Diſciplina rerum divinarum eruditisſimus, & ingenio, prudentiaque in ſacris literis exponendis acutisſimus.* Πολὺς τὴν φιλοσοφίαν Fortunius Licetus, *Illis, qui ad Philoſophiam ſpectant, quam maxime potens: pauci* ut *ſint* qui *ſantis* *Philo-*

* Malim, *rerum divinarum apprime peritus.*

Philoſophiæ dotibus præditi ſint. Πολὺς τὰ μαθηματικὰ Petrus Gaſſendus, *in rebus Mathematicis tractandis ingenioſus, eorumque difficultatibus enodandis conſultiſſimus.* Πολὺς τὰ ἰατρικὰ Gabriel Naudæus, *Rebus medicis nimium pollens, multum verſatus, ſupra plerosque alios exercitatus, nimio jam imbutus uſu, & liberaliter inſtitutus.* Πολὺς τὴν παιδείαν Nicolaus Villanus. *Præclara eruditione, atque doctrina ornatus: eruditione, & florentibus ſtudiis nunquam non ſatis inſtructus, magnus.* Πολὺς τὴν ἐπιστήμην, Renatus Moreau, *in perfectiſſima diſciplina probatisſimus, & incredibili quadam ingenii magnitudine ad quascunque diſciplinas inſtructisſimus.* Πολὺς τὴν ἱστορίαν Jacobus Philippus Thomaſinus, *ad ſcribendas hiſtorias maxime illuſtris: in illuſtranda antiquitate ſedulo ſtudio apprime clarus, ſingularis.* Πολὺς τὸν νοῦν Joannes Bourdelotius. *Pleno pectore ſapiens: ſapientia munitam mentem egregie gerens; conſiderate omnia perficiens.* Πολὺς τὴν ποίησιν Joannes Rhodius, *in poeticis ſtudiis mirifice verſatus; admirabili quodam ad Poeſim ſtudio concitatus, præſtantiſſime cum omnibus Muſis rationem habuit.* Πολὺς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν φρόνησιν Dominicus Molinus, *virtute ipſa excellentisſimus.* An non Ciceronianum illud infert? *Talis eſt vir, ut nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſſit:* & ſimilia. Sic Pſellus dictus eſt, πολὺς τὴν γλῶτταν, quaſi diceres *magnus, multus, admirandus eloquio, eloquentia ſingulari.* Σοφώτατος etiam pasſim audit, *ſapientisſimus*, & à Glyca in Annalibus, & à Metochita in Hiſtoria. Et illius ſententiis, qui eum ſecuti ſunt, Scriptores ſua Commentaria non minus quam aliorum Patrum teſtimoniis illuſtrarunt. Inter alios præcipui ſunt Niceta Serron, Catena abſolutisſima in Evangelium Lucæ; Macarius Chryſocephalus in Magno alphabeto, ubi ex diverſorum Patrum dictis Evangelia perfectisſime interpretatur; & Joannes Diaconus Magnæ Eccleſiæ Tract. Τίς ὁ σκοπὸς τῷ Θεῷ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, καὶ τῆς δευτέρας ἀναπλάσεως διὰ τοῦ Θεοῦ.

XXXI. Illud interim animadvertere debemus, Geſnerum in Bibliotheca ridicule ſatis argutari, eundem eſſe Michaelem Epheſium, & Michaelem Pſellum. *Mihi quidem aliquando conjectura occurrit eundem exiſtimandi Michaelem Epheſium, & Michaëlem Pſellum. Nam præter commune prænomen, utrumque conſtat recentiorem fuiſſe, Chriſtianum, Peripateticum, Ariſtotelis paraphraſtem.* Multi alii ejusdem prænominis recentiores, Chriſtiani, & Peripatetici, Ariſtotelis paraphraſtæ, nova hacce argumentandi ratione Pſelli erunt, inepte. Verum eſt utrumque recentiorum eſſe, Chriſtianum, an æque Peripatetici, dubium; cer-

certum omnino paraphraſtes non eſſe: ni Scholia, & Expoſitiones textus breviſſimas, una cum Paraphraſi confundere velimus. Conferantur utriusque in Ariſtotelem commentationes, quamvis ſententia in multis conveniant, in modo, ac methodo exponendi Ariſtotelem longe diverſi ſunt. Pſellus continua textus paraphraſi ſententiam aperit, Epheſius nonniſi difficilioribus operam dat; clara, apertaque, uti cuique obvia, negligit.

XXXII. At quisnam ſit iſte Epheſius Michaël, qui in enodando Ariſtotele tantoperè etiam elucubrationibus editis, inſudavit, quæſiere multi. Sed fruſtra operam contriverunt. Ubi nullum rei veſtigium apparet, ſi venatori res non ſuccedit, laudem ille pro conatu; non, quod non invenerit, reprehenſionem promeretur. Verùm dum ego etiam omnia perveſtigo, ſi quid ſubodoratus ſum, in medium afferam, donec meliora ab aliis producantur. Senſuum, ac enarrationum ſimilitudo hos duos Auctores unum ab alio adjutum fuiſſe ſatis indicat, vel utrumque ab alio, & ex uno fonte utriusque monumenta corrivari. Cumque à quo Pſellus ſua hauſerit non habeam, utique Epheſium ex Pſelli, ſive ore, ſive monumentis, quamvis veroſimilius ex ore, ſua habuiſſe, eſſeque Michaëlem Ducam Parapinaceum dictum, Pſelli diſcipulum, ſi conjectura aliquid valeo, exiſtimo. Hic enim, dum ſummam Imperii teneret, à Pſello edoctus, illo amiſſo, in Epheſum delatus, illius Eccleſiæ Antiſtes conſecratur. Zonaras in Botaniata: Ὁ μὲν τοι προβασιλευκὼς Μιχαὴλ, ὡς εἴρηται, τὴν τρίχα καρεὶς, καὶ ψήφῳ συνοδικῇ Μητροπολίτης Ἐφέσου κεχειροτόνητο, καὶ ἅπαξ φοιτήσας ἐκεῖ ἐπανῆλθε, καὶ ἐν τῇ τοῦ Μανουὴλ Μονῇ ἐποιεῖτο τὴν δίαιταν. *Michael verò, pridem Imperator, tonſa coma, ut dictum eſt, Concilii ſuffragiis Epheſi Metropolita creatur. Et cum ſemel eò veniſſet, reverſus, in Manuelis monaſterio vitam egit.* Conſtantinus Manaſſes:

Τῇ γαμετῇ τοῦ Μιχαὴλ ζεύγνυται νόμῳ γάμου;
Καὶ ταῦτα γέρων τρυφερᾷ, πέμπελλος νεαζούσῃ.
Αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον, καὶ δυσαναχετοῦντα
Τῆς Ἐφεσίων πόλεως Ποιμένα καθιστάνει.

Anteceſſoris Michaelis conjugem ſibi matrimonio copulat, ſenex mulierem teneram, & delicatam, capularis, & funeri deſtinatus vegetam, atque juvenem. Quemque ſortem ſuam ægrè, moleſteque ferentem, ac deplorantem, Epheſinæ Urbis paſtorem Imperator conſtituit. Et Ephræm in Chronico:

Ὁ Μι-

Ὁ Μιχαὴλ δ' γίνεται μελαμφόρος,
Εἶτ' Ἀρχιθύτης, καὶ Πρόεδρος Ἐφέσου.

Michael vero nigris veſtimentis indutus ſacrificiorum princeps, Præſulque Epheſi fit. In eo otio, ſi gregem Chriſti paſcere otium eſt, multa in varias Diſciplinas, nec dubito, conſcripſit, quæ nomine Michaelis Epheſii; quietis potius amans, memor turbarum, non Imperatoris, exemplo etiam aliorum Imperatorum, voluit, ut hominibus innoteſcerent. Non placet? dictum indictum eſto. Ἐπανίτω πρός με τὸν τεκόντα τὸ ἀποκύημα. *Redeat ad me Auctorem fœtus hic meus.*

XXXIII. Hic ergo Pſellus, ut doctrina præſtantisſimus, ita omnium πολυγραφώτατος fuit. Auſim dicere neminem, ea, vel ſubſequente ætate, Græce vel inveniſſe acrius, vel ordinaſſe aptius: vel locutum eloquentius, vel profundius res pertractaſſe. Nulla fuit ſcientia, quam ipſe vel notis non illuſtraverit, vel compendio non tentaverit, vel optima methodo non expedierit. Eorum, quæ ſcripſit quæque ad notitiam meam pervenere, quædam edita ſunt, quædam adhuc inedita: de editis primum ſermonem inſtitutam. Edita ſunt:

XXXIV. Pſelli *de victus ratione, deque facultatibus, & ſucci qualitate, elementorum, libri duo* ad Conſtantinum * Imperatorem, Latine, Georgio Valla Interprete, una cum Rhazæ de peſtilentia libro, & Joannis Manardi Ferrarienſis in Artem Galeni expoſitione. Baſileæ apud Andream Cratandrum anno 1529. in 8.

XXXV. Ejusdem *Jambos in vitia, & virtutes.* Item, *Anagogas in Tantalum, Allegoriam de Sphinge, Anagogam in Circem, quæ volebat Ulyſſem transformare*, Arſenius Monembaſiæ Epiſcopus Romæ ** primus vulgarat. Deinde pluribus locis reſtituta, atque interpolata, à Conrado Geſnero, Baſileæ edidit Joannes Oporinus *** anno 1544. in 8vo. una cum Heraclidis Pontici Allegoriis in Homeri fabulas de Diis,

* Ducam vel Monomachum, ut Allatius notavit ſupra §. VI. non Porphyrogennetam, ut Gyraldus p. 282. de Poetis. Prodierunt etiam hi libelli de victu humano una cum aliis variorum ſcriptis ab eodem G. Valla verſis Venet. 1498. fol. ut editiones Colon. 1526. 8 & Baſil. 1557. 8. omittam In libellis iſtis Imperatoris juſſu collectis nullum ſcriptorem laudat Pſellus præter p 8. Galenum. De eodem argumento ſed plane diverſus liber Simeonis Sethi extat ad Michaelem Ducam Imp. cui valde ſimile ſcriptum aliud Pſello tributum de quo Allatius infra §. 51.

** Græce in 8. ad calcem Apophthegmatum, Leoni X. inſcriptorum.

*** Græce tantum, non Græce & Latine ut à Clarisſimo Caveo in Hiſt. literaria ſcriptorum Eccleſ proditum, licet Heracliti Allegoriis latina illarum Geſneri verſio ſubjuncta.

Diis, de quibus vide infra in Joanne Pſello. Obiter & hic animadvertendum eſt, carmina illa, quæ Federicus Morellus Lutetiæ anno 1608. 8vo. una cum Theodori Prodromi diſſertatione de Sapientia Græce edidit, eſſe excerpta, non nullis tantum verbis immutatis, ex his Pſelli Jambis. Ea ſub *Ἀνωνύμου* nomine Ἰάμβους ἠθοποιοὺς Morellus vulgaverat. Nihil minus. Phroneſi tantum excepta, reliqua ſunt de Philoſophia, Rhetorica, & Grammatica, quæ quantum ſpectent ad mores, judicent alii.

XXXVI. Ejusdem *Paraphraſin in Ariſtotelis librum* Περὶ Ἑρμηνείας, *de Interpretatione*, edidit Græce Aldus Venetiis, cum Ammonio, & Magentino 1503. in fol. eandem latinitate donatam, * cum ejusdem Pſelli Compendio *in quinque voces Porphirii, & Ariſtotelis prædicamenta* Baſileæ excudit Robertus Winter 1542. 8vo. Quæ ultima prius anno 1540. Græce Pariſiis edita fuerunt, una cum ejusdem *Introductione in ſex Philoſophiæ modos*, & anno 1541. 12. Ibidem per Jacobum Foſcarenum Michaelis filium latinitate donata. In alio Codice manuſcripto Paraphraſis titulus ita habetur, Παράφρασις τοῦ περὶ Ἑρμηνείας ἀπὸ φωνῆς τοῦ Κυροῦ Βεστάρχου καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τοῦ Ψελλοῦ. *Paraphraſis in librum de Interpretatione, ex ore Domini Beſtarchæ & Principis Philoſophorum Pſelli.* Hinc Virum Veſtarchatus etiam dignitate, unde poſtea Veſtarches nobiliſſimæ familiæ nomen irrepſit, inſignitum fuiſſe colligimus.

XXXVII. Ejusdem liber, ** de quatuor Mathematicis ſcientiis, Arithmetica, Muſica, Geometria, Græce & Latine editus cum aliis Auctoribus, Wittembergæ 1560. nec non Baſileæ per Joannem Oporinum 1556. 8vo. Gvilielmo Xylandro Auguſtano Interprete, cum nonnullis ejusdem Xylandri Annotationibus in eundem. Quibus acceſſit Xylandri de Philoſophia, & ejus partibus Carmen, & nonnulla alia Carmina diverſi argumenti. Opus hoc primus Romæ Græce imprimendum curavit Arſenius Monembaſiæ Epiſcopus, in qua editione ſcripſerat, incertum eſſe, Pſelli ne an Euthymii cujusdam opus

* Latina verſio paraphraſeos Pſelli in lib. περὶ ἑρμηνείας, ſtudio quorundam amicorum Nic. Martimboſii prodiit Pariſ. 1539. 4. Editiones quoque Venetam 1541. fol. & Baſileenſem A. 1542. memorat Labbeus. Extat & Pſelli introductio in ſex philoſophiæ modos & Compendium quinque vocum Porphirii & de decem Categoriis, Venet. 1532. cum verſione Jacobi Foſcareni.

** Hunc librum (in quo multa è Theone delibata) Pſellus teſtatur ſe ſcripſiſſe Anno Græcorum 6516. h. e. CHRISTI 1008.

Opus eſſet, plerisque tamen Pſelli videri. Καὶ ταῦτα τῷ ταύτης πατρὶ, εἴτε Ψελλὸς ἦν, ὡς τοῖς πλείοσι δοκεῖ, εἴτ Εὐθύμιος, χαριζόμενος. Impreſſus quoque eſt * Pariſiis Græcè anno 1545. 12. per Jacobum Bogardum. Non multò poſt Elias Vinetus, quod nullus ante eum, anno 1553. primus Latinum fecit, Pariſiisque anno 1557. edendum curavit, poſtrema ejus parte, quæ eſt de Aſtrologia, omiſſa, tum quod antiquis illis egeret Græcorum tabulis, quarum rationes ſuis temporibus non ſatis congruebant, tum quod eſſet mendoſa præter alias, & ex ea ſe haud dum, ut ipſe præfatur, ex ſententia explicare potuerit, cujus loco Procli ſphæram ſubſtituit. Editum hoc idem Opus ex Vineti interpretatione Turnoni apud Claudium Michaëlem, anno 1592. Poſt Vinetum Xylander ſuam interpretationem aggreſſus eſt.

XXXVIII. Ejusdem tractatus Περὶ Χρυσοποιΐας, *de auri conficiendi ratione*, ad Michaëlem Cerularium Patriarcham Conſtantinopolitanum, Dominico Pizimentio Vibonenſi interprete, unà cum Democrito Abderita, Syneſio, Pelagio & Stephano Alexandrino, de magna, & Sacra Arte editus eſt Patavii apud Simonem Galignanum 1572. in 8. Dicti Auctores cum plerisque aliis de eadem Arte, inter qvos præcipui erunt Zoſimus, Olympiodorus Chriſtianus; & carmine Heliodorus, Hierotheus, Theophraſtus, Archelaus, & alii non contemnendi lingva Latina, Græcè, & Latinè unum noſtrum Variorum antiquorum Volumen, cum noſtris de eadem re Tractatulis, ni meis ſtudiis ſemper Muſæ adverſæ fuerint, Chymicæ artis deditis non injucundum, conflabunt. Animadvertendum etiam, à Pizimentio malè Epiſtolam Pſelli ad Xiphilinum directam, ** qui Joannes dicebatur, non Michaël, niſi velimus dicere Pſellum eundem Tractatum mutato ſolo nomine amicis pluribus divenditaſſe, quod aliis etiam ſolemne fuit. Et, ne alios recenſendo, tempus conteram, ſatis mihi erit unum

 tan-

* Venetiis quoque Anno 1532. 8. quæ editio Græca occurrit Romæ in Bibl. Barberina. Latina vero Xylandri interpretatio recuſa Lugd. Bat. 1647. 8. Libellum Pſelli de Muſica, ex hoc Tetrabiblo Lampertus Alardus cum latina ſua interpretatione ſubjecit libro ſuo de veterum Muſica, Schleuſingæ 1636. 12.

** Etiam in Græco Codice Regio Pariſ. cujus Apographum beneficio Illuſtris Viri Pauli Vindingii poſſideo, nomen Xiphilini extat: τοῦ μακαρίτου καὶ πανσόφου ψελλοῦ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἁγιώτατον Πατριάρχην Ξιφιλῖνον περὶ χρυσοποιΐας. At in Codice Vindobonenſi ad Michaëlem (Cerularium) dirigitur, τοῦ λογιωτάτου καὶ πανσόφου ὑπερτίμου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ ψελλοῦ περὶ χρυσοποιΐας πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριον Μιχαήλ.

tantum in medium afferre, quod ob dignitatem Auctoris, mirum nonnullis videbitur. Quis enim credet Iſocratem Oratorum illud, ac Rhetorum numen, quaſi rerum argumentis deſtitutum, inopiaque artis adeo rudem, unam, eandemque Orationem, ejus nomine ſolum immutato, ad quem direxerat, paucisque aliis, pluribus, raro exemplo, inſcripſiſſe, quod licet ſileant libri Rhetorum in hunc diem editi, forte tanti magiſtri reverentia, non tacuit tamen Auctor illi σύγχρονος Epiſtola ad Philippum Regem. Locum eo libentius hic adſcribo, quia pulcherrimus eſt, & rarus, * & à nullo, quod ſciam, obſervatus. Ὁμοίως δὲ καὶ Ισοκράτης ἐπειδὴ νέος μὲν ὢν εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου καθ' ὑμῶν ἐπιστολὰς αἰσχρὰς ἔγραφεν, νυνὶ δὲ πρεσβύτης ὤν, ὥσπερ ἑκών, ἢ φθονῶν τὰ πλεῖστα τῶν ὑμῖν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν παραλέλοιπεν. Ἀπέσταλκε δέ σοι λόγον, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψεν Αγησιλάῳ, μικρὰ διασκευάσας ὕστερον ἐπώλει τῷ Σικελίας τυράννῳ Διονυσίῳ. τὸ δὲ τρίτον τὰ μὲν ἀφελὼν, τὰ δὲ προσθεὶς ἐμνήστευσεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Θετταλῷ, τὸ δὲ τελευταῖον νῦν πρὸς σὲ γλίσχρως αὐτὸν ἀπηκόντισεν. Id eſt: *Similiter & Iſocrates juvenis adhuc, una cum Timotheo, contra vos Epiſtolas probris plenas ad populum ſcriptitabat; nunc ſenex, ſive volens, ſive invidentia percitus res veſtras quam plurimas, easque bonas ſilentio praeteriit. Miſitque ad te Orationem, quam primum Ageſilao inſcripſerat, & paucis immutatis Dionyſio Siciliæ Tyranno venalem exhibuit, tertium multis additis, multisque detractis Alexandro Theſſalo deſpondit, nunc tandem ad te illiberaliter, ut ita dicam ejaculavit.* Elegantiſſimam hanc, & reliquas Socratis, & aliorum Socraticorum Epiſtolas Latinas jam antea à me factas, antiquitatis veſtigatoribus quamprimum communicabo. Sed ad rem, Lilius Gyraldus Dialogiſmo 8. narrat, Libellum hunc, quem vocat aureolum, inter perveruſtos Codices Græcos repertum, manuque ſua exſcriptum Pico Mirandulæ ſe tradidiſſe, exornaſſeque hoc Epigrammate:

Si velut Æſonides Nepheleia vellera quæris,
Non per Cyaneas illa petenda petras.
Si quæ Tantaleis latuerunt ædibus Atrei,
Non ea Tantalea fraude paranda tibi,
Heſperidum ſi mala cupis ſervata Dracone,
Non opus Herculeo, Pice, labore tibi.
Si quidquid nigris auri defertur ab Indis,
Non eſt cum trucibus pugna futura feris.

Si

* In Epiſtolis Socraticorum ab Allatio editis p. 66.

Si quidquid Lydis, vel Iberis volvitur undis,
Non tibi per gentes longa terenda via eſt.
Omnes ecce tibi ignotos quacunque parandos,
Theſauros, parvo Codice Pſellus habet.

Hinc frequens illius mentio, & dictorum examen apud Joannem Franciſcum Picum in libris de Auro, ſed præcipuè cap. 2. lib. 2. *Democritica ſecta, & Abderitica inter Ariſtotelis Interpretes Michaël Pſellus non ſolum meminit, ſed à ſe revelata ſcribit ejus arcana. Hic enim poſt Rhetorica, Hiſtorica, Poëtica, Mathematica, ſcripſit & Chymica, nec non & Medica, quæ Conſtantino Imperatori dicavit.*

XXXIX. Ejusdem περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων, *de operatione Dæmonum* liber è Græco in Latinum † converſus eſt à Petro Morello * Turonenſi, editusque Latinè cum Præfatione Franciſci Feuardentii Pariſiis apud Gulielmum Chaudiere 1577. 8. & anno 1615. Lutetiæ Pariſiorum notis à ſe illuſtratum primus Græcè (ex duobus MStis ſuo & Morelli) edidit Gilbertus Gaulminus, cum interpretatione Latina ejusdem Morelli. Plura item ex eodem Dialogo excerpta, Latina facta Joanni Medici, una cum aliis ex Jamblicho, Proclo, Porphyrio, Marſilius Ficinus nuncupaverat. Geſnerus ſcriptum reliquit, Pſellum duos de Dæmonibus libros ſcripſiſſe, quos Diegus Hurtadus Venetiis poſſidebat, excuſique erant Latinè in Officina Aldi. De Hurtado nihil dico. De officina Aldi falſum eſt ibi hos duos libros de Dæmonibus eſſe impreſſos, cum in illa editione nihil aliud contineatur, quam excerpta illa Ficiniana, ſæpius ** multis in locis edita, eodem ordine, ac diſtinctione. Gaulminus conjectat ex verbis ipſius Pſelli in fine Dialogi de Dæmonibus, libros duos ſcripſiſſe, quod latuiſſe interpretes Morellum, & Ficinum, ideo maxime, quod in excerptis è Pſello, quæ cum excerptis

† In Bibl. Gallica Crucimanii p. 405. Gallica etiam verſio hujus libri a Morello edita memoratur, Pariſ. apud Guil Chaudiere 1573. additis capitibus 33. & 30. libri quarti Nicetæ de Coloſſis Aſiæ. Librum Pſelli accepit Morellus è Bibliotheca Jacobi S. Andreani, Canonici S. Mariæ Pariſ.

* Morelli verſio latina extat etiam in Bibl. Patrum edit. Lugd. T. 18. p. 589. Hinc Græce & Latine cum Gaulmini notis hunc librum minus emendate recudi curavit B. Dan. Haſenmullerus, Kilon. 1688. 12. Vide & ſi placet Cardanum c. 93. de rerum varietate T. 3. Opp. p. 310. ſq. Jo. Clericum Bibl. Univerſal T. 15 p. 118 ſq. & Vignolium Marvillum T. 2. Miſcell. litterar p. 306. Dialogi titulus Τιμόθεος ἢ περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων. Vide Fulvium Urſinum in Lyricor. fragmentis p. 179. & Lambec. lib. VII. p. 138.

** Confer lib. 1. Bibl. Græcæ c. 7. §. 4.

pariter ex Jamblicho, Proclo, & Porphyrio edita ſunt, aliqua ultimo capite afferat, quæ deſumpta ex ſecundo illo, ſi quis eſt, libro videri poſſunt. Optima conjectura, & veritati conſentiens; quæ enim in eo capite continentur, cum, ut manifeſtum legenti eſſe poteſt, in hoc Dialogo non habeantur, ex alio libro deſumpta eſſe neceſſe eſt. Sunt autem, ne diutius te detineam Lector, ex tractatu ejusdem Pſelli in hanc eandem rem ſub hoc titulo, Τίνα περὶ Δαιμόνων δοξάζουσιν Ἕλληνες. *Quænam ſint de Dæmonibus opiniones Græcorum*: cujus principium tale eſt, Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος προαιρέσεις καὶ τοῖς Ἀγγέλοις διδοὺς. Qui an unus ſit cum ſecundo Hurtadiano non auſim affirmare: & præſertim in hoc Scriptore, cui non defuere vires eloquentiæ, nec argumentorum copia, quibus eandem rem non ſemel, ſed pluries pertractaret; ut videre eſt in aliis ab eo conſcriptis. Porro hos duos de Dæmonibus Libros alii tribuunt Michaëli Epheſio, ut ſcribit Poſſevinus in Apparatu, Eorum in Latinum verſio incerti legitur in Cod. 3122, Manuſcripto Vaticano: & de Dæmonibus excerpta ex Pſello per Joannem Jacobum Bartholotum Parmenſem Phyſicum, Codice 5376. Vide quæ nos etiam ſupra * diximus.

XL. Ejusdem *In Oracula Chaldaica expoſitio*, ** cujus potiſſimam partem Nicephorus Gregoras, ſuis in Syneſii Libellum de Inſomniis Commentariis, verbo tenus tacito Pſelli nomine, transſcripſit. Nec non ejusdem, *Brevis dogmatum Chaldaicorum declaratio*, *** Græcè, & Latine primum edita eſt à Franciſco Patricio in Nova Philoſophia de Univerſis * in Zoroaſtre, imperfectè tamen, & confuſè, cum utrumque commentarium eadem ſententia concludat, ſic enim claudit: Τούτων δὲ τῶν δογμάτων τὰ πλείω, καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ Πλάτων ἐδέξατο, οἱ δὲ περὶ Πλωτῖνον, καὶ Πορφύριον, καὶ Ἰάμβλιχον, καὶ Πρόκλον πᾶσι κατηκολούθησαν, καὶ ὡς θείας φωνὰς ἀσυλλογίστως ταῦτα ἐδέξαντο. *Horum autem dogmatum plurima & Ariſtoteles, & Plato ſuſceperunt. Plotinus verò, & Porphyrius, & Jamblichus, & Proclus omnia ſunt ſecuti, & tanquam divinas voces ea ſuſceperunt.* Patricius in Pſellum ita animadvertit: *Similia his Pſellus poſtea tradidit, utinam ſicuti prolixius, ita & diligentius, ſed qualiacunque ſint, non inutilia cognitu fuerint.* Neque hic ſilen-

* Supra §. 9.

** Inſcribitur etiam in Codice quem habeo MS. τοῦ σοφωτάτου ψελλοῦ ἐξήγησις εἰς τὰ λόγια ζωροάστρου.

*** Ἔκθεσις κεφαλαιώδης καὶ σύντομος τῶν παρὰ χαλδαίοις δογμάτων.

* Ferrariæ 1591. Venet. 1593. fol.

lentio prætereundum eſt, primam Expoſitionem in Chaldaica Oracula ab aliis Proclo Lydio * adſcribi, ſic enim adnotatur ab illius exſcriptore in Codice DLXXII. Vaticano, Ἀλλαχȣ͂ εὗρον, Πρόκλȣ Λυδίȣ Ὑποτύπωσις. *Alibi inveni, Procli Lydii Hypotypoſis.* Nec dubito Proclum, rebus hiſce addictiſſimum, libellum de hac eadem re conſcripſiſſe. Sed ſive Procli, ſive Pſelli Opella ejusmodi ſit, nulli bono fuerit id noſſe. Eandem eſſe exiſtimo in Bibliotheca Reginæ Galliæ, quæ prius fuerat Joannis Laſcaris, poſtea Petri Strozzæ; primo autem Cardinalis Rodolphi, ut ſcribit Draudius in Bibliotheca Claſſica. Nec alia videtur quæ in Bibliotheca Antonii Auguſtini habebatur Cod. 219. *Pſelli explicatio dogmatum apud Aſſyrios.* Abſolutius poſtea cum Sibyllinis Oraculis, aliiſque Pariſiis prodiit ſtudio Joannis Obſopæi ** 1599. in 8vo. Eorundem Opuſculorum, diverſa ab edita, in Latinum verſio habetur Manuſcripta Cod. 3122. Vaticano, Incerti.

XLI. Ejusdem *Commentarios* *** *in octo libros Ariſtotelis de Phyſica auſcultatione*, ex interpretatione *Joannis Baptiſtæ Camotii*, Cardinali Herculi Gonzagæ conſecratos, edidit Venetiis Federicus Turriſanus Latinè 1554. in folio. Eos MSSCtos Græcè extitiſſe in Bibliotheca Didaci Hurtadi, Cæſarei ad Venetos Oratoris, refert Geſnerus in Michaële Pſello, & Poſſevinus in Apparatu. In alios etiam Ariſtotelis libros ſcripſiſſe manifeſtum eſt ex iisdem, qui Viennæ ſcribunt fuiſſe ejusdem *Epitomen Philoſophiæ Ariſtotelicæ de Generatione, & Corruptione, & de Meteoris. Item Expoſitionem in Metaphyſica Ariſtotelis. Latentque ejusdem*, ſcribit Andreas Schottus Præfat. in Cant. Cantic. *Pſelli plurima in ejusdem Ariſtotelis Phyſicam, primamque Philoſophiam, in Cæſaris Auguſti Viennæ Bibliotheca.*

XLII. Ejusdem liber περὶ δυνάμεων τ̃ ψυχῆς *de Facultatibus Animæ*, cujus illud eſt Principium: Ὅτι τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αἱ μὲν εἰσὶν ἄλογοι, ſub Anonymi nomine, & titulo Δόξαι περὶ ψυχῆς: *De anima celebres opiniones*, quaſi à libro longiore, & perfecto Ἐκλογαὶ, καὶ

 Χρη-

* Lycium non Lydium fuiſſe Proclum teſtatur in ejus vita Marinus, qui commentarios Procli in λόγια memorat c. 26. quemadmodum & Simeon Magiſter de alimentorum facultatibus p. 141. edit. Martini Bogdani, tum Proclus ipſe p. 359. in Politiam Platonis.

** Etiam 1589 & 1601. Pariſ. in 8. Et ad calcem editionis oraculorum Sibyllinorum luculentæ cum notis Servatii Gallæi, Amſterd 1689. 4.

*** Videtur hos ſcripſiſſe in gratiam Michaëlis Ducæ, quem diſcipulorum optimum appellat.

χρηςομαθείᾳ editus eſt Græcè & Latinè, à Joanne Tarino Andegavo verſus, cum Origenis Philocalia; Zachariæ Scholaſtici, Epiſcopi Mitylenenſis, de mundi Opificio; & Anaſtaſii Sinaitæ, de hominis ad imaginem DEI, & ſimilitudinem creatione. Lutet. Pariſ. ap. Sebaſtianum Cramoyſi 1624. 4. Illum vetuſti Codices MSS. Pſello vindicant, nec à Pſelli orationis ſtructura longe abeſt. Et, ni fallor, idem ipſe eſt, quem Pſello tribuunt, *de animo ſecundum variam Philoſophorum opinionem*, in Auguſtana Bibliotheca in Armario II. Index Auguſtanus: & in Bibliotheca Imperatoris Viennæ, Spachius. Nec alius forſan eſt, qui in Bibliotheca Regis Gallorum, *Pſelli de anima*, legitur.

XLIII. Ejuſdem Annotationes in aliquot Gregorii Nazianzeni loca, cum Eliæ Cretenſis Epiſcopi, & aliorum, ſtudio & opera Jacobi Billii Latinæ factæ ſæpius editæ ſunt, cum Gregorii Nazianzeni Operibus.

XLIV. Ejuſdem Oratio Panegyrica in Simeonem Metaphraſtem edita * Latinè à Surio die 27. Novembris. Extat Græcè manuſcripta in Cod. Vaticano DLXVIII. quæ incipit, *τῷ μέγαν ἐν βίῳ, καὶ λόγῳ Συμεὼν ἐπαινεῖν προελόμενοι*, cum aliis ejuſdem Pſelli in eundem, quæ non multo infrà adnotabimus.

XLV. Ejuſdem Carmina ** in Cantica Canticorum interpretatus eſt Franciſcus Zinus Veronenſis; excuſa ſunt cum Theodoreti, Maximi, Nili explicationibus Rom. 1563. fol. ſeparatim Venetiis, apud Hieronymum Polum. 1573. in 4. & ſæpius cum Theodoreti Operibus. Tandem Antwerpiæ cum Catena Patrum, & Thaumaturgo in Eccleſiaſtem, à Peltano apud Gaſparem Bellerum 1615. in 8. In hac editione primum caput Latinè convertit Andreas Schottus, à ſecundo Zini utitur interpretatione. Opuſculum inſcribitur Nicephoro Botaniatæ, Conſtantinopolitano Imperatori, quem ςεφηφόρον, id eſt *coronam geſtantem*, Imperatorem ſcilicet appellat, ut & alios Imperato-

* Græce & latine vulgavit Allatius libro de Simeonum ſcriptis p. 221-23. *Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μεταφράστην Κύριον Συμεῶνα*, & p. 236-244. Officium in commemorationem ejuſdem Simeonis à Pſello compoſitum. *Ἀκολουθία συντεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ψελλοῦ.* Hunc juniorem Pſellum auctorem eſſe Panegyrici in Simeonem Metaphraſten, probat Bollandus præf. ad T. I. Sanctor. Januarii p. XVII. Nec diffitetur Allatius ipſe hoc loco & diatriba de Simeonibus p. 68

** *Ἑρμηνεία* illa in Canticum Canticorum verſibus ſcripta eſt Politicis. Latina verſio Schotti & Zini occurrit etiam in Bibl. Patrum Pariſ. 1654. T. 13. & edit. Lugd. T. 18. Græce & Latine extat in auctario Ducæano Pariſ. 1624. Tomo 2. una cum altero commentario in idem canticum è Gregorii Nyſſeno, S. Nilo & Maximo, per eundem ut volunt Pſellum collecto.

peratores in aliis Opuſculis compellare conſvevit, quidquid alii ſomnient. Ea primus è tenebris eruta Græcè publicavit Joannes Meurſius, cum Polychronii, Euſebii, & aliorum in eadem Cantica expoſitionibus, Lugd. Bat. 1617. 4. Martinus Delrius Iſagoge in Cant. Cantic. cap. 5. refert Pſellum deficere in illa expoſitione, cujus eſt, ut ipſe ait, nimis conciſus abbreviator: & oſcitanter nimis decipitur, dum ait Pſellum citari â Theodoreto, ab antiquisſimo recentisſimum, & qui nonniſi poſt octingentos ferè annos ſcripſerat. Commentarius item in Cantica ex tribus Patribus, ab eodem Pſello, ſi Index Bavaricus Cod. 99. fraudi non eſt, ſæpius cum Theodoreto Latine editus, collectus eſt. En verba Indicis: *item*, Commentarius *ex tribus Patribus Gregorio Nyſſeno, Nilo, & Maximo, collectore Pſello.*

XLVI. Ejusdem ad Michaëlem * Imperatorem capita quædam Theologica, *de Trinitate, & perſona Chriſti*, Græcè & Latinè, cum notis Joannis Wegelini. Auguſtæ Vindel. apud Georgium Viller, & Sebaſtianum Mylium 1608. in 8vo.

XLVII. Ejusdem Libellum, *de Lapidum virtutibus*, Philippus Jacobus Mauſſacus ** primus vulgavit, Latinè vertit, & emendavit, editus eſt Toloſæ Græcè & Latinè anno 1615. 8. Verum libellum hunc ante Mauſſacum Latinè & Italicè redditum ab Adriano Spigelio Philoſopho & Medico, & Gymnaſii Patavini Anatomico, apud Liberalem Cremam Philoſophum, ac Medicum Tarviſinum præſtantisſimum conſervari ad hunc diem, Epiſtola ſua mihi, utriusque amicisſimus, Jacobus Philippus Thomaſinus ſignificavit. Libelli item meminit Caſaubonus in Ælii Spartiani Antoninum Caracallam Notis. Et Juſtus Ricqvius *** in Epiſt. Centuria nova. epiſt. 29. in Saregica Bibliotheca inter alia Opuſcula Manuſcripta illum ſe vidiſſe refert.

XLVIII. Ejusdem *Synopſis Legum* verſibus Jambicis, & Politicis edita eſt Græcè, Latina interpretatione, & notis illuſtrata, opera & ſtudio Franciſci Boſqveti Narbonenſis, ex Bibliotheca Archiepiſcopi Toloſani, Pariſiis apud Joannem Camuſat. 1632. 8. in nonnullis

* In Catalogo Bibl Barberinæ T. 2. pag. 253. perperam, ad M. Comnenum. Hæc capita Theologica integriora lector ad calcem hujus libelli Allatiani reperiet.

** Plutarcho de fluminibus, Pſelli libellum ſubjecit Mausſacus, teſtatus illum ſe edere ex apographo Jacobi Sirmondi, Epiſt dedicatoria ad Gaulminium.

*** Juſtus Rycquius Epiſtola ad M. Velſerum data Romæ 1610. *Mihi Bibliothecam nuper Saregicam excutienti opuſcula quædam Græca calamo exarata in manus venerunt* Maxi-

lis Codicibus inſcripta † Imperatori Michaëli Ducæ. Alius Codex Vaticanus, ut notat idem Bosquetus, habet, Alexium, τοῦ σοφωτάτου Ψελλοῦ εἰς τοὺς νόμους πρὸς τὴν Βασιλέα Κύριν Ἀλέξιον. Et vetus Sirmondi, Nicephorum, Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῶν πολιτικῶν στίχων τοῦ νόμου ἐκτεθέντων παρὰ τοῦ Κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, πρὸς τὴν Πορφυρογέννητον Κύριον Νικηφόρον. Μὴ βουλόμενον προσέχειν τοῖς νόμου μαθήμασι διὰ τὸ κεχηνὸς τούτου πέλαγος. Titulus, vel Porphyrogennetæ cognomine, Nicephoro Botaniatæ adnexo, ſuſpectus eſt. Non dubito tamen Libellum, rerum ſummam gerentibus adeo neceſſarium, pro opportunitate diverſis Imperatoribus inſcripſiſſe, ut præcipuas Juris regulas, ex ipſis Juris totius fontibus compendio pertractatas, & carmine quaſi lenocinio emollitas, absque longioris lectionis tædio, ſi liberet, percurrerent; ut de ejusdem Chryſopœja ſupra diximus. Ex his nonnulla ſub Scholiorum nomine vulgata olim fuere à Leunclavio Juris Græco-Romani tomo 2. in Synopſi Legum Michaëlis Attaliotæ, tit. præſertim 16. 25. 28. 32. 37. 40. 42. 48. 83. qui, cum non animadvertiſſet numerum carminum, tanquam ſolutam orationem, excudit indiſtincte.

XLIX. Ejusdem ad eundem ** Michaëlem Ducam carmina Politica, *de Dogmate*, Græcè idem Boſquetus cum Synopſi legum edi curavit, à Jacobo Sirmondo accepta, unde legitur, *de ſeptem Sacris Synodis Oecumenicis* Tractatus, * editus Latinè tom. 3. Conciliorum, parte prima p. 400. Coloniæ Agrippinæ 1606. induſtria Severini Binii; & Græcè ſub Joannis Pſelli nomine, cum Theodori Prodromi, & Nicephori Calliſti verſibus, Baſileæ apud Joannem Bebelium 1536. ſcri-

Maximi Planudæ & clarorum aliquot virorum Epiſtolæ centum. Pſellus de gemmarum virtutibus. Incerti cujusdam (*Empedocli vulgo tribuuntur*) verſus Jambici de fixarum ſtellarum ſphæra, à Demetrio Triclinio emendati. Parecbolæ quædam eorum quæ in excuſis Athenæi codicibus deſiderantur. Incerti in librum Ariſtotelis de coloribus commentarius. Caniclei liber contra Plotinum, ejus forte cujus ſcriptum de immortalitate animæ ἀνέκδοτον Cardanus lib. de rerum varietate laudat. Salluſtii Philoſophi in Heracliti problemata Homerica ſummarium: Excerpta ex Gemiſti Plethonis Monodia, de immortalitate animæ. Ejusdem defenſio Ariſtotelis contra Scholarium. Michaëlis Apoſtolæ pro Plethone liber, ſuper ſubſtantia Ariſtotelica, contra Gazam. Demetrii Triclinii de metris Poëticis libelli. *Diſpice quaſo an aliquid ſit cedro & pumice dignum.* Hæc ille.

† Ita etiam in Codice Vindobonenſi, cujus meminere Lambecius & Neſſelius part. 2. p. 28. & in alio Codice è quo ante Bosqueti editionem verſus nonnullos produxit Allatius ad Euſtathii Hexaëmeron p. 280.

** In MS. Cæſareo, ad Conſtantinum Monomachum. Vide Lambec. VI. p. 163.

* Totus abſolvitur verſibus politicis 71.

in 8vo. Quem Joanni * etiam tribuit Joannes Tilius Engolismenſis, in Apoſtolorum, & Sanctorum Conciliorum Decretis, impreſſis Pariſiis per Conradum Neobarium 1540. In hunc ipſum Tractatum ſcripſit Franciſcus Feuavardentius; & Bellarminus tradit Pſellum in eodem hallucinatum, in tempore, quo celebrata eſt prima Conſtantinopolitana Synodus, quæ fuit ſecunda ex quatuor primis; in Epheſina, quæ fuit tertia, Tom. I. Controverſ. 4. de Conciliis cap. 5.

L. Ejusdem *de Nomocanone* Carmina Græce edidit cum ſuperioribus Bosquetus, quæ cum laxiora ſint, alterius eſſe multum dubitavi: nec feſellit me animus, nam in alio Manuſcripto Codice Conſtantino Pſello tribuuntur. *Κωνςαντίνȣ προέδρȣ, καὶ ὑπάτȣ τῶν φιλοσόφων τȣ̃ Ψελλȣ̃ εἰς τὴν Νομοκανόνȣ ὑπόθεσιν.* In Bibliotheca etiam Antonii Auguſtini Codd. 154. & 175. eidem Conſtantino Pſello tribuuntur. Sed cujusnam opus ſit non videtur tanti, ut in ejus Auctore inquirendo diutius immoremur.

LI. Sub ejusdem nomine circumfertur Syntagma *ἐκλελεγμένον ἀπὸ τῶν ἰατρικῶν βιβλίων, περὶ δυνάμεως τροφῶν, καὶ ὠφελείας, καὶ βλάβης, de Cibariorum facultate, utilitate, & noxa, ex Medicis libris collectum*, ad Conſtantinum Monomachum per literarum ordinem, cujus illud eſt principium, *πολλῶν, καὶ λογίων ὦ μέγιςε.* Illud Simeoni Setho ** magiſtro Antiocheno tributum, & à Gyraldo latine redditum Græce, & Latine Iſingrinius Baſileæ excudit in 8. 1538. Cum vero non tantum ſententiæ, ſed verba etiam ipſa in utroque reperiantur, exiſtimo, Collectaneis Pſelli nonnulla Simeonem à ſe, inter legendum animadverſa, addidiſſe, vel quempiam tertium ab utroque confeciſſe, quod ex Indice Manuſcripto *** colligi poterit: *Σύνταγμα περὶ τροφῶν δυνάμεων τȣ̃ Ψελλȣ̃, καὶ Συμεὼν τȣ̃ Μαγίςρȣ. Syntagma de alimentorum viribus Pſelli, & Simeonis Magiſtri.* Neque enim adduci poſſum, ut credam, Pſellum

* In MS. Cæſareo Michaelis Pſelli eſſe perhibetur: *Τȣ̃ ψελλȣ̃ Κυρίȣ Μιχαὴλ περὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκȣμενικῶν ἑπτὰ Συνόδων πρὸς τὸν Βασιλέα τὸν Μονομάχον.*

** Simeoni huic vindicat, & ex duobus MSS. Jac. Mentelii integriorem hujus libri editionem cum verſione & notis dedit Martinus Bogdanus, Pariſ. 1658. 8. Vide & Allatium de Simeonibus, p. 181. Pſelli librum una cum Simeonis libro ad MSS. Codices recenſito edere voluit Georgius Hieron. Welſchius. Vide ejus Epiſtolam IX.

*** Sic etiam Codex Cæſareus de quo Lambecius VI. p. 161. Idem memorat Pſelli *περὶ διαίτης* ad Imp. Conſtantinum Monomachum. Incipit: *καὶ τȣ̃το τὸ σῆς ἔργον προνοίας καὶ μεγαλοφυȣ̃ς ἐπινοίας καὶ φιλανθρωπότητος ἐπίταγμα, Κωνςαντῖνε θειότατε καὶ μέγιςε Αὐτοκράτορ κ. τ. λ.*

lum ſua à Setho, eruditiorem, eloquentioremque à minus erudito, & eloquente mutuatum. Aliorum ſiquidem laboribus meliores, non deteriores evadere conamur. Et Pſellus Sethianis illis, veluti aliena pluma amictus, candidisſima ſua deturpaſſet. Viderat id quoque Gyraldus, Epiſtolaque nuncupatoria omnibus ſignificavit. *De eadem*, ſcribit, *ferme re, & facultate ad Conſtantinum, hujus, ut puto Michaelis Ducæ parentem, Michael Pſellus Libellum ante ſcripſerat, cujus eſt exemplum apud Meletium, Græcum totius Medicinæ Scriptorem, non eodem modo argumento, ſed iisdem interdum pene verbis. Hunc ego Symeonem, multis licet in locis depravatum, & mancum, cum Latine quoque modo vertiſſem; adjutus in primis ipſius Pſelli libello, tum ejusdem altero à Georgio Valla in Latinum peſſime converſum, tibi in omni medicæ facultatis*, &c. Recte omnia, ſi illud excipias, Conſtantinum Monachum parentem Michaelis Ducæ fuiſſe, quippe qui diverſus omnino ſit à Conſtantino Duca Michaelis parente.

LII. Eidem Pſello librum περὶ Ποδάγρας, *de Podagra* à nonnullis Codicibus tribui video, cujus illud eſt initium: Ἐπεὶ ὥρισε πρός με ὁ κράτιστος, καὶ ἅγιος, capitibus quadraginta ſex concinnatum; qui, cum ad Palæogos, quorum juſſu fuerat conſcriptus, directus ſit, niſi Pſellum alium fingere, cui tribui posſit, velimus, certe Pſelli non eſt. Auctor tempore Michaelis Palæologi vivebat, cui a valetudinis cura erat, ut ipſe fatetur: Ἐπεὶ τοίνυν ἐκέλευσέ με ὁ θειότατος Βασιλεὺς, εἰμὶ δ' αὐτὸς ἀπὸ τῶν ἰατρῶν αὐτοῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ φύσιν, καὶ τὴν κρᾶσιν, καὶ ἰδιότητα κατὰ τὸ δυνατὸν εἰδὼς, διὰ τὸ μὴ πρὸς ὀλίγον καιρὸν συνεῖναι αὐτῷ, τὰ πρὸς ἐμὴν ἀνήκοντα δύναμιν κατὰ τοῦτο τῷ ὁρισμῷ τούτου πειθόμενος ἤδη γράφω. *Quandoquidem igitur hoc mihi imperavit ſanctisſimus Rex, è cujus Medicis ſum unus, ideoque naturam ejus, temperamentumque novi, præſertim cum diu cum eo verſatus fuerim, pro ea, quæ mihi eſt ſcientia, de hoc morbo, ut ejus obediam mandato, tractare incipio.* Et, ſi res in eo pertractatas, modum, & formam dicendi conſideras, aliaque: à dicendi, tractandique ratione Pſelliana longe abſunt. Vidi poſtea editum Latine ſub nomine Incerti ab Henrico Stephano, * inter Auctores Medicos, Tom. 2. ex verſione Marci Muſuri ad Scaram Trivultium, cujus de eo hoc eſt judicium: *Quod ſicut Auctor, quisquis hæc ediderit, infans, & elinguis erat, ut qui neſciret, ſi quid vel arte didiciſſet, vel uſu compertum habuiſſet, exprimere &c.* Et ante aliquot annos, Græce editum Pariſiis in 8vo 1558. apud Gvilielmum Morelium, *Demetrio Pepagomeno* vindicatum; & ſeor-

* Paris A. 1567. fol.

ſeorſim Latine ex interpretatione doctiſſimi cujusdam Viri, quem ipſe non nominat. Cum vero in multis Pſello tribuatur, licet illius non ſit, inter alia Pſelli monumenta edita locum habeat.

LIII. Et hæc Pſelli Opera* edita ſunt, quæ mihi videre contigit. An alia item ſint nondum novi. Illud ſcias Lector, alias item eſſe nonnullorum ex hiſce Operibus editiones, quas libens, volensque omiſi. Satis ſit præcipuarum commeminiſſe. Utinam & alia, quæ jam latent, eandem cum iſtis fortunam experirentur. Sed quando peſſimorum hominum nequitia id fieri nequit, en aliquorum adhuc ineditorum Catalogum hic attexam, quorum mihi memoria ſuppetit, & quo dicuntur eſſe in loco aperiam, ut, ſi detur aliquando facultas, tibi poſſis tantos Theſauros comparare. Laudaboque Auctores, ut unde id habeam, tibi compertum ſit, & ſi quæ fraus deprehendetur, habeas tu etiam, in quos crimen referas. De quibus exactum tibi judicium, certamque narrationem non promitto, cum ea præ manibus non fuerint. Illud certum eſt, ex his nonnulla eſſe bis, terve repetita, quædam etiam typis excuſa. Quia tamen ex ſola tituli notitia, eaque varia, de toto tractatu non poſſumus ſententiam ferre, & unum ab alio diſtingvere, quemadmodum in aliis invenimus, ita tibi damus, quæ certo edita ſunt omnino prætereuntes, ſit ergo:

LIV. Pſelli liber *contra Eunomium*, Romæ in Vaticana ſervatur: Geſnerus in Bibliotheca, Gilbertus Gaulminus notis in eundem *περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων*, & Franciſcus Fevardentius Præfatione in Petri Morelli interpretationem ejusdem libelli de Dæmonibus.

Scholia ejusdem in dictum quoddam Baſilii, Romæ; Geſnerus ibidem.

Epitome librorum Moyſis in 4to. MS. in Bibliotheca Imperatoris Viennæ: Geſnerus.

Dioptra, id eſt Perſpectiva, continens quatuor ſermones in quibus animus, & corpus diſputant, in Bibliotheca Auguſtana: Geſnerus

(Ee) 2

* Adde his ab Allatio recenſitis 1.) *Σύνοψιν εἰς τὴν Ἀριστοτέλους Λογικήν* quam Græce & latine edidit Elias Ehingerus Auguſtæ Vindel. 1597. 8. obſervans Petri Hiſpani ſummulam, magna parte ex hoc Pſelli opuſculo petitam eſſe. 2.) *Μονῳδίαν* in templum Sophiæ CPol. terræ motu quaſſatam, quam edidit Allatius notis ad Georgium Acropolitam p. 281. ſeq. 3.) Breve Carmen Jambicum in depoſitionem Jo. Chryſoſtomi Vulgatum Græce ab Allatio in Excerptis Græcor. Sophiſtarum ac Rhetorum p. 400. Rom. 1648. 8. Idem ex Oratione inedita ad Conſtantinum Monomachum producit nonnulla p. 102. de recentiorum Græcorum templis.

rus & Index Auguſtanus: Plut. 6. num. 12. Hæc an eadem ſit cum Philippi ſolitarii Dioptra, jam edita Latine, non poſſum divinare, & forte Indicis Auctor, Pſelli præfantis * nomine deceptus, totum Dioptræ opus, à vero Scriptore Philippo avulſum, Pſello imprudenter nimis ſuppoſuit. Philippi tamen eſſe apparet, cum eam, ex Bibliotheca Auguſtana depromptam, cum Cabaſila, Philotheo, Joanne Carpathio, & Glyca Latinam vulgaverit Jacobus Pontanus Ingolſtadii, ex Typographia Adami Sertorii 1604. in 4to.

LV. *Quæſtiones Theologicæ cum Reſponſionibus*, ad Michaelem Ducam, quibus & ad Phyſiologiam pertinentia continentur, fol. in Bibliotheca Auguſtana, in Armario VI. Index Auguſtanus MS. infra etiam idem Index hæc habet; *Pſelli ad Michaëlem Comnenum varia capita Theologica*: περὶ ἐνυποςάτȣ, *de Anima, de Virtutibus, & Phyſica de ſenſibus; de ſimilitudine, & diſſimilitudine liberorum cum parentibus; de Embryone; de ſomniis; de circulis cœleſtibus; de Meteoris; de Lunæ Eclipſi; de Solis calore; de ſtellis; de Dioſcuris; de pluvia, grandine, nive, pruina, rore; de Typhone, & Ecnephia ventis; de Fulmine; de partibus Mundi; de Terræ motibus; de Tempeſtatibus, de ſalſedine maris; de Imbribus; de Fluminibus; de Stellarum luce; Quid neceſſitas, contingens, tempus, materia, forma, elementum? Quid Encyclopædia? de Literarum inventoribus; de Amazonibus; de nominibus menſurarum; de circulorum initiis; quæ habeant cœlum, mare, ſol; de ortu ſolis triplici, deque igne cælitus ad Philoſophi preces delapſo; de Potidea, Arcadia; de Ariſtotele, Cleanthe, Anaxagora; de Eubæa, Sicilia.* Geſnerus item, *ejusdem de fide ad Michaëlem Ducam, juncta ejusdem Epitome Philoſophiæ Ariſtotelicæ, id eſt Phyſica, de Generatione & Coruptione, de Meteoris, cum ſupplemento Gregorii Nicæni ad Petrum fratrem in 4. MS. in Bibliotheca Imp. Viennæ.* Idem habet Iſrael Spachius in Nomenclatore ſcriptorum Philoſophicorum, & Philologicorum. Item Romæ in Bibliotheca Sancto-Silveſtrina in Monte Quirinali eſt ejusdem hic liber MS. Græce, quem ego vidi, titulus erat: Ψελλȣ̃ πρὸς τὸν βασιλέα Κῦριν Μιχαὴλ τὸν Δȣ̃καν. ** *Pſelli ad Imperatorem Dominum Michaelem Ducam*, capita erant, α, Ὁμολογία τῆς πίςεως β. περὶ ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τοῖς τῶν Χριςιανῶν δόγμασι. γ, περὶ ἐνυποςάτων. δ, περὶ ὁμȣσίȣ. ε, περὶ ὁμοϋποςάτȣ, ς, περὶ ȣ̓σιώδȣς ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. ζ. περὶ ὑποςατικῆς ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. η, περὶ σχετικῆς ἑνώσεως. θ, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. ι, περὶ

* Etiam hoc ipſum ex temporum ratione in dubium vocat, neque perſuadere ſibi poteſt Allatius, Mich Pſellum in Philippi qui A. C. 1105. ſcripſit Dioptram præfatum fuiſſe. Vide infra cap. antepenult.

** Hoc ſcriptum habes infra ad calcem Præſentis diatribæ.

ι, περὶ τρόπου τ̃ ἀντιδόσεως. ια, περὶ θείας ἑνώσεως. ιβ, περὶ φύσεως. 1. *Profeſſio fidei.* 2. *De quibuſdam nominibus in Chriſtianorum dogmate uſurpatis.* 3. *De * enypoſtaſibus.* 4. *De Homouſio.* 5. *De Homoypoſtato.* 6. *De eſſentiali unione, & differentia.* 7. *De Hypoſtatica unione, & differentia.* 8. *De relativa unione.* 9. *De ſancta Triade.* 10. *de modo ** retributionis.* 11. *De divina unione.* 12. *De natura.* Quæ omnia an unum opus ſint, vel diverſa, judicabunt, qui legent. Ego exiſtimo unum eſſe, attamen in uno Codice abundantius contineri; ex omnibus tamen unum poſſe confici perfectum, & omnibus partibus abſolutum. Quæ provincia non eſſet omnino eruditis Viris contemnenda. Conſule etiam, quæ nos de hoc eodem Opere inferius dicemus: Obiter tamen hic animadvertam titulum ſecundi Auguſtani non carere nota falſitatis, qui nobis pro Michaële Duca, Michaelem Comnenum obtrudit, cujus auctoritate deceptus Wœgelinus in ſua editione retinuit, & in Notis, Conſtantini Ducæ filium Michaelem inter Comnenos, mira ἀνιστορησία refert, cum omnino eſſet immutandus, reclamantibus cæteris Codicibus, qui omnes uno ore Michaëlem Ducam proponunt, cui Capita illa nuncupavit. Marquardus Freherus in Chronologia Imperii Utriusque. *Ad Michaelem Ducam ſcripſit Michael Pſellus ea ætate in Jure, & Philoſophia ſcientiſſimus, & πολυγραφώτατος Synopſim legum verſibus Politicis; extat M. S. in Bibliothec. Palatina, & Conſtantinopoli. Ejusdem Pſelli ad hunc Ducam reſponſiones ad diverſas quæſtiones Theologicas & doctrina omnifaria, CXCIV. capitibus comprehenſa; in Bibliotheca Palatina.* Codices hi, ſicut & reliqui Græci, & Latini Manuſcripti decantatiſſimæ illius Bibliothecæ, meis laboribus, *** vigiliis integri, incolumesque in Vaticana aſſervantur. Quod certe omni admiratione dignum eſt, Deique ſummi muneri adſcribendum, in tam vaſto itinere, ſæviſſimo tempore, tempeſtate hyberna, ac pluvia, rerum omnium penuria, per Oppida, ac ditiones hoſtium tantum Librorum numerum ſartum tectum Romam importatum ita, ut ne ſchedula quidem perierit. Sed ad Pſellum.

LVI. Opuſcula quædam *in Paſſionem, & ſepulturam Chriſti. Libellus dictus, Antichriſtus; de Paradiſo; in Natalem Chriſti,* in 4. Biblioth. Imperatoris Viennæ. Gesnerus, Poſſevinus.

* Lege: *enypoſtatis.*

** Vertendum erat: *de modo communicationis idiomatum.*

*** De Palatinis Codicibus quos Pontifici Gregorio XV. donavit Imperator Ferdinandus II. in Vaticanam Bibl. A. 1623. translatis, gloriatur Allatius paſſim, uti ad Euſtathium Antiochenum in præf. & in notis p. 151. atque in animadverſionibus ad Antiquitates Hetruscas p. 58.

Εἰς τὴν ϛαύρωσιν ȣ̓ Κυρίȣ. *In Cruxiſixionem Domini*, in Bibliotheca Cardinalis Columnæ, Gretſerus notis in Orationem Macarii Chryſocephali de exaltatione S. Crucis Tom. 2. de Cruce. Non conſtat, an de hac intelligat amplificator Geſnerianæ Bibliothecæ, *Georgii Nicomediæ Archiepiſcopi* de *Cruce*, *quam falſo quidam Pſello adſcripſere Græce MS. in 4. Biblioth. Imper. Viennæ.*

Compendioſa expoſitio *in Ariſtotelis libros de Naturali Auſcultatione*, extat in Bibliotheca Didaci Hurtadi. Geſnerus. In Bibliotheca Bavarica Cod. 145. Index Bavaricus, & in Bibliotheca Imperat. Viennæ, Iſrael Spachius.

Synopſis Logicæ Ariſtotelis, in 4. in Bibliotheca Auguſtana in Armario num. 5. Index Auguſtanus.

Expoſitio in Metaphyſica Ariſtotelis, in Italia, Geſnerus.

Commentarius in Ariſtotelis verba, Ars artium, & ſcientia ſcientiarum, *&*, *quomodo omnia a Philoſophia dependeant*, in Italia, Geſnerus.

In Pſychogoniam Platonis, in Italia, Geſnerus: in Bibliotheca Auguſtana fol. in Armario v, Index Auguſtanus MS. in Bibliotheca Imper. Viennæ in 4. Iſrael Spachius.

Expoſitiones variæ in varios Platonis locos, in Bibliotheca Bavarica Cod. 165. Index Bavaricus.

Συνοπτικὸν σύνταγμα τῆς φιλοσοφίας, in Bibliotheca Joannis Sambuci, Geſnerus.

Varia Philoſophica, Romæ in Vaticana. Geſnerus. *Phyſica, Aſtronomica, Muſica, Arithmetica, Geometrica, junctis opinionibus de Anima*, in 4. Biblioth. Imperat. Viennæ, Geſnerus.

Interpretationes dubiorum naturalium, Bibliothecæ Imperat. Viennæ, in 4. Geſnerus, & Iſrael Spachius: *Solutio unius, atque alterius quæſtionis Aſtrologicæ*, Biblioth. Auguſtana, 4. in Armario, Index Auguſtanus Manuſcriptus.

LVII. Inter Libros, quos Bibliothecæ Lugduno Batavæ Joſephus Scaliger legavit, in Indice Græcorum Manuſcriptorum in fol. legitur cum Heronis Geometrica, *Pſelli quædam Aſtrologica*: An eadem, vel diverſa cum ſuperioribus, non poſſumus divinare. An etiam illa ſunt, quæ ſub illo Libello de quatuor ſcientiis mathematicis continentur? Sed ſuſpendo judicium.

Expoſitio Mathematices in Timæo Platonis, de animæ generatione, ſive eſſentia, fol. Bibliotheca Auguſtana in Armario. Index Auguſt. MS. An eadem cum Pſychogonia?

Opus

Opus Græcum ex Libris medicinalibus, ordine Alphabeti, Romæ, in Vaticana. Geſnerus, Paſchalis Gallus, & Joannes Georgius Schenckius in Bibliotheca Medica.

Ecloga utilis ex libro Parallelorum. Ibidem. Geſnerus, & Spachius.

Encomia diverſa. Ibidem, Gesnerus.

Monodia, Romæ in Vaticana Geſnerus.

Explicatio in librum Dioſcoridis, in Bibliotheca Manuelis Eugenici, & Joannis Suzii. Antonius Verderius in Supplemento, & Schenckius in Bibliotheca Medica.

Ænigmata, in Biblioth. Bavarica Cod. 38.

LVIII. Meurſius *Hiſtoriarum Opus* Pſellum ſcripſiſſe autumat, illudque laudari à Zonara tom. 3. in Iſaacio Comneno, & in Romano Diogene, item a Theodoro Metochita Hiſtor. Sacræ lib. 2. Cedreno, Joanne Curopalata in Hiſtoriæ ſuæ initio; Michaele Glyca in Annalibus ſemel, atque iterum. Erat etiam in Catalogo exhibito a Grammatico; apud Antonium Verderium, in Supplemento.

Gaulminus de Pſelli ſcriptis hæc habet: *alia illius in Regia pariter, & Vaticana extare certum eſt; ut ψυχογονίαν Platonis, ἐπιτομὴν τῆς ἰατρικῆς, Comment. in Ariſtotelis Categorias, Metaphyſ. lib. περὶ ἑρμηνείας, Porphyrii quinque voces, contra Eunomium librum unum, de legibus duos, μονῳδίαν, ἐγκώμια diverſa. Epiſtolas item elegantes laudat in Adagio ἄκαπνα θύειν Caſaubonus in Athenæum.*

LIX. Plura etiam enumerat Antonius Verderius in Supplemento Bibliothecæ Gesnerianæ, ex Bibliothecis CPolitanis. Nam inter alia apud Johannem Suzium erant, Michaelis Pſelli *Explicatio in Pſalterium Davidis. In Gregorium Nazianzenum.* In Catalogo a Grammatico exhibito, *Medicinale Michaelis Pſelli. Liber Philoſophicus. In Philoſophica Ariſtotelis. Aſtronomicum. Explicatio in Myſticam Philoſophiam. In quinque voces Porphyrii. In Topographica Strabonis, & Ptolemæi. In Arithmetica. In Galeni explicationem in quatuor libros reſolutionis Hippocratis. Menandri Comediæ XXIII*, o Theſauros! *explicatæ a Michaele Pſello.* In Bibliotheca Regis Chriſtianisſimi. *In Elenchos Sophiſtarum. Scholia in definitiones. De motu temporis. De circulo Solis, & Lunæ. De inventione diei Paſchatis: De Angelis, & Dæmonibus. De novis morborum appellationibus. De notis ſpirituum. De diviſione animalium. In ſalutationem Angelicam. In phyſica Ariſtotelis:* præter alia multa, quorum ſupra meminimus. Infra quoque nonnulla alia recenſebimus. Et in Bibliotheca Antonii Auguſtini, Pſelli *Apophthegmata*, Cod. 227. *Explicatio Mathematicæ ſpeculationis in Platonis*

tonis Timæum. Abſoluta enarratio de Lemmate. Explicatio de Platonica aurigatione animorum, & de militia Deorum, in Phædrum. Explicatio nodi difficilis, quo pacto ex quinque ſecuplum eſt, & quod circa quinque ſecuplum eſt, & quod circa quinque figuras alia figura non ſtatuatur contenta ſub æquis lateribus & rectangulis inter ſe æqualibus, Cod. 191.

LX. Hæc ſunt, Lector, Pſelli monumenta, quæ hactenus, ut mihi videtur, in iſtis Bibliothecis repoſita latent, quæ non ſolum videre, ſed etiam queas, ut ita dicam, uſurpare: uſurpabis enim, dum conferendi, interpretandi, edendique copia data, ipſe in tantum ſcriptorem ſtudium, & tempus inſumes. Scriptioni meæ finem hic imponere peropportunum videbatur; habes enim ni fallor exactam Pſelli ſcriptorum enumerationem; tamen, ne Rempublicam literariam fraudare videar, de qua bene mereri ſemper ſollicitus ſum, en tertium hic adſcribam Catalogum Librorum Pſelli, quos, dum ſemper aliquid novi avidus capto, mihi legiſſe contigit. Mirum enim eſt, ut animus ad res novas ſemper geſtiat, nullis laboribus, nullis ſuccumbens vigiliis. Scio aliam hominibus beatitatem paratam, ad quam totis conatibus contendere unusquisque debet: quod ſi neſcirem, in ſola optimorum Scriptorum lectione collocandam eſſe exiſtimarem: & in illis conſervandis occupatum ſummam ducerem felicitatem. In quibus omnem noſtram diligentiam, indulgentiamque conſumi jucundisſimum, ac dignisſimum eſt. Mihi ſane lumen ſolis, dies, vitaque ipſa erunt ingrata, & amara, ſi, quæ legam, non habeam: ſi monumenta clarisſimorum virorum defecerint; præ illorum namque dignitate, & ſuavitate, divitiæ, voluptates, & quidquid apud homines in pretio eſt, ſordes ſunt, & nugæ. Hæc itaque ſitis, ſive furor (liceat propenſi ad literas animi cupiditatem, quæ neſciat modum, ita appellare) dum mihi asſidue novos Auctores inveſtigandi ſtudium ingerit, ſemper novum quid ingenio objicit; quod poſtquam didici, angor, & doleo, me illo, tanto tempore fruſtratum fuiſſe. Hinc magis, ac magis impellor concitatioribus ſtimulis. Dabo igitur tibi, Lector, ſine fuco, & fallaciis numerum Librorum Manuſcriptorum Pſelli, qui jam latent in Bibliothecis, nec lucem viderunt, & eorum ſimul principia, ut rerum harum tibi notitiam habeas dilucidiorem. Ad Rhodum ipſam & ſaltum.

LXVI. Viſi igitur, aut lecti Pſelli a me Libri ſunt: Στίχοι πολιτικοὶ, περὶ Γραμματικῆς πρὸς Κύριν Κωνςαντῖνον τὸν Μονομάχον. *De Grammatica ad Conſtantinum Monomachum, Carmina Politica*, P. Μελέτω σοι Γραμματικῆς, καὶ τῆς ὀρθογραφίας.

Πρὸς

Πρὸς τὸν αὐλὸν, περὶ Ἀντιστοίχων. *Ad eundem, de Antiſtoechis* P. ἄγλαος καὶ ὁ ἄγγελος, ἀγῆλαι τὸ σεμνῦναι. Hæc duo à plerisque in unum veluti corpus digeri, & ſub Grammatices nomine laudari, novi, Codex tamen Vallicellianus in duo dividit, ſecundo primum, aliis etiam aliorum interjectis, primo ſecundum tribuens locum; & argumentum utriusque diverſam etiam poſcit tractationem. Nec in unum Grammaticæ regulæ, & dictionum expoſitiones, niſi confundas omnia, coaleſcunt. Meminit Caſaubonus in Athenæum lib. 2. c 26. *Pſellus in verſibus politicis, quibus obſcuriores voces expoſuit.* Auctorem horum eſſe Pſellum Michaëlem nullus dubito. Meurſius * tamen Joannem, cui de virtutibus ac vitiis Jambos tribuit, horum Auctorem inſinuat; cum exiſtimet Joannem eſſe quem in ἠγήτορες laudat Svidas, Λέγει δὲ καὶ ὁ Ψελλὸς, ἠγητορία πέφυκε τῶν σύκων ἡ παλάθη. Eundem Pſellum ſæpius à Suida laudatum inveni, in Δέρτρον. Δέρτρον, τὸ ἐντέρου τὸ λεπτὸν λέγει ὁ Ἱπποκράτης. Φησὶ καὶ ὁ Ψελλὸς, τοῦ δὲ ἐντέρου τὸ λεπτὸν κατονομάζει δέρτρον. & Γηώρας, Γηώρας ὁ ἀλλότριος, τοῦ Ψελλοῦ, Γηώρας ὁ ἀλλότριος, καὶ γέρδης ὁ ὑφάντης. Quæ cum in his de Grammatica, & Antiſtœchis legantur, non alium horum, quam Joannem Auctorem Meurſius nobis intrudit.

Τί ἐστὶ Βαβουζικάριος. *Quid ſit Babutzicarius.* P. Ὁ μὲν τοι Βαβουτζικάριος ἐξ.

Περὶ τοῦ Γιλλοῦς, de Gillo. P. Ἡ δὲ γιλλὼ οὕτω δὴ τὸ ἀρχαῖον. καὶ.

Πόθεν τὸ τοῦ Κερατᾶ ὄνομα. *Unde nomen Cornuti originem habuerit.* P. Τέτριπται ἐν συνηθείᾳ τοῦ βίου τὸ τοῦ Κερατᾶ ὄνομα.

Τί σημαίνει τὸ Καίσαρος ὄνομα. Quid ſibi velit Cæſaris nomen. P. Τὸ τοῦ Καίσαρος ὄνομα.

Εἰς τὸ, εἴ τι ἔφθασεν. *In illud, ſi quid advenit.* P. Ἔφθασέ τις εἰπὼν, ὅτι ἔφθασεν.

Ἐξήγησις εἰς τὸ, Λίγξε βιὸς, νευρὴ δὲ μεγάλ' ἴαχεν. *In illud, Stridit arcus, nervus autem valde ſonuit.* Homeri Iliad. δ. v. 125. P. Ἔστι μὲν οὐδ' ὅπερ εἰρήκειν εὐθὺς ἐρωτηθείς.

Εἰς τὴν ἐν Νικομηδείᾳ λεγομένην ἀκοήν. *In Intellectionem ſic dictam, quæ Nicomediæ eſt.* P. Θαυμάζουσιν οἱ πολλοὶ τὸ ἐν Νικομηδείᾳ ἠχεῖον.

Τίς ἡ διάκρισις τῶν Συγγραμμάτων. ὧν τῷ μὲν ἡ Χαρίκλεια, τῷ δὲ ἡ Λευκίππη ὑπόθεσις καθεστήκατον. *Quænam ſit Scriptionum differentia, quarum alteri Chariclea, alteri Leucippe argumento ſunt.* P. Πολλοὺς οἶδα καὶ τῶν ἄγαν.

LXII. Περὶ παραδόξων ἀκουσμάτων. *De mirabilibus auditionibus.*

 P. Μηδὲ

* Meurſius ad Pſellum in Canticum Canticor. p. 177.

P. Μηδὲ καινῶν ἀναγνωσμάτων ἔτης. Libellum Schediaſmate * illuſtravimus.

Ἐγκώμιον εἰς τὰς Κόῤῥεις. *Laus Cimicum*, P. Οἱ ῥ' πολλοὶ τὰς Κόῤῥεις κακίζουσιν.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν Φθεῖρα. *Laus Pediculi*. P. Ἀλλ' ὀφθειρῶσας τῇ Ψύλλῃ.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν Ψύλλαν. *Laus Pulicis*. P. Τὸν Κώνωπα φασιν ὡς Ἐλέφαντα, καὶ ἵνα γε καθ' ὁδόν. Hujus meminit Joannes Tzetzes chiliad. II. Hiſtor. 185.

Ὁ Μιχαὴλ μὲν ὁ Ψελλὸς Ψύλλας ἐγκωμιάζει,
Ἡμῶν πρὸ χρόνων ἑκατὸν ἀκμάζων ἐν τῷ βίῳ.

Michaël quidem Pſellus Pulices laudat, annis ante nos centum florens in vita.

Πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Σέργιον, εἰπόντα μήποτε δηχθῆναι ὑπὸ Ψύλλης. *In diſcipulum Sergium, qui dixerat, nunquam ſe morſum à Pulice.* P. Καὶ ὡς ἀληθῶς ἄπορον, εἰ πάντων.

Πρὸς τὸν αὐτοῦ Παπᾶν. *Ad ſuum Papam.* P. Καὶ ποταπὸς Παπᾶς ὁ Παπᾶς.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν οἶνον. *Laus Vini.* P. οὐκ οἶδα πότερον ὡς ἀνθοσμίαν.

Πρός τινα Κάπηλον μεγάλαυχον, καὶ φιλοσοφοῦντα διάκενα. *In Cauponem quendam ſuperbum, & fruſtra philoſophantem.* P. Ἀλλὰ ποίας ταῦτα φιλοσοφίας, λογιώτατε ἀδελφέ.

Εἰς τινα Κάπηλον, γενόμενον νομικόν. *In Cauponem leges Pertractantem.* P. Εἶτα εἰσέ τις δικάζειν ἐπιτετραμμένον

LXIII. Leviſſima iſta ſunt, & minus ſeria; at oſtentandi ingenii cauſa, & eloquentiæ divitias, & vim, quæ res auget laudando, vituperandoque rurſus affligit: &, quod ſpectabilius eſt, parva pro magnis approbat, itemque magna attenuat, & ad minima deducit. Licuit ſemper, & antiquis, & ſubſecutis deinceps temporibus eloquentiſſimo cuique, & nunc licet. Argumenta ſimilia, infames materias vel inopinabiles nuncupabant. Flagitioſa ſiquidem ſi commendarent, ἄδοξα, καὶ ἄτοπα, ſi præter hominum opinionem, παράδοξα aggredi dicebantur. Ranarum pugnam Homerus; unus è ſapientibus Græciæ Pittacus Molam laudavit; Dio Pruſſæus exornavit Pſittacum; Polycrates Mures; Teredinem Clitarchus; Muſcam Lucianus; Themiſon Plantaginem; Marcion Raphanum; Eraſiſtratus Lyſimachiam, Pythagoras Bulbos; Diocles Rapam; Phanias Urticam; Cato Braſſicam; Mortem Alcidamas; Ariſtophanes Paupertatem; Febrem Quartanum Phavorinus; Syneſius calvitium; alii

* Neque libellus Pſelli, neque Allatii ſchediaſma hoc vidit lucem

alii Salem, quod ridet Plato in Convivio, alii Vomitum, Ollas, Inſecta, & quæ ſunt hujus generis, quæ Plutarchus & Iſocrates, & noſtra tempeſtate alii magnifica, ac diſerta Oratione laudibus proſecuti ſunt; hic quidam Ovum, ille Aſinum; alius Ebrietatem, alius Stultitiam, alius Mendacium, & quid non? quæ in unum Volumen ſub Theatri Joco-ſerii nomine congesſit Gaspar Dornauus, * & publicavit non ſine Appendice. Et quod magis mirere, Wittembergæ Bruno quidam Nolanus impie præconium Diaboli recitaſſe dicitur; & quidam alius, quem nominare prætermitto, Lictoris publici: verum pro tanto in Acherontis Miniſtros beneficio, reliqui Italiæ Lictores, ne ingrati eſſe viderentur, datis ad Laudatorem literis, gratiam referre conati ſunt, officia ſua polliciti, cum tempus adfuerit, bene, & benigne ſeſe illi præſtituros. Non mirum itaque ſi Pſellus etiam noſter, ſui experiendi gratia, in contemptisſimis iſtis ſtylum exercuit. Memini me fuſe admodum in Rhetoricis dubitaſſe, difficilius ne ſit, ideoque præſtantius, & admirabilius res viles, minimas, vel etiam malas dicendo exornare, an quæ his contraria, ut Virtutem, Sapientiam, & Viros his ipſis celebres, & illuſtres. Nunc, ut Lectorem, lectione operum Pſelli defeſſum ſublevemus, pauca ex multis illis adducemus pro utraque parte ex ingenio aſſerenda. Iſocrates ſimiles conatus verbis etiam acerbisſimis, pluribus in locis inſectatur; Plato deridet in Convivio; Syneſius in Epiſtolis improbat; eoque præcipue, ſi quæ totis viribus conſectamur, improba dicacitate vituperentur; ut de Carneade vituperante Juſtitiam traditur. Adde; ſicut longe præſtabilius eſſet de rebus utilibus mediocres opiniones habere, quam ſupervacanearum exquiſitam cognitionem, & paululum eminere in magnis, quam in parvis, præſertim iis, quæ vitam nihil juvant, excellere; ita & in dicendo philoſophandum eſt. Et quis neſcit gravitatem ſcurrilitati, res ſerias ludis, & jocis eſſe laborioſiores? idque ex eo intelligitur, ut dicebat Iſocrates in Helenæ laudatione, quod neminem unquam illorum verba defecerint, cum hi univerſi longe tenuius dixerint, quam argumenti magnitudo poſtulat, adeo de rebus luculentis difficile eſt aliquid afferre in medium, quod nemo ante uſurparit; de rebus autem contemptis, & humilibus, quicquid in buccam venerit, omne

* Hanoviæ 1619. fol. Dornaviano Operi licebit addere diſſertationum ludicrarum & amœniorum ſcriptores varios Lugd. Bat. 1644. 12. & admiranda rerum admirabilium encomia. Noviomagi Batavor. 1666. 12.

proprium fuerit. Videtur tamen magis egregium primum: primi enim eloquentiæ magiſtri, qui ſibi laudi laudem comparare, & omnes in ſui admirationem trahere ſtuduerunt, ſimilia argumenta uſurparunt, Homerus, Gorgias, Protagoras, aliique non pauci, & poſt hos multo plures. Atque has materias veteres adorti ſunt, non Sophiſtæ ſolum, ſed Philoſophi quoque, ut probat A. Gellius lib. 17. c. 12. & Philoſtratus in Vitis Sophiſtarum. Nec dicendum eſt, tot eruditos homines in hac re fuiſſe deceptos: eorum apud omnes æſtimatio ſingularis id negat. Et, dum materiæ difficultate magis exercentur ingenia, magis etiam lucent: etenim ubi deficit materia propter improbitatem, aut tenuitatem, ibi eloquentiæ lumina, & vires magis intenſæ vehementiora ſpicula in audientium animos contorquent; ſuique copia in maxima inopia ingerunt admirationem. Magis enim facundiæ opes in rebus laude carentibus oſtentantur. Hinc omnibus, ſibique iſti Scriptores perſuadent, Ὡς εἰ περὶ πονηρῶν πραγμάτων ἔχουσί τι λέγειν, περὶ τῶν καλῶν, καὶ ἀγαθῶν ῥαδίως εὐπορήσουσι. *Se, cum de rebus adeo improbatis verba ſuppetunt, ad res præclaras exponendas luculenta oratione facile abundaturos.* Nec male Sidonius Apollinaris: *Nam moris eſt eloquentibus Viris ingeniorum facultatem, negotiorum probare difficultatibus; & illic ſtylum peritum, quaſi quendam fœcundi pectoris vomerem figere, ubi materia ſterilis argumentum, velut arida ceſpitis macri gleba jejunat.* Nec minutæ beſtiolæ minus neceſſariæ exiſtimantur. Nam eæ quoque in ſuo genere pulchræ ſunt, & aliquid decoris univerſitati rerum, tanquam in communem Rempublicam, pro ſua portione, conferunt; ut præter alios animadvertit Ariſtoteles 1. de partibus Animal. cap. 5. Divinus quippe Artifex ita magnus eſt in magnis rebus, ut minor non ſit in parvis. Recteque à Plinio lib. II. Natur. Hiſtor. cap. 2. ſcriptum eſt: *In magnis corporibus; aut certe majoribus facilem Officinam ſequaci materia eſſe: in parvis, atque ſua exilitate nullis, multam rationem, immenſam vim, inextricabilem perfectionem; & rerum naturam nunquam magis, quam in minimis totam eſſe.* Eoque ſpectat illud D. Auguſtini lib. 22. de Civit. Dei cap. 24. *Ea plus habent admirationis, quæ molis minimum. Plus enim Formicularum, & Apicularum opera ſtupemus, quam immenſa corpora Balenarum.*

LXIV. Sed de parvis pauca hæc etiam ſatis. Cætera Pſelli perſequamur.

Εἰς τὸν αὐτοῦ ἔγγονον ἔτι νήπιον ὄντα. *In ſuum Nepotem adhuc infantem.* P. Οὐκ ὀψομαίσε ἴσως φίλτατόν μοι βρεφύλλιον.

Ἐγκώ-

Ἐγκώμιον εἰς τινὰ Νικόλαον Μοναχὸν, γενόμενον Καθηγούμενον τῆς ἐν Ολύμπῳ Μονῆς. *Laus cujusdam Monachi Nicolai, qui in Olympi Monaſterio Præſes fuerat.* P. Ὑψηλότεροι μὲν τῆς ἀπὸ τῶν.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μοναχὸν Ιωάννην τὸν Κρουστουλᾶν τὴν ἀναγνόντα ἐν τῇ ἁγίᾳ Σορῷ. *Joannis Cruſtula Monachi laus, qui in S. Urna legerat.* P. Τί οὖτο, εὐθὺς γὰρ εἰς δεδυκότα με τὸν ναόν.

Ἔπαινος τοῦ Ιταλοῦ, *Laus Itali.* P. Ὡς εὖ τῷ Ιταλῷ. εἰδὲ βούλοιτο.

Πρὸς τοὺς μαθητὰς, περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. *Ad Diſcipulos, de eodem argumento,* P. Οὐδεὶς παρ' ἡμῖν οὔτ' αἰχμητὴς, οὔτ' ἀκοντιστής.

Πρὸς τοὺς βασκαίνοντας αὐτῷ, *Contra ſui obtrectatores.* P. Ὑμεῖς μὲν οὕτως. λέγω δὲ τοὺς.

Πρὸς τοὺς αὐτούς. *In eoſdem.* P. Οὐδ' ὑμῖν βασκανίας περιλέλειπται ἀφορμή.

Κατά τινος λοιδορήσαντος αὐτὸν ἀφανῶς. *Contra quendam, qui illi clanculum maledixerat.* P. πρὸς τὴν λοιδορίαν ὁ λόγος.

Πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀπολειφθέντας τῆς ἑρμηνείας τοῦ περὶ Ερμηνείας, *Ad Diſcipulos, qui interpretioni libri Ariſtotelis de Interpretatione non interfuerunt.* P. Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας ὁ λόγος.

Ὅτε ἐβράδυναν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τῇ τῆς σχολῆς ξυνελεύσει. *Cum diſcipuli tarde ad Conventum ſcholaſticum proceſſiſſent.* P. Οὐδὲν καινὸν ποιεῖτε εἴτε δοκοῦντες ὑμῖν φιλόσοφοι.

LXV. Μονῳδία ἐπὶ Ρωμανῷ Ραιφερενδαρίῳ, *in Romanum Referendarium, Monodia.* P. Πολλοὺς ἐγὼ τῶν φίλων τεθνηκότας.

Μονῳδία εἰς τὸν Πρόεδρον Κύριν Μιχαὴλ τὸν Ραδηνὸν, *in Antiſtitem Dominum Michaelem Radenum, Monodia.* P. Τοῖς μὲν ἄλλοις τῷ.

Μονῳδία εἰς τὸν τοῦ Ακτουαρίου Ιωάννου ἀδελφὴν, *in Actuarii Joannis ſororem, Monodia.* P. Ὦ ποίας ὁ Δαίμων ἀφορμὰς λόγων.

Μονῳδία εἰς Ιωάννην τὸν Πατρίκιον ὁμιλητὴν αὐτοῦ ὄντα, *in Joannem Patricium diſcipulum, Monodia.* P. Κωφὸν ἡμῖν τὸ ἀκροατήριον.

Ἰωάννῃ Βουρτζῃ Βεστάρχῃ, τελευτήσαντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, *ad Joannem Burtzem Beſtarcham, ob obitum illius Fratris.* P. Οὐκ οἶδα τίνα σοι.

Ἐπιτάφιος εἰς τινα φίλον αὐτοῦ, καὶ συμμαθητὴν, *in quendam Amicum, & Condiſcipulum, Oratio funebris.* P. Ἐγὼ μὲν ᾤμην ἀναχωχήν.

Ἐπιτάφιος εἰς τὴν θυγατέρα Στυλιανὴν πρὸ ὥρας τοῦ γάμου τελευτήσασαν, *in filiam Stylianam, quæ ante nuptiarum tempus morte obiit.* P. Θυγατέρα τῷ λόγῳ τιμῶν.

Digitized by Google

Ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, *in Matrem, Oratio funebris.* P. Τὸ ἐγκώμιον, ἀλλ' οὐχ ὡς.

Ἐπιτάφιος εἰς Εἰρήνην Καισάρισσαν. *In IrenemCaſariſſam, Oratio funebris.* P. Ἐγκωμιάζειν κατὰ ταυτὸ, καὶ θρηνεῖν ἐπιτάφια.

LXVI. Ἐγκώμιον εἰς τὸν Δέσποιναν. *Laus * Imperatoris.* P. Ἔδει ποτὲ τὸν εὐδαίμονα ταύτην.

Εἰς τὸν Βασιλέα τὸν Διογένην ὡς ἐκ προσώπου τινὸς τῆς πόλεως. *In Diogenem Imperatorem loquitur unus è Civibus.* P. Νῦν πρῶτον ὁπλίτην Βασιλέα τεθέαμαι.

Πρὸς Βασιλέα τὸν Δοῦκαν, *in Ducam Imperatorem.* Δέσποτά μου ἅγιε; ἀνεθεώρησα.

Δημηγορία εἰς τὸν Βασιλέα τὸν Δοῦκαν. *In Ducam Imperatorem, Concio.* P. Εἰ καὶ πρὸ τῆς μεγαλύτης τοῦ τροπαίου.

Ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Βασιλέως. *Tamquam ex Imperatoris perſona.* P. παντοδαπόν τι χρῆμα, καὶ πολυέραστον βασιλεύς.

Προσφωνηματικὸς πρὸς τὸν Κύριον Μιχαὴλ τὸν Δοῦκαν. *In Dominum Michaelem Ducam Proſphonematicus.* P. Λέλυταί μοι τῆς ἀφωνίας.

Σελέντιον δημηγορικὸν παρὰ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Δούκα. *Silentium pro concione dictum ab Imperatore Michaele Duca.* P. Εἰ καὶ πολλοῖς τῶν Βασιλέων ἔθος ἐστὶν ἐξ ὑψηλοτέρου.

Σελέντιον ἐκφωνηθὲν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Βασιλίσσης Κυρίας Θεοδώρας. *Silentium dictum ſub Imperio Dominæ Theodoræ.* P. Η. τῶν ἀρίστων Βασιλὶς μετὰ τῶν ὡρῶν Βασιλίδος.

Χρυσόβουλον, *Aurea Bulla.* P. Οὐ θαυμαστὸν εἴ τις τὸν μέγαν θεώμενος ἥλιον ἀπείρῳ φωτί.

Λόγος ὑποθήκην φιλίας εἰσηγούμενος τοῖς ἀνεψιοῖς τοῦ Πατριάρχου Κυροῦ Μιχαήλ. *Oratio, præcepta amicitiæ tradens Nepotibus Patriarchæ Domini Michaelis.* P. Πολλάκις ἐθαύμασα ὅτι μετῶν ἄλλων.

Πρὸς τὸν οἰκεῖον Γραμματικόν. *In proprium Grammaticum.* P. Ὑπὲρ σοῦ πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ τὸν λόγον πεποίημαι.

LXVII. Λόγος εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ τιμίου λειψάνου ἁγίου Πρωτομάρτυρος Στεφάνου ἐκδοθεὶς αὐτοσχέδιος. *Oratio in Tranſlationem venerandarum reliquiarum Sancti Protomartyris Stephani; dicta ex improviſo.* P. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ πατὴρ πάντων τῶν ἐλπιζομένων.

Λόγος ἐπὶ τῷ ἐν Βλαχέρναις γεγονότι θαύματι. *In Miraculum in Blachernis patratum, Oratio.* P. Οὐ πολιτικὸν τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος τὸ.

Εἰς

* *Auguſta.*

Εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ. *In Miracula militiæ Principis Michaelis.* P. Σκοπὸς μὲν καὶ τέλος ἀναγομένοις ἡμῖν πρός.

Εἰς τὴν μεγάλην Κυριακὴν, ἑορτὴν τῆς ἁγίας Ἀγάθης, καὶ εἰς τὰς μαθητρίας αὐτῆς. *In magnam Dominicam, diem feſtum S. Agathæ; in Diſcipulas illius.* P. Οὐ τὰ παιδαῖα μόνον αἱρεῖται.

Βίος τοῦ ὁσίου Πατρὸς Αὐξεντίου. *Vita S. Patris Auxentii.* P. Ἀρχὴ μὲν ἡμῖν τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ παλαιοῦ πτώματος.

Πρὸς τὸν Πρωτοσύγγελον, περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ. *Ad Protoſyncellum, de S. Gregorio Thaumaturgo.* P. Μὴ θαυμάσῃς ὁ ἐμὸς μυστηγέτης, εἰ τορόν τι, καὶ λαμπρὸν φθέγξομαι. In Protoſyncellum hæc etiam Carmina Pſelli leguntur:

Σύγγελος ὡς σύνοικος· ἀλλὰ τοῦ Λόγου,
Καὶ πρῶτος ὡς Πρόεδρος, ἀλλὰ τῆς Πόλεως,
Πᾶς ἄν τις αὐτὸν Πρωτοσύγγελον λέγε,
Ὡς Οὐρανοῦ Πρόεδρον, ὡς Θεοῦ Φίλον.

LXVIII. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Συμεῶνα τὸν Μεταφράστην. *In Simeonem Metaphraſtem * Oratio Panegyrica*, P. Τὸν μέγαν ἐν βίῳ, καὶ λόγῳ Συμεὼν ἐπαινεῖν προελόμενος. In quem & officium, die ipſi ſacro in Eccleſia decantandum, concinnavit. Troparia in laudibus, & Veſperis conſcripſit, P. Γέρας τὸ λαμπρὸν, τὸ περίβλεπτον ὕψος. & Canonem pro Matutinis horis confecit, cujus ea fuit Acroſtichis, Μέλπω σε τὸν γράψαντα τὰς Μεταφράσεις. P. Μέλος μοι εὔρυθμον δίδου. Simeonis verò memoria celebratur iiii. Kal. Decembris, eodem ipſo die, quo Stephanus vitam martyrio finiit, ut canitur Ode. 9. Εἰρηνικῶς τρισμακάριε ἐξεδήμησας κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, καθ᾽ ἣν ὁ κλεινὸς Στέφανος τελειοῦται ὁ ὁσιομάρτυς. *Quiete ter beate transmigraſti eo ipſo die, quo inclytus Stephanus Martyrio DEo conſecratur.* Loquitur tamen non de Stephano Protomartyre, ſed de juniore alio; qui ſub Conſtantino Copronymo pro Sanctarum Imaginum cultu cum aliis vario ſuppliciorum genere vitam effudit.

Αἰνίγματα πρὸς Μιχαὴλ τὸν Δούκαν. *Ad Michaelem Ducam Ænigmata*, verſibus Politicis, & Jambicis compoſita, apud me ſunt num. XLI. neſcio an omnia, P. Ἔστι τι ζῶον λογικὸν, δύσοπτα στεφηφόρε.

Ἐπι-

* Hæc Oratio una cum officio in Simeonem Græce & Latine edita ab Allatio ad calcem diſſertationis de Simeonibus. Pariſ. 1664. 4.

Digitized by Google

Ἐπιστολαὶ, * *Epiſtolæ*, circiter 33. quarum prima incipit: ὁ πτωχὸς οὗτος ἠγαπημένε μοι ἀνέψιε. eas ſequuntur nonnulli Jambi, cum aliis ſtyli exercitandi gratia conſcriptis. Pſelli Epiſtolas in Bibliotheca Bavarica aſſervari Cod. 165. diſcimus ex ejus Indice, & apud Joannem Suzium, & Manuelem Eugenicum, ex Antonio Verderio in Supplem. erant & apud Antonium Auguſtinum Cod. 191. quarum quinque priores ad Cæſarem: ad Æmilianum Patriarcham Antiochiæ tres; ad Leonem primum Sacellarium unica; & ad Xiphilinum unica. Eas pereruditas appellavit Caſaubonus Animadverſ. in Athenæum lib. 1. cap. 8. & tempore etiam ipſius Pſelli, Magnus Drungarius magni æſtimabat, ſi Pſello ipſi credimus, Epiſtola ad eundem: πάλαι ποτὲ ἀπέτεκον ἐγὼ ἄγαλμα σοφίας ἐπήρατον, ὡραίας Ἐπιστολὰς, αἷς δὴ σὺ περιτυγχάνων πολλάκις, εἶτα δὴ καὶ θαυμάζων ἴσως τοῦ χάριτος, οἴει τοιαύτας με καὶ αὖθις ἀποτεκεῖν δύνασθαι. Διὰ τοῦτο σὺ μὲν ἐρᾷς τῶν ἐμῶν ὠδίνων. ἐγὼ δὲ σοι ἐκφῆναι τὸν τόκον οὐ βούλομαι. Id eſt: *Multo abhinc tempore ſapientiæ ſpecimen amabile, pulchras Epiſtolas genui, quas ipſe cum ſæpius accepiſſes, forte earum gratias admiratus, ſimiles me, & rurſum edere poſſe exiſtimas. Propterea tu quidem fœtus meos exoptas; ego vero tibi partum excludere renuo.*

LXIX. Λόγος σχεδιασθεὶς πρὸς Πόθον Βεστάρχην ἀξιώσαντα αὐτὸν γράψαι, περὶ τοῦ Θεολογικοῦ Χαρακτῆρος. *Oratio ex tempore ad Pothum Veſtarcham, qui Pſellum rogaret, ut de Theologico charactere ſcriberet.* P. Μὴ θαυμάσῃς, Πόθε μοι φίλτατε, εἰ τῶν. Duæ de has Materia ad Pothum Orationes indicantur in Bibliotheca Antonii Auguſtini Cod. 191. An hæc una in duas diviſa ſit; vel verè binas ſcripſerit, mihi non liquet.

Paraphraſis in Homeri Iliada, ſoluto ** *ſermone*, P. Τὴν εἰπὲ μῆνιν ὦ Θεὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηλέως. ita tamen, ut ſinguli verſus ſeorſim redditi ſint. Eam habuiſſe etiam Joannem Operinum Baſileenſem, tradit Geſnerus.

Ἐξήγησις εἰς τὰς ε φωνὰς τοῦ Πορφυρίου. *Expoſitio in quinque voces Porphyrii.* P. Διατί ἀπροσδιορίστως.

Ἐξήγησις εἰς τὰς Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους. *Expoſitio in Prædicamenta Ariſtotelis.* P. Τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν κοινωνεῖ.

Διδασκαλία σύντομος, καὶ σαφεστάτη, περὶ τῶν δέκα Κατηγοριῶν, καὶ τῶν Προτάσεων, καὶ τῶν Συλλογισμῶν, ὧν ἄν τις προδιδαχθεὶς εἰς πᾶσαν μὲν καὶ ἄλλην ἐπιστήμην, καὶ τέχνην, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὴν ῥητορίαν

* Ex his, novem Pſelli Epiſtolæ ab Allatio poſt idem de Simeonibus Syntagma vulgatæ Græce & Latine.

** Verſibus politicis.

τορίαν εὐκλεῶς ἐμπορεύσεσθαι. *Doctrina compendioſa, & quam maxime dilucida, de decem Prædicamentis, Propoſitionibus, & Syllogiſmis, quorum notitia prius habita, in quamlibet ſcientiam, & artem, ſed Rhetorum potiſſimum, facili negotio cuique aditus patebit.* P. Ἐπειδὴ τισὶν οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν εἰπεῖν τὴν τῆς διαλεκτικῆς.

Εἰς τὴν Πορφυρίου Εἰσαγωγὴν, καὶ τὰ τῶν Ἀριστοτέλους Κατηγοριῶν. *In Introductionem Porphyrii, & Prædicamenta Ariſtotelis.* P. Πολλοὶ μὲν πολλαχῶς τῶν ἀρχαίων.

Ἐξήγησις εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους. *In Ariſtotelis librum, de Interpretatione, expoſitio.* P. Ὁ σκοπὸς τοῦ περὶ Ἑρμηνείας ἐστὶ διαλαβεῖν περὶ Προτάσεων, diverſa ab edita, quemadmodum & ſequentes.

Ἐξήγησις εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους. *In Ariſtotelis librum, de Interpretatione, expoſitio.* P. Θεάσαι νῦν αὐτὸ τοῦ ὁρίσασθαι.

Σύνοψις, καὶ Μετάφρασις σαφεστάτη τῆς διδασκαλίας τοῦ περὶ Ἑρμηνείας. *Synopſis, & Metaphraſis quam dilucida doctrinæ libri, de Interpretatione.* P. Διαλαμβάνει περὶ προτάσεων.

Εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας ἔκδοσις ἐπίτομος. *Libri, de Interpretatione, compendioſa expoſitio.* P. Τὰ εἴδη τοῦ λόγου πέντε τὸν ἀριθμόν.

Ψελλοῦ, καὶ ἄλλων Σχόλια, καὶ Ἀποσημειώσεις εἰς τὸ πρῶτον τῶν προτέρων Ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Pſelli, & aliorum Scholia, & Annotationes in primum priorum Analyticorum Ariſtotelis.* P. Καὶ τὸ δέκατον πρόβλημα.

Ἐξήγησις εἰς τὸ πρῶτον, καὶ δεύτερον τῶν προτέρων Ἀναλυτικῶν τῶν Ἀριστοτέλους. *Expoſitio, in primum, & ſecundum priorum Analyticorum Ariſtotelis.* P. Ἐν τῷ πρώτῳ εἰπεῖν.

Ἐξήγησις εἰς τὸ πρῶτον τῶν ὑστέρων Ἀναλυτικῶν. *Expoſitio in primum poſteriorum Analyticorum.* P. Σκοπὸς ἐστιν ἐνταῦθα τῷ Ἀριστοτέλει.

Προλεγόμενα εἰς τοὺς Σοφιστικοὺς Ἐλέγχους τοῦ Ἀριστοτέλους. *In Sophiſticos Elenchos Ariſtotelis, Prolegomena.* Ὅτι μὲν ὁ περὶ Ἀποδείξεως λόγος. In alio vero exemplari iſta Michaëli Epheſio tribuuntur.

LXX. Τίνα περὶ Δαιμόνων δοξάζουσιν Ἕλληνες. *Quæ de Dæmonibus Græci opinentur.* P. Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος προαιρέσεις καὶ τοῖς Ἀγγέλοις δίδους. Et hunc puto eſſe alterum * librum de Dæmonibus, ex quo Marſilius excerpſit ea, quæ leguntur ultimo capite apud ipſum, eoque magis ducor in hanc ſententiam, quod in meo Codice ſtatim poſt hunc Tractatum ſequitur Dialogus de Dæmonibus, in quo interloquuntur Timotheus, & Thrax, de quo ſuperius in libris editis Pſelli egimus.

Εἰς τὴν Ψυχογονίαν τοῦ Πλάτωνος. *De animi generatione apud Platonem.* P. Τὸ μὲν λεγόμενόν ἐστιν, ὅτι οὐ μάτην.

(Gg) Locus

* Vide ſupra §. 39. p. 28.

Locus ex Phyſicis, de anima, & mente. P. Νοῦς ἔσω ἕξις ψυχῆς.

Περὶ ψυχῆς. *Variæ Quæſtiones, de anima.* P. Νοερὰ μὲν οὖν ἡ ψυχὴ, νοερός.

Περὶ τῶν πέντε δυνάμεων τῆς ψυχῆς, *de quinque facultatibus animæ.* P. Νοῦς μὲν ἐστὶν ὁ Θεόθεν κατὰ φύσιν κινούμενος.

Περὶ τῆς χώρας τῆς γῆς. *De ſitu Terræ, figura, & magnitudine.* P. Ἡ γῆ τὴν μέσην τοῦ παντὸς ἔλαχε χώραν. Non me latet tamen, in alio Manuſcripto Opuſculum hoc Nicephoro Blemmidæ tribui.

Πότε ἐκλείπει ὁ Ἥλιος, καὶ πότε ἡ Σελήνη, καὶ πῶς τὴν ἔκλειψιν ἀμφοτέρων συμβαίνει γίνεσθαι. *Quando deficit Sol, & quando Luna, & quomodo utriusque defectus contingat.* P. Εἰ μὲν τοὺς τρόπους ἐρωτᾷς τῶν ἐκλείψεων.

Περὶ Θυτικῆς. *De ſacrificandi ratione.* P. Περὶ τῆς Θυτικῆς ἐπιστήμης ἠξίωσας.

Περὶ Χρυσοποιΐας πρὸς τὸν Πατριάρχην Κύριν Μιχαήλ. *De auri conficiendi ratione, ad D. Michaëlem Patriarcham.* P. Ὁρᾷς ὁ ἐμὸς δεσπότης ὅ με ποιεῖς, ἡ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τυραννίς. Vide ſupra in editis §. 38.

Περὶ Σφυγμῶν. *De Pulſibus.* P. Ἥκω δὴ σοι καὶ τὸ περὶ Σφυγμῶν.

Ἀποσημείωσις Πυρεττόντων, *Notæ de Febrientibus.* P. Εἰ κατεκλίθη ὁ νοσῶν ἐν ἀρχῇ.

LXXI. Ἰατρικὸν πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον. *Medicinale ad Conſtantinum Porphyrogennetam.* P. τὰς προσαχθείσας ἐπιτομὰς παρὰ τῆς σῆς θειότητος. Tractatus prooëmii mihi copiam fecit, Vir τετράγωνος Melchior Inchofer. Meſſana delati; Ipſum, quia adhuc ineditum eſt, ut modum etiam tractationis habeas, hic apponam. Τὰς προσαχθείσας ἐπιτομὰς παρὰ τῆς σῆς θειότητος, ἐκ Θεοῦ Αὐτοκράτωρ, περὶ τῆς τῶν Ἰατρικῶν Θεωρημάτων συναγωγῆς ἔσπευσα κατὰ τὸ δυνατὸν διὰ συντομίας ὁμοῦ, καὶ σαφηνείας πᾶσαν τὴν ἰατρικὴν ἐπελθεῖν, μηδὲν κατὰ δύναμιν τῶν ἀναγκαίων ὑπεροςῶν, ἕκαστον ἐκθέμενος τῶν παθημάτων, πρῶτον μὲν τὰς αἰτίας ὑπαγορεύων σαφῶς δεύτερον τὰς σημειώσεις δι' ὧν ῥαδίως γνωσθήσονται, εἶθ' ἑξῆς τὸν θεραπείαν, δι' ἣν πάντα κατὰ τέχνην θεραπεύσομεν. πρότερον ἀπὸ κεφαλῆς ἀρξάμενοι, διὰ τὸ ἐκεῖσε ἱδρύσθαι τὸ ἱερὸν τῆς λογικῆς ψυχῆς. *Juſſu tuo mihi, diviniſſime Imperator, compendia de meditationum Medicarum collectione demandata, pro virium mearum modulo, compendioſe, atque perſpicue, omnem Medicinæ facultatem percurrens, nullumque ex neceſſariis negligens, ſed univerſos morbos exponens, abſolvere niſus ſum. Primum enim cauſas aperte enuncio; ſecundo, per quas non difficulter dignoſcentur, notas; tandem media, per quæ omnia*

Digitized by Google

omnia artificioſe curabimus. Primù à Capite, quod in eo ſacra pars animæ rationalis inhæreat, exordiamur. Ex ungue Leonem, & ex hoc diſce cætera. Liber tamen contemnendus non eſt, ſed ſæpe ſua brevitate expeditus, & remediis à probatisſimis Scriptoribus delectis, transſcriptisque & populari loquendi forma proficuus. Pſelli tamen utcumque non eſt. Neque enim in dicendo acrimoniam, nec in re expedienda ſolertiam Pſellianam præ ſe fert. Nec patitur id Imperator, cui Tractatus inſcribitur. Sive enim Conſtantinum Porphyrogennetam primum, ſive ſecundum, qui cum Baſilio Imperio præfuit, intelligas, Pſellus Auctor eſſe non potuit, quem ſub Imperio Alexii Comneni vivum adhuc deprehendimus, niſi tunc primum, & natum, & libros componentem dicere velimus; & tunc etiam vitam ejus ultra centeſimum annum productam fateri cogemur. Quodſi triginta annos natus & amplius ad minus, ut veriſimile eſt, (Auctorem enim, allatum exordium ætate provectum, experimentis celebrem, artisque exercitio eruditum innuit) Tractatum illum conſcripſit, jam Pſellum ultra centum, & quadraginta annos vixiſſe, ad hunc diem inauditum, dicendum eſt. Quare vel hic Pſellus alius eſt à Michaëlis Ducæ Præceptore, vel Pſellus omnino non eſt.

LXXII. *Διδασκαλία παντοδαπὴ, * καὶ πάντως ἀναγκαιοτάτη ἐν ἑκατὸν ἐνενήκοντα πρὸς τοῖς τέσσαρσι κεφαλαίοις θεωρηθεῖσα, χωρὶς τῶν χεδιασθέντων ἑτέρων διαφόρων λόγων, καὶ στίχων πρὸς διαφόρους ὑποθέσεις, ἐκτεθεῖσα, πρὸς τὸν εὐσεβέστατον, καὶ ἀοίδιμον Βασιλέα Κύριον Μιχαὴλ τὸν Δούκαν Αὐτοκράτορα γεγονότα. Doctrina omnifaria, & omnino neceſſaria centum nonaginta quatuor capitibus comprehenſa, præter alios varios diſcurſus, & Carmina ex tempore dictata ad argumenta varia; ad piisſimum, & celebrem Imperatorem Dominum Michaelem Ducam.* P. Πιστεύω εἰς ἕνα πατέρα τῶν πάντων ἀρχήν. Capita, quæ in ea continentur, ſunt ſequentia. α, Περὶ Ὀνομάτων τῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι. β, Περὶ Οὐσίας, καὶ Φύσεως. γ, Περὶ Ἐνυποστάτων. δ, Περὶ Ὁμοουσίου. ε, Περὶ Ὁμοϋποστάτου. ς, Περὶ Ἐνυποστάσεων. ζ, Περὶ Οὐσιώδους ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. η, Περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς. ι, ια, Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. ιβ, Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως, ιγ, Περὶ τῆς θείας ἑνώσεως. ιδ, Περὶ Φύσεως ἀπαθοῦς. ιε, Τίς ὁ Θεός. ις, Εἰ ἄπειρον τὸ Θεῖον καὶ πῶς ἄπειρον. ιζ, Πῶς οἶδεν ὁ Θεὸς τὰ μεταβαλλόμενα πράγματα. ιη, Ἀπὸ ποίου πρώτου στοιχείου ἤρξατο τὸν Κόσμον ποιεῖν ὁ Θεός. ιθ, Πόθεν ἔννοιαν ἔσχον Θεοῦ ἄν-

* Hujus prima aliquot capita Græce & latine vulgavit Woegelinus, ut dictum eſt ſupra §. 46. & integram communicabo cum lectore infra ad hujus diatribæ calcem.

ἄνθρωποι. κ, Πότεροι πλείους οἱ Ἄγγελοι, ἢ οἱ ἄνθρωποι. κα, κβ, κγ, κδ, κε, κϛ, κζ,
κη, κθ, Περὶ Νοῦ. λ, λα, λβ, λγ, λδ, λε, λϛ, λζ, λη, λθ, μ, μα, μβ, μγ, μδ, με,
μϛ, μζ, Περὶ ψυχῆς. μη, Εἰ μεταβάλλοι ψυχὴ εἰς Ἄγγελον, μθ, Εἰ ἄναρχος ἡ ψυ-
χή. ν, Ἀκριβέστερον περὶ ψυχικῶν δυνάμεων. να, Πῶς ὁ Πλάτων γεννητὴν ὁμοῦ τὴν
ψυχὴν, καὶ ἀθάνατον ἀποφαίνεται νβ, Τίς ἡ Πλατωνικὴ Ψυχογονία. νγ, Διατί ἡ Ψυχὴ
μέση τῶν μεριστῶν, καὶ ἀμερίστων λέγεται. νδ, Ποίαν Ψυχὴν ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ γεν-
νᾷ. νε, Τίς ἡ τῆς Ψυχῆς δύναμις. νϛ, Ποῖαι αἱ τῆς Ψυχῆς δυνάμεις, καὶ τίνες. νζ, Τί ἐστι
φύσις. νη, Τίς ἡ διαίρεσις τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς Ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα. νθ. πότε ἡ
ψυχὴ τῷ κυουμένῳ ἑνοῦται σώματι; ξ, Πῶς ἑνοῦται τῷ σώματι ἡ Ψυχή.
ξα, Περὶ τῆς ἀλόγου Ψυχῆς. ξβ, Τίς ἡ βούλησις, καὶ τίς ὁ πρακτικὸς Λογισ-
μός. ξγ, Περὶ προαιρέσεως, καὶ προσοχῆς. ξδ, Πότερον ἡ Ψυχὴ λύεται ἀπὸ τοῦ σώμα-
τος, ἢ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς Ψυχῆς. ξη, Πῶς συνέχεται ἡ Ψυχὴ ἐν τῷ σώματι. ξϛ,
ξζ, ξη, ξθ, ο, οα, οβ, ογ, οδ, οε, οϛ, οζ, οη, οθ, π, πα, Περὶ Ἀρετῶν. πβ, Τίνι δια-
φέρει Ἀρχὴ, καὶ Στοιχεῖα. πγ, Περὶ τῶν Ἀρχῶν, τί εἰσι. πδ, Περὶ Ἰδεῶν. πε, Περὶ Δαι-
μόνων, καὶ Ἡρώων. πϛ, Περὶ Ὕλης. πζ, Περὶ Αἰτιῶν. πη, Περὶ Σχημάτων. πθ, Περὶ
Χρωμάτων. ϙ, Περὶ Μίξεως, καὶ Κράσεως. ϙα, Περὶ Γενέσεως, καὶ Φθορᾶς. ϙβ, Περὶ Σω-
μάτων. ϙγ, περὶ Ἐλαχίστων, ϙδ, περὶ διαφορᾶς Γνώσεων. ϙε, Πῶς οὐκ ἀεὶ μετέχομεν τοῦ
Θεοῦ, ἀεὶ ἐνεργοῦντος αὐτοῦ. ϙϛ, Διατί ὅλως ἐστὶ τὸ Κακόν. ϙζ, Τελεώτερον περὶ τοῦ Κα-
κοῦ. ϙη, Εἰ ἔστι τι ἐν Ἀγγέλοις Κακόν. ϙθ, Εἰ ἐν τόπῳ τὸ Ἀσώματον. ρ, Εἰ κακὸν ἡ Ὕλη-
ρα, περὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον τῶν ὄντων ἐπιστροφῆς. ρβ, περὶ Χρόνου. ργ, περὶ Κινήσεως. ρδ,
περὶ Ἀνάγκης. ρε, περὶ Εἱμαρμένης. ρϛ, περὶ Τύχης, καὶ Αὐτομάτου. ρζ, περὶ Αἰῶνος,
καὶ Χρόνου. ρη, περὶ τῶν ε Αἰσθήσεων. ρθ. Εἰ ἀληθὲς τὸ καταβασκαίνεσθαι τινὰς ὑπὸ
τῶν ὁρώντων. ρι, πῶς Ἐκλείψεις γίνονται. ρια, πῶς ἄρρενα, καὶ θήλεα γίνεται. ριβ,
Διατί γυνὴ πολλάκις συνουσιάζουσα οὐ συλλαμβάνει. ριγ, Διατί δίδυμα, καὶ τρίδυμα
γίνεται. ριδ, πόθεν γίνονται τῶν γονέων αἱ ὁμοιώσεις, καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀνομοιότητες.
ριε, Εἰ καὶ τὸ ἔμβρυον ζῶον, καὶ πῶς τρέφεται τοῦτο. ριϛ, πῶς οἱ ὄνειροι γίνονται. ριζ,
περὶ Ὑγείας, καὶ Νόσου, καὶ Γήρως. ριη, Διατί οἱ νοσοῦντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι.
ριθ, Διατί πεινῶντες, ἐὰν πίνωσι, διψῶντες δὲ, ἐὰν φάγωσιν ἐπιτείνονται. ρκ, Εἰ ἔστι
τι ἐκτὸς τοῦ Οὐρανοῦ. ρκα, περὶ τῆς τοῦ Ἀνθρώπου οὐσίας. ρκβ, Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖ-
ται ὁ Οὐρανός. ρκγ, περὶ τοῦ φαινομένου ἐν τῷ Οὐρανῷ Γαλακτοειδοῦς κύκλου, καὶ λεγο-
μένου Γαλαξίου. ρκδ, περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ Οὐρανῷ διαφόρων πυρίνων φασμάτων.
ρκε, περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ Οὐρανῷ Χρωμάτων αἱματωδῶν, καὶ Χασμάτων. ρκϛ,
περὶ τῆς οὐσίας Ἡλίου, καὶ εἰ πολλοί εἰσιν Ἥλιοι. ρκζ, περὶ μεγέθους Ἡλίου, καὶ Σελήνης, καὶ
Γῆς. ρκη, περὶ ἐκλείψεως ἡλίου. ρκθ, περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. ρλ, Εἰ θερμὸς ὁ Ἥλιος. ρλα
Τίς ἡ οὐσία τῶν Ἀστέρων. ρλβ, περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων φορᾶς, καὶ κινήσεως. ρλγ, ποταπὰ τῶν
ἀστέρων τὰ σχήματα. ρλδ, περὶ τάξεως Ἀστέρων. ρλε, πόθεν φωτίζονται οἱ Ἀστέρες. ρλϛ,
περὶ ἐπισημασίας Ἀστέρων, καὶ πῶς γίνεται χειμὼν, καὶ θέρος. ρλζ, πόσος ἑκάστῳ τῶν

πλανήτων

πλανητῶν ὁ χρόνος τῆς περιόδου. ρλη, περὶ τῶν ἄστρων τῶν καλουμένων Διοσκούρων. ρλθ, περὶ Κομήτου. ρμ, περὶ Τέττου καὶ χαλάζης, καὶ Χιόνος, πάχνης. καὶ Δρόσου. ρμα, περὶ Δρόσου, αὖθις, καὶ πάχνης. ρμβ, περὶ Ἴριδος. ρμγ, περὶ τῆς Ἅλω. ρμδ, περὶ Ῥάβδων. ρμε, περὶ Παραλλήλων. ρμς, περὶ Ἀνέμων. ρμζ, περὶ Τυφῶνος. ρμη, περὶ Ἐκνεφίου. ρμθ, περὶ κεραυνῶν. ρν, περὶ Πρηστῆρος. ρνα, πῶς συνέστη ὁ Κόσμος. ρνβ, Εἰ ἓν τὸ πᾶν. ρνγ, περὶ Κενοῦ ρνδ, περὶ Τόπου. ρνε, περὶ χώρας. ρνς, εἰ ἔμψυχος ὁ Κόσμος. ρνζ, Εἰ γεννητὸς ὁ Κόσμος, καὶ ἄφθαρτος, ρνη. Εἰ τρέφεται ὁ Κόσμος ρνθ, περὶ τάξεως Κόσμου, ρξ, Τίς ἡ αἰτία τοῦ τὸν Κοσμον. ὅλον ἐγκλιθῆναι. ρξα, πόθεν ἄν τις γνοίη Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν Κόσμου συντέλειαν. ρξβ, Τίνα δεξιὰ τοῦ Κόσμου, τίνα ἀριστερά. ρξγ, περὶ μεταβολῆς τῶν τῆς Γῆς μερῶν. ρξδ, περὶ Σεισμῶν ρξε, περὶ τοῦ μεγάλου. Χειμῶνος. ρξς, Διατί ἁλμυρὸν τὸ τῆς Θαλάσσης ὕδωρ ἐστί. ρξζ, Τίς ἡ αἰτία τοῦ ἐν τῇ Θαλάσσῃ γλυκὺ ὕδωρ εὑρίσκεσθαι. ρξη, Διατί τὸ Θαλάττιον ὕδωρ οὐ τρέφει τὰ δένδρα. ρξθ, Διατί τῆς Θαλάσσης ἐλαίῳ καταρραινομένης, γίνεται καταφάνεια, καὶ γαλήνη. ρο, Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν ὅταν εἰς τὴν Θάλασσαν ἐμπέσῃ κεραυνός, ἅλες ἐξωθοῦσιν. ροα, περὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ παλιρρόιας. ροβ, Διατί ὑπὸ τῶν ὑετίων ὑδάτων μᾶλλον, ἢ τῶν ἐπιρρύτων τὰ δένδρα. καὶ τὰ σπέρματα πέφυκε τρέφεσθαι. ρογ, Διατί τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εὐωδέστερα τοῖς σπέρμασι τὰ μετὰ βροντῶν, καὶ ἀστραπῶν ὕδατα. ροδ, περί τινων λιμνῶν. ροε, περὶ ποταμῶν. ρος, περὶ Νείλου ἀναβάσεως. ροζ, Διατί μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας, οὐκ ἀναδίδωσιν. ροη, περὶ τῶν μεγίστων Βασιλειῶν. ροθ, περὶ Χυμῶν. ρπ, Διατί παραβάλλουσιν ἅλας οἱ νομεῖς τοῖς θρέμμασιν. ρπα, Διατί τὴν χροιὰν ὁ πολύπους ἐξαλλάττει, αἷς ἂν πέτραις προσομιλήσει. ρπβ, Διατί τοῦ ἄρκτου ἡ παλάμη τῆς χειρὸς φαγεῖν γλυκυτάτη. ρπγ, Διατί Δωριεῖς εὔχονται κακὴν χόρτου συγκομιδὴν. ρπδ, Διατί ἡ ἄρκτος οὐκ ἐσθίει τὰ δίκτυα, ὅταν ἁλίσκηται. ρπε, Διατί ἡ Τευθὶς φαινομένη σημεῖον χειμῶνος ἐστί. ρπς, Διατί τὸν μὲν σῖτον ἐν πηλώδει φυτευομένῃ γῇ, τὴν δὲ κριθὴν ἐν καταξήρῳ ρπζ, Διατὶ ἡ Ἄμπελος οἴνῳ ῥαινομένη μάλιστα τῷ ἐξ αὐτῆς ἀναξηραίνεται. ρπη, Διατί τὰ Ῥόδα μᾶλλον ἀνθεῖ δυσωδῶν τινων παραφυτευομένων αὐτοῖς, ρϙθ, Διὰ τίνα αἰτίαν τὸ τῶν ἀγρίων συῶν δάκρυον ἡδύ, τὸ δὲ τῶν ἐλάφων ἁλμυρὸν. ρϟα, Διὰ τίνα αἰτιαν αἱ χάληκες, καὶ αἱ μολυβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρότερον τὸ ὕδωρ ποιοῦσιν. ρϟα, διὰ τίνα αἰτίαν ἀχύροις, καὶ ἱματίοις ἡ χιὼν διαφυλάττεται. ρϟβ, Τί ἐστιν ὁ Βούλιμος. ρϟγ. Τίς αἰτία δι' ἣν εὔθρυπτα γίνεται τὰ ἐν τῇ συκῇ κρεμαννύμενα κρέατα. Id eſt, I, *De nonnullis nominibus, quæ in Chriſtianorum dogmate uſurpantur.* 2. *De eſſentia, & natura.* 3, *De Enhypoſtatis.* 4, *De conſubſtantiali.* 5, *De homoypoſtato.* 6, *De enypoſtaſibus*, 7, *De eſſentiali unione, & differentia.* 8, 9, *De relativa unione, & differentia*, 10, 11, *De ſancta Triade.* 12, *De modo retributionis.* * 13, *De divina unione.* 14, *De natura, quæ pati nequit.* 15, *Quis ſit DEUS.* 16, *Si infinitum eſt Numen, & qua ratione infinitum.* 17, *Quomodo* *DEUS*

* Vide ſupra §. 55. pag. 37.

DEUS cognoſcat res, quæ mutantur. 18, *A quo primo elemento DEUS exorſus eſt Mundum conficere.* 19, *Unde ſententiam de DEO homines acceperint.* 20, *Quinam numeroſiores Angeline, an Homines?* 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, De Mente. 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, *De Anima.* 48, *Si mutatur Anima in Angelum.* 49, *Si ſine principio Anima eſt.* 50, *Accuratius de facultatibus Animæ.* 51, *Quomodo Plato genitum ſimul, & immortalem Animum decernat.* 52, *Quæ ſit Platonica Animorum generatio.* 53, *Quare anima media partibilium, & inpartibilium dicitur.* 54, *Quem nam Animum Plato generat in Timæo.* 55, *Quæ ſit Animæ facultas.* 56, *Quales ſint Animi facultates: & quæ.* 57, *Quæ ſit diviſio communium operationum Animi ad Corpus.* 59, *Quando animus generando unitur Corpori.* 60, *Quomodo Corpori Animus uniatur.* 61, *De Anima rationis experte.* 62, *Quæ ſit voluntas, & quæ operativa cogitatio.* 63, *De electione, & attentione.* 64, *Utrum Animus à Corpore, an Corpus ab Animo diſſolvatur.* 65, *Quomodo contineatur Animus in Corpore.* 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, *De Virtutibus,* 82, *In quo differat Principium ab Elementis.* 83; *De Principiis, quid ſint.* 84, *De Ideis.* 85, *De Dæmonibus, & Heroibus* 86, *De Materia.* 87, *De Cauſis,* 88, *De Figuris.* 89, *De Coloribus.* 90, *De Mixtione, & Temperamento.* 91. *De Generatione, & Corruptione.* 92, *De Corporibus.* 93, *De Minimis.* 94, *De differentiis Cognitionum.* 95, *Quomodo non ſemper DEUM participamus, cum ille ſemper operetur.* 96, *Quare omnino Malum ſit,* 97, *Abſolutius de Malo.* 98, *Si eſt in Angelis aliquod Malum,* 99, *Si in loco Incorporeum ſit.* 100, *Si Malum Materia.* 101, *De rerum ad DEUM converſione.* 102, *De Tempore.* 103, *De Motu.* 104, *De Neceſſitate.* 105, *De Fato.* 106, *De Fortuna, & Caſu.* 107, *De Sæculo, & Tempore.* 108, *De quinque Senſibus.* 109, *An verum ſit nonnullos faſcinari à videntibus.* 110, *Quomodo Eclipſes fiant.* 111, *Quomodo Mares, & Feminæ generentur.* 112, *Quare Mulier ſæpius Virum experta non concipit.* 113, *Quare gemini, & tergemini naſcuntur.* 114, *Unde Parentum ſimilitudines, & diſſimilitudines fiant,* 115, *An Embryum animal ſit; & qua ratione nutriatur.* 116, *Quomodo Somnia fiunt.* 117, *De Sanitate, & Morbo, & Senectute.* 118, *Quare qui jejunant, ſitiunt potius, quam eſuriunt.* 119, *Quare qui eſuriunt, ſi bibant, at qui ſitiunt; ſi comedant, diſtenduntur.* 120, *An ſit aliquid extra Cælum.* 121, *De Hominis eſſentia.* 122, *In quot circulos Cælum dividatur.* 123, *De apparente in Cælo lacti ſimili Circulo, Galaxia dicto.* 124, *De apparentibus in Cælo diverſis igneis Spectris.* 125, *De apparentibus in Cælo Coloribus ſanguineis, & Voraginibus.* 126, *De eſſentia Solis, & an-*

Digitized by Google

 427

an plures Soles. 127, *De magnitudine Solis, & Lunæ, & Terræ.* 128, *De Eclipſi Solari.* 129, *De Eclipſi Lunari.* 130, *An Sol calidus ſit.* 131, *Quæ ſit eſſentia Stellarum.* 132, *De Stellarum latione, & motu.* 133, *Quales ſint ſtellarum configurationes.* 134, *De ordine Stellarum.* 135, *Unde lumen habeant Stellæ.* 136, *De ſignificatione Stellarum, & quomodo fiat hyems, & æſtas.* 137, *Quantus ſit cujuscunque Planetæ circuitus tempus.* 138, *De Stellis, Dioſcuris nuncupatis.* 139, *De Comete.* 140, *De Imbre, & Grandine, Nive, Pruina, & Rore.* 141, *De Rore rurſum, & Pruina.* 142, *De Iride.* 143, *De Area.* 144, *De Baculis.* 145, *De Parallelis.* 146, *De Ventis.* 147, *De Typhone.* 148, *De Ecnephia.* 149. *De Fulminibus.* 150, *De Preſtere.* 151. *Quomodo Mundus coaluit.* 152, *An unum Univerſum.* 153, *De Vacuo.* 154, *De Loco.* 155, *De Terra.* 156, *An mundus animatus.* 157. *An Mundus factus ſit, & incorruptibilis.* 158, *An Mundus nutriatur.* 159, *De ordine Mundi.* 160, *Qua cauſa Mundus univerſus inclinatus ſit.* 161, *Unde nam gentilium demonſtrationibus, Mundi finis habeatur.* 162, *Quæ dextra Mundi, & quæ ſiniſtra.* 163, *De transmutatione Terræ partium.* 164, *De Terramotibus.* 165, *De magna hyeme.* 166, *Quare aqua Marina eſt ſalſa.* 167, *Qua cauſa in Mari aqua dulcis inveniatur.* 168. *Quare aqua Marina arbores non nutriat.* 169, *Quare in Mare oleo effuſo, Mare dilucidum fiat, & quietum.* 170, *Qua cauſa, cum in Mare fulmen ceciderit, ſal emergat.* 171, *De fluxu, & refluxu Euboico.* 172, *Quare aquis pluvialibus magis, quam currentibus arbores, & ſemina nutriantur.* 173, *Quare ex aquis pluvialibus, quæ cum tonitru, & fulgure decidunt, magis ſemina irrorant.* 174, *De nonnullis Lacubus.* 175, *De Fluminibus.* 176, *De Nili incremento.* 177, *Quare inter flumina Nilus ſolus ventos non efflat.* 178, *De maximis regnis.* 179, *De Humoribus.* 180, *Quare paſtores recens natis animantibus ſal inſpergant.* 181, *Quare Polypus colorem ſaxorum, quibus ſeſe applicaverit, induat.* 182, *Quare palma Urſæ ad comedendum ſuaviſſima eſt.* 183, *Quare Dorienſes precantur, malum herbarum proventum.* 184, *Quare urſa capta, rete non comedit.* 185, *Quare Loligo viſa tempeſtatem præſagit.* 186, *Quare Triticum in lutoſa, Hordeum in arida terra ſeminamus.* 187, *Quare Vitis vino, & præcipue ſi ſuo, aſpergatur, exſiccatur.* 188. *Quare Roſæ magis efflorescunt, ſi malè olentia una cum ipſis inſeminentur.* 189, *Quare Porcorum agreſtium lacrymæ dulces, Ceruorum ſalſæ ſunt.* 190, *Quare lapilli, plumbique lamina injecta frigidiorem aquam efficiunt.* 191, *Quare paleis, & indumentis Nix conſervatur.* 192, *Quid ſit Bulimos.* 193, *Quare Carnes in ficu appenſæ tenirires fiant.* Ex hiſce CLXII. capita in linguam verſa latinam à neſcio quo, oſtendit mihi acerrimi ingenii Vir Jo. Jacobus Buccardus.

LXXIII. Επι-

LXXIII. Ἐπιλύσεις σύντομοι φυσικῶν ζητημάτων πρὸς Μιχαὴλ τὸν Δούκαν ἐν Βιβλίοις δυσί. *Solutiones compendioſæ Naturalium quæſtionum, ad Michaelem Ducam libris duobus.* P. Ὁ μὲν Πλούταρχος, μέγιστε, καὶ θειότατε Βασιλεῦ. Capita lib. I. περὶ τοῦ σφαιροειδῆ εἶναι τὴν Γῆν. περὶ τοῦ κεῖσθαι αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ παντός. περὶ μεγέθους τῆς Γῆς. Ὁρίζοντος καταγραφή. Capita ſecundi, περὶ τῶν μεταξὺ τῆς γῆς, καὶ τοῦ οὐρανοῦ Στοιχείων, καὶ τῶν περὶ ταῦτα παθῶν. περὶ Ἀέρος, καὶ Πυρός, καὶ Νεφῶν, καὶ Ὑετῶν, καὶ Ἀστραπῶν, καὶ Βροντῶν. περὶ Σεισμῶν. περὶ Κομήτων Ἀστέρων. περὶ Ἀνέμων. περὶ Ἴριδος. περὶ Ἅλω. περὶ σχήματος Οὐρανοῦ. περὶ Κόσμου, εἰ ἔμψυχος ὁ Κόσμος, καὶ προνοίᾳ διοικούμενος. περὶ τάξεως Κόσμου. περὶ τῆς τοῦ Κόσμου ἐγκλίσεως. περὶ τοῦ, εἰ ἐστὶ κενὸν ἐκτὸς τοῦ Κόσμου. Εἰ ἄφθαρτος ὁ Κόσμος. Τίνα δεξιὰ Κόσμου, καὶ τίνα τὰ ἀριστερά. Τίς ἡ τοῦ Οὐρανοῦ οὐσία. περὶ τῶν ἐν Οὐρανῷ νοουμένων Κύκλων. περὶ οὐσίας Ἀστέρων. περὶ σχήματος Ἀστέρων. περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων Φορᾶς. πόθεν φωτίζονται οἱ Ἀστέρες. πῶς γίνονται οἱ τέσσαρες καιροί. περὶ μεγέθους Ἡλίου, καὶ Σελήνης. περὶ τῆς τοῦ Ἡλίου ἐκλείψεως. περὶ οὐσίας, καὶ φωτισμῶν Σελήνης, καὶ σχήματος. περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. Ἔτι περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ Οὐρανός. περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων Φορᾶς, καὶ κινήσεως. πόθεν ἄν τις νοοίη Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν τοῦ Κόσμου συντέλειαν. *Terram eſſe ſphæricam, in medio Univerſi ſitam. De Terræ magnitudine. Orizontis deſcriptio. De Elementis inter Terram, & Cælum, & eorum affectibus. De Aëre, & Igne, & Pluviis, & Fulminibus, & Tonitruis. De Terræmotibus. De Cometis. De Ventis. De Iride. De Arcu. De figura Cæli. De Mundo. An Mundus animetur, & providentia gubernetur. De ordine Mundi. De inclinatione Mundi. An extra Mundum vacuum ſit. An Mundus incorruptibilis. Quæ dextra Mundi, & quæ ſiniſtra. Quæ Cæli eſſentia. De circulis, quos in Cælo imaginamur. De Stellarum eſſentia. De Stellarum figura. De Stellarum latione. Unde Stellæ lumen habeant. Quomodo fiant quatuor tempeſtates. De magnitudine Solis, & Lunæ. De defectu Solis. De eſſentia, & illuminationibus Lunæ, & figura. De defectu Lunæ. Adhuc; De defectu Lunæ. In quot circulos Cælum dividatur. De Stellarum latione, & motu. Quomodo quis ex Gentium demonſtrationibus Mundi finem cognoſcet.* Ejuſdem argumenti eſt, & alius ejuſdem Tractatus, Ἀπορίαι Φυσικαὶ, καὶ Λογικαί. *Dubia naturalia, & logica*, qui incipit: Πολλοὶ μὲν πολλαχῶς τῶν ἀρχαίων, & alii ſub diverſis titulis, & principiis, qui eadem ut plurimum continent. Neque ab his diverſa videntur, quæ ſub variis titulis in Bibliotheca Regis Gallorum leguntur. *Solutiones Quæſtionum ad Michaelem Ducam. Epitome Quæſtionum Phyſicarum. Quæſtionum Capita CXCI. Quæſtiones Theologicæ, & Phyſicæ. De DEO ad Michaelem*

dem Ducam. Ψελλοῦ Φιλοσοφικά, ex quibus omnibus, ut etiam ante diximus, unum abſolutum confici poterit Opus.

LXXIV. Αντιγραφὴ προσερωτήσαντος τινὸς Μοναχοῦ περὶ ὁρισμοῦ τοῦ θανάτου. Reſponſio ad Monachum quendam, de terminatione mortis. P. Οὐχ ὡς ἠπόρηκα τὸ προβληθὲν παρὰ σοῦ ζήτημα. Eadem fortè ſunt, quæ ejuſdem: *De termino vitæ*, leguntur in Bibliotheca Regis Gallorum.

Διατὶ τῆς κοσμοκτισίας κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα τὴν ἀρχὴν εἰληφυίας, ὁ χρόνος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἀπάρχεσθαι λέγεται. *Quanam ratione Orbis conditus, cum menſe Martio principium habuerit, ab initio menſis Septembris tempus exordiri dicatur.* P. Διὰ τὸ καλεῖσθαι χρόνος ὁ χρόνος.

Περὶ τοῦ ἀποπομπαίου κριοῦ. *De Hirco emiſſario.* P. Ἐρωτήσας ἡνίκα τοῦ ἔτους ὁ Ἀρχιερεὺς.

Περὶ τοῦ διατί οἱ Ἄγγελοι πτερωτοὶ, καὶ ἐστεμμένοι, καὶ ἀνθρωπόμορφοι, καὶ σφαῖραν ἐν ταῖς χερσὶ φέροντες. Καὶ δι' ἣν αἰτίαν μνήμην αὐτῶν ποιούμεθα τῇ δευτέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ, τῇ τρίτῃ δὲ τοῦ προδρόμου, καὶ καθεξῆς, ἕως τῶν ἑπτά. *Quare Angeli alati, coronati, figura humana, & ſpharam in manibus geſtantes, depingantur, & quare eorum commemoratio fit feria ſecunda hebdomada, feria verò tertia Pracurſoris, & ſic deinceps per ſeptem dies.* P. περὶ μὲν τοῦ ἀνθρωπομόρφους εἶναι τοὺς.

Εἰς τὸ Θεολογικὸν ῥητὸν, Διατί μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη. *In Theologicum dictum, quare unitas à principio in binarium mota in ternario conſedit.* P. Οὐκ ἀποκρύψομαι πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλτατοι. In idem dictum legi & Georgii Acropolitæ Interpretationem.

Λύσις τῆς κοινῆς ἀπορίας ἁπάντων τῶν ἔξω τοῦ ἡμετέρου δόγματος τῶν Χριστιανῶν, ἣν οὕτω προσφέρουσι λέγοντες. Τίς ἦν ἀναγκαία χρεία ἡ κατεπείγουσα τὴν παντάιτίαν οὐρανόθεν κατελθεῖν, καὶ τῷ ἀνθρωπείῳ γένει συγκαταβῆναι, καὶ τεχθῆναι, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ὑποστῆναι, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ταφῆναι, καὶ ἀναστῆναι; Τί γὰρ οὐκ ἠδύνατο νεύματι μόνῳ σῶσαι τὸν ἅπαντα κόσμον, καὶ μὴ κενοῦσθαι τῆς ἰδίας δόξης. μηδὲ τὸ ἐλάχιστον. Τοῦτο γὰρ ἦν καὶ τοῦ ὕψους τῆς Θεότητος ἄξιον, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελέστερον. *Enodatio communis dubii omnium extra Chriſtianorum fidem viventium; quod ſic proponunt: Qua erat neceſſitas omnium cauſam compellens, ut de Cælo deſcenderet, propter humanum genus ſe demitteret, naſceretur, mortalium paſſiones ſubiret, crucifigeretur, ſepeliretur, reſurgeret? An non nutu ſolo poterat univerſum ſalvare; abſque eo, quod propria dignitate, vel minimum exueretur? Hoc quippe erat, & apice divinitatis dignum, nobiſque mortalibus*

libus magis expediens. P. Ταύτην τὴν ἀπορίαν οὐκ Ἀγαρηνοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες.

LXXV. Εἰς τὸ, ἡ καλὴ τὸν ὡραῖον, *In illud, pulchra formoſum.* P. Κατ᾽ ἔλλειψιν τοῦ, ἀπέτεμε.

Εἰς τὸ λεγόμενον ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Σήμερον τὰ ἅγια Κούνδουρα, καὶ αὔριον ἡ Ἀνάληψις: *In illud, quod in ſolemni Aſcenſionis Chriſti die dicitur, Hodie ſancta Cundura, & cras Aſcenſio.* P. Οὐκ ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων μόνον.

Τί τὸ κατ᾽ εἰκόνα, καὶ τί τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν, *Quid ſit ſecundum imaginem, & quid ſecundum ſimilitudinem.* P. Ἁπάντων τῶν γινομένων μόνος.

Ὁ πατὴρ οὐσίας, ἢ ἐνεργείας ὄνομα, *Pater Eſſentia ne, an Actionis nomen ſit?* P. πρὸς ἕτερον αὖθις πρόβλημα.

Ἑρμηνεία εἰς τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν. *Expoſitio in illud*, Domine JEſu Chriſte DEus noſter, miſerere noſtri, Amen. P. παντὸς δογματικοῦ.

Περὶ τῆς συντελείας τοῦ Αἰῶνος. *De fine ſæculi.* P. Εὗρον ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῆς ἀποκαλύψεως.

In loca difficiliora Baſilii, Expoſitio.
In loca difficiliora Nazianzeni, Expoſitio.

Εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν, *In Inſcriptiones Pſalmorum.* P. Τῶν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς.

Εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν, καὶ τὸ Διάψαλμα, *In Inſcriptiones Pſalmorum, & Diapſalma*, Carmine politico. P. Οὐκ ἔστι τὸ Ψαλτήριον, Δεσποτά μου, βιβλίον.

LXXVI. Στίχοι διάφοροι *Carmina varia*, vario metro, ſed Jambica acutiſſime, & feliciſſime. Nonnulla hic ex pluribus veluti in guſtum deſcribam.

Εἰς τὸν Βασιλέα Κύριν Ῥωμανὸν τὸν Γέροντα, Στίχοι ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν λέξεων δηλοῦντες τὸ ὄνομα, *in Imperat. D. Romanum ſeniorem Carmina, quæ in principiis dictionum nomen manifeſtant.*

Ῥοδοκρινοπρόσωπος, Ὡραῖος, Μέδων
Ἀκτῖσι Νίκης Οὐρανοῦ Σκηπτουχίαν.

Εἰς τὸν Βασιλέα Κύριν Βασίλειον ὅμοιοι, *in Imperatorem D. Baſilium ſimilia.*

Βέβαιος

Digitized by Google

Βέβαιον Ἄςρον, Σεμνὸν Γλάσμα λίαν.
Ἔλαμψεν Ἴχειν Οἴακας Σκηπ]ουχίας.

Εἰς τὸ Φλάμουλον τοῦ Μονομάχου ἔχον ἱςορισμένους τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὸν Βασιλέα ἔφιππον Φέροντα λόγχην, καὶ τοὺς βαρβάρους διώκοντα. *In Monomachi flammulum, in quo erant depicti S. Georgius; & Imperator equo inſidens; lanceam geſtans, & barbaros fugans.*

Μάρτυς, Βασιλεῦ, Ἵππε, Λόγχη, Βάρβαροι,
Σύμπνει, δίωκε, σπεῦδε, πλῆττε, πίπτετε.

Illud etiam *in Ulyſſis certamina*:

Φυγὼν Ὀδυσσεὺς τὸν μακησμὸν Ἰλίου,
Πλῆθος, δόλους τε Λωτοφάγων Κικόνων,
Κύκλωπος, δεινὸν ὄμμα τοῦ Βροτοκτόνου,
Τὴν Λαιςρυγόνων ὠμότητα, καὶ Κίρκης,
Τρόπους ἀδήλους, καὶ μεμηχανευμένους,
Ἀδὴν τὸν Φρυκτὸν, καὶ τῶν Σειρήνων Φθόγγον
Πέτρας τε πλαγκτὰς, καὶ Χαρύβδεως ςόμα.
Σκύλλης τὸ δεινὸν, καὶ βίαιον, ὡς ἔφην,
Υἱοῦ χερσὶ τέθνηκεν ἐν τῇ Πατρίδι.

Πρὸς ἀναίσθητον Λοίδορον. *In maledicum inſenſatum.*

Καὶ βάτραχοι Φωνοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τελμάτων,
Καὶ Κύνες ὑλακτοῦσιν, ἀλλὰ μακρόθεν,
Καὶ Κάνθαροι παίζουσιν, ἀλλ' ἐν κοπρίαις,
Οὐκοῦν, τί καινὸν, εἰ λαλοῦσιν οἱ λαλοῦσιν οἱ λίθοι.
Μικρὸν παραλλάττοντες ἀδρῶν Βατράχων.

Hos Vir omnium calculo doctiſſimus, ac diſertiſſimus Gaſpar de Simeonibus è Græco in Latinos pariter Jambicos feliciter transtulit, uno tantum verſu auctiores; & ſane meliores omnino fecit; dum Pſellus ipſe, in ſententia ſeſe implicans, comparationem æquat parum quidem apte; ut docto, & ingenuo cuique, qui Græcos cum Latinis conferat, patere poteſt. Ii autem ſunt:

Turpis coaxat Rana, ſed cœno cubans;
Latrat moleſtus voce, ſed procul, Canis;
Scarabæus ater ludit, ac fimo latens:
Putenti & abſens ore dum jacis jocos,
His unus impar haud eras tribus, fores,
Majore monſtro, ſtolide, ni loquax lapis,

Περὶ Σεληνιασμοῦ. *De Seleniaſmo.* P. Σεληνιασμὸς φυσικόν τι τυγχάνει.

Πρὸς τὸν Μοναχὸν Σαββαΐτην σκωπτικοί. *In Monachum Sabbaitam Scoptici.* P. πρὸς τὸν Σαβαΐν στετὴν ἔχιδναν τοῦ βίου.

Παράφρασις διὰ στίχων Ιαμβικῶν εἰς τὸν Κανόνα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ Ἐπισκόπου, ὃν ἐκεῖνος συντέθηκε ψάλλεσθαι τῇ ἁγίᾳ, καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ. *Paraphraſis Carmine Jambico in Canonem S. P. noſtri Coſmæ Majumæ Epiſcopi, quem ille compoſuit, ut ſanctâ, & magna feria quinta caneretur.* P. Πόντος μέλας πρὶν τέτμηται, τετμημένον.

LXXVII. Multa ſunt, ut vides, hujus Auctoris hæc, quæ vides, ſcripta. Non tamen explent ſitim, ſed adhuc * anxius ſortem meam accuſo, quod non habuerim omnia. Relatum namque mihi eſt ab homine fide

* Poſt diatribam de Pſellis à ſe editum Allatius de Simeonibus p. 69. teſtatur ſe nactum Codicem ſatis antiquum, licet madore infirmatum Pſelli Orationum quarundam, quarum initia ibi apponit. *Prima* principium tribus στίχοις mutilum eſt, δίδωσι γὰρ ὑποψίαν ὧν οὐχὶ τὸ ἑκάστου. *Secunda*: ἔδει ποτὲ, θειότατε βασιλεῦ, τὴν πάντα κρίνουσαν φιλοσοφίαν. *Tertia*: ὦ βασιλεῦ ἥλιε, καὶ τίς ἂν με καταιτιάσαιτο ταύτην σοι προσφυῶς τὴν κλῆσιν. *Quarta*: ὦ βασιλεῦ προσθήκης ἄτερ καὶ συναφῆς, καὶ μόνε τῶν ὅλων ἀπαράμιλλε. *Quinta*: μὴ θαυμάσῃς ὦ Βασιλεῦ, εἰ πλείστων λογίων ἀκροασάμενος. *Sexta*: Μέγιστε βασιλεῦ, τὸν ὁρατὸν τοῦτον κόσμον, τὸ μέγα τοῦ θεοῦ δημιούργημα. *Septima*, ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως τοῦ Μονομάχου πρός τινα σοφὸν καλῃχούμενον, incipit: ἀνέγνων τὸ γράμμα σου λογιώτατε καὶ σοφώτατε, καὶ τῷ ἀμυθήτῳ κάλλει. Ex illis Orationibus patere notat Allatius Pſellum ſub Conſtantino Monomacho dicendi gloria & varia diſciplinarum ſcientia clarum floruiſſe, atque ut ipſius de ſe Pſelli verbis utar, τὴν μὲν φιλοσοφίαν σβεσθεῖσαν ἀνῆψαι extinctam antea Philoſophiam reſtituiſſe ac novum ejus veluti lumen accendiſſe, privata induſtria, non ab alio edoctum. Ὅσον ἐγὼ μὲν πρὸς τὴν τέχνην τῶν λόγων, καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀπένευσα, καὶ μαθημάτων ἡψάμην, οὐ παρ' ἄλλου λαβών, ἔσβεστο γὰρ αὐτοῖς ὁ πυρσός. ἀλλ' ἐγὼ αὖθις τοῦτον ἀνάψας καὶ τοῖς ποθοῦσι διαπυρσεύσας. Hæc Allatius ibidem ex Oratione funebri edita Pſelli in Joannem Xiphilinum Patriarcham. Plura Pſelli monumenta manu exarata ſupereſſe in Codice Mazariniano teſtatur Combefiſius quem vide pag. 293. manipuli Originum rerumque CPolitinar. Non pauca etiam ſervat theſaurus librarius Cæſareus Vindobonenſis, atque in his Librum παραδόξων ἀκουσμάτων ad Mich. Cerularium Patriarcham CPol è quo prolixum locum affert Lambecius VII. pag. 222-221. tum libellum de divinatione ex oſſibus humerariis mactatarum ovium vel agnorum, & de auſpicio, περὶ ὠμοπλατοσκοπίας καὶ οἰωνοσκοπίας: Incipit: Ὁ Σωκράτης ἐκεῖνος ὁ Σωφρονίσκου, τοῖς Πλατωνικοῖς ἐντυχὼν διαλόγοις, οὗτος μέν, φησιν, ὁ νεανίας, περὶ Πλάτωνος ἄγει ἔνθα καὶ βούλεται κ. τ. λ.

fide digno, & chirographo ſignificatum, in Bibliotheca quadam hic Romæ multa hujus Auctoris Manuſcripta neglecta jacere. Forſan aliquando, id enim totis viribus conabor, dabitur poteſtas viſendi, legendi ac demum conferendi cum aliis. Quod ſi fiet, polliceor tibi fidem meam, mi Gaffarelle, me de omnibus te ſincere commonefacturum. Interim his fruere.

LXXVIII. Michael etiam Pſellus præfatur in Philippi Solitarii Dioptram, quæ jam edita eſt Latina, ex interpretatione Jacobi Pontani, Ingolſtadii in 4. Quod tamen vel exſcriptorum incuria, vel alicujus, qui verba Pſelli in tractatum illum accommodare voluit, contigit. Mihi certe non videtur Michaël Pſellus, qui ſub Monomacho, & Ducis floruit, eo usque vitam protraxiſſe, ut poſt Philippi obitum, de quo non tanquam tunc recens extincto loquitur, in ejusdem Dioptram, licet etiam μακροβιώτατον fecerimus, præfari potuerit. Philippus enim anno 1105. ſcribebat, ut ipſe fatetur,

Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἄχρι δὴ καὶ τοῦ δεῦρο
Πεπλήρωνται τὰ χίλια, πρὸς δὲ καὶ ἑκατόν τε,
Καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις γε, ἕως καὶ τοῦ νῦν, ἔτη,
Ἂν δ' ἀριθμῇς ἐκ τῆς ταφῆς τῆς τούτου, καὶ τοῦ πάθους
Πεφύκασί τε χίλια ἑβδομήκοντα δύο.

Ecce enim à Chriſto usque in præſentem diem completi ſunt mille, & centum, & inſuper ad hæc tempora anni quinque. Si vero computas à ſepultura, & paſſione illius, ſunt mille ſeptuaginta duo. Anno videlicet ſexto decimo Alexii, ut idem ait inferius,

Ὁμοῦ δὲ ἔτη γίνονται ἀπὸ Χριστοῦ τὸ πάθος
Χίλια ἑβδομήκοντα, καὶ δύο δὲ πρὸς τούτοις,
Τοῦ Ἄνακτος ἑκκαίδεκα Ἀλεξίου ἀρτίως

Simul anni ſiunt à Chriſti paſſione mille ſeptuaginta duo; Imperatoris Alexii ſexdecim completi. Nec potuit illo eodem anno Philippus ingentis ſtudii, ac laboris Opus abſolviſſe. At abſolverit, ſtatim ne ad manus omnium potuit pervenire, adornarique Præfatione etiam Pſelli? Quod ſi momento eodem factum id eſſe affirmabimus, Pſellus certe plus annis centum natus ſcribebat, & veriſimilius eſt alium ab hoc Pſello fuiſſe. De Notis ſive Scholiis, quæ ex Pſello in Dioptra inſeruntur, non mo-

moror; vel enim à præſante Pſello, ex antiquiori Pſello, ut affinis gloriam propagaret; vel à ſcribente, vel legente adnexa ſunt, ni eundemmet, cujus illa Præfatiuncula eſt, eorundem Scholiorum Auctorem agnoſcere velimus. Illud etiam mihi nec ſatis planum, nec certum eſt, Annum 1105, cum Dioptra ſcribebatur annum Alexii ſextum decimum fuiſſe, cum, ſi rectè annorum ſeries computetur, fuerit annus illius Imperii 25, rerum enim potitur anno 1081. Idque pro Tractatuli hujusce brevitate innuiſſe ſat fuit.

LXXIX. Meurſius, Notis in Carmina Pſelli in Cantica Cantic. notat poſt hunc Pſellum alium etiam fuiſſe Michaelem Pſellum, Virum militarem, ſub Theodoro Laſcari, cujus meminerit Georgius Logothetes in illis verbis: Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ περὶ τῶν γεγενημένων ἐπύθετο, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι· καὶ ἀφεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοῖς κατὰ Δυσμὴν μέρεσιν εἰς φύλαξιν τὴν πατρόπαππον θεῖον αὐτοῦ Λάσκαριν, καὶ Μιχαὴλ τὸν Ψελλὸν μετὰ μικροῦ στρατεύματος, ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένους, τοῦ τε Πριλάπου, καὶ τὰ πέριξ, ἀφῆκε Θεόδωρον Καλαμπάκην, ὃν καὶ Τατᾶν τῆς Αὐλῆς κατωνόμαζον τὸν δὲ Κωνσταντῖνον τὸν Χαβαρᾶν εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου, ἐμὲ δὲ πάντων προΐστασθαι. *Theodorus Rex, iis cognitis, in Orientem protinus redire maturas, Laſcare Patris Avunculo, & Michaele Pſello cum exiguis copiis, utpote trecentis, in Occidentis præſidium relictis Perilapo, & vicino tractui Theodoro Calampaci, quem Tatam Aulæ cognominabant, Conſtantino Chabaræ Aibani Præfecturam demandavit; mihi autem ſupremum in omnes imperium tradidit.*

Sed, ut verum fatear, mendum in hoc loco ineſſe ſuſpicabar. Cum enim reliquorum omnium, quibus exercitum demandaverat, Imperator, nomina & cognomina apponantur, Laſcaris ſolum nomen, non ex more ſuo, tacuiſſe videbam. Deinde, cum alia, nec minoris conſiderationis, unius tantum curæ demandaſſet, nulla videbatur ratio duos in minimo negotio præfeciſſe, & ridiculum ſane eſt, tam exiguas copias, trecentos ſcilicet, Viris duobus commendaſſe. Immo alia ejuſdem Auctoris, de eodem argumento Editio, Laſcaris nomen nobis ingerit, nec Pſellum comminiſcitur; & cum ſæpius in rei geſtæ narratione horum omnium notitia, & cognomina, ad faſtidium usque, repetat, Pſellum iſtum nunquam nominat. Duas ſiquidem ejuſdem Hiſtoriæ ἐκδόσεις, Editiones, conſcripſit, alteram, quam Theodorus Douſa Græce, & Latine publicavit, brevem, conciſam, non narrantem, ſed tantum digito rem monſtrantem,

tem, ideoque perobſcuram, & decurtatam, quam ſi alterius compendium dixeris, non errabis à ſcopo; alteram diffuſam, non præcipua ſolùm, ſed minima quæque, oratorio quandoque more, exponentem, & quaſi commentario, obſcura, & ardua illuſtrantem. Hanc, quæ Pſellum non habet; cui elucidandæ nonnullas horas impendi, diutiùs apud me, maximo Reipublicæ Literariæ damno; immorari non patiar, ſed, cùm primùm per vires licebit, uſui publico excudetur. Libentisſimè hic plura Auctoris adſcriberem, ut quid inter utramque Editionem interſit, facta collatione agnoſceres, ſed nimis longa oratione proſequitur, & iter ſuum ad Prilapum, ſpatio trium menſium peractum; & Prilapi expugnationem; tandem infelicem hujus expeditionis finem; de quibus in editis nec verbum quidem eſt. Pauca tamen pro jam adſcripto loco, * veluti in guſtum dabo. Ὁ μὲν οὖν Βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ τῶν γεγενημένων ἐν τῇ τοῦ Μουσουλμάνων ἐπύθετο χώρᾳ, οὐ περὶ τούτων μᾶλλον ἔχων φροντίδα, ἢ περὶ τῶν αὐτοῦ, κίνδυνον γὰρ οὐ μικρὸν ἐπισυμβαίνειν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ὑπετόπασε χώροις, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι. Καὶ δὴ πᾶσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατιὰν μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν τῆς πρὸς τὴν Ἕω φερούσης ἐφήπτετο, καταλελοίπει δὲ ἔν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς κατὰ δυσμὴν μέρεσιν, ὡς πρὸς φύλαξιν δῆθεν τῆς χώρας τὸν πρὸς πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ, μικρόν τι, καὶ εὐσύνοπτον ἐκ Παφλαγόνων στράτευμα ἐπιδοὺς αὐτῷ, κἀκ τοῦ Σκυθικοῦ, ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένον. τοῦ δὲ Πριλάπου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων τὸν ὃν εἶχε Σκουτέριον Ξυλέαν ὠνομασμένον, φερωνύμως τὴν κλῆσιν, νὴ τὴν θέμιν, ἔχοντα. εἰς δὲ τὸν Βέλεσσον, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ Ταλὰν τῆς Αὐλῆς κατωνόμαζον. τὸν δὲ Χαβαρῶνα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου κατέστησεν. ἐμὲ δὲ Πραίτωρα χειροτονήσας πάντων αὐτῶν ἀφῆκεν προΐστασθαι. Τοῦτο δὲ, ὡς οἶμαι, πεποίηκεν, ἵνα τῇ ἐξ αὐτοῦ μακροτέρᾳ ἀποδημίᾳ εἰς λήθην, ὧν ἐπεπόνθειν γενοίμην. Οὐδὲ γὰρ εἶδέ με ποτε μετὰ τὰς πληγὰς ἐλευθεριάσαντα. καὶ λόγοις χαροπωτέροις, ὡς εἰώθειν, πρὸς αὐτὸν χρήσασθαι. Ἵνα γοῦν τῇ χρονίᾳ ταύτῃ διατριβῇ τῆς ψυχῆς ἡ σκυθρωπότης διαλυθείη μοι, πέπραχε τοῦτο. Τάχα δὲ καὶ ὡς δυσχεραίνων ἦν, τὴν ξυναυλίαν μου βαρυνόμενος. προσέκρουον γὰρ αὐτῷ πολλάκις, ἐφ' οἷς ᾔδειν οὐ κατὰ τὸν δίκαιον λόγον διαπράττεσθαι θέλοντα. Ὁ μὲν οὖν Βασιλεὺς πρὸς τὴν Ἕω ἀπῄει. ἐγὼ δὲ κατελελείμμην τοῖς ἐν δυσμῇ. &c. *Imperator itaque Theodorus de rebus à Muſulmanis in eorum ditione geſtis certior factus, magis ſuis, quàm illis animum advertens, ingens inde Romanis regionibus imminere periculum ſuſpicatus, in Orientem quam celerrime pedem retulit, cum univerſis Romanorum*

* Georg. Acropolita p. 76. ſeq. edit. Allatii, Pariſ. 1615. fol.

norum copiis iter ad ea loca ingreſſus. Theſſalonicæ verò, & in aliis Occidentis partibus in cuſtodiam dumtaxat Avunculum Michaëlem Laſcarim, conſignata illa exigua, nec ampla Paphlagonum manu, & ex Scythis non ultra trecentis, reliquit. Prilapi, & vicinorum exercituum Scuterium, Xyleam dictum, digno, adepol, cognomine; Beleſſi, tractusque circa ipſum, Calampacem Theodorum, quem Tatam Aula nuncupabant; Conſtantinum Chabaronem Albano præfecit; me Prætorem creatum omnibus hiſce præeſſe juſſit, non alio, ni fallor, ſcopo, quàm ut longiori ab eo diſceſſu præteritorum malorum obliviſcerer. Namque poſt plagas acceptas, nunquam me liberiùs dicere, quæ ſentirem, nunquam verbis hilarioribus more meo uti conſpexerat. Ut ergo longa iſta mora mærorem è pectore demerem, id egerat; fortaſſe etiam mei contubernii, quod faſtidiebat, tædio. Sæpe enim in iis, quæ ille contra jus, faſque intentabat, ipſe adverſabar. Imperator itaque in Orientem proceſſit; ego in Occiduis partibus remanſi. Suſpicionem auxit Ephræmius in Chronico, qui, cum non ſententiam tantum, ſed verba etiam Acropolitæ carmine exprimat, licet alios accuratiſſime enumeret, de Michaële hoc Pſello verbum nullum facit;

Πλὴν διαθεὶς εὖ τὰ κατὰ τὴν Εσπέραν Ἄναξ.
Μετὰ στρατιᾶς ἐκτρέχει πρὸς τὴν Ἕω,
Λιπὼν στρατηγοὺς κατὰ Θεσσαλονίκην
Μιχαὴλ Λασκάριον ἄνδρα γεννάδα,
Εν δὲ Πριλάπῳ Σκουτέριον Ξυλέαν,
Επωνυμίαν ἀτρεκῆ κεκτημένον.
Εν δ᾽ αὖ Βελεσσῷ τοῖς περικύκλῳ τόποις
Φύλακα Θεόδωρον τὸν Κωλαμπάκην.
Ιλλυριῶν δὲ Χαβάρον ἐπιστάτην.
Πρὸ τοῖσδε Γεώργιον Ακροπολίτην.
Αρχοντα πάντων, καὶ Πρόεδρον δεικνύει,
Προσθεν τιμήσας τῇ Πραίτωρος ἀξίᾳ.

Nihilominus rebus occiduis benè compoſitis Imperator cum exercitu in Orientem convolat; Ducibus relictis Theſſalonicæ Michaële Laſcari Viro ſtrenuo; Prilapi Scuterio Xylea, cognomine ſuo equidem non diſſimili; Beleſſi, & locis vicinis cuſtode Theodoro Calampace; Illyricorum verò Chabarone Præfecto. Inſuper Acropolitem Georgium omnium præſidem, ac primatem conſtituit, priùs

Præto-

Prætoris dignitate inſignitum. Tandem, præter omnem ſuſpicionem aperte evicit locum illum depravatum eſſe, & mancum, Codex perantiquus Vaticanus, in quo editio Douſiana continetur; qui Pſellum hunc nec de nomine quidem novit. Locum hic exſcribam; ut antea editum a Douſa * mutilum, & hiulcum, ope emendatiſſimi Codicis integres, ac impleas. Ὁ μὲν βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ περὶ τῶν τοῦ γεγενημένων ἐπύθετο, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι, καὶ ἀφεὶς ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοῖς κατὰ Δυσμὴν μέρεσιν εἰς φυλακὴν τὸν πρὸ πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ μετὰ μικροῦ στρατεύματος ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένον. τοῦ δὲ Πριλάπου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων τὸν, ὃν εἶχε Σκυτέριον Ξυλέαν ὠνομασμένον. εἰς δὲ τὸν Βελεσσὸν, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ Ταταῦτ Αὐλῆς κατωνόμαζον, τὸν μὲν Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου, ἐμὲ δὲ πάντων προΐστατο. &c. Hæc autem non ideo a me dicta ſunt, ut Pſellum iſtum eo tempore fuiſſe negem; potuit enim eſſe, & forte fuit; ſed ut oſtendam ex hiſce Georgii verbis certo id affirmari non poſſe.

LXXX. Fuere & alii Pſelli: inter eos præcipuus Joannes Pſellus. Meurſius hujus putat eſſe Jambos, quos cum Heraclide Pontico vulgavit olim Geſnerus; erraſſeque eum, cum Michaeli tribuit. Sed Michaeli tribuit etiam Andreas Schottus, Præfatione in Cant. Cantic. *Certe Jambicis de Virtutibus, & vitiis gnomas compoſuit, quæ cum Heraclidis Pontici Allegoriis Homericis hodie leguntur.* Non æque bene.

Ejusdem etiam edita ſunt Carmina, Εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας Βασίλειον, Γρηγόριον, καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. Item Εἰς τὰς ἁγίας ἑπτὰ Συνόδους, cum Theodori Prodromi carminibus, Xanthopuli. Baſileæ apud Bebelium 1536. in 8vo. Verum Opuſculum, de ſeptem Synodis, eſſe Michaelis Pſelli antea indicavimus.

Item Conſtantinus Pſellus, cujus *Lexicum in Evangeliſtas*, ſive *Brevem expoſitionem difficilium in iis locorum*, ait extare MS. Græce in Bibl. Imperat. Viennæ in 4to. Geſnerus, & Poſſevinus. Legi etiam ipſius.

Ἔκθεσιν πίστεως, *Expoſitionem Fidei*, quæ incipit, Πιστεύω εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, quæ etiam in Bibliotheca Antonii Auguſtini Cod. 166. manuſcripta habebatur.

* p. 48. edit. Theodori Douſæ, Lugd. Bat. 1614. 8.

Digitized by Google

Leoni Allatio Polyhiſtori Eruditiſſ.
JACOBUS PHILIPPUS TOMASINUS.

EC QUID meditaris reconditæ literaturæ Vir, antiquitatis acerrimus indagator, Græci idiomatis promus condus? Nulla enim, præ fervido ingenii impetu, laboribus tuis quies, aut moderatio, quin jugiter labantes literas ſuffulcias, quin editis Lucubrationibus Typographiam dites, vetuſtiores, ac latentes Scriptores in lucem revoces, jamq; temporum injuria obliteratos, tuis meditationibus illuſtres, cum publico liberaliter communices, iisque veluti perpetuis tuæ benevolentiæ pignoribus recrees. In quorum numero cum me tam benigne cenſere volueris, neque hic meum in Te cultum premere poſſum, aut debeo. Quin mihi ſummopere gaudeo de laborioſo Simeonis Metaphraſtæ indicio, quod à multis diu deſideratum, fruſtraque quæſitum tuo ingenio non ſine Sacrorum Doctorum face omnis adſcribet poſteritas. Ut inde magnæ ſanctitatis, & doctrinæ Viro, ac Sanctis ipſis, quorum ille geſta recenſuit, ſumma in cœlis lætitia accedat, & impia in terris Hæreticorum cohors, catholicis ea in re monumentis adverſata, jam tandem conticeſcat; neque ideo non aptisſime illud Sacri Vatis per te uſurpemus; *Videbunt recti, & latabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.* Nec ſane ingrata erit Eruditis tua de Pſellis Diatriba, ad quam, quia nihil aliud conferre valeo, hoc ſaltem latere Te nolo, Adrianum Spigelium Philoſophum, ac Medicum Clariſſ. hujus olim Gymnaſii Anatomicum, horis ſubciſivis inter varios, gravisſimosque labores Medicos, & Chirurgicos, Libellum Pſelli Græcum *De virtutibus Lapidum* Latino, & Etruſco ſermone vertiſſe, quem ejus Gener Liberalis Crema Philoſophus, & Medicus Tarviſinus præſtantisſimus, me parario, tuis, ſicubi opus, uſibus obtulit. Quæ, bono eventu ut prodeant omnia, DEum precor. O Numen, ſerva obſecro hæc nobis bona. Patavii Kalendis Auguſti MDCXXXIV.

Typographus Lectori.

NE ſubſequentes pagellæ otioſæ eſſent, placuit mihi, ex infinito pene Græcorum Carminum numero, quibus Auctor noſter, dum per graviores curas licet, cum Muſis, amœnisſime ludit, nonnulla illius Epigrammata Græca hic adjungere.

EX

Ex Epigrammatis
LEONIS ALLATII.

De Eudocia Theodoſii Junioris Uxore.

Μῆλον ἰδὼν κάλλιστον Ἄνακτι Γεωργὸς Ἀνάσσῃ
Ὤπασ' Ἄναξ, Παυλίνῳ δῶρον Ἄνασσα φίλῳ,
Ὃς ἐπαγασσάμενος μεγέθους τε, φυῆς τε, Κρατοῦντι
Δῶκε, πρέπειν φάμενος τοῖα Μέδουσι γέρα.
Ὡς δ' ἐνόησεν Ἄναξ, τί δ' ἔοργας, ἀνείρετο, Μῆλον.
Ξύγγαμε. ἡ δ' ἀδεῶς, Μῆλον, ἔφη, κατέβρων.
Ἡ νημερτὲς ἔφης; καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι
Σὴν κεφαλὴν, μάρτυρα καὶ Θεὸν ἦγε λόγου.
Χώσατο δὴ τότ' Ἄναξ, στηθέων τ' ἄπο Μῆλον ἐρύσσας,
Εἶπε, ϐίοις πῶς σοι ἐμὸς ἄτιμος ἔφυ.
Τιννύμενός τ' ἐδάιξε λυγρῷ Παυλῖνον ὀλέθρῳ.
Ἡ δ' αὐλῆς ἐκτὸς ξεῖνον ἄλαινε πέδον.
Καὶ βίον ἠγήλαζεν ἀμώμητός περ ἐοῦσα,
Οὔτι κατ' αἶσαν ἄκρων εὐναέτις Συρίης.
Ὦ κράτος ἠρανίης μεταμώλιον. ἦ ῥα θεμέθλοις
Οὐτιδανοῖς ἔστης, πᾶσιν ἄθυρμα, γέλως.
Τὴν δηίων, φιλίων τε κακαὶ προσέκαμψαν ἐνιπαὶ
Τὴν τ' αὐτοῖσιν ἀγροῦ Μῆλον ἔσεισε βάθροις.

De Demonaſſa Cypri Regina.

Ἄρρεσι πρὸς δυσὶ, καὶ κούρῃ μιᾷ ὄλβιος οὖσα,
Δημώνασσα νόμους τρεῖς Κυπρίοισι θέτο.
Μοιχὶς κειραμένη πορνευέτω. αἶψα δ' ἑταίρη
Μοιχευθεῖσα, τρίχας κειραμένη θυγάτηρ.
Βοῦν ἀρότην κτείναντι κακὸς ξίφει οἶτος ἐπέσθω.
Καὶ εἷς ἐξ υἱέων ἔφθιτο βοῦν ὀλέσας.
Χερσὶ δαμεὶς σφετέραις, ἄταφος κυσὶ κύρμα γενέσθω.
Καὶ τρίτου αὐτοφόνου ῥίφθεν ἄθαπτα μέλη.
Οὐδὲ δύαις ὀκλάσασα σιδήρεως, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ
Θεσμὸν ἀεὶ θεμένη ἦγεν ἀνασσομένους.

Μέχρις βῶν γοόωσαν ὀλωλότα μόσχον ἰδοῦσα,
Ὄν ποτε πῆμα σαφῶς φράσσατ' ἐν ἀλλοτρίοις.
Καὶ χαλκὸν τήξασα, φλογέαισιν ἐνέπρησε δίναις.
Ἆ πόσον σοφίης φερτέρος ἐστι τύχη.
Οὐ θρόνος, οὐ βασίλειον ἐπήρκεσεν, οὐ μῦθος ἀνδρῶν.
Τίς δ' οὐκ οἶδε πέλειν παίγνια ταῦτα τύχης,
Μέσφα κακῶ ἠγνοίησε μακαρτάτη. ὦ πολύολβοι
Φῶτες αἰδείῃ, κάμμοροι ἰδμοσύνῃ.

De Mulieris Conſtantinopolitanæ pudicitia celebri.

Θάρσει, μηδέτι τάρβει, ἄκοιτις ἔειπεν ὁμεύνῳ,
Εὖτ' ἂν ἀναιδήτων βαῖν' αἴσχυσα τρόπῳ,
Αἰνῶς γὰρ κραδίην ζηλήμονι τήκετο πυρσῷ
Εὖνις, ἐν ἀλλοτρίων χερσὶ δάμαρτα λάων.
Εἶπε γυνὴ, καὶ νεῦσε νέοις. οἱ δ' ἄσσον ἰόντες
Γηθόσυνοι, σχεδίῃ φίλεον ἐρχομένην.
Ἀλλ' ὅτε δὴ πόδα νηὸς ἄκροις ποτὶ χείλεσιν ἄσσεν
Μέλλε τ' ἐπεμβαίνειν πρὸς βυθὸν ἄλτο ῥόον
Ἄνθορε, καὶ βρυχίοισιν ἀποσπασθεῖσα διαύλοις,
Ἀνδρὶ γάνος, θάμβος πειρομένοισι νέμε.
Ὦ φλογὸς, ὦ πυρῆς ὦ τῶν κατεπάφλασεν ἦτορ
Ἐνδομύχων θείου, σωφροσύνης τε πόθων.
Οὓς ὕβρις, οὓς ξίφος οὓς οὐκ εὔνασε λοιγὸς ὄλεθρος,
Οὐδὲ μὲν οὐδ' ἀπλέτου σβέσσε ῥοὸς πελάγους.

In Funere Angeli Grylli Abbatis.

Sub Tabula Religionis Divi Benedicti.

Κῦδος ἔην τεκέεσσιν, ἐμοὶ βενέδικτος ἐν ἀρχῇ,
Καὶ νῦν γηραλέῃ ἄγγελος εὐρὺ κλέος.

Sub Tabula Mœroris.

Πένθος ἐγὼ ποτ' ἔολπα νόον πρὸς γήθεα τρέψαι.
Γρύλλου δ' οἰχομένου γῆθος ἐλπὶς ἔδυ.

Sub Tabula Poëſeos.

Ἄσμασιν ἡδὺ κέρασσαν, ὄνειαρ ἐφ' ἥδεϊ πολλοί.
Χρείην, ἡδὺ, σέβας Γρύλλος ἔκλαξε μόνος.

MICHA-

434

MICHAELIS PSELLI

Διδασκαλία παντοδαπὴ

Sive

De Omnifaria Doctrina

Capita & Quæſtiones ac Reſponſiones

CXCIII.

Ad MICHAELEM DUCAM,

Imperatorem CPol.

Ex Apographo Lindenbrogiano, quod exſtat Hamburgi in Bibl. S. Johannis, Græce nunc primum editæ & Latine verſæ

à

JO. ALBERTO FABRICIO.

Τοῦ Πανσοφωτάτου, καὶ τιμιωτάτου

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΨΕΛΛΟΥ.

Διδασκαλία παντοδαπή.

α´.

Πιστεύω εἰς ἕνα πατέρα τὴν πάντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, οὐκ ἔκ τινος γεννηθέντα ἀναίτιον καὶ ἀγέννητον μόνον, ὑπάρχοντα πατέρα φύσει τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ καὶ προβολέα τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τὸν μονογενῆ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον, οὐ γεννώμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν υἱῷ ἀναπαυόμενον, παράκλητον ὀνομαζόμενον ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον, κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν ἐκπορευόμενον, δι᾽ υἱοῦ δὲ μεταδιδόμενον καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης κτίσεως. Τούτων δὲ τῶν τριῶν ὑποστάσεων Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, μία ἀρχὴ, μία φύσις, μία θεότης, μία μορφὴ, μία οὐσία καὶ δύναμις.

β´. Περὶ ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι.

Οὐσία καὶ φύσις ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος τὸ αὐτὸ, ἀμφότερα γὰρ κοινὰ καὶ καθολικὰ. καὶ κατὰ τριῶν ὑποστάσεων λεγόμενα. Τούτων μία φύσις, καὶ οὐσία μία, καὶ μία ἐκτύπωσις, μία θεότης, μία χάρις, μία ἰσότης, μία δόξα, μία ὁμολογία, καὶ μία δύναμις.

Ὑπόστασις πάλιν καὶ πρόσωπον τὸ αὐτό. οἷον ὑπόστασις καὶ πρόσωπον ὁ Πατὴρ, ὑπόστασις καὶ πρόσωπον ὁ Υἱὸς, ὑπόστασις καὶ πρόσωπον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δοξάζεται οὖν τρία πρόσωπα, ἤτοι τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν δὲ φύσιν τῶν αὐτῶν καὶ οὐσίαν. Οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τάττουσι τὸ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως καὶ μορφῆς ὄνομα. καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν χαρακτῆρα. μία οὖν θεότης, μία φύσις, μία οὐσία, μία μορφή. καὶ πάλιν τρία πρόσωπα, τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τρεῖς χαρακτῆρες, τρεῖς ἰδιότητες. Ἔστι δὲ ἰδιότης ἐπὶ μὲν τοῦ πατρὸς, ἡ ἀγεννησία ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἡ γέννησις. ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡ ἐκπόρευσις.

γ´. Περὶ ἐνυποστάτων.

Πρόσεχε τῷ ὀνόματι τούτῳ, Δέσποτά μου. πολυσήμαντον γάρ ἐστι, τὸ δὲ κυρίως αὐτὸ σημαινόμενον, δυσκολώτατον. λέγεται οὖν ἐνυπόστατα, πᾶσα ὕπαρξις εἴτε σωματικὴ εἴτε ἀσωματικὴ, καθ᾽ ὃ ὑφέστηκεν, ὥστε κατὰ τοῦτον

τὸν

Digitized by Google

MICHAELIS PSELLI

De Omnifaria Doctrina

Caput I.

CRedo in unum Patrem, principium omnium & cauſam, ex nullo factum & ſolum cauſæ expertem atque ingenitum: natura Patrem unigeniti Filii ſui, & Spiritus S. emiſſorem: Et in unum Filium unigenitum, Dominum noſtrum JEſum Chriſtum. Et in Spiritum S. non natum ex Patre, ſed ex eſſentia ejus procedentem, & in Filio requieſcentem, dictum Advocatum utpote qui voces preceſque omnium excipit, per omnia ſimilem Patri & Filio, qui ex Patre quidem procedit, ſed per filium datur, & ab omni creatura * accipitur. Harum trium perſonarum Patris Filii & Spiritus S. unum principium, una eſt natura, una divinitas, una forma, una eſſentia & potentia.

2. *De vocabulis quibusdam, in Chriſtianorum dogmate uſurpari ſolitis.*

Eſſentia & natura in ſancta & conſubſtantiali Trinitate unum idemque denotat, ambo enim communia ſunt & univerſalia, & de tribus perſonis dicuntur, quarum una natura & una ſubſtantia, una forma, una divinitas, una gratia, una paritas & æqualitas, una gloria, una confeſsio & una potentia.

Hypoſtaſis & perſona ſimiliter unum & idem ſignificant, nam ita Pater v. g. Hypoſtaſis & perſona eſt. Hypoſtaſis & perſona Filius, Hypoſtaſis & perſona Spiritus S. Glorifica igitur tres perſonas ſive Hypoſtaſes, unam vero naturam earundem atque eſſentiam. Sancti quippe Patres pro uno eodemque ponunt vocabula eſſentiæ & naturæ & formæ: ac viciſſim idem illis eſt perſona, character & Hypoſtaſis. Una itaque eſt Divinitas, una natura; una eſſentia, una forma. Nec minus tres ſunt perſonæ, tres Hypoſtaſes, tres characteres, tres proprietates. Eſt autem proprietas Patris quidem quod ſit ingenitus, Filii quod genitus eſt a Patre, Spiritus S. quod procedit.

3. *De enhypoſtatis ſive his quæ perſona ſive Hypoſtaſi inſunt.*

Attende, Domine mi, huic vocabulo ἐνυποστάτου, plura enim ſignificat, & quid proprie denotet, non adeo dictu facile eſt. Dicuntur enim ineſſe Hypoſtaſi quæcunque res ſive corporales ſive incor-

* Hominibus puta, ut Marc. XVI. 15. κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσα τῇ κτίσει.

Digitized by Google

τὸν λόγον εἴποις ἀνθρώπου καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἐνυπόστατον, κυρίως δὲ τὸ μὲν χρῶμα ἑτερουπόστατον. οὐκ ἔχει γὰρ ἰδίαν ὕπαρξιν, ἀλλ' ἐν σώματι ὑφέστηκεν. ἡ δὲ οὐσία κυρίως ὑπόστασις, ἀλλ' οὐκ ἐνυπόστατος. ἀλλ' ὅμως καταχρηστικῶς λέγονται καὶ ταῦτα ἐνυπόστατα. Πάλιν λέγεται ἐνυπόστατον ὁ καθ' ὅλου ἄνθρωπος, ὅπερ ὀνομάζουσιν οἱ ἔξω φιλόσοφοι εἰδικώτατον. ἐνυπόστατος δὲ λέγεται ὁ καθ' ὅλου ἄνθρωπος, ὡς ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρούμενος. Οἷον, ἐν τῷ Πέτρῳ καὶ τῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς μερικοῖς ἀνθρώποις. Τρία οὖν ταῦτα τοῦ ἐνυποστάτου λεγόμενα σημαινόμενα οὐ πάνυ δύσκολα εἰς κατάληψιν. περὶ δὲ τοῦ τετάρτου τοῦ δυσκολωτέρου ἐφεξῆς ἐροῦμεν.

δ'. Περὶ ἐνυποστάτου.

Ἐνυπόστατόν ἐστι τὸ ἄλλῳ διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ἑνὸς σύστασιν προσώπου καὶ μιᾶς γένεσιν ὑποστάσεως συγκείμενον καὶ συνυφιστάμενον, μὴ μέντοιγε καὶ καθ' ἑαυτὸ γνωριζόμενον. Πρόσεχε, Δέσποτά μου τῷ ὁρισμῷ τοῦ ἐνυποστάτου. Ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, μίαν ὑπόστασιν δογματίζει καὶ δύο φύσεις. ὑπόστασιν τὸν σαρκωθέντα υἱόν, φύσεις δὲ θεότητα, καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ οὖν σῶμα τὸ ἔμψυχον καὶ ἔννουν, ὃ προσελάβετο ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστός, οὐ καλεῖ ὑπόστασιν, ἵνα μὴ εὑρεθῇ λέγουσα δύο ὑποστάσεις, ὅπερ ἐφλυάρει Νεστόριος ὁ αἱρετικός, ἀλλ' ὀνομάζει ἐνυπόστατον, ὡς ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑποστάσει τὸ εἶναι καὶ τὸ ὑποστῆναι λαβὸν καὶ μηδ' ὡς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ προϋποστάν· αὐτὸς γὰρ ὁ χριστὸς μία ὢν ὑπόστασις. μᾶλλον δὲ, ἵνα σαφέστερον εἴπω, αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μία ὢν ὑπόστασις τῆς ἁγίας τριάδος, γέγονε καὶ τῷ σώματι, ᾧ προσελάβετο, ὑπόστασις, ὥστε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐνυπόστατον μὲν, οὐχ ὑπόστασις δέ.

ε'. Περὶ ὁμουσίου.

Ὁμούσια λέγεται ὅσα ταῖς μὲν ὑποστάσεσι διήρηνται ἀπ' ἀλλήλων τῇ δὲ οὐσίᾳ ἥνωνται. οἷον ἐγὼ καὶ σὺ καὶ πάντες οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι, ὑποστάσεις ἐσμὲν διῃρημέναι ἀπ' ἀλλήλων, ὑπὸ δὲ μίαν οὐσίαν ἀναγόμενοι κατὰ τὸν κοινὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ γοῦν τὸν λόγον τοῦτον ἐσμὲν ὁμούσιοι. Ὁ πατὴρ οὖν καὶ ὁ υἱὲς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κατὰ μὲν τὰς ὑποστάσεις διήρηνται, ἄλλος γὰρ ὁ πατὴρ, καὶ ἄλλος ὁ υἱός, καὶ ἄλλος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἥνωνται. Οὐσία [illegible] κοινὸς λόγος τῶν ὑποστάσεων, ἤτοι ἡ μία θεότης, ἡ μία φύσις, [illegible] Ὁμούσια οὖν ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα

τὸ

incorporales reſpectu ejus in quo ſunt, quo ſenſu hominis & color & eſſentia in eſſe Hypoſtaſi dicitur, proprie tamen color ab altero habet quod ſubſiſtit, non enim gaudet ipſe ſubſiſtentia propria, ſed ſubſiſtit in corpore: Eſſentia vero proprie ipſa eſt Hypoſtaſis, non vero ineſt Hypoſtaſi. Attamen abuſive & hæc ſubſiſtentibus ineſſe dicuntur. Viciſſim dicitur etiam ineſſe ſubſiſtentibus homo univerſe conſideratus, quem Philoſophi externi ſpeciem ſpecialisſimam vocitant. Ineſſe autem ſubſiſtentibus ſive individuis dicitur, quod in illis obſervatur, v. g. in Petro, Paulo & aliis ſingulis hominibus. Tria hæc ſignificata τ͂ ἐνυποςάτȣ non adeo difficilia comprehenſu ſunt, de quarto difficiliore jam ſum dicturus.

4. *De Enhypoſtato, ſive perſonaliter unito.*

Enhypoſtatum illud ſive perſonaliter unitum eſt, quod naturæ alteri eſſentia differenti in perſonæ unius ſive Hypoſtaſeos conſtitutionem & compoſitionem additum eſt & coexiſtit, nec per ſe ſive ſeorſim ſubſiſtere cognoſcitur. Attende, Domine mi, definitioni enhypoſtati. Sancta Eccleſia Catholica in incarnatione Chriſti unam perſonam & duas naturas docet. Perſonam, Filium incarnatum, Naturas vero, divinitatem & humanitatem. Corpus igitur anima & mente præditum quod Dominus noſter JEſus Chriſtus aſſumſit, non vocat perſonam, ne inveniatur duas ponere perſonas, ut hæreticus Neſtorius nugatus eſt, ſed vocat enhypoſtatum, ſive unitum perſonali ratione, utpote quod in Filii perſona & ut ſit, & ut ſubſiſtat accepit, nec per momentum antea ſubſtitit. Sive potius, ut perſpicue magis dicam, Filius ipſe DEi cum ſit una ex perſonis SS. Trinitatis, etiam corpus quod aſſumſit in perſonam ſuam ſuſcepit, ut corpus Domini perſonæ quidem unitum ſit, at perſona non ſit.

5. *De conſubſtantiali.*

Conſubſtantialia dicuntur, quæcunque ſubſiſtentiam quidem habent ſeparatam, ſubſtantia vero communi junguntur. Sic ego & tu & ſinguli homines, perſonæ invicem diſtinctæ ſumus, ſed ſub una ſubſtantia & communi humanitatis notione comprehendimur; eoque reſpectu ſumus conſubſtantiales. Eundem in modum Pater, Filius & Spiritus S. perſonis quidem diſtincti ſunt, alius enim eſt Pater, alius Filius, & alius Spiritus S. eſſentia vero junguntur. Eſſentia nempe communis eſt perſonis ratio, una Divinitas; una natura; una forma. Con-

Digitized by Google

τὸ ἅγιον, ὡς τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς τυγχάνοντα οὐσίας. διῄρηνται μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἥνωνται δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἤτοι φύσιν. Διὰ τοῦτο οὖν λέγονται ὁμοούσια, κατὰ ὁμοφυῆ.

ς΄. Περὶ ὁμοϋποστάτων.

Ὁμοϋπόστατα λέγονται, ὅσα διαφέρει μὲν ἀλλήλων κατὰ τὴν οὐσίαν, εἰς μίαν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἀλλήλοις συντίθεται, οἷον σὺ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ταῦτα δὲ τὰ μέρη ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα διάφορα εἰσι κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἄλλη γὰρ οὐσία ψυχῆς, καὶ ἄλλη σώματος· ὁμοϋπόστατα δὲ κατὰ τὴν χριστιανικὴν δόξαν. Οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ προγενεστέρα τοῦ σώματος, οὔτε τὸ σῶμα πρεσβύτερον τῆς ψυχῆς, ἀλλ᾽ ὁμοῦ ψυχὴ καὶ σῶμα, ὥστε ὅσα διαφέρει κατὰ τὴν οὐσίαν, ὁμόχρονα δὲ καὶ συναλλήλα ὑφέστηκεν, ὁμοϋπόστατα καὶ ἐστι καὶ ὀνομάζεται. οὐκ εἰσιν οὖν ὁμοϋπόστατα ὁ Πατὴρ, ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ καὶ μηδὲν τούτων πρεσβύτερον καὶ νεώτερον. ἐπεὶ οὐ διαφέρουσι κατὰ τὴν οὐσίαν. Ὁμοούσια δὲ καὶ εἰσὶ καὶ ὀνομάζονται.

ζ΄. Περὶ οὐσιώδους ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Οὐσιώδης ἕνωσίς ἐστιν, ἡ τὰς πολλὰς ὑποστάσεις εἰς μίαν οὐσίαν συνάγουσα. οἷον οἱ κατὰ μέρος πάντες ἄνθρωποι διῃρημένοι εἰσὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἡνωμένοι δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἤτοι τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη οὖν ἡ ἕνωσις τῶν ὑποστάσεων κατὰ τὴν μίαν οὐσίαν λέγεται οὐσιώδης ἕνωσις. Οὐσιώδης δέ ἐστι διαφορὰ, ὅταν αἱ ἑνωθεῖσαι φύσεις εἰς μίαν ὑπόστασιν ἀσύγχυτοι καὶ ἀμείωτοι μένωσιν. Οἷον αἱ δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ, ἤτοι ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης εἰς μίαν συνελθοῦσαι ὑπόστασιν οὐ συνεχύθησαν οὐδὲ ἐμειώθησαν, ἀλλ᾽ ἔχουσιν οὐσιώδη τὴν διαφοράν. ἑκάστη γὰρ τῶν δύο φύσεων ἄφυρτός ἐστι καὶ ἀσύγχυτος κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων, οὐ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, μία γὰρ ἀμφοῖν ἡ ὑπόστασις, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσιώδη διαφοράν.

ή. Περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Ὑποστατικὴ ἕνωσίς ἐστιν ἡ τὰς διαφόρους οὐσίας καὶ φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν συνάγουσά τε καὶ συνδέουσα. οἷον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὑποστατικὴ ἐγένετο ἕνωσις. Αἱ γὰρ δύο φύσεις αὐτῷ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἀσυγχύτως ἡνώθησαν. Ὑποστατικὴ δέ ἐστι διαφορὰ, ὅταν αἱ ὑπὸ τὴν μίαν οὐσίαν ὑποστάσεις διῄρηνται ἀπ᾽ ἀλλήλων εἰς ἀριθμὸν καὶ πλῆθος ἐπὶ τοῖς χαρακτηρικοῖς ἰδιώμασιν, οἷον σὺ καὶ ἐγὼ καὶ πάντες οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι διαφερόμεν ἀλλήλων κατὰ τὰς ὑποστάσεις. ὡς φέρε εἰπεῖν

ἐγὼ

Digitized by Google

ſubſtantiales igitur ſunt Pater, Filius & Spiritus S. tanquam qui unius ejusdemque ſunt eſſentiæ. Diſtingvuntur perſonis ut dictum eſt, ſed unum ſunt eſſentia & natura. Ideo conſubſtantiales atque ejusdem naturæ appellari conſveverunt.

6. De ſimul perſonam conſtituentibus.

Simul perſonam conſtituentia differunt quidem eſſentia, ſed in unam eandemq; perſonam coaluerunt, ut Tu Michael Imperator compoſitus es ex anima & corpore. Hæ vero partes anima & corpus eſſentia inter ſe differunt: Alia enim animi alia corporis eſſentia eſt. Ex Chriſtianorum vero ſententia ſimul perſonam hæc conſtituunt, neq; anima antiquior eſt corpore, neq; corpus anima vetuſtius, ſed ſimul anima corpusque, ut quæ differunt eſſentiæ ratione, contemporanea tamen ſunt & mutuo ſubſiſtunt, ſimulq; perſonam conſtituentia & ſunt & appellantur. Non vero ſimul perſonam conſtituentes ſunt Pater, Filius & Spiritus S. licet nullus horum antiquior eſt vel junior, ſiquidem eſſentiæ ratione non differunt. Conſubſtantiales autem & ſunt & nominantur.

7. De eſſentiali unitate & differentia.

Eſſentialis unitas eſt, qua multæ hypoſtaſes in unam eſſentiam colliguntur, ut ſinguli homines perſonis diſtincti, ſed uniti eſſentia ſive communis humanitatis ratione. Hæc igitur hypoſtaſeon unitio in unam eſſentiam, dicitur unitas eſſentialis. Eſſentialis vero differentia eſt, quando junctæ & unitæ in unam hypoſtaſin naturæ inconfuſæ & haud imminutæ manent, ut duæ naturæ in Chriſto, divinitas & humanitas in unam conjunctæ perſonam non confuſæ neq; imminutæ ſunt, ſed eſſentiali differentia diſtingvuntur. Singulæ enim harum naturarum inconfuſæ & impermixtæ ſunt ratione eſſentiæ, differunt autem invicem non quoad perſonam, una enim utrisque hypoſtaſis, ſed eſſentiali differentia.

8. De Perſonali unione & differentia.

Perſonalis unio eſt, quæ diverſas eſſentias & naturas in unam perſonam & unam eandemque hypoſtaſin colligens ac conſtringens, ut in incarnatione Domini noſtri JEſu Chriſti Unio intercesſit perſonalis. Duæ enim naturæ in ipſo in unam eandemque perſonam inconfuſe ſunt unitæ. Perſonalis vero differentia eſt, quando ſub una & communi eſſentia comprehenſæ perſonæ invicem numero diſtinguuntur, & proprietatibus tanquam certis notis plures conſtituunt, quemadmodum Tu & ego atq; quivis alii homines proprietatibus & characteribus diſtincti ab invicem ſumus, & perſonaliter differimus. Sic verbi gratia ego ſum paulo

 proce-

Digitized by Google

ἐγὼ μὲν εἰμὶ μακρὸς, μελάγχρους, ὑποψελλός. Σὺ δὲ μεσῆλιξ, λευκὸς, τὸν προφορικὸν λόγον ὑγιής. ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι τοῖς τοιούτοις ἰδιώμασιν ὑποστατικὴν διαφορὰν ἔχουσιν.

θ'. Περὶ σχετικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Σχετικὴ ἕνωσίς ἐστι φιλικὴ διάθεσις, ἡ θελημάτων ὁμονοητικὴ ὁμόνοια. Οἱ γοῦν φιλίαν πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, κατὰ τὸ εἶδος τῆς φιλίας λέγονται ἔχειν σχετικὴν ἕνωσιν. Ὁ γοῦν θεήλατος Νεστόριος ὁ αἱρετικὸς μὴ δεχόμενος τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ἡνώθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, τὴν μὲν καθ' ὑπόστασιν ἀπηρνεῖτο, ἐφλυάρει δὲ ὅτι ἡ ἁγία Μαρία ἐγέννησεν ἄνθρωπον ψιλὸν, πρὸς ὃν εἶχεν ὁ Θεὸς ἐξ αὐτῆς τῆς γεννήσεως φιλικὴν διάθεσιν, καὶ ὡμολόγει μὲν ἕνωσιν. οὐχ ὑποστατικὴν δὲ, ἀλλὰ σχετικὴν, ὅθεν οὐ μίαν ὑπόστασιν ὁ δείλαιος ἐδογμάτιζεν, ἀλλὰ δύο, διῃρημένας μὲν ἀλλήλων καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ἡνωμένας δὲ ἀλλήλαις κατὰ φιλίαν, ἢ ταὐτοβουλίαν, ἢ γνωμικὴν διάθεσιν, ἢ ὅσα τοιαῦτα ἐληρώδει ἐκεῖνος.

ι. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία τὸν Πατέρα δογματίζει ἀγέννητον, τὸν δὲ Υἱὸν γεννητὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὀνομάζει δὲ τὸν υἱὸν λόγον τοῦ πατρὸς καὶ ἀπαύγασμα, διὰ τὸ ἄνευ συνδυασμοῦ ἀπαθῶς, ἀχρόνως, ἀῤῥεύστως, καὶ ἀχωρίστως γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρός. Υἱὸν δὲ καὶ χαρακτῆρα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, διὰ τὸ τέλειον καὶ ἐνυπόστατον καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ εἶναι πλὴν τῆς ἀγεννησίας. Μονογενῆ δὲ, ὅτι μόνος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. ἄλλος δὲ τρόπος ὑπάρξεως οὗτος, ἡ δὲ γέννησις καὶ ἡ ἐκπόρευσις, ὡς δὲ καὶ ἡ ἀγεννησία οὐ σημαίνει οὐσίας διαφορὰν, οὐδὲ ἀξίωμα, ἀλλὰ τρόπον ὑπάρξεως.

ια. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ὁ μὲν Πατὴρ αἴτιος καὶ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἔκ τινος, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχει. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ αὐτὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. Ἅμα δὲ καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Τίς δὲ ὁ τρόπος διαφορᾶς γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, οὐκ οἶδεν οὐδείς. Διαφέρουσιν οὖν αἱ ὑποστάσεις μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησιν, ἤτοι τῇ ἀγεννησίᾳ καὶ τῇ γεννήσει καὶ τῇ ἐκπορεύσει, ἀδιαιρέτως καὶ ταῦτα διαιρούμεναι. Ἕκαστον δὲ τῶν τριῶν προσώπων

τελείαν

procerior, fuſco colore, & ſubbalbus. Tibi ſtatura mediocris, cutis candida, nihil in linguæ uſu & elocutione vitii. Similem in modum & ſinguli alii homines proprietatibus ejusmodi, velut perſonali differentia diſtinguuntur.

9. *De relativa unione & differentia.*

Relativa unio eſt amica & conſentiens animorum voluntatumque conſpiratio. Qui igitur amicitiam invicem colunt, ratione hujus amicitiæ, relativa unione juncti eſſe dicuntur. Neſtorius itaque hæreticus a furiis agitatus cum reſpueret Eccleſiaſticum dogma quod aſſirmat DEum ipſum factum eſſe hominem & naturæ noſtræ unitum, illam unionem perſonalem negavit, & nugatus eſt hominem nudum natum eſſe e ſancta Maria, quem ab ipſa usque nativitate DEus amore eſſet proſecutus: adeoque confeſſus quidem eſt unionem, non perſonalem autem ſed relativam, unde non unam perſonam miſer ille docuit, ſed duas, eſſentia & perſona invicem diſtinctas, junctas vero amore & eadem volendo ac ſentiendo, & quæ plura hujuscemodi ille deliravit.

10. *De SS. Trinitate.*

Sancta & Catholica Eccleſia Patrem docet ingenitum, Filium genitum ex Patre, & Spiritum ex ſolo procedentem Patre non ex Filio, quem vocat *Verbum Patris & Splendorem*, quia ſine coitione, impaſſibiliter, nec in tempore, & ſine defluxu ac ſeparatione natus eſt ex Patre, *Filium* vero & *characterem perſonæ Patris*, quia perfectus eſt & propriam perſonam habet, & per omnia ſimilis eſt Patri, niſi quod ille eſt ingenitus, *unigenitum* etiam, quod ſolus ex Patre natus eſt. Nam licet Spiritus S. quoque ex ſolo Patre procedit, at non per generationem ſed per proceſſionem, quæ alia eſt exiſtendi ratio. Generatio autem & proceſſio quemadmodum etiam (ut ita dicam) ingenerabilitas * non eſſentiæ denotat differentiam aut dignitatem, ſed modum exiſtendi.

11. *De SS. Trinitate.*

Pater quidem perfectus & ingenitus, non enim ex alio ſed ex ſeipſo habet quod eſt. Filius autem a Patre per generationem, & Spiritus S. ipſe etiam ex ſolo Patre, ſed per proceſſionem. Simul vero & pariter ex Patre & genitus eſt Filius & Spiritus S. proceſſit. Quæ porro ſit differentiæ inter generationem ac proceſſionem ratio, nemo unus novit. Differunt igitur perſonæ ſolis perſonalibus proprietatibus, ingenerabilitate, generatione & proceſſione; atque indiſtinctæ invicem ita a ſe diſtingvuntur. Quælibet autem trium perſonarum perfectam hypoſtaſin ſive ſubſiſtentiam habet: hisque tribus perfectis hypoſtaſi-

* Wegelin. *innaſcentia.*

τελείαν ἔχει ὑπόστασιν. Ἐν γὰρ τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μία ἁπλῆ οὐσία ὑπερτέλειος καὶ προτέλειος. Παράκλητον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱὸν ὀνομάζομεν, ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον. Τὸ μέντοι Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς φαμὲν ἐκπορεύεσθαι, δι' υἱοῦ δὲ μεταδίδοσθαι. *

ιβ. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως.

Πρόσεχε, Δέσποτά μου, τῷ ὀνόματι, λίαν γάρ ἐστι καὶ δυσκολώτατον καὶ ἀναγκαιότατον. Ὅθεν καὶ διὰ πλειόνων σοι κατὰ βάθος ῥηθήσεται. Ὀφείλεις εἰδέναι, θειότατε βασιλεῦ, ὅτι ὅταν μὲν λέγωμεν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ὅλην τὴν φύσιν δηλοῦμεν τῆς θεότητος, καὶ ὅλην τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅταν δὲ λέγωμεν θεὸν καὶ ἄνθρωπον, οὐ πάντοτε τὰς ὁλότητας δηλοῦμεν τῶν φύσεων, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰς ὑποστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα. Ὅταν μὲν οὖν εἴπω ἁπλῶς οὕτως, πιστεύω εἰς Θεὸν, μηδὲν ἄλλο προσθεὶς, ὅλην ἐδήλωσα τὴν θεότητα. Ὅταν δὲ εἴπω, ὁ θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, οὐ τὴν θεότητα ἐσήμανα, ἀλλὰ μόνον τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα. Καὶ πάλιν, εἰ μὲν εἴπω, ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐσαρκώθη, ὅλην ἐδήλωσα τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐὰν δὲ εἴπω, ἄνθρωπος ἦν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι, μόνον τὸν Ἰὼβ ἐδήλωσα. Πρόσεχε τῷ δόγματι ἀκριβῶς. Ἐπεὶ οὖν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ δύο μὲν τὰς φύσεις ὁμολογοῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, μίαν δὲ ὑπόστασιν, σύνθετον ἐξ ἀμφοτέρων. Ὅταν μὲν οὖν αὐτὰς τὰς φύσεις ἀναθεωρῶμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα λέγομεν. Ὅταν δὲ ἐκ τῶν φύσεων συντεθεῖσαν ὑπόστασιν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, χριστὸν ὀνομάζομεν καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ θεὸν σεσαρκωμένον. Ποτὲ δὲ θεὸν μόνον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. καὶ οὔτε θεὸν μόνον λέγοντες χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ἀνθρώπου υἱὸν κατονομάζοντες χωρίζομεν τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὅλος θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος. Θεότητα μὲν γὰρ λέγοντες, οὐ κατονομάζομεν αὐτῇ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν θεότητα παθητὴν ἢ κτιστήν. οὐδὲ πάλιν λέγοντες ἀνθρωπότητα, νοοῦμεν ἐπ' αὐτῆς τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν ἀνθρωπότητα ἄκτιστον. Ἐπὶ δὲ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως οὐχ οὕτως. ἀλλὰ θαῤῥούντως ὁμολογοῦμεν καὶ μόνως θεὸν καὶ μόνως ἄνθρωπον, καὶ τὸ συναμφότερον χριστόν. ἀλλὰ καὶ θεὸν λέγοντες καὶ ἄνθρωπον νοοῦμεν, καὶ ἄνθρωπον λέγοντες καὶ Θεὸν ὁμολογοῦμεν, καὶ τὸν αὐτὸν λέγομεν καὶ τὸν θεὸν παθητὸν, καθ' ὃ ἄνθρωπος

καὶ

* Hus usque editio Joh. Wœgelini, Auguſtæ Vindelicorum A. 1611. in 8vo. Quæ ſequuntur, nunc primum prodeunt.

poſtaſibus una ſimplex eſſentia, omnem ſupergrediens atq; antecellens perfectionem, conſtat. Paracletum denique vocamus & Filium & Spiritum S. quia uterque omnium precationes excipit. Et Spiritum ex Patre affirmamus procedere, à Filio autem dari.

12. *De ratione communicationis Idiomatum.*

Attende, Domine mi, vocabulis, valde enim difficilis res eſt & neceſſaria, quamobrem & pluribus à me tibi quantum fas erit exponetur. Scire oportet, Imperator Auguſtisſime, quod quando dicimus Divinitatem & Humanitatem, totam * naturam ſignificamus Divinitatis & totam naturam Humanitatis. Quando autem dicimus DEUM & Hominem, non ſemper integras denotamus naturas, ſed quandoque etiam Hypoſtaſin & perſonam. Si igitur ſimpliciter dicam *Credo in Deum*, nec quicquid aliud addam, totam ſignificavi Deitatem. Cum autem dico: *DEus homo factus eſt*, non Deitatem totam ſignifico ſed tantum Filium. Ac vicisſim ſi dicam, *DEus hominis cauſa carnem induit*, totum ſignificavi genus humanum. Cum autem dico: *Homo erat in regione Auſitide*, ſolum Jobum innuo. Diligenter attende huic doctrinæ capiti. Quandoquidem igitur Domini noſtri JEſu Chriſti duas confitemur naturas, Divinitatem & Humanitatem, unam agnoſcimus perſonam ex utrisque compoſitam. Cum porro ipſas naturas conſideramus, Divinitatem & Humanitatem dicimus. Cum vero compoſitam ex naturis Hypoſtaſin, ab utraque Chriſtum vocamus DEum & hominem atque DEum carne indutum. Aliquando autem DEum modo & Filium hominis appellamus, & nec DEum modo cum dicimus, ſejungimus ab homine, nec quando filium vocamus hominis, eum à DEO ſeparamus, idem enim & DEus integer & integer homo eſt. At cum dicimus Deitatem, non una nominamus Humanitatis proprietates: Neque enim affirmamus Deitatem eſſe pasſibilem vel creatam. Uti nec vicisſim quando dicimus humanitatem, ſub ea intelligimus proprietates Divinitatis, neque enim humanitatem affirmamus eſſe increatam. Sed circa perſonæ unitatem aliter res ſe habet. Audacter ſiquidem ſeparatim confitemur Chriſtum DEum, iterum ſeparatim Hominem, nec minus confitemur utrumque Nam & DEum quando dicimus, Hominem ſubintelligimus, & quando dicimus Hominem, confitemur DEum. Et eundem dicimus DEum pasſibilem, quatenus homo eſt; & puerum anteſecularem & principii expertem, quatenus eſt DEus. Atque hæc fert communicationis idiomatum ratio,

* i. e. DEum univerſe, tribus conſtantem perſonis, & totum genus humanum.

Digitized by Google

καὶ παιδίον προαιώνιον καὶ ἄναρχον, καθ᾽ ὃ Θεός. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος ἀντιδόσεως ἑκατέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. Τοῦτο, Δέσποτά μου, πλάνην ἐμποιεῖ πολλὴν τοῖς αἱρετικοῖς, μὴ δυναμένοις διαγνῶναι τὸ βάθος τῆς οἰκονομίας.

ιγ. * Περὶ τῆς θείας ἑνώσεως.

Ὀφείλεις εἰδέναι, Δέσποτά μου Βασιλεῦ, ὡς ἡ τῆς θεότητος φύσις πᾶσα τελείως ἐστὶν ἐν ἑκάστῃ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, πᾶσα ἐν Πατρὶ, πᾶσα ἐν Υἱῷ, πᾶσα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει οὖν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πᾶσαν καὶ τελείαν δογματίζομεν τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἑνωθῆναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. οὐ μὴν λέγομεν, ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας θεότητος, πάσαις ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος ὑποστάσεσι καθ᾽ ὑπόστασιν ἡνώθησαν. Πάσῃ δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φαμὲν ἑνωθῆναι πᾶσαν τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. κατ᾽ οὐδένα γὰρ λόγον κεκοινώνηκεν ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ σαρκώσει τοῦ Θεοῦ λόγου, εἰ μὴ καθ᾽ εὐδοκίαν καὶ βούλησιν. Πᾶσα οὖν ἡ φύσις οὐ κατὰ μερῶν ἐν τῇ τοῦ χριστοῦ ὑποστάσει συνεργεῖται τῷ Θεῷ.

ιδ. Περὶ φύσεως ἀπαθείας.

Ὀφείλεις ὁμολογεῖν ὅτι ἡ φύσις τοῦ λόγου ἐσαρκώθη ἤτοι ἡνώθη σαρκὶ, οὐ μὴ ὅτι ἡ φύσις τοῦ λόγου ἔπαθε σαρκὶ, ἀλλ᾽ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπαθε σαρκὶ, ὅτι μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ἄνθρωπος ὁ θεὸς ὁμολογοῦμεν. καὶ ὅτι ἡ θεότης ἡνώθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, μεμαθήκαμεν, ὅτι ἡ θεότης ἄνθρωπος γέγονεν, ἢ ἐνηνθρώπησεν, οὐδαμῶς ἀκηκόαμεν. Ἐπεὶ δὲ οὖν δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ θελήματα πάντως τὰ φυσικὰ, καὶ θελητικός ἐστιν ὁ αὐτὸς κατ᾽ ἄμφω τῶν αὐτοῦ φύσεων. Τὴν γὰρ φυσικῶς ἐνυπάρχουσαν ἡμῖν θελητικὴν δύναμιν ἀνέλαβε. Δύο οὖν καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ φαμὲν, εἶχε μὲν γὰρ ὡς μὲν Θεὸς καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν.

ιε. Τίς ὁ Θεός.

Οὔτε ὁ οὐρανὸς Θεὸς, οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὁρωμένων, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁ πολυτίμητος καὶ πολυθρύλλητος νοῦς, οὐδὲ ἰδέα τις κατὰ Πλάτωνα χωριστὴ σωμάτων. ἀλλ᾽ οὐδὲ φύσις ὅλως ἐγκόσμιος, ἀλλ᾽ οὐδὲ ζωὴ, οὐδὲ φῶς, οὐκ ἀσωματότης, οὐκ αὔλια, οὔτε αἰσθήσει θεατὸς οὔτε νῷ ληπτός. ἀλλά τις ἑτέρα φύσις ἀνεξερεύνητος, καὶ αὐτοῦ δύναμις, ἤτε φρουρητικὴ, ἤτε ζωογόνος, ἤτε ἀναγωγικὴ, καὶ ἁπλῶς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ οὐκ ἄπειροί εἰσι καὶ ἀνέκληπτοι,

καὶ

* Hoc quoque caput edidit Wegelinus.

tio, quavis natura cum altera proprietates ſuas communicante propter perſonæ identitatem, & illarum mutuam inter ſe ut ita dicam permeationem. In hoc, mi Domine, multa errant Hæretici, dum Oeconomiæ in Chriſto profunditatem dignoſcere nequeunt.

13. *De Divina unione.*

Noſſe debes, Domine mi atque Imperator, quod natura divina integra eſt in qualibet perſona Deitatis, integra in Patre, in Filio integra, & integra in Spiritu S. Cum itaq; incarnatus eſt ex S. Trinitate, Filius nempe DEI, integram ac perfectam docemus naturam Deitatis in unam perſonam unitam eſſe cum integra natura humana: neutiquam vero dicimus tres perſonas ſanctæ Deitatis omnibus perſonis humanis unitas eſſe perſonaliter, integræ vero naturæ humanæ integram Deitatis ſubſtantiam unitam eſſe affirmamus. Nulla enim ratione Pater & Spiritus S. cum incarnatione Verbi communicavit, niſi complacendo & volendo. Integra igitur natura, nec pars ejus tantum in Chriſti perſona operatur divina operatione.

14. *De naturæ divinæ impaſſibilitate.*

Fateberis utiq; naturam Verbi incarnatam ſive carni unitam eſſe. Non ideo natura Verbi paſſa eſt in carne, ſed Chriſtus in carne paſſus eſt, DEum enim hominem & hominem DEum factum eſſe confitemur. Dicimus quoq; Divinitatem eſſe unitam humanitati in una perſona humana: Deitatem autem hominem eſſe factam, vel incarnatam, aut humana indutam natura neutiquam audivimus. Cum vero duæ ſint Chriſti naturæ, etiam duæ ſunt ejus naturales Voluntates, & ipſe voluntate gaudet ſecundum utramque naturam, ſiquidem & facultatem volendi, quæ nobis naturaliter ineſt, aſſumſit. Duplices igitur & operationes ipſius eſſe affirmamus. Ut DEus enim & conſubſtantialis Patri divina gaudet operatione, ſed tanquam homo factus & conſubſtantialis nobis, humanæ operationis non eſt expers.

15. *Quis DEus?*

Neque cœlum DEus, nec Sol neque aliud quicquam eorum quæ cernuntur, ſed neque honoratisſima ac celebratisſima hominum vocibus mens, neque Idea à corporibus ut docet Plato ſeparata ac ſejuncta, neque natura Mundi, neque Vita aut lumen, neque incorporalitas ut ita dicam & immaterialitas. Neque ſenſu viſibilis neq; mente perceptibilis eſt, ſed alia imperſcrutabilis natura, & potentia ejus, conſervatrix da-

Digitized by Google

καὶ αὐτὸς ἄπειρος καὶ κατὰ ἀρχὴν καὶ κατὰ τέλος· καὶ τὸ μὲν ἄνω αὐτοῦ ἄναρχον ὀνομάζεται, τὸ δὲ κάτω ἀτελεύτητον, τὸ δὲ ξύμπαν αἰώνιον. Ἄπειρος οὖν τὴν δύναμιν ὁ Θεός, ἄναρχός τε καὶ ἀτελεύτητος καὶ αἰώνιος. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τῷ ὄντι θεολογικῶς διορίζεται.

ιϛ. Πῶς οἶδε Θεὸς τὰ μεταβαλλόμενα πράγματα.

Οὐχ ὡς ἔχει τὰ πράγματα γινώσκει ὁ Θεὸς ταῦτα· ἀλλ' ὡς ἔστιν αὐτὸς κατ' οὐσίαν. οἷον εἰσὶ τὰ πράγματα μεριστά, ὁ δὲ Θεὸς ἀμέριστος. ἀμερίστως οὖν οἶδε τὰ μεριστά. καὶ πάλιν τὰ πράγματα ἀλλοιωτὰ καὶ μεταβλητά, ὁ δὲ Θεὸς ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος. Ἀναλλοίωτος οὖν οἶδε τὰ ἀλλοιωτά, καὶ τὰ μεταβλητὰ ἀμεταβλήτως. Οὕτως καὶ τὰ ὑπόχρονον αἰωνίως οἶδε, καὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἀναγκαίως, καὶ τὰ σωματικὰ ἀσωμάτως. ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ γινώσκει ὁ Θεὸς ἀσωμάτως τὸ σῶμα, ἠλλοιώθη ἐκεῖνο καὶ ἀσώματον γέγονεν. ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ γνῶσις κατὰ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν γινώσκει τὰ πράγματα. ἐκείνων δὲ ἕκαστον μένει ὅπερ ἐστί. Πρὸς γοῦν τοὺς ἀποροῦντας καὶ λέγοντας εἰ ᾔδει ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ τὰ ἐντεταλμένα παραβῆναι, πῶς εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον γενέσθαι ἀναμάρτητον; ὃ γὰρ ἐγίνωσκεν ὁ Θεός, πῶς ὁ πρωτόπλαστος ὑπερβῆναι ἠδύνατο, Πρὸς γοῦν τοὺς τοῦτο ἀποροῦντας ἀποκρίνου εὐθύς, ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἰδίαν ἰδιότητα οἶδε καὶ τὰ γενόμενα καὶ τὰ γενησόμενα. Καὶ πάλιν οὐκ ἀλλοιοῦνται τὰ πράγματα, εἰ ἐκεῖνος κρειττόνως αὐτὰ ἐπίσταται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἠπίστατο ὅτι πεσεῖται ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδάμ, οὐχ ἡ γνῶσις αὐτοῦ αἰτία τῆς ἁμαρτίας τῷ ἀνθρώπῳ ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἀφείλετο αὐτοῦ τὴν ἰσορροπίαν τῆς γνώμης καὶ τὴν τοῦ καλοῦ αἵρεσιν, εἴπερ ἐβούλετο, ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἠπίστατο τὸ ἐσόμενον, τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐκ ἀφῃρέθη ἡ ἐπὶ τὸ καλὸν ὁρμή. καὶ ὁ μὲν Ἀδὰμ ἀόριστον εἶχε τὴν ἐπὶ τὰ ἐναντία ῥοπήν. Ὁ δὲ Θεὸς ὡρισμένως ἐγίνωσκε τὸ ἀόριστον· ὡς γὰρ τὸ σῶμα ἀσωμάτως οἶδεν, οὕτω μὲν καὶ τὸ ἀόριστον ὡρισμένως.

ιζ. Ἀπὸ ποίου πρώτου στοιχείου ἤρξατο τὸν κόσμον ποιεῖν ὁ Θεός.

Μωυσῆς μὲν ὁ θεόπτης οὐρανῷ ἅμα καὶ γῇ τὰ πρεσβεῖα δίδωσι τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως. Τῶν δὲ παρ' Ἕλλησι σοφῶν ἄλλη ἄλλως ᾠήθησαν. Οἱ μὲν γὰρ τὴν γῆν πρῶτον παράγουσιν ὡς κέντρον τοῦ οὐρανίου κύκλου, ἐπεὶ καὶ τοῦ ἐπιπέδου κύκλου τὸ κέντρον πρεσβύτερον. Ἕτεροι δὲ εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ τὸ

πέμ-

trixque vitæ & productrix, & ſemel ut dicam, omnes ipſius facultates infinitæ ſunt & principii ratione, & finis. Atque illius quidem reſpectu ſine principio eſſe dicitur, ratione hujus vero ſine fine, hoc eſt omnino æternus. Infinita igitur poteſtate DEus, & principii finiſque expers & æternus eſt, quod & *Gregorius* Theologus vere theologice docuit.

16. *Quomodo præſcit DEus res mutationibus obnoxias?*

Non quales ſunt res tali cognitione cognoſcit eas DEus, ſed quali ipſe eſt eſſentia. Sic v. g. res ſunt partibus diviſibiles, DEus partium & diviſionis expers, res itaque partibus diviſibiles impartibili ratione cognoſcit. Porro res ſunt alterationi & mutationi obnoxiæ, DEus inalterabilis & haud mutabilis. Mutabilia igitur & alterabilia cognoſcit inalterabiliter & immutabiliter. Ita etiam res temporarias æterna cognoſcit ratione, corpora item ratione incorporali. Non autem ideo quia DEus corpora incorporali ratione cognoſcit, ideo corpus mutatur, fitque incorporale. Sed DEus quidem ſcientia ſua res pro divinæ eſſentiæ ratione cognoſcit, illarum autem quælibet quod eſt manet. Ad hos igitur qui movens dubium, quæruntque ſi DEus preſciverit Adamum mandata eſſe transgreſſurum, quomodo fieri potuerit ut Adamus non peccaret? quod enim DEus præſcivit, id Protoplaſtus quomodo potuit evitare? Ad hoc dubium in promtu tibi ſit reſpondere, quod propria DEus virtute novit & quæ ſunt & quæ futura ſunt, nec mutantur tamen res, etſi ille perfectiore illas ratione ſcit. Quandoquidem igitur ſciebat Adamum fuiſſe prolapſurum in peccatum, ejus cognitio non fuit homini cauſa peccandi. Non enim eripuit ei æquilibritatem ad opinandum, & boni ſi vellet eligendi facultatem, ſed DEus quidem ſciebat quid futurum eſſet, Adamo autem non erepta erat animi ad bonum inclinandi potentia. Et Adamus quidem ad contraria indefinito modo ſe habebat: DEus autem indefinitum definita cognoſcebat ratione. Sicut enim corpus incorporaliter, ſic & indefinitum definite novit.

17. *Quodnam primum elementum, à quo mundum condere cœpit DEus?*

Moyſes quidem, qui DEum vidit, Cœlo ſimul & terræ primum locum aſſignat in Mundi originibus. Inter Græcorum vero ſapientes alii aliud opinati ſunt. Nonnulli enim terram præferunt tanquam centrum circuli cœleſtis, quod etiam in plano centrum ſit circulo prius & antiquius. Alii univerſum mundum diſtinguunt in quatuor elementa, & quintum æthereum genus corporis: quatuorque illa ſub æthere diſpoſita, pulcherrimum vero ætheræ naturæ cœlum primum omnium factum eſſe affirmant. Qui vero fa-

Digitized by Google

πέμπτον σῶμα τὸ αἰθέριον τὸν σύμπαντα διαιροῦντες κόσμον καὶ τὸ τέταρτον στοιχεῖον ὑπὸ τοῦ αἰθέρος διοικεῖσθαι νομίζοντες. Τὸ δὲ κάλλιστον δὲ τοῦ αἰθέρος ὁ οὐρανός, ὃν πρῶτον τούτων γεγενῆσθαί φασιν. Ὅσοι δὲ ἀγέννητον τὸν κόσμον σαφῶς ἀπεφήναντο, ὅμως τὸ πᾶν εἶναι ἀκολούθως ἑαυτοῖς λέγουσι. Δεῖ δὲ μᾶλλον οἴεσθαι τὸν οὐρανὸν πρῶτον γεγενῆσθαι, ὡς καὶ κρεῖττον σῶμα καὶ τῶν ἄλλων περιληπτικόν.

ιη΄. Πόθεν ἔννοιαν ἔσχον Θεοῦ ἄνθρωποι;

Ἔννοιαν ἔσχε Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς τῶν ὄντων τάξεως, ἀπὸ τῆς ἰσονομίας τῶν φύσεων, ἀπὸ τῆς εἰς τὰ πάντα διοικούσης προνοίας. Ἥ τε γὰρ τῶν μεγάλων φωστήρων ἀνατολὴ καὶ δύσις ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς ἀεὶ ὁμοίως ἔχουσα, καὶ οἱ τῶν ἀστέρων δρόμοι τὴν ταυτότητα σώζοντες, καὶ ἡ τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰ καὶ περίοδος κυκλοτερὴς πάντα σφίγγουσα καὶ συνδέουσα, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως ἔχοντα ἐν ἀλλήλοις σώμασι, προνοητήν τινα τοῦ παντὸς εἶναι ἀνακηρύττουσιν. εἰ γὰρ τυχαία καὶ αὐτόματος ἦν ἡ τοῦ κόσμου σύμπλεξις, ἦν ἂν καὶ τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀτάκτως καὶ ἀλόγως φερόμενα. Νῦν δὲ ἡ εὔρυθμος τοῦ παντὸς κίνησις, καὶ τὸ μηδὲν ἀλόγως ἢ τὴν κίνησιν ἔχειν ἢ τὴν ἡσυχίαν, ἀλλὰ πάντα ἐναγώγως ἡνιοχεῖσθαι, τὸν Θεὸν ἡμῖν ἀναδείκνυσι ποιητὴν τοῦ παντός.

ιθ΄. Πότερον πλείους οἱ ἄγγελοι ἢ οἱ ἄνθρωποι;

Ἐλάττους τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ πλῆθος οἱ ἄγγελοι. σκόπει γὰρ, ὅτι πάντες οἱ ἀριθμοὶ οἱ πλησιάζοντες τῇ μονάδι, ἐλάττους εἰσὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῶν πορρωτέρων ἀριθμῶν. Οἷον ἡ δυὰς, ἡ τριὰς καὶ ἡ τετρὰς ἐλαττότεραι εἰσὶ τῶν εἴκοσι καὶ τριάκοντα. Ὥσπερ οὖν οἱ ἐγγύτεροι τῆς ἑνάδος ἀριθμοὶ ἐλάττους εἰσὶν, οἱ δὲ πορρωτέρω, πλείους, οὕτως οἱ ἐγγύτεροι τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, ἔλαττον ἔχουσι τὸ ποσὸν, οἱ δὲ πορρωτέρω, πλέον. ἐγγύτεροι δὲ τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, καὶ αἱ περικείμεναι δυνάμεις. Πορρωτέρω δὲ οἱ ἄνθρωποι ὥστε πλείους εἰσὶ τῶν ἀγγέλων οἱ ἄνθρωποι, ὅθεν καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι ἤδη κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐπεραιώθησαν, τοῖς δὲ ἀνθρώποις εἰς τὸ ἄπειρον προχεῖται ἡ γέννησις, στήσεται δὲ αὕτη κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρόν.

κ΄. Περὶ νοῦ.

Οὐ πᾶς νοῦς μετέχεται ὑπὸ πάσης ψυχῆς. ὁ δὲ πρῶτος νοῦς ὑπ' οὐδεμιᾶς ψυχῆς μεθεκτός ἐστιν. Ὁ γὰρ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα νοῦς καὶ πάντων δημιουργος, πῶς ἂν ὑπὸ ψυχῆς μετασχεθείη τινός; πάσης γὰρ νοερᾶς πληθύος καὶ τοῦ πλήθους τῶν νοῶν ἡγεῖταί τις νοῦς. καὶ ἀμέθεκτος καὶ πρῶτος μὲν νοῦς οὗτος ἐστι καὶ ὀνομάζεται. μετὰ δὲ τὸν ἀμέθεκτον νοῦν, ὁ μεθεκτὸς μὲν, οὐχ ὁ ἐγκόσμιος δὲ,

ctum mundum haud obſcure negant, univerſum ſimul exiſtens congruenter propriæ opinioni ſtatuunt. Fas autem potius exiſtimare primo loco factum cœlum, utpote corpus præſtantius, & quod cætera complectitur atque comprehendit.

18. *Unde homines notitionem DEI acceperint?*

Notionem DEI hauſerunt homines ex ordine rerum, ex naturæ æqualibus legibus, ex providentia ad omnia pertingente. Magnorum enim luminum ortus & occaſus iisdem temporibus eodem ſemper ſe habens modo, & curſus ſiderum eandem ſervantes rationem, & circumrotatio cœli circularis omnia colligens ac conſtringens, aliaque quæ in aliis corporibus conſimiliter ſe habent, prædicant eſſe quendam qui univerſi curam gerit eique providet: Si enim forte & caſu mundus coaluiſſet, partes ejus ſine ordine & ratione ferrentur, nunc vero motus univerſi certo numero & ordine conſtitutus, & quod nihil ſine ratione vel movetur vel quieſcit, ſed omnia facile ac commode regi ſe patiuntur, DEum nobis univerſi factorem conditoremque demonſtrant.

19. *Pluresne ſint Angeli an Homines?*

Pauciores multitudine ſunt Angeli quam Homines. Vide enim quomodo numeri omnes quo propiores ſunt unario, eo minores ſunt numeris longius ab illo diſtantibus. Uti binarius, ternarius & quaternarius minores ſunt vicenario & tricenario. Sicut igitur propiores unario numeri ſunt minores, longius vero remoti majores & numeroſiores, ſic quæ uni & ſoli DEO propiora ſunt, eadem pauciora quoque ſunt, quæ vero longius diſtant, plura ſunt numero. Propiores autem DEO ſunt Angeli, Archangeli, & his proximæ Poteſtates. Longius ab illo abſunt homines. Igitur plures ſunt homines quam Angeli, unde & Angelorum numerus jam eſt finitus & circumſcriptus, hominum vero generatio in infinitum effunditur, quæ tamen & ipſa ſiſtetur in ſeculorum conſummatione.

20. *De mente.*

Non quælibet mens ab anima quacunque participatur. Principalis mens à nulla anima participari poteſt. Quæ enim omnibus rebus mens præſtantior eſt, & omnium opifex, quomodo ab anima ulla participetur? Omnis enim intelligibilis multitudinis & multitudinis mentium princeps eſt mens quædam nullius animæ particeps. Atque hæc prima mens eſt & nominatur. Poſt hanc nullius participem animæ ſuccedit mens non mundana quidem ſed ſupramundana & à mundo ſeparabilis. Deinde mundana, nam ſecundum Græcorum ſententiam ipſe etiam mun-

δὲ, ἀλλ' ὁ ὑπερκόσμιος καὶ χωριστὸς τοῦ κόσμου. εἶτα ὁ ἐγκόσμιος. ἐπεὶ κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων λόγους καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος ἔμψυχος ἅμα καὶ ἔννους ἐστὶ, καὶ ἡ ἐγκόσμιος ψυχὴ οὐκ εὐθὺς μετέχει τοῦ ὑπερκοσμίου νοὸς, ἀλλὰ πρώτως τοῦ ἐγκοσμίου. Ἔστιν οὖν ἡ τάξις καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ τὰ ὀνόματα οὕτως. ὁ ἀμέθεκτος νοῦς, ὁ ὑπερκόσμιος, καὶ ὁ ἐγκόσμιος.

κα'. Ἔτι περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς ἑαυτὸν νοεῖ. ἀλλ' ὁ πρῶτος νοῦς καὶ ἀμέθεκτος ἑαυτὸν μόνον. οὐδὲ γὰρ ἔχει τι πρὸ αὐτοῦ, ἵνα ἐκεῖνο νοήσῃ. Τὰ δὲ μετ' αὐτὸν οὐκ ἂν νοήσειεν, ἀλλ' ἔχει τούτων τὴν νόησιν ἀνοησίᾳ κρείττονι νοήσεως καὶ ἐστιν, ὅτι οὗτος νοῦς, νοῦς ἅμα καὶ νοητόν. νοῦς μὲν ὡς νοῶν ἑαυτὸν νοητὸν δὲ, ὡς νοούμενον ὑφ' ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ μετὰ τὸν ἀμέθεκτον μεθεκτὸς νοῦς ἑαυτόν τε ἅμα νοεῖ, καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ νοῦν. Πᾶς γὰρ νοῦς ἢ ἑαυτὸν νοεῖ, ἢ τὸ ὑπὲρ ἑαυτὸν, ἢ τὸ μεθ' ἑαυτόν. ἀλλ' εἰ μὲν τὸ μεθ' ἑαυτὸν νοεῖ, κατὰ τὸ χεῖρον ἐπιστρέφει. εἰ δὲ τὸ ὑπὲρ ἑαυτὸν νοεῖ, εἰ μὲν διὰ τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως, ἑαυτὸν ἅμα κἀκεῖνο γνώσεται. εἰ δὲ ἐκεῖνο μόνον, ἑαυτὸν ἀγνοήσει νοῦς ὤν. ἀλλὰ τὸ πρὸ ἑαυτοῦ γινώσκων, γνώσεται καὶ ἑαυτόν. ἔστιν ἄρα καὶ ἐν τῷ νῷ νοητὸν, καὶ ἐν τῷ νοητῷ νοῦς, καὶ ὁ μὲν ὁλικώτερος, ὁ δὲ μερικώτερος.

κβ'. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, αἰώνια ἔχει. ὅλη γε ἅμα ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ νοῦ καὶ οὔτε αὔξεται οὔτε μεγεθύνεται, οὐδὲ ὃ σήμερον ἐστὶ χθὲς οὐκ ἦν. καὶ ἡ νόησις δὲ αὐτοῦ ὁμοία ἐστὶ τῇ οὐσίᾳ. Πληρεστάτη γὰρ καὶ ὅλη, καὶ ὁμοῦ πάντα νοεῖ, καὶ οὔτε τὸ παρεληλυθὸς ὁρᾷ, οὔτε τὸ μέλλον ὡς ἐσόμενον οἶδεν, ἀλλ' ἐν τῷ ἐνεστῶτι πάντα οἶδεν, οὐ κινούμενος, οὐ συλλογιζόμενος, οὐχ ὥσπερ ἡ ψυχὴ προτάσεις τιθεὶς καὶ ἐπάγων συμπεράσματα, ἀλλ' ἐν τῷ ἑνὶ πάντα ἐπιστάμενος. ἀκίνητος γὰρ ὢν, οὐκ ἂν ὑπὸ χρόνου μετρεῖτο, οὔτε κατὰ τὴν οὐσίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Εἰ οὖν καὶ ἡ οὐσία τούτου αἰώνιος καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ μέση τούτων οὖσα δύναμις αἰωνίαν τὴν ὑπόστασιν ἐκληρώσατο.

κγ'. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς οὐσία ἐστὶν ἀμέριστος. Τὸ γὰρ μὴ ἔχον μέγεθος, τὸ μὴ ὂν σῶμα, τὸ μὴ κινούμενον πάντως καὶ ἀμέριστον. πᾶν γὰρ τὸ μεριζόμενον ἢ

κατὰ

Digitized by Google

443
mundus anima ac mente præditus eſt. Et anima mundi non ſtatim continet ſupramundanam mentem, ſed primo mundanam. Ordo igitur & numerus atque nomina ſic ſe habent: Mens cujus nulla anima compos & particeps fieri poteſt, tum mens ſupramundana, ac deniq; mundana.

21. *De mente.*

Omnis mens ſeipſam intelligit. Sed prima mens quæ a nullo participatur, ſe intelligit ſolam. Neque enim habet aliquid ſe prius, quod intelligat. Quæ vero poſt ſunt, non quidem intellexerit, ſed habet eorum cognitionem ſine intelligentia, per genus perceptionis quod intelligendi actu eſt præſtantius. Ac mens talis, intellectus ſimul eſt & intelligibile. Intellectus quidem, quatenus ſe ipſe intelligit, intelligibile vero, quatenus à ſeipſo intelligitur. Quæ hinc poſt imparticipabilem mentem mens participabilis ſuccedit, ſeipſam ſimul intelligit & illam priorem ſe ipſa mentem. Omnis enim mens vel intelligit ſeipſam, vel quod ſupra ſe, vel quod infra ac poſt ſe eſt. At quando hoc quod infra ſe eſt intelligit, ad deterius ſe convertit. Quando autem intelligit id quod ſupra ſe eſt, atque per ſui ipſius cognitionem, ſeipſam pariter & illud cognoſcet: ſi vero illud ſolum, ſeipſam ignorabit mentem eſſe. Sed utiq; dum id quod ſe prius eſt cognoſcit, cognoſcet etiam ſe ipſam. Eſt igitur & in mente intelligibile, & in intelligibili mens ſive intellectus alius univerſalior, particularior alius.

22. *Iterum de mente.*

Mens eſſentiam, potentiam & operationem æterna habet. Eſſentia mentis ſimul tota eſt, neque augetur neque in majorem magnitudinem creſcit, neque quod hodie eſt heri non erat, & intellectio ejus eſſentiæ eſt ſimilis. Pleniſſima enim & tota intelligit & omnes res ſimul, & nec præterita tanquam præterita, neq; futura tanquam futura cognoſcit, ſed omnia intelligit tanquam præſentia, non movetur neque unum ex alio colligit, neque ut anima ponit præmiſſas ex quibus inducat concluſiones, ſed ſimul ſcit omnia. Cum enim immobilis ſit, nec a tempore menſuratur, neque quoad eſſentiam neque quoad operationes. Quod ſi igitur eſſentia ejus æterna & æterna eſt operatio, etiam media inter has potentia æternam ſubſiſtentiam ſortita eſt.

23. *De mente.*

Omnis mens eſt ſubſtantia partes nullas habens. Quod enim caret magnitudine, neque eſt corpus, nec movetur, omnino etiam in partes dividi nequit. Quicquid enim in partes dividitur, dividitur vel magnitudinis vel multitudinis ratione. Quoniam vero mens omni modo ſempiterna, & corporibus ſublimior eſt,

partes

Digitized by Google

κατὰ τὸ μέγεθος μερίζεται, ἢ κατὰ τὸ πλῆθος. εἰ δὲ ὁ νοῦς κατὰ πάντα αἰώνιος καὶ ἐπέκεινα σωμάτων, ἀμέριστος ἄρα ἐστί. Πόθεν δέ; ὅτι ἀσώματος ὁ νοῦς, ὅτι ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, σῶμα γὰρ αὐτὸν οὐδὲν νοεῖ. πόθεν δὲ δῆλον, ὅτι αἰώνιον, ὅτι οὐ μερίζεται ἡ νόησις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ταυτότητί ἐστι διηνεκεῖ, ὥσπερ ἡ οὐσία. ἔστι δὲ πάντων ὑποστάτης, οὐχὶ πᾶς νοῦς, ἀλλ' ὁ ἀμέθεκτος καὶ δημιουργὸς κόσμου. Ὑφίστησι δὲ προσεχῶς μὲν τὰ ἴδια καὶ ἀμετάβλητα, εἶτα δὴ καὶ τὰ μεταβλητὰ, καὶ ἔγχρονα, οὐχ ὅτι τὰ μὲν πρῶτα ποιεῖ, τὰ δὲ ὕστερα. ἀλλ' ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἅπαντα· ἐκεῖνα δὲ κατὰ τὴν ἑαυτῶν τάξιν καὶ ἰδιότητα πρόεισι. Τὰ μὲν, κατὰ τὴν νοερὰν ἰδιότητα, τὰ δὲ κατὰ τὴν φυσικὴν κίνησιν.

κδ'. Περὶ νοῦ.

Ὅτι ὁ μετὰ τὸν ἀμέθεκτον νοῦς, ἤτοι ὁ μεθεκτὸς καὶ τὸν πρῶτον νοῦν νοερὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν πάντων νοερὰν τὴν εἴδησιν ἐκληρώσατο. Κατὰ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ τὰ πρῶτα ἔχει καὶ τὰ ὕστερα ἑαυτῷ. ὅθεν καὶ τὸν ἀμέθεκτον νοῦν νοερῶς νοεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλ' ἐμφάσεις τινὰς δίδωσι τοῖς μετ' αὐτὸν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως. Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ καὶ τὰ φυσικὰ οἷα δὴ νοερῶς οἶδεν. οὐ γὰρ ὡς ἔχουσι φύσεως τὰ νοούμενα, οὕτως νοεῖ. Οὔτε γὰρ κρειττόνως οἶδε τὰ χείρονα, οὔτε χειρόνως τὰ κρείττονα, ἀλλ' ἀμφότερα νοερῶς. Οὐδὲ γὰρ συμμεταβάλλει τοῖς νοουμένοις. Πρὸς μὲν γὰρ τὸ κρεῖττον οὐ δύναται, πρὸς δὲ τὸ χεῖρον οὐ βούλεται. ὡς οὖν ἔχει φύσεως οὕτω καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὸν νοεῖ, καὶ τὰ μετ' αὐτὸν, οὐ μὲν ἐκεῖνα ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τὰς ἐκείνων αἰτίας. Καὶ ὡς τὰ νοητὰ νοερῶς ἔχει, οὕτω καὶ τὰ αἰσθητὰ νοερῶς.

κε'. Περὶ νοῦ.

Πάντα τὰ νοερὰ εἴδη, οἷον ψυχαὶ, νόες, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, δυνάμεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἐν ἀλλήλοις εἰσὶ, καὶ καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον. Καὶ οὔτε τὸ ἐν ἀλλήλοις σύγχυσιν ἔχει, οὔτε τῷ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἕκαστον, μερισμὸν λαμβάνουσι. Φοιτᾷ γοῦν πάντα διὰ πάντων, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἐστιν ἕκαστον. Τὰ μὲν σώματα, καθ' ἑαυτά ἐστιν ἕκαστον, καὶ οὐ δι' ἀλλήλων φοιτᾷν δύναται διὰ τὴν παχυμέρειαν. τὰ δὲ ἀσώματα καὶ νοερὰ εἴδη ἐκτὸς παχύτητος ὄντα καὶ μεγέθους, δι' ἀλλήλων φοιτῶσι. Καὶ αὖθις ἀσύγχυτα μένουσιν. Ἐν ἀλλήλοις γοῦν εἰσὶ πάντα τὰ νοερὰ εἴδη ἡνωμένως, καὶ χωρὶς ἕκαστον διακεκριμμένως, ὥσπερ δὴ καὶ τὰ θεωρήματα ἐν μιᾷ ψυχῇ.

Πᾶς

partes etiam nullas habet. Unde vero conſtat mentem non eſſe corpus? quoniam ſe ipſa intelligit, atque in ſe ipſam reflectitur. Corpus enim ſeipſum intelligit nullum. Unde porro conſtat æternam eſſe mentem? quoniam intelligentia ejus non partibus diviſa eſt, ſed quemadmodum eſſentia in perenni identitate manet. Omnia porro ſubſiſtere facit mens, non qualiscunq; quidem, ſed illa imparticipabilis & effectrix mundi. Facit autem ſubſiſtere inprimis quidem propria & mutationi nulli obnoxia, deinde etiam mutabilia & temporaria, non tamen ita ut illa prius faciat, hæc poſterius, omnia enim uno facit momento. Suo porro ordine & ſecundum proprietatem ſuam illa procedunt, alia proprietatem intelligibilem, alia naturalem motum ſervantes.

24. *De eodem argumento.*

Mens participabilis quæ eſt poſt illam imparticipabilem, habet in ſe * primam mentem intelligibilem, & omnium inferiorum intelligibilem cognitionem ſortita eſt. Nam pro menſura propriæ eſſentiæ & prima habet & ſemet inferiora. Unde imparticipabilem quoque illam mentem intelligibiliter cognoſcit: Licet enim illa ſit imparticipabilis, tamen inferioribus dat quaſdam exiſtentiæ ſuæ perſpicuas ſignificationes. Sed & animam hæc intelligibiliter cognoſcit, & res naturales, ſiquidem non cognoſcit res quas intelligit ſecundum naturam qua illæ ſunt præditæ, neq; deterius meliora, ſed utraque intelligibiliter: Neque rebus quas intelligit ſe conformat, præſtantiori enim non poteſt, & deteriori non vult. Pro ſua igitur quam ipſa habet natura & ſuperiora ſe & inferiora intelligit, neq; iſta in ſe, ſed iſtorum habet cauſas, atq; ut intelligibilia intelligibiliter, ſic & ſenſibilia intelligibiliter in ſe habet.

25. *De mente.*

Omnes ſpecies intelligibiles, ut animæ, mentes, Angeli, Archangeli, Poteſtates & quæ ſunt ejus generis alia, tum in aliis invicem ſunt, tum quodlibet eſt per ſe, neque quod in aliis invicem ſunt confuſionem affert, neque quod per ſe ſunt ſingula, diviſionem. Omnia igitur per omnia permeant, nec minus unumquodque eſt per ſe. At enim corporum quodlibet per ſe eſt, nec per alia poteſt ob craſſitiem permeare. E contrario incorporalia & intelligibilia utpote craſſitiei & magnitudinis expertia, invicem ſe permeant, ac nihilominus inconfuſa permanent. Omnes igitur ſpecies intelligibiles ſibi invicem inſunt atque unita ſunt, nec minus ſeparata ſunt ac disjuncta, ſicut in anima cogitationes.

* h. e. cognoſcit atque intelligit illam pro ſuo modulo.

κϛ'. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς πλήρης ἐστὶ τῶν θείον εἰδῶν, οἷον, ἀγαθότητος, ὁσιότητος, δικαιοσύνης, ταυτότητος, ὁμοιότητος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὁ μὲν θειότερος νοῦς ὁλικωτέρων ἐστὶ περιεκτικὸς εἰδῶν, ὁ δὲ ταπεινότερος μερικωτέρων, οἱ μὲν γὰρ ἀνώτεροι θείαις δυνάμεσι χρῶνται μείζοσιν, οἱ δὲ κατώτεροι πληθυνόμενοι, μᾶλλον ἐλαττοῦσι τὰς δυνάμεις, ἃς ἔχουσι. τὰ γὰρ τῷ ἑνὶ συγγενέστερα ἐλαττότερα μὲν εἰσὶ τῷ πλήθει, τῶν ὑφ' ἑαυτά, τῇ δυνάμει δὲ ὑπεραίρει. Τὰ δὲ τοῦ ἑνὸς πορρωτέρω, ἔμπαλιν τῷ μὲν πεσῷ πληθυντικώτερά εἰσι, τῇ δὲ δυνάμει ἐλαττότερα. πᾶν μὲν γὰρ τὸ πληθυνόμενον ἐλαττοῦται κατὰ τὴν δύναμιν· πᾶν δὲ τὸ ἑνούμενον τῇ μὲν δυνάμει μεγαλύνεται, ἐλαττοῦται δὲ κατὰ τὴν ποσότητα, ἡ μὲν γὰρ ἕνωσις δυναμικωτέρα, ἡ δὲ διαίρεσις πληθυντικωτέρα. Καὶ ἡ μὲν ἕνωσις, ἐλάττω κατὰ τὴν ποσότητα, ἡ δὲ διαίρεσις ἀσθενέστερα κατὰ τὴν δύναμιν.

κζ. Περὶ ψυχῆς.

Τρίτον ἐστὶ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς. Καὶ τὸ μὲν ἀκρότατον αὐτῆς, τὸ τοῖς νοητοῖς ἡνωμένον, νόησις ὠνόμασται. Τὸ δὲ ἔσχατον τὸ τῶν αἰσθητῶν γνωστικόν, διὰ μέσης τῆς κοινῆς αἰσθήσεως δόξα λέγεται. τὸ δὲ μέσον τὸ ἀνιέναι καὶ κατιέναι πεφυκός, διάνοια. Καὶ μέχρι μὲν τούτων, ὁ ἄνθρωπος, ἤτοι νοῦς, διάνοια, δόξα· μετὰ δὲ ταῦτα εἶναι τὸ ζῶον. ἡ μὲν γὰρ πολυποίκιλος φύσις, ἡ δὲ τῆς θείας μοίρας ὑπάρχουσα, ἡ μέν γε ἐπιθυμία πολυκέφαλον θηρίον, ὁ δὲ θυμὸς λεοντώδης, ὁ δὲ λόγος ὁ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Ἐστὶ δὲ τούτου καὶ ἄλλος θειότερος ἄνθρωπος καὶ ἀληθέστερος, ὁ νοερός, ὃν αὐτάνθρωπον προσαγορεύουσιν οἱ τῶν εἰδῶν φιλοθεάμονες. Τρίτον οὖν ὁ ἄνθρωπος, ὁ μὲν νοερὸς καὶ μονοειδής, ὁ δὲ λογικὸς καὶ τριμερὴς καὶ τριδύναμος, ὁ δὲ αἰσθητικὸς καὶ πολυειδὴς καὶ παντοδαπός. Τὸ δὲ λογιζόμενον καὶ τὸ θεωροῦν ἡμεῖς ἐσμέν, ἡμεῖς γὰρ καὶ ψυχὴ ταυτόν.

κη'. Περὶ ψυχῆς.

Τῶν παρ' ἕλλησι σοφῶν τὴν ψυχήν, Πλάτων μὲν καὶ Ἀριστοτέλης, ὡς ὀργάνῳ φασὶ χρῆσθαι τῷ σώματι. δεῖ γάρ, φησιν Ἀριστοτέλης, τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι. οἱ δὲ ἐκ Περιπάτου φιλόσοφοι, ὡς ἔνυλον εἶδος μιγνύουσιν αὐτὴν τῷ σώματι καὶ διαπλέκουσιν. Οἱ δὲ περὶ Κλεάνθην καὶ σῶμα ταύτην ἀποφαίνονται. δυναμένην μέντοι γέ ποτε καὶ τοῦ φαινομένου χωρίζεσθαι σώματος. Πλωτῖνος δέ φησι μὴ ἀναγκάζεσθαι δέχεσθαι τὴν ψυχὴν

τὰ

Digitized by Google

26. *Adhuc de mente.*

Omnis mens divinis plena eſt ideis, ut bonitatis, ſanctitatis, juſtitiæ, identitatis, ſimilitudinis, cæteriſque: At divinior mens integriores ideas continet, viciſſim quo inferior eſt eo minores illarum partes. Superiores enim majoribus divinis facultatibus utuntur, inferiores vero mentes dum multiplicantur, facultatibus quas habent utuntur imbecillioribus. Quæ enim unitati proxima ſunt, multitudine quidem ab inferioribus vincuntur, potentia autem præſtant. Viciſſim quæ ab unitate longius recedunt, numero plura, ſed potentia minora ſunt. Quicquid enim in multitudinem abit, potentia minuitur, ſed quod unitur, potentia augetur ac creſcit, licet numero minuatur. Unitio enim valentior eſt, diviſio multitudinis procreatrix: Unitio minor numero, diviſio potentia infirmior.

27. *De anima.*

Tres ſunt animæ paſſiones. Prima quidem & ſumma qua intelligibilibus conjungitur, intelligentia appellatur. Infima qua res ſenſiles per ſenſum communem cognoſcimus, dicitur opinio. Media, quæ aſcendendo & deſcendendo colligere apta nata eſt. Atque homo quidem hactenus, mens, ratiocinatio, opinio: quod ſupereſt animal eſt, natura varia ac multiplex, pars divinæ ſortis particeps, pars concupiſcentia multiceps beſtia, & ira qualis eſt leonum: Sed verus homo ratio eſt. Exiſtit porro & alius homo divinior veriorque, intelligibilis, quem *αὐτάνθρωπον* ipſhominem ſive ideam hominis vocant qui idearum ac ſpecierum contemplatione oblectantur. Triplex igitur homo datur, unus intelligibilis iſte & unicus ac ſimplex, alter rationabilis tribus facultatibus ac veluti partibus conſtans, tertius ſenſibilis & multiplex variusque. Sumus autem id quod ratione & conſideratione utitur, anima enim cujusque is eſt quisque.

28. *De anima.*

Inter Græciæ Sapientes Plato & Ariſtoteles ajunt animam corpore uti tanquam inſtrumento. *Ars enim*, inquit Ariſtoteles, *inſtrumentis, anima corpore indiget.* At Peripatetici Philoſophi animam, velut formam materiæ, inhærentem corpori implicant ac permiſcent. Cleanthes & animam ſtatuit corpus eſſe, utpote quæ poſſit a corpore quod oculis cernitur ſeparari ac ſecedere. *Plotinus* negat neceſſe eſſe ut anima corporis pas[illegible]nibus afficiatur, nam nec artificem ea quæ inſtrumentis ſuis

 contin-

Digitized by Google

τὰ πάθη τοῦ σώματος. Ἐπεὶ μηδὲ τεχνίτης τὰ πάθη τῶν ὀργάνων ὑποδέξαιτ' ἂν πότε. αἰσθήσει δὲ χρῆσθαι φησὶν ἀναγκαῖον, τὸ γὰρ διὰ σώματος ἐνεργοῦν, ἔχει τὴν αἴσθησιν, ἵνα δι' αὐτῆς γινώσκῃ τὰ ἔξωθεν. Εἰ οὖν ἡ ψυχὴ ἀσώματος, τὰ πάθη τοῦ σώματος οὐ διαβήσεται ἐπ' αὐτήν. Εἰ δὲ καὶ ἔρχεται, οὐκ εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἔρχεται, ἀλλ' εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας.

κθ. Περὶ ψυχῆς.

Μίγνυται τὰ μιγνύμενα ἢ κιρνάμενα ἀλλήλοις ὥσπερ τὰ ὑγρὰ, ἢ διαπλεκόμενα ὥσπερ ὅτε ἀὴρ καὶ τὸ φῶς. εἰ δὲ ἐφάπτοι τὸ μόνον, τῇ μὲν οὐσίᾳ κεχώρισται, ταῖς δὲ ἐνεργείαις μέμικται. Καὶ Ἀριστοτέλης διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν ποιεῖ διττὴν, τὴν μὲν κεχωρισμένην, τὴν δὲ ἐν σώματι τὴν ὑπόστασιν ἔχουσαν. πλὴν οὐχ ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται ἡ ἐν τῷ σώματι οὖσα εἴπερ κέκραται τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ ἔμψυχον σῶμα. Τὸ γὰρ σῶμα διὰ τὴν ψυχὴν αἰσθητικὸν γέγονε, καὶ ὀρεκτικὸν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν δεκτικόν. Πλάτων δὲ τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἑαυτῆς φησιν εἶναι. Τὸ γὰρ ἐν ἄλλῳ τὴν ὑπόστασιν ἔχον εἶδος, ποιότητα οὐσιώδη καλεῖ, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν.

λ. Περὶ ψυχῆς.

Διαφόρως ὁρίζεται τὴν ψυχὴν ὁ φυσικὸς καὶ διαλεκτικός; ὁ μὲν γὰρ φυσικὸς ἀντιλαμβάνεται τῆς ψυχικῆς οὐσίας, καθόσον ἐστὶ σωμάτων ἀχώριστος. ὁ γοῦν φυσιολόγος ἐπιστημονικὸς ὢν, καὶ γὰρ ἀχώριστον οἶσεται καὶ ὅπως ἀχώριστον. Ὁ δὲ διαλεκτικὸς καὶ τοὺς οὐσιώδεις λόγους καθ' ἑαυτοὺς ὄντας ἐπινοεῖ. ὁ δὲ μαθηματικὸς ἐξ ἀφαιρέσεως τούτων ἐπισκέπτεται, ὁ δὲ πρῶτος φιλόσοφος περὶ τῆς χωριστικῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς πραγματεύεται. Δεῖ δὲ ζητεῖν πότερον οὐσία ἡ ψυχὴ ἢ οὔ. Καὶ ἡ οὐσία δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ. Καὶ σῶμα ἢ ἀσώματος, ἢ ἀμφοτέροις τινά, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ ψυχῇ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐννοεῖν. ἡ δὲ λογικὴ ἡμῶν ζωὴ ἣν προσαγορεύει νοῦν Ἀριστοτέλης, ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα νεύσει χωριστή τε ἅμα ἐστὶ καὶ ἀχώριστος.

λα. Περὶ ψυχῆς.

Ψυχὴ ἑαυτὴν γνοῦσα, καὶ ὅτι θεῖον ἔχει ἀξίωμα, πόῤῥω μὲν τῆς φύσεως ἵσταται. πάντων δὲ τῶν σπερμάτων προέχει. πολὺ δέ τι τούτων πρότερον πάντων σωμάτων κεχώρισται, καὶ ἐφ' ἑαυτῇ ἕδρα ἄνω που καθημένη τῶν φυσικῶν λόγων καὶ τῶν σπερματικῶν, εἰπεῖν δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ παντός. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν τῶν

ἀστέρων

contingunt unquam perſentiſcere. Neceſſario autem uti ſenſibus animam. Nam ut per corpus operetur, ſenſum habere auxiliatorem, ut per illum externa cognoſcat. Quandoquidem igitur incorporalis anima eſt, paſſiones corporis ad eam non pertingent, quod ſi pertingant non eſſentiam ejus afficient, verum facultates & operationes.

29. *De anima.*

Quæ miſcentur, vel ita miſcentur inter ſe, ut confundantur, quemadmodum humores: vel ut modo implicentur mutuo ac permeent, uti aer & lux, ſi quis quæ ſingula conſideret, illa quoad eſſentiam diſtincta, operationibus permixta deprehendet. Hinc Ariſtoteles duplicem ponit animam, aliam ſeparatam, aliam quæ in corpore ſubſiſtit. At non ſentit anima ſe corpori eſſe permixtam, ſed corpus animatum. Corpus enim animæ beneficio habet quod ſentit appetitque, atque aliarum eſt affectionum particeps. Itaque Plato ſtatuit ipſi animæ eſſe veram propriamque ſubſtantiam, quæ enim in alio ſubſiſtit forma, ab eodem qualitas eſſentialis, non ſubſtantia appellatur.

30. *Adhuc de anima.*

Aliter Phyſicus aliter Dialecticus animam definiunt; Phyſicus animæ ſubſtantiam conſiderat quatenus non eſt a corpore ſeparata. Naturæ ſiquidem ſcientiam profeſſus, ſpectabit animam haud ſejunctam a corpore, & quatenus haud ſejuncta eſt. Dialecticus vero etiam rationes eſſentiæ illius in ſe ſpectatas expendit, & Mathematicus abſtracta a corpore contemplatur: Sed primus Philoſophus de ſeparabilitate vitæ ab anima eſt ſollicitus. Quærere nimirum oportet num ſubſtantia ſit anima nec ne, & potentia ne an actu ſubſtantia ſit. Atque utrum corpus ſit an incorporalis, an utrumque? Quodammodo etiam ex iis quæ animæ adſunt ſubſtantiam ejus intelligere fas eſt. Cæterum vita noſtra rationabilis, quam mentem Ariſtoteles appellat, pro ſua ad corpus inclinatione & ſeparabilis eſt & inſeparabilis.

31. *De anima.*

Anima quæ ſeipſam cognoſcit & quod divina gaudet prærogativa; longe diſtat a natura corporum, omnibusque præſtat ſeminibus. Multo etiam ante hæc ab omnibus corporibus diſtincta eſt, atque in propria ſede ſupra omnes naturales ac ſeminales rationes, dixerim etiam ipſius

ἄστρων ἀποῤῥοίας τῷ σώματι παραγίνεται. οὔτε ἀπὸ φύσεως εἰς γένεσιν ἔρχεται, οὔτε σωματικοὶ λόγοι ταύτην εἰς τὸ σῶμα ἐξακοντίζουσιν, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ἀπὸ Θεοῦ κάτεισιν. Ἀγνοήσασα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅτι τῆς ἄνωθεν εὐγενείας ἐστὶ καὶ ἐλευθέρα καθέστηκεν, δουλοπρεπῶς θητεύει τῷ σώματι, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀπόλλυσιν. καὶ ὁ μέγας αὐτῆς ὀφθαλμὸς ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καλύμματος καταχώννυται, ἢ ἀποσβέννυται.

λβ. Εἰ μεταβάλλει ψυχὴ εἰς ἄγγελον.

Οὐ μεταβάλλει τὰ κατ᾽ οὐσίαν ἕτερα εἴδη τῆς ζωῆς εἰς ἄλληλα· οὐ γάρ ἐστιν ὁμοῦ τὰ γεννητὰ καὶ μεταβλητὰ τοῖς ἀμεταβόλοις. ἀλλὰ ψυχὴ ἄγγελος μὲν ἢ ἀρχάγγελος γενέσθαι οὐ δύναται, μιμεῖται δὲ ὅσον εἰκὸς τὰς ἐνεργείας αὐτῶν. καὶ πρὸς τὰ ὑπερέχοντα γένη ἀπεικονίζεται, ἐπεὶ καὶ κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ γεγένηται, ἡ δὲ εἰκὼν ὁμοίωσιν ἔχει τὸ παράδειγμα. εἰ δὲ ὁμοιοῦται Θεῷ, πολλῷ μᾶλλον ταῖς ὑποδεεστέραις δυνάμεσιν. Καὶ πᾶσα μὲν ψυχὴ, κατ᾽ εἰκόνα πεποίηται Θεοῦ, οὐ πᾶσα δὲ ἔχει τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν. Τὸ μὲν γὰρ κατ᾽ εἰκόνα, δύναμίς ἐστι πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργασίαν, καὶ οἷον ἀρχή τις, ἀφορμὴ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ οἷον σκιαγραφία τῶν ἀρετῶν. τὸ δὲ καθ᾽ ὁμοίωσιν ἐνεργεία ἐστὶν αὐτὸ τέλος καὶ ἀπηρτισμένη εἰκών. οὐ πάντες δὲ ὁμοίως τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν ἔχομεν, ἀλλ᾽ οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἔλαττον.

λγ. Εἰ ἄναρχος ἡ ψυχή.

Οὐκ ἔστιν ἀρχὴ καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ, οὐδὲ ἀγέννητος οὔτε ὡς ἄνευ ἑτέρας αἰτίας αὐτὴ πρὸ τῶν ἄλλων ὑπάρχουσα. Τίς δὲ ἡ αἰτία; ἀφ᾽ ἧς πρώτης εἴρηται, παντί γε τοῦτο σαφὲς, ὡς ἡ δημιουργική, ἀρχὴ γὰρ αὐτὴ πάσης τῆς τῶν ὄντων ἀπογεννήσεως. τίς δὲ ἡ πρόοδος αὐτῆς; Καὶ πῶς προῆλθεν; ἡμεῖς μὲν οὐσιοποιοῦμεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐμφυσήματος ᾧ ἐνεφύσησεν εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ Θεός. Ἕλληνες δὲ ποικιλώτερον περὶ τούτου διεξίασιν, ὥσπερ δὴ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅτι διὰ μόνην τὴν τελειότητα ἀπογεννᾷ τὰ παραγόμενα ὁ Θεός. καὶ ἵνα τὸ ξύμπαν τέλειον ἀποδείξῃ, ὁμοῦ μὲν πάντα παράγει. ἕκαστον δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν πρόεισιν. Τὸ ὂν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἡ ζωὴ ἀπὸ τοῦ ὄντος. ὁ νοῦς ἀπὸ τῆς ζωῆς. ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ νοῦ. Ἐστὶ οὖν, φασὶν, ἡ ψυχὴ νοῦ γέννημα, ἄχρονος ἐξ αὐτοῦ προϊοῦσα.

Digitized by Google

Univerſi collocata. Neque enim ex defluxione ſiderum in corpora venit, neque naturali ſive corporali more generatur, neque ſeminales rationes eam in corpus ejaculant, ſed a DEo deſuper deſcendit. Quæ vero ſeipſam ignorat, neque ſcit cœleſte ſuum genus eſſe ac nobile, liberaque conditione ſe conditam ac conſtitutam, illa mancipii in morem corpori inſervit, libertatemque perdit: & magnus ipſius oculus a naturali velamine obruitur aut extingvitur.

32. *Num anima in Angelum mutetur.*

Quæ diverſis per eſſentiam generibus vitæ prædita ſunt, non inter ſe invicem permutantur, neque enim mutabilia, quæque generantur, ſunt ſimilia illis quæ nullam mutationem recipiunt. Anima vero Angelus quidem vel Archangelus fieri nequit, quantum tamen fas eſt, eorum imitatur actiones, atque præſtantioribus generibus ſe aſſimilat, ſiquidem & facta eſt ad imaginem DEI: imago porro ad ſimilitudinem exemplum ſibi habet propoſitum. Quod ſi DEO aſſimilatur, multo magis iis quæ infra DEUM ſunt poteſtatibus. Et omnis quidem anima ad imaginem facta eſt, ut vero ſimilitudinem etiam referat, non habet omnis anima. Ad imaginem enim factam eſſe, ſignificat facultatem pulchra & honeſta facta edendi, & principium atque anſam bonarum actionum, quandamque veluti adumbrationem virtutis. Ad ſimilitudinem vero, effectum ipſum, & finem atque imaginem perfectam & abſolutam. Neque vero omnes æqualiter illud ad ſimilitudinem habemus, ſed alii magis, alii minus.

33. *Num principii expers ſit anima.*

Non eſt ipſa ſibi principium anima neque ingenita, neque citra aliam cauſam præ aliis exiſtens. Quæ porro prima ejus cauſa ſit, nemini non eſt perſpicuum, creatrix nempe illa, quæ omnium rerum generationis eſt principium. Quis vero ejus progreſſus, & quomodo proceſſit? Nos quidem ſubſtantiam ejus repetimus ab inſufflatione, qua DEUS in primum hominem illam inſpiravit. Ethnici autem varia ſubtiliſſe hac de re uti etiam de aliis diſputant, ajuntque per ſolam perfectionem ſuam DEUM omnia quæ producuntur procreare, atque ut univerſum perfectum abſolvat, omnia procreare ſimul, ita ut unumquodque ſecundum proprium ordinem procedat: Ens a ſeipſo, Vita ab Ente, a Vita Mens a Demiurgo ſive procreatice Mente anima. Ajunt igitur animam eſſe progeniem Mentis ſine tempore ex illa profectam.

34. *Accura-*

λδ. Ἀκριβέστερον περὶ ψυχικῶν δυνάμεων.

Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν φιλοσόφων, ἁπλῶς οὕτε δυνάμεις ψυχῆς ὀνομάζουσι. Χρὴ δὲ οὕτως διαιρεῖν, ὡς εἰσὶ νοεραὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, αἱ μὲν νοεραὶ, καὶ εἰς τὸν κρείττονα ἀναγόμεναι τῆς ψυχῆς τὸν ἄϋλον νοῦν. αἱ δὲ πληρούμεναι αὐτοῦ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν, ὅστις ἐξ ἀϊδίου αὐτῇ συνυπάρχει. αἱ δὲ ὁρίζουσαι τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὅλας καὶ διατάττουσαι κατὰ τὴν νοερὰν νόησιν, αἱ δὲ διαθεσμοθετοῦσαι ὥσπερ νόμοι τινὲς ἔμψυχοι τὰ δεύτερα τῆς ζωῆς εἴδη μετὰ τὸν νοῦν. καὶ αἱ μὲν ἀγαθοειδεῖς. αἱ δὲ τῷ καλῷ ἀποσεμνυνόμεναι. Ἰάμβλιχος δὲ ὁ φιλόσοφος πρεσβύτερος τοῦ δέοντος ὢν, κατάγει τὴν λογικὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἄχρι τῆς γῆς, καὶ ἐν ἑκάστῃ μερίδι τοῦ παντὸς ἀλλάττει τὰς δυνάμεις αὐτῆς, καὶ ἄλλας μὲν αὐτῆς ἐν οὐρανῷ τίθεται, ἄλλας δὲ ἐν τοῖς στοιχείοις. ἄλλας δὲ ἐν τῷ παχεῖ σώματι.

λε. Πῶς ὁ Πλάτων γεννητὴν ὁμοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἀθάνατον ἀποφαίνεται.

Ἀγέννητον μὲν τὴν ψυχὴν ὁ Πλάτων οἴεται διὰ ἣν ἔχει οὐσίαν καὶ ζωὴν, οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον, οὐδὲ μὴ οὖσα, φησὶ, γεγένηται. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔχει ἄπειρον τοῦ εἶναι δύναμιν, ἀλλ᾽ ἀεὶ δέχεται ταύτην ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων οὐσιῶν, κατὰ τοῦτο γεννητὴν δογματίζει. τὸ μὲν γὰρ ὂν ἀγένητον. πᾶν δὲ τὸ γινόμενον γεννητόν. ἀεὶ μὲν οὖν ἐστιν ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ διὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν αἰώνιος. γινομένη δὲ ὡς μὴ δυναμένη δέξασθαι τὴν ἀπειρίαν τοῦ εἶναι, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ἀπειρουμένη, καὶ ἐπινοουμένην αὐτῇ τὴν ἀθανασίαν ἔχουσα. οὐ γὰρ ἐπὶ σωμάτων μόνων ἡ γένεσις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ψυχῶν. καθόσον αὗται χρόνου μετέχουσι. πᾶσα γὰρ μεταβατικὴ κίνησις συνεζευγμένον ἔχει τὸν χρόνον. ὅ γάρ τοι Πλάτων πρὸ τῆς ψυχῆς τοὺς νοῦς ἔτι τοὺς ἐγκοσμίους καὶ τοὺς ἀσχέτους, καὶ τὸν θεῖον διάκοσμον τίθησιν.

λϛ. Τίς ἡ Πλατωνικὴ ψυχογονία.

Τῆς ψυχῆς ἄλλη μὲν ἡ οὐσία, ἄλλη δὲ ἡ δύναμις, ἄλλη δὲ ἡ ἐνέργεια. τῆς οὖν ψυχογονίας τρία πρόσωπα ταῦτα καὶ κεφάλαια. καὶ ἄλλη μὲν αὐτῇ ἡ ὕπαρξις, ἄλλη δὲ ἡ ἁρμονία, ἄλλο δὲ τὸ εἶδος τὸ ἐκ τούτων ἀποτελούμενον. Καὶ γὰρ τοῦ πυρὸς ἄλλη μὲν ἡ οὐσία, καθ᾽ ἣν ἐστὶν, ἄλλη δὲ ἡ δύναμις, ἄλλη δὲ ἡ ἐνέργεια καθ᾽ ἣν τὰ μὲν ξηραίνει, τὰ δὲ θερμαίνει. Καὶ ἡ μὲν ὕπαρξις τὸ εἶναι αὐτῇ ἀφορίζεται, ἡ δὲ ἁρμονία τὸ οὐσιῶδες αὐτῆς πλῆθος ἁρμόζει. εἶδος δὲ ἐστὶ τὸ ἐκ τούτων τοῖν δυοῖν ἀποτελούμενον. πρώτη μὲν οὖν αὐτῆς ὕπαρξις. δευ-

τέρα

34. *Accuratius de Animæ facultatibus.*

Multi Philoſophorum ſimpliciter ne quidem facultates animæ appellant. Fas vero eſt ita diſtingvere, quod mentales animæ facultates ſunt, ſive quæ utpote mentales mentem animæ immaterialem adducunt ad præſtantiora, ſive quæ animam mente quæ ab æterno illi coexiſtit replent, ſive quæ determinant animæ facultates integras & ſecundum mentalem intellectum diſponunt, ſive tanquam leges quædam animatæ dirigunt ſecundas vitæ poſt mentem ſpecies, atq; boni honeſtive ſtudio ſunt exornatæ. *Jamblichus* vero Philoſophus modum quodammodo excedens animam rationalem a DEO usque deducit in terram, & in qualibet parte Univerſi alias ei facultates tribuit. Alias igitur ei adſcribit in cœlo, in elementis alias, alias denique in craſſis corporibus.

35. *Quomodo Plato ſimul docet animam & genitam eſſe & immortalem?*

Ingenitam equidem *Plato* animam opinatur ratione eſſentiæ qua gaudet & vitæ, non enim in tempore & poſtquam non extitiſſet factam eſſe affirmat. Quatenus autem non habet infinitam eſſendi facultatem, ſed eam ſemper a ſuperioribus eſſentiis accipit, hac ratione docet eam genitam eſſe. Quod enim * eſt, ingenitum eſt, quicquid vero fit, eſt genitum. Anima igitur ſempiterna eſt ratione eſſentiæ vitæque, & juxta hanc conditionem æterna: fit autem, quatenus infinitam eſſentiam non capit, ſed deſuper habet ut infinita ſit, & deſtinatam tenet immortalitatem. Non enim corpora ſolum generantur ſed etiam animæ, prout & ipſæ temporis participes ſunt. Omnis ſiquidem motus & mutatio tempus ſibi habet adjunctum. Nam & Plato ante animam ponit adhuc mentes intramundanas, & a corpore abſtractas, & divinam illarum ſeriem.

36. *Qualis animarum generatio ſecundum Platonem?*

Animæ alia eſſentia, alia eſt facultas, alia operatio. Tres igitur hæ ſpecies ac tria veluti capita generationis. Alia itidem ejus eſt ſubſtantia, alia harmonia, & alia denique ſpecies quæ ex his reſultat ac perficitur. Nam & ignis alia eſſentia eſt qua eſt, alia facultas, effectus alius quo hæc quidem arefacit, alia calefacit. Atque ſubſtantia quidem rationem eſſendi ejus determinat, harmonia vero eſſentialem ejus coaptat multitudinem, ſpecies vero ex duobus illis fit emergitque. Prima

* Tanquam τὸ αὐτοὸν vel ὄντως ὂν quod eſt per ſe ac ſemper.

Digitized by Google

τέρα ἡ ἁρμονία. τρίτη ἡ ἰδέα. τετάρτη ἡ δύναμις, πέμπτη ἡ ἐνέργεια, ἕκτον καὶ τελευταῖον τὸ ἐκ τούτων εἶδος.

λζ. Διὰ τί ἡ ψυχὴ μέση τῶν μεριστῶν καὶ ἀμερίστων λέγεται;

Τῶν μὲν νοητῶν ἰδιώματα ταῦτα, τὸ ὄντως ὄν, τὸ αἰώνιον, τὸ τέλειον, καὶ ἕτερα τοιουτότροπα. Τῶν δὲ αἰσθητῶν ἕτερα ἄττα τὰ ἰδιώματα, τὸ ἔγχρονον κατὰ τὴν οὐσίαν, τὸ μεριστόν, τὸ ἄλλου προσδεές, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Μετὰ δὲ τούτων ἐστὶ τὸ οὐκ ὄντως ὄν, τὸ κατ' οὐσίαν μὲν αἰώνιον, κατὰ δὲ τὰς ἐνεργείας ἐν χρόνῳ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. ἡ οὖν ψυχὴ οὔτε ὄντως ὄν ἐστιν, οὔτε ὄντως μὴ ὄν, διὰ ταῦτα μέσην τὴν ψυχὴν φαμὲν τῶν τε αἰωνίων καὶ τῶν αἰσθητῶν, οὔτε καθαρῶς αἰωνίαν οὖσαν οὔτε μὴν ἐναργῶς αἰσθητὴν ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων μικτήν, καὶ οἷον ἐκ τῶν ἀκροτήτων κεραννυμένην. Καὶ εἰ μὲν ἦν ὄντως ὄν, ἦν ἂν ἀμέριστος, εἰ δὲ ὄντως μὴ ὄν, ἦν ἂν μεριστή. Ἐπεὶ δὲ μὴ ὄντως ὄν ἐστι, μέση ἐστὶν ἀμερίστου καὶ μεριστοῦ.

λη. Ποίαν ψυχὴν ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ γεννᾷ;

Τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ὁ Πλάτων κατὰ τὸν φιλόσοφον Πρόκλον ἐν τῇ τοῦ Τιμαίου βίβλῳ γεννᾷ, καὶ αὕτη γὰρ τὸ ἀμέριστον ἔχει καὶ τὸ μεριστόν. Καὶ μέση ἐστὶ τοῦ τε ἐγκοσμίου νοῦ, καὶ τῆς περὶ τοῖς σώμασι μεριστῆς οὐσίας. ὥσπερ γὰρ ἡμεῖς οἱ τῷ Ἀποστολικῷ λόγῳ ἑπόμενοι ἀρχάς τινας καὶ δυνάμεις, καὶ κυριότητας καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἢ μείζονα ἢ ἐλάττονα μέσον ἡμῶν καὶ θεοῦ τιθέαμεν, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἑλλήνων οἱ δῆθα σοφώτεροι ἐνάδα τινὰ ἐξῃρημένην ἐδογμάτισαν, καὶ μετὰ ταῦτα ὄντα, καὶ ζῶντα καὶ νοοῦντα τινά, εἶτα ὑπερκοσμίους νοῦς, καὶ αὖθις ἐγκοσμίους. καὶ μετὰ τούτους τὴν ὅλην ψυχήν. Καὶ μετὰ ταύτην τὴν τοῦ παντός. καὶ τέλος τὰς μερικάς. καὶ τὸν ψυχικὸν ἐν ταύτῃ συμπληροῦσι διάκοσμον.

λθ. Πόσαι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ τίνες;

Τῆς ψυχῆς ἡ μὲν ἀντιληπτική τίς ἐστι δύναμις, καθ' ἣν τῶν ὄντων ἀντιλαμβάνεται, ἡ δὲ παθητική, καθ' ἣν διατίθεται οἰκείως καὶ ἀλλοτρίως, ἡ δὲ πρακτική, καθ' ἣν πρὸς τὰς πράξεις ἑκουσίως ὁρμᾷ. καὶ τῶν δυνάμεων τούτων ἄλλαι μὲν ἀπόλυτοί εἰσι καὶ μόνης τῆς ψυχῆς, ἄλλαι δὲ τῆς ψυ-

χῆς

Digitized by Google

 449

ma igitur eſt animæ ſubſtantia, altera, Harmonia: tertia idea, quarta facultas, quinta operatio, ſexta denique & ultima quæ ex his reſultat forma ac ſpecies.

37. *Quare anima media ſit inter partibilia atque impartibilia.*

Intelligibilium rerum proprietates hujuſcemodi ſunt: ut ſit vere ens, æternum, perfectum, atque alia conſimilia. At ſenſibilium aliæ variæ ſunt proprietates, veluti quod ſecundum eſſentiam ſuam ſint in tempore, partibilia, & alterius indigentia, & plura hujus generis. His ſuccedit quod non vere ens eſt, ſed eſſentia quidem eſt æternum, operationum vero reſpectu habet ut ſit in tempore, & quæ his ſunt conſentanea. Atque ita Anima neque vere ens eſt, neque vere non ens, ideo mediam illam eſſe dicimus inter æterna & ſenſibilia, utpote non pure exiſtentem æternam, nec omnino ſenſibilem, ſed ex utriſque mixtam, ac veluti ex duobus extremis temperatam. Quod ſi vere ens eſſet, impartibilis eſſet, ſi contra vere eſſet non ens, eſſet partibilis. Quandoquidem autem non vere ens, media eſt inter impartibilem partibilemque.

38. *De cujus animæ generatione agit in Timæo Plato?*

De generatione Animæ Univerſi Plato in Timæo tractat, ut videtur Philoſopho *Proclo*: illa enim habet ut & indiviſibilis ſit & diviſibilis, media nempe exiſtens inter mentem Mundi & diviſibilem per corpora ſubſtantiam. Quemadmodum enim nos Apoſtolico ſermoni habentes fidem, Principatus quoſdam ac Poteſtates, & Dominationes & alia ejuſmodi ſive majora ſive minora, DEUM inter & nosmet ponimus, ſic & ſapientisſimi quique Græcorum Unitatem eximiam quandam ſtatuerunt, poſtque hanc entia, & viventia atque intelligentia nonnulla, deinde ſupramundanas & intramundanas Mentes, & poſt has animam omnimodam, atque deinceps animam univerſi, & denique particulares animas. Sic ordo & ſeries animarum illis completur.

39. *Quot & quænam ſint Animæ facultates?*

Animæ alia facultas eſt perceptrix, per quam res percipit, alia pasſiva, qua vel congruenter naturæ ſuæ vel injucundo modo afficitur, alia activa, qua ſponte fertur ad actiones. Harum facultatum aliæ ſunt abſolutæ & ad ſolam pertinent animam, aliæ etiam lucidis animæ inſunt corporibus, aliæ pariter in ſpiritu materiali exiſtunt, poſtremæ

(Nn) 2 per-

Digitized by Google

χῆς καὶ αὐγοειδέσιν ἐποχοῦνται σώμασι, τινὲς δὲ πνεύματι ἐνύλῳ συνυφεστήκασιν, αἱ δὲ τελευταῖαι εἰς τὸ ὀστρεῶδες σῶμα ἀποτελευτῶσιν. ἡ δὲ φανταστικὴ δύναμις, πρὸς πάσας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς παραπέφυκε, καὶ οἷον ἐκμάττεται ταύτῃ: καὶ ταῖς μὲν κρείττοσι τὰς ὑποδεεστέρας ἀποτυποῖ, ταῖς δὲ ὑποδεεστέραις τὰς κρείττονας. ἀποτυπουμένη γὰρ τὰς νοερὰς δυνάμεις τῇ διανοίᾳ ταύτας ἐπισφραγίζεται, καὶ αὖθις ἀποματτομένη τὰ διανοήματα, τῷ νῷ ταῦτα ἐγκατατίθεται.

μ. Τί ἐστι φύσις;

Φύσις ἐστὶ δύναμις, ὀφθαλμοῖς μὲν ἀθέατος, νῷ δὲ θεωρητὴ, τοῖς σώμασιν ἐγκατεσπαρμένη παρὰ θεοῦ, ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἠρεμίας. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ αὖθις ἠρεμεῖν ποιοῦσα. Πάντα γὰρ τὰ σώματα, οἷον τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἐκ τούτων συγκείμενα, εἰ καὶ ὑπὸ θεοῦ καὶ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἔχει, ἀλλὰ προσεχῶς ὑπὸ φύσεως κινεῖται. Πολλὰ μὲν γάρ εἰσι τὰ κινοῦντα τὰ σώματα, πρῶτον ὁ Θεὸς, εἶτα ὁ νοῦς, εἶτα ἡ ψυχή. ἀλλὰ τελευταῖον ἡ φύσις, οἷον ὄργανόν ἐστι τοῦ Θεοῦ. τὸν μὲν γὰρ ἄνθρωπον καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κινεῖ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ φύσις. τὰ δὲ σώματα καὶ τὰ ἁπλᾶ καὶ τὰ σύνθετα, μόνη ἡ φύσις κινεῖ, καὶ πάλιν ἵστησι τῆς κινήσεως.

μα. Τίς ἡ διαίρεσις τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα;

Τῶν ἐνεργειῶν αἱ μὲν ἄρχονται ἀπὸ ψυχῆς ὥσπερ αἱ κρείττους καὶ προέχουσαι. αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνεγείρονται, ὅταν διψῇ μὲν ἢ πεινῇ ἢ ῥιγῇ, ἢ τινος ἄλλου τοιούτου δέηται. ἡ ψυχὴ δὲ τὸ ἐντεῦθεν πορίζοι τὰ ἐλλείποντα τῷ σώματι. Πάλιν τοίνυν τὰ μὲν τοῦ σώματός ἐστι παθήματα δι' αὐτὴν, ὥσπερ τὸ ἐρυθριᾶν. διότι ἡ ψυχὴ αἰσχρόν τι ἔκρινε. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς διὰ τὸ σῶμα, ὥσπερ αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λῦπαι διὰ τὴν τοῦ σώματος γένεσιν περὶ τὴν ψυχὴν διαβαίνουσιν. τὰ δὲ ἐπεὶ κοινωνεῖ ἐξ ἴσου, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ φέρεσθαι κατὰ τόπον. τὸ μὲν γὰρ διαμείβειν τόπον ἴδιόν ἐστι σώματος. Τὸ δὲ κινεῖν κατὰ τὴν φορὰν, ψυχῆς ὑπάρχει ἐνέργεια.

μβ. Πότε ἡ ψυχὴ τῷ κυουμένῳ ἑνοῦται σώματι;

Ὁ μὲν τὴν θεολογίαν μέγας Γρηγόριος ἀσαφής ἐστι περὶ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ οὐκ ἂν ῥαδίως αὐτὸν εὕροις ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ προσκείμενον τῶν δοξῶν. ὁ δὲ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νυσσεὺς, καὶ ὁ πολὺς τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν Μάξιμος οὔτε πρεσβυτέραν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, οὔτε μεταγενεστέραν τιθέασιν, ἀλλ' ὁμοῦ τῇ καταβολῇ τοῦ σπέρματος ἐπιτηδείου πρὸς ὑποδοχὴν ψυ-

χῆς

450

pertingunt ad ipſam teſtam usque craſsi corporis. Omnibus autem animæ facultatibus ſuperaddit, eſt facultas imaginatrix, quæ veluti exprimit illas ac conſignat, & præſtantioribus deteriores & deterioribus præſtantiores delineat ac deſcribit. Intelligibiles enim facultates cum effingit, cogitationi illas imprimit, & viciſſim cum efformat cogitationes, imponit eas menti.

40. *Quid eſt Natura?*

Natura eſt facultas non oculorum conſpicienda acie, ſed mente contemplanda, corporibus inſeminata a Deo, motus quietisque principium. Natura quippe eſt quæ corpora naturalia movet, iterumque facit quieſcere. Corpora enim quælibet, ut elementa & quæ ex his compoſita ſunt, licet a Deo motum & quietem habent, tamen proxime a natura moventur. Plura enim ſunt quæ corpus movent, Deus primum, tum mens, deinde anima, denique Natura tanquam Dei inſtrumentum. Hominem etenim & brutas animantes anima & natura movet. Corpora tum ſimplicia tum compoſita a ſola moventur natura, quæ iterum quoque motum eorundem ſiſtit.

41. *Quomodo diſtinguuntur communes operationes Animæ & Corporis?*

Operationum aliæ principium habent ab anima, ut potiores & præſtantiores: aliæ a corpore excitantur, quando ſitit, vel eſurit aut friget, aut alia ejusmodi re indiget, unde anima ipſi deſiderata ſuppeditat. Viciſſim corpus paſſiones ſentit animæ cauſa, ut erubeſcit, quando anima aliquid turpe judicavit. Anima itidem afficitur propter corpus, itaque voluptates ac dolores ex corporis conditione in animam penetrant. De aliis operationibus ex æquo participant utraque, ut quando de loco in locum homo movetur. Nam mutare locum, corpori proprium eſt, ſed movere & impellere, animæ eſt operatio.

42. *Quando anima naſcenti corpori unitur?*

Magnus Theologus *Gregorius* hac in parte obſcurus eſt, nec facile eum deprehendas huic vel illi opinioni adhærere. At enim divinus *Gregorius Nyſſenus*, & *Maximus* inſignis ille Confeſſor ac Philoſophus animam nec antiquiorem corpore, nec poſt genitam ſtatuunt, ſed ſimul cum dejectione ſeminis ad animam ſuſcipiendam apti, eandem ſubſiſtere affirmant. Ethnicorum autem eximii poſt perfectum

χῆς τυγχάνοντος, ταύτην ὑφιςάνουσι. τῶν δὲ ἑλλήνων οἱ πρόκριτοι, μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ φυσικοῦ ὀργάνου καὶ τὴν ἀποκύησιν τούτου, ἐνσπείρουσι ταύτην τῷ σώματι, πλὴν ὅτε μὲν ἔσωθεν ἢ καταρριζωμένον τὸ ἔμβρυον, τὴν φυσικὴν ψυχὴν τούτῳ διδόασι, ἐξελθόντι δὲ τὴν λογικὴν, καὶ προϊόντι τὴν νοεράν.

μγ. Πῶς ἑνοῦται τῷ σώματι ἡ ψυχή;

Εἰσκρίνεται τῷ σώματι ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου πάντα ἀθρόως ἐμπίμπλησι τοῦ φωτός. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἀθρόως ἐξάπτει τὸ σῶμα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω ἐπιτηδείως ἔχον πρὸς τὴν ἕνωσιν ταύτης. ὥσπερ οὖν αἱ νευραὶ αἱ συνημοσμέναι καὶ εἰ πόρρω τύχοιεν οὖσαι, συγκινοῦνται· καὶ ὁ καλυμμένος φθὰς δέχεται τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν τοῦ μεταξὺ ἀέρος μὴ πυρουμένου, οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα ἀθρόως ἐλλάμπεται ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ οὐ δεῖ τῆς ἀμερίστου ζωῆς καὶ δυνάμεως διῃρημένας ἐπινοεῖν τὰς ἐλλάμψεις, ἢ τὰς μετοχάς. ἀπεικαστέον δὲ αὐτὴν τῇ τοῦ ὄντος μετοχῇ εἰς τὸ γινόμενον, ὥσπερ γὰρ τὸ ὂν ἀχρόνως τῷ γινομένῳ πάρεστιν, οὕτως καὶ αὐτὴ ἀχρόνως πάρεστι τῷ σώματι.

μδ. Περὶ ἀλόγου ψυχῆς.

Ἐν τέσσαρσι τούτοις παρ᾽ ἕλλησιν οἱ φιλοσοφήσαντες τὴν ἄλογον ψυχὴν ἀφορίζουσιν, ἐν τῇ ὀρεκτικῇ, καθ᾽ ἣν ἡδονῆς καὶ λύπης μετέχομεν. ἐν τῇ δοξαστικῇ, ἥτις τοὺς μέσους λόγους καὶ μεταξὺ τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν καὶ τῶν ἀΰλων καὶ καθαρῶν λόγων ἀφώρισται· ἐν τῇ αἰσθητικῇ, ἥτις πρὸς τὰ ἐκτὸς εἴδη ὡμοίωται, καὶ προαισθάνεται τὰ ἔξωθεν σωτήρια καὶ ὀλέθρια. ἐν τῇ φυσικῇ, ἥτις ἐστι κυρίως γενεσιουργὸς, καὶ συμπλέκεται προσεχῶς τοῖς σώμασι, γεννᾶται αὐτὰ καὶ αὔξει καὶ διοικεῖ καὶ κατευθύνει. ἐκ τούτων δὴ τῶν τεσσάρων τὴν ἄλογον ψυχὴν ἔνιοι τῶν φιλοσόφων οὐσιώσαντες ἐγκεντρίζουσιν οἷον τῇ λογικῇ ψυχῇ, καὶ τῷ σώματι συνεισάγουσι. τὴν δὲ ἄλογον οἰκονομεῖν τὰ σώματα ἐπιτρέπουσιν.

με. Τίς ἡ βούλησις καὶ τίς ὁ πρακτικὸς λογισμός.

Ἡ βούλησις περὶ τὸ λογιστικὸν μόριον ἐστὶ τῆς ψυχῆς. κινεῖ μὲν γὰρ τὴν ὄρεξιν πρὸς τὸ ἐφετὸν, ἐπεὶ δὲ τούτου οὐκ ἄνευ λογισμοῦ προαιρούμεθα, ἢ κατ᾽ αὐτὸ ἐνέργεια βουλευτικὴ ὁρμὴ ὠνομάσθη, ἑτέρα οὖσα τοῦ λογισμοῦ. πρακτικὸς δὲ ἐστὶ λογισμὸς, ἡ μετὰ τὴν ὄρεξιν τοῦ ἐφετοῦ μετὰ λογισμοῦ πρᾶξις

τε

Digitized by Google

fectum naturale inſtrumentum ſive corpus prognatumq́, animam illi ajunt ingenerari. Et quamdiu uteri quidem adhuc radicibus embryo adfixus hæret, naturalem illi animam tribuunt, egredienti autem rationalem, & procedente tempore intelligentem.

43. *Quomodo Anima unitur Corpori?*

Inſinuat ſe corpori anima ſicut ſol oriens momento omnia luce complet: nam ſic & anima corpus ſtatim accendit ad vitam & vivificat, quo ipſo & illud indiget, ut cum ea uniri poſſit. Sicut porro nervi, longius etiam ſi abſunt, una moventur, & ſicut Naphtha quam vocant tranſilientis ignis vim concipit, medio aere non inflammato, ſic & corpus ab anima totum ſtatim illuminatur, neque oportet indiviſibilis vitæ & facultatis diviſas illuminationes vel participationes comminiſci. Conferri autem hæc poteſt cum participatione * entis quæ in re fluxa obſervatur. Quemadmodum rei fluxæ enim ens adeſt ſine tempore, ſic & anima ſine tempore adeſt corpori.

44. *De anima irrationabili,*

Quatuor hiſce Græcorum Philoſophi animam irrationabilem definiunt, *appetitu*, quo voluptatis ſumus ac doloris participes, *opinione* quæ medias deſignat rationes inter ſpecies ſenſiles, & puras atque a materia abſtractas rationes: *ſentiendi facultate*, quæ externis ſpeciebus aſſimilatur, ac præſentit externa, ſalutariane ſint an exitioſa: *natura* denique, quæ proprie eſt cauſa generationis & proxime corporibus adhæret, generatque illa & facit ut creſcant, gubernatq́ ac dirigit. Hiſce quatuor rebus nonnulli Philoſophorum eſſentiam animæ irrationabilis conſiſtere ſtatuunt, ac veluti inſititiam eſſe rationali animæ corporique ſimul inductam: huic quoque irrationabili animæ injungunt munus adminiſtrandi corporis.

45. *Quid voluntas & ratiocinium practicum?*

Voluntas ad ratiocinatoriam animæ partem pertinet, movet enim appetitum in rem deſiderabilem, quamquia non ſine ratiocinio deligimus, hæc actio impetus voluntatis appellatur, qui a ratiocinio ipſo eſt diverſus. Eſt autem ratiocinium practicum, poſt appetitum

rei

* Intellige ut ſupra τὸ ὄντως ὄν, ens æternum ac ſtabile: cui opponitur τὸ γινόμενον quod fit & naſcitur, ac mutationibus eſt obnoxium atque adeo Platoni negatur eſſe verum ens.

Digitized by Google

τε καὶ ἐνέργεια. τοῦτο δέ σοι ἔστω, ὅτι ψυχῆς ἀπολυθείσης σώματος καὶ ἔτι παρούσης ἐν τῷ σώματι οὐχ' αὐτός ἐστι λογισμός. ἐπεὶ δὲ πᾶσι τοῖς κρείττοσιν ἀφομοιοῦται ἡ ψυχὴ, Θεῷ, ἀρχαγγέλοις, ἀγγέλοις καὶ ταῖς λοιπαῖς δυνάμεσι, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ μὲν θεῖα, τὰ δὲ ἀνθρώπινα, τὰ δὲ ἐναντία, ἵνα μὴ τὰ ὀνόματα λέγω, μεταλαμβάνει γὰρ τὰς ἐνεργείας, πρὸς ἃ λαμβάνει καὶ τὴν ὁμοίωσιν.

μς. Περὶ προαιρέσεως καὶ προσοχῆς.

Μέσαι δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς προσοχὴ καὶ προαίρεσις. ἀλλ' ἡ μὲν προαίρεσις ἡγεῖται τῶν πράξεων, ἔχει δὲ καὶ λόγον ἐν ᾧ κρίνει τὰ καλά. καὶ ὄρεξιν τὴν ἐφιεμένην τῶν οἰκείων καὶ ἀγαθῶν, καὶ τὴν ἀναπληροῦσαν ἀεὶ τὰ ἐλλείποντα. ἀμφοτέρων οὖν τοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρέξεως συνίσταται ἡ προαίρεσις. προσοχὴ δὲ ἐστὶ καθ' ἣν προσέχομεν τοῖς ἔργοις οἷς πράττομεν, καὶ τοῖς λόγοις οἷς λέγομεν, αὕτη γάρ ποτε μὲν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ἀνασκοπεῖται τίνα τέ ἐστι καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα. ποτὲ δὲ αὖ τὸ ζῶον θεωρεῖ τί πράττει καὶ τί παραβαίνει, καὶ τί ἐλλείπει. μέσα δέ εἰσὶ καὶ τὰ τῶν μαθημάτων ἀσκήματα, καὶ τὰ τῶν καθαρτικῶν ἀρετῶν ἐπιτηδεύματα. μέσα δὲ λέγονται ὡς μεταξὺ κείμενα τῶν νοερῶν λόγων καὶ τῶν δοξαστικῶν.

μζ. Πότερον ἡ ψυχὴ λύεται ἀπὸ τοῦ σώματος, ἢ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς;

Ἐπὶ μὲν τοῦ φυσικοῦ θανάτου, τὸ σῶμα λύεται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἐπὶ δὲ τοῦ νοητοῦ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ σώματος. ἡ μὲν γὰρ φύσις ἔδησε τὸ σῶμα ἐν τῇ ψυχῇ. εἰ μὲν γὰρ κατείχετο τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, οὐ διελέλυτο ἄν. ὅθεν ἐν τῷ θανάτῳ λύεται τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς. ἡ δὲ ψυχὴ ἔδησεν ἑαυτὴν τῷ σώματι διὰ τῶν παθῶν. ἡ οὖν ψυχὴ ἑαυτὴν λύει ἀπὸ τοῦ σώματος. καὶ ἡ μὲν ψυχὴ μέση ἐστὶ τῆς ἀμερίστου καὶ τῆς μεριστῆς οὐσίας. οὔτε γὰρ καθαρῶς ἐστιν ἀμέριστος ὁ νοῦς, οὔτε πάντη ἀμερὴς, τὸ σῶμα δὲ πάντη μεριστόν. καὶ αἱ ποιότητες καὶ τὰ ἔνυλα εἴδη περὶ τὸ σῶμα μεριστὰ, καὶ πάντα μὲν ἐν πᾶσιν. ἀλλ' ὁ μὲν νοῦς νοερῶς ἔχει πάντα, ἡ δὲ ψυχὴ λογικῶς. τὸ δὲ φυτὸν σπερματικῶς, τὸ δὲ σῶμα τὰ εἴδωλα ἔχει τῶν ὄντων, ὁ δὲ Θεὸς ἀνεννοήτως καὶ ὑπερουσίως.

μη. Περὶ ἀρετῶν.

Τρεῖς τάξεις εἰσὶ τῶν ἀρετῶν. αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν κοσμοῦσι τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν τοῦ σώματος ψυχὴν, αἱ δὲ καθαίρουσι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ

452

rei deſiderabilis cum ratione ſuſcepta actio & operatio. Noris porro animæ corpore ſolutæ & corpori adhuc conjunctæ non unum idemque eſſe ratiocinium. Quibusvis enim præſtantioribus anima ſe aſſimilat, Deo, Archangelis, Angelis & cæteris Poteſtatibus, unde & opera ejus jam divina, jam humana, jam contraria, ut nominibus abſtineam. Quibus enim aſſimilat ſe, illorum & opera adſciſcit atque imitatur.

46. *De electione & attentione.*

Mediæ ſunt animi facultates attentio & electio, ſed electio actiones dirigit, utiturque ratione qua quid pulchrum ſit judicat, & appetitu deſiderante ea quæ congruentia ſibi ſunt & bona, quæ vero deficiunt, ſemper ſtudente ſupplere. Utroque igitur electio conſtat, ratione & appetitu. Attentio autem eſt qua attendimus ad actiones quas ſuſcipimus, & ad verba quæ loquimur. Hæc quandoque animi mores ſpeculatur, quales ſint & quomodo inter ſe congruant: jam animale conſiderat, & quid illud agat, ubive peccet vel aliquid omittat. Cæterum medii generis etiam ſunt Mathematicæ exercitationes, & purgatoriarum virtutum ſtudium, dicunturque medii generis, quia media hæc poſita ſunt inter intelligibiles & opinabiles rationes.

47. *Utrum corpus anima, an anima corpore ſolvatur?*

Naturali morte corpus ab anima, ſed morte intelligibili anima ſolvitur à corpore. Natura enim corpus animæ alligavit. Jam ſi corpus ab anima teneretur, non ſolveretur. Solvitur itaque in morte ab anima corpus. At enim anima ſe alligavit corpori per affectus, anima igitur etiam ſeipſam à corpore ſolvit ac liberat. Et anima quidem media eſt inter eſſentiam impartibilem partibilemque, neque enim mens pure impartibilis, neque partium omnino expers eſt, corpus autem omnino eſt partibile. Et qualitates ſpeciesque materiales in corpore partibiles ſunt quævis in quibuslibet. Sed mens quæcunque habet, habet intelligibili, anima rationabili ratione, planta vero ſeminaliter. Corpus entium umbram imaginemque refert, DEUS vero ſupra omnem intellectum & eſſentiam eſt conſtitutus.

48. *De Virtutibus.*

Tres ſunt ordines Virtutum. Aliæ exornant hominem ſive animam corpori junctam. Aliæ purgant animam à corpore, & in ſeipſam

Digitized by Google

ἐπιστρέφουσι πρὸς ἑαυτήν, αἵτινες καὶ καθαρτικαὶ καλοῦνται. αἱ δὲ τελείως καθαρθεῖσαι τὴν ψυχήν, ἀπασχολοῦσιν εἰς θεωρίαν τῶν νοητῶν, οἵτινες θεωρητικαὶ καὶ νοεραὶ ὀνομάζονται. Καὶ ἄλλη μὲν ἀρετὴ θεοῦ, ἄλλη δὲ ἀγγέλου, ἄλλη δὲ ἀνθρώπου. ὡς γὰρ αἱ οὐσίαι αὐτῶν διάφοροι, οὕτω καὶ αἱ ἀρεταί. Καὶ ψυχὴ μὲν κυρίως ἡ λογική ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν ψυχήν, νοῦς. τὸ δὲ μετὰ τὴν λογικὴν ψυχήν, ἄλογος ψυχή, καὶ εἴδωλον ψυχῆς. πάσαις δὲ ταῖς τῶν ἀγγέλων τάξεσιν, ἡ ἀρετὴ συμπρόεισιν, ἄνωθεν ἀπὸ τῶν σεραφεὶμ ἀρχομένη. ὁ γὰρ Θεὸς καὶ ἐπέκεινα ἀρετῆς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης τελειότητος.

μθ. Περὶ ἀρετῶν.

Ἓξ εἰσὶν οἱ τῶν ἀρετῶν βαθμοί. ἔστι γὰρ ἡ μέν τις φυσικὴ ἀρετή, ἥτις καὶ ἐν θηρίοις εὑρίσκεται. ἡ δὲ ἠθική, ἣν ἔνιοι καὶ τῶν ἀπαιδεύτων ἔχουσιν. ἡ δὲ πολιτικὴ ἡ μετὰ λόγου καὶ φρονήσεως κατορθουμένη. ἡ δὲ καθαρτική, ἡ καθαίρουσα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ παντὸς πάθους. ἡ δὲ θεωρητικὴ ἡ θεωροῦσα τὸν νοῦν. ἡ δὲ θεουργικὴ ἡ τὸ θειότατον ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἀνεγείρουσα καὶ αὐτῷ ἑνίζουσα τῷ θεῷ, καὶ τὴν θείαν ἐνεργοῦσα μανίαν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐπέκεινα τούτων ἕτεραι ἀρεταί, αἱ μὲν οἱονεὶ παραδείγματα τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, αἱ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν, αἵτινες οὐ συμβεβηκότα εἰσὶν ὥσπερ ἐπισυμβεβήκασιν ἡμῖν αἱ λοιπαὶ ἀρεταί, ἀλλ' οὐσίαι νοεραὶ καὶ ὑπερούσιοι.

ν. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Τρεῖς εἰσιν αἱ ἀρεταὶ αἱ τελειοῦσαι τὸν ἄνθρωπον, ὁσιότης, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν σπεύδουσα ἡ ἀφοσιοῦσα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν τῷ Θεῷ. δεύτερον δικαιοσύνη ἡ τὴν πρόνοιαν τῶν καταδεεστέρων ποιοῦσα φρόνησις ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν ζωὴν νοερὰν ἀπεργάζεσθαι βουλομένη. Καὶ γὰρ ἑνούμεθα κατὰ τὴν ὁσιότητα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἕν, προνοοῦμεν δὲ τῶν ἐλαττόνων κατὰ τὸ δίκαιον. γνῶσιν δὲ ἄρρητον ἔχομεν κατὰ τὴν φρόνησιν. ἡ μέντοι ἠθικὴ ἀρετὴ ἀπὸ φρονήσεως μὲν πρόεισιν, οὐ μέντοι μετὰ φρονήσεως ἐνεργεῖ, ἀλλὰ τριβῇ χρονίῳ ἐγγίνεται. διήκει δὲ ἡ τῆς ἀρετῆς θειότης διὰ πάντων τῶν ὄντων. ἔστι γὰρ καὶ ὑπερουράνιος ἀρετὴ καὶ οὐράνιος, καὶ ὑπερκόσμιος καὶ ἐγκόσμιος καὶ νοερὰ καὶ ψυχικὴ καὶ ἀγγελικὴ καὶ ἀνθρωπική. ἔστι καὶ πηγὴ ἀρετῶν, ἧς τότε καταλαμβάνομεν, ὅταν τὴν μεριστὴν ἀφέντες νόησιν, τελειωτάτην σύμπασαν ἀρετὴν ἐνεργήσομεν.

να.

reverti docent, vocanturque purgatoriæ. Aliæ perfecte purgatam animam trahunt ad contemplationem intelligibilium, & dicuntur theoreticæ atq; intellectuales. Alia porro virtus eſt Dei, Angeli alia, alia Hominis. Ut enim eſſentiæ ſunt diverſæ, ita etiam virtutes. Atque anima proprie eſt diciturque rationabilis, & quod ſupra animam eſt, mens eſt atque intellectus. Infra animam rationabilem eſt irrationabilis anima, animæq; imago ſive idolum. Angelorum ordinibus quibuscunq; ab Seraphim usque deſcendendo Virtutes ſuæ congruunt. Deus etiam ſupra virtutem & bonum omne atque perfectione omni eſt ſuperior.

49. *De Virtutibus.*

Sex ſunt Virtutum gradus. Nam datur Virtus *Phyſica*, qualis & in beſtiis reperitur. Tum *Ethica*, quæ etiam eſt in hominibus nulla doctrina imbutis. Atque *Politica*, quæ ratione & prudentia utitur ad recte agendum. *Purgatoria*, quæ ab affectibus omnibus hominem liberat. *Theoretica* quæ mentem contemplatur, & *Theurgica* denique, quæ id quod in anima noſtra divinum maxime eſt excitat, & Deo ipſi unit, divinumque in anima furorem & enthuſiasmum movet. Dantur etiam ſupra has aliæ ſublimiores virtutes, quæ ſunt cæterarum iſtarum exempla, quæque omnem ſubſtantiam ſupergrediuntur, neque ſunt accidentia, uti accidit nobis cæteras virtutes adeſſe, verum ſunt intelligibiles & ſuperſubſtantiales eſſentiæ.

50. *De Virtutibus.*

Tres ſunt virtutes quæ hominem perficiunt, *Sanctitas* Deo operari ſtudens, vitamque hominis Numini conſecrans. Altera *Juſtitia*, quæ inferioribus proſpicere ſatagit. Et tertia *Prudentia*, quæ conatur reſpectu noſtri ipſius vitam intelligenter inſtituere. Unimur igitur per ſanctitatem DEO & UNI, per Juſtitiam illis qui inferioris conditionis ſunt providemus, & per prudentiam cognitione non vulgari imbuimur. Aque Ethica virtus quidem a prudentia proficiſcitur, neque tamen per prudentiam operatur, ſed comparatur per uſum longo tempore. Cæterum tam divina eſt natura virtutis, ut per omnia entia pervadat. Datur enim virtus ſupracœleſtis, cœleſtisque, ſupramundialis & mundana, Mentalis & Animæ, Angelica item atque Humana. Datur etiam fons virtutum, quem tunc aſſequemur, quando cognitione partiali miſſa facta, perfectisſimam virtutem actu & opere exprimemus.

Digitized by Google

να. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ἀριστοτέλης μὲν ὁ Φιλόσοφος τέσσαρας γενικὰς ἐξαριθμεῖ ἀρετάς. Φρόνησιν, δικαιοσύνην, ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην. Καὶ τὴν μὲν φρόνησιν τάττει ὑπὸ τὴν διάνοιαν. τὰς δὲ λοιπὰς τρεῖς ὑπὸ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς. καὶ οὔτε τὴν φρόνησιν ἐν τῷ παθητικῷ μέρει κατατάττει, οὔτε τὰς τρεῖς ἀρετὰς ἐν τῇ διανοίᾳ τίθεται. Ὁ δὲ Πλάτων τέσσαρας τάξεις ἀρετῶν ποιεῖται. καὶ τὰς μὲν ὀνομάζει πολιτικάς, ὅσαι κοσμοῦσι τὸν ἐν τῷ βίῳ πολιτευόμενον ἄνθρωπον. τὰς δὲ καθαρτικάς, τὰς δὲ θεωρητικάς. μανικὴ δὲ ἀρετὴ λέγεται ἡ θεοφορουμένη καὶ ἐνθουσιῶσα, καὶ τὴν ψυχὴν περὶ τὸ θεῖον ἀναβακχεύουσα, καὶ οἷον ἐνθεασμοῦ πλήρης καὶ κορυβαντιάσεως γινομένη. ὁ μέν τοι Θεὸς ἀρετῆς ἐστὶ μείζων. οὐ μόνον τῆς ὡς ἕξεως καὶ τῆς αὐτοφυοῦς, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοαρετῆς.

νβ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὅτι οὐκ ἔστι μία καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ ἀριθμὸν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοίωσις, ἀλλὰ διάφορος. ὁμοιούμεθα γὰρ αὐτῷ κατὰ τὰς πολιτικὰς ἀρετάς, ἀλλ' ἀμυδρότερον καὶ σκιωδέστερον. ὁμοιούμεθα τούτῳ καὶ κατὰ τὰς καθαρτικάς, ἀλλ' ἐκτυπότερον. ὁμοιούμεθα δὲ καὶ κατὰ τὰς θεωρητικάς, ἀλλ' ἔτι λαμπρότερον. ὁμοιούμεθα καὶ κατὰ τὰς θεουργικάς, αὕτη γοῦν ἐστιν ἡ τελευτάτη ὁμοίωσις. Τὸ μὲν γὰρ καθαίρεσθαι τὰς ψυχὰς καὶ θεωρεῖν τὰ ὄντα οὐ πάνυ τι ὅμοιον τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος γὰρ ὑπὲρ κάθαρσιν καὶ θεωρίαν ἐστί. τὸ δὲ δύνασθαι θεοποιεῖν ἄνθρωπον καὶ τῆς ὕλης ἐξάγειν, καὶ τῶν παθῶν ἀπαλλάττειν, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὸν θεουργεῖν ἕτερον, τοῦτο ἐστιν ἡ τελειωτάτη ὁμοίωσις. ὁ ἐξάγων, γὰρ φυσὶν ὁ Θεὸς ἐν εὐαγγελίοις, ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται. ὁρᾷς ὅπως ἐν τῇ θεουργίᾳ τὴν ἀληθεστάτην τέθεικεν ἐξομοίωσιν. ἀλλ' ἡμεῖς ἀγαπῶμεν εἰ καὶ κοσμεῖν ἑαυτοὺς διὰ τῶν πολιτικῶν δυνάμεθα ἀρετῶν.

νγ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Πλάτων ὁ φιλόσοφος πρῶτον μὲν διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον εἰς Θεόν, ὡς καὶ ταύτης ἐξομοιοῦν δυναμένης τὸ Θεῖον κατὰ τὸ δυνατόν. ἀπὸ δὲ ταύτης ἀνάγει διὰ τῆς καθαρτικῆς ζωῆς εἰς τὴν θεωρίαν. ἐπειδὴ γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς διττὴν ἔχει τὴν ἐνέργειαν, τὴν καθ' ἣν ἐν θεωρίᾳ τῶν ὅλων

ἐστὶ

Digitized by Google

51. *Adhuc de virtute.*

Ariſtoteles, Philoſophus quatuor generales numerat virtutes: Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem & Temperantiam. Et prudentiam quidem refert ad intellectum, cæteras vero tres ad paſſibilem effectibusque obnoxiam animæ partem. Atque ita nec prudentiam paſſibili parti tribuit, neque cæteras tres virtutes in intellectu collocat. Plato autem quatuor virtutum conſtituit ordines, e quibus alias vocat politicas quæ homini in vita verſanti poſſunt eſſe ornamento: purgatorias alias, aliasque theoreticas. Furori autem proxima virtus à Platone dicitur quæ Deo agitante eſt inſtincta enthuſiasmo, animamq; facit circa divina exardere & bacchari, tanquam plena commotione divina & limphatæ ac fanaticæ inſtar. Deus porro Virtute major eſt, non modo illa quæ eſt habitus, & qualem natura fert hominum, ſed etiam ipſa æterna idea virtutis.

52. *Adhuc de virtute.*

Non una eademque numero eſt ratio qua Deo aſſimilamur, ſed diverſa ac multiplex. Aſſimilamur enim ipſi per virtutes politicas, ſed exilius atque obſcurius: aſſimilamur eidem per purgatorias virtutes, ſed expreſſius aſſimilamur: per virtutes theoreticas etiamnum ſplendidius, aſſimilamur etiam per theurgicas, atque hæc demum perfectiſſima eſt aſſimilatio. Purgare enim animas, & entia contemplari non omnino ſimile aliquid Dei eſt, ipſe enim purgatione & contemplatione eſt ſuperior. At poſſe ex homine facere Deum, & à materia abſtrahere, affectuumq; reddere expertem, ut poſſit & ipſe alios Numine implere, hæc perfectiſſima eſt cum illo ſimilitudo. Ait enim Deus * in Evangeliis: *qui eduxerit dignum ex indigno, quaſi os meum erit.* Vides quomodo Theurgia ſive virtus alios Numine implendi veriſſimam ponit cum Deo ſimilitudinem. Cæterum nobis egregii videmur, ſi modo politicis nos exornare virtutibus poſſimus.

53. *Adhuc de virtute.*

Philoſophus Plato primum per politicam virtutem hominem adducit ad Deum, quod & illa quodammodo poſſit divinam ſimilitudinem referre: ab hac per purgativam vitam perducit ad contemplationem. Siquidem duplex, ut ait ille, actus in Deo eſt, unus quatenus in contem-

* Jeremiæ XV. 19. Καὶ ἐξαγάγῃς τίμιον (ἄξιον καὶ τίμιον Conſtitut. Apoſtol. II. 56. ἀπὸ ἀναξίου, ὡς τὸ ςόμα μου ἔσῃ.

ἐστὶ, πρὸ πάσης κτίσεως τοὺς λόγους αὐτῶν ἐπιστάμενος, τὴν δὲ, καθ' ἣν τῶν χειρόνων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν. διὰ ταῦτα καὶ ὁ ἄνθρωπος μιμούμενος τὸν Θεὸν, ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς ἀρεταῖς, ἐπιστρέφεται πρὸς τὰ τῇδε, καὶ κοσμεῖ τοὺς καταδεεστέρους ταῖς μετριοπάθειαν φερούσαις ἀρεταῖς. Ἐν δὲ τῷ θεωρεῖν ἀναβὰς, ὁρᾷ τοὺς λόγους ἁπάντων τοὺς φυσικοὺς, τοὺς ψυχικοὺς, τοὺς νοεροὺς, τοὺς ὑπερφυεῖς, καὶ γίνεται ὄργανον τοῦ Θεοῦ, ὁμοῦ τε πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν, καὶ τῶν τῇδε ποιούμενος πρόνοιαν. πλὴν ἄλλως ἐνεργεῖ τὰς τοιαύτας ἀρετὰς ἐν σώματι οὖσα ψυχὴ, ἄλλως δὲ ἀπαλλαγεῖσα τοῦ σώματος.

κδ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ἡ μὲν οὐσία καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦ νοῦ πᾶσιν ἐφήκει καὶ τοῦ ὄντος, ἡ δὲ διὰ τῶν ἀρετῶν τελειότης, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ παραγίνεται. ὥσπερ γὰρ ἐκ τοῦ πρώτως ὄντος τὸ ὂν, οὕτως ἐκ τοῦ πρώτως ἀγαθοῦ τὸ ἀγαθόν. μᾶλλον δὲ καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόοδον, ἡ γὰρ οὐσία πᾶσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρόεισιν. ἡ δὲ τελειότης κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφήν. οὐ δύναται γὰρ τελειωθῆναι κατ' ἀρετὴν ἄνθρωπος, εἰ μὴ τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνεργοίη. ὥσπερ γὰρ ὡς πρὸς παράδειγμα ζωγραφῶν οὐκ ἂν ἄλλως τὴν προκειμένην ἀρχετυπίαν λάβοιεν τῷ μιμήματι, εἰ μὴ συνεχῶς πρὸς αὐτὴν ἐπιστρέφοι, οὕτω καὶ ὁ τὴν ἀρετὴν ἐν ἑαυτῷ σκιαγραφῶν ἢ καὶ περιχρωννὺς, οὐκ ἂν ἄλλως δυνηθείη ἐξομοιωθῆναι Θεῷ, εἰ μὴ πρὸς ἐκεῖνον διηνεκῶς ἐπιστρέφει, καὶ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου, καὶ τῆς τοῦ παραδείγματος θεωρίας, ἐν ἑαυτῷ ἐξακριβώσεται τὸ πρωτότυπον.

κε. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὁ μὲν ἔχων τὴν θεουργικὴν ἀρετὴν θεοπάτωρ κατονομάζεται, ἐπειδὴ γὰρ θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους οὗτος ἐργάζεται, διὰ ταῦτα θεοπάτωρ καλεῖται. ὁ δὲ ἔχων τὴν θεωρητικὴν ἀρετὴν, θεῖος ὀνομάζεται. ὁ δὲ ἔχων τὴν καθαρτικὴν, δαιμόνιος, ὁ δὲ ἔχων τὴν πολιτικὴν, σπουδαῖος. Θεοπάτωρ δὲ καλεῖται ὁ θεουργὸς, καὶ διὰ τὸ τῆς ψυχῆς εἶναι πατὴρ, ὃν Θεὸν καλοῦμεν διὰ τὴν θεωρητικὴν ἀρετήν. Δεῖ οὖν τὸν ἀναγόμενον εἰς Θεοῦ ἐξομοίωσιν πρῶτα μὲν σπουδαῖον γενέσθαι, εἶτα δαιμόνιον, εἶτα θεῖον, καὶ τέλος θεοπάτορα. ὁ μὲν οὖν δαιμόνιος καὶ ὁ σπουδαῖος μεταβληθείη ἂν καὶ εἰς κακίαν ποτέ. ἴσως δὲ καὶ ὁ θεῖος, ἤτοι ὁ θεωρητικός. ὁ δὲ θεουργὸς ἤτοι ὁ θεοπάτωρ ὁ τῆς θείας ὅλως ἐκστάσεως γεγονὼς, οὐκ ἂν ποτε μεταθείη πρὸς τὸ ἐναντίον εἶδος τῆς ἀρετῆς, ἔξω ἑαυτοῦ ὢν, καὶ Θεὸς ἀτεχνῶς γεγονώς.

Digitized by Google

455

templatione univerſas ante omnem rem creatam rationes omnium novit ac perſpectas habet, & alter quo proſpicit inferioribus. Propterea & homo Deum imitatus politicis virtutibus res hujus vitæ curat, atque per virtutes affectuum moderatrices opem fert inferioribus: Contemplatione autem aſcendens omnium rationes perſpicit ſive naturales, ſive animarum, ſive mentales ac ſupernaturales, atque fit inſtrumentum Dei, ad quem ſimul aciem dirigit. Et rebus hujus vitæ proſpiciens anima, aliter tamen virtutem hujusmodi exercet dum in corpore eſt, aliterque quando eſt corporis vinculis ſoluta.

54. *Adhuc de Virtutibus.*

Eſſentia, & ipſum hoc quod ſint, a Mente omnibus datum eſt, & ab ente: ſed virtutum perfectio a Deo proficiſcitur. Sicut enim ex principali Ente ens, ſic ex principali bono eſt bonum. Vel potius & eſſentia & virtus ex Deo ſunt, ſed eſſentia ratione originis (eſſentia enim omnibus a Deo profluxit) perfectio autem in virtute, reſpectu converſionis ad Deum. Neque enim perfici virtute homo poterit, niſi ad Deum convertere ſe inſtituat. Siquidem & pictor exemplum expreſſurus nunquam imitatione archetypi aſſequitur, niſi ad illud aſſidue ſe converterit. Sic qui virtutem in ſe ipſo voluerit adumbrare, aut coloribus veluti deſcribere, non aliter Deo aſſimilari poterit, quam ſi ad eum continenter ſe convertat, & ſcientifica ratione contemplationeque exempli in ſeipſo accurate meditetur prototypum.

55. *Adhuc De Virtutibus.*

Theurgicam virtutem qui habet *Pater divinus* appellatur, quoniam enim ex hominibus facit Deos, illo venit nomine. Qui contemplatoria pollet virtute, hunc *divinum* vocant, uti *dæmonium* qui purgatoria, ſed qui politica eſt præditus, homo *probus* dicitur. Theurgo tribuitur patris divini nomen, quoniam veluti generat animam ejusmodi quam contemplatoriæ virtutis cauſa Deum appellamus. Oportet igitur qui per aſſimilationem ad Deum adduci velit, primum hominem probum fieri, deinde dæmonium, tum divinum Patrem. Ac contingere poteſt aliquando, ut dæmonius & probus homo ad malitiam & vitium deflectat, Forte & divinus ſive Theoreticæ virtutis compos. At Theurgus ſive pater divinus & totus extra ſe in Deo poſitus, nunquam poteſt ad contrariam virtuti ſpeciem dilabi, cum totus extra ſe & Deus quodammodo factus ſit.

56. *Ad*

Digitized by Google

νϛ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Τρία ταῦτα εἰσὶν ἐν ταῖς ψυχαῖς, δύναμις, πάθος, ἕξις. καὶ πάθος μὲν ἐστιν, ἐπιθυμία, ὀργὴ, φόβος, φθόνος, θάρσος, χαρὰ, φιλία, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος. Δύναμις δὲ ἐστὶ καθ' ἣν παθητικοὶ τούτων γινόμεθα, οἷον καθ' ἣν δυνατοὶ ὀργισθῆναι ἢ λυπηθῆναι ἢ ἐλεῆσαι. Ἕξις δὲ καθ' ἣν πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν καλῶς ἢ κακῶς. οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν. ὁμοίως δὲ πρὸς τὰ ἄλλα. αἱ οὖν ἀρεταὶ οὔτε πάθη εἰσὶν, οὔτε δυνάμεις, ἀλλ' ἕξεις. οὐ γὰρ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι. Κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, λεγόμεθα σπουδαῖοι καὶ φαῦλοι. Καὶ φοβούμεθα μὲν ἢ ὀργιζόμεθα ἀπροαιρέτως, αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. Καὶ κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως.

νζ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὅτι ἡ μὲν ἀνδρεία μεσότης ἐστὶν, ὡς μὲν ὑπερβολῆς τοῦ θράσους, ὡς δὲ ἐλλείψεως τῆς δειλίας. Καὶ ἔστι περὶ φόβους καὶ θάρρη. τῆς δὲ σωφροσύνης, ὑπερβολὴ μὲν ἡ ἀκολασία, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀναισθησία, λεγέσθω γὰρ οὕτως. Περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἡ ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀσωτία, ἤτοι ἀφειδία τῆς χρήσεως, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθερία ἤτοι φειδωλία. Περὶ δὲ χρημάτων, μεσότης μὲν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀπειροκαλία, ἔλλειψις δὲ ἡ μικροπρέπεια. περὶ δὲ ὄρεξιν τιμῆς, ὁ μὲν ὑπερβάλλων τοῖς ὀρέξεσι, φιλότιμος, ὁ δὲ ἐλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ δὲ μέσος, ἀνώνυμος. πολλὰ γάρ εἰσι πράγματα ὄνομα κύριον μήπω ἐσχηκότα.

νη. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Περὶ τὴν πραότητα μεσότητα οὖσαν, ἡ μὲν ὑπερβάλλουσα κακία, ὀργιλότης, ἡ δὲ ἐλλείπουσα ἀοργησία. περὶ δὲ τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος ἀληθὴς, καὶ ἡ μεσότης ἀλήθεια λεγέσθω, ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἀλαζονία. καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀλαζὼν, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον εἰρωνία. καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν εἴρων. ἐπεὶ δὲ δύο ἡδύτητες εἰσὶν, ἡ μὲν ἐν παιδιᾷ, ἡ δὲ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν, φίλος καὶ ἡ μεσότης φιλία. ὁ δὲ ὑπερβάλλωω, κόλαξ. ὁ δὲ ἐλλείπων δύσερίς τις καὶ δύσκολος. τῆς δὲ ἐν παιδιᾷ ἡδύτητος ἡ μὲν μεσότης, εὐτραπελία, ἡ δὲ ὑπερβολὴ, βωμολοχία, ἡ δὲ ἔλλειψις ἀγροικία. καὶ ὁ μὲν αἰδήμων μέσος ὁ δὲ ὑπερβάλλων ἀναίσχυντος. ὁ δὲ ἐλλείπων, καταπλὴξ ὁ πάντα αἰδούμενος

νθ.

456

56. *Adhuc de virtutibus.*

Tria hæc animabus inſunt, facultas, paſſio, habitus. Paſſiones quidem ſunt cupiditas, ira, metus, invidia, confidentia, gaudium, amor, odium, deſiderium, æmulatio, miſericordia. Facultas vero eſt qua paſſiones iſtas ſentire poſſumus, iraſci vel dolore vel miſereri. Habitus denique, quo bene vel male nos ad paſſiones gerimus, ut in ira ſi vehementius vel remiſſius juſto iraſcimur, male agimus, atque ita in cæteris. Virtutes itaque nec paſſiones ſunt nec facultates, ſed habitus, non enim à paſſionibus dicimur boni vel pravi, ſed à virtutibus ac vitiis ita nuncupamur. Ac timemur quidem vel iraſcimur ſine propoſito, at virtutes ex propoſito ſunt, aut non ſine propoſito. A paſſionibus etiam moveri dicimur: A vitiis autem vel virtutibus non dicimur moveri, ſed hoc vel alio modo comparati eſſe.

57. *Adhuc de virtutibus.*

Fortitudo eſt mediocritas inter exceſſum audaciæ & defectum à timiditate, verſaturque circa timores ac fiduciam. *Temperantiæ* exceſſus ex luxuria, defectus ſtupor, liceat enim hoc nomine illum appellare. Circa largitionem bonorum & acceptionem mediocritas eſt *Liberalitas*, exceſſus profuſio, ſive prodigalis abuſus, defectus vero illiberalitas ſive nimia parſimonia. In magnis opibus mediocritatem ſectatur *Magnificentia*, exceſſus eſt in nimio ſplendore, defectus ſordes. Circa honores petendos excedit ambitioſus, in defectu peccat honoris contemptor, mediocritas caret nomine, multæ enim res ſunt quæ nomen proprium necdum obtinuerunt.

58. *Adhuc de virtutibus.*

Circa *manſuetudinem* quæ mediocritatem obſervat, exceſſus eſt iracundia, defectus lenitudo iræ expers: Circa verum mediocritatis obſervans eſt verax, & mediocritas dici poteſt *veracitas*, ejus autem ſimulatio per exceſſum eſt gloriatio, & qui illam ſectatur glorioſus: per defectum ironia, quique ea utitur, in oratione diſſimulator. Cumque duo ſvavitatis ſint genera, alterum in jocis, alterum in vita, qui ita ut par eſt in vita jucundum ſe exhibet, amicus dicitur, & mediocritas *amicitia*, qui excidit adulator, qui vero deficit moroſus ac difficilis. Amœnitatis in jocis mediocritas eſt in *urbanitate*, exceſſus in ſcurrilitate, in ruſticitate defectus. Mediocritatem itidem colit *pudens* homo, excedit impudens, deficit pavidus & qui nunquam non pudore commovetur.

νθ. Τίνι διαφέρει ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον;

Ἡ μὲν ἀρχὴ οὐκ ἔχει τι πρότερον ἑαυτῆς, ὥσπερ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος. Τὸ δὲ στοιχεῖον σύνθετον ὂν καὶ συγκείμενον ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, ἀρχὴν ἔχει τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος. ἔστι δὲ ἡ ὕλη πρᾶγμα ἀσώματον, ἄποιον, λόγῳ μόνῳ ἑρμηνευόμενον, αἰσθήσει δὲ μὴ ὑποκείμενον. αὕτη οὖν ἡ ὕλη ὑπὸ μορφῆς τινὸς καὶ σχήματος τυπουμένη, ὅπερ ἐστὶ τὸ εἶδος, σωματοῦται. καὶ πρῶτον μὲν γίνεται στοιχεῖον ἢ αἰθὴρ, ἢ πῦρ ἢ ὕδωρ, ἢ ἀὴρ, ἢ γῆ. ἔπειτα τούτων τῶν στοιχείων συμπλακέντων ἀλλήλοις γίνεται σῶμα σύνθετον, ἢ ἔμψυχον ἢ ἄψυχον. καὶ ἡ μὲν ὕλη καὶ τὸ εἶδος ἀρχοειδέστερα τῶν στοιχείων εἰσὶ τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἄλλων σωμάτων στοιχειωδέστερα, ἀρχὴν δὲ λέγομεν τὴν ὕλην, οὐχ ὅτι οὐκ ἔχει ἄλλο ὑπέρτερον ἑαυτῆς, ἀλλὰ ὅτι τὰ σώματα ὑπ' αὐτὴν ἀνάγεται προσεχῶς.

ξ. Περὶ τῶν ἀρχῶν, τί εἰσίν;

Ἀρχὴ τῶν ὄντων πρώτη μὲν καὶ ὑπεράρχιος ὁ Θεός, μετὰ δὲ Θεὸν πολλαὶ ἀρχαὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων εἰσὶ, Καὶ τῶν μὲν στοιχείων ἀρχαὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος εἴρηνται. τῶν δὲ συνθέτων σωμάτων αὐτὰ καὶ ἁπλᾶ στοιχεῖα. ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι τῶν φιλοσόφων διῃρέθησαν. Καὶ τοῖς μὲν ἔδοξεν ἀρχὴ τὸ πῦρ, διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ καταναλίσκειν πάντα εἰς αὐτό. τοῖς δὲ ὁ ἀὴρ, διὰ τὴν τῶν ζώων ἀναπνοήν. τοῖς δὲ τὸ ὕδωρ διὰ τὴν γόνιμον φύσιν. τισὶ δὲ τούτων καὶ ἡ γῆ ἀρχὴ ἔδοξε, διὰ τὸ πλείω τῶν ζώων ὑπὸ τῆς γῆς γεννᾶσθαι, καὶ εἰς αὐτὴν ἀναλύεσθαι. ἕτεροι δὲ αὐτὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήναντο. Πλάτων δὲ ἀρχὰς εἴρηκε τὸν Θεόν, ὡς πατέρα καὶ ποιητὴν, τὴν ὕλην ὡς δεχομένην τὴν δημιουργίαν, καὶ τὴν ἰδέαν. ἰδέαν δὲ λέγει Πλάτων τὴν πρώτην ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄρρητον ἐκείνην φαντασίαν καὶ ἀνατύπωσιν, καθ' ἣν τὸν κόσμον ἐδημιούργησεν.

ξα. Περὶ ὕλης.

Ὕλη ἐστὶ πρᾶγμα οἷον εἰπεῖν ἄϋλον. αἰσθήσει μὲν ἀθεώρητον, διανοίᾳ δὲ μόνῃ ληπτόν. χεῖρον πάντων τῶν ὄντων, ἄμορφον, ἀνείδεον, ἀδιατύπωτον. οὐσία ἀνούσιος καὶ ὕπαρξις ἀνύπαρκτος. ἐὰν γὰρ ἀνέλῃς τυχὸν ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰς ποσότητας, τὰς σχέσεις. τὰς ἕξεις, τὰς τροπὰς, τὰς κινήσεις, τὰς ἀλλοιώσεις, τὰς μεταβολὰς, πᾶν ἕτερον, ὅ τι οὖν τὸ καταλειπόμενον ὕλη ἐστίν. ἐὰν

γὰρ

Digitized by Google

457

59. *Quomodo differunt principium atque elementum?*

Principium nihil habet ſeipſo prius, ut materia & forma: at elementum compoſitum ac coagmentatum eſt ex materia & forma, principiique loco habet materiam & formam. Eſt autem materia res incorporalis, expers qualitatum, ſola ratione explicanda, ſenſibus autem minime obvia. Huic materiæ ſpecies quædam atque figura tanquam forma ſua inprimitur, atque ita fit corpus, & primo quidem elementum, vel æther, vel ignis, vel aqua, vel aër, vel terra. Deinde coaleſcentibus hiſce elementis fit corpus compoſitum, ſive animatum ſive inanimatum. Ac materia & forma quidem magis rationem principii habent quam elementa, Elementa vero magis quam alia corpora, cæterum materiam principii nomine nuncupamus, non quod nihil habet prius ſupra ſe, ſed quod corpora proxime ſub illa conſtituuntur.

60. *De principiis, quid ſint.*

Principium rerum primum & ſuper omnia principia poſitum eſt Deus, poſt Deum multa rerum naturalium ſunt principia. Ac elementorum principia materiam eſſe ac formam jam dictum eſt. Compoſitorum vero corporum principia ſunt ipſa ſimplicia elementa, de quibus Philoſophi alii in diverſa abierunt. Nam quibusdam ignis viſus eſt eſſe principium, propter efficaciam, & quod omnia in illum conſumuntur. Aliis aër, quoniam illum reſpirant animalia. Aliis aqua propter ſeminalem naturam. Nonnullis horum etiam terra principium viſa eſt, quoniam plura animalia ex illa naſcuntur & in illam iterum reſolvuntur. Cæteri quatuor iſta rerum eſſe principia ſtatuerunt. Plato principia eſſe docuit Deum, tanquam patrem & auctorem: materiam ut quæ creationis opus in ſe recipiat, & Ideam. Vocat autem Ideam primam conceptionem in Deo, & ineffabilem imaginationem atque efformationem, ſecundum quam mundum fecit ac condidit.

61. *De materia.*

Materia eſt res ut ita dicam immaterialis, quæ ſenſu non comprehendi, ſed ſola cogitatione percipi poteſt. Omnium entium poſtremum ſine forma, ſine ſpecie, ſine figura, eſſentia eſſentiæ expers & ſubſtantia ſine ſubſtantia. Si enim abſtrahas à corpore qualitates, relationes, habitus, modos, motus, alterationes, mutationes, aliud quodcunque,

(Pp) 2 quod

Digitized by Google

γὰρ ἀνέλῃς ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὴν θερμότητα καὶ τὴν ξηρότητα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀέρος τὴν θερμότητα καὶ τὴν ὑγρότητα, καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὴν ψυχρότητα καὶ τὴν ὑγρότητα, τὸ ἔσχατον τούτων ὑπολειφθὲν, ὕλη ἐστίν.

ξβ. Περὶ αἰτιῶν.

Αἰτίας ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τέσσαρας δογματίζει. ὁ δὲ Πλάτων ἕξ. ἔστι δὲ αἰτία πρώτη μὲν ἡ ποιητική. ὥσπερ τῆς κλίνης πρῶτον αἴτιον ὁ κλινοποιός, ὡς ποιητὴς ταύτης. ὑλικὸν δὲ αἴτιον τῆς κλίνης τὸ ξύλον, ἄνευ γὰρ ὕλης οὐκ ἂν γένοιτο κλίνη. εἰδικὸν δὲ σχῆμα ταύτης καὶ ἡ ἰδέα. τελικὸν δὲ ἡ ἐν ταύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἀνάπαυσις, διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν τὴν κλίνην ἐξεργαζόμεθα. Ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τὰς τέσσαρας ταύτας αἰτίας οἶδεν. ὁ δὲ Πλάτων ἑτέρας δύο προστίθησι, τὴν ὀργανικὴν, οἷον τὸν πρίονα, ἢ τὸ τέρετρον, δι᾽ ὧν τὴν κλίνην ποιοῦμεν. Καὶ τὸ παραδειγματικὸν, τοῦτο δὲ διττόν ἐστιν, ἢ γὰρ ἔξωθεν ἔκκειται, καὶ πρὸς εἰκόνα πᾶς τεχνίτης ποιεῖ τὸ τεχνιτευόμενον, ἢ δὲ ἐν τῇ διανοίᾳ λαμβάνει τὴν ἀνατύπωσιν.

ξγ. Περὶ σχημάτων.

Σχῆμα ἐστὶ ποιότης τῶν μαθηματικῶν σωμάτων ἀποπεράτωσις, μαθηματικὸν δὲ σῶμα ἐστὶν ἅπαν τὸ ἐσχηματισμένον, οἷον τὸ στρογγύλον, τὸ τρίγωνον, τὸ τετράγωνον, τὸ πεντάγωνον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τὰ τοίνυν τέσσαρα στοιχεῖα περιφερῆ δογματίζουσι. Πλάτων δὲ καὶ περιφερῆ καὶ ἐν διαφόροις πλάττει σχήμασι· τὴν μὲν γὰρ γῆν διὰ τὸ εὐέδραστον καὶ τὸ βεβηκὸς αὐτῆς, κυβοειδῆ λέγει, ἑδραῖος γὰρ καὶ ὁ κύβος. τὸ δὲ πῦρ διὰ τὸ ἄνω φέρεσθαι καὶ εἰς ὀξὺ ἀπολήγειν ἀπὸ πλατείας βάσεως, πυραμοειδὲς τίθησι, καὶ τὰ πολλὰ ἑτέρως σχηματίζει. στρογγύλα δὲ αὖθις ταῦτα τίθεται διότι ὁ οὐρανὸς κυκλοφερόμενος περιτορνεύει τὴν τούτων ἐπιφάνειαν.

ξδ. Περὶ χρωμάτων.

Χρῶμα ἐστὶν ὁρατὴ ποιότης τῆς τῶν σωμάτων ἐπιφανείας. ὁ δέ γε Πλάτων καινόν τινα τρόπον διερμηνεύει περὶ χρωμάτων. λέγει δὲ ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων σωμάτων καὶ ἀπὸ ὁρώντων ὀμμάτων ἀπόρροιαί τινες πέμπονται, αἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ διαστήματος γενόμεναι τὰς ἰδέας τῶν χρωμάτων ποιοῦσιν. οὐ πᾶσι δὲ φασὶν ὁμοίως τὰ αὐτὰ φαίνεσθαι χρώματα, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαφόρους κράσεις τῶν ὁρώντων καὶ ὁρωμένων τὰς χροὰς μεταχρώννυσθαι, τοῖς μὲν γὰρ ἰκτεριῶσιν, ὠχρὰ τὰ ὁρώμενα φαίνεται, τοῖς δὲ τὴν κόρην ξανθὴν ἔχουσι ξανθά. τοῖς

φλέ-

Digitized by Google

458

quod remanſerit materia eſt. Ita ſi ab igne v. g. abſtraxeris calorem & ariditatem, ab aëre calorem & humiditatem, ab aqua frigus & humiditatem, poſtremum quod ſupereſt materia eſt.

62. *De cauſis.*

Cauſas Ariſtoteles quatuor tradit, Plato ſex. Prima eſt cauſa *efficiens*, ut lecti prima cauſa eſt qui eum conficit, ejusque eſt auctor. *Materialis* cauſa lecti eſt lignum, ſine materia enim nullus lectus perfici poteſt. *Formalis* eſt lecti figura & idea. *Finalis* denique, ut homines in illo quietem capiant, ob hanc quippe cauſam lectum fabricamus. Hæ ſunt quatuor cauſæ quas novit Ariſtoteles. Illis duas alias addit Plato, *inſtrumentalem* ut ſerram & terebrum, quorum ope lectum componimus, & *exemplarem* quæ duplex eſt, vel extrinſecus propoſita, ad quam artifex quilibet facit artis ſuæ opus, vel quæ ex mente & cogitatione conformationem accipit.

63. *De figuris.*

Figura eſt qualitas qua mathematicorum corporum ſuperficies deſcribitur. Mathematicum corpus dicitur omne figura certa præditum, ut rotundum, triangulare, quadratum, quinquangulare, ſimilia. Quatuor porro elementa rotundæ figuræ eſſe tradunt. Plato & rotunda facit & diverſas alias figuras illis circumponit. Nam terram ob firmam & ſtabilem ſuam naturam ait referre figuram cubi, ſiquidem & cubus firmus ac ſtabilis eſt. Ignem quoniam ſurſum tendit & in acutum deſinit ex latiore baſi, ponit eſſe præditum figura pyramidali, variaque alia eum in modum diſputat. Sed & rotunda eadem elementa eſſe ſtatuit, quod cœlum circumrotatione ſua ſuperficiem ipſorum veluti detornat, rotundamque efficit.

64. *De coloribus.*

Color eſt qualitas viſibilis in corporum ſuperficie. At Plato novo modo colorum rationem explicat: ait enim ab objectis corporibus & ab oculis videntium effluvia quædam emitti, quæ in medio intervallo conſtituta ſpecies colorum efficiant. Neque vero omnibus colores eodem modo apparere obſervatum eſt, ſed pro diverſis cernentium temperaturis etiam colores rerum, quæ offerunt ſe oculis, diverſi videntur, ut iis qui morbo regio laborant, flava quæ cernunt, apparent, his vero quibus pupilla rubore infecta eſt, rubra, atque iterum albi-

Digitized by Google

φλέγμα περὶ τοὺς ὑμένας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσιν ὑπόλευκα. καὶ ἄλλοις ἄλλως, κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν κράσεων.

ξε. Περὶ μίξεως καὶ κράσεως.

Ἡ μὲν μίξις ἕνωσίς ἐστι σωμάτων κατὰ παράθεσιν, ὡς ἐπὶ ἐλαίου καὶ ὕδατος. οὐ γὰρ δι᾽ ὅλου ταῦτα κίρναται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἄκρας ἐπιφανείας αὐτῶν ἑνοῦται. Ἡ γὰρ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ ἐλαίου μίγνυται τῇ ἄνω ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος. Κρᾶσις δὲ ἐστὶν ὅταν τὰ ἐνυμθυα σώματα δι᾽ ἀλλήλων ἀνακραθῇ, ὡς ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατος. καὶ τὰ μὲν μιγνύμενα σώματα ἐκ μέρους μὲν ἑνοῦται, ἀσύγχυτα δὲ μένει. τὰ δὲ κεραννύμενα δι᾽ ἀλλήλων μὲν διήκει καὶ τέμνει, καὶ τέμνεται καὶ συγκέχυται. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἕνωσις καὶ μίξις ἐστι διὰ τὸ ἀσύγχυτον, καὶ κρᾶσις διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀντιδόσεως. ἔστιν οὖν αὐτῷ πρὸς τὸ πρόσλημμα, καὶ ἡ μίξις καινὴ, καὶ ἡ κρᾶσις παράδοξος.

ξϛ. Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.

Γένεσις λέγεται ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι μεταβολή. Γένεσιν δέ τινες καὶ τὴν κίνησιν ὠνομήκασι, καθό φασιν ὑπὸ γένεσιν εἶναι τὸν κόσμον, τοῦτ᾽ ἔστιν, ὑπὸ κίνησιν. Φθορὰ δὲ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι μεταβολή. Πᾶν οὖν τὸ ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι γενόμενον, καὶ ἀπὸ τοῦ γενέσθαι φθειρόμενον, ὑπὸ γένεσιν ἐστὶ καὶ φθοράν. Κατὰ γοῦν τὸν ἡμέτερον λόγον καὶ τῷ κόσμῳ γένεσις ἔπεται, ἦν γάρ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ ἔσται ὅτε οὐκ ἔσται. αὔξησις μὲν οὖν καὶ ἀλλοίωσις καὶ φορὰ καὶ ἡ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετάβασις κινήσεις εἰσί. Γένεσις δὲ καὶ φθορὰ οὐκ εἰσὶ κινήσεις, ἀθρόως γὰρ τὸ γενόμενον γέγονε, καὶ τὸ φθαρὲν ἔφθαρται.

ξζ. Περὶ σωμάτων.

Σῶμά ἐστι τὸ πλάτος ἔχον καὶ μῆκος καὶ βάθος. καὶ ἔστι μῆκος μὲν λόγου χάριν, τὸ ἀπὸ κεφαλῆς εἰς πόδα. πλάτος δὲ τὸ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς χειρὸς εἰς τὴν ἀριστεράν, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. βάθος δὲ τὸ ἀπὸ τῶν στέρνων ἐπὶ τὰ νῶτα, ἢ τὸ ἔμπαλιν. πᾶν δέ σῶμα ἢ βαρὺ ἢ κοῦφον ἐστί. Καὶ τὸ μὲν βαρὺ κάτω φέρεται, τὸ δὲ κοῦφον ἄνω φέρεται. Τόποι δὲ τῶν σωμάτων τῶν μὲν κούφων, ὁ ἄνω τοῦ παντὸς τόπος. Τῶν δὲ βαρέων ὁ κάτω. καὶ κουφότατον μὲν τὸ πῦρ, ὡς πᾶσιν ἐπιπολάζον. βαρύτατον δὲ γῆ, ὡς πᾶσι ὑποκείμενον. πᾶν δὲ σῶμα, ἐν μὲν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἑστὼς, οὔτε βαρὺ οὔτε κοῦφον, ὅτε δὲ ἀποστῇ τῶν οἰκείων τόπων, καὶ μέλλει πρὸς αὐτοὺς ἀπιέναι, τότε ἢ βαρύτητα ἔχει ἢ κουφότητα.

ξη.

Digitized by Google

cantia illis qui album humorem membranis oculorum ſuffuſum habent, aliiſque pro diverſa temperatura aliter.

65. *De miſtione & permiſtione.*

Miſtio eſt unio corporum per conjunctionem, qualis eſt olei & aquæ. Neque enim tota inter ſe ambo permiſcentur, ſed ſummis modo ſuperficiebus junguntur. Inferior enim olei ſuperficies miſcetur ſive unitur ſuperiori ſuperficiei aquæ. At permiſtio eſt, quando unita corpora tota ſic invicem permiſcentur, ut aqua & vinum. Itaque miſta corpora ex parte quidem uniuntur, inconfuſa tamen manent: permiſta autem penetrant invicem, ſcinduntque ac ſcinduntur, & inter ſe confunduntur. Unio autem Dei cum noſtra natura & miſtio eſt, quia ſine confuſione fit, & eſt permiſtio, propter idiomatum communicationem. Cœterum novum illud, cum aſſumta natura, genus miſtionis eſt, & mira ac ſingularis permiſtio.

66. *De generatione & corruptione.*

Generatio dicitur mutatio à non eſſe ad eſſe: & ſunt qui generationem etiam motum appellant, quo ſenſu mundum generationi hoc eſt motui ajunt eſſe obnoxium. Corruptio contrà eſt mutatio ab eſſe ad non eſſe. Quicquid igitur, cum non eſſet fit, & cum exiſtat corrumpitur, generationi & corruptioni dicitur ſubjacere. Ex noſtra adeo ſententia ad mundum etiam generatio pertinet, erat enim quando non erat, & erit quando non erit. Cæterum augmentatio quidem ac mutatio & agitatio & de loco in locum tranſlatio motus ſunt, generatio autem & corruptio non ſunt motus, continenter enim ac ſimul fit quod fit, & corrumpitur quod corrumpitur.

67. *De corporibus.*

Corpus eſt quod habet latitudinem, longitudinem & profunditatem. Longitudo dicitur verbi gratia à capite ad pedes, latitudo à manu dextra ad ſiniſtram aut viciſſim, profunditas à pectore ad tergum aut vice verſa. Omne corpus grave aut leve eſt. Grave deorſum fertur, leve tendit ſurſum. Loca corporum, levium quidem ſupremus omnium, gravium infimus. Ac leviſſimum eſt ignis, qui fertur ſuper omnia corpora, terra graviſſimum, omnibus ſubjacens. At corpus omne in naturali ſuo conſtitutum loco nec grave nec leve eſt, quando autem à naturali loco abeſt & ad eum tendit, tunc vel gravitate præditum eſt vel levitate.

68. De

ξη. Περὶ ἐλαχίστων.

Ἐλάχιστα φασὶν οἱ φιλόσοφοι σωμάτια τινὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἕτερα σμικρομερέστερα. καὶ ὑποτίθενται ἀμερῆ τινα ἤτοι σμικρομερῆ καὶ ἄογκα, ἤτοι σμικρομεγέθη, ἀρχὰς τῶν ὄντων, ἀρχὰς δὲ οὐ ποιητικὰς ἀλλ᾽ ὑλικάς. λέγεται πάλιν ἐλάχιστον ἑτέρῳ λόγῳ, οἷον ἀριθμητικοὶ λέγουσιν, ἀριθμοὺς διπλασίους καὶ τριπλασίους καὶ ἑτέρους τοιούτους, οἷον διπλασίου λόγου χάριν, ὁ ὀκτὼ τοῦ τέσσαρα, καὶ τῶν δύο ὁ τέσσαρα, καὶ τοῦ ἑνὸς ὁ δύο. τοῦ δὲ δύο πρὸς τὸ ἓν διπλασίου λόγου οὐκ ἔστιν ὑποδεέστερος ἕτερος. ἐλάχιστος οὖν διπλάσιος, ὁ δύο πρὸς τὸ ἕν. καὶ ἐλάχιστος τριπλάσιος, ὁ τρία πρὸς τὸ ἕν. λέγεται ἐλάχιστον καὶ τὸ κατ᾽ εὐτελισμὸν γενόμενον, ἀλλ᾽ ἀκυρωσίως ἐλάχιστον κατὰ φιλοσόφους, τὸ βραχύτατον σωμάτιον ὀνομάζεται.

ξθ. Περὶ διαφορᾶς γνώσεως.

Πρώτη ἐστὶ καὶ ὑψηλοτέρα τῶν γνώσεων ἁπασῶν ἡ τῆς προνοίας, ἥτις ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. ὁ τοίνυν Θεὸς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸν νοῦν ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ κυρίως ἐνυπάρχων, αὐτῷ δὴ τῷ ἑνὶ μόνῳ προνοεῖν λέγεται πάντων. δευτέρα δὲ ἐστὶ γνῶσις ἡ νοερὰ αὐτοῦ τοῦ παντελῶς νοῦ ὁλικῶς τὰ πάντα νοοῦντος. τρίτη μετ᾽ αὐτὴν γνῶσις ἡ τῆς λογικῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἥτις διαιρεῖται εἰς δόξαν καὶ ἐπιστήμην. ἀλλ᾽ ἡ μὲν δόξα τῶν κινουμένων ἐστὶ γνῶσις, ἤτοι τῶν μεταβαλλομένων, ἡ δὲ ἐπιστήμη, τῶν ἀκινήτων, οἷον, ψυχῆς καὶ νοῦ καὶ τῶν τοιούτων. τετάρτη γνῶσις καὶ τελευταία, ἡ τῆς ἀλόγου ψυχῆς, αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία, μερικῶν πραγμάτων ἀντιλαμβανόμεναι.

ο. Πῶς οὐκ ἀεὶ μετέχομεν τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ ἐνεργοῦντος αὐτοῦ;

Οὐ μετέχομεν ἀεὶ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ ἀεὶ ἐνεργεῖ οὗτος, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀνεπιτηδειότητα πρὸς τὴν μέθεξιν. ὥσπερ γὰρ τοῦ ἡλίου τὸ μεσημβρινὸν ἅπαντα καταλαμβάνοντος, οὐ πάντες εἰς αὐτὸν ἐνατενίζειν δύνανται, ἀλλ᾽ οἱ ἐρρωμένον τὸν ὀφθαλμὸν ἔχοντες, οὕτως οὐδὲ τοῦ Θεοῦ πάντες μετέχειν δύνανται, κἂν ἐκεῖνος ὑπὲρ ἥλιον ἀεὶ τὸ νοητὸν φῶς ἐξαπλοῖ, ἀλλὰ μόνοι οἱ τὸ νοερὸν ὄμμα κεκαθαρμένον ἐν τῇ ψυχῇ φέροντες. Κάμνει δὲ πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ καθαρὸς νοῦς πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν θείων αὐγῶν, διότι οὐκ ἔστιν ἐλεύθερος οὐδὲ παντάπασιν ἄϋλος, ἀλλ᾽ ἔνυλος καὶ σωματικός. Ἔσται δὲ, ὅτε μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόλυσιν καὶ τὴν ἐλπιζομένην ἀποκατάστασιν διηνεκῶς ἀτενίσει Θεῷ.

οά.

Digitized by Google

460

68. *De parviſſimis corpuſculis.*

Parviſſima ſive minima Philoſophi vocant corpuſcula quædam quibus nulla alia parviora reperiuntur, ſupponuntque illa eſſe in nullas partes diviſibilia, minutiſſima & mole deſtituta, atque exilia: Principia corporum non efficientia ſed materialia. Dicitur & alio ſenſu parviſſimum ſive minimum apud Arithmeticos, quando de numeris duplicibus vel triplicibus aut aliis ejuſmodi tractant, verbi gratia octo ſunt duplum quaternarii, quatuor binarii, duo unarii. Non datur vero alius numerus duplus infra binarium, minimus igitur duplus eſt binarius reſpectu unitatis, uti ternarius eſt minimus triplus ad eandem unitatem. Dicitur & minimum quod ad tenuitatem redactum eſt, ſed peculiari ratione Philoſophis parviſſimum corpuſculum ita nominatur.

69. *De variis generibus cognitionis.*

Prima & ſublimior cognitionum omnium eſt providentia, quæ eſt actio Dei. Deus ſiquidem ſuper omnia quæ ſunt & ſuper ipſam mentem potentia pollens, & proprie unum exiſtens, hoc ipſo ſolo uno omnibus providet. Altera cognitio eſt intellectualis, quæ mens ſuprema univerſe omnia intelligit. Tertia poſt hanc eſt cognitio in anima noſtra, quæ in opinionem & ſcientiam diſtingyitur. Ex his opinio eſt cognitio rerum mobilium mutabiliumque. Scientia immobilium, ut animæ, mentis atque aliorum ejuſmodi. Quarta & poſtrema cognitio eſt irrationabilis animæ noſtræ ſenſatio & phantaſia, res particulares apprehendens.

70. *Quomodo ſemper operante Deo, non ſemper ejus reddimur participes.*

Quamvis Deus ſemper operatur, illius tamen non ſemper participes reddimur propter noſtram ineptitudinem ad eum recipiendum. Sicut enim Sole per meridiem luce omnia implente non omnes in eum intueri poſſunt, ſed qui firma oculorum acie gaudent, ita nec Dei participes fieri omnes queunt, licet illi quovis ſole ſplendidiorem lucem intelligibilem exerit, ſed tantum ille qui intellectualem mentis oculum purgatum in anima ſua gerunt. Sed & ipſa pura mens ſæpius in percipiendo divino laborat ſplendore, quoniam non omnino libera & immaterialis, ſed materiæ & corpori eſt conjuncta. Erit autem, quando poſt ſolutionem a corpore & ſperatam reſtitutionem, ſine intermiſſione aciem in Deum intentam habebit.

οα΄. Εἰ ἔστι τι ἐν ἀγγέλοις κακόν.

Ὁ μὲν Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς τοῦ Χριστοῦ γενεθλίοις βούλεται μὲν ἀκινήτους εἶναι τοὺς ἀγγέλους πρὸς τὸ κακόν. Εἰδὼς δὲ τὸν διάβολον, ἄγγελον μὲν ὄντα, κακὸν δὲ γεγονότα, δυσκινήτους αὐτοὺς ἀποφαίνεται. οἱ δὲ σοφώτεροι τῶν ἑλλήνων ἐν προθύροις τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀγγέλους ἑστῶτας οἰόμενοι, ἀμετόχους αὐτοὺς τοῦ κακοῦ φασί. τοὺς γὰρ ἀπαγγέλλοντας τὴν θείαν σιγὴν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐκφαίνοντας, πῶς ἂν φασὶν εἶναι κακούς; ἀφομοιοῦσι γὰρ τὸ ἀγγελικὸν φῦλον τῷ Θεῷ ἀφ' οὗ ἐξήρτηται, ἵνα διὰ τῆς ἀκραιφνοῦς ὁμοιότητος ἐκφαίνειν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἰδιότητα δύνηται. ἀγγέλους δὲ τὰς μετὰ Θεὸν πάσας δυνάμεις κατονομάζουσιν.

οβ΄. Εἰ ἐν τόπῳ τὰ ἀσώματα;

Ἐναντία εἰσὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον. εἰ οὖν τὸ σῶμα ἐν τόπῳ, τὸ ἀσώματον οὐκ ἐν τόπῳ. εἰ γὰρ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον, καὶ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον. οἷον εἰ τῷ σώματι τὸ εἶναι ἐν τόπῳ, ἐναντίῳ ὄντι τῷ ἀσωμάτῳ τὸ μὴ ἐν τόπῳ εἶναι. τὰ γὰρ κυρίως ἀσώματα, κρείττονα εἰσὶ τούτου, καὶ τοπικῶς οὐ πάρεισι τοῖς σώμασι, τῇ δὲ σχέσει πάρεισιν αὐτοῖς, οἷον τι λέγω, ἡ ψυχὴ μετὰ ἀπόλυσιν τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, εἰ μὲν καθαρῶς ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπαθῶς, οὐκ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ σῶμα ὃ ἀπολέλοιπεν. εἰ δὲ ἐμπαθῶς, ἀγαπᾷ αὐτὸ καὶ διαλυθέν, καὶ ἡ ἀγάπη σχέσις πρὸς αὐτὸ, καὶ ὑποστάσει μὲν ἡ οὐσία οὐ πάρεστι τὸ ἀσώματον τῷ σώματι, ῥέπει δὲ πρὸς αὐτὸ ὅταν βούληται.

ογ΄. Εἰ καλὸν ἡ ὕλη.

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἐν μὲν τῷ Τιμαίῳ μητέρα καὶ τιθηνὸν τῆς τῶν καλῶν γενέσεως, καὶ συναιτίαν τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας αὐτὴν ἀποφαίνεται. Ἐν δὲ τοῖς τοῦ Ἐλεάτου ξένου λόγοις, αἰτίαν αὐτὴν λέγει τῆς τοῦ παντὸς ἀταξίας. Ἐν δὲ τῷ διαλόγῳ τῷ καλουμένῳ Φιλήβῳ, ἀπὸ Θεοῦ καὶ ταύτην παράγων, ἔνθεον αὐτὴν καὶ ἀγαθὸν διὰ τὴν ἀπὸ Θεοῦ γέννησιν ἀποφαίνεται. Πρόκλος δὲ ὁ φιλόσοφος οὔτε ἀγαθὸν αὐτὴν οἴεται οὔτε κακὸν, ὡς μὲν γὰρ ἔσχατον τῶν ὄντων καὶ πόῤῥω τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ ἀγαθὸν λέγει. ὡς δὲ αἰτίαν δημιουργικὴν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἀναγκαζόμενος τιθέναι, μέσην αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ τιθεὶς ἀναγκαῖον ἐπονομάζει. τὸ γὰρ ἐνδεὲς αὐτῆς τῶν ἀγαθῶν, συντελεῖν λέγει πρὸς τὴν τῶν αἰσθητῶν δημιουργίαν, ὅπερ ἀναγκαῖον ἐστι.

οδ.

Digitized by Google

71. *Numquid in Angelis ſit mali?*

Gregorius Theologus Oratione in CHRISTI nativitatem Angelos ad malum moveri poſſe negat. Non ignorans tamen Diabolum, Angelus cum eſſet, malum factum eſſe, difficulter ſaltem illos moveri poſſe innuit. At ſapientiores Græcorum, Angelos Deo proximos ac veluti in foribus divinitatis conſtitutos arbitrantes, mali participes fieri poſſe inficiantur. Cum enim ſilentii Divini ſint interpretes, bonitatisq; nuncii, quomodo, inquiunt, mali eſſe poſſunt? Angelorum quippe genus asſimilant Deo, a quo dependet, ut per puram ſimilitudinem proprietatem ejus posſit hominibus notam facere. Angelos porro vocant univerſas quæ ſub Deo ſunt poteſtates.

72. *Num incorporalia ſint in loco?*

Corpus & incorporale ſibi opponuntur. Si igitur corpus in loco eſt, incorporale non eſt in loco. Si enim uni oppoſitorum erit unum e contrariis, alteri alterum erit. Itaque ſi corpori quod incorporali contrarium eſt competit eſſe in loco, incorporali competet non eſſe. Nam & quæ proprie incorporalia ſunt, præſtantiora ſunt, quam ut ſint in loco, neque localiter corporibus ſunt præſentia, ſed relatione, uti anima poſt ſolutionem a corpore, ſi pura & affectibus libera diſceſſerit, non habebit relationem ad corpus quod reliquit. Si vero affectum ſervaverit, amat id etiam ſolutum, & amoris relatione verſus illud fertur, & ſubſtantia quidem atque eſſentia corpori incorporale non eſt præſens, affectu tamen quando vult ad illud veluti prorepit.

73. *Num materia ſit bona?*

Plato Philoſophus in Timæo materiam velut matrem & nutricem generationis rerum pulchrarum, cauſamque ſociam creationis mundi prædicat. Sed ubi Eleates hoſpes loquitur, ipſa cauſa eſſe dicitur inordinationis in univerſo. At in Philebo dialogo eam a Deo repetens, divinam & quia a Deo prognata eſt bonam affirmat. Verum *Proclus* Philoſophus neque bonam illam putat neque malam: quatenus enim entium infimum ſit, & a Bono principali longius remotum, haud equidem bonam eſſe: quatenus vero cauſam demiurgicam neceſſario accenſere bonis cogitur, mediam eam inter bonum malumque ponit & appellat necesſitatem. Defectum enim qui in illa eſt bonitatis, conferre ait ad facienda ſenſilia, quod ipſum necesſitatis eſt.

οδ'. Περὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον τῶν ὄντων ἐπιστροφῆς.

Τῶν παρὰ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντων, τὰ μὲν ἔστι μόνον ὄντα, ὡς τὰ ἄψυχα σώματα, τὰ δὲ καὶ ὄντα καὶ ζῶντα, καὶ νοοῦντα, ὡς αἱ ψυχαὶ καὶ οἱ νόες. ἕκαστον οὖν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφ' οὗ παρήχθη κατὰ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν ἐπιστρέφει. τὸ μὲν ζῶον καὶ οὐσιῶδες καὶ γνωστικὸν, ἕκαστον γὰρ ὡς προῆλθεν, οὕτω καὶ ἐπέστραπται. τοῦτο δὲ τὸ φιλοσόφημα καὶ ὁ φιλόσοφος Πρόκλος ἐν τοῖς κεφαλαίοις αὐτοῦ τίθησι καὶ διευκρινεῖ. Καὶ πρὸ τούτου ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος σαφέστερον τοῦτο διακριβοῖ, καὶ ἐστὶν ὁ λόγος τῶν πάνυ σπουδαζομένων, σαφέστατός τε καὶ ἀκριβέστατος ὤν.

οε'. Περὶ χρόνου.

Ὁ χρόνος ἐπινοίας ἀνθρωπίνης ἐστὶ νόημα καὶ ὄνομα. Ἐπειδὴ γὰρ μὲν αἰώνια ἀεὶ ὄντα καὶ ἀκίνητά ἐστι, τὰ δὲ ὑπὸ κίνησιν ῥέοντα καὶ φθειρόμενα, αὐτὸ δὴ τὸ μέτρον τῆς κινήσεως χρόνον ὀνόμασαν οἱ Φιλόσοφοι. οὐδὲ γὰρ αὐθύπαρκτον πρᾶγμα ὁ χρόνος ἐστὶν, οὐδὲ σῶμα φαινόμενον, οὐδὲ ἀσώματός τις ὑπόστασις, ὥσπερ ἡ φύσις καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, ἀλλὰ πρᾶγμα ἐν ἐπινοίᾳ μόνῃ κείμενον. Ἡ τοίνυν ψυχὴ ἑνωθεῖσα τῷ κρείττονι, ἐν τῷ ἑστῶτι αἰῶνι ἐστίν. ἀφειμένη δὲ τοῦ αἰῶνος καὶ περί τι πρᾶγμα τῆς γενέσεως κινηθεῖσα, χώραν τῷ χρόνῳ δίδοσιν, οὐδὲν οὖν ἕτερον ἐστὶν ὁ χρόνος ἢ μέτρον κινήσεως.

ος'. Περὶ κινήσεως.

Δυσκατανόητόν τι πρᾶγμα ἡ κίνησις. ἔστι δὲ εἶδός τι καὶ ἐνέργεια κινουμένου πράγματος, καθ' ὃν χρόνον κινεῖται. οἷον τι λέγω, ἔστι τι πρᾶγμα αὐξανόμενον, καὶ ἄλλο ἀλλοιούμενον, καὶ ἄλλο φερόμενον. καὶ τοῦ μὲν αὐξανομένου κίνησις ἡ αὔξησις, τοῦ δὲ φερομένου ἡ φορὰ, καὶ ὅλως τοῦ γενομένου ἡ γένεσις. Ἔστιν οὖν ἡ κίνησις, οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος, ἀλλὰ τὸ μεταξὺ τούτων. τῆς γὰρ οἰκοδομήσεως οὔτε ἡ ἀρχὴ κίνησις, οὔπω γὰρ κεκίνηται. οὔτε τὸ τέλος, πέπαυται γὰρ τὸ οἰκοδομηθέν. τὸ δὲ ἐν μέσῳ τούτων, οἷον ἡ οἰκοδόμησις, τοῦτο κίνησίς ἐστιν. ὅπερ δὴ καὶ ἐνδελέχειαν Ἀριστοτέλης ὀνόμασεν.

οζ'. Περὶ ἀνάγκης.

Ἀνάγκην ὀνομάζουσιν οἱ Φιλόσοφοι δύναμίν τινα ἀναγκαστικὴν τοῦ ἀποτελέσματος· οἷον τι λέγω, ἡ ἀστρολογία τῶν ἄστρων σχημάτων ἐξήρτηται, καὶ

τῶν

Digitized by Google

74. *De entium reverſione ad Deum.*

Rerum quas Deus cum non eſſent fecit exiſtere, alia ſunt tantummodo entia, ut corpora inanimata, alia entia & viventia quoque & intelligentia, ut animæ ac mentes. Ad Deum igitur a quo profecta ſunt ſingula pro ſuæ ratione ſubſtantiæ iterum convertuntur, ſive animal ſit vivum, ſive ſubſtantia tantummodo, ſive præditum intellectu ac cognitione. Unumquodque enim uti proceſſit ita etiam redit. Hanc philoſophicam poſitionem *Proclus* quoque capitibus ſuis inſeruit diſcuſſitque, & ante eum *Dionyſius Areopagita* dilucidius etiam & accuratius expoſuit, ſingulari enim diligentia perſpicuitate & cura hac de re eſt commentatus.

75. *De tempore.*

Tempus a cogitatione hominum concipitur & nomen accepiti. Cum enim aliæ res ſint æternæ, quæ ſemper exiſtant ſuntque immobiles, aliæ ſub motione conſtitutæ & fluxæ corruptibileſque, menſurationem motionis philoſophi tempus appellarunt. Neque enim res per ſe ſubſiſtens tempus eſt, neque corpus quod ſenſibus percipi poteſt, neque ſubſtantia incorporalis ut natura, anima, mens: ſed aliquid in ſola poſitum cogitatione. Quando igitur anima præſtantiori jungitur, in ævo ſtabili conſtituta eſt, cum autem ævo veluti emiſſa, ad generationis conditionem movetur, locum in ſe facit tempori. Tempus igitur nihil aliud eſt quam menſuratio motionis.

76. *De motu.*

Res difficilis explicatu motus. Eſt enim ratio quædam, & rei quæ movetur, actio eo tempore quo movetur. Uti v. g. eſt aliquid quod creſcit, quod mutatur, quod fertur ſive agitatur. Atque ille quidem motus quo creſcit aliquid, dicitur incrementum, motio rei agitatæ latio ſive agitatio, & univerſæ rei naſcentis, generatio. Motus igitur nec principium eſt nec finis, ſed medium inter utraque. Ut in ædificatione nec principium eſt motio, nondum enim movetur, neque finis, jam enim deſiit ædificari, ſed media in his, ædificatio nempe, motio eſt, quam etiam endelechiam Ariſtoteles nuncupavit.

77. *De neceſſitate.*

Neceſſitatem Philoſophi appellant potentiam coactam ad effectum, uti Aſtrologia omnia refert ad aſtrorum aſpectus, altitudines,

 appa-

Digitized by Google

τῶν ὑψωμάτων, καὶ τῶν φάσεων, καὶ τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ τῶν ἄλλων. ὅταν οὖν συνδράμῃ πάντα πρὸς τὸ γενέσθαι, καὶ μηδέν τι ᾖ ἀντιπίπτον ἢ ἀντικείμενον, ἀνάγκην τοῦτο εἰρήκασιν, ὡς ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀμετάθετον. τὸ δὲ ἐν μερικοῖς σημείοις τὴν δύναμιν ἔχον, τοῦτο ἐνδεχόμενον ἀπεφήναντο, ὡς δυνάμενον καὶ γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι. κυρίως δὲ ἐνδεχόμενόν ἐστι, τὸ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν κείμενον καὶ τὴν ἐφ᾽ ἑκάτερα ῥοπὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν δεχόμενον.

οη΄. Περὶ εἱμαρμένης.

Τὴν εἱμαρμένην εἴ τις γνοίη σὺν ἀκριβείᾳ, καὶ ὅθεν καὶ ὁποία τὴν φύσιν, μερίδα πρὸς φιλοσοφίαν μεγίστην παρείληφε. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἀτιμάζεται τοὔνομα. παρὰ δὲ τοῖς σοφωτέροις θαυμάζεται. ἔστι δὲ γενικῶς εἰπεῖν, ἡ φύσις τοῦ κόσμου ἡ κινοῦσα τὰ σώματα. κατὰ μέρος δὲ δευτέρα τις προνοίας ἔλλαμψις καὶ ἐπιστασία, οὐ κατ᾽ εὐθεῖαν τὴν κίνησιν ἔχουσα, ὥσπερ ἡ κυρίως ἐστὶ πρόνοια, ἀλλὰ δεομένη καιροῦ καὶ τόπου εἰς ἀποτέλεσμα, ὅθεν καὶ εἱμαρμένη λέγεται ὡς εἱρμένη τις φύσις καὶ συμπεπλεγμένη διὰ πολλῶν. τὰ μὲν οὖν ἀσώματα ὑπὸ πρόνοιαν ἐστὶ μόνην. τὰ δὲ σώματα ὑπὸ πρόνοιαν καὶ εἱμαρμένην.

οθ΄. Περὶ τύχης καὶ αὐτομάτου.

Τὴν τύχην οὐχ, ὡς νομίζουσί τινες, οἱ ἀκριβέστεροι τῶν φιλοσόφων ἐδέξαντο οἷον ἄλογόν τινα φύσιν καὶ μὴ ἔχουσαν τάξιν, μηδὲ εἱρμὸν, ἀλλὰ παρακολούθημα ταύτην ἀόριστον ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν, καὶ ἕνεκά τινος γενομένην ὡρίσαντο. οἷον προελήλυθε τις ἐκ τῆς οἰκίας λουσόμενος, αὕτη ἡ πρόοδος ἐκ προαιρέσεως καὶ ἕνεκά τινος πράγματος, τοῦτ᾽ ἔστιν τοῦ λούσασθαι. εἶτα προσερχόμενος ἔτυχε θησαυρῷ. τὴν οὖν αἰτίαν τῆς εὑρέσεως τοῦ θησαυροῦ τύχην ὠνόμασαν οἱ σοφοί. τὸ μέντοιγε αὐτόματον καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις τιθέασιν. ἐν μὲν τοῖς λογικοῖς, ὅταν μαχαιρίδιον ἀπό τινος κρατοῦντος ἐκπεπτωκὸς κατ᾽ ὀρθὸν ἐμπαγείη τῇ γῇ. ἐν δὲ τοῖς ἀλόγοις, ὅταν τις ἵππος τὸν δεσπότην ἀποβαλὼν, ἀπὸ ταυτομάτου διασωθείη.

π΄. Περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου.

Τῶν ὄντων τὰ μὲν καὶ τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχει αἰώνιον, οἷον ὁ νοῦς. τούτου γὰρ καὶ ἡ οὐσία ἀκίνητος, καὶ ἡ ἐνέργεια ἀμετάβατος. * ὁμοῦ γὰρ ἔχει ἐν αὐτῷ πάντα. τὸ δὲ σῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἔγχρονον ἔχει καὶ τὴν ἐνέργειαν. οἷον καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἔγχρονον ἔχει, καὶ κατὰ μι-

κρὸν

* al. ἀμετάβλητος.

apparentias, dominum genituræ & ſimilia. Si igitur omnia concurrant ut fiat aliquid vel non fiat, nec ſit quicquam adverſans vel contrarium, hoc neceſsitatem appellarunt, utpote quod evitari & mutari nequeat. Cujus vero particularia tantum ſigna ſe offerunt, ut fieri poſsit, hoc vocarunt contingens, veluti quod poſsit fieri & non poſsit. Proprie autem contingens eſt res ſub arbitrio noſtro poſita, & æquale ac par momentum ad alterutram partem ſecum habens.

78. *De fato.*

Fati rationes ſi quis accurate intelligat, unde dependeat, quæque ejus ſit natura, maximam Philoſophiæ partem comprehendit, nam a vulgo quidem contemnitur, at ſapientiores hoc nomen ſuſpiciunt & mirantur. Ut vero generatim dicam, fatum eſt natura mundi, quæ movet corpora. Particulatim autem eſt reflexus quidam radius providentiæ, curatioque quæ non directo motu utitur, uti proprie dicta providentia, ſed tempore & loco ad effectum indiget, unde & nomen apud Græcos habet, diciturque εἱμαρμένη quaſi εἰρομένη ſive connexa quædam natura & complicata ex pluribus. Incorporales igitur res ſub ſola ſunt providentia, corpora autem ſub providentia & fato.

79. *De fortuna & caſu.*

Fortunam accuratiores Philoſophi non acceperunt, ut quibusdam perſvaſum eſt, pro re irrationabili ſine ordine & nexu, ſed ſtatuerunt eſſe conſecutionem indefinitam in rebus ex propoſito & propter finem aliquem ſuſceptis. Verbi gratia exiit aliquis a ſe lavandi cauſa, hoc ex propoſito & propter aliquem finem fecit, ut nempe in balneo lavaretur. At progreſſus incidit in theſaurum. Hujus inventionis cauſam, fortunam appellarunt ſapientes. Caſui vero tam in rationabilibus quam irrationabilibus locum eſſe affirmant. In rationabilibus quidem, ut ſi homo cultellum tenens illum manibus excidere patiatur, illeque rectus infigatur terræ. In irrationabilibus vero, ut ſi equus dominum excuſſerit, & hic caſu quodam illæſus abeat.

80. *De ævo ac tempore.*

Entia quædam & ſubſtantiam & actum æternum habent, ut mens. Hujus enim & ſubſtantia neſcia mutari & actus minime tranſitorius aut mutabilis eſt, ſimul enim in ſe omnia mens poſſidet. At corporis & ſubſtantia & operatio temporaria eſt. Sic v. g. noſtrum corpus ſubſtantiam temporariam habet, paulatim enim augetur: & operationem,

κρὸν αὐξάνεται, καὶ τὴν ἐνέργειαν, οὐ γὰρ ὁμοῦ ἐνεργεῖ πάντα. ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν αἰώνιος ἐστὶν, οὐδὲ γὰρ κατὰ μικρὸν γεγένηται. κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν χρόνου μετέχει. οὐ γὰρ ὁμοῦ ἔχει πάντα τὰ νοήματα ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου μεταβαίνει εἰς ἕτερον. καὶ ὁ οὐρανὸς δὲ τοιοῦτός ἐστιν, καὶ αἰώνιος μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν, κατὰ δὲ τὴν κίνησιν ὑπὸ χρόνον καὶ αὐτὸς κείμενος.

πα'. Περὶ τῶν πέντε αἰσθήσεων.

Ἡ ὅρασις γίνεται, ὅταν τὸ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν φῶς ἐκφερόμενον συναντήσῃ τῷ ἀπὸ τῶν σωμάτων συῤῥέοντι. ὅπερ ὁ Πλάτων ὀνομάζει, συναύγειαν. Ἀκούομεν δὲ τῷ κενῷ τῷ ἐντὸς τοῦ ὠτός, τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ διηχοῦν κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐμβολήν. ὀσφραινόμεθα δὲ τῷ ἡγεμονικῷ τῷ ὄντι ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἕλκοντι δὲ διὰ τῶν ἀναπνοῶν τὰς ὀσμάς. Γευόμεθα δὲ τῇ ἀραιότητι τῆς γλώττης καὶ τῇ μαλακότητι, καὶ διὰ τὸ συνάπτειν τὰς ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς αὐτὴν φλέβας τὴν φύσιν. ἡ δὲ φωνὴ, πνεῦμα ἐστὶ διὰ τοῦ στόματος, ἀπὸ διανοίας ἠγμένον. ἁπτόμεθα δὲ ὅλῳ τῷ σώματι, διότι ἀμοπερατώσεις εἰσὶ, δι' ὧν αἰσθάνομεν ὧν ἁπτόμεθα.

πβ'. Εἰ ἀληθὲς τὸ καταβασκαίνεσθαί τινας ὑπὸ τῶν ὁρώντων.

Οὐ ψεῦδός ἐστι τὸ καταμαραίνεσθαί τινας καὶ καταβασκαίνεσθαι ὑπὸ τῆς τῶν ὁρώντων ὄψεως. πολυκίνητος γὰρ ἡ ὄψις οὖσα μετὰ πνεύματος αὐτὴν ἀφιέντος. πυρώδη καὶ θαυματικήν τινα διασπείρει δύναμιν, ὥστε πολλὰ καὶ πάσχειν καὶ ποιεῖν δι' αὐτῆς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ τῶν ἐρωτικῶν ἃ δὴ μέγιστα καὶ σφοδρότατα παθήματα τῆς ψυχῆς ἐστὶν, ἀρχὴν ἡ ὄψις ἐνδίδωσιν, ὥστε ῥεῖν καὶ λείβεσθαι τὸν ἐρωτικὸν ὅταν ἐμβλέπῃ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ καλοῖς. τὸ γὰρ διὰ τῶν ὀμμάτων ἐκπῖπτον, εἴτε φῶς εἴτε ῥεῦμα, τοὺς ἐρῶντας ἐκτήκει καὶ ἀπόλλυσι, τοιαύτη γίνεται διάδοσις καὶ ἀνάπληξις ὑπὸ τῆς ὄψεως. αἱ γὰρ τῶν καλῶν ὄψεις, κἂν πάνυ πόῤῥωθεν ἀντιβλέπωσι, πῦρ ἐν ταῖς τῶν ἐρωτικῶν ψυχαῖς ἀνάπτουσι. καὶ τὸ σῶμα δὲ τῶν ἐρωμένων καὶ ὁρωμένων βλάπτεται ἐν ταῖς τοιαύταις ἀποφοραῖς.

πγ'. Πῶς αἱ συλλήψεις γίνονται.

Ἡ σύλληψις τῶν ζώων γίνεται, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐπιτήδειος, καὶ ξηροτέρα συμμέτρως ἡ μήτρα γένηται πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ

σπέρ-

Digitized by Google

nem, non enim ſimul omnia agit. At anima ſubſtantiam quidem habet æternam, neque enim ſenſim nata eſt, operationem autem tempori ſubjectam, neque enim ſimul omnia cogitat ſed ex una cogitatione deſcendit ad aliam. Tale etiam eſt cœlum, ſubſtantia nimirum æternum, ſed ratione motionis ſuæ tempori & ipſum ſubjectum.

81. *De quinque ſenſibus.*

Viſio fit, quando ex oculis procedens lux occurrit lumini a corporibus viſis promananti, quod Plato *συναύγειαν* appellat, nos corradiationem ſive concurſum radiorum dicere poſſumus. Audimus per cavitatem vacuam, quæ in aure eſt, irruente ſpiritu perſonantem. Olfacimus mente quæ in cerebro reſidet & per ſpiracula odores adtrahit. Guſtamus raris & mollibus linguæ partibus, quandoquidem & venas corporis natura ad illam adnexuit. Vox eſt ſpiritus per os mente auctore emiſſus. Tangimus toto corpore, quippe cui ſuperficies & extrema ſunt, per quæ ſentimus cum contingimur.

82. *Num verum ſit aliquos a videntibus faſcinari?*

Non eſt mendaciis adſcribendum quoſdam acie videntium contactos marcere & faſcinari. Viſio enim cum ſpiritu eam emittente mobilis valde eſt, & ignem mirificamque ſpirat vim, ut multa homo per illam efficere nec minus affici ac pati poſſit. Et amor qui affectus animi eſt maximus ac vehementiſſimus, initium capit a conſpectu, itaque amantes fluunt velut ac liquefiunt, quando pulchros ac formoſos vident, nam quæ per oculos incidit in eos lux ſive effuſio radiorum amantes perdit facitque contabeſcere, tanta eſt ex viſu alteratio & perculſio. Nam formoſorum conſpectus etiamſi e longinquo reſpiciunt, ignem in amantium animis accendunt. Sed & corpus amatorum conſpectorumque per ejusmodi radiorum emiſſiones afficitur.

83. *Quando fœtus concipiatur?*

Conceptio animalium, & hominum maxime fit, quando uterus eſt idoneus & temperate ſiccus ad recipiendum ſemen: menſibus ex univerſa maſſa partem puri ſanguinis attrahentibus, Confert etiam

σπέρματός τινων καταμηνίων συνεπισπωμένων ἀπὸ παντὸς ὄγκου μέρος τι τοῦ καθαροῦ αἵματος. συμβάλλεται δὲ καὶ τὸ θῆλυ πρὸς τὴν κύησιν ἐξυγραινομένη τὴν μήτραν ἐν ταῖς μίξεσιν, ἡ δὲ ὑγρασία αὕτη, σπέρματος μὲν οὐκ ἔχει λόγον, οἷον δὲ ὕλη γίνεται τῇ καταβολῇ τῆς ἀνδρείας γονῆς. καὶ τοῦ μὲν τοῦ ἄρρενος σπέρμα εἰς τὰ στερεώτερα μέρη τοῦ σώματος ἐξαρκεῖ, οἷον ὀστᾶ, καὶ νεῦρα καὶ φλέβας καὶ ἀρτηρίας, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἀπὸ δὲ τοῦ θήλεος, εἰς τὰ ὑγρότερα μέρη τοῦ σώματος, αἷμα φημὶ καὶ ἀμφοτέρας τὰς χολάς. ἢ μᾶλλον πάντα ἐξ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ ἄρρενος πλέον ἔχει, τὰ δὲ τοῦ θήλεος ἐπ' ἔλαττον.

πδ. Πόθεν γίνονται τῶν γονέων αἱ ὁμοιώσεις καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀνομοιότητες.

Τὸ ἀποκρινόμενον σπέρμα, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, ἢ ἀπὸ τῆς γυναικός. τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, λόγους ἔχει τῶν ἐν αὐτῷ ἠθῶν καὶ τρόπων καὶ τῆς μορφῆς, καὶ ἀπὸ μητρὸς δὲ ὡσαύτως. ὅταν οὖν ἄμφω τὰ σπέρματα συγκραθῇ, εἰ μὲν ἐπ' ἴσης, ἔχει τὸ γεννώμενον ἴσην καὶ πρὸς τὸ ἄρρεν καὶ πρὸς τὸ θῆλυ τὴν ὁμοιότητα. ὅταν δὲ τὸ ἄρρεν κατακρατήσῃ τοῦ θήλεος, τῷ ἄρρενι παρόμοια τὰ τικτόμενα ἀποτελεῖται, ὅταν δὲ τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος, ἀπεικασμένα πρὸς τὴν μητέρα. ὅταν δὲ ἡ ἐν τῷ σπέρματι θερμασία ἐξατμισθῇ, οὐδενὶ τῶν τοκέων πλαττόμενον ὁμοιοῦται. πολλάκις δὲ καὶ τῆς γυναικὸς φαντασίας ἐν τῷ τίκτειν λαβούσης τοῦδε ἢ τῆσδε, πρὸς τὸ φανταθὲν ἀπεικάζεται τὸ γεννώμενον.

πε. Πῶς οἱ ὄνειροι γίνονται;

Πολλαὶ τῶν ὀνείρων εἰσὶν αἰτίαι, οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσὶ θεόπνευστοι ἄνωθεν διὰ μέσου τοῦ νοῦ τῇ λογικῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐγγινόμενοι, οἱ δὲ οἷον ἀπηχήματα εἰσὶ τῶν ἡμερινῶν πράξεων. οἱ δὲ ἀπὸ φανταστικῆς ἐντυποῦνται δυνάμεως, φανταζούσης ἡμῖν τοὺς ἡμερινοὺς ἔρωτας, ἢ ἄλλο τι πάθος ψυχῆς. ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῶν τεσσάρων χυμῶν ἀνεγείρονται, ὅθεν καὶ τὰ χρώματα τῶν ὁρωμένων, ὅμοια τοῖς τῶν χυμῶν ἔχουσι. οἱ δὲ τὰς αἰτίας ἡμῖν ἐκφαίνουσι τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, περὶ ἃ τὴν πραγματείαν ἔχομεν. φιλόσοφα οὖν τῷ φιλοσόφῳ τὰ ὀνείρατα, καὶ τῷ ῥήτορι τὰ ῥητορικὰ, καὶ τῷ γεωμέτρῃ τὰ γεωμετρικά. οὐ μία οὖν αἰτία τῶν ὀνειράτων, ἀλλὰ πολλαὶ, ὡς εἴρηται.

πς.

Digitized by Google

fœmina ad conceptionem, uterum in congreſſu humectando, qui tamen humor non habet ſeminis rationem, ſed velut materiam præbet dejecto virili ſemini. Atque ſemen viri firmioribus corporis partibus componendis inſumitur, ut osſibus, nervis, venis, arteriis, & ſimilibus: Fœminæ autem debilioribus, ſanguini nimirum & utrique bilis generi. Aut potius omnia hæc ex utrisque ſeminibus conſtant, niſi quod maſculum præpollet, fœmininum minus habet virtutis.

84. *Unde contingat ſimiles vel diſſimiles parentibus naſci liberos?*

Excretum ſemen vel a viro eſt, vel a fœmina. Illud viri in ſe habet rationes morum & indolis ac formæ viri, & hoc fœminæ ſimiliter. Quando igitur utraque permiſcentur, ſi quidem æqualiter, infans qui naſcitur ex utriusque parentis ſimilitudine æqualiter participabit. Si autem fœminino ſemini prævaluerit maſculum, patri ſimilia naſcentur: ſi contra maſculo fœmininum, matrem ſimilitudine referent. Quod ſi calor qui eſt in ſemine exſpiraverit, neutri parentum conformabitur quod naſcitur. Sæpius etiam fœmina inter concipiendum hunc vel illam imaginante, infans ei quod mater imaginata eſt asſimilatur.

85. *Quomodo fiant ſomnia?*

Multæ ſunt cauſæ ſomniorum. Alia enim rationabili animæ noſtræ, mente mediante, immittuntur divinitus: Alia ſunt veluti echo quædam ac reſonantia diurnarum actionum, alia a phantaſia efformantur, imaginante & offerente nobis diurnos amores, vel alium affectum animæ noſtræ. Alia a quatuor humoribus ſive temperamentis excitantur, unde & colores humoribus illis ſimiles habent, quæ in quiete videntur. Alia produnt cauſas habere in nobis artes quas didicimus, vel negotia quæ tractamus, unde Philoſopho philoſophica, Rhetori rhetorica, Geometriæ geometrica ſe offerunt inſomnia. Non una igitur ſomniorum cauſa eſt, ſed ut dixi varia ac multiplex.

Digitized by Google

πϛ. Περὶ ὑγείας καὶ νόσου καὶ γήρως.

Ὑγείας αἴτιον καὶ συνεκτικὸν, ἡ τῶν δυνάμεων ἰσονομία, θερμότητος, ψυχρότητος, ὑγρότητος, ξηρότητος. ὅταν δὲ τούτων ἓν καταδυναστεύσῃ τῶν ἄλλων, ἡ νόσος γίνεται. αἱ δὲ πλεῖσται τῶν νόσων, δι' ἀνωμαλίαν τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων γίνονται. Ἐπεισάγονται δὲ αἱ νόσοι τῷ σώματι, καὶ διὰ πλῆθος τροφῶν, καὶ δι' ἀπεψίας καὶ φθορᾶς. ἡ δὲ εὐταξία καὶ ἡ αὐτάρκεια ὑγείας περιποιητικά. μορφοῦται δὲ τὰ ζῷα ἐν γαστρὶ ὄντα, ἀπὸ ἕκτης καὶ τριακοστῆς ἡμέρας, τελειοῦται δὲ τοῖς μορίοις ἀπὸ τῆς πεντεκοστῆς. Ἱπποκράτης δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἀρρένων, διὰ τὸ θερμότερα εἶναι, τὴν διάρθρωσιν γίνεσθαι ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ εἰκοστῆς, ἐπὶ δὲ τῶν θηλυκῶν ἐν διμήνῳ μὲν διαρθροῦσθαι, ἐν τετραμήνῳ δὲ τελειοῦσθαι λέγει.

πζ. Διὰ τί οἱ νηστεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσιν;

Διψῶμεν μᾶλλον, ὅταν νηστεύσωμεν, ἢ πεινῶμεν, διότι τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν πρῶτον μὲν καταβόσκεται τὸ ἐν σώματι περιουσεύει τροφῆς, εἶτα ἐπ' αὐτὴν βαδίζει τὴν σύμφυτον λιβάδα τῆς σαρκὸς ἡ ἐν ἡμῖν πύρωσις, τὸ νοτερὸν διώκουσα, καὶ τὸ δίυγρον. γενομένης οὖν ὥσπερ ἐν πηλῷ ξηρότητος, πολὺ μᾶλλον τὸ σῶμα δεῖσθαι πέφυκεν, ἄχρις οὗ πιόντων ἀναῤῥωσθὲν καὶ ἰσχῦσαν τὸ θερμὸν ἐμβριθοῦς τροφῆς ὄρεξιν ἐργάσηται. τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν μάλιστα δεῖται τροφῆς θερμὸν, ὥσπερ ἀμέλει βλέπομεν ἔξω μήτε ἀέρα μήτε ὕδωρ μήτε γῆν ἐφιέμενα τρέφεσθαι, μήτε ἀναλίσκοντα τὸ πλησιάζον, ἀλλὰ μόνον τὸ πῦρ· διὰ ταῦτα καὶ οἱ γέροντες ῥᾷστα νηστείαν φέρουσιν. ἀμβλὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς καὶ μικρὸν ἤδη τὸ θερμόν ἐστι. καὶ τὰ ἄναιμα δὲ τῶν ζῴων τροφῆς ἥκιστα προσδεῖται, δι' ἔνδειαν θερμότητος.

πη. Περὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ οὐσίας.

Πλάτων μὲν ὁ φιλόσοφος, ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων πάντα πλάττων τὰ σύνθετα, σώματα ἀπὸ τῶν αὐτῶν συγκεῖσθαι καὶ τὸν οὐρανὸν ἀποφαίνεται. τοσοῦτον δέ, φησι, πρὸς τὰ ἄλλα τὴν διαφορὰν ἔχειν, ὅτι τὰ μὲν ἐπὶ γῆς σώματα ἀπὸ τῆς ἐσχάτης μερίδος τῶν στοιχείων εἶναι, τῆς οἷον παχυτέρας καὶ ὑλωδεστέρας, τὸν δὲ οὐρανὸν ἀπὸ τῆς αὐγοειδεστέρας αὐτῶν μοίρας οὐσιῶσθαι. Ἀριστοτέλης δὲ τὰ μὲν τέσσαρα στοιχεῖα κατ' εὐθεῖαν κινεῖσθαι λαβὼν, τὸν δὲ οὐρανὸν κύκλῳ φέρεσθαι, ἀπὸ τῆς διαφόρου κινήσεως διάφορον αὐτῷ καὶ τὴν οὐσίαν πρὸς τὰ στοιχεῖα δίδωσι. καὶ τόν τε οὐρανὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀστέρας καὶ μέχρι σελήνης αἰθέρα καλεῖ, καὶ πέμπτον σῶμα κατονομάζει.

πθ.

86. *De ſanitate, morbo & * ſenectute.*

Sanitatis cauſa & conſervatrix eſt æqualis temperatura caloris, frigoris, humiditatis & ſiccitatis, quorum ſi unum cæteris prævaleat, morbus oritur. Plurimi certe morbi per anomaliam ſive irregularitatem horum in corpore elementorum generantur. Inferuntur morbi etiam nimia repletione vel cruditate aut corruptione ciborum. At ſanitatis conciliatrix eſt ordinata diæta & tranquillus forteque ſua contentus animus. Fœtus in utero formatur a die trigeſima ſexta, & membris perfectus eſſe incipit a quinquageſima. Quanquam Hippocrates in maſculis, quod calidiores ſint, articulationem membrorum a vigeſima ſexta die fieri affirmat, fœminas autem intra ſecundum menſem articulari, intra quartum perfici.

87. *Quare qui jejunarunt, ſitiunt magis quam eſuriunt?*

Sitimus magis quando jejunamus quam eſurimus, quoniam calidum quod in nobis eſt, primo loco quidem conſumit quod a cibis eſt reliqui, deinde vis illa ignea in nobis convertit ſe ad ipſam naturalem corporis humiditatem, eamq; quærit ac depaſcit. Hinc veluti in luto ſequitur ſiccitas, & potu magis indigere corpus contingit, donec in bibentibus confirmatus atq; iterum vires recipiens calor appetitum validum cibi injiciat. Namq; calidum in nobis cibo maxime indiget, ut facile etiam extra nos obſervare poſſumus nec aerem nec aquam nec terram alimento inhiare, nec propinqua conſumere, ſed ſolum ignem, quare & ſenes facillime ferunt jejunium, ſiquidem hebes jam & exiguus in illis calor eſt. Etiam animalibus ſanguine deſtitutis, quia calore non æque abundant, cibo minus eſt opus.

88. *De Cœli ſubſtantia.*

Plato Philoſophus ex quatuor elementis omnia efformat compoſita corpora, atque adeo cœlum quoque ex iisdem conſtare docet: tantum differre in eo, quod corpora terreſtria ex deterioribus ac veluti craſſioribus & magis materialibus elementorum partibus compoſita ſint, cœlum vero ex ſubtilioribus & lucidioribus ſubſtantiam acceperit. Ariſtoteles dum ſumit, elementa quatuor recto motu ferri, cœlumque circulari, ex diverſa motione etiam diverſam a quatuor elementis ſubſtantiam ejus concludit, cœlumq; & ſidera ad lunam usq; ætherem & quintum corpus appellat.

* Imo de tempore formationis fœtus in utero. Nam de ſenectute quidem nihil in hoc capite traditur, niſi eo referas, quod bona diæta & tranquillitate animi conſervari integram valetudinem, atque adeo ſenectutem feliciter attingi poſſe, vere ac prudenter monet.

πθ. Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ οὐρανός.

Τὸν οὐρανὸν εἰς πολλοὺς κύκλους οἱ φιλόσοφοι διῃρήκασιν, ὧν πρῶτος ἐστὶν ὁ ἰσημερινός, ὁ μέσον αὐτὸν τέμνων καὶ διαιρῶν τὰ νότια καὶ τὰ βόρεια. ἐφεξῆς δὲ τούτου κατ' ἄμφω τὰ μέρη, κατὰ μὲν τὸ δεξιόν, τὸν θερινὸν κύκλον καὶ τὸν ἀρκτικὸν τιθέασιν. Κατὰ δὲ τὸ ἀριστερόν, τὸν νότιον καὶ τὸν ἀνταρκτικόν. ἕτερον αὖθις κύκλον πλάττουσι τὸν μεσημβρινὸν τὸν ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν εἰς δύσιν κείμενον, καὶ τέμνοντα μὲν τοὺς εἰρημένους πέντε κύκλους, ἐπίσης διαιροῦντα δὲ τὸ ἑῷον μέρος καὶ τὸ ἑσπέριον. ἕκτον προσονομάζουσι τὸν ὁρίζοντα. τὰ δύο ἡμισφαίρια διαστέλλοντα. ἕβδομον, τὸν ζωδιακόν, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ θερινοῦ, καὶ τέμνοντα τὸν ἰσημερινὸν καὶ λήγοντα εἰς τὸν νότιον.

ϙ. Περὶ τοῦ φαινομένου ἐν τῷ οὐρανῷ γαλακτοειδοῦς κύκλου καὶ λεγομένου γαλαξίου.

Ὅπερ ἐστὶν κομήτης περὶ ἕνα ἀστέρα, τοῦτό ἐστι ὁ γαλαξίας περὶ ὅλον κύκλον. ἡ γὰρ αὐτὴ ὕλη γαλαξίου καὶ κομήτου, καὶ ἐπεὶ μέγιστος κύκλος ὁ γαλαξίας γίνεται, πολλὴ ἐξ ἀνάγκης ἡ ἔξαψις συμβαίνει. ὁ δὲ κύκλος αὐτοῦ συμβάλλει κατά τε τὸν τοξότην καὶ τοὺς διδύμους, ἅπερ ἐκ διαμέτρου εἰσί. καὶ ἵνα τὸ σαφὲς ἔχῃ ὁ ἀναγινώσκων περί τε κομήτου καὶ γαλαξίου, γινωσκέτω, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν σελήνην σῶμα ἐστίν, οὐ καθαρῶς μὲν πῦρ, ἀλλ' οἷον καπνῶδες καὶ δυνάμενον ὑπὸ κινήσεως ἐξαφθῆναι, ὅταν μὲν κινηθέν τι μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος ἐξαφθῇ, καὶ ἐμπέσοι εἰς μερικὴν παχεῖαν ὕλην καὶ ἐπισταίη, ποιεῖ κομήτην, ὅταν δὲ εἰς ὅλον κύκλον διενεχθῇ, ποιεῖ τὸν γαλαξίαν. Φαίνεται δὲ λευκός, διότι οἷον ἐξαφρίζεται ὑπὸ τῆς κινήσεως, τὸ ὑπέκκαυμα καὶ ὑπολευκαίνεται.

ϙα. Περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ οὐρανῷ διαφόρων πυρίνων φασμάτων.

Ἐκφλογούμενον ὡς εἰρήκαμεν τὸ ὑπέκκαυμα, εἰ καὶ κατὰ μῆκος μόνον ἐξαφθῇ, καὶ ποιήσῃ ἀποσπινθηρισμούς, αἱ λεγόμεναι αἶγες γίνονται, μαλλοῖς γὰρ ἐκκρεμέσιν οἱ ἀποσπινθηρισμοὶ ἐοίκασιν. εἰ δὲ οὐ ποιήσῃ ἀποσπινθηρισμὸν τὸ κατὰ μῆκος ἐξαφθέν, δαλὸς διὰ τὸ σχῆμα κατονομάζεται. οἱ δὲ φαινόμενοι πίπτοντες ἀστέρες, οὓς διάττοντας ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ, σπέρμα ἐστὶ πυρός, ἐξαφθείσης κατά τι μέρος τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως, καὶ κατὰ διάδοσιν, πλαγίαν ποιησαμένης κίνησιν. λοξὴ δὲ γίνεται ἡ κίνησις δι' αἰτίαν ἑτέραν, ὅταν ὑποψύξεως ὠθούσης τὸ

Digitized by Google

89. *In quot circulos cœlum dividatur?*

Cœlum variis circulis diſtinxerunt Philoſophi, quorum primus eſt *æquator*, qui medium illum in auſtralem & ſeptentrionalem partem dividit. Ab hoc deinceps ex utraque parte ad dextram quidem tropicum *æſtivum* & circulum *arcticum* collocant, ad ſiniſtram tropicum *auſtralem*, circulumque *antarcticum*. Alium iterum effingunt circulum *Meridianum*, ab oriente ad occidentem usque pertingentem. Atque ſextum circulum quinque jam dictos ſecantem, matutinamque ac veſpertinam partem æqualiter dividentem *Horizontem* ſive *finitorem* appellant, quo duo hemiſphæria diſtingvuntur. Septimum denique *Zodiacum* incipientem a tropico æſtivo, ſecantemque æquatorem, atque in tropico auſtrali deſinentem.

90. *De circulo lacteo in cœlo, ſive Galaxia.*

Quod cometa eſt in una ſtella, hoc galaxia eſt in toto circulo. Eadem enim cometæ & lactei circuli ſubſtantia, ac quia maximus eſt circulus galaxias, neceſſe eſt magnam ibi contingere inflammationem. Attingit vero circulus iſte ſagittarium, geminosque, qui e diametro ſibi opponuntur. Atque ut lectori, quod de cometa & galaxia dixi, perſpicuum ſit, norit ſub luna eſſe corpus, non purum quidem ignem, ſed veluti fumigans aliquod aptumque a motione flammam concipere. Quando igitur pars agitata fomitis illius ſuccenditur, inciditque in particularem materiam craſſam eamque accendit, cometam facit. Quando autem per totum infertur circulum, facit galaxiam, qui candidus apparet, quoniam a motione fomes ille veluti ſpumat, albicatque.

91. *De viſis variis in cœlo apparentibus.*

Succenſus ut dixi fomes, quando in longum modo flammam concipit, emittitque igniculos, fiunt capræ quas vocant, villis enim dependentibus illi igniculi non diſſimiles ſunt. Si vero in longum ſuccenſus nullas ſcintillationes emittat, a figura appellant trabem. At quæ cadere videntur ſtellæ, (diſcurrentes Ariſtoteles vocat) ſemen in ſe ignis habent, ſuccenſo ex parte fuligineo vapore, & dum augetur, transverſam faciente motionem. Obliquus autem motus fit

σχῆμα γένηται. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶν τὸ ἄνωθεν ἀκοντιζόμενον κάτω φέρεται, φύσει δὲ ἔχει τὸ πῦρ τὴν ἄνω φορὰν διώκειν, τῆς μὲν θλίψεως ἐπὶ τὰ κάτω βιαζομένης φέρεσθαι, τῆς δὲ φύσεως ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναγκαζούσης, οἷον μίξις τις γίνεται καὶ λοξὴ ἡ κίνησις.

ϟβ. Περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ οὐρανῷ χρωμάτων αἱματωδῶν καὶ χασμάτων.

Φαίνονται αἱματώδη χρώματα δῆθεν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅταν μέλαν νέφος εἰς τὰ πλάγια τοῦ λαμπροῦ τυγχάνῃ. Καὶ πάλιν ὅταν νέφος μελάγχρουν ὑποκάτω τοῦ λαμπροῦ συναχθείη. ἀλλ᾽ εἰ μὲν εἰς τὰ πλάγια εἴη τὸ νέφος, τότε δὴ κατὰ διάκλασιν αὐγῶν γίνεται ἡ ὅρασις. χάσματα δὲ φαίνεται, ὅταν τὸ μέλαν νέφος καὶ τὸ λαμπρὸν ἐν τῷ αὐτῷ ὦσιν ἐπιπέδῳ, καὶ τὸ μὲν μέλαν ἔσω συνεστήκει, τὸ δὲ λαμπρὸν ἔξω. τηνικαῦτα δὲ ἡ ὄψις τοῦ μὲν λαμπροῦ μᾶλλον ἀντιλαμβανομένη, τοῦ δὲ μέλανος βραδύτερον, χάσμα δοκεῖ ὁρᾶν, ὅπερ παρὰ τὴν φαντασίαν τοῦ μέλανος χρώματος γίνεται.

ϟγ. Περὶ μεγέθους ἡλίου καὶ σελήνης καὶ γῆς.

Ὁ ἥλιος πρὸς τὴν γῆν κατὰ τὸν ἀστρονομικώτατον Ἀρίσταρχον, μείζονα λόγον ἔχει ἢ ὃν τὰ ἑξακισχίλια ὀκτακόσια πεντήκοντα ἐννέα. πρὸς τὰ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι, ἡ δὲ διάμετρος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῆς γῆς διάμετρον, μείζονα λόγον ἔχει, ἢ ὃν τὰ δεκαεννέα πρὸς τὰ τρία. Καὶ αὖθις ἡ τοῦ ἡλίου διάμετρος τῆς διαμέτρου τῆς σελήνης, μεῖζον ἐστὶν ἢ ὀκτωκαιδεκαπλασίων. καὶ πάλιν ὁ ἥλιος πρὸς τὴν σελήνην μείζονα λόγον ἔχει, ἢ ὃν τὰ ε ω λ β πρὸς ἕν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς οὕτως καὶ ἀναποδείκτως παρὰ τοῖς ἀστρολόγοις προτείνεται, ἀλλὰ μετὰ γεωμετρικῶν καὶ ἀναντιῤῥητικῶν ἀποδείξεων. περὶ ὧν οὐ καιρὸς νῦν λέγειν, ἀλλὰ σύ, θειότατε βασιλεῦ, τὰ προβλήματα ἀναποδείκτως τέως δεξάμενος, τὰς ἀποδείξεις ὕστερον ἐπιζήτει με.

ϟδ. Περὶ ἐκλείψεως ἡλίου.

Οὐ κυρίως ἔκλειψις ἐπὶ τοῦ ἡλίου γίνεται. οὐ γὰρ ἐκλείπει ποτὲ τὸ ἡλιακὸν φῶς, ἀλλ᾽ ἐπισκότησις. ἐπισκοτεῖται δὲ, ὅταν ἐν τοῖς ἐκλειπτικοῖς συνδέσμοις κατὰ κάθετον αὐτῷ ἡ σελήνη γένηται. ὑπὸ ταύτην γὰρ οἰκούντων ἡμῶν, ἐπισκιάζει τοῖς ὄμμασιν ἡμῶν τὸ ἡλιακὸν φῶς. πλὴν δώδεκα δακτύλοις τὸ σῶμα τῆς σελήνης διαμετροῦντες οἱ ἀστρονόμοι, ἔστι μὲν ὅτε τῷ ὅλῳ τῆς σελήνης σώματι τὰς ἡλιακὰς αὐγὰς ἀντιφράττουσιν, ἔστι δὲ ὅτε ἐλάττοσι τούτων. ὅτε μὲν γὰρ τὴν

ὕψη-

Digitized by Google

fit propter aliam cauſam, quando nimirum refrigeratione trudente, obliqua figura redditur. Cum enim omne deſuper emiſſum inferiora petat, ignis vero natura habeat ut tendat ſurſum, presſione cogente ad inferiora tendere, & natura vicisſim cogente ſurſum eniti, naſcitur mixta quædam veluti & obliqua motio.

92. *De apparentibus in cœlo ſanguinolentis coloribus & hiatibus.*

Sanguinolenti colores in cœlo conſpiciuntur, quando nubes nigra ad latus ſplendidæ nubis exſtiterit, nec minus quando infra ſplendidam nubem nubes nigricans colligitur. Ac cum quidem ad latus conſiſtit, tunc viſum illud contingit per refractionem radiorum. Hiatus vero ſive chaſmata apparent, quando nigra ſplendidaque nubes eadem ſuperficie cœli conſiſtunt, ita ut nigra interius ſtet, ſplendida exterius. Tunc quippe viſus noſter ſplendida magis occupatus nigramque tardius comprehendens, videtur ſibi hiatum videre, quod per imaginationem a nigro colore objectam accidit.

93. *De magnitudine Solis, Lunæ & terræ.*

Sol ad terram ex Ariſtarchi rei Aſtronomicæ peritisſimi ſententia majorem rationem habet quam ſexies mille, octingenta & unde ſexaginta ad ſeptem & viginti. Diameterque ſolis ad terræ diametrum majorem habet rationem quam undeviginti ad tria. Præterea diameter Solis diametro Lunæ major plusquam duodeviginti vicibus. Et ſol ad lunam majorem habet rationem quam quinquies mille, octingenta & triginta duo ad unum. Hæc non ſimpliciter ita & ſine demonſtratione apud Aſtrologos proponuntur ſed Geometricis & certisſimis demonſtrationibus confirmata, de quibus dicere non locus eſt in præſenti, itaque Tibi Imperator divinisſime, propoſitiones haſce jam ſine demonſtratione accipere ſatis fuerit, demonſtrationes autem alio tempore a me requires.

94. *De eclipſi Solis.*

Proprie nulla eſt ſolis eclipſis, neque enim unquam ſolis lumen obſcuratur, ſed modo nobis occultatur. Id vero accidit, quando in nodis eclipticis luna perpendiculariter infra ſolem verſatur. Cum enim luna infra nos ſimus, illa oculis noſtris lumen ſolis occultat ac ſubducit. Cæterum Aſtronomi, corpus lunæ duodecim digitis menſurantes, interdum toti illius corpori, interdum paucioribus digitis radios ſolis inter-

ὑψηλοτέραν ἀψῖδα ἡ σελήνη φέρεται καὶ τὴν ἐγγίζουσαν τῷ ἡλίῳ, ὀλίγου μέρους δοκεῖ τοῦτον ἐπισκιάζειν, ὅταν δὲ κατώτερον δίεισιν, ἐπειδὴ ἰσομεγέθης τηνικαῦτα τοῖς ὄμμασιν ἡμῶν ἐμπίπτει, ἅπαντα τὸν ἥλιον ἀντιφράττειν.

ϟε. Περὶ ἐκλείψεως σελήνης.

Ἐκλείπει ἡ σελήνη εἰς τὸ τῆς γῆς ἐμπίπτουσα σκίασμα, φωτιζομένη γὰρ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἡ γῆ, σκιὰν ποιεῖ, ἀλλ᾽ οὐ κυλινδρικήν, οἷον τὸ τοῦ κίονός ἐστι σχῆμα, ἀλλὰ κωνοειδῆ, κῶνος δὲ ὁ στρόβιλος λέγεται, ὅστις ἀπὸ πλατείας βάσεως εἰς ὀξὺ ἀπολήγει. τοιαύτη δὲ ἡ τῆς γῆς ἐστι σκιά. διότι ὅταν τι σῶμα ὑπὸ ἰσομεγέθους φωτίζηται σώματος, κυλινδρικὴ γίνεται ἡ σκιά. ὅταν δὲ ὑπὸ μείζονος, κωνοειδής. μείζων οὖν ὁ ἥλιος τῆς γῆς ὤν, καὶ φωτίζων αὐτήν, κωνικὴν ποιεῖ τὴν σκιάν. ὅταν οὖν εἰς τὸ τῆς γῆς σκίασμα ἡ σελήνη ἐμπέσῃ, ἀμαυρὰ ἡμῖν φαίνεται καὶ οἷον ἐκλείπουσα. καὶ ὅταν μὲν εἰς τὴν ῥίζαν ἐμπέσῃ τῆς σκιᾶς, τελείως ἐκλείπει. ὅταν δὲ εἰς τὴν κορυφήν, ἀμυδροτέρα - - - διότι τῆς κωνοειδοῦς σκιᾶς ἡ μὲν βάσις πλατυτέρα, ἡ δὲ κορυφὴ βραχυτέρα.

ϟς. Εἰ θερμὸς ὁ ἥλιος.

Πλάτων μὲν ἅπαν τὸ αἰθέριον σῶμα ἐκ πυρὸς καὶ γῆς καὶ τῶν ἑτέρων δύο στοιχείων κατασκευάζων, εἰκότως ἂν εἴπῃ θερμὸν τὸν ἥλιον. Ἀριστοτέλης δὲ ἕτερον παρὰ τὰ στοιχεῖα τὸ τοιοῦτον σῶμα τιθείς, οὔτε θερμὸν λέγει τὸν ἥλιον, οὔτ᾽ ἄλλην ποιότητα ἔχοντα. εἴποι δ᾽ ἂν ἐρωτώμενος, πῶς μὴ θερμὸς ὢν θερμαίνει; ὅτι κινούμενος τὸ ὑπέκκαυμα ποιεῖ καὶ τὸν περίγειον ἀέρα, κἀντεῦθεν θερμότητος τῆς ὑποκειμένης καθίσταται αἴτιος. τοῦ δὲ ὑπεκκαύματος καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸ ὄνομα, αὐτὸς πρῶτος ἐφεῦρε καὶ ὠνόμασεν. Ὑπέκκαυμα οὖν λέγει τὴν ἀναπεμπομένην ἀπὸ τῆς γῆς ἀναθυμίασιν θερμὴν καὶ ξηράν, καὶ οἷον καπνώδη. αὕτη οὖν ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις μέχρι τῆς σελήνης ἀναγομένη διὰ κουφότητα, εἶτα κινουμένη κατὰ μέρος ἐξάπτει καὶ ὡς πῦρ φαίνεται, καὶ θερμαίνει τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν. ὅτι δὲ ἡ κίνησις θερμότητα ποιεῖ, δηλοῦσι αἱ ἀκίδες τῶν βελῶν, τῇ γὰρ κινήσει λύουσι τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς μόλιβδον.

ϟζ. Τίς ἡ οὐσία τῶν ἀστέρων.

Πάντων τῶν ἀστέρων τῶν τε γε ἀπλανῶν καὶ πλανητῶν κατὰ μὲν Πλάτωνα μία οὐσία, ἡ διαυγεστέρα τῶν στοιχείων μερίς, καὶ τὸ οἷον ἐξάφρισμα τούτων. κατὰ

δὲ

cipi obſervant. Quando enim per ſuperiorem apſidem ſive partem circuli ſui Soli propiorem luna fertur, exigua parte eum obumbrare videtur, cum autem inferiorem tranſit, ſiquidem tunc maxima noſtris oculis apparet luna, totum obſtruit ſolem.

95. *De eclipſi Lunæ.*

Deficit luna quando in umbram terræ incidit. Terra enim a ſole illuminata umbram facit non cylindriformem, ſive qualis eſt figura columnæ, ſed quæ conum refert. Conus porro ſive trochus ex latiore baſi in acutum deſinit, talisque terræ umbra eſt. Nam quando ab æqualis magnitudinis corpore alterum illuminatur, umbra prodit cylindrica, at ſi a majore, coniformis. Jam major utiq; eſt ſol tellure, igitur dum eam illuminat, conicam umbram efficit. Quando igitur in terræ umbram incidit luna, obſcura fit ac veluti deficiens. Et quando in radicem ſive inferiorem umbræ incidit partem, deficit tota: At quando in partem ſupremam, tunc non tota obſcuratur, quandoquidem in coniformi umbra baſis latior, faſtigium anguſtius breviusq; eſt.

96. *Num Sol ſit calidus?*

Plato qui omne cœleſte corpus ex igne, terra & duobus cæteris elementis componit, merito ſolem calidum affirmaverit. At Ariſtoteles aliud præter illa elementa corpus cœlo tribuens, nec calidum eſſe nec alia tali qualitate præditum affirmat. Quod ſi dixerit aliquis, quomodo igitur, ſi calidus non eſt, calefacit? Reſpondet, quod dum movetur ſol excitat ὑπέκκαυμα ſive fuliginoſos vapores, aeremq; movet vicinum terræ, atque inde caloris ſubjecti eſt auctor. ὑπέκκαυμα veluti fomitem flammæ concipiendæ primus dixit & naturam ejus explicavit Ariſtoteles, intelligens per illam vapores ex terra prodeuntes calidos ſiccosque ac veluti fuliginoſos, qui ad lunam usque propter levitatem ſuam feruntur, atque moti & agitati ex parte ſuccenduntur, & ignis inſtar apparent ac ſubjectam ſubſtantiam calefaciunt. Quod vero motus calorem generet, docent vel ſagittarum cuſpides, ſiquidem motus celeritate plumbum illis impoſitum liquefit.

97. *Qualis ſit aſtrorum ſubſtantia?*

Omnium ſiderum inerrantium, errantiumque ſecundum Platonem una ſubſtantia eſt, pars nempe ſubtilior ſplendidiorque quatuor

δὲ Ἀριστοτέλην ἡ ἐπίνοια τοῦ πέμπτου σώματος, οὐ γὰρ ἐξονομάζει τὴν οὐσίαν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν πάντα οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἀστέρας ἅπαντας διὰ τὴν διάφορον κίνησιν πρὸς τὰ στοιχεῖα τὰ τέσσαρα, πέμπτον σῶμα καλεῖ. Τῶν δὲ συμπάντων ἀστέρων, ἑπτὰ μόνον εἰσὶν οἱ πλανῆται. Κυρίως δὲ πέντε, ὁ γὰρ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη οὐ πεπλάνηνται, ἀλλ' οἱ πέντε, διὰ τὸ δοκεῖν ἱστᾶσθαι, καὶ ὑποποδίζειν, πλανῆται ὠνομάσθησαν.

ϟη. Περὶ τῆς τῶν ἀστέρων φορᾶς καὶ κινήσεως.

Οἱ μὲν ἀπλανεῖς ἀστέρες ἅπαντες ἐστηριγμένοι ὄντες, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶ, καὶ τῷ οὐρανῷ ἀμεταθέτως συγκινούμενοι, ἐπειδήπερ οὗτος ἐξ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς φέρεται, τὴν αὐτὴν καὶ οὗτοι τῷ οὐρανῷ κινοῦνται κίνησιν. οἱ δὲ πλανῆται διὰ τὴν ἀντίθετον ἀντέρεισιν καὶ ἰσοσταθμον ὑπὸ σοφῇ προνοίᾳ, ἵνα μὴ σύῤῥηξις ὑπὸ τῶν αὐτῶν καταδρομῶν καὶ κυλισμάτων γένηται, κατὰ τὴν ἰδίαν καὶ φυσικὴν κίνησιν ἐκ δύσεως εἰς ἀνατολὴν φέρονται. κινοῦνται δὲ καὶ ἐξ ἀνατολῶν εἰς δύσιν, ἀλλὰ τῷ οὐρανῷ συμπεριφερόμενοι, ὅθεν ὁ ἥλιος κατὰ μὲν τὴν ἰδίαν κίνησιν, τέσσαρας ὥρας πληροῖ τοῦ ἐνιαυτοῦ, νῦν μὲν βόρειος, νῦν δὲ νότιος κινούμενος καθὸ δὲ συγκινεῖται τῷ οὐρανῷ ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν, ἡμέρας καὶ νύκτας ποιεῖ.

ϟθ. Ποταπὰ τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα.

Πολλῶν ὄντων σχημάτων, τριγώνων, τετραγωνικῶν, κυβικῶν, πυραμοειδῶν καὶ τῶν λοιπῶν εὐθυγραμμικῶν, κάλλιστον ἐστὶ τὸ σφαιροειδὲς. ὅ τοίνυν οὐρανὸς καὶ σύμπαντες οἱ ἀστέρες τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος ὄντα τυγχάνουσι. καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν τῆς σελήνης φωτισμῶν. διὰ γὰρ τὸ κύρτωμα ταύτης οὐκ εὐθὺς ὅλη παρὰ τοῦ ἡλίου φωτίζεται, ἀλλὰ κατὰ τὸ βραχὺ τὴν αὔξησιν δέχεται τοῦ φωτός. Ἔδει γὰρ τὸ αἰθέριον σῶμα τῷ καλλίστῳ τῶν σχημάτων ἀποτορνεύεσθαι. νοῦ γὰρ μιμεῖται τὸ σχῆμα. ὥσπερ ὁ νοῦς ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτὸν, οὕτω δὴ καὶ τὸ αἰθέριον σῶμα συννεύει πρὸς ἑαυτὸ, ὑπὸ νοῦ κυβερνώμενον, καὶ πρὸς νοῦν ἐπιστρεφόμενον.

ρ. Περὶ τάξεως ἀστέρων.

Εἰς δύο μέρη τῶν ἀστέρων διαιρουμένων εἰς τὸ ἀπλανὲς καὶ τὸ πλανώμενον, οἱ μὲν ἀπλανεῖς τὴν ὑψηλοτέραν τάξιν τῶν πλανητῶν ἔχουσι. οὐκ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ αἰθερίου σώματος κείμενοι καὶ φερόμενοι, ἀλλ' οἱ μὲν ὑψηλότεροι αὐτῶν εἰσὶν, οἱ δὲ ταπεινότεροι. οἱ δὲ ἑπτὰ πλανῆται, μετὰ ἀπλανεῖς τετάχαται, ὧν πρῶτος ἐστὶν ὁ τοῦ κρόνου λεγόμενος ἀστήρ. καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τοῦ Διὸς, καὶ ὑπ' αὐτὸν, ὁ τοῦ

ἄρης

elementorum, & illorum veluti deſpumatio. Ariſtoteles vero quintum quoddam corpus de illis cogitandum relinquit, neque enim nominat quæ ſit ſtellarum ſubſtantia, ſed cœlum omne univerſaque ſidera, quia diverſo motu quam elementa quatuor prædita ſunt, quintum corpus appellat. Ex omnibus porro ſtellis ſeptem tantummodo ſunt planetæ ſive errantes, vel proprie quinque tantummodo. Sol enim & luna non errant, at illi quinque quia videntur jam ſtare jam retrogredi, errantes dicti ſunt.

98. *De ſtellarum rotatione ac motu.*

Stellæ inerrantes univerſæ fixæ ſunt, ut ait Ariſtoteles, & ſine ulla tranſpoſitione una cum cœlo moventur, quod cum ab oriente feratur verſus occidentem, eadem & illæ cum cœlo motione circumferuntur. Planetæ vero propter contrarium & æqualem renixum, a ſapienti Providentia, ne ex conſimili curſu & volutione conflictus eſſet, proprio & naturali motu feruntur ab occidente in orientem. Quanquam & ipſi ex oriente moventur in occidentem, ſed una cum cœlo circumagitati: unde Sol propria motione quatuor anni tempora implet, jam in ſeptentrione jam in meridionali parte conſtitutus, prout vero movetur eodem motu cum cœlo ex oriente in occidentem, dies facit & noctes.

99. *Quales figuræ ſtellarum?*

Cum multiplices figuræ ſint, ut triangulares, quadrangulares, cubicæ, pyramidales aliæque planiformes, pulcherrima eſt ſphærica, itaque cœlum & ſtellæ omnes ſphærica figura præditæ ſunt, quod & ex lunæ illuminationibus perſpicuum eſt, ſiquidem illa ob gibboſitatem ſuam non ſimul tota a ſole, ſed paulatim creſcente lumine illuſtratur. Fas certe erat corpora ætheria in pulcherrimam figuram aptari, mentis figuræ æmula. Sicut enim mens in ſe reflectitur, ſic & ætherium corpus a mente directum & ad mentem converſum in ſemet vergit.

100. *De ordine ſtellarum.*

Cum in duo genera ſtellæ dividantur, inerrantium errantiumque, inerrantes planetis altiores ſunt, non tamen ipſæ omnes in eadem cæli ſummitate conſtitutæ, ſed aliæ aliis ſublimiores. At ſeptem planetæ ſub inerrantibus locum ſortitæ ſunt primus quidem Saturnus, poſt hunc Jupiter, inde Mars, hinc Sol, deinceps Venus, ac ſub Venere Mercu-

 rius,

Digitized by Google

ἄρης, εἶτα ὁ ἥλιος, μεθ' ὃν ἀφροδίτη, καὶ μετὰ ταύτην ἑρμῆς, καὶ τελευταῖον ἡ σελήνη. Μεθ' ἣν τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ὥσπερ εἰρήκαμεν. ὡρισμένοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ οἱ χρόνοι τῶν κινήσεων, θαυμασίαν τὴν συμφωνίαν ἔχοντες.

ρα. Πόθεν φωτίζονται οἱ ἀστέρες;

Οὔτε τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων οὐδεὶς, οὐδὲ πάντες οἱ πλανῆται ἀλλ' ἡ σελήνη μόνη παρὰ τοῦ ἡλίου φωτίζεται. διὰ τοῦτο καὶ πεφωτισμένον ἀεὶ μέρος αὐτῆς πρὸς τὸν ἥλιον νένευκεν, οὐκ ἔστι δὲ ὅτι ἀφώτιστος παντάπασιν ἐστὶν ἡ σελήνη, ἀλλ' ἀεὶ ἐνδέδυται φῶς ἡμισέληνον. Ἐν μὲν οὖν ταῖς συνόδοις ἀφώτιστον μέν ἐστι τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς κύρτωμα, πεφωτισμένον δὲ τὸ ἄνω φαλάκρωμα. Ἐν δὲ ταῖς πανσελήνοις τὸ μὲν νεῦον πρὸς ἡμᾶς ἡμισφαίριον αὐτῆς ὁλοφαές ἐστι. τὸ δ' ἄνω ἡμίτομον, φωτὸς ἄμοιρον. μεταξὺ δὲ τῆς συνόδου καὶ τῆς πανσελήνου κατὰ τὸ μέτρον τῆς πρὸς τὸν ἥλιον διαστάσεως μηνοειδὴς γίνεται, καὶ διχότομος, καὶ ἀμφίκυρτος. ἢ γὰρ ἔλαττον τοῦ ἡμίσεως φωτίζεται, ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ, ἢ κατὰ τὸ πλέον.

ρβ. Περὶ ἐπισημασίας ἀστέρων, καὶ πῶς γίνεται χειμὼν καὶ θέρος;

Ἐπισημασία ἐστὶν, ὅταν ἐπιτέλλων ἀστὴρ καὶ συνανατέλλων τῷ ἡλίῳ ὥσπερ ὁ καλούμενος κύων καὶ ὠρίων, καὶ ὁ ἀρκτοῦρος, ἢ ἕτερός τις τῶν ἀπλανῶν, ἀλλοιώσῃ τὸν ἀέρα, κατὰ τοὺς τέσσαρας καιροὺς τοῦ ἔτους, τοῦτο γὰρ Μωυσῆς ὑπαινίττεται λέγων, ἔσονται εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἐνιαυτούς. ἐπισημαίνεται γάρ τι ὁ ἀστὴρ τῶν περὶ τὸν ἀέρα παθῶν, ἐὰν ἐπιτολὴν ἢ ἑσπερίαν ποιούμενος. περὶ μέν τοι γε θέρους ἢ χειμῶνος καὶ τῶν λοιπῶν ὡρῶν ἰστέον, ὡς ὅταν μὲν ὁ ἥλιος βόρειος ἡμῖν γένηται, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς κινοῖτο, θέρος ποιεῖ. ὅταν δὲ πρὸς νότον ἀπελευθῇ, χειμῶνα ἐργάζεται. Καὶ ὅταν μὲν κατὰ τὸν κριὸν τὸ ζώδιον γένηται, ἰσημερίαν ποιεῖ. ὅταν δὲ κατ' ἄντικρυ διαπορεύηται τῶν χηλῶν, μετοπώραν καὶ ἰσημερίαν αὖθις.

ργ. Πόσος ἑκάστῳ τῶν πλανητῶν ὁ χρόνος τῆς περιόδου;

Τοῖς πλανήταις πᾶσι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ μεγέθους τῶν σφαιρῶν καὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀποστάσεων χρόνους ὡρισμένους ἀφώρισεν ὁ Θεὸς, τῶν κινήσεων. καὶ ὁ μὲν Κρόνος ἅτε ὑψηλότερος τῶν ἄλλων, καὶ μείζονα κύκλον περιερχόμενος διὰ τριακονταετίας τὴν αὐτοῦ περίοδον ἐκπληροῖ. ὁ δὲ ζεὺς εὐθὺς μετ' αὐτὸν ὢν διὰ δωδεκαετίας. ὅ γε Ἄρης διὰ δύο καὶ ἡμίσεως ἐνιαυτῶν. Τῷ δὲ ἡλίῳ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τῷ Ἑρμῇ ἰσόδρομος ἡ περίοδος καὶ ἐνιαύσιος. ἡ δὲ σελήνη διὰ κθ' ἡμερῶν πρὸς τῇ ἡμισείᾳ ἀποκαθίσταται. εἰ δέ τις μουσικώτερον ἅπτοιτο τῶν τοιούτων ἀριθμὸν, τὴν τοῦ δημιουργοῦ σοφίαν θαυμάζεται, πῶς ἅπαντες οἱ τῶν συμφωνιῶν λόγοι ἐν τοῖς τοιούτοις ἐμφαίνονται, ὁ διὰ πασῶν, ὁ διὰ πέντε, καὶ διὰ τεσσάρων.

Digitized by Google

rius, & poſtrema Luna. Poſt illam ſequuntur quatuor elementa de quibus dixi. Definita porro ſingulis planetis tempora ſuæ cujusque motionis, admirandum inter ſe concentum ſive ſymphoniam habent.

101. *Unde lumen habent ſtellæ?*

Neque inerrantium ulla ſtellarum, neque planetæ omnes, ſed ſola luna a ſole illuminatur. Igitur & pars ejus lucida ſemper ſoli obverſa eſt, neque unquam tota caret luna lumine, ſed usque quaque dimidia pars ejus lumine gaudet. Nam in conjunctione ſive novilunio gibbus nobis obverſus lucis eſt expers, at ſuperior ut ita dicam calvaria illuminata eſt. In plenilunio viciſſim hemiſphærium ad nos vergens totum eſt lucidum, ſuperius autem illud expers luminis. Inter novilunium, vero ac plenilunium pro ratione qua a ſole diſtat, fit nobis vel corniculata, vel dimidiata vel decreſcens; aut enim minus quam dimidium ejus illuminatur, aut dimidium, aut plus dimidio.

102. *De ſtellarum ſignificatione, & quomodo hiems & æſtas fiat?*

Significatio ſtellæ eſt, quando oriens vel cum ſole exorta ut Canis vel Orion aut Arcturus aut alia quædam fixarum, aerem quatuor anni temporibus alterat. Nam & Moyſes hoc ſubinnuit cum ait: *Erant in ſigna, & in tempora, & in annos.* Stella ſiquidem matutino vel veſpertino ortu ſuo aliquam ex aeris affectionibus ſignificat. De æſtate vero & hieme atque cæteris anni temporibus ſciendum eſt, quod quando ſol nobis eſt auſtralis, & ſuper capite noſtro fertur, facit æſtatem. Et quando verſatur in ariete, æquinoctium efficit. Quando autem ex adverſo poſitus cancri chelas attigerit, autumnum, alterumque affert æquinoctium.

103. *Quanti temporis periodus ſingulis planetis ſit tributa?*

Singulis planetis DEus tempora definita ſtatuit motionum, ſecundum proportionem magnitudinis ſphærarum, & menſuræ qua diſtant. Saturnus igitur tanquam cæteris ſublimior & majorem deſcribens circulum, triginta annorum ſpatio periodum ſuam explet & abſolvit. Jupiter ipſi proximus annis duodecim. Mars duobus & dimidio. Soli, Venerique ac Mercurio æqualis periodus unius anni eſt conſtituta. Luna undeviginti diebus & dimidia. Quod ſi quis Muſice numeros hoſce conſideraverit, ſapientiam Conditoris mirabitur, ſiquidem omnes rationes harmonicas in illis obſervare licet, octavam, quintam, quartamque.

104. *De*

Google

ρδ. Περὶ κομήτου.

Ὁ κομήτης ἐν τῷ ὑπεκκαύματι γίνεται, ὅταν γὰρ ἐξαφθῇ τι μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος διὰ τὴν κίνησιν, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ ἡ μὲν λεπτὴ σύστασις εἴη, διατρέχει εὐθὺς τὸ ἐξαφθὲν κατὰ διάδοσιν, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος διάττων ἀστήρ. εἰ δὲ παχυτέρα εὑρεθῇ ἡ ὕλη, κατέχεται ἐκεῖσε τὸ σπέρμα τοῦ ἐξαφθέντος πυρὸς, καὶ ποιεῖ τὸν κομήτην. Εἰσὶ δὲ τῶν κομήτων τὰ σχήματα διάφορα, διὰ τὴν διάφορον τῆς ὕλης ἔξαψιν. ἢ γὰρ κατὰ μῆκος μόνον ἐστὶν ἡ ἔξαψις, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος δοκός. ἢ κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, καὶ ἀποτελεῖται ὁ κυρίως καλούμενος κομήτης. ἢ ἐν βάθει ἔχει οἷον ἀποσπινθηρισμούς τινας, καὶ καλεῖται πωγωνίας. ἐστὶ δὲ ἕτερα ὀνόματα τῶν κομήτων περὶ ὧν ἐροῦμεν προϊόντες.

ρε. Περὶ ὑετοῦ καὶ χαλάζης, χιόνος, πάχνης καὶ δρόσου.

Κομῆται μὲν καὶ γαλαξίας, ἔτι δὲ δοκίδες καὶ διάττοντες, καὶ τ' ἄλλα τὰ εἰρημένα, ἐν τῇ καπνώδει γίνονται ἀναθυμιάσει. ὑετὸς δὲ καὶ χάλαζα καὶ χιὼν καὶ πάχνη καὶ δρόσος ἐν τῇ ἀτμώδει ἀναφορᾷ, ἥτις μετὰ τὴν καπνώδη διακέχυται ὑγρὰ τὴν φύσιν ἐκ τῆς γῆς, καὶ αὐτὴ ἀναφερομένη. αὕτη γὰρ ἡ ἀτμώδης ἀναθυμίασις ἡ ὑγρὰ καὶ θερμὴ, ἢ ἀλλοιοῦται καὶ μεταβάλλεται εἰς ὕδωρ, καὶ εἰ μὲν λαμπρότερον κατέλθοι, ὑετὸν ποιεῖ. εἰ δὲ κατὰ μέρος ἐνεχθῇ, ψεκάδα. ἢ πήγνυται μόνως καὶ ποιεῖ χιόνα, ἢ μεταβάλλεται πρότερον, εἶθ' οὕτως πήγνυται καὶ γίνεται χάλαζα. εἰ μὲν οὖν ἄνω κυφιωθῇ ἡ ἀτμὶς, ταῦτα ποιεῖ. εἰ δὲ ἐν τῷ περιγείῳ στάσει ἀέρι ἢ πήγνυται, καὶ γίνεται ὁ παγετός. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης αἴτιον τούτων ἁπάντων τὴν ψύξιν λέγει.

ρϛ. Περὶ ἴριδος.

Ἡ ἶρις τὸ καλούμενον τόξον παρὰ τοῖς πολλοῖς, τῇ φύσει μὲν ἀνυπόστατόν ἐστι, καὶ φάντασμα τῆς ὁρώσης ὄψεως, ἀκτίνων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν προσπιπτουσῶν, εἶτα δὴ ἀνακλωμένων, καὶ τὸ τοῦ τόξου σχῆμα ἐμφαινουσῶν. ἐστὶ δὲ ὡς ἀληθῶς τόξον ἄντικρυς κατὰ τὸ σχῆμα, οὐδέποτε γὰρ φαίνεται κυκλοτερὲς, ἀλλ' ἢ ἔλαττον ἢ πλέον ἡμικυκλίου. Φαίνεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, σπανίως δὲ ἀπὸ τῆς σελήνης, καὶ μάλιστα μὲν ἡμέρας, σπανίως δὲ νυκτὸς, καὶ πλεῖστον μὲν ἐπὶ τὸν ὁρίζοντα, σπανίως δὲ περὶ τὸν μεσημβρινὸν κύκλον. πολλάκις δὲ ἐν ταυτῷ καὶ δύο φαίνονται ἴριδες. ἐστὶ δὲ πᾶσα ἶρις τρίχροος. ἡ μὲν γὰρ ἐντὸς αὐτῆς ζώνη φοινικὴ. ἡ δὲ δευτέρα πράσινος, ἡ δὲ τρίτη ἁλουργὸς, καὶ οἷον ὑποπόρφυρος. συνίσταται δὲ ἐπὶ ἀνωμάλοις καὶ ἀνομοιομερέσι νέφεσι.

104. *De Cometa.*

Cometa generatur ex fuliginoſa materia, quando enim pars hujus per motum, ut diximus, ſuccenditur, & tenuior illa compages fuerit accenſa, ſtatim procurrit ulterius, fitque ſtella cadens, ſive quam diſcurrentem appellant. Si vero materia fuerit craſſior, ſemen ignis ſuccenſi ibi continetur, & cometam efficit. Sunt & variæ formæ cometarum propter diverſimodam materiæ illius ſuccenſionem. Nam quædam in longum modo fit, & vocant trabem, aut in longum & latum, unde proprie dictus cometa naſcitur: aut in profundum habet quaſdam veluti deſcintillationes, & vocatur pogonias ſive barbatus. Sunt & aliæ cometarum appellationes, quas ſermone procedente dicemus.

105. *De pluvia, grandine, nive, pruina & rore.*

Cometæ quidem & circulus lacteus, trabeſque & ſtellæ cadentes aliaque de quibus jam dixi, ex fuliginoſis vaporibus naſcuntur. Pluvia autem grandoque, & nix ac pruina & ros ex vaporibus exhalantibus fit natura humidis, effundentibus ſeſe poſt fuliginoſos illos, & ex terra ipſis etiam ſurſum aſcendentibus. Hæ enim exhalationes vaporeſque humidi ac calidi aut in aquam vertuntur & mutantur, quæ ſi conſpectior deſcendat facit pluviam, ſi minutatim demittatur, rorem: Aut modo concreſcunt, faciuntque nivem, aut in aquam prius mutantur ac deinde congelaſcunt, unde grando naſcitur. Hæc fiunt quando levitate elati vapores altius aſcenderunt, ſi vero in proximo terræ aëre ſubſiſtant, ibique congelent, generatur pruina. Cæterum Ariſtoteles horum omnium cauſam ſtatuit eſſe frigus.

106. *De iride.*

Iris quem vulgus arcum vocat, natura non ſubſiſtit, ſed imaginatio eſt videntium, dum radii ab oculis in illam incidunt ac deinde refringuntur atque ita arcus figuram referunt. Vere autem arcum repræſentat iris, nunquam enim circulum ſed ſemper ſemicirculo minorem majoremve. Ut plurimum à ſole, rarius etiam à luna apparet, & de die frequentius, rarius noctu: ſæpius prope horizontem, minus frequenter circa meridianum. Non raro ſimul duo conſpiciuntur irides, eſtque ſingulis color triplex. Interior Zona puniceum habet, altera viridem, tertia colorem croceum ac veluti ſubpurpureum, conſtatque iris inæqualibus & diſſimilibus nubibus.

Digitized by Google

ρδ΄. Περὶ κομήτου.

Ὁ κομήτης ἐν τῷ ὑπεκκαύματι γίνεται, ὅταν γὰρ ἐξαφθῇ τι μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος διὰ τὴν κίνησιν, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ ἡ μὲν λεπτὴ σύστασις εἴη, διατρέχει εὐθὺς τὸ ἐξαφθὲν κατὰ διάδοσιν, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος διάττων ἀστήρ. εἰ δὲ παχυτέρα εὑρεθῇ ἡ ὕλη, κατέχεται ἐκεῖσε τὸ σπέρμα τοῦ ἐξαφθέντος πυρὸς, καὶ ποιεῖ τὸν κομήτην. Εἰσὶ δὲ τῶν κομήτων τὰ σχήματα διάφορα, διὰ τὴν διάφορον τῆς ὕλης ἔξαψιν. ἢ γὰρ κατὰ μῆκος μόνον ἐστὶν ἡ ἔξαψις, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος δοκός. ἢ κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, καὶ ἀποτελεῖται ὁ κυρίως καλούμενος κομήτης. ἢ ἐν βάθει ἔχει οἷον ἀποσπινθηρισμούς τινας, καὶ καλεῖται πωγωνίας. ἔστι δὲ ἕτερα ὀνόματα τῶν κομήτων περὶ ὧν ἐροῦμεν προϊόντες.

ρε΄. Περὶ ὑετοῦ καὶ χαλάζης, χιόνος, πάχνης καὶ δρόσου.

Κομῆται μὲν καὶ γαλαξίας, ἔτι δὲ δοκίδες καὶ διάττοντες, καὶ τὰ ἄλλα τὰ εἰρημένα, ἐν τῇ καπνώδει γίνονται ἀναθυμιάσει. ὑετὸς δὲ καὶ χάλαζα καὶ χιὼν καὶ πάχνη καὶ δρόσος ἐν τῇ ἀτμώδει ἀναφορᾷ, ἥτις μετὰ τὴν καπνώδη διακέχυται ὑγρὰ τὴν φύσιν ἐκ τῆς γῆς, καὶ αὐτὴ ἀναφερομένη. αὕτη γὰρ ἡ ἀτμώδης ἀναθυμίασις ἡ ὑγρὰ καὶ θερμὴ, ἢ ἀλλοιοῦται καὶ μεταβάλλεται εἰς ὕδωρ, καὶ εἰ μὲν λαμπρότερον κατέλθοι, ὑετὸν ποιεῖ. εἰ δὲ κατὰ μέρος ἐνεχθῇ, ψεκάδα. ἢ πήγνυται μόνως καὶ ποιεῖ χιόνα, ἢ μεταβάλλεται πρότερον, εἶθ' οὕτως πήγνυται καὶ γίνεται χάλαζα. εἰ μὲν οὖν ἄνω κυφιωθῇ ἡ ἀτμὶς, ταῦτα ποιεῖ. εἰ δὲ ἐν τῷ περιγείῳ σταίη ἀέρι ἢ πήγνυται, καὶ γίνεται ὁ παγετός. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης αἴτιον τούτων ἁπάντων τὴν ψῦξιν λέγει.

ρϛ΄. Περὶ ἴριδος.

Ἡ ἶρις τὸ καλούμενον τόξον παρὰ τοῖς πολλοῖς, τῇ φύσει μὲν ἀνυπόστατόν ἐστι, καὶ φάντασμα τῆς ὁρώσης ὄψεως, ἀκτίνων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν προσπιπτουσῶν, εἶτα δὴ ἀνακλωμένων, καὶ τὸ τοῦ τόξου σχῆμα ἐμφαινουσῶν. ἔστι δὲ ὡς ἀληθῶς τόξον ἄντικρυς κατὰ τὸ σχῆμα, οὐδέποτε γὰρ φαίνεται κυκλοτερὲς, ἀλλ' ἢ ἔλαττον ἢ πλέον ἡμικυκλίου. Φαίνεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, σπανίως δὲ ἀπὸ τῆς σελήνης, καὶ μάλιστα μὲν ἡμέρας, σπανίως δὲ νυκτὸς, καὶ πλεῖστον μὲν ἐπὶ τὸν ὁρίζοντα, σπανίως δὲ περὶ τὸν μεσημβρινὸν κύκλον. πολλάκις δὲ ἐν ταυτῷ καὶ δύο φαίνονται ἴριδες. ἔστι δὲ πᾶσα ἶρις τρίχροος. ἡ μὲν γὰρ ἐντὸς αὐτῆς ζώνη φοινικῆ. ἡ δὲ δευτέρα πράσινος, ἡ δὲ τρίτη ἀλουργὸς, καὶ οἷον ὑποπόρφυρος. συνίσταται δὲ ἐπὶ ἀνωμάλοις καὶ ἀνομοιομερέσι νέφεσι.

ρζ.

104. *De Cometa.*

Cometa generatur ex fuliginoſa materia, quando enim pars hujus per motum, ut diximus, ſuccenditur, & tenuior illa compages fuerit accenſa, ſtatim procurrit ulterius, fitque ſtella cadens, ſive quam diſcurrentem appellant. Si vero materia fuerit crasſior, ſemen ignis ſuccenſi ibi continetur, & cometam efficit. Sunt & variæ formæ cometarum propter diverſimodam materiæ illius ſuccenſionem. Nam quædam in longum modo fit, & vocant trabem, aut in longum & latum, unde proprie dictus cometa naſcitur: aut in profundum habet quasdam veluti descintillationes, & vocatur pogonias ſive barbatus. Sunt & aliæ cometarum appellationes, quas ſermone procedente dicemus.

105. *De pluvia, grandine, nive, pruina & rore.*

Cometæ quidem & circulus lacteus, trabesque & ſtellæ cadentes aliaque de quibus jam dixi, ex fuliginoſis vaporibus naſcuntur. Pluvia autem grandoque, & nix ac pruina & ros ex vaporibus exhalantibus fit natura humidis, effundentibus ſeſe poſt fuliginoſos illos, & ex terra ipſis etiam ſurſum aſcendentibus. Hæ enim exhalationes vaporesque humidi ac calidi aut in aquam vertuntur & mutantur, quæ ſi conſpectior deſcendat facit pluviam, ſi minutatim demittatur, rorem: Aut modo concreſcunt, faciuntque nivem, aut in aquam prius mutantur ac deinde congelaſcunt, unde grando naſcitur. Hæc fiunt quando levitate elati vapores altius aſcenderunt, ſi vero in proximo terræ aëre ſubſiſtant, ibique congelent, generatur pruina. Cæterum Ariſtoteles horum omnium cauſam ſtatuit eſſe frigus.

106. *De iride.*

Iris quem vulgus arcum vocat, natura non ſubſiſtit, ſed imaginatio eſt videntium, dum radii ab oculis in illam incidunt ac deinde refringuntur atque ita arcus figuram referunt. Vere autem arcum repræſentat iris, nunquam enim circulum ſed ſemper ſemicirculo minorem majoremve. Ut plurimum à ſole, rarius etiam à luna apparet, & de die frequentius, rarius noctu: ſæpius prope horizontem, minus frequenter circa meridianum. Non raro ſimul duo conſpiciuntur irides, eſtque ſingulis color triplex. Interior Zona puniceum habet, altera viridem, tertia colorem croceum ac veluti ſubpurpureum, conſtatque iris inæqualibus & disſimilibus nubibus.

Digitized by Google

ρζ. Περὶ τῆς ἅλω.

Καὶ τὸ ὑπὸ τὴν σελήνην δὲ φαινόμενον οἷον ἀλώνιον, κατ᾽ ἔμφασίν ἐστιν ἀλλ᾽ οὐ καθ᾽ ὑπόστασιν, τὰ ἐναντία δὲ ἔχει τῆς ἴριδος. ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ πλεῖστον κύκλος φαίνεται τέλειος. σπανιώτερον δὲ ἐλάττων κύκλου. καὶ περὶ μὲν τὴν σελήνην μάλιστα, ἔλαττον δὲ καὶ περὶ τὸν ἥλιον φαίνεται, καὶ νυκτὸς μὲν πλέον, ἔλαττον δὲ ἡμέρας. καὶ περὶ μὲν τὸν μεσημβρινὸν κύκλον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σπανίως δὲ περὶ τὸν ὁρίζοντα. καὶ μία ἀεὶ καὶ μονόχροος, ἤτοι λευκή, καὶ συνίσταται ἐπὶ ὁμαλοῖς καὶ ὁμοιομερέσι νέφεσι. γίνεται δὲ καὶ αὕτη ἐξ ἀνακλάσεως τῆς ὄψεως. δεῖ δὲ τὸ ἔνοπτον, ἀφ᾽ οὗ ἀνακλᾶται, εἶναι καὶ λεῖον καὶ διαφανὲς ἵνα ἐκεῖσε ἐμφαίνηται τὸ εἴδωλον τοῦ ὁρατοῦ. Ἔστι δὲ ἡ ἀπόδειξις καὶ τοῦ τῆς ἅλω κύκλου, καὶ τοῦ τῆς ἴριδος σχήματος γεωμετρική, καὶ διὰ τοῦτο καὶ δυσπόριστος βασιλικῇ ἀκοῇ.

ρη. Περὶ ῥάβδων.

Αἱ φαινόμεναι οἷον ῥάβδοι κατὰ τὸν ἀέρα, οὔτε κατάντικρυ συνίστανται τοῦ λαμπροῦ, ὥσπερ ἡ ἶρις, οὔτε κατὰ κάθετον, ὥσπερ ἡ ἅλως. φαίνονται δὲ ἡμέρας μόνον, καὶ περὶ τὸν ἥλιον μόνον, καὶ περὶ τὸν ὁρίζοντα μάλιστα τὸν δυτικόν, ἔλαττον δὲ καὶ ἐν τῷ μεσημβρινῷ, καὶ ἐπὶ ἀνομάλων, καὶ ἀνομοιομερῶν νεφῶν, ὥσπερ καὶ ἡ ἶρις. εἰσὶ δὲ τρίχροοι, πολλὴ γὰρ συγγένεια ταῖς ῥάβδοις καὶ τῇ ἴριδι πλὴν τοῦ σχήματος, ὅτι ἡ μὲν ἶρις ἀποτετμημένος κύκλος ἐστίν, αἱ δὲ ῥάβδοι καθ᾽ εὐθυωρίαν τέτανται. γίνονται δὲ αὗται κατὰ ἀνάκλασιν προσπιπτούσης τῆς ὄψεως, ἀπὸ νέφους εἰς νέφος, κἀκεῖθεν ἀνακλωμένης πρὸς ἕτερον νέφος λευκόν. ὅταν δὲ λέγει Ἀριστοτέλης περὶ τῶν ῥάβδων, ὅτι ἐπ᾽ αὐτῶν ἀνακλᾶται ἡ ὄψις πρὸς τὸν ἥλιον, γνῶθι ὅτι ἥλιον νῦν τὸ λευκὸν νέφος ἐκάλεσεν.

ρθ. Περὶ παρηλίων.

Πολλὴν κοινωνίαν ἔχουσιν οἱ παρήλιοι πρὸς τὰς ῥάβδους· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἐκ πλαγίων τοῦ λαμπροῦ γίνονται. Καὶ ἡμέρας μόνον, περὶ τὸν ἥλιον μόνον, καὶ μάλιστα, περὶ τὸν ὁρίζοντα τὸν δυτικὸν ἢ τὸν μεσημβρινόν, πλὴν αἱ μὲν ῥάβδοι ἐπὶ ἀνωμάλων γίνονται νεφῶν, καὶ ἀνομοιομερῶν, ὥσπερ ἡ ἶρις. οἱ δὲ παρήλιοι ἐπὶ ὁμαλῶν καὶ ὁμοιομερῶν, ὥσπερ ἡ ἅλως. καὶ αἱ μὲν ῥάβδοι τρίχροοι κατὰ τὰ τῆς ἴριδος χρώματα, οἱ δὲ παρήλιοι μονόχροοι, καὶ λευκοὶ κατὰ τὸ χρῶμα τῆς ἅλω. περὶ δὲ τῶν παρηλίων ἐκεῖνο χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἡ ἀνάκλασις ἀπὸ τοῦ νέφους γίνεται πρὸς τὸν ἥλιον, τοῦ νέφους πυκνοτέρου ὄντος καὶ στερεμνίου, παρὰ τὸ ἐν ταῖς ῥάβδοις, καὶ ὁμαλοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ λευκὸς φαίνεται ὁ παρήλιος. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ὁμαλοῦ ἓν καὶ τοῦτο χρῶμα διασώζεται, καὶ ἀπὸ τοῦ πυκνοῦ ῥᾳδίως μᾶλλον καὶ συντόμως ἀναλᾶται ἡ ὄψις.

107. *De halone.*

Etiam quod in ſublunari regione apparet veluti halonium, tantum ita videtur, neque ſubſtantiam habet propriam, cæterum multa illi ſunt iridis naturæ contraria. Frequentius enim conſpicitur ut circulus perfectus, haud ita ſæpe minor circulo, crebriusque circa lunàm quàm circa ſolem, & de die minus frequenter quàm de nocte, ſæpiſſimeque circa meridianum, at prope horizontem rarenter: & unica ſemper uniusque coloris, nimirum albicantis, ac conſiſtit ex nubibus æqualibus & ſimilaribus. Oritur & halo ex viſionis refractione. Oportet vero id quod viſum refringit eſſe læve ac pellucidum, ut ibi ſpecies viſibilis appareat. Cæterum halonis quoque circulus & iridis figura rationibus demonſtrantur Geometricis, quas ægre admittunt Regiæ aures.

108. *De virgis.*

Quæ in aëre apparent tanquam virgæ, neque luci adverſæ conſiſtunt inſtar iridis, neque perpendiculariter exſtant ſub illa, ut halo, tantumque conſpicuntur de die, & circa ſolem modo, & circa horizontem maxime occidentalem, rarius etiam in meridiano, fiuntque ex inæqualibus & diſſimilaribus nubibus perinde ut iris. Habent & ipſæ triplicem colorem, multa enim virgis & iridi communia ſunt, excepta figurâ, qvæ iridi eſt imperfectus circulus, cum virgæ ſint in rectam lineam conformatæ. Fiunt vero per refractionem, viſione ex una nube delabente in alteram, atque inde refracta ad aliam nubem candicantem. Quando itaque Ariſtoteles de virgis loquens, ait refringi viſionem in Sole, noris candicantem nubem iſto in loco nomine Solis intelligi.

109. *De parheliis.*

Multa ſunt parheliis communia cum virgis, nam & hi per tranſverſum à luce oriuntur, & de die ſolummodo, nec niſi circa ſolem, & maxime circa occidentalem horizontem vel meridianum. Cæterum, virgæ in nubibus inæqualibus ac diſſimilaribus generantur perinde ut irides, parhelii autem halonis in modum in æqualibus ac ſimilaribus. Ac virgæ quidem triplici colore ſunt ut halo. De illis vero ſciendum eſt, quod tunc refractio à nube fit ad ſolem, cum nubes denſior eſt & ſolidior qvam in virgis, lævisque & æqualis, quamobrem & albicante colore parhelius apparet, quoniam ab levitate illa unus idemque color ſervatur, & à denſitate magis faciliusque viſus refringitur.

Digitized by Google

ρί. Περὶ ἀνέμων.

Ὁ ἄνεμος οὐκ ἔστιν ἀὴρ κινούμενος, ὡς Ἱπποκράτης ὁ Κῷος ἰατρὸς οἴεται, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς καπνώδους ἐστὶν ἀναθυμιάσεως. ἡ μὲν γὰρ τοῦ ἀέρος κίνησις ἔκλυτος ὑπάρχει καὶ χαλαρά, ἡ δὲ τοῦ ἀνέμου, τυραννικὴ καὶ βιαιοτάτη, ὡς δηλοῦσιν οἱ σεισμοί, οἱ κινοῦντες τὴν γῆν, οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐστιν ὁ σεισμός, εἰ μὴ ὑπόγειος ἄνεμος. τεσσάρων δὲ ὄντων, ὡς συντόμως εἰπεῖν, καθολικῶν ἀνέμων, ἀπηλιώτης μὲν καὶ ζέφυρος οὐκ εἰσὶ σφοδρότατοι. βορρᾶς δὲ καὶ νότος τυραννικώτεροι. διότι ἐν μὲν τῷ βορείῳ καὶ νοτίῳ πόλῳ ἔνθεν ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος πνεῖ, μὴ γινόμενος ὁ ἥλιος οὐ θερμαίνει τὰ ἐκεῖσε χωρία, ἀλλὰ μένει ψυχρά. ψυχρὰ δὲ ὄντα ἀεὶ ἔνικμά εἰσιν, ὥστε ὄμβρων πολλῶν γενομένων διὰ τὴν ψύξιν. εἶτα, τῆς γῆς διαβρόχου γενομένης, πολλὴ καπνώδη ἀναθυμίασις ἐκδίδοται, καὶ διὰ τοῦτο, σφοδροὶ ἄνεμοι γίνονται, ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος. ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ δυτικοῖς χωρίοις κινούμενος ὁ ἥλιος οὐκ ἐᾷ ψύξιν γίνεσθαι πολλήν, ἔνθεν δὲ οὔτε πολὺς ὑετὸς γίνεται, οὔτε ἡ πολλὴ καπνώδης ἀναθυμίασις, ἅτε τῆς γῆς μὴ διαβρεχομένης, καὶ οὐ γίνονται διὰ τοῦτο ἄνεμοι σφοδροὶ ἐντεῦθεν. πλὴν ἐν μὲν τοῖς νοτίοις μέρεσι πλεῖον μὲν ἐστὶν ἡ γῆ, οὐκ ἔνικμος δέ, ἐν τοῖς βορείοις ὀλίγη μέν, ἀλλ᾽ ἔνικμος. διὰ γὰρ τὴν ψύξιν ὄμβροι γίνονται, καὶ διὰ τὸ ἔνικμον τῆς γῆς πολλὴ γίνεται ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις. ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὸ πλῆθος αὐτῆς. Ἔνθεν τοι καὶ οἱ σφοδροὶ ἄνεμοι ἀπὸ τῶν νοτίων εἰσὶ καὶ τῶν ἀρκτῴων μερῶν, ὡς ἂν ἐκεῖ γινομένης πολλῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως. ἐν γὰρ τῇ ἀνατολῇ καὶ δύσει οὐ γίνονται σφοδροί, ἅτε τοῦ ἡλίου ἐκδαπανῶντος τὴν ἐκεῖσε γενομένην ἀναθυμίασιν, καὶ οὐκ ἐῶντος ὑποστῆναι. καλοῦνται δὲ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἄρκτου βορέαι, οἱ δὲ ἀπὸ μεσημβρίας, νότοι. αἰτία δὲ ἐστὶ τῆς λοξῆς τοῦ ἀνέμου κινήσεως, ἡ τοῦ παντὸς κυκλοφορία, τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν κάτωθεν ἀνιοῦσαν πλανῶσα, καὶ τῇδε κἀκεῖσε μεταφέρουσα. γίνονται δὲ οἱ βόρειοι ἐτησίαι ἄνεμοι μετὰ ἡμέρας εἴκοσι τῆς θερινῆς τροπῆς, μετὰ τὴν τοῦ κυνάστρου ἐπιτολήν. τηνικαῦτα γὰρ τῆς χιόνος λυομένης, γίνονται αὖραι ψυχραὶ βόρειοι, αἵτινες ἐτησίαι λέγονται. εἰσὶ δὲ νότιοι ἐτησίαι ὡς ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ πᾶν νότου, ἀλλ᾽ ἡμῖν ἀνεπαίσθητοι εἰσὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς νότου ἐτήσιοι ἄνεμοι. οὗτοι δὲ μετὰ ἑβδομήκοντα ἡμέρας τῆς χειμερινῆς τροπῆς ἄρχονται πνεῖν, τοῦ ἡλίου ὄντος ἐν ἰχθύσι. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἰσημερινῆς δύσεως, πνεῖ ὁ ζέφυρος, ἀπὸ δὲ τῆς ἀνατολικῆς ἰσημερίας πνεῖ ἀπηλιώτης. καὶ αὖθις ἀπὸ τοῦ ἀρκτικοῦ μὲν πόλου πνεῖ ὁ ἀπαρκτίας, ἀπὸ δὲ τοῦ νότου πνεῖ ὁ νότος. καὶ πάλιν ἀπὸ μὲν τῆς θερινῆς ἀνατολῆς πνεῖ ὁ καικίας, ἀπὸ δὲ τῆς χειμερινῆς δύσεως πνεῖ ὁ λίψ. καὶ ἀπὸ

μὲν

110. *De Ventis.*

Ventus non eſt agitatus aêr, ut Hippocrates Cous Medicus ſibi perſvaſit, ſed ex vapore atque exhalatione terræ oritur. Aëris quippe motus langvidus eſt ac remiſſus, venti tyrannicus ac vehementisſimus, ut demonſtrant terræ motus, qui nihil aliud ſunt quam ſubterranei venti. Cum vero, ut breviter dicam, quatuor ſint venti Catholici ſive cardinales, ex his Subſolanus ac Zephyrus non adeo incitati ſunt, ſed violentisſimi Boreas atque Auſter. Quoniam nimirum ad ſeptentrionalem atque auſtralem polum, ubi Boreas & Auſter ſpirant, ſol longius abſens illa non calefacit, ita ut frigida maneant: frigidaque cum ſint, ſemper ſunt humida, imbribus plurimis propter frigiditatem ibi cadentibus. Hinc deinceps terra humectata multos emittit vapores exhalationesque, unde venti vehementes naſcuntur boreas atque auſter. At enim in orientalibus atque occidentalibus partibus verſans ſol non patitur multum frigus fieri, unde nec multa pluvia, nec multi vapores atque exhalationes ex terra quippe non adeo humectata, hinc nec venti inde impetuoſi ſpirant. Cæterum in auſtralibus partibus plus quidem terræ eſt ſed minus humida, at in ſeptentrionalibus non adeo multa eſt terra, ſed admodum humida. Sane à frigore imbres oriuntur, & à terræ humiditate non ab magnitudine multi vapores multæque exhalationes. Hinc etiam vehementes venti ex auſtralibus & borealibus veniunt partibus, quod ibi multi vapores ex terra exhalant. In oriente autem & occidente non ſunt venti tam immites, ſole nimirum vapores ibidem prodeuntes conſumente nec permittente ſubſiſtere. Porro ventos ab ſeptentrione flantes vocamus boreas, ab meridie notos ſive auſtros. Cauſa obliqui ventorum motus eſt circumrotatio orbis terrarum, quæ vapores deorſum tendentes divertit & huc atque illuc transfert. Eteſiæ venti Septentrionales ſpirant poſt viginti dies ab æſtivo ſolſtitio, ortumque caniculæ, tunc ſiquidem ſolutis nivibus auræ frigidæ flant boreales, quas eteſias appellant. Spirant & auſtrales eteſiæ ab auſtrali parte orbis terrarum, ſed eas nos percipere non posſumus. Veniunt tamen & ex parte auſtrali nobis propiore eteſiæ venti, ſed quæ poſt ſeptuageſimum à bruma ſive hiberno ſolſtitio incipiunt ſpirare, quando ſol eſt in piſcibus. Ab occidente æquinoctiali flat Zephyrus, ab oriente æquinoctiali ſubſolanus: atque à Septentrionibus ſive arctico polo Aparctias, à meridie Auſter. Ab oriente ſolſtitiali æſtivo Cæciam, à brumali occaſu Liba vocant. A brumali oriente

Digitized by Google

μὲν τῆς χειμερινῆς ἀνατολῆς ἔξεισιν ὁ εὖρος. ἀπὸ δὲ τῆς θερινῆς δύσεως πνεῖ ἀργέστης, ὃν ὁ Πτολεμαῖος ἰάπυγα προσαγορεύει. καὶ οὗτοι μὲν οἱ ὀκτὼ ἄνεμοι κατὰ διάμετρον ἀλλήλων εἰσίν. Ἕτερος δὲ ἄνεμος ἀπὸ τῆς μιᾶς τομῆς ἐστι τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου, καὶ καλεῖται βορέας ἢ μέσης, μεταξὺ πνέων καικίου καὶ ἀπαρκτίου. ἄλλος δὲ ἀπὸ τῆς ἄλλης τομῆς τοῦ ἀρκτικοῦ, καὶ καλεῖται οὗτος θρασκίας, μεταξὺ ὢν ἀπαρκτίου καὶ ἰάπυγος. πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς μιᾶς τομῆς τοῦ νοτίου πόλου πνεῖ ὁ εὐρόνοτος μεταξὺ ὢν εὔρου καὶ νότου. ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας τομῆς ὁ λιβόνοτος, μεταξὺ ὢν λιβὸς καὶ νότου, ὃς καὶ φοινικίας καλεῖται. καὶ τὰ μὲν βόρεια πνεύματα, πολλὰ μὲν οὐκ εὔτονα δέ, διὰ τὸ ἀπὸ πολλῆς ὑγρότητος πνεῖν. Τὰ δὲ νότια ὀλίγα μὲν διὰ τὴν ἔνδειαν τῆς ὕλης, εὔτονα δὲ διὰ τὴν τῆς γῆς ξηρότητα. τούτων τῶν ἀνέμων ἐπινέφελοι μὲν καικίας καὶ βορέας, ἀπαρκτίας. ἀστραπαῖοι δὲ βορέας, ἀπαρκτίας, θρασκίας καὶ ἀργέστης. ἐκνεφίας δὲ ὁ βορρᾶς καὶ νεφελώδης μὲν μέσης καὶ ἀπαρκτίας, χαλαζώδης δὲ ἀπαρκτίας καὶ θρασκίας καὶ ἀργέστης, καυματώδης δὲ νότος καὶ ζέφυρος καὶ εὖρος. ὁ δὲ ζέφυρος κατ' οὐσίαν μέν ἐστι ψυχρὸς, καθὸ δὲ ἐν τῷ θέρει πνεῖ νοθευόμενος θερμαίνεται. ὁ δὲ βορέας διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἀναθυμιάσεως ἀεὶ ἀποσοβεῖ τὰ νέφη, καὶ εὐδίαν ποιεῖ, πλὴν ὅταν μὴ ψυχρός. εἰ δὲ εἴη ψυχρὸς, παχύνει τὴν ἀτμίδα πρὶν ἢ ἀποσοβῆσαι τὸ νέφος καὶ ποιεῖ ὑετόν. καὶ οἱ μὲν κατ' ἀντικρὺς ἄνεμοι οὐ δύνανται ἅμα πνεῖν. ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς νότος οὐκ ἀπὸ νότου τοῦ παντὸς πνεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θερινοῦ τροπικοῦ.

ρια΄. Περὶ τυφῶνος.

Ὁ τυφῶν ἄνεμός ἐστιν, ὃν ὁ μὲν Ὅμηρος θύελλαν ὀνομάζει, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τοῦ παχὺ εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ οἷον τύπτον τὸ παρατυχὸν, τυφῶνα. αἰτία δὲ τούτου, ἀτμὶς παχεῖα ἄνωθεν ἀπὸ τῶν νεφῶν φερομένη κατ' εὐθὺ ἐπὶ τὸ κάταντες, ἢ κατὰ τῆς θαλάσσης, ἥτις προσπταίουσα τινὶ ἀντιτύπῳ ὀνόματι ἀναπάλλεται εἰς τοὔπισω. ἐπειδὴ δὲ κωλύεται τὸ ἀντιπαλλόμενον αὐτοῦ μέρος εἰς τοὔπισω ἀναπάλλεσθαι ὑπὸ τοῦ ὄπισθεν ἐπακολουθοῦντος αὐτοῦ μέρους, ἐπὶ τὰ πλάγια διακλᾶται, εἶτα κἀκεῖσε ἀντιτύπῳ συναντήσασα μέρει, πάλιν σκορπίζεται, καὶ γίνεται ἕλιξ, ἤτοι συστροφὴ τοῦ ἀνέμου, μετεωρίζουσα καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῆς θαλάττης τὰ ἐπιτυχόντα σώματα. οὗτός ἐστιν ὁ ἄνεμος ὁ καλούμενος παρά τινων τυφῶν.

ριβ΄. Περὶ ἐκνεφίου.

Ἄνεμός ἐστι καὶ ὁ ἐκνεφίας σχεδὸν ὁ αὐτὸς τῷ τυφῶνι. πλὴν ὁ μὲν ἐκνεφίας οὐχ ὁρᾶται, ὁ δὲ τυφῶν ὁρᾶται, διὰ τὸ παχυμερεστέραν οὐσίαν συνε-

φέλκεσθαι

ſpirat Eurus ſive Vulturnus, ab occaſu ſolſtitiali æſtivo Argeſtes quem Ptolemæus appellat Japyga. Atque hi octo venti è diametro ſibi invicem opponuntur. Alius ventus eſt ab una ſectione poli arctici, & vocatur boreas ſive Meſes, ſpirans inter Cæciam Aparctiamque. Alius ex altera poli arctici ſectione & vocatur Thraſcias, inter Aparctiam atque Japygem. Alius ex ſectione una poli auſtralis flat Evronotus, medius inter Eurum atque Auſtrum. Et alius denique ex ſectione poli auſtralis altera Libonotus, inter Auſtrum & Liba, dictus etiam Phœnicias. Atque boreales qvidem venti frequentes ſunt, minus intenſi tamen, qvoniam à valde humidis ſpirant regionibus. Auſtrales minus frequentes propter defectum materiæ, intenſiores vero propter terrarum ex quibus veniunt ſiccitatem. Ex his ventis nubiloſi eſſe ſolent Cæcias, Boreas & Aparctias: Fulgurales Boreas, Aparctias, Thraſcias & Argeſtes. Ex nube prorumpens (ecnephiam Græci appellant) eſt Boreas & nubes obducens Meſes atque Aparctias. Grandinem affert Aparctias, Thraſciasque & Argeſtes: æſtum Auſter, Zephyrus atque Eurus. Cæterum Zephyrus natura qvidem ſua frigidus eſt, qvatenus autem in æſtate ſpirat, aſcititium calorem obtinet: Boreas vero exhalationum multitudine nubes ſemper abſorbet, ac ſerenitatem inducit, niſi frigidus fuerit: ſi vero fuerit frigidus, vapores ſpiſſat indenſatque antequam nubem ſummoveat, facitque pluviam. Atque contrarii quidem venti ſpirare eodem tempore non poſſunt. Qui porro apud nos flat auſter, non à polo auſtrali ſive auſtro orbis terrarum ſpirat, ſed ab æſtivo tropico.

111. *De Typhone.*

Typhon venti genus eſt quod Homerus procellam vocat, Ariſtoteles typhonem, quod denſus hic Spiritus *τύπτει* & verberat ac proſternit quicquid ei ſe obtulerit. Cauſſa ejus ſunt craſſiores vapores deſuper è nubibus recta deorſum deſcendentes in terram vel in mare, qui in reſiſtentem quandam incidentes materiam retro pelluntur. Qvandoquidem vero repercuſſa horum pars propter ſuccedentes alios vapores reſurgere prohibetur, ad obliqua feruntur perfringuntque, atque etiam ibi occurrentibus quæ renituntur aliis partibus, iterum diſperguntur faciuntque helicem ſive vorticem venti, qui à terra & à mari in ſublime attollit quæcunque corpora apprehenderit. Hic eſt ventus quem nonnulli typhonem appellant.

112. *De ecnephia.*

Ecnephias etiam venti genus eſt, parumque à typhone diverſum. Sed non cernitur ecnephias, oculis autem ſentitur typho, utpote qvi craſſiſ-

φελκύσασθαι ἐκ τοῦ νέφους τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν. καὶ τὸν ἐκνεφίαν παύει ὑετός, τὸν δὲ τυφῶνα οὐχ ἱκανός ἐστι παῦσαι, ἀλλ᾽ ὁ βορέας αὐτὸν καταςβέννυσιν. οὐδὲν δὲ ἕτερόν ἐστιν ἐκνεφίας, ἢ τυφῶν ἐπιτεταμένος, καὶ ὅσον μὲν κατὰ τὸ εἶδος ταυτόν ἐστιν ἐκνεφίας καὶ τυφῶν κατὰ δὲ τὴν ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν διαφέρουσιν. ὁ μὲν γὰρ τυφῶν, ἐπιτεταμένος ἐστὶν ἐκνεφίας, ὁ δὲ ἐκνεφίας, ἀνειμένος τυφῶν. πολλάκις μὲν, οἱ μὲν ἀπὸ ψυχρῶν τόπων πνέοντες ἄνεμοι, νοθευόμενοι διὰ μέσου θερμῶν τόπων θερμοὶ καταπνέουσιν. οἱ δὲ ἀπὸ θερμῶν κεραννυμένοι ψυχρῷ διὰ μέσου ἀέρι, ψυχροὶ διαῤῥέουσιν.

ριγ. Περὶ κεραυνῶν.

Ὁ κεραυνὸς οὐκ ἔχει τὸ φλέγον, λεπτομερὴς γάρ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ, ὅθεν ταχέως διερχόμενος τὰ σώματα διὰ τὴν λεπτότητα οὐ καταφλέγει αὐτά. ἔνθεν τοι καὶ κεραυνὸς ὠνόμασται ἀπὸ τοῦ εὐκραὴς εἶναι καὶ μὴ φλέγειν, πάνυ γὰρ λεπτομερέστερος ὢν ὡς εἴρηται, ὀξύτατα τὸ σῶμα δίεισιν, ὥστε μήτε καίειν, μήτε μελαίνειν. ὅθεν καί τινες ἀργῆτα τοῦτον ὠνομάκασιν ἤτοι λαμπρόν. ἀργὸν τὸ λευκόν. εἰ γὰρ πῦρ ἐστι καὶ φύσει ἔχει τὸ καίειν, ἀλλ᾽ ἡ λεπτότης καὶ ἡ ταχύτης τῆς διόδου μὴ ἐγχρονίζουσα τῷ σώματι ἄκαυστον τοῦτο ἐᾷ. πᾶν γὰρ τὸ καῖον, οὐ μόνον μεγέθους οἰκείου δεῖται πυρὸς τοῦ καῦσαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ καὶ ἐμβραδῦναι τῷ καυστῷ σώματι. παρὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν οὐ φλέγει ὁ κεραυνός.

ριδ. Περὶ πρηστῆρος.

Ὁ πρηστὴρ καταφλέγει, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοὔνομα. πρηστὴρ γὰρ ἀπὸ τοῦ πρήθειν ἢ ἐμπιπρᾶν ὠνόμασται. φλέγει δὲ διὰ τὸ συνεπισπᾶσθαι μεθ᾽ ἑαυτοῦ παχυμερεστέραν οὐσίαν ἐκ τοῦ νέφους καὶ ταύτην ἐμπυροῦν. τούτου δὲ πρηστῆρος καὶ προηγεῖται πνεῦμα, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ, τὰ μέλλοντα ἐμπιπρᾶσθαι, πρῶτον πνεῦμα τοῦ πρηστῆρος θειῶδες ὂν πλήττει καὶ ῥήγνυσι, ὅθεν καὶ τὰ κεραυνωθέντα μένει διεστηκότα ἐπὶ χρόνον τινά. τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα οὐ προηγῆται μόνον, ἀλλὰ καὶ σύνεστι τῷ πρηστῆρι καὶ ἐπακολουθεῖ. σποράδην δὲ διαχεόμενον καὶ λεπτομερέστερον ὂν, βροντὰς ποιεῖ καὶ ἀστραπάς, καὶ ἐξαφθὲν μὴν ποιεῖ κεραυνὸν καὶ ἀστραπὴν καὶ πρηστῆρα. μὴ ἐξαφθὲν δὲ ἐκνεφίαν καὶ τυφῶνα. ταῦτα δὲ πάντα κατὰ ἐκπυρηνισμὸν γίνονται.

ριε. Πῶς συνέστηκεν ὁ κόσμος.

Τὴν σύστασιν ὁ κόσμος ἔλαβεν ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ κινήσεως τῶν στοιχείων. ἐπειδὴ γὰρ τούτων τὰ μέν εἰσι κουφότατα, οἷον τὸ πῦρ καὶ ὁ ἀήρ, τὰ

δὲ

craſsiſſimam materiam, vapores fuliginoſos ex nube ſecum vehit. Ecnephiam ſopit pluvia, ſed typhoni compeſcendo impar eſt, qui a boreali vento tollitur & extingvitur. Nihil aliud porro eſt ecnephias vehemens quam typho, & typho remiſſus haud diverſus eſt ab ecnephia. Sæpius & e frigidis oris per calida loca ſpirantes & alterati venti flant calidum, & ex calidis flantes in medio frigidæ permixti auræ frigidi affluunt.

113. *De fulminibus.*

Fulmen non ſolet incendere, ſubſtantiam enim habet ſubtiliſſimam, unde corpora celeriter tranſeundo propter ſubtilitatem ea non inflammat. Inde & Græcis dictus κεραυνὸς quaſi εὐχερὴς quod facile permeet, neque adeo accendat. Subtiliſſimum enim cum ſit ut dixi, celerrime corpus pervaditut nec inflammet neque nigrum faciat, unde & nonnulli vocant ἀργῆτα ſive candens, ἀργὸν enim candidum ſignificat. Quanquam enim fulmen ignis eſt, quod natura urit, at ſubtilitas velocitasque tranſitus non per momentum immorans corpori, illud relinquit ſine uſtione. Quicquid enim urit, non modo magnitudine debita indiget ad urendum, ſed etiam ut corpori urendo per aliquod tempus immoretur. Ob hanc itaque cauſam non inflammat nec urit fulmen.

114. *De preſtere ſive igneo turbine.*

Preſter incendit & inflammat, ut nomine etiam ipſo indicatur. Dictus enim preſter Græcis eſt a vocabulo πρήθειν quod accendere ſignificat. Accendit autem, quia ex nube ſecum vehit craſſiorem materiam eamque inflammat. Præcedit preſterem ventus, quod inde conſtat, ſiquidem quæ inflammari debent, prius a ſpiritu preſteris ſulfureo perculluntur rumpunturque, unde & fulmine tacta per aliquod tempus hiant. Nec tantum præcedit preſterem ventus, ſed comitatur etiam, & ſequitur. Latius ac paſſim diffuſus & ſubtilior ſi fuerit, tonitru facit & fulgur: ſi inflammetur, efficit fulmen, & fulgur, preſteremque. Ex non inflammato fiunt ecnephias ac typho. Cæterum omnia hæc contingunt per violentam excuſſionem.

115. *Quomodo cœperit Mundus?*

Mundus ſubſiſtere cœpit a natura & motu elementorum. Horum enim cum quædam levia ſint ut ignis & aer, alia gravia, ut aqua

δὲ βαρύτατα, οἷον ὕδωρ καὶ γῆ, τὰ μὲν ὅσα βαρύτατα κάτω τοῦ παντὸς ὑπεκάθητο, τὰ δ' ὅσα μετέωρα, εἰς τὸ πῦρ ἐξεφέρετο. πᾶν δὲ ἀπὸ γῆς φερόμενον ἄνω ἐστί. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν οἷον περικεκλασμένος καὶ κυρτὸς ὁ κόσμος ἐστί. συνθλιβομένων δὲ τῶν σωμάτων ἀλλήλοις, ἡ τοῦ ὕδατος ἐγεννήθη φύσις, ῥευστικῶς δὲ καὶ τοῦτο φερόμενον ἐκοίλανε τοὺς ὑποκειμένους τόπους, καὶ τοὺς κοιλυμένους τόπους θαλαττίους ἐποίησεν. Ἐκ μὲν οὖν τῶν ὑποκαθιζόντων σωμάτων ἐγεννήθη ἡ γῆ. ἐκ δὲ τῶν μετεωριζομένων ὁ οὐρανὸς, πῦρ, ἀήρ.

ρις. Εἰ ἓν τὸ πᾶν;

Οὐ πολλοὶ κόσμοι σωματικοὶ, καθ' ἐνίους τῶν φιλοσόφων, εἰσίν. ἀλλ' εἷς τέλειος, καὶ οὐδὲ κυρίως ἓν ὀνομάζεται. πῶς γὰρ ἓν ὁ κόσμος σύνθετος ὢν καὶ πολυμερής, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν αὐτοῦ ἕνωσιν, τὴν τοῦ ἑνὸς ἔχει προσηγορίαν. Κυρίως γὰρ ἓν ὁ Θεὸς, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα. ὅσα δὲ μετὰ Θεὸν, οὐ κυρίως ἓν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἕνωσιν καὶ μετοχὴν τοῦ ἑνὸς, οὕτω προσαγορεύεται. Καὶ γὰρ καὶ ὁ νοῦς ἓν ἐστι καὶ πολλά. ὅσα γὰρ τὰ ὄντα, τοσαῦτα καὶ ὁ νοῦς, ἐπεὶ καὶ παραδείγματα τούτων ἐν ἑαυτῷ περιέχει. πολλὰ καὶ ἡ ψυχὴ, διαιρετὴ γὰρ πολλῷ πλέον, τὰ στοιχεῖα τε καὶ τὰ σώματα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἑνώσεως ἀκριβοῦς καὶ ὁ κόσμος κεκοινώνηκεν, ἓν διὰ τὴν ἕνωσιν ὀνομάζεται, καὶ διὰ τὴν τελειότητα τῶν στοιχείων αὐτοῦ εἷς ἐστὶ καὶ μόνος, ἀλλ' οὐ κόσμοι πολλοί.

ριζ. Περὶ κενοῦ.

Τὸ κενὸν οὐ πάντες, ἀλλ' ἔνιοι τῶν φιλοσόφων εἰσήνεγκάν τε τῷ λόγῳ καὶ ὠνομάκασιν. ἀποφαίνονται δὲ τοῦτο παντὸς σώματος ἔρημον, οἷον τι χάος ἀόρατον. καὶ φασὶ τοῦτο προϋποκεῖσθαι τοῦ κόσμου. εἶτα τῶν στοιχείων γεγονότων καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῇ κυκλοφορίᾳ τὰ σώματα πάντα συσφίγξαντος. κενὸν μὴν ἐντὸς μηδὲν ἀπολελεῖφθαι. τὸ δὲ ἐκτὸς τῆς ἔξω περιφερείας αὐτοῦ ὅλον κενὸν εἶναι, ἄπειρον ἐν ἀπείρῳ τόπῳ ἐμφανταζόμενον. Τοῦτον δὲ τὸν λόγον Ἀριστοτέλης μὴν ἀπογινώσκει παντάπασι, καὶ οὐδαμῶς τίθεται οὔτε ἐκτὸς τοῦ κόσμου, οὔτε ἐκτός. Κλεομήδης δὲ ὁ φιλόσοφος, ἐντὸς μὴν τοῦ κόσμου οὐ φησὶν εἶναι κενόν, ἐκτὸς δὲ καὶ πάνυ βιάζεται.

ριη. Περὶ τόπου.

Ὁ τόπος ὡς τὸ ὄνομα δηλοῖ, πρᾶγμα ἐστὶ δεκτικὸν σώματος, ἢ ἀσωμάτου φύσεως. ἐπεὶ οὖν ἡ ὕλη τὸ εἶδος δέχεται, τόπος λέγοιτο ἂν ἡ ὕλη

οὗ

& terra, graviora ad inferiores partes univerſi ſubſiderunt, levia ut ignis ſurſum ſeſe extulerunt. Quicquid vero terræ imminet, ſurſum eſt. Propter hanc cauſam mundus circumquaque flexus eſt ac gibboſus. Attritis vero invicem corpuſculis, aquæ prodiit natura, quæ fluxu ſuo ſubjecta loca excavavit, & ſpatia mari recipiendo fecit. Ex ſubſidentibus igitur corporibus terra facta eſt, ex levibus & ſublimibus Cœlum, ignis, aer.

116. *Num unum ſit hoc univerſum?*

Non multi ſunt mundi corporales, ut quibusdam Philoſophis perſuaſum, ſed unus perfectus, licet non proprie unum dicitur, quomodo enim unum fuerit mundus ex tot & tam diverſis compoſitus? verum propter partium ejus invicem unionem unum appellatur. Cæterum proprie unum eſt DEus, omni ſimplicitate ſublimior, quæcunque vero infra DEum ſunt, non proprie ſunt unum, ſed propter unionem & participationem ex uno, ita dicuntur. Nam & mens unum ſunt & multa. Quotquot enim ſunt res, tot etiam mens eſt, nam & exempla illorum in ſe continet. Etiam animæ, quæ & multo magis dividua eſt, contingit multa eſſe, nec minus elementis ac corporibus. Quandoquidem igitur accuratæ unionis etiam mundus eſt particeps, propterea unum appellatur, & quoniam perfectus eſt, unus & ſolus, nec multi ſunt mundi.

117. *De Vacuo.*

Vacuum non omnes ſed aliqui in ſcriptis ſuis induxère atque nominavere Philoſophi, ajuntque illud eſſe omni ſpoliatum corpore, veluti inviſibile quoddam chaos, & ante mundum fuiſſe ſtatuunt, deinde elementis prodeuntibus & cœlo circumrotatione ſua corpora omnia colligante ac conſtringente, vacuum quidem intus relictum nullum fuiſſe, extra cœli vero ambitum omne vacuum eſſe, quod infinitum in infinito ſpatio licet cogitare. Hanc ſententiam omnino rejicit Ariſtoteles, & nusquam admittit vacuum, neque intra mundum neque extra. At *Cleomedes* Philoſophus intra mundum reperiri negat, extra vero illum dari vacuum, vehementer contendit.

118. *De loco.*

Locus ſecundum vocabuli vim eſt aliquid, quod corpus vel rem incorporalem poteſt complecti. Quoniam igitur materia comple-

Digitized by Google

τοῦ εἴδους. ἀσώματον γὰρ τὸ εἶδος. πάλιν, ἐπὶ τὸ διάστημα ἔρημον ὂν καὶ κενὸν, σώματα δύναται δέξασθαι, τόπος σωμάτων εἴη ἂν τὸ διάστημα. κυρίως γὰρ τόπος ἐστὶ τὸ ἔσχατον τοῦ περιέχοντος μέρος τὰ σώματα, οἷον, ὁ ἀὴρ περιέχει τὰ φυσικὰ σώματα, ἀλλ' οὐ πᾶς ὁ ἀήρ. οὐ γὰρ καὶ ὁ ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἢ ὁ πλησίον τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τὸ ἔσχατον μέρος αὐτοῦ περιέχει ἡμᾶς, αὕτη οὖν ἡ τοῦ ἀέρος ἐπιφάνεια, τόπος ἐστὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων.

ριθ. Περὶ χώρας.

Χώρα ἐστὶ κατὰ τοὺς ἀριθμητικοὺς, τὸ νοητὸν τῶν ἀριθμῶν διάστημα, οἷον τὸ μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ τρία, καὶ τοῦ τέσσαρα, καὶ τοῦ ἐφεξῆς. ἐπεὶ γὰρ οὐ συνεχής ἐστιν ἡ τάξις τῶν ἀριθμῶν, διαστήματα χώρας ἐπωνομάκασι. χώραν πάλιν τινὲς τῶν φιλοσόφων εἰρήκασι τὴν μερικὴν τοῦ περιέχοντος τὸ σῶμα περιοχὴν, οἷον ὁ πίθος περιέχει τὸν οἶνον. ὑποκείσθω δὲ, ὁ οἶνος περὶ κοίλης, ἀλλ' οὐχ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ πίθου τὸν οἶνον ἐδέξατο, ἀλλὰ μόνη ἡ κοίλη αὐτοῦ περιφέρεια. τοῦτο γοῦν τὸ μέρος χώραν φασὶ τῶν φιλοσόφων τινές, οὐκ ἀπεικότως δὲ τοῦτο καὶ τόπον τις ὀνομάσειεν.

ρκ. Εἰ ἔμψυχος ὁ κόσμος.

Ὁ μὲν καθ' ἡμᾶς λόγος, οὐδὲ ἀκροθιγῶς τ' ὤσιν ἔμψυχον εἶναι τὸν κόσμον προσίεται, προνοίᾳ μέντοιγε διοικούμενον. οἱ δὲ τελεώτεροι τῶν φιλοσόφων Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ ὅσοι τούτοις ἐπηκολούθησαν, καὶ ἔμψυχον, καὶ ἔννουν σαφῶς ἀπεφήναντο. ἐγκεῖσθαι δὲ οὐ τὰς ψυχὰς ἔν τε τῷ οὐρανῷ καὶ ταῖς ὑποκειμέναις σφαίραις, ἀλλ' ἀνάπαλιν τὰ σώματα τῶν θειοτέρων ἐξῆφθαι διορίκασι. διακεῖσθαι μέντοι καὶ ὑπὸ φύσιν αὐτὰ νενομίκασιν, οὐκ ἀντικεῖσθαι μέντοιγε τὴν φύσιν οὔτε ταῖς ψυχαῖς τούτων, οὔτε ταῖς νοεραῖς διατάξεσιν. ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν μάλιστα κατευθύνεσθαι. ἀλλ' οὐδὲ δεσμεῖσθαι τὰς ψυχὰς, ἢ τοὺς νοῦς τοῖς τούτων ὠήθησαν σώμασιν. ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων ἐξάπτεσθαι καὶ καταλάμπεσθαι.

ρκα. Εἰ ἀγέννητος ὁ κόσμος καὶ ἄφθαρτος.

Οὔτε ἀγέννητος παρ' ἡμῖν ὁ κόσμος δοξάζεται, οὔτε ἄφθαρτος, γεγενῆσθαι τε γὰρ αὐτὸν παρὰ τῆς γραφῆς καὶ φθαρήσεσθαι μεμαθήκαμεν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ ἀγέννητον αὐτὸν καὶ ἄφθαρτον τίθεται. Πλάτων δὲ γεννᾷ μὲν αὐτὸν ἐν Τιμαίῳ, ἀποφαίνεται δὲ μηδὲ φθαρήσεσθαι τὸν ἅπαντα χρόνον. καὶ ἐπειδὴ

ἀν-

ctitur formam, materia formæ quæ res incorporalis eſt, poſſit dici locus. Sic ſpatium deſertum ac vacuum, quandoquidem corpora recipere poteſt, non male locus corporum dicetur. Proprie vero locus eſt extremum quod ambit corpora, ita aer ambit corpora naturalia, ſed non aer quicunque, non enim ille qui montibus ſublimior & proximus cœlo eſt, ſed inferior ejus pars nos ambit. Hæc igitur aeris ſuperficies corporum noſtrorum eſt locus.

119. *De ſpatio, quod Philoſophi χώραν appellant.*

Arithmetici χώραν vocant intervallum intelligibile inter numeros, inter unum & duo, inter duo & tria, quatuor atque ita deinceps, Quoniam enim non continuus eſt numerorum ordo ſed diſcretus, intervalla inter numeros χώρας appellarunt. Sed & χώραν vocant Philoſophorum aliqui partem ac veluti regionem receptaculi corpus capientis, uti dolii quod capit vinum. Si enim ponatur ventrem dolii tantummodo vino plenum, non quidem totum dolii corpus ſed tantum venter ejus circumferentia ſua vinum comprehendit, atque hujusmodi partem Philoſophi quidam χώραν regionem vocant, quam non abſurde aliquis etiam locum appellaverit.

120. *Num mundus ſit animatus?*

Noſtra Chriſtianorum ſententia ne ſummis quidem auribus admittit animatum eſſe mundum, quem Providentia gubernari novimus At præſtantisſimi Philoſophi Plato & Ariſtoteles, quique hos ſequuntur, & anima & mente præditum eſſe mundum aperte ſtatuunt. Neque animas ineſſe cœlo & infra poſitis ſphæris, ſed e contrario corpora ab illis tanquam divinioribus dependere arbitrantur. Atque naturæ quidem etiam ſubjecta illa putant, ſed naturam non adverſari illorum animabus aut mentalibus legibus, ſed ab illis maxime dirigi: neque animas aut mentes ab corporibus illis ſuis exiſtimarunt alligari, ſed ab illis potius ſuſpenſa eſſe & illuſtrari corpora.

121. *Num Mundus ingenitus ſit & incorruptibilis?*

Neque ingenitus neque incorruptibilis apud nos Chriſtianos mundus eſſe docetur, quem & factum eſſe & periturum e Scriptura didicimus. Ariſtoteles vero & ingenitum illum & incorruptibilem ponit. Plato in Timæo tradit eum genitum eſſe, nullo autem tempore corrumpendum.

ἀντίκειται αὐτῷ, ὅτι σύνθετος ὢν καὶ φθαρήσεται, πᾶν γὰρ τὸ σύνθετον καὶ διαλυτόν, διαστέλλεται λέγων, ὅτι ὅσον μὴν ἐπὶ τὴν φύσιν, φθαρτός ἐστι, σῶμα γὰρ οὐ χωρεῖ ἀϊδιότητα, ἀλλὰ τὸ ἄφθαρτον ἐπεισάκτως παρὰ τοῦ θεοῦ κομίζεται. ὁ δέ γε Πρόκλος ἐν τοῖς ἐξηγητικοῖς τοῖς πρὸς Τίμαιον λόγοις, πειρᾶται δεικνύναι βιαιότερον, ὅτι μηδὲ γεννητὸν ὁ Πλάτων τὸν κόσμον οἴεται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀποφαίνεται, κατὰ δὲ τὸ σύνθετον, ἐπινοίᾳ γεννητόν.

ρκβ. Εἰ τρέφεται ὁ κόσμος.

Οὐ πόῤῥω μοι εὐηθείας εἶναι δοκοῦσιν οἱ τρέφεσθαι τὸν κόσμον ὑπολαμβάνοντες, εἴτε οὐρανὸν μόνον κόσμον κατονομάζουσιν ὡς ὁ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ, εἴτε μετὰ τοῦ αἰθέρος καὶ τὰ στοιχεῖα. εἰ γὰρ τελεώτατος ὁ κόσμος κατ' αὐτοὺς μάλιστα δὲ καὶ ἀΐδιος, πῶς ἂν δεηθείη τροφῆς; Τὸ γὰρ ἀτελὲς καὶ ἐνδεὲς τρέφεται. ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ πλῆρες καὶ ἀνενδεές. εἰ δὲ τὸ τρέφον προσθήκην τῷ τρεφομένῳ ποιεῖ καὶ αὔξησιν, αὐξηθείη ἂν καὶ κόσμος τρεφόμενος, ἀλλὰ καὶ φθίνει κενούμενος. ὥστε μείζων ὁ κόσμος ἑαυτοῦ καὶ ἐλάττων γενέσθαι. Τοῦτο δὲ πρὸς τῷ ἀτόπῳ καὶ γελοῖον ἄντικρυς. εἰ οὖν οὔτε αὐξήσεως δεῖ τῷ κόσμῳ οὔτε κενώσεως, οὐ τροφῆς ἂν αὐτῷ δεήσοι ποτέ.

ρκγ. Περὶ τάξεως κόσμου.

Ἐναντίοι πρὸς ἀλλήλους οἱ τῶν ἑλλήνων σοφοὶ τὰ μέρη τοῦ κόσμου τιθέασι. τὸ δὲ ἀληθές, ὁ μὴν οὐρανός, ὡς μέγιστον σῶμα καὶ κυκλικόν, καὶ τὰ στοιχεῖα χωρεῖν καὶ συνέχειν δυνάμενον ἐκτὸς τούτων ἐξοικοδόμηται. ὑπὸ δὲ τὴν κοίλην αὐτοῦ ἐπιφάνειαν, πρῶτα μὴν τὰ ἀπλανῆ τῶν ἄστρων τετάχαται, καὶ ὁ ζωδιακὸς κύκλος, εἶτα αἱ τῶν πλανωμένων ἄστρων σφαῖραί τε καὶ φοραί, ὧν ἡ σελήνη τὸ τελευταῖον, ὑπὸ δὲ ταύτην εὐθὺς τὸ ὑπέκκαυμα οἷον ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις, εἶτα ὁ ἀήρ, καὶ μετὰ τούτων τὸ στοιχεῖον τοῦ ὕδατος, τελευταῖον δὲ τὸ τῆς γῆς σῶμα τεθεμελίωται, καὶ πάντα μὴν ἐν πᾶσιν ἐστίν. ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων ὁλότητά τινα περιγεγραμμένην ἔχει καὶ πάντα ἀλλήλοις ἔγκειται.

Digitized by Google

dum. Cui quoniam objici poteſt, quod cum ſit compoſitus etiam corrumpetur, quicquid enim compoſitum eſt etiam diſſolvi poteſt, excipit ille ac reſpondet, quod. naturæ ſuæ ratione utique ſit corruptibilis mundus, corpus enim nullum in ſe habere ſempiternitatem, ſed a DEO accepiſſe eſſeque illi ſuperadditum ut ſit incorruptibilis. Proclus in commentariis ſive explanationibus ſuis in Timæum omni contentione ſtudet demonſtrare, quod nec genitum Plato mundum ſenſerit, ſed tempore quidem ingenitum eſſe putat, vel ut rectius dicam confirmare annititur, ſed quatenus compoſitus eſt, genitum licet cogitare.

122. *Num Mundus nutriatur?*

Non longe mihi ab inſania videntur abeſſe qui mundum nutriri exiſtimant, ſive cœlum tantummodo Mundi nomine appellant, ut in Timæo Plato, ſive una cum Cœlo etiam quatuor elementa. Si enim ut ipſi ſentiunt perfectisſimus eſt mundus maxime atque æternus, qui fieri poteſt ut cibo indigeat? Nutritur quippe quod imperfectum eſt & indigens, non vero plenum quod eſt, & cui nulla re eſt opus. Nam ſi per nutrimentum ei qui alitur additur aliquid & incrementum accedit, creſcet etiam mundus ſi alitur, aut ſi alimento deſtituatur marceſcet. Erit itaque major ſe ipſo aut minor mundus, quod perſpicue abſurdum ac ridiculum. Quare ſi nec incrementi nec evacuationis capax mundus eſt, neque nutrimento unquam indigebit.

123. *De mundi ordine.*

Græcorum Philoſophi in collocandis Mundi partibus ſibi ipſis invicem adverſantur. Vera ſententia eſt quod cœlum tanquam maximum corpus & circulare, atque elementa complecti ac continere aptum, extra illa ſtructum eſt. Sub hujus concava ſuperficie primum quidem inerrantes ſtellæ ordinatæ ſunt, & Zodiacus circulus: deinceps planetarum orbes ac circuli, quorum infima eſt luna: infra hanc ſtatim ὑπέκκαυμα illud ſive fuliginoſa exhalatio flammam concipere apta, hinc aer, & deinceps aquæ elementum, ac poſtremo loco terra fundata eſt. Sic omnia omnibus inſunt, & elementum quodque univerſitatem quandam ſive totitatem ut ita dicam habet circumſcriptam, & omnia invicem ſunt ſuper impoſita.

124. *Qua*

Digitized by Google

ρκδ. Τίς ἡ αἰτία τοῦ τὸν κόσμον ὅλον ἐγκλιθῆναι.

Θαυμάζω τῶν φιλοσόφων ἐνίων τὸν κόσμον μεταπεσεῖν, καὶ τὴν πρώτην οἰομένων δημιουργίαν ὥσπερ ἐξολισθοῦσαν τῆς οἰκείας τάξεως, καὶ τὸν μὲν βόρειον πόλον μετεωρισθῆναι, ὑπόγειον δὲ γενέσθαι τὸν νότιον, καὶ τὴν ἰσημερινὴν ζώνην ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν μετεγκλιθῆναι. τοσοῦτον γὰρ ἠγνοήκασιν, ὅτι παρὰ τὴν διάφορον τῶν κλιμάτων θέσιν οἱ πόλοι νῦν μὲν ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος κύκλου ἑστήκασι, καὶ ἀμετάθετον τὸ πᾶν διατηροῦσι, τοῖς δὲ τὸ βόρειον κλίμα λαχοῦσιν οἰκεῖν, ὁ μὲν ἐκεῖσε πόλος μετέωρος φαίνεται, καὶ ἀειφανής, ὁ δὲ νότιος ὑπὸ τὴν γῆν κρύπτεται. οὐ μετεκλίθη γοῦν ὁ κόσμος ἐπ' οὐδὲν μέρος, ἀλλ' ἡ τῶν οἰκήσεων θέσις φαντάζει τὴν ἔγκλισιν.

ρκε. Πόθεν ἄν τις γνοίη ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν κόσμου συντέλειαν.

Περὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας, οὐδεὶς οἶδε κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ συναΐδιος ἐκείνῳ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. ἕλληνες δὲ βιάζονται καὶ ταύτην εἰδέναι διὰ κενῶν ἀποδείξεων. ὁ Κρόνος ποιεῖ τὴν μεγίστην ἀποκατάστασιν δι' ἐτῶν διακοσίων ἑξήκοντα καὶ πέντε. ὁ ζεὺς διὰ εἴκοσι καὶ ἑπτά. ἄρης δὲ διὰ διακοσίων ὀγδοήκοντα πρὸς τοῖς τέσσαρσιν. ὁ ἥλιος διὰ χιλίων τετρακοσίων ἑξήκοντα πρὸς τῷ ἑνί. ἀφροδίτη διὰ χιλίων ἑκατὸν πεντήκοντα πρὸς τῷ ἑνί. ἑρμῆς διὰ τετρακοσίων ὀγδοήκοντα καὶ ὀκτώ. ἡ σελήνη δι' ἐτῶν εἴκοσι πέντε. ἡ δὲ κοσμικὴ ἀποκατάστασις γίνεται δι' ἐτῶν μυριάδων ἑκατὸν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε πρὸς τρισχιλίοις διακοσίοις, καὶ τότε γίνεται σύνοδος πάντων τῶν ἀστέρων κατὰ τὴν τριακοστὴν μοῖραν τοῦ καρκίνου, ἢ τὴν πρώτην μοῖραν τοῦ λέοντος. καὶ τηνικαῦτα γίνεται ὁ παντελὴς τοῦ κόσμου κατακλυσμός. κατὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐλαχίστων ἐτῶν τῶν ἀστέρων, οἱ μερικοὶ κατακλυσμοὶ γίνονται. ἑκάστῳ γὰρ ἀστέρου πλανήτῃ μέγιστα καὶ μέσα καὶ ἐλάττονα ἔτη παράκειται.

ρκϛ. Τίνα δεξιὰ τοῦ κόσμου, καὶ τίνα ἀριστερά.

Τοῖς μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δύσιν ὁρῶσιν, δεξιὰ τοῦ κόσμου μέρη τὰ βόρεια, ἀριστερὰ δὲ τὰ νότια. τοῖς δ' ἀπὸ τῆς δύσεως πρὸς τὴν ἀνατολὴν βλέπουσι, δεξιὰ μὲν τὰ νότια, ἀριστερὰ δὲ τὰ βόρεια. καὶ ἐμπρόσθια μὲν τοῦ οὐρανοῦ τὰ ἑσπέρια μέρη, ὅτι πρὸς ταῦτα φέρεται κινούμενος, ὀπίσθια δὲ τὰ ἑῷα, ἀπ' ἐκεί-

Digitized by Google

124. *Quæ cauſa ſit mundum hunc totum inclinari?*

Miror Philoſophos quosdam exiſtimantes mundum loco ſuo excidiſſe, ſitumque quem primum a conditore acceperat perdidiſſe, polumque adeo borealem in altiorem partem elatum, auſtralem vero depreſſum infra terram, & æquinoctialem zonam verſus meridiem inclinatam eſſe. Usque adeone ignorant quod pro diverſo climatum ſitu, poli jam ſupra horizontem verſantur, nec in mundo quicquam ideo mutatur aut transponitur, quodque auſtrale clima habitandum ſortitis polus borealis ſemper conſpicitur & capitibus eorum imminet, auſtralis vero infra terram occultatur. Neutiquam igitur Mundus in alteram partem inclinatus eſt, ſed habitationum ſitus, inclinationem ſibi imaginatur.

125. *Quomodo quis per Græcorum demonſtrationem perſpectum habere poſſit Mundi finem?*

De ultima die & hora, ſecundum dictum Evangelii, nemo novit niſi Pater, & conſcius cum ipſo Filius, & Spiritus e Patre procedens. At Græci etiam hanc ſcire vanis contendunt demonſtrationibus. Saturni maxima periodus eſt annorum ducentorum ſexaginta quinque. Jovis annis viginti & ſeptem. Martis ducentis octoginta quatuor. Solis mille quadringentis uno & ſexaginta. Veneris mille quadringentis uno & quinquaginta. Mercurius quadringentis octingenta & octo. Lunæ denique viginti quinque annis. Sed magna mundi periodus abſolvitur annis millies ſeptingenties ac quinquagies mille & ter mille ac ducentis, illo tempore omnium planetarum conjunctio fiet in trigeſimo gradu cancri vel primo leonis, atque tunc univerſali mundus obruetur diluvio. Poſt abſolutas periodos minorum in planetis annorum, particulares accidunt eluviones, unicuique enim ſtellarum errantium maximi, medii & minores anni tributi ſunt.

126. *Quænam mundi dextra ſint, quænam ſiniſtra?*

Ab oriente occaſum verſus ſpectantibus dextra mundi ſunt ſeptentrionalia, auſtralia ſiniſtra. Sed ab occidente ſpectantibus ad orientem, auſtralia dextra ſunt, ſiniſtra ſeptentrionalia: Facieique obverſæ ſunt occidentales Cœli partes, ad illas enim fertur ſiquis procedat,

ἐκείνων γὰρ ὁρμᾶται. τίνα δὲ κάτω τοῦ οὐρανοῦ καὶ τίνα ἄνω, οἱ μὲν ἄλλοι τῶν φιλοσόφων τὸ μὲν ὑπὲρ κεφαλὴν ἡμῶν ἡμισφαίριον ἄνω τιθέασι, τὸ δὲ ἀντίθετον κάτω. Ἀριστοτέλης δὲ νῦν μὲν ὅλον τὸν οὐρανὸν ἄνω τῆς γῆς ἀποφαίνεται, νῦν δὲ κάτω ἄνω, πλὴν μετὰ θαυμασίας καὶ λογιωτάτης ἀποδείξεως.

ρκζ. Περὶ μεταβολῆς τῶν τῆς γῆς μερῶν.

Μεταβάλλει τὰ μέρη τῆς γῆς κατὰ τὸ ξηρότερον καὶ ὑγρότερον. ἀπὸ μὲν ὑγροῦ ξηρότερα γινόμενα καὶ ἀπὸ ξηροῦ ὑγραινόμενα. συμβαίνει δὲ καὶ τὴν θάλατταν ἠπειροῦσθαι, καὶ τὴν ἤπειρον θαλαττοῦσθαι. καὶ ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ χειμῶνι ἡ ἤπειρος θαλαττοῦται, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ θέρει ἡ θάλασσα ἠπειροῦται, ἐμβάλλοντες γὰρ εἰς αὐτὴν τῷ ἐπιφέρειν τὴν ἰλὺν ἠϊόνας ποιοῦσι. Καὶ οὕτως ἀπογαιοῦται ὁ πόταμος ἐκεῖνος. μὴ εἰσβάλλοντες δὲ ποιοῦσι τὴν γῆν θαλαττοῦσθαι. ἀλλ' ἐνταῦθα ἠπειρουμένη ἡ θάλασσα, ὠθεῖται εἰς τὴν ἀντιπέραν ἤπειρον, καὶ θαλαττεῖ ταύτην, εἰ δὲ μὴ, παλινοστεῖ τὸ ὕδωρ αὖθις ἐπὶ τὸν οἰκεῖον τόπον, καὶ θαλαττοῦται πάλιν τὸ ἠπειρούμενον.

ρκη. Περὶ σεισμῶν.

Τὸν σεισμὸν ποιεῖ μὲν ὁ Θεὸς, ὥσπερ δὴ καὶ τὰ ἄλλα σύμπαντα, κατὰ τὸ, ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. προσεχὲς δὲ τούτου αἴτιον, τὸ ἀναπεμπόμενον ἀπὸ τῆς γῆς πνεῦμα. ὅταν εἴσω τύχοι ῥυὲν τὸ ἔξω ἀναθυμιώμενον, διὰ ταῦτα καὶ νηνεμίας γίνονται οἱ πλεῖστοι καὶ μέγιστοι τῶν σεισμῶν, κατακλείεται γὰρ τηνικαῦτα ὑπὸ γῆν τὸ αἴτιον τῶν σεισμῶν, γίνονται δὲ ἰσχυρότεροι τῶν σεισμῶν, ὅπου ἡ θάλασσα ῥοώδης καὶ ἡ χώρα σομφὴ καὶ ὕπαντρος. διὰ γὰρ τὴν στερεότητα τὸ πνεῦμα γινόμενον σφοδρὸν, μᾶλλον σείει τὴν γῆν. αἵ τε χῶραι ὅσαι σομφοὺς ἔχουσι τοὺς κάτω τόπους, πολὺ δεχόμεναι πνεῦμα σείονται μᾶλλον, ὅτι ἥλιος ἀχλυώδης καὶ ἀμαυρὸς τότε φαίνεται, ὑπονόησιν ἀρχομένου τοῦ πνεύματος εἰς τὴν γῆν τοῦ διαλύοντος τὸν ἀέρα καὶ διακρίνοντος.

ρκθ. Περὶ τοῦ μεγάλου χειμῶνος.

Μέγας ἐστὶ χειμὼν ἡνίκα πάντες οἱ πλανῆται ἐν χειμερινῷ ζωδίῳ γίνονται ἐν ὑδροχόῳ ἐν ἰχθύσι· μέγα δὲ θέρος, ὅταν πάντες ἐν θερινῷ ζωδίῳ γίνονται

poſt tergum vero ſunt orientales, ab his enim recedit. Quod ſi requiras quænam ſuperiora ſunt in cœlo, quæ inferiora, alii quidem Philoſophi quæ ſupra caput noſtrum ſunt ſuperiora ſtatuunt, quæ his ſunt oppoſita habent pro inferioribus. At Ariſtoteles jam totum cœlum ut ſuperius reſpectu terræ conſiderat, jam quod ſuperius vocavit appellat inferius, ac vicisſim, nec ſine præclara & erudita demonſtratione.

127. *De partium terræ mutatione.*

Partes terræ alterantur ratione ſiccitatis & humiditatis, cum ex humidis fiunt ſiccæ vel ex ſiccis humidæ. Contingit & ex mari fieri terram continentem, & terram mutari in mare. Nam & in magna hieme mari terra obruitur, & in magna æſtate mare exſiccatur. Fluvii quoque in cauſa ſunt ut mari nudetur terra, dum enim in illud influunt ſecumque adducunt limum, littus augent, qua ratione etiam fluvius ejusmodi in terram abit. Sin vero non influant, faciunt terram mari obduci. Sed tum mare continenti cedens ad contrarium littus pellitur idque obruit: quod ſi non posſit, recurrit iterum ad ſuum locum, & quæ jam terra continens facta erat, illam iterum opplet & occupat.

128. *De terræ motibus.*

Terræ motus ut omnium in natura Auctor eſt DEUS, ſecundum illud: * *Qui reſpicit in terram, facitque eam tremere.* Sed proxima cauſa eſt emiſſus ex terra ventus, quando intus agitari contingit vapores exhalari ſolitos, quamobrem & vehementisſime & maximi terræ motus ſunt nullo vento ſpirante, hæc enim cauſa motus a terra includitur. Fiuntque ibi concusſiones graviores, ubi mare fluctuoſum & terra plena cavernis eſt ac meatibus: Spiritus enim firmo loco incluſus fit vehementior magisque terram quatit, & regiones quibus loca infra terram ita meatibus referta ſunt, multum ventum capiunt, magisque concutiunt terram quando ſol nubibus obſeptus & obſcurus eſt, nam ſpiritus ille ſubire extrinſecus terram iterum incipit, qui aerem diſſolvit ac ſerenum reddit.

129. *De magna hieme.*

Magna hiems eſt quando omnes planetæ in hiberno erunt ſigno zodiaci, in aquario vel piſcibus. Magna ſive magni anni æſtas eſt, quando

(Xx) 2

* Pſal. CIV. 32.

νοντο, ἐν λέοντι μὲν γινόμενος, ποιεῖ θέρος, ἐν αἰγοκέρῳ δὲ χειμῶνα. ἔνθεν καὶ ἐνιαυτὸς ὠνόμασται, διὰ τὸ εἰς τὸ αὐτὸ φέρειν τὸν ἥλιον, ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποκαθίσταται ὁ φωστήρ. καὶ πάντες μὲν οὖν κατὰ κορυφὴν ἡμῶν γινόμενοι οἱ πλανῆται ποιοῦσι μέγα θέρος, ἀφιστάμενοι δὲ ἐκ διαμέτρου ποιοῦσι μέγαν χειμῶνα. καὶ ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ χειμῶνι θαλαττοῦται ἡ ἤπειρος, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ θέρει ἠπειροῦται ἡ θάλασσα.

ρλ. Διὰ τί ἁλμυρὸν τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ ἐστίν;

Ἁλμυρόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ, διότι ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις ἄπεπτος οὖσα οὐσία παρεμπίπτουσα τῇ θαλάσσῃ ποιεῖ αὐτὴν ἁλμυρὰν καὶ βαρεῖαν. ἡ αὐτὴ δὲ ἀναθυμίασις ἀπόγειος γινομένη καὶ μιγνυμένη τοῖς θερινοῖς καὶ μετοπωρινοῖς ὑετοῖς ποιεῖ αὐτοὺς ἁλμυρούς. οἱ δὲ ποταμοὶ οὐ πάσχουσι τὴν ἁλμυρότητα διὰ τὴν ἄπαυστον αὐτῶν χρῆσιν. χρὴ γὰρ στάσεως, ἵνα γένηται ἡ κρᾶσις τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως τοῖς ὑποκειμένοις ὕδασιν. αἴτιον δὲ τῆς ἁλμυρότητος καὶ ὁ ἥλιος. τῇ γὰρ οἰκείᾳ θερμότητι ἐξατμίζων τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ γλυκύτερον αἴρων καὶ κουφίζων πρὸς τὸν ἀέρα, κάτω ἁλμυρότερον ἐᾷ καὶ βαρύτερον. ὅτι δὲ παχύτερόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τῶν ποταμίων ὑδάτων, δῆλον αἰσθήσει. Εἰ μὲν γὰρ τοῖς ποταμοῖς οὐ δύναται πλεῖν βαρὺν ἔχοντα φόρτον πλοῖα, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ βαστάζονται ἐλαφρῶς, διὰ τὴν αὐτῇ ὑποκειμένην παχύτητα.

ρλα. Τίς ἡ αἰτία τοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ γλυκὺ ὕδωρ εὑρίσκεσθαι.

Αἴτιον τοῦ εἶναι γλυκὺ ὕδωρ ἐν τῇ θαλάσσῃ τὸ ποταμοὺς ῥεῖν περὶ αὐτήν. ὁ γοῦν ἐπὶ Γάζαν πλοῦς ὕδωρ ἔχει γλυκύ, διὰ τὸ τινὰ στόμια τοῦ Νείλου ἐκεῖσε ἐμβάλλειν. τῇ γὰρ ῥύμῃ καὶ τῇ ὁρμῇ ἐμβάλλειν ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν, οἷον βρύα τινὰ ποιεῖ, καὶ παρέχει ὕδωρ γλυκύ. καὶ τοῦτο δέ σοι ἰστέον, ὅτι ὁ μὲν ποταμὸς ἀπὸ πάσης μεγάλης πηγῆς ῥεῖ, καὶ τὰ φρέατα δὲ ἀπὸ πηγῶν ἔχουσι τὴν ἀρχήν, καὶ ὅπου μὲν ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς γῆς ἐκδίδοται τὰ ὕδατα, ὅπου δὲ ἀπὸ πηγῶν καὶ κρηνῶν ἐπιπολῆς. Καὶ ποταμοὶ μὲν καὶ κρῆναι ῥευστὰ ἔχουσιν ὕδατα, τὰ δὲ φρέατα, στάσιμα, οὐ γὰρ ἐκρέουσιν. ἔξωθεν δὲ θαλάσσης ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐρυθρὰν λέγει, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πέρας. τόπος δὲ ἐστι περὶ τὸν ποταμὸν τὸν Βαθύτατον, Βαθὺς καλούμενος, ἔνθα ἀναδίδοται ὕδωρ γλυκύτατον μετὰ πολλοῦ πνεύματος.

Digitized by Google

quando omnes convenient planetæ in ſigno æſtivo. Sol quidem in leone conſtitutus æſtatem, in ſagittario hiemen facit. Hinc & annus *ἐνιαυτὸς* Græcis, quod ſolem *εἰς τὸ αὐτό* in eundem locum referat, ab uno enim puncto in idem punctum ſol redit. Omnes igitur planetæ ſupra noſtrum verticem conſtituti magnam facient æſtatem, e diametro autem a nobis remoti omnes magnam hiemen. Et in magna hieme terra mari obruetur, ut in magna æſtate exſiccabitur mare.

130. *Quare maris aquæ ſalſæ ſint?*

Aqua marina ſalſa eſt, quoniam vapores fumoſi tanquam materia non ſatis cocta ac digeſta mari incidentes eam ſalſam gravemque reddunt. Similes exhalationes e terra factæ mixtæque æſtivis & autumnalibus pluviis, ſalſas eas reddunt. Fluvii autem ſalſedine non afficiuntur propter fluxum ſuum continuum. Stabilitate enim opus eſt, ut fumoſæ illæ exhalationes ſubjectis aquis miſceantur. Salſedinis etiam cauſa eſt ſol. Calore enim ſuo vapores e mari eliciens dulcioresque partes elevans & attollens in auram, ſalſiores & graviores inferius relinquit. Quod vero marinæ aquæ fluviatilibus craſſiores ſint, ad ſenſum ipſum patet, quæ enim ob grave onus fluviis vehi non poſſunt naves, a mari propter illius denſitatem facile portantur,

131. *Quæ cauſa ſit quare in mari quoque dulces aquæ reperiantur?*

Cauſa ob quam dulces etiam in mari aquæ reperiuntur, ſunt fluvii in illud defluentes. Sic in ora Gazæ vicina mare aquas dulces habet, quod Nili quædam oſtia non procul inde in illud ſe exonerant. Dum enim vehementia & impetu fluvius devolvitur in mare, ſcaturitiones veluti quasdam facit, & aquam reddit dulcem. Memineris etiam hoc, quod ab omni magno fonte manat fluvius, & putei quoque fontibus ortum debent: atque alicubi ex profundo terræ loco aquæ ſcaturiunt: alibi vero e fontibus & ſcatebris in terræ ſummitate. Ac fluvii quidem & ſcatebræ aquas habent profluentes: putei vero ſtantes, neque enim promanant. Cæterum Ariſtoteles mare Erythræum extra Oceanum ponit, quoniam finibus ipſi non jungitur. Eſt & *locus* eidem dictus *profundus* ſupra * Mæotin paludem, ubi cum multo Spiritu aqua dulciſſima propullulat.

 132. *Quare*

* In Græco eſt, *circa fluvium profundiſſimum.* Sed præ obſcuriore illa interpretatione poſui *Mæotin paludem*, reſpicit enim Pſellus hæc Ariſtotelis lib. de Mundo cap. 4. *τὸ δὲ ὑπὲρ Κασπίαν βαθὺν ἔχει τὸν ὑπὲρ τὴν Μαιῶτιν λίμνην τόπον.*

ρλβ. Διὰ τί τὸ θαλάττιον ὕδωρ οὐ τρέφει τὰ δένδρα;

Οὐ τρέφει τὰ δένδρα τὸ θαλάττιον ὕδωρ, διότι οὐκ ἐνδύεται ταῖς ῥίζαις αὐτῶν. οὐδὲ ἀναφέρεται ταχέως εἰς τὸ στέλεχος καὶ τοὺς ἀκρέμονας διὰ τὸ παχὺ εἶναι, καὶ ὅτι ἐμβριθές ἐστι καὶ γεῶδες. τοῦτο δὲ ἀποδείκνυται ἀπὸ τοῦ μᾶλλον ἀνέχειν καὶ ὑπερείδειν τὰ πλοῖα, καὶ τοὺς κολυμβῶντας. εἶπε καὶ ἄλλην αἰτίαν, ὅτι ξηραντικόν ἐστι τοῦτο τὸ ὕδωρ. δεῖ δὲ τοῖς δένδροις οὐ ξηρότητος ἀλλ' ὑγρότητος. ὅτι δὲ ξηραίνει τὸ θαλάττιον ὕδωρ, φανερὸν καθέστηκεν ἀπὸ τοῦ βοηθεῖν πρὸς τὰς σήψεις, ἐξικμάζον ταῦτα καὶ ἀναξηραῖνον, καὶ τὰ σώματα δὲ τῶν λουσαμένων ἐν τῇ θαλάσσῃ ξηρὰν ἔχει καὶ τραχεῖαν τὴν ἐπιφάνειαν. εἶπε καὶ ἄλλην αἰτίαν ὅτι πολλῆς ἡ θάλασσα μετέχει τῆς λιπαρότητος, τὸ δὲ λιπαρὸν, ἐμπίπτον τοῖς πόροις τῶν δένδρων, οὐκ ἐᾷ ταῦτα καρπογονεῖν.

ρλγ. Διὰ τί τοῦ θαλάττης ἐλαίῳ καταῤῥαινομένης γίνεται καταφάνεια καὶ γαλήνη;

Ὅτι τὴν θάλασσαν γεώδη καὶ ἀνώμαλον οὖσαν ἐξωθεῖ καὶ διαστέλλει τὸ ἔλαιον τῇ πυκνότητι, εἶτα ἀνατρεχούσης εἰς ἑαυτὴν καὶ συστελλομένης γίνονται πόροι τινὲς, καὶ κενὰ διαλείμματα, μεταξὺ διαύγειαν ταῖς ὄψεσι διδόντες καὶ καταφάνειαν. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς λειότητος ἀπολισθαῖνον οὐ ποιεῖ πληγὴν, οὐδὲ σάλον. ἢ ὅτι τὸ ἔλαιον ὁμαλώτατον καὶ λιπαρώτατον ὂν, ἐπιχεόμενον τῇ θαλάσσῃ, διασκίδνησι τὸν ἐν αὐτῇ ζοφερὸν ἀέρα καὶ λαμπρότερον ἀπεργάζεται. γαλήνην δὲ ἐμποιεῖ ἐπιπλέον ἄνωθεν, καὶ οὐκ ἐῶν κάτωθεν αὐτὴν ἀναβράττεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι πολλαὶ περὶ τούτων αἰτίαι, ἀλλ' αἱ γε εἰρημέναι τῶν ἄλλων εἰσὶ ἀκριβέστεραι.

ρλδ. Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν ὅταν εἰς θάλασσαν ἐμπέσῃ κεραυνὸς, ἅλες ἐξωθοῦσιν.

Πηγνύμενον τὸ θαλάσσιον ὕδωρ τὰς ἅλας ποιεῖ. πήγνυται δὲ τοῦ κεραυνοῦ ἐμπεσόντος ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ τὸ γλυκὺ καὶ πότιμον ὕδωρ ἐξάγοντος. ὅθεν τὸ μὴν λεπτὸν καὶ πότιμον ὕδωρ, οὔθ' ὑπὸ ἡλίου καιόμενον πήγνυται, οὔθ' ὑπὸ κεραυνοῦ, τὸ δὲ ἁλμυρὸν ὑπ' ἀμφοτέρων τοῦτο πάσχει, καὶ μάλιστα ὑπὸ κεραυνοῦ. θειῶδες γὰρ ὂν τὸ κεραύνιον πῦρ ὅταν εἰς τὴν θάλασσαν ἐμπέσῃ, ἐξατμίζει μὴν καὶ ἀναξηραίνει τὸ πότιμον. πήγνυσι δὲ τὸ γεῶδες καὶ ἁλμυρὸν, ὅθεν ἄσηπτα μὴν οἱ κεραυνοὶ ποιοῦσι τὰ σώματα, ἄσηπτα δὲ οἱ ἅλες ἐκτηκομένης ὑπ' αὐτῶν τῆς ὑγρότητος. ταύτην

τὴν

Digitized by Google

132. *Quare aqua marina arbores non alantur?*

Non alit aqua marina arbores, quia ſe non facile inſinuat radicibus, nec celeriter in truncum ramosq; aſſurgit, utpote craſſior graviorque ac terreſtri natura: hoc enim inde demonſtratur, quod facilius quam alia aqua fert ſuſtinetque naves & urinatores. Dices & aliam cauſam, quod aqua marina exſiccat, cum arboribus non ariditate ſed humore opus ſit. Quod vero ſiccandi vim habet aqua marina, manifeſtum eſt quia juvat contra putrefactionem, quoniam aridas res reddit ſiccasque. Sed & corpora eorum qui in mari laverunt ſiccam & aſperam ſuperficiem habent. Addes & tertiam cauſam, quod aqua marina abundat pingvedine, at pingvedo poris arborum ſe inſinuans fœcundas eſſe non permittit.

133. *Quare oleo in mare effuſo perſpicua ejus aqua fiat & tranquilla?*

Quia marina aqua terreis & inæqualibus conſtans particulis truditur, laxaturque olei denſitate, deinde recurrente illa ad ſuam naturam ſeſeque componente fiunt pori quidam & vacua intervalla, quæ oculis liquidam illam faciunt ac perſpicuam. Et ſpiritus lævi corpori allabens non turbat aquam jactatve. Vel quod oleum æquabile maxime & pingve ſi aquæ marinæ affundatur, caliginoſum in illa aerem diſpellit, & lucidiorem facit. Tranquillitatem vero facit oleum, dum aquæ marinæ ſupernatat, nec permittit ex inferiore loco illam exæſtuare. Sunt & aliæ multæ harum rerum cauſæ, ſed aliis accuratiores ſunt quas attuli.

134. *Quid ſit cauſa, quare ſi fulmine tangatur mare, ſal emergat?*

Ex aqua marina coagulata fit ſal. Coagulatur autem ſi fulmine tacta fuerit, idque dulcem atque potabilem aquam ſubduxerit. Nam tenera quidem ac potabilis aqua nec ſole urente, nec fulmine incidente coagulatur: marina autem utroque modo, maximeque a fulmine. Ignis enim ejus ſulfureus in mare delatus potabilem aquam abſumit atque in vapores abigit, terream autem ac ſalinam coagulat, unde & corpora fulmine tacta incorruptibilia ſunt, & ſalis ope a putredine conſervantur, humore per illum exſiccato. Hanc

cauſam

Digitized by Google

τὴν αἰτίαν καὶ Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος τίθησί τε καὶ ἀποδέχεται, καὶ οἱ κρείττονες τῶν φυσικῶν.

ρλε. Περὶ τῆς ἐν εὐβοίᾳ παλιῤῥοίας.

Τὸ πέλαγος τὸ Ἰωνικὸν ἐκ πολλῆς εὐρυχωρίας ἐν τῇ εὐβοίᾳ στενούμενον, καὶ καθάπερ διὰ στομίου τινὸς εἰς τὸν κρισαῖον κόλπον ἐκχεόμενον ἐμμίξεται πρὸς τὴν αἰγαίαν θάλατταν ἐπειγόμενον ὑπὸ τοῦ τῆς πελοποννήσου ἰσθμοῦ τῆς προσω φορᾶς ἀνακόπτεται, προμηθείᾳ κρείττονι ὡς ἔοικεν ἐπικλῦσαι τὴν ἀντίθετον προβολῇ τοῦ αὐχένος ἀποτειχιζόμενον, κἀκ τούτου δὲ παλιῤῥοίας, ὡς τὸ εἰκός, γινομένης. καὶ περὶ τόνδε τὸν πορθμὸν πλέον ἢ κατὰ τὸν ἄλλον κόλπον θλιβομένου τοῦ ἐπιῤῥέοντος ἐπὶ τῷ ἀνατρέχοντι πολλάκις ἐμπίπτον τὸν βρασμὸν ποιεῖ τὸ ὕδωρ, καὶ κῦμα φλεγμαῖνον ἐγείρει πρὸς τῆς ἀντιτυπίας εἰς κλύδωνα κορυφούμενον.

ρλϛ. Διὰ τί ὑπὸ τῶν ὑετίων ὑδάτων μᾶλλον ἢ τῶν ἐπιῤῥύτων τὰ δένδρα καὶ τὰ σπέρματα πέφυκε τρέφεσθαι;

Διότι τῇ πληγῇ διιστῶσι τὴν γῆν καὶ πόρους ποιοῦσι καὶ διαδύονται εἰς τὴν ῥίζαν. ἢ ὅπερ ἀληθέστερον, πρόσφατόν ἐστι καὶ νέον ὕδωρ τὸ ὑόμενον, ἕωλον δὲ καὶ παλαιὸν τὸ λιμναῖον, ἢ ὅτι τὸ ἀερῶδες ὕδωρ πνεύματι μεμιγμένον ὄν, ὁδηγεῖται καὶ ἀναπέμπεται ταχέως εἰς τὸ φυτὸν ὑπὸ λεπτότητος, διὸ καὶ πομφόλυγας ποιεῖ, διὰ τὴν τοῦ ἀέρος ἀνάμιξιν, ἢ ὅτι τὸ ὄμβριον ὕδωρ γενόμενον ἐν ἀέρι καὶ πνεύματι καθαρὸν καὶ ἀμιγὲς κάτεισι. τὰ δὲ πηγαῖα καὶ τῇ γονῇ καὶ τοῖς τόποις ὁμοιούμενα δι' ὧν ἔξεισι, πολλῶν ἀναπίμπλανται ποιοτήτων. Πρόσθες καὶ ἄλλην αἰτίαν. εὔσηπτόν ἐστι τὸ ὑέτιον ὕδωρ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εὔθρεπτον. πᾶν δὲ ὕδωρ τὸ οὕτως ἔχων, τρέφει τὸ ὑποκείμενον.

ρλζ. Διὰ τί τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εὐαρδέστερα * τοῖς σπέρμασι τὰ μετὰ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ὕδατα;

Πνευματώδη εἰσὶ διὰ τὴν τοῦ ἀέρος ταραχὴν καὶ ἀνάμιξιν. τὸ δὲ πνεῦμα τὴν ὑγρότητα κινοῦν μᾶλλον ἀναπέμπει καὶ ἀναδίδωσιν. ἢ ὅτι βροντὰς μὴν καὶ ἀστραπὰς ποιεῖ τὸ θερμὸν ἐν τῷ ἀέρι πρὸς τὸ ψυχρὸν μαχόμενον. διὸ καὶ χειμῶνος οὐδαμῶς βρονταί. ἔαρος δὲ μάλιστα καὶ φθινοπώρου. ἡ δὲ θερμότης πέττουσα τὸ ὑγρὸν προσφιλὲς ποιεῖ τοῖς βλαστάνουσι καὶ ὠφέλιμον. τα μὴν τοιγε ἐαρινὰ τῶν ὑδάτων ἀναγκαιότερα τοῖς σπέρμασι πρὸ τοῦ θέρους. ὅθεν ἡ πλεῖστον ὑομένη τοῦ ἔαρος χώρα, καθάπερ ἐν Σικελίᾳ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καρποὺς ἀναδίδωσιν.

ρλη

* εὐαλδέστερα ex Plutarchi quæſt. natural. p. 912. clariſſ. Kuſterus.

cauſam Ariſtoteles Philoſophus ponit probatque, & præſtantiores quique Phyſicorum.

135. *De Euripo ſive æſtu Euboico.*

Jonium mare ex ampliſſima latitudine ad Eubœam inſulam anguſto arctatum ferto, ac veluti per oſtium quoddam in Criſſæum ſinum ſe effundens miſcetur mari Ægæo, Iſthmumque ſubit Peloponneſiacum, atque adeo divina ut videtur providentia prohibetur ne ante ſe proruat & adverſas terras ex anguſto loco, quo velut muris incluſum & exaggeratum eſt, obruat fluctibus. Atque hæc veriſimilis eſt æſtus ſive refluxus illius cauſa. Uti & apud iſtud fretum plus quam in reliquo ſinu aquæ arctantur, itaque recurrentibus incidentes veluti efferveſcunt ac ebulliunt fluctusque faciunt, qui renitentibus undis alliſi in æſtum exaggerantur.

136. *Quare arbores & ſemina latius incrementum capiant a pluvialibus quam fluentibus aquis?*

Quoniam pluviales aquæ dum cadunt diffindunt terram poroſque & vias aperiunt, & in radicem ſe inſinuant. Aut quod verius, quia recens & nova aqua eſt, cum illa ex lacubus ſit vetus & a longo tempore. Vel quod pluvialis aqua aëreis referta particulis & ſpiritum admixtum habens pro ſubtilitate ſua celeriter in plantam ſe immittit, unde & propter aërem intermixtum bullas excitat. Aut quoniam pluvia aqua in aëre & ſpiritu prognata, pura & ſincera deſcendit, fontana autem refert ſuas origines aſſimilaturque locis per quæ tranſit, atque ita variis qualitatibus repletur. Addes & aliam rationem. Pluvia aqua facile putreſcit atque ita facile alteratur. Omnis autem aqua ita comparata nutrit ſubjectum in quod incidit.

137. *Quare ex aquis pluviis illæ melius rigant * quæ cum tonitru cadunt & fulgure?*

Nempe ſpiritu plenæ ſunt, concuſſo & admixto aëre. Spiritus autem humorem magis movet impellitque ac diſtribuit. Aut quoniam calor frigori repugnans tonitrua facit & fulgura, quare & hieme nulla tonitrua, ſed vere maxime & autumno. Calor autem accedens humorem plantis oportunum reddit atque utile. Atque vernæ aquæ ſeminibus ante æſtatem maxime neceſſariæ ſunt, unde regiones in quibus veris tempore plurimum pluit, ut in Sicilia, multos & bonos ferunt fructus.

(Yy) 138. *De*

* lætius faciunt plantas creſcere.

ρλη. Περί τινων λιμνῶν.

Ἡ μὲν καλουμένη παρὰ τοῖς πολλοῖς νεκρὰ θάλασσα ἡ ἐν Παλαιστίνῃ, παχυτάτη οὖσα, ἁλμυροτάτη ἐστὶ πάντων ὑδάτων. καὶ πᾶν τὸ ἐμβαλλόμενον ἐν αὐτῇ σῶμα ἀναθεῖται ὑπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ οὐ γίνεται ὑποβρύχιον. πᾶν δὲ ὕδωρ ἁλμυρὸν θερμὸν μέν ἐστιν ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ· δυνάμει μὲν ὡς τὰ ἐν Τύρῳ, ἐνεργείᾳ δὲ ὡς ἐν Γαβάροις. καὶ ἐν Ὀμβρικοῖς χώρα ἐστὶν ἰλυώδης, ἐν ᾗ κάλαμοι καὶ σχοῖνοι γίνονται πλεῖστοι, τούτων καίοντες οἱ τῆς χώρας καὶ ἀποτεφροῦντες, καὶ τὴν τέφραν εἰς ὕδωρ ἀφέψοντες τὸ ἐπιπαγὲν ἅλας εὑρίσκουσι. καὶ ἡ Σερβωνίτης δὲ λίμνη ἁλμυρά ἐστι. καὶ ὅσον ἂν ἐπιγίνεται ἡ τοῦ ὕδατος παχύτης, τοσοῦτον καὶ ἡ ἁλμυρότης, ὡς εἶναι τὸ παχύτατον ἁλμυρότατον. καὶ ἡ θάλασσα οὖν ἁλμυρά ἐστι, διότι παχεῖα, διὰ τὸ συμμεμίχθαι αὐτῇ τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν παχυτάτην οὖσαν.

ρλθ. Περὶ ποταμῶν.

Ἀπὸ τοῦ Παρνασοῦ καλουμένου ὄρους τοῦ ὄντος ἐν τῇ Ἀσίᾳ ῥέουσι ποταμοὶ ὅ τε Βάκτρος καὶ ὁ Χοάσπης καὶ ὁ Ἀράξης. ἐκ δὲ τοῦ Καυκάσου ὄρους ὁ Φᾶσις, ἄλλοι τε πολλοὶ ῥέουσι πολὺ κατὰ πλῆθος καὶ μέγεθος ὑπερβάλλοντες. ὁ δὲ Καύκασος μέγιστον ὄρος τῶν πρὸς τὴν ἕω τὴν θερινὴν καὶ πλήθει καὶ ὕψει. ἐκ δὲ τῆς Πυρήνης, τοῦτο δέ ἐστιν ὄρος πρὸς δυσμὴν τὴν ἰσημερινήν, ἐν τῇ Κελτικῇ, ῥέουσιν ὅ τε Ἴστρος διὰ ὅλης τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον. ὑπ' αὐτὴν δὲ τὴν ἄρκτον ὑπὲρ τῆς ἐσχάτης Σκυθίας αἱ καλούμεναι Ῥῖπαι εἰσίν. αἱ δὲ Ῥῖπαι, ὑπερμεγέθη καὶ ὑψηλότατα. περὶ δὲ τὴν Λιβύην ἐκ τῶν Αἰθιοπικῶν ὀρῶν, ὁ Αἰγὼν καὶ ὁ Νήσσις καὶ ὁ Χρεμέτης. τοῦ δὲ Νείλου τὸ ῥεῦμα ἐκ τοῦ Ἀργυροῦ κάτεισιν ὄρους. καὶ ὁ μὲν Ἀχελῷος ἐκ Πίνδου. ὁ δὲ Στρυμὼν καὶ ὁ Ἕβρος ἐκ τοῦ Σκόμβρου. ὄρη δὲ ταῦτα περὶ τὸν ἑλληνικὸν τόπον.

ρμ. Περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναβάσεως.

Ὁ Νεῖλος τὰς μὲν ἀρχὰς τῆς ῥύσεως, ἐκ τῶν ἄκρων μὲν τῆς Αἰθιοπίας, ἐσχάτων δὲ τῆς Λιβύης λαμβάνει, καθὸ μέρος τὸ κλίμα τὸ ἀνατολικὸν ἀπολῆγον ἀρχὴν τῇ μεσημβρίᾳ δίδωσιν. αὔξεται δὲ κατὰ τὴν θερινὴν ὥραν, οὐχ ὥς τινες ᾠήθησαν πρὸς τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἄντικρυ πνεόντων ἀνακοπτόμενος, ἀλλ' αὐτῶν δὲ τούτων τῶν ἀνέμων κατὰ τροπὴν τὴν θερινὴν ἀπὸ τῶν ἀρκτῴων ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν πᾶν νέφος ἐλαυνόντων καὶ ὠθούντων, ἕως ἐπὶ τὴν κεκαυμένην ζώνην συναύξωσι, καθ' ἣν τῆς πρόσω φορᾶς ἀνακόπτονται, καὶ τότε λάβρων ὑετῶν ῥηγνυ-

138. *De Lacubus quibusdam.*

Mare quod vulgo vocatur mortuum in Palæſtina crasſisſimam omnium aquarum vehit & ſalſisſimam, ita ut quicquid in illam injiciatur ſupernatet nec ſubmergatur. Omnes porro aquæ ſalſæ vel actu vel poteſtate calidæ ſunt, poteſtate quidem ut Tyriæ, actu vero ut quæ ſunt Gabaris. Et apud Ombricos regio eſt limoſa, in qua plurimus naſcitur juncus & calamus, quem urentes regionis incolæ ac redigentes in cinerem, eumque cum aquis coquentes, ſalem concretum reperiunt. Sed & Sirbonis lacus ſalſus eſt, & quantum aquis ineſt craſſitiei tantum etiam ſalſedinis adeſſe ſolet, ita ut crasſisſimæ quæque ſalſisſimæ ſint. Itaque & mare ſalſum eſt, utpote craſſum, quoniam ipſi admiſcentur fuliginoſi & crasſisſimi vapores.

139. *De fluviis.*

A monte Panaryo in Aſia oriuntur fluvii Bactrus, Choaſpes & Araxes. Ex Caucaſo monte Phaſis multique & magni fluvii alii. Eſt porro Caucaſus omnium montium verſus Orientem æſtivum & jugorum multitudine & altitudine maximus. Ex Pyrenæo * (eſt is mons in Celtica regione ad occidentem æqvinoctialem) naſcitur Iſter, qui per totam Europam profluit in Euxinum pontum. In ipſo ſeptentrione ultra extremam Scythiam montes ſunt Riphæi, maximi altisſimique. In Africa ex Æthiopicis montibus oriuntur fluvii Ægon, Neoſis & Chremetes. Nilus ex monte Argyro: Acheloi origines a Pindo, Strymonis & Hebri a Scombro ſunt, qui montes ſunt in Græcia.

140. *De incremento Nili.*

Nilus originem habet ex ſummis Æthiopiæ & ultimis Africæ partibus, ubi clima Orientale deſinit, incipitque meridies. Intumeſcit Nilus æſtivo tempore, non ut quibusdam perſvaſum eſt qvod ab Eteſiis contra ſpirantibus aquæ illius repellantur, cum hi ipſi venti potius circa tropicum æſtivum a ſeptemtrionali parte meridiem verſus omnes nubes contrahant & propellant, donec in Zona torrida cumulatæ cum ulterius progredi inhibentur, copioſis pluviis erumpentibus Nilus turget concitaturque, nec alveo ſuo contineri ſe patitur. Tunc dulcisſimæ ad potum ſunt Nili aquæ, utpote cœleſtibus aquis

* Abnobam dixiſſet cum Tacito, Avieno, Plinio & aliis. Sed videtur hic in Græco aliquid deſiderari.

Digitized by Google

ῥηγνυμένων, ὁρᾶται ὁ Νεῖλος καὶ ποταμὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται. διὸ πιεῖν τέ ἐστι γλυκύτατος, ἅτε ἐξ ὄμβρων οὐρανίων χορηγούμενος, καὶ θίγειν προσηνέστατος, οὐκ ἔτι μὴν θερμὸς ὡς ὅθεν ἤρξατο, ἔτι δὲ χλιαρὸς ὡς ἐκεῖθεν ἀρξάμενος.

ρμα. Διὰ τί μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν;

Μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσι, διότι τῶν νεφῶν ἀπὸ τῆς αἰθιοπίας παρὰ τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἄχρι μεσημβρίαν ἐλαυνομένων, ἡ ἐμπεριεχομένη τούτοις ἀτμὶς ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν τόπον πυρώδους, ἅπασα ἐξικμάζεται, κἀντεῦθεν ὑετοῦ πολλοῦ καταφερομένου ὁ Νεῖλος τῆς οἰκείας ὄχθης ἐξανιστάμενος γεωργεῖ τὰς ἀρούρας, καὶ εἰκότως αὔρας οὐκ ἀναδίδοται, τῆς ἀτμίδος πάσης ἐκτακείσης διὰ θερμότητα. οὐ δὲ ἦν ὁ Νεῖλος αὐξόμενος ἀπὸ χιόνος τηκομένης, ὥς τινες τῶν φυσικῶν φιλοσόφων ᾠήθησαν. ὅθεν οὐδ᾽ ἔστι αἰτία ἀληθεστέρα τῆς τοῦ ποταμοῦ ἀναβάσεως, καὶ τοῦ μὴ αὔρας ἐξ αὐτοῦ ἀναδίδοσθαι.

ρμβ. Περὶ τῶν μεγίστων βασιλειῶν.

Πρώτη τῶν διωνομασμένων βασιλειῶν ἡ τῶν ἀσσυρίων, μεθ᾽ ἣν ἡ μηδική, ἐκείνην τε καθελοῦσα καὶ μείζονα δυναστείαν περιβαλλομένη. Πέρσαι δὲ μήδους καταγωνισάμενοι, τῆς μὲν Ἀσίας ὀλίγου δεῖν πάσης τελευτῶντες ἐκράτησαν· ἐπιχειρήσαντες δὲ καὶ τοῖς εὐρωπαίοις ἔθνεσιν οὐ πολλὰ ὑπηγάγοντο. χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ πλείονι διακοσίων ἐτῶν ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς. ἡ δὲ μακεδονικὴ δυναστεία τὴν Περσῶν ἀρχὴν καθελοῦσα ἄχρι δευτέρας ἢ τρίτης ἴσχυσε προελθεῖν γενεᾶς. ἡ δὲ ῥωμαίων πόλις ἁπάσης μὲν ἄρχει γῆς, ὅση μὴ ἀνέμβατός ἐστιν, ἀλλ᾽ ὑπὸ ἀνθρώπων οἰκεῖται. Πάσης δὲ κρατεῖ θαλάττης, καὶ αὐτῆς τῆς ὠκεανίτιδος, καὶ ὅση πλεῖσθαι ἀδύνατος.

ρμγ. Περὶ χυμῶν.

Ἐν τῷ γένει ὄντων τῶν χυμῶν ἕνα μόνον τὸν ἁλμυρὸν ἐπ᾽ οὐδενὸς καρποῦ ὁρῶμεν γινόμενον, τὸν μὲν γὰρ πικρὸν χυμὸν ἡ ἐλαία φέρει. καὶ τὸν στρυφνὸν αἱ φοινικοβάλανοι, καὶ τὸν αὐστηρὸν αἱ ῥοαί. καὶ τὸν γλυκὺν τὸ μέλι καὶ τὸν ὀξὺν τῶν μήλων ἔνια. καὶ τὸν δριμὺν πολλὰ τῶν σπερμάτων καὶ τῶν ῥιζῶν. ὁ δὲ ἁλμυρὸς χυμὸς ἀπ᾽ οὐδενὸς γίνεται. διότι ἡ θάλασσα διηθουμένη διὰ φυτοῦ τὸ ἁλμυρὸν ἀποβάλλει, γεῶδες γὰρ καὶ παχυμερές ἐστι, καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν φυτῶν τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θαλάττιον ἀλλοιούμενον, τὴν μὲν ἁλμυρότητα ἀπο-

τίθε-

auctæ & maxime ſalubres. Non amplius calidæ quidem uti initio, ſed tamen adhuc ut ab tali initio, tepidæ.

141. *Quare ſolus e fluviis Nilus auras non emittat?*

Solus è fluviis Nilus auras non emittit, quoniam in nubibus ab Æthiopia usque per Eteſias meridiem verſus propulſis vapores omnes a caloribus illius loci abſumuntur, atque exinde pluviis mulſis cadentibus Nilus ripas ſuas egreſſus agros fœcundat, nec mirum eſt quod auras emittit nullas, vaporibus omnibus a calore jam conſumtis. Neque vero, quod Philoſophis quibusdam perſvaſum eſt, a nivibus liqvefactis augetur & incrementum capit Nilus, neque verior illa cauſa eſt aurarum nullarum a Nilo emitti ſolitarum, quam incrementi.

142. *De Regnis maximis.*

Primum celebrium regnorum fuit Aſſyrium, inde Medicum qvod ſuperius illud evertit, & majus imperium ſibi comparavit. Perſæ inde Medos debellarunt, & Aſia propemodum tota ſubjugata, conati ſunt Europæas etiam nationes oppugnare, paucas tamen ſubegerunt, principatumque tenuerunt non multo majore quam ducentorum annorum ſpatio. Macedonum Imperium Perſas principatu dejecit, & ad ſecundam vel tertiam vix productum eſt generationem. Urbs Roma omni terræ, qua non inacceſſa eſt, & ab hominibus incolitur, imperat, & toti mari atque oceano, etiam qva navigabilis eſſe deſinit.

143. *De Saporibus.*

Ex ſaporum variis generibus ſolum ſalſum in nullo fructu generari obſervamus, amarum enim oliva fert, adſtringentem * glans ungventaria, acerbum malum punicum, dulcem mel, acidum poma qvædam, mordicantem multa ſemina, multæque radices. Salſus vero humor in nullo reperitur. Qvare & aqua marina quando plantam ſubit alitque, ſalſedinem relinquit quæ terreæ & craſſæ naturæ eſt, & in qualibet planta aquæ ſalſæ & marinæ naturam mutant, ſalſedinemqve deponunt & aliam indolem induunt. Qvatenus enim ſalſum

* Phœnicobalanum Græci recentiores ponunt pro myrobalano, cui fructus στυφὸς ſive στρυφνὸς eſſe teſtatur Ariſtoteles lib. I. de plantis. Vide Jo. Bodæum a Stapel ad Theophraſtum p. 97.

τίθεται, ἑτέραν δὲ μεταλαμβάνει ποιότητα. ἅτε γὰρ παχύτατον ὂν τὸ ἁλμυρὸν οὐ δύναται ἀπὸ τῶν ῥιζῶν εἰς τοὺς κλάδους μετεωρίζεσθαι, εἰ μὴ σὺν τῇ ἁλμυρότητι ἀποβαλῇ καὶ τὴν βαρύτητα.

ρμδ. Διατί παραβάλλουσιν ἅλας οἱ νομεῖς τοῖς θρέμμασιν;

Διότι τὴν ὄρεξιν ἡ δριμύτης ἐκκαλεῖται, καὶ τοὺς πόρους ἀναστομοῦσα, ὠδὸς ποιεῖ τῇ τροφῇ πρὸς ἀνάδοσιν. ἢ μᾶλλον ὑγιείας ἕνεκα τὸν ἅλα διδόασι τοῖς βοσκήμασι. νοσεῖ γὰρ τὰ θρέμματα πιαινόμενα, τὴν δὲ πιμελὴν τήκουσιν οἱ ἅλες καὶ διαχέουσιν· ἡ γὰρ κολλῶσα καὶ συνδέουσα τὸ δέρμα πιμελὴ, λεπτὴ καὶ ἀσθενὴς ὑπὸ δριμύτητος γίνεται, καὶ τὸ αἷμα δὲ τῶν τὸ ἅλας διαλειχόντων, λεπτύνεται. καὶ τὰ βοσκήματα δὲ γονιμώτερα καὶ πρόθυμα πρὸς τὰς συνουσίας ἐντεῦθεν καθίστανται, καὶ αἱ κύνες δὲ ταχέως κύουσι, τάριχον ἐπεσθιοῦσαι. τὸ δὲ ἅλας θεῖον ὁ ποιητὴς * εἴρηκεν, ἐν οἷς λέγει. πάσσε δ᾽ ἁλὸς θείου. διότι θείαν κέκτηται δύναμιν, τὰ νεκρὰ τῶν σωμάτων εὔσηπτα, ἄσηπτα ἐργαζόμενον.

ρμε. Διατί τὴν χροιὰν ὁ Πολύπους ἐξαλλάττεται αἷς ἂν πέτραις προσομιλήσῃ;

Δῆλόν ἐστι τὸ ζῶον καὶ ὅταν ἢ ψόφον τινὰ αἴσθηται, ἢ θηραθῆναι ὑποπτεύσῃ, τρέπεται ὑπὸ δηλείας καὶ μεταβάλλεται. ὁμοιοῦται δὲ ταῖς χροιαῖς τῶν πετρῶν, αἷς ἐγκάθηται· διότι ἀπὸ πάντων σωμάτων καὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου καὶ λίθου ἀπόῤῥοιαί τινες φέρονται. συμμέτρως οὖν οἱ πόροι τοῦ σώματος τῶν πολυπόδων πρὸς τὰ παρὰ τῶν σωμάτων πεμπόμενα ῥεύματα ἔχοντες, τήν τε χροιὰν αὐτῶν ἴσχουσι, καὶ μεταβάλλουσι πρὸς αὐτὴν. ὅταν οὖν δείσῃ περιτρεπόμενος ὁ πολύπους οἷον ἔσφιξε τὸ σῶμα καὶ συνέδησεν, ὥστε προσδέχεσθαι καὶ στέγειν ἐπιπολῆς τὰς τῶν ἐγγὺς ἀποῤῥοίας. Οὔτε δὲ ὁ πολύπους, οὔτε ὁ χαμαιλέων πρὸς τὸ λευκὸν ἀλλοιοῦται, διότι ἀσυμμέτρους ἔχουσι τοὺς πόρους πρὸς τὴν τοιαύτην χροιάν. πρὸς δὲ τὰς ἄλλας ἐπιτηδείως.

ρμϛ. Διατί τοῦ ἄρτου ἡ παλάμη τῆς χειρὸς φαγεῖν γλυκυτάτη;

Διότι πᾶν τὸ εὔπεπτον, ἥδιστον. εὔπεπτον δὲ τὸ θερμαινόμενον. θερμαίνεται δὲ τὸ μάλιστα γυμναζόμενον. καὶ γὰρ ὡς ποδὶ αὐτῇ χρῆται βαδίζουσα, καὶ ὡς χειρὶ ἀντιλαμβανομένη τοῦ προστυχόντος, ὅθεν καὶ τῶν πτηνῶν ζώων ἥδιστα καὶ εὔτροφα ἐστὶ τὰ κινητικώτατα μᾶλλον, ὁποῖα ἐστὶν αὐτοῖς τὰ πτερύγια. τούτοις γὰρ

* Iliad. ί, 214.

craſsis valde conſtat particulis, non poteſt per radices in ramos attolli, niſi ſalſedinem gravitatemque abjiciat.

144. *Quare paſtores pecoribus ſalem prabeant?*

Quoniam acor appetitum excitat, porosque aperit, qvod facit ad meliorem digeſtionem. Vel potius valetudinis cauſa dant ſalem pecoribus, quæ pingvedine quandoque laborant, ſal autem abſumit & digerit. Pingvedo enim quæ pellem conſtipaverat & adduxerat, ab acore illo tenuatur, & minuitur, & ſangvis pecudum ſalem lambere juſſarum redditur ſubtilior. Etiam ad generandum aptiores & congreſſus appetentiores exinde fiunt pecudes, uti canes ſalſamento vorato libenter imprægnantur. Sed & Poeta * divinum ſalem appellat cum ait:

adſperſitque ſalem divinum - - -

divinam enim virtutem ſortitus eſt, quod cadavera mortuorum a putredine, quam paſſuræ erant, immunia conſervat.

145. *Quare polypus mutat colorem, prout ſaxis adhæſerit?*

Conſtat hoc animal ſi ſtrepitum aliquem ſenſerit, aut peti ſe conjecerit, mutari præ timore & colorem alium induere. Aſsimilat autem ſe ſaxorum coloribus, quibus adhæret. Nimirum ab omnibus corporibus ut ære, ferro, lapidibus, effluvia quædam egrediuntur. Cum itaque Polypi corpus poros effluviis a rebus illis emanantibus congruentes habeat, colores earum adſciſcit, ſuumque iisdem permutat. Quando igitur timet polypus, movet & convertit ſe, corpusque veluti colligit ac conſtringit, ut adeo propinquarum rerum effluvia in ſummitate facile excipiat contineatque. Neque vero polypus neque chamæleon ad alba prope poſita mutatur, ineptos enim ad alborem poros habet, aliis vero coloribus congruentes.

146. *Quare planta pedis anterioris in urſo ſuaviſsima eſt in cibum?*

Quicquid probe coctum ac digeſtum, idem ſvave eſt. Bene coctum autem eſt qvod inprimis incaluit. Incaleſcit autem maxime qvod maxime agitatur & exercetur, ut pedis anterioris planta, qua urſus & incedit & tanquam manu utitur, qua res oblatas arripit. Unde & volu-

Digitized by Google

γὰρ τὸν ἀέρα κινεῖ καὶ διαπερᾷ. τὰ δ' ἄλλα μέρη οὐχ' ὅμοια τούτοις πρὸς εὐτροφίαν ἔχουσι. διὰ τοῦτο καὶ τὰ γυμνάσια εὐεξίαν αὐτοῖς σώμασι δίδωσι κινοῦντα καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς χυμοὺς πέπτοντα καὶ ἀπολεπτύνοντα. οὐ μέχρι δὲ σωμάτων ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ψυχὰς τὰ ἐν τοῖς μαθήμασι γυμνάσια ὠφέλειαν ἐμποιεῖ. καὶ κίνησις δὲ μετεξετέρη κατὰ τὸν ἱπποκράτην, κρατύνει τὸ σῶμα, ἀργίη δὲ τήκει.

ρμζ. Διατί δωριεῖς εὔχονται κακὴν χόρτου συγκομιδήν;

Κακὸς συγκομίζεται χόρτος βροχὴν, ὅτι πλείστην δεχόμενος. χλωρὸς γὰρ θεριζόμενος σήπεται ταχὺ διάβροχος γεγονώς. ὑόμενος δὲ πρὸ τοῦ θέρους ὁ σῖτος βοηθεῖται πρὸς τὰ θερμὰ καὶ νότια πνεύματα. ταῦτα γὰρ οὐκ ἐᾷ πυκνωθῆναι συνεστάμενον τὸν καρπὸν ἐν τῷ στάχυϊ. ἀλλ' ἐξέστησε καὶ διαχέει τῇ θερμότητι τὴν πῆξιν ἂν μὴ βεβρεγμένης τῆς γῆς ἡ ὑγρότης παραρρεῖ ψύχουσα καὶ νοτίζουσα τὸν στάχυν. διότι οὖν ἡ κακὴ τοῦ χόρτου συγκομιδὴ διὰ τὴν βροχὴν γίνεται, σήπουσαν τοῦτον καὶ ἀφανίζουσαν, ὁ δὲ ὑετὸς ὠφέλιμός ἐστι τῷ σίτῳ πρὸ τοῦ θέρους γινόμενος, ἐξυγραίνει γὰρ αὐτὸν καὶ οὐκ ἐᾷ παρὰ τῶν θερμῶν πνευμάτων θερμαίνεσθαί τε καὶ φλέγεσθαι, διὰ ταῦτα εὔχονται τοῖς δωριοῖς κακὴν χόρτου συγκομιδήν.

ρμη. Διατί ἡ ἄρκτος οὐκ ἐσθίει τὰ δίκτυα
ὅταν ἁλίσκεται;

Λύκοι μὲν καὶ ἄρνες καὶ τ' ἄλλα τῶν θηρίων διαμάσσεται τὰ δίκτυα, ὅταν ἐν τούτοις γένηται. ἡ δὲ ἄρκτος τοὺς ὀδόντας ἔχουσα εἴσω τοῦ χώματος ἥκιστα πρὸς τὰ λίνα ἐξικνεῖται. παραπέμπει γὰρ τὰ χείλη διὰ πάχος καὶ μέγεθος, ἢ μᾶλλον ἰσχύουσα ταῖς χερσὶ διασπᾷ τὸν βρόχον, καὶ ταῖς μὲν χερσὶ διασπᾷ τὸ λίνον, τῷ δὲ στόματι ἀμύνεται τοὺς διώκοντας. ἢ ὅτι αἱ περικυλινδήσεις μάλιστα βοηθοῦσι αὐτῇ πρὸς τὴν ἀποφυγὴν διασπῶσαι τὸ δίκτυον καὶ ῥηγνύουσαι, ὅθεν πολλάκις περικυλιομένη τοῖς βρόχοις διαιρεῖ τούτους καὶ τέμνει, εἶτα ῥᾳδίως ἐκκυλισθεῖσα καὶ σώζεται. πολλῶν οὖν αὐτῇ ὄντων ἀμυντηρίων καὶ ἀφορμῶν εἰς διαφυγὴν τοῖς μάλιστα ἰσχυροτέροις χρῆται, καὶ διολισθαίνει τοῦ βρόχου ὑφ' οὗ κατέχεται.

ρμθ. Διατί ἡ τευθὶς φαινομένη, σημεῖον
χειμῶνός ἐστι.

Ἡ τευθὶς ἰχθύδιόν ἐστι λεῖον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σαρκὸς, ὅθεν καὶ μαλάκιον ὠνόμασται. ψιλότατον γὰρ ὂν καὶ μήτε ὀστράκῳ συγκαλυπτόμενον, μήτε

δέρ-

& volucrium animalium ſvaviſſimæ & ad nutriendum aptiſſimæ partes ſunt quas movent maxime, ut alæ, hiſce enim aërem movent ac trajiciunt, cætera autem membra non ſimiliter bene nutriunt. Similiter exercitationes corporis bonum ejus habitum promovent, utpote quibus moventur, coquuntur & tenuantur humores. Neq; corporibus tantum ſed animis etiam utilitatem afferunt exercitationes in diſciplinis & artibus. Atque ſecundum Hippocratem motio quandoque interpoſita corpus confirmat, ignavia corrumpit.

147. *Quare Dorii malum graminis proventum exoptant?*

Graminis mala meſſis contingit plurima cadente pluvia. Cum enim viride illud pluvia permadens demetitur, facile corrumpitur. At pluviæ frumentum ante æſtatem rigantes illud juvant adverſus calidas auras & ab auſtro ſpirantes, quæ non permittunt fructum in ariſta condenſari, ſed calore ſuo ſoliditatem ejus impediunt diſſipantque, niſi terra irrigata humor ariſtam refrigerans atque madefaciens acceſſerit. Quandoquidem igitur propter pluvias mala fit meſſis graminis, utpote quod per illas putreſcit ac perditur, frumento autem eædem ante æſtatem cadentes conducunt, ſiquidem illud humectant, nec permittunt illud à calidioribus ventis æſtu affici & uri, hinc Dorii malum graminis proventum exoptant.

148. *Quare urſa non arrodit retia quando capitur?*

Lupi & agni aliæque beſtiæ arrodunt retia quando illis conſtrictas ſe ſentiunt. Urſa vero dentes interius in faucibus habens minus illis valet adverſus linum, quod labiis propter illorum craſſitiem & magnitudinem patitur excidere: aut vero quoniam magis valet anterioribus pedibus, illis laqueos dirumpit, atque adeo retia quoque, & ore defendit ſe adverſus perſequentes: aut quia volutationes urſam maxime juvant ut evadere poſſit, diſcindendo atque diſrumpendo rete, ſæpe enim cum eo ſe circumvolvens id laxat ac refringit, ac deinde facile proſilit atque ſe tuetur. Itaque cum multa habeat quibus ſe poſſit defendere, multaque ad effugiendum auxilia, robuſtiſſimis utitur, laqueumque quo tenetur ligatus, perrumpit.

149. *Quare loligo ſuper aquis viſa ſignum ſit tempeſtatis?*

Loligo piſciculus eſt ſuperficie corporis lævis, unde & μαλάκιον à mollitie appellatur, nudus enim nec munitus teſta, nec cute indutus,

δέρματι περιεχόμενον μήτε λεπίδι σκεπόμενον, μετὰ τῶν μαλακίων τετάχαται, γυμνὸν οὖν παντὶ καὶ ἀσκεπὲς ὂν προαισθάνεται δι' εὐπάθειαν τοῦ χειμῶνος, ὅθεν ἐξάλλεται φεύγουσα τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἐν βάθει ταραχὴν τῆς θαλάσσης. Καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἀνανήχεται. Ὅταν οὖν τὸ ἰχθύδιον τοῦτο θεάσωνται οἱ θαλαττουργοὶ τῇ θαλάσσῃ νηχόμενον, χειμῶνα τεκμαίρονται, ὥσπερ ὅταν ἴδωσι τὸν πολύποδα τῆς πέτρας περιεχόμενον, ἀνέμων σημειοῦνται φοράν. Ἐγκατέσπειρεν γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς ζώοις δυνάμεις προγνωστικάς, δι' ὧν τὰ σωτήρια διώκουσι καὶ τὰ λυπηρὰ διαφεύγουσι.

ρν. Διατί τὸν μὲν σῖτον ἐν πηλώδει φυτεύομεν γῇ, τὴν δὲ κριθὴν ἐν καταξήρῳ;

Ὁ σῖτος πικρὸς ὅτι καὶ ξυλώδης, χαύνη δὲ καὶ εὐδιάσπαστος ἡ κριθή. ὅθεν ἐκεῖνος μὲν μαλαττόμενος καὶ χυλούμενος, ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ μάλιστα φύεται. Τῇ δὲ κριθῇ διὰ μανότητα σύμφορόν ἐστι τὸ ξηρότερον, ὅθεν πυροφόρος μὲν ἡ πίων καὶ βαθύγεως ἄρουρα, κριθοφόρος δὲ ἡ λεπτ[illegible]ως. Διότι τῶν σπερμάτων τὰ ἰσχυρὰ πλείονος τροφῆς δεῖται, τὰ δὲ αἰθ[illegible]λεπτοτέρας καὶ ἐλαφρῆς. Ἀσθενέστερον δὲ ἡ κριθὴ καὶ μανότερον, ὅθεν οὐ φέρει τὴν πολλὴν τροφὴν καὶ βαρεῖαν. ἑκάστῳ γὰρ βλαστήματι καὶ ἑκάστῳ φυομένῳ χόρτῳ ἢ σπέρματι κατάλληλον χρὴ τὴν ὑποκειμένην παρασκευάζεσθαι γῆν, ὅπως ᾧ χαίρει ἕκαστον, τούτῳ τρεφόμενον αὔξηται. χαίρει δὲ τὰ μὲν τοῖς ξηροῖς, τὰ δὲ τοῖς ὑγροῖς, τὰ δὲ τοῖς θερμοῖς.

ρνα. Διατί ἡ ἄμπελος οἴνῳ ῥαινομένη μάλιστα τῷ ἐξ αὐτῆς, ἀναξηραίνεται;

Ὅτι ὁ ἄκρατος συμπληκτικὴν ἔχων φύσιν ἐνδύεται ταῖς ῥίζαις, καὶ τοὺς πόρους συναγαγὼν καὶ πυκνώσας οὐκ ἐᾷ διιέναι τὸ ὕδωρ ὥστε τὸ φυτὸν εὐθαλεῖν καὶ βλαστάνειν. ῥᾷον δὲ ἡ ἄμπελος δέχεται τὸ ἐξ αὐτῆς αἴτιον, εἰς αὐτὴν ἐπανιόν. Εἰ γὰρ καὶ ἀναίσθητον τὸ φυτὸν, καὶ οὔτε ὁρμῇ οὔτε φαντασίᾳ διοικούμενον, ἀλλὰ φύσει πρὸς τὸν οἰκεῖον χυμὸν τρεπομένη, παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ὑπομένει τὴν πύκνωσιν. Εἰσὶν οὖν ὡς ἀληθὲς τὰ πλείω τῶν φυσιολογουμένων δύσφραστα καὶ δυσείκαστα, καὶ δεῖ τὸ μὲν βάθος ἀπογινώσκειν τῆς διαγνώσεως, δέχεσθαι δὲ τὸ διδόμενον ἂν ἔχῃ τὸ πιθανόν. Τοῦτο καὶ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ βοᾷ, ὡς ἐγώ τε ὁ λέγων ὑμεῖς τε οἱ ἀκούοντες φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν.

ρνβ.

nec ſquama contectus mollibus accenſetur. Nudus itaque & minime tectus adeo cum ſit, facile afficitur præſentitque tempeſtatem, unde proſilit ut frigus & maris turbationem quæ in fundo eſt effugiat, & in ſumma aqua pronatat. Quando igitur hunc piſciculum nautæ vel piſcatores mari ſupernatantem vident, tempeſtatem præſagiunt, uti ventorum imminentium ſignum eſt, ſi polypodem animadverterint petræ adhærentem. Inſeminavit enim DEus animalibus facultatem ejusmodi prænotricem, cujus ope profutura proſequuntur, & quæ nocere poſſunt fugiunt.

150. *Quare frumentum in lutoſo, hordeum in arido conſerimus ſolo?*

Quoniam frumenti planta amara ac ſurculoſa eſt, hordei autem laxa & fungoſa quæque facile corrumpitur, unde illud ab humido emollitum ſuccoque impletum optime creſcit, hordeo autem quia laxiore natura eſt, magis conducit terra ſiccior. unde & pingvis ac profundus ager bonum profert frumentum, tenuis hordeum. Semina robuſta copioſiore nutrimento indigent, infirmiora tenuiore ac leviore. Eſt autem hordeum longe infirmius rariusque, unde non fert nutrimentum grave ac multum. Cuivis enim plantæ herbæve naſcenti ac ſemini congruentem terram ſujicere atque aptare oportet, ut qua quodlibet gaudet, in hac alatur & adoleſcat, prout alia ſicco, humido alia, alia calido delectantur ſolo.

151. *Quare vitis vino irrigata, maxime quod ipſa edidit, exareſcat?*

Quoniam merum viſua ſtyptica ſive contrahente inſinuat ſe radicibus, porosque conſtipando ac condenſando non ſinit aquam ut planta floreat creſcatque, penetrare. Facilius vero imbibit vitis vinum quod ex ipſa profectum eſt, ſi illi iterum affundatur. Etſi enim ſenſu deſtituitur planta, ac nec appetitu nec phantaſia movetur, tamen natura fertur ad ſuccum ſibi familiarem, & ab eo facilius conſtipatur. Cæterum nihil verius, quam multa in phyſicis eſſe quæ difficulter explicari & quorum rationes conjecturis non facile attingi poſſunt, cujusmodi profunda cognitione tantisper dilata, ſatis nobis eſſe debet ſi veriſimile aliquid afferatur. Idem aperte profitetur Plato in Timæo, atque ideo nec ego, inquit, qui loquor, nec vos qui me auditis humani aliquid a nobis alienum putare debemus.

ρνβ. Διατί τὰ ῥόδα μᾶλλον ἀνθεῖ δυσόδων τινῶν παραφυομένων αὐτοῖς;

Οὐ τὰ ῥόδα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴα καὶ πάντα ὅσα ἔχει ἡδεῖαν ἀποφορὰν, ὅταν σκόροδα καὶ κρόμμυα τούτοις παραφύεται, εὐωδέστερα γίνεται. Διότι πᾶν εἴτι δριμὺ καὶ δύσοδμον ἐν τούτοις ἦ, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀπορρεῖ, καὶ γίνεται τὸ καταλιμπανόμενον εὐωδέστατον καὶ ὠσφραντικώτατον. Καὶ τὸ πήγανον δὲ ὑπὸ τῇ συκῇ φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνεται, μετατίθεται γὰρ εἰς φυτὸν τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύοσμον. Καὶ τῶν συκαῖς ταῖς ἀγρίαις παραφυτευομένων συκῶν βελτίω τὰ σῦκα γίνονται. ὁλκῆς γὰρ ἑκάστῳ καὶ φορᾶς πρὸς τὰ σύμφυλα καὶ ὅμοια γινομένης, ὅτον ἐστὶν ἐν τῇ γλυκείᾳ συκῇ δριμὺ, εἰς τὴν ἀγρίαν μεταβαίνει συκῆν, καὶ ἄμικτον τὴν τοῦ σύκου διαφυλάττει γλυκύτητα.

ρνγ. Διὰ τίνα αἰτίαν τὸ τῶν ἀγρίων συῶν δάκρυ ἡδὺ, τὸ δὲ τῶν ἐλάφων ἁλμυρόν;

Τοῦτο διὰ θερμότητα καὶ ψυχρότητα γίνεται. Ὁ μὲν γὰρ ἔλαφος ψυχρὸς, ὅθεν καὶ δειλὸς καὶ φεύγων ἀεὶ, διώκων δὲ οὐδέποτε. Ὁ δὲ χοῖρος θερμὸς, ἔνθεν τοι τὸ μὲν θερμὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν συῶν ἐγκαθήμενον πέπτει τούτοις τὸ δάκρυον, καὶ γλυκὺ ἀπεργάζεται. Τὸ δὲ ψυχρὸν μεταβαλεῖν οὕτω τοῖς ἐλάφοις μὴ ἐξισχῦον, ἁλμυρὸν οὕτω καὶ φαῦλον ἐᾷ. Οὐδὲν γὰρ τῶν πάντων ἀναίτιον, εἰ καὶ πολλὰ τὴν ἡμετέραν διαφεύγει κατάληψιν. δεῖ δὲ ἀεὶ μὴν τὰς ἀληθεστέρας διώκειν τῶν αἰτιῶν, ἀλλὰ καὶ ταῖς πιθανωτέραις ἀρκεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ οὕτω Πλάτων παρακελεύεται ἐν τῷ διαλόγῳ τῷ Φαίδωνι, οὐ τὰ ἀνέλεγκτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ δυσέλεγκτα προσδεχόμενος.

ρνδ. Διὰ τίνα αἰτίαν αἱ χάλικες καὶ μολιβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρότερον τὸ ὕδωρ ποιοῦσι;

Τοῦτο τὸ ζήτημα ἐν προβλήμασιν Ἀριστοτέλης ἐπιχειρήσας θεωρῆσαι οὐκ ἐπιλύσατο, ἔστι γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα δυσθεωρήτοις. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ περιψύχει τὸ ὕδωρ ἔξωθεν ἐμπίπτων, οὕτω δὲ μᾶλλον ἰσχύει πρὸς τοὺς λίθους καὶ τὰς μολιβδίδας ἀπερειδόμενος. στέγουσι γὰρ αὐτὸν τῇ πυκνότητι καὶ ἀνακυκλῶσι εἰς τὸ ὕδωρ, ὥστε δι᾽ ὅλου ἰσχυρὰν γίνεσθαι τὴν περίψυξιν, καινὸν οὐδὲν ἐὰν τὰ τῶν χαλίκων λιθίδια καὶ αἱ μολιβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρὸν ποιοῦσι τὸ ὕδωρ.

Διὸ

152. *Quare roſæ latius florent fœtentibus plantis juxta naſcentibus?*

Non roſæ ſolum ſed & lilia & quæcunque ſvavi odore præſtant, juxta naſcentibus allio & cepis fragrantiora fiunt. Siquidem quicquid adhuc in illis ſupererat acre atque ingratum, natura ſua fertur ad illa acerrimi odoris ſemina, ſic ut reliquum deinde ſit fragrantiſſimum amœniſſimumque. Sed & ruta ſub fico plantata fit quam prius erat acrior, nam quod in fico erat graveolentius, in rutam transfertur. Etiam in ficis prope caprificos plantatis ſvaviores fici naſcuntur, ſiquidem homogenea ac ſimilis generis quæ ſunt, per naturam feruntur ac trahuntur ad ſimilia, quicquid itaque in fico erat acre, in caprificum tranſit, atque adeo ſinceram ei ſervat dulcedinem.

153. *Quare aprorum lacrymæ dulces, cervorum ſint ſalſæ?*

Hoc ex calore & frigiditate contingit. Cervus enim frigidæ naturæ eſt, unde & timidus ſemperque fugiens, nec qui unquam alios perſequitur. At aper calida temperatura, unde calor oculis ejus inſidens lacrymas coquit & dulces reddit, ſed in cervis frigus cum mutare illarum naturam non poſſit, relinquit ſalſas crudaſque. Nihil ſane eſt in natura quod cauſam ſuam non habeat, licet multa captum noſtrum effugiant. Itaque oportet veriorem cauſam ſemper inquirere; tamen contentum eſſe etiam veriſimilibus, quod & Plato in Phædone facere jubet, non ea modo quæ refelli nullo modo poſſunt amplectens, ſed & quæ difficulter poſſunt confutari.

154. *Quare ſilices & plumbi laminæ aquæ impoſitæ illam frigidiorem reddant?*

Hanc quæſtionem Ariſtoteles in problematis cum inſtituiſſet expendere, inſolutam reliquit, eſt enim ex difficillimis. Nimirum vero cum aër extrinſecus allabens aquam reddit frigidam, id magis etiam efficere valet cum in lapides & plumbi laminas impingitur: denſitate enim ſua excipiunt illud atque in aquam iterum remittunt, ut per totam illam validius frigus pervadat, unde nihil mirum quod ſilices plumbique laminæ aquæ injectæ illam refrigerant. Similem ob cauſam hiemis tempore fluvii frigidiores ſunt quam mare, aër enim frigi-

Digitized by Google

Διὸ καὶ χειμῶνος οἱ ποταμοὶ ψυχρότεροι τῆς θαλάττης γίνονται, ἰσχύει γὰρ ἐν αὐτοῖς ὁ ψυχρὸς ἀὴρ ἀνακλώμενος, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ διὰ βάθος ἐκλύεται πρὸς μηδὲν ἀντερείδων. ἄλλως τε καὶ ὁ μόλιβδος τῶν φύσει ψυχρῶν ἐστιν, οἵ τε χάλικες τῇ πυκνότητι τὸ ψυχρὸν διὰ βάθος ποιοῦσιν.

ρνε. Διὰ τίνα αἰτίαν ἀχύροις καὶ ἱματίοις ἡ χιὼν διαφυλάττεται;

Θαυμαστὸν δοκεῖ εἰ τὰ θερμότατα ἄχυρον καὶ ἱμάτιον συνεκτικὰ τῶν ψυχρολάτων ἐστίν. οὐκ ἔχει δὲ οὕτως, ἀλλ' εἰ αὐτὸς παραλογιζόμενος. Οὐ γὰρ φύσει θερμὸν τὸ ἱμάτιον, καὶ γὰρ ὁ χιτὼν ψυχρὸς ἡμῖν προσπίπτει τὸ πρῶτον ἐνδυσαμένοις, εἶτα μέντοι θερμαίνεται ἀφ' ἡμῶν θερμότητος ἐμπιπλάμενος, καὶ αἷμα περιστέλλων καὶ τὸν ἔξω ἀέρα τοῦ σώματος. Ὥσπερ οὖν ἡμᾶς θερμαινόμενον θερμαίνει τὸ ἱμάτιον, οὕτω ψυχόμενον τὴν χίονα περιψύχει. ψύχεται δὲ ὑπ' ἀφαισης πνεῦμα λεπτὸν, τοῦτο γὰρ συνέχει τὴν πῆξιν αὐτῆς ἐγκατακεκλεισμένον. ἀπελθόντος δὲ τοῦ πνεύματος ὕδωρ οὖσα ῥεῖ καὶ διατήκεται καὶ ἀπανθεῖ τὸ λευκὸν, ὅπερ ἡ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀνάμιξις ἀφρώδης γενομένη παρεῖχε, καὶ τὸ ἄχυρον διὰ κουφότητα μαλακῶς περιπίπτον οὐ θρύπτει τὸν πάγον.

ρνϛ. Τί ἐστι βούλιμος;

Βούλιμος λέγεται ὁ μέγας λιμὸς, οἷον πούλιμός τις, τοῦτ' ἐστι πολὺς λιμός. βουλιμιῶσι δὲ οἱ διὰ χιόνος μάλιστα πολὺ βαδίζοντες. πάσχουσι δὲ τοῦτο καὶ ἵπποι καὶ ἡμίονοι, καὶ μαλιστα, ὅταν ἰσχάδας καὶ μῆλα κομίζωσιν. ὃ δὲ θαυμασιώτατόν ἐστιν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον ἀλλὰ καὶ κτήνη ἀναῤῥωννυσιν ἄρτος πάντων ἐδωδίμων μάλιστα, ὥστε κἂν ἐλάχιστον ἐὰν φάγωσιν, εὐθὺς ἵστανται καὶ βαδίζουσι, περιψύχεται γὰρ ἰσχυρῶς καὶ πυκνοῦται τὰ σώματα τῶν βαδιζόντων διὰ χιόνος, κἀντεῦθεν τὸ θερμὸν ἔσωθεν ἀντιπεριστάμενον ἀναλίσκει τὴν τροφὴν, εἶτα ἐπιλειπούσης αὐτῆς ὥσπερ τὸ πῦρ ἀπομαραίνεσθαι. Διὸ πεινῶσι σφόδρα οἱ τοῦτο παθόντες, καὶ βραχὺ παντελῶς ἐμφαγόντες εὐθὺς ἀναλάμπουσιν. Οἱ δὲ τὴν βουλιμίασιν πάθος ἐν στομάχῳ φασὶ διὰ συνδρομὴν θερμοῦ λειποψυχίαν ποιοῦν.

ρνζ.

dus in illis reflexus prævalet magis quam in mari, ubi propter profunditatem nullum in ſolidum corpus incidit, ſed diſſolvitur. Alioqui plumbum etiam natura frigidum eſt, & ſilices propter denſitatem frigus in imo faciunt.

155. *Quare paleis & veſtimentis injectis, nix conſervatur?*

Mirum videri poſſit quod calidisſimæ res ut palea & veſtimentum frigidisſimas conſervant. Sed non ita ſe habet, verum ipſe qui ita judicas falleris. Neque enim natura calidum eſt veſtimentum, nam & tunicam primo nos cum eam induimus frigidam ſentimus, deinde demum calefacit, impleta ſcilicet calore à corpore noſtro procedente, & externum aërem ab illo arcens ac repellens. Quemadmodum igitur calefacta veſtis nos calefacit, ſic frigefacta nives refrigerat. Frigeſit autem emiſſo ab illis tenui ſpiritu, qui dum à veſte incluſus retinetur, eas integras ac compactas conſervat. Hic enim ſi exſpiret & evolaverit, nix in aquas è quibus conſtat liquefacta diffluet, alboremque ſuum veluti florem amittet, perinde ut evaneſcit ac perit ſpuma quæ ſpiramine cum aqua permixto nata fuerat. Sed & palea, quoniam perlevis eſt, molliter nivibus incumbens, conſiſtens ejus gelu non diſſolvit, ſed integrum relinquit.

156. *Quid ſit bulimos?*

Bulimos vehemens fames eſt, quaſi πύλιμος à πολὺς multus & λιμὸς quod famem ſignificat. Vehementius autem eſuriunt qui per nives frequenter iter faciunt, quod & equi ſentiunt & muli, maxime quando caricas vel poma portant. Quod vero mirandum maxime eſt, non homines modo ſed & jumenta inter omnes cibos pane maxime confirmantur & vires recipiunt, ac ſi vel paululum ex eo comederint, erecti iterum ſtant & progrediuntur. Eorum porro qui per nives iter faciunt, corpora vehementer afficiuntur frigore & conſtipantur, atque inde calor intrinſecus reſiſtens conſumit nutrimentum, quo abſumto una cum calore illa deficiunt ac marcent. Sic itaque affecti eſuriunt vehementer, & vel paululum cibi ſi ceperint, iterum reficiuntur. Sunt & qui acrem hanc famem paſſionem in ſtomacho eſſe ajunt, qui ob calorem illi conjunctum facit; ut deliquium animi homines patiantur.

157. *Qua-*

Digitized by Google

ρνζ. Τίς ἡ αἰτία δι᾽ ἣν εὔθρυπτα γίνεται τὰ ἐν τῇ συκῇ κρεμαννύμενα κρέατα;

Τὸ φυτὸν ἡ συκῆ ἁπάντων ἐστὶν ὀπωδέστατον, θερμὸν οὖν πνεῦμα καὶ δριμὺ καὶ τμητικὸν ἀφίησι. καὶ οὕτω θρύπτει καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ ὄρνιθος, ὅθεν τῶν ταύρων ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθεὶς ἡσυχίαν ἄγει καὶ ψαύσεως ἀνέχεται, καὶ ὅλος ἀφίησι τὸν θυμὸν ὥσπερ ἀπομαραινόμενος. Τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς θύμασιν ἢ ὅλως τοῖς κρέασι προσπίπτον διαιρεῖ τὴν σάρκα καὶ διαθρύπτει καὶ ψαφαρὰν ἀπεργάζεται, διὰ ταῦτά τοι καὶ πρὸς τῆς γλυκείας συκῆς ἕτερα σῦκα τὰ λεγόμενα ὄλυνθοι τὴν ἄχρηστον ὑγρότητα τοῦ φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἕλκοντα, τὴν χρηστοτέραν ἀφίησι. διὰ ταῦτα φησὶ καὶ ἡ γραφή, ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, τουτέστιν, ψυχὴ διὰ καθάρσεως ἅπαν τὸ ἄχρηστον ὥσπερ ὄλυνθον ἐξήνεγκεν καὶ ἀποχέτευσεν.

157. * *Quare carnes ex ſico arbore ſuſpenſæ teneriores ſiant?*

Ficus omnium fruticum arborumque maxime ſucco abundat, itaque ſpiritum ex ſe emittit calidum, acrem & incidendi vi prædītum. Atque hic ſubigit ac veluti percoquit avis appenſæ carnes, ſiquidem ferociſſimus etiam taurus ficò alligatus mitior fit contingique ſe permittit, atque omnino jam veluti langvidus factus omittit iram. Hujusmodi igitur ſpiritus carnibus victimarum vel quibuscunque aliis allabens illas permeat maceratque & teneriores efficit. Itaque etiam dulci è fico groſſi crudæ, abundantem illius humiditatem ad ſe attrahunt atque ſic eam meliorem reddunt, quo alludens S. Scriptura ait: ** *Ficus extulit groſſos ſuos*, hoc eſt anima per purificationem omne inutile tanquam groſſum crudam à ſe emiſit atque effudit.

* Ita in MSto quo uſus ſum quæſtiones hæ capitibus CLVII. diſtinguuntur, neque tamen pauciora argumenta continent quam codex Allatii diviſus in capita CXCIII. ut ex titulis ſupra p. 51. adſcriptis videbis. Itaque ne quis exiſtimaret me minus integrum iſtud Pſelli opuſculum dare, in titulo capita CXCIII. memoravi, licet pro diviſione quam in Lindenbrogiano apographo reperi, non plura ſunt capita quam CLVII.

** Cantic. II. 13. Confer quæ de caprifico ſupra cap. 152.

F I N I S.

INDEX.

INDEX
In
MICH. PSELLI QVÆSTIONES
nunc primum editas.
Imperatorem alloquitur Auctor c. 4. 6. 12. 13. 93. &c.

ÆChelous fluv. cap. 139.
Ægon fluvius Æthiop. id.
Ævum. 79.
An in angelum mutetur anima? c. 32.
Angeli plures an homines c. 19. an in illis aliquid mali. c. 71.
Anima. c. 27. ſeq.
ejus facultates. c. 34. ſeq.
conjunctio cum corpore c. 43. ſolutio. c. 47.
Anima irrationabilis. c. 44.
Annus magnus. 125. magna hiems & æſtas. 127. 129.
Apri lacryma 153.
Aqua marina 130. 131. 132.
Araxes fluvius 139.
Argyrus Mons. 139.
Arithmetici c. 68. 119.
Aſtrologia c. 77.
Aſtronomi 93. 94. &c.
Attentio c. 46.
Bactrus mons 139.
Bulimos 156.
Capræ (meteoron) 91.
Caſus 79.
Caucaſus 139.
Cauſæ c. 62.
Cervi lacrima. 153.
Chamæleon. 145.
Choaſpes fluv. 139.
Chremetes fluv. 139.
χώρα. 119.
Circuli cœleſtes. 8. 9. ſeq.
Cœli ſubſtantia. 88. 97.
Cognitionis genera varia. c. 69.
Colores c. 64.
Cometæ. 104.
Communicatio idiomatum. cap. 12.
Conceptio fœtus. 83.
Conſubſtantiale. 5.
Corpora c. 67.
Creatum quid primo loco? 17.
Criſſæus ſinus. 135.
DEus c. 15. Entium ad DEum reverſio c. 74.
DEi notionem unde homines acceperint c. 18. operationem cur non ſemper percipiamus. c. 70.
Doris. 147.
Ecnephias. 112.
Electio voluntatis c. 46.
Elementum. c. 59.
Endelechia c. 76.
Enhypoſtatum. c. 3. & 4.
Eſſentia. c. 2.
Euboicus reſluxus 135.
Faſcinatio. 82.
Fatum. 78.
Ficus. 152. 157.
Figuræ corporum. c. 63.
Fluvii 139.
Fœtentibus vicina magis fragrant. 152.
Formatio fœtus. 86.
Fortuna 79.
Frumentum. 147. 150.
Fulmen. 113. 114.
Gabari. 138.
Galaxia 90.
Generatio & corruptio. 66.
Geometricas demonſtrationes non admittunt Regiæ aures. 107. 93.
Graminis malus proventus. 147.
Grando. 105.
Halo 107.
Hebrus fluvius. 139.

Hiatus in cœlo. c. 92. Hordeum. 150.
Hypoſtaſis c. 2. Ὁμοιϋπόστατα 6.
ὑπέκκαυμα 96. 123.
Idea. c. 60. Iris 106. Lacus 138.
Locus c. 67. 72. 118. Loligo 149.
Lunæ Eclipſis. 95. magnitudo. 93.
Materia c. 61. an bona. 73.
Mens c. 20. ſeq.
Michaëlis Ducæ habitus corporis. 8.
Miſtio c. 65. Montes 139. Morbus 86.
Motus 76. Mundus. 115. ſeq.
Muſica periodorum cœleſtium proportio. 103.
Naphtha. c. 43. Natura. 40.
Natura in Divinis c. 2. 13. ſeq.
Neceſſitas c. 77.
Neoſis fluv. 139. Nilus 139. 140. 141.
Nix. 105. 155. Oleum mari affuſum. 133.
Ombriel. 138. Parhelii. 109.
Panaryus fluvius 139.
Perſona c. 2. Phaſis fluv. 139.
Phœnicobalanus. 143. Pindus mons. 139.
Planetarum Periodi. 103. 125.
Plumbum. 154.
Pluvia 105. 136. ſeq. Polypus 145.
Præſcientia DEI. 16. Preſter 114.
Principia naturalia. c. 59. ſeq.
Pyrenæi montes. 139. Pruina 105.
Mich. Pſelli habitus corporis. 8.
Ratiocinium practicum c. 45. Roma 142.
Regna maxima. 142. Riphæi montes 139.
Ros 105. Sal pecoribus utile. 144. ex mari fulmine tacto. 134. ſalſus ſapor in nullo fructu. 143.
Sanitas 86. Sapores. 143.
Scombrus mons. 139.
Senſus 81. Silices. 154.
Similes vel diſſimiles parentibus liberi 84.
Sirbonis lacus. 138. Sitis jejunantium. 87.
Sol an calidus. 96.
Solis magnitudo 93. eclipſis 94.
Somnia 85. Stellæ cadentes 91.
Stellarum motus 98. ſubſtantia 97. figura 99. ordo 100. lumen. 101. Significatio 102.
Strymon fluv. 139.
Tempus c. 74. 79.
Terræ magnitudo. 93. motus 128.
Theurgia c. 52. 55. S. Trinitas c. 1. 10. ſeq.
Typho. 111. Vacuum. 117. Venti. 110.
Virgæ in cœlo. 108.
Virtutum ordines c. 48. gradus 49. alia de Virtutibus. c. 50. ſeq. Vitis. 151.
Unio perſonalis c. 8. 65. relativa. 9.
Unitas eſſentiæ. c. 7.
Voluntas c. 45.
Voluntates & operationes duæ in Chriſto. c. 14.
Urſus 146. 148.

SCRIPTORES à PSELLO Allegati.

ARiſtarchus ἀστρονομικώτατος. c. 93.
Ariſtoteles c. 28. 29. 30. 51. 76. 88. 91. 96. 97. 98. 105. 108. 111. 126. 131. Ejus problemata. 154.
Cantici Canticorum locus 157.
Cleanthes. c. 28.
Cleomedes Philoſophus 117.
Dionyſius Areopagita. c. 74.
Eleates hoſpes apud Platon. (in Timæo) c. 73.
Evangelii locus 125.
Gregorius Nyſſenus c. 42.
Gregorius Theologus c. 15. 42.
Oratione in Chriſti nativitatem 71.
Hippocrates 146. Cous Medicus 110.
Homerus 111. 144.
Jamblichus c. 34.
Jeremiæ Prophetæ locus. c. 52.
Maximus Confeſſor & Philoſophus c. 42.
Moyſis locus 102.
Neſtorius c. 9.
Peripatetici Philoſophi c. 28.
Plato. 15. 28. 29. 35. 41. 53. 62. 81. 87.
Phædone 153.
Philebo. 73.
Timæo c. 38. 73. 121. 151.
Platonica ψυχογονία. c. 36. 38.
Plotinus c. 28.
Proclus Philoſophus c. 73.
in Timæum Platonis c. 38. 121.
Ejus κεφάλαια c. 74.
Pſalmi locus 128.

F I N I S.

LEONIS ALLATII
DE
LIBRIS EC-CLESIASTICIS GRÆCORUM,

Diſſertationes Duæ,

Quarum unâ, Divinorum Officiorum potiores uſitatioresque Libri percenſentur: altera Triodium, Pentecoſtarium & Paracletice examinantur.

Ad editionem Cramoiſianam Pariſ. MDCXLIV. additis notis, ſupplemento & Indice: atque Elencho Alphabetico

MELODORUM GRÆCORUM

recuſæ cura

JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud THEODOR. CHRISTOPH. FELGINER. MDCCXXII.

Digitized by Google

Digitized by Google

494

VIRO

MAXIME REVERENDO
atque Celeberrimo

GEORGIO SERPILIO,

Eccleſiarum Ratisbonenſium
Superintendenti meritisſimo,
Paſtori & Conſiſtoriali Primario ac Scholarchæ,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

QUas prælis iterum curavi ſubjici & ſupplemento quodam adauxi diſſertationes Leonis Allatii de libris Eccleſiaſticis Græcorum, ad Te potisſimum deferre in animum induxi, Venerande Antiſtes, cultus mei & amoris & obſervantiæ publicum teſtimonium. Intellexi enim nec Te aſpernari meum qualecunque ſtudium in perſequen-

Digitized by Google

ſequendis Græcorum ſcriptis, neque hoc cum maxime Tibi volumen exiſtimavi poſſe diſplicere, quo libri liturgici quibus preces & officia atque hymni Græcæ Eccleſiæ recenſentur, eorumque notitia traditur. Inprimis vero putavi haud ingratum Tibi fore elenchum Melodorum Græcorum, quem attextum his Allatianis diatribis a me vides. Quanquam enim rudis admodum ille eſt & vix inchoatus, tamen confido, poſt deperditum eheu Allatii, unius in editis pariter atque ineditis ſequioris Græciæ monumentis verſatiſſimi viri, quem de iſthoc argumento promiſit librum, haud improbaturum Te hosce, primos licet conatus meos in celebrandorum Græcæ Eccleſiæ Hymnopœorum ſtudio, quod circa vernaculas cantiones ſacras tantum Tibi debet. Equidem libenter profiteor ſicut aliis tuis ſcriptis quæ cum magna voluptate & fructu evolvi, ſic illis præcipue vehementer me eſſe delectatum, quibus hymnos Germanicos in Eccleſiis noſtris decantari ſolitos ſive per abſolutiſſimos indices promtis quærentium uſibus aptaſti, ſive collatis editionibus eluiſti varias & partim fœdas quæ paſſim illos inſederant mendas; ſive docto Theologicarum & Hiſtoricarum obſervationum apparatu veluti pul-

cher-

cherrima exornaſti florum ſparſione, ſive de auctoribus eorum erudite nos edocuiſti, ſive denique à corruptionibus ac detorſionibus, quibus omni procul pudore contaminare neſcio quis nuper auſus ipſos parum pie fuerat, liberaſti atque aſſeruiſti. Igitur quamvis multum abeſt in tanta Græcorum librorum hujus generis apud nos raritate ac penuria, quam tamen ſublevatum iri aliqua ſpes eſt, neque exinde pendens meliora aliquando dandi defuerit voluntas: quamvis igitur adhuc multum abeſt, inquam, ut de Græcis Melodis tam luculenta afferre in medium, eorumque ſacris carminibus tantum valeam lucis affundere, quam per Te, venerandorum & doctisſimorum virorum B. D. *Jo. Benedicti Carpzovii*, B. D. *Georgii Gœzii*, D. *Georgii Henrici Gœzii*, B. *Wilhelmi Erneſti Tenzelii*, Cl. *Godfridi Ludovici* aliorumque, præcipue Rev. *Johannis Chriſtophori Olearii* exemplo inſiſtentem, in vernaculis noſtris felici, impigro & laudatisſimo ſtudio factum eſt, audeo tamen vel primas hasce quas duxi in conſimili genere lineas Tibi dedicare, unaque cum illis Allatianas diſſertationes qualicunque a me annotationum auctario locupletatas. In illo cum brevitati maxime ſtuduerim, hoc tamen mihi datum volui nego-

tii, ut priorem diatribam, quæ tota Hiſtorica eſt, ſupplerem ex præſtantisſimorum virorum monumentis Meurſii, Goari, Cangii, Suiceri, Cavei, Rayæi aliorumque, & meis obſervationibus: in altera vero elenctica eſſem brevior, & innuerem potius quam multis diſputarem, Allatium, quæ in libris illis Eccleſiaſticis tam ſevere ac prolixe reprehenderet, non adeo multa fortaſſe ſi ſecum habitare voluiſſet, habuiſſe. Quod ſupereſt ut quam diutisſime doctrina ac virtute Tua præluceas Ratisbonæ Tuæ Tui merito amantisſimæ, multisque præſtantisſimis monumentis Tuis orbem literatum porro & Eccleſiam mactes, ex animo voveo. Hamburgi VIII. Cal. Aprilis Anni Chriſtiani MDCCXII.

LEONIS

Digitized by Google

497

LEONIS ALLATII 3

De Libris Eccleſiaſticis Græcorum

DISSERTATIO PRIMA,

Qua divinorum Officiorum potiores & uſitatiores libri percenſentur.

Ad clariſſimum & eruditiſſimum Virum

GABRIELEM NAUDÆUM.

PETIS a me (CLARISSIME NAUDÆE)
eorum librorum œconomiam tibi per litteras trans-
mitti, quorum in Eccleſiæ Græcæ ritibus celebrandis
potiorem uſum fuiſſe exiſtimo. Nam quemadmodum
recte ſubjungis, tanta eſt ipſorum non modo copia, ſed inter ſe
diverſitas, ut cognoſci probe non poſſint, niſi ab homine, ut
linguæ, ſic rituum & librorum omnium iſtius gentis callentiſ-
ſimo. Et ſane non poſſum ego qui tibi devinctus ſum multis &
inſignibus modis, hoc officii tantillum, vel æquiſſimæ poſtula- 4
tioni tuæ, vel amicitiæ, quæ mihi tecum anni ſunt ferme XIV.
arctiſſima ſemper fuit, non concedere. Imo vero ſi Bibliothecæ
Mazarineæ cui te præfectum eſſe nuper accepi, libros ipſosmet
inſeri deſideras, putasque in illis perquirendis opera mea tibi

Digitized by Google

utendum eſſe, faciam omni ſtudio, atque diligentia ne quicquam a me poſtules quod a viro tui amantisſimo præſtari poſſit. Atque ut inde exordiar unde tu ad me ſcribendi occaſionem deſumpſiſti:

Græcorum Eccleſiaſtici libri, plures nec unius generis ſunt, in eamque jam excreverunt molem, ut attentius in introſpicienti haud fieri poſſe videatur, ut per annum ab homine, id ſtudioſius incumbente, nec aliis negotiis implicito recitentur, tantum abeſt, ut cantu etiam, & per intervalla temporum reſpirante, commode accenſeantur. Illius etenim gentis religio increbreſcens unicuique de novo, dummodo Sanctorum res pertractantur, accesſionem facere, & ingentia duplicare volumina permiſit. Hinc maximam librorum copiam majorem fecit, & novis ſemper additis, molem in immenſum adauxit.

I. Inter eos primus per me ſit, qui apud alios locum tenet poſtremum, *Typicum.* a) Typicum ipſum: *ἀναλαμβάνειν ἐπὶ χεῖρας τὸ παρὸν τυπικόν.* In eo, a primo die anni ſingulis diebus, quid inter Miſſarum ſolemnia, quid ad Veſperas, quid ad Horas, quid ad Matutinum, quid denique ad reliqua divina Officia, ſive dies illi feriales ſunt, ſive feſti, recitandum, quid pſallendum, aut legendum ſit, quibus diebus jejunandum, quibus & quomodo ſolvendum jejunium, verbis clarisſimis, ac facillima methodo præſcribitur: variisque eſt diſtinctum pro materiæ varietate capitibus. In edito præ aliis b) continentur, *Ordo recitandi officium per totum annum, ex præſcripto ſancti Saba, capitibus* 59. Sequuntur, *Marci Hieromonachi de dubiis Typicis capita* C. Poſtea. *Nicolai Patriarchæ Conſtantinopolitani ad Anaſtaſium Montis Sinæ Abbatem,*

a) Typicum hoc a Joſaphato Hieromonacho circa A. 1584. emendatum, ſæpius Græce vidit lucem, ut Venetiis apud Antonium Pinellum 1603 1615. 1643. fol. De quo præter Meurſium, Allatium, Caveum, Suicerum, Cangium, Nicolaus Rayæus diſſ præliminar. ad Tomum 2. Act. Sanctor. Junii p. LXXV. & Jacobus Goar ad Euchologium Græcorum p. 35.

b) Omiſit Allatius diſerte memorare nonnulla Typicis adjungi ſolita ut Menologium a Septembri menſe per totum annum complectens ἀκολουθίαν ſive ordinem Eccleſiaſticæ Pſalmodiæ & συνάξεων ſive collectarum. Nec non Πασχάλιον quale etiam Horologiis & aliis libris ſuis adjiciunt Græci.

Digitized by Google

tem, de Jejuniis Græcorum Carmina c) *Politica.* Inde locum habent minutiora quædam, *de* d) *Artziburio, de Feriis Monachorum, de Continentia & ingluvie, de quatuor* e) *Evangeliſtis, de triginta argenteis ex Maximo Monacho, de Fide, & aliis ad eam pertinentibus.* Finem occupant *Capita adhortativa ad virtutem.*

Nomen habet à τύπος, quaſi forma ſit, ordinatio, præſcriptio, norma, regula, inſtitutio. Hinc & libro nomen τύπος fuit. Evchologium: ἰςέον δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος τύπος γίνεται καὶ εἰς κοιμηθείσας γυναῖκας, κἂν τινες ἐγκατέταξαν τῷ τύπῳ ἀκολουθίαν ἰδίως γυναικῶν, παίδων. καὶ τεθαύμακα, πῶς ἐπελάθοντο τοῦ τυπῶσαι καὶ εὐνούχων ἰδίως ἀκολουθίαν, ἢ βασιλέων. *Sciendum eſt, hanc eandem normam ſervari & in demortuas mulieres; licet quidam ordini intruſerint officium proprium pro mulieribus, & pueris. Et ſubit admirari eos oblitos fuiſſe pro Eunuchis, atque Imperatoribus officium proprium ordinare.* Ab aliis dictus fuit Διάταξις, ab aliis Διατύπωσις; Latinis erit, *Ordo recitandi divini officii.*

Illius Auctor unus eſſe non potuit, cum pro varietate 6
temporum, & rerum, res etiam divina, & ordo recitandi officii immutatus ſit: nec unus apud omnes ſemper invaluerit uſus. Quare ſingulæ Græcorum Eccleſiæ, & ex potiſſimum quæ Patriarchalibus infulis cohoneſtantur, peculiarem ſibi modum in rebus divinis peragendis præſcripſerunt, quod alio in loco nos fuſe probaſſe meminimus. Cum deinceps barbarorum incurſu res Eccleſiæ imminui cœpta eſt, & una cum ipſa Eccleſia finem habere, reliquis aliarum Eccleſiarum ritibus obmuteſcentibus, ille, qui ſancti Sabæ f) fuiſſe dicitur, uti melior, & rebus accommodatior,

c) Carmina ſunt CCXXIV.

d) Scriptum illud de Artziburio auctorem habet Anaſtaſium Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopum, clarum ſub extrema tempora Seculi XI. Porro per Artziburium, jejunium intelligitur Armeniorum, de quo multa invidioſa & in odium eorum excogitata Græci, ut videre licet apud Cangium in Ἀρτζιβούριον. Sed ex Clariſſ. Viri Jo. Joach. Schrœderi theſauro linguæ Armenæ p. 335. ſeq. cognoſces Armena lingua *arradſchaſuor* ſonare *primum*, illoque vocabulo intelligi primos quinque dies magni jejunii à Dominica Septuageſimæ usque ad Paſcha. Marcus ille Hieromonachus non diverſus fortaſſis ab eo cujus interrogata diſſolvit Theodorus Balſamo.

e) Ex Pſeudo Dorothei Synopſi.

f) Typicum Sabæ allegatur ab Eutychio T. 2. Annal. p. 247. 248. ubi illud Eccleſiæ typicum appellat. In MS. Vindob. Τυπικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τῆς ἐν ἱεροσο-

utendum eſſe, faciam omni ſtudio, atque diligentia ne quicquam a me poſtules quod a viro tui amantisſimo præſtari posſit. Atque ut inde exordiar unde tu ad me ſcribendi occaſionem deſumpſiſti:

Græcorum Eccleſiaſtici libri, plures nec unius generis ſunt, in eamque jam excreverunt molem, ut attentius in introſpicienti haud fieri poſſe videatur, ut per annum ab homine, id ſtudioſius incumbente, nec aliis negotiis implicito recitentur, tantum abeſt, ut cantu etiam, & per intervalla temporum reſpirante, commode accenſeantur. Illius etenim gentis religio increbreſcens unicuique de novo, dummodo Sanctorum res pertractantur, accesſionem facere, & ingentia duplicare volumina permiſit. Hinc maximam librorum copiam majorem fecit, & novis ſemper additis, molem in immenſum adauxit.

I. Inter eos primus per me ſit, qui apud alios locum tenet poſtremum, *Typicum.* a) Typicum ipſum: *ἀναλαμβάνειν ἐπὶ χεῖρας τὸ παρὸν τυπικόν.* In eo, a primo die anni ſingulis diebus, quid inter Miſſarum ſolemnia, quid ad Veſperas, quid ad Horas, quid ad Matutinum, quid denique ad reliqua divina Officia, ſive dies illi feriales ſunt, ſive feſti, recitandum, quid pſallendum, aut legendum ſit, quibus diebus jejunandum, quibus & quomodo ſolvendum jejunium, verbis clarisſimis, ac facillima methodo præſcribitur: variisque eſt diſtinctum pro materiæ varietate capitibus. In edito præ aliis b) continentur, *Ordo recitandi officium per totum annum, ex præſcripto ſancti Sabæ, capitibus* 59. Sequuntur, *Marci Hieromonachi de dubiis Typicis capita* C. Poſtea. *Nicolai Patriarchæ Conſtantinopolitani ad Anaſtaſium Montis Sinæ Abbatem,*

a) Typicum hoc a Joſaphato Hieromonacho circa A. 1584. emendatum, ſæpius Græce vidit lucem, ut Venetiis apud Antonium Pinellum 1603 1615. 1643. fol. De quo præter Meurſium, Allatium, Caveum, Suicerum, Cangium, Nicolaus Rayæus diſſ præliminar. ad Tomum 2. Act. Sanctor. Junii p. LXXV. & Jacobus Goar ad Euchologium Græcorum p. 35.

b) Omiſit Allatius diſerte memorare nonnulla Typicis adjungi ſolita ut Menologium a Septembri menſe per totum annum complectens ἀκολουθίαν ſive ordinem Eccleſiaſticæ Pſalmodiæ & συνάξεων ſive collectarum. Nec non Πασχάλιον quale etiam Horologiis & aliis libris ſuis adjiciunt Græci.

tem, de Jejuniis Græcorum Carmina c) *Politica.* Inde locum habent minutiora quædam, *de* d) *Artziburio, de Feriis Monachorum, de Continentia & ingluvie, de quatuor* e) *Evangeliſtis, de triginta argenteis ex Maximo Monacho, de Fide, & aliis ad eam pertinentibus.* Finem occupant *Capita adhortativa ad virtutem.*

Nomen habet à τύπος, quaſi forma ſit, ordinatio, præſcriptio, norma, regula, inſtitutio. Hinc & libro nomen τύπος fuit. Evchologium: Ἰςέον δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος τύπος γίνεται καὶ εἰς κοιμηθείσας γυναῖκας, κἂν τινες ἐγκατέσπειραν τῷ τύπῳ ἀκολουθίαν ἰδίως γυναικῶν, παίδων. καὶ τεθαύμακα, πῶς ἐπελάθοντο τοῦ τυπῶσαι καὶ εὐνούχων ἰδίως ἀκολουθίαν, ἢ βασιλέων. *Sciendum eſt, hanc eandem normam ſervari & in demortuas mulieres; licet quidam ordini intruſerint officium proprium pro mulieribus, & pueris. Et ſubit admirari eos oblitos fuiſſe pro Eunuchis, atque Imperatoribus officium proprium ordinare.* Ab aliis dictus fuit Διάταξις, ab aliis Διατύπωσις; Latinis erit, *Ordo recitandi divini officii.*

Illius Auctor unus eſſe non potuit, cum pro varietate 6 temporum, & rerum, res etiam divina, & ordo recitandi officii immutatus ſit: nec unus apud omnes ſemper invaluerit uſus. Quare ſingulæ Græcorum Eccleſiæ, & ex potiſſimum quæ Patriarchalibus infulis cohoneſtantur, peculiarem ſibi modum in rebus divinis peragendis præſcripſerunt, quod alio in loco nos fuſe probaſſe meminimus. Cum deinceps barbarorum incurſu res Eccleſiæ imminui cœpta eſt, & una cum ipſa Eccleſia finem habere, reliquis aliarum Eccleſiarum ritibus obmuteſcentibus, ille, qui ſancti Sabæ f) fuiſſe dicitur, uti melior, & rebus accommodatior,

c) Carmina ſunt CCXXIV.

d) Scriptum illud de Artziburio auctorem habet Anaſtaſium Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopum, clarum ſub extrema tempora Seculi XI. Porro per Artziburium, jejunium intelligitur Armeniorum, de quo multa invidioſa & in odium eorum excogitata Græci, ut videre licet apud Cangium in Ἀρτζιβούριον. Sed ex Clariſſ. Viri Jo. Joach. Schroederi theſauro linguæ Armenæ p. 335. ſeq. cognoſces Armena lingua *arradſchaſuor* ſonare *primum*, illoque vocabulo intelligi primos quinque dies magni jejunii à Dominica Septuageſimæ usque ad Paſcha. Marcus ille Hieromonachus non diverſus fortaſſis ab eo cujus interrogata diſſolvit Theodorus Balſamo.

e) Ex Pſeudo Dorothei Synopſi.

f) Typicum Sabæ allegatur ab Eutychio T. 2. Annal. p. 247. 248. ubi illud Eccleſiæ typicum appellat. In MS. Vindob. Τυπικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τῆς ἐν ἱεροσο-

modatior, ideoque plauſibilior apud Græcos invaluit, quo non tantum qui ſancti Sabæ regulis nomina ſcripſerunt, ſed cæteri etiam aliorum ordinum ſectatores, & ſacerdotes in ſæculo vitam agentes, & quod maximum eſt, univerſa fere Græcia ad recitanda divina officia diriguntur. Idque ut magis mireris, ſæculo addicti homines, & mulieres abſtinentias, & jejunia Monachis, & ſimilis ſortis hominibus à Patribus præſcripta ita amplectuntur, atque iis obligantur, ut ab iis vel minimum quidem ungvem recedere piaculum ſit. Quare in tota Græcia fere ſæcularium hominum, ac Monachorum vitæ inſtitutum, ſi uxores tantum ſubtrahas, à quibus Monachi ex præcepto abſtinent, quoad omnia unum idemque eſt. Typici hiſtoriam, illiusque pro tempore
7 mutationem proſecutus eſt Simeon Theſſalonicenſis Dialogo contra hæreſes. Ejus verba, quia inedita, libentius exſcribo: *Καὶ δέομαι ὑμῶν ἐν Χριστῷ συντηρεῖσθαι ταύτην τὴν τάξιν μέχρι παντὸς, καὶ ὡς σπινθῆρα τινὰ θεῖον μένειν ἐν ἡμῖν τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων. ἣν δὲ καὶ ἡμεῖς βουλόμενοι ἀσινῆ τηρεῖσθαι καὶ μένειν ὥσπερ ἥδυσμά τι, καὶ ἄρτυμα γλυκαῖνον συνηρμόσαμεν αὐτῇ καὶ τὰ τῶν κανόνων, ἵνα μή τις γογγυστὴς περὶ τὰ καλὰ, καὶ μὴ γνῶσιν ἔχων τῆς τάξεως, ἀκηδιαστὴς δὲ μᾶλλον καὶ ῥάθυμος ὢν προφάσεις εὕροι τινὰς, καὶ χωρήσῃ πρὸς τὴν ταύτης καταλυσιν λέγων, ὡς οὐ τοὺς συνήθεις, καὶ παρὰ πάντων ᾀδομένους ἀκούομεν κανόνας. νῦν γὰρ καὶ οὗτοι συνήφθησαν, καὶ τοῖς προσέχουσι καίπερ θυμουμένοις εὐτακτοτέρα μᾶλλον καὶ ἡδυτέρα αὕτη τῶν ἐν ταῖς μοναῖς καὶ σχεδὸν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡ τοῦ ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα τελεῖται τάξις. ὅτι δὴ καὶ παρὰ μόνου τινὸς δυνατόν ἐστι ταύτην γίνεσθαι. ἐπεὶ καὶ παρὰ μοναχῶν ἐξετέθη, καὶ μέχρις ᾀσμάτων πολλάκις ἐν κοινοβίοις ἐκτελεῖται. καὶ ἡ τοιαύτη δὲ διάταξις ἀναγκαιοτάτη, καὶ πατρική. καὶ γὰρ ὁ θεῖος πατὴρ ἡμῶν Σάββας ταύτην διετυπώσατο, παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Εὐθυμίου, καὶ Θεοκτίστου οὗτοι δέ γε ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν, καὶ τοῦ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος παρειλήφασι. τὴν δὲ τοῦ ἱεροῦ Σάββα διατύπωσιν, ὡς ἐμάθομεν,*
κατα-

Ἱεροσολύμοις ἁγίας Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα. Αὕτη δὲ ἡ ἀκολουθία γίνεται καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίων μονῶν. Obiit Sabas ille magnæ Lauræ Hieroſol. Abbas A. C. 532. De illo Cyrillus Scythopol. apud Bollandum ad 20. Jan. & Cotelerium T. 3. monument. Fuit & Sabas Monachus circa A. C. 846. clarus ſcriptor vitæ S. Joannicii, memoratus Allatio de Synodo Photiana p. 541., alii itidem plures de quibus Bollandus T. 1. Januarii p. 936. 979.

καταφθαρέντος τοῦ τόπου ὑπὸ βαρβάρων ἀφανισθεῖσαν ὁ ἐν ἁγίοις πα-
τὴρ ἡμῶν Σωφρόνιος ὁ τῆς ἁγίας πόλεως πατριάρχης φιλοπονήσας ἐξέ-
θετο. καὶ μετ᾽ αὐτὸν πάλιν ὁ θεῖος ἡμῶν, καὶ θεολογικὸς πατὴρ ὁ Δα-
μασκηνὸς Ιωάννης ἀνανεώσατο, καὶ γράψας περέδωκεν. *Deprecor vos
in Chriſto, ut ordinem hunc in perpetuum conſervetis, & veluti ſcintilla qua-
dam divina traditio Patrum perſeveret: quam cum & ipſi velimus ut* 8
*incorrupta conſervetur, & veluti condimentum quod dulcedinem conciliat
perſiſtat, illi & canones ſubjunximus, ne quis circa bona murmurator,
& ordinis ignarus, quinimo piger ac ſegnis nonnullis adinventis praetex-
tibus illius deſtructionem machinetur; non ſolitos inquiens, & qui ab omni-
bus canuntur Canones audiri. Nunc enim & hi additi ſunt. At his qui
attentius animum applicant, alacrioresque ſunt, ordinatior, & ſuavior
eo, qui in Monaſteriis, & aliis fere omnibus Eccleſiis fit, qui ex Hieroſo-
lymitano Typico Monaſterii ſancti Sabae ordo praeſcribitur, accedit, quod
ſcilicet ab uno eoque ſolo perfici poteſt. Quando & à Monachis diſpoſitum
eſt, & abſque cantu ſapiſſime in Coenobiis abſolvatur. Et hic quidem Con-
ſtitutio, quam maxime neceſſaria, & Patribus convenientiſſima eſt.
Etenim ſanctus Pater noſter Saba eam praeſcripſit à ſanctis Euthymio, & Theo-
ctiſto acceptam: hi porro à majoribus, & homologeta Charitone deſum-
pſerunt. Sacri vero Sabae conſtitutionem, ut audivimus, locis illis irru-
ptione Barbarorum vaſtatis, deperditam, ſanctus pater noſter Sophro-
nius ſanctae civitatis Patriarcha ſtudio laboreque reſtituit; & poſt eum rurſus
divinus, & rebus Theologicis pertractandis acerrimus Joannes Damaſcenus
renovavit, ſcriptoque demandatam tradidit. Hanc itaque ſacra Mona-
ſteria*, &c. Et in Reſponſis ad Quaeſtiones Gabrielis Pentapoli-
tani Metropolitae: Καὶ οἱ πατέρες δὲ πάντες παραδεδώκασιν ὁ θεῖος τε
Σάββας, καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ιωάννης διὰ τοῦ Ιεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ.
*Et Patres univerſi tradiderunt, & inter eos Sabas divinus, & Damaſcenus
Joannes per Hieroſolymiticum Typicum.* Et infra: Αἱ λοιπαὶ δὲ νηστεῖαι, 9
καὶ ἅπασαι μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, ὡς ἡ συνήθεια μαρτυρεῖ, καὶ
ἀπ᾽ ἀρχῆς διατάξεις, καὶ ὁ τῆς ἑνώσεως τόμος αὐτῶν μεμνημένος,
καὶ τὸ Ιεροσολυμιτικὸν τυπικὸν, ὡς προέφημεν ὅ τὸν θειότατον Σάββαν,
καὶ μετ᾽ αὐτοῦ τὸν Δαμασκοῦ θεολόγον συγγραφεῖς ἔχει καὶ νομοθέτας.
καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν τετάρτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὁ δὲ μέσον τῆς ἕκτης
καὶ τῆς ἑβδόμης, ἄμφω τῆς ἐκκλησίας πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι. οἱ
δύο δὲ τυπικὸν συντεθήκασιν, ὅτι τὸν παρὰ τοῦ θείου Σάββα τῇ ἐπιδρο-
μῇ τῶν ἐθνῶν ἀπολεσθὲν, ὁ μέγας Ιωάννης ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κατὰ τὴν ἀνω-

 θεν

θεν τάξιν συνέθηκα, καὶ διετυπώσατο. *Cetera vero omnia jejunia ab antiquis tradita ſunt, ut uſus teſtatur, veteresque Conſtitutiones, nec Unionis tomus tacuit, qui eorum meminit, & Typicum Hieroſolymiticum, quod ut ſupra diximus ſanctiſſimum Sabam, & poſt eum Theologum Damaſcenum auctores, inſtitutoresque agnoſcis, quorum alter tempore quartæ Oecumenicæ Synodi, alter inter ſextam & ſeptimam vitam agebat, qui ambo Typicum compoſuere: nam cum à divino Saba compoſitum barbarorum incurſione excidiſſet, magnus hic Joannes ab initio, illud ut antiquitus erat conſcripſit, ordinavitque.* Nec aliud nobis innuit Cyrillus Scythopolitanus in vita ſancti Theodoſii g) Archimandritæ. ὅθεν καὶ τῆς Κομανῶν αὐτὸς ἁγίας ἐκκλησίας ψάλτης χρησιμώτατος γέγονεν ἐκ παιδὸς καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἀκριβῶς ἐξεπαιδεύθη, καὶ ἐξέμαθε τότε ψαλτήριον καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. Et infra. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεοδόσιος γνοὺς καὶ τὸν τῆς ἀρχῆς κίνδυνον
10 ὑφορώμενος φυγὰς ᾤχετο, καὶ πρῶτον ἔρχεται εἰς τοὺς περὶ τὰ μετοπὰ τόπους, πρός τε τὸν μακαρίτην Μαρκιανόν, καὶ πρὸς τὸν ἀββᾶν Λουκᾶν τὸν Μετοπηνὸν τὸν τῆς ἐρήμου κανόνα ὑπ' αὐτῶν ἐκμαθεῖν, οὓς τινας ἐν πρώτοις ὁ ἐν ἁγίοις Εὐθύμιος τὴν μοναχικὴν ἐπαίδευσεν ἀκρίβειαν. *Hinc & Comanorum Eccleſia Cantor ipſe oppido utilis à puero factus eſt, & Eccleſiaſticum ordinem accuratiſſime edoctus, & memoriæ mandavit Pſalterii librum, & reliquas divinas ſcripturas.* Et, *ipſe autem Theodoſius cognoſcens, & dominationis pericula cavens aufugit, primumque venit ad Metopa loca ad beatum Marcianum Anachoretam, necnon ad Abbatem Lucam Metopenum, & Eremi regulas ab illis inſtruitur, quos in primis ſanctus Euthymius accuratum inſtitutum Monachorum edocuit.* Non inelegantia ſunt Joannis Euchaitarum Metropolitæ carmina in Typicum Lauræ:

Δέδοικα μήπως θεσπίσας ἄλλοις τάδε,
Αὐτὸς δὲ τούτων οὐδὲν ἐξειργασμένος,
Κατηγόρους εὕροιμι τοὺς ἐμοὺς νόμους.
Ἀλλ' ὁ κριτής μου, καὶ θεός, καὶ δεσπότης,
Μὴ τοῖς ἐμοῖς με, τοῖς δὲ σοῖς κρῖνον νόμοις,
Οὐ τοῖς δικαίοις. Φεῦ γὰρ οἴχομαι τάλας,
Τοὺς συμπαθεῖς δὲ καὶ φιλανθρώπους λέγω.
Οἷς προῖκα σώζειν οἶδας, ὡς εὐεργέτης.

Varia

g) Hanc vitam latine dederunt Lipomannus, Surius & Ballandus ad XI. Januarii.

Varia pro varietate Eccleſiarum, & quandoque etiam ejuſ-
dem Eccleſiæ Typica fuiſſe, ut reliqua miſſa faciam, habeo ex
auctore ſive compilatore ejuſcemodi Typici. Ταῦτα πάντα πα-
τέρες καὶ ἀδελφοὶ, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐτέθησαν παρ' ἡμῖν, ὡς
ἄν τις οἰηθῇ, ἀλλὰ διαφόροις ἐντυχόντες τυπικοῖς τὴν πραγματείαν 11
τοῦ λόγου κ. τ. λ. *Hac omnia, patres & fratres, non ſimpliciter, & ut caſus ſe ob-
tulit a nobis appoſita ſunt, ut quiſpiam exiſtimabit; ſed variis Typicis con-
quiſitis, rem ita*, &c. Et alibi ſæpisſime ab ipſo commemoratur,
in alio Typico aliter rem ordinari. Quæ Typica proprio nomine
κτητορικὰ h) appellabantur. Noto ex Scholio in ſect. 2. tit. 6.
ſacrorum Canonum Conſtantini Harmenopuli. Εἰ δὲ τις καὶ
πλέον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ ἑορτὰς τούτων ἢ ἑκοντὶ, ἢ ἀπὸ κτητορι-
κοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος νηστεύσει, οὐ καταισχυνθήσεται. *Quod
ſi quis etiam ultra dies illos ſeptem in feſtis horum vel ſponte ſua, vel
municipali Typico compulſus jejunet, non confundetur.* Eadem habet
Theodorus Balſamon Reſponſo 53. a quo puto fuiſſe exſcripta.
Κτητορικὰ Typica fuerint, quæ in Bibliotheca Barberina manuſcri-
pta habentur ſub num. 75. & 76. Alterum civitatis Bovenſis ſcri-
ptum a Georgio Conſtantinopolitano: alterum Monaſterii Caſu-
lorum ab Hierotheo Monacho exaratum, & tertium Byzantii Stu-
diorum, & alia alibi, ne ſingula recenſeam. Poſteriores itaque
Eccleſiarum Præfecti pro arbitrio, & temporis necesſitate multa
addiderunt, vel detraxerunt. Planeque mea ſententia titulo Ty-
pici ex antiquisſimo deſcripti, & ab Antonio Arcudio Romam
misſi, & modo in eadem Bibliotheca conſervati, ſtabilitur.
Ibi namque ſic titulus concipitur: Τυπικὸν σὺν Θεῷ τοῦ ὅλου χρόνου
ἔχων τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἁπασῶν τῶν τε δεσποτικῶν ἑορτῶν
τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν ἐπισήμων ἁγίων, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ 12
κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων πατέρων τοῦ τε ἁγίου Σάββα, καὶ τοῦ Στου-
δίτου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἁγίου ὄρους. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μέρος τῆς
παραδόσεως τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσὴφ τοῦ κτήτορος τῆς ἁγίας
μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Κασούλων. *Typicum cum DEo totius anni,
continens Eccleſiaſticam conſtitutionem omnium herilium feſtorum, & ſan-
ctisſima*

h) Hujusmodi Typicum κτητορικὸν ſive *fundatorium* complectens regulam Monaſterii ab Irene Auguſta, Alexii Comneni Imp. conjuge conditi, utraque lingua ediderunt Monachi Benedictini in Analectis Græcis Pariſ. 1692. 4. Vocabulum τυπικοῦ non uno ſenſu ibi occurrens obſervabis p. 128. 136. 212. 224. Vide & Clariſſ. Montfauconi Palæographiam Græcam p. 299. ſeq.

*ctiſſimæ Deiparæ, & celebrium ſanctorum, & totius anni ſecundum traditionem ſancti Sabæ, Studitæ, & potiſſimam partem ſancti Montis. nec non partem traditionis ſanctiſſimi Patris noſtri Joſephi poſſeſſoris * ſancti Monaſterii divini Nicolai Caſulorum.* Sed utinam liceret nobis ex primis illis fontibus tanquam integrioribus & purioribus, divino Chriſti ſervitio incumbere. Næ illis ſuperſeminata ab homine nequam zizania dignoſceremus. Et hæc de Græcorum Typico.

An vero cum in eorum libris Τυπικά, *Typica*, libros eosdem plures, nec unicum indigitant, & cum πρῶτα καὶ δεύτερα Τυπικὰ *prima & ſecunda Typica*, libros eosdem plures primos, & ſecundos, & quonam ſenſu? Nequaquam. Ea, cum videam alios confundere, ne res alicujus conſiderationis in occulto lateat, operæ me facturum pretium exiſtimo, ſi poſt Typici, eorum quoque expoſitionem ſubnectam. Typicorum duo ſunt genera, alterum quod in matutinis precibus, dum vigiliæ, quod eam noctem inſomnes traducant, peraguntur, recitari, aut cani ſolet.
13 Vigiliæ nonniſi ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, Feſtis nempe Chriſto Domino, & beatæ Virgini dicatis fiunt. Principes vero dies feſti ejusmodi apud eos modo plures, modo pauciores, pro temporum ratione fuere: nunc demum duodenario numero, ne nimius ſim, clauduntur, & ſunt *Annunciatio Virginis, Chriſti Nativitas, Hypapante,* i) *Baptiſmus Chriſti, Transfiguratio, Reſurrectio Lazari, feſtum Palmarum, Lignum Crucis, Reſurrectio, Aſcenſio, Spiritus Sancti adventus, & Deiparæ aſſumptio.* Licet hæc poſtrema non ſemper inter hos locum habuerit; modo tamen certum ſibi vindicat, nec ſine piaculo negligeretur. In his celebritatibus Typica dicuntur, quæ nihil aliud ſunt quam verſuum ex Pſalmis hinc inde congeſtorum, & ad ſolemnitatis arcana exponenda aptiorum Ecloga. Hinc fit non eadem in omnibus, ſed varia pro diverſitate ſolemnitatum concinnari. Eaque aliis diebus Dominicis non recitantur, ſed loco eorum Pſalmus, qui Græcis ἄμωμος, k) *Immaculatus* eſt. Si aliæ ſunt ſolemnitates, easque, quas illi Doxologumenas vocant, neque Typica, neque Amomus, ſed Polyeleos, l) eſtque Pſalmus αἰνεῖτε τὸ ὄνομα κυρίου, *Laudate nomen*

* *fundatoris.*

i) Feſtum purificationis Mariæ, quando Simeon Chriſto in templo occurrit.

k) Pſalmus CXIX. (al. 118.) qui incipit: μακάριοι οἱ ἄμωμοι.

l) Pſalm. CXXXV. (al. 134.)

nomen Domini dicitur; & in fine cujuslibet verſiculi adnectitur *Alle-*
luja. Polyeleus nomen habet ab eo, quod eodem tempore Pſal-
mus alius accinitur, *ἐξομολογεῖσθε τὸν κύριον, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ*
ἔλεος αὐτοῦ. *Confitemini Domino Dominum, quoniam in ſæculum miſeri-*
cordia ejus. Vel quod tunc cereis, & luminibus lampadis in me- 14
dio Eccleſiæ ante Sancta Sanctorum appenſæ, quæ vocatur *Polye-*
leus, Pſalmus ille recitatur. Poſſem hic de candelis ſeu lampadi-
bus m) Græcorum, quas ſane alii non intellexerunt, aliquid
referre. Sed quid illud ad Typica? Primum itaque Typicorum
genus erit ex variis Pſalmis verſuum in ſolemnitatem collectio,
quæ in feſtis ut ita dicam *vigilatis* canitur. Alterum Typicorum
genus eſt, quod inter Miſſarum ſolemnia diebus etſi non omni-
bus, & ſunt *πρῶτα καὶ δεύτερα*, *prima & ſecunda*; nec alia ſunt,
quam Pſalmus CII. & CXLV. n) Quando vero ea dicuntur,
noto ex Typico Sabæ. *Ἰστέον ὡς ἀπὸ τῆς νέας κυριακῆς ἕως τῶν ἁγίων,*
πάντων ἀντίφωνα ψάλλει ἡ ἐκκλησία, καὶ οὐ τυπικά. ὁμοίως καὶ τῷ
δωδεκαημέρῳ ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, καὶ εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων,
ἃς ἑορτάζομεν τὰ ἀντίφωνα ψάλλομεν. τὰς δὲ λοιπὰς πάσας κυριακὰς
τοῦ χρόνου ψάλλομεν τυπικά. *Advertendum eſt, a nova Dominica ad fe-*
ſtum omnium Sanctorum Eccleſiam canere Antiphona, & non Typica: ſimili-
ter & diebus duodecim, quos Dodecaemeron nuncupant: in feſtis Domini-
cis, in memoriis Sanctorum, quas celebramus, Antiphona canimus, reliquis
vero diebus omnibus Dominicis Typica canuntur. Antiphona * quo-
que iſta cum ab alio non explicentur, animadvertas velim, ea
quemadmodum de Typicis matutini diximus, eſſe puram putam
ex variis Pſalmis diverſorum verſuum, qui magis ſolemnitatis
myſterium exprimunt, Eclogam. Eamque dividi in primum &
ſecundum Antiphonum. In primo poſt ſingulos verſus recitatur, 15
ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου σῶτερ σῶσον ἡμᾶς. *Precibus Deiparæ Sal-*
vator ſalva nos. In ſecundo pro ſolemnitatum diverſitate verſui
adnectitur formula ſolemnitatem exprimens: ut in die Paſchatis
dicitur, *σῶσον ἡμᾶς υἱὲ Θεοῦ ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς σοι ἀλλη-*
λούϊα. *Salva nos Fili DEI, qui a mortuis reſurrexiſti, canentes tibi alle-*
luja. In Pentecoſtes, *σῶσον ἡμᾶς υἱὲ Θεοῦ παράκλητε ἀγαθὲ ψάλ-*
λοντάς σοι ἀλληλούϊα. *Salva nos Fili DEI Paraclete bone canentes tibi alle-*

m) De his videndus interim Cangius in utroque gloſſario, in *κανδήλα* & *λαμπάς.*

n) Confer Jacobum Goarum ad Euchologium Græcor. p. 124. & 186. & Meurſii gloſſar. in *τυπικά.*

* Idem Goarus p. 123. Rayeus p. 32. ſeq. & 48. Meurſius, & Cangius in *ἀντίφωνα.*

Digitized by Google

luja. Et ſic de aliis terminatis verſiculis idem repetitur, in *Nunc & ſemper*, dicitur illud, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων. *Unigenitus Filius, & ſermo DEI immortalis exiſtens*, &c. Poſtmodum tertia ſtatio excipit, quæ & tertium Antiphonum vocatur, verſiculi Pſalmorum cum Tropario proprio ſolemnitatis, cujus vicem, cum Typica dicuntur, Beatitudines occupant, in quarum poſtremis tertiæ, ſextæque odæ Troparia, ſive Paracletices recitantur. His facillime intelliges, quæ ex D. Joannis Chryſoſtomi Liturgia, & ex Triodio adducit Meurſius in Lexico Græco-barbaro: apud quem Triodii verba interpungenda ſunt, hoc modo, καὶ ἀναγινώσκονται κατηχήσεις, εἰς τὴν λειτουργίαν, τυπικά. *Et leguntur Catecheſes in Liturgia, Typica*, ſubauditur, *canuntur*. Catecheſes namque non in Liturgia, ſed in matutinis precibus legebantur.

Nec alius a Typico eſt liber Tacticus, o) qui ſub hoc
16 nomine in plerisque Græcorum Monaſteriis innoteſcit, in eo etenim nihil aliud eſt, quam ordo, & regula divinorum Officiorum, qui a τάξει nomen habuit, ſicuti & apud Latinos ab ordine *Ordinarium* fit; præſcribit enim ſingulis diebus, quid in rebus ſacris peragendis præſtandum ſit. Nonnemo, cum opus non viderit, & vidiſſe videri volens mera ſibi fingit ſomnia, aitque in eo ritus omnes, & ceremonias in adminiſtratione ſacramentorum a Græcis obſervari ſolitas contineri, ideoque ad illud potius, quam ad Euchologium recurrendum eſſe. Viro non aliud dixerim, glaucomam ab oculis excutiat: & quod non vidit, videat, tum judicet, & ſententiam dicat, ſin minus fruſtra omnia fuerint, cum ſomnia ſunt ex imaginatione conficta, qui rem vident aliter ſentiunt.

II. Secundum eſt *Liturgiarum*, p) in quo Miſſarum celebrandarum ſeries habetur, non omnium, ſed trium ſolummodo, Joannis

o) Vide Cangium in Τακτικά.

p) Λειτουργικὸν iſtud ſive λειτουργίαι tres SS. Baſilii & Chryſoſtomi atque tertia τῶν προηγιασμένων continentur in ſæpius vulgato Græcorum Euchologio, cum quo Jacobus Goarus eas verſione & notis illuſtravit, variasque lectiones ex variis quæ non parum inter ſe differunt editionibus ac Codd. MSS. ſubjunxit Pariſ. 1647. fol. Prodierunt & Græce Rom. 1601. 4. Venet. 1626. 4. & Græce ac Latine cum *Herveti* verſione in Tomo ſecundo Auctarii Bibl. Patrum Morelliani Pariſ. 1624. additis Liturgiis quæ ferun-

Joannis Chryſoſtomi, Baſilii Magni, illiusque quam ipſi vocant *προηγιασμένων*, *Præſanctificatorum*. Licet enim pleræque apud eos Miſſæ fuerint, quæ etiam ad hæc tempora pervenerunt, ut Jacobi, Clementis, Petri, Marci, nihilominus illæ omnes, poſt

feruntur ſub nominibus SS. *Jacobi*, *Marci*, *Petri* & *Gregorii* Papæ. Ediderat que cum verſione ſeparatim excuſa Gvil. Morellus Pariſ. 1560. fol. typis Regiis Liturgias Jacobi, Baſilii & Chryſoſtomi. Præter illas tres Liturgias in Græcorum λειτουργικῷ obvias circumferuntur & aliæ, ut 1) S. *Jacobi* nomine edita a Morello Græce & latine Pariſ. 1560. fol. atque inde ab aliis, pro cujus γνησιότητι ſingularis Allatii diatriba legitur in ejus σύμμικτοις, quæ tamen doctis non ſatisfacit, licet verum eſt ſub Jacobi ἀδελφοθέυ nomine paſſim laudari a recentioribus Græcis, ferri etiam apud Syros atque commentario illuſtratam a Syro ſcriptore Dionyſio Bar, Salibi Jacobita qui A. 1171. obiit. Si vero Jacobum Apoſtolum atque Præſulem Hieroſol. ut volunt haberet auctorem, non ignota fuiſſet Cyrillo Hieroſol. a quo tradita liturgia Catecheſi Myſtagogica ult. ab illa Jacobi multum eſt diverſa. 2) *S. Petri*, quam Græce & lat. vulgavit Jo. a Sancto Andrea Pariſ 1595. 8. typis Fed. Morelli. 3) *S. Marci* cum *Clemente Rom.* de ritu Miſſæ (ex libro VIII. Conſtitutt. Apoſtolic.) edita a G. Sirleto Cardinali Pariſ. 1583. 8. itidem Græce & latine quam laudatus Montfauconus annotat Coptice extare MS. nomine *Cyrilli* Alex. Neque dubitandum quod ſi unquam Jacobus, Petrus, Marcus aliquid in hoc genere tradiderunt, id vehementer auctum ac mutatum ad nos pervenerit. Sed ob ea quæ de antiquis temporibus moreque vetuſtiſſ. Chriſtianorum ſacram cœnam celebrandi tradit in Apologia Juſtinus Martyr. veriſimilius videtur nullam ejusmodi formulam liturgicam tradidiſſe, ſed verbis Inſtitutionis CHRISTI fuiſſe contentos. De Miſſa *Gregorii* Theologi ac *Gregorii* Papæ jam feci mentionem. Plures Græce exſtare haud memini.

Liturgiæ *S. Baſilii* Codex mille amplius annorum extat in Bibl. Barberina. teſte Clariſſ. Montfaucono in Diario Italico p. 210. Prodiit & Baſilii liturgia Græce Venet. 1601. 4. Cæterum lapſus eſt memoria Clariſſ. Caveus, qui illam in omnibus Baſilii editionibus reperiri ſcribit, nam in nulla quod ſciam legitur. At ex *veteri latina* verſione edidit Jo. Cochleus in ſpeculo antiquæ devotionis circa Miſſam, Mogunt. 1549 p 117. uſus Codice Rincavienſis monaſterii S. Johannis. Occurrit etiam ex veteri interpretatione inter Liturgias SS. Patrum a Claudio de Sainctes Theologo Pariſ. editus Antwerp. 1562. 8. pag. 34. Alia eſt quam ex *Syriaca* lingua vertit & latine edidit Andreas Maſius Antwerp. 1569. recuſam in Bibl. Patrum & Criticorum ſacrorum Anglorum ſupplemento Francofurtenſi T. 2. p. 439. Alia itidem quam ex *Arabicis* Codd. uno Joſephi Scaligeri ad Velſerum miſſo & altero reperto apud Gabrielem Negib. Abbatem Ægyptium in comitatu Parſumi Archidiaconi, Patriarchæ Alex. ad Clementem VIII. legati Victorius Scialagh Accurenſis, Maronita e monte Libano. Auguſtæ Vindel. A. 1604. 4. publicavit additis Liturgiis S. *Gregorii Theologi* & *Cyrilli* Alex. De Codice Copto Arabico Bibl. Regis Chriſtianiſſ. in quo duæ liturgiæ SS. *Baſilii* & *Gregorii Theologi*, vide Montfauconi Palæographiam Græcam pag. 314.

Digitized by Google

Baſilianam, & Chryſoſtomianam neglectæ deſitæ ſunt, præter unam Jacobi, quæ ſemel in anno in Hieroſolymitana Eccleſia, ut mihi relatum eſt, dicitur.

Apud Græcos primus omnium Baſilius, quod hiſtoriis
17 traditum ſit, prolixiorem Jacobi Miſſam, brevioribus finibus concluſit, quam poſtmodum licet decurtatam, Chryſoſtomus nimis prolixam exiſtimans, obtruncatis, quæ ſibi videbantur, breviorem, ad commodiorem populi uſum effecit. Neque ullus unquam apud Græcos dubitavit Baſilium & Chryſoſtomum Miſſas, quæ nunc in Orientali Eccleſia celebrantur, conſcripſiſſe. Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus de traditione divinæ Miſſæ, q) ſi tamen illius Procli tractatus ille eſt: Πολλοὶ μὲν τινες καὶ ἄλλοι τῶν τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις διαδεξαμένων θεῖοι ποιμένες δὲ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔκθεσιν ἐγγράφως καταλιπόντες τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν, ἐξ ὧν δὲ πρῶτοι οὗτοι, καὶ διαπρύσιοι τυγχάνουσιν, ὅ, τε μακάριος Κλήμης, ὁ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων μαθητὴς καὶ διάδοχος, αὐτῷ τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων ὑπαγορευσάντων, καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας τὸν κλῆρον λαχὼν, καὶ ταύτης πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καταστάθεις. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος μετὰ ταῦτα τὸ ῥάθυμον καὶ καταφερὲς τῶν ἀνθρώπων θεωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς λειτουργίας μῆκος ὀκνούντων, ταύτην οὐ περιττὴν καὶ μακρὰν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ τὸ τῶν συνευχομένων τε καὶ ἀκροωμένων ῥάθυμον διὰ τὸ πολὺ τοῦ χρόνου παρανάλωμα ἐκκόπτων ἐπιτο-

Liturgia S. *Chryſoſtomi* cum verſione, *Eraſmi* nomen mentita, legitur Tomo quarto Operum Chryſoſtomi edit. Græcolatinæ Ducæanæ, & Græce Tomo ſexto in Saviliana p. 983. Latine ex verſione *Leonis Tuſci*, facta CPoli circa A. C. 1180. ad Rainaldum de monte Catano, in Liturgiis Claudii Sanctii ſive de Sainctes p. 49. Græce a Demetrio Duca in lucem edita plus ſimplici vice lucem vidit Romæ ac Venetiis.

De liturgia præſanctificatorum, quæ licet *Gregorio* Papæ ſive Dialogo tribuitur, tamen uſus ejus a latinis quibusdam & Latinizantibus Græcis improbatur, unde Joannes a Sancto Andrea, Claudius de Sainctes & Jacobus Pamelius eam in Liturgicis ſuis prætermiſerunt, videnda peculiaris Allatii diſſertatio libris ejus de conſenſu utriusque Eccleſiæ ſubjecta p. 1541. ſeq. Diverſa eſt *Gregorii* Papæ Miſſa quæ latine cum interpretatione Græca Georgii Codini edita eſt a Federico Morello Græce & latine Pariſ. 1595. 8. atque inde in Auctario Patrum Ducæano. Sed illa præſanctificatorum extat etiam una cum aliis latine ex verſione Gilberti Genebrardi Tom. 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 646.

q) p. 156. edit. Elmenhorſtii.

ἐπιτομώτερων παρέδωκε λέγεσθαι. Et infra, Διὸ καὶ ὁ θεῖος Βασί-
λειος θεραπευτικῇ τινι μεθόδῳ χρώμενος ἐπιτομώτερον ταύτην ἐπαγ-
γέλλει. μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ὁ ἡμέτερος πατὴρ, ὁ τὴν γλῶτταν χρυ-
σοῦς Ἰωάννης τῆς προβάτων σωτηρίας οἷα ποιμὴν προθύμως κηδόμενος,
εἴς τε τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ῥαθυμίαν ἐφορῶν πρόῤῥιζον πᾶσαν Σα- 18
τανικὴν πρόφασιν ἠβουλήθη ἀποσπάσασθαι. διὸ καὶ τὰ πολλὰ ἐπέτεμε, καὶ
συντομώτερον τελεῖσθαι διετάξατο. *Multi quidem & alii divinæ Eccle-
ſiæ Paſtores, & Doctores, qui ſacris ſucceſſerunt Apoſtolis, ſacroſanctæ
Miſſæ editionem ſcriptis demandantes tradiderunt Eccleſiæ, quorum pri-
mi, iique præclariſſimi cenſentur, beatus nimirum Clemens ſummi illius
Apoſtolorum principis diſcipulus & ſucceſſor, qui ſacris Apoſtolis ei di-
ctantibus, illam edidit: & divus Jacobus, qui Hieroſolymitanam Eccle-
ſiam nactus eſt in ſortem, ejusque primus a primo magnoque illo ſummo
Pontifice Chriſto DEO noſtro fuit conſtitutus Epiſcopus. Tum inde ma-
gnus Baſilius hominum ſocordiam, & in deterius prolapſionem conſpica-
tus, ac proinde longinquitate productæ Miſſæ pertaſos, non quod ipſe
ſupervacaneum quidquam vel nimis longius productum in ea forte arbi-
traretur, ſed ut pariter tum ſimul orantium, tum audientium igna-
viam ex longo illo temporis intervallo præcideret, breviorem recitandam
tradidit.* Et infra: *Quamobrem & divus Baſilius medica quadam ra-
tione uſus, breviorem eam conciſioremque reddidit. Haud vero multo
poſt pater ille noſter aurea præditus lingua Joannes de ovium ſalute, ut
paſtorem decet, ſtrenua cura ſollicitus, natura humanæ ſocordiam igna-
viamque reſpiciens, fibras omnes ac radices Satanici prætextus hujus vo-
luit evellere; & idcirco multa præcidit, & conciſiori preſſiorique oratio-
ne ſacrum conficiendum ſtatuit.* Id quoque teſtati ſunt Canon Trul-
lanus 32. Leontius Byzantius contra Neſtorium & Eutychetem
lib. 3. Gregorius Protoſyncellus, Gennadius Scholarius, Hiere- 19
mias Patriarcha Conſtantinopolitanus, Beſſarion, Marcus Ephe-
ſinus, & alii. Et eas quæ nunc tum in dicto libro, tum in Evcho-
logio, tum alibi ſub tantorum ſanctorum nomine digeruntur
Miſſæ, eorum eſſe nullus, quod ipſe ſciam, dubitavit, r) præ-
ter unum Caſaubonum exercitat. 14. num. 8. in Baronium. Et
alius neſcio quis contendebat, Joannis Chryſoſtomi nomen pri-

 mum

r) Liturgiam à S. Baſilio eſſe compoſitam non adeo negandum videtur, uti nec a S. Chryſoſtomo, ſed interjecto tempore variis modis fuiſſe interpolatas ipſa exemplarium diverſitas arguit. Confer Acta Sanctor. T. 2. Junii p. 843.

mum additum eſſe a Leontio in Evchologio a ſe correcto & Venetiis edito anno 1564. quod in ceteris Evchologiis tum ante Leontii impreſſionem excuſis, tum a manuſcriptis abeſſe, & videri a veritate alienum.

Falſum nihilominus eſt, inſcriptionem illam additam fuiſſe a Leontio, & a manuſcriptis abeſſe, cum plurimi codices, illique antiquiſſimi, non tantum in Vaticana, ſed in Barberina etiam Bibliotheca aſſervati illam agnoſcant, & Leontius iſte, quiſquis ille fuerit, cum illam in manuſcriptis inveniſſet, nil mirum ſi illam edi curaverit. Qui enim opera antiquorum edunt, ea prius ad manuſcriptos codices referunt, & ad illorum normam corrigunt. Si dicat Miſſam a Chryſoſtomo editam ab hac eſſe diverſam, temere id aſſeritur, codicibus pluribus manuſcriptis, iiſque antiquiſſimis reclamantibus, & Chryſoſtomo vindicantibus, licet quemadmodum in aliis antiquorum ſcriptis uſu venit, nonnullas variantes lectiones inveniri poſſe, quod exſcriptorum incu-
20 ria contingit, non negaverim: at illæ non tanti fuerint, ut propter eas nomen Chryſoſtomi expungamus.

In tertia Miſſa, quam Græci *τῶν προηγιασμένων* vocant, tu *Præſanctificatorum* diceres, corpus Chriſti non conficitur, ſed confectum antea divinis laudibus decantatis abſumitur. Illius auctorem faciunt plerique Græcorum *Gregorium* Romanum Pontificem, cui *Dialogus*, ob dialogos conſcriptos cognomen fuit. Ipſi in Græcorum lectionibus, quas illi *συναξαρία* vocant, appoſitum invenio, ſic enim habetur 12. menſis Martii: *Φασὶ δὲ ὅτι ἐπιτελεῖσθαι λειτουργίαν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν ταῖς νηστίμοις ἡμέραις, οὗτός ἐστιν ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖται μέχρι τοῦ σήμερον παρ' αὐτοῖς.* *Ajunt autem ex hujus inſtitutione factum, ut quadrageſimali tempore apud Romanos Miſſæ ſacrificium integrum peragatur, quod apud illos hodieque ſervatur.* Quod annotaverat etiam ante me Gregorius Protoſyncellus in epiſtolam Marci Epheſini. Quidquid tamen ſit, ea apud Græcos in maxima eſt conſideratione, & non nunc primum, ſed a multo tempore, & ante Concilium ipſum Trullanum, in quo illius mentio habetur Can. 52. *ἐν πάσαις ταῖς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία.* *In omnibus ſanctæ Quadrageſimæ jejunii diebus præterquam*

terquam ſabbato & Dominica, & ſancto Annunciationis die fiat ſacrum
Præſanctificatorum. Etſi non diſplicet abſque nomine in Concilii
Laodiceni Canone 49. ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ 21
μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. *Non oportere in Quadrageſima*
panem offerre, niſi ſabbato, & die Dominico tantum. Namque præ-
ter hos dies Græci in aliis, dummodo Annunciationis ſolemnitas
non acceſſerit, ſi Miſſa celebranda eſt, non aliam quam hanc
τῶν προηγιασμένων celebrant, in qua corpus Chriſti die Dominico
in Miſſa confectum abſumitur. Tum ſiquidem quilibet ſacerdos
venturæ hebdomadis dies, quibus celebraturus eſt, digitis ipſe
ſuis numerat, inde tot particulas panis in oblatione abſcindit,
quot Miſſas dicturus eſt, eas cum particula eo die abſumenda con-
ſecrat, & conſecratas ſanguineque Dominico intinctas, uti mo-
ris eſt, conſervat in pyxide, ex qua poſtmodum celebraturus
tempore opportuno, cochleari, aliis ibi ad alium uſum relictis,
haurit, & in diſco reponit, & in altare majus advectam conſu-
mit. Quadrageſimæ etenim diebus, ut Canon Laodicenus præ-
ſcribit, non licet ἄρτον προσφέρειν, *panem offerre*, ſacramentum,
corpus ſcilicet Chriſti ſanguinemque conficere. Quod Juſtinus
in Dialogo cum Tryphone dixerat ἄρτον ποιεῖν, *panem facere*, ſed
in iis præterquam ſabbato, & die Dominico, & ipſo Annuncia-
tionis die Trullanus ait, *Præſanctificatorum* ſacram Miſſam, ſeu
Liturgiam faciendam. Typicon clariſſime omnia. Ἰστέον δὲ ὅτι
ἐν ταῖς κυριακαῖς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ ἐν ταῖς νηστείαις τῶν
δεσποτικῶν ἑορτῶν ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λειτουργία τελεῖται, ὡσαύτως 22
καὶ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, ἡ δὲ προηγιασμένη κέκτηται τὴν ἰδίαν ἀκολου-
θίαν, ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ. τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ὅλου ἐνιαυ-
τοῦ ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργία τελεῖται. *Sciendum*
eſt in diebus Dominicis magna Quadrageſima, & in vigiliis herilium ſo-
lemnitatum magni Baſilii Liturgiam fieri, ſimiliter & in commemoratione
ipſius, Præſanctificatorum vero ſacra Quadrageſima dies ſibi vendicat,
reliquis totius anni diebus Joannis Chryſoſtomi Liturgia fit. Ordo quo-
que Monaſterii Caſulenſis, poſtquam ſacrorum jejuniorum dies
præſanctificatis aſſignaſſet, de Miſſa Baſilii ita definit: Ἰστέον ὅτι
δεκάκις ψάλλεται ἡ τοῦ ἁγίου Βασιλείου λειτουργία τὸν ὅλον χρόνον, τῇ
παραμονῇ τῶν Χριστουγέννων, καὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τῇ
παραμονῇ τῶν Φώτων, καὶ εἰς τὰς πέντε κυριακὰς τῆς ἁγίας τεσσα-
ρακοστῆς,

Digitized by Google

ϱακοστῆς, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, καὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ. ἰδοὺ δέκα, καὶ γὰρ τῇ κυριακῇ τῶν βαΐων ὁ Χρυσόστομος λειτουργεῖται. *Sciendum eſt decies cani S. Baſilii Liturgiam per totum annum, vigilia Chriſti natalium, die eidem Baſilio ſacro, vigilia Luminum, quinque ſanctæ Quadrageſima Dominicis, ſancta & magna feria V. & magno Sabbato; & ſunt decies. Nam Dominica Palmarum Chryſoſtomi Liturgia dicitur.*

Hæc licet clariſſima, cum non intellexiſſet nugaciſſimus Lucas Oſiander, in ſuis ad Canones Conciliorum epicriſibus s) ſtolidiſſime ſomniat, miraturque in Laodiceno Canone 49. *Cur beneficium communionis ad certos dies reſtrinxerint, idque in Qua-*
23 *drageſima? putatque in caſu neceſſitatis locum habuiſſe*, traditque in civitatibus Evangelicis quocumque die ſeptimanæ, idque per totum annum petenti cœnam Dominicam celebrari. Quaſi communio in Eccleſia Græcorum ſuperſtitioſè ad certos dies, aut certum anni tempus alligetur, & non quotidie indigentibus, & petentibus ſubminiſtretur, idemque ſit corpus Chriſti conficere, & Miſſam celebrare, ac corpus Chriſti aliis impartiri. Sed quid exſpectas ab homine ignaro, & eo, qui, quæ legit, non intelligat? Is ingenue in Canonem Trullanum 52. fatetur: *Canonem totum non intelligere.* Et verum fatetur. Quod vero poſtmodum ſubdit, ex ingenio ſuo malitioſè & nequiter innuit; *Niſi quod ſatis apparet eum de ceremoniis quibusdam ad veram pietatem nihil facientibus agere.* De non intellectis ſententiam profert: & quod pejus eſt, damnat, & contra pietatem eſſe aſſeverat, quidquid ex ingenio illius non eſt. Sed parum nobis curæ fuerit, ſi res Catholicæ Eccleſiæ antiquitate, & probata conſuetudine firmatas probat, aut improbat non intelligens Oſiander.

Non deſunt hujuſce Miſſæ veſtigia apud antiquos, & potiſſimum Socratem lib. 5. Hiſt. cap. 22. αὖθις δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ παρασκευῇ γραφαί τε ἀναγινώσκονται, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταῦτα ἑρμηνεύουσι. πάντα δὲ τὰ τῆς συνάξεως γίνεται δίχα τοῦ

τῶν

s) Non poteſt a genio ſuo impetrare Allatius, ut hallucinationes aliorum, præcipue ſi ab Romanorum placitis diſſentiant, ſine convitio abire ſinat. Igitur nihil hoc, opinor, fraudi fuerit præclari viri Lucæ Oſiandri famæ meritisque, cujus Epitome Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Seculorum XVI. quibus canones etiam celebriorum Conciliorum cum ſuis epicriſibus inſeruit, opus fuit pro illis temporibus haud contemnendum.

τῶν μυστηρίων τελετῆς. *Rurſus in Alexandria quarta feria, & ea, quæ dicitur, Pamſceve, & leguntur Scripturæ, & Doctores eas interpretantur, & omnia, quæ ad ſynaxim ſpectant, adminiſtrantur, præter myſteriorum conſecrationem.* Theodorus Petræorum Epiſcopus in vita S. Theodoſii Archimandritæ: Τέσσαρας ἔνδον τοῦ μοναστηρίου κατασκευάσας ἐκκλησίας, μίαν μὲν ἐν ᾗ τῇ ἑλληνίδι φωνῇ πατέρων πλῆθος ἰδιαζόντως τὴν τῆς αἰνέσεως καθὼς γέγραπται θύειν τῷ θεῷ θυσίαν, ἑτέραν δὲ ἔνθα κατὰ τὴν οἰκείαν γλῶσσαν γένος τῶν τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς ἀποδίδωσιν. ἄλλην δὲ, καθ᾽ ἣν Ἀρμένιοι τῆς ὑμνῳδίας διὰ παντὸς ἐχόμενοι, ἰδίᾳ φωνῇ τῷ κοινῷ δεσπότῃ προσάγουσιν, ἑτέραν δὲ, ἐν ᾗ οἱ ὑπὸ τοῦ μιαροῦ δαίμονος στρεβλούμενοι ἀδελφοὶ, ὧν φθάσαντες μνήμην πεποιήμεθα, τὴν εὐχαριστίαν ἅμα τοῖς διακονεῖν αὐτοῖς ἀφιερωμένοις τῷ σωτῆρι προσάγουσι Χριστῷ, τάχα που μόνον εἰς τοῦτο νήφοντες εἰς ὃ καὶ γεγόνασιν. οὕτω μὲν οὖν ἐν ταύταις ὁ ἱερὸς τῆς ψαλμῳδίας ἐπιτελεῖται κανὼν, ἑπτάκις τῆς ἡμέρας, τὸ δὴ λεγόμενον, τὸν πάσης κτίσεως αἰνούντων ποιητήν. εἰς δὲ τὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας σύναξιν τὴν τῆς λειτουργίας ἀκολουθίαν, ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄχρι τῆς τῶν θείων εὐαγγελίων ἀναγνώσεως ἐν τῇ οἰκείᾳ τούτων ἕκαστοι ἁγίᾳ ποιούμενοι ἐκκλησίᾳ, οὕτως ἅπαντες πλὴν τῶν δαιμονούντων ἀδελφῶν κατὰ τὴν μεγάλην τῶν ἑλληνιστηρίων συναθροίζονται ἐκκλησίαν. κἀκεῖ τῶν θείων Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν μέτοχοι γίνονται μυστηρίων. *Cumque intra Monaſterium quatuor exædificaſſet Eccleſias, unam in qua Græca dialecto multitudo Patrum ſeparatim ſacrificium laudis, uti ſcriptum eſt, DEo ſacrificaret: alteram, in qua nativo ſermone genus aliud hominum ſupremo DEo ſupplicationes deferrent: tertiam in qua Armenii perpetuo divinis hymnorum cantibus addicti lingua propria communi Domino laudes dicerent: quartam, in qua qui ab impuro dæmone torquerentur fratres, quorum paulo ante meminimus, gratias una cum iis, qui eorum ſervitio deſtinarentur, Servatori Chriſto agerent, in hoc forte ſolum ſani, in quod & facti ſunt. Hac itaque ratione in his ſacra Pſalmodia regula peragebatur, cum ſepties in die, quod dici ſolet, creaturæ univerſæ auctorem collaudarent. In ſacra vero communionis ſynaxi Miſſæ ſeriem ab initio ad Evangeliorum ſacrorum lectionem in propria lingua ſinguli, & Eccleſia complentes, tum omnes, exceptis à dæmone vexatis fratribus, in magnam Græcorum congregantur Eccleſiam, ubique divinorum Chriſti DEi myſteriorum participes fiunt.* Et Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ: Τότε οὖν τοῖς Ἀρμενίοις μετέστησεν ἀπὸ τοῦ μικροῦ εὐκτηρίου

24 25

πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὸν τῆς ψαλμῳδίας κανόνα τῇ τῶν Αρμενίων διαλέκτῳ εἰς τὴν θεόκτιστον ἐκκλησίαν, παρεγγυήσας αὐτοῖς τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν ἐν ταῖς συνάξεσιν Αρμενιστὶ καθ' ἑαυτοὺς λέγειν, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας προσκομιδῆς ἔρχεσθαι μετὰ τῶν ἑλληνισταρίων, καὶ τῶν θείων μεταλαμβάνειν μυστηρίων. Eo itaque tempore Armenios à parvo oratorio in Eccleſiam à DEo exſtructam transtulit, ut Pſalmodiæ regulam Armeniorum dialecto exequerentur, imponens ipſis Megalion, & reliquam Officii ſeriem in ſynaxibus ſeparatim Armenica lingua peragerent, & tempore divinæ oblationis cum Helleniſtis convenirent, & divina participarent myſteria. Præſanctificatorum quoque meminerunt Joannes Epiſcopus Citri, in Reſponſis, Manuel Patriarcha in Sancitis, & Nicephorus Patriarcha in Canonibus: *Νηστεύειν τοὺς*
26 *μοναχοὺς καὶ τοὺς ἱερεῖς τῇ τετράδι τῆς τυροφάγου, καὶ τῇ παρασκευῇ, καὶ μετὰ τὴν τῶν προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθίειν τυρὸν ὅπου ἂν εὑρεθῶσιν, ἀνατρέπει δὲ ὁ κανὼν οὗτος τὸ τοῦ Ιακώβου δόγμα, καὶ τῶν τετραδιτῶν αἵρεσιν.* Vertit Leunclavius: *Oportet Monachos jejunare die Mercurii & Veneris Septuageſimæ, & ubicumque fuerint, caſeum comedere, poſt Præſanctificatorum ſolutionem. Evertit hic Canon Jacobi dogma, & Tetraditarum hæreſim.* Sed an *τυροφάγος* Septuageſima t) ſit, dicemus alibi.

Diximus particulas conſecratas ſanguine Dominico intinctasque conſervari, idque ex præſcripto Euchologii, uſuque fere totius Orientalis Eccleſiæ, quæ hoc tempore non alio modo præparat. Morem improbat Arcudius libro 3. cap. 56. & rubricas in Euchologio, in quibus id præcipitur, expungendas eſſe cenſet ex Concilii Bracarenſis tertii Can. 1. ubi damnatur illa intinctio panis, & ex obſervatione ipſa Græcorum, Epitome ſacr. Can. Harmenopuli ſect. 2. tit. 6. ubi videtur præcipi ſimilem intinctionem nequaquam fieri debere. *Τὸ μὴ χρίειν τὰ προηγιασμένα διὰ τῆς λαβίδος ἐν τῷ δεσποτικῷ αἵματι, ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερόν φησιν ὁ μακάριος Ιωάννης ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ γινόμενον. Non eſſe inungenda Præſanctificata per cochlear ſanguine Dominico, dum cuſtodienda ſunt, accuratius tradit beatus Joannes, veluti quod etiam in Eccleſia noſtra majori fiat.* Addi poteſt Michaël Anchiali, qui tradit ſimilem intinctionem non
27 eſſe in uſu in Eccleſia Græcorum. Argumentatur Arcudius: Nam vel

t) Quinquageſimæ potius eſt, ut docet Allatius hebdomad. Græcor. p. 1412. ſeq.

Digitized by Google

vel fit, ut habeatur ſangvis Domini, vel ut habeatur
per modum potus. Si ut habeatur, fruſtra tingitur, cum
in ſpecie panis non deſit ſangvis, ut dicunt Scholaſtici,
per concomitantiam: unaquæque enim pars ſeparatim ſum-
pta effectum alterius cumulatisſime præſtat, & ſupplet: ſi ve-
ro ut habeatur per modum potus, fruſtra etiam intingitur, quia
ſangvis ille exſiccatur, & panis ille ſic tantus non bibitur, ſed
editur, & cavendum eſſe ne Græci putent, ſpecies panis, vel
ſpecies vini ſeorſim acceptas non eſſe perfectum corpus Chriſti,
& ſacramentum. u) Nos tamen dicimus nullo modo Rubri-
cam expungendam videri, ſed uſum antiquum illius Eccleſiæ
jam per omnes Eccleſias diſſeminatum, cum improbari, neque
damnari posſit, omnino retinendum. Quamvis enim in Eccle-
ſia Conſtantinopolitana aliquando in uſu non fuerit, & conceda-
mus lege etiam ſcripta, quod nusquam apparet, prohibitum
eſſe, non inde colligitur etiam in aliis Græcorum Eccleſiis, &
Patriarchalibus eodem decreto abrogatum fuiſſe, quod ex uni-
verſali illius Eccleſiæ uſu comprobatur. Nec argumentum Arcu-
dii contrarium evincit; Illa enim commixtio ſangvinis, & car-
nis fit, non quaſi prius illa eſſent ſeparata, & tunc unirentur:
nullus enim apud Græcos unquam dubitavit vel aſſeruit, in hoſtia
eſſe ſolum corpus, in calice ſolum ſanguinem, ſed omnes uno
ore fatentur, corpus ſimul eſſe cum ſangvine, & ſanguinem cum 28
corpore. Quare illa commixtio fit non ſecundum ſuas veras &
reales eſſentias, ut ſcholaſtici loquuntur, ſed ſecundum formas
& ſpecies ſacramentales, ſub quibus corpus & ſangvis Chriſti ve-
raciter continentur. Quia ergo ut Theologi adnotant, ſpecie-
rum ſacramentalium fit commixtio, dicitur fieri commixtio re-
rum contentarum. Frequenter enim multa, quæ ad ſpe-
cies pertinent, uſus loquendi tribuit contentis ſub ſpecie-
bus. Et hæc ſpecierum ſacramentalium commixtio neſcio
qua ratione improbari posſit in Eccleſia Græcorum, cum
tantopere probetur in Eccleſia Latina, in qua etiam nemi-
ne improbante fit iſta commixtio in calice. Nihil enim
differt, ſive corpus immittatur in ſangvinem, ſive ſangvis
infundatur in corpus, par enim eſt utrorumque commixtio;
(Ccc) 2 Et

u) Sane non eſt inſtitutioni CHRISTI perfecte congruens.

Digitized by Google

Et quemadmodum Latinus hoſtiam immittens calici, non dicitur propterea carnem ibi ineſſe negare, ita & Græcus ſangvinem apponens corpori, non propterea dicendus erit corpus illud exangue aſſerere.

Si dicant id non debere fieri ob periculum, ſangvis enim dum cochleari à calice aſportatur in corpus, faciliter poteſt effundi, quod in corpore in calicem immiſſo non poteſt accidere; Dicemus nullum ibi periculum eſſe, cum non aſportetur ſangvis in cochleari, ſed tantum in ſangvine cochlear madefiat, eoque
29 madefacto, ſignum crucis in corpore formetur. An ideo à ſuis ritibus, & ceremoniis per tot annos confirmatis Eccleſia Græcorum ſummovenda eſt?

Illud etiam ipſe obſervo ex Præſcriptis Patriarchæ Conſtantinopolitani ad Paulum Hypopſephium Callipolitanum miſſis, Præſanctificatorum Liturgiam non unam atque eandem apud omnes fuiſſe, ſed pro varietate Eccleſiarum, & temporum variam: in ea enim, quam nos hodie habemus, ſangvis Chriſti nullus conficitur, at quam ipſe explicat, conficiebatur: ideoque Patriarcha aſſerebat, non eſſe opus, præſanctificato ſangvine particulas panis præſanctificatas eſſe intinctas, quod ſangvis in ipſa Miſſa conficeretur, & calix abſolveretur: bis enim idem haberetur. In particulis vero conſecratis pro infirmis illa intinctio neceſſaria videbatur, quod nullus ibi alius ſangvis conficeretur. Verba quia rara ſunt, nec omnibus ita obvia eſſe poſſunt, exſcribam. Περὶ δὲ τῆς τῶν προηγιασμένων ὑποτυπώσεως τοιάδε σοι ἀπαγγέλλουσι. τῇ τελευταίᾳ τῆς τυροφάγου κυριακῇ τελείας τελουμένης μυσταγωγίας, καὶ ἄρτων ἁγίων, οὐ κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλὰ πλειόνων ἑτοιμαζομένων. μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, καὶ οἱ τῆς μέχρι παρασκευῆς ἄρτοι φυλάττονται ἐν πυξίῳ ἀφωρισμένῳ τινὶ οὐ καταςαλαζομένου τιμίου αἵματος ἐν ἐκείνοις, διό περ ποτήριον καθεκάςην τῶν νηςίμων ἡμερῶν ἑτοιμάζεταί τε καὶ ἁγιάζεται προηγιασμένης ἐπιτελουμένης. εἰς ὃ καὶ ὁ προτέλειος ἄρτος ὑψούμενος καὶ κατακλώμενος ἐμβάλλεται. καὶ τίς ἡ χρεία αἷμα προσμιγῆναι ἅγιον τῷ θείῳ ἄρτῳ. ἡ γὰρ χροηγιασμένη
30 ὑπὲρ τῆς τελειώσεως μόνον τοῦ ἁγίου γίνεται ποτηρίου. καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν ταῖς πέντε τῆς ἑβδομάδος τελεῖται ἡμέραις, τῷ δὲ Σαββάτῳ τελεία τοῦ Χρυσοςόμου τελεῖται λειτουργία τῇ δὲ κυριακῇ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτε καὶ ἄρτος πάλιν φυλάττεται. καὶ τοῦτο καθίςαται μέχρι καὶ αὐτῆς,

τῆς

Digitized by Google

τῆς μεγάλης τετράδος, ἀφ' ἧς καὶ τὰ προηγιασμένα λήγουσι. τότε δὲ βάπτεται θεῖος ἄρτος ἐν αἵματι, ὅταν τις τῶν ἀναχωρητῶν ἐν ὄρεσι κατακρύπτεται, καὶ ἐκκλησίᾳ οὐ παραβάλλει διὰ τὸ εἰς ἀρετὴν σπουδαῖον αὐτοῦ, ἐθέλει δὲ συνεχέστερον τῶν ἁγιασμάτων μεταλαχεῖν διὰ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος. τούτῳ ἐν πυξίῳ τινὶ καθαρῷ ὁ θεῖος κομιζόμενος ἄρτος ἐμβεβαμμένος ἐστὶ καὶ τῷ θείῳ αἵματι. ἢ πάλιν ἴσως διὰ τὸν τισιν ἐπισυμβαίνοντα θάνατον αὐτὸς ὅλου τοῦ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς καιροῦ φυλάττεται πολλάκις ἄρτος βεβαμμένος ἐν αἵματι, καὶ εἰ χρεία μεταλήψεως ἢ ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν τῇ νυκτὶ τινὸς θνήσκοντος, ὅτε μὴ τελεῖται μυσταγωγία, ἐντίθεται μέρος ἄρτου ἐπὶ τοῦ ποτηρίου. καταστάλαζεται δὲ καί τι ὑγρὸν, ἵνα δυνηθείη ὁ θνήσκων μεταλαχεῖν. ἁγιάζεται γὰρ καὶ τὸ ἐμβαλλόμενον ὑγρὸν ἐκ τοῦ ἁγίου ἄρτου. ἐν ἄλλῳ καιρῷ, ὅτε τελείας λειτουργίας γενομένης φυλάττονται ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ καθεκάστην μερίδες ἁγιασμάτων διὰ τοὺς ἴσως ἀρπαζομένους ἐπιθανατίους, ὅτε οὐκ οἴδαμεν. εἰ δ' οὐ χρεία καταφθάσῃ τῶν φυλαττομένων διὰ τὸ μὴ τεθνάναι τινὰ, πρωΐας παρὰ παιδὸς καθαροῦ καὶ νήστιμου καταστάλαλάται. *De Præſanctificatorum modo hæc tibi committunt*, Patres ſcilicet. *Ultima Tyrophagi Dominica, Quinquageſimæ nempe, cum Miſſa perfecta ac integra celebratur, & panes ſacri, non uti moris eſt, ſed plures præparantur, poſt communionem panes, qui ad Paraſceuem uſque ſufficere debent, in pyxide ad id muneris deſtinata aſſervantur, nullo in eos pretioſo ſangvine immiſſo, quod calix ſingulis jejuniorum diebus præparatur & conſecratur, cum Præſanctificatorum Miſſa celebratur, in quem & ante perfectus panis poſt elevationem in partes diviſus immittitur,* 31 *Veruntamen quæ neceſsitas fuerit ſanguinem ſanctum divino pani ante immiſceri, cum Præſanctificatorum Miſſa pro ſancto calice tantum conficiendo fiat, ſicque ſervato ordine per quinque hebdomadis dies continuatur. Sabbato integra Chryſoſtomi Miſſa dicitur, die Dominico Baſilii Magni, cum & panes rurſum conſecrantur, & conſervantur, & hoc continuatur ad feriam quartam magnæ hebdomadis, cum Præſanctificata finiunt. Tunc autem divinus panis ſanguine tingitur, cum ex Anachoretis aliquis in montes ſe abdit, nec ad Eccleſiam accedit propter nimium erga virtutem ſtudium, avetque ſæpius ſacrorum particeps fieri, ob eam quæ inde corporis & animæ conſequitur ſanctitatem. Panis divinus in pyxide munda huic delatus divino ſanguine intinctus eſt, vel rurſus forte propter mortem advenientem panis ipſe toto Quadrageſimæ tempore conſervatur ſanguine tinctus, & cum communione opus fuerit, ſive interdiu,*

(Ccc) 3 *ſive*

ſive nocte, aliquo moriente, cum non ſit ſacrum, in calice pars panis injicitur, & humidum aliquid immittitur, ut poſſit moriens aſſumere. Quod vero injicitur humidum à pane ſancto ſanctificatur. Alio vero tempore cum ſacrum perfectum abſolvitur in ſacro calice ſingulis diebus ſanctificatorum particula conſervantur propter eum, cum minus exſpectamus, moribundos. Si vero depoſitorum opus non fuerit, mane à puero mundo jejuneque abſumuntur. An non pœnituiſſet ſimiles antiquæ Eccleſiæ ritus ob minimum ſcriptionis tædium non recenſuiſſe? Alio itaque tempore alius in Eccleſia etiam in Præſanctificatorum Miſſa celebranda invaluit. Nos iſta alibi * fuſius proſequemur.

Præſanctificatorum in jejunio Quadrageſimali cauſas ex jam laudatis auctoribus ſibi quiſque varias colligere poterit. Non illaudabilem eam tute tibi habeto, mi NAVDÆE, ex Joanne Phurne ſcriptore non inelegante nondum edito, ad Gregorium Antigonitem. Ἕτερον δὲ οὐ χεῖρον πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἀπόδειξιν ὁ τῆς προηγιασμένης, μυστικὸς λόγος, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδιάγνωστος. ἐπεὶ γὰρ κατὰ τοὺς αἰσθητοὺς πολέμους οἱ στρατιῶται διημερεύοντες ἐν τῇ μάχῃ μόλις πρὸς ἑσπέραν διακριθέντες ἕωλά τινα διατηροῦντες ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν ἐσθίουσι βρώματα, πρὸς τὸ μὴ πάντη τὰς αὐτῶν δυνάμεις ἐξασθενῆσαι, μελλόντων αὖθις γινομένης ἡμέρας τοῖς βαρβάροις συμπλέκεσθαι. βουθυτεῖν γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ καὶ σφαγιάζειν ἀδύνατον, ὃ τοῖς πανηγυρίζουσιν ἴδιον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν τότε τὸ κοινὸν ἡμῶν σφάγιον ὁ μόσχος ὁ σιτευτὸς, οὗ τὰς σάρκας σιτούμενοι νευρούμεθα πρὸς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων μάχας, οὐ θύεται. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἀναγκαῖον τὸ βρῶμα καὶ ἀπαραίτητον, πνευματικῷ γὰρ ὁπλίτῃ, πνευματικὴ τροφὴ σύστασις ἐκ τῶν προτεθυμένων, καὶ προηγιασμένων μερίδων τὸ ἐνδεὲς πρὸς ἑσπέραν ἀποπληροῦμεν. *Aliud quoque eſt ad rerum dictarum demonſtrationem non minoris momenti Miſſæ, quæ Præſanctificatorum dicitur myſtica ratio, nec omnibus cognita. Cum enim in pugnis quæ ſub*
33 *ſenſu cadunt, milites in bello per totum diem ſe exercentes, vix tandem ad veſperam ab hoſtibus ſejuncti repoſitos quoſdam in propriis tentoriis pridianos & frigidos cibos comedunt, ne vires eorum prorſus debilitentur, cum rurſus adveniente ſole cum barbaris manus conſerere debeant: namque in bello boves ſacrificare mactareque non poſſunt, quod iis, qui ſplendide dies feſtos agunt, proprium ſit. Propterea & tunc nobis quoque communis noſtra victima, vitulus ſaginatus, cujus carnes*

ipſi

* Fecit hoc Allatius in diſſ. quam ſupra laudavi, de Miſſa præſanctificatorum.

Digitized by Google

ipſi comedentes, robur adverſus hoſtium impetus acquirimus, non mactatur. Cum vero rurſus cibus nobis neceſſarius ſit, & inevitabilis: ſpirituali enim militi ſpirituale alimentum confirmatio eſt, ex Præſacrificatis particulis infirmitatem noſtram ſero roboramus.

Quantum porro Præſanctificatorum Miſſa ab ea quæ *ſicca*, & *nautica* x) dicitur, differat, optime quisque dijudicabit, ſi quæ de ea Joannes Stephanus Durantus de Ritibus Eccleſiæ Catholicæ lib. 2. cap. 4. num. 8. refert, una cum iis, quæ in Præſanctificatorum peraguntur, conferat. Sane in ſicca neque panis offertur, neque oblatus abſumitur: in Præſanctificatorum vero, licet non offeratur, abſumitur tamen. Et hæc ſunt quæ in hoc Liturgiarum libello continentur.

III. Tertius *εὐαγγέλιον*, y) *Evangelium* dicitur, Codex nempe, in quo deſcripta ſunt Evangelia, quæ primum locum dignitate & officio inter Lectiones Miſſarum occupant. Cedrenus Leonis primi anno quinto: *ἀνελθὼν εἰς τὸ κεράμιον μετὰ εὐαγγελίου,*
καὶ θυμιατοῦ, καὶ τὸ θεὸν δάκρυσιν ἐξιλεωσάμενος. Cum una Evan- 34
gelio & thuribulo adhibitis ad Ceramium aſcendiſſet, Deumque lacrymis placaſſet. Palladius ad Lauſum in Eulogio: *καὶ λαβὼν εὐαγγέλιον εἰς πίστιν τῶν ἀκουόντων τέθεικεν ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν. Et accipiens Evangelium*

x) De Miſſa ſicca & nautica ſive inter navigandum uſurpanda juvabit conferre Johannis Bonæ Cardinalis rerum Liturgicar. lib 1. cap. 15. & trigam Exercitationum Hiſtorico Theologicarum Rev. Helmſtadienſium Theologi Jo. Andreæ Schmidii, editam Jenæ 1692. 8. Quemadmodum de Miſſa præſanctificatorum præter eundem Bonam & Svicerum Cangiumque in *προηγιασμένη*, & *πυξίον* & p. 1238. ſeq. & ad Chronicon Paſchale p. 611. conſulendi Beveregius ad can. 52. Trull. Petavius ad Epiphan. p. 352. Hugo Menardus ad Gregorii M. Sacramentarium p. 75. Joſephus Vicecomes, Edmundus Martene, Henricus Rixnerus & alii qui de ritibus ſacræ Euchariſtiæ ſcripſerunt.

y) *Editum eſt hoc* θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον *(hunc enim habet titulum) primum ab Emanuele Glyzonio anno ni fallor* 1599. *poſtea cura Theophylacti Hieromonachi apud Jo. Petrum Pinellum* 1645. *Præmittitur præfatio ſive Epiſtola dedicatoria ad ſanctiſſimum doctiſſimumque Gabrielem Philadelphiæ Metropolitam, & ad Severum Monembaſiæ Epiſcopum & D. Raphaëlis Patriarchæ* τοποτηρητὴν *data Julii* 24. *Vitæ quatuor Evangeliſtarum ex Sophronio Hieronymi interprete & Dorothei ſynopſi deſumpta, cuilibet Evangeliſtæ ſuo loco præfixa ſunt.* Hæc præſtantiſſimus Caveus in diſſ. de libris & officiis Eccleſiaſticis Græcorum. Prodiit etiam Evangeliorum Codex ejusmodi Venetiis A. 1624. fol. quæ editio exſtat Romæ in Bibl. Barberina. De iſto Græcorum Evangelio præter Allatium, Meurſium, Svicerum, Cangium ac Caveum agit Wilh. Erneſtus Tentzelius ὁ μακαρίτης in diſſertatione de ritu lectionum ſacrarum.

Digitized by Google

lium ad comprobanda ea quæ dixerat, poſuit in medio Fratrum. Codinus cap. 10. καὶ μετ' αὐτὸν ἀνέρχονται οἱ δεσπόται, εἶτα ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Poſt quem aſcendunt Deſpotæ, deinde Archidiaconus cum Evangelio.* Et de eo ſupra dixerat, εἰς τύπον γὰρ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται. *Chriſti enim figuram gerens Evangelium progreditur.* Euchologium: τότε εἰσοδεύει μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Tunc ingreditur cum Evangelio.* Nicephorus Blemmida in vita S. Pauli Latrenſis, δοκιμάσας πεύσατέ μοι τὸ εὐαγγέλιον. Et Gregorius Patriarcha in vita ſancti Lazari Galeſii, καὶ τῇ μονῇ εὐαγγέλιον ἱερὸν πρὸς δυοκαίδεκα χρυσίνους ἀφιερωσάμενος οἴκαδε ἀπηλλάττετο. *Evangelium*, codicem nempe Evangeliorum. Cum vero quatuor Evangeliſtarum tetrabiblos ſit, τετραευάγγελλον, & τετραευαγγέλιον, & corruptiori nomine, τετραευάγγελον, quaſi diceres, *quatuor Evangelia*, nuncupatur. καὶ τὰς ἀναγνώσεις τοῦ τετραευαγγέλου καθὼς ἔχομεν ἔθος τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι τῆς τεσσαρακοστῆς. Marcus Hieromonachus de dubiis typicis cap. 38. Τελεσθείσης δὲ ταύτης ψάλλονται αἱ ὧραι μετὰ τῆς στιχολογίας αὐτῶν, καὶ τῶν ἀναγνώσεων τοῦ τετραευαγγέλου. Typicum: Εὐτρεπισθέντος ἤγουν τοῦ ἀναλογίου μετὰ βλατίου, τεθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ τετραευαγγελίου, καὶ πάντων ἱσταμένων ἀσκεπῶν γίνεται ἀνάγνωσις.

35 Et notanda eſt reverentia, qua audiri debent Evangelia, z) ſtantes enim curuique & aperto capite audiebant, ſive ex inſtitutione Anaſtaſii, ut Anaſtaſius in ejus vita, & Micrologus de Eccleſiaſticis obſervationibus cap. 9 ſive Siricii, ut Marianus Scotus in Chronico, ſive Clementis, ut lib. 2. Conſtitut. Apoſtol. cap. 61. a) ſive ex alia Apoſtolica traditione, aut veteri inſtituto, aut antiqua conſvetudine, ut Iſidorus Peluſiota lib. I. epiſt. 136. & Sozomenus Hiſt. lib. 5. cap. 22. b) *Per totas Orientis Eccleſias quando Evangelium legendum eſt, accenduntur lumina, ſole rutilante*, ſcribit Hieronymus adverſus Vigilantium. Lumina accenſa ferentes *Deputati* vocantur à Joanne Epiſcopo Citri in Reſponſis, Δεπυτάτοι ἤγουν μανδοφοροῦντες μετὰ λαμπάδων προπορεύονται, τοῦ τε ἁγίου εὐαγγε-

z) De cultu hoc ac reverentia Evangeliis eorumque lectioni apud veteres Chriſtianos teſtata adeundi Cotelerius ad Conſtitutt. Apoſt. II. 57. Jac. Gothofredus ad Philoſtorgium p. 117. Svicerus in theſauro pag. 1226. Jo. Andreas Schmidius in triga diſſ. Alteſerra ad Anaſtaſium de vitis Pontificum p. 36. & Blondellus in Turriano vapulante pag. 557.

a) Lege 57. b) Lege lib. 7. c. 19.

εὐαγγελίου, ὅτε ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμβωνα πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων, ἔν τε τῇ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδῳ αὐτῶν. Deputati vero mandyis induti antecedunt cum lampadibus Evangelium, quando lectionis cauſa fertur ad ſuggeſtum: iidem munus idem obeunt in ingreſſu ad ſacram menſam, quando ſacra dona circumferuntur, & ad Protheſim referuntur.

Differt à quatuor Evangeliis, quod illa continuatam hiſtoriæ ſeriem, non interruptam, neque alterius verbis interturbatam contineat, hic liber ea omnia habet, ſed in certas partes, & ſectiones diviſa, quas illi *τμήματα, μέρη, περικοπὰς, ἀναγνώσεις*, Latini *Lectiones* indigitant, ad uſum ſingulorum dierum & feſtivitatum, modo unius, modo alterius Evangeliſtæ textu, quandoque etiam pluribus 36
in locis, utut opus fuerit, interpoſito; non ita tamen, ut ſeriem Evangelicam prorſus interrumpant: exceptis enim ſolemnitatibus, quæ peculiare ſibi poſcunt Evangelium, in reliquis anni diebus ita diſpertiuntur ut unius prius Evangeliſtæ textum, in tmemata dividant, & diebus applicent, donec finiat, poſtmodum alterius continuent, donec omnia ad exitum perduxerint, & diebus Dominicis à ſcriptore Evangelii nomen imponant: dicunt enim *ἡ πρώτη κυριακὴ τοῦ Ματθαίου. Prima Dominica Matthæi, ſecunda Matthæi*, c) & ſic de aliis. Id ut melius comprehendas, velim animadvertas d) Joannis Evangelii textum univerſum ſeptem integris hebdomadibus legi, quæ à magna Paſchæ Dominica, tribus diebus exceptis, numerantur. Matthæi e) à feria ſecunda poſt Dominicam Pentecoſtes ad ſubſequentem Paraſceven Exaltationis diem feſtum, ab-

(Ddd) ſolvitur.

e) Confer Allatii diſſ. de hebdomadibus Græcor. §. 31. ſeq.

d) Ecce tibi verba Typici, è quo hæc Allatius hauſit: *ἰστέον ὅτι τὸ ὕφος τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἀναγινώσκεται ἐν ὅλαις ἑβδομάσιν ἑπτὰ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἁγίας Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, καὶ λῆγον ἄχρι τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, χωρὶς ἡμερῶν τριῶν.*

c) Idem Typicum: *Τὸ δὲ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεται ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς μετὰ τὴν πεντηκοστὴν, ἤγουν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄχρι τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν παρασκευῆς κυκλοῦν ἑβδομάσιν ιζ, ὧν αἱ μὲν ια ἔχουσι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἀναγινωσκόμενον, ἀπὸ δὲ τῆς ιβ ἑβδομάδος ἀναγινώσκεται τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις. ἐν δὲ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς πάλιν ὁ Ματθαῖος, ἄχρι τῶν ιζ ἑβδομάδων. Ἡ δὲ ιζ ἑβδομὰς οὐκ ἔχει διὰ τὸ σπανίως ἀναγινώσκεσθαι αὐτήν. Εἰ δὲ μέλλει ἀναγινώσκεσθαι, καὶ ἡ αὐτὴ ἑβδομὰς ἀναποδίζειν δεῖ ὄπισθεν, καὶ ἀν[α]γινώσκειν ὅταν θέλει.*

Digitized by Google

ſolviturque hebdomadibus ſeptem & decem. Harum undecim ſingulis diebus Matthæi lectionem continuant, à duodecima quinque tantum diebus Marci lectio aſſumitur, Sabbatis, & Dominicis Matthæi reſtituitur, usque hebdomadem decimam & ſeptimam, dummodo hæc poſtrema inter tempus Paſchale occurrat, ſin minus, non legitur. Lucæ f) Evangelium à feria ſecunda quæ Dominicam poſt Exaltationem excipit, & integris
37 hebdomadibus duodecim continuatur, ab initio decimæ tertiæ Marei percurritur in reliquis diebus, ſed Sabbatis & Dominicis Lucæ aſſumitur: Marci g) tandem inter Matthæi & Lucæ abſumitur, quod vero ſupererit, Sabbatis & Dominicis Quadrageſimæ abſolvitur. His tamen non obſtantibus, ut Evangeliorum in Sanctorum diebus feſtis recitari ſolitorum regulam quandam Sacerdotibus darent, eamque facilem, ac infallibilem poſt quatuor Evangelia, eorumque ſeriem, varia ex ingenio commenti ſunt. Hinc illis: Πίναξ τῶν εὐαγγελίων κατὰ περιτομὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἔν τε ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῆς παρθένου, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Et, Κανονάριον σὺν Θεῷ ἀρχόμενον ἀπὸ μηνὸς Σεπτεμβρίου μέχρι Αὐγούστου. μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τὸν Ἀπόστολον. Et, Ἐκλογάδιον τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν διά τε τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τὴν περικοπὴν ἑκάστου εὐαγγελιστοῦ, ἅμα δὲ τὴν τῶν κεφαλαίων παρασημείωσιν ἀκριβῶς διαγορεῦον. Et, Παρασημείωσις τῶν εὐαγγελικῶν περικοπῶν κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναγινωσκομένων ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, μετὰ προσθήκης τῶν ἀρχιτελειῶν πρὸς ἐναργῆ καὶ σύντομον κατάληψιν τοῦ ζητευτός. Et, Ἐκλογάριον τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν καθημερινῶν κατὰ διαφόρους περικοπὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἐκκλησίαις ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ αὗται αἱ περικοπαὶ κατὰ πλάτος. Et, Κανονάριον τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ Εὐαγγελίου καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν, ὃν δὴ τρόπον δεῖ ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Et hæc in Bibliotheca Barberina manuſcripta omnibus

f) Τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ἄρχεται ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν δευτέρας ἄχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ ἀσώτου, (Septuageſ.) ἔχον ὁλοκλήρως τὰς ιβ´ ἑβδομάδας. Ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας τῆς ιγ´ ἑβδομάδος ἀναγινώσκεται ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις τὸ κατὰ Μάρκον. Ἐν δὲ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς πάλιν τὸ κατὰ Λουκᾶν.

g) Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ὅσον μὲν ἀναγινώσκεται ἀνὰ μεταξὺ τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Τὸ δὲ ἐπίλειπον κατὰ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἐν ἑβδομάσι πέντε, ἤγουν ἐν πέντε σάββασι καὶ πέντε κυριακαῖς.

Digitized by Google

bus patent, quibus multo plura addi poſſent ex aliis. Et nota ad
unam rem ſignificandam vocabulorum Græcobarbarorum co- 38
piam, *πίναξ, κανονάριν, συναξάριν, ἐκλογάδιν, παρασημείωσις, ἐκλογάριον.* Nec diverſa ſunt, quæ in diſponendis epiſtolis legi ſvetis h) uſurparunt, immo etiam, ſi diis placet, multoties
abſurdiora. Nec ab re fuerit obſervare, quæ in Meurſium animadverterat Gretſerus in Codinum lib. 3. cap. 7. *Meurſius adeo dum anxie monet, ne quis, cum audit, quatuor Evangelia lecta eſſe, ſuſpicetur Tetrabiblon Evangeliorum, hoc eſt ipſos integros quatuor Evangeliorum commentarios lectos eſſe, quod nimis longum fuiſſet. Itaque articulum τὰ, præpoſitum vocabulo τέσσαρα exulare jubet, ſed ſi Græcorum Rituales libros diligentius inſpexiſſet, aliter puto ſuper hac re enunciaſſet. Ita enim Typicum Sabæ cap. 38. agens de hac magna hebdomadis feria ſecunda.* ἀναγινώσκεται δὲ τὸ τετραευαγγέλιον τῇ γ'. καὶ τῇ δ'. καὶ πληροῦται. Leguntur quatuor Evangelia feria ſecunda, tertia, & quarta, & abſolvuntur. *Ne autem ſuſpiceris tantum partem aliquam ex quatuor Evangeliis lectam eſſe, audi ejuſdem Typici auctorem eodem loco:* Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον ὅλον ἀναγινώσκεται. ὁμοίως καὶ τὸ κατὰ Μάρκον, καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν. τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην ἀναγινώσκεται ἄχρι τῆς ἀρχῆς τῶν ἁγίων παθῶν. ἀναγινώσκεται δὲ οὕτως ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἤγουν β'. γ'. καὶ δ'. καὶ πληροῦνται ἐν ταῖς ὥραις. γίνεται δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀναγνώσεις τρεῖς. τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ δευτέρου ὁμοῦ ἀναγνώσεις θ', καὶ ὥρας θ', καὶ πλέον
οὐδέν. Scire oportet Evangelium S. Matthæi totum legi (Nota 39
totum) ſimiliter & S. Marci, & S. Lucæ. At Evangelium S. Joannis legitur usque ad principium ſalutiferæ Paſſionis. Leguntur autem ſic Evangelia tribus diebus, nempe feria ſecunda, tertia, & quarta: & abſolvuntur in horis. Evangelium S. Lucæ tribus lectionibus perficitur, reliqua ſimiliter, ut ſimul fiant novem lectiones ad horam nonam, & nihil amplius. *Ex his jam Meurſius non Codinum, ſed ſua emendare poterit, & ſi quid emendandum ſit, potius expungam illud* τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ, *quia magna feria quinta non legebatur* τὸ τετραευαγγέλιον, *quippe quod præcedente die, videlicet magna feria quarta jam abſolutum erat, ut ex Typico Sabæ audivimus, niſi forte in Palatio Conſtantinopolitano Tetrabibli lectio ad quintam ipſam feriam magnam extenderetur. Quamvis ipſum quoque Triodium Græcorum cum Typico Sabæ concinat, cujus hæc ſunt verba:* Le-

h) Vide infra p. 46. ſeq.

gitur etiam Tetraevangelium ſecunda, tertia, & quarta feria, *καὶ πληροῦται*, & completur, ſeu terminatur.

At, ut video, rebus hiſce ſubactus, oppreſſusque es, recreare paululum, & mentem refice carminibus, tum Heroico, tum Jambico pede currentibus, necdum editis, ex ipſis Barberinis, aliisque codicibus in Evangelia modo jam dicto pro officiis Græcorum diſecta.

Ἡ τετρὰς ὧδε τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου
Ἐκχεῖ τὸ ῥεῦμα τῶν ἀειῤῥύτων λόγων.
Τοίνυν ὁ διψῶν μὴ κατόκνει τοῦ πίνειν
Ψυχὴν καταρδῶν, καὶ ποτίζων τὰς φρένας,
Εὐαγγελιστῶν τοὺς θεοπνεύστους λόγους
Τομαῖς διαιρεθέντας εὐεπιτρόχοις,
Καὶ τῇδε βίβλῳ τεχνικῶς ἡρμοσμένους
Ἅπας ἀκούων, καὶ τρυφῶν καθ' ἡμέραν
Ἐσῶσιν ὠσὶ τοὺς ὑπεκφωνουμένους
Ἰωάννην θαύμαζε τῆς εὐβουλίας
Σπούδασμα πολλοῖς οὐ πρὶν ἐσπουδασμένοις,
Καὶ σπουδάσαντα συντόνως προθυμίαις
Καὶ καλλιεργήσαντα κόσμοις ποικίλοις
Τοῖς μὲν ξενίζει τοὺς ὁρῶντας ὡς ἔχει
Τοῖς τοῦ θεοῦ τε ῥήμασι ψυχοτρόφοις
Εὐεργετεῖν ἅπαντας ἀκροωμένους
Ἐνταῦθα τὴν θέλγουσαν εἰκότως λύραν
Κινῶν τέλος γε συγκινεῖ καὶ τοὺς λίθους.
Ὅθεν πλάνος σίγησον Ὀρφέως λύρα
Πόνοις, Ἰωάννης γὰρ ἥρμοσε ξένην,
Καθημεροῦσαν τὴν λιθότροπον φύσιν.

Εἰς Ματθαῖον.

Σελασφόροις λάμψεσιν τοῦ Παρακλήτου
Τὸν νοῦν ἐλλαμφθεὶς ὦ Ματθαῖε θεόπτα
Τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀφράστῳ τρόπῳ
Κατήγγειλας ἄριστα τῇ χθονὶ πάσῃ.

Ἄλλο.

Ὡς μαργάρους δώδεκα Ματθαῖος λόγους
Πλοῦτον νοητὸν Χριστιανικῷ στέφει
Ὃν καὶ κρατοῦντες ἔνδον ἐν στέρνοις φίλοι
Κόσμον φύγωμεν, καὶ ματαίας φροντίδας,

Ἐκείνης

Ἐκεῖνος ὥσπερ τῶν τελωνῶν τὴν λύμην
Καὶ πρὸς χαρὰν δράμωμεν χριστῷ ἐν τάχει.

Εἰς Μάρκον.

Οσσα περὶ Χριστοῖο θεηγόρος ἔθνεα Πέτρος
Κηρύσσων ἐδίδασκεν ἀπὸ στομάτων ἐριτίμων 41
Ἐνθάδε Μάρκος ἄγειρε, καὶ ἐν σελίδεσσιν ἔθηκε.
Τοὔνεκα καὶ μερόπεσσιν εὐάγγελος ἄλλος ἐδείχθη.

Ἄλλο.

Τὴν ἄφραστον γέννησιν τὴν πρὸ αἰώνων
Καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς σαρκικὴν παρουσίαν
Ο Μάρκος ὁ πάνσεπτος διατρανώσας
Τοῦ θεοῦ λόγου φρυκτωρεῖ πᾶσαν κτίσιν.

Ἄλλο.

Λόγων ὁ Μάρκος τὴν ἀείρρυτον χύσιν
Εἰς πλῆθος ἐκκένωσεν ἀντλήσας, ὅτι
Κόσμος παρηγῶ ῥημάτων δίψος λάβοι.

Ἄλλο.

Μάρκος προβάλλει τοὺς θεηγόρους λόγους
Ελκει πλάνης τε, καὶ σκότους βροτῶν γένος
Πέμπει τε πρὸς φῶς τῆς ἀληθείας τάδε.
Τοίνυν δράμωμεν εὐσεβῶς πάντες φίλοι
Κόσμον λιπόντες τὸν μάταιον, καὶ πλάνον,
Πρὸς δεσπότην εὔσπλαγχνον εὐμενῆ λίαν.

Εἰς Λουκᾶν.

Λουκᾶς ἠπιόθυμος ἀκεστορίης ἐπιβήτωρ
Αθανάτου χριστοῖο γένος, καὶ θέσκελα ἔργα
Ατρεκέως κατέλεξε, καὶ ὡς θάνεν ἄμμε σαώσας,
Καὶ πάλιν ἐκ τύμβοιο θορὼν μερόπεσσιν ἐμίχθη.
Ενθεν δ' οὐρανίην ὑπὲρ ἄντυγα πατρὶ φαάνθη.

Ἄλλο.

Λουκᾶ πάρελθε, καὶ ξένον φράσον τρίβον
Τοῖς ἀσκόπως τρέχουσιν εἰς τρίβον πλάνης,

Digitized by Google

Λαοῖς δὲ δεῖξον ἐν σκότῳ καθημένοις
Οἷον βλέπειν ἔδειξε φῶς Ἰωάννης.

Ἄλλο.

42 Σάλπιγξ μεγίστη τῶν λόγων Λουκᾶς πέλει
Σάλπιγξ σοβοῦσα τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων
Καὶ πρὸς βίον λήγοντα μηδαμῶς γένος
Βροτῶν τρέχειν πείθουσα, καὶ ψυχῶν νόσον
Τοῖς φαρμάκοις λύουσα τῶν χρηστῶν λόγων.
Ἰατρὸς γὰρ σωμάτων, καὶ ψυχῶν μέγας.

Ἄλλο.

Τὸν συνάναρχον τῷ πατρὶ Θεῷ λόγον
Ἐβρόντησας ἄριστα σεσαρκωμένον
Κηρύξας αὐτοῦ τὴν ἐν γῇ παρουσίαν
Ὦ Λουκᾶ μάκαρ, ἐκ θεόπαιδος κόρης.

Εἰς Ἰωάννην.

Αἴγλη τριφεγγεῖ τὸν νοῦν λελαμπρυσμένος
Ἤστραψας κόσμῳ βροντήσας ἀριδήλως
Τρανῶντε τὴν σάρκωσιν τοῦ θείου λόγου
Ὦ θεολόγε γόνε βροντῆς ἐνθέως.

Ἄλλο.

Βροντῆς γόνε βρόντησον ὑψόθεν μέγα.
Καὶ σήμανον πῶς ἡ προάρχιος φύσις
Θεὸς βροτός τε, καὶ θεὸς πάλιν μένει.
Δίδου δὲ λύσιν τῶν ὀφλημάτων βίου
Ἰωάννου κοσμοῦντι τήνδε τὴν βίβλον.

Ἄλλο.

Βροντὴ πέφυκεν ἡ θεηγόρος λύρα
Βροντῶσα, κηρύττουσα τῇ οἰκουμένῃ,
Ἰωάννης ἄρρητον οὐσίαν μόνην
Θείαν τριφεγγῆ, δημιουργὸν τῶν ὅλων
Ἔγνω γὰρ ὄντως, καὶ γράφει θεία βίβλῳ,
Καὶ νῦν δαδουχεῖ, καὶ καταυγάζει φρένας.

Hæc

Hæc carmina, quemadmodum & ea quæ ſequuntur, 43
Joannes Argolus amicus noſter raptim in Latinam lingvam vertebat:

Verbum ſequentium hic ſacer quaternio
Fundet perennis cœlitus fluens melos.
Quicumque ſitis, hauſtum ne dubita ſuggere.
Evangeliſtæ eloquia, quin cujuslibet
Bene inſtitutis diſtributa formulis
Affabre in iſto conditos libro ſonos
Captans diebus ſingulis cor exhilarans
Haud aure prona cœlitum ſermonibus,
Joannis admirare dein ſolertiam
Perefficacem, & talibus nunquam prius
Modis laborem, quo vir improbo utitur
Doctaque nitidos, quos parat comptus manu
Videntibus mirabiles, ſalubribus
Verbis juvans, levamen attentis ferens,
Rite ille plectris ordinem teſtudinis
Movens, movetque ſaxa blandiens ſono,
Fallax ſile ergo vatis Oeagrii lyra,
Joannis ipſa verba poſſunt ſaxea
Mollire chordis namque cordis intima.

In Matthæum:

At tu beati cor nitore ſpiritus,
Fulgens, DEI conſortio, domeſtice
Matthae, carmen ſcribis tenui ſono
Evangelizans optime mortalibus.

Aliud.

Ut uniones explicat duodecim
Effam Chriſti divitias ſodalibus
Matthaus his potitus, & has animo intimo
Plebi occultas mundana paſſibus citis 44
Vitemus, atque ſenta mundi inſanies
Ut publicanus ille perfidum malum,
Curramus inde ad gratiam Chriſti cito.

In

Digitized by Google

In Marcum.

De Chriſto quæcumque Petrus præco undique gentes
Edocuit vere aperiens ſacraria linguæ
Collegit Marcus, mandavitque acta tabellis,
Hinc Chriſti eximius colitur nunc nuncius orbe.

Aliud.

Non exprimendum Numinis myſterium
Verbi, quod ante ſæcla progenuit Pater,
Nobisque coram carneum Chriſti typum
Marcus revelans, inclytus, ſpectabilis,
Illuſtrat omnem carneam propaginem.

Aliud.

Marcus perennes ſemper eloquii ſacri
Venas, aquasque fontis effundit jugis,
Ut orbis inde ſitiat os ſacram ſitim.

Aliud.

Deiloquos effundit & Marcus ſonos,
Mortale recta & ſemitæ ducit genus
Ad celſa veritatis; hinc itaque gradu
Nos ambulemus congruo, tenebras procul,
Mundo abſtinentes, ejus & fallaciis
Summum ad parentem amabilem, & placidum nimis.

In Lucam.

At mitis Lucas medicinæ aſſeſſor, opisque
45 *Herbarum, haud mortale genus miraculaque ipſa*
Chriſti enarravit, nosque ut moriens reparavit,
Rurſus ut ex tumulo, terras, homines que reviſit,
Et tandem ad Patrem rutilanti apparuit axe.

Aliud.

Accede Luca, & indica explicitam vitam
Pedibus, tenebræ compede in caliginis

Quos

Quos alligant, oſtende euntibus diem,
Lumenque profer, quale Joannes docet.

Aliud;

Lucas loquela eſt magna ſacra buccina,
Eſt buccina, hoſtis arma terrens dæmonis
Vitamque ad ipſam, non habentem terminum
Vocans genus mortale, morbos ſpirituum
Solvens medela vocis ætherei ſoni:
Animis medetur, nam & medetur corpori.

Aliud.

Ævo parentis comparem genitum DEI
Tuba fragore carneum ſacro intonans
Ejusque narrans corporis præſentiam
Beate Luca per parentem virginem.

In Joannem.

Splendore ter ſplendente mentem fulgidus
Micuiſti in orbe lucide ex alto intonans
Humanitatem dum exprimis Verbi DEI
Theologe o tonitrui, & æthereum genus.

Aliud.

O intona ſtirps fulguris cœlo grave
Atque indica, ante ut omnium primordia
Homo eſt DEUS, ſummusque remanet ex homine
Iterum DEUS, ſolutionemque impetra
Vita ſceleſta, deferens veniam mali 46
Joannis exornantis iſtas paginas.

Aliud.

Fulgur fuit; Deiloquens hic & lyra
Quæ obmurmurans præconio mortalibus

Digitized by Google

Subſtantiam ineffabilem, vere unicam
Trinamque vere, mente quam novit, ſonat
Sic in libello congerens ſacro ſacra
Et frangit umbras, pectoraque irradiat face.

Poſt Evangelium additur: Εὐαγγελιστάριον i) περιέχον τὴν τῶν εὐαγγελιστῶν διαδοχὴν, πόθεν ἄρχονται, καὶ ποῦ καταλήγουσιν, ὅτι δὲ καὶ κανόνια λέ. ἐν οἷς εὑρίσκεται ἀεί ποτε τὸ εὐαγγέλιον τῶν κυριακῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ. ὁμοίως καὶ τὸ ἑωθινὸν, καὶ ποῖος ἦχος ψάλλεται ἐν ἑκάστῃ κυριακῇ, καὶ ἕτερα ἀναγκαῖα περὶ τοῦ εὑρεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου πάσχα, καὶ πασχάλιον διηνεκὲς συντεθὲν παρὰ Εμμανουήλου τοῦ Γλυτζωνίου. *Evangeliſtarium continens Evangeliſtarum continuationem, unde incipant, & unde finiant. Praterea canones trigintaquinque, in quibus ſemper invenitur Dominicarum totius anni Evangelium, ſimiliter matutinum, & quis tonus canitur ſingulis Dominicis, & alia neceſſaria ad inveniendum diem ſancti Paſchatis, & Paſchalium perpetuum compoſitum ab Emanuele Glyzonio.* Aſſuuntur præterea Canones Evangelici, Euſebii ad Carpianum.

IV. Qvartus liber eſt dignitate inferior, ſacer tamen & venerabilis, neque enim eſt περὶ τῶν κυριακῶν λογίων, ſed περὶ τῶν ἀποστολικῶν κηρυγμάτων. Alii ἀπόστολον vocant, k) quod potior majorque illius pars ex Epiſtolis Apoſtoli Pauli concinnatur. Cy-
47 rillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ, ἅμα δὲ καὶ κατεπείγων αὐτὸν τό, τε ψαλτήριον διδάξαι με, καὶ τὸν ἀπόστολον. *Simulque eum compellens docere me Pſalterium, & Apoſtolum.* Codinus cap. 6. τοὺς μὲν οὖν ψαλμοὺς τῶν ὡρῶν ἀναγινώσκει ὁ ἀρχιδιάκονος, τὴν προφητείαν, καὶ τὸν ἀπόστολον ὁ πρωταποστολάριος, τῶν δὲ εὐαγγελίων. *Pſalmos horarum legit Archidiaconus, Prophetiam & Apoſtolum Protapoſtolarius ex Evangeliis primum,* &c. Alii πραξαπόστολον nuncupant, quod præter Epiſtolas Pauli, & alias canonicas, Actus etiam Apoſtolorum ſcriptos à D. Luca, & ante Epiſtolas contineat, non quod

i) Evangeliſtarium pro Evangelio poſuit Clariſſ. Montfauconus, ubi ſpecimen affert ex Evangeliſtario MS. Græco Baſilianorum ante octingentos annos ſcripto litteris uncialibus oblongis & erectis, p. 237. Palæographiæ Græcæ

k) Prodiit Venetiis 1635. 1641 Vide Cangium & Caveum in Ἀπόστολος, Ἀποστολοευαγγέλιον, & πραξαπόστολος. Nic. Raynei diſſ. præmiſſam Tomo 2. Act. Sanctor. Maji p. 42. Goarum ad Euchologium p. 921. qui p. 904. ſeq. exhibet lectiones ex Apoſtolo & Evangeliis per feſta totius anni.

quod D. Lucæ ſit liber de Actis Apoſtolorum. Typicum Sabæ: *Μεταξὺ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως.* Et: *Καὶ εὐθέως ἀνάγνωσιν εἰς τὸν πραξαπόστολον.* Item: *Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως, ἀπαρχόμεθα τοῦ ἐξαψάλμου.* Triodium: *Καὶ γὰρ ἀνάγνωσις εἰς τὸν πραξαπόστολον εἰς τὸν ὄρθρον.*

Liber, quemadmodum de Codice Evangelii diximus, ex Actibus Apoſtolorum, Epiſtolis Pauli, & Canonicis, nec non Apocalypſi compoſitus eſt. Textus in plures partes diviſus, & diebus ſingulis, & feſtis diebus accommodatus, ita ut completo libro, ea quoque omnia terminentur, nihilque in iis ſit quod in libro non habeatur, & quandoque etiam bis & ter, ut ſeſe tulerit occaſio, repetitum. Modum præſcribit Typicum *Ἰστέον ὅτι ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ πάσχα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάγνω-*
σιν, λέγω δὴ τοῦ μεγάλου ἑσπερινοῦ, αἱ πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀνα- 48
γινώσκονται μόναι, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς κυριακὰς τοῦ ὅλου χρόνου αἱ ἑπτὰ καθολικαὶ, καὶ αἱ δεκατέσσαρες τοῦ ἁγίου Παύλου ἐπιστολαὶ, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Ἰωάννου. *Scire debes à Dominica Paſchatis uſque ad Dominicam Sanctorum omnium pro lectione magni Veſperi Actus ſanctorum Apoſtolorum tantummodo leguntur: in aliis reliquis Dominicis totius anni ſeptem Catholicæ, & quatuordecim S. Pauli Epiſtolæ, & Joannis Apocalypſis.* Res etiam in libro contentas carmine Jambico expreſſit neſcio quis:

Ἡ βίβλος ἥδε παράδεισος τυγχάνει
Ἐξ οὗ διδαχῶν βλαστάνει πηγὴ μία.
Οὐκ εἰς ποταμοὺς τέσσαρας ἀπλουμένη
Ἀλλὰ τὸ δὴ μέγιστον εἰς ἓξ ἀρτίους
Οἵ περ χθόνα μὲν οὐ ποτίζουσιν ὅλην
Ἀλλὰ ψυχὴν ἅπασαν ἄρδουσι ξένως.
Πηγὴ μὲν ὄντως ἡ γραφὴ πᾶσα πέλει
Τοῦ δελταρίου τοῦδε τοῦ θεοσδότου.
Ἐξὰς ποταμῶν ἓξ μαθηταὶ τοῦ λόγου
Καὶ πρῶτος αὐτῶν Λουκᾶς εὐφυῶς γράφει
Πράξεις ἀρίστους τῶν σοφῶν ἀποστόλων
Ὁ πάμμεγας δὲ Παῦλος Χριστοῦ τὸ στόμα,
Ἐπιστολὴν Ἰάκωβος μίαν πλέκει
Διττὰς ὁ Πέτρος ταύτας ὑφαίνει πάλιν

Ὁ θεολόγος βροντᾷ τρεῖς Ἰωάννης
Καὶ μίαν αὖθις συντίθησιν Ἰούδας.
Ἑπτὰ πέλουσι καθολικαὶ ξύμπασαι.
Θεολογικὴ δ' ἀποκάλυψις πάλιν.
Σφραγὶς πέφυκε τῆσδε τοῦ βίβλου πάσης. *Liber iſte hortus*
49 *eſt, ex quo doctrinarum erumpit fons unus, non in quatuor flumina extenſus, ſed quod omnium maximum eſt, in ſex ingentes, qui terram quidem non potant univerſam, ſed quamlibet animam irrigant mirabiliter. Fons equidem univerſa ſcriptura exiſtit libelli hujusce à DEO exhibiti. Sex flumina ſunt Verbi diſcipuli, & primus inter eos Lucas aptisſime ſcribit actiones optimas ſapientum Apoſtolorum. At ingens vero Paulus Chriſti os, Epiſtolam Jacobus unam nectit: binas Petrus has rurſum orditur; Theologus tres fulminat Joannes, & unam rurſus apponit Judas, quando Catholicæ univerſæ ſeptem tantummodo ſint. De rebus divinis tandem pertractans Apocalypſis ſigillum hujus univerſi libri eſt.*

Epiſtolarum l) hujusmodi lectionem non eſſe Novatorum inventum, ſed ab Apoſtolis ipſis ad nos transmiſſam ex Clement. Conſtit. lib. 2. cap. 57. Jacobo in Liturgia, Juſtino martyre Apolog. 2. & aliis colligitur. Itemque quantum fallantur illi, qui lectiones Apoſtolicas ante Evangelium in celebratione Miſſarum conſtituiſſe Alexandrum Papam aſſeverant, cum Jacobus, Clemens & Juſtinus Alexandrum præceſſerint. Diximus ſupra, cum legeretur Evangelium, fideles ſtetiſſe: ſed enim dum legitur Epiſtola, ſedebant Epiſcopus & Miniſtri. Cauſas petito ex Amalario Fortunato libro 3. de Eccleſiaſticis Officiis cap. 10. Innocentio III. lib. 2. Myſteriorum Miſſæ cap. 35. & aliis.

Alio tempore de ſcripturis hiſce diſceptatum eſt, in eam-
50 que itum ſententiam à pleriſque, non eſſe eorum auctorum, quos præferunt. Disſidia ſententiarum Chriſtinus ſive Chriſtianus m) in Topographia Chriſtiana lib 7. ſic expresſit: Σιωπῶμεν γὰρ ὅτι τὰς καθολικὰς ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία ἀμφιβαλλομένας ἔχει, καὶ πάντες γὰρ οἱ ὑπομνηματίσαντες τὰς θείας γραφὰς, οὔτε εἰς αὐτῶν λό-

γον

l) Confer Coteleriurn ad Conſtitutionum Apoſt. lib. 2 c. 57. Jo. Baptiſtam Ferrarium, de ſacris Concion lib. 1. c. 15. & laudatam Tentzelii diſſertationem de ritu lectionum ſacrarum. Menardum ad Sacramentarium Gregorii M. p. 368. Thomam Milles ad Cyrillum Hieroſol p. 4. & 15.

m) Hic eſt quem ſub Coſmæ Indopleuſtæ nomine Clariſſ. Montfauconus edidit. p. 292.

γον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ κανονίσαντες τὰς ἐν διαθή-
κης βίβλους τῆς θείας γραφῆς πάντες ὡς ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἔθη-
καν· λέγω δὴ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνων ἐπίσκοπος ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ
λαμπροῦ βίου μετ' οὐ πολὺ τῶν ἀποστόλων γενόμενος, καὶ Εὐσέβιος ὁ
Παμφίλου, καὶ Ἀμφιλόχιος ἐπίσκοπος γενόμενος τοῦ Ἰκονίου, φί-
λος καὶ κοινωνικὸς τοῦ μακαρίου Βασιλείου, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς
Σέλευκον αὐτῷ γραφεῖσιν ἰάμβοις ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἐξεῖπεν.
ὁμοίως καὶ Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων εἰς τὸν κατὰ Ἰουδαίων λόγον αὐτοῦ αὐτὰς
ἀπεκήρυξεν. οὐ γὰρ τῶν ἀποστόλων αὐτάς φασιν οἱ πλείους, ἀλλ' ἑτέρων
τινῶν πρεσβυτέρων ἀφελεστέρων. ὅθεν ὁ Παμφίλου εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν
αὐτοῦ ἱστορίαν λέγει, ὅτι ἐν Ἐφέσῳ δύο μνήματά εἰσιν· ἓν Ἰωάννου τοῦ
εὐαγγελιστοῦ, καὶ ἓν ἑτέρου Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ γράψαντος τὰς δύο
ἐπιστολὰς τῶν καθολικῶν, τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, ἔνθα προγέ-
γραπται ὁ πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ. εἰ μὴ γὰρ τὴν πρώτην Πέ-
τρου, καὶ τὴν πρώτην Ἰωάννου οὐ λέγει αὐτὸς καὶ Εἰρηναῖος εἶναι τῶν
ἀποστόλων. ἕτεροι δὲ οὔτε αὐτὰς λέγουσι τῶν ἀποστόλων εἶναι, ἀλλὰ τῶν
πρεσβυτέρων. πρώτη γὰρ καὶ δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου γέγραπται, ὡς
δῆλον ἑνὸς προσώπου εἶναι τὰς τρεῖς. ἕτεροι δὲ καὶ τὴν Ἰακώβου σὺν
ταῖς ἄλλαις δυσὶ δέχονται. ἕτεροι πάσας δέχονται. παρὰ δέ Σύροις
δὲ εἰ μὴ τρεῖς μόναι αἱ προγεγραμμέναι οὐχ εὑρίσκονται· λέγω
δὴ ἡ Ἰακώβου, καὶ ἡ πρώτη Πέτρου, καὶ ἡ Ἰωάννου * τρίτη. αἱ ἄλλαι 51
γὰρ οὔτε κεῖνται παρ' αὐτοῖς. οὐ χρὴ οὖν τὸν τέλειον Χριστιανὸν ἐκ τῶν
ἀμφιβαλλομένων ἐπιστηρίζεσθαι τῶν ἐν διαθέτων καὶ κοινῶς ὁμολογουμένων
γραφῶν, ἱκανῶς πάντα μηνυόντων περί τε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς καὶ
τῶν στοιχείων, καὶ παντὸς τοῦ δόγματος τῶν Χριστιανῶν. *Silemus multo abhinc tempore Eccleſiam Catholicas epiſtolas in dubium vertiſſe, eorum omnium qui in divinas litteras commentaria ediderunt, neminem in Catholicas animum applicuiſſe: ſed eos etiam qui divinæ ſcripturæ libros in canonem redegerunt, omnes de iis tanquam dubiis ſermonem habuiſſe. Irenæus nempe Lugdunenſium Epiſcopus vir clariſſimus & vita præclara, non multum poſt Apoſtolorum tempus; Euſebiusque Pamphili, & Amphilochius Iconii Epiſcopus amicus ſociusque beati Baſilii, ipſe quoque in Jambicis carminibus ad Seleucum tanquam dubiæ fidei rejicit. Similiter & Severianus Gabalienſis in ſua adverſus Judæos oratione eas proſcripſit: neque enim eas Apoſtolorum eſſe plerique referunt, ſed aliorum ignobiliorum Presbyterorum. Hinc Pamphili Euſebius in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica tradit Epheſi duo monumenta cerni: unum Joannis Evange-*

* leg. πρώτη.

liſtæ, alterum Joannis Presbyteri, qui duas ex Catholicis epiſtolis, ſecundam ſcilicet & tertiam ſcripſerit, in quibus præfigitur: Presbyter Gajo dilecto. Tantum enim primam Petri & primam Joannis ipſe atque Irenæus affirmant Apoſtolorum eſſe: alii vero neque eas Apoſtolorum eſſe aſſeverant, ſed presbyterorum; quandoquidem prima & ſecunda & tertia Joannem præfert: ut manifeſtum inde ſit, tres tantum illas unius
52 *eſſe. Alii item & eam quæ Jacobi eſt cum reliquis duabus ampleƈtuntur, alii omnes exoſculantur. Apud Syros non niſi tres tantum, quas prædiximus, inveniuntur, Jacobi ſcilicet, prima Petri, & Joannis tertia: reliquæ enim apud eos non habentur. Haud itaque operæ pretium fuerit perfectum Chriſtianum ex iis quæ in dubium referuntur conſtabiliri, cum canonicæ & ab omnibus in univerſum comprobatæ ſcripturæ ſatis abundanterque de cœlo & terra & elementis, & univerſo Chriſtianorum dogmate omnia enunciant.* Et hæc quidem hic auctor. Attamen hiſce temporibus, tanta eſt vis veritatis, adeo fixum in Græcorum animis manſit, non Actus Apoſtolorum, & Epiſtolas Pauli tantum, ſed eas etiam quas Catholicas vocant, & Apocalypſim ipſam veram & genuinam eſſe ſcripturam, & uti talem, ritu Eccleſiæ Romanæ publice in Officiis per totam Græciam in Eccleſiis, quemadmodum & alias divinas ſcripturas legunt.

Epiſtolis adnectitur Menologium, n) in quo ab initio Septembris nomina Sanctorum ſingulis diebus recenſentur, illisque Epiſtola propria in Officiis recitanda ſubjungitur.

V. Subſequitur liber quintus non multum diſſimilis, eum ἀναγνώσεις ſeu ἀναγνώσματα vocant, *Lectiones*. o) Cum enim in ea Eccleſia ex antiqua conſvetudine non Teſtamentum novum tantum, ſed vetus in Eccleſia, dum divina officia peraguntur, recitatur, partes eas, ſeu ſegmina ex Teſtamenti veteris libris, anni
53 diebus variis pro dierum feſtorum ſolemnitate in unum volumen redegerunt, ut facilius & commodius præ manibus habeantur. Librum

n) Hujusmodi Menologium ſive commemorationem ſacrarum ſolennitatum & præcipuorum ſanctorum totius anni ſecundum duodecim menſes ſubjici etiam Πραξαποστολῳ qui MS. exſtat in Bibl. Vindobonenſi, teſtatur Lambecius lib. V. pag. 287. Confer quod exhibetur à Rev Jo. Mich. Heineicco in egregio opere Germanico quo Eccleſiam Græcam veterem ac recentem deſcripſit parte III. p 187. ſeq.

o) Eadem fere ex Allatio Cangius, Caveus, Svicerus, atque in diſſ. de ritu lectionum ſacrarum Tentzelius. Hujusmodi ἀναγνώσεσι canonem quartum in quotidiano officio à Græcis interrumpi notat idem Allatius de Georgiis p. 417.

Librum uſitato Eccleſiæ vocabulo *ἀναγνώσεις*, ut dixi, nuncuparunt. Id Latinis *lectio* eſt. Liber, quod ipſe ſciam, ineditus eſt. Proſtat tamen paſſim manuſcriptus in monaſteriis Græcorum, & in Italicis Bibliothecis, & potiſſimum Vaticana & Barberina ſub num. 16. & 17. Lectiones per totum annum ex Prophetis & Apoſtolis ſanctum Hieronymum collegiſſe, nomenque libro *Lectionis*, vel *Comiti ſancti Hieronymi* p) impoſuiſſe tradit Pamelius libro 3. Liturgicon, & meminerunt Micrologus de Obſervationibus Eccleſiaſticis cap. 25. Honorius in Gemma Animæ lib. 1. cap. 88. Benno de quibusdam rebus ad Officium Miſſæ pertinentibus cap. 2.

Liber diverſus eſt ab aliis lectionibus prolixioribus, quas iidem Græci inter Officia, non tamen ex divinis litteris deſumptas, recitant; quarum ubique frequens mentio eſt, ut Expoſitiones Chryſoſtomi in vetus & novum Teſtamentum, Orationes Baſilii, Gregorii Nazianzeni, Catecheſes Studitæ & aliorum, nec non Aſcetica Ephræmi Syri, Lauſiaca, Paterica, q) & vitæ Sanctorum ex Simeone Metaphraſte potiſſimùm, de quibus alius erit dicendi locus.

VI. Sextus erit *ψαλτήριον*, *Pſalterium*. Typicum cap. 4. *καὶ σχολάζει τὸ ψαλτήριον ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τοῦ σαββάτου τοῦ ἀντιπάσχα.* *Et ceſſat Pſalterium a magna Feria quinta uſque ad ſabbatum Antipaſchæ.* In vita Palæmonis Abbatis: *ἦν δὲ τοῦ ἁγίου* 54
γέροντος ἡ λειτουργία τοιαύτη. ἐν μιᾷ τῇ νυκτὶ ἔψαλλεν ὅλον τὸ ψαλτήριον καὶ τὰς ᾠδὰς ἀθορύβως. *Erat vero ſancti ſenis miniſterium ſimile, nocte canebat totum Pſalterium & Cantica ſine ullo ſtrepitu.* Epiphanius Monachus de locis Syriis: *καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πόρταν τῆς ἁγίας πόλεως ἐστιν ὁ πύργος ὁ Δαυιτικὸς, εἰς ὃν ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ, καὶ ἔγραψε τὸ ψαλτήριον.* *Ad Occidentalem portam ſanctæ Civitatis eſt turris Davidica, ubi conſedit ſuper cinere, & ſcripſit Pſalterium.* Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ: *ἕως οὗ τὸ ψαλτήριον μάθωσι,*

καὶ

p) Comitem ſive Lectionarium illum S. Hieronymo tributum longe, quam a Pamelio T. 2. Liturgicon vulgatus eſt, ampliorem edidit Steph. Baluzius poſt capitularia Regum Francorum Pariſ. 1677. fol. 1309. Præfationem vero ad Conſtantinum Epiſcopum CPolitanum, quam primus in lucem proferre viſus ſibi eſt Dacherius, pridem ante illum Matthias Flacius publicaverat Magdeb. 1549. 8. poſt duo capita Polydori Virgilii de nomine & autoribus Miſſæ.

q) Palladii Hiſtoria Lauſiaca, Moſchi Pratum, & alia hujuſmodi Πατερικὰ ſive libri Vitas Patrum complexi.

καὶ τὸν τ̃ ψαλμῳδίας κανόνα, καὶ τὴν μοναχικὴν παιδευθῶσιν ἀκρίβειαν. Donec Pſalterium addiſcerent, & Pſalmodiæ regulam, & monaſtica imbuerentur diſciplina. Et: *εἶπε πρὸς τὸν πατέρα· δίδαξον αὐτὸν τὸ ψαλτήριον, ὅτι χρήζω αὐτ̃. Doce ipſum Pſalterium, quoniam ipſius indigeo.* Et in vita S. Theodoſii: *καὶ ἐξέμαθε τό, τε ψαλτήριον, καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. Et addidicit Pſalterium, & reliquas divinas ſcripturas.* Dicitur etiam *ψαλτής.* Alexius Ariſtenus in Can. 2. Concilii Nicæni ſecundi: *τὸν μέλλοντα εἰς τὸν τ̃ ἐπισκοπῆς προάγεσθαι βαθμὸν δεῖ πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν, καὶ ἑρμηνεύειν αὐτόν. Promovendus in Epiſcopum omnino ſcire debet Pſalterium, illudque interpretari.* Nullus alius ſive in Miſſis, ſive in Matutinis precibus, ſive in aliis divinis officiis eo frequentior eſt, tamquam qui ſemper præ manibus ſit, licet ob aſſiduam illius recitationem ex memoria fere omnia dicantur, ſuntque meri Pſal-

55 mi Davidici, non alterato ordine, ſed uti in ſacris Biblis jacent, in certas tamen claſſes, plures vel pauciores Pſalmos, pro Pſalmorum longitudine, continentes, diſtincti, ſectiones Græci *καθίσματα* vocant, quaſi diceres *ſeſſiones*: & viginti r) tantummodo numerant. Ut Pſalmi diſponantur, expreſſit Meurſius in Gloſſario. Cathiſmata ſingula in tres partes ſubdividunt, quas hymno illo, *Gloria Patri, & Filio,* &c. terminant, aliter ac fit in Eccleſia Latina, quæ dictum hymnum poſt omnes Pſalmos recitat. Cathiſma decimum ſeptimum, ob prolixitatem Pſalmi, *Beati immaculati*, uno tantum Pſalmo completur, quem etiam in tria tmemata, & hymno jam dicto *Gloria Patri*, dividunt. Diviſiones Cathiſmatum *στάσεις* dicunt, *ſtationes* nempe: ſtantes enim recitant, vel quod lectionem finientes ſtent, & quaſi reſpirent. Ideo vero Cathiſmata vocata conjectat Balſamon, quod Laodiceni Concilii decreto, in unoquoque Pſalmo interjecto ſpatio lectio fieret, ne dum Pſalmi uno contextu legerentur, laboris pertæſi homines qui in Eccleſiam convenerant, neglectis officiis,

r) *Κάθισμα* I. a Pſalmo 1. ad 8. II. 9—16. III. 17—23. IV. 24—31. V. 32—36. VI. 37—45. VII. 46—54. VIII. 55—63. IX. 64—69. X. 70—76. XI. 77—83. XII. 85—90. XIII. 91—100. XIV. 101—104. XV. 105—108. XVI. 109—117. XVII. 118 XVIII. 119—131. XIX. 132—142. XX. 143—150. Hæc jam notantur in antiquiſſimis Pſalterii Græci editionibus, ut Mediolenenſi A. 1481. & eam ſecuta Aldina ſine temporis nota in 4. in cujus præfatione Juſtinus Decadyus promittit editiones Triodii, Pentecoſtarii ac Paracletici.

ciis, ad alia animum adverterent. In Can. 17. ejusdem Conci-
lii: Τῶν ψαλμῶν ἀναγινωσκομένων διὰ μιᾶς ὑφῆς κατὰ παλαιὰν παρά-
δοσιν, καὶ τοῦ συναγομένου λαοῦ ἀποκναίοντος, κἀντεῦθεν ἀκηδιῶντος
ἀπὸ τοῦ κόπου, καὶ ἐξερχομένου τῆς ἐκκλησίας. ὥρισαν οἱ πατέρες μὴ
συναπτῶς ἐν ταῖς συνάξεσιν ἐκφωνεῖσθαι τοὺς ψαλμοὺς, ἀλλὰ διὰ μέ-
σου γίνεσθαι καὶ ἀναγνώσεις ἐπὶ τῷ ἀναπαύεσθαι τὸν λαὸν πρὸς μικρὸν,
καὶ πάλιν ψάλλειν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς καθίσματα διάφορα τὸ ἱερὸν 56
κατεμερίσθη ψαλτήριον. χάρις οὖν τοῖς ἁγίοις πατράσι καὶ ὑπὲρ
ταύτης τῆς κηδεμονίας. *Cum Pſalmi uno contextu ex antiqua traditione
legerentur, & populus qui congregabatur & moleſtia afficeretur, & la-
bore propterea confectus, nullam ejus curam gereret, & ab Eccleſia
exiret, ſtatuerunt Patres non eſſe pſalmos in Eccleſiaſticis congregationi-
bus uno contextu dicendos, ſed aliquo intercedente, lectionem eſſe fa-
ciendam, ut aliquantulum quieſcat populus, & rurſus canat. Pro-
pterea enim & in diverſas ſeſſiones ſacrum diſtributum eſt Pſalterium.
Sunt ergo ſanctis Patribus gratiæ agendæ pro hac eorum cura.* Quod
etiam ſublatum quoque fuiſſe, ordine etiam rerum Eccleſiaſtica-
rum immutato, notat Zonaras in eundem Canonem: ἔθους ἦν καὶ
τοῦτο παλαιοῦ, ὅπερ ἐσχόλασεν, εἰς ἄλλην κατάστασιν καὶ τάξιν ἐλθού-
σης τῆς ἐκκλησίας. *Fuit hoc quoque antiquæ conſuetudinis, quæ qui-
dem alio nunc rerum Eccleſiaſticarum ordine inſtituto ſublata eſt.* Sed quo-
modo hæc immutatio facta ſit, alius erit dicendi locus.

Illud hic quoque obiter animadvertendum eſt, Cathiſmata
ta iſta Pſalmorum diverſa eſſe, (licet non nemo cunfundat) a
tropariis, quæ Pſalmi non ſunt, & Cathiſmata pro materiæ di-
verſitate nunc ἀναπαύσιμον, nunc ἀναστάσιμον, s) &c. nuncu-
pantur, de quibus nos alibi diximus.

Quemadmodum igitur ex hoc Pſalmorum corpore qui-
dam avulſi in peculiaremque uſum converſi nomen ſibi diverſum
vindicarunt, typica dicta, t) ut ſupra notabamus, ita & alii ad
alios atque alios uſus in Officiis Eccleſiaſticis reducti, aliud atque 57
aliud nomen induerunt, quæ operæ pretium fuerit, quia non

s) adde ex Meurſio & Cangio ἀποστολικὸν, θεοτόκιον, κατανυκτικὸν, μαρτυρι-
κὸν, τοῦ μηναίου & σταυρώσιμον. Tot enim enumerant genera canticorum ſive
τροπαρίων quæ ſedendo perſolvuntur.

t) Pſalm. 102. & 145. ſupra p. 14. Sic αἶνοι ſive εἰς αἴνους dicuntur Pſalmi 148. 149.
150. Τρίψαλμος Pſalm. 3. 6. 62.

ita obvia unicuique ſunt, adnumerare, uſumque quantum fieri poteſt, promere. Primus itaque erit, qui ab inchoandis Officiis nomen ſibi Procemii habuit, *προοιμιακὸς* dictus. Typicum cap. I. *εἶτα ἄρχεται ὁ ἐκκλησιάρχης, δεῦτε, προσκυνήσωμεν· καὶ ψάλλει τὸν προοιμιακὸν, τὸ, εὐλόγει ἡ ψυχή μου, ἡσύχῳ φωνῇ, καὶ ἠρεμαίᾳ. Tum incipit Eccleſiarcha*, Venite adoremus, *& canit Procemiacum, nempe*, Benedic anima mea, *quieta ac tranquilla voce.* Et cap. 38. *καὶ μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμόν. Et poſt Procemiacum Pſalmum.* Erat autem, Benedic anima mea Domino, Domine DEus meus magnificatus es vehementer CIII. Potisſimus vero illius uſus fuit in inchoandis Veſperis. Dicitur *προοιμιακὸς*, quod vicem procemii gereret in Veſperis, vel quod ab eo exordium haberent, vel *ἀπὸ τῶν προοιμίων*, *Procemiis*, ita enim precationes illæ vocabantur, quæ in divinarum laudum Officiis primum locum occupabant. Zonaras in Can. 117. Africanum, *αἱ μὲν γὰρ εὐχαὶ προλέγονται ἃς καὶ προοίμια εἶπον. Initio enim aliquæ precationes adhibentur, quas* Procemia *appellavere.* Secundūs *Tripſalmus, τρίψαλμος*, a numero, quo conſtabat Pſalmorum, dici ſolitus inter Horas, aliis atque aliis Pſalmis, neque ſemper iisdem, pro diverſitate argumenti conſutus. Typicum cap. 41. *καὶ ψάλλομεν τὰς τρεῖς κατ' αὐτὸ τριψάλμους· εἶτα τὰ τυπικὰ καὶ οἱ μα-*
58 *καρισμοί. Et canimus tres horas ſingulas tribus tantummodo Pſalmis, tum Typica, & Beatitudines.* Et cap. 38. *συνάπτεται δὲ καὶ ἡ πρώτη ὥρα ἥ τις ψάλλεται συνήθως τρίψαλμος. Adnectitur vero, & prima hora, quæ ut moris eſt, tribus tantum Pſalmis abſolvitur.* Tertius *ἑξάψαλμος, exapſalmus*, a numero Pſalmorum, quibus componitur, dictus, ſive etiam *ἑξάψαλμον.* Philotheus de inſtitutione Diaconi, *εὐθὺς ὁ ταχθεὶς μοναχὸς λέγει τὸν ἑξάψαλμον. Statimque Monachus, cui id onus incumbit, recitat exapſalmum.* Pentecoſtarium: *ἀρχόμενοι ἐπὶ τοῦ σαββάτου τοῦ διακαινησίμου ψάλλομεν τὸ κατὰ σύνηθες ἑξάψαλμον. Incipientes a ſabbato Diacaneſimi* canimus, ut moris eſt, exapſalmum.* Typicum: *καὶ ψάλλουσιν ἀμφότεροι τὸν ἑξάψαλμον ἡσύχῳ φωνῇ καὶ ἀργῶς εἰς ἐπήκοον πάντων. Et canunt utrique exapſalmum tranquilla voce, ut omnes audiant.* Et, *σημειωτέον δὲ ὅτι ἄδειαν οὐκ ἔχει τις βῆξαι, ἢ πτύσαι μέχρις ἂν τελεσθῇ ὁ ἑξάψαλμος. Animadvertendum eſt, non licere cuiquam, aut tusſire, aut ſpuere, donec finiatur exapſalmus.* Et, *εἰς τὸν ὄρθρον συνήθως τὸν ἑξάψαλμον.*

In

* Dominica Quaſimodogeniti.

In matutino, uti ſolet, exapſalmum. Canebantur ut plurimum in Matutinis, erantque III. XXXVII. LXII. LXXXVII, CII. CXLII. Dixi ut plurimum, cum etiam in Apodipnis dicerentur. Menæum: εἰς δὲ τὸ ἀπόδειπνον ψάλλομεν τὸ κατὰ συνήθειαν ἑξάψαλμον. *In Apodipno vero canimus conſuetum exapſalmum.* Quartus erit, τὰ πρὸς κύριον, ea, quæ ſunt ad Dominum. Triodium: τῇ δευτέρᾳ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος εἰς τὸ λυχνικὸν μετὰ τὸν προοιμιακὸν Ψαλμὸν στιχολογοῦμεν τὰ πρὸς κύριον. *Feria ſecunda ſecundæ hebdomadis in Lychnico* 59
poſt Proœmiacum Pſalmum, recitamus ea quæ ſunt ad Dominum. Et, τῇ τρίτῃ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος ἑσπέρας στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν πρὸς κύριον, τὸ ἐν ὀρθρῷ κάθισμα τοῦ ψαλτηρίου. *Feria tertia quintæ hebdomadis in Veſperis dicimus loco eorum, quæ ad Dominum ſunt, Cathiſma Pſalterii, quod ordine ſuo recitandum eſt.* Et, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας μετὰ τὸν προοιμιακὸν στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν πρὸς κύριον, τὸ κάθισμα, ὅπερ ἀφείθη ἐν τῇ πρώτῃ ὥρᾳ. *Feria quinta in Veſperis poſt Proœmiacum Pſalmum recitamus loco eorum, quæ ad Dominum ſunt, Cathiſma quod relictum fuerit in prima hora.* Et, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀκολουθίας τῶν προηγιασμένων ψάλλομεν τὰ πρὸς τὸν κύριον. *In principio Officii Præſanctificatorum canimus ea, quæ ad Dominum ſunt.* Typicon cap. 4. εἰς δὲ τὸ λυχνικὸν τὰ πρὸς κύριον μέχρι σαββάτου τῆς ἀποκρέου. In Lychnico ea quæ ad Dominum ſunt, usque ad ſabbatum Apocrei, & unico nomine, τὰ προσκύνια, τῶν προσκυνίων. Typic. cap. 39. καὶ στιχολογοῦμεν τὰ προσκύνια. Et cap. 38: μετὰ τὸν προοιμιακὸν Ψαλμὸν συνήθης στιχολογία τῶν προσκυνίων. *Poſt Proœmiacum Pſalmum ſueta recitatio Pſalmorum, quæ ad Dominum ſunt.* Et ſunt Pſalmi CXIX. CXX. CXXI. CXXII. CXXIII. CXXIV. CXXV. CXXVI. CXXVII. CXXVIII. CXXIX. CXXX. CXXXI. CXXXII. CXXXIII. nomen habent à primo qui ſic incipit, πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα. *Ad Dominum cum tribularer clamavi.* Nec alii ſunt quam qui Graduales u) apud Latinos dicuntur. Hæc quamvis minutiora prætereunda non erant, ne quis eorum ignoratione alia atque alia in medium afferat, ut de 60
aliis factum eſt. Quid ſit Amomus, x) quid Polyeleos y) jam diximus.

Pſalterii autem recitandi per totum annum modum hunc Græcorum Eccleſia ſervat. A vigeſima menſis Septembris ſingu-

u) Cangius in ἀναβαθμοὶ, & πρὸς Κύριον.
x) Pſal. 118. y) Pſal. 134. ſupra p. 13.

ſingulis diebus tria Cathiſmata recitant, in Veſperis ea quæ ſunt *ad Dominum*. Pſalmumque cui Polyeleos nomen eſt, in pervigilio a Chriſti Nativitate ad decimamquintam menſis Januarii, cum ſolemnitati Epiphaniæ Dominicæ finis imponitur in Matutino, bina Cathiſmata, in Veſperis unum, adeo ut unaquaque hebdomada Pſalterium univerſum percurratur. A decima quinta Januarii Cathiſma in matutino adjungimus, in Lychnico vero, ea quæ *ad Dominum* ſunt, usque ad Sabbatum Carnis-privii. Hebdomade vero Carnis-privii, ſubſequenteque, quæ ab edendo caſeo Tyrene dici obtinuit, in Matutino duo, in Veſperis alterum, ut Fratres paululum quieſcant. At ſex Quadrageſimæ hebdomadibus ſingulis bis Pſalterium recitatur. Sancta hebdomade ſemel tantum dicitur, finitque Feria quarta: à Feria quinta, usque ad Sabbatum Antipaſchæ, quæ eſt Dominica in Albis, ſilet. In pervigilio poſtmodum D. Thomæ, nova nempe Dominica, quæ eſt in Albis, rurſus inchoatur illius lectio, non tantum diebus Dominicis, ſed ſingulis etiam diebus; in Matutino ſcilicet, Cathiſmata bina, in Veſperis unum, usque ad vigeſimam menſis Septembris.

61 In quanto porro veneratione Pſalmi Davidici in Eccleſia fuerint, & eorum continuus uſus, ſatis nobis expoſuit auctor Topographiæ Chriſtianæ lib. 7. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμμελῶς καὶ μετὰ ῥυθμοῦ αὐτὰ ἐξεῖπεν, ἵνα εὐκάτοχα, καὶ εὐμνημόνευτα τοῖς πᾶσιν ὡς τερπνὰ γένωνται. καὶ τοῦτο εὔδηλον ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ κόσμου ᾀδόμενα τὰ τοῦ Δαυὶδ εὑρήσομεν, καὶ σχεδὸν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διὰ στόματος φερόμενα, καὶ καθ' ἑκάστην ᾀδόμενα πλείω τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ γραφῶν. *Propterea & modulata & rythmis concinnata illa voluit edere, ut eſſent ad captum prompta, & memoria facile ab omnibus ob eorum ſuavitatem comprehenderentur. Id quoque non eſt obſcurum, cum per totum terrarum orbem in omnibus Eccleſiis Davidis Pſalmi decantentur, atque etiam in omnium fere ore parvorum juxta ac magnorum circumferantur ac celebrentur, quotidie, menteque aſſidue, & memoria revolvantur, & pluſquam omnium aliorum Prophetarum ſcripta, & alia monumenta divina recolantur.* Philemon propterea Abbas cum interrogaretur, quamnam ob cauſam Pſalmos univerſæ ſcripturæ præponeret, eorumque lectione admodum delectaretur: Διατί πάτερ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν γραφὴν τῷ Ψαλτη-

ψαλτηρίῳ καταγλυκαίνῃ, καὶ διατί ψάλλων ἠρέμα ὡς πρός τινα διαλεγόμενος ὑποκρίνῃ τοὺς λόγους; *Quare, ô Pater, ſuper reliquam univerſam ſcripturam Pſalterio delectaris, & quare quiete concinens ita verba imitaris ac ſi cum aliquo ſermonem conferres?* Reſpondit: Ὁ δὲ
πρὸς αὐτὸν ἔφη, λέγω σοι τέκνον, οὕτω προετύπωσεν ὁ Θεὸς τὴν δύνα-
μιν τῶν ψαλμῶν ἐν τῇ ταπεινῇ μου ψυχῇ, ὡς καθάπερ τῷ προφήτῃ 62
Δαβὶδ, καὶ χωρισθῆναι τῆς γλυκύτητος τῶν ἐν αὐτοῖς θεωρημάτων οὐ δύναμαι· πάσης γὰρ τῆς θείας γραφῆς εἰσὶ περιεκτικοί. *Et ſenex reſpondit: ſcias, fili, DEum in animo meo demiſſo vim Pſalmorum impreſſiſſe, quemadmodum & Davidi, nec poſſum ab arcanorum dulcitudine, quæ in ipſis latent, me avellere, univerſam enim divinam ſcripturam in ſe continent.*

Cathiſma vigeſimum z) in eodem libro tum ex veteri tum ex novo Fœdere Cantica abſolvunt, eas vocant ᾠδὰς, & ſunt binæ Moyſis, altera, ex Exodi cap. 15. *altera*, ex Deuteronomii cap. 32. *tertia*, Annæ matris Samuelis ex Regum cap. 2. lib. 1. *quarta*, Abacuc Prophetæ cap. 3. *quinta*, Eſaiæ Prophetæ cap. 25. a) *ſexta*; Jonæ Prophetæ capite 2. *ſeptima* & *octava*, trium puerorum ex cap. 3. Danielis: *nona*, beatæ Mariæ Virginis ex cap. 1. Lucæ. *decima*, Zachariæ ſacerdotis ex eodem capite. *undecima*, b) Ezechiæ regis Judæ ex cap. 38. Eſaiæ. *duodecima*, Manasſis regis Judæ. *decima tertia* Simeonis ſenis ex cap. 2. Lucæ. Habeo penes me eorundem Canticorum paraphraſim Græcam carmine Jambico à Joanne Geometra non infeliciter concinnatam. Libro ſolent præfigi carmina:

z) Poſt καθίσματα viginti ſubſicitur in Pſalterio Græco Pſalmus 151. ἰδιόγραφος h. e. privatus nec ejusdem cum prioribus auctoritatis, ac deinde ſuccedunt cætera Cantica Allatio memorata, quæ exſtant & in νέῳ ἀνθολογίῳ Antonii Arcudii. Conſer ſer Nic Raymi diſſ. præliminarem ad Acta Sanctor. T. 2. Junii p. 18. ſeq.

a) Eſaiæ XXVI. 9. ſeq.

b) Tres hæ poſtremæ Allatio memoratæ preces ſive ᾠδαὶ in Pſalterii editionibus plerisque & in novo Anthologio omittuntur. Refert tamen illas etiam Clariſſ. Caveus, ex editione Pſalterii Veneta apud Antonium Pinellum 1627. 8. Idem obſervat editioni Venetæ A. 1643. præmitti modum Pſalterii in Eccleſia Græca recitandi per totum annum, ſubſicique duplex Lexicon, grammaticum alterum & etymologicum, alterum Hiſtoricum de perſonis & nominibus propriis quorum in ſacris hymnis mentio.

Σίγησον Ορφεῦ, ῥίψον Ερμῆ τὴν λύραν
Τρίπȣς ὁ Δελφοῖς δῦνον εἰς λήθην ἔτι,
Δαυὶδ γὰρ ἡμῖν πνεύματος κρέων λύραν
Τρανεῖ τὰ κρυπτὰ τῶν θείων μυστηρίων
Πληθὺν παλαιῶν ἱστορεῖ τερασίων
63 Κινεῖ πρὸς ὕμνον τοῦ κτίσαντος τὴν κτίσιν
Σώζων ἅπαντας μυσταγωγεῖ, καὶ γράφει,
Αμαρτάνοντας εἰς ἐπιστροφὴν φέρει
Πολλοῖς σὺν ἄλλοις, καὶ κρίσεως δηλῶν κρίσιν
Σμήχειν διδάσκει ψυχικὰς ἁμαρτάδας. Ea ſic vertit Conradus Rittershuſius notis in Moſchum:

Orpheu ſile, lyram abijce Mercuri tuam
Oblivione Delphice Tripus mergitor.
Nobis Davides, ſpiritus lyram increpans
Myſteria in lucem abdita eruit DEI.
Antiqua narrat affatim miracula,
Movet, ut celebrent conditorem; condita.
Scribit, docetque quod ſaluti eſt omnibus.
Peccantium converſionem promovet,
Diem & ſupremi judicii extremum notat,
Mentisque labem abſtergere impuram docet.

In manuſcriptis etiam illa præponuntur:

Τοῦ πνεύματος τὰ θεῖα τόξα, καὶ βέλη
Τείνας ὁ Δαυὶδ ψαλμοκινήτῳ λύρᾳ
Απασαν ὄντως προσβολὴν μὲν δαιμόνων
Κάλλει τιτρώσκει, καὶ διώκει, καὶ τρέπει
Πιστῶν δὲ πᾶσαν πρὸς θεὸν πτεροῖ φρένα
Καὶ τῶν χαμερπῶν ἐξανιστᾶ φροντίδων
Πρὸς τὴν ἐν ἔργοις ψυχικὴν σωτηρίαν.

Nec non & illa:

Τέττιγξ προφητῶν, ἡ λύρα τοῦ πνεύματος
Ο γῆν ἅπασαν ἐμφορῶν μελῳδίαις
Ω πρᾳότης γνώρισμα τῆς ἐξουσίας.

Ex verſione Joannis Argoli.

Arcus ſacrati ſpiritus tela ardua
64 *Torquens ſonante David odas pectine*

Omnes

Omnes phalanges impetuſque dæmonum
Feritque, ſequitur, vertit in fugam minans.
Mentes fidelium excitat ſomno gravi
Ad cælum, humoque corde pronos erigit,
Animæ ad ſalutem vitæ ut operentur bonum.

Aliud.

Votum cicada numinis, lyra ſpiritus
Terraſque replens cælicum cunctas melos
Clarum o placiditas indicium potentiæ.

VII. Iſto ordine ſeptimus *Octoechus*, c) quem diceres *Octotonum*, ſive *octo tonos continentem librum.* Typicum: *δεῖ γινώσκειν ὅτι πάσας τὰς κυριακὰς, ἐν αἷς ψάλλεται ἡ ὀκτώηχος.* *Sciendum eſt omnibus Dominicis quibus canitur Octoechus.* Cum enim Græcorum muſica proprios tonos, ipſi vocant *ἤχοις*, *ſonos*, quatuor habeat, primum, ſecundum, tertium, & quartum; quatuor item obliquos, *πλάγιον τοῦ πρώτου*, *obliquum primi*, obliquum ſecundi, obliquum tertii, gravis aliis eſt, & obliquum quarti. Canones omnes ſive Troparia, & quæcunque aliæ cantiones, in hoc libro contentæ ita diſpoſitæ ſunt, ut quæ primo tomo concinuntur omnia ſimul primum ſibi locum occupent, quæ ſecundo ſecundum, quæ tertio tertium, & ſic de ſingulis, donec ab obliquum quarti perveniatur, qui inter tonos ultimus ultimum quoque ſibi locum vendicat, & cantiones eo modulatæ ac commenſuratæ, ultimo quoque loco reponuntur. Continet tantum Troparia & Canones qui a primis Veſperis Dominicæ ad finem usque Miſſæ ca- 65
nuntur. Et octo Dominicis pro tonorum numero finitur. Singuli toni tres habent Canones. Primum *ἀναστάσιμον*, qui in Crucis & Reſurrectionis Dominicæ: Secundum *σταυροαναστάσιμον*, qui in Reſurrectionis: Tertium in Mariæ Virginis laudibus celebrandis verſantur, & hæc in Octoechis antiquis habebantur. In recentioribus modo additur pro ſingulis Tonis Canon, qui in *μεσονυκτίου*

c) Eſt mihi ad manus editio Octoëchi Veneta A. 1543. 8. Præſtantiſſimo Caveo memorantur Venetæ A. 1523. 1584. 1602. 1610. 1624. 8. MStum cum antiquis notis Muſicis & aliud cum amplo Jo. Zonaræ commentario ſervat Bibliotheca Cæſarea. Occurrit & MS. in Bibliotheca Regis Chriſtianiſſimi. Vide & Cangium in ἦχος & Goarum ad Eucholog p. 206. & 433.

τίȣ vel *μεσονυκτικȣ̃*, mediæ ſcilicet noctis officio cani ſvevit, & quod de Trinitate pertractat, *Triadicus* dicitur, & Canones hi dierum Dominicorum numerum non excedunt, cum octo etiam illi ſint.

Hinc liquet, quam facile labantur ij, qui cum in libro *Anthos* dicto legerint, *τὸ μεσονυκτικὸν ψάλλεται, διατὶ εἶπεν ὁ Χριστός· Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ὅτι δὲν ἰξεύρετε ποίᾳ ὥρᾳ ἔρχεται ὁ Κύριος· καὶ πάλιν· ὅτι περὶ τὸ μεσονύκτιον κραυγὴ γέγονεν. ἰδȣ̀ ὁ νυμφίος ἔρχεται. Officium mediæ noctis canitur, quod dixerit Chriſtus: Vigilate & orate, quoniam neſcitis, qua hora veniet Dominus. Et iterum: Circa mediam noctem clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit.* Et cum occurrat apud Philotheum in Diaconico, autumant eſſe hymnum, quem media nocte canebant, hymnus etenim officii pars eſt: Meſonycticum, officium completum, quod ex Pſalmis, Hymnis, aliiſque precibus perficitur.

66 Errant præterea, & maximum in modum errant, qui ex Rituali Græcorum hauriunt *ἦχον* eſſe Cantici nomen in Liturgia, & duo illorum fuiſſe genera, *ἦχον βαρὺν*, & *ἦχον πλαγίȣ*, & in exodio utriuſque Triadicum unum, atque Theotocium. Nihil minus *ἦχος*, ut diximus, eſt tonus, ad quem canebantur Cantica, nec in Liturgia ſolummodo, ſed in omnibus aliis Officiis, nihil enim in illis concinitur, quod non ſub aliquo Echo ſeu tono decantetur, & plura quam duo genera ſupra memoravimus, & *βαρὺς* ipſe non eſt niſi *πλάγιος*, *obliquus*, ſed *πλάγιος* Tertii. Non aliud innuit Gennadius de igne Purgatorio cap. 3. quin, ſicut eſt in Auctore, integer locus concipiatur. *ὁμοίως καὶ εἰς τὸ παρακλητικὸν τῷ σαββάτῳ εἰς τὸν ὄρθρον τȣ̃ δευτέρȣ ἤχȣ εἰς τὴν ἑβδόμην ᾠδὴν τȣ̃ νεκρωσίμȣ κανόνος τὸ τρίτον τοπάριον λέγει. Similiter & in Paracletico, Sabbato in Matutino ſecundi toni in ſeptima Ode Canonis, qui pro mortuis ſcriptus eſt, tertium Troparium dicit*, noſtram ſententiam firmat. Nam ſi eſt Troparion ſecundi toni, quomodo tonus Canticum erit? ſi Sabbato in Matutinis dicitur, quomodo in Liturgia? ſi eſt ſecundi Echi, ergo Echorum non tantum duo genera ſunt, & ut res magis pateat, confer Gennadii iſta cum illis Cedreni in Theophilo. *Ἐφιλοτιμεῖτο γὰρ καὶ μελῳδὸς εἶναι. διὸ καὶ ὕμνȣς ποιῶν τινας, καὶ στιχηρὰ μελίζων, ᾄδεσθαι προετρέπετο. μεθ᾽ ὧν καὶ τὸ τȣ̃ τετάρτȣ ἤχȣ, εὐλογεῖτε, ἐκ τȣ̃*

κατὰ

κατὰ τὴν ὀγδόην ᾠδὴν, ἄκουε κόρη, μεθαρμοσάμενος, ἕτερον παρὰ χῶν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς ὑπήκοον ᾄδεσθαι διωρίσατο. Vertit Xylander: *Impedit quoque cantilenis operam, hymnos quoſdam & carmina componens, ac cauere ea eos jubens: de quibus eſt,* Benedicite *quarti toni, quod ex* Audi filia, *octave Ode tranſlatum a ſe atque concinnatum in Eccleſia DEi clara voce cani mandavit.* Cum debuiſſet ſic: *Ambibat quoque melodus eſſe, quapropter hymnos quoſdam componens, & Troparia concinnans, alios adhortabatur ut canerent, inter ea locum habet Troparion quarti toni, quod incipit, εὐλογεῖτε,* Benedicite: *ad illius quod in octava Ode eſt, & incipit ἄκουε κόρη,* Audi filia, *formam concinnatum, in DEi Eccleſia, ut palam populo caneretur praecepit.* Hic etiam habetur Troparion quarti Echi: ergo Echus diverſus a Cantico. Troparion eſt quarti Echi: ergo præter gravem & obliquum, eſt & aliud genus Echorum; & illud eſt quartum: quare tria alia præceſſiſſe neceſſe fuerit. Scio in Liturgia Cantica quoque varia concini: ſed quid hoc ad Echum, quo Cantica ipſa & canentium voces menſurantur? 67

Triadicorum Canonum, qui pro tonorum numero ſunt octo, auctor eſt Metrophanes Epiſcopus Smyrnæus: reliqua, præter nonnulla, quæ Anatolii Patriarchæ Conſtantinopolitani, & Theodori Studitæ ſunt, omnia a Joannis Damaſceni calamo proficiſcuntur. In poſtremis editionibus in fine adduntur Troparia *ἑωθινά*, *Matutina*, undecim Leonis Imperatoris, & tot alia *Exapoſtilaria* Conſtantini Porphyrogennetæ illius filii. Ex octo tonis quos Octoëchus continet, duo tantum editi ſunt Latine a Billio inter opera Damaſceni. De Octoëcho, quemadmodum & de aliis Damaſceni libris, in opere noſtro de libris Apocryphis, in Joanne Damaſceno diximus. 68

VIII. Octavus ſit *παρακλητική*, d) quam *παρακλητικὸν βιβλίον* Gennadius, & aliquando tantummodo *παρακλητικὸν* vocat.

(Ggg)

d) *Prodiit Paracletice Venet.* 1610. *deinde opera Nicephori Paſchalei ibid. apud Antonium Pinellum* 1625. *& curante Theophylacto Hieromonacho, ibid.* 1640. *hoc titulo:* *παρακλητικὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ, περιέχουσα τὴν πρέπουσαν αὐτῇ ἀκολουθίαν* *Nihil fere aliud eſt quam Damaſceni Octoechus, a Græcis ſubſequentibus temporibus admodum auctus, unde & ὀκτώηχος νέα vocatur, & Joſephum (Melodum) auctorem habuiſſe dicitur.* Hæc præſtantiſſimus Caveus. Quæ in hoc libro reprehendit Allatius, vide infra diſſ. 2. p. 283. ſeq. Ab hoc differunt qui paſſim memorantur *κανόνες παρακλητικοὶ* hymni imploratorii v. g. ad B. Virginem, de quibus Cangius.

Digitized by Google

cat. Differt ab aliis Græcorum libris Eccleſiaſticis, quod in aliis certa ſunt certis diebus decreta Officia, Canones, ſeu Troparia, quæ recitari ſolent, quibus finitis reponuntur, donec eadem tempora remeent, cum rurſum ad recitandum ſuſcipiuntur: ut Triodion, quod Quadrageſimæ præcipue Officia: Pentecoſtarium, quod a die Reſurrectionis ad Pentecoſtem: Menæa, quæ ſingulis menſibus. Paracleticus tantum ſemper præ manu eſt, & omnibus diebus aliquid in eo invenitur quod ſive in Miſſa, ſive in Veſperis, ſive in Matutino, ſive in aliis Officiis recitatur. Quando enim in aliis Officiis propria deſiderantur, quæ ad complementum Officii pertineant, ad hunc lector remittitur. Dicitur, ut puto, παρακλητικὸς, *Paracleticus*, quaſi *Conſolatorius.* Videntur enim omnia quæ in eo ſunt, eo maxime ſpectare, ut peccatorem conſolentur, hortentur, & quaſi vi quadam compellant, ut de commiſſis pœnitentiam agat, & DEum quem peccando offenderat, pœnitentia ac precibus ſibi propitium reddat.

69 Hinc modo Angelorum opem, modo Apoſtolorum, modo Martyrum, modo Confeſſorum, aliorumque Sanctorum, prout diei cujus Officium recitatur, ratio expoſcit. Unde etiam Paracleticus dici potuit, quaſi *Invocatorius*, vel *Imploratorius*. Dividitur in octo partes, quos Græci ἤχυς appellant. Uno nempe Echo Officia unius hebdomadis implentur, altero ſubſequentis, & ſic de ſingulis, quibus finitis, denuo ab initio exordiuntur: & ſic perpetuo iſto circulo materiam DEum laudandi perpetuam ſibi & nunquam deficientem ſuppeditant. Differt ab Octoecho, quod ille tantummodo, ut diximus, a primis Veſperis ad Miſſam Canones & Troparia continet, Paracletice & illa, & multo plura, cum & ſubſequentes Veſperas, & aliorum dierum inter hebdomadem Officia integra exhibet. Ingens, ſed apprime neceſſarium, & defectus aliorum ſupplens volumen. Quænam vero in eo continentur, brevibus exponit Joannes Nathanael epiſtola ad Metrophanem Patriarcham Conſtantinopolitanum libro præfixa, ne ipſe ea referendo longior ſim.

IX. Nonus eſt Τριῴδιον, *Triodium*, e) e Cantionum; ſive

e) Videndus de Triodio præter Cangium, Sviceram & Caveum Baronius ad A. C. 842. n. 27.

ſive Canonum ita dictorum, quibus abundat, ratione, & modo, ita appellatus. Cæteri namque Græcorum Canones, qui in Officiis divinis in uſu ſunt, novem Odis ſeu Strophis conſtant. At qui in iſto volumine continentur, tribus tantum conflantur: continetque Officium in Eccleſiis eorum recitari ſolitum a Septuageſima, quam illi vocant Dominicam Publicani & Phariſæi, ad 70
Sabbatum ſanctum. Nicephorus Calliſtus in Synaxario: *Καλὰ δὲ τὴν παροῦσαν ἡμέραν σὺν Θεῷ καὶ τοῦ τριῳδίου ἀρχόμεθα, ὃ πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων μυσταγωγῶν ἡμῶν πατέρων ἄριστα καὶ ὡς ἐχρῆν ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινούμενοι πνεύματος ἐμελούργησαν. πρῶτον δὲ πάντων τοῦτ' ἐπενόησε, τὰς τρεῖς φημι τῶν ᾠδῶν, εἰς τύπον, οἶμαι, τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος ὁ μέγας ποιητὴς Κοσμᾶς, ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἁγίᾳ τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑβδομάδι, κατὰ τὴν ὀνομασίαν σχεδὸν ἑκάστης ἡμέρας διὰ τῶν ἀκροστιχίδων ἐπινοήσας τὰ μέλη. ἐξ οὗπερ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πατέρων, καὶ μάλ-*

n. 27. Prodiit Venetiis A. 1620. fol. & Theophylacti Hieromonachi cura recognitum ibid. apud Pinellum A. 1644. hoc titulo: *Τριῴδιον ψυχωφελέστατον περιέχον τὴν πρέπουσαν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ ἅπασαν ἀκολουθίαν.* Synopſin Triodii & Pentecoſtarii a Nicephoro Calliſto ſcriptam verſibus Jambicis, ſubjectamq; carminibus Cyri Theodori Prodromi, excuſis Baſil. apud Jo Bebelium A 1536 quia brevis eſt, hoc loco adſcripſi: *Τριῳδίου σύνοψις ἀκριβεστάτη. Ἐγὼ δὲ τριῴδιον ταῦτά σοι φέρω, παραβολὴν πρώτιστα τοῦ φαρισαίου, μεθ' ἣν ἀσώτου καὶ ψυχῶν μνείαν ὅλων, τὴν δευτέραν τε τοῦ λόγου παρουσίαν, τοῦ τυροφάγου τὰς διφυεῖς ἐννάτας, μνείαν ἁπάντων τῆς ἐρήμου πατέρων. Ἔκπτωσιν Ἀδὰμ τῆς τροφῆς τοῦ χωρίου, τὸ θαῦμα τοῦ τήρωνος. Ὀρθοδοξίαν, σταυροῦ τε προσκύνησιν, κανόνα μέγαν τὸν ἀκάθιστον, καὶ ταφὴν τοῦ Λαζάρου, ἔγερσιν αὐτοῦ καὶ νικῆς τὰ βαΐα. πάγκαλον αὖθις καὶ συκῆς ξηρᾶς τύπον, παραβολῆς ὕψωμα παρθένων δέκα, δάκρυα πόρνης, καὶ πολύτιμον μύρον, τὸ μυστικὸν δεῖπνον τε, νιπτῆρος βάθος, Χριστοῦ προσευχὴν καὶ προδοσίαν πάλιν, τὰ φρικτὰ πάθη τὴν σφαγὴν καὶ τὸ ξύλον, τὴν ἀποκαθήλωσιν, ἐν τάφῳ θέσιν, θρῆνον τ' ἐπιτάφιον, γυναικῶν μύρα. Χαρᾶς τὸ πάσχα, τὴν ἀνάστασιν λέγω, τὴν ψηλάφησιν τοῦ Θωμᾶ, μυροφόρους, τὸν παράλυτον, πεντηκοστῆς τὴν μέσην, τὴν σαμαρεῖτιν, τυφλὸν ὠμματωμένον, Χριστοῦ τε λῆψιν πρὸς πόλους ἀνωτάτω, καὶ πατέρων ἄθροισμα τῶν ἐν Νικαίᾳ, τὴν πεντηκοστὴν καὶ τοῦ πνεύματος χύσιν, πληθύν τε πάντων ἁγίων τῶν ἐν βίῳ.* Hunc Nicephorum Calliſtum & Philotheum Patriarcham CPol. nonnulla ex odio in Romanam Eccleſiam inſeruiſſe quæ in antiquioribus Triodiorum exemplaribus non reperiantur, conqueritur Allatius de Synodo Photiana p. 528. & prolixius infra diſſ. 2. p. 113. ſeq.

λον τῶν ἄλλων Θεόδωρός τε καὶ Ἰωσὴφ οἱ Στουδῖται κατὰ ζῆλον ἐκείνου, κἀν ταῖς λοιπαῖς ἑβδομάσι τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς συνταξάμενοι τῇ αὐτῶν μονῇ τῶν Στουδίου πρῶτον παραδεδώκασιν ἐπὶ μᾶλλον τὰς ᾠδὰς κατατάξαντες καὶ ῥυθμίσαντες. Et infra: *Καταχρηστικῶς δὲ τριῴδιον ὀνομάζεται. οὐ γὰρ ἀεὶ τριῴδια ἔχει. καὶ γὰρ ὁλοτελεῖς κάνονας προβάλλεται. ἀλλ᾽ οἶμαι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν, ἢ διὰ τὰ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, ὡς εἴρηται, πρώτως γινόμενα. σκοπὸς μέντοι τοῖς ἁγίοις ἡμῶν πατράσι διὰ τῆς βίβλου τοῦ τριῳδίου παντὸς ἐν συντόμῳ τὸ πᾶν τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας ἐξ ἀρχῆς ἀναμνῆσαι, καὶ εἰς ὑπόμνησιν πᾶσιν ἐνθεῖναι.* &c. *Hoc vero die, ita DEO annuente, Triodion incipimus, quod multi ſanctorum & Deiferorum vatum noſtrorum Patrum optime, & uti addecebat, à Spiritu ſancto moti modulati ſunt. Primus omnium illud, tres inquam Odas, in figuram, ut exiſtimo, ſanctæ &*
71 *vivifica Trinitatis excogitavit magnus Poëta Coſmas, in magna ſanctaque Paſſionis Domini & DEI & Servatoris noſtri JEſu Chriſti hebdomade, appellatione fere cujuslibet diei per acroſtichides cantus concinnans: ex quo & reliqui Patres, & inter eos præcipue Theodorus & Joſephus Studitæ eum amulati in aliis hebdomadibus ſanctæ magnæ Quadrageſimæ componentes proprio Studiorum monaſterio tradiderunt, Odas iſtas magis ac magis protrahentes & accommodantes.* Et paucis interjectis: *Triodion porro improprie dicitur, non enim ſemper Triodia habet, cum integros etiam Canones proponat. Puto tamen nomen ex abundanti asſumpſiſſe, vel propter magnæ hebdomadis Canones ſic dictos. Scopus ſanctis noſtris Patribus fuit per univerſum Triodii volumen, quaſi in compendio, divinum erga nos beneficium ab ipſo principio recenſere, & in memoriam omnium inducere.*

Et ſane Triodion magis late patet, quam quod acceperint nonnulli, qui ex Gennadii verbis ambiguis cap. 4. *Ἄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθ᾽ ἡμέραν, καὶ μηναῖα, καὶ τριῴδια καὶ λόγοι.* Et Menologio: *Δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὸ προεόρτιον τριῴδιον εἰς τὸ ἀπόδειπνον ψάλλεται.* Canticum diviſum in tres partes, quas Odas appellabant, Triodion eſſe exiſtimant, attamen ex verbis Ritualis Græcorum: *Ψάλλομεν τῆς ὀκτωήχου ἀναστάσιμα τρία, καὶ ἀνατολικὰ τρία, καὶ τοῦ τριῳδίου ἰδιόμελα δύο.* Et Evchologio: *Εἶτα τὸ μαρτυρικὸν, τὰ τρία προσόμοια τοῦ τριῳδίου, καὶ τὰ τρία τοῦ μηναίου*: non de Cantico, ſed de libro, in quo ejuscemodi Cantica ſunt, intelligendum eſſe manifeſto concluditur: cum genus id Troparii, quod

quod Idiomelon & Proſomion vocant, Cantici ejuſcemodi Tro- 72
parion eſſe non poſſit, cum illa omnia ad alterius cantum hirmumque accommodentur: & Idiomelon, præſertim vagum, & per ſe proprium cantus modum habens, qui Triodion haud dici poteſt: quia tamen in libro Triodio dicto legitur, Triodii Troparium fuerit.

Et animadvertendum eſt hic obiter, quemadmodum hymnus, ſive cantus, ſive malis Canon, qui tribus Odis perficitur, Triodion dici ſvevit, ita & eum qui duabus conſtat, *διώδιον*, *Diodion* dici, *ἕτερον διώδιον. ὁ ἦχος αὐτὸς, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς τρίτητε*, & eum qui quatuor, *τετραώδιον*, *Tetraodion*, perperamque correctum quod hodie bene editur in Cedreno de Marco Monacho: Ὁ *σοφώτατος μοναχὸς Μάρκος, οἰκονόμος ὢν τῆς τοιαύτης μονῆς, ὁ τὸ τετραώδιον τοῦ μεγάλου σαββάτου ἀναπληρώσας τοῦ κυροῦ Κοσμᾶ, πολλὰ κατεδεήθη τοῦ βασιλέως.* Xylander vertit: *Et quidem ſapientisſimus monachus Marcus ejus Monaſterii diſpenſator, qui Tetraodion magni Sabbati complevit, quod habet Cyri Coſmæ multis Imperatorum deprecatus eſt.* Cum vertere debuiſſet: *Sapientisſimus Monachus Marcus, illius Monaſterii Oeconomus, qui in magnum Sabbatum Tetraodion domini Coſmæ complevit, multis Imperatorem deprecatus eſt.* Marcus etenim ille Coſmæ Melodi, non Patriarchæ, & qui una cum Damaſceno vixerat, Tetraodion in magnum Sabbatum in abſoluti Canonis formam, Odas addendo, quæ illi deerant, redegit. Quid hic de Thomis ac Coſmis argutamur? Quis 73
Coſmam, Majumenſem Epiſcopum, præcipuum inter melodos, & hymnographos Græcos, dummodo Græcorum libros inſpexerit, ignorat? Et futile eſt dicere Joannem Curopalatem ſua ex Cedreno, qui è Curopalata omnia hauſit, exſcripſiſſe. Ut ſe res habuit, habeo ex Gregorio, ſeu Georgio Metropolita Corinthi in expoſitione illius Canonis. *Ποίημα Μάρκου μοναχοῦ ἄχρι τῆς πέμπτης ᾠδῆς, καὶ αὐτῆς φέρων ἀκροστιχίδα, καὶ σήμερον δι- τῆς δὲ ἕκτης ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ τῶν ἑξῆς ᾠδῶν, αἵτινές εἰσι Κοσμᾶ μοναχοῦ τετραώδιον συνέζευκται τῷ τοῦ τριωδίου τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης παρασκευῆς, ἥ τις ἐστὶ διὰ στίχου ἰαμβικοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα, ᾗ παρενεῖρε τὰ ἑαυτοῦ ᾄσματα ὁ θεῖος οὗτος Μάρκος, καὶ σήμερον εἱρμοὺς, ἤγουν αἱ προηγιασμέναι τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης ἑβδομάδος. ἡμε-*

ἡμέραι τοῖς θείοις ᾄσμασιν ἐνετιμήθησαν τοῦ ἀξιοτίμου καὶ σοφωτάτου Κοσμᾶ τοῦ μελῳδοῦ, καὶ σήμερον δὲ τὰς ἐλλειφθείσας ἐκείνῳ τέσσαρας ᾠδὰς, ἐγώ φησιν, ἀνεπλήρωσα. *Opus Marci Monachi usque ad quintam Odam ipſam, habens acroſtichidem* καὶ σήμερον δὲ, *ſexta vero acroſtichis, & ſubſequentium, quæ ſunt Coſmæ Monachi Tetraodion, conjungitur cum ea, quæ eſt Triodii ſanctæ & magnæ Paraſceva, ea carmine Jambico ſic concipitur:* προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. *Ubi inſeruit ſua Cantica divinus hic Marcus, &* σήμερον *hodie dicens, Præſanctificata ſcilicet ſanctæ & magnæ Hebdomadis dies divinis cantibus cohoneſtata ſunt, ſanctis hymnis & canticis veneratione digni, & ſapientiſſimi Coſmæ Melodi; &*
74 *hodie vero relictas ab eo quatuor Odas ego, ait, complevi.* Nicephoro Calliſto in Synaxariis: Ὥσπερ δὴ καὶ ὁ θεῖος Κοσμᾶς ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ τέθεικε τετραῴδιον ἐκεῖσε πεποιηκὼς, κἂν ὕστερον ὁ σοφώτατος βασιλεὺς Λέων κελεύσας εἰς τέλειον κανόνα διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἰδροῦντος τοῦ μοναχοῦ Μάρκου εἰργάσατο. *Quemadmodum & divinus Coſmas in magnum Sabbatum* τετραῴδιον *compoſuit, licet poſtmodum ſapientiſſimi Imperatoris Leonis mandato Marcus Monachus Epiſcopus Hidruntinus in perfectum Canonem terminaverit.* Nec alia fuerint quæ ex Triodio & Typico afferri poſſent. Et omnium accuratiſſime Theodorus Prodromus in Herilium feſtivitatum Canones, expoſitione in Canone Sabbati ſancti: Ὁ παρὼν κανὼν ποίημα μέν ἐστιν ἄχρι καὶ πέμπτης αὐτῆς Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδροῦντος, ἐκ δὲ ταύτης ἄχρις ἐννάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. ἀλλὰ πολὺ πρότερον ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ, καὶ παρθένος Κασία τοὔνομα τοῦτε μέλους ἀρχηγὸς ἐχρημάτισε, καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνατο. οἱ δὲ ὕστερον τὸ μέλος μὲν ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δὲ ὅμως κρίναντες γυναικείοις συμμῖξαι λόγοις τὰ τοῦ ἥρωος ἐκείνου Κοσμᾶ μυστουργήματα, τὸ μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ, καὶ τοὺς εἱρμοὺς ἐγχειρήσαντες τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτῳ μόνῳ ἐπέτρεψαν. καὶ ἔοικεν ἀληθεύειν οὗτος ὁ λόγος, οὔτε γὰρ τοῖς τῶν εἱρμῶν στοιχείοις εἰς τὴν ἀκροστιχίδα χρᾶται ὁ Μάρκος, καίτοι συναιρομένοις αὐτῷ τὰ πολλὰ, αὐτίκα γὰρ τοῦ, Κύματι θαλάσσης, τὸ κάππα, καὶ τοῦ, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, τὸ σῖγμα συντελοῦσιν αὐτῷ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα, ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ ποιήματα ὄντα, ἀντ' ἐκείνων
75 ποιεῖται τροπάρια, ἀπὸ μὲν τοῦ κάππα ἀρχόμενον τὸ, κύριε θεῖμου, ἀπὸ δὲ τοῦ σῖγμα, τὸ, σύμβολα τῆς ταφῆς σου. ἔκ τε οὖν τούτου δῆλον ἐστὶ τὸ μὴ τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ μέλος καὶ τοὺς εἱρμοὺς, καὶ ἐξ ἐκείνου δὲ

οὐχ

οὐχ ἧττον τοῦ λέγειν ἐν τῷ εἱρμῷ τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἀλλ᾽ ἡμεῖς ὡς νεάνιδες τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. νεᾶνις γὰρ οὖσα δηλονότι καὶ ἡ μελοποιός, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικός ἐστι τὸ μελούργημα. ἐπεὶ δύο χορεῖαι ἦσαν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὴν πρώτην ᾠδὴν ᾄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν παρωσαμένη, ὡς οὐκ ἀνὴρ, ὡς αἱ νεάνιδες, εἶπε, τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. ἀλλὰ ἤδη καὶ τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνος ἐπισκεψώμεθα, διπλῆν τινα καὶ ταύτην οὖσαν, καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἢ δικόρυφον ὡς ὁ παρνασσὸς, ἢ διθύραμβον ὡς οἱ Διονύσου ὕμνοι, ἢ ὡς τὰ ἔν τε χέρσῳ καὶ θαλάσσῃ ζῶντα τῶν ζώων ἀμφίβια. ἕως ἂν μὲν γὰρ τετραώδιον ἔμενε τὰ ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ μέλη, μέρος ἰάμβου ἦν ἡ ἀκροστιχὶς ἐκείνου λέγω ἰάμβου τοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. οὗ ἰάμβου τὸ ἥμισυ μετὰ προείληφεν ἡ μεγάλη παρασκευὴ τὸ, προσάββατόν τε, τὸ δὲ λοιπὸν ἥμισυ τὸ, σάββατον μέλπω μέγα, ἐνταῦθα παρελήφθη. ἐπεὶ δὲ ἐδέησεν ἐκταθῆναι τὸ μέλος καὶ τὸ τετραώδιον γενέσθαι κανόνα ὁλόκληρον, ἀναλόγως συνολοκληροῦται καὶ ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ ἀντὶ μέρους ἰάμβου ὅλος ἴαμβος γίνεται. ὥδε πῃ ἔχει καὶ σήμερον δὲ σάββατον μέλπω μέγα. *Præſens Canon opus quidem eſt ad quintam ipſam Odem Marci Epiſcopi Hidruntini, ab eaque uſque ad nonam magni Poëtæ Coſmæ, ſed multo ante, ut ex non ſcripta traditione diſcimus, mulier quædam nobilis caſta, & virgo cui erat nomen Caſſia, ejuſmodi modulationis prima fuit auctrix, & Canonem ipſum abſolvit, qui vero eam ſubſequuti ſunt melos admirati, dignum nihilominus judi-* 76
cantes muliebribus ſermonibus Heroïs illius Coſmæ cantiones conjungere, melos tradentes Marco, & hirmos conſignantes Tropariorum compoſitionem, illi ſoli commiſerunt. Et ſane traditio hæc non videtur a veritate aberrare, neque enim hirmorum literis capitalibus in acroſtichide Marcus utitur, licet illi multum conferrent: ſtatim enim illius, κύματι θαλάσσης unde majus K, nec non illius, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, te ſuper aquas. *Σ. quam maxime illi in acroſtichide conducunt, ſed his neglectis tanquam alienis nec propriis operibus loco eorum Troparia conſcribit a* K *quidem incipiens illud,* κύριε θεέ μου, Domine DEus meus, *ab* Σ *vero illud,* σύμβολα τῆς ταφῆς σου, ſymbola tuæ ſepulturæ. *Ex hoc utroque manifeſtum eſt melos hirmoſque Marci non eſſe, & eo etiam æque probe evincitur cum dicat in prima Oda hirmo:* Sed nos tanquam juvenculæ Domino cantemus. *Juvencula enim cum eſſet ipſa modulationis artifex, & hoc idem oſtendere volens Canticum illud mulieris eſſe, cum duæ eſſent Choreæ apud Exodum, primam Odem canentes, una quidem ex maſculis, altera ex feminis, ipſa maſculorum ſpernens, veluti*

latiquæ mulier erat, tamquam juvenculæ dixit DEO canamus. Veruntamen & ipſam Canonis acroſtichidem, duplicem illam quoque, & ut ita dicam, bicipitem veluti Parnaſſum, vel dithyrambum, ut ſunt hymni in Bacchum, velut ea quæ & in mari, & in terra vivunt animalia amphibia conſideramus Donec enim Tetraodion erat, quod in ſancto Sabbato concinitur melos, Jambi principium erat acroſtichidis, illius nempe, qui
77 *incipiebat, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα*, ante Sabbatum,
Sabbatum cano magnum. *Cujus Jambi mediam quidem partem præripuit magna Paraſceve, nempe προσάββατόν τε*, ante Sabbatum, *reliquum vero, nempe σάββατον μέλπω μέγα*, Sabbatum cano magnum, *hoc in loco relictum eſt. Attamen cum opus eſſet melos elongari, & Tetraodion integri Canonis partes ſuſtinere proportione quadam & acroſtichis integratur, & Jambi mutili loco, Jambus integer ſuccedit hunc in modum: καὶ σήμερον ἢ σάββατον μέλπω μέγα.* Et hodie vero Sabbatum cano magnum. Xylander notis in Cedrenum num. 235. nugatur ſuo more: *Tetraodion videtur hymnus quatuor partibus ſeu carminibus conſtans fuiſſe, ſed quid illud Cyri Coſmæ ſit, viderint alii.* Fruſtra itaque hic plura de Coſma congererem, res eſt ſatis aperta. Spondeo tamen me plura dicturum, in eo, quem præ manibus habeo tractatum, f) *de Melodis Græcorum.*

X. Triodion ſequitur *πεντηκοστάριον*, g) *Pentecoſtarium*, qui erit decimus. Gennadius c. 4. *ᾄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθημέραν, καὶ μηνιαῖα, καὶ τριῴδια, καὶ λόγοι, καὶ μεταφράσεις, καὶ πεντηκοστάρια, καὶ στιχηρὰ, καὶ τροπάρια.* Anthologium: *ζήτει εἰς τὸ πεντηκοστάριον κυριακῇ ἕκτη μετὰ τὸ πάσχα* Continet Officium ab ipſo die Paſchatis usque ad octavam Pentecoſtes, quæ Dominica ab iis, omnium Sanctorum nuncupatur. Celebratur namque in ea omnium Sanctorum memoria. Nomen libro inditum eſt a Pentecoſte. Et ſic Officium a Dominica Septuageſimæ ad
78 Octavam Pentecoſtes in Triodio, & Pentecoſtario continuatur, hoc-

f) Hunc librum etiam promittit infra pag. 81. & cum auctore intercidiſſe inprimis dolendum eſt.

g) Etiam in Pentecoſtario plura a recentioribus addita conqueritur Allatius infra diſſ. 2. p. 229. ſeq. ubi editionem Venetam A. 1579. 4. perſtringit. Vidit iterum lucem ibid 1568. 4. & 1618. fol. Theophylacti Hieromonachi cura, & 1642. *Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ Πάσχα πρωὶ, καὶ καταλήγοντος μέχρι καὶ τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων.*

hocque in ipſo titulo libri declaratur. ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα πρωῒ, καὶ καταλήγοντος μέχρι καὶ τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων *Principium DEi gratia Pentecoſtarii incipientis à ſancta & magna Dominica Paſchatis, & finientis in Dominica omnium Sanctorum.*

Legi etiam in Bibliotheca Barberina Joſephi melodi Triodia a Paſchate ad Pentecoſtem ipſam Cod 118. adhuc inedita, digna tamen quæ in commodum Eccleſiæ Catholicæ edantur. Ut hinc videas quantum in compingendis ſimilibus Canticis ingenia humana in omnes ſe formas vertendo luſerint. Quid præterea in his duobus poſtremis libris dignum animadverſione judicavimus, alibi ſcripſimus abunde, unde ea petenda ſunt, ne bis eadem repetere cogamur.

XI. Undecimus ſit duodecim voluminibus comprehenſus, & qui μηναῖον, vel μηνιαῖον dicitur. Typicum: ἰστέον ὅτι, εἰ ἑορτάζεται ὁ ἅγιος τοῦ μηναίου, καὶ δευτεροῦμεν τὰ ἐν τῷ μηναίῳ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου. Menſes ſinguli ſingula explent volumina, h) ſingulis diebus unius vel plurium Sanctorum Officium, quorum

(Hhh) ſolem-

h) *Menæorum vaſtum opus excuſum eſt Græce Venetiis apud Pinellos, aliosque in fol. non uno & eodem tempore ſed variis diverſisque annis.* *Menſis* September *a quo annum ſuum Græci ſolent inchoare, prodiit cura Nicephori Paſchalei Hieromonachi A.* 1628. *iterumque curante Theophylacto Tzanfuraro Hierodiacono A.* 1648. *hoc titulo:* Βιβλίον τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ ἅπασαν ἀκολουθίαν, *& ſic in reliquis.*

September October	*cura Nicephori*	A. 1628.	& *Theophylacti*	A. 1648.
November	———	1626	———	1649
December	———	1602	———	1628
Januarius *cura Matthæi Galatiani, Cyprii Hieromonachi*		1603	———	1629
Februarius *cura Nicephori*		1626	———	1643
Martius *cura Theophanis Zenacii Hieromonachi*		1625	———	1645
Aprilis	———	1625	———	1638
Majus *cura Nicephori*		1625	———	1642
Junius	———	1626	& *cura Theophanis Zenacii*	1645
Julius	———	1624	& *cura Theophylacti*	1642
Auguſtus	———	1625	———	1642

Huic Clariſſ. Cavei obſervationi adde quod antiquior etiam exſtat Menæorum editio, cœpta A. 1596. cujus primora volumina, (nam poſtremum A. 1607. demum inſecutum eſt) eum

Digitized by Google

ſolemnitas eo die celebratur, digeritur. Troparia ſcilicet in primis & ſecundis Veſperis, Miſſa, & Canones in Matutino, aliisque divinis Officiis recitandis, inter quos Synaxaria rerum nempe geſtarum ab illis Sanctis, quorum dies agitur, ſuccincta narratio: aliorum item Sanctorum, licet eorum Officium peculiare
79 non habeatur, eaque vel proſa vel carmine commemoratio, ſic a menſe Menæa appellantur. Ea plerique in rebus Eccleſiaſticis minus accurati cum Menologiis confundunt, quæ omnino diverſa eſſe, ex his quæ infra dicemus manifeſtum erit. In Menæa correcta & dono data Eccleſiæ Euchaitarum, extant carmina Joannis Euchaitarum Metropolitæ:

Ὕμνων ὑπελθὼν ἡμερησίων βίβλος;
Πᾶσαν τε τούτων τὴν γραφὴν ἐπιξέσας,
Καὶ χεῖρα καὶ νοῦν, ὡς ἐνῆν καταρτίσας,
Δῶρον φίλον δίδωμι, καὶ μάλα πρέπον
Τῷ προστατοῦντι τοῦ τόπου στεφηφόρῳ,
Ὃς ἔνδον οἰκεῖ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας,
Δι' οὗ τύχοιμι τῆς ἀκηράτου βίβλου,
Τῇ χειρὶ τοῦ πλάσαντος ἐγγεγραμμένος.

In eadem ejusdem.

Οὐ πολλὰ μὲν, κράτιστα πάντα δὲ ἐνθάδε,
Οὐκ ἂν γὰρ εὕροις ἀλλαχοῦ τὰ βελτίω.
Ἐβουλόμην δὲ ταῦτα μὲν τύπους μένειν,
Ἀντιγράφων εἶναι δὲ τὴν ὑπουργίαν.

Εἰς

rum Caniſio ante A. 1602. communicavit Velſerus, e quibus teſtatur ſe eluiſſe maculas in Menologio, quod ab Andrea Schotto acceptum vulgavit ex latina verſione Gvil. Sirleti Cardinalis. Porro Menæa ſed latius ni fallor accepto Menæorum vocabulo pro quocunque opere quod Græce Menſium ordine de ſanctis agit. *Mediolanenſia* MSS. in Bibl. Ambroſiana allegat Papebrochius in actis Sanctor. ut T. I. Junii p. 621. 726. &c. & alia *Taurinenſia* T. 7. Maji p. 237. De Sophronii Patriarchæ opera cum Joanne Damaſceno impenſa in reſtituendis Menæis adi eadem Acta Sanctor. ad diem XI. Martii, & quæ de Menæis præter Svicerum, Cangiumque Bollandus ad T. I. Act. Sanctor. Februarii p. XXI. qui nihil in illis hæretici nihil ſchiſmatici contineri profitetur prolegom. ad T. I. Januar. p. LV. Duo Menæorum menſes commode poſſunt compingi uno Volumine in fol. Ex Menæis decerptum *Anthologium* Græcorum quod cum præfatione Antonii Arcudii ad Clementem VIII, qui illud approbavit, excuſum eſt Romæ A. 1598. 4. Etiam Matthæi Raderi S. I. Viridarium Sanctorum editum Auguſtæ Vindel. 1604. 4. multas hiſtorias e Menæis verſas continet, voluitque Raderus (ut Bollando etiam notatum p. LV. prolegom. ad Tomum I. Januarii) integra Menæa Græce ac latine in lucem emittere.

Εἰς τὰ διορθωθέντα βιβλία.
Καλὴν δεδωκὼς τοῖς βίβλοις ὑπεργίαν,
Αὐτὸς πονηρὰν ἀντιλαμβάνω χάριν.
Τῶν μὲν γὰρ ἤδη τὰς νόσους ἰασάμην.
Εγὼ δὲ συντέτηκα, καὶ κακῶς ἔχω,
Κόπων τὸ σῶμα συντριβεὶς ἀμετρίᾳ.
Ἀλλ᾽ οἱ τρυφῶντες ἐν πόνοις ἀλλοτρίοις,
Καὶ ταῖς ἐμαῖς πλέοντες εὐδία ζάλαις,
Πρὸς κύριον μέμνησθε τοῦ κεκμηκότος.

Laudes perorans publicas voluminum. 80
Horum vetuſto litteras mundans ſitu
Senſus, notasque, quoad potui, coordinans
Libens amicum, illuſtra, conducibile.
Munus ſodali detuli huic ſtephephoro
Qui in hoc fideli præſidet templo vigil;
Ut particeps hinc ſiam ego haud æquabilis
Libri, creator ipſe quem ſcripſit manu.

Aliud.

Quare ne multa, potiſſima illic omnia:
Nam nunquam in ullo reperies melius loco.
Verum iſta vellem de ordine haud moverier,
Tantum antigraphorum vim, eſſeque miniſterium.

Aliud.

Pulchrum exhibens volumini negotium,
Malam inde & ipſe gratiam capio miſer.
Illius inhians quando valetudinem
Ego perinde me bene haud habeo, terens
Corpus labore, membra ſtudio depriment.
Sed cæterorum qui fruuntur commodo,
Sudoris, & tranquilla tempeſtatibus
Meis legendo navigant ſpatia freti,
Memores laborantis velim ad DEum mei.

Cum vero in Menæis ejusmodi & aliis Græcorum libris in ſolemnitatibus Sanctorum, quandoque plures quam opus ſit, Cano-

 nes

nes appoſiti ſint, ſcias illud in ea Eccleſia obſervari, quod habeo ex Typici cap. 7. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἴπερ ἔχει τὸ μηναῖον ἐν μνήμῃ ἁγίου τινὸς κανόνας διαφόρων ποιητῶν. εἰ μὲν ἐστι κανὼν ὁ τοῦ κῦρ Κοσμᾶ,
81 προκριτέος, εἰ δὲ τοῦ κῦρ Ἰωάννου καὶ ἑτέρων, τοῦ Ἰωάννου προκρίνεται. Εἰ δὲ τοῦ κῦρ Θεοφάνους καὶ ἑτέρων, ὁ τοῦ κῦρ Θεοφάνους προκρίνεται· προτιμητέος γὰρ ἐστι τῶν ἄλλων. εἰ δὲ τοῦ κῦρ Ἰωσήφ, οὗτος τῶν λοιπῶν προτετίμηται ποιητῶν, τούτων δὲ μὴ ὄντων, οἱ τοῦ κῦρ Ἰωάννου· αὐτῶν δὲ μὴ ὄντων, ἡ τοῦ κῦρ Θεοφάνους. ἀπάντων δὲ τούτων οἱ τοῦ κῦρ Ἰωσήφ τῶν λοιπῶν ἁπάντων προκρίνονται. *Hoc quoque ſciendum eſt, ſi Menæum habet in memoriam alicujus ſancti Canones variorum Poëtarum, ſi Canon aderit domini Coſmæ, eum aliis anteponendum, ſi domini Joannis & aliorum, eum, qui Joannis eſt, anteponi: ſi domini Theophanis & aliorum, domini Theophanis anteponi, ille enim ante alios honorandus eſt: ſi domini Joſephi, eum reliquis Poëtis præponi. Si cæteri defuerint, domini Joannis, ſi hi quoque defuerint, domini Theophanis, ſi hi etiam, domini Joſephi cæteris omnibus præponi.*

At quinam fuere hi Canonum & Tropariorum, quibus Græcorum libri, & Paracletice, Triodion, Pentecoſtarium, & Menæa potiſſimum abundant, auctores? plures ac varii, recentiores & veteres, ſupremi infimique nominis, de quibus cum fuſe nimis egerim in Tractatu meo *de Melodis Græcorum*, i) nunc ſatis fuerit nomina tantummodo, eaque non omnia numeraſſe. Sunt vero Anthimus, Timocles, Methodius Patarenſis, Coſmas, Joannes Damaſcenus, Georgius Siculus, Georgius Nicomedienſis, Romanus, Germanus Patriarcha, Anatolius Patriarcha Conſtantinopolitanus, Theophanes, Andreas Cretenſis, Joſe-
82 phus Studita, Theodorus Studita, Stephanus Sabaïta, Theodorus Siceota, Clemens, Byzas ſive Byzantius, Cyprianus Monachus, Simeon Magiſter & Logotheta, Leo Imperator, Conſtantinus Porphyrogenneta, Arſenius Monachus, Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus, Marcus Monachus, Caſſia, ſive Caſſiana, ſive Icaſia, Joannes Euchaita cognomento Mauropus, Nicephorus Calliſtus, Nilus Xanthopulus, Nicolaus, Philippus, Baſilius Monachus, Leo Magiſter, Sergius Hagiopolita, Stephanus Hagiopolita, Andreas Pyrus, Ephrem Cariæ, Simeon Thavmaſtorita, Philotheus Patriarcha, Baſilius Pegoriota,

i) Horum melodorum Catalogum quibusdam nominibus auctum, ordine Alphabetico cum obſervationibus nonnullis dabo infra ad calcem harum diſſertationum.

Digitized by Google

riota, Sophronius Patriarcha Hieroſolymitanus, Juſtinus Decadio, Joannes Archiepiſcopus, Demetrius, Ignatius, Methodius Patriarcha, Chriſtophorus Protoaſecrita, Photius Monachus, Mauroleo, Procopius Chartophylax, Joannes Zonara, Euthymius Monachus, Hierotheus Monachus, Emmanuel Palæologus, Theophilus Imperator, Miahael Pſellus, Theodoſius Laſcaris Imperator, David, Metrophanes, Emmanuel Phile, Athanaſius, Nicetas Heracleenſis, Paulus Amonius, Gabriel, Nicetas Serhatus, Joannes Stauracius, Theodorus Coetonita, Leo Peganius, Georgius Scyliza, Dorotheus Monachus, & alii, ne ſingulos recenſendo tædio ſim.

XII. Menologia k) non alia ſunt (& erit duodecimus liber) quam quæ Latinus *Martyrologia* vel *Calendaria* dixerit,
nec aliud in illis habetur niſi vel Sanctorum vitæ quolibet die per 83
totum annum ſummatim expoſitæ, vel quorum vitæ non habentur commemoratio, nullaque ibi aut officii ordinandi, aut recitandi ſeries continetur. Verùm eſt tamen ſæpiſſime Menologiorum horum partem, eamque non minimam in Menæis inter Canones poſt Odam ſextam eſſe digeſtam, ut ſine alterius libri ope, qui officium in Eccleſia aut domi recitat, habeat unde celebrandorum Sanctorum hiſtoriolas, & commemorationes legat. Hoc Menologium apud Græcos non unum eſt, ſed pro opportunitate temporis variam quoque faciem induit: aliud quippe eſt quod nobis Latine tantum ex verſione Cardinalis Sirleti, Caniſius in antiquis lectionibus l) repræſentavit: aliud m) quod ſeparatim hinc inde manuſcriptum adhuc in Bibliothecis, &

 Barbe-

k) Confer de his Bollandi prolegom. ad Tom. I. Januarii p. LIV. ſeq & Rev. D. Zachariæ Grapii diſſertationem, quam Roſtochii A. 1697. edidit de Menæis & Menologijs Græcorum.

l) Tomo II. Antiquarum lect. p. 730-941. Ingolſtad. 1602. 4. quas nunc Roterodami cum obſervationibus ſuis recudi curat Vir Clariſſimus Jacobus Baſnage.

m) Hujusmodi Menologium MS. in Bibl. Cæſarea, Neſſel. I. P. 347. Confer quod Genebrardus latine præfixit Commentario in Pſalmos. Et Menologium Metricum Græcum & latinum ſingulis verſibus Hexametris, quod cum alio Ruthenico iconibus expreſſo & obſervationibus ſuis illuſtrato Papebrochius præmiſit Tomo I. Act. Sanctor. Maji. Idem memorat Menologium Slavo Ruſſicum vetuſtiſſimæ impreſſionis, quod ipſi reliquit illuſtriſſ. Vir Jo. Gabriel Baro de Sparwenfeld, dictavitque alterum verbotenus translatum e variis MSS. & excuſo Moſcuæ A. 7187. hoc eſt Anno Chriſtiano 1679. Vide T. I. Act. Sanctor. Junii T. I. p. 135. 758. & Menologium quod exhibet Poſſevinus in Apparatu ſacro, voce *Ruthení*.

Digitized by Google

Barberina potiſſimum, quod & antiquiſſimum eſt, aſſervatur; quæ nec omnia ſibi invicem reſpondent: aliud quod poſt divinas Horas, n) Evangelium, Apoſtolum, aliosque libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum in vernaculam verſum a Maximo Margunio o) Evangelium, Apoſtolum, aliosq; libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum erutum, & in linguam Græcorum vernaculam verſum a Maximo Margunio o) Cytherorum Epiſcopo edidit Antonius Pinellus Venetiis anno 1529. in 4to.

Baronius anno Domini 886. refert Baſilium Macedonem Imperatorem Græcorum Menologium ſcribendum curaſſe & augendum, p) atque etiam imaginibus exornaſſe, quibus
84 ſingulorum Sanctorum exprimerentur certamina: cujus ipſum autographum credimus, & legimus conceſſum nobis a Paulo Sfondrato ſanctæ Cæciliæ Cardinale nepote Gregorii Papæ XIV. Menologium hoc auro, gemmisque pretioſius Conſtantinopoli ad Ludovicum Sfortiam ſatis munifice advectum, Ludovico vita functo, Joannes Baptiſta Franciſci Sfondrati Cardinalis parens, avusque Nicolai Sfondrati Cardinalis in arbitrio ac poteſtate habuit, quemadmodum monumenta alia, maximæque æſtimationis ſcripturas ejusdem Ludovici, apud quem Baptiſtæ auctoritas plurimum pollebat, ut ex diverſis legationibus, quas ille ob graviſſima negotia apud omnes fere Principes Chriſtianos, Innocentium nempe VIII. Carolum Galliæ, Ferdinandum & Eliſabetham Hiſpaniarum, Ferdinandum Neapolis & Siciliæ Regem, & tandem Rempublicam Venetam, ubi & mortem obiit, colligere poſſu-

n) In Græco precationum libello qui ὡρολόγιον inſcribitur. In hujusmodi precum libellis exſtat & Menologium a *Chriſtophoro* Patricio & Proconſule Mytilenæo in epitomen redactum. Aliud item excuſum Venetiis A. 1535. quod latino Calendario permixtum cum Nicephori CPol. Chronologia edidit Antonius Contius Pariſ. 1573. 4.

o) Menologium Margunianum latine vertere cœpit teſte Bollando Matthæus Raderus S. I.

p) In Actis Sanctor T. 2. Junii p. 808. rectius refertur ad A.C. 984. atque eodem ſpectat quod T. 1. Junii p. 274. dicitur ſcriptum ante annos ſeptingentos. Baſilius enim cujus juſſu ſcriptum eſt illud Menologium non eſt Baſilius Macedo ſed Baſilius II. junior Porphyrogenitus Romani II. filius, qui præeſſe Imperio cœpit A. C. 975. Vide Cavei partem alteram Hiſt. literariæ ad A. C. 976. & Allatium infra p. 88.

Digitized by Google

poſſumus. Poſtmodum a Paulo Sfondrato Cardinali dono acceptum Paulus V. in Bibliothecam Vaticanam invexit, & præfixa inſcriptione ſignificavit. PAULUS V. PONTIFEX MAXIMUS HUNC LIBRUM CONSTANTINOPOLI AD LUDOVICUM SFORTIAM MEDIOLANI DUCEM ALLATUM, DEINDE SERVATUM APUD SFONDRATORUM FAMILIAM A PAULO S. CÆCILIÆ CARDINALI SFONDRATO SIBI DONO DATUM, IN BIBLIOTHECAM VATICANAM INFERRI JUSSIT ANNO CIↃ IↃCXV. PONTIFICANUS XI. Liber 85
unam tantum Menologii partem, q) quando ſex tantum menſibus Septembre, Octobre, Novembre, Decembre, Januario, & Februario abſolvitur, continet: altera quibusnam caveis addicta lateat, incertum eſt, & utinam non communem ſortem librorum paſſa, igne vel ferro, vel impiorum aut otioſorum hominum manibus, elementorum etiam injuria in luce eſſe deſierit. Scriptus eſt in folio grandi pergameno affabre perpolito, licet ætate jam vieta aliquantulum ſublurido, forma quaſi quadrata characteribus elegantisſimis, nusquam pro illius atramenti facultate, quod nigrum non tingit, nigricantibus. Capitales quas vocant litteras auro efformantur, ſingularum pagellarum pars ſuperior nomina Sanctorum illius diei repræſentat, alterius dimidia ſcripta compendio Sanctorum geſta, altera imaginibus coloribusque non indiligenter, & pro eo tempore ſatis eleganter, ſub oculos ponit. Picturam recentiores *miniaturam* vocant, neque enim oleo, ſed aqua gummique colores temperantur. Imagines non ab una manu promanant, ideoque nec unius omnes conditionis, ſed una altera concinnior, accuratior, & ad artem accommodatior excellit, & ne ἀδέσποτοι palarent, pictor quilibet imagini a ſe depictæ in margine libri nomen expreſſit. Pictorum nomina ſunt, Pantaleo, Michael Blachernita,

q) Hanc partem latine ex verſione Petri Arcudii edidit Ferdinandus Ughellus Italiæ ſacræ Tomo VI. p. 1048. ſeq Rom. 1644. fol Græce etiam altera pars Menologii hujus Baſiliani ſive ſex poſtremi menſes Martius, Aprilis. Majus, Junius, Julius & Auguſtus exſtant MSti in antiquisſimo Codice monaſterii Cryptæ ferratæ in Latio, ex quo Synaxaria Martii, Aprilis & Maji ad calcem Tomi primi cujusque horum menſium Græce dedere Henſchenius & Papebrochius.

Digitized by Google

86 nita, Georgius, Simeon, Michaël parvus, Menas, Neſtor, Simeon Blachernita. Imagines ita diſponuntur, ut una alteri adverſæ non reſpondeat, ſed litteris & Sanctorum vitis, quare nunc ſuperiorem partem paginæ, quando alterius ſuperior pars ſcriptionem refert, nunc inferiorem, quando alterius inferior deſcripta eſt. Quando liber ſcriptus ſit, divinare non poſſumus, adhinc tamen annos 662. ſcriptum videntur indicare qui operi præfiguntur Jambi. Hi vero ſunt:

Ἐνταῦθα νῦν σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Ἄριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Ἔργον Θεοῦ κάλλιστον ἐκπλῆττον φρένας,
Ἔργον τὸ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν,
Ἄνω γὰρ αὐτὸς ὡς Θεὸς, καὶ δεσποτης
Ἄστρων χορείαις ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ὃν οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δαδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δὲ ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις,
Ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασιλεὺς τὸ θρέμμα τῆς ἀλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν, καὶ τροπαίοις, καὶ λόγοις,
Ὡς ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Ἐκ δέρρεων ταθεῖσαν, ὡ ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίους τύπους
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Ἔπειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.
87. Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
Ἀλλ᾽ οὓς περ εἰκόνιουσιν ἐκ τῶν χρωμάτων,
Εὕροι βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς, τῶν νόσων,
Ἐν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ Θεοῦ σκηπτουχίας.

Ex verſione Joannis Argoli.

Conſidera probe oculis hic, o qui aſpicis,
Ex rebus optimis, opus certe optimum.

DEI,

DEI, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Viſu creata cuncta delectans merito,
Ut namque ſupra Rex Poli ſummi Artifex
Cælum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis inſtar vocis explicuit ſono,
Mundum irradiat ſapiente providentia,
Infraque ut ipſum moribus ſplendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpura
Baſilius, filiusque duplici potens
Fama triumphis ſcilicet, ſermonibus,
Ut machinam polorum conſtituit librum
Ex pellibus protenſum in ipſo, quæ gerit
Natura cuncta deferens ſidera, æthera
Pulchras colore, nobilesque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi incluti,
Dein puellæ matris abſque ſemine
Sanctos Prophetas, Martyres, Apoſtolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Unde credentes allicit mentes pias
Oblectat oblectamine haud oculos minus; 88
Sed quos colore fecit atque imagine
Habeat opitulantes, in armis aſſeclas,
Affectibusque vindices, morbo medicos,
In judicio medios precantes ad Dominum,
Et hoſpites ſalutis atque gloriæ
Ineffabiles, & imperi ſimul ſuperi.

Et hoc eſt Menologium Baronio viſum, nec abnuo; ſtudio juſſuque Baſilii Imperatoris deſcriptum, exornatumque imaginibus, niſi aliunde edoctus fuero, non credam, quemadmodum & Baſilium hunc Macedonem fuiſſe, ex Jambis enim hic Baſilius Porphyrogenneta aſſeritur, ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἀλουργίδος, *Imperator terræ univerſæ ſol purpuræ Baſilius & alumnus.* Id de Macedone dici non poteſt, cum neque Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus ſit, neque adultus. Zonaras in Conſtantino Duca. τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῦ καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιωτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ

Κωνςαντῖνον βασιλεύσαντι, καὶ αὐτη Αὐγῦςα ἀναῤῥηθεῖσα. ὅθεν οὗτος μόνος Πορφυρογεννήτης ἦν· ον αυτικα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐκόσμησαν. *Imperium tribus filiis reliquit, quorum duos Michaëlem, & Andronicum Eudocia privato adhuc, Conſtantinum vero imperanti pepererat, cum & ipſa Auguſta appellata eſſet. Unde hic ſolus Porphyrogennitus fuit, ac ſtatim præ cæteris imperii inſignibus ador-*
89 *natus.* Ex eo nempe Porphyrogenitorum nomen emerſit, ut qui imperante patre naſcerentur, ſive in thalamo Porphyræ dicto, ſive purpura obvoluti, Porphyrogennetæ r) dicerentur. Herodianus hiſtor. lib. 1. de Commodo Marci Imperatoris filio: ἔδωκε δὲ μετ᾽ ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη ὑμῖν ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲ προσκτήτῳ σεμνυνόμενον ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπεκυήθην, καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων, ἅμα τῷ τῆς γαςρὸς προελθεῖν ἡ βασίλειος ὑπεδέξατο πορφυρίς· ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἄνθρωπον ἥλιος καὶ βασιλέα. *Nunc me poſt Marcum patrem vobis fortuna principem dedit, non quidem aſcititium, quales ante me fuerunt, neque veluti acquiſito imperio glorianiem, quippe unus ego vobis natus, educatusque in aula, non quidem privatis obvolutus faſciis: ſtatim me ut ex alvo prodieram imperatoria purpura ſuſcepit, ſimulque ſol hominem me vidit & principem.* Et Themiſtius orat. 6. de Valentiniano Gratiani Imperatoris fratre. πρῶτος γὰρ δὴ τέως τοῦ εὐδαίμονος οἰκίας ἐσπαργανώθης ἐν ἁλουργίσι. *Primus autem tunc inclyta domus purpureis obvolutus es faſciis.* Dicitur tamen de Baſilio juniore, qui circa annum Domini 977. cum Conſtantino Porphyrogenneta imperium tenuit.

XIII. Eſto decimus-tertius ἀνθολόγιον, s) *Anthologium,* primo ſui ortu tenue, nec magnæ æſtimationis, ſed novis additionibus

r) Πορφύρα pro domo ſive οἰκίσκῳ in ſepto Imperialis palatii CPolitani, in qua Imperatrices pariebant, paſſim occurrit ut in Typico Irenes Auguſtæ p. 140. Hinc *Porphyrogenitus*, qui natus eſt Patre jam Imperatore. De quo plura Martinus Hanckius de ſcriptoribus Byz. p. 162. & Cangius ad Alexiadem p. 223. atque in CPoli Chriſtiana p. 120. & in utroque gloſſario.

s) Prodiit Venetiis 1621 fol. & A. 1639. apud Jo. Petrum Pinellum, curante Theophylacto Tzanphurnato, Hieronomacho. Cui editioni Paſchalion annorum 50. ab A.C. 1642. ad 1692. ſubjicitur. Denique Anthologion excuſum eſt A. 1697. in Hungarowalachia, emendante ac recenſente Panagiota, Monacho Sinopenſi. Ἀνθολόγιον

nibus ſemper excreſcens, hac poſtrema pro correctorum libidine immenſum factum eſt, adeo ut, ut ita dicam, in monſtrum evaſerit. Indicat titulus: *ἀνθολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ περιέχον τινὰς καὶ ἑτέρας ἀναγκαίας ἀκολουθίας τε καὶ ἑρμηνείας οὐχ ὑπαρχούσας ἐν τοῖς προτυπωθεῖσιν ἀνθολογίοις. Totius anni Anthologium continens & alia quadam neceſſaria officia, & interpretationes, quæ in prioribus Anthologiis deſiderabantur.* 90 Potiſſimum tamen in eo continentur officia, quæ per annum in Domini noſtri JEſu Chriſti, Beatæ Virginis, & reliquorum celebrium Sanctorum ſolemnitate decantantur. Sequuntur officia quæ *communia* dici ſolent in unum vel plures Prophetas, Apoſtolos, Martyres, Pontifices, Confeſſores, & alios. Tum demum multa ex Paracletice hauſta ingeruntur, & omnium poſtremum adnectitur Paſchalium triginta duorum annorum. Liber, ut verum fatear, lucri cauſa excogitatus, fere enim nihil in eo eſt, ſi recentiora quædam addita excipias, quæ eradi tanquam noxia, operæ pretium fuerit, quod non in Menæis, & Paracletice, aliisque libris, & commodius & accuratius digeſtum ſit. Plura in eo poſſemus animadvertere, ſed cum non ſcribamus cenſuram, opportuniori in loco animadvertenda notabimus. Auctores melodi majori ex parte ſunt ii ipſi, quos ſupra in Menæis recenſuimus, ex quibus, ſi tibi animus eſt, repetas.

XIV. Decimus-quartus erit *ὡρολόγιον*, t) *Horologium*, quod Horas diurnas & officia contineat: Latini *Diurnum* dicent.

(Iii) 2 Præ-

λόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ.. ἐτυπώθη ἐν τῇ περιφήμῳ καὶ περιφανεστάτῃ Οὐγκροβλαχίᾳ ἐπὶ τῆς ἐκλαμπροτάτης ἀρχῆς τοῦ εὐσεβεστάτου ἐνδοξοτάτου τε καὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἡγεμόνος καὶ αὐθέντος πάσης Οὐγκροβλαχίας, κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα Βοεβόδα. Confer Clariſſ Montfauconi Diarium Italicum pag. 437. Aliud eſt Anthologium novum, pro iis qui iter agentes vel ægrotantes aut alioqui legitime impediti choro intereſſe nequeunt, ab Antonio Arcudio, Corcyrenſi, Archipresbytero Soletano concinnatum juſſu Julii Antonii Sanctorii Cardinalis, editumque Romæ A. 1598. 4. De hoc Allatius infra p. 104. ſq.

t) Prodiit Horologium Venet. 1535. 1568. 1601. 1623. 1646. 1652. &c. *ὡρολόγιον σὺν Θεῷ ἁγίῳ, ἔχον ἅπασαν ἀκολουθίαν.* Etiam Romæ A. 1677. excuſum Horologium ſecundum vetuſtum Ordinem & Typicum monaſterii Cryptæ Ferratæ, adjuncto Menologio. Sed Horologium iſtud complura habere quæ ſunt ritibus Latinorum magis quam Græcorum conformia, notat Nic. Rayæus diſſ præliminar. ad Tom. 2. Act. Sanctor Junii p. XXVII. & LXXX. Exſtat & *ὡρολογιόπουλον* ſive parvum Horologium de quo Allatius infra p. 104.

Digitized by Google

Præter Horas & Meſoria, & alia quæ ſingulis officiis neceſſario dicuntur, ut Troparia, Pſalmos, preces varias, habetur *Canon*
91 *compunctivus, Canones Paracletici in B. Virginem, & Angelum cuſtodem, & deprecatorius in omnes Angelos & Sanctos, officium ſatis amplum ſanctiſſimæ Communionis, & minutiora alia*, quæ non eſt opus recenſere. Demum adnectuntur *Cyrilli Alexandrini* oratio de exitu animæ, & de ſecundo adventu, *Chriſtophori Patritii Mytlenæi* Troparia, Proſomia dicta, totum Menologium complectentia, *Paſchalium* u) annorum quinquaginta-quatuor, *Jonæ Gialeni* Selenodromium perpetuum, *Nicephori Paſchalei* de jejuniis Græcorum tractatulus, lingva eorum vulgari.

XV. Decimus quintus erunt *Synaxaria*, x) Vitæ Sanctorum & Martyrum in compendium redactæ, & ſuccincta expoſitio ſolemnitatis de qua agitur. Antequam typis Menæa, aliique Græcorum libri Eccleſiaſtici editi omnibus paterent, ſimiles diſcurſus & Sanctorum vitæ peculiari libro diſpoſitæ, peculiare quoque ſibi volumen poſcebant, ut etiam ad hæc tempora ex manuſcriptis colligimus: poſtquam vero omnibus communia facta ſunt, ſynaxaria ejuscemodi una cum libris, officiis inſervientibus edita ſunt. Dicuntur ſynaxaria à *συνάγω*, quaſi diceres colle-

u) Paſchalio illi Græcorum intelligendo addendus Petavius in Uranologio lib. VIII. cap. 12.

x) In hoc diverſa ſunt Synaxaria à Menæis, quod omiſſis cæteris partibus Officii ad Sanctos ſpectantis, ſolas eorum Synaxes ſive feſtivitates indicent cum brevi unius cujusque elogio, ut notatur in Actis Sanctor. T. 1. Junii p. 16. Celeberrimus inter Synaxariorum concinnatores eſt Nicephorus Calliſtus, licet & plura alia vetuſtiora in Bibliothecis manu exarata exſtant, Cangio, Lambecio, Allatio & aliis memorata. Synaxarium Combefiſianum quod ſervatur Pariſiis à Patribus Prædicatoribus ſtrictioris obſervantiæ, laudant Acta Sanctor T. 6. Maji p. 308. Mazarinianum T. 1. Junii p. 638. & alibi, Metricum Divionenſe quod Collegio S. I. Divioneſi comparavit Petrus Franciſcus Chifletius, T. 2. Junii p. 953. T. 1. p. 376. & paſſim aliis locis: Synaxarium Gabrielis Naudæi, T. 1. Maji p. 428. 747. Claramontanum Collegii S. I. Pariſ. quod Eccleſiæ CPol. in uſu fuiſſe videtur, T. 1. Junii p. 72. 169. &c. Nicephori Synaxaria à Matthæo Cigala Cyprio & à Maximo Margunio Cytherorum Epiſcopo in idioma Græcorum vulgare converſa prodiere A. 1607. 1637. 1638. 4. συναξάρια ἤτοι βίοι ἁγίων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώττης μεταφρασθέντα παρὰ Μαξίμου τοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν. Venetiis apud Antonium Pinellum. Synaxarium Ruthenorum diœceſis Kijovienſis, à Georgio Davide S. I. latine verſum laudat Papebrochius T. 1. Junii p. 135.

Digitized by Google

collectiones, & contractiones. Res ſiquidem latius patentes, & longa narrationum ſerie prolixæ in anguſtiores terminos colliguntur & contrahuntur. Gennadius cap. 5. *τοῦτο ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Μαξίμου γέγραπται, καὶ ἀναγνώτω ὁ βουλόμενος*, & alibi ſæpius. Meurſius notat duplicia fuiſſe, & hæc quidem Xanthopuli dici, illa Triodii, obſervatque ex ipſo Triodio, *πρόλο-* 92
γος ἐν ἐπιτόμῳ τῶν συναξαρίων τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὰ τοῦ Τριωδίου συναξάρια. Id tamen falſum eſſe, nec obſervari poſſe ex Triodio à lingvam Græcam intelligente, ipſa Triodii verba, & ſynaxariorum prologus arguit, qui ita concipitur: *Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν αἰτιολογοῦντα, πῶς ποτὲ κατ' ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἐτάχθησαν μετά τινων ἐπιστάσεων μερικῶν, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων.* *Nicephori Calliſti Xanthopuli in præcipuas Triodii feſtivitates ſynaxaria, quæ illarum cauſas reddunt, unde originem habuerunt, & quamnam ob cauſam hoc tempore ita ſe habeant, & à divinis Patribus ſic diſpoſita ſint, cum nonnullis circumſtantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano & Phariſæo, finiunt in ſolemnitatem omnium Sanctorum.* Ergo ſynaxaria hæc Xanthopuli fuere ab eo ſolemnitatibus Triodii confecta, & Triodio locis ſuis inſerta, quæ à Publicani Dominica incipiunt, & finiunt in Dominica omnium Sanctorum. Ergo ſynaxaria Triodii & Pentecoſtarii, non quia diverſa ab iis, quæ Xanthopulus compoſuit, ſed quia Triodio & Pentecoſtario aſſuuntur, Xanthopuli ſunt, & fruſtra alia in his duobus libris quæres. Sic item dicimus Troparia & Canones Triodii & Pentecoſtarii, quia in Triodio & Pentecoſtario habeantur; licet eorum auctores alii atque alii fuere. Non itaque alia Xanthopuli ſynaxaria, alia Triodii, ſed ea quæ Triodii eſſe aſſeruntur, quæ in Triodio leguntur, Xanthopuli erunt, quia auctor eorum Xanthopulus fuit, qui in illis pleraque ex recentiorum Græcorum penu inſperſit, digna animadverſione Eccleſiaſtica, y) quæ ipſe ſingulari de hoc tractatu indicavi. Hoc idem confirmat Gennadius cap. 2 de Azymo, aſſeveratque

y) Prolixe in Nicephorum eo nomine invehitur Allatius infra diſſ. 2. Vide etiam lib. de Synodo Photiana p. 326. ſeq. 527. & contra Hottingerum p. 124. Lambecium lib. V. p. 282.

præterea ea in Conſtantinopolitana Eccleſia non legi. ὡς ἂν τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου μνησθῶ, ἔπεισί μοι καὶ σφόδρα γελᾷν, ὃς ἐφιλοτιμήθη μὲν συγγράψαι τὰ ἐν τῷ τριῳδίῳ νῦν εὑρισκόμενα συναξάρια. τῇ ῥύμῃ δὲ τῆς κακίας τοῦ σχίσματος κινηθεὶς ἔγραψε καὶ περὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν ὑποθέσεως μεγάλα καὶ θαύματα. ὅτι δὲ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐκ ἀνεγινώσκοντο, ἴσασι πάντες, καὶ οὐ δεῖ με περαιτέρω προβαίνειν. ἐν ταύτῃ μόνον τῇ πόλει τινὲς κατέταξαν ἐν τῷ τριῳδίῳ, ὡς εὑρίσκονται. *Ut vero & Nicephori Calliſti Xanthopuli mentionem faciam, ſane illud ridiculum mihi & apprime videtur, quod ille ſynaxaria, quæ nunc in Triodio ſunt, componere ambitioſo ſtudio conatus eſt: verum impetu pernicioſi ſchiſmatis motus ſcripſit & de propoſita hac materia ingentia & admirabilia. Ad ſynaxaria illa Byzantii legi non fuiſſe ſolita omnes norunt, nec oportet me ultra procedere. In hac tantum civitate nonnulli in Triodio aſſuerunt, modo quo nunc videmus ea jacere.*

XVI. Decimus-ſextus in ordine ſit πανηγυρικὸν, *Panegyri-*
94 *cus*, qui diverſorum auctorum orationes laudativas, ſeu demonſtrativas, ſi vis etiam exornativas in varias Chriſti Domini, & aliorum Sanctorum ſolemnitates. Quemadmodum enim apud antiquos in nundinis & conventibus publicis, ubi infinita hominum multitudo ludorum ſpectandorum cauſa confluebat, ſimile genus orationum habebatur, ſic & in diebus feſtis Sanctorum, concurrente univerſo populo ad eorum res geſtas celebrandas, hæ orationes veterum ſanctorum Patrum & ſcriptorum celebrium leguntur. Liber manuſcriptus paſſim in Eccleſiis Græcorum reperitur, non idem tamen omnibus eſt, ſed varius pro varietate Eccleſiarum, & collectoris pietate, nec uno tantum volumine continetur, ſunt quibus duodecim voluminibus, iiſque ſatis ingentibus pro menſium numero diſponuntur. Fruſtra hic ſcriptorum nomina numerarem, cum omnes ij ad manus non ſint, nec eſſe unquam poterunt, neceſſeque eſſet omnes qui unquam aliquid in memoriam Sanctorum compoſuerunt, recenſere. Recenſebo tamen præcipuos, z) & qui apud omnes maximo in honore ſunt. Athanaſius Epiſcopus Alexandrinus, Pantaleo Diaco-

z) Pleniorem Catalogum Panegyriſtarum Græcorum petere licebit ex Allatio lib. de Simeonibus, qui notitiam eorum undiquaque ex Vaticana & aliis Bibliothecis non indiligenter collegit, cui in nova quam paro editione plures etiam adjunxi.

Digitized by Google

Diaconus & Chartophylax magnæ Eccleſiæ, Ignatius Diaconus
magnæ Eccleſiæ, Baſilius Archiepiſcopus Seleuciæ, Joannes
Chryſoſtomus, Theodorus Studites, Baſilius Cæſarienſis, An-
tipater Boſtrorum Epiſcopus, Andreas Archiepiſcopus Cretæ,
Cyrillus Alexandrinus, Amphilochius Epiſcopus Iconienſis,
Cyrillus Hieroſolymitanus Epiſcopus, Gregorius Neocæſarien- 95
ſis, Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus, Leontius Byzan-
tius, Leontius Hieroſolymitanus, Conſtantinus Porphyrogen-
neta, Leo Imperator, Germanus Archiepiſcopus Conſtantino-
politanus, Georgius Nicomedienſis, Titus Boſtrorum Epiſco-
pus, Joannes Damaſcenus, Theodorus Daphnopates, Joſe-
phus Theſſalonicenſis, Procopius Diaconus & Chartophylax,
Alexander Monachus, Nicetas Philoſophus, Timotheus Hiero-
ſolymitanus, Ephræm Syrus, Gregorius Nyſſenus, Aſterius
Amaſeæ, Gregorius Nazianzenus, Coſmas Veſtitor, Sophro-
nius Patriarcha Hieroſolymitanus, Epiphanius Cypri, Simeon
Metaphraſtes, & plures alii.

XVII. Erit decimus-ſeptimus *Evchologium*, a) εὐχολό-
γιον. Preces enim apud Græcos εὐχαὶ ſunt, hinc a potiori præ-
ſtantiorique parte libri, libro nomen inditum eſt. Auctor
opuſculi περὶ θείας λειτουργίας καὶ ἱερέων. *De ſacra Miſſa & Sacerdo-
tibus:* τὸ δὲ εὐχολόγιον ὀφείλει κρατεῖν ὁ ἱερεὺς, καὶ μὴ μετὰ σπουδῆς καὶ
συγχύσεως λέγειν τὰς εὐχὰς, ἀλλὰ καθαρῷ στόματι. *Euchologium ve-
ro habeat ſacerdos, & preces neque feſtinanter, neque confuſe, ſed
clara voce recitet.* Continet poſt tres Chryſoſtomi, Baſilii & Præ-
ſanctificatorum Liturgias, de quibus nos ſupra in libro Liturgia-
rum diximus, Preces & ordinem Lychnici ſive Veſperi, ordi-
nem & ſeriem adminiſtrandorum Sacramentorum, preces va-
rias ad rerum variarum benedictiones, in mortuos varios ritus & 96
canti-

a) Evchologion allegatur in Anaſtaſii Sinaitæ (ſive is Nicænus potius eſt) quæ-
ſtione CXLI. Excuſum eſt ſæpe numero Græce Venetiis ut 1544. 1550. 1570. 1600.
1602 1629. 1638. 1642. quibus a Clariſſ. Caveo memoratis editionibus addere lice-
bit Venetas A. 1526. 1553. 1616. 1622. 4. Ruſſice vertit Petrus Mogilas Metropolita
Kijovienſis, throniqve CPol. Exarchus, & in monaſterio Kijovienſi edidit A. 1646.
Græce ad varias editiones & MSS. Codices recenſitum, & latina verſione doctiſſimis-
qve notis & obſervationibus illuſtratum vulgavit Jacobus Goar, Pariſ. 1645. fol. cujus
editionem ex MS. Codice Cæſareo valde poſſe ſuppleri notat Lambecius lib. V. pag.
287 Evchologion MS. Cryptæ Ferratæ laudat Rich. Simon T. 3. Bibliothecæ Criticæ
Gallice editæ p. 226.

Digitized by Google

cantica, quæ, Lector, per te in ipſa libri fronte inſpicere poteris. Liber in ea Eccleſia non Sacerdotibus tantum, ſed Epiſcopis etiam maxime neceſſarius, editus cum manuſcriptis, ſi pauca quædam excipias, quæ exſcriptorum potius incuria irrepſerunt, concordat. Manuſcripta, ne ea apud Græcos in Græcia perqviramus, Romæ pleraque apud doctisſimos viros comperiuntur, antiquisſimæ & optimæ notæ, omnium tamen antiquitatem ſuperat Codex Barberinus in charta pergamena quadratis litteris accuratisſime deſcriptus ante nongentos & plures annos, ſententia virorum qui in hiſce rebus judicandis primi habentur, conſcriptus. Manuſcripti in eo differre videntur, quod unus alio in rerum benedictionibus auctior aut amplior ſit, in Sacramentis conferendis, ſi pauca quæ eſſentiam rerum non reſpiciunt, demas, in omnibus ſimiles ſunt. Idque mirum non eſt, cum apud Græcos pro varietate Eccleſiarum varii quoque ritus inoleverint, fides una eaque perpetua ſemper fuerit, cum eorum Præſules bene ſapere continuabant. De libro plura poſſem referre & examinare; verumtamen cum ſub cenſura atque judicio acerrimorum virorum ſudet, ſententiam de eo veram & judicium infallibile expecto.

XVIII. Sunt alia quædam, ſed minoris momenti, & majorum librorum quaſi *τεμάχια*, & *ἀποσπασμάτια*, in quibus ad
97 argumentum unum ſpectantia, ſimul una omnia congeruntur, ne in illis conquirendis Lectores defatigentur. Et ſit Liber decimus-octavus, quem illi *Diaconion* b) nuncupant, quo omnia quæ ad Diaconi munus obeundum requiruntur in agenda re divina, & ſingulis Officiis uno veluti faſce continentur. De eo videtur intelligendus eſſe Joannes Evchaîtarum Epiſcopus, cum ea carmina *εἰς τὸ βιβλίον τῆς διακονίας τοῦ τροπαιοφόρου* c) ſcripſit:

Πιστὸς βασιλεύς, εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ,
Σεβαστός, ὀρθόδοξος ὁ μονομάχος,

Τὸ

b) Alioqui *Διακονικόν* denotat ſecretarium ſive Sacriſtiam ut vulgo appellant, ſive etiam locum in Eccleſia in quo conſiſtunt Diaconi, tum collectam a Diacono pronuntiandam.

c) Hic titulus abeſt in Joannis Mauropidis, Evchaitorum (ita enim potius quam Euchaitarum ſcribendum eſſe notat Lambecius) Metropolitæ circa A. C. 1050. clari carminibus in principalium feſtorum Hiſtorias vulgatis Etonæ per M. Buſtum A. 1610. 4. pag. 51.

Τὸ πρὸς σὲ φίλτρον, οἷον ἐν ψυχῇ φέρων,
Εργοις ἔδειξε λαμπρὲ τροπαιοφόρε,
Απάντα ταυτα τὴν ἀπαρτίσας χάριν.
Ων ἡ γραφὴ δείκνυσιν αὐτη τοὺς τύπους,
Εμοὶ πρὸ πάντων μαρτυροῦσα τὸν πόθον;
Επειτα ταῖς σαῖς πανσεβάσταις Αὐγούσταις.

Et illa in eundem.

Αλλων βασιλεὺς, σὸς δὲ πιστὸς οἰκέτης,
Ο τὸ κράτος σαῖς ἐκ Θεοῦ λιταῖς ἔχων,
Αδελφὸν οὖν δίδωμι τοῖς ὑπηκόοις,
Χαίρων ἐμαυτὸν εἰς τὸ σοὶ δόξαν φέρειν,
Καὶ τὰς Αὐγούστας ὡς συνεργοὺς λαμβάνω,
Πρὸς τὴν ἴσην πρᾶξίν τε, καὶ λειτουργίαν.
Αλλ' ἀντίδος μέγιστε τροπαιοφόρε
Απασιν ἡμῖν τὴν ἄνω σκηπτουχίαν.

Quorum ſententia fuerit ex verſione Argoli:

Princeps fidelis, Imperator & pius,
Auguſtus, orthodoxus en Monomachus
Erga te amorem, qualis eſt corde intimo
Mihi revelavit, tibi Stephephore 98
Cuncta hac tui ipſe conferens in gratiam,
Scriptura quorum ecce ipſa locos indicat,
Tibi ante cunctos teſtificans cor debitum,
Tuisque magni Palatii inclitis nuribus.

Aliud.

Rex cæterorum, ſed tibi domeſticus,
Fidelis, ex te plurimum coram DEO
Potens, benigne ſubditis fratrem exhibeo
Me, cuncta promptus gloriæ hac tribuens tuæ,
Et comminiſtras utique miniſterii,
Nurus capio totius Auguſtæ domus,
Sed redde contra, magne Trophæophore,
Nos axe latos atheris dominarier.

Digitized by Google

XIX. Decimus nonus ſit εἱρμολόγιον, *Hirmologium*, ſic dictus, quod hirmos contineat, περιέχον πάντας τοὺς εἱρμοὺς τῆς ὀκτωήχου τῶν τε δεσποτικῶν, καὶ θεομητορικῶν, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, *continens omnes Octoëchi hirmos herilium & Deiparæ ſolemnitatum, ac totius anni.* Evchologium: ἀπερχομένων δὲ εἰς τὸν τάφον ψάλλουσιν οἱ ἱερεῖς τοὺς εἱρμοὺς τοῦ μεγάλου κανόνος. *Abeunte in ſepulturam canunt ſacerdotes hirmos magni Canonis.* Cedrenus: τῆς ἑβδόμης ᾠδῆς κατήρχετο τοῦ εἱρμοῦ τοῦ λέγοντος, &c. *Septima Ode incipiebat hirmum illius tenoris*, &c. Hirmus d) porro eſt hymnus, ſive Troparium, a quo reliquorum Tropariorum, quæ in ea Ode canerentur conſequentia, & ſeries ducebatur. Idque ita eſſe notarunt viri docti, e) ex Simeonis Theſſalonicenſis Archiepiſcopi,
99 lib. de templo, ſacerdote, & Myſtagogia. Addi poteſt Zonaras Comment. in Canones Anaſtaſimos Damaſceni in Proœmio. εἱρμὸς δὲ λέγεται ὡς ἀκολουθίαν τινὰ, καὶ τάξιν μέλους, καὶ ἁρμονίας διδοὺς τοῖς μετ' αὐτοῦ τροπαρίοις, πρὸς γὰρ τὸ τῶν εἱρμῶν μέλος κἀκεῖνα ῥυθμίζονται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερόμενα ἁρμόζονταί τε, καὶ ψάλλονται, καὶ τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ μελῳδήματος ἐκείνου ἀκολουθοῦσιν, ἢ ὅτι συνείρει καὶ συμπλέκει ἑαυτῷ κατὰ τὸ μέλος εἱρμὸς τὸ τροπάριον. *Hirmus appellatur, quod ſeriem quandam, & connexionem, & ordinem cantus & conſonantiæ tribuat conſequentibus poſt ſe Troparii. Nam ad cantum hirmorum conformantur, & attemperantur etiam Troparia, & decantantur non ſine relatione ad hirmos, quorum itidem melodiam & ſonum imitantur, vel inde hirmus nomen habet, quod contrahat, & connectat ſibi in melodia & cantu Troparium.* Contendit non nemo f) hirmum in Eccleſia Latina *Tractum* dici. Eam tamen vocem inter Romanæ Eccleſiæ vocabula longe aliud ſignificare, quam hirmum, apud Græcos obſervavit, nec ſine ratione Gretſerus lib. 5. de Cruce: *Tractus* enim a trahendo dictus eſt, eo quod tractim cantetur. Nec quæ poſtmodum ſubſequuntur ad illius Muſices norman concinuntur. Sed quid hoc ad hirmum, qui canon & regula eſt modulationis ſubſequentium Tropariorum. Hirmos ejus-

d) Hirmologium ejusmodi prodiit Græce Venet. 1603. 1643. 8. De quo vide ſis Caveum, Cangiumque, & Nic. Rayæum diſſ. præliminar. ad T. 2. Junii p. XVII.

e) Meurſius in gloſſar.

f) Idem Meurſius loco laudato.

ejusmodi notis etiam muſicalibus a Joſaphate Cucuzele g) digeſtos habes in Bibliotheca Barberina, ſub hoc titulo: *εἱρμολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καθὼς ψάλλεται εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, ἐκαλλωπίσθη δὲ μικρὸν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις εὐτελοῦς Ἰωάσαφ τοῦ νέου Κουκουζέλη.* *Hirmologium totius anni, ut cani ſuevit in monte ſancto, id vero adornatum paululum eſt ab humili Hieromonacho Joſaphato Cucuzele juniore.* 100
In editis Hirmologiis adduntur nonnulla alia, ex aliis libris Eccleſiaſticis Græcorum decerpta, ad faciliorem divini Officii uſum. Sed cum in Hirmologio inter alia capita, illud quoque inſeratur de exaltatione Panagiæ, operæ me pretium facturum exiſtimo, ſi quis ſit Græcorum iſte ritus g) paucis expediam, ut qui tot nugas in medium proferunt, jam deſinant ineptire. Antequam Monachi in menſam procedant (cui id onus incumbit, illi *ἐφημέριον* vocant) in diſco ſive ſcutella, (illi nuncupant *παναγιάριον*) ut legitur apud Codinum cap. 7. acceptum panem ad inſtar Crucis, in quatuor dividit partes æquales, ex angulo interiori panis abſcindit fruſtum cultro circumiens, adeo ut ex una parte anguli acuminatus ſit, ex altero circulari figura, trigonus imperfectus appareat, & ſic exciſum ſuo loco, una cum reliquo pane ſimul unito relinquit, panem ſic accommodatum alia parte diſci cooperit. Ita enim diſcus ille comparatur cardine ex una parte cum ſuperioris partis oculo colligatus, ut modo capſarum includatur, ſin minus velo, & ſic apponit in menſa, in qua ſolus Abbas, vel Proegumenus, qui ſcilicet Abbatis, dum ille abeſt, locum tenet, & *δικαῖον* appellant, aſſidet. Finito prandio, & ſigno dato in Contio, ita ipſi vocant campanulam ex ære fabrefactam, omnes aſſurgunt, & conceptis precibus, diſcum illum 101
cum pane, qui Panagia eſt, Ephemerius ſuſtollit. Poſtmodum, reſerato Panagiario, & fruſto illo e pane exciſo converſo, ut

(Kkk) 2 mica

g) Lambecius Lib. V. p. 273. memorat MS. ſeriem ordinationis univerſi Officii Eccleſiaſtici, conſtructam & notis antiquis Muſicis adornatam a Joanne Cucuzele. *Βιβλίον σὺν Θεῷ ἁγίῳ περιέχον τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, συνταχθεῖσαν παρὰ τοῦ Μαΐστορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη.* Incipit: *Δεῦτε προσκυνήσωμεν κ. τ. λ.* Nec non ejusdem Joannis Cucuzelis *τέχνην ψαλτικὴν καὶ σημάδια ψαλτὰ μετὰ πάσης χειρονομίας καὶ συνθέσεως.*

h) Copioſius hunc ritum illuſtrant Cangius in gloſſario Græco p. 1088. & Goarus ad Euchol. p. 867.

mica nuda ſuperior ſit, præſentat Abbati, qui extremis digitis miculam arripit, & ori impoſitam abſumit: deinde aliis monachis, ſervato ordine offertur, qui eodem modo miculam ex Panagiario auferunt, & comedunt; Tum Abbas vinum calici infuſum bibit, quem omnes ſequuntur, & gratiis DEO actis diſcedunt: & hic eſt modus exaltandi Panagiam, quamvis alii alio quoque modo præparent. Hic tamen modus in monte ſancto uſitatisſimus eſt. Morem hunc etiam Imperatores ſervaſſe in ſua menſa habeo ex Codino cap. 7. *το δὲ γε παναγιάριον ὁ ἐπὶ τ̃ τραπέζης λαϐὼν, ἐπάνω τίθησι τ̃ τραπέζης, καὶ ὑψῶν παναγίαν δίδωσι ταύτην τῷ δομεστίκῳ, ὁ ᾗ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ὗτος ᾗ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἅμα τῷ παναγίαν λαϐεῖν ἐν τῷ στόματι πάντες βοῶσι πολυ χρόνιον· καὶ ὁ πιγκέρνης αὐτίκα τὸ τ̃ οἰνοχόου φέρει σκουτέλιον, χρατῶν καὶ μανδώλιον, ἐπεὶ προαπῆραν ὡς εἴρηται, τὸ μυσάλιον. Porro Præfectus menſæ acceptum Panagiarium menſæ imponit, & elevans Panagiam dat illam Domeſtico menſæ; ille magno Domeſtico, hic Imperatori, & quamprimum Panagiam ori inſerit, omnes accinunt*, ad multos annos, *& confeſtim Pincerna cellæ vinariæ ſcutellam affert cum maſili *, quia menſaria mappa jam antea ablata fuit, ut dictum eſt.* Id cum plerique
102 non intellexiſſent, in meras nugas verſi ſunt, quas optime exploſit Gretſerus in Codinum. In exaltatione itaque Panagiæ, ut diximus, non unus ſervatur ab omnibus modus, nam ſeculares cum ſolemni convivio cives excipiunt, poſt menſam in dexteram adoleſcentuli, ex Clero tamen, paululum contractam, & volæ ſiniſtræ impoſitam panem præperant, & conceptis precibus, Sacerdos ibi aſtans primus micam accipit, poſtea aliis adoleſcens ſuggerit, quod remanet, ipſe in manibus maxima cum veneratione conſumit.

XX. Pari ratione editus fuit & alius, qui ſit vigeſimus liber ſub hoc titulo: *σύνταγμα τινῶν ἀναγκαίων ἀκολουθιῶν καθεκάστην ἀνηκουσῶν τῷ ἱερεῖ συλλεγεισῶν ἐκ τοῦ εὐχολογίου. Neceſſariorum quorumdam quotidianorum officiorum ad ſacerdotes pertinentium, & ex Euchologio deſumptorum Collectio* in 4to, & continentur: *Ordo ſervandus in Veſperis, Ordo in Matutino, Epiſtolæ & Evangelia in varias commemorationes Sanctorum, Ordo pro parva benedictione, Ordo communis invocationis, Ordo in ſponſalibus, Ordo in coronatione ſponſorum, Ordo*

* *mantili.*

Ordo in Bigamum. Preces in puerperam primo partus die, Preces pro obſignando puero, octavo die poſt partum, Preces in puerperam quadrageſimo die, Preces in puerperam cum abortum fecit, Preces pro catechumeno faciendo, Ordo ſacri Baptiſmatis.

XXI. Liber quoque muſicalis ſit vigeſimus primus, in
quo varia Troparia, & Pſalmi, & alia quæ in Matutinis, & in aliis
Officiis, & Liturgiis potiſſimum cantari ſolent in varia argumen- 103
ta, muſicis notis. Ex iis quædam vocantur *κεκραγάρια*, quaſi
diceres *clamatoria*, & eſt Pſalmus i) qui incipit, *Domine clamavi, exaudi me*, putoque ſic dicta, quod in primo verſiculo bis verbi *κράζω* mentio fiat. Dicit enim, *κύριε ἐκέκραξα πρὸς σὲ εἰσάκουσόν μου, πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ κεκραγέναι με πρὸς σέ, Domine clamavi ad te, exaudi me, attende voci orationis meæ, cum clamavero ad te.* Quamvis non me lateat eo nominis cantica quoque cum modulatione decantata inferri. Unde etiam *κράκται* Cantores ſunt, non Lectores, nec de aliis Codinum cap. 18. intelligendum eſſe pro certo dicere audeo: *οἵτε πρωτοψάλται, καὶ οἱ ἀναγνῶσται, ὡς ἐξ ἔθους παλαιοῦ κράκτας ἐν ταῖς τοιαύταις ὀνομάζουσι πανηγύρεσι, καὶ τελεταῖς, ψάλλουσιν ᾄσματά τινα συντελοῦντα καὶ ἡρμοσμένα εἰς τὰ τοιαῦτα. Quas occupant Protopſaltæ, Domeſtici, & Lectores, quos veteri more in ejusmodi panegyricis feſtis, & initiationibus* Clamatores *vocant, qui carmina quadam & cantica canunt huc facientia, & accommodata.* Eadem fere habet Cantacuzenus Hiſt. lib. 1. cap. 41. Libri iſti muſicales non omnes iidem ſunt, ſed varia, pro libidine exſcribentium, aut eorum qui exſcribi curant, continent, omnia tamen ad dierum feſtorum ſolemnitatem confecta. Vidi ipſe plerosque elegantiſſime ſcriptos, in quibus etiam auctorum nomina præfiguntur, de quibus in obſervationibus Eccleſiaſticis multa.

XXII. Nec deficit vigeſimus ſecundus *ὡρολογόπουλον*,
Parvum nempe *Horologium*, a majori enim & ſatis amplo pro 104
neces-

i) Pſalmus CXLI. adde Lambec. V. p. 272.

k) De Horologio dictum ſupra p. 90. ſeq. Horologopulum ſive Horologii Epitome minori forma prodiit. Venet. 1642. *συνοπτικὸν ὡρολόγιον* MS. in Bibl. Regia memorat Cangius.

neceſſitate, minuſculum hoc, & ad portandum magis idoneum, extractum eſt. Continet, *poſtquam Chriſtianus e ſomno ſurrexerit, gratiarum actionem. Officium media nocte, & Veſperis ſingulis diebus dici ſolitum. Novem Cantica. Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam horas. Typica, Parvum Apodipnum, Exapoſtilaria, & Apolyticia totius Hebdomadis, Preces in menſa, Preces breviſſimas dicendas ſingulis diei horis, Menologium breviſſimum, Paſchalium annorum decem.*

XXIII. Addam his omnibus *νέον ἀνθολόγιον*, I) *novum Florilegium*, qui erit vigeſimus-tertius, ab Antonio Arcudio Romæ anno 1598. editum in 4to, cum enim ipſe quamvis pium, & accuratum, prolixum tamen atque diffuſum divini celebrandi Officii conſideraſſet: ideoque ob penuriam librorum, ſecumque tot volumina deferendi moleſtiam, Presbyteri vel Monachi Græci, qui dictum Officium recitare tenentur, munus ſuum non recte obeant: ita jubente Julio Antonio Sanctorio Cardinali, Nationis Græcorum Protectore, & parente humaniſſimo, pro iter agentibus, & aliis, qui quamcunque ob cauſam choro intereſſe non poſſent, & Græco ritu viverent, ex tot voluminibus divinum Græcorum Officium in Breviarium, ſeu compendium redegit. Quemadmodum & Orientales Græci *Anthologium* habent, licet imperfectum, ut Arcudius ait, ediditque. Quid
105 vero in hoc Anthologio contineatur, habeto tibi ex ejuſdem Arcudii verbis: *Complectitur autem hoc Breviarium rubricas generales, Pſalterium cum Canticis, juxta ſeptuaginta interpretes, ex nova veteris Teſtamenti recognitione, & editione. Horologium, Officium feriale, Officium τῆς ἀναστασίμου ὀκτωήχου μετὰ τῶν ἕνδεκα ἑωθινῶν, εὐαγγελίων τε, καὶ ἐξαποστειλαρίων, ἀναστασίμων. Pentecoſtarium, Officium Corporis Chriſti. Officium defunctorum, στιχηρὰ, δόξας, καθίσματα, atque lectiones Sanctorum communium, ſimplicium, ac propria eorum συναξάρια, ſeu geſta, quorum apud nos dies feſti celebrantur. Domini ſolemnitatum, ſanctiſſimæque DEi genitricis Mariæ, cæterorumque inſignium tum duplicium, tum ſemiduplicium feſtorum dierum Sanctorum integra per annum Officia. Simplicium vero feſtorum Canones, ſeu lectiones proprias, ob operis magnitudinem vitandam, non ponimus, ſed commu-*

I) Confer quæ ſupra ad p. 89.

Communes Sanctorum Lectiones congruentes aſſignamus. Denique quidquid omnino in viginti illis voluminibus ſparſim fuſeque continebatur, id totum brevius collectum hoc libro uno præſtringitur. Liber tamen tot laboribus, & annorum diſpendio abſolutus nullo plauſu exceptus eſt. Monachi, qui Tuſculi Baſilianam normam ſequi ſe profiterentur, eorumque aſſeclæ, quod meliora non habeant, cum iter agunt, eo utuntur, & breviori incommodo ſe extricant. Et ſane ſi intra Sanctorum Patrum terminos ſe continuiſſet Arcudius, neque plus ſapere, quam ipſe divinus Spiritus voluiſſet, Opus neque inutile, neque incommodum Orientalibus etiam Græcis fuiſſet. Verumtamen cum vetera immu 106
tat, integra obtruncat, perfecta immiſcet, & de ſuo addit incompta atque inſulſa, neque cum Græcis ipſis communia, ſtomachum ſapientibus movit, & opus alias laudabile, dehoneſtavit.

Hi ſunt Græcorum Eccleſiaſtici Libri, m) mi Naudæ; quos mihi imparato raptimque ſcribenti, & aliis negotiis urgentioribus occupato, memoria ſuggeſſit. Forte an alius quiſpiam excidit? Credo. Nullo id tamen fuerit illius Eccleſiæ damno, quæ præcipuos & alicujus conſiderationis numeratos jam habet. Si quid omiſſum eſt, id parvi momenti, vel fuerit, vel in aliis, quidquid in eo continetur, inſertum reperietur. Plura potuiſſe addi, qui in Græcorum ritibus omnino jejunus non eſt, fatebitur. Hæc paucula tamen mihi viſa ſunt ſufficere; & jam ſcis plures me abhinc annos in eosdem libros animadverſiones compoſuiſſe, reſervaſſeque mihi multo plura peculiaribus capitibus opportunius abſolvenda. Vale, mi Naudæ, vale, & tui obſequentisſimum ama.

(o)

LEO-

m) Nomina aliorum inſerta invenies Indici, quem diſſertationibus hiſce ſubjeci.

Digitized by Google

109 # LEONIS ALLATII
In Libros Eccleſiaſticos Græcorum
TRIODIUM, PENTECOSTARIUM, PARACLETICUM
EXAMEN,
Ad VIRUM Clariſſimum & Doctiſſimum
JOANNEM AUBERTUM.

JOANNI AUBERTO
VIRO CLARISSIMO, Ac DOCTISSIMO,
LEO ALLATIUS.

QVALE ſit aliorum ingenium, non anxius exquiro (VIR CLARISSIME AUBERTE) meum certe eſt, cum aliquid, quod arriſerit, chartis mandavi, ſtatim aliquem mihi conquirere ex hominum genere, qui non levi pede, & ſuperficie tenus, ſed pleno, & prudentia munito pectore ſapiunt, non ut ſcripti cauſam ſuſcipiat, & reprehenſione digna tueatur, & ſi Diis placet, laudet; ſed ut vulneribus medeatur, & ſi qua ſunt non a recta ratione dictata, corrigat, emendet, immutet, deleat, penitus tollat. Neque enim fieri poteſt, ut omnia ſemper laudanda ſcribamus,
110 *reprehendenda nunquam. Homines ſumus, ex ingenio humano ſcribimus, qui nunquam non labuntur, & errant. Id ſi nuſquam alias, nunc mihi in negotio difficillimo peroptandum fuit: neque enim in levibus, & levi manu verſamur, ſed in intima Græcorum penetrantes adyta, & eviſceratas ex eorum pectore, & ſcriptis ſententias cenſoria virgula examinantes, & ad amuſſim judicio facto ponderantes ea, in quibus minus eſt; nec ad Eccleſiæ Catholicæ dogmata ſuſtinentur, tanquam ſpuria, & adulterina pandimus, refellimus, & rejicimus, recta ſana-*

que

que comprobamur. Tantæ cognitor cauſæ unus mihi obvius factus es, AUBERTE, cujus eam judicio dirimi, quam in partem cunque res ceciderit, facile patiar. Nolo hic illas animi dotes, quibus te DEus ornavit, & orbi Chriſtiano inclareſcere voluit, recenſere: ne actum ipſe agere, & rem gravem, atque eximiam, omnibusque patentem, elumbi hac mea oratione imminuere videar; jubet id etiam modeſtia tua, quæ delatas ſibi laudes amolitur, & quaſi ex non opportuno ſuoque loco collocatis pudore afficitur, & me etiam ſimilis ratio pudoris ab hac laude retardat. Sed ſive taceam ipſe, ſive ſileant alii, III
nunquam Cyrillus Alexandrinus Epiſcopus adeo ſpecioſa veſte per te domo elatus, & per omnium manus vagari juſſus, conticeſcet; ſed magnis clamoribus beneficium evulgabit. Ægre reprimunt ſe Damaſcenus, Maximus Monachus, & alii, qui a te lumen, & ſplendorem expectant. Ad te itaque meum de tribus præcipuis Græcorum Libris Examen tranſmiſſum, latus ſuſcipito, atque quo polles ingenio dijudicato, male compta perpolito, errata corrigito, ſpuria obeliſco notato, ſi nihil eſt quod arrideat, igne cremato: quidquid feceris, optime factum fuerit: fauſtum, fortunatumque ſcriptioni acceſſerit quidquid a te deletum, aut immutatum fuerit, ne des aliquid amicitiæ: exoſculabor ſententiam, nec judicem alium appellabo. Mitto tibi nonnulla alia Damaſceni ſcripta, e Bibliothecis Italicis eruta & Georgii Chioniadæ ſcholia improbo labore, atque invitis Muſis exſcripta, adeo in Archetypo erant omnia confuſa, & avia, ut niſi Simonis Portii amiciſſimi mei intendens induſtria, & vigil cura adveniſſet, ſane de eo exſcribendo deſperaſſemus. Exſcriptus ta- 112
men ille eſt, capita numerata, verba, quibus ſcholia applicanda erant, indicata, ut AUBERTO noſtro majoribus ſtudiis occupato, laborem levaremus: quidquid præterea ſum totus tuus ſum. Vale.

Digitized by Google

113 LEONIS ALLATII DE TRIODIO.

LIBRUM Græcorum Eccleſiaſticum, in quo Officium in Eccleſiis eorum recitari ſolitum à Septuageſima, quam ipſi vocant Dominicam Publicani & Phariſæi, ad Sabbatum ſanctum continetur, nomine Triodion, n) quod cum Canones & Hymni in ſolemnitates Domini noſtri JEſu Chriſti, B. Mariæ Virginis, & aliorum Sanctorum novem habeant ſtrophas, ut ita dicam, Odas nuncupatas, quaſi Cantiones liber hic Canones hujuſcemodi, ut plurimum, qui ternas Odas non excedunt, complectitur. Hunc ego librum Triodion appellatum attente legi, & in eo præter multa Typographorum errata fœdisſima, quæ librum ipſum non culpant, hæc præterea adnotavi digna, quæ expurgentur, tamquam hæretica, & erronea.

Antequam autem illa enumerem, illud animadvertendum eſt, libri hujus plures & varios fuiſſe auctores, qui pro tempore alia atque alia addendo, librum neque parvum per ſe, neque exiguum, majorem etiam usque ad faſtidium fecere adeo, ut, ſi
114 modus non adhibeatur, & temeritas addentium non tantum in iſto libro, ſed in aliis etiam, comprimatur, erit cum nox & dies pro illis ſolum recitandis, tantum abeſt ut cani posſint, quæ vix modo ſufficiunt, ſatis non erunt. Quare ſacerdotes, qui noſtro hoc ævo lectione tam prolixa defatigati, ſæpe ſæpius ab Officiis recitandis abſtinent, vel pro libito omittentes, quaſi per ſaltus, quæ ſibi videntur, tantum recitant, plauſibiliori nomine impotentiam cauſati penitus omittent omnia. Eoque præcipue quod apud eos ad hunc diem non convenit, quæ quisque quolibet die recitare teneatur.

Auctores libri, quo propius aberant à Chriſto, & divina progenie, melius quæ erant veritatis cernentes, optime & ſine ulla offenſione divinas Sanctorum laudes, & Fidei dogmata decanta-

n) De hoc Triodio dictum ſupra p. 69. ut de Synaxariis p. 91.

cantarunt: ſequiores affectibus propriis diſtracti, ſæpe etiam odio in Romanam Eccleſiam, multa quæ a veritate aberrant, intruſerunt. Quod ſane manifeſtum eſt in hoc libro; nam antiqua fere omnia plana ſunt, nihil in ſe continent, quod pias aures offendat: recentia multis ſcatent erroribus, & ſubdole ſæpius in Romanam Eccleſiam garriunt, multas etiam hæreſeon labes lectionibus inſpergunt. Quibus abciſis, liber nitori ſuo priſtino reſtitutus, nulla expurgatione indigebit.

Inter auctores recentiores, qui librum novis ſcriptorum acceſſionibus fœdarunt, præcipui ſunt Nicephorus Calliſtus Xanthopulus, o) & Philotheus Patriarcha Conſtantinopoli- 115
tanus, Schiſmatici, & Hæretici.

Calliſtus, qui eſt etiam auctor Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ a Lango editæ, in ſuis ſcriptis proceſſionem a Patre tantum Spiritus ſancti pertinaciter defendit. Andronico Imperatori Eccleſiæ Romanæ hoſti infenſiſſimo, ob hanc contra Latinos hæreſim defenſam, blanditur, & in Latinorum ritus, & Eccleſiaſticas Cæremonias oblatrat.

Philotheus Palamæarum partium aſſertor multis contra Latinos invectus eſt: multum etiam pro Palama, illiusque hæreſibus a pleriſque Græcis oppugnatis, & damnatis, defendendis, & ſcriptis, & operibus inſudavit. Tandem ipſum Palamam inter Sanctos retulit, & Officium in ejus laudem compoſuit, ut infra videbimus.

Errores a me in hoc libro notati potiſſimum in ſynaxariis, hoc eſt in lectionibus ſic dictis, quod in compendio ſparſa hinc inde recolligantur, & auditoribus pleno conventu proponantur, comperiuntur. Eorum collector ſuit dictus Xanthopulus, ut ex nota quaſi procemiali pag. 3. fac. 6. col. 1. in fine diſcimus. *Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν αἰτιολογοῦντα, πῶς ποτὲ καὶ ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ περὶ τῶν ἁγίων, καὶ*

o) Antonius Poſſevinus lib. VI. Bibl. ſelectæ c. 2. inter cauſas diſſidii, quod inter Eccleſiam Græcam & latinam adhuc foveri non deſinit, refert errores qui ſpectant ad eorum rituale, in quod quadringentos abhinc annos acerba quædam maledicta Nicephorus Xanthopulus in latinam Eccleſiam male affectus conjecerit. Philotheus Patriarcha CPolitanus fuit circa eadem fere tempora, eodem ſæculo XIV. De utroque & Nicephoro & Philotheo dixi in Bibl. Græca ſuo loco.

θεοφόρων πατέρων ἐτάχθησαν μετά τινων ἐπιστάσεων μερικῶν. ἀρχόμενα
116 *ἀπὸ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων.* Id eſt, *Nicephori Calliſti Xanthopuli in præcipuas Triodii feſtivitates ſynaxaria, quæ illarum cauſas reddunt, unde originem habuerunt, & quamnam ob cauſam hoc tempore ita ſe habeant, & à divinis Patribus ſic diſpoſita ſint, cum nonnullis circumſtantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano, & Phariſæo, finiunt in ſolemnitatem omnium Sanctorum.*

I. Primus ergo error eſt, qui pœnarum inferni aliquando finem eſſe, & damnatorum redemptionem inſinuat. Pag. enim 9. 6. c. 2. f. hortatur Chriſti fideles Chriſtum exorare, ut animas fidelium mortuorum ab igne ſempiterno liberet, *ἵνα τοῦ αἰωνίου πυρὸς αὐτὰς ῥύσηται, ut eas ab igne ſempiterno liberet.* Et infra p. 10. b. c. 2. m. *τῆς αἰωνίου λυτρῶσαι κολάσεως, ab æterna libera pœna.* Et rurſùs, *καὶ σκώληκος ἀλήκτως κολάζοντος, à verme indeſinenter puniente.* In his videntur Origenis errorem p) ab Eccleſia Græca etiam decreto ſynodali, atque Oecumenico q) damnatum ſecuti, qui finem aliquando infernalibus pœnis ſtatuebat. Et in nonnullis Orientalium Nationum r) a piis viris confectis, & cui id onus incumbit, traditis relationibus, ubi inſtituta ac mores, & fides illarum nationum exponuntur, inter alios earum errores, hunc quoque vidi adnotatum, eos tenere firmiter, pœnas inferni aliquando finem habituras. Hinc facilius ſvadeor, ſive id Origeniſtarum, ſive aliorum fraude factum ſit

p) De Origenis ſententia confer Petavium III. 6. de Angelis, Gvil. Spencerum ad Origenem contra Celſum p. 47. ſeq. & illuſtris Huetii Origeniana p. 153. Si tamen recte calculos ponas, videbis Græcorum quos h. l. perſtringit Allatius ſententiam ab Origenis opinione plurimum diſſidere, nam Origenes ſibi perſvaſit omnes pœnas atque ſupplicia inferorum fore tantum temporalia & purgatoria: Græci vero non negant dæmones & impios homines in æternum eſſe puniendos, ſed tantum aliquos ex hominibus putant precibus aliorum, poſt temporaria ſupplicia inferorum flammis eripi, quæ eorum doctrina ab Eccleſiæ Rom. placitis de purgatorio non differt niſi nomine, & quod infernum appellant, quod latini purgatorium. Vide Allatium libro de purgatorio & contra Hottingerum p. 152. atque Richardi Simonis notas ad Gabrielem Philadelphienſem p. 254. ſeq.

q) In Synodo V. & diu poſt in Florentiana.

r) Confer quæ de Georgianis ſive Iberianis idem Rich. Simon in Hiſtoria Critica dogmatum rituumque Oriental. cap. V.

Digitized by Google

ſit in Eccleſiam Græcam, præter Catholicorum mentem irrepſiſſe, & poſtea latenter fuiſſe propagatum. Adde Græcos illam 118
mordicus tueri ſententiam, preces a ſanctis viris, Deoque gratis effuſas, infidelibus, & æternis cruciatibus damnatis proficuas eſſe, quibus & recreantur, & aliquando etiam earum ope a pœnis liberantur. Exemploque multorum, ſed præcipue Trajani, & Theophili Imperatorum, & Ethnici, quem allocutus eſſe S. Macarius narratur in ſynaxario ejuſdem diei pag. 11. b. c. 1. f. ὅτι δὲ ὠφελεῖ τὰς ψυχὰς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμενα, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν ἅγιον Μακάριον ἱστορίας, ὃς ἀνδρὸς ἀσεβοῦς ἕλληνος ξηρὸν κράνιον κατὰ τὴν ὁδὸν παριὼν εὑρηκώς, ἤρετο εἰ τινά ποτε ἐν ᾅδῃ παραμυθίας αἴσθησιν ἔχουσι. τὸ δὲ ἀπεκρίνατο. πολλὴν αὐτοὺς ἔχειν ἄνεσιν, ἡνίκα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὔχῃ πάτερ εἰπών. ἦν γὰρ οὗτο ποιῶν ὁ μέγας, καὶ δεόμενος τοῦ θεοῦ μαθεῖν ἐφιέμενος, εἰ ὠφέλειά τις τοῖς προκεκοιμημένοις ἐντεῦθεν ἐγίνετο. ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος διὰ προσευχῆς τὸν βασιλέα Τραϊανὸν σέσωκεν, ἀκούσας παρὰ Θεοῦ, μὴ ἄλλο τί ποτε αὐτὸν ὑπὲρ ἀσεβοῦς δεηθῆναι. Καὶ μὴν καὶ τὸν θεοστυγῆ Θεόφιλον Θεοδώρα ἡ βασιλὶς διὰ τῶν ἁγίων καὶ ὁμολογητῶν ἀνδρῶν τῶν βασάνων ἐξήρπασε, καὶ διέσωσεν ὡς ἱστόρηται. Id eſt, *Res a ſanctis pro animabus geſtas, illis proficuas eſſe, multis aliis, ſed præcipue ex hiſtoria illa, quæ de ſancto Macario narratur, perſpicuum eſt. Hic ſiquidem infidelis hominis gentilis exſiccatam calvariam prateriens in itinere adinuentam interrogavit: ſi quam in inferno conſolationem perſentiſcunt. Illa reſpondit ſummopere eos recreari, cum pro mortuis preces Pater effundis. Magnus enim ille id facere ſueverat, DEumque exorabat, diſcere appetens, ſi quæ inde utilitas mortuis accederet.* 117
Sed & Gregorius Dialogus nuncupatus, mediis precibus Imperatorem Trajanum liberavit, monitus propterea a DEO, ne de cætero pro infideli deprecaretur. Quinimmo DEO exoſum Theophilum Theodora Imperatrix, ſanctorum Confeſſorum ope tormentis ſurripuit, ſervavitque, ut in hiſtoriis ſcriptum eſt. Glycas epiſt. 26. Καὶ τί λέγω περὶ ἀνδρῶν εὐσεβῶν ὅπουγε καὶ θανοῦσιν ἀσεβέσι τισὶν, ὡς ὁ λόγος, ἤδη γνωρίσει σοι λύσιν ἀμπλακημάτων ἐπήνεγκε δικαίου εὐχή; ἀλλ' ὑπὲρ τοιούτων ἀπίστων δηλαδὴ, ἐὰν τὰ τοῦ κόσμου πένησι δώσεις, ὡς οἱ μαθηταὶ διαγορεύουσι τοῦ Χριστοῦ κατ' οὐδὲν ὠφελήσεις αὐτούς. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἱερῶν εὐχῶν. ὃ γὰρ ποιῆσαι τὰ τοῦ κόσμου διδόμενα πένησιν οὐκ ἰσχύουσιν, τοῦτο εὐχὴ δικαίου παραδό-

ξως ἐποίησεν. ὁ γὰρ Διάλογος μέγας Γρηγόριος τοῦ Θεοῦ δεηθεὶς ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ βασιλέως τοῦ ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον καταλύσαντος, οὐ διήμαρτε τῆς αἰτήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ πρωτομάρτυρ Θέκλα ὑπὲρ ἑλληνίδος τινὸς, ἡ Φαλκονίλλη τὸ ὄνομα, τοῦ Θεοῦ δεηθεῖσα τῶν αἰωνίων αὐτὴν βασάνων, ἀπήλλαξεν. καὶ ὁ μέγας δὲ Μακάριος ἐντυχὼν καθ' ὁδὸν τῷ τοῦ ἀρχιερέως τῶν εἰδώλων ξηρανθέντι κρανίῳ, καὶ ἐρωτήσας αὐτὸ, περὶ ὧν ἐγλίχετο μαθεῖν, ἤκουσεν ἐξ αὐτοῦ, λόγον γὰρ ἀληθείας ἐνέπνευσεν αὐτῷ τηνικαῦτα ὁ Θεὸς, ὡς ἡνίκα προσφέρεις τὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τότε παραμυθίας μικρᾶς αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος ἁμαρτίᾳ περιπεσὼν μείζονι τοῦ ἀφεθῆναι αὐτῷ, μυριοπληθῆ γὰρ στρατὸν μαχαίρᾳ παρέδωκε βαρβαρικῇ, εὐχαῖς ἀνδρῶν ὁσίων ἐξέφυγε τὴν αἰωνίζουσαν κόλασιν. *Et quid de hominibus*
119 *piis loquor, cum & quibusdam demortuis impiis, ut oratio jam exponet, peccatorum ſolutionem apportarunt preces juſti? Verumtamen ſi pro infidelibus omnia mundi pauperibus tradas, ut Chriſti diſcipuli dicunt, nullo illis emolumento fuerint. Et hæc ſi ita ſe habent, quid nobis de ſacrarum precum viribus dicendum eſt? Quod enim res mundanæ pauperibus exhibitæ efficere non poſſunt, juſti oratio admirabiliter perficit. Magnus namque Gregorius cognomento Dialogus, effuſis precibus ad DEum, pro remiſſione peccatorum Trajani Imperatoris, qui vitam in impietate finierat, a poſtulatis non cecidit. Sed & prima martyr Thecla pro gentili, cui Falconillæ nomen, ſupplicans, a ſempiternis eam pœnis eripuit. Magnus item Macarius per viam in ſacerdotum Idolorum principis exſiccatam calvariam incidens, & poſcens ab ea quod libebat addiſcere, audiit, verbum namque veritatis illi DEus inſpiraverat. Cum ſacrificia pro mortuis offers, tunc nos puſillam conſolationem perſentiſcimus. Imo & Mauricius Imperator, cum in peccatum remiſſione gravius incidiſſet, innumeram enim exercitus multitudinem barbaris trucidandam exhibuit, precibus hominum ſanctorum æternas pœnas aufugit.* Joannes Damaſcenus. s) Trajani hiſtoriæ, quam miraculum germanum, & irrefutabile ab Oriente, & Occidente comprobatum vocat, & de Macarii cum Mortuo colloquio, de Falconilla narrationem ſubdit, quæ cum eſſet gentilis, idolorum cultrix, profana, & Chriſti miniſterio aliena, ſalvata nihilominus eſt a Protomartyre.
120 re. De Trajani & Falconillæ ethnicæ ſalute, eadem cum Damaſceno refert Auctor vitæ Coſmæ Melodi: Κύριε ὁ Θεὸς, ὁ καὶ Τραια-

s) Joannes Damaſcenus ſermone de precibus pro defunctis p. 420. ſeq.

Τραϊανὸν τὸν δυσσεβῆ βασιλέα, καὶ κατὰ χριστιανῶν ἀμέτρως λυττήσαντα ταῖς τοῦ σοῦ θεράποντος Γρηγορίου δεήσεσι τῆς γεέννης τοῦ πυρὸς λυτρωσάμενος, καὶ Φαλκονίλλαν τὴν ἑλληνίδα ταῖς τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης εὐχαῖς τῷ κλήρῳ τῶν σωζομένων συγκαταλέξας, αὐτὸς ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν καὶ ταῖς τῶν ἐκλεκτῶν σου σκηναῖς τὸν τῶν σῶν οἰκετῶν γεννήτορα κατασκήνωσον. ἡ δὲ μεγίστη ἡ πρωτομάρτυρ Θέκλα. μήγας δὲ ὁ θεῖος Γρηγόριος, καὶ διὰ τοῦτο παρά σοι δεδυνημένοι τὰ μέγιστα. ἀλλά γε πρόσεισι καὶ ἡμῖν αἴτε τοῦ τεθνηκότος ἀγαθοεργίαι πρὸς ἀντισήκωσιν. καὶ προσέτι τὰ εὐγενῆ ταῦτα νεόφυτα, καὶ καλλίκαρπα, κἂν ἐκ φαύλης ῥίζης ἐβλάστησαν, ὡς τὸ ἐνδέον ἐκεῖθεν, ἔνθεν τὴν ἀναπλήρωσιν δέχεσθαι. *Domine, DEus, qui Trajanum regem impium, qui in Chriſtianos immoderate tanquam rabidus canis ſævierat, ſervi tui Gregorii precibus a gehennâ ignis liberaſti, & Falconillam gentilem, Thecla protomartyris ſupplicationibus ſorti juſtorum adnumeraſti, tu ipſe exaudi nos quoque, & in electorum tuorum tabernaculis ſervorum tuorum parentem colloca. Licet enim Thecla protomartyr maxima fuerit, magnus porro & divinus Gregorius, ideoque maxima quoque ex te exculpſerunt, nihilominus ſuppetunt & nobis, quæ apponamus, & defuncti res probe geſta, & nobiles hi, recenterque nati, & fruticoſi, quamvis ex improba radice orti ſunt, ſurculi, quibus ſi quid fuerit, quod in nobis minus ſit, ſupplere poſſumus.* Et Nicolaus Athenienſis Metropolita in Officio ſancti Olei, quod in demortuos canitur: Καὶ παράσχου συγγνώμην τῷ δούλῳ σου τῷ παροργήσαντί σε, ὡς σάρκα ἀνθρωπίνην 128
φοροῦντι καὶ ἀσθένειαν ἔχοντι, καὶ ὡς ἐπήκουσας τῇ θελήσει σου Θέκλῃ τῇ πρωτομάρτυρι, τῇ ἐπὶ μητρὶ αὐτῆς εἰδωλολάτριδι, καὶ οὐ παρεῖδες τὴν δέησιν αὐτῆς, ἀλλ' ὡς ὑπεράγαθος, καὶ εὐδιάλλακτος ἔδωκας αὐτῇ συγγνώμην. καὶ ὡς ἔλυσας τῆς μάστιγος Τραϊανὸν δι' ἐκτενοῦς ἐντεύξεως τοῦ δούλου σου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν δεομένων σου οὐκ ἐπὶ εἰδωλολάτριδι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πιστόν σου δοῦλον παροργίσαντα σε δι' ἀσθένειαν. *Et præbe veniam ſervo tuo, qui te in iracundiam commovit, tanquam qui carnem humanam fert, & imbecillitati ſubjicitur; & ut exaudiſti tua voluntate Theclam protomartyrem, pro matre gentili exorantem, & non contempſiſti preces illius, ſed ut ſuper omnia bonus, & facile conciliabilis exhibuiſti illi veniam, & ut e ſupplicio liberaſti Trajanum, per extenſas preces ſervi tui Gregorii Dialogi, exaudi nos quoque ſupplicantes non pro gentili, ſed pro fideli ſervo tuo, qui ob imbecillitatem te in iracundiam concitavit.* De Trajano etiam Nicepho-

Nicephorus Blemida Tractatu, Qualem deceat eſſe Imperato-
rem: Διὸ πολλοὶ τῶν πάλαι βασιλέων ἔργοις καὶ λόγοις ἐφιλοσόφησαν
περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς. οὐκ ἔλαττον ἢ τῶν ἄλλων Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς
τὸν πατέρα Νερούαν διαδεξάμενος καλῶς καὶ αὐτὸν βασιλεύσαντα
ἐμιμεῖτο. τοσοῦτον γὰρ εἶχε τὸ ταπεινὸν, καὶ συμπαθὲς, καὶ εὐπρόσι-
τον, ὡς καὶ παντὶ λυπουμένῳ συμπάσχειν, καὶ συναλγεῖν, καὶ
πρὸς τοὺς πταίοντας ἀνεξίκακον εἶναι, λέγων, ἁρμόζει τῷ βασιλεῖ
μιμεῖσθαι Θεὸν, καὶ τῶν πταισμάτων τῶν δούλων ἀνέχεσθαι. διὰ τοῦ-
το καὶ συγγνώμης ἠξιώθη παρὰ Θεοῦ, οὐ μόνον τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλ-
122 λὰ καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ τὸ μέγιστον καὶ παράδοξον ταῖς δεήσεσι
τοῦ θαυματουργοῦ Γρηγορίου, οὗ ὁ Διάλογος. τῆς γὰρ φιλανθρω-
πίας, καὶ συμπαθείας ἧς ἐκεῖνος πλουσίως μετεδίδου τοῖς πταίου-
σιν ἔτυχε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ζωῆς τέλει παρὰ Θεοῦ τοῦ ἀποδεχο-
μένου μὲν τὸ συμπαθὲς, καὶ φιλάνθρωπον, μισοῦντος δὲ τὸ ἀπη-
νὲς, καὶ ἀπάνθρωπον, καὶ πρὸς τοὺς τὸ ὁμόφυλον ἀκαμπεῖς, καὶ
ἀσυμπαθεῖς κατ' ἀξίαν κολάζοντος. ἔδειξε γὰρ ὅτι συνεργούσης εὐ-
χῆς δικαίου νικᾷ τὸ συμπαθὲς, καὶ αὐτὴν τὴν ἀσέβειαν. *Quapropter
multi ex antiquis Imperatoribus verbo & opere de hac eadem virtute philoſophati ſunt. Inter eos non fuit poſtremus Trajanus Imperator, qui patrem Nervam excepit, probeque illius res geſtas imitabatur: adeo enim erat animo demiſſo, miſericordi, & facili, ut cum omnibus afflictis afflictaretur, ac condoleret, nec iis, qui male ſe geſſerant, iraſceretur, illud habens in ore, proprium eſſe Imperatori DEum æmulari, & errores ſervorum ſuſtinere: ideoque miſericordiam a DEo conſecutus eſt, non peccatorum tantum, ſed quod apprime eximium eſt, & præter omnem expectationem, precibus miraculorum effectoris Gregorii cognomento Dialogi, propria ſalutis. Humanitatem enim, & miſericordiam, quam ille abunde aliis miniſtrabat, ipſe in vita exitu a DEo, qui miſericordiam atque humanitatem exoſculatur, efferatos atque immiſericordes animos odit, & ad idem genus implacabiles, atque inexorabiles pro dignitate caſtigat, adeptus eſt, illudque omnino comprobavit juſtorum precibus concurrentibus, ipſam etiam impietatem a miſericordia ſuperari.*
Macarii hiſtoriam e Palladii Lauſiacis deſumptam t) præter Nicephorum, Joannes Damaſcenus refert ibidem, & compro-

t) Quamquam in editionibus Palladii illud de Macario non exſtat, tamen in Codice Colbertino reperit Cotelerius III. p. 563. monument. Græc. Vide eundem T. I. p. 546. ſeq. ac de Falconilla Acta Theclæ in ſpicilegio Grabiano T. I. p. 109.

probat. Et Joannes Hagioelita in Encomio Macarii Ægyptii. 123
Οὗ τὰς προσευχάς καὶ κρανίον ἕλληνός τινος ἱερέως ἐν ἐρήμῳ κείμενον παραδόξως ἀνεκήρυξεν, καὶ ἐν τοῖς βασάνοις ἄνεσιν χαριζομένας ἐνέδειξεν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῶν γένοιντο. *Cujus preces & calvaria cujuſdam gentilis ſacerdotis in eremo projecta admirabiliter prædicavit, & iis, qui in tormentis erant ceſſationem ſuppeditantes, cum pro illis funderentur, demonſtravit.* Theophilum ab alterius vitæ ſuppliciis liberatum ſanctorum precibus, præter Nicephorum, tradunt Zonaras Hiſtor. tom. 3. in vita Michaelis filii, Conſtantinus Manaſſes in Synopſi, Gennadius pro Concilio Florentino pag. 5. & alii. Trajani, Theodorus Metochita Hiſtor. Rom. lib. 1. Gabriel Philadelphienſis pro Græcis contra Latinos different. 4. ex Joanne Damaſceno. Quæ ſi vera ſunt, jam poſt hanc vitam in inferno redemptionem, ac ſalutem eſſe comprobant. Et licet plerique apud Latinos, quibus hiſtoria de ſalute Trajani cordi eſt, ut ſimilem errorem evitarent, multa commenti ſint: hi quidem Trajanum ad vitam revocatum à ſancto Gregorio, & baptizatum, rurſumque vita functum abiiſſe in cœlum: Alii non revixiſſe corpus, ſed clanculo animam à Gregorio baptizatam; Alii haud quaquam ab inferis liberatam, ſed tantummodo pœnis alleviatam: Alii alia ridicula addidere, ut de cranio illius cum vivida adhuc lingva reperto. Alii item ſcholaſtice differentes, rem ita potuiſſe eſſe voluerunt, Trajanum, poſtquam ex hac vita migravit, ſecundum præſentem juſtitiam in Tartarum detruſum, ſecundum autem ſuperiores cauſas, quibus præ- 124
videbatur ad vitam revocandus orationibus S. Gregorii, erat de illo aliter diſponendum, quare non finaliter fuit in inferno deputatus. Alii tamen ſaniori conſilio, inter fabulas, & anilia nugamenta, u) totum hoc, quod de Trajani ſalute refertur, rejecerunt. Licet, inquam, res hæc ita pertractetur à Latinis, Græci tamen apertis velis, & ſine ulla ſui dicti emollitione, quin etiam factum aliorum exemplis comprobantes, in eam

n) Plures è Romana Eccleſia ſcriptores qui fabulam illam explodunt, laudavi in Bibliotheca latina, ubi de Plinii junioris Epiſtolis. Quanquam ex eadem Eccleſia Romana non deſunt qui huic & ſimilibus narrationibus libenter accommodarunt fidem, ut Alphonſus Ciacconus, cujus Apologia pro relatione de Trajano inſcribitur; *Hiſtoria veriſſima à multorum calumniis vindicata.*

iverunt ſententiam, animas æternis pœnis condemnatas, ſi ſanctorum preces intercedant, ſalvari poſſe, & ſanctorum precibus detrahere, qui id negaret, quaſi ipſæ nullius eſſent roboris apud DEum. Ideoque neque cauſas ſententiæ ſuæ quærunt, ſed admiratione perciti, omnia in miſericordiam DEi, & orationis vim deferunt. Joannes Damaſcenus dicto loco: Θαυμαςὸς εἶ δέσποτα, καὶ θαυμαςά σου τὰ ἔργα, καὶ σου τὴν ἄφατον εὐσπλαγχνίαν δοξάζομεν, ὅτι πάντοτε πρὸς τὸ φιλάνθρωπον νεύεις, καὶ τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε φιλαδελφίας, καὶ τῆς πρὸς σε βεβαίας πίςεως καὶ ἐλπίδος, καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς διὰ τῶν σῶν θεραπόντων εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων ἐξιλασμούς τε, καὶ ὁλοκαυτώσεις, ὕμνους, καὶ ψαλμῳδίας, καὶ προσευχὰς οὐκ εἰκῆ καὶ εἰς μάτην. σὺ γὰρ ἀπλανὴς καὶ εὐπάροχος, καὶ διδοὺς πᾶν ὃ τις οὖν προφέρουσιν εἰς δόξαν σου μυριοπλασίονα τὴν ἀντίδοσιν, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι γινομένων ἀνόνητον. Id eſt: *Mirabilis es Domine, & mirabilia ſunt opera tua: miſericordiam tuam ineffabilem recte glorificamus: undequaque enim ad miſericordiam propenſus es, ſervisque tuis varias occaſiones ſalutis, fraternæ dilectionis, ſolidæque ſpei, ac fidei erga te præbes, docens per famulos tuos nos invicem mutuis beneficiis debere proſequi: qualia ſunt propitiationes & holocauſta, hymni, pſalmorum cantus, & preces. Neque id temere fruſtrave. Nam cum errare neſcias, ad largiendumque ſis facilis, & milleſariam retribuas pro omnibus, quæ in gloriam tuam offeruntur, quomodo inutile erit aliquid, quod in nomine tuo fuerit factum?* Et cum ipſi fateantur, criminoſum eſſe pro infidelibus, & filiis perditionis aut orare, aut ſacrum offerre, ideoque eundem D. Gregorium admonitum, ne de cætero ſimilia auderet, tanto viro non verentur, actionem tam indignam, quæ neque ex ignorantia, neque ex impotentia animi potuit provenire, impingere; & volunt hominem in eadem ipſa actione, in qua pro idololatra orans in DEum delinquebat, à DEo exauditum fuiſſe.

De Theophilo Baronius x) ex Gennadio Patriarcha in expoſitione pro Concilio Florentino ſeſſ. 5. tradit in ipſo fine vitæ ſui erroris pœnitentem, imaginem ſacram adoraſſe, ac poſt mortem in judicium raptum, precibus uxoris Theodoræ, Metho-

x) Baron. ad A. C. 848.

thodii Patriarchæ, & aliorum, miſericordiam a DEo conſecutum eſſe: & fuſe narrat idem Xanthopulus in Synaxario ſecundæ jejuniorum Dominicæ pag. 72, 6. c. 1. m. refertque Au- 126
ctor innominatus de conſtitutione * Dominicæ orthodoxæ. Quod ſi verum eſſet, nulli dubium eſt, ſanctorum preces ita invaluiſſe, pœnitentia etiam Theophili confirmatas, ut a meritis æternisque ſuppliciis illum liberarent. Sed hoc ad rem propoſitum nihil facit, cum Græci dicant mortuis infidelibus impœnitentibus, & in peccatis mortuis preces Sanctorum proficuas eſſe. & manifeſte colligitur ex Joanne Zonara in ejus vita. Expirans enim uxorem, & Canicleio Præfectum Theoctiſtum multum obteſtatus eſt, ne paterentur venerandas imagines reponi, aut Joannem, qui Iconomachorum hæreſim propugnabat. Eccleſia pelli. Adde etiam Imperii æmuli Theophobi caput per vim abciſum manibus propriis contrectaſſe, & quaſi injurias ulciſcentem, illius cruciatu, atque ſupplicio paviſſe oculos, animumque exſaturaſſe, & vindictæ ſitim verbis etiam illis, *neque ego poſthac Theophilus, neque tu Theophobus eris*, propalaſſe, & dum hæc diceret, expiraſſe. Hunc tamen Zonaras in vita Michaelis filii, communibus precibus poſt mortem a tormentis liberatum narrat, illisque fidem abrogare, nonniſi qui interceſſiones ſanctorum apud DEum aliquid poſſe ignorat. Ecce ejus verba: *Οὕτω φασὶ καὶ τὴν βασίλισσαν θερμότατα δεηθῆναι τοῦ τε πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, καὶ μοναχῶν κοινὴν προσενεγκεῖν δέησιν τῷ Θεῷ, ὥστε σωτηρίας τυχεῖν τὸν βασιλέα, καὶ ξυνευνέτην αὐτῆς. καὶ μέντοι θερμότατα δεηθῆναι αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν μὴ παριδεῖν τὴν αἴτησιν τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀξιῶσαι συγγνώμης τὸν βασιλέα Θεό-* 127
φιλον. ἄδεται ταῦτα καὶ τοῖς ἀφορῶσι πρὸς τὸ φιλάνθρωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ δέχεται, καὶ πιστεύεται. ἀπιστήσει δὲ οὐδεὶς, ἢ ὅστις οὐ μέγα οἴεται δύνασθαι τὰς τῶν ἁγίων ἐντεύξεις τὰς πρὸς τὸν Θεὸν, οὐδὲ ἀντιμετρεῖν οἶδε τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ἀγνοήματα. Id eſt: *Tum ajunt Imperatricem inſtantisſime oraſſe Patriarcham, aliosque Pontifices, & monachos, ut communibus precibus Imperatoris & conjugis ſui ſalutem a DEo exorarent. Quod cum illi ferventibus animis feciſſent, DEum preces ſervorum ſuorum non eſſe aſpernatum, ſed ignoviſſe Imperatori Theophilo. Celebrantur hæc & ab eis, qui DEi humanitatem intuentur, & recipiunt, & credunt. Neque vero quisquam eis fidem abrogaret, niſi qui*

*2. Quadrageſimæ, qua reſtitutum imaginum cultum Græci celebrant, infra p. 144.

qui parum poſſe interceſſiones ſanctorum apud DEum ſenſerit, & DEi bonitatem cum humanis erratis componere ignorarit. Quid plura? Paulus Monachus Monembaſiæ Epiſcopus in Narrationibus tradit, matrem adulteram damnatam, a pœnis liberatam fuiſſe a filio precibus & orationibus. Et Glycas, ſive Zonaras in epiſtolis, epiſt. 21. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τινων ἁγίων ἔτι τῷ βίῳ περιόντων ἠκούσαμεν ὅτι δι' εὐχῶν αὐτῶν, καί τινας ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντας αἰωνιζούσης κολάσεως ἠλευθερώθησαν, τί τὸ κωλύον μὴ καὶ τὸν βίον ἀλλάξαντες καὶ τοῦ Θεοῦ δῆθεν ἐγγύτερον γεγονότες τὰ αὐτὰ τοῖς προλαβοῦσι ποιεῖν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, ἵνα μὴ λέγω πολλῷ μείζονα διά γε τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀπόθεσιν; *Et enim ſi de nonnullis ſanctis, cum adhuc hanc vitam ducerent, intelleximus eos preci-*
128 *bus ſuis quosdam, qui in impietate perierant, a ſempiterno ſupplicio liberaſſe, quid impediet, ne præſenti vita immutata, Deoque facti proximiores, præceſſoribus eadem efficere, eandemque poſſidere facultatem, & efficaciam, ne dicam multo majorem, propter hujuſce carnis depoſitionem?* Non diſſimile eſt, quod multorum ſententia, famaque ad ſua usque tempora producta, narrat Auctor vitæ ſancti Coſmæ Melodi, de patre Joannis Damaſceni, qui Mahometanæ legi addictus, extra Eccleſiam mortem obiit. Is nihilominus Coſmæ Præceptoris, Coſmæ Melodi, & Joannis filiorum precibus, ab æternis ſuppliciis, quibus infideles puniri ſueverunt, liberatur, & inter beatos gloriæque Chriſti participes collocatur. Nicephorus quoque Blemmidas in vita ſancti Pauli Latrenſis refert, Ignatium quendam monachum, qui nefario ſcelere vitam divinam atque humanam polluerat; ideoque derepente peſſime contrucidatum, & pœnis æternis, uti memorat, condemnatum, precibus Fratrum, & interceſſione Pauli Latrenſis, non multos poſt dies ab iisdem liberatum, & beatorum ſocietati redditum. Et ne tandem hiſcere audeant, in nonnullis eorum Euchologiis Venetiis editis, & præcipue in edito apud Chriſtophorum Zannetum 1553. cap. 96. pag. 214, habetur Officium ſancti Olei, quod in demortuos canitur a ſeptem ſacerdotibus, compoſitum a Nicolao Athenarum Metropolita. Quisquis tamen is Nicolaus ſit, in eo Officio apertisſime preces illæ ab
129 illis ſacerdotibus effunduntur, & reliquæ cæremoniæ peraguntur ad liberandam demortui animam, non a gloria Paradiſi,

tunc

tunc enim deſiperent, non a pœnis Purgatorii, quas illi nullas agnoſcunt: ergo a pœnis inferni: & id ſe conſecuturos illis ſupplicationibus Thraſones iſti exiſtimant. Precantur DEum, ut demortui animam liberet a ſempiternis vinculis, & carcere: *Ἀπόλυσον αὐτὸν τῶν αἰωνίων δεσμῶν καὶ τῆς φυλακῆς, ὅτι σὲ αἰσθανόμεθα ὑπεράγαθον λυτρωτὴν αἰωνίων δεσμῶν τῶν ψυχῶν.* Et orat. 4. *Εὐχαριστοῦμέν σοι ὑπεράγαθε, ὅτι τοὺς ἀνετοίμως ἁρπαγέντας, καὶ ἀμετανοήτως, καὶ τῷ ᾅδη κατεχομένους δι' ἐντεύξεων τῶν δούλων σοῦ ἀνίεις τῶν δεσμῶν, καὶ λύτρωσαι ἐκ σκότους, καὶ ἀνάγεις τῆς φυλακῆς. διὸ καὶ ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς.* *Gratias agimus tibi, ſuper omnia bone, quod ex improviſo raptos, & nulla pœnitentia acta, & in inferno detentos, per ſupplicationes ſanctorum tuorum, a vinculis ſolvis, & liberas a tenebris, & e carcere educis. Quapropter & nos viles*, &c. Orat. 5. affert exemplum de Trajani, & Falconillæ ſalute, defunctoque ſimilia deprecatur. Et Orat. penultima: *Καὶ ἐλευθέρωσον αὐτὸν τῆς ζοφώδους καὶ σκοτεινοτάτης κολάσεως, καὶ τῶν πικρῶν τυράννων καὶ κολαστῶν δαιμόνων.* *Et libera eum a calignoſo, & obſcuriſſimo tormento, & amaris, & punientibus dæmonibus.* Vincula & carcer ſempiternus, qui in inferno detinentur, nulla propriorum delictorum peracta pœnitentia, Trajani & Falconillæ exemplo libertatem depoſcere, tenebricoſiſſima tormenta, amari, punientesque dæmones, Purgatorii ne ignis an infernalis indicia ſunt? & tamen miſericordes iſti, & qui tantundem de ſuis precibus confi- 130
dunt, DEum alias mitiſſimum exorant, ut peccatores ſimiles, & ad ſimiles pœnas condemnatos, e carcere, tenebriſque perpetuis eductos, in gloriam beatorum deducat, ut immemor ſcilicet ſui dicti, *in inferno nulla eſt redemptio*, redemptionem ibi eſſe facto demonſtret. Id cum Novatoribus hiſce durum videretur, & clariſſime ſequi viderent, ſi ſemel pro uno vel altero DEI miſericordis benignitate portæ inferi adaperirentur, etiam pro univerſis aliis fore futuris temporibus adaperiendas, quod impium eſſet aſſerere, verba ſancti Baſilii orat. in Pentecoſten impie depravarunt, quaſi in eo eſſet, in inferno non omnes, ſed unam tantum partem confeſſuros Dominum. *ὅτι οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε κύριε. οὐδὲ πάντες οἱ ἐν ᾅδου ἐξομολόγησιν παῤῥησιάσονται φέρειν σοι.* *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui in inferno ſunt audebunt confeſſionem offerre tibi.* Ibi enim legitur, *οὐδὲ οἱ ἐν ᾅδη.*

 abſ-

absque vocula πάντες, & legit etiam Glycas, ſive Zonaras epiſt. 20. optime ad rem, & ad ſententiam. Mortui enim, & apud inferos, ſub terra ſcilicet degentes non laudant, neque confitentur Dominum, ſed nos qui vivimus eum laudamus, & pro eorum animis, effuſis precibus exoramus, quod & facit Eccleſia, & veriſſimum eſt. Abſurda quæ in hoc Officio continentur meditatius conſiderantes, poſtremi Euchologii correctores ab eodem
131 Euchologio eraſerunt, ne male ſanis opinionibus legentium animos inficerent, audacter primi addentes quod nefas fuerat legi, poſtremi cautius, ut noxia demerent, utrique male. Quo enim nomine addunt vel demunt libris Eccleſiaſticis quidquid ipſis libuerit, absque Eccleſiæ auctoritate? quod ſane quemadmodum maximopere dolendum eſt, ita eſſet, ne futuris temporibus ſimilia paterentur, ſumma cura invigilandum.

De Macarii colloquio cum mortuo ſatis dixero, ſi dicam illud e Palladii * Lauſiacis profectum, in Eccleſia Græcorum propagatum fuiſſe, ideoque merum figmentum eſſe judico, cum hominem non integræ fidei habeat auctorem. Illum enim multa in illa hiſtoria ex voluntate commentum, dicteria in Hieronymum, Origeniſtarum, & Pelagianorum laudationes immenſæ abunde arguunt. Et cum ipſe ab Evagrio Pontico Origenis erroribus fuerit imbutus, quos & in Palæſtina docere conatus eſt, quid mirum ſi Origeniſtarum errorum ſemina, ubi commode fieri poteſt, inſpergat? Et damnatorum aliquando reſtitutionem fore, Origenis error fuit, quem ipſe non illepida iſta narratiuncula confirmare nititur, cum aſſerat infideles æternis pœnis addictos, piorum precibus ſublevari: ut hic etiam perfectam aliquando ſalutem habituros convincat.

Neque formula illa apud Latinos in oratione, quæ poſt Evangelium in Miſſa recitatur: *Libera Domine animas fidelium de-*
132 *functorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne abſorbeat eas Tartarus, ne cadunt in obſcurum*, &c. eadem eſt cum iſtis Græcorum. Illa ſiquidem de Purgatorii pœnis, a quibus orat Eccleſia, ut qui illic detineantur, liberentur; ut non detineantur videlicet diutius in illis, & quaſi a divina clementia deſtituti, a Tartaro abſorberi videantur, commode accipi poteſt. Pœnæ enim inferni pro pœnis Purgatorii ſumi poſſunt,

* Non ideo ipſe fuit hujus commenti auctor.

ſunt, cum non minus infernus, quam Purgatorium ſubterraneum quid ſit. Niſi etiam dicere velimus pro illis animabus orari ſecundum quandam anticipationem, ſeu repræſentationem, ſtatum enim illarum animarum Eccleſia repreſentat in eo puncto, quo a corpore exeunt, & ad judicium referuntur, tunc namque orat pro illis, *ne abſorbeat eas Tartarus*, &c. ſicut etiam nunc, quando Chriſti adventum repræſentat, intercedit, *Rorate cœli deſuper*, &c. At illæ Græcorum in hanc ſententiam trahi non poſſunt, cum pœnæ illæ æternæ ſint, & indeſinenter excrucient, quo pœnæ Purgatorii a pœnis inferni differunt. Niſi omnes pœnas poſt hanc vitam etiam æternas purgatorias dicere velimus, qui fuit error Origenis, ut refert Epiphanius epiſtola ad Joannem Hieroſolymitanum, omnibus impiis hominibus & dæmonibus etiam tandem ſalutem pollicentis: Et modus iſte loquendi non niſi pœnas inferni nobis indicare, ex eodem auctore manifeſtum fit. Ipſe enim in ſequenti Synaxario, ubi de judicio univerſali pertractat, de damnatis, eorumque pœnis verba faciens, dicit: 133
Καὶ πορεύσονται οἱ τῶν ἀγαθῶν ἐργάται αἰώνιον ζωὴν κομιζόμενοι. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ αἰώνιον πάλιν τὴν βάσανον, καὶ οὐδέποτε τούτων παῦσις γενήσεται. p. 17. a. c. 1. m. *Et abibunt qui bona operati ſunt, ſempiternam vitam deferentes, peccatores vero ſempiternum rurſus tormentum, neque unquam horum finis erit.* Et infra damnatorum pœnas ex Evangelio explicans: *Αἱ βάσανοι μὲν τοὶ αἷς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον παραδέδωκεν, αὗται εἰσίν. καὶ ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. καὶ βάλλετε αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον.* *Tormenta quidem, quibus ſacrum Evangelium eos tradidit, hæc ſunt: Ibi erit planctus, & ſtridor dentium. Vermis eorum non ceſſabit: Et ignis eorum non extinguetur. Et abjicite eum in tenebras exteriores.* Ergo ſi damnatorum pœnæ æternæ, & vermis indeſinenter puniens ſunt, & preces ideo effunduntur, ut ab hiſce pœnis liberentur, quemadmodum & Trajanus infidelis, & Theophilus damnatus, & alii liberati ſunt: ergo de pœnis inferni, non de Purgatorii ſermo eſt.

Si dicant eos in Purgatorio fuiſſe, & ut ſe ab hoc defendant, Purgatorium nobis etiam nolentes concedant, ridiculi omnino ſunt. Quis enim unquam prohibuit, ne pro iis, qui in Purgatorio ſunt, preces fundantur? Quis pro precibus, ut illos liberaret, effuſis, caſtigatus fuit, & monitus ne poſt hac ſimi-

Digitized by Google

ſimilia auderet? At iſti dicunt ita Gregorium admonitum. Ergo de pœnis inferni, non de Purgatorii * intelligunt, a quibus orant, ut animæ liberentur. Ergo pœnarum illarum aliquando finem futurum exiſtimant: alias non orarent. Quod inde
134 neceſſario ſequi ſatis ſubodoratus eſt Auctor Græcus de Purgatorio igne, quamvis male poſtea inde concludat, ignem Purgatorium non eſſe concedendum, ne in errorem Origenis, pœnis æternis finem ſtatuentis prolabamur. Εἰ δὴ νῦν ἐκ νέου καὶ πρόσκαιρον ὀνομάσωμεν πῦρ, δέος μὴ οὐθ' ὑποπτεύσαντες εἶναι οἱ πιστοὶ τὸ αἰώνιον, καὶ πᾶν ἤδη τοιοῦτο νομίσωσι πῦρ, κἀντεῦθεν τὰ Ὠριγένους νοσήσωσι, καὶ τὴν τῆς αἰωνίου κολάσεως μνήμην τῶν ψυχῶν ἀποικίσωσι τέλος κολάσεως θέμενοι. ὅθεν ὡς πολλὰ μὲν ἕψεται ἄτοπα, πολλὴν δὲ ἐπιδείξονται περὶ τὴν οἰκείαν πολιτείαν ἀμέλειαν, καὶ πολλὴν χορηγήσουσιν ὕλην τῇ αἰωνίῳ κολάσει, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. *Si vero nunc noviter temporarium etiam vocaverimus ignem: verendum eſt, ne fideles hunc exiſtimantes æternum, etiam omnem jam talem eſſe ignem putent: atque hinc in Origenis errorem prolabantur, æternique ſupplicii memoriam animis ſuis excutiant, finem pœnæ ſtatuentes. Ex quo multa quidem ſecutura abſurda, cum & magnam arrepturi ſunt circa vitam ſuam recte inſtituendam negligentiam, & magnam ſuppeditaturi æterno ſupplicio materiam, nemo ignorat.* Et Georgius Corcyrenſis Metropolita ſyntagmat. contra Latinos de Purgatorio igne: Ἀλλ' ὦ θαυμάσιε ἔφην ἐγώ, ὁ οὕτω φρονῶν καὶ οὕτω διδάσκων Ὠριγενειαστής μοι ἄντικρυς εἶναι δοκεῖς. Ὠριγένης γὰρ καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον τέλος κολάσεως ἐδογμάτισαν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς δαίμονας μετὰ πολυετηρίδας τινὰς συγγνώμης τυ-
135 χεῖν ἀπαλλαγέντας τῆς ἀτελευτήτως κολάζεσθαι. *Sed, o admirande, ego inquam, qui ita ſentis, & ita doces, Origeniſta plane mihi eſſe videris. Origenes quippe, & illius aſſeclæ pœnarum finem ſtatuerunt, quemadmodum & ipſos dæmonas poſt multorum annorum curriculum veniam conſecuturos, à ſempiternis illis pœnis liberatos.* Inter præcipuos aſſeclas Origenis memorantur Palladius, Evagrius, Didymus, qui 6. tom. Biblioth. Patrum colum 648. docet aperte reparationem dæmonum cum Origene. Et alii, qui cum viderent Gregorium Nyſſenum, doctrina ſingulari, eloquentia inſigni, & ſanctitate per omnium ora decantata, ut talis viri virtute, atque doctrina ſua tutarentur nugamenta, Origenicæ hæreſeos pernicioſa venena in ſcriptis illius malitioſe admiſcuerunt. Horum tamen

* Vide tamen Allatium de conſenſu utriusque Eccleſ. p. 663. & lib. de purgatorio.

tamen falſitatibus optime providit Germanus Patriarcha Conſtantinopolitanus, edito de hoc libro, quo ſpuria iſta additamenta, ex male ſanorum hominum fraudibus nata eſſe apertisſime oſtendit, & tanti Patris ſcripta ab Origenis errore immunia plane demonſtrat Photius in Bibl. Imm. CCXXXIII.

Ideo cum ſimilis error in illa Eccleſia aliquando nonnullis receptus fuerit, & prudenti Patrum diſcuſſione damnatus, omnes illæ ſententiarum formulæ, quæ de tali errore incuſari poſſunt tanquam ſuſpectæ, etiamſi in bonum ſenſum aliqua expoſitione trahi poſſunt, omnino abdicandæ ſunt. Hæ vero, quas nunc notamus, cum ſententia plana ſit, & exemplis confirmentur, ne pœnis æternis finem aliquando una cum Origene ſtatuere videamur, omnino tollendæ ſunt. 136

II. Secundus error eſt, isque bimembris de viſione DEI beatorum, & damnatorum punitione in eodem Synaxario p. 12. a. c. 1. f. Auctor enim Græcorum & aliorum Hæreticorum errorem ſecutus, affirmat juſtorum animas in certo loco detineri, y) à peccatoribus ſeparatas, ibique diem judicii expectare. Similiter damnatos, ut mercedem pro ratione operum accipiant. *Ἰστέον δὲ ὡς νυνὶ ἐν τισιν ἀφοσιωμένοις τόποις αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων διάγουσι, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν αὖθις ἀνὰ μέρος. οἱ μὲν τῇ ἐλπίδι χαίροντες, οἱ δὲ τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ λυπούμενοι. οὐ γὰρ ἔλαβον οἱ ἅγιοι τὴν ἐπαγγελίαν τῶν ἀγαθῶν ἔτι, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τοῦ θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ ἡμᾶς προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. Sciendum eſt nunc in quibusdam locis determinatis juſtorum animas degere, & peccatorum ſimiliter ſeparatim. Illi ſpe gaudent, hi tormentorum expectatione mœrent. Neque enim adhuc ſancti bonorum promiſſionem acceperunt, ut divinus inquit Apoſtolus, DEO pro nobis melius aliquid providente, ut non ſine nobis conſummarentur.* Eandem ſententiam ſecutus eſt Joſephus Bryennius orat. 2. de futuro judicio, & ſempi-

y) Hæc opinio quam in Græcis quibusdam Allatius reprehendit atque cum Hæreticis communem ait habere, multis etiam ex antiquis Eccleſiæ Doctoribus Græcis & latinis probata fuit, ut diſces ex Elmenhorſtii notis ad Gennadium de dogmatibus Eccleſ. p. 177. ſeq. Lud. Capelli Operibus poſtumis p. 247. ſeq. & Theſibus Theologicis Gerh. Voſſii p. 90. ſeq. Plerique tamen è Græcis aliter ſentiunt, ut Allatius ipſe infinitis teſtimoniis probavit libro contra Hottingerum p. 155. ſeq. & de Synodo Photiana p. 534. ſeq. atque Epiſtola ad Boineburgium & notis ad Methodii Convivium Virginum.

Digitized by Google

ſempiterna beatitudine. *Αἱ μὲν τοι τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους
ἔλαχον εἰς διαγωγήν· αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανούς, αἱ δὲ τῶν ἁμαρ-
τωλῶν τὸ τῆς γῆς κέντρον τὸν ᾅδην δηλαδή, πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων
ἐλευθερίᾳ τετίμηνται· ὅτι καὶ πάντα τὸν κόσμον καὶ τὴν Εδὲμ τῆς τρυφῆς,
137 τὸ χωρίον ἐνδιαίτημα ἔχουσιν. αἱ δὲ κατακριθεῖσαι εἰ ᾅδου μένειν ψυ-
χαὶ ἐξελθεῖν ἐκεῖσε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτὸς, ἤ τινος ἀνέσεως
ἀπολαῦσαι κωλύονται· οὐχ ὅτι πρὸ τοῦ κριθῆναι κολάζονται· οὔτε γὰρ οἱ
ἅγιοι τῶν αἰωνίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως, οὔτε οἱ
ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται. ἀλλ᾽ ὅτι ἐν φυ-
λακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ φορτικοὺς καὶ ὠμοὺς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπι-
στάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν· οἳ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου παρακύψαι
τινὰ, πῦρ πνέοντες, πῦρ βλέποντες νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ
κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον.* *Defunctorum animæ duo ad degendum loca
ſortitæ ſunt: ſanctorum, cælum, peccatorum, terræ centrum, infernum
nempe. Sed ſanctorum libertate gaudent, quod & orbem univerſum, &
Edem voluptatis locum ſedem habent: quæ vero ad infernum condemnatæ
ſunt animæ, eo egrediendi ad diem judicii, & luminis, vel refectionis
alicujus participes fieri, probibentur. Etenim neque ſancti ſempiternis
illis bonis ante judicium perfruuntur, neque peccatores tormentorum, quæ
nullum finem habent, participes fiunt: verumtamen carcere tenebroſa
mancipatæ, difficiles, inbumanos, atque immiſericordes cuſtodes dæmo-
nes experiuntur, qui nulli extra carcerem caput efferre permittunt,
ignem ſpirantes, ignem intuentes, facie nocti ſimiles propter triſtitiam
atque inhumanitatem.* Error hic damnatus eſt in Concilio Florenti-
no ſeſſione ultima in Decreto Unionis Græcorum, & Latinorum,
& in Concilio Tridentino, ſeſſione 25. & diſertis verbis ab In-
nocentio III. cap. Apoſtolicam, Extra. de Presbytero non ba-
138 ptizato. & Benedicto XII. in Extravag. quæ incipit, *Benedictus
DEus.* & ſane ſi quis auctorum loca, pro viſione ſanctorum
beatifica poſt mortem, in unum colligere faſcem voluerit, næ il-
læ ingens volumen conficeret; fere enim nullus eſt, dummodo
occaſio ſe obtulerit, qui viſionem illam aperte, & ſine involu-
cris non fateatur. Nos omiſſis reliquis, uno vel altero, eoque
non ita omnibus obvio contenti erimus. Auctor vitæ ſancti
Theodori Studitæ: *Ἀλλὰ σὺ μὲν ὦ ἱερώτατε πατερ οὕτω καὶ βιοὺς, καὶ
μεταστὰς, νῦν ἐν οὐρανῷ κομίζεις τὰς ἀμοιβὰς, φωτὶ τῷ μεγάλῳ πα-
ριστάμενος, καὶ ταῖς αὐγαῖς τῆς μακαρίας καὶ ἀρχικῆς Τριάδος ἐλ-
λαμπό-*

λαμπόμενος τρανώτερόν τε καὶ καθαρώτερον, ὅλην νοῒ ὅλῳ τὴν αἴγλην δεχόμενος τῆς θεότητος, καὶ τῇ ἑνώσει ταύτης θεούμενος. Tu vero ſacratiſſime Pater, hac ratione vita defunctus, atque demortuus, nunc in cælo fers præmia, lumini magno aſſidens, & fulgoribus beatæ & dominatricis Triadis clarius, purgatiusque colluſtratus, totum tota mente ſplendorem deitatis accipiens, & illius unione deificatus. Auctor vitæ ſancti Coſmæ Melodi: *Η μὲν οὖν τοῦ ἁγίου πρόῤῥησις κατὰ καιρὸν εἰς ἔργον ἐκβέβηκε, καὶ πρὸς τὰς οὐρανίους μετέβη μονὰς, ὁ τούτων τῷ ὄντι ἐπάξιος, καὶ προσετέθη τοῖς πατράσι καὶ διδασκάλοις, ὁ πατὴρ καὶ διδάσκαλος καὶ νῦν ἀμέσως παρεστὼς τῇ ἑνιαίᾳ Τριάδι ταῖς ἐκεῖθεν φρυκτωρίαις καθαρώτερον καταλάμπεται. Et ſancti quidem præſagitio tempore opportuno opere effectum habuit, gradumque fecit ad cæleſtes manſiones, vere earum dignus, & appoſitus eſt Patribus & Magiſtris, Pater ipſe & Magiſter, & nunc immediate Triadi in unitate conſpicua aſſiſtens, quibus inde effulgent ſplendoribus, purgatius illuſtratur.* Joannes Patriarcha Hiero- 139
ſolymitanus in vita ſancti Joannis Damaſceni: *Καὶ νῦν οὐκ ἐν εἰκόνι τοῦτον ὁρᾷ, οὐκ ἐν ἐκτυπώματι προσκυνεῖ, ἀλλ' αὐτὸν ὁπτάνεται κατὰ πρόσωπον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ βλέπων τὴν δόξαν τῆς μακαρίας Τριάδος. Et nunc non in imagine illum intuetur, non in effigie adorat, ſed ipſum facie ad faciem detecto capite conſpicit, gloriam beatæ ſpectans Trinitatis.* Gregorius Patriarcha in vita ſancti Lazari: *Καὶ νῦν ἐστι Λάζαρος ἐν οὐρανοῖς χορεύων σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις χορείαν τὴν ἀκατάπαυστον, τὴν δόξαν τοῦ κυρίου ἀκατακαλύπτῳ προσώπῳ ἐνοπτριζόμενος καὶ ἵλεων πᾶσι κοινῇ τὸν δεσπότην ἐργαζόμενος. Et nunc Lazarus in cælis eſt, cum reliquis ſanctis nunquam ceſſantem ſaltationem ſaltans, gloriam Domini aperto capite conſpiciens, & omnibus ſimul Dominum propitium reddens.* Et ex ſchiſmate etiam ipſe errorem hunc deteſtati ſunt plerique, & tractatibus etiam editis oppugnarunt. Videſis Glycæ, ſive Zonaræ epiſt. 20. & 21. Gabrielis Severi Philadelphienſis Epiſcopi cap. 5. inter ea, quæ ſcripſit pro Græcis neotericis adverſus Latinæ Eccleſiæ dogmata. Rideres, mi Auberte, aliquorum ex Græcis, qui nunc vivunt veſaniam; namque cum hiſce vel ſimilibus auctoritatibus illis mutire neceſſe ſit, quid enim clarius, aut apertius dici potuit? ne videantur palam obnoxii, reſpondent dicta Patrum encomia eſſe ſic prolata ad extollendam, magnificandamque ſanctorum vitam & mortem, re tamen vera eos, quod ipſi ſentiunt, ſenſiſſe. Alii, illud *nunc*,

Digitized by Google

140 quod in auctoritatibus habetur, non præſens tempus, ſed futurum indicare: ſicque non quam nunc ſancti gloriam posſident, ſed quam poſt judicium poſſeſſuri ſunt, nobis verbis illis ſignificare. O caſtos, o divinos ſanctorum Interpretes! qui, quod in corde ſanctorum ſomniant, aſſerunt, quod ex ore effluit, & ſcripto confirmatur, abjiciunt. Patres ſcilicet in tradendis noſtræ fidei dogmatis aliud habuere in ore, aliud in corde, & quod magis mirere, fanaticis ejuscemodi revelarunt, nam aliunde unde ipſi ſciunt ſanctorum aliam in corde fuiſſe ſententiam, aliam ſcripto & ore profeſſos. Deinde ſi *nunc* futurum tempus deſignat, ideoque gloriam non quæ nunc eſt, ſed quæ futura eſt, eaque poſt judicium ſignificare, ſequetur etiam reliqua omnia, quæ Patres dictæ gloriæ adnectunt, non nunc præſtari, ſed explenda ea quoque poſt judicium. Ergo poſt judicium DEum pro nobis orabunt, nobis ſuccurrent, venient ad nos vocati, miſeris opem ferent, indigentibus præſto erunt, & ſexcenta alia. At ſi poſt judicium nulli homines, nullum auxilium neceſſarium, neceſſe fuerit illa tunc effici, cum opus fuerit, ac *nunc* opus ſunt non poſt judicium ſanctorum pro nobis interceſſiones, ergo *nunc* quoque non poſt judicium DEum vident, Trinitati asſiſtunt, &c. & tamen nugas prædicantibus non male creditur. Argumentis & rationibus Græcorum abunde ſatis fit à D. Thoma, Bellarmino aliisque.

141 III. Tertius error in Synaxario de extremo judicio p. 17. à col. 1. f. Qui damnatorum pœnas non eſſe corporeas z) tradit, ſed tantum tenebras neſcio quas, & DEI privationem, & animarum propter conſcientiæ ſtimulos conſumptionem. *Α δὴ πάντα λαμπρῶς ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δεχομένη οἴεται τρυφὴν μὲν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν εἶναι τὴν μετὰ Θεοῦ τῶν ἁγίων συνδιαγωγὴν, καὶ τὴν ἐσομένην ἐκείνοις ἔλλαμψιν διηνεκῆ καὶ ἀνάβασιν, βάσανον δὲ καὶ σκότος, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἀπὸ Θεοῦ μακρυσμὸν, καὶ τὴν τῶν ψυχῶν διὰ τοῦ συνειδότος δαπάνην, ὅπως δι' ἀμελείας καὶ τρυφῆς προσκαίρου τῆς θεϊκῆς*

z) Hæc ſententia non Origeni ſolum ſed & Ambroſio, Auguſtino & aliis Eccleſiæ doctoribus olim placuiſſe videtur. Vide Benedictinorum notas ad Ambroſium T. I. p. 1460. Sixtum Senenſem lib. 5. Bibl. ſanctæ annotat. 40. & Dionyſium Petavium dogm. Theol. de Angelis III, 5. S. Ephræmo Syro tamen præter rem tribui iſtud dogma, adverſus Eliam Dupinium diſputavit Petitdidierius, quem ſi placet vide.

θείας ἐλλάμψεως ἐστερήθησαν. Quæ omnia plane DEI Eccleſia ſuſcipiens exiſtimat delicias ac regnum cœlorum una cum DEO ſanctorum conſvetudinem, & futuram illis perpetuam illuſtrationem, atque aſcenſum eſſe. Tormenta vero, & tenebras, & ſimilia à DEO elongationem, animarumque propter conſcientiam conſumptionem, quando negligenter luxus caduci cauſa divina illuſtratione privati ſunt. In contrarium eſt communis doctrina Eccleſiæ, & auctoritas B. Gregorii 4. Dialogorum, qui ſic ait, *Ignem gehennæ corporeum eſſe non ambigo, in quo certum eſt damnatorum corpora cruciari.*

IV. Qvartus error eſt in eodem Synaxario, de tempore ſecundi Domini adventus. Cum enim dixiſſet illud Dominum abſcondiſſe diſcipulis, tandem ita determinat, licet ex aliorum ſententia, poſt ſeptem annorum millia a) futurum, pag. 16. b. c. 1. f. Πότε μέντοι γενήσεται ἡ αὐτοῦ παρουσία οὐδεὶς οἶδε. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἀπέκρυψεν. τέως γε μὴν σημεῖα τινὰ ἐνέφηνε προηγήσασθαι, ἅ τινες τῶν ἁγίων καὶ πλατύτερον διεσάφησαν. λέγεται 142
δὲ ὅτι μετὰ τὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων χρόνον παρέλευσιν ἔσται. *Quando vero illius adventus erit, nemo ſcit, hoc enim & Dominus Apoſtolis abſcondit. Nihilominus ſigna nonnulla præceſſura manifeſtavit, quæ plerique Sanctorum fuſius expoſuere. Fama vero eſt poſt ſeptem annorum millia exacta futurum.* Ubi dupliciter errat: Primo, tempus adventus determinat contra verba Domini. b) *De die autem illo,* &c. Et, c) *non eſt veſtrum noſſe tempora,* &c. Secundo, quod falſum enunciavit, ſecundum enim Græcorum computum Eccleſiaſticum, qui diverſus omnino eſt à Latino, in ea tamen Eccleſia ſemper in uſu, licet etiam non omnibus Græcis conformis ſit,

a) Quemadmodum DEUS ſex diebus mundum condidit, ita ſex millibus annorum (ut millenarii ſinguli ſingulis diebus reſpondeant) etiam conſummandam mundi durationem, multi veteres tradiderunt, qua de re conferre juvabit Allatium in notis ad Euſtathium Antiochenum p. 248. ſeq. atque Menardum & Cotelerium ad Epiſtolam quæ S. Barnabæ Apoſtolo tribuitur ſect. 15. Poſtea alii Judicium extremum differendum eſſe ſibi perſvaſerunt uſque ad Sabbati ſive ſeptimi millenarii dimidium, qua de ſententia illuſtris locus eſt Germani CPolitani ab eodem Cotelerio jam laudatus. Denique alii futurum CHRISTI adventum ſtatuerunt ſub jam dicti ſabbati Myſtici ſive ſeptimi millenarii finem, atque hæc ipſa ſententia eſt quam hoc loco in Græcis Allatius carpit, quæ tamen illi communis eſt cum aliis doctoribus latinæ etiam Eccleſiæ, ut dixi ad Philaſtrium.

b) Matth. XXIV. 36. Marc. XIII. 32.

c) Actor. I. 7.

ſit, quibuſdam enim annis Græci ſinguli, qui calculum annorum a principio mundi produxerunt, diſcordant, hi contractiorem chronologiam ſtatuentes, jam tempus ab hoc auctore determinatum elapſum eſt. Annum enim 7615. vel 7162. vel ſecundum communiorem opinionem 7139. d) percurrimus, & tamen Domini adventus, de quo ſermo eſt, nullus apparuit. Deceptum hunc auctorem eorum opinione puto, qui ſex annorum millibus mundi duraturi tempora finiebant, multorum etiam Patrum, ut videbatur, auctoritate firmata. Præſcriptum enim tempus exceſſerat, quare ipſe experimento edoctus falſa quæ de hac duratione dicta erant fuiſſe, non tamen melior factus, neque aliorum erroribus prudentior, tempus in ſeptem millia dilatavit.

143 Quod etiam falſum eſſe decurſu temporis comperimus. Loquimur nunc de computo Græcorum, quo Xanthopulus utebatur, & quo niſus ſimilia propinabat. Quod ſi Latinorum computum reſpiciamus, res aliter ſe habet. Conſideratius itaque Joſephus Bryennius orat. I. de futuro judicio, & ſempiterna beatitudine: *Πότε μὲν ἔσαι ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως, ὁ Χριςὸς, ἡ αὐτοσοφία ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίνατο, οὕτως εἰπών, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν. οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, ὅπου τοίνυν οὐδὲ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ἴσασι περὶ ταύτης τὸ πότε αὐτῆς ἔσαι ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. εἰ γὰρ ἑκάςου τὸ τέλος ἄδηλον εἶναι ἡ πρόνοια ἔκρινεν ἐπὶ σκοπῷ σωτηρίῳ πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ἐπ' ὠφελείᾳ κοινῇ τοῖς πᾶσιν ἀγνώριςον εἶναι πανσόφως αὕτη προώρισε. καθὼς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ συντελείας πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην λόγοις διεξοδικώτερον, καὶ σαφέςερον εἴρηται. Quando vero erit dies judicii? Chriſtus ipſa ſapientia interrogatus hoc modo reſpondit:* De die autem illa & hora nemo novit, neque Angeli cœlorum, neque Filius, niſi Pater ſolus. *Ubi itaque neque cœleſtes Angeli ſciunt de eo, quando dies judicii futurus eſt, etenim ſi ſingulorum finem ignotum eſſe providentia voluit pro cujuslibet ſalute, multo magis mundi conſummationem occultam eſſe, ad communem omnium utilitatem prædeterminavit: quemadmodum nos de hac quæſtione in noſtris de Conſummatione orationibus fuſius clariusque ad veſtram dilectionem egimus.*

V. Quintus error ordine erit, quem ſi multorum erro-
144 rum quaſi in unum congeriem dixeris, verum dices. Eſt enim veluti

d) Si anno Græcorum demas 5508. prodit annus CHRISTI 1631.

veluti fœcunda mater errorum multijuga ſobole fœdisſimus. In ſecunda namque Quadrageſimæ Dominica, quam ex reſtituto imaginum ſacrarum cultu, & hæreticis profligatis ὀρθοδοξίας, quaſi *recta fidei* nominant; ubi veræ rectæque fidei profesſionem emittunt, & ſingula religionis capita palam & in aperto, voce alta confitentur, ſectarios, eorumque hæreſes iteratis anathematis damnant, neſcio qua ratione dæmon malus impie ita omnia confundit, ut hæreſeon potius proteſtatio, quam rectæ fidei dicenda ſit. Pro libidine enim ſanctisſimos quoque viros, qui fidem vita & ſanguine tutati ſunt, iniquo ſilentio involvunt, pesſimos quosque & fidei hoſtes odio & adulatione, mirificis laudibus extollunt. Ideoque non immerito conditionem modernorum Græcorum, quæ ſimilibus addicta in Eccleſia recitaret, deplorabat Georgius Trapezuntius ad Joannem Crebucleſium, de procesſione Spiritus ſancti. Ἀλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος ἔξω γίνομαι ἐμαυτοῦ τῷ πάθει νικώμενος. οὐαί μοι τῷ ἀθλίῳ; οὐαί μοι, ὅτι τὸ ἐμὸν γένος τὸ ὀρθοδοξότατόν ποτε καὶ Χριστοῦ φίλον εἰς τοῦτο ἀσεβείας κατῆλθες, ὥστε συνοδικῶς φρονῆσαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ κατ' ἔτος τῷ ἀναθέματι παραπέμπειν Τριάδα καὶ τοὺς αὐτῆς. οὕτως ἐμάνης κατὰ τῆς ἀληθείας ὥσθ' ἵν' ἀποφύγῃς τοὺς ἀλύτους τῆς ἀληθείας λόγους ἀποτολμῆσαι κηρύττειν ἀπείρους οὔσας τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκτίστους εἶναι, καὶ ἀπειράκις τῆς οὐσίας διαφέρειν, καὶ πιστεύειν ἔξω Τριάδος εἶναί τι ἄκτιστον, καὶ τοὺς μὴ 145
οὕτω φρονοῦντας ἀποκηρύττειν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἐρώτα καὶ μαθήσῃ. κροῦε, καὶ ἀνοιγήσεταί σοι. ἀκολούθει τοῖς σοῖς διδασκάλοις, Ἀθανασίῳ τῷ πάνυ, Βασιλείῳ, Κυρίλλῳ, τῷ Νύσσης, καὶ τοῖς λοιποῖς. παράπεμψον τῷ ἀναθέματι Παλαμᾶν, τὸν ἵνα φύγῃ τῆς Ῥώμης δόξαν, ἤτοι τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν εἰς πολυθεΐαν, καὶ αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς πολλῷ χείρω εἰσβαλόντα πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν Γραικῶν. τίς τραγῳδὸς ἐκτραγῳδήσει, ὡς δεῖ, ταῦτα. τίς ἀρκούντως ἀποκλαύσεται; ἐμοὶ δὲ, εἰρήσεται γὰρ τἀληθές, ὅταν τούτων μνησθῶ, ὥσπερ τινὶ φιλεγόνῳ γυναικὶ ὄνυξιν ἐπέρχεται ξύειν τὰς παρειάς, καὶ τὴν κόμην ξαίνειν χερσὶ, δέρειν εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ τύπτειν παλάμαις τὰ γόνατα ἐνθυμουμένῳ τὴν τοῦ γένους ἀπώλειαν. ἀλλ' οὐ καιρὸς νῦν τῶν τοιούτων θρήνων. οἶδα γὰρ ὅτι καταγελᾷς Γραικὸς τῇ δόξῃ ὡς ἀνοήτου. ἐγὼ δὲ ὥσπερ ἀληθῆ λέγω, οὕτω μου ὁ Χριστὸς φείσαιτο ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. *Sed cum huic dicendo acceſſerim paſſione devictus extra me fio. Væ mihi miſero; Væ mihi, quod gens mea, quæ aliquando quam orthodoxam fidem ſequebatur, & Chriſti amans in id impietatis proruiſti, ut ſynodice ea, quæ Palamas, ſentires,*

tires, & ſingulis annis anathemate devoveas, Triadem, illiusque cultores: adeo adverſus veritatem inſaniſti, ut dummodo inſolubiles veritatis rationes declinares, auſa fueris, infinitas DEI operationes prædicare, easque increatas, & infinite ab eſſentia differre, crederéq; aliquid extra Triadem increatum, & eos qui aliter ſentiunt ab Eccleſia exturbare, ſeu à veteri Roma. Quare & diſces. Pulſa, & aperietur tibi: ſequere tuos præceptores Athanaſium magnum, Baſilium, Cyrillum, Nyſſe-
146 *num, & reliquos. Dic anathema Palamæ, qui ut Romæ ſententiam declinaret, ſeu potius veritatem in multos deos, & Gentilium ipſorum multo pernicioſiores Græcorum univerſam Eccleſiam conjecit. Quis Tragœdus hæc uti addecet, tragœdia proſequetur? quis abunde deplorabit? mihi ſane, verum enim dicetur, dum hæc in mentem veniunt, veluti cuidam lacrymis deditæ mulieri ſubit unguibus laniare genas, & manibus comam evellere, capiti plagas appingere, & palmis pulſare genua gentis meæ exitium reminiſcenti. Sed ſimilium lacrymarum nunc tempus non eſt. Novi enim quod qui opinione Græcus es, irrides me veluti mente captum. At ego quemadmodum vera dico, ita mihi DEus parcat in die judicii.* Ut melius vero hæc quæ diximus innoteſcant, illa animadvertenda ſunt.

Primum, Synodicum tomum, e) in quo iſta omnia continentur, impudentisſimo mendacio ſeptimæ Synodo generali appingunt, ut Synodi ſanctisſimæ nomine quisquiliis, ac deliramentis ſuis fidem faciant. Nihil tale in ea Synodo reperitur. Qui id enim fieri potuit, ut res poſt illam Synodum multis annorum centuriis geſtas Synodus illa prævidens, ac determinens, has quidem laudando, illas damnando publicaret. Quare Philotheus Patriarcha, cujus ſuperius meminimus, Synodicum hunc à ſe conſcriptum, ut ego exiſtimo, & ex ſerie Patriarcharum, quos in eo commemorat, legenti facile patet, ne auctoris damnati nomine ſcriptum vileſceret, ſub ſpecioſo ſeptimæ Synodi titulo editum in Eccleſiis Græcorum alta voce recitari quotannis inſtituit.

147 Secundum, veriſimile eſſe, nonnulla præſertim quæ in principio leguntur, cum de Imaginum reſtitutione, aliisque in ſeptima Synodo pertractatis agant, ab eadem Synodo, multis immutatis,

e) Hic eſt quem ſchiſmaticorum tomum Synodicum vocare ſolet Allatius, ut de Synodo Photiana p. 446, 450. &c. de purgatorio p. 153.

mutatis, vel innovatis excerpta. Verum reliqua alia poſt mentionem Nicephori, & Methodii Patriarcharum, ubi Ignatii & Photii memoriam facit, ad finem usque Synodici, nulli dubium eſſe debet, ab eodem Philotheo ex ingenio fuiſſe adjuncta ad propriæ ſententiæ pro defenſione Gregorii Palamæ propugnationem, & aliorum oppugnationem.

Tertium, multas hæreſes contineri in ea parte potiſſimum, ubi contra Joannem Italum, & Barlaamum, & Acyndinum inſurgit, eosque multiplici anathemate ferit, omnes e penu Gregorii Palamæ, ac ſimilium prognatas, quas cum Demetrius Cydonius libro de hac re edito contra Palamam, & nuper * Græce & Latine edito, fuſe proſequatur, ne nimius ſim, ſilentio prætereo.

Quartum pag. 77. b. c. 1. m. Ignatium & Photium ſanctiſſimos vocat Patriarchas, & orthodoxos, & infra pag. 82. b. c. 1. Quod etſi de Ignatio verum eſt, de Photio f) tamen nonniſi in Hiſtoria Eccleſiaſtica rudis, & ſchiſmatis fautor dicet. Malorum enim omnium, quæ ad hæc tempora Græcorum Eccleſiam deturpant, prima origo & cauſa, ipſe Photius fuit, qui eam ab Eccleſia Latina veluti a matre filiam ſeparavit, multisque 148
pravis opinionibus imbuit. Et quod omnium peſſimum eſt, adeo in ſimilibus obſtinatam eſſe erudiit, ut malum adeo ingraveſcens non jam ſentiat, & remedia in ejus ſalutem ab Eccleſia Latina exhibita reſpuat, & in tanto malo pertinaciter gaudeat.

Quintum pag. 77. b. c. 1. m. Omnia ſcripta vel dicta tam contra Ignatium, quam ipſum Photium damnat. Ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου, καὶ Μεθοδίου, Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, Ἀντωνίου, καὶ Νικολάου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Omnia contra ſanctos Patriarchas Germanum, Nicephorum, Taraſium, & Methodium, Ignatium, Stephanum, Photium, Antonium, & Nicolaum ſive ſcripta, ſive dicta, anathema.* Ergo anathematizanda eſt octava Synodus generalis contra ipſum Photium, pro reſtitutione Ignatii celebrata. Ergo

* Edente Petro Arcudio, inter opuſcula aurea Rom. 1630. 4.

f) Solenne eſt Allatio & aliis Eccleſiæ Romanæ aſſeclis in Photium, tantopere ab aliis laudatum, velut hoſtem convitia & maledicta congerere, ut patet ex ejus libris contra Creygtonum, contra Hottingerum, nec minus de Synodo Photiana, & de utriusque Eccleſiæ conſenſu II. 4. ſeq. &c.

anathematizandæ epiſtolæ Adriani Papæ, Nicolai, Joannis, & aliorum Pontificum ſanctisſima ſcripta, quæ Photii in Ignatium machinas, in Eccleſiam Romanam dolos, in optimos quosque inſidias, & illius improbam & execrabilem vitam deprædicant, vel eo ſolo nomine quod contra Photium ſint. Et ut plauſibilior res videatur, etiam contra Ignatium ſcripta & dicta damnat, cum unum ex iis veracem fuiſſe oporteat, alterum iniquum, & alieni occupatorem. Et tamen ſcripta contra Ignatium ipſi recipiunt, cum Pſeudoſynodos Photii, & latrocinalia conventi-
149 cula exoſculentur, & inter alias Synodos connumerent: canonesque ibi editos etiam prolixis commentariis cohoneſtent. Quæ omnia ut honori Photii Græci conſulerent, non nunc primo, ſed ab eodemmet Photio, etiam dum viveret, poſt Ignatii obitum tentata fuiſſe ex iisdemmet Photii technis, & dolis comprobantur. Nam Joannes Pontifex, cum ad Baſilium Imperatorem, Clerum Conſtantinopolitanum, & ipſum Photium, etiam legatione miſſa, de reſtitutione ejusdem ſcripſiſſet, mandavisſetque quidquid in ea legati cæterique ſervare debuiſſent, ipſe Photius, legatis Pontificiis ſive aſſentientibus, ſive conniventibus, in Pſeudoſynodo, quam pro ſui reſtitutione congregavit, ſi modo vera ſunt quæ in ea narrantur, & non ex libidine Photii conficta, poſtquam a ſe corruptas, quibusdam additis & detractis, Joannis literas publicaſſet, illud ſummo ſtudio conatus eſt conſequi, ut acta octavæ Synodi contra ſe, auctoritate Concilii, & ipſius Pontificis damnata, de medio tollerentur, & ſic tandem omnis eorum memoria ſenſim obſcurata evaneſceret. Primum in epiſtolam Joannis ad ſemet redditam illa perfide inſeruit: *Τὴν δὲ γενομένην κατὰ τῆς σῆς εὐλαβείας σύνοδον ἐν τοῖς αὐτόθι ἠκυρώσαμεν, καὶ ἐξωστρακίσαμεν παντελῶς, καὶ ἀπεβαλόμεθα διά τε ἄλλα, καὶ ὅτι ὁ πρὸ ἡμῶν μακάριος Πάπας Ἀδριανὸς οὐχ ὑπέγραψεν ἐν αὐτῇ. Quæ vero Synodus in urbe iſta contra reverentiam veſtram habita eſt; eam nos irritam fecimus, atque omnino abrogavimus, & rejecimus tum*
150 *ob alia, tum etiam quod qui fuit ante nos beata memoria Papa Adrianus, non ſubſcripſit Synodo illi.* Et illa in Commonitorio Fratribus Paulo, & Eugenio Epiſcopis, etiam ab ipſo Photio falſato, quod legitur Synodi Photianæ act. 2. *Volumus præterea ut coram univerſa Synodo promulgetur, quod Synodus habita adverſus prædictum Patriar-*

cham

cham Photium, tempore Adriani ſanctiſſimi Papæ, tum Romæ, tum Conſtantinopoli, ex nunc habeatur nulla & irrita, & non numeretur cum alia ſancta Synodo. Ibidem etiam variæ Patriarcharum epiſtolæ recitantur, quarum ille ſcopus fuiſſe videtur, ut octavæ Synodi contra Photium acta damnarentur, & act. 3. a Patriciis etiam eadem Synodus deſtruitur. Sic item in alia Synodo Photiana, ſed breviori illa quidem, quam meæ ſchedæ ſubminiſtrarunt: illa ad faſtidium usque etiam in ſubſcriptionibus Legatorum Apoſtolicorum, & Imperatoris, illiusque filiorum repetuntur. Ἀλλὰ μὴν καὶ κατὰ τὸ τοῦ κομμονιτορίου ῥητὸν ἀποβάλλομαι, καὶ ἀναθεματίζω τὴν κατ᾽ αὐτοῦ συστᾶσαν σύνοδον ἐν τῇ Κωνσταντινουπολιτῶν ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ὡσαύτως καὶ ἅπαντα τὰ πραχθέντα κατ᾽ αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ Ἀδριανοῦ Πάπα Ῥώμης κατὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ κομμονιτορίου καταργῶ, καὶ ἀναθεματίζω, καὶ ἀποβάλλομαι, καὶ ἐν ἀριθμῷ συνόδων οὐδαμῶς ταύτην καταψηφίζω. Verba ſunt Petri Legati Pontificii: *Quinimmo & ſecundum Commonitorii verba rejicio & anathematizo Synodum contra eum, Photium, celebratam in ſacra Conſtantinopolitana Eccleſia, ſimiliter & omnia contra ipſum temporibus pia memoria Adriani Papæ Romani facta juxta Commonitorii clauſu-* 151
lam, irrita facio, & anathematizo, & rejicio, & inter aliarum Synodorum numerum nullo modo illam conſtituo. Et: Πάντα τὰ κατ᾽ αὐτοῦ συστάντα ἐν οἵῳ δήποτε τόπῳ, καὶ παρ᾽ οἵου δήποτε προσώπου τῷ αὐτῷ καθυποβάλλων ἀναθέματι. *Omnia contra ipſum in quocunque loco, & a quacunque perſona facta eidem ſubjiciens anathemati.* Καὶ ἀποβολῇ πάντων τῶν κατ᾽ αὐτοῦ γραφέντων, ἢ λαληθέντων. *Et omnium contra eum aut dictorum, aut factorum ejectione.* Hæc licet falſa ſint, & Photiana commenta, nec ab Eccleſia Romana unquam recepta, ut infra, cum de excommunicatione Photii dicemus; ſimilium tamen rerum principium, & illorum auctorem, necnon Synodici hujus originem, & ſummam Græcorum in ſuo Photio defendendo pervicaciam dilucide ſatis habemus. Eorum poſtea continuatus uſus videri poteſt ex Tomo Unionis ſub Conſtantino, & Romano Imperatoribus, in jure Græco-Romano lib. 2. & rurſus poſtea ſub Baſilio & Conſtantino Imperatoribus, Siſinnio Patriarcha rem promovente renovato, ut refert Joannes Scylitza. Ὅστις καὶ τοὺς διακρινομένους ἥνωσε διὰ τὴν τετραγαμίαν. *Is diſſidium propter quartas nuptias dudum ortum diſtulit concordia facta.*

 Sed

Digitized by Google

Sed quæ Tomo ſubnectuntur acclamationes Synodales a Sergio Patriarcha, ex progenie Photii, ut conſanguinei honori conſuleret, additas fuiſſe veroſimile eſt: in quibus ſic habetur: Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, καὶ Ἀντωνίου, Νικολάου, καὶ Εὐθυμίου,
152 Στεφάνου, Τρύφωνος, Θεοφυλάκτου, Πολυεύκτου, καὶ Ἀντωνίου, τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν αἰωνία ἡ μνήμη. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Ignatii, Photii, Stephani, Triphonis, Theophylacti, Polyeucti, & Antonii, orthodoxorum Patriarcharum æterna ſit memoria. Univerſa quæ contra ſanctos Patriarchas Germanum, Taraſium, Nicephorum, & Methodium ſcripta vel dicta ſunt, anathema.* Sed etiam Marcus Epheſius in Concilio Florentino ſect. 6. teſtatus eſt. Καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ἣν λέγει ἡ ἁγιοσύνη σου ἔχει πράξεις κατὰ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάπα Ἰωάννου, καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄλλη σύνοδος, καὶ ἀνώρθωσε τὸν Φώτιον, καὶ ἠκύρωσε τὴν πρώτην σύνοδον ἢ τις ὀνομάσθη καὶ ὀγδόη σύνοδος ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου, οὗ τινος πάπα Ἰωάννου αἱ ἐπιστολαὶ εὑρίσκονται ὑπὲρ τοῦ Φωτίου. Et: Ἀπὸ τότε γοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτως. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Φωτίου καὶ Ἰγνατίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Nam Synodus hæc, de qua loquitur veſtra reverentia, continet acta adverſus Photium tempore Joannis Papæ & Adriani. Poſtea celebrata eſt altera Synodus, quæ Photium reſtituit, & priorem Synodum abrogavit. Hæc Synodus, quæ octava etiam eſt appellata, facta eſt Sub Joanne Papa; cujus Joannis inquam Papæ extant pro Photio epiſtolæ.* Et: *Itaque ex eo tempore ad hunc uſque diem in magna Conſtantinopoleos Eccleſia ita legitur, omnibus,*
153 *quæ adverſus ſanctos Patriarchas Photium, & Ignatium ſcripta, vel dicta ſunt, anathema.*

Sextum pag. 82. a. c. 1. m. & infra. Imperatores & vita & religione peſſimos, multis hæreſeon labibus commaculatos, & Latini nominis hoſtes acerrimos, vario ac iterato acclamationum, ac laudum genere ſublatos, pleno Eccleſiaſticorum, & ſecularium hominum conventu, quaſi innoxios, & ab omni crimine liberos approbat. Inter eos, ut reliquos reticeam, præcipui ſunt Conſtantinus Monomachus, Alexius Comnenus, uterque Andronicus ſenior, & junior, quibus ſane in Eccleſiam Latinam crudeliora monſtra Græcia non tulit.

Septi-

Septimum hoc idem in Patriarchis Conſtantinopolitanis facit. Pluribus enim, qui in Eccleſiam Latinam & ſcripto, & verbo invecti ſunt, acclamat, & orthodoxos ac ſanctos enunciat, pag. 82. b. col. 1. Inter eos, ne ſingulos recenſeam, ſunt Photius, Siſinnius, Michaël Cerularius, Michaël Anchiali, Germanus, Joſephus, Athanaſius, Iſidorus, & omnium poſtremus Philotheus, quem hujus Synodici auctorem eſſe puto. De quo tanquam melioris notæ homine illa habentur a ſequacibus addita, niſi novus Alcidamas ipſe ſibi g) illas laudes intexuit, *Φιλοθέου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγιωτάτου, καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου· τοῦ στεῤῥῶς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶν αὐτῆς δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι καὶ διαλέξεσι, καὶ διδασκαλίαις καὶ συγγράμμασιν ἀγωνισαμένου, αἰωνία ἡ μνήμη. Philothei beatæ memoriæ ſanctiſſimi & celeberrimi Patriarchæ, qui ſtrenue pro Ec-* 154
cleſia Chriſti, & rectorum illius dogmatum, & verbis, & operibus, & diſputationibus, & doctrinis, & monumentis editis decertavit, ſempiterna memoria. Cum tamen omnia hæc pro tuenda doctrina Palamæ, & Græcorum erroribus, contra Latinam Eccleſiam, quam miris modis dilaceravit, tentaſſe audacter, ac pertinaciter abſolviſſe, ex hiſtoriis etiam Græcorum compertum ſit. Et ut perverſum auctoris hujus ingenium magis mireris, inter tot Patriarchas hic commemoratos, præter Germanum, Nicephorum, Methodium, qui ante Photium & ſchiſma illam Eccleſiam ſanctiſſime rexerunt, nullum alium in tanta abundantia ſanctorum commemorat, poſt ſchiſma & Photium nullum ſilet, ſed omnes ad amuſſim unum poſt alium, inter quos etiam apud Græcos nocentiſſimos deprædicat. Satis videlicet illi eſt, ſi ſchiſma propagarunt, in eo mortui ſunt, & in Romanam Eccleſiam oblatrarunt. Crimina alia etiam enormia, & ab hiſtoricis Græcis damnata, penes hunc Auctorem nulla ſunt. Et ſi poſt Photii mortem tres ad ſummum inter ſanctos relati ſunt, ut Stephanus Antonius, Euthymius, nondum enim ardens ille ſpiritus tepuerat, tamen poſt illos rara avis, neſcio quisnam ſit, qui ſancti nomen meruerit. Conſideremus ergo, quomodo Photius

 ortho-

g) Hoc nullo modo eſt credibile, cum de mortuo aperte ſcripta ſint. Parum quoque exploratum, licet audacter id tum h. l, tum ſupra p. 146. Allatius affirmat, quod Philotheus cætera Synodici conſcripſerit, atque ſeptimæ Synodo, cujus haud dubie multa continet, ſuppoſuerit.

orthodoxus eſſe potuit, illiusque memoria laudabilis, qui vivens
propter hæreſim & ſchiſma a Pontificibus Romanis excommuni-
155 catus, nunquam in gratiam etiam ſui Joannis rediit, mortuus
quoque a ſubſequentibus Pontificibus damnatus. Ne verba Pon-
tificum recitando faſtidio ſim, ſatis nobis ſit Auctor Appendicis
ad Concilium octavum generale, ubi inter cætera: Μέχρι τῆς
σήμερον τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἀναθεματίζεται Φώτιος προδήλως ἀπὸ
τοῦ πάπα Λέοντος ἕως τοῦ Φορμόσου. ἕνδεκα γὰρ ἔτη ἀνεθεματίζετο κοσμι-
κὸς ὢν, ὡς κοινωνὸς τῷ καθῃρημένῳ καὶ ἀναθεματισμένῳ Γρηγορίῳ τῷ
Συρακούσης, καὶ ἄλλα λδʹ. ἀφʼ οὗ ἐγένετο ἀββᾶς. ὁ γὰρ πάπας Λέων
καὶ ὁ Βενέδικτος, καὶ ὁ Νικόλαος τὸν Γρηγόριον ἀνεθεμάτιζον κατὰ πολ-
λὰς τὰς ἀτόπους αἰτίας. ἐπεὶ δὲ ὁ Φώτιος παρὰ τοῦ καθῃρημένου ἐχειρο-
τονήθη, καὶ δι᾽ ἄλλα μὲν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δέξασθαι παρὰ τοιούτου τὴν
ἱερωσύνην ἀναθεματίζεται ὑπὸ τῶν ἐννέα προέδρων τῆς Ῥώμης, Λέοντος,
Βενέδικτου. Νικολάου, Αδριανοῦ, Ιωάννου, Μαρίνου, Αδριανοῦ ἑτέ-
ρου, καὶ Φορμόσου. *Photius quadraginta quoque annis ad hodiernum
usque diem palam anathemate feritur a Leone Papa, usque ad Formo-
ſum. Nam annos undecim anathematizatur ſecularis, & laicus, tan-
quam qui cum Gregorio Syracuſano exauctorato, anathematizatoque
communicaret, & alios triginta quatuor, poſtquam ſacris initiatus eſt.
Etenim Leo Pontifex, & Benedictus, & Nicolaus Gregorium propter
varias cauſas anathemate damnabunt. Ubi vero Photius a damnato con-
ſecratus eſt, cum propter alia ipſius facinora, tum quod ſacris eſſet a
Gregorio initiatus, anathematizatur a novem Romanis Pontificibus,
Leone, Benedicto, Nicolao, Hadriano, Joanne, Marino, Hadria-
no altero, Stephano, & Formoſo.* Siſinnii ad hæc tempora epiſtola
156 in Romanam Eccleſiam ad omnes Thronos Orientales, ex Pho-
tii penu deprompta legitur, nec eum reſipuiſſe, vel cum Ec-
cleſia Catholica communicaſſe aliquis tradidit. Sergius ex pro-
genie Photii, ejus ſecutus veſtigia, ut Baronius h) refert,
eo amplius obfuit, quo diutius præfuit, propagato ſedis tempo-
re ultra vigeſimum annum, & illius nomine invenitur alicubi
ſcripta epiſtola. Et cum Siſinnius & Sergius etiam monumentis
editis, in Latinam Eccleſiam invecti ſint, quomodo dicta uni-
tas ad Michaëlem Cerularium duraſſe, affirmandum eſt? & de
Siſinnio quidem adeo clarum eſt, ut probatione non indigeat.
De

h) Baron. ad A. C. 608. 5. & 639. 17.

Digitized by Google

De Sergio, quod non ita manifeſtum eſt, ex eorundem Græcorum monumentis aperiam, i) qui tradunt Sergium primum omnium nomen Romanorum Pontificum ex diptychis deleviſſe, eumque poſtea ſecutos ſucceſſores memoriam Romanorum Pontificum cum aliis Patriarchis, inter Miſſarum ſolemnia, uti fieri moris erat, non admiſiſſe. Auctor libelli, *Quando Latini, aut quibus Auctoribus Spiritum ſanctum à Filio quoque procedere dicere cœperunt, & azyma ſacrificare*: Χριστοφόρος δὲ μετ' αὐτοὺς γενόμενος πά-
πας Ῥώμης, καὶ παρὰ Σεργίου, τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρ-
χεύοντος, ἀπαιτούμενος τὴν τοῦ ἁγίου συμβόλου ὁμολογίαν, πρῶτος
ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ
τὸ παναγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ
Σεργίου πατριάρχου ὄντος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν λοιπῶν πα-
τριαρχῶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἐξεβλήθη. Et: μετὰ δὲ Σέργιον τὸν 157
προρρηθέντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἀπὸ τῶν διπτύχων
ἐκβαλόντα τὸν Χριστοφόρον, γέγονε πατριάρχης ὁ κερουλάριος. Et,
ἂν δὲ ταῖς ἀληθείαις τὰ πράγματα ἐξετάσεις, ἐξ ὅτου ὁ πατριάρχης
Σέργιος Χριστοφόρον τὸν πάπαν τῶν διπτύχων ἐξέωσε διὰ τὴν τοιαύτην
καινοτομίαν τῆς αἱρέσεως, εὕροις ἂν μὴ εὐδοκιμήσασαν τὴν βασιλείαν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ. *Chriſtophorus poſt eos Papa Romanus fuit, cum ab eo Sergius Patriarcha Conſtantinopolitanus ſacri ſymboli profeſsionem exigeret, primus omnium in ſua confeſsione ex Patre & Filio ſanctiſsimum Spiritum procedere dixiſſe inventus eſt. Propterea a Sergio Patriarcha, & aliis, à ſacris Diptychis ejectus eſt.* Et: *Poſt Sergium jam dictum Patriarcham Conſtantinopolitanum, qui è Diptychis Chriſtophorum ejecerat, in Patriarcham promotus eſt Cerularius.* Et: *Quod ſi veritate ipſa rem æſtimabis, ex quo Patriarcha Sergius Chriſtophorum Papam è Diptychis expunxit, propter ſimilem de novo intentatam hæreſim, invenies imperium Conſtantinopolitanum in expeditionibus militaribus ſplendorem ac gloriam aſſecutum non eſſe.* In quibus verbis multa conſideranda ſunt: præter enim illud unum quod narrat de Sergio, eum nempe memoriam Pontificis è Diptychis deleviſſe, quod illi credimus, quod ex Sergii ſchola ſit, reliqua omnia falſa ſunt: adeo Auctor iſte non in Hiſtoriis Latinis tantum, ſed Græcis etiam cœcutiit; & plane infans fuit. Quis enim neſcit Chriſtophorum Pontificem mortem obiiſſe annos prope octogin-

(i) Confer Allatium de conſenſu utriusque Eccleſiæ lib. 2. cap. 8.

Digitized by Google

158 octoginta ſex, antequam Sergius Patriarchatum iniiſſet? Et qui nondum natus, quomodo a Pontifice fidei profesſionem exigere potuit? Et quomodo poſt Sergium hunc Patriarcha creatur Cerularius, cum inter utrumque Euſtathius Archipresbyter magnæ Eccleſiæ, & Alexius Studita Patriarchatum obtinuerint? Si Græcus Græca tam bene novit, quid de eo dicemus, quando Pontificum Romanorum ſeriem in ordinem redigit, ut ſua probet? Confuſe omnia, nec ad rem. Illud propemodum admiror, dicit, poſt deletam è Diptychis memoriam Pontificum, Imperii expeditiones omnes male, infeliciterque eveniſſe. Et infortunium non vident? cauſam habent, fatentur, & ſibi non provident. *Hoccine credibile eſt*, ut cum antiquo ſcriptore dicam, *aut memorabile, tanta vecordia innata cuiquam ſit, ut malis gaudeat?* Ex his facile colligi poteſt, quantum a veritate aberret Manuel Caleca lib. 4. contra Græcos, qui aſſerit Photium obiiſſe, cum esſet Eccleſiarum unitas, & dictam unitatem poſt illum, per decem & ſeptem Patriarchas duraſſe. Quomodo enim in unitate Eccleſiæ mori dicendus eſt, qui per tot Pontifices etiam poſt mortem communione, atque unione fidelium privatur? Et cum Siſinnius & Sergius etiam monumentis editis in Latinam Eccleſiam invecti ſint, quomodo dicta unitas ad Cerularium duraſſe affirmandum eſt? Michaël Cerularius, & Leo Achridanus Bulgarorum Archiepiſcopus, adverſus Apoſtolicam Sedem fellis plenam
159 epiſtolam Joanni Tranenſi in Apuliam miſere, cui talis titulus affixus erat, ut refert Baronius, k) in Codice, in quo erat tranſcripta. *Calumnia Epiſcoporum Michaëlis Conſtantinopolitani, & Leonis Achridani pervicaciter exhalantium peſtiferas Memphites diverſarum hæreſeon adverſus ſanctam Romanam, & Apoſtolicam Sedem, imo contra Latinam, & Occidentalem Eccleſiam. Hæc quidem calumnia Græco ſermone edita, & Joanni Tranenſi Epiſcopo, in ſugillationem omnium Latinorum directa, cum fuiſſet Trani exhibita fratri Humberto ſanctæ Eccleſiæ Sylvæ Candidæ Epiſcopo, in Latinum eſt tranſlata ejus ſtudio, atque delata D. Leoni nono.* In ea Latinos accuſat, & damnat, quod præter inſtituta Chriſti Eccleſiæ in Azymis conſecrarent, Sabbatum Quadrageſimæ Judaice obſervarent, ſuffocata comederent, Alleluja in Quadrageſima non pſallerent, ſed ſemel

k) Baron. ad A. C. 1053. 22.

mel in Paſchate. Neque ſcripto ſolùm in Romanam Eccleſiam
iſtorum odium innotuit; factis atrociſſimis Latinos ipſos, & Lati-
ni nominis fautores proſecuti ſunt. Leo IX. epiſt. 1. cap. 29. ad
eosdem ſcripta: *Vos enim alloquimur, qui ſicut Dominus ait Phariſæis,*
tuliſtis clavem ſcientiæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines, nec
ipſi intraſtis, nec alios intrare permittitis, ſed potiùs probibetis, dum matris
venerandam faciem conſpuere quæritis, dum eam inſequimini conviciis, &
maledictis, dum agnos ejus ab ea ſegregare etiam anathemate & flagellis,
ne vocem maternam agnoſcant, & ſequantur, contenditis. Ut enim fertur,
omnes Latinorum Baſilicas penes vos clauſiſtis, Monachis monaſteria & 160
Abbatibus tuliſtis, donec veſtris viverent inſtitutis. Ecce in hac parte Roma-
na Eccleſia quanto diſcretior & clementior vobis eſt? ſiquidem cùm intra
& extra Romam plurima Græcorum reperiantur Monaſteria, ſive Eccleſiæ,
nullum eorum adhuc perturbatur, vel probibetur à paterna traditione, ſive
conſuetudine; quin potiùs ſvadetur, & admonetur eam ſervare. Et epiſt. 7.
ad Conſtantinum Monomachum Imperatorem Conſtantinopoli-
tanum: *Sed noverit claritas tua ſuper præſumptionibus ejus,* Michaelis Ce-
rularii Patriarchæ, *multa & intolerabilia jamdudum perveniſſe ad aures*
noſtras, qualiter etiam apertâ perſecutione in Latinam Eccleſiam exarde-
ſcens anathematizare non timuit omnes, qui ſacramenta attrectant ex Azy-
mis: & quod Alexandrinum & Antiochenum Patriarchas antiquâ dignitate
ſuâ privare contendens, contra fas & jus ſibi ſubdere novâ ambitione appetit,
& pleraque, quæ uſurpare dicitur, ſicut à noſtris Nunciis diligenter cognoſcere
poteris. Et epiſtolâ ad eundem Michaëlem: *Illud autem quis non ſtu-*
peſcat, quòd poſt tot ſanctos & orthodoxos Patres, per mille & viginti a Paſſio-
ne Salvatoris annos, novus calumniator Eccleſiæ Latinorum emerſiſti, ana-
thematizans omnes, & publicam perſecutionem excitans, quicumque parti-
ciparent ſacramentorum ex Azymis. Quam præſumptionem tuam, & fama
nobis obtulit, & litterarum ſub nomine tuo ad Appulos datarum textus ma-
nifeſtavit. Hic cùm temerè adhuc in Latinos inſurgeret, & perſe-
veraret in ſtultitia obſtinatus, inter Miſſarum ſolemnia, in templo
ſanctæ Sophiæ, chartam illius excommunicationis, propter mul- 161
tas dicti Michaëlis, illiusque fautorum hæreſeos, ſuper principale
altare poſuerunt, ſub oculis omnium Papæ Leonis noni Apocriſia-
rii, indeque mox egreſſi pulverem pedum excuſſere, & anathe-
mate dato cunctis, qui deinceps communicarent ex manu Græci
Romanum ſacrificium vituperantis, alacres cœpere reverti, ex com-
memoratione ipſius Humberti tunc Apoſtolici Apocriſiarii. Ex-

communicatione contumax Cerularii ingenium in rabiem verſum, in Latinam Eccleſiam literis hinc inde datis, atrocioribus calumniis plenis inſaniit, quibus alias Orientis Eccleſias ſuo præcipitio ipſe à Romana Eccleſia avulſus, miſeriores facit. Deinceps ab Iſaacio Comneno depoſitus, exulans ſine ulla Pontificis abſolutione, ſine ulla commiſſorum pœnitentia, triſtem ac DEo exoſam animam exhalavit. Id ut magis videas, habeto tibi monumentum dicti Michaëlis, l) quod in Legatorum excommunicationem publicavit, atque excommunicationem ipſam ab Græco homine relatam, & ſtatum illius Eccleſiæ non cuicumque obvium, ex ſchedulis meis depromptum.

Σημείωμα περὶ τοῦ ῥιφέντος πιττακίου ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ παρὰ τῶν ἀπὸ Ῥώμης πρέσβεων κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Μιχαὴλ, μηνὶ Ἰουνίῳ, Ἰνδικτ. ζ.

Προκαθημένου Μιχαὴλ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῶν κατηχουμενείων, συνεδριαζόντων αὐτῷ θεοφιλεστάτων μετροπολιτῶν Θεοφάνους Κυζίκου καὶ
162 Συγκέλλου, Νικήτα Χαλκηδόνος καὶ Συγκέλλου, Λαυρεντίου Δυρραχίου καὶ Συγκέλλου, Ἀνθίμου Σίδης, Νικολάου Πισινοῦντος, Λέοντος Μύρων, Λέοντος Τραπεζοῦντος, Ἰωάννου Σμύρνης, Εὐσεβίου Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντίνου Μιτυλήνης, Νικολάου Χωνῶν, Ὑπατίου Ἰδροῦντος, καὶ ἀρχιεπισκόπων Λέοντος Καραβιζύης, Γρηγορίου Μεσημβρίας παρισταμένων καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων.

Οὐκ ἦν ἄρα, ὡς ἔοικε κόρος τῷ πονηρῷ τῶν κακῶν. διὰ τοῦτο γὰρ οὐ παύεται τοῖς εὐσεβέσιν ἐπιφυόμενος, καὶ καινόν τι κατὰ τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἐφευρίσκειν ἐκμηχανώμενος. Τοιγάρτοι καὶ μυρίαις μὲν τόσαις ἀπάταις πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ δεσπότου παῤῥησίας τὸν ἄνθρωπον ὑπηγάγετο. μυρίαις δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πλάναις καὶ δελεάσμασιν ὑποσκελίζειν, καὶ περισύρειν τοὺς αὐτῷ πειθομένους οὐχ ὑφῆκεν ὅλως, οὐδὲ διέλιπεν. ἀλλὰ καὶ τούτων ἐκποδῶν γενομένων, καὶ εὐσεβοῦς καὶ βαθείας ἐλπίδος τοῖς εὐσεβέσιν ὑποτρεφομένης ἐθέλουσι, μήτ᾽ ἂν καινοτέρων δυσσεβημάτων ἐφευρετὰς γενέσθαι ποτε, ἐν πᾶσιν οἷς κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὁ πονηρὸς πειράσαι ἐσπούδασεν εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τῶν μηχανημάτων περιτραπέντων. νῦν τινες δυσσεβεῖς ἄνδρες καὶ ἀποτρόπαιοι, καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις εὐσεβῶν τούτους ὀνομάσειεν, ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες, τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα, εἰς τὴν εὐσεβῆ ταύ-

l) Adde quæ de hoc Michaële Allatius lib. 2. de conſenſu Eccleſiæ Occidental. & Oriental. c. 9.

την ἐλθόντες πόλιν καὶ θεοφύλακτον. ἀφ᾽ ἧς, ὥσπερ ἀπό τινος ὑψηλοῦ
καὶ μετεώρου χωρίου αἱ τῆς ὀρθοδοξίας πηγαὶ ἀναδύονται, καὶ καθαρὰ τῆς
εὐσεβείας τὰ νάματα ἐς τὰ τῆς οἰκουμένης διαῤῥέουσι πέρατα, καὶ πο-
ταμῶν δίκην τὰς ἐν ἁπάσῃ τῇ ὑφ᾽ ἥλιον ψυχὰς, τοῖς εὐσεβέσι δόγμασι
καταρδεύουσιν εἰς ταύτην ὥσπερ κεραυνὸς, ἢ σεισμὸς, ἢ χαλάζης πλῆ-
θος. εἰ χρὴ δὲ μᾶλλον εἰπεῖν οἰκειότερον ὡς μονιὸς ἄγριος εἰσπηδήσαν-
τες τὸν ὀρθὸν λόγον τῇ διαφορᾷ τῶν δογμάτων καταλυμήνασθαι ἐπε- 163
χείρησαν, ὡς καὶ γραφὴν ἀποθέσθαι ἐν τῇ μυστικῇ τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ
ἐκκλησίας τραπέζῃ, δι᾽ ἧς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ τὴν ὀρθόδοξον τοῦ Θεοῦ ἐκκλη-
σίαν, καὶ πάντας τοὺς μὴ συνυπαγομένους τοῖς αὐτῶν δυσσεβήμασιν ὀρ-
θοδόξους ἀναθέματι δι᾽ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εὐσεβεῖν καὶ τὸ ὀρθόδοξον προ-
βαίνειν ἐθέλομεν, καθυπέβαλον. ἐγκαλέσαντες ἡμῖν ἄλλα τέ τινα, καὶ
ὅτι τοὺς πώγωνας παραπλησίως ἐκείνοις ξυρᾶν, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀν-
θρώπου μορφὴν παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν οὐκ ἀνεχόμεθα. πρὸς δὲ καὶ ὅτι
μὴ διακρινόμενοι ἀπὸ πρεσβυτέρων μεταλαμβάνειν γεγαμηκότων. πρὸς
ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, καὶ ὅτι τὸ ἱερὸν, καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς
συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, νόθοις
λογισμοῖς καὶ παρεγγράπτοις λόγοις, καὶ θράσους ὑπερβολῇ μὴ κιβδη-
λεύειν ἐθέλομεν, μηδὲ παραπλησίως ἐκείνοις ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὢ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ πατρὸς
φαμὲν ἐκπορεύεσθαι. μήτε τῇ γραφῇ προσέχειν ἐθέλοντες, ἢ οὐκ ἀκο-
μαδαρώσετέ φησι τοὺς πώγωνας ἡμῶν, οὔτε μὴν ἐννοεῖν ὅλως βουλόμε-
νοι ὅτι γυναιξὶν εὐπρεπὲς τοῦτο ὁ κτίσας ἐποίησε θεὸς, ἀνδράσι δὲ ἀνάρ-
μοστον ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τέταρτον τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου περὶ τῶν
τὸν γάμον βδελυσσομένων φανερῶς ἀτιμάζοντες, ὅς φησιν, εἴ τις δια-
κρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος
αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔσω. κατ᾽ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ
τὴν ἕκτην σύνοδον ἀθετοῦντες καὶ ἀτιμάζοντες, ἥ φησιν, ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥω-
μαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλον-
τας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέ-
τι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς, ἡμεῖς ἀρχαίοις ἐξακολουθοῦντες 164
κανόσι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ
νόμους συνοικέσια, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐῤῥῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν
πρὸς τὰς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς
ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας. ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθῇ
πρὸς χειροτονίαν διακόνου, ἢ ὑποδιακόνου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ
τὸν τοιοῦτον βαθμὸν ἐπαναβιβάζεσθαι νομίμῳ συνοικῶν γαμετῇ. μήτε
μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται

τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν ὁμιλίας, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν, τὸν ἐκ
θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, γάμον καθυ-
βρίζειν ἐκβιασθῶμεν. τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς ἐκβοώσης, οὓς ὁ θεὸς ἔζευ-
ξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω, καὶ τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος, τίμιον τὸν
γάμον ἐν πᾶσι, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. καὶ, δέδεσαι γυναικὶ, μὴ
ζήτει λύσιν. εἴ τις οὖν τολμήσει παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμε-
νος τινὰ τῶν ἱερωμένων πρεσβυτέρων φαμὲν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων
ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας καὶ κοινωνίας κα-
θαιρείσθω. ὡσαύτως, καὶ εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ
γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλοι, ἀφοριζέσθω. ἐπιμένων δὲ κα-
θαιρείσθω. πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις μηδὲ ἐννοεῖν ὅλως ἐθέλοντες, ἐν οἷς τὸ
πνεῦμα οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ, υἱοῦ φασὶν ἐκπορεύεσθαι, ὅτι
οὔτε ἀπὸ Εὐαγγελιστῶν τὴν φωνὴν ἔχουσι ταύτην, οὔτε ἀπὸ οἰκουμενικῆς
συνόδου τὸ βλάσφημον τοῦτο κέκληνται δόγμα. ὁ μὲν γὰρ κύριος ὁ θεὸς
ἡμῶν φησὶ, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται.
οἱ δὲ τῆς καινῆς ταύτης δυσσεβείας πατέρες τὸ πνεῦμα φασὶν, ὃ παρὰ
165 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. ἀλλὰ μηδὲ συνορῶντες πάλιν, ὡς εἰ
ἐν ᾧ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδιότης ἐπιγινώσκεται αὐτοῦ.
ὡσαύτως καὶ εἰ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ υἱὸς, ἡ τοῦ υἱοῦ. ἐκπορεύεται δὲ ὡς ὁ αὐ-
τῶν λῆρος καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, πλείοσιν ἄρ᾽ ἰδιότησιν διαστέλλεται
τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, ἤπερ ὁ υἱός. κοινὸν μὲν γὰρ πνεύματι καὶ υἱῷ ἡ ἐξ
αὐτοῦ τοῦ πατρὸς πρόοδος, ἴδια δὲ τοῦ πνεύματος ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπο-
ρευσις, οὐ μὴν καὶ ἡ ἐκ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ πλείοσι διαφοραῖς διαστέλλεται τὸ πνεῦ-
μα, ἤπερ ὁ υἱὸς, ἐγγυτέρω ἂν εἴη τῆς πατρικῆς οὐσίας ὁ υἱὸς, ἤπερ τὸ
πνεῦμα. καὶ οὕτως ἡ Μακεδονίου πάλιν κατὰ τοῦ πνεύματος παρακύ-
ψειε τόλμα, τὸ ἐκείνων ὑποδυομένη δρᾶμα καὶ τὴν σκηνήν. χωρὶς δὲ τῶν
εἰρημένων, οὐδὲ συνιέναι ὅλως ἐθέλουσιν, ὅτι εἰ πᾶν, ὅπερ μή ἐστι κοινὸν τῆς
παντοκρατορικῆς, καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ἑνός ἐστι μόνου τῶν τριῶν. οὐκ ἔστι
δὲ ἡ τοῦ πνεύματος προβολὴ κοινὸν τῶν τριῶν, ἑνὸς ἄρα ἐστὶ μόνου τῶν
τριῶν. ἀλλ᾽ οἱ μὲν οὕτως ἡμῶν τε αὐτῶν, καὶ τῆς ὀρθοδόξου τοῦ θεοῦ ἐκκλη-
σίας κατηναιδεύσαντο. ἐφ᾽ ἑτέρας μὲν, ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης
πρὸς τὸν φιλευσεβέστατον ἡμῶν αὐτοκράτορα ἀφικόμενοι. ἄλλα δὲ τινα
κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς ἐκκλησίας πληρώματος σκαιωρήσαντες. μᾶλλον
δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἄφιξιν πεπλασμένην τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, καὶ ἐκ τῆς
Ῥώμης μεν ἀφικέσθαι, καὶ παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλῆναι σκηψάμενοι, ταῖς
δὲ αληθείας, ταῖς παρὰ τοῦ ἀργυροῦ δολεραῖς ὑποθήκαις καὶ συμβου-
λαῖς, αὐτοί τε ἀφ᾽ ἑαυτῶν ἀφικόμενοι, καὶ μήτε παρὰ τοῦ πάπα ἀπο-
σταλέντες. ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα, ἃ ὡς ἀπ᾽ ἐκείνου δῆθεν ἐπεφέροντο

πλα-

πλασάμενοι. τοῦτο γὰρ ἀπότε ἄλλων διεγνώσθη πολλῶν, καὶ ἀπὸ τοὺς τὰς τῶν
γραμμάτων σφραγῖδας νενοθευμένας φανερῶς φωραθῆναι. αὐτὸ μὲν
οὖν τὸ παρὰ τῶν δυσσεβῶν τούτων ἀποτεθὲν ἔγγραφον καθ' ἡμῶν, Ἰταλικοῖς 166
γράμμασι γεγραμμένον, καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ὑποδιακόνων τῆς δευτέ-
ρας ἑβδομάδος, παρ' αὐτῶν πρῶτον μὲν τῇ τραπέζῃ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγά-
λης ἐκκλησίας ἐπιτεθέν. ὕστερον δὲ διὰ τὸ τοὺς ὑποδιακόνους ἀπώσασθαι
τοῦτο, καὶ τῆς θείας ἀποῤῥίψαι τραπέζης, καὶ προτείνασθαι μὲν τοῖς θεῖσι
λαβεῖν, ἐκείνους δὲ μὴ βουληθῆναι τοῦτο κατὰ τοῦ ἐδάφους ῥιφὲν, καὶ εἰς χεῖ-
ρας πολλῶν ἐλθὸν, ἵνα μὴ δημοσιευθῇ τὰ ἐν αὐτῷ βλασφημούμενα ἡ
μετριότης ἡμῶν ἀνελάβετο. εἶτα τῶν τὴν Ἰταλίδα γλῶσσαν εἰς τὴν ἑλλά-
δα μεταβάλλειν εἰδότων προκαλεσαμένη τινὰς, ἤγουν τὸν Πρωτοσπαθά-
ριον Κοσμᾶν, τὸν Ῥωμαῖον τὸν πυρὸν, καὶ τὸν μοναχὸν Ἰωάννην τὸν Ισπανὸν
μεταφράσαι τὸ ἔγγραφον ἐπετρέψατο. καὶ τοῦ ἐγγράφου παρὰ τούτων με-
ταφρασθέντος εἶχεν ἡ τούτου ὑφὴ αὐτοῖς ῥήμασιν οὑτωσί. Ος τις ἂν τῇ πί-
στει καὶ τῇ θυσίᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ ἀποστολικῆς καθέδρας ἀντιλέγοι, ἀνά-
θεμα ἔστω, καὶ μήτε δεχέσθω ὀρθόδοξος, ἀλλὰ λεγέσθω προζυμίτης,
καὶ νέος Ἀντίχριστος. Οὔμβερτος δεοῦ χάριτι τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων ἐκκλη-
σίας ἐπίσκοπος, Πέτρος τῶν Ἀμαλφηνῶν ἀρχιεπίσκοπος, Φρεδέριχος
διάκονος καὶ σακελλάριος πᾶσι τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τέκνοις. ἡ
ἁγία Ῥωμαϊκὴ πρώτη καὶ ἀποστολικὴ καθέδρα, πρὸς ἥν ἅτε δὴ πρὸς
κεφαλὴν ἡ φροντὶς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἰδικῶς ἐφαρμόζει, τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς εἰρήνης καὶ χρείας χάριν, πρὸς ταύτην τὴν βασιλικὴν πόλιν ἡμᾶς
ἀποκρισιαρίους αὐτῆς ποιῆσαι κατηξίωσεν, ἵνα καθὼς γέγραπται κατέλ-
θωμεν καὶ ἴδωμεν, εἰ ἄρα ἔργῳ πεπλήρωται ἡ βοὴ, ἣ ἀδιαστίκτως ἐκ τηλι-
καύτης πόλεως ἀνέβαινε πρὸς τὰ ὦτα αὐτῆς. εἰ δὲ καὶ μὴ ἦν οὕτως, γνῷ,
ὅθεν γινωσκέτωσαν πρὸ μὲν πάντων οἱ δεδοξασμένοι αὐτοκράτορες, ὁ κλῆ-
ρος, ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ λαὸς ταύτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πᾶσα
ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἡμᾶς ἐνταῦθα διεγνωκέναι, ὅθεν πλεῖστα χαιρόμεθα
ἀγαθὸν καὶ μέγιστον, ὅθεν ἐλεεινῶς λυπούμεθα κακόν. καὶ γὰρ ὅσοι πρὸς τοὺς κίο- 167
νας τοῦ κράτους, καὶ τοὺς αὐτοῦ τετιμημένους, καὶ τοὺς πολίτας σοφοὺς χριστιανικώτα-
τος καὶ ὀρθόδοξός ἐστιν ἡ πόλις. ὅσον δὲ πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν καταχρηστι-
κῶς λεγόμενον πατριάρχην, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνοίας τοὺς συνεργοὺς, πλεῖστα
ζιζάνια τῶν αἱρέσεων καθεκάστην διασπείρεται ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὅτι καθὼς
οἱ Σιμωνιακοὶ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ πιπράσκουσι, καὶ ὡς Βαλέσιοι τοὺς παροί-
κους αὐτῶν ἐξευνουχίζουσι, καὶ οὐ μόνον πρὸς Κληρικάτα, ἀλλὰ καὶ πρὸς Επι-
σκοπάτα ἀνάγουσιν. ὡς οἱ Ἀρειανοὶ ἀναβαπτίζουσι τοὺς ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας
Τριάδος βεβαπτισμένους, καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους. ὡς οἱ Δονατισταὶ ἐπικο-
ροῦσιν, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ

ἀληθινὴ θυσία καὶ τὸ βάπτισμα ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπολωλέκεναι. ὡς οἱ
Νικολαῖται τοὺς σαρκικοὺς γάμους παραχωροῦσι καὶ διεκδικοῦσι τοῖς τοῦ ἱεροῦ
θυσιαστηρίου ὑπηρέταις. ὡς οἱ Σεβηριανοὶ ἐπικατάρατόν φασι τὸν νόμον τοῦ
Μωσέως. ὡς οἱ Πνευματομάχοι, ἢ Θεομάχοι, ἀπέκοψαν ἀπὸ τοῦ συμ-
βόλου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τὸν
σαρκικὸν τῶν Ἰουδαίων καθαρισμὸν ἐπὶ τοσοῦτον τηροῦσιν, ὥστε τὰ βρέφη τὰ
θνησκόμενα πρὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως βαπτίζεσθαι ἀντιλέ-
γειν, καὶ τὰς γυναῖκας, τὰς ἐν τοῖς καταμηνίοις αὐτῶν, εἴτε ἐν τῇ γέννᾳ
κινδυνευούσας κοινωνήσασθαι, εἴτε ἀβάπτιστοί εἰσι βαπτίζεσθαι διακω-
λύειν, καὶ τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος, ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τρέφοντες,
τοὺς τὰς κόμας κείροντας, καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας
τοὺς πώγωνας ξυρίζοντας εἰς τὴν κοινωνίαν οὐ καταδέχονται. ὑπὲρ ὧν πλα-
νισμῶν καὶ ἑτέρων πλείστων ἔργων αὐτοῦ ὁ αὐτὸς Μιχαὴλ γράμμασι τοῦ κυ-
ροῦ ἡμῶν Λέοντος τοῦ πάπα νουθετηθεὶς, πα . . . . κατεφρόνησεν. ἔπει-
168 τα ἡμῶν τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ τὰς ὑποθέσεις τῶν τηλικούτων κακῶν λογικῶς
ἀντιστῆναι λέγουσι, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν συντυχίαν παντελῶς ἀπηρνή-
σατο. οὔτε τῷ ὑγιεῖ βουλεύματι τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ τῶν σοφῶν, νουθετούν-
των καταπαύσασθαι αὐτὸν, οὐχ ὑπήκουσεν, καθὼς καὶ πρότερον τὰς τῶν
Λατίνων ἐκκλησίας ἠσφαλίσατο, καὶ αὐτοὺς ἀζυμίτας ἀποκαλῶν ῥήμασι
καὶ ἔργοις ἁπανταχῆ κατεδιώξατο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀνα-
θεματίζειν τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν, καθ' ἧς ἑαυτὸν ἔτι ὑπογράφει οἰκου-
μενικὸν πατριάρχην. ὅθεν ἡμεῖς τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ πρώτης ἀποστολικῆς κα-
θέδρας τὴν ἐξάκουστον βίαν καὶ ὕβριν οὐχ ὑποφέροντες, τὴν τε καθολικὴν πί-
στιν καταδύεσθαι πολυτρόπως ὑφορώμενοι προκρίσει τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου
Τριάδος, τοῦτε ἀποστολικοῦ θρόνου, οὗ τινος τὴν ἀπόκρισιν διέπομεν, καὶ
πάντων τῶν ὀρθοδόξων πατέρων τῶν ἑπτὰ συνόδων, ἀπὸ πάσης τῆς καθο-
λικῆς ἐκκλησίας τῷ ἀναθέματι, ὅπερ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ εὐλαβέστατος
πάπας τῷ αὐτῷ Μιχαὴλ, καὶ τοῖς αὐτῷ ἑπομένοις ἐὰν μὴ πεισθῶσιν ἀπε-
φήνατο οὕτω καθυπογράφομεν. Μιχαὴλ ὁ καταχρηστικῶς πατριάρχης, ὁ
νεόφυτος, καὶ μόνῳ ἀνθρωπίνῳ φόβῳ τὸ μοναχικὸν σχῆμα δεξάμενος,
νῦν δὲ ἐγκλήμασιν ἀνηκέστοις παρὰ πολλῶν διαπεφημισμένος, καὶ μετ' αὐτοῦ
Λέων ὁ τῆς Ἀχρίδας ἐπιλεγόμενος, καὶ ὁ σακελλάριος τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ
Νικηφόρος, ὅστις τὴν τῶν Λατίνων θυσίαν προφανῶς κατεπάτησε τοῖς ποσί.
καὶ πάντες οἱ ἑπόμενοι αὐτοῖς ἐν τοῖς προκειμένοις πλανίσμασι καὶ τολμήμασιν,
ἔστωσαν ἀνάθεμα, Μαραναθὰ σὺν τοῖς Σιμωνιανοῖς, Βαλεσίοις, Ἀρειανοῖς,
Δονατισταῖς, Νικολαΐταις, Σεβηριανοῖς, Μανιχαίοις, σὺν οἷς δογματίζουσι, καὶ
τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ ἔνζυμον ἔμψυχον εἶναι, καὶ σὺν πᾶσι τοῖς αἱρετικοῖς, μᾶλ-
λον δὲ καὶ μετὰ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, ἐὰν μὴ πεισθῶσιν, ἀμήν.
ἀμήν.

ἀμήν. ἀμήν. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τῆς δυσσεβοῦς ταύτης καὶ ἀνοσίου γραφῆς. ἡ 169
δὲ μετριότης ἡμῶν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας τόλμαν, καὶ τὴν ἀναί-
δειαν μὴ ἀνασχομένη ἀνεπεξέλευστον μεῖναι καὶ ἀτιμώρητον τῷ κραταιῷ καὶ
ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τὰ περὶ τούτου κοινολογεῖται. ὁ δὲ, ἦσαν γὰρ οὗτοι ἀπόδημοι
πρὸ μιᾶς καὶ μόνον ἡμέρας μετὰ τὸ περὶ τούτου ἀνενεχθῆναι τῷ κράτει αὐτοῦ,
τοὺς ὡς τὴν μεγαλόπολιν τούτους μεταστελ[illegible]τας ἐκπέμπει. καὶ θᾶττον μετα-
πέμπονται, οὐ βούλονται δὲ τῇ ἡμετέρᾳ μετριότητι προσελθεῖν, ἢ τῇ ἱερᾷ καὶ
μεγάλῃ συνόδῳ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, καὶ ἀπόκρισίν τινα δοῦναι, περὶ ὧν ἀσεβῶν
ἀπηρεύξατο. ἀλλ᾽ ἀκολούθως μὲν τῷ παρ᾽ αὐτῶν ἐκτεθέντι ἐγγράφῳ, καὶ
πλείω δὲ τῶν ἐν αὐτῷ γραφέντων κατὰ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἔχειν εἰπεῖν
διατείνονται. αἱρεῖσθαι δὲ θανεῖν μᾶλλον, ἢ εἰς ὄψιν ἡμῖν καὶ τῇ συνόδῳ ἐλθεῖν.
ταῦτα γὰρ ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς δι᾽ ἀποκρίσεως τοῦ περι-
βλέπτου μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου χαρτοφύλακος,
καὶ τοῦ ὑπομνηματογράφου λέγειν τούτοις ἡμῖν καὶ τῇ συνόδῳ μεμήνυκεν. ἐπεὶ
δὲ αὐτοὺς μὲν μὴ βουλομένους τῇ συνόδῳ καὶ ἡμῖν ἀπαντῆσαι, βιασθῆναι ὁ
κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τὸ δοκοῦν περικεῖσθαι τούτους τῆς
πρεσβείας ὀφφίκιον οὐκ ηὐδόκησεν. ἀνεκδίκητον δὲ πάλιν τὴν τηλικαύτην
κατὰ τῆς εὐσεβείας μεῖναι ἀναίδειαν ἀπρεπὲς ἦν, καὶ ἄλλως ἀνάξιον, ᾠκονό-
μησε θεραπείαν ἀρίστην τῷ πράγματι καὶ τίμιον, καὶ προσκυνητὸν, γράμμα
πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριότητα διὰ Στεφάνου τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ
καὶ οἰκονόμου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ Ἰωάννου μαγίστρου, καὶ
ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ Κώνσταντος βεστάρχου καὶ ὑπάτου τῶν φιλο-
σόφων ἐξαπέσταλκεν. ἔχει δὲ ἐπὶ λέξεως οὑτωσί. ἁγιώτατε δέσποτα
περὶ τοῦ συμβάντος ἡ βασιλεία μου ἐρευνήσασα εὗρε τὴν ῥίζαν τοῦ 170
κακοῦ γενομένην ἀπὸ τῶν Ἑρμηνευτῶν καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἀργύρου, καὶ τοὺς
μὲν ἐθνικοὺς ὡς ξένους, καὶ παρ᾽ ἑτέρων ὑποβληθέντας τί ποιῆσαι οὐκ ἔχο-
μεν. τοὺς δὲ αἰτίους τυφθέντας ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν ἁγιωσύνην σου, ὡς ἂν
δι᾽ αὐτῶν παιδαγωγηθῶσι καὶ ἄλλοι τὸ μὴ φλυαρεῖν τοιαῦτα. τὸ δὲ χαρ-
τίον μετὰ τὸ ἀναθεματισθῆναι καὶ τοὺς συμβουλευσαμένοις, καὶ τοὺς ἐκδε-
δωκότας, καὶ γράψαντας, καὶ μικρὰν εἴδησιν τῆς τούτων ποιήσεως ἔχον-
τας, καυθήτω ἐνώπιον πάντων. προσέταξε γὰρ ἡ βασιλεία μου, ἵνα καὶ
τὸν Βεστάρχην τὸν γαμβρὸν τοῦ ἀργυροῦ, καὶ τὸν Βέστην τὸν ἐκείνου υἱὸν ἀπο-
κλείσωσιν εἰς τὴν φυλακήν. ὡς ἂν διάγωσιν ἐν αὐτῇ κακουχούμενοι, καθὼς
εἰσὶν ἄξιοι ἕνεκα τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως. μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδικτιῶνος ζ. Ταῦ-
τα μὲν ἡ βασιλικὴ καὶ θεία γραφή. Κατὰ γοῦν τὴν τοῦ φιλευσεβοῦς αὐτοκρά-
τορος οἰκονομίαν, αὐτό τε τὸ ἀσεβὲς ἔγγραφον, καὶ οἱ τοῦτο ἐκθέμενοι,
καὶ ἢ γνώμην εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκότες, ἢ αὐτοῖς τοῖς ποιήσασι συ-
ναράμενοι ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρὸς βασιλέως ἀπεσταλμένων, ἐν τῷ μεγά-

λῳ

λῳ σεκρέτῳ ἀναθέματι ὑπεβλήθησαν· ἐκρίθη δὲ κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέ-
ραν, ἥ τις ἐστὶ πρώτη μὲν τῆς ἐνεστώσης ἑβδομάδος, κδ΄. δὲ τοῦ παρόντος Ἰου-
λίου μηνὸς, καθ᾽ ἣν καὶ ἡ τῆς πέμπτης συνόδου ἔκθεσις ἀναγνωσθῆναι μέλ-
λει κατὰ τὸ σύνηθες ἐπ᾽ ἀκροάσει τοῦ πλήθους ἀναθεματισθῆναι τὸ αὐτὸ
ἀσεβὲς, καὶ αὖθις ἔγγραφον. πρὸς δὲ καὶ τοὺς τοῦτο ἐκθεμένους καὶ γρά-
ψαντας καὶ συναίνεσίν τινα, ἢ βουλὴν εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκότας.
τὸ δὲ πρωτότυπον τοῦ ῥιφέντος παρὰ τῶν δυσσεβῶν ἀνοσίου ἐγγράφου καὶ
μιαροῦ κατεκαύθη. ἀλλ᾽ ἐν τῷ εὐαγεῖ τοῦ χαρτοφύλακος ἀπετέθη σε-
κρέτῳ εἰς ἔλεγχον διηνεκῆ τῶν τηλικαῦτα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν βλασφημησάν-
των, καὶ εἰς μονιμωτέραν κατάγνωσιν. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι κατὰ τὴν εἰ-
κοστὴν ἡμέραν τοῦ ἐνεστῶτος μηνὸς, καθ᾽ ἣν ἀνεθεματίσθησαν οἱ κατὰ τῆς
171 ὀρθοδόξου πίστεως βλασφημήσαντες συμπαρῆσαν τοῖς σήμερον συνε-
δριάζουσιν ἡμῖν ἀρχιερεῦσι, καὶ οἱ ἐνδημοῦντες πάντες μητροπολῖται καὶ
οἱ ἀρχιεπίσκοποι, ἤγουν Λέων ὁ Ἀθηνῶν καὶ Σύγγελος, Μιχαὴλ Συλαίου
καὶ Σύγγελος, Νικόλαος Εὐχανείας, καὶ Σύγγελος, Δημήτριος Κα-
ρίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος, Παῦλος Λήμνου, Λέων Κοτραδίας, Ἀντώνιος
Ζικχίας. Quorum ſententia ea fuerit:

Edictum de projecto pittacio in ſacra menſa a Legatis Romanis, contra ſanctiſſimum Patriarcham Dominum Michaelem, menſe Junio, Indictione ſeptima.

Præſidente Michaele ſanctiſſimo Domino noſtro, & Oecumenico Patriarcha, a dextris Catechumenorum, & ſimul cum ipſo conſidentibus DEI amantiſſimis Metropolitis Theophane Cyzici & Syncello, Niceta Chalcedonis & Syncello, Laurentio Dyrrhachii & Syncello, Antimo Sides, Nicolao Piſinuntis, Leone Myrorum, Leone Trapezuntis, Joanne Smyrna, Euſebio Adrianopolis, Conſtantino Mitylenes, Nicolao Chonarum, Hypatio Hidruntis, & Archiepiſcopis Leone Cambyzia, Gregorio Meſembria, aſſiſtentibus, & Patriarchalibus nobilibus.

Nequam ac improbo Dæmoni non ſat fuit, ut videtur, malorum. Propterea namque nullum unquam finem fecit, in pios homines arrepens, & novum quid adverſus veritatem ſemper excogitans. Quapropter innumeris fere fraudibus ante Domini in carne adventum humanum genus illuſit, innumeris vero poſtmodum erroribus, & illecebris ſupplantare, & dejicere eos, qui illi credebant, omnino non deſtitit, neque unquam
172 ceſſavit. Verumtamen his quoque de medio ſublatis, cum pia magnaque ſpes eſſet in iis, qui pietatem amplectuntur, nunquam impoſterum nova impietatis ſemina inventuros, in omnibus his contra rectam rationem improbus ille diſſeminare ſtuduit, cum contra ac ipſe ſperaverat, machina illius diſſipata fuiſſent, nunc quidam homines impii, & quid non quicum-

que

quæ pietatem colit eos non nominaret, homines e tenebris erumpentes, cum ex Hiſperia ortum ducant, in pietatis cultricem hanc, & a DEO conſervatam Urbem advenientes, ex qua tanquam ex alta & eminente ſpecula orthodoxiæ fontes erumpunt, & puræ pietatis fluenta in orbis terrarum fines perfluunt, & fluviorum inſtar animas, quæ ſub ſole degunt omnes piis dogmatibus irrigant, in hanc veluti fulgur, ſive turbo, ſive grandinis copia, ſive, ut magis proprie rem indicemus, veluti ſylveſtris porcus irruentes, rectam rationem diverſitate dogmatum prævertere conati ſunt ita, ut & Scripturam in myſtica magna DEI Eccleſia reponerent menſa, qua nos, immo orthodoxam DEI Eccleſiam, omnesque, qui impiis eorum dogmatibus non abrepti ſunt, orthodoxos, ob id idem, quod pii eſſe, & fidem orthodoxam dilatari præcupiunt, anathemate feriunt, incuſantes nos in multis aliis, & præterea quod barbam æque ac illi radere, & eam, quæ eſt ſecundum naturam hominis figuram, immutare non ſuſtinemus. Nec non quod non diviſi a Presbyteris matrimonio junctis, communionem ſuſcipimus? Ad hæc, quod ſacroſanctum ſymbolum, quod omnibus Synodalibus, & Oecumenicis Decretis inconcuſſum atque inexpugnabile robur habet, ſpuriis cogitatis, & 173
*ſermonibus adulterinis, & audaciæ exceſſu adulterare nolumus, nec ut illi, ex Patre. & Filio Spiritum ſanctum, ô improbi Dæmonis machinas! ſed ex Patre dicimus procedere, neque Scripturæ animum advertere volentes, quæ ne deglabretis, ait, * menta veſtra, neque omnino animo voluere volentes, decorum id mulieribus creatorem DEum ſtatuiſſe, quod indecorum eſſet hominibus, ſed & quintum Gangrenſis Synodi Canonem de iis, qui a nuptiis abhorrent, palam contemnentes, qui dicit:* Si quis ſe dividit a Presbytero conjugato, quaſi non oporteat, poſtquam ille ſacrum fecerit, illius oblationis participem fieri, anathema ſit. *Et in hoc etiam ſextam Synodum rejicientes, & contemnentes, quæ ait Can.* 13. Quoniam Romanæ Eccleſiæ pro Canone traditum eſſe cognovimus, ut qui ad Diaconatum, vel Presbyteratum promovendi ſunt, profiteantur, ſe non amplius ſuis uxoribus conjungendos, nos antiquos Canones Apoſtolicæ perfectionis, ordinisque ſervantes, hominum, qui ſunt in ſacris, conjugia deinceps ex hoc temporis momento firma & ſtabilia eſſe volumus, nequaquam eorum cum uxoribus conjunctionem diſſolventes, vel eos mutua, tempore convenienti, conſvetudine privantes. Quamobrem ſi quis dignus inventus fuerit, qui Hypodiaconus, vel Diaconus, vel Presbyter ordinetur, is ad talem gradum aſſumi nequaquam prohibeatur, ſi cum legitima

* Levit. XIX. 27.

uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo poſtu-
174 letur, ut profiteatur ſe a legitima cum uxore conſvetudine ab-
ſtenturum: ne ex eo a DEO conſtitutas, & ſua præſentia bene-
dictas nuptias injuria afficere cogamur, Evangelica voce m)
exclamante, *Quæ DEus conjunxit, homo ne ſeparet*: & Apoſtolo
n) docente, *Honorabiles nuptias, & thorum immaculatum*: &,
Alligatus es uxori, ne quære ſolutionem. o) Si quis ergo præter Apo-
ſtolicos Canones incitatus ſit aliquem eorum, qvi ſunt in ſacris,
Presbyterorum inquimus, vel Diaconorum, vel Hypodiacono-
rum, conjunctione cum legitima uxore, & conſvetudine pri-
vare, deponatur. Similiter & ſi quis Presbyter vel Diaconus
ſuam uxorem pietatis prætextu ejecerit, ſegregetur, & ſi perſe-
veret, deponatur. *Præter hæc omnia nihil omnino ſapientes, Spiri-
tum non ex Patre, ſed ex Filio quoque affirmant procedere; cum vocem illam
neque ab Evangeliſtis habeant, neque blaſphemum hoc dogma à Synodo Oecu-
menica hauſerint. Dominus enim DEus noſter * ait*, Spiritus veritatis,
qui a Patre procedit. *Verumtamen novæ hujusce impietatis parentes Spi-
ritum inquiunt, qui a Patre & Filio procedit; non illud rurſus attendentes,
ſi in quo a Patre Spiritus procedit, proprietas illius cognoſcitur, ſimiliter & ſi
in quo generatur Filius, Filii; & procedit, ut ipſi nugantur, & Spiritus a
Filio, pluribus proprietatibus Spiritum a Patre diſcerni, quam Filium. Com-
mune enim Spiritui & Filio ex ipſo Patre proceſſus, propria vero Spiritus ex
Patre proceſſio, non vero a Filio. Quod ſi pluribus differentiis Spiritus quam*
175 *Filius diſcernitur, proximior erit paternæ ſubſtantiæ Filius, quam Spiritus.
Et ſic rurſus Macedonii in Spiritum conatus emergent, eorum drama, ſce-
namque induens, Præter jam dicta neque illud capere omnino volunt, omne,
quod commune non eſt omnium dominatricis, & conſubſtantialis Triadis,
unius tantummodo ex tribus eſſe. Sed hi quidem hac ratione & contra
nos, & orthodoxam DEI Eccleſiam impudenter ſeſe geſſerunt, ab altera
quam a vetere Roma ad piiſſimum noſtrum Imperatorem accedentes, &
alia quadam contra orthodoxum Eccleſiæ cœtum dolo malo machinati, immo
vero & ipſum acceſſum ab initio mentiti, cum comminiſcerentur ex urbe Ro-
ma accedere, miſſosque eſſe a Papa, re autem ipſa fraudis plenis monitis,
& conſiliis Argyri, ipſi ex ſe advenerant, nullo modo a Papa miſſi. Sed &
literas, quas ab eo ſcilicet deferebant, commenti ſunt: quod ab aliis etiam
multis agnitum eſt, ſed eo potiſſimum, quod palam literarum ſigilla adulte-
rata*

m) Matth. XIX. 6. Marc. X. 9.
n) Hebr. XIII. 4. o) I. Cor. VII. 27.
* Joh. XV. 26.

tam eſſe deprehenſa ſunt. Scriptum autem ab impiis hiſce contra nos repoſi-
tum Italicis literis exaratum, & in præſentia Hypodiaconorum ſecundæ heb-
domadis ab ipſis primum altari DEI magnæ Eccleſiæ appoſitum, poſtmodum,
quod Hypodiaconi illud ſervaverunt, & a ſacra menſa abjecerunt, & illis qui
appoſuerant, ut denuo reciperent contenderunt, illi noluerunt. Illius in pavi-
mentum dejecti, cum jam in manus multorum pervenerit, ne blaſphema pro-
mulgarentur, mediocritas noſtra in ſe recepit: ideoque nonnullis advocatis,
qui ex Italica lingua in Græcam convertere callent, Protoſpatharium duntaxat
Coſmam, Romanum Pyrum, & Monachum Joannem Hiſpanum, ſcripturam
illam in noſtram linguam transvehere impoſuit. Tranſverſi vero ſententia 176
his iisdem verbis ita ſe habebat: Quicunque fidei, & ſacrificio Romanæ
& Apoſtolicæ Sedis ſe opponit, anathema ſit, nec dicatur Ortho-
doxus, ſed Prozymita, & novus Antichriſtus. Ubertus divina gra-
tia ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Epiſcopus, Petrus Amalphitanorum
Archiepiſcopus, Federicus Diaconus, & Sacellarius, univerſis Ca-
tholicæ Eccleſiæ filiis. Sancta Romana prima & Apoſtolica Sedes,
ad quam, tanquam ad caput, cura omnium Eccleſiarum ſpeciali-
ter adaptatur, Eccleſiaſticæ pacis, ac neceſſitatis gratia ad hanc Re-
giam Urbem nos ſuos Apocriſiarios mittere conſtituit, ut, quem-
admodum ſcriptum eſt, deſcendamus, & videamus, ſi opere com-
pleta eſt vox, quæ continuo ex ea Urbe ad aures illius aſcendit, co-
gnoſceretque, ſi res aliter ſe haberet. Hinc notum ſit præ omni-
bus, glorioſis Imperatoribus, Clero, Senatui, Populoque Con-
ſtantinopolitano, univerſæque Catholicæ Eccleſiæ, nos hic agno-
viſſe, quod maxime lætamur, bonum, & maximum, quod afflictim
dolemus, malum. Nam quod pertinet ad columnas Imperii, vi-
roſque ab iisdem cohoneſtatos, & cives ſapientes, maxime omni-
um Chriſtiana, ac Orthodoxa Urbs eſt: quod ad Michaelem, qui
Patriarchatu abutitur, & illius inſipientiæ ſocios, & conſortes, in
medio illius plurima hæreſeon zizania quotidie diſſeminantur.
Quemadmodum enim Simoniaci donum Dei vendunt: ut Valeſii
hoſpites ſuos caſtrant, & non ſolum ad Clericatum, ſed inſuper ad 177
Epiſcopatum promovent: ut Ariani rebaptizant in nomine ſanctæ
Trinitatis baptizatos, & Latinos potiſſimum: ut Donatiſtæ decer-
nunt, extra Græcorum Eccleſiam, Eccleſiam Chriſti, & ve-
rum ſacrificium, & baptiſma ex univerſo orbe periiſſe: ut Nico-
laitæ carnales nuptias concedunt, defenduntque ſacri altaris mi-
niſtris: ut Severiani, maledictam legem Moyſis pronuntiant:
ut Pnevmatomachi, aut Theomachi, Spiritus ſancti ex Filio

Digitized by Google

proceſſionem ex Symbolo abſciderunt: ut Nazareni, carnalem Judæorum munditien adeo ſervant, ut parvulos morientes ante octavum diem à nativitate baptizari contradicant; & mulieres vel in menſtruis, vel partu periclitantes, communicare, vel ſi baptizatæ non fuerint, baptizari prohibent: & comam capitis, & barbam, veluti Nazareni nutrientes, eos qui comas tondent, & ſecundum inſtitutionem Romanæ Eccleſiæ barbas radunt, in communionem non recipiunt. De qvibus erroribus, & aliis pluribus operibus, ipſe Michael literis domini noſtri Leonis Papæ admonitus, reſipiſcere neglexit. Poſtmodum nobis illius nunciis ſimilium malorum argumenta rationabiliter opponentibus, præſentiam ſuam, atqve colloqvium penitus denegavit, neqve ſacrum Imperatorum conſilium, & ſapientum eum cohortantium ad ſanam mentem, audiit; quemadmodum & antea Latinorum Eccleſias clauſit, eosque Azymitas nuncupans, ver-
178 bis & factis ubique perſecutus eſt in tantum, ut in filiis ſuis anathematizaret Apoſtolicam Sedem, contra qvam ſe ipſum adhuc ſubſcribit Oecumenicum Patriarcham. Quare nos ejusdem ſanctæ, & primæ Apoſtolicæ Sedis inſignem injuriam, & vim non ferentes, & Catholicam fidem multis modis demergi poſſe ſuſpicantes, præjudicatione ſanctæ, & individuæ Trinitatis, & Throni Apoſtolici, cujus nos ſumus Apocriſiarii, & omnium Orthodoxorum Patrum, & ſeptem Synodorum, ex univerſa Catholica Eccleſia anathemati, quod dominus noſter piiſſimus Papa eidem Michaeli, & illius ſequacibus, ſi ſuaderi nolunt, decrevit, hunc in modum ſubſcribimus. Michaël qui Patriarchatu abutitur, Neophytus, & qui tantum humano timore monaſticum habitum induit, nunc vero delictis incurabilibus apud multos diffamatus, & una cum eo Leo, qui Acridæ dicitur, & ejusdem Michaëlis Sacellarius Nicephorus, qui Latinorum ſacrificium in conſpectu omnium pedibus conculcavit, cæterique omnes, qui eos ſequuntur in jam dictis erroribus, & facinoribus ſit, anathema, Maranatha; cum Simoniacis, Valeſiis, Arianis, Donatiſtis, Nicolaitis, Severianis, Manichæis, cum quibus dogmata ſtatuunt, & aliis, qui fermentatum, animatum eſſe dicunt, & cum omnibus Hæreticis, immo vero cum Diabolo & Angelis ejus, ſi reſipiſcere nolunt. Amen. Amen. Amen. *Et hæc quidem in impio illo ſcripto & deteſtando continebantur.*

Medio-

Digitized by Google

Mediocritas vero noſtra tantam contra pietatem audaciam, & impudentiam haud ſuſtinens ſine examine & inpunitam prætergredi, valido & ſancto Imperatori noſtro de hac re ſermonem habuit. At ille, namque ante unum tantum diem ab urbe diſceſſerant, poſtquam illi relatum fuerat, viros, qui eos in hanc magnam Urbem reducerent, mittit, evocanturque citisſime, ſed nolunt mediocritatem noſtram convenire, aut in conſpectu ſanctæ & magnæ Synodi procedere, & reſponſum utcumque dare de his, quæ ipſi impie enunciarunt, ſed ut ipſi in ſcriptura ab ipſis exarata expreſſerant, & multo plura, quam in eo ſcripta fuerant, contra noſtram fidem habere ſeſe contendunt, velleque ſe potius mortem oppetere, non tamen in conſpectum noſtrum, & Synodi venire. Hæc enim robuſtus & ſanctus noſter Imperator, per reſponſum ſpectabilis Magiſtri, & à ſupplicationibus, & DEI amantisſimi Chartophilacis, & Commentariorum ſcriptoris, eos nobis & Synodo dicere renunciavit. Cum vero iis nolentibus ad Synodum & nos accedere, vim inferri, validus & ſanctus noſter Imperator, propter legationis provinciam, quam præ ſe ferre videbantur, non probaret, rurſumque tantam contra pietatem impudentiam innoxiam permanere haud decorum eſſet, & prorſus indignum, medicinam optimam rei præparavit, & pretioſum & venerandum ſcriptum ad noſtram mediocritatem per Stephanum ſanctisſimum Monachum, & magnæ Eccleſiæ Oeconomum, & Joannem Magiſtrum, & à ſupplicationibus, & Conſtantem Veſtarchem, & Philoſophorum Hypatum transmiſit, cujus tenor ille eſt: Sanctisſime Domine, de eo, quod acciderat, mea Regia Majeſtas perquirens offendit, mali radicem ortum habuiſſe ab Interpretibus, & ſociis Argyri; & de alienigenis quidem tanquam peregrinis, & ab aliis ſuppoſitis aliquid facere non poſſumus, mali vero auctores verberatos ad tuam Sanctitatem transmiſimus, ut per eos inſtruerentur & alii, ne ſimilia impoſterum effutiant. Chartula hæc poſt anathema dictum & Conſiliariis, & iis, qui publicarunt, aut ſcripſerunt, aut rem, ut geſta eſt, vel tenuiter callent, coram omnibus comburatur. Mea ſiquidem Regia Majeſtas imperavit, ut & Veſtarches Argyri gener, & Veſtes illius filius in phylacam concludantur, ut ibi vitam degant, malis divexati, quemadmodum ſunt digni propter hanc cauſam. Menſe Julio. Indict. 7. *Et hæc quidem regia & divina ſcriptura continebat. Secundum itaque pietatis cultoris Imperatoris providentiam, ipſum impietatis ſcriptum, nec non qui illud expoſuerunt, & vel ad illud faciendum adhortati ſunt, vel auctori-*

179

180

Digitized by Google

bus auxilium præſtiterunt, in præſentia miſſorum ab Imperatore in magno ſecreto anathemate ſubacti ſunt. Indicatum vero eſt quarta die, quæ eſt prima currentis hebdomadis, vigeſima quarta vero die præſentis menſis Julii, quæ & quintæ Synodi expoſitio pro more legenda eſt; audiente multitudine, anathemate feriendum eſſe rurſum impium ſcriptum, nec non & qui illud ediderunt, & ſcripſerunt, & conſenſum aliquem, aut conſilium, ut illud fieret præſtiterunt. Prototypum vero projecti ab impiis, impii execrandique
181 *ſcripti combuſtum non eſt, ſed in ſacro Chartophylacis ſecreto repoſitum, ad perpetuum eorum dedecus, & ſtabiliorem condemnationem, qui ſimilia adverſus DEum noſtrum blaſphemarunt. Sciendum præterea eſt quod vigeſimo die præſentis menſis, quo illi, qui adverſus orthodoxam fidem blaſphemarunt, anathemate icti ſunt, aderant una cum aliis Præſulibus, qui nobiſcum conſidebant univerſi Metropolitæ, & Archiepiſcopi, qui in urbe degebant; nempe Leo Athenarum & Syncellus, Michaël Sylæi & Syncellus. Nicolaus Euchaniæ & Syncellus, Demetrius Cariæ & Archiepiſcopus, Paulus Lemni, Leo Cotradiæ, Antonius Zicchiæ.*

Vides adhuc Cerularii tempore, quod pertinebat ad columnas Imperii, viroſque ab iisdem cohoneſtatos, & ſapientes cives maxime omnium, Chriſtianam & orthodoxam Conſtantinopolim fuiſſe, nec tantum valuiſſe auctoritatem Patriarcharum, ut eos ab Eccleſiæ Romanæ gremio avelleret? Michaëlis item Anchiali p) qui poſt Lucam Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ præfuit, epiſtola, calumniis & conviciis plena in Romanam Sedem circumfertur. Germanus q) qui hic poſt Patriarchas Conſtantinopolitanos acclamatur, non alius eſt, quam qui poſt exactos Conſtantinopoli Græcos, & Niceam compulſos, ipſe quoque Nicææ Patriarcham agebat. Hic aſperrime in Latinos, eorumque conſvetudines, & dogmata libris editis ſtilum ſtrinxit. Vivebat ſub Joanne Duca, illius adverſus Latinos prælia, & fortiter geſta prædicat, ut palam fiet percurrenti Orationes ſub ejus nomine editas à Gretſero tom.
182 2. de Cruce. Legi ipſius opuſculum de Proceſſione Spiritus ſancti, & alia contra Latinos. Sed qualis ipſe in Latinos, & quo odio eorum Eccleſiam perſecutus fuerit, ne ex me id dicere aliquis ſuſpicetur, fatebitur idem in epiſtola ad Patriarcham Latinorum Conſtantinopolitanum, qui Græcos compellebat, ut inter Officia mentionem ſummi Pontificis facerent. Scribit enim inter alia: Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς ἐν Κων-

p) Vide Allat. de conſenſu lib. 2. c. 12.
q) Idem lib. 2. c. 14. §. 3.

Κωνσταντινουπόλει Γραικοὺς φθάσας ἀφορισμῷ καθυπέβαλον, μηδενὶ τῶν ἱερέων, τῶν διὰ χαύνωσιν ψυχῆς ὑποχαλασθέντων εἰς ὑποταγὴν, καὶ θέλημα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, μηδὲ προσφορὰν δέχεσθαι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, μηδὲ συμψάλλειν αὐτοῖς, ὡς προδόταις τῶν θείων, καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ τῶν πατροπαραδότων ἐθῶν. Ego vero & Græcos qui Conſtantinopoli degunt anathemate ſubegi, ſi a ſacerdotibus, qui propter animi molliciem, in obedientiam, & nutus veteris Romæ tranſierunt, oblationem accipiant, unaque cum iis officiis adſint divinis, tanquam divinorum ſacrorumque Canonum, & a majoribus traditarum conſuetudinum deſertoribus, & proditoribus. Joſephus, r) qui Arſenio ſucceſſit, præ eodem ſtudio iniquior fuit, dum Græcos in propria ſententia pertinaciores effecit, & ad Latinorum dogma, & conſvetudines profligandas, & retrahendas ab eorum animis, plurimum operæ & laboris contulerit. Colligo ex Pachymeræ Hiſtoriæ lib. 5. qui Joſephi conatus adverſus Imperatorem Michaelem Latinorum dogma promoventem, & Chartophylacem illud oppugnantem, prono ſtudio non paucis proſequitur. Quid de Patriarcha Athanaſio s) dicam, homine ruſticis moribus, ef- 183
ſero, diro, immanſveto, atque inexorabili, cujus etiam ab aliis mira recenſita ludibrio habuit Pachymeres, & vitæ horridæ, incultæque illius laudem apud alios partam non levibus dicteriis expugnat, opprimitque, Hiſtor. lib. 8. cap. 13. *Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀκουσθὲν, ὡς εἰς πατριάρχην ἐκεῖνος ἐψηφίσθο, πολλοί τινες ἐξανεδύντες τῶν καθ᾽ αὐτοὺς φωλεῶν. οἱ μὲν πολλὰ τὰ τῶν ἀχαρίτων ἐκείνου προσεμαρτύρουν, καὶ τὸ πλέον εἰς αὐτονομίαν, καὶ ἀσπλαγχνίαν· ὅτε καὶ ἐξ ἐπιταγῆς ὄνῳ ποινὴν ἐπιθείη τῶν ὤτων τὴν στέρησιν δόξαντι ἀδίκως περὶ τὸν τῶν λαχάνων κῆπον τοῖς μοναχοῖς. οἱ δὲ καὶ ὡς θαυματουργὸν ὡμολόγουν. ὅτι τε ἐν μιᾷ λάχανα συνάξας, λύκον εὑρὼν ἐπιτίθησι ταῦτα, ἐφ᾽ ᾧ οἱ τοῦ κόπου συναίροιτο, ἐπιτάξας ἀπάγειν πρὸς τὴν μονήν. ἦν δὲ ὁ λύκος ἄνθρωπος, εἰ καὶ παραλογίζοντο λέγοντες, ὡς ὕστερον ἔγνωστο. καὶ ὡς πεμφθέντος ἐκείνῳ παρά τινος ἀπὸ μελισσείου κηρίου, αὐτός τε φάγοι, καὶ γλυκανθείη τὸν φάρυγγα. εὔξαιτο δὲ τὸν γλυκασμὸν καὶ τῷ πέμψαντι. καὶ ὡς αὐτὸς ἐντεῦθεν ὁ πέμψας ἐξ ἐκείνου καὶ ἐς ἡμέρας ἀνὰ στόμα τὴν γλυκύτητα περιφέροιτο, τῆς εὐχῆς ἐκείνου τόπον ἀποπληρωσάσης κατὰ στόμα τοῦ μέλιτος. ταῦτα ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγον. Sed ubi primum promulgatum eſt, Athanaſium ſuffragio Synodi in Patriar-*

r) Allat. libro laudato p. 753.
s) circa A. C. 1290. atque iterum ab A. 1301.

triarcham promotum fuiſſe, multi ex caveis erumpentes adverſus eum,
pleraque non admodum pergrata conteſtabantur; & potiſſimum animum
alieno conſilio ſubdi neſcium, & immiſericordem, quod ita eo impe-
rante, aſino aures ex pœna ablati ſunt; quod injuſte ſe geſſiſſet circa
olera in Monachorum horto. Alii eum tanquam rerum admirandarum
effectorem depradicabant, quod cum aliquando olera in faſcem collegiſ-
184 *ſet, obviam lupo occurrenti imponit, ut laboris compar, ad Monaſte-*
rium, ita eo jubente, adveheret. Lupus vero hic homo erat, licet
illi fallaci captione deciperent, ut poſtea cognitum eſt. Sic etiam cum
ille ex oblato ſibi mellis favo comediſſet, dulcitudinem faucibus ſenſit,
eam homini, qui miſerat deprecatus. Hinc, qui miſerat ad nonnul-
los dies dulcitudinem in ore circumtulit, prece illi in ore locum mellis
ſupplente. Et hac quidem illi dicebant. Joannes Patriarcha Conſtan-
tinopolitanus epiſt. ad Synodum, multis eum criminibus reum
facit: Ἰδοὺ καὶ αὐτὸς ὅσον τὸ τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπολύω, καὶ παντάπασι
λελυμένον ἔχω αὐτόν. οὐ μέν τοι τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ εὐδοκῶ. πῶς γὰρ
ἂν αὐτὸν καὶ δέξωμαι ὡς ἀρχιερέα ἄνθρωπον κατηγορηθέντα καὶ ὑβρι-
σθέντα, καὶ χείρονα, ἢ ἐγώ· μικροῦ δεῖν καὶ εἰς αὐτὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ.
ἄλλως τε καὶ παραιτησάμενον ἐκκλησιαστικῶς, καὶ κανονικῶς. ταῦτα λέ-
γω πᾶσι, καὶ διαμαρτύρομαι. *Ecce & ipſe eum*, Athanaſium
nempe, *ab excommunicatione omnimode abſolvo, abſolutumque habeo;*
non ita tamen, ut ejus promotionem approbem. Quomodo enim, uti
Præſulem excipiam, hominem in judicium vocatum, & contumeliis af-
fectum, & me ipſo peiorem, etiam in ea, quam ipſe profitetur pieta-
te: immo quum, ut Eccleſiaſtici moris eſt, & Canones poſcunt, ſolio
renunciarit. Hac omnibus dico, & obteſtor. Sed hæc minutiora
nonnemini videri poterant, niſi etiam in Eccleſiam Latinam
factis dictiſque iniquior aſſurrexiſſet. Pachymeres Hiſt. lib. 13.
Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐς πλέον εὐσεβείας ἥκειν δοκῶν, στήλην μὲν ἐκείνην
185 πατριαρχῶν τῶν τριῶν Γερμανῶν τὴν ἐπὶ δεξιᾷ εἰσιοῦσι τῶν ὡραίων πυ-
λῶν ἱσταμένην, διὰ τὸν ὕστερον τὸν ἐξ Ὀρεστιάδος μετατεθέντα, ὅτι τῇ
πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς εἰρήνῃ αὐτὸς ἐκεῖνος πρεσβεύσας συνήργησε, καταστᾷ.
Quin immo, ut majoris pietatis ſpeciem præ ſe ferret, columnam a tri-
bus Patriarchis Germanis dictis, prope ſpecioſas portas, dextera in-
troeuntibus ſtantem, propter ultimum, qui ex Oreſtiade erat, transla-
tum, quod pro pace apud Italos legationem obiens, a divinis ceſſaverat,
disjecit. Et Auctor illius vitæ, quiſque ille fuerit, Athanaſio
non

Digitized by Google

non ſimulata ſedulitate conjunctus, tormenta quoque hunc Athanaſium ſubiiſſe, pro aſſerendis Græcorum dogmatibus contra Latinam Eccleſiam narrat, licet verbis ſententiisque inverſis, ut eorundem errorum propugnator. Ὁ γὰρ ἀνίερος Βέκκος ὁ δαιμονιάρχης μᾶλλον, ἢ πατριάρχης κεχειροτόνηκεν ἡμιμόχθηρόν τινα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁλομόχθηρόν τινα ἀρχιερέα τοῦ Γάνους καὶ αὐτῆς, ὅ φασι κεραμείας ὄντα πηλῷ πηλὸν καθαίρων ὁ ἀναιδής. ὃς προσαγγειόμενος πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον καὶ ψυχὴν, καὶ γνώμην ἄτρεπτον Ἀθανάσιον, ἠνάγκαζε τοῦτον συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ καὶ κοινωνῆσαι κἂν μέχρι καὶ τῶν ἐν τῇ παναγίᾳ λεγομένων εὐχῶν. ὁ δὲ ἀνθυπέφερε τὸν Ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν λέγοντα, εἴ τις ἀκοινωνήτῳ κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, ἀφοριζέσθω. ταῦτ' εἶπε καὶ ὁ ἀνίερος ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς θυμῷ ὑπερζέσας ἀνέθορε τῆς καθέδρας, καὶ Ἀθανασίου δραξάμενος ἀμφοτέραις τοῦ πώγωνος εἷλκεν ἀνηλεῶς ὁ ἐπίρρητος, καὶ πρὸς γῆν καταῤῥάξας λακτίζειν ἤρξατο, καὶ συμπατεῖν ὁ ἀναιδὴς τὸν ἀοίδιμον. *Namque impius prophanusq; Veccus, Dæmonarcha potius quam Patriarcha, ſemimalum quendam, immo totum malum Gani Præſidem ordinavit, ejusdem, ut ajunt, figlinæ vi-* 186
rum, luto lutum expurgans, impudens, qui accedens ad hunc magnum animo, menteque inconcuſſum Athanaſium eum, ut impietati manus daret, & precum ſaltem earum, quæ in Panagia fieri ſolent, particeps fieret, compellebat. At ipſe referebat Apoſtolorum Canonem dicentem, Si quis ab Eccleſia ſeparato etiam in domo una ſimul comprecabitur, excommunicetur. Hæc dixit, & prophanus ille Antiſtes furore excandeſcens proſiliit è Cathedra, ambabus manibus arripiens Athanaſium inclementer ex barba trahebat deteſtandus, colliſumque in terram pedibus conculcabat, at comprimebat impudens glorioſum. Neque melior eſt Iſidorus t) ſub Joanne Cantacuzeno, qui malis artibus Conſtantinopolitanam ſedem occupavit, errores Palamæ per omnia ſectatus: hinc æque ac Palamas malè etiam apud ipſos Græcos audiit, & variorum Patriarcharum anathemate ictus, ſede Patriarchali ſummo cum dedecore pulſus eſt. Nicephorus Gregoras in Hiſtoria de Iſidoro: Ὃς Μονεμβασίας μὲν ἐψήφιστο πρότερον, ἔπειτα διὰ τὸ ταῖς τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν ἁλίσκεσθαι καινοφωνίαις· δι' ὃν δὴ καὶ πατριαρχεύσαντα νῦν τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐῤῥάγη σύστημα, καὶ πρῶ-

t) Iſidorum intellige cognómine Buchiram quem per annos decem ſediſſe tradit Cantacuzenus p. 763. Idem auctor eſt eum in Patriarchatu obiiſſe, de quo nihil certi legiſſe ſe ait Henricus Hilarius ad Philippi Cyprii Chronicon Eccleſiæ Græcæ p. 269.

Digitized by Google

πρῶτον μὲν τῶν ἐπισκόπων οἱ πλείες εἰς τὸ τῶν θείων ἀποστόλων ἀθροισθέντες τέμενος, δεύτερον δὲ ἐς τὴν τοῦ Στεφάνου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν, αὐτόν τε τὸν Ισίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες εἶεν, ἀναθέματι καθολικῷ καθυπέβαλλον, καὶ ἅμα τὴν ψῆφον ὑπογραφαῖς ἰδίαις κυρώσαντες, παῤῥησίᾳ σφίσιν ἐπεπίμφεισαν, ἐφ' οἷς ἀχθεσθέντες σφόδρα τὸν βασιλέως θυμὸν ὀξύνουσι κατ' αὐτῶν· κἀντεῦθεν τοῖς μὲν παραθεωρεῖσθαι
187 ξυνέβαινε, καὶ ἐξ ἐνδόξοις, ἀδόξοις καθίστασθαι, καὶ ἐξ εὐπόρων αὖ αἰφνίδιον ἀπόροις. τοῖς δ' ὑπερορίοις γίνεσθαι τῆς μεγάλης πόλεως, οἷς μὲν ἑκοῦσιν, οἷς δ' οὔ. ὅπως δ' αὖ τῶν πανταχῆ θαλάσσης τε καὶ γῆς ὀρθοδόξων ἐς Βυζάντιον συχνὰ ἐσεφοίτα γράμματα ζήλου θείου μεστὰ ἐκφανεῖ παραπεμπόντων ἀναθέματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ισίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες ἔκ τε Αντιοχέων φημὶ καὶ Αλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουντίων ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων ἔκ τε Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ροδίων ὀρθοδόξων προσοίκων, ἔκ τε Μυσῶν, καὶ Τριβαλλῶν, καὶ ὅσοι τοῖς τῶν θείων πατέρων ὅροις ἐμμένειν μακρῷ παρειλήφεσαν ἐθισμῷ, καὶ μηδέν τι νεώτερον δέχεσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν ἁπάντων, κἂν ἀγγέλων τὶς ἐξ οὐρανῶν κομίζῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. *Qui ad Monembaſiæ Eccleſiam prius electus, poſtmodum quod novis Palamæ erroribus irretiretur, depoſitus, ſacra communione privatur. Per eumdem Patriarcham factum Eccleſiæ cætus abruptus eſt. Et primum Epiſcoporum plurimi in divinorum Apoſtolorum templum, poſtea in divi Stephani protomartyris Monaſterium congregati, eundem Iſidorum, & quotquot illi aſſentiebantur, univerſali anathemati ſubjecerunt: & ſimul omnes propriis ſubſcriptionibus conſtabilitam ad eoſdem miſerunt, quibus illi nimium ſuccenſentes Imperatoris iram in Epiſcopos irritant. Hinc hi quidem neglectui habebantur, & ex glorioſis inglorii, & ex divitibus repente inopes fiebant. Alii magna Urbe, hi coacte, illi libenter extorres acti ſunt, quomodo vero ex Orthodoxis, qui ubique erant terra marique frequentes literæ, zeliqne divini plenæ adveniebant, anathemati ſubjicientium Palamam ſimul atque Iſidorum, eorumque aſſeclas ex Antiochia, & Alexandria, necnon Trapezunte Epiſcopo-*
188 *rum & Presbyterorum, necnon ex Cypro, & Rhodo, aliiſque locis finitimis, Myſis item, atque Triballis, illiſque omnibus, qui ſanctorum Patrum ſtatutis adhærere longo uſu didicerant, & nihil recens à quoquam unquam recipere, licet id Angelus quiſpiam de cœlo afferret.* Plura contra Iſidorum hunc Patriarcham in medium afferentur, cum de Palamæ erroribus, illiuſque condemnatione u) in plena Synodo

u) Confer ſis quæ in Tomo primo Græciæ Orthodoxæ Allatii, ubi & ea quæ in his diſſertationibus & opere de conſenſu utriuſq; Eccleſiæ, de Palamæ cauſſa diſſeruit repetuntur.

Digitized by Google

nodo facta agemus, nunc iſta ſufficiant, ſi primum Ignatii Patriarchæ Theopolitani Tomum contra eundem, antequam Patriarchatum invaſiſſet, rarum, nec omnibus obvium, exſcribamus. Ἐλαλήθη περὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμ-
βασίας ἱερομονάχου Ἰσιδώρου, ὡς τινὰς τῶν τοῦ κλήρου τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
σίας τετίμηκε προβιβασμοῖς ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων. μνημονευόμενος
δὲ καὶ ὡς εἴθισται καὶ νενόμισται μνημονεύεσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς μετὰ τὴν χειροτο-
νίαν, οὐδεμίαν ἐποιήσατο διόρθωσιν μετὰ τὸ γνωρίσαι τοῦτο, ἅμα τε ἐλαλήθη καὶ
ὡς οὐδὲ πρὸς τὸ βασίλειον ὕψος καθαρὰν τρέφει τὴν εὔνοιαν, τῇ ἐπισυμ-
βάσῃ ἀποστασίᾳ καὶ τυραννίδι τὸ πλέον προσκείμενος. κἀντεῦθεν οὐδὲ
ἐκεῖθεν παραχωρεῖται πόλεως τοιαύτης καὶ χωρῶν τοσούτων ἐπιτροπίαν ἔχειν
καὶ ἐπιστασίαν ἀρχιερατικήν. πρὸς τούτοις ἐλαλήθη, καὶ ὡς τὰ αὐτὰ φρο-
νεῖ καὶ χαίρει τῷ Παλαμᾷ οὐ πειθομένῳ τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ταῖς τῶν ἁγίων
πατέρων στοιχοῦντι παραδόσεσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ κακῶς ἐκλαμβάνοντι τινὰ
τῶν τοῦ ἐκτεθέντος τόμου ἐπὶ τοῖς λαληθεῖσι μεταξὺ αὐτοῦ, καὶ τοῦ Βαρ-
λαὰμ, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον μεταφέροντι σκοπὸν, παρὰ τὴν παράδοσιν
καὶ κοινὴν ἔννοιαν τῶν δογμάτων τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, ὅτε καὶ φρικώδους
ἀφορισμοῦ ἐκφωνηθέντος διὰ τοῦ τοιούτου τόμου, ἐφ᾽ ᾧ μήτε λέγειν τοῦ λοι- 189
ποῦ, μήτε γράφειν αὐτὸν τοιοῦτό τι. ἐντεῦθεν καὶ ταραχὴν ἐμποιεῖν τῇ τοῦ
Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς καὶ τοῦ τοσούτου βάρους ἀλογήσας τοῖς αὐτοῖς ἦν,
καὶ πάλιν ἐπιχειρῶν. συμφρονῶν τοίνυν αὐτῷ ὑποψήφιος, ἐκωλύ-
θη καὶ πρότερον τῆς ἱερουργίας· ἐπεὶ δὲ οὔτε ἀποκοινωθῆναι αὐτοῦ
προείλετο, οὔτε ὁμολογίαν δοῦναι, ὃς οὐ φρονεῖ τὰ τοῦ Παλαμᾶ. τούτων
οὕτω λαληθέντων αὐτῷ, καὶ τοῦ ποιητέου ζητηθέντος; διεγνώσθη, καὶ ἀπεφάνθη
συνοδικῶς, μηκέτι δεῖν τὸν οὕτως ἔχοντα, ἢ εἰς ἱερωσύνην, ἢ εἰς ἀρχιερωσύνην
προσδεχθῆναι. ὁ γὰρ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐντελεχείας τὰ τοῖς
ἀρχιερεῦσιν ἀνήκοντα εἰργασμένους, τοῖς τυραννοῦσι τε προσδιατιθέμενος
καὶ τοὺς ταῖς οἰκείαις στοιχοῦντας δόξαις, καὶ μὴ ἑπομένους οἷς ἡ ἐκκλησία
στοιχεῖ προσδεχόμενος. οὗτος ἐνδίκως, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρχιερω-
σύνης ἐπιβῆναι συγχωρηθήσεται. εἶχε καὶ διὰ γραμμάτων κεραιαίων τῆς
πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ μηνὶ Νοεμβρίου. Ἰνδικτ. ιγ. Ἰγνάτιος ἐλέῳ
Θεοῦ πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, καὶ πάσης ἀνατολῆς.
Verba facta ſunt de ſanctiſſima Metropolitana Monembaſienſis Eccleſiæ Hieromonacho Iſidoro, eum ſcilicet nonnullos ex Clero ejusdem Eccleſiæ ad Eccleſiaſtica Officia promoviſſe: cum vero ipſius commemoratio haberetur, quemadmodum haberi ſolet, & leges præſcribunt, Præſulum commemoratio poſt ordinationem nulla ſe correctione meliorem reddidit, poſtquam

id cognovit. Simul etiam dictum eſt, erga Imperialem ſublimitatem puram ipſum non colere benevolentiam, rebellioni recenti, ac tyrannidi plurimum addictiſſimum. Hinc fit, nullam ipſi concedi curam, vel ſollicitudinem Urbis hujuſcemodi, & tot terrarum, neque munus Pontifi-
190 *cium. Ulterius dictum eſt, eum eadem atque Palamas ſentire, fovereque, qui rebellat Eccleſiæ, & ſanctorum Patrum traditionibus non inhæret, immo peſſime nonnulla ex promulgato Tomo de diſputatione inter ipſum & Barlaam accipit, & ad propriam ſententiam attrahit, præter traditionem, & communem ſenſum Eccleſiæ Chriſti, cum terribilis excommunicatio per hunc Tomum adverſus eum prolata fuiſſet, ne inpoſterum loqueretur, neque ſimile aliquid ſcripto traderet. Ideoque turbas in Eccleſia DEI movet, & tali pondere neglecto, ipſe eosdem conatus fovet, & ruſus eadem audet. Cum hoc itaque una ſentiens Hypopſephius prohibitus ſit primum ne ſacra celebraret, cum vero neque ab eo ſejungi voluerit, neque profeſſionem edere, quod ſententias Palamæ non probat. His discuſſis, & quid opus factu eſſet inquirentibus nobis determinatum, ac plena Synodo conſtitutum eſt, hunc ita ſe habentem non eſſe, neque ad ſacerdotium, neque ad Pontificatum admittendum, etenim qui ante Pontificatum, quæ ad Pontificet ſpectabant molitus eſt, & tyrannidem affectantibus ſe conjunxit, iisque qui proprias opiniones pertinaciter propugnant, adhæſit, & eos, qui ab Eccleſia diſceſſerant, excepit, hic jure & merito, neque ad Pontificatus ſolium pervenire permittetur. Manu Patriarchæ per literas cærulei coloris ſubſcriptum erat, menſe Novemb. Indict. 13. Ignatius miſeratione divina Patriarcha Theopolitanus, magnæ Antiochiæ, & totius Orientis.* Quare neſcio qua ratione ſimilium hominum adeo Romanæ Eccleſiæ infenſorum ad extremum usque ſpiritum, cum laude memoria eſſe poſſit, illaque
191 æterna. Si iſti orthodoxi ſunt, ſi iſti ſancti, jam nemo in illa Eccleſia hæreticus erit, nemo improbus, neque ipſe Macedonius, neque Arius, neque Conſtantius, neque Phocas, neque alii, qui Eccleſiam Catholicam minus hiſce portentis ac falſariis vexarunt. Cum eorum hæreſis non ita in omnem Græcorum Eccleſiam, nec tamdiu graſſata, ſanctiſſimorum hominum ope extirpata radicitus evanuit: at horum ſenſim in illam Eccleſiam illapſa adeo invaluit, ut per omnes fere illius filios diffuſa ſit, eosque tot annorum ſpatio deturpatos ab Eccleſiæ Romanæ gremio abſcidit, easque radices egit, ut jam de ſalute prudentiſſimi quique deſperent.

Octa-

Digitized by Google

Octavum pag. 81. b. c. 1. p. Gregorium Palamam, etiam
judicio Græcorum, ob hæreſes condemnatum, ſummis laudi-
bus & acclamationibus proſequitur, quaſi ille ſolus, plusquam
cæteri omnes alii Patres in Eccleſiam contulerit. De quo
plura infra, x) cum de ejus officio dicemus. Hic innuiſ-
ſe ſatis ſit.

Nonum, quod in fine pag. 82. b. c. 2. f. Corollarii loco
ponit, ubi non bona, ſed dira ſibi, univerſæque Eccleſiæ Græ-
corum a DEo peccatur. Τούτων τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου
ἄθλοις τε καὶ ἀγωνίσμασι καὶ διδασκαλίαις παιδαγωγεῖσθαί τε καὶ κρα-
τύνεσθαι θεὸν ἐκλιπαροῦντες, καὶ μιμητὰς τῆς ἐνθέου αὐτῶν πολιτείας
μέχρι τέλους ἀναδείκνυσθαι ἐκδυσωποῦντες ἀξιωθείημεν τῶν ἐξαιτου-
μένων οἰκτιρμοῖς καὶ χάριτι τοῦ μεγάλου, καὶ πρώτου ἀρχιερέως Χρι-
στοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡ-
μῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ 192
πάντων τῶν ἁγίων. *Horum pro pietate ad mortem usque laboribus,
certaminibus, & doctrinis inſtitui, ac corroborari DEum deprecantes, &
eorum divini inſtituti imitatores usque ad finem fieri exorantes, digni
eorum quæ petimus, efficiamur, miſericordia & gratia magni ac primi
ſacerdotum Principis Chriſti veri DEI noſtri, precibus glorioſiſſimæ noſtræ
Deiparæ, & ſemper Virginis Mariæ, divinorum Angelorum, &
omnium Sanctorum.* Bene nobiſcum ageretur, ſi quæ petimus
DEus concederet. Miſeram Græcorum nationem, quæ talia
ſibi ſuorum magiſtrorum erroribus intercepta deprecatur.
DEus avertat tale omen. Peſſimorum hominum vitæ rationem
rationis omnis expertem, & quam execrabilem fuiſſe cognoſcit,
æmulari deſiderat. Schismaticorum pro aſtruenda impietate,
pro pietate certamina ſcriptaque illorum nefanda, & contra
veritatem, doctrinam patriam vocans inſcia & demens, qui
enim id faceret, ſi mente polleret? juxta ea dirigi inſtruique
exorat. Domine, Domine DEus, & pater miſericordiarum,
neſciunt quid petunt: animam ſuam tranſtulerunt ad ſtultitiam,
devitaverunt ſapientiam. Non vident, quid eſt utile filiis ho-
minum, ne exaudias eos, vota eorum irrita, contra eorum
deſideria ex animis eorum ſimiles doctrinæ vepres, & ab homine
nequam ſuperſeminata zizania evelle. Semina bona à lumini-

x) infra p. 194. ſeq.

id cognovit. Simul etiam dictum eſt, erga Imperialem ſublimitatem puram ipſum non colere benevolentiam, rebellioni recenti, ac tyrannidi plurimum addictiſſimum. Hinc fit, nullam ipſi concedi curam, vel ſollicitudinem Urbis hujuſcemodi, & tot terrarum, neque munus Pontifi-
190 *cium. Ulterius dictum eſt, cum eadem atque Palamas ſentire, fovereque, qui rebellat Eccleſiæ, & ſanctorum Patrum traditionibus non inhæret, immo peſſime nonnulla ex promulgato Tomo de diſputatione inter ipſum & Barlaam accipit, & ad propriam ſententiam attrahit, præter traditionem, & communem ſenſum Eccleſiæ Chriſti, cum terribilis excommunicatio per hunc Tomum adverſus eum prolata fuiſſet, ne inpoſterum loqueretur, neque ſimile aliquid ſcripto traderet. Ideoque turbas in Eccleſia DEI movet, & tali pondere neglecto, ipſe eoſdem conatus fovet, & ruſus eadem audet. Cum hoc itaque una ſentiens Hypopſephius prohibitus ſit primum ne ſacra celebraret, cum vero neque ab eo ſejungi voluerit, neque profeſſionem edere, quod ſententias Palamæ non probat. His diſcuſſis, & quid opus factu eſſet inquirentibus nobis determinatum, ac plena Synodo conſtitutum eſt, hunc ita ſe habentem non eſſe, neque ad ſacerdotium, neque ad Pontificatum admittendum, etenim qui ante Pontificatum, quæ ad Pontifices ſpectabant molitus eſt, & tyrannidem affectantibus ſe conjunxit, iiſque qui proprias opiniones pertinaciter propugnant, adhæſit, & eos, qui ab Eccleſia diſceſſerant, excepit, hic jure & merito, neque ad Pontificatus ſolium pervenire permittetur. Manu Patriarchæ per literas cærulei coloris ſubſcriptum erat, menſe Novemb. Indict. 13. Ignatius miſeratione divina Patriarcha Theopolitanus, magnæ Antiochiæ, & totius Orientis.* Quare neſcio qua ratione ſimilium hominum adeo Romanæ Eccleſiæ infenſorum ad extremum usque ſpiritum, cum laude memoria eſſe poſſit, illaque
191 æterna. Si iſti orthodoxi ſunt, ſi iſti ſancti, jam nemo in illa Eccleſia hæreticus erit, nemo improbus, neque ipſe Macedonius, neque Arius, neque Conſtantius, neque Phocas, neque alii, qui Eccleſiam Catholicam minus hiſce portentis ac falſariis vexarunt. Cum eorum hæreſis non ita in omnem Græcorum Eccleſiam, nec tamdiu graſſata, ſanctiſſimorum hominum ope extirpata radicitus evanuit: at horum ſenſim in illam Eccleſiam illapſa adeo invaluit, ut per omnes fere illius filios diffuſa ſit, eosque tot annorum ſpatio deturpatos ab Eccleſiæ Romanæ gremio abſcidit, easque radices egit, ut jam de ſalute prudentiſſimi quique deſperent. Octa-

Digitized by Google

Octavum pag. 81. b. c. 1. p. Gregorium Palamam, etiam judicio Græcorum, ob hæreſes condemnatum, ſummis laudibus & acclamationibus proſequitur, quaſi ille ſolus, plusquam cæteri omnes alii Patres in Eccleſiam contulerit. De quo plura infra, x) cum de ejus officio dicemus. Hic innuiſſe ſatis ſit.

Nonum, quod in fine pag. 82. b. c. 2. f. Corollarii loco
ponit, ubi non bona, ſed dira ſibi, univerſæque Eccleſiæ Græ-
corum a DEo peccatur. *Τούτων τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου
ἄθλοις τε καὶ ἀγωνίσμασι καὶ διδασκαλίαις παιδαγωγεῖσθαί τε καὶ κρα-
ταιοῦσθαι θεὸν ἐκλιπαροῦντες, καὶ μιμητὰς τῆς ἐνθέου αὐτῶν πολιτείας
μέχρι τέλους ἀναδείκνυσθαι ἐκδυσωποῦντες ἀξιωθείημεν τῶν ἐξαιτου-
μένων οἰκτιρμοῖς καὶ χάριτι τοῦ μεγάλου, καὶ πρώτου ἀρχιερέως Χρι-
στοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡ-
μῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ* 192
*πάντων τῶν ἁγίων. Horum pro pietate ad mortem usque laboribus,
certaminibus, & doctrinis inſtitui, ac corroborari DEum deprecantes, &
eorum divini inſtituti imitatores usque ad finem fieri exorantes, digni
eorum quæ petimus, efficiamur, miſericordia & gratia magni ac primi
ſacerdotum Principis Chriſti veri DEI noſtri, precibus glorioſiſſimæ noſtræ
Deiparæ, & ſemper Virginis Mariæ, divinorum Angelorum, &
omnium Sanctorum.* Bene nobiſcum ageretur, ſi quæ petimus DEus concederet. Miſeram Græcorum nationem, quæ talia ſibi ſuorum magiſtrorum erroribus intercepta deprecatur. DEus avertat tale omen. Peſſimorum hominum vitæ rationem rationis omnis expertem, & quam execrabilem fuiſſe cognoſcit, æmulari deſiderat. Schiſmaticorum pro aſtruenda impietate, pro pietate certamina ſcriptaque illorum nefanda, & contra veritatem, doctrinam patriam vocans inſcia & demens, qui enim id faceret, ſi mente polleret? juxta ea dirigi inſtruique exorat. Domine, Domine DEus, & pater miſericordiarum, neſciunt quid petunt: animam ſuam tranſtulerunt ad ſtultitiam, devitaverunt ſapientiam. Non vident, quid eſt utile filiis hominum, ne exaudias eos, vota eorum irrita, contra eorum deſideria ex animis eorum ſimiles doctrinæ vepres, & ab homine nequam ſuperſeminata zizania evelle. Semina bona à lumini-

 bus

x) infra p. 194. ſeq.

bus illius Eccleſiæ jacta, & quæjam enatis ſpinis occupantur, ne
193 fructum ferant, & quaſi intermortua, & recentiorum doctrinis vitiata jam diu putredinem minantur, tui vivifici Spiritus halitu fove, conſervaque, ne intereant, tempeſtiveque matura, ut aliquis inde Græcorum animis uſus eſſe poſſit. Quod ſi pertinax eorum ſtudum in fovendis ac protegendis erroribus, bonitatem tuam & miſericordiam arcet, meritis ſaltem Orientalis Eccleſiæ, tunc cum fuit, tantopere tibi dilectæ, hoc recentiores Græcorum filii habeant, ne exaudiantur. Damnis, quæ ſibi imprecantur, pro tua clementia careant. Non occurras illis, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. Injuſtæ preces ſunt, optata impia, vota ſacrilega. Pernicioſioribus præſentis tyrannidis injuriis efflictentur, omnes ad internecionem cædantur, * dummodo Photio, illiusque aſſeclis, & everſoribus Eccleſiaſticæ dignitatis non conſentiant, non idem vitæ inſtitutum ſequantur. Sic proſtratus oro, atque fracto animo ſupplex obſecro.

Plura in hoc Synodico notari poterant. Quia tamen omnia eo reſpiciunt, ut illius Eccleſiæ fautores contra Romanam Eccleſiam, tanquam viri probi, & orthodoxi omnibus Chriſti fidelibus, & laudandi, & imitandi proponantur, non eſt in illis recenſendis diutius immorandum, eoque præcipue quod in hæc novem capita omnia referri poſſunt. Quare cætera proſequamur.

VI. Sextus itaque error eſt, quem Philotheus Patriarcha
194 Conſtantinopolitanus, ut factionis ſuæ hominem y) laudando opinionibus quoque ſuis, ac hæreſibus auctoritatem adderet, in Eccleſiam Græcorum intruſit. Ipſe enim exemplo novo hominem hæreſeon propugnatorem, propterea que accuſatum etiam & condemnatum à plerisque in Spiritum ſanctum, ac Eccleſiam Latinam injurium, cum ſcriptis editis contra Catholicos viros, illius ex Patre ſolo proceſſionem defenderit, ut ex ejus ad Vecci inſcriptiones confutationibus, quibus abunde ſatisfecit Beſſario Cardinalis, & aliis duabus Orationibus, quas ipſe ἀποδεικτικὰς λόγους contra Latinos nuncupavit, Londini Græce publicatis, manifeſtum eſt, inter Divos retulit, & ejus memoriam Officio de novo conſcripto, quod in Eccleſiis cani, quemadmodum & in aliorum Sanctorum ſolemnitatibus voluit, celebravit. pag. 96.

a, c.

* Votum calidum Zeli parum ſobrii, parum humani.

y) Gregorium Palamam.

Digitized by Google

a. c. 1. m. ff. Palamæ vero laudes ita proſecutus eſt, ut jam
Nazianzenus, Nyſſenus, Baſilius, Chryſoſtomus, Athana-
ſius, cæteraque Eccleſiæ Græcæ culmina, quibuscum tantum
ſcelus committit, nihil ſint, nihil in Eccleſiæ utilitatem ege-
rint. Pag. enim 96. & infra vocat eum θαυματουργὸν, *miraculorum*
effectorum, θεολογίας σάλπιγγα, *Theologiæ tubam*, πορίπνουν ςόμα
τῆς χάριτος, *ignem ſpirans os gratiæ*, πνεύματος δοχεῖον, *ſpiritus re-*
ceptaculum, ςύλον τῆς ἐκκλησίας ἀκράδαντον, *columnam Eccleſiæ in-*
concuſſam, εὐσεβείας ὑπέρμαχον καὶ ἀσεβείας ἀντίπαλον, *pietatis pro-*
pugnatorem, *impietatis oppugnatorem*, πίςεως προςάτην, *fidei defenſo-*
ſorem, μέγαν καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον, *magnum ducem & magi-*
ſtrum, λύραν παναρμόνιον πνεύματος, *ſpiritus lyram omni harmonia-* 195
rum genere compactam, πηγὴν βρύουσαν ἰαμάτων νάματα πιςοῖς, *fon-*
tem ſcaturientem ſanitatum fluenta fidelibus, ἐκκλησίας διδάσκαλον, *Ec-*
cleſiæ magiſtrum, φωτὸς θείου κήρυκα, *luminis divini buccinatorem*,
οὐρανομύςην τῆς Τριάδος, *cæleſtem Triadis myſtem.*, φωςῆρα ὀρθοδο-
ξίας, *rectæ fidei ſplendorem*, ἐκκλησίας ςήριγμα καὶ διδάσκαλον, *Ec-*
cleſiæ fulcrum & magiſtrum, κήρυκα τῆς χάριτος, *præconem gratiæ*;
ςύλον τῆς πίςεως, *fidei columnam*, καύχημα καὶ ςήριγμα μέγιςον,
τῶν ὀρθοδόξων, *gloriam & maximum orthodoxorum firmamentum*, θεο-
λόγον δεύτερον, *Theologum ſecundum*, τῶν διδασκάλων ἀκρότητα, *Ma-*
giſtrorum apicem, θεολόγων τὸ ςόμα, *Theologorum os.* Et quid non?
omnia laudationis capita, quæ aliis patribus diviſim ab aliis tri-
buuntur, in hunc ſolum Philotheus iſte congresſit. Et ne vide-
tur etiam Divæ Virgini inferior, hymnum illum ſacrum, & reci-
tari ſolitum in officio Acathiſti ſic dicti, quod nunquam in eo ſe-
deatur, ob reverentiam Deiparæ, cujus laudes pro beneficiis
acceptis recitantur pag. 158. b. c. 1. f. inde avulſum, & paucis im-
mutatis, per parodiam in hunc Palamam, non ſine maxima te-
meritatis nota transvexit. Præterea in ejus Synaxario, ubi Pala-
mæ vitam compendioſe exequitur, inter alia, dum ejus in hæ-
reſibus oppugnandis, ac fide Catholica propaganda ſtudium
narrat, nihil aliud, niſi illius in Romanam Eccleſiam machinas,
in Latinos odia, pro aſſerendis Græcorum erroribus, ac illis
confirmandis, evertendis Latinorum veritatibus, & præcipue 196
de processione Spiritus ſancti ex Patre & Filio operam, etſi ſub-
dole nomina & circumſtantias taceat, proponit p. 98. per to-
tam.

Digitized by Google

tam. Palamæ præter ea, quæ ipſe in Latinos de Spiritus ſancti proceſsione effutiit, alias in Theologia hæreſes & ineptias, eaſque quamplurimas ex ejus ſcriptis collectas late proſequitur libello de hac re edito Demetrius Cydonius. Quare hic plura referre ſuperſedeo. Andreas etiam Coloſſenſis Dialogo in Marci Epheſini epiſtolam, contra ritus Latinorum, nonnullas hujusce Palamæ in unum collegit pravas & à fide Catholica alienas ſententias, quas hic tranſcribam, quia liber non omnibus patet. *Præterea cum Patres tui te Epheſiis in Præſulem præficere vellent, non prius Pontificis dignitate ornaverunt, quam jurejurando pollicitus fueris, ut quæ Gregorius Palama in ſua editione, quam Tomon nominavit, edocet, indubitata fide ſuſciperes, ac defenſares. Ille autem inter cæteras blaſphemas differentias, quas eſſentiæ divinæ, & ſuis energiis fabricavit, has etiam addidit, ut divina eſſentia creaturæ minimè appropinquet, quod energia facit. Nam ſi divina Majeſtas, ut ait, creaturæ jungeretur, ipſam omnino abſumeret. Energia vero proxime facta quoddam temperamentum facit, propterea & ipſam inhabitat, illuminat, docet, ſanctificat, atque deificat, quæ à divina eſſentia, ut ipſe fingit, proficiſci minime poſſunt. Item energiam dicit, extremum hominis finem, hæreditatem Sanctorum, ſummamque felicitatem. Hæc à divina eſſentia*
197 *prorſus adimit. Solum deitatis nomen dicit ipſis eſſe commune. Si igitur illa ſumma Deitas ex ſe inter non entia numeratur: ſi omnem entitatem & excellentiam ab aliis accipit: ſi creaturæ inacceſſibilis: ſi propinquare nobis ſine noſtro interitu nequeat: ſi non docet, nec illuminat, aut ſanctificat, ſi finis non eſt, quem omnibus hominibus natura indixit: vana ſunt igitur ſacrificia, quæ illi offerimus, nil proſunt, nil lacrymæ, nullæ religioſæ obſervantiæ Chriſtianis populis proficere poſſunt. Unde & aliam fidem quærere oportebit, & novam religionem videre. Quæ omnia etiam ipſos dæmones terrent, cum ipſi illum DEum unum ſolum credant, & contremiſcant.* Quomodo ergo hominem nefarium, impium, hæreticum, Turcicæ libidini expoſitum, infandaque paſſum, ſi vera nobis narrat Gregoras, & ab univerſali Græcorum Eccleſia, etiam dum viveret, fruſtra conantibus Imperatoribus Conſtantinopolitanis, coacta Synodo à Patriarchis Antiocheno Ignatio, & Conſtantinopolitano Joanne, non propter in Latinos dicta, ſed quamplurimos alios in fide errores anathema-

Digitized by Google

themati, & excommunicationi ſubjectum, z) adeo pium nobis
illius ſectatores proponunt. Tomum Ignatii in Palamam, quia
prolixor eſt, prætereo, breviorem Joannis hic habeto: Τὸν Πα-
λαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειό-
τερον δ' εἰπεῖν παραληρήματα, τούς τε ἐκδικοῦντας, καὶ ἐκλαμβάνοντας, καὶ ἐκ-
δεχομένους τὰ ἐν τῷ τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν,
καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπρεπῆ, καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς ἐκκλησίας
φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ τῶν 198
ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο,
ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ
μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἐνεφανίσθησαν,
τολμήσαντας ἀκανονίστως, καὶ ἀκρίτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου,
τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς, καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ
τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. ἡ ὑπογραφή. Ἰωάννης ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιε-
πίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.
*Palamam, & illius ſectatores, & omnia eorum impia dogmata, vel
verius nugamenta, nec non defenſores, propugnatores, exceptoresque
eorum, quæ in Tomo digeruntur, ſecundum eorum expoſitionem, immo
vaniloquentiam, & non ſecundum ſenſum divinum, & orthodoxum, &
ut Eccleſiæ lumina, & Magiſtri, quorum nos veſtigiis inſiſtentes, & ſen-
tentias ſequentes, ſanctorum dicta in Tomo digeſſimus: & omnes pro-
pter hoc, quod eorum nugamenta non acceptamus, quorum partem ipſi
nobis tranſmiſerunt, pars ab aliis nunciata eſt, qui auſi ſunt contra Ca-
nones, & ſine judicio commemorationem meam exſcindere, vivificæ, &
divinæ Triadis vinculo ſubjicimus, & anathemate ferimus. Subſcriptio.
Joannes miſeratione divina Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, novæ Ro-
mæ & Oecumenicus Patriarcha.* Et hæc ſatis videri poterunt ad eos
ipſos refellendos, qui adeo inverecunde Palamam inter Sanctos
collocant, & ejus laudes ab ejusdem notæ hominibus, ſummo
faſtu mendacioque conſcriptas, in Eccleſia recitant. Cum vero
ejus hæreſes, quod illius, & ſectariorum libri præ manibus non
ſint, non omnibus pateant, ne nos tali viro injuſte hæreſes ap- 199
pingere videamur, earum partem, ex illius ævi ſcriptoribus non-
dum editis, nec ita in promptu, hic apponemus. Nomina non-
dum reperi: acuti tamen ſunt, & argumentis ad probandum fir-
miſſimis adverſarium jugulant. Primus eſt: Διάλεξις τινὸς λογίου,
καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, εἴδες τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ πολέμου, καὶ

(Sss) τῶν

z) De Conciliis habitis in controverſia Palamitica, omniſque adverſus Palamam editis adeundus eruditiſſimus Boivinus in notis ad Nicephoram Gregoram p. 79c.

Digitized by Google

τῶν ἀγώνων. εἶδες καὶ τὰς ὧδε γινομένας ἐμφάσεις ἐκ τῆς μακαρίας Τριάδος
οὐκ ἐκ τῆς ἐνεργείας. αὕτη ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας. αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων.
τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. τῶν πατέρων τὰ δόγματα. τῶν μαρτύρων τὰ
σφάγια. τῶν ὁσίων τὰ κατορθώματα. τῶν ἱερῶν ἡ εὐπρέπεια. τῶν διδα-
σκάλων ἡ θεολογία. κατέπεσε τῶν σῶν δογμάτων ὁ ὄροφος, συνετρίβη ἡ οἰ-
κία. ὁ θεμέλιος ἀνετράπη. ὁ φραγμὸς κατεκαύθη. ὡς χοῦς, ὡς κόνις
ὑπὸ λαίλαπος τὰ σὰ γέγονε καταφύγια. τὰ τείχη κατεχαλάσθησαν, αἱ
ἐπάλξεις ἠφανίσθησαν. εἰς τέλος ἀπώλοντο. τί λέγεις λοιπὸν; πειθόμεθα τοῖς
λόγοις τούτοις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς γραφῆς μαρτυρίαις; εἰ μὲν πειθόμεθα, τῷ
θεῷ χάρις τῷ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντι, καὶ μὴ βουλομένῳ
τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. εἰ δ' οὐ πειθόμεθα,
ὅρα λοιπὸν ἐν ὅσαις καὶ οἵαις ἐμπίπτεις αἱρέσεσιν ὁ ψυχῶν προστάτης, καὶ ἐκ-
κλησίας θεοῦ γενόμενος κρίμασιν, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος ὁ ἀπόρρητος, κἂν καὶ μὴ
παρεδόθη σοι διὰ πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ἡ ἐκκλησία, καὶ αἱ ψυχαί.
πᾶσαι μὲν οὖν αἱ αἱρέσεις παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἁγίων θανατωθεῖσαι, καὶ
διαφθαρεῖσαι, ξηρὰ γεγόνασιν ὀστέα σαρκῶν, ἄνευ νεύρων, καὶ ἁρμονιῶν. σὺ
δὲ ταύτας ἀναγεννήσας, καὶ ἀναπλάσας, καὶ τὰ μάταια δόγματα, πνεῦμα,
200 σάρξ, ἁρμονίαι, καὶ νεῦρα ταύταις γενόμενα ζῶν ἔμψυχον, καὶ κινούμενον
ἐδημιούργησας σῶμα, ψυχὴν ἔχον τὴν πολυθεΐαν, καὶ πῦρ πνέον κατὰ τῆς
Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἧς θεμέλιος ὁ ἀρραγὴς Χριστοῦ Πέτρος καὶ μαθητὴς κορυ-
φαῖος. ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός. πτωχοὶ γὰρ ἐγεννήθη-
μεν καὶ τῆς θείας χάριτος ἐπιδεεῖς, εἴπερ ποτὲ διὰ τὰς πολλὰς ἡμῶν ἁμαρ-
τίας. ἄκουσον οὖν α'. ἐν τῷ λέγειν σε θεότητας ἀπείρους ἀπειράκις, κοινωνεῖς
πᾶσι τοῖς ἕλλησι. β'. ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητας, ὁρατὴν, καὶ ἀόρατον, κοι-
νωνεῖς τῷ Πλάτωνι τῷ λέγοντι δύο θεοὺς ῥητὸν, καὶ ἄρρητον, ὁρατὸν καὶ ἀόρα-
τον. γ'. ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητας μεθεκτὴν καὶ ἀμέθεκτον, κοινωνεῖς τοῖς
Μανιχαίοις, τοῖς λέγουσι δύο θεότητας ἀγαθὴν, καὶ πονηράν. δ'. ἐν τῷ λέγειν
σε τέσσαρα τινὰ ἐπὶ τῆς θεότητος, πατέρα, υἱὸν, πνεῦμα, ἐνέργειαν, κοινω-
νεῖς τῷ Πυθαγόρᾳ τῷ λέγοντι καὶ δοξάζοντι θεὸν τὰ τέσσαρα, καὶ τὴν τετρακ-
τὴν παγὰν ἀενάου φύσεως λέγοντι. ε'. ἐν τῷ λέγειν σε τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον,
ἄναρχον, καὶ ἀτελεύτητον, κοινωνεῖς Ἀριστοτέλει τῷ λέγοντι τὸν κόσμον ἄναρ-
χον εἶναι, καὶ ἀτελεύτητον ς'. ἐν τῷ διαιρεῖν σε τὴν μίαν θεότητα εἰς ὑπερκει-
μένην, καὶ ὑφειμένην, κοινωνεῖς Ἀρείῳ τῷ ἄφρονι, τῷ λέγοντι τὴν ὁμότιμον ἀρ-
χὴν τῆς μιᾶς καὶ ἰσότιμον θεότητος εἰς διαιρέσεις ὑπερκειμένας. ζ'. ἐν τῷ λαμ-
βάνειν σε τὰς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας εἰς τὴν ἐνέργειαν τὴν ὑφειμένην θεότητα,
καὶ τὸ πνεῦμα ποιεῖν ἀνενέργητον ὡς κτίσμα, κοινωνεῖς τῷ πνευματομάχῳ
Μακεδονίῳ τῷ λέγοντι τὸ πανάγιον πνεῦμα κτίσμα ἀνενέργητον δοῦλον,
ἰσοδύναμον τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ. η'. ἐν τῷ τὰ ἀνόμοια εἰσάγειν ἐν τῇ θεό-
τητι τῇ ἁπλῇ καὶ μιᾷ, καὶ ἑνιαίᾳ τὸ ἀόρατον καὶ ὁρατόν. τὸ ληπτὸν καὶ
ἀληπ-

 566

ἄληπτον· τὸ μεθεκτὸν, καὶ ἀμέθεκτον τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον κοινωνεῖς Εὐνομίῳ τῷ λέγοντι τὸν ἕνα τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν κύριον, ἀνόμοιον τῷ πατρί. θ΄. ἐν τῷ συναιρεῖν, καὶ συναλείφειν τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος ἕν, καὶ λέγειν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Σαβελλίῳ. τοῦ συναλείφοντι τὰ τρία πρόσωπα πατρὸς, υἱοῦ, καὶ πνεύματος εἰς ἓν πρόσωπον ἀσεβῶς. ι΄. ἐν τῷ λέγειν μείζονα καὶ ἐλάττονα θεότητα, πρώτην καὶ δευτέραν, κοινωνεῖς Ἀπολιναρίῳ τῷ καταριθμοῦντι τὴν ἀδιαίρετον, καὶ ἀσύγχυτον εἰς πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον πρόσωπον μεῖζον, ἔλαττον, καὶ ἔτι ἔλαττον. ια΄. ἐν τῷ ποιεῖν σε τὸν θεὸν σύνθετον, ἐξ ἐναντίων τινῶν ὁρατῶν, καὶ ἀοράτων, ληπτῶν καὶ ἀλήπτων, μεθεκτῶν, καὶ ἀμεθέκτων, μειζόνων καὶ ἐλαττόνων, κοινωνεῖς Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ, τῷ λέγοντι τὸν θεὸν σύνθετον. ιβ΄. ἐν τῷ λέγειν σε μὴ λαβεῖν τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ τελείαν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θεολογίας. ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ κοινωνεῖς τῷ Μάνεντι τῷ λέγοντι ἑαυτὸν παράκλητον. εἰ γὰρ Χριστοῦ σαρκωθέντος οὐκ ἐλάβομεν δι᾽ αὐτοῦ τελείαν τὴν γνῶσιν τῆς θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ φαίνεται λοιπὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος εἶναί σε τὸν παράκλητον, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῷ υἱῷ ἀναπληρῶσαι. ιγ΄. ἐν τῷ λέγειν τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον, κοινωνεῖς τοῖς Μονοθελήταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄκτιστος ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ κατ᾽ ἀμφότερα ἄκτιστος καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἓν θέλημα. ιδ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μονοφυσίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος ἄκτιστος, καὶ θεὸς ἄκτιστος, καὶ κατ᾽ ἀμφότερα μιᾶς φύσεως τῆς ἀκτίστου. ιε΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Θεοπασχίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος καὶ μία φύσις, ἐν αὐτῷ ἡ ἄκτιστος, ἡ αὐτὴ φύσις ἡ ἄκτιστος ἔπαθεν ἐν τῷ σταυρῷ. ιϛ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Ἀφθαρτοδοκήταις. εἰ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ μία ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡ ἄκτιστος καὶ ἄφθαρτος ἐπὶ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ σταυροῦ. ιζ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Εἰκονομάχοις. εἰ 202
γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀπεπίγραπτος. καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν εἰκόνι δεῖ περιγράφεσθαι κατὰ σέ. ἀπὸ τούτου καταλύεις καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν. ιη΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς Μασαλιανοῖς, τοῖς λέγουσιν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὅλην τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος καὶ πάντα χάριν γίνεται τῷ ἀκτίστῳ ἑπόμενα, καὶ τῇ θείᾳ φύσει, καὶ κατὰ σὲ γίνεται οὐσία θεοῦ. ιθ΄. ἐν τῷ λέγειν σε δύο αἴτια ἐπὶ τῆς θεότητος καὶ δύο ἀρχὰς, αἴτιον μὲν τὸν πατέρα υἱοῦ καὶ πνεύματος, καὶ ἀρχήν. τὰ τρία δὲ αἴτιον καὶ ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας, κοινωνεῖς τοῖς Λατίνοις, τοῖς λέγουσιν ἐπὶ τῆς θεότητος δύο αἴτια, καὶ δύο ἀρχάς. ἓν μὲν αἴτιον υἱοῦ, καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, ἀρχὴν, καὶ αἴτιον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν. τοιαῦτα τοίνυν δογματίζων, καὶ παῤῥησίᾳ διδάσκων, ταράττεις τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὁ εἰρηνικὸς ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητὴς, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τέλος ἀναμοχλεύσεις αὐτήν. πιστὸς ὁ ἐπαγγειλάμε-

 νος,

Digitized by Google

ος, μηδὲ πύλαι ᾅδου καταισχύσειν αὐτῆς, μηδὲ τὰ τῶν αἱρετικῶν ἀπύλωτα
στόματα, μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπικραίνοντες τοῖς τῶν ἄλλων κα-
κοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μὴ θανίτωσαν, ὁ θεολόγος φησίν. οὐδὲ γὰρ ἀνέ-
ξεται μὴ διακόψαι τὰς κεφαλὰς τῶν αἱρετικῶν ὄντων, καὶ ταραττόντων τὴν τοῦ
Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τὴν διθεΐαν δογματιζόντων, ἢ διακοπτομένη θεότης, καὶ
διαιρουμένη. κακῶς εἴς τε τὸ μεῖζον, καὶ ἔλαττον. τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον.
τὸ μεθεκτὸν, καὶ ἀμέθεκτον. εἰ γὰρ καὶ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἁμαρτίας
ἡμῶν, παρεδόθημεν γὰρ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις. ἀλλ' οὖν οὐκ εἰς τέλος ἐγκατα-
λειφθήσεται ἡ νέα Σιὼν, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, ἡ τῷ αἵ-
ματι τούτου φοινιχθεῖσα καὶ καθαρθεῖσα. ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ παρέ-
δωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σε. ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέει
203 αἰωνίῳ δοξάσω σε. μεῖζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς
παιδαγωγίας. μέχρι γὰρ τίνος φησὶ, κληρονομήσητε τὸ ὄρος, τὸ ἅγιόν
μου; μέχρι τίνος ἡ κιβωτὸς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις. νυνὶ δὲ μικρὸν ἐντρυφή-
σον τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπόλαυσον. ὅτι ὃν τρόπον ἀπώσασθέ
με ἐβουλεύσασθε, κἀγὼ ἀπώσομαι ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ. Περὶ
μὲν οὖν τῶν σῶν δογμάτων καὶ τῆς σῆς ἱεραρχίας οὕτω γινώσκω, καὶ οὕτως ἐλπίζω,
μάλιστα δὲ καὶ καλῶς οἶδα, καὶ τεθάῤῥηκα, καὶ πεπίστευκα ταῖς τοῦ σωτῆρος
ἐπαγγελίαις πιστούμενος. ἡμεῖς δὲ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς
δόγμασι τῶν πατέρων ἑπόμενοι, καὶ πάντων ἁγίων, οὐ θεολογοῦμεν, ἀλλ' ἀνα-
σκευάζοντες τὰ βδελυρὰ δόγματα, κηρύττομεν καὶ λέγομεν οὕτως. πιστεύομεν
εἰς πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ἰδιότητας, μίαν θεότητα. τρεῖς
ὑποστάσεις, μίαν θεότητα. τρία πρόσωπα, μίαν θεότητα. μίαν οὐσίαν.
μίαν φύσιν ἁπλῆν ἴσην. ἀδιαίρετον. ἀσύγχυτον· ἑνιαίαν. τριάδα ἐν μονάδι, καὶ
μονάδα ἐν τριάδι προσκυνουμένην, καὶ σεβομένην. ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολου-
θήσομεν· οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν, οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν
τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν
ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ σοὶ τῷ λῃστρικῶς ἀλλαχόθεν ἀναβαίνοντι, καὶ
μὴ διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν εἰσερχομένῳ τῶν προβάτων. οὕτω
δὲ προσκυνοῦντες, οὕτω δοξάζοντες, καὶ οὕτω σεβόμενοι τὴν μίαν ἐν τρισὶ
προσώποις θεότητα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας πιστὰς ἔχομεν, ὄψεσθαι ταύτην τε-
λεώτερόν τε, καὶ καθαρώτερον, οὐκ ἐν αἰνίγμασι, πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον
ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, καὶ ἀπολαύσει τῶν δικαίων. ἧς ὄψεως γένοιτο
πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ σὲ μετανοήσαντα, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φι-
λανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ
καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ τῷ μόνῳ αἰτίῳ καὶ
204 τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, τῇ μιᾷ,
καὶ ἀδιαιρέτῳ θεότητι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

Diſcepta

Digitized by Google

*Diſceptatio cujuſdam viri eruditi, & Philoſophi è ſacris literis. Vidiſti pugnæ
ac certaminum remunerationem. Vidiſti quæ hic facta ſunt ex beata Triade,
non ex operatione demonſtrationes. Hic eſt ſenſus Eccleſiæ, hæc recte ſentien-
tium fides, Apoſtolorum prædicatio, Patrum dogmata, Martyrum cædes,
Confeſſorum facinora, Sacerdotum decor, Præceptorum de DEo ſcientia. Ce-
cidit tuorum dogmatum culmen, domus colliſa, fundamentum everſum, ſepes
exuſta, veluti cinis, & pulvis a turbine tua ſubterfugia diſſipata, muri diſiecti,
propugnacula abolita, funditusque everſa ſunt. Quid tu interim ais? num
verbis hiſce, & divinæ Scripturæ teſtimoniis ſuaderis? ſi ſuademus, DEo gra-
tiæ habendæ ſunt, qui deſperatos ab errore convertit, & non vult mortem pec-
catoris, ſed ut convertatur, & vivat; ſi non ſuaderis, tuum erit animo volue-
re, in quot, & quantas hæreſes incidas, qui animarum, & DEi Eccleſiæ vitam
gerere inſtitutus es, judiciis, qui ineffabilis ille novit, licet propter illius nimiam
tolerantiam, Eccleſia, animæque tibi concreditæ non ſint. Omnes itaque hæ-
reſes per ſanctos Patres morti traditæ, abolitæque, ſicca oſſa reddita ſunt abs-
que carnibus, nervis, reliquaque compage, ecce tu ipſe regeneratus, inſtauratis-
que ſtultis tuis dogmatibus, ſpiritum, carnem, atque compaginem impertiens
vivens, animatum, & ſe movens corpus effeciſti; pro anima deorum multitudi-
nem habens, & ignem adverſus DEi Eccleſiam ſpirans, cujus fundamentum eſt
infragilis Chriſti Petrus, & Diſcipulorum apex, ſed non obliviſcetur in finem* 205
*pauperis, pauperes enim facti ſumus, & divinæ gratiæ, ſi usquam alias, pro-
pter noſtra peccata, indigi. Audi itaque.* 1. *Cum dicis deitates infinite infi-
nitas, cum Gentilibus omnibus conſociaris.* 2. *Cum dicis, duas Deitates viſi-
bilem, & inviſibilem, comprehenſibilem, & incomprehenſibilem DEum, in
eadem cum Platone ſententia es, qui aſſerit duos DEos, fandum, nefandumque,
viſibilem, & inviſibilem.* 3. *Cum dicis duas Deitates, communicabilem, &
incommunicabilem, in eadem cum Manichæis opinione es, qui duas Deitates,
bonam & malam adſtruunt.* 4. *Cum in Divinitate quatuor ponas, Patrem,
Filium, Spiritum & operationem, cum Pythagora ſentis, qui quatuor DEum
eſſe aſſeverat, enunciatque quaternionem perennis naturæ fontem.* 5. *Cum ais
hominem increatum, & ſine principio & fine, Ariſtotelem præ te fers, qui
mundum ſtatuit ſine principio & fine.* 6. *Dum unam Deitatem in ſuperiorem
& inferiorem dividis, cum inſenſato Ario affirmas compar, principiumque unius,
æqualisque Deitatis, in ſuperius inferiusque diſcerpis.* 7. *Cum omnes Spiri-
tus operationes, in operationem inferiorem, nempe Deitatem accipis, & Spi-
ritum operatione, æque ac creaturam privas, non abſimilis es Spiritus hoſti
Macedonio affirmanti, ſanctisſimum Spiritum ſine operatione eſſe ſervum ejus-
dem cum Patre & Filio facultatis.* 8. *Cum diſſimilia in ſimplici, una, ac ſo-
la Deitate introducis, viſibile, & inviſibile, comprehenſibile, & incompre-*

 hen-

Digitized by Google

benſibile, communicabile, & incommunicabile, magis & minus, aſſeris cum
206 *Eunomio unum Triadis Chriſtum Dominum Patri inæqualem.* 9. *Cum contrahis, & decurtas in unam tres Divinitatis perſonas, ab eisque aſſeris operationem, non alienus es à Sabellio, qui tres Patris, Filii, & Spiritus ſancti perſonas, in unam impie coarctat.* 10. *Cum majorem minoremque Deitatem, primam ac ſecundam profiteris, cum Apollinario es, qui inconfuſam, atque incorruptibilem naturam, in primam, & ſecundam, & tertiam perſonam, majorem, minorem, & adhuc minorem ſubdividit.* 11. *Cum DEum ex contrariis quibusdam viſibilius, & inviſibilius, comprehenſibilius, & incomprehenſibilius, communicabilibus, & incommunicabilibus, ſuperioribus, & inferioribus componis, cum Paulo Samoſateno convenis, DEum compoſitum adſtruente.* 12. *Cum ais DEi Eccleſiam in Chriſti Incarnatione perfectam rerum Theologicarum cognitionem non habuiſſe, ſed nunc poſtmodum tua ætate, cum Manete concordas, ſeipſum Paracletum aſſerente: etenim ſi Chriſto incarnato per eum perfectè Theologica non ſumus aſſecuti, ſed tuo hoc ævo, manifeſtum apparet unum Trinitatis te eſſe, Paracletum ſcilicet, & quæ deerant Filio adimpleſſe.* 13. *Cum hominem increatum eſſe contendis, eadem quæ & Monothelitæ dicis, ſiquidem, ſi homo increatus eſt, & caro Domini increata, & ſecundum utraque increatus, & eadem, & una voluntas.* 14. *In eo ſane concorditer congruis cum Monophyſitis: nam ſi homo increatus, & Dominus veluti homo increatus, & DEus increatus ſecundum utraque unius natura increata.* 15. *In hoc ad ſententiam Theopaſchitarum accedis: nam ſi increatus Dominus ut homo, & una natura in eo increata, ipſa natura increata in*
207 *Cruce paſſa eſt.* 16. *Es & in Aphthartodocitarum hæreſi: etenim ſi eadem natura, & una in Domino increata, & incorruptibilis in Paſſione & Cruce.* 17. *Neque in eo differs ab Iconoclaſtis: nam ſi increatus eſt Dominus, ut homo, & incircumſcriptus, proptereaque per te neque imagine exprimendus eſt, hoc venerandarum Imaginum cultum deſtruis.* 18. *Facis cum Maſſalianis in ſeipſis univerſam DEi eſſentiam habere clamitantibus: etenim ſi increatus eſt homo, & quæcumque divinam naturam conſequuntur, omnia per gratiam increato accedunt, fit & per te eſſentia DEi.* 19. *Cum in Deitate duas cauſas, & duo principia aſtruas, cauſam quidem & principium Filii, & Spiritus Patrem, tria vero cauſam & principium operationis, non abhorres à Latinis, in Divinitate duas cauſas, & duo principia ponentibus, unam cauſam Filii, & Spiritus Patrem, & aliam cauſam Spiritus Patrem, & Filium, cauſam & principium, Patrem, cauſam & principium Patrem & Filium. Hæc itaque veluti dogmata aſtruens, & palam edocens DEi Eccleſiam perturbas pacificus Præſul, & Pacifici Auditor: verumtamen funditus non evertes. Fide enim dignus eſt, qui promiſit, neque portas inferi prævalituras adverſus eam, ne-*

que

que Hæreticorum ora effrenata. Ne exaltentur in ſemetipſis, qui exaſperant. Aliorum infortuniis diſcant, nec mortem ſubeant, dictum eſt Gregorii Theologi, neque enim moras ponet ad abſcindenda Hæreticorum capita, Eccleſias DEi interturbantium, & unam Deitatem in duas dividentium, abſciſſa Deitas, peſſimeque diviſa in majus, & minus, viſibile, & inviſibile, communicabile. Licet enim propter iniquitates noſtras tradamur: namque quemadmo- 208
dum rebus etiam in aliis traditi ſumus, nihilominus non ad finem uſque nova Sion deſeretur, CHriſti ſponſa, DEi Eccleſia, illius ſanguine rubefacta, & expurgata. Ecce enim, ait, ego tradidi te, & ego opem feram tibi: in parvo furore percuſſi te, & in ſempiterna miſericordia glorificabo te. Incredibile eſt, quanto punitionis menſuram anteeat humanitas. Modicum enim ait hæreditabitis montem ſanctum meum: modicum apud alienigenas arca: nunc paululum in aliena inſolentius te gere, & placita exple: quemadmodum enim me ejicere conati eſtis, ita & ipſe ejiciam vos, dicit Dominus omnipotens. De tuis itaque dogmatibus, & ſummo occupato ſacerdotio ita ipſe ſentio, & ſpes me tenet ita futurum. Quin immo apprime novi, & confido, & firmiter teneo, Salvatoris promiſſionibus indubie confirmatus. Nos vero Apoſtolorum prædicationem, & dogmata Patrum, Sanctorumque omnium ſequentes, non de DEo decernimus, ſed execranda dogmata refellentes, hunc in modum prædicamus, & profitemur. Credimus in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, tres proprietates, unam Deitatem: tres Hypoſtates, unam Deitatem: tres perſonas, unam Deitatem, unam eſſentiam, unam naturam, ſimplicem, æqualem, indiviſam, inconfuſam, unicam Trinitatem in unitate, & unitatem in Trinitate adoratam, & cultam. Alieno vero non animum intendemus; neque enim vocem alienorum ſequi novimus; neque te, qui prædonum inſtar aliunde intruderis, & non per portam in ovium caulam ingrederis. Sic por-
ro adorantes, ſic tenentes, & ſic venerantes unicam in tribus perſonis Deitatem, 209
promiſſis certis conſtabilimur, eam nos perfectius, & purius viſuros, non in ænigmate, ſed facie ad faciem, in illo immortali regno, & juſtorum fruitione: cujus viſionis utinam ipſi participes efficiamur, & te aliquando pœniteat, gratia, & miſericordia, & humanitate Domini noſtri JEſu Chriſti, cui addecet omnis gloria, honor, & adoratio, cum ejuſdem ſine principio Patri, ſoli cauſa, & ſanctiſſimo, & bono, & vivifico illius Spiritu, uni & indiviſæ Deitati, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen. Alter eſt: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν, καὶ ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν προφητῶν, καὶ τῶν θείων συνόδων, καὶ πάντων τῶν θεοφόρων πατέρων, καὶ διδασκάλων παραδοθεῖσα πίστις ἡμῶν καὶ εὐσέβεια πᾶσιν ἐστὶ πρόδηλος καὶ φανερὰ τοῖς μετέχουσιν αὐτῆς. πανταχοῦ γὰρ ὁμολογεῖται εἷς θεὸς τρισυπόστατος, καὶ ποιητὴς ὁρατῶν τε πάντων, καὶ ἀορά-

ἀοράτων, ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς πίστεως συμβόλῳ ὁμολογεῖται. πατὴρ, υἱὸς, καὶ
πνεῦμα ἅγιον, τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης ἁπλῆ, ἀόρατος, ἀνείδεος,
ἀσχημάτιστος, ἀμέριστος, ἀδιαίρετος, πανταχοῦ τε παροῦσα καὶ τὰ πάν-
τα πληροῦσα καὶ πάντα ἐνεργοῦσα. οὐ μικρὸν ἐν ἐκείνῃ καὶ μέγα, οὐδ᾽ ἀνισότης,
καὶ ἀνομοιότης, ἀλλὰ πᾶσα ἰσότης, καὶ ὁμοιότης. αὕτη οὖν ἡ πίστις τῆς ἁγίας
τοῦ θεοῦ καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. διὰ μὲν τὸ τρισυπόστα-
τον τῆς θεότητος τὸ φρόνημα τῶν Ἰουδαίων κατέβαλεν. οἵτινες πιστεύουσι καὶ
ὁμολογοῦσι θεὸν, οὐ τρισυπόστατον δὲ, ἀλλὰ μονοπρόσωπον. διὰ δὲ τὸ μοναδι-
κὸν αὐτῆς καὶ ἀμέριστον τὴν τῶν Ἑλλήνων πολυθεΐαν ἀπήλασε, καὶ τὴν Ἀρείου,
καὶ Εὐνομίου τῶν ἀθέων αἱρετικῶν κατατομὴν τῆς θεότητος. ὁ δὲ νῦν αἱρεσιάρ-
210 χης ὁ λεγόμενος Παλαμᾶς πάντα τὰ δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας
καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν ἡμῶν καταλύει τοῖς ἑαυτοῦ μιαροῖς καὶ ἀσεβεστάτοις δόγμα-
σι καὶ διδάγμασι, καὶ πάντων ἐστὶν αἱρετικῶν ἀσεβέστατος· ὡς ἀνεφάνη μὲν
προδήλως ἐνταῦθα πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπερρίφη πρὸ καιροῦ, ὡς
μέλος σεσηπὸς, καὶ ἀνίατον ὑπ᾽ αὐτῆς. ἐξεκίνησε δὲ νῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας
ἡμῶν· μᾶλλον δὲ ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστο-
λος. μιᾶς γὰρ, ὡς εἴρηται τρισυποστάτου θεότητος ὁμολογουμένης ἡμῖν ἁπ-
λῆς τε καὶ ἀμερίστου, αὐτὸς πολλὰς κηρύττει θεότητας μικρὰς καὶ μεγάλας,
καὶ διαιρεῖ τὴν μίαν ταύτην εἰς τὰς πολλάς. καὶ μίαν μὲν ὑπερκειμένην λέ-
γει, τὰς δὲ ἄλλας ὑφειμένας, ἢ ὡς ἐλάττονας ἐκείνης, ὥσπερ τὰ κτίσμα-
τα καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην οὐσίαν λέγει τοῦ θεοῦ, τὰς δὲ ὑφειμένας οὐσιώδεις
ἐνεργείας, καὶ δυνάμεις αὐτοῦ, καὶ χάριτας ἐνεργουμένας, ἤγουν κτιστὰς,
καὶ πάλιν ἀκτίστους. ὅπερ οὐ μόνον ἐστὶ πολύθεον, καὶ ἑλληνικόν. διασπᾷ
γὰρ τὴν μοναδικὴν θεότητα εἰς πολυθεΐαν, ἀλλ᾽ ἔστι καὶ μωρὸν, καὶ ἀνόητον
παντελῶς. λέγει καὶ ὁρατὴν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν φυσικὴν μορφὴν τοῦ
θεοῦ, καὶ θεότητα, ἣν καὶ ὑφειμένην δογματίζει θεότητα, καὶ θεὸν δεύτε-
ρον καὶ μικρὸν μέχρις ἡμῶν καταβαίνοντα, καὶ ὁρώμενον ἡμῖν. ὅτι ὁ ὑπερκείμε-
νος φησιν, ὑψηλός τε ἐστι, καὶ ἀθεώρητος. οὗτος δὲ ὁ ὑφειμένος θεὸς, καὶ ὁρώ-
μενος, καὶ ἄλλαι θεότητες ἰσοδύναμοι αὐτῷ, ἃς ὀνομάζει καὶ πνεύματα, ἅγια,
καὶ ἄκτιστα, ἕτερα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑφειμένα αὐτῆς ἀπειράκις ἀπείρως,
ἤγουν ἀσυγκρίτως ἐλάττονα αὐτῆς, ὥσπερ τὰ κτίσματα. αὗται οὖν αἱ θεό-
τητες, καὶ ταῦτα τὰ πνεύματα, καὶ ἡ ὁρατὴ θεότης, φησιν, ὅτι ἐν τοῖς κτίσμα-
σι θεϊκῶς ἐνεργοῦσιν. ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη καθαίρει, καὶ ἄλλη ζωογονεῖ, καὶ
ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη ἄλλως προνοεῖται τῶν ὄντων. καὶ ἑκάστη ἔργον ἔχει ἴδιον, καὶ
ἐνεργεῖ. ὥστε οὐ μόνον τὴν ἑλληνικὴν πολυθεΐαν εἰσάγει, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀρείου, καὶ
211 Εὐνομίου, καὶ Μακεδονίου, καὶ τῶν Μασσαλιανῶν, καὶ Βογομίλων τὰ δόγματα
περιέχει. φανερῶς γὰρ ὁ σατανᾶς ἐσκότισεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ ἐφάντασεν αὐτοῦ
τὸν νοῦν, καὶ διεμέρισεν εἰς τὰς πολλὰς, ἃς βλέπει θεότητας, καὶ πολλὰ πνεύ-
ματα. καὶ τὸ φῶς ὃ βλέπει, σκότος ἐστὶ μετασχηματιζομένου πρὸς αὐτὸν τοῦ
σατα-

Digitized by Google

σατανᾶ εἰς ἄγγελον φωτὸς, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ ἅπερ αὐτὸς βλέπει σω-
ματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ λέγει εἶναι ὑφειμένα τοῦ θεοῦ ἀπειράκις ἀπείρως ὥσπερ
τὰ κτίσματα, ταῦτα προσάπτει τῷ θεῷ καὶ λέγει οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τοῦ θεοῦ. καὶ
κελεύει ταῦτα ἡμῖν προσκυνεῖν ὡς ἀκτίστους θεοὺς, καὶ θεότητας, καὶ οὕτως οὐ μόνον
εἰς πλῆθος ἀλλόκοτον, καὶ διάστασιν τοσαύτην διασπᾷ τὸ θεῖον τοῖς δόγμασιν,
ἀλλὰ καὶ σύνθετον τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀμερὲς, καὶ ἄποιον, καὶ ἀνείδεον ποιεῖ ὥσπερ
τὰ κτίσματα, καὶ ἐλάτρευσε τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. ἐπέκεινα καὶ τῶν
ἑλλήνων παραφρονήσας. οὐ γὰρ μόνον οὕτως ἠσέβησε τῷ πλήθει τῶν θεοτήτων, καὶ
τῷ τῇ κτίσει ὁμοιῶσαι τὸ θεῖον, καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων οὐσίας, καὶ
τῶν ψυχῶν χεῖρον δογματίσαι καὶ ὑφειμένον. ἡ μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀγγέλων
ἀόρατός ἐστι, καὶ αἱ ψυχαί. ὁ δὲ Παλαμᾶς ὁρατὸν εἶδος λέγει τὸν θεὸν φυ-
σικὸν αὐτοῦ, καὶ οὐσιῶδες ἔχειν. τὸ δὲ ἀόρατον τοῦ ὁρατοῦ κρεῖττόν ἐστι πάντων καὶ
τιμιώτερον. οὐ μόνον τοίνυν οὕτως εἰς τὸ θεῖον ἠσέβησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἄκ-
τιστον θεὸν, καὶ ἄναρχον ἐδογμάτισεν εἶναι. λέγει γὰρ ὅτι οἱ μετέχοντες ἄν-
θρωποι τῆς ὑφειμένης θεότητος, ἥτις αὐτοὺς θεοποιεῖ, καὶ ὁρῶντες τὸ φῶς ἐκεῖ-
νο τὸν ὑφειμένον θεὸν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, οὗτοι γίνονται θεοὶ ἄκτιστοι καὶ
ἄναρχοι. τοῦτο δὲ οὐκ ἔλαττόν ἐστι τοῦ τολμηθέντος πάλαι τῷ διαβόλῳ. ὅτε
εἶπε, θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ.
ἀδύνατον γὰρ μείζονα ῥηθῆναι ἀσέβειαν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος θεὸς ἄκτιστος,
καὶ ἄναρχος γίνεται. καὶ τοῦτο ἐστὶν, ὃ πάλαι προεῖπεν ὁ κύριος, ἐλεύσον- 212
ται ψευδόχριστοι, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα ἐν
τῷ λαῷ. καὶ ἐὰν ὑμῖν εἴπωσιν, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε
αὐτοῖς. λέγουσιν οὖν καὶ οὗτοι οὐ τοῦτο μόνον. ἀλλ᾽ ὅτι γυμνὴ θεότης ἐστὶ παρ᾽
αὐτοῖς, ὁρωμένη σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτοὶ θεοί εἰσιν ἄκτιστοι. τοῦτο δὲ
ὁ θεῖος Παῦλος ἔφη περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅτε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος
ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πᾶν σέβασμα, καὶ καθεδεῖται ἐν τῷ ναῷ λέγων ἑαυ-
τὸν θεόν. τί γὰρ πλέον κομπάσαι, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος. καὶ τί ἀπονοηθήσεται
εἰς τὸ ὕψος τοῦ θεοῦ, καὶ βλασφημήσει μεῖζον τοῦ λέγειν, ὅ, τι ἐστὶ θεὸς ἄκ-
τιστος καὶ ἄναρχος, ὅπερ νῦν ὁ Παλαμᾶς ἐδογμάτισε, καὶ παῤῥησίᾳ
διδάσκει. ὥστε ἢ οὗτός ἐστιν ὁ σατανᾶς. ἢ πρόδρομος αὐτοῦ ἐστιν. ἐπειδὴ καὶ
τέλος ἐστὶ τῶν αἰώνων. ὡς οἶμαι ἐγγὺς ἤδη τοῦ παντός ἐστιν ἡ ἀλλοίωσις. καὶ
μακάριος ὃς τηρήσει τὰς τοῦ Χριστοῦ παραγγελίας, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν,
καὶ τὰ δόγματα τῶν πατέρων τῆς εὐσεβείας ἀκέραια, καὶ φυλάξεται ἀπὸ
τῆς πλάνης τῶν Παλαμιτῶν, ὡς ἀπὸ πυρὸς καὶ ὄφεως. ὅτι αὕτη ἐστὶ τὸ
ἔσχατον τῆς ἐκκλησίας κακὸν, καὶ πάντων τῶν προγεγονότων τὸ ἀθεώτα-
τον. καὶ τοῦτο ἐστὶν, οἶμαι, ὅπερ πλανήσει καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ὡς ἀκούομεν
τοῦ κυρίου προειρηκότος. καλὸν οὖν ἀρτίως ὑπομιμνήσκεσθαι πάντα τὸν
βουλόμενον ζῆν εὐσεβῶς, καὶ ἀνάλωτον εἶναι ταύτῃ τῇ ὀλεθριωτάτῃ πλά-

Digitized by Google

νη τῶν ἀποστολικῶν λογίων, ποίων τούτων; καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ἡμῖν παρ᾽ ὃ παρελάβετε ἀνάθεμα ἔστω· τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο, ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει. διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε, καὶ ἔσται φησὶ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται ἄνθρωποι, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. καὶ ἔσονται ἐν ὑμῖν ψευδοδιδάσκαλοι, ὡς καὶ πάλαι ψευδοπροφῆται ἐγένοντο, οἵτινες ἐπεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, δι᾽ οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. ὧν τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ. καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει. στήκετε οὖν ἐν τῇ πίστει καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε, καὶ ἐπαγωνίζεσθε τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. Τοιαῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα δεῖ προστίθεσθαι ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, μάλιστα ἐν
213 τῷ παρόντι καιρῷ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπελθούσης πλάνης. πάντα γὰρ εἰς νουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη, ὡς γέγραπται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθοποιῷ, καὶ ζωοποιῷ, πνεύματι, τῇ μιᾷ θεότητι, καὶ δόξα, καὶ βασιλεία εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. *A Domino noſtro JEſu Chriſto, & ſanctis Diſcipulis, & Apoſtolis illius, nec non ſacris Prophetis, divinisque Synodis, & omnibus deiferis Patribus, & Magiſtris nobis tradita fides, & pietas omnibus eam poſſidentibus manifeſta eſt, & aperta. Ubique enim omnes profitentur DEum unum in tribus perſonis, viſibilium omnium, & inviſibilium factorem, quemadmodum in ſacro fidei ſymbolo aſtruitur. Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, tres Hypoſtaſes, una Deitas, ſimplex, inviſibilis, informis, nullam figuram recipiens, individua, indiviſa, ubique præſens, omnia explens, & omnia efficiens: in ea neque magnum eſt, neque parvum, inæqualitas & diſſimilitudo nulla, ſed æqua omnia, & ſimilia. Hæc itaque*
214 ſancta DEi Catholica, & Apoſtolica Eccleſiæ fides, per tres Deitatis Hypoſtaſes Judæorum opinationes convellit, qui credunt, fatenturque DEum, at non in tribus Hypoſtaſibus, ſed una: per unitatem ipſius individuam, plura Gentilium numina profligat; necnon Arii, Eunomiique impiorum Hæreticorum Deitatis conciſionem. Recens vero Hæreſiarcha nomine Palamas, univerſa ſancta DEi Eccleſiæ dogmata, & fidem noſtram univerſam, ſuis execrandis, ac impiiſſimis dogmatibus, & doctrinis confundit, Hæreticorum omnium nequiſſimus. Qui palam hic in Eccleſia DEi comparens, paulo ante tamquam membrum marcidum, & medicinam non admittens,

Digitized by Google

*mittens, ab eadem ejectus eſt. Commovit autem ipſe multa propter pec-
cata noſtra, quinimmo, ut probati manifeſti fiant, quemadmodum di-
vinus ait Apoſtolus. Nam cum unam ipſi Deitatem in tribus Hypoſta-
ſibus confiteamur ſimplicem, atque indiviſam, ille multas Deitates palam
prædicas parvas, & magnas, & hanc unam in multas diſcerpit, & unam
quidem ſuperiorem, reliquas inferiores, ſive ea minores, ſicuti creaturas facit,
& ſuperiorem eſſentiam DEi appellat, inferiores eſſentiales operationes, & fa-
cultates illius, & charismata, quæ operatur, creata nempe, & rurſus increata,
quod non tantum Gentilium eſt, & multos DEos inducit: unicam enim Deita-
tem in multos DEos concidit, ſed etiam vanitatis plenum eſt, & a mente, conſi-
lioque plane deductum. Ait corporeorum oculorum obtutui ſubjici naturalem
DEi formam, & Deitatem, quam inferiorem Deitatem enunciat, & DEum
ſecundum, & parvum, ad nos usque pervenientem, & nobis viſibilem. Quod
ſuperior, inquit, excelſus eſt, nec viſui patet. Hic vero inferior DEus, qui vide- 215
tur, & aliæ Deitates, æqualis cum eo facultatis, quas nuncupat, & Spiritus ſan-
ctos, & in creata alia ſuaſtæ Triadis, eaque inferiora infinite infinita, hoc eſt abs-
que ulla comparatione ad ea, quemadmodum & reliquæ creaturæ deſciſcentia.
Has itaque Deitates, & hos Spiritus, & viſibilem Deitatem, ait, in creaturis æ-
que atque ipſum DEum operari, aliam illuminare, aliam expurgare, aliam vi-
vificare, aliam alio modo rerum curam gerere, & unamquamq; proprium opus
ſibi vindicare, & operari: ut non tantum Gentilium pluria numina introdu-
cat, ſed & Arii, & Eunomii, & Macedonii, & Maſſalianorum, & Bogomilorum
decreta ſtabiliat. Plane enim Satanas menti illius tenebras offudit, & variis
imaginibus obſedit, & in multas, quas intuetur Deitates, & plures ſpiritus dis-
partitus eſt. Et lumen, quod ipſe videt, tenebræ ſunt, cum Satanas apud ip-
ſum in angelum lucis transformatur, ut ait Apoſtolus. Et quæ ipſe conſpicit
corporeis oculis, faceturque eſſe DEo inferiora infinite infinities, quem-
admodum & creaturæ DEi tribuit, vocatque eſſentialia, & naturalia
DEi, præcipitque nobis, ut ea veneremur, tanquam DEos increatos, &
Deitates: & ſic non tantum in immanem multitudinem, & prodigio-
ſam partitionem Numen dictis ſuis diſcerpit, verum etiam ſimplex, indi-
viſum, ſequale, * atque informe, compoſitum, ut ſunt alia creatura, facit.
Et cultum exhibuit creaturæ, & non Creatori, multo immanius, quam
Gentiles ipſi, inſaniens. Neque enim eo impietatis adacti ſunt Numi-
num multitudine, ut DEum creaturæ aſſimilarent, & Angelorum, Sancto-
rum, atque animarum eſſentia inferiorem, pejoremque ſtatuerent. Nam- 216
que natura Angelorum perſpici non valet, quemadmodum neque anima.*

 Pala-

* Qualitatis expers.

Palamas vero ait, DEum ſpeciem habere viſibilem, naturalem ipſi, & eſſentialem. Inviſibile porro multo eſt viſibili melius, ac præſtabilius. Neque hac ratione ſolum in DEum impius fuit, ſed & ſeipſum DEum increatum, & absque principio eſſe decrevit: nam aſſerit, inferioris Deitatis homines participes, quæ eos deificat, cernentes lumen illud DEum inferiorem oculis corporeis, fieri DEos increatos, & ſine principio. Hoc autem non longe abeſt ab eo, quod aliquando Diabolus auſus, cum dixit, Ponam ſedem meam ſuper nubes, & ero ſimilis Altisſimo. Sane hac impietate nulla poteſt excogitari atrocior, quam cum ſe homo DEum increatum, & ſine principio fieri jactat. Et id eſt quod olim Dominus prædixerat, Venient Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & prodigia in populo: & ſi vobis dixerint, ecce hic Chriſtus eſt, vel ecce ibi, ne credatis illis. Hi itaque tantum non hoc dicunt, verum Deitatem eſſe apud apud ipſos corporeis oculis viſam, ſeque ipſos eſſe DEos increatos. Hoc vero Paulus de Antichriſto enunciavit. Cum revelabitur ex lex, ſeipſum ſuper omnem cultum extollens, & ſedebit in Templo, dicens ſe ipſum DEum. Quid enim magis jactabit, cum ille venerit? & quid in ſublimitatem DEi inſaniet, & blaſphemabit atrocius, quam cum ſe dicit DEum increatum, & ſine principio? quod nunc Palamas affirmavit, & coram omnibus docuit. Quare aut hic Satanas eſt, aut præcurſor illius, cum
217 jam & finis ſeculi, &, ut ipſe opinor, immutatio univerſi prope ſit, & beatus, qui mandata Chriſti, & illius diſcipulorum, & Patrum decreta ſarta tecta ſervabit, & ab errore Palamitarum, ut ab igne, & colubro intacta tuebitur, quod hac ſit peſſima Eccleſiæ noxa, & omnium qui unquam antea fuerint, error impiisſimus. Idque eſt, ut reor, quod in errorem inducet etiam electos, ſicuti à Domino prædicente audimus. Optimum itaque nunc fuerit, ut quicunque pie vitam agere avet ab errore iſto pernicioſisſimo immunem, Apoſtolicorum verborum memor ſit. Quorum? Licet angelus de cælo evangelizaverit vobis præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Prophanas, novasque voces contundito, in ingentiorem enim impietatem excreſcent, & ſermo ipſorum, ut gangræna paſcuum habebit: doctrinis variis, & peregrinis ne perperam moveamini. Et erit, ait, tempus, cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt homines, ſed ſecundum propria deſideria, ſibi ipſis coacervabunt magiſtros, prurientes auribus, & a veritate quidem aures avertent, ad fabulas vero convertentur, & erunt inter vos Pſeudomagiſtri, quemadmodum & olim Pſeudoprophetæ fuerunt, qui introducent ſectas perditionis, per quos via veritatis blaſphemabitur, & in avara fraudatione fictis ſermonibus de vobis negotiabuntur, quibus judicium jam olim non ceſſat, & perditio eorum non cor mutabit. Permanete itaque in fide, & tenete traditiones,

Digitized by Google

nes, quas accepiſtis, & certate pro ſemel concredita fide Sanctis. Hæc & ſimilia proponenda ſunt e ſacris literis, præſertim hoc tempore, ad deſævientem errorem propellendum. Omnia ad inſtructionem noſtram ſcripta ſunt, ut traditum eſt in Chriſto JEſu Domino noſtro, cui gloria, & pote- 218
ſtas cum Patre ipſius ſine principio, & ſanctiſſimo, & munifico, vivificoque Spiritu, uni Deitati & gloria, & regnum in ſecula ſeculorum. Amen. Et hæc de Palamæ erroribus, hæreſibusque nunc ſatis ſint: reliquas alio loco opportunius afferemus. Philotheum vero Patriarcham, qui ita in Palamæ laudes effuſus eſt, Palamæ in omnibus hæreſes, quaſi hæreditario jure ſecutum eſſe, non minus eo in Latinos odio infectum ſatis probant libri ejus quindecim, quos adverſus Nicephorum Gregoram, Palamæ adverſarium conſcripſit. Hic Patriarchatum rexit anno Domini 1362. ſub Joanne Palæologo, annos triginta circiter poſt Palamam, cum ipſe dicat Palamam ſub Andronico ex Palæologis quarto floruiſſe. pag. 98. a. c. 1. f. Τοῦ θειοτάτου τοίνυν βασιλέως τοῦ Ἀνδρονίκου τὸ εὐσεβείας πρεσβεύοντος τοῦ τῶν Παλαιολόγων τετάρτου, σύνοδος ἱερὰ συγκροτεῖται, καὶ τοῦ Βαρλαὰμ παραγεγενότος, καὶ τῶν αὐτοῦ προβεβλημένων κακοδόξων δογμάτων, καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν κατηγορημάτων πνεύματος θείου πλησθεὶς ὁ μέγας Γρηγόριος, καὶ δύναμιν ἄμαχον περιβαλλόμενος ἄνωθεν τὸ κατὰ θεοῦ ἀνοιχθὲν ἐκεῖνο στόμα ἐφίμωσε, &c. *Diviniſſimo itaque Imperatore Andronico, pietatem propugnante, qui erat quartus e Palæologis, ſacra Synodus convocatur. In eam cum acceſſiſſet Barlaamus, illius male ſentientis enormibus dogmatibus, necnon contra pios viros accuſationibus propoſitis, divino Spiritu repletus magnus Gregorius, & robore cœlitus ſibi conceſſo inexpugnabili circumvallatus, os illud contra DEum ad apertum obduxit, &c.* Vide etiam quæ de Palama habet 219
Gregoras lib. 11. cap. 13. Hiſtor Rom.

VII. Septimus error eſt de Azymis, qui uti & alii Græci recentiores, Chriſtum non in Azymo, ſed fermentato corpus ſuum Apoſtolis tradidiſſe affirmat, pag. 200. a. c. 1. f. Εἶτα βραχύ τι διαλιπὼν λαβὼν τὴν ἄρτον λέγει, λάβετε. φάγετε. καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως, πάετε ἐξ αὐτοῦ πίντες εἰπὼν, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. πλὴν καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν ἤσθιε καὶ ἔπινε μετ' αὐτῶν. ὁρᾷ δὲ ὅτι ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἄζυμον. αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ τῇ θυσίᾳ ἄζυμον προσφέροντες. *Deinceps paulo poſt aſſumpto pane dicit: Accipite & manducate,*

ducate, & calicem ſimiliter, Bibite ex hoc omnes, dicens. Hic eſt ſanguis meus novi Teſtamenti, hoc facite in meam commemorationem. Id etſi ipſe faceret, comedebat tamen, & bibebat cum ipſis. Nota panem vocare corpus ſuum, non item azymum. Confundantur itaque qui in ſacrificio azymum offerunt. Idem inuere videtur pag. 207. a. c. 1. p. ubi ait, Chriſtum uno die ante Paſcha Judæorum Paſcha celebraſſe. In quibus tria conſideranda ſunt, quæ contra Latinæ Eccleſiæ decreta a) dicuntur. Primum, Chriſtum in celebratione Paſchatis non expectaſſe diem ſtatutum, b) ſed uno die anticipaſſe. Secundum, in fermentato conſecraſſe. Tertium, illudque inpudentisſimum, conſecrationem in azymo tanquam malam rejici, c) reprehendique eos, qui ſimili modo conſecrant. Rationibus & argumentis Græcorum, quæ circa hoc adducuntur,
220 cuntur, ſapientisſimi viri & Græci & Latini reſponderunt, demonſtraruntque ea, quæ pro confirmanda tali ſententia in medium afferuntur, quibus reſpondere debeant. Sufficit hic errorem digito demonſtraſſe. Aliquorum tamen impudentiam non prætermittam, qui ut in hoc negotio, cum reliquis omnibus ſe cernerent deſtitutos, habere viderentur aliquid, quod Latinis opponerent, inter alias reliquias, quæ in ſacrario Palatii Conſtantinopolitani erant, Panis quoque particulam ex eo ipſo, quem tradens diſcipulis Dominus dixit, *Accipite & manducate,* &c. conſervatam fuiſſe narrant, quam ubi vidiſſent Latini, eandem cum pane fermentato, argumenti ejusdem evidentia convictos obmutuiſſe. Georgius Corcir de Commun. Tractatu. *Ὥσπερ καὶ ὁ ῥηθεὶς ἱερὸς Βενέδικτος, ὁ τοῦ πάπα Ῥώμης Ινοκεντίου τοῦ τρίτου τοποτηρητὴς ὢν ποτε, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει σταλεὶς διὰ τῶν πραγμάτων τῶν ἀναμεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσφρησάντων*

a) Tamen Latinam etiam Eccleſiam ante ſeculum IX. fermentato in Eucharistia uſam docuit Jac. Sirmondus diſquiſit. de azymo & Joannes Bona rerum Liturgicarum lib. 1. cap. 23. atque pro illa ſententia Jo. Launojus ſingularem librum compoſuerat, quem ab ejus obitu una cum aliis illius ſchedis ſubreptum ajunt.

b) Hanc ſententiam defendunt etiam e Romana Eccleſia viri doctisſimi, ut Iſmaël Bullialdus, Dionyſius Petavius aliique. Petavium vide XII. 16 doctrin. temporum & ad Epiphan. p. 184. ſeq.

c) Hoc recte in Græcis reprehendit Allatius. Confer ejus Hottingerum cap. IX. qui alibi obſervat Pontifices Romanos Græcis fermenti uſum permittere, ex ſtatutis Leonis X. & Clementis VII.

πάντων, οἷς καὶ συνέβη περί τε ἐνζύμου καὶ ἀζύμου ἄρτου λόγος γενέσθαι,
ὅπερ ἐγὼ ἑρμηνεὺς ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐχρημάτιζον. ἀλλ' ὁ ῥηθεὶς Καρ-
δινάριος οὐδὲ πρὸς βραχύ τι ἀποκρίνεσθαι περὶ τοῦ τοιούτου ζητήματος
ἠβουλήθη, καίτοι λόγιος ὤν, καὶ τῇ θείᾳ ἐντεθραμμένος γραφῇ,
ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἔξω σοφίας ἄμοιρος ἦν, εἰ μὴ καὶ ταῖς τῆς διαλεκτικῆς ἀποδεί-
ξεσιν ἑτοιμότατος. πλὴν ἐν τούτῳ, μή μοι ἔλεγε γένοιτο κατὰ τῆς θείας
μυσταγωγίας γλῶσσαν κινῆσαι, ὥστε τὸ μὲν ψέγειν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας,
τὸ δὲ ἐπαινεῖν, &c. Et poſt pauca: Πρὸς ὃ οἱ Γραικοὶ ἀπεκρίναντο.
Περὶ δὲ τούτου οὐδεμία ἀπάρτι ἀμφιβολία ἐστίν. ὑμεῖς γάρ, αὐτοί φασιν
οἴδατε, οἷος ἦν ὁ ὑπὸ Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς διαδοθεὶς ἄρτος· κἂν 221
τε ἄζυμος κἂν τε ἔνζυμος, ὡς ἀπὸ τοῦ νῦν τὸ βέβαιον ἔχοντες. ὁ γὰρ
προειδὼς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ πάντα πρυτανεύων, καὶ καινο-
ποιῶν ἐπὶ τὸ νεάζον, ὡς βούλεται, ἀπεκάλυψε πᾶσι τυπὶ τὸ μέγα
μυστήριον, καὶ τοῦτ' εἶπον, ὅτι κρατηθείσης ὑπὸ τῶν Φράγγων τῆς βα-
σιλευούσης τῶν πόλεων καὶ πάντας τοὺς θησαυροὺς οὐ μόνον τῶν ἀνακτόρων
καὶ τῶν Κοινολαΐτων· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν οἴκων κυρίου, καθὼς ποτὲ Ναβουχο-
δονόσορ καὶ Ναβουζαρδὰν ὁ αὐτοῦ ἀρχιμάγειρος τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐξε-
ρευνησάντων ἐν οἷς τὰ ἅγια ἀπέκειντο, ἤγουν τὰ τίμια ξύλα, ὁ
ἀκάνθινος στέφανος, τὰ τοῦ σωτῆρος σανδάλια, ὁ ἧλος, καὶ σπάρ-
γανα, ἅτινα καὶ ἡμεῖς ὕστερον αὐτοψεὶ ἐθεασάμεθα, ἀλλὰ δὲ πλεῖστα
εὗρον, ὦ τῆς εὐσπλαγχνίας σου δέσποτα, κἀκεῖνον τὸν ἄρτον, ὃν ταῖς
ἀχράντοις χερσὶν ὁ Χριστὸς μου τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δείπνῳ διένειμε· καὶ
τοῦτον ἐν σκεύει τινὶ χρυσίνῳ, καὶ διὰ μαργάρων καὶ λίθων κεκοσμημένῳ
τιμίων. ἐπὶ ᾧ καὶ ἐπιγραφὴ τὸ ἐντὸς διεσήμαινε διὰ γραμμάτων ἑλληνι-
κῶν οὑτωσὶ λέγουσα. ἐν θάδε κεῖται ὁ θεῖος ἄρτος, ὃν ὁ Χριστὸς τοῖς
μαθηταῖς ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου διένειμεν εἰπών, λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ
σῶμά μου. οἱ τοῦτον δὲ εὑρόντες ὑπῆρχον ὁ Ἀλβετανίας ἐπίσκοπος καὶ ὁ
τῆς Βεθλεὲμ ὑποψήφιος. καὶ ἄλλοι τινές, οἳ καὶ κατακρύψαι τοῦτον ἠβού-
λοντο. ἀλλ' ὁ ἀψευδὴς θεός, ὁ δικαίως ἀλήθειαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς
ἀνατείλας, καὶ τοῦτον ἀριδείκετον καθιστῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀμφίβολον δι-
ελύθη. *Quemadmodum & prædictus ſacer Benedictus, qui Papa Roma-
ni Innocentii tertii erat Locumtenens, miſſusque Byzantium ob nonnulla
negotia, quæ inter Græcos & Latinos in Eccleſiam irrepſerant, quibus
aliquando accidit, ut de azymo & fermentato pane in ſermonem venirent,* 222
*cujus ipſe, ut jam dixeram, eram interpres. Sed dictus Cardinalis ne-
que per breve ſpatium de hac quæſtione reſpondere voluit, licet eruditione
polleret,*

Digitized by Google

polleret, & divinis literis innutritus; ſed nec externæ ſapientiæ expers erat, imo in Dialecticis demonſtrationibus acutiſſimus. In hac tamen quæſtione abſit, inquiebat, ut contra divina myſteria linguam moveam, ita ut partim incruento ſacrificio detraham, partim laudi ſim, &c. Et poſt pauca: *Ad quod Græci reſponderunt. De hoc nunc nullum dubium eſt. Vos enim ipſi, inquiunt, vidiſtis qualis fuerit à Chriſto diſcipulis panis traditus, ſive ille azymus, ſive fermentatus fuerit, tamquam nunc certo id ſciatis. Qui enim novit omnia antequam fiant, & omnia gubernat, & pro libito renovat, ingens hoc myſterium omnibus revelavit. Et ſubdiderunt. Devicta a Francis regina urbium, theſaurisque omnibus, non tantum in regia, & reliquo populo, ſed & in ædibus Domini, ut quondam Nabuchodonoſor & Nabuzardan ejusdem Archiocus Hieroſolymitanos exhauſerant, conquiſitis, in magni Palatii ſacrarium irruentes, prædonum more, in quo ſancta erant repoſita, veneranda ſcilicet ligna, ex ſpinis corona, Salvatoris ſandalia, clavus, faſcia, quæ & nos poſtmodum noſtris hiſce oculis vidimus, multa quidem ibi invenerunt: ô tolerantiám tuam Domine! & inter ea, eum ipſum panem, quem immaculatis manibus Chriſtus meus diſcipulis in cœna diſtribuit, in vaſe quodam aureo, margaritis, & lapidibus pretioſis onuſto. In eo inſcriptio quod intus erat, litteris Græcis ſignificabat hoc*
223 *modo: Hic jacet divinus panis, quem Chriſtus diſcipulis tempore cœnæ diſtribuit, dicens. Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum. Qui vero eum invenerant fuerunt Albetanenſis Epiſcopus, & Bethlemi Hypopſephius, & alii quidam, qui eum abſcondere voluerunt, ſed DEus qui non mentitur, & ex terra Filium ſuum veritatem oriri faciens, illam manifeſtiſſime omnibus demonſtrat, indeque dubium omne diſſolutum eſt.* Sed hujusce narrationis fides ſit apud auctorem, ἐγὼ γὰρ οὐ ταχυπειθής. Vellem dilucidius expoſuiſſet, quibusnam oculis poſt tot annorum centurias, panem illum, ut veroſimile eſt, exſiccatum, contractum, colore immutatum, & niſi literæ indicaſſent panem materiam illam eſſe cognoviſſet, fermentatum ab azymo ſecrevit? ex quonam poſtmodum habuit, Chriſtum ultra tunc diſcipulis panem diſpenſandum, alium etiam qui ſupereſſet conſecraſſe: ut ſcilicet eo poſt tot annos Latinos aliter ſentientes convinceret? ſed quid fuerit ineptire, ſi hoc non eſt? Verba Evangelii clariſſima habeo, & nugas quæro?

VIII. Octa-

VIII. Octavus error eſt pag. 209. a. c. 1. p. & pag. 215. b. c. 1. p. ubi in Paſſione Chriſti Deiparam adeo in planctu, affectibusque immoderatam d) facit, ut doloris impatiens, more vilium muliercularum, genas unguibus dilaniatas fœdaverit, capillos laceraverit, & pectus percutiens lacrymabiliter voces extulerit. Quæ omnia tantæ mulieris fortitudine indigna ſunt. Paſſio namque Chriſti prudenter & decore deflenda eſt. Et quamvis, ut vaticinatus fuerat Symeon, Mariæ animam dolo- 224
ris gladius in morte Filii pertranſierit, e) non ita tamen dolore illi obcæcari debuit, ut indecora ageret, & impatienter lugeret. Quod etiam in aliis mulieribus à Chriſto reprehenſum ſcimus, f) *Filiæ Hieruſalem nolite flere ſuper me*, &c. Dolorem Virginis in ærumnis, & in eo moderatum ac temperatum animum elegantiſſime expreſſit Michael Pſellus Orat. de Paſſione Domini. Ἡ δέγε τοῦ λόγου μήτηρ ἐκεῖνο τὸ ἔμψυχον ἀρετῶν ἄγαλμα, ἀλγεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ φύσιν, ἐκτέτηκε δὲ ἀθρόον, καὶ ἐν ῥισὶν αὐτῇ ἡ πνοή, καὶ τὴν ψυχὴν μὲν ταύτην μικροῦ δεῖν ἀπολέλοιπεν. ἡ δὲ οὐδ' ἐν τοῖς πάθεσιν τὸ σεμνὸν ἀπηρνήσατο. ἀλλ' ἀσθμαίνει μὲν, ἀδρανὲς δέ, καὶ στενάζει μὲν βύθιον καὶ δυσήκοον, ἕστηκε δὲ ὅμως ἀκριβῶς συστείλασα ἑαυτὴν, καὶ πρὸς τὸ βάθος συννεύσασα τῆς ψυχῆς καὶ οὔτε ἀνανεύει πρὸς τὸν υἱὸν, οὔτε τὴν ὄψιν μετέστραπται. τὸ μὲν γὰρ ἐπωδύνως ἔχει. τὸ δὲ ὅρμημά ἐστι συννεύσεως. ἔοικε δέ τι καὶ συλλογίζεσθαι κρυφίως καὶ λανθανόντως. ἐς ἀπορρήτους γὰρ αὐτῇ ἐννοίας τὰ ὄμματα ἵσταται ἀνελιττούσης ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς. ὧν μὲν πρῶτα τετύχηκεν οἵοις δὲ νῦν περιαντλεῖται κακοῖς· καὶ ὥσπερ συμβάλλει ἄμφω πρὸς ἄλληλα, καὶ νικᾷ τοῖς βελτίοσιν. ὅμως δὲ μὴ θαυμάζειν τὴν νέκρωσιν, ἢ ὅπως μὴ δὲ τοῦτο ἀπηξίωσεν αὐτῇ ὁ υἱός. *Verumtamen Verbi mater, animatum illud virtutum exemplar, indolet quidem ſupra quam dici poteſt, ſimulque eodem eodem tempore contabuit, ſpiritus ipſe in naribus vagatur, & tantum non vitam depoſuit, retinet tamen gravitatem in ærumnis, anhelat illa, ſed remiſſe: ſuſpirat, ſed intime, & ita ut auribus non audiatur. Stat nihilominus concinne ſe ipſam componens, & in intimam* 225
animæ mentem dirigens, neque ad filium aſpectum erigit, neque oculos alio avertit: illud enim ingentem dolorem, hoc factum non approbare indicat. Videtur etiam inter ſe neſcio quid occulte latenterq; meditari, oculi ſiquidem illius in cogitationes, quæ verbis explicari non poſſunt, defiguntur, cum ani-

d) Facile apparet Allatium rigidi cenſoris more conquirere & erroribus adſcribere, quæ ſi voluiſſet facile excuſare vel ſimilibus exemplis Eccleſiæ Romanæ celebratiſſimorum ſcriptorum tueri potuiſſet.

e) Luc. II. 35. f) Luc. XXIII. 28.

Digitized by Google

ma intus examinet, quæ prius poſſederit, & quibus nunc malis divexatur, & utraq; ſimul veluti in examine librat, & melioribus vincit. Attamen mortem admiratione non proſequi, aut quanam ratione, Filius illi non denegavit. Hi ſunt errores, quos in Triodio deprehendi.

Eſt præterea locus pag. 12. a. c. 2. p. de biothanatis, ſive violenta morte peremptis ambiguus, & perplexus. Loquitur enim de divina ſcientia, & prædeterminatione, & DEI providentia de rebus particularibus nimis confuſe, quæ ſi recte exponantur, g) admitti poſſe, & Catholica videri non dubito. Ut jacent, dubia ſunt, & neſcio quid fidei abſonum prima facie ſonant. Illa ego ſicuti non condemno, ita nec laudo. Verba Græca exſcripſi, & Latinis verbis, ut potui, fideliter expreſſi, ut aliorum etiam judicio examinentur. Χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι οὐχ οἱ τοῖς
κρημνοῖς περιπίπτοντες καὶ πυρὶ καὶ θαλάσσῃ, καὶ τοὺς λεγομένους θανατικοῖς
ἐκτριβόμενοι, καὶ κρύει, καὶ λιμῷ κατὰ κέλευσιν θεοῦ τοῦτο πάσχουσι.
ταῦτα γάρ εἰσι θεοῦ κρίματα, ὧν τὰ μὲν γίνονται κατὰ εὐδοκίαν, τὰ δὲ
κατὰ παραχώρησιν. ἀλλὰ δὲ καὶ δι' εὔδησιν, καὶ δι' ἀπειλὴν, καὶ σωφρονισμὸν
ἑτέρων γίνονται. καὶ τῷ μὲν προγνωστικῷ λόγῳ οἶδε πάντα καὶ γινώσκει, καὶ τῷ θε-
226 λήματι αὐτοῦ γίνονται, ὡς δὴ καὶ ἐπὶ τῶν στρουθίων λέγει τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. οὐ
μὴν δὲ ὁρίζει καὶ οὕτω γίνεσθαι, πλὴν τινῶν ἅμα τῷ παραχθῆναι τυχὸν τὸν
μὲν πνιγῆναι, τὸν δὲ θανεῖν. καὶ τὸν μὲν γέροντα, τὸν δὲ νήπιον. ἀλλ' ἅπαξ
ὥρισε τὸν καθολικὸν, καὶ ἀνθρώπινον χρόνον καὶ τοὺς τοσούτους τῶν θανάτων
τρόπους. ἐντὸς οὖν τῶν τοσούτων χρόνων οἱ διάφοροι τρόποι τῶν θανάτων ἐπά-
γονται, οὐ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁρίζοντος τοῦ θεοῦ, γινώσκοντος μέν τοι. πρὸς δὲ
τὴν πολιτείαν ἑνὸς ἑκάστου ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ τόν τε χρόνον καὶ τὸν τρόπον τοῦ θα-
νάτου αὐτοῦ σχεδιάζει. εἰ δὲ προορισμὸν ζωῆς λέγει ὁ μέγας Βασίλειος, ἀλλὰ
τὸ, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, αἰνίττεται. λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίοις
γράφων· διότι ἀναξίως μεταλαμβάνετε, διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ
ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοὶ, ἤτοι ἀποθνήσκουσι πολλοί. καὶ ὁ Δαυὶδ, μὴ
ἀναγάγῃς με ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου. καὶ
ὁ Σολομῶν, υἱὲ τίμα τὸν πατέρα σου, ὅπως ἔσῃ πολυχρόνιος. καὶ πάλιν,
ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ. καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ πρὸς τὸν Ἐλιφὰζ ὁ θεὸς λέγει, ἐξω-
λόθρευσα ἂν ὑμᾶς, εἰ μὴ διὰ Ἰὼβ τὸν θεράποντά μου, ὥστε δείκνυται οὐχ ὅρον
εἶναι ζωῆς. εἰ δέ τις τοῦτο ὅρον μοινὸς θεοῦ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. ᾧ γὰρ βούλεται
προστίθησιν, ἐλαττοῖ δὲ ἕτερον, πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομῶν. καὶ ὅτε θε-
λήσει ὁ θεὸς οἰκονομεῖ τόντε τρόπον, καὶ χρόνον. ὅρος οὖν ἑκάστου ζωῆς ἐστιν, ὡς
ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἡ θέλησις, καὶ ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ. τούτῳ τῷ λόγῳ
καὶ τῷ βάθει τῶν κριμάτων σου Χριστὲ ἐθεραπεύσης. καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Βασι-
λείου,

g) Quidni igitur hoc facere malumus, quam nodum in ſcirpo quærere?

λεῖς, θάνατοι, λέγοντος, ἐπάγονται, τῶν ὅρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, ὅρους δὲ ζωῆς τὸ θέλημα λέγομεν τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ ὅρος ἐστὶ ζωῆς, τίνος χάριν δεόμεθα θεοῦ καὶ ἰατρῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν παίδων εὐχόμεθα; *Oportet autem ſcire, quod non omnes qui præcipitiis concidunt, ſive igne,* 227
& mari, & aliis lethiferis vitam finiunt, & frigore, & peſte, ſecundum juſſum DEI id patiuntur. Hæc enim ſunt DEI judicia, quorum nonnulla ſecundum beneplacitum accidunt, alia ſecundum permiſſionem, alia propter ſcientiam, & comminationem, & correctionem aliorum fiunt. Et præcognoſcitiva quidem ratione omnia cognoſcit, & ſcit, & voluntate ipſius ſunt, quemadmodum & de paſſeribus * *ſacrum dicit Evangelium. Non vero determinat ea ſic fieri, exceptis aliquibus: exempli gratia, ſi ſuccedat ut hic ſuffocetur, ille moriatur, & hic ſenex, ille infans, ſed ſemel determinavit univerſum, ac humanum vitæ tempus, & tam varia mortis genera. In tot itaque annorum ſpatiis diverſa mortis genera inferuntur, non ab initio DEO determinante, ſed cognoſcente. Ad inſtitutum vero vitæ uniuscujusque voluntas DEI, & tempus, & mortis illius genus ex tempore ſtatuit. Verum ſi magnus Baſilius* h) *prædeterminationem vitæ dicit, illud nobis:* i) Terra es, & in terram reverteris, *innuit. Ait ſiquidem Apoſtolus Corinthiis ſcribens:* k) Propterea quod indigne communicetis inter vos multi infirmi ſunt, & imbecilles, & dormiunt multi: *quaſi diceret, moriuntur multi. Et David:* l) Ne revoces me in dimidio dierum meorum: *Et,* m) menſurabiles poſuiſti dies meos. *Et Solomon,* n) Fili honora Patrem tuum, ut ſis longævus. *Et rurſus,* o) ut ne moriaris in non tempore. *Et apud Job Deus dicit ad Eliphaz:* p) Conſumpſiſſem vos, niſi per Job ſervum meum. *Hinc demonſtratur nullum eſſe terminum vitæ. Si quis porro dicit terminum, DEI puta illius voluntatem; quemadmodum enim vult, addit, & minuit alteri, omnia in utilitatem* 228
diſponens, & cum DEus voluerit, & modum, & tempus diſponit. Terminus itaque vitæ uniuscujusque eſt, ut magnus inquit Athanaſius, q) *voluntas & placitum DEi. Hac ratione, & profunditate judiciorum tuorum Domine, illud magni Baſilii conciliabis, dicentis, Mortes inferuntur, terminis vitæ completis, terminos vero vitæ, voluntatem DEI dicimus. Etenim ſi terminus vitæ eſt, cujus gratia DEum exoramus, preceſque pro filiis effundimus, & medicorum indigemus.*

* Matth. X. 29.. XII. 6.

h) Adde quæ de loco S. Baſilii Gennadius Epiſtola de prædeſtinatione, quam Hœſchelius edidit. i) Gen. III. 19. k) 1. Cor. XI. 30. l) Pſal. CII. 25.
m) Pſal. XXXIX. 6. n) Sir. III. Exod. XX. 12. o) Eccleſiaſtæ VII. 18.
p) Job. XLII. 8. q) Locus eſt quæſt. 113. ad Antiochum.

Digitized by Google

229

EJUSDEM
DE PENTECOSTARIO.

PENTECOSTARII, quemadmodum de Triodio ſupra * diximus, varii fuere auctores, antiqui & recentiores. Antiqui ſua vetuſtate, & modeſtia venerandi: recentiores ex ſchiſmate, audacia, atque omnia attentandi libidine, contemnendi. Ut Nicephorus Calliſtus Synaxariorum auctor, & Officii in D. Virginem vivificæ fontis, & Nicolaus Malaxus Archipresbyter Nauplii, qui multa Troparia de ſuo addidit, & horas in vigilia Pentecoſtes conſarcinavit, veteraque antiquorum Patrum monumenta novis ſuis deliramentis inſperſit. Quare liber iſte æque ac Triodion Cenſoris virgula examinandus eſt. Digna autem conſideratione, & emendatione in Pentecoſtario Venetiis apud Jacobum Leoncinum 1579. in quarto edito.

Primum multa de novo ab ultimis Correctoribus in hac editione, ſicuti etiam in aliis fuiſſe addita, nec ipſi negant. Monent etenim in principio libri. Τὸ παρὸν βιβλίον τετύπωται Ἑνετίησιν ἐγγὺς Ἰακώβου τοῦ Λεογκίνου, ὅπερ περιέχει πλεῖστα τροπάρια, ἰδιόμε-
230 λα, κανόνας τε, καὶ συναξάρια, ἃ συλλεχθέντα νῦν ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν βιβλίων οὐκ ἦσαν ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς προτυπωθεῖσι παρὰ τῶν ἄλλων Πεντηκοσταρίοις. *Hic liber typis vulgatus eſt Venetiis apud Jacobum Leoncinum, continetque plurima Troparia, Idiomela, Canones, & Synaxaria, que nunc collecta ſunt ex multis ac bonis libris: & aliis Pentecoſtariis antea editis, non inerant.* Et pag. 17. a. m. Τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας τῆς διακαινησίμου ψάλλομεν τὴν παροῦσαν ἀκολουθίαν τὴν γεγονυῖαν παρὰ κυρίου Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὴν ὑπεραγίαν καὶ κυρίαν δέσποιναν θεοτόκον, τὴν ζωοδόχον πηγήν. οὐ γὰρ εὕρομεν ὑπὸ τυπικοῦ, τὴν τοιαύτην ἀκολουθίαν. ἀλλ' ἐτέθη δι' ἀγάπην τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *Feria quinta in Veſperis Diacaneſimi cantamus præſens Officium, factum à Domino Nicephoro Xanthopulo in ſanctiſſimam, & Dominam Virginem vivificæ fontis. Neque enim*

ſimile

* Supra p. 113. ſeq. De Pentécoſtario dixerat p. 77.

ſimile Officium à Typica invenimus ordinatum, ſed pro affectu in Beatiſſimam Virginem edidimus. Et pag. 202. a. m. Ἀκολουθία τῶν μεγάλων ὡρῶν τῆς παραμονῆς τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, ποιηθεῖσα ὑπὸ Νικολάου ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ πρωτοπαπᾶ Ναυπλίου. *Officium magnarum horarum vigiliæ ſanctæ Pentecoſtes, compoſitum à Nicolao ſacerdote Malaxo Archipresbytero Nauplii.* Et alibi ſæpius. A Correctoribus ipſis, ac ſimilium librorum editoribus petere poſſumus, quanam auctoritate tantum facinus audent, & temeratas manus in intemeratos Eccleſiæ ritus imponunt? Homines viliſſimi ſunt, nulla ſcientiarum laude, nulla auctoritate, nulla dignitate conſpicui, qui ex arbitrio Officia Eccleſiæ moderantur, addunt, ſubtrahunt, mutant, de novo 231
conſarcinant, quidquid illis videtur. An univerſæ Orientali Eccleſiæ legem ipſi dare? compellerene poſſunt, ut compicta ab illis nugamenta inter rerum ſacrarum cæremonias, non domi tantum, ſed in ſacris conventibus, & Eccleſiis legantur, recitentur, & cantionum ſacrarum etiam modulis in obſequioſi populi aures intrudantur? Vetant id leges, rejiciunt Canones, & integerrimus Eccleſiaſticæ diſciplinæ ordo prohibet. Libri in Eccleſia legendi, nonniſi approbati, aliaſque recepti in Eccleſia eſſe debent. Preces nonniſi Synodorum calculo comprobatæ. Joannes Zonara in Canonem 18. Concilii Laodiceni. Ὁ εἰκοστὸς τρίτος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου κανὼν διατάττεται ἐν ταῖς ἱκεσίαις, τὰς κεκυρωμένας παρὰ τῆς συνόδου εὐχὰς παρὰ πάντων λέγεσθαι, καὶ μὴ νέας ἄλλας. Τοῦτο οὖν ἔοικε καὶ ὁ παρὼν κανὼν διατάττεσθαι, τὸ μὴ τὸν βουλόμενον δηλαδὴ εὐχὰς ἰδίας συντιθέναι, καὶ ταύτας λέγειν ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς εὐχὰς, ἤγουν τὰς ἤδη παραδιδομένας γίνεσθαι ἐν πάσῃ συνάξει. *Ut in ſupplicationibus probatæ tantummodo per Synodum precationes, rejectis aliis novis, ab omnibus adhibeantur, Carthaginenſis Synodi vigeſimo tertio Canone conſtitutum eſt. Idem hoc quoque Canone decretum videtur, ac ne cui ſcilicet pro arbitrio formulas precum contexere, eaſque in publicis conventibus recitare liceat, ſed eaſdem, hoc eſt diuturna conſuetudine uſurpatas in quocumque conventu omnes retineant, definitum.* Et in Canonem 117. Carthaginenſem. Τὰς οὖν κεκυρωμένας ἐν τῇ συνόδῳ λέγεσθαι ὁρίζει ἡ σύνοδος, ὁποῖαι ἂν εἶεν, καὶ ὡς ἂν καλοῖντο, καὶ μὴ ἑτέρας προσφέ- 232
ρεσθαι, ἀλλὰ τὰς παρὰ τῶν συνετωτέρων συναχθείσας εὐχὰς λέγεσθαι. Et, ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς εἰρημένοις ἐκείνας ὁρίζει λέγεσθαι τὰς ἤδη κυρωθείσας εὐχὰς, καὶ μὴ νέας παρά τινων εἰσαγομένας κατὰ τῆς πίστεως, ἃ γοῦν ἐδο-

232 κίμασαν οἱ πατέρες, ἀμφίβολά εἰσι. φόβος δ' ὑποτρέχει ἐν τοῖς τοιούτοις μή ποτε καὶ ἀσεβῆ ὦσί τινα, καὶ κατὰ τῆς πίστεως. διὸ καὶ ἀποβάλλεται τὰ νέα ἡ σύνοδος. *Preces igitur in Synodo confirmata, & à ſapientioribus collecta, quacumque demum illa forent, & quocumque nomine vocarentur, eas omnibus aliis rejectis, adhiberi Synodus ſtatuit.* Et: *His ergo locis omnibus preces jam à Synodo confirmata adhiberi, novas autem, qua ab aliquibus contra fidem invehuntur, repudiari omnino jubet. Qua enim Patrum judicio non ſunt probata, dubia ſunt, proindeque ne aliquid à pietate, fideque alienum contineant, metuendum, Idcirco nova omnia Synodus abrogavit.* Theodorus Balſamo in dictum Canonem Laodicenum: Καὶ οὗτος ὁ κανὼν διορθωτικός ἐστι παλαιοῦ τινος ἔθους ἀτάκτου. φαίνεται γὰρ ὥς τινες ἐξ ὑπεροψίας εὐχὰς συντιθέμενοι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἀνεγίνωσκον αὐτάς. καὶ αἰτιώμενοι ἔλεγον μηδὲν τι ἀπεικὸς ποιεῖν, μηδὲ παραλύειν τὰς παρὰ τῶν πατέρων δεδομένας εὐχάς. ἐκεῖναι μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐννάτας ἐτυπώθησαν γίνεσθαι. αἱ δὲ παρ' αὐτῶν γεγονυῖαι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἐκφωνοῦνται. Φασὶν οὖν οἱ πατέρες ἀρκεῖν τὰς παραδεδομένας εὐχὰς καὶ ἐν ταῖς ἐννάταις, καὶ ἐν ταῖς ἑσπέραις, καὶ ἐν πάσαις ἁπλῶς ταῖς συνάξεσι, καὶ μὴ ἔχειν ἄδειαν τὸν βουλόμενον εὐχὰς συντιθέναι. *Hic quoque Canon veterem inordinatum morem corrigit. Quidem enim propter arrogantiam, ut videtur, in verſpertinos hymnos preces componentes, eas legebant,*

233 *& cum reprehendebantur, ſe nihil abſurdum, alienumve facere, nec a Patribus datas orationes diſſolvere dicebant. Illa enim in nonis fieri juſſa ſunt, qua autem ab ipſis facta ſunt, in veſpertinis hymnis proferuntur. Dicunt ergo Patres ſufficere preces, qua ſunt tradita, & in nonis, & in veſperis, & in omnibus, ut ſemel dicam, congregationibus, nec licere ei qui velit preces componere.* Et in Canonem Carthaginenſem: Ὡς ἔοικε, τινὲς ἐπίσκοποι ἐπεχείρουν λέγειν εὐχὰς ἀσυνήθεις, ἢ κατὰ τὰ προοίμια τῶν θείων δοξολογιῶν, ἤγουν εἰς τὰς εὐχας, ἢ κατὰ τὰς παραθέσεις, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ, ἢ κατὰ καιρὸν τῶν χειροτονιῶν κωλύοντες οὖν οὗτοι οἱ πατέρες φασὶ μόνας ἐκείνας τὰς εὐχὰς λέγεσθαι τὰς προκεκυρωμένας, ἤτοι τὰς συνήθεις. *Ut eſt veriſimile, quidam Epiſcopi aggrediebantur dicere precationes inuſitatas, vel in initiis glorificationum, vel in commendationibus, ſeu in medio, vel etiam tempore manuum impoſitionis. Hoc ergo vetantes Patres, dicunt eas ſolas debere dici precationes, qua prius conſtituta ſunt, ſeu qua ſunt conſueta.*

Hoc

Digitized by Google

Hoc in Eccleſia Conſtantinopolitana adeo invaluit, ut diverſis edictis Synodalibus contra eos, qui ſimilia auderent, & pœnis graviſſimis cautum ſit. Idem Balſamom ibidem. *Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων, διάφορα γεγόνασι σημειώματα, ἀφορισμῷ, ἀλειτουργησίας καθυποβάλλοντα τοὺς ἐν τοῖς μνημοσύνοις τῶν ἀποιχομένων εὐγενῶν καὶ μεγιστάνων ἱερουργοῦντας ἀρχιερεῖς καὶ λέγοντας ἐπαινετηρίους εὐχὰς μετὰ ἰαμβείων, ἢ καὶ λογοειδῶς. πολλοὶ γὰρ ἐφωράθησαν τοιαῦτα ποιοῦντες. ὡσαύτως ἀφωρίθησαν διὰ συνοδικοῦ σημειώματος καὶ οἱ ἀναγνῶσται, οἱ κατὰ* 234
τὰ αὐτὰ μνημόσυνα μουσικὰ λέγοντες, καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα, καὶ ποιοῦντες τὸν ἐπιτάφιον ἐπιγάμιον. In Synodo autem hujus reginæ urbium diverſa fuerunt edicta, ſignificantia eos ſacrorum celebrandorum, ſuſpenſioni eſſe obnoxios Antiſtites, qui in nobilium & procerum defunctorum memoriis ſacrificant, & dicunt laudatorias preces cum Jambis, vel etiam ſoluta oratione. Multi enim hæc facere deprehenſi ſunt. Similiter & Synodali edicto excommunicati ſunt Lectores quoque, qui in eiſdem memoriis muſica & organica cantica cantillant & pro epitaphio, epithalamium celebrant. Cum enim quæ in Eccleſia recitantur proponantur Chriſti fidelibus, tamquam res probatiſſimæ, non cujuſcunque voluntati fræna laxanda ſunt, ſed licentia ſimilia audentium, integerrimo plurimorum in Spiritu ſancto congregatorum judicio compeſcenda. Tunc enim non ſolum res in illis contentæ, ſed verba etiam examinata, tutam audientibus exhibebunt doctrinam. Refert namque idem Balſamon in 63. Canonem Trullanum, Nicolaum Muzalonem, cum vitam ſanctæ Paraſceves, quæ in Callicratiæ vico colebatur, à quodam vicano inepte, ac indocte, indigneque compoſitam inveniſſet, eam igni mandari juſſiſſe, & aliis vitæ illius ſcribendæ negotium demandaſſe. Doceant ergo recentiores iſti quonam Synodali decreto id agant. Quod ſi docere non poſſunt, cum non habeant, ceſſent ſimplicibus imponere, ceſſent innocuis fidelibus fucum facere, ceſſent propria
& ſpuria inter vera, & tot jam annis comprobata Sanctorum 235
ſcripta, & preces Eccleſiaſticas inſerere. Servent ſibi dicta Patrum à maculis innoxia, ſervent poſteris, nihil detrahant, nihil addant, nihil immutent in rebus Eccleſiaſticis, ſine ipſius Eccleſiæ conſenſu.

II. Hinc

II. Hinc etiam factum eſt, & eſt ſecundum, quod debet animadverti in hoc libro, ut licet in Eccleſia Græcorum ſæpiſſime etiam decretis Synodalibus pſeudœpigrapha, & apocrypha omnia ſub graviſſimis pœnis fuerint ſummota ex Lectionibus, & Officiis divinis, rurſus ab hiſce Novatoribus multorum offenſa introducta fuerint, ut videmus pag. 75. 6. m. in Synaxario de Nicodemi Evangelio. Λέγεται μέντοι ὡς καὶ Νικόδημος οὗτος λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν συντάγματι διεσάφησε πρῶτος πάντων, ὡς τῆς συναγωγῆς ὤν, καὶ ἀκριβέστερον, καὶ τὰς βουλὰς τῶν Ἰουδαίων, καὶ λόγους, καὶ ἁπλῶς τὰ πάντα εἰδώς. *Fama eſt etiam Nicodemum hunc paſſionis & reſurrectionis Chriſti res geſtas minutatim commentario primum omnium tradidiſſe, tanquam qui è ſynagoga eſſet, ideoque accuratius Judæorum conſilia, ſermones, & uno verbo omnia pernoſceret.* Evangelium hoc ab aliis dictum Nicodemi, tanquam fictitium, & apocryphum ſemper rejecit Catholica Eccleſia. Nec magis probatæ fidei ſunt, quæ ſequuntur de Maria Magdalena p. 58. a. p. Ἥτις μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ εἰς Ῥώμην παραγενομένη, ὡς λόγος, καινῷ θανάτῳ τὸν Πιλάτον, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς παραδίδωσι, τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν πρὸς τὸν Καίσα-
236 ρα Τιβέριον, ἀνενέγκασα. *Quæ poſt aſcenſionem Chriſti Romam perveniens, ut fertur, in cauſa fuit, ut novo mortis genere Pilatus ac ſummi ſacerdotes enecarentur; quæ Chriſto contigerant, omnibus Cæſari Tiberio renunciatis.* Audi quid de hujuſcemodi libris ſcribat Joannes Zonaras in 60. Apoſtolorum Canonem. Πολλὰ δὲ βιβλία παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐνοθεύθησαν εἰς βλάβην τῶν ἁπλουστέρων ὥσπερ καὶ αἱ διὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος γραφεῖσαι τοῖς ἐπισκόποις ἀποστολικαὶ διαταγαί· αἳ διὰ τοῦτο καὶ συνοδικῶς ἀπεβλήθησαν, τινὰ δὲ καὶ δι' ὅλου παρ' ἐκείνων συντέθειται ψευδεῖς ἐπιγραφὰς ἔχοντα, ὡς παρὰ πατέρων ἁγίων συγγεγραμμένα. τὰ δὲ καὶ ἀπόκρυφα καλούμενα. Ταῦτα τοίνυν ἀπόβλητα εἶναι κελεύει ὁ κανών, καὶ εἰς ἀνάγνωσιν μὴ προτίθεσθαι. εἰ δέ τις δημοσίᾳ ταῦτα προάγει, καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινώσκειν πειρᾶται, τοῦτον ἱερωμένον ὄντα καθαιρέσεως ἀξιοῖ. *Ab impiis & ſceleſtis hominibus ſuppoſiti libri multi fuerunt in perniciem, captionemque ſimpliciorum. Veluti ſunt Epiſcopis per ſanctum Clementem ſcripta Apoſtolicæ ordinationes, quæ propterea Synodice rejectæ ſunt. Ab aliis quoque ſunt omnino quædam compoſita falſas inſcriptiones habentia, perinde ac ſi forent à ſanctis Patribus conſcripta. Sunt & quædam nuncupata apocry-*

apocrypha. Canon cenſet igitur hæc eſſe rejicienda, nec ad lectionem proponenda. Quod ſi quis hæc publice profert, in Eccleſiaque legere conatur, hunc etiam conſecratum miniſtrum, dignum depoſitione cenſet.

III. Tertium eſt, quod primum in primo Synaxario occurrit, & die Paſchatis legitur de deſcenſu Chriſti ad inferos, & animarum ibi degentium liberatione pag. 4. 6. p. Ἐν ταύτῃ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς τὴν μήτραν τῆς παρθένου ἐνῴκησεν, καὶ νῦν τὸ ἀνθρώπινον σύμπαν τῶν τοῦ ᾅδου ἁρπάσας πυθμένων εἰς οὐρανοὺς ἀνεβίβασε, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἤγαγε τῆς ἀφθαρσίας. πλὴν καταβὰς εἰς ᾅδην οὐ πάντας ἀνέστησεν, ἀλλ' ὅσοι πιστεῦσαι αὐτῷ ἠρετίσαντο. τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κρατουμένας παρὰ τοῦ ᾅδου ἠλευθέρωσε, καὶ πᾶσι δέδωκε πρὸς οὐρανοὺς ἀνιέναι. 237 *Hæc rurſum de cælo deſcendens in utero Virginis habitavit, & nunc genus humanam omne ab infernis cavernis arreptum in cælos aduexit, & ad priſtinam incorruptibilitatis dignitatem traduxit. Veruntamen ad infernum deſcendens, non omnes vitæ reſtituit, ſed eos, qui illi credere voluerunt. Animas vero Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum Domino violenter cuſtodia mancipatas, liberavit, omnibusque facultatem fecit, ut remearent ad cælos.* Deſcendit Chriſtus, quod & veriſſimum eſt, ad inferos, hoc eſt in inferiores terræ partes, in terræ viſcera, cor, & ventrem: quemadmodum enim cor, venter, & viſcera in medio animalis ſunt, ita & infernus in medio terræ r) eſſe perhibetur. Tertullianus in lib. de Anima: *Nobis*, inquit, *inferni non nuda cavoſitas, nec ſubdivalis aliqua mundi ſentina creduntur, ſed infoſſa terra, & in alto vaſtitas, & in ipſis viſceribus ejus abſtruſa profunditas.* Quare audiendus non eſt Joſephus Bryennius oratione de extremo judicio, & ſempiterna beatitudine. Quum enim quæſiſſet ποῖος ἐστὶν ὁ τόπος τῆς κολάσεως, *qualis ſit locus punitionis*, reſpondet, ὅτι τόπος τῆς κολάσεως, οὔτε ὁ ᾅδης ἐστὶν, οὐδέ τι τοῦ παντὸς τοῦδε κόσμου μέρος. 238

r) Fuit hæc ſane Veterum ſententia, è quibus Hieronymus in Epheſ. IV. *Infernum ſub terra eſſe jam nemo ambigit.* Illam opinionem profluxiſſe credibile eſt ex hypotheſi de ſyſtemate Mundi, quale proponit Coſmas indopleuſtes, ſecundum quam cœlum ſuprema pars, ἔσχατα γαίης pars infima univerſi. Vide ſi placet Jacobi Vindeti librum eruditum de vita functorum ſtatu.

Digitized by Google

ρ☉. ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνάστρου σφαίρας ἐκτὸς ἔσαι ἡ γέεννα, καὶ μαρτυρεῖ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς λέγων ῥητῶς οὑτωσί· καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ αὕτη ἔσαι ἡ γέεννα· Τί σοι τούτου μέλει; τὸ γὰρ ζητούμενον δεῖξαι ὅτι ἐστὶν, οὐ ποῦ τεταμίευται, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. ἀλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ ἔσαι φησὶν, ἔξωπου ἔγωγε οἶμαι τοῦ κόσμου τούτου παντός. καθάπερ γὰρ τῶν βασιλείων τὰ δεσμωτήρια, καὶ τὰ μέταλλα πόῤῥω διέστηκεν· οὕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔσαι ἡ γέεννα. μὴ τοίνυν ζητῶμεν, ποῦ ἐστιν αὕτη, ἀλλὰ πῶς αὐτὴν φύγωμεν. *Punitionis locus neque eſt infernus, neque hujusce orbis univerſi pars, ſed etiam extra ſphæram, quæ ſtellis nullis colluſtratur, geenna erit; ſuoque probat teſtimonio aurea lingua præditus Joannes in expoſitione epiſtolæ ad Romanos, hæc verbatim referens: & quonam in loco hæc erit geenna? quid hoc ad te? Nos enim quærimus oſtendere eam eſſe, non quonam in loco conſervetur. Sed quonam erit in loco? ait, extra hunc orbem univerſum alicubi ipſe reor eſſe, quemadmodum a regiis carceres, atque metalla longe abſunt, pari ratione extra hunc mundum habitatum alicubi erit geenna. Ne itaque quæramus ubinam illa ſit, ſed rationem, qua illam fugiamus.* Sententiam Bryennii parum nobis curæ fuerit redarguere. Non is eſt, qui ſolo ſuo dicto auctoritatem faciat. Ipſe dixit, tenuit, non nego: quid tum? Ego illi non credo, & cum aliter cum Eccleſia ſentiam, verba ejus etiam nulla adducta ratione deteſtor, & fucum, quem ipſe verbis Chryſoſtomi fecit, veritatis colore
239 ſuffundam. Sententia namque Chryſoſtomi eſt, parum referre ut quis ſciat, quonam in loco geenna jaceat, ſatis ſit, ſi illi conſtet eſſe: tum enim dabit operam, ut pœnas effugiat, & bene agat. Movemur enim atque afficimur a pœnis, quæ vere & reipſa ſunt, & puniunt. Nihil meliores reddunt, ſive ſub terra, ſive ſub aëre, vel extra hoc univerſum fuerint. Quare concludit, quærendum eſſe non ubinam geenna illa ſit, ſed modum, quo illam evitemus. Ne tamen etiam huic quæſtioni non reſpondiſſe videretur, reſpondit geennæ locum eſſe extra hunc locum univerſi, qui habitatur ab hominibus, ſed longe ab illis abeſſe, & verum dicit, eſt enim in infimis terræ partibus, & in corde ipſo, & ventre terræ, nempe in receſſu infimo, & interno, & in inferioribus abyſſis, in quibus nulla hominum habitatio eſt, & in hunc infernum Chriſtum ſua anima deſcendiſſe fatemur.

Quam-

Digitized by Google

Quamvis itaque in ea Eccleſia nullus unquam fuerit, qui de deſcenſu animæ Chriſti ad inferos dubitarit, attamen rem apertam per ſe, & Sanctorum ſententiis comprobatam, dictis neſcio quibus veluti caligine obduxerunt, ut nonnulla hinc ab Eccleſiæ dogmate diverſa, non ſolum nata, ſed novis aliorum aſſertionibus propagata, in eorundem libris legantur, ſicuti in verbis jam dictis videmus, quæ ſi accuratius examinentur, multa nobis præter ſanctorum mentem obtrudunt.

Primum eſt, *Humanum genus omne* s) *ab inferni cavernis
ereptum à Chriſto in cœlos fuiſſe aſportatum.* Illud enim notant ver- 240
ba illa, τὸ ἀνθρώπινον σύμπαν, & ſæpius etiam hoc idem in eodem libro, licet aliis verbis, & mutata dicendi formula repetitur. Nam pag. 148. a. m. in Canone Joſephi ſcriptum eſt: ὡς ἔβλεψέ σε λόγε ὁ ᾅδης κάτω μετὰ ψυχῆς ἐστέναξε, καὶ πάντας τοὺς νεκροὺς φόβῳ ἀπέλυσεν, ἐπιγνόντας τὸ κράτος ἐξουσίας σου. *Ut vidit te, Verbum, infernus inferius cum anima ſuſpiravit, & omnes mortuos timore relaxavit, qui agnoverunt potentiam tuæ auctoritatis*, & p. 82. b. p. καὶ γενόμενος ἐν νεκροῖς ὁ θεὸς τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ἐγείρεις. *Et perveniens ad mortuos DEus mortuos a ſeculo exſuſcitas*, & p. 121. a. m. καὶ ἀνέσταντο νεκροὶ οἱ ἀπ' αἰῶνος. *Et reſurgebant qui à ſeculo erant mortui*, & pag. 122. a. m. πύλας χαλκὰς συντρίψας βασιλεῦ οὐράνιε, καὶ ἀφεῖλες δεσμίους ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε χρηματίζοντας. *Portas æreas confregiſti, Rex cæleſtis, & abſtuliſti vinctos qui a ſeculo ibi morabantur*, & pag. 134. b. m. καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ' αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. *Et deſcendens ad infernum vinctos à ſeculis liberaſti.* & pag. 140. b. m. & 153. a. f. & 156. a. m. κύριε νεκρὸς προσηγορεύθης ὁ νεκρώσας τὸν θάνατον, ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. *Domine mortuus vocatus es, qui mortem mortificaſti; in ſepulchro poſitus, qui ſepulchra evacuaſti*, & pag. 147. b. m. ὁ ᾅδης κάτω σε ἰδὼν ἐστέναξε, καὶ ἀπεδίδου σπουδαίως τοὺς νεκροὺς, τοὺς ἐκ τοῦ αἰῶνος ἐκεῖσε φρουρουμένους, &, τελῶν τεράστια Χριστὲ ἐξαίσια ἐθελουσίως ὑψώθης ἐν

s) Eorum puta, qui CHRISTO apud inferos prædicanti fidem habuerunt. Ita enim hæc limitari ab auctore Pentecoſtarii Allatius ipſe p. 243. non diffitetur. Quo pacto nihil dicit quod non multi veteres, multi è Romana Eccleſia dixerunt, quorum doctrina de limbo Patrum quem vocant, ad hoc Græcorum dogmate non differt niſi diverſitate vocabulorum. Multus tamen eſt in illo exagitando Allatius non modo hic, ſed & infra p. 320. ſeq.

σταυρῷ καὶ νεκροῖς συνήφθης, ὁ νεκρώσας τὸν ᾅδην καὶ πάντας ἐν ἀνδρείᾳ ἀπέλυσας δεσμίους. *Infernus inferius cum te vidiſſet ſuſpiravit, &
241 ſerio reſtituebat mortuos, qui à ſeculo ibi cuſtodiebantur.* Et: *Patrans miracula Chriſte eximia, voluntarie exaltatus es in Cruce, & inter mortuos annumeratus, qui mortem deſtruxeras, & omnes in virtute diſſolviſti devinctos*, & pag. 129. a. m. μετὰ ψυχῆς καταβὰς εἰς μέρη κατώτερα τοῦ ᾅδου ἐξῆξας ἐν ἀνδρείᾳ δεσμίους ἅπαντας, οὓς ἐκ τοῦ αἰῶνος θάνατος εἶχεν πικρὸς τύραννος. *Cum anima deſcendens in partes inferiores inferni eduxiſti in virtute devinctos univerſos, quos à ſeculo mors poſſidebat crudelis tyrannus*, & p. 122. a. t. καὶ ἡ γῆ ἐσαλεύθη, καὶ ἐτρόμαξεν ὁ παγγέλαστος ᾅδης καὶ πάντας δεσμίους ἀπέλυσε. *Et terra mota eſt, & intremuit maxime omnium deridendus infernus, & omnes devinctos liberavit*, & p. 175. a. p. καὶ ἀνέστη τριήμερος σκυλεύσας τὸν θάνατον, καὶ συναναστήσας πάντας τοὺς φθαρέντας. *Et tertio die reſurrexiſti, morte deprædata, & reſurgere feciſti omnes mortuos*, pag. 158. b. m. ἐτέθης ἐν μνήματι ὡς ἑκουσίως γενόμενος νεκρὸς, καὶ τὰ βασίλεια τοῦ ᾅδου βασιλεῦ ἀθάνατε ἅπαντα ἐκένωσας, νεκροὺς τῇ ἀναστάσει ἐγείρας τῇ σῇ. *Poſitus es in monumento, tamquam qui voluntarie mortuus factus es, & regias inferni, Rex immortalis, omnes evacuaſti, mortuos tua reſurrectione exſuſcitans.* pag. 159. a. m. ἔθεντο ἄπνουν σε νεκρὸν Χριστὲ ἐν μνήματι τὸν πᾶσι νεκροῖς ἐμπνέοντα τὴν ζωήν. ἀνέστης δὲ κύριε πάντα κενώσας λόγε τὰ μνήματα θεϊκῇ σου δυναστείᾳ. *Poſuerunt te exanimem mortuum Chriſte in ſepulchro, qui omnibus mortuis vitam inſpiras. Reſurrexiſti vero Domine, omnia evacuans Verbum ſepulchra tua divina facultate*, pag. 198. b. m. μακαρία ἡ κοιλία σου παναμώμε γέγονεν· τὸ γὰρ τὴν κοιλίαν ᾅδου παραδόξως
242 κενώσαντα ἀνερμηνεύτως χωρῆσαι κατηξίωσαι. *Beatus venter tuus, immaculatisſima, factus eſt. Ventrem enim inferni præter opinionem hominum evacuantem inenarrabiliter capere dignata es.* pag. 267. b. p. καὶ διὰ θανάτου τὸν ᾅδην πλούτου κενούμενον, &, ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος πάντας συναναστήσας τοὺς ἐν ᾅδῃ νεκρούς. *Et per mortem infernum opibus evacuatum*, &, *Reſurgens è ſepulchro omnes exſuſcitaſti, qui in inferno erant, mortuos.* pag. 271. a. m. τῇ θείᾳ καθόδῳ σου φωτὸς ἐπλήσθη τὰ καταχθόνια, καὶ τὸ σκότος ἠλάθη τὸ πρὶν διῶκον, ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται. *Divino deſcenſu tuo, lumine impleta ſunt inferiora terræ, & tenebræ, quæ antea perſequebantur, expulſæ ſunt. Hinc reſurrexerunt qui à ſeculo vinculis obſtringebantur.* pag. 191. b. m. ᾅδου πύλας, καὶ μοχλοὺς συντρίψας λόγε, πάντας τοὺς ἐν ᾅδῃ ἀνέστησας κύριε. *Inferni portis, & vectibus confractis, omnes qui in inferno erant reſurgere feciſti Domine.*

Mor-

Mortuos ergo omnes ab orbe ipſo condito in ſepulchris, & intimis terræ receſſibus, & in inferioribus abyſſis, morte ac vinculis damnatos deſcenſu ſuo Chriſtus, ut iſti ajunt, liberavit, compotesque ſui fecit. Quod omnino falſum eſt, & Catholicis auribus inauditum, ſive enim de animarum liberatione ſermo eſt, & hoc eſt falſum. Nullus enim ad hæc tempora animas, quæ æternis ſuppliciis addictæ continuis vexabantur anguſtiis, vel quæ quod aqua baptismali renatæ non fuerint, viſione DEI arcebantur, vel quæ quod non feciſſent ſatis pro delictis peccati pœnis atrociſſimis redimebant, omnes à Chriſto liberatas fuiſſe
faſſus eſt, ſive de corporum reſurrectione, quæ tantopere in 243
ſententiis adductis videtur inculcari, & hoc etiam falſum eſt. Nullus enim ſimilem corporum reſurrectionem ſomniavit, & hiſtoriæ Evangelicæ adverſatur Matthæi 27. qui multa Sanctorum corpora, non autem omnia, & præcipue damnatorum, reſurrexiſſe narrat. Quæ poſt reſurrectionem exierant é monumentis, & venerunt in civitatem ſanctam, *Et monumenta aperta ſunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem ejus venerunt in ſanctam civitatem, & apparuerunt multis.*

Hoc cum auctori Synaxarii non recte, neque ad normam Catholicæ veritatis prolatum videretur, ſe ipſum quodammodo corrigens, & amplam ac vagam, & nullis terminis circumſcriptam ſententiam in ſtrictiorem, ac modeſtiorem dicendi formam reſtringens, ſubdit, *Verumtamen ad infernum deſcendens non omnes vitæ reſtituit, ſed eos, qui illi credere voluerunt.* Quibus verbis eorum nobis dictum intrudit, qui dixerunt animam Chriſti poſt mortem ſeparatam à corpore in interiora terræ, atque loca illa, quibus animæ mortuorum detinebantur, commigraſſe, ibique omnibus etiam damnatis myſteria noſtræ fidei prædicaſſe, illisque ad ſe converſis à pœnis illis liberatis, beatitudinem contuliſſe; eos vero qui illi non crediderunt, æternis ſuppliciis condemnatos neglexiſſe.

Prædicatio hæc Chriſti hac ratione expoſita non ſolum 244
Xanthopulo, ſed aliis etiam Patribus t) tribuenda videtur,

(Xxx) 3 quo-

t) Videndus omnino Cotelerius in notis ad Hermæ Paſtorem III. 16. & Jo. Erneſtus Grabe ad Irenæum IV. 45.

quorum auctoritate plauſibilior fit. Namque Clemens Alexandrinus libro 6. Stromatum. * Διόπερ ὁ κύριος εὐηγγελίσατο καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. Φησὶ γοῦν ἡ γραφή. λέγει ὁ ᾅδης τῇ ἀπολείᾳ, εἶδος μὲν αὐτοῦ οὐκ εἴδομεν, φωνὴν δὲ αὐτοῦ ἠκούσαμεν, οὐχ ὁ τόπος δήπου φωνὴν λαβὼν εἶπεν τὰ προειρημένα, ἀλλ' οἱ ἐν ᾅδου καταταγέντες, καὶ εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, καθάπερ ἔκ τινος νεὼς εἰς θάλασσαν ἑκόντες ἀπορρίψαντες, αὐτοὶ τοίνυν εἰσὶν οἱ ἐπακούσαντες τῆς θείας δυνάμεώς τε καὶ φωνῆς. ἐπεὶ τίς ἂν εὐφρονῶν ἐν μιᾷ καταδίκῃ, καὶ τὰς τῶν δικαίων, καὶ τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ὑπολάβοι εἶναι ψυχὰς ἀδικίαν τῆς προνοίας καταχέων. τί δ' οὐχὶ δηλοῦσιν εὐηγγελίσθαι τὸν κύριον τοῖς τε ἀπολωλόσιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, μᾶλλον δὲ πεπεδημένοις καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ τε καὶ φρουρᾷ συνεχομένοις. Et : ἐνεργεῖ δὲ οἶμαι καὶ ὁ σωτὴρ, ἐπεὶ τὸ σώζειν ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ οὖν καὶ πεποίηκεν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι βεβουλημένους διὰ τοῦ κηρύγματος, ὅποι ποτ' ἔτυχον γεγονότες, ἑλκύσας εἰς σωτηρίαν. εἴ γ' οὖν ὁ κύριος δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς ᾅδου κατῆλθεν, ἢ διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι, ὥσπερ κατῆλθεν, ἤτοι πάντας εὐαγγελίσασθαι, ἢ μόνους Ἑβραίους. εἰ μὲν οὖν πάντας, σωθήσονται πάντες οἱ πιστεύσαντες, κἂν ἐξ ἐθνῶν ὄντες τύχωσιν, ἐξομολογησάμενοι ἤδη ἐκεῖ. ἐπεὶ σωτήριοι καὶ παιδευτικαὶ αἱ κολάσεις τοῦ θεοῦ εἰς ἐπιστροφὴν ἄγουσαι, καὶ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μᾶλλον, ἢ τὸν θάνατον αἱρούμεναι. καὶ ταῦτα καθαρώτερον διορᾶν δυναμένων τῶν σωμάτων ἀπηλλαγμένων ψυχῶν, κἂν πάθεσιν ἐπισκοτῶνται, διὰ τὸ μηκέτι ἐπιπρο-
245 σθεῖσθαι σαρκίῳ. *Quamobrem prædicavit Dominus iis quoque, qui erant apud inferos. Dicit quidem certe ſcriptura. Dicit infernus perditioni. Ejus quidem ſpeciem non videmus, ejus autem vocem audivimus. Non locus utique voce accepta dicit ea, quæ prius dicta ſunt, ſed ii qui ſunt collocati apud inferos, & ſeipſos tradiderunt ad exitium, tanquam ex nave aliqua ſe ſua ſponte in mare projicientes. Ipſi ergo ſunt, qui divinam audierunt virtutem, & vocem. Nam quis ſanæ mentis, & juſtorum & peccatorum animas eſſe exiſtimaverit in una condemnatione, injuſtitiæ maculam infundens providentiæ? Quid vero? annon ſignificant, Dominum annunciaſſe Evangelium & iis, qui perierunt in diluvio, vel potius vincti fuerant, & iis, qui in præſidio continebantur, & cuſtodia?* Et: *Operatur autem, ut exiſtimo, Servator, quandoquidem ejus eſt opus ſervare, & ſalvum facere, quod quidem certe facit, ut qui eos, qui in ipſum voluerint credere per prædicatio-*

* p. 637. edit. Pariſ.

dicationem, ubicunque eſſent, traxerit ad ſalutem. Si ergo Dominus nulla alia de cauſa deſcendit ad inferos, quam ut annunciaret Evangelium, ſicut deſcendit; aut deſcendit, ut annunciaret omnibus, aut ſolis Hebræis. Atque ſi omnibus quidem, ſalvi erunt omnes, qui crediderint, etiamſi ſint ex Gentibus, cum jam illic confeſſi fuerint. Sunt enim ſalutares, & quæ erudiunt, DEi caſtigationes adducentes ad converſionem, & potius pœnitentiam eligentes, quam mortem; idque cum poſſint animæ purius perſpicere, quæ ſunt liberæ a corporibus, etiamſi obſcurentur vitiis, & perturbationibus, eo quod non ſe amplius eis opponat, & eas impediat caruncula. Nec ſolum Chriſtum in terræ latebris mortuis gentibus, quæ dum vixerunt 246
fidem non habuerunt, ſed etiam Apoſtolos ipſos, ex Hermetis, ſeu Paſtoris ſententia, in eaſdem deſcendentes infidelibus fidem annunciaſſe, non ſolum hic docet, ſed ſtromate etiam ſecundo, * ex quo tanquam ex fonte recentiores Græci ſua hauſiſſe videntur.

Dubitaſſe videtur etiam Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Paſchate ſub finem. *Sic in infernum deſcendit, ſimul deſcende, ea quoque myſteria cognoſce, quæ Chriſtus illic deſignavit: quod duplicis deſcenſus conſilium, quæ ratio fuerit: utrum omnes ſine ulla exceptione adventu ſuo ſalvos fecerit, an illic quoque eos duntaxat qui crediderunt.* Nec longe abit Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus epiſtola ad Leonem Pontif. Romanum. Joannes Damaſcen. de fide orthodoxa lib. 3. cap. 29. Κάτεισιν εἰς ᾄδην ψυχὴ τεθεωμένη, ἵνα ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος· οὕτω καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένοις ἐπιλάμψῃ τὸ φῶς. ἵν' ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι γέγονεν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος. οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾄδου, ἵν' αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. καὶ οὕτω τοὺς ἀπ' αἰώνων λύσας πεπεδημένους αὖθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν, ὁδοποιήσας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. *Ob id porro deificata Chriſti anima ad inferos deſcendit, ut quemadmodum iis, qui in terra verſabantur, juſtitiæ ſol ortus erat, ita eiam iis, qui infra terram in tenebris & umbra ſedebant, illuceret. Et quemadmodum his, qui in terra erant,* 247
pacem, captivis remiſſionem, cæcis viſum evangelizaverat, atque iis.

* pag. 379.

iis quidem qui fidem ipſi adhibuerant, æternæ ſalutis auctor extiterat, eorum autem, qui contumaces & incredulos ſeſe præbuerant, infidelitatem coarguerat: ſic etiam iis, qui in inferno erant: ut ipſi omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & inferorum. Atque hoc pacto iis, qui ab omni ævo compedibus adſtricti tenebantur, ſolutis, ipſe rurſus a morte ad vitam rediit, viam nempe ad reſurrectionem nobis muniens. Ut enim comparatio robur habeat, illud neceſſario ſequi debet, pari ratione Chriſtum, & viventibus, & mortuis pacem denunciaſſe, ne mortui in agnoſcendo Chriſto, illique genu flectendo minus haberent. Quinam autem fuerint, qui Chriſto crediderunt ex infidelibus, ideoque ſempiternis cruciatibus damnati, idemmet pluribus exponit ſermone de defunctis. Illi ſcilicet, qui vitæ ſpatium pure egerant, procul a luxu, & venere, nec ullius ſceleris ſibi conſcii fuere, fidem tamen non habuerunt. Qui vero vitiis, ac peccatis commaculati vitæ finem fecerant, illi nulla ratione neque crediderunt, neque ſalui facti ſunt. En ejus verba: Προειρήκαμεν, ὡς αἱ ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τοῦ παντεπόπτου, νικᾷ δὲ ταύτας ἡ ἄφατος τούτου φιλανθρωπία. καὶ γὰρ μετὰ τὸ φάναι τὸν ὑποφήτην ταῦτα, γέγονε πάντως ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολόγησις. ἐκείνων λέγω τῶν ἐν τῇ σωτηρίῳ τοῦ δεσπότου καθόδῳ. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας, τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵτινές εἰσι πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι.

248 Καί τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων
Εὐαρίθμητοι, καὶ πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν.

Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντεροῦμεν τοῖς δοξάζουσιν ὧδε· ὡς οὔτε δῶρον, οὔτε θαυμαστὸν καὶ παράδοξον τοῦτο

Τοῦ σῶσαι Χριστὸν τοὺς προπεπιστευκότας.
Ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος ὑπάρχει μόνος.
Καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πιστεύσας οὐκ ὄλειται.
Ἔδει τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας,
Καὶ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν ἀπαλλαγῆναι
Τῇ καταβάσει τοῦ θεοῦ καὶ δεσπότου.
Ὃ καὶ γέγονε τῇ τούτου προμηθείᾳ
Οἱ δέγε χάριν φιλαντρωπίας μόνης
Σωθέντες ὑπάρχουσιν, ὡς οἶμαι, πάντες

Ὅσοι

Digitized by Google

Ὅσοι τὸν βίον καθαρώτατον εἶχον
Καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπετέλουν,
Ἰσχνῶς βιοῦντες ἐγκρατῶς καὶ σωφρόνως.
Τὴν δέ γε πίστιν ἀκραιφνῆ τε καὶ θείαν
Οὐ κατέλαβον μὴ γυμνασθέντες ὅλως,
Ἀλλ' ἀδίδακτοι μείναντες τὸ παράπαν,
Τούτους ὁ πάντων ταμίας, καὶ δεσπότης
Εἵλκυσεν, ἐζώγρησε δικτύοις θείοις,
Καὶ τούτους ὑπέκλινε πιστεῦσαι τούτῳ.
Λάμψας ἐπ' αὐτοὺς τὰς θεϊκὰς ἀκτῖνας,
Καὶ δείξας αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.
Οὐ γὰρ ἠνέσχετο ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει,
Εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γεγενῆσθαι. Et inferius:
Οἱ δέ γε βίον αἰσχρὸν βεβιωκότες,
Καὶ μηδὲν ὅλως τῶν χρηστῶν πεπραχότες,
Σπόρον, ἢ καρπὸν μηδόλως κεκτημένοι.
Ἀλλὰ καὶ βίῳ, καὶ λόγῳ τὸ καὶ πίστει
Εἰς ἅπαν ὑπάρχοντες κατεσφαλμένοι. 249
Οὔτε τῆς βροχῆς γὰρ θείας οὐρανόθεν
Χυθείσης αὐτοῖς ἐβλάστησε καθόλου.
Οὐ γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἔβαλον σπόρον.
Οὔτε λάμψαντος τοῦ τῆς δόξης ἡλίου
Ἐπεπαύθησαν ὡς ἄκαρπον καθόλου.
Τούτους οὐκ οἴομαι Χριστὸς εἰς ἅπαν
Οὐ συνήγειρεν, ὡς οἶμαι, πεπτωκότας,
Ὡς ἀναξίους παντελῶς σωτηρίας.
Οὔτε μὴν ἐπίστευσαν αὐτῷ δοκεῖ μοι·
Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας,
Καὶ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας
Ἡ τοῦ σκότους ἔπαρσις, ὁ πρῶτος δράκων. *Superius jam a nobis dictum eſt, minas quidem illius omnium rerum inſpectoris, graves atque horrendas eſſe: verum eas ab ipſius humanitate, quam nulla oratio aſſequi poteſt, ſuperari. Siquidem poſtquam hæc Propheta loquutus eſt, fuit profecto quibuſdam in inferno confeſſionis locus, iis videlicet, qui in ſalutari Domini deſcenſu fidem amplexi ſunt. Neque enim ille vitæ Auctor omnibus ſine exceptione ſalutem attulit, ſed illis de-*

mum, qui illic quoque, uti dictum eſt, ipſius fidem amplexi ſunt. Ac nonnulli quidem per eos, qui ante crediderunt, Patres, & Prophetas, & Judices, & Reges, ac Principes intelligunt, alioſque nonnullos Hebraici populi, qui facile recenſeri poſſunt, omnibuſque noti, ac perſpicui ſunt. Nos vero adverſus eos, qui ita ſentiunt, ad hunc modum diſſeremus. Nec beneficii loco ducendum, nec novum ac mirum hoc cenſendum eſt, iis nimirum, qui crediderunt, ſalutem a Chriſto
250 *allatam eſſe. Quippe cum ſolus ipſe judex æquitate præſtet, nec periturus ſit quiſquis ipſius verbis fidem adhibuerit: Quocirca eos omnes ſalutem conſequi, atque ad DEi ac Domini deſcenſum inferni vinculis ſolvi neceſſe erat. Id quod etiam ipſius providentia contigit. At vero cuncti illi, mea quidem ſententia, ſola ipſius benignitate, ac miſericordia, ſalutem acceperunt, qui etiamſi alioqui vitæ puritate excelluiſſent, atque optimis quibuſque actionibus perfuncti fuiſſent, tenuiterque ac temperanter, & caſte vixiſſent, tamen puram ac divinam fidem haudquaquam perceperant, ut qui nulla omnino diſciplina, aut cujuſquam magiſterio eruditi excultique fuiſſent. Hos quippe ille omnium moderator ac Dominus retibus divinis incluſos ſublime traxit, eiſque cum divinorum radiorum ſplendorem injeciſſet, ac veritatis lumen oſtendiſſet, ita eorum animos inflexit, ut in eum crederent. Neque enim ille natura miſericors tot labores fruſtra, atque incaſſum ab ipſis ſuſceptos fuiſſe ſuſtinebat.* Et infra: *Contra qui turpiter, ac ſcelerate vixerunt, nihilque omnino, quod cum virtute conjunctum eſſet, egerunt, nec ſemen ullam aut fructum habuerunt: verum & vita, & ſermone, & fide prorſus aberrarunt, nec pluvia divina cœlitus in eos fuſa ullum germen ediderunt; neque enim, ut jam à me dictum eſt, ſementem ullam fecerunt, nec, ut prorſus ſteriles illucente gloria ſole maturuerunt; his profecto nullo modo Chriſtus profuit, nec lapſos, ut opinor, ſecum excitavit, ut qui ſalute penitus indigni eſſent. Quin ne in ipſum quidem eos credidiſſe exiſtimo. Primus etenim ille ex ſuperbia in tenebras*
251 *lapſus draco, quem à prima ætate coluerunt, mentes eorum, ac ſpirituales cordis oculos cæcavit.* Damaſcenum ſequitur Philippus Solitarius in Dioptra lib. 2. cap. 11. & 12.

Si dicas: Cum Chriſtus clare pronuntiet, *Qui non eſt natus ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cœlorum:* quomodo fieri poteſt, ut qui ante adventum ejus fuerunt juſti non baptizati, tamen in id ingreſſi ſint? non illepide reſpondet Theo-

Theodorus Abucaras opuſc. 13. * Mortuos omnes ante Chriſti paſſionem in elementa reſolutos, ſanguine & aqua, quæ ex latere ejus fluxere, baptizatos fuiſſe, cum omnia elementa illa aſpergine ſanctificata fuerint, non ideo tamen omnes à Chriſto extractos fuiſſe ab inferis, ſed eos tantum qui in eum crediderunt. En verba: Ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἐκείνων ἐβαπτίσθη; ὥσπερ καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων. ἐγὼ γάρ φησιν ἐμαυτὸν ἁγιάζω ὑπὲρ αὐτῶν. πλὴν ἀλλὰ καὶ σωματικῶς ἐβαπτίσθησαν. Β. καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν; Α. οὐκ οἶδας ὅτι οὐ πάντη οἱ ἀποθνήσκοντες ἀπόλλυνται, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς στοιχείοις ἀναλύονται, ἐξ ὧν καὶ συνετέθησαν. Β. οὕτως ἔχει. Α. γέγραπται δὲ ὅτι κεντηθεὶς τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν ἔρρευσεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. Β. ναὶ οὕτως γέγραπται. Α. οὐκοῦν ἀναλυθέντος ἐν τοῖς στοιχείοις ἐκείνου τοῦ ὕδατος ἡγίασε τὰ πάντα, καὶ ἐβάπτισε τοὺς μεμερισμένους καὶ ἀναλυθέντας εἰς τὰ στοιχεῖα. Β. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἄπιστοι, καὶ πάντες ἁπλῶς ἐβαπτίσθησαν οἱ προαποθανόντες. Α. οὐχὶ, ἀλλὰ μόνα τὰ σώματα τῶν πιστῶν, ὧν αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, κατελθόντος ἐκεῖσε τοῦ Χριστοῦ, ἤγουν τῆς ἁγίας αὐτοῦ ψυχῆς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἀγωγὸς, ἢ ῥύαξ ὕδατος δένδρα πολλὰ παραπεπηγότα, καὶ παραπεφυτευμένα ἔχων, τὰ μὲν παντελῶς νεκρὰ καὶ ξηρά, τὰ δὲ 252
ἔτι ζῶντα. τί δοκεῖ σοι; πάντα τὰ δένδρα, ὧν ἅπτεται τὸ ὕδωρ, ὠφελοῦνται, καὶ ἀπιμαῦνται τὴν ποιότητα, καὶ τὴν ζωὴν, ἢ μόνα τὰ δεκτικὴν ἔχοντα δύναμιν, ἤτοι ἑλκτικήν. τὰ γὰρ τελέως ξηρὰ οὐδὲν παρὰ τοῦ ὕδατος ὠφελοῦνται. οὕτως οὐδὲν ὠφελήθησαν οἱ ἄπιστοι ἐκ τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύσεως. *Chriſtus pro illis baptizatus eſt, quemadmodum etiam pro illis mortuus eſt.* Ego enim, *inquit*, pro illis ſanctifico me ipſum. *Ceterum illi corporibus ſuis baptizati ſunt. B. Quomodo id fieri potuit? A. Neſcis eos, qui moriuntur, non penitus intercidere, ſed in elementa, ex quibus compoſiti ſunt, reſolvi. B. Sic eſt. A. Scriptum eſt, latere ejus lancea aperto, ſanguinem & aquam ex latere ejus fluxiſſe. B. Sic ſane ſcriptum eſt. A. Illa igitur aqua reſoluta in elementa Chriſtus omnia ſanctificavit, baptizavitque diviſos, & reſolutos in elementa. B. Hac ratione infideles etiam, & denique omnes baptizati ſunt, qui antea fuerant mortui. A. Minime, ſed ſola corpora fidelium, quorum anima, cum deſcendit ad infernum Chriſtus, hoc eſt ſancta ejus anima, in eum crediderunt. Sicut enim ſi quis aquaductus, aut rivus multas arbores habeat juxta conſitas, alias quidem omnino extinctas, & aridas, alias vero adhuc viventes, & virides, quid tibi videtur, an omnes arbores, quas aqua tangit, utilitatem capiunt, & pinguedinem,*

* De hac Abucaræ ſententia exſtat erudita diatriba Doctoris quondam mei D. Tho. Ittigii τοῦ μακαρίτου, edita Lipſiæ 1698.

nem, ac vitam hauriunt; an illa ſola quæ vim habent recipiendi, & eliciendi? Quæ enim ex toto ſicca ſunt, nihil eis prodeſt aqua, ſic infidelibus nihil profuit aqua illa, quæ in elementa abiit.

253 Oecumenius in primam Petri cap. 3. Gregorii Nazianzeni dictum explanans, eos, ait, Chriſtum ſalvaſſe, qui animo ita compoſiti erant, ut fidei propoſitæ præbuiſſent aſſenſum. Προκειμένου λοιπὸν πῶς ἀποθανὼν ὠφέλησε τοὺς προκεκοιμημένους, ἅμα δὲ καὶ ζητήσεως πολλῆς οὔσης, εἰ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀνθρώπων ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ κυρίου, ποίας ἔτυχον σωτηρίας οἱ προθανόντες. λύει ἀμφότερα δι' ἑνός, καὶ φησὶν, ὅτι ὁ τοῦ κυρίου θάνατος ἀμφότερα ταῦτα εἰργάσατο, ἐλπίδα ἀναστάσεως διὰ τοῦ ἀναστῆναι αὐτὸν, καὶ σωτηρίαν πάλιν τῶν προκεκοιμημένων. οἱ γὰρ ἔργοις ἀγαθοῖς τὸν ἑαυτῶν, καὶ τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον ἐξανθίσαντες βίον, ὡς εἰ καὶ τότε τῷ κόσμῳ ἐπεδήμησε Χριστὸς μὴ ἂν ἀπολειφθῆναι τοῦ ζωοποιοῦντος αὐτοὺς κηρύγματος, οὗτοι καὶ τότε διὰ τῆς εἰς ᾅδου τοῦ κυρίου καθόδου τῆς σωτηρίας ἔτυχον, ὡς καὶ Γρηγορίῳ τῷ θείῳ δοκεῖ. φησὶ γὰρ οὗτος, ἁπλῶς σώζει πάντας Χριστὸς ἐπιφανεὶς, δηλονότι ἐν τῷ ᾅδῃ, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. διὰ γὰρ τοῦ πιστούσαντας σημαίνει τοὺς οὕτω παρεσκευακότας ἑαυτοὺς, ὡς εἰ καὶ τότε παρεγένετο, πιστεύσαντας. καὶ οὐ μέμψεως τοῦτο. οὐ γὰρ ἀπεκληρωτικῶς ἡ σωτηρία, ἐπεὶ καὶ τοῖς ζῶσι πᾶσι γενόμενος οὐ πάντας σώζει, εἰ μὴ μόνον τοὺς πιστεύσαντας. *Cum enim huc uſque progreſſus oratione fuiſſet, & reſtaret adhuc in dubio, quo pacto eos qui antea dormierant moriendo juverit: non parvaque relinqueretur quæſtio, ſi in ſalutem omnium hominum humanitas à Domino ſumpta eſt, quam ſalutem fuerint conſecuti, qui mortui antea ſunt: utraque una hac ratione diſſoluit. Domini mortem, inquiens, utraque hæc effeciſſe, & ſpem reſurrectionis, propterea quod ipſe ſur-*
254 *rexit, & ſalutem item eorum, qui mortui antea fuerant. Qui enim quo tempore vivebant, bonis operibus vitam ita exornarunt ſuam, ut ſi tunc quoque in mundo verſatus fuiſſet Chriſtus, vivificans præconium non repudiaſſent: ii tunc ex deſcenſu Domini ad inferos ſalutem adepti ſunt. Quemadmodum Gregorio etiam divino placet. Inquit enim, ſalvosne fecit omnes abſolute, & in univerſum Chriſtus, ubi ſcilicet ad inferos ſupervenit? An etiam illic eos, qui credituri erant? Dum enim inquit eos, qui credituri erant, eos ſignificat, qui ſeſe ita præſtiterunt, ut ſi tunc etiam acceſſiſſet Chriſtus, fuiſſent credituri. Neque id reprehendendum videtur. Non enim ſortito exhibetur ſalus. Nam cum inter viventes etiam verſaretur, non omnes ſalvos fecit, ſed eos tantum qui crediderunt.*

Simi-

Similia habet Joannes Zonaras, ſive Glycas epiſt. 10.
Καὶ μή μοι λέγε ὡς ἀνεύθυνοι λοιπὸν οἱ πρὸ τοῦ Χριστοῦ πάντες εἰσίν. εἰ γὰρ προλαβὼν ἐνηνθρώπησεν, οὐκ ἂν οὕτως ἐξ ἀγνοίας ἀπώλοντο οἱ ἐν ἀπιστίᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντες, τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν. ὅσοι καὶ γὰρ ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, βίον ἀσκητικώτατον ἔζων, εἰ καὶ λανθανόντως περὶ τὴν πίστιν ἀπεπλανήθησαν, ψυχῆς τε τοσούτων ἦσαν εὐπειθοῦς καὶ εὐγνώμονος, ὡς ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες ἑτοίμως πιστεῦσαι, ἐκεῖνοι, πίστευε, οὐκ ἀπώλοντο. οὐδὲ γὰρ ὁ φύσει ἀγαθὸς Θεὸς τὴν ἀγαθήν τε αὐτῶν προαίρεσιν, καὶ τὸ τῶν καμάτων ἄπειρον εἰς κενὸν ἀποβῆναι ἠνέσχετο. ἐνθέν τοι καὶ πρὸς τὸν ᾅδην νόμῳ φύσεως κατιόντος αὐτοῦ κἀκεῖσε κηρύξαντος, καὶ προσεδέξαντο οὗτοι τὸ κήρυγμα, καὶ ἐπίστευσαν. οἱ δέ γε ἀμβλυωπίαν, καὶ πονηρίαν ἐκ πονηρίας, νοσοῦντες, οὐ μόνον ἐνατενίσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ καὶ τέλεον ἀπετυφλώθησαν, τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ὡς ἔφαμεν, ἐκεῖσε ἀστράψαντος. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ διαπρέψας μέγας Γρηγόριος ὑπεμφαίνων ἔλεγεν. ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐν ᾅδῃ ὁ κύριος ἐπιφανείς, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας, οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ, τί τοῦτο; σιγὴ πολλὴ, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι, τί οὖν πάντας ἁπλῶς σώζει ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ θεός; οὔ. ἀλλὰ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. τίνες δὲ οἱ πιστεύσαντες, ἢ πάντως οἱ ἐν ἀσεβείᾳ μὲν τὴν ζωὴν καταλύσαντες, πιστεῦσαι δὲ ὅμως ἑτοίμως ἔχοντες; καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀμφίβαλλε. ἔχεις γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸν τὸν κορυφαῖον Πέτρον, οὕτω περὶ τούτου λέγοντα, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε. ἐντεῦθεν οὖν καὶ ὁ μέγας ἐρμώμενος Κύριλλος ἔλεγεν. ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν σαρκὶ μετὰ σαρκὸς συνανεστράφη ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ ταῖς ἐν ᾅδου ψυχαῖς διεκήρυξεν, ἴδιον ἔχων φόρημα τὴν ἑνωθεῖσαν αὐτῷ ψυχήν. οὐχ ἧττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ὁ θειότατος διείληφε Δαμασκηνὸς λέγων, ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι σωτηρίας γέγονεν αἴτιος, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος. οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. οὐκοῦν εὐμεθόδως τὰ πάντα οἰκονομῶν, ὡς μήτε τοὺς πονηροὺς, οἵαν δή τινα ἔχειν πρόφασιν, λέγοντας, εἰ ᾔδειμεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν, κηρύττει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ᾅδῃ, ὡς εἴρηται, παραπλησίως τοῖς ἄνω. κἀντεῦθεν ἐπισπᾶται τοὺς ἐπιτηδείως ἔχοντας ἕλκεσθαι, καὶ οἷά τις λαμπρὸς ἀριστεὺς, σὺν αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐπανεισιν. εἰ γὰρ καὶ πᾶσι κοινῶς ἐχαρίσατο ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἀνάστασιν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ πάντες αὐτῷ συνῆλθον ἐξ ᾅδου ἀνερχομένῳ. μόνοι δὲ οἱ πιστεύσαντες, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος φησίν. 255
At ne idcirco mihi dixeris, omnes, qui ante Chriſtum fuerunt, culpa vacare. Si enim anticipato hoc tempore homo factus fuiſſet, non ita ex ignorantia periiſſent, qui expertes fidei ex hac vita deceſſerunt. 256

 Nihil

Nihil tale dixeris, quotquot enim, ut Joannes Damaſcenus ait, vitam laborioſiſſimam in exercitio pietatis duxerunt, etiamſi imprudentes circa fidem aberrarunt, quique animo erant adeo obediente & grato, ut ſi vidiſſent, atque audiſſent, prompti paratique ad credendum fuiſſent, illi, crede, non perierunt. Neque enim DEus, qui natura bonus eſt, bonam eorum electionem, & immenſos illorum labores cum tempore ipſo permiſiſſet præterlabi. Idcirco cum etiam in infernum ipſe deſcendiſſet, ibique prædicaſſet, & amplexi ſunt hi prædicationem, & crediderunt. Qui vero cæcutientes ex malitia laborant, non ſolum manifeſte obtueri non potuerunt, verum etiam tandem excæcati ſunt, intellectuali illo ſole, uti diximus, illic coruſcante. Hoc ipſum excellens ille in rebus divinis Gregorius Magnus ſubindicans dixit: Forte an Dominus, quum in inferno apparuit, omnes ſervavit, vel tantummodo, qui fidem illi adhibuerunt. Nec iſta ſolum, ſed & magnus Epiphanius in oratione quæ incipit, τί ἔτι; σιγὴ πολλή, *hæc ad verbum enunciat: Quid igitur? Omnes penitus ſalvat apparens in inferno DEus? Non. Sed ibidem etiam eos tantum, qui crediderunt. At quinam illi ſunt qui crediderunt? Forte an illi qui in impietate vitam finierunt; ad credendum tamen erant parati. Atque hac de cauſa ne dubita. Habes enim præ aliis etiam ipſum Principem Apoſtolorum Petrum ita de hoc dicentem: Et his, qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicavit, qui increduli*
257 *fuerunt aliquando. Hinc itaque etiam magnus ille Cyrillus impulſus dixit: quemadmodum itaque cum iis, qui in carne erant, cum carne verſatus eſt DEus, ita etiam animabus in inferno prædicavit, proprium habens geſtamen, unitam ſibi animam. Neque vero ſecius de his ſtatuit diviniſſimus Damaſcenus dicens: Quemadmodum iis, qui in terra erant annunciavit pacem, atque iis quidem qui crediderunt ſalutis auctor extitit, inobedientes vero, incredulitatis arguit: ita etiam iis, qui ſunt in inferno. Optimo itaque ordine omnia diſpenſans, ita ut neque bonis per ignorantiam bonitas ipſorum pereat, neque mali ullam omnino excuſationem habeant dicentes, ſi ſciviſſemus, credidiſſemus utique, prædicat etiam in inferno, ut diximus. Similiter atque iis, qui in terris degunt, atque hinc extrahit, qui apti ſunt, beneque comparati ad trahendum, & veluti illuſtris quidam princeps cum eis illinc aſcendit. Tametſi enim omnibus communiter largitus eſt ſuſcitatus è mortuis extremam illam reſurrectionem, non tamen etiam omnes cum ipſo venerunt ex inferno redeunte, ſoli vero qui crediderunt, ut inquit Gregorius Theologus.*

Maxi-

Digitized by Google

Maximus etiam Planudes eandem opinionem ſecu-
tus eſt orat. in ſepulturam Domini, & in planctum ſepul-
chralem ſanctiſſimæ Deiparæ, ubi inter alia: Εἰ γὰρ ἑνὸς ἁμαρ-
τωλοῦ μετανοίᾳ προσιόντος, ἡδονὴν μεγάλην ἡδόμενοι, τίνα οὐκ ἂν ἔλαβον
εὐθυμίαν τῶν ψυχῶν, ὥσπερ ἐξ ἀφ' ἑτέρας ἅμα, καὶ σφοδρῷ τάχει
ὀπίσω ἑαυτῶν ποιουμένων τὸν ἅδην, καὶ νῦν δὴ συγχαίρουσι συνοῦσαις αὐ-
τοῖς καὶ ταῖς ψυχαῖς. τοῦ γὰρ ᾅδου κενωθέντος, γέμει μὲν πνευμάτων
προφητικῶν οὐρανὸς, γέμει δὲ καὶ δικαίων, γέμει πατριαρχῶν, &c. 258
*Si uno peccatore per pœnitentiam prope adveniente, lætitia ingenti exul-
tent, quonam non ſeſe immerſiſſent gaudio, animabus tanquam ex alia
regione immodenta celeritate, derelictis inferis concomitantibus, quare
& nunc una cum illis ſimul commorantibus, & animabus reli-
quis collætentur. Etenim vacuis inferis factis, Propheticis ſpiriti-
bus cælum repletur, repletur juſtis, repletur Patriarchis*, &c. Et:
Πολλὰ τὰ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς ἄφι-
ξιν προβάντα μυστήρια, καὶ πάντα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα δύναμιν
λόγου. ἓν δὲ οἷον καὶ μέγιστον τὸ τελούμενον σήμερον. τοῦτο δὲ ἐστι
νέκρωσις ᾅδου, θανάτος θάνατος, ἐλευθερία ψυχῶν, καὶ πρὸς οὐρα-
νοὺς ἠνεωγμένη τοῖς βουλομένοις ὁδός. πρὸς ὃ καὶ τἄλλα φέρεται πάντα.
*Multa in Servatoris noſtri in carne ad nos adventu myſteria facilitata ſunt,
& omnia omnem verborum ſuperant facultatem. Unum illud potiſſimum,
ac maximum, quod hodie fit. Id autem eſt mortificatio inferni, mor-
tis interitus, animarum liberatio, & apertum ad cælos volentibus iter.
Ad hoc cætera referuntur omnia.* Si volentibus iter patebat, non
ergo tantum juſtis & fidelibus: ſi inferi exinaniti exhauriuntur,
fruſtra hinc juſtos à peccatoribus diſcernes. Et infra idem incul-
cat, dum quæſtionem illam ſolvere conatur, quamnam ob cau-
ſam diutius ſuper terram, quam infra terram Servator, ſalutem
evangelizaverit, & cujus gratia tempus utrumque ternario com-
menſuraverit, hoc annorum, dierum alterum.

Nonnulli de hac Chriſti prædicatione modo, quo dixi- 259
mus, adeo confidenter locuti ſunt, ut ex damnatis etiam unum
nominarint Platonem, qui illius beneficio, & in Chriſtum cre-
diderit, Chriſtumque ſecutus, una cum aliis inter beatorum
cœtus fuerit collocatus. Nicetas in orationem Nazianzeni:
Ἔσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ᾅδην καταβὰς οὐ πάντας, ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας. ὁ
δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ σέσωκε, μὴ
ἄξιον

Digitized by Google

ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανε. κἂν ἴσως οἱ πιστεύσαντες τότε ἄξιοι ἔδοξαν τῆς σωτηρίας. οἷόν τι καὶ περὶ Πλάτωνος τοῦ Ἕλληνος ἐν τοῖς τῶν πατέρων φέρεται διηγήμασιν. ὕβρεσι γὰρ ἐκεῖνος ἀποθανὼν πάλαι ὑπὸ τοῦ χριστιανῶν ὡς ἄθεος καὶ πονηρὸς ἐβάλλετο. ὄναρ δὲ ἐπιστὰς τῷ ὑβρίζοντι, ᾐτιᾶτο τὸν ἄνδρα, ὡς μάτην αὐτὸν ὑβρίζοντα. ἐγὼ φησιν, ἁμαρτωλὸς μὲν εἶναι οὐκ ἂν ἀρνηθείην. τοῦ Χριστοῦ δὲ εἰς ᾅδην κατιόντος, οὐδεὶς πρόγε ἐμοῦ ἐπίστευσε. τοιοῦτον τὸ περὶ τοῦ Πλάτωνος διήγημα. εἰ δὲ χρὴ πιστεύειν ἢ μή, τοῖς ἀκροαταῖς κρίνειν παρίημι. *Enimvero Chriſtus in infernum deſcendens non omnes, verum eos ſolos, qui crediderunt, ſalvos fecit. Chryſoſtomus ipſe affirmat, neminem in inferno à Chriſto ſalutem accepiſſe, niſi qui ſalute dignus eſſet, cum ex hac vita diſceſſiſſet. Ac fortaſſe qui tum crediderunt, ſalute digni habiti ſunt. Cujuſmodi quiddam de ethnico Platone in Patrum hiſtoriis circumfertur. Nam cum diu ante vita functus à quodam Chriſtiano maledictis, conviciiſque ut ſceleratus & impius laceratus eſſet, noctu ad convitiatorem ſuum venit, hominemque accuſavit, ut fruſtra ipſum maledictis inſectantem. Ego enim, inquit, me peccatorem eſſe haud-*
260 *quaquam inficias ivero: verum cum Chriſtus in infernum deſcendit, nemo ante me ad fidem acceſſit. Hoc de Platone commemoratur, quod credendum ſit, necne, auditoribus judicandum relinquo.* Et Anaſtaſius Sinaita in Odego quæſt. 3. * Μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα· προλαβὼν γὰρ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. καὶ ἄκουσον τοῦ ἁγίου Πέτρου λέγοντος περὶ Χριστοῦ, ὅτι πορευθείς, φησιν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι τοῖς ποτὲ ἀπειθήσασι. καὶ νῦν φέρεται εἰς ἀρχαίας παραδόσεις, ὅτι τὶς σχολαστικὸς πολλὰ κατηράσατο Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον, φαίνεται οὖν αὐτῷ καθ' ὕπνους ὁ Πλάτων λέγων ἄνθρωπε, παῦσον τοῦ καταρᾶσθαί με, σεαυτὸν γὰρ βλάπτεις. ὅτι μὲν ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς γέγονα οὐκ ἀρνοῦμαι, πλὴν κατελθόντος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ᾅδῃ, ὄντως οὐδεὶς ἐπίστευσε πρὸ ἐμοῦ εἰς αὐτόν. ταῦτα δὲ ἀκούων μὴ νομίσῃς εἶναι πάντοτε ἐν τῷ ᾅδῃ μετάνοιαν. ἅπαξ γὰρ καὶ μόνον οὕτω γέγονεν, ὅτι Χριστὸς ἐν τοῖς καταχθονίοις κατελήλυθε τοὺς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους ἐπισκέψασθαι. *Nequaquam diris devovebis hominem, qui ante Chriſti adventum defunctus eſt, nam apud inferos prædicatio Salvatoris pervenit, primum quidem Joanne Præcurſore Chriſtum illic annunciante, deinde ipſo Chriſto prædicante. De quo audi quid S. Petrus dicat: In quo & his, qui in carce-*

carce-

* Hæc non leguntur in Hodego Anaſtaſii Sinaitæ, ſed in quæſtionibus & reſponſionibus quas ſub Sinaitæ nomine editas alii rectius tribuunt juniori Anaſtaſio Nicæno quæſt. CXI.

Digitized by Google

carcere erant ſpiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando. Fertur antiqua traditio de Scholaſtico quodam, qui multa probra in Platonem Philoſophum jaciebat, cui ſecundum quietem apparuit Plato, eumque ſic affatus eſt: Heus tu deſine à maledictis in me vibrandis, ne quid tibi mali accerſas. Peccator fui, non nego. Cæterum 261
quando Chriſtus ad inferos deſcendit, ante omnes alios ego in illum credidi. Hac cum audis, ne cenſeas in inferno ſemper dari pœnitentiæ locum; ſemel id accidit, quando redemptor noſter ad loca ſubterranea deſcendit, ut omnes, qui à condito mundo obierant, inviſeret. Et ne illis deeſſet ſacræ Scripturæ auctoritas, ex epiſt 1. Petri cap. 3. verba illa adducunt: Ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἔπαθε δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζομένης κιβωτοῦ. *Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis paſſus eſt, juſtus pro injuſtis, ut nos offerret DEO, mortificatus quidem carne, vivificatus autem ſpiritu, in quo & his, qui in cuſtodia erant ſpiritibus profectus prædicavit, incredulis aliquando, quando expectabat DEI longanimitas in diebus Noë, dum fabricaretur arca.* His ſimilia Juſtinus Martyr Dialogo cum Tryphone, Iſaiæ tribuit, & Jeremiæ Iræneus lib. 4. cap. 39. quæ apud eos nuſquam leguntur. *Commemoratus eſt Dominus ſanctus Iſrael mortuorum ſuorum, qui dormierant in terra ſepultionis, & deſcendit ad eos evangelizare ſalutem, quæ eſt ab eo, ut ſalvaret eos.*

Zonaras, Planudes Xanthopulo favent, viri ejuſdem cum Xanthopulo farinæ. Non ii tamen ſunt, qui eum & ſemetipſos, quando hæretica proferunt, ab hæreſeos nota poſſent vindicare. Immo dum in eodem aſſerendo conveniunt, Xan- 262
thopuli nobis mens clarius innoteſcit. Nec invertendo ſententiam, hæreſeos notam ſubterfugiet. Quare ejus verba examinemus. Eum de infidelibus, & ad pœnas ſempiternas damnatis verba facere, ipſemet aperit, qui ſanctorum ac juſtorum animas, quas alia ratione vult fuiſſe ſalvas, ab animabus hujuſcemodi prædicatione liberatis diſcernit, ac dividit. *Veruntamen ad infernum deſcendens non omnes vitæ reſtituit, ſed qui illi credere*

volverunt. Animas vero Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum domino violenter cuſtodia mancipatas liberavit. Diverſi ergo ſunt quibus prædicatur, à Sanctis qui concluſi in carcere liberantur, ergo non poſſunt eſſe, niſi peccatores usque ad vitæ exitum, & pœnis æternis condemnati. De iis qui in Purgatorio erant intelligi non poteſt. Qui enim Xanthopulus Purgatorium concedet? Quod ſi concederet, dum ait ex illis non omnes ad ſalutem protractos, de Purgatorio ſermo eſſe non poteſt. Sive enim Chriſtus deſcenſu ſuo Purgatorii omnes animas à pœnis, idque cum ſufficiente compenſatione, & ſolutione pœnæ pro culpa, aut etiam liberalitate Chriſti, ſive non omnes, ſed aliquas liberaverit, id certum, firmumque eſt, animas in Purgatorio detentas tandem aliquando poſt purgata ſcelera, ad beatitudinem traduci. At quibus prædicavit Chriſtus, pleræque in illis iisdem pœnis, in quibus erant ante prædicationem permanſerunt, ſine ſpe ulla ſalutis. Ergo non eſt ſermo de animis Purgatorii.

263 Quare ſive dicant, omnes damnatos per illam Chriſti prædicationem, ſive aliquos eſſe ſalvatos, error eſt, & hæreſis manifeſta, damnata à D. Auguſtino lib. de Hæreſibus cap. 79. & Philaſtrio cap. 47. Quam etiam in Marcione Irenæus, & Epiphanius damnarunt, qui deſcenſu Chriſti ad inferos omnes impios ſalvatos regnum DEi percepiſſe, juſtos vero ac ſanctos non fuiſſe ab illo liberatos, cum noluiſſent ipſi credere, aſſerebat. Et Gregorius Papa tanquam hæreticum in Georgio Presbytero, & Theodoro Diacono Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ condemnavit, confirmatque ſuam ſententiam Auguſtini & Philaſtrii auctoritate lib. 6. epiſt. 15. *Præterea poſt diſceſſum veſtrum dilectiſſimis filiis meis Diaconis narrantibus agnovi, quod dilectio veſtra dixiſſet, Omnipotentem Dominum Salvatorem noſtrum JEſum Chriſtum ad inferos deſcendentem, omnes qui illic confiterentur eum DEum, ſalvaſſe, atque à pœnis debitis liberaſſe. De qua re volo, ut fraternitas veſtra longe aliter ſentiat. Deſcendens quippe ad inferos ſolos illos per ſuam gratiam liberavit, qui eum & venturum eſſe crediderant, & præcepta ejus vivendo tenuerant. Conſtat autem quia poſt Incarnationem Domini nullus*

lus etiam ex his ſalvari poteſt, qui fidem illius tenent, & vitam fidei non habent: quia ſcriptum eſt, Confitentur ſe noſſe DEum, factis autem negant. Et Joannes ait, Qui dicit quia novit eum, & mandata ejus non cuſtodit, mendax eſt. Jacobus quoque frater Domini ſcribit dicens, Fides ſine operibus mortua eſt. Si ergo fideles nunc ſine bonis operibus non ſalvantur, & infideles ac reprobi ſine bona actione Domino ad inferos deſcendente ſalvati ſunt; melior illorum ſors fuit, qui Incarnationem Domini minime viderunt, quam horum, qui poſt Incarnationis ejus myſterium nati ſunt. Quod quantæ fatuitatis ſit dicere, vel ſentire, ipſe Dominus teſtatur diſcipulis dicens, Multi Reges & Prophetæ cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Sed ne dilectionem veſtram in mea diſputatione immorer, quid de hac hæreſi Philaſter in libro, quem de hæreſibus ſcripſit, dixerit, cognoſcat, cujus hæc verba ſunt: Sunt Hæretici qui dicunt, Dominum in infernum deſcendiſſe, & omnibus poſt mortem ſuam etiam ibidem ſe nunciaſſe, ut confitentes ibidem ſalvarentur: cum hoc ſit contrarium dicenti Prophetæ David: In inferno autem quis confitebitur tibi? & Apoſtolus, Quotquot ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt. Cujus verbis beatus quoque Auguſtinus in eo libro concordat, quem de hæreſibus ſcripſit. Hæc itaque omnia pertractantes, nihil aliud teneatis, niſi quod vera fides per Catholicam Eccleſiam docet: quia deſcendens ad Inferos Dominus illos ſolummodo ab inferni clauſtris eripuit, quos viventes in carne per ſuam gratiam in fide & bona operatione ſervavit. Quod enim per Evangelium dicit: Cum exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipſum: omnia videlicet electa. Nam trahi ad DEum poſt mortem non potuit, qui ſe à DEO male vivendo ſeparavit. 264

Si Græci dicant, Auguſtinum & Philaſtrium eſſe auctores Latinos. Nolo ab ipſis quærere quanam ratione apud ipſos Latinum nomen exoſum eſt adeo, ut auctoritate, quam præ ſe 65 habet in confirmandis fidei dogmatibus, ſolummodo quod contra eos ſit, carere debeat. Latini veritatem non à Latinis tantum, ſed à Græcis ipſis, ſicubi eam eſſe odorentur, ſedulo & alacriter expiſcantur. Illud negare non poterunt, Georgium Presbyterum, & Theodorum Diaconum, qui de deſcenſu Chriſti ad inferos ea tunc affirmabant, quæ nunc Xanthopulus, Zonaras, Oecumenius, Planudes, aliique nonnulli dictitant,

Græcos fuiſſe, Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ alumnos, Gregorio Romano Pontifici ad eorum dicta refellenda, & ingenia convincenda ſatis fuiſſe auctoritatem & Philaſtrii, & Auguſtini. Eruntne recentiores iſti Græci antiquis illis ſapientiores, prudentiores, in rebus fidei addiſcendis accuratiores? nollem eſſent pervicatiores.

Dixerant in Triodio, ut nos ibi u) abunde probavimus, damnatos piorum precibus, animasque æternis ſuppliciis addictas ſublevari, quandoque etiam liberari, ut potioribus argumentis rem comprobarent, hæc de novo nobis obiiciunt, contenduntque, Chriſtum eorum plurimos, qui ſcilicet in eum crediderunt, liberaſſe. Quod utique hæreticum eſt, cum univerſalis totius Eccleſiæ conſenſus ille ſit, ſanctorum Patrum, & Scripturæ ſacræ teſtimoniis confirmatus, pœnas damnatorum eſſe æternas, & in inferno nullam eſſe redemptionem.

Si dicant ex ſpeciali privilegio, & Chriſti arbitrio illos fuiſſe liberatos, doceant de privilegio. Sane propoſita illis prædicatio, libera, ſed effectu tantum valida, ſi ipſi credidiſſent, non ſpeciale privilegium, ſed legem ordinariam arguit. Ut ergo pœnas inferni aliquando finem habituras fidelibus inculcarent, præter tot alias machinas commentum etiam de prædicatione Chriſti ſuperinduxerunt.

266 Sed bene eſt, quando illius Eccleſiæ lumina, ac primi Patres, quibus ipſi potius animum, quam iſtis tantum ſchiſmati firmando intentis, advertere debent, piorum tantum animas ac ſanctorum, deſcenſu illo Chriſti a miſeriis illis, fas eſt enim ſtatum illum nulla DEi viſione pellucidum, ita nuncupare, fuiſſe liberatas affirment. Et cum hic non ſit hujus controverſiæ examinandæ locus, ſed tantum iſtius libri errores indagandi, ac manifeſtandi, in illis afferendis paucis me expediam. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſ. 4. illuminatorum, & catecheſ. 14. Epiphanius hæreſ. 69. contra Arianos, Joannes Chryſoſtomus orat.

u) Supra p. 116. ſeq.

orat. 5. de Reſurrectione, & demonſtratione adverſus Gentiles,
quod Chriſtus ſit DEus, Syneſius hymno 9. Philo Carpathius in
illud Cantici, *apprehendam te.* Joannes Caſſianus de canonico
divinarum orationum, & pſalmorum modo lib. 3. cap. 3. Ni-
cetas in orationem dictam Nazianzeni. Et quod magis mire-
re, ipſe etiam Nicephorus Hiſtor. Eccleſ. lib. I. cap. 31.
Ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ
θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς πρὸς 267
τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε, φωτὸς ἀρχηγὸς, καὶ
ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς. *Ipſe enim
juſtitiæ ſol Chriſtus anima ſola per mortem à corpore ſegregata apud in-
feros juſtorum animis præſto fuit, & dux itineris ad paradiſum ferentis
præiit lucis princeps, viaque ductor eis perinde atque latroni factus.*
Ejuſdem etiam commatis Nilus Monachus ad Philippum ſacerdo-
tem, de Trinitate & incarnatione Tractatu: Καὶ σώματι προσ-
βαλὼν ὁ θάνατος ἀνθρωπίνῳ δυνάμει θεότητος καταταράσσεται, καὶ
ἀνάγονται ἐκεῖθεν αἱ ἀπ' αἰῶνος τῶν δικαίων πεπεδημέναι ψυχαί.
ἀπὸ γὰρ Ἀδὰμ μέχρι καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας πᾶσαι αἱ ψυχαὶ
τῶν ἀνθρώπων δικαίων τε καὶ ἀδίκων ἐκεῖσε κατείχοντο δίκας τῆς παρα-
κοῆς ἐκτινόμεναι. ἐλθὼν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ οὐ πάντας ἁπλῶς
τοὺς κρατουμένους ὑπ' αὐτοῦ ἀνεσώσατο, ἀλλ' ὅσοι θεὸν αὐτὸν ᾔδεισαν,
καὶ ἐπεπιστεύκεισαν, καὶ ἀνωμολόγησαν. *Et cum corpori humano mors
incidiſſet, deitatis potentia diſrumpitur, & educuntur ex eo loco, quæ
a ſæculo juſtorum animæ vincta erant. Ab Adamo enim uſque ad præ-
ſentiam Chriſti, omnes hominum ſive juſtorum, ſive impiorum animæ
inibi detinebantur, inobedientiæ pœnas perſolventes. Veniens vero Chri-
ſtus ad inferos, non omnes penitus ab eo detentos liberavit, ſed eos tan-
tum qui ipſum noverant, & in eum crediderant, eumque confeſſi ſunt.*

Auctoritatibus pro Synaxarii Auctoris ſententia, facili
negotio occurrere poſſumus. Clementis Alexandrini ad confir-
manda Eccleſiæ dogmata, ſi præter aliorum Sanctorum men- 268
tem, & Eccleſiæ decreta loquatur, auctoritas nulla eſt, ſcatet
enim ubique erroribus, & præcipue in hoc loco, ubi de prædi-
catione Chriſti in inferno ſermonem inſtituit, Hydræ Origeni-
cæ naſcituræ ſeminarium quoddam eſt. Illius contra Eccleſiæ

 dogma-

dogmata conatus ab antiquis ſcriptoribus damnati ſunt, & nunc in dies à recentioribus refelluntur. Si cum Eccleſia loquitur, ob antiquitatem venerabilis eſt, & ſuo teſtimonio non ingratus accedit. Anne hoc, quod de Chriſti apud inferos prædicatione diſſeminavit, Origeni cujus ipſe doctor extitit, cauſa errandi fuerit, cum in eo quaſi in matre, de damnatorum aliquando ſalute hæreſis contineatur.

Damaſceni in libro de fide orthodoxa ea ſententia fuit, non minus viventibus, quam mortuis Chriſti Incarnationem beneficam fuiſſe, nec minus illis illuxiſſe; quin etiam ſua prædicatione non minus liberalem adveniſſe: ſua namque præſentia illis ſpiritibus prædicavit, hoc eſt eorum fidem indicavit, vitæque anteactæ probitatem dignis celebravit laudibus, quibus poſtea vitam beatam impertivit, infidelium contumaciam arguit. Nec aliam fuiſſe Damaſceni ſententiam ſatis abunde docent, quæ ipſe orat. de Transfiguratione Domini ediſſerit: ibi enim omnia, quæ per deſcenſum Chriſti ad inferos effecta ſunt, enumerans, de damnatis ne verbum quidem faciens, tantum juſtorum & ſan-
296 ctorum animas commemorat. *Εἰ ἐν ὄρει Θαβὼρ μεμενήκατε, οὐκ ἂν εἰς πέρας ἡ πρὸς σὲ ἐπαγγελία ἐκβέβηκεν, οὐ γὰρ ἂν κλειδοῦχος τῆς βασιλείας γεγένησο. οὐκ ἂν λῃστῇ ἠνέῳκτο ὁ παράδεισος, οὐκ ἂν ἡ γαῦρος τυραννὶς τοῦ θανάτου κατήργητο, οὐκ ἂν εἰς προνομὴν τὰ τοῦ ᾅδου βασίλεια δέδοτο· οὐκ ἂν Ἀδὰμ ἀνασέσωστο, οὐκ ἂν ἡ Εὔα ἀπολελύτρωτο, οὐκ ἂν πατριάρχαι, καὶ προφῆται, καὶ δίκαιοι τῶν ᾅδου μυχῶν ἀνεσπάσθησαν, οὐκ ἂν ἡ φύσις τὴν ἀφθαρσίαν περιβέβλητο. Si in monte Thabor manſiſſetis, nequaquam, o Petre, pollicitatio tibi facta exitum nacta fuiſſet, non enim regni claviger extitiſſes: non latroni paradiſus patuiſſet: non ſuperba atque inſolens tyrannis deleta fuiſſet: non Adamus ſaluti reſtitutus, non Eva redempta, non Patriarchæ, ac Prophetæ, & juſti ex imis inferni receſſibus erepti fuiſſent, non denique humana natura incorruptibilitatem induiſſent.* In exacta hac rerum enumeratione, nuſquam rei, quæ tanti intereſſet, oblitus, tam grande DEI beneficium in genus humanum, & peccatores ſiluiſſet.

Majo-

Majorem difficultatem habet, quod ipſe ſcripſit in ſermone de defunctis. Nihilominus ibi etiam palam fatetur, ſe non aſſertive, ſed probabiliter loqui. *Ἴδε ποῦ φέρων ὁ λόγος ἀνήγαγεν ἡμᾶς λῦσαι σὺν Θεῷ, καὶ διευκρινῆσαι πρᾶγμα, μικροῦ δεῖν κεκαλυμμένον, οὐκ ἀποφαντικῶς διὰ τὸ ἀνάξιον, ἀλλὰ συλλογιστικῶς διὰ τὸ φιλάδελφον. En quo nos oratio provexerit, ut rem pene occultam, & opertam juvante DEO explicaremus, atque id non veluti quandam ſententiam pronunciantes: neque enim id patitur noſtra indignitas, ſed rationibus atque conjecturis, ut chari-* 270
tas poſtulat, utentes. Et ſuæ diſſertationi veram aliorum tanquam digniorem, ut ego exiſtimo, præpoſuit. *Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ᾽ ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. Τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵτινές εἰσι πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι, καί τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων, εὐαρίθμητοι καὶ πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν. Neque enim ille vitæ Auctor omnibus ſine exceptione ſalutem attulit, ſed illis demum, qui illic quoque, uti dictum eſt, ipſius fidem amplexi ſunt. At nonnulli quidem eos, qui ante crediderunt, intelligunt, Patres nempe, & Prophetas, & Reges, ac Principes, alioſque nonnullos Hebraici populi, qui facile recenſeri poſſunt, omnibuſque noti ac conſpicui ſunt.* Potuit ergo Damaſcenus in conventu doctiſſimorum hominum plures ſententias licet adverſas in medium proferre, quas ipſis poſtea examinandas relinqueret, & cum propoſitum illius non parum prædicatio Chriſti adjuvaret, *διὰ τὸ φιλάδελφον*, charitate ſcilicet in fratres, ut ipſe opinabatur, expoſuit.

Verum enimvero ſermo ille neſcio quid mihi ſemper ſuboluit, & ut verum fatear, nunquam x) Damaſceni fœtum legitimum exiſtimavi, ſed ut alias ſæpe contingit, à nebulonibus, ut gratiam, ac pondus orationi tanti Patris nomine adderent, Damaſceno fuiſſe appictum. Quod dummodo è Damaſceni operibus erro non es, facillimo negotio perſentiſces.

Levis

x) Eadem aliorum virorum doctorum eſt de hoc ſermone ſententia. Vide cenſuras Rob Coci pag. 427. ſeq. & Damaſcenum nuper editum à doctiſſ. Viro Michaele Lequien.

* pag. 119. ſeq.

271 Levis eſt inprimis, ac nugax hic auctor, qui de graviſſimis rebus agens, quaſi per ſaturam ludens carmine, & proſa nullo dicendi fine, orationem omnem infarcit. Dictio illi, ac modus, ſi recte conſideres, vilis, & è trivio, hiulca, languida, affectata, puerilis, & à Damaſcenica mirum quantum diverſa, quæ licet oratoriis floſculis, & accurata exponendi forma non luxuriet, fluit tamen inoffenſa, ſua facilitate decora, concentu gravis, ſententiarum pondere clara, ſevera, æqualis, divina. Verſus Damaſceni cum alias elegantiſſimi ſint, ſelectis ſemper verbis nitidi, quantitate ſyllabarum ſemper commodi, erroribus ſemper innoxii, hi qui in iſto ſermone leguntur, ſi numerum tantum ſyllabarum demas, ſemper incompti, ac ruſtici in ipſa tanta deformitate conformes. Ad hoc probandum nullum argumentum erit validius ipſa lectione, lege, ſi potes, ſine faſtidio, per te tantum nullo alio duce me vera fateri cognoſces. Præterea omnes illæ hiſtoriæ quæ ab eo adducuntur, ex anilibus confabulationibus deſcriptæ ſunt, de quibus nos ſuperius * nonnulla diximus: at quomodo Damaſcenus hujus orationis auctor eſſe poterit, qui ſecundo de fide orthodoxa cap. 4. ſcribit. *Διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις. μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. Ob idque diabolo, ipſiusque dæmonibus, iiſque qui ducem ipſum ſequuntur,*
272 *nunquam extinguendus ignis, ſuppliciumque ſempiternum paratum eſt. Illud etiam ſcire non alienum fuerit, quod hominibus mors eſt, hoc Angelis lapſum extitiſſe. Poſt lapſum enim præcluſa eſt jam illis omnis reſipiſcendi facultas, quemadmodum & hominibus, poſtquam ex hac vita migrarunt*, cum hic ſæpius inculcetur poſt mortem in inferno eſſe *ἐξομολόγησιν*, confeſſionem, *μετάνοιαν*, pœnitentiam. Plane tamen nullum eſt, quod aliqui dixerunt hanc orationem non eſſe Damaſceni, cum Damaſcenus ſit antiquior Gregorio Papa primo, ad cujus preces ſalus Trajano defertur, cum ex Joanne Patriarcha Hieroſolymitano, qui ejus vitam deſcripſit, manifeſtum ſit, Damaſcenum ſub Leone Iſauro Iconomacho floruiſſe, ſub Gregorio ſecundo.

cundo Auctoritas ergo hujus orationis, cum Damaſceni non ſit, non tanti fieri debet.

Oecumenii item; & Zonaræ, & Maximi Planudæ auctoritas tantum Xanthopuli ſententiam exponunt, qui de hac re cum male ſenſerit, male etiam ſenſiſſe Xanthopulum ejusdem farinæ hominem neceſſe eſt. Et expoſitio Oecumenii inſulſiſſima eſt. DEus enim non ex eo quod quisque facturus eſt, ſed ex eo, quod re ipſa fecerit ſententiam fert. Et profecto divinæ liberalitatis beneficium nullum eſſet, ſi ex eo quod aliquis acturus erat, judicandus eſt.

Nicetas quid ſenſerit; clarum eſt: cum ipſe dicat ſanctorum animas ac piorum tantum fuiſſe liberatas, probetque teſti- 273
monio Chryſoſtomi, *Εσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ᾅδην κατιὼν οὐ πάντας, ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας, ὁ δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ σέσωκεν, μὴ ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανεν. Enim vero Chriſtus in infernum deſcendens non omnes, verum eos ſolos qui crediderunt ſalvos fecit. Chryſoſtomus ipſe affirmat, neminem in inferno à Chriſto ſalutem accepiſſe, niſi qui ſalute dignus eſſet, cum ex hac vita diſceſſiſſet.* Et ad fabellam illam de Platonis ſalute minime animum advertit.

Gregorii Nazianzeni verba dubia ſane; nullo modo ſententiam dubiam faciunt. Neque enim ipſe dubitavit num Chriſtus apud inferos omnes absque ulla exceptione ſalvos fecerit, an eos dumtaxat, qui crediderunt: ſed ſolum quid in eo myſterio inquirendum, meditandumque eſſet, propoſuit. Plane namque ipſe ſciebat neminem absque fide DEo placere potuiſſe. Nec aliam fuiſſe Nazianzeni mentem colligi etiam poteſt ex Georgii commentario in eundem locum. Οὕτω, ſcribit, *καὶ εἰς ᾅδου κατερχομένῳ τῷ λόγῳ συγκάτεισιν, οὐκ ἐπὶ κακῷ δῆλον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι, καὶ μαθεῖν τὸ μυστήριον τῆς εἰς τὸν ᾅδην τοῦ Θεοῦ συγκαταβάσεως, καὶ τῶν ἐκεῖσε γενομένων τε, καὶ ἐπιτελουμένων τὸν ὑπερφυᾶ διδαχθῆναι λόγον. Et cum ad inferos deſcendenti verbo una deſcendit, neque ad ma-*

(Aaaa) *lum*

Digitized by Google

lum, ut patet, ſed ut disquirat, conſpiciatque DEi in infernum deſcenſus arcana, & eorum quæ ibi peraguntur, atque perficiuntur, ſupernaturalem rationem edoceatur.

274 Anaſtaſio Antiocheno ſatisfaciam, ſi dicam, quæſtiones illas, * quæ ſub ejus nomine circumferuntur, non omnes eſſe Anaſtaſio adſcribendas. Opus etenim inordinatum, ac varium lectores ipſi pro arbitrio, aliis additis, aliis detruncatis, immutarunt, & dum legerent, quidquid notatu dignum occurrebat in margine, vel alibi aſcripſere. Exſcriptores deinde additamenta illa notha, ac ſi legitima eſſent, dum exſcribunt, in textum referunt, & Auctoris ſane maximi opus eruditum, ac vera ſapientia plenum, invertunt. Exempli loco illud tantum ſit; cum Anaſtaſius ab aliis ſanctis Patribus plura acceperit, aliique Patres poſteriores ab Anaſtaſio, vel ab aliis, ex quibus etiam Anaſtaſius ſua mutuati fuiſſent, lector memoriæ adjuvandæ gratia adnotavit ſententiam illam eſſe & Maximi Monachi, & Joannis Climacis, ſive etiam Nicephori Conſtantinopolitani. Exſcriptor deinde nomina illa, quaſi ab Anaſtaſio, vel à quæſtionum auctore indicata fuiſſent, in copia appoſuit. Et Turrianus graviſſimus vir ſe vidiſſe exemplar Meſſanenſe tradit, in quo quædam ex illis nominibus non legebantur. Quod dicimus de nominibus, de ſententia, & rebus ipſis dicendum eſt. Neque melius habitæ ſunt hæ Anaſtaſii quæſtiones, ac illæ, quæ ſub Athanaſii nomine ad Antiochum, & Juſtini Martyris ad orthodoxos. Quare fabuloſa de ſalute Platonis, & prædicatione Chriſti, quæ inter eas leguntur, non convincunt, ea fuiſſe
275 ab Anaſtaſio ſcripta, vel dictata. Nec dubito ab ſciolis quibusdam ſancto fuiſſe annexa, cum nec inter ſe conveniant, neque cum aliis ab eodem patre aliis in locis expoſitis.

Locus

* Quæſtiones & reſponſiones XCIII. primum latine ſub Anaſtaſii Nicæni nomine edidit Gentianus Hervetus, ex cujus interpretatione leguntur in antiquis Bibliothecis Patrum. Deinde quæſtiones CLIV Græce & latine vulgavit Jac Gretſerus Ingolſtad 1617. 4. ſub nomine Anaſtaſii Sinaitæ, Patriarchæ Antiocheni qui A. C. 599. diem obiit. Ex Gretſeri verſione recuſæ ſunt in Bibliotheca Patrum noviſſima Lugdunenſi Tomo IX. Sed nova confuſione animadverſiones Interpretis verbis Græci ſcriptoris permixtæ ſunt.

Locus omnium difficillimus eſt D. Petri, y) in quo ex-
ponendo multi inſudarunt, an Doctoris mentem ſint aſſecuti, in
dubio eſt. Ne varias aliorum hic expoſitiones aggeram, eam
ſolum in medium adducam, quæ verba illa de deſcenſu Chriſti
ad inferos interpretatur, quæ & ſanior eſſe videtur, & commu-
nior. Ait namque D. Petrus, Chriſtum ſua morte, cum ad
inferiores partes terræ perveniſſet, ſpiritibus, juſtis videlicet,
qui ibi in ſinu Abrahæ detinebantur, prædicaſſe, manifeſtaſſe
videlicet ſuam Incarnationem, & quanam ratione illorum
redemptionis, ac reſtitutionis in integrum cauſa fuiſſet, id-
que præconis ad morem clare, & ſonore intonuiſſe juſtis
omnibus, & maxime iis qui pervicaces & obſtinati cum Noe
arca appararetur, ſed DEi longanimitate, ac patientia in bo-
nam frugem converſi, commiſſorum delictorum pœnitentia
peracta in ſinum Abrahæ delati ſimilem Chriſti deſcenſum
anxie expectabant, quo illis beata vita impertiretur. Scio va-
rie ab aliis locum hunc explicari, hæc tamen ſententia mihi
verbis conformior, & textui Scripturæ aptior videtur. Non
ait ergo Petrus Chriſtum in inferno omnibus ibidem conten-
tis ſe ipſum manifeſtaſſe, ſed ſanctis & juſtis tantum. Qui-
nam autem iſti fuerint, non adeo dignoſci facile poſſunt, 276
cum in tanta malorum illuvie hominum animis refractariis,
quando & DEi tolerantia, ac ſumma humanitas indignata
excidium omnibus ſine ulla ſpe ſalutis minitaretur, inven-
ti ſint aliqui, qui errorem agnoſcentes, & ex animo de-
teſtantes, ac pœnitentiam agentes iram DEi averterint, &
miſericordiam conſecuti non in corporibus, ac facultatibus,
quæ veluti cauſas tanti mali ingentes aquarum voragines abſorp-
ſerant, in ſinu Abrahæ recepti fuerint. Ne damnemus ergo
tempora, licet infeliciſſima, ne homines omnes una lance
dimetiamur, ac reprobemus. Novit enim Dominus ex pec-
catoribus ſuſcitare ſemen Abrahæ, genus electum, pium,
ſanctum. Quod ſi tempore dilvuii factum eſt in tanta rerum
omnium anguſtia, multo magis aliis etiam temporibus,

y) I. Petr. III. 19. ad quem locum præter interpretes confer ſi placet Petavium XIII. 18. dogm. Theol. de incarnatione. & D. Tho. Ittigi τȣ̃ μακαρίτȣ diſſ. de Evangelio mortuis annunciato.

Digitized by Google

cum non ita craſſatur iniquitas, fiet. Videat ergo Xanthopulus num bene intellexerit Petrum, qui non ſanctis, ſed damnatis ſcribit Chriſtum prædicaſſe, & ex illis omnes, qvi crediderant, liberaſſe.

Illa præterea Synaxarii verba conſideranda ſunt. Sanctorum animas, ait, ab inferorum domino violenter cuſtodia mancipatas liberavit, *τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κρατουμένας παρὰ τοῦ ᾅδου ἠλευθέρωσε*. Error fuit Origenis, & aliorum ab Euſtathio Antiocheno reprobatus, quo aſſerebatur, non tantum damnatorum, ſed juſtorum etiam animas
277 in inferno ſub poteſtate dæmonis z) fuiſſe. Vide quæ nos tractatu noſtro de de Engaſtrimytho cap. 7. & 12. pro Catholica veritate tuenda adduximus. At dum in Beatis illis, qui in ſumma mentis tranquillitate quieſcebant, nullis doloribus, nullis anguſtiis obnoxii, perfectam beatitudinem, quæ in viſione DEi erat, expectantes, vim ab inferorum domino aſſeris, injuſti dæmonis in illas facultatem, & dominium, illudque violentum inſinuas. Hoc eſt non in ſinu Abrahæ, ſed in crudeliſſimi animarem hoſtis ergaſtulo commorari, & Origenis errorum perpetuis tenebris damnatum, nunc demum in lucem ab orco evocare.

IV. Quartum in libro animadvertendum eſt, ex verbulo male edito ingentem Divæ Virgini injuriam appingi. Quod niſi viderem ſæpius repetitum, ſemperque eodem cum errore prolatum, veluti correctorum oſcitantia intruſum negligerem. Carmen eſt Joannis Damaſceni, ſive Joannis Ardæ in Pentecoſtem ad ipſam Virginem pag. 172. a. f. *χαίροις ἄνασσα μητροπαρθενων κλέος*. *Salve Regina, Matri-virginum gloria.* Eodem modo legitur & pag. 190. a. m. pag. 134. a. p. pag. 250. b. m. & quotieſcunque carmen illud repetitur, ſemper Virgo, *Matri-virginum* gloria eſt. Typographi in uno vel alte-

z) Atqui in verbis Synaxarii animæ juſtorum non dicuntur detentæ a dæmone, ſed tantum *παρὰ τοῦ ᾅδου*, hoc eſt in loco & ſtatu a perfecta beatitate & viſione beata DEi ſejuncto, limbum patrum Eccleſia Latina appellat.

altero loco errare potuerunt. Cum vero ubique ita legatur, errorem in verbis ineſſe dicendum eſt: eoque præcipue quod in aliis etiam editionibus ita habeatur, ut in editione Spinelliana anni 1600. Unam inter mulieres *Matri virginem* 278
novi Divam Virginem, præque ea ſola nulla alia eſt, illa enim ſola Chriſtum peperit, & Virgo & Mater nobis innotuit. Titus Boſtrenſis: Ἠπίστησε καὶ αὐτὴ οὐχ ὑπεβλήθη δὲ τῷ τῆς ἀπιστίας ἐπιτιμίῳ κατὰ καὶ Ζαχαρίας, διότι ὁ μὲν εἶχε πολλὰ παραδείγματα τῆς ἐν γήρᾳ παιδοποιΐας τὴν Σάῤῥαν Ῥεβέκκαν, τὴν Ῥαχὴλ, τὴν Ἄνναν, ἡ δὲ παρθένος οὐδὲ ἕν. οὐδεμία γὰρ παρθένος ἕως αὐτῆς ἄνευ ἀνδρὸς συνέλαβε καὶ τέτοκεν. λέγει πῶς ἔσαι ταῦτα οὐχ ὡς ἀπίσως ἀντιλέγουσα, ἀλλ' ὡς σοφὴ ζητοῦσα τὸν τρόπον τοῦ λεγομένου πράγματος. ἐπεὶ οὐδέποτε γέγονε τὸ παρθένον τεκεῖν. ὅθεν οὐκ ἐπιτιμᾶται, ἀλλὰ διδάσκεται τὸν τρόπον τοῦ παραδόξου τοκετοῦ. Et: οὐκ οἶδεν ἡ φύσις ἃ λέγεις. ὅθεν καὶ συγγινώσκει ὁ ἄγγελος. οὐδὲ γὰρ γέγονε πρότερόν τι τοιοῦτον, οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται. λέγω δὴ τὸ παρθένον τεκεῖν. Et ille alius: εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί; οὐδεμία γὰρ τῆς τοσαύτης χάριτος κοινωνὸς, οὔτε γέγονεν, οὔτε γενέσθαι δύναται. ἓν γὰρ τὸ θεῖον κύημα, καὶ μία γεννήσασα. *Nec ipſa quidem credidit; attamen incredulitatis pœnas non ſubiit, quemadmodum Zacharias, hic etenim multa in ſenecta parturitionis habebat exempla, Sarram, Rebeccam, Rachel, Annam; Virgo vero nullum penitus, nulla quippe ante eam virgo ſine viro concepit, & peperit. Dicit, quomodo erunt hæc, non quod fidem non præbens, ſeſe opponens: ſed veluti prudens, modum de re, quæ agebatur, inquirens. Quandoquidem nunquam id evenit, ut virgo pareret. Quare non reprehenditur, ſed modum partus admirabilis edocetur.* Et: *Quæ tu aſſeris, natura non novit, hinc Angelus*
condonat, neque enim antea ſimile quidpiam factum eſt, nec poſterum 279
in tempus futurum fiet, Virginem, inquam parere. Et alius in Lucam, Benedicta tu in mulieribus. *Nemo enim tanta gratiæ particeps facta eſt, nec fieri poteſt. Divinus ſiquidem partus unus eſt, & quæ generavit, una.* Græci etiam in Paracletice canunt: ὦ θαύματος καινοῦ πάντων τῶν πάλαι θαυμάτων, τίς γὰρ ἔγνω μητέρα ἄνευ ἀνδρὸς τετοκυῖαν; *O admirandum novum vetera omnia mirabilia exuperans, quis enim novit matrem, quæ ſine viro generavit?* Et:

ποία μήτηρ ἠκούσθη παρθένος; ποία δὲ παρθένος μήτηρ ἐγνωρίσθη, πάντα τὰ σὰ θεοτόκε παράδοξα. *Quæ mater audita eſt virgo, quæ vero virgo mater agnita eſt! Omnia tua, Deipara, admirabilia.* Et: τῶν γηγενῶν τίς ἤκουσε τοιοῦτον, ἢ τίς ἑώρακέ ποτε, παρθένος ἐν γαστρὶ εὑρέθη ἔχουσα, καὶ ἀνωδύνως τὸ βρέφος ἀποτεκοῦσα. τοιοῦτον σου τὸ θαῦμα. *Quis mortalium ſimile audivit? aut quis unquam conſpexit? Virgo inventa eſt in utero habens, eademque ſine dolore filium peperit, tale eſt tuum miraculum.* Et: Φοβερὸν τὸ μυστήριον, καὶ τὸ θαῦμα παράδοξον, πῶς ἡ παρθένος τὸν κτίστην τῶν ἁπάντων ἐβάστασε, καὶ μετὰ τόκον, πάλιν σῶα καὶ παρθένος διέμεινε. *Terribile myſterium, & miraculum admirandum, quomodo Virgo creatorem omnium geſtavit, & poſt partum rurſus integra & virgo permanſit.* Et: τοῦ θείου τόκου σου ἁγνὴ πᾶσαν φύσεως τάξιν ὑπερβαίνει τὸ θαῦμα, θεὸν γὰρ ὑπερφυῶς συνέλαβες ἐν γαστρὶ, καὶ τεκοῦσα μένεις ἀεὶ παρθένος. *Divini partus tui, o pura, omnem naturæ ordinem miraculum ſuperat, DEum enim ſupra naturam concepiſti in utero, & poſtquam generaſti permanes ſemper virgo.* Quid plura? δέσποινα ἐν μήτρᾳ τὸν νομοδότην

280 καὶ βασιλέα Χριστὸν συλλαβοῦσα μητροπάρθενε. *Domina in utero legum datorem, & Regem Chriſtum concipiens ſola mater, & virgo.* Et: ἐκ σοῦ γὰρ ἐσαρκώθη ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, μόνη γὰρ ὑπάρχεις μήτηρ, καὶ παρθένος. *Ex te enim carnem aſſumpſit Servator mundi, ſola etenim es mater & virgo.* Et: σὺ γὰρ μόνη γέγονας ἐν γυναιξὶ, καὶ μήτηρ, καὶ παρθένος, καὶ σὺ μόνη πάναγνε ἐγαλούχησας υἱὸν ζωοδότην. *Tu enim ſola inter mulieres facta es & mater, & virgo, & tu ſola, o puriſſima, lactaſti filium vitæ datorem.* Et: ὢ θαῦμα τῶν ἁπάντων θαυμάτων καινότερον, ὅτι παρθένος ἐν μήτρᾳ, τὸν τὰ σύμπαντα περιέποντα ἀπειράνδρως, συλλαβοῦσα· οὐκ ἐστενοχώρησεν. *O miraculum miraculorum omnium noviſſimum, quod virgo in utero omnia continentem ſine commercio viri concipiens non anguſtiavit.* Quare omnino Joannes ſcripſerat, χαίροις ἄνασσα μητροπάρθενον κλέος. *Salve Regina Matri-virginalis gloria.* Ipſa enim ſola audit Matri-virgo, & a Græcis ſæpiſſime alibi dicitur μητροπάρθενε. Et in editionibus Aldina, Baſilienſi, Pariſienſi μητροπάρθενον, *Matri-virginalis* legitur. Eandem lectionem agnoſcit Gregorius Metropolita Corinthi, & Euſtathius Theſſalonicenſis, qui ea carmina expoſuerunt. Nec non Marcus Eugenius in Paraphraſi, χαίροις ὦ δέσποινα κλέος καὶ ἄκουσμα μητροπαρθένον. Undenam ergo in libris Græcorum tantus error irrepſit?

V. Quin-

V. Quintum eſt de proceſsione Spiritus ſancti. Licet enim de illa Græci ſæpiſsime ſermonem inſtituunt in hoc libello, nunquam tamen hæreſim nobis aperte ingerunt, dicunt namque Spiritum Sanctum à Patre procedere, an a Filio pro- 281
cedat, ſilent. Quod dum non negant, expreſſe in ea locutione damnandi non ſunt. Vera enim dicunt, & abſtrahentium non eſt mendacium. Item, ut notant viri doctiſsimi, quod ſingulariter uni divinæ perſonæ tribuitur, id etiam convenire alteri intelligitur, niſi ſit illud, quod ab altera perſona diſtinguitur. Pater vero non diſtinguitur a Filio per hoc, quod ab eo procedit Spiritus ſanctus, non enim ea ratione opponitur Filio relative, & ita ſubintelligenda ſunt eorum omnium loca, qui Spiritum ſanctum, a Patre, nulla facta mentione Filii, procedere aſſerunt, præſertim ſi diverſis verbis enuncient eodem in loco, vel alibi, Filium habere omnia, quæ Pater habet, præter *ἀγεννησίαν*, *innaſcibilitatem*. Verum proceſſionem Spiritus legentibus ita proponere a Patre, ut ab ea Filius excludatur, & ſolus Pater eſſe dicatur principium Spiritus, aperta hæreſis eſt, & condemnata in Concilio Florentino. Habetur tamen in Synaxario Feriæ ſecundæ poſt diem Pentecoſtes, p. 248. b. f. *ἁπλῶς ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, τὸ δὲ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. Simpliciter quæcunque habet Pater, & Filius, præter paternitatem, & filiationem à ſolo Patre procedens.* Dicent verbum illud, *ſolo*, in Spinelliana, & aliis editionibus non haberi. Et de hoc ſane dolendum eſt: quo jure homines temerarii tantum audeant, ut præter Eccleſiæ Græcæ morem, & Auctorum ſententiam, 282
non leviuſcula & puerilia, ſed hæreſes in Conciliis damnatas ad fallendum Chriſtianorum animos, appingant. Si in Autographo Xanthopuli ſcriptum eſſe contendant, quod veriſimile eſt, cum ipſe illius opinionis fuerit acerrimus aſſertor, quanam ergo ratione Spinelliani correctores omiſerunt? ſed ſive ſit in Autographo, ſive ſecus, cum in editis habeatur, & hæreticum ſit, omnino expungi debet.

EJUS-

EJUSDEM
DE PARACLETICE.

283 NEque fortunatius accidit Paracleticæ; qui eſt tertius liber examinandus. Namque cum liber eſſet exiguus ſub Octoechi a) nomine à Johanne Damaſceno compoſitus, ſubſecutorum Græcorum nimis oneroſa pietas plurimis additis, librum in molem, qua eſt, ſuccreſcere fecit, & novam Octoechum compellavit. Forte etiam à Joſepho Melodo compilata eſt. Habeo ex Acroſtichide ſabbati octavi Tomi, τῆς ὀκτοήχου τῆς νέας θεῖον τέλος, πόνοι δὲ Ἰωσήφ. *Octoechi nova divinus finis, labores vero Joſephi.* Dicitur præter alias cauſas παρακλητική, quod tota ſit in DEo, ſanctisque exorandis, divinoque ſibi auxilio, variis ſupplicationibus, & Chriſti, & Virginis, & aliorum Sanctorum interceſſionibus impetrando.

Multi multa in ea reprehenderint; ſed imperite; & ſatis calumnioſe. Non omnia hic referemus, uno, vel altero diſcuſſo, noſtrum in eam ſubjiciemus examen; paginæ reſpondent Paracleticæ, correctæ a Nicephoro Paſchaleo, editæque Venetiis apud Antonium Pinellum anno 1625.

284 I. Primum fuerit locus ex pag. 43. b. 1. f. in quo partus Virginis λοχεία vocatur. κάμινος ποτὲ μὴ φλέξασα τοὺς παῖδας τὴν σὴν λοχείαν προεικόνιζεν παρθένε. *Caminus aliquando, quæ pueros non exuſſit, tuum, Virgo, partum præfigurabat.* Et p. 50. a. 1. m. μέγα καὶ φρικτὸν ὑπάρχει θεομῆτορ τῆς σῆς λοχείας τὸ μυστήριον. *Magnum & horribile eſt, DEi mater, tui partus arcanum.* Pag. 84. b. 2. f. νόμου διετράνωσαν εἰκόνες τὴν σὴν φρικτὴν λοχείαν θεονύμφευτε. *Legis manifeſtarunt imagines tuum horribilem partum, DEo deſponſata.* Quomodo enim λοχεία, quæ univerſam puerperii ægrotationem, & moleſtiam, ut ſunt ſanguinis proluvies, ſecundæ, dolores, debilitates,

a) Confer quæ de Octoecho & Paracletice dicta ſunt ſupra p. 64. 68. ſeq.

Digitized by Google

tates, aliaque parturientium inquinamenta Virgini apponemus, a quibus illius diviniſſimum partum fuiſſe alienum teſtantur Patres b) Hieronymus adverſus Helvidium in 2. quæſt. Cyprianus ſive quivis alius vetuſtus Author, ſermone de Nativitate Domini, Fulgentius ſermone 2. in Nativitate Domini, Leo Papa ſermone 2. in Nativitate, Zeno Epiſcopus Veronenſis ſerm. 3. Epiphanius lib. 3. contra hæreſes in fine. Vocem ſic interpretatur Zonaras in Can. 79. Trullanum: *λοχεία δέ ἐστιν ἡ μετ' ὠδίνων τοῦ βρέφους ἀπότεξις, καὶ ἡ τῶν αἱμάτων ἀκόλουθος ῥύσις, ὧν μὴ πειραθῆναι τὴν θεοτόκον πιστεύομεν. Eſt vero puerperium emiſſio fœtus, quam doloris ſenſus, & profluvium ſanguinis comitantur, quibus quidem malis nullatenus obnoxiam fuiſſe Deiparam credimus.* A Zonara ſua exſcripſit Matthæus Blaſtarius in Nomocan. lit. k. cap. 8. ideoque canon Trullanus *ἀλόχευτον τόκον* nuncupavit Virginis partum. 285
Quare coctam ſimilam ſibi invicem ſolitam impertiri, honoris ſcilicet, prætextu ſecundinarum impollutæ Virginis, fidelibus prohibuit. Videſis eumdem Canonem, & in eum Zonaram, Balſamonem, Blaſtarium, a quibus non longe abeſt Alexius Ariſtenus: *οὐκ ἔστι τοῦτο τιμὴ τῇ παρθένῳ, τῇ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὸν ἀχώρητον τεκούσῃ λόγον σαρκὶ ἐκ τῶν κοινῶν τε, καὶ καθ' ἡμῶν τὰ κατὰ τὸν ἄφραστον αὐτοῦ τόκον ὁρίζειν ὑπογράφειν. Διὰ τοῦτο εἴτις μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως, σεμίδαλιν εὑρίσκεται ἕψων, καὶ ταύτην παρέχων τισὶ προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχιῶν τῆς ἀχράντου παρθενομήτορος· εἰ μὲν κληρικός ἐστι καθαιρεθήσεται εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριθήσεται· ἀλόχευτον γὰρ ὁμολογοῦμεν τὸν ἐκ τῆς παρθένου θεῖον τόκον, ὡς καὶ ἀσπόρως συστάντα. Non eſt honor hic Virginis, quæ ſupra omnem rationem, & intellectum, verbum quod nullus locus capere poterat, in carne peperit, & ex communibus, & nobis accidentibus, inenarrabilem illius partum determinare, ac circumſcribere. Quapropter qui poſt diem ſanctæ Chriſti veri Dei noſtri nativitatis ſimilam coxerit, & cum altari exhibuerit,* c) *quaſi honorem deferens ſecundinis impollutæ Virginis Matris, ſi Clericus eſt, deponatur: ſi laicus, excommunicetur. Abſque enim ullis ſecundinis divinum ex Virgine partum, ut qui ſine ſemine fuit, confitemur.* Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus oratione de Incarnatione, *ὠδῖνα ἀλόχευτον, ſine puerperio puerum,*

(Bbbb)

b) Adde Petav. XIV. 6. dogm. Theol. de Incarnatione, & Suicerum in λοχεία.
c) Hinc fortaſſe dicti *Semidalita*, de quibus Damaſcenus hæreſi 86.

Digitized by Google

286 *rum.* Et quod magis eſt Paracletica ipſa pag. 124. a. 1. m. *τίς μὴ μακαρίσει σε παναγία παρθένε; τίς μὴ ἀναμνήσει σου τὸν ἀλόχευτον τόκον; Quis non beatam te dicet, ſanctiſſima Virgo? quis non laudibus extollet tuum ſine puerperio partum?* Et hæc quamvis ſana, non tamen ea ſunt, quæ in pejorem partem rapere verba Paracletices faciant. Licet enim in Virgineo partu nullum ſanguinis profluvium, nulla ſecundarum eruptio, nulla tunicarum ruptio, nullus dolor, nulla moleſtia, nullum inquinamentum; non ideo tamen negare poſſumus vere, ac proprie *λοχείαν* ejus partum dici, cum *λοχεία* nihil aliud ſit, quam partus ipſe, vel actus pariendi, quemadmodum & *λόχευμα*, qui naturaliter, & in aliis mulieribus non poteſt ſine ſimilibus inquinamentis, atque immunditiis fieri: in Virgine vero aliter factum eſt, cum præter naturam gigneret. Et quemadmodum *λοχεία* reliquis mulieribus omnia jam dicta incommoda affert, ita & partus. Quare ſi propterea in Virgine *λοχεία* neganda eſt, propter hæc eadem & partus, & fœtus, & gignere ipſum, & parturire neganda ſunt; nuſquam enim id accidit ſine ſanguinis profluvio, & reliquis recenſitis: at cum in Virgine nihil immundum, neque moleſtum cum pareret, evenerit, ideo partus illius partus dicitur, licet immaculatus, & a purgamentis omnibus alieniſſimus. Jubet porro Canon Trullanus partum ſimilem dici *ἀλόχευτον*, non quod *ἄνευ λοχείας* factus eſt, vere enim Virgo peperit, ſed ut morem illum de coquenda ſi-
287 mila male introductum ex animo fidelium evelleret. Sic Concilium Epheſinum prohibuit, ne Virgo diceretur Chriſtipara, ut hæreſim Neſtorii condemnaret, cum vere illa Chriſtipara ſit, vere enim Chriſtum genuit: non ideo tamen negamus illam genuiſſe Deum. Ideo ne plura hic referam, *λοχείαν* iſtam fere ut plurimum cum annexo aliquo, quod eam ab humanis aliis partibus ſeparat, profert, ut in exemplis allatis vidimus. Et pag. 117. b. 1 p. *ποῦ μοι τὰ εὐαγγέλια, βοῶσα σὺν δάκρυσι; ποῦ ὁ τὸ χαῖρε μοι λέξας; ποῦ ἡ λοχεία ἡ ἄφραστος; ποῦ Πέτρος ὁ φίλος; Ubi ſunt mihi boni nuncii, cum lacrymis inclamans? ubi qui mihi dixit Ave? ubi partus quem verbis aſſequi non poſſumus? ubi Petrus amicus?* Nec alio modo verba Procli intelligenda ſunt. Non placet? Habeant qui obviis quibuſcumque nullo prævio examine offenduntur, *λοχείαν*, *λοχεύω*, unde etiam *ἄλοχος*, uxor & conjux, prima ſui origine a

λέχος,

Digitized by Google

λέχος, quod eſt lectum deduci. Recte itaque Proclus & alii vo-
cant ἀλόχευτον τόκον, hoc eſt partum lectum non expertum, hoc
eſt ſine ſemine viri, qui ſcilicet parentem nullum hominum agno-
ſcit. Hic non nemo adnotavit ἄλοχος γυνὴ, γαμετὴ κατ' ἐπί-
τασιν τῦ ἀ, οἱονεὶ ὁμόλεχός τις ὖσα, & apud Platonem, virginem
quæ nondum peperit, quaſi ἑτέρυ λέχυς ἄπειρον. Virgo enim ſo-
la eſt, quæ filium peperit ἀπειρόγαμος, ἀπειρόζυγος, ἀπείραν-
δρος, πεῖραν ἀνδρὸς μὴ δεξαμένη, quæ nullo cum viro conſvevit cu-
bilibus, quæ non ex concubitu gravida facta eſt, quæ cum homi- 288
ne rem non habuit, quæ corpus cum corpore non aluit, quæ non
dedit operam in lecto. Annon recte hujusce partus, qui vere
λοχεία eſt, & dicitur, ἀλόχευτος etiam ob ſui admirabilitatem di-
cetur? ſane Procli illud ὠδὶς ἀλόχευτος cautius emolliendum
erat: quomodo enim vexationem & dolores ipſos partus ἀλόχευ-
τον vocat? An dolor ſine dolore eſſe poteſt? an vexatio partus ſi-
ne moleſtia? & tamen fatetur dolorem, qui tamen ſit ἀλόχευτος,
ſine cura puerperii, ut explicant, quod pejus fuiſſet, Virginem in
partus moleſtia & ægritudine ſine ulla cura puerperii derelictam.
Et ὠδῖνα illud vertere *puerum* * ex ingenio eſt. Scio Proclum orat.
in S. Paſcha vocaſſe τόκον ἀνώδυνον, parturam partus doloribus mi-
nime obnoxiam. Sed hoc quid ad ὠδῖνα; Mens itaque divini Pa-
tris ea eſt ὠδὶν, partitudo nempe, ſive enixus, nullo animi; vel
corporis in Virgine tantum cruciatu fuit ἀλόχευτος, quod Me-
thodius Patarenſis oratione elegantisſima in Hypapante dixit, τόκον
ἀμόλυντον, καὶ καθαρσίων ἀνεύθυνον, *partum impollutum, & purga-
mentis minime obnoxium.* λοχείαν ὑπερφυῆ, *puerperium ſupernaturale.*
ἄσπορον, *ſine ſemine.* ἀγεώργητον καρπὸν, *fructum ſine ulla cultura.*
Et Virginem, τὴν ἀφθόρως ἐγκυμονήσασαν, καὶ ἀφράστως ἀποκυή-
σασαν, *quæ ſine corruptione conceperat, & ineffabiliter pepererat.* μητέ-
ρα ὑπὲρ φύσιν καὶ τόκον ὑπὲρ λόγον, καὶ λόχον ἀπειρόγαμον, *Matrem
ſupra naturam, & fœtum ſupra omnem rationem, puerperam nuptia-
rum expertem*, γαστέρα ὖτε προδιανοιγεῖσα, ὖτε προενσπερματισθεῖ- 289
σα, *uterum neque prius apertum, neque antea ſemine conſperſum.* Nec
longe eſt Iſidorus Peluſiota Catena Græca in Lucam: τὸ σπέρμα
τῆς γυναικὸς, ὃ ἐχθραίνειν τῷ ὄφει προστάττει θεὸς, ὁ κύριος ἡμῶν

* Leg. *partum.*

Digitized by Google

ἐςὶν Ἰησοῦς· αὐτὸς γὰρ σπέρμα γυναικὸς μόνος γέγονεν μὴ σπερματισάσης, καὶ τῆς ἀγνείας μὴ μειωθείσης. *Semen mulieris, quod odio proſequi ſerpenti Deus imperat; Dominus noſter eſt JEſus. Ipſe enim ſemen mulieris ſolus factus eſt, cum illa ſemen non emiſerit, neque caſtitas imminuta fuerit.* Non itaque partus Virginis male λοχεία dicetur, ſi ut fuit, intelligatur, neque propter eam vocem Paracletice condemnanda, cum quid ipſa eo nomine velit, pag. 183. a. 1. m. Φυγοῦσαν τὰς ὠδῖνας τὰς μητρικὰς τῷ καιρῷ τῆς λοχείας. *Quæ effugerat dolores maternos tempore puerperii*: & pluribus aliis in locis, ad faſtidium apertiſſime indicet, & nimis moroſi videntur, qui propter ſimilia verba eam convellunt.

II. Alterum fuerit in hoc libro plurima Virgini tradi, quæ nulla ratione ad eam pertinent, nec etiam ſi velit ex ſe efficere poterit. Inter alia pag. 155. b. 2. f. Θεοτόκε ἡ βεβαία προστασία, καὶ ἐλπὶς χριστιανῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φρικτῇ προσίθει μοι ἐπταικότι πολλὰ, καὶ ῥῦσαι με τῆς γεέννης τῆς φοβερᾶς, προβάτοις με δεξιοῖς ἀριθμήσασα. *Deipara ſtabilis protectio, & ſpes Chriſtianorum in die horrendo adiuva me, qui in multis lapſus ſum, & libera me a terribili geenna, inter oves me dexteras collocans.* Verum eſt, beatam Virginem unicam Chriſtia-
290 norum ſpem, Chriſtianis opem ſemper, dum vivunt adiutabilem, ferre. Sed quis neſcit poſt hanc vitam, & potiſſimum in die illo tremendo, cum jam omnes ſive boni, ſive mali pro merito ſua habent, nullam illi, quod nec etiam Chriſtus ſibi reſervavit, facultatem eſſe, vel à geenna liberandi, vel quos ſiniſtra ſibi ſurripuit, inter dexteros collocandi? Ingens eſt potentia Virginis, ſed non eſt ea, quæ Filii ſui potentiam excedat. Pag. 180. b. 1. p. σπλαγχνίσθητι παρθένε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ πταισμάτων δώρησαι τὴν ἄφεσιν τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοῦ τὰ παθήματα. *Miſerere noſtri Virgo, & delictorum concede remiſſionem iis, qui adorent illius paſſionem.* Remittere peccata ſolius Dei eſt, vel cui ipſe facultatem conceſſit. Quanam ergo ratione Virgo remittere peccata dicetur?

Verumtamen nimis aperte iſtiuſmodi homines calumnioſe ſe gerunt. Senſus ſiquidem Græcorum invocanda Virgine ex eadem Paracletice innumeris in locis patet, qui eam aſſidue exorant, ut ſua ipſa interceſſione apud Filium ſimilia aliaque impetret. Rogant ergo, ut ipſa remittat, & liberet à geenna, ut ſcilicet intercedat apud Filium, ut ipſi à geenna liberentur, & peccatorum

Digitized by Google

torum remiſſionem conſequantur. Evolvantur ſingulæ paginæ, non aliam Græcorum in talibus exorandis eſſe mentem, cum manifeſto interceſſio Virginis ubique interponatur.

III. Quibusdam etiam illud non bene olet, pag. 77. a. 1. p. *ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός. ἐν παραδείσῳ δὲ* 291
μετὰ λῃστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστὲ μετὰ Πατρὸς καὶ Πνεύματος πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος, ſonant. *In monumento cum corpore, in inferno vero cum anima, ut Deus; in paradiſo cum latrone, & in throno eras Chriſte cum Patre, & Spiritu omnia complens, qui es incircumſcriptus.* Videntur enim hæreſim Apollinarii, & Seueri ſapere.

Dicimus verba hæc non eſſe recentioris alicujus, & ex fæce hominum nati, ſed ſancti, & in Eccleſia Catholica Scriptoris probatiſſimi, de quo nulla unquam ſimilium hæreſum vel levis ſuſpicio fuit: Joannis, inquam, Damaſceni, qui Trop{arium} illud inter alia multa confecit, nec in iſto loco tantum, ſed alibi etiam ſæpiſſime canitur, ut videre eſt in Octoëcho, Ode 1. quarti toni; & Diaconus ante Miſſam poſt oblationem, ſacram menſam incenſans hæc eadem recitat. Quod ſi fides aliqua adhibenda eſt rumori publico, ac famæ, quam refert Auctor vitæ ſancti Coſmæ Melodi, Troparium hoc non ipſo Damaſceno meditante, ſed Spiritu divino dictante compoſitum fuit. *Καὶ κατηχηθέντες πρεπόντως τοῦ θείου κατηξιοῦντο βαπτίσματος. τί ἔτι; πέρας εἶχε τὰ τῆς ἡμέρας. ἐφίστατο νύξ· στρωμναὶ συνήθεις εἶχον αὐτούς, καὶ ὁ ὕπνος ἠρέμα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἐπενήχετο, καὶ νεανίαν ὁρῶσιν ἡλιακῆς ἀκτῖνος μᾶλλον ἀστράπτοντα, ὃς καὶ ὀνομαστὶ προσκαλεσάμενος τούτους δυσὶ καλλίστοις πυξίοις ἐδεξιώσατο, κατ' οὐδὲν οἶμαι, τῶν Μωσαϊκῶν ἐκείνων ἀτιμοτέροις πλακῶν. πλὴν ὅσον αἱ μὲν ὕπαρ, τὰ δὲ ὄναρ τούτοις ἐδίδοντο. εἰ δὲ καὶ χειρὶ μὲν ἐκεῖναι δεσποτικῇ, τὰ δὲ ὑπηρετίδι, ἀλλ' ὁ δοτὴρ ἀμφοῖν ὁ αὐτός. κἂν τὰς μὲν αὐτοπροσώπως, τὰ δὲ δι' ἀγγέλου θείου παρείχετο. ἔδοξεν οὖν ἀναπτυχθῆναι ταῦτα. καὶ μέντοι, καὶ ἀνεπτύσσοντο καὶ ὁ μὲν μέγας Κοσμᾶς τό, ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα, καὶ ὑπερῷον ἐν αἰθέρι ὕδωρ ἐγγεγραμμένον ἐφεύρηκεν. ὁ δέ γε θεῖος Ἰωάννης, τό, ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός. τούτων οὕτω γεγενημένων, ὁ μὲν φανεὶς νεανίας ἐγένετο ἀφανής. οἱ δὲ ἀναστάντε, εὐωδίας τε πλήρη τὴν οἰκίαν καταλαμβάνουσι, καὶ χαρᾶς ὅτι πλείστης ὑποπλησθέντες, καὶ τὸν διδάσκαλον μετακαλεσάμενοι διηγοῦνται τὰ ὁραθέντα,*

τὴν μορφὴν ἀναζωγραφῦσι τῦ νεανίυ, τὸ τῶν πυξίων περικαλλὲς ἀπαγγέλλυσι τὸ τῶν ἐγγεγραμμένων θυμολεπτὲς καταλέγυσι. καὶ οἱ μὲν διηγοῦνται, ὁ δὲ ἀκύων θαυμάζει. ἀλλ' ὕτω μὲν ταῦτα καὶ ὕτως ἔχοντα. Et cum uti par erat, de rebus divinis inſtructi eſſent, ſacro lavacro abluti ſunt. Quidtum? Dies ille finierat, nox advenerat, & uti moris erat, cubitum eunt, ſomnusque tranquille in oculis eorum innatabat. Tum juvenem conſpiciunt radiis ſolaribus ſplendidiorem, qui ex nomine eos compellatos, duabus pulcherrimis tabellis cohoneſtavit, Moſaicis illis lapideis nihilo inferioribus, licet illa vigilanti, hæ dormientibus, manu illa herili, ſervili hæ porrigerentur; ſed ambarum exhibitor unus idemque fuit: licet has præſens ipſe, alias per divinum Angelum exhiberet. Viſum eſt, ut illa legerentur, & legebantur utique. Et magnus quidem Coſmas ἡ τὸ ἄχετον κρατῦσα, quæ illum qua comprehendi non poterat, detinens ſublimem in aere aquam inſcriptum invenit: At divinus Joannes, illud ἐν τάφῳ σωματικῶς in ſepulchro cum corpore,
293 *apud inferos vero cum anima, ut Deus. Hæc ubi ſic evenere, juvenis ille viſus illico evanuit, ipſi ſomno experrecti, domum odore plenam deprehendunt, & gaudio quammaximo repleti, advocato magiſtro viſa enarrant, formam juvenis veluti in pictura exprimunt, tabellarum pulchritudinem proſequuntur: & hi ſane enunciant, ille audiens in admirationem rapitur. Et hæc quidem hac ratione evenere.* Quis non horreret iſta verba Damaſcenum, quem patrem? aut divinum nuncium, de hæreſi reum fieri, & ea præcipue, quam ipſe non ἐν παρέργῳ, & quaſi aliud agens, pluribus in locis oppugnavit, & cum eo tot alios ſapientiſſimos Patres, d) qui eandem ſententiam iisdem cum verbis expreſſere: turbareque Catholicæ Eccleſiæ id idem ipſiſſimis verbis contra recentiorum hæreticorum deliria aſſerentis doctrinam? Annon inter Catholicos certum, probatumque eſt, poſt mortem, Chriſtum non totum θεάνθρωπον, ut Chriſtophorus Pelargus contendit, non virtute ſua tantum, & effectu redemptionis, ut Bullingerus, & Zuinglius; ſed cum anima, corpore interim in monumento per triduum quieſcente, inferni latebras, ac profunda, non ſepulturam, aut ſepulchrum, ut Bucerus ac Beza ſomniant, non ut damnatorum pœnas exſolveret, divinæ ultionis ſeveritatem ſentiret, & angores, & cruciatus omnibus peccatoribus debitos ſuſtineret, ut Calvinus; ſed ut animas juſto-

d) Apud Petav. X. 8. dogm. Theol. de incarnatione.

juſtorum ad illud usque tempus ibidem detentas, non Sodomitarum, & aliorum impiorum, ut Marcionitæ inſaniunt, liberaret; 294
quod nonniſi ut Deus peragere potuit, penetraſſe; indeque rediens reaſſumpto poſt triduum corpore, non apud inferos corpore & anima relictis, ut Chriſtolytæ aſſerebant, præſcripto tempore in cœlum aſcendiſſe? Chriſtus enim ut Deus, & nulli loco obnoxius uno eodemque tempore, ut Damaſcenus cecinit, omnia complebat, eratque in monumento cum corpore, in inferno cum anima, in paradiſo cum latrone, & in throno cum Patre, & Spiritu; quod neſcio quam vel Apollinaris, vel Severi hæreſim ſapere poſſit.

Apollinarius namque, ut Gregorius Nazianzenus ad Nectarium, Nemeſius de natura humana, Theodoretus lib. 4. Hæret. Fabul. Theodorus Raithi Presbyter de divina Incarnatione, Nicetas ad orationem Nazianzeni de S. Baptiſmo, Helias Cretenſis in ejusdem epiſtolam ad Cledonium, Macarius Hieromonachus in Nomocanone cap. 6. & alii narrant, Dominum carnem anima vitali præditam aſſumpſiſſe dicebat, mentem humanam non admiſiſſe. Neque enim carni illi, quæ Verbo divino gubernabatur, humana mente opus fuiſſe. In cujus ſententiam verba Damaſceni, neque per vim, etiamſi omnia immiſceas, trahere poteris. Licet enim particulam *ὡς Θεός, ut Deus*, ad animam, quæ in infernum deſcendit, conjungat, nunquam tamen evincas verbis illis aſſeri, Verbum divinum, vel Deum illi animæ mentis 295
loco fuiſſe: & id aſſerere ſummæ ineptiæ, quod nec in lingua Græca tyrones facerent, eſt. Rythmus enim, & Troparii harmonia, ut eo loco potius quam alio verbum illud exprimeretur, poſtulavit; ſecus enim in aliis membris, neque incompte adaptaretur.

Eoque præcipue quod hæc eadem ſententia in aliis etiam Patribus habeatur, ex quibus aliqua, ut melius Damaſceni ſententia intelligatur, excerpamus. Athanaſius de Incarnatione Chriſti: *In Chriſti quoque morte idipſum patet, corpore non ultra ſepulchrum delato, anima ad inferos penetrante locis ingenti intervallo diſcriminatis. Sepulchro quidem id quod corporeum erat, quia ibi corpus aderat, recipere; inferno vero id quod incorporeum fuit. Qua ratione igitur factum eſt, ut cum Dominus adeſſet incorporaliter, pro homine a morte*

Digitized by Google

te ſit agnus? Epiphan. hæreſi 69. contra Arianos. *Omnia ſuſcepit, quo in carne condemnaret peccatum, & in cruce diſſolueret maledictionem, & in monimentum ſepulchri detraheret corruptionem, & in infernum deſcendens cum anima in deitate ſtimulum mortis confringeret, & pactum erga infernum deſtrueret. Volebat Deitas omnia perficere, quæ ad Paſſionis myſterium pertinent, & cum anima deſcendere ad inferna, ad operandum ſalutem eorum, qui illic prædormierunt, ſanctorum, inquam, Patriarcharum.* Theophilus Alexandrinus epiſt. 1 Paſchali: *Non credibile eſt, quod ad inferos caro ejus deſcenderit, vel pruden-*
296 *tia, carnis, quæ appellata ſit anima inferis apparuerit: ſed quod corpus ejus poſitum in ſepulchro ſit, & ipſe nec de corpore, & ſapientia carnis, ſed de vera natura noſtra anima dixerit, non relinques animam meam.* Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus epiſt. ad Leonem Papam: *Credo corpus ſuum ſepulturæ contraditum incorruptum conſervaſſe, nullo quidem modo ab arcana illa, inexplicabilique unione divulſum, etſi illud tridui illo intervallo anima fuerit ſpoliatum. Cum qua anima & ipſe quoque ad inferos deſcendit, usque qui in carne erant ſpiritibus, quemadmodum Apoſtolorum coryphæus divinus Petrus exponit, reſurrectionem prædicavit, & redemptionem impertivit.* Cyrillus Alexandrinus de recta in Deum fide ad Theodoſium Imperatorem. *Chriſti anima, quæ cum illo conjuncta copulataque fuerat, non ſua, ſed divina virtute, potentiaque nixa ad inferos deſcendit, ſpiritibusque ibidem captivis ſeſe exhibuit. Etenim iis, qui vinculis iſtic conſtricti detinebantur, exite, ait: cæteris vero, qui tenebris operiebantur, revelamini.* Titus Boſtrenſis ad cap. 23. Lucæ: *Quomodo hæc Dei, & Domini noſtri promiſſio latroni facta nimirum,* Hodie mecum eris in Paradiſo, *expleta eſt? Quod Chriſtus Dominus noſter ſua divinitate impleret omnia, & in cruce erat ſecundum carnem, & in cælo ſecundum divinitatem. De cruce rurſum depoſitus, & in inferno erat ſecundum animam, & ſua nihilominus divinitatis virtute latronem in Paradiſum inferebat.*

Et ne plura congeram, Damaſcenus ipſe orat. de
297 Sabbato ſancto eadem repetit, αὐτὸς ὡς Θεὸς ἐν οὐρανῷ σὺν πατρὶ προσκυνούμενος καὶ τῷ πνεύματι, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς ἐν μνημείῳ κείμενος, καὶ ψυχικῶς ἐν τοῖς ᾅδου μοχλοῖς αὐλιζόμενος, καὶ λῃστῇ εἰσιτητὸν ποιῶν τὸν παράδεισον συμπαρούσης ἁπανταχῇ τῆς ἀπεριγράπτου θεότητος, &c. *Idem in cælo ut Deus cum Patre & Spiritu ſancto ſimul adoratur; idem ut homo ſecundum corpus in me-*

monumento jacet; ſecundum animam vero inferorum inter clauſtra verſatur, & Latroni in paradiſum aditum aperit, incircumſcripta ubique cum comitante divinitate, quæ ſpatiis ullis circumſcribi nequit. Quæ non aliud ſunt, quam quod ipſe de fide orthod. lib. 3. c. 29. dixit ψυχὴν τεθεωμένην, & ipſa Paracletice pag. 77. b. 1. p. animam deificatam, deitati conjunctam, divinitati unitam, ut Chriſti Domini imperium, & illius in animis juſtorum e carcere eruendis facultatem oſtenderet, ad inferos deſcendiſſe. Tantum ergo abeſt, ut verba iſta Apollinaris aut Severi hæreſim ſapiant, ut ſine errore, hæreſisque ſuſpicione immutari haud valeant.

Patres etiam Latini id idem comprobant. Auguſtinus tractatu 3. in Joannem: *Secundum id quod homo erat, anima ejus ipſo die futura fuerat in inferno, caro in ſepulchro: ſecundum autem id quod Deus ubique, & in paradiſo.* Vide eundem epiſt. 57. 77. & 99. Vigilius lib. 2. contra Eutychem: *Caro ipſo die non fuit in paradiſo, nec in inferno, ſed exanimis jacuit in ſepulchro: anima per illud triduum in inferno, non in ſepulchro.* Fulgentius ad Traſimundum regem cap. 298
31. *In hoc divinitas Chriſti virtutem ſuæ impaſſibilitatis oſtendit, quæ ubique ſemper, atque ineffabiliter præſens, & ſecundum animam ſuam in inferno ſine doloribus fuit, & ſecundum carnem ſuam in ſepulchro ſine corruptione jacuit.* Et cap. 34. *Humanitas vera Filii Dei, nec tota in ſepulchro fuit, nec tota in inferno: ſed in ſepulchro ſecundum veram carnem Chriſtus mortuus jacuit; ſed ſecundum animam ad infernum Chriſtus deſcendit, ſecundum eandem animam ab inferno ad carnem rediit: ſecundum divinitatem vero ſuam, quæ nec loco tenetur, nec ſine concluditur, totus fuit in ſepulcro cum carne: totus in inferno cum anima, ac per hoc plenus ubique fuit Chriſtus.* Eadem habent Victorinus de Sacramentis lib. 2. cap. 11. Bernardus ſuper Cantica ſerm. 75. & alii.

IV. Addi poteſt quod habetur pag. 50. b. 1. f. τρόμῳ τῷ φρικτῷ καὶ φοβερῷ θρόνῳ σου Χριστὲ παρεστῶτες, οἱ ἀπ' αἰῶνος νεκροὶ ψῆφον ἀναμένουσι δικαιοσύνης σου, καὶ τὴν θείαν ἐκδέχονται δικαιοκρισίαν· τότε οὖν ἀνάπαυσον σῶτερ τοὺς δούλους σου. *Cum tremore horrendo, ac terribili throno tuo Chriſte aſſiſtentes, qui a ſæculo ſunt mortui, ſententiam expectant juſtitiæ, & divinum accipiunt, ac juſtum judicium. Tunc itaque in requiem ſervos tuos Salvator accipito.* Videtur namque errorem Græcorum comprobare, qui tradunt defunctorum animas ad diem usque judicii e) ſuarum actionum præmia

 ex-

e) De hoc dogmate ſupra p. 136. ſq.

expectare. Detinentur, ajunt, in tertio loco, licet ſeparatim peccatorum, ac juſtorum animæ; ſed quod ſententia in eos in extre-
299 mo judicio dicenda à Servatore noſtro, nondum lata eſt, neque juſtos viſione beata frui, neque impios tormentis infernalibus vexari, ideoque expectare diem judicii. Quare cum id teneant Græci, etiamſi in Tropario manifeſte non exprimatur, ad majorem cautelam expungendum omnino eſſet.

Sed alia eſt Troparii ſententia, quod nec verbum quidem de defunctorum præmio, aut pœna facit, ſed tantum diem nobis judicii, & Judicis thronum ante oculos ponit, ante quem omnes ab orbe condito defuncti, ſive illi pœnis addicti, ſive gloria beati, ſententiam, quæ juſta omnino erit, illam ultimam Judicis expectant, ut perfecta animæ cum corpore beatitate, ſi boni fuerint, perfruantur, ſi mali, ad pœnas intrudantur æternas, cum corpore & anima ſempiternis temporibus cruciandi. Rogat itaque ut tunc temporis fidelibus ac ſervis ſuis Servator requiem elargiatur. Dices fruſtra id peti, cum beatitatem jam poſſideant, & ſecure ſe gloriam conſervaturos cum corpore ſciant; quis enim quærit quod poſſidet? Reſponſio in promptu eſt, ex Beſſarione de Euchariſtiæ ſacramento, Deo deditos homines *totos rei amatæ inhærentes zelo quodam & timore, ne id quod deſiderant, non aſſequantur, ſæpius eadem ex vero, ac pene incredibili mentis deſiderio petere, nec ignorare quidem ſe jam, quod quærebant adeptos, ſed inſatiabili quodam amore iterum at-*
300 *que iterum eadem repetere.* Quod variis ſacræ Scripturæ locis evidentisſime probat.

V. Illud quoque ſimilis ſortis hominibus non arriſerit, ipſeque vidi auctores neſcio quos Arabes, vel eo ſolo condemnatos: id ubi ad me refertur, & ſchedas meas curioſius evolvo, tantum abfuit, ut improbarim, ut aliorum etiam Sanctorum dictis confirmatum, verum id eſſe enunciarim. Pag. 27 b. 2. m. ὁ γὰρ Ἐμμανουὴλ φύσεως μὲν πύλας ἤνοιξεν ὡς φιλάνθρωπος, παρθενίας δὲ κλεῖθρα οὐ διέῤῥηξεν ὡς Θεός, ἀλλ' οὕτως ἐκ μήτρας προῆλθεν, ὡς δι' ἀκοῆς εἰσῆλθεν. *Emmanuel enim naturæ portas ut hominum diligens aperuit, virginitatis vero clauſtra, ut DEus non dirupit; ſed ſic è vulva exiliit, ut per aurem ingreſſus eſt.* Novum ſiquidem eſt per aurem Chriſtum intromiſſum, & conceptionem illius per aurem f) factam fuiſſe.

f) Quando nimirum verba Angeli audivit Maria ἅμα τε τῷ ἀσπασμῷ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, inquit Anaſtaſius Sinaita ſerm. I. in annunciat B. Virginis.

fuiſſe. Quamvis enim Chriſti omnia grandia ſint, & miraculoſa & in quibus conſiderandis ingenia humana hæreant, cum Angelica obſtupeſcant, at non immutavit naturæ humanæ leges, neque ordinem alteravit. Quare veroſimilius videtur ingreſſum ſibi præparaſſe, unde exitum habuit, intemeratis ſemper ſalvis virginitatis clauſtris; nec aditus ille in exitu perfectisſimus, in ingreſſu imperfectior fuiſſet, & quod naſcens non dedignatur, non potuit ingrediens eodem loco non habere: & naturalis humiditas dum non officit exeunti, neque officere poterat ſeſe intro injicienti, cum nec auris ipſa ſemper purgatisſima ſit, ſed ſæpius capitis inquinamentis ſordeſcat.

Ego dixerim modum iſtum conceptionis multo digniorem 301
& pro conditione tanti myſterii ſublimiorem, ſi per digniorem corporis partem, atque excellentiorem efficiatur. Neque nativitatis & conceptionis eadem eſt ratio. Qui naſcitur Deus eſt, & homo, corporis craſſitie obvolutus, unde neceſſe fuerit more aliorum hominum, ne novis ſemper miraculis rem agere cogamur, naſci, nempe exitum ſibi parare, unde & alii homines, modo tamen ab illis diverſo; illi mole ſua, & in foras proruptione tunicas rumpunt, & virginitatis clauſtra, jam antea patentia, ruptaque magis aperiunt, Chriſtus illis non læſis erumpit, & mater ſe parturiſſe cognoſcit, cum partus moleſtias, atque incommoda nulla ſenſerit. At concipiendus antequam in uterum introeat, ubi conceptio fieri debet, Deus purus eſt, potentia infinita, ſpiritus, nulla corporea mole obductus, quare per omnes ſibi partes virginis ingreſſum parare poterat ad uterum. Qualis vero ea pars fuerit, ignotum nobis eſt. Patres aliquot, & inter eos Paraclетice aurem tradiderunt. Et ne tam abſurdus impoſterum videatur, habeant ſibi Patres, qui eadem formula uſi ſunt. Orat. in Annunciationem Deiparæ, ſive illius auctor ſit Chryſoſtomus, ut Lipomano & aliis, ſive Gregorius Thaumaturgus, ut Gerardo Voſſio placet, cujus initium, *πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια· ὁ τοῖς Σεραφὶμ ἀθεώρητος, ὁ πάσαις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἀκατανόητος, ἰδικὴν συντυχίαν ἐπαγγέλλεται κόρῃ, αὐτοπρόσωπον παρουσίαν μηνύει, μᾶλλον ἢ εἴσοδον δι' ἀκοῆς ὑπισχνεῖται, καὶ ὁ τὴν Εὔαν καταδικάσας τὴν αὐτῆς θυγατέρα, τοσοῦτον δοξάζειν ἐπείγεται· λέγει γὰρ ἑτοίμασαί μοι τὰς ἀκοῆς τὰς εἰσόδους. Quem Seraphim intueri nequeunt, quem cuncta virtutes cæleſtes*

comprehendere intellectu non valent, is ſuum promittit congreſſum puellæ, ſuæque ipſius perſona aduentum denunciat, imo vero ingreſſum per auditum pollicetur. Et qui Evam condemnavit, ejus filiam tantopere glorificare contendit, ait enim, paret mihi auditus ingreſſum. Cyrus Epiſcopus Cotyæi in Phrygia apud Nicephorum Calliſtum lib. 14. cap. 46. & Chronicon Alexandrinum pro concione dixit, ἀδελφοὶ ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῇ μόνον συνελήφθη ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ. λόγος γὰρ ἦν αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. *Fratres, Natalis Domini noſtri JEſu Chriſti ſilentio colatur, quia auditu tantum in ſancta Virgine conceptus eſt, erat enim Verbum ipſi gloria in ſæcula. Amen.* Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus de incarnatione Domini: ὅτε ἡ μὲν ἁγία παρθένος τὴν γαστέρα ἐκίχρα, ὁ δὲ λόγος δι᾽ ἀκοῆς εἰσεπήδα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ναὸν ἐζωοπλάστει. *Quando ſancta quidem Virgo ſuum commodavit uterum, Verbum per aurem eſt illapſum, & Spiritus ſanctus vivum efformavit templum.* Auguſtinus in Appendice de diverſis ſermon. 22. 10. de tempore in Natale Domini: *Sancta credidit, ſancta concepit, ſanctior efficitur poſt partum. Illic fuit paranympha credulitas, DEus per Angelum loquebatur, & Virgo per aurem*
303 *impregnabatur.* Fulgentius, vel Severinus apud Auguſtinum in Appendice de diverſis ſerm. 24. qui eſt de Natali Domini, & fuit 15. de tempore: *Angelus ſermonem ejecit, & Chriſtum Virgo concepit. o conjunctio ſine ſordibus facta, ubi maritus ſermo eſt, & uxor auricula* Felix Papa Romanus ad Petrum Antiochenum: ὁ γὰρ τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατος, καὶ Θεὸς λόγος δι᾽ ἀκοῆς εἰσπηδήσας τῆς ἁγίας παρθένου μυστικῶς τὴν κυοφορίαν εἰργάσατο. *Patris enim intimum ſubſtantiale Verbum ac DEus per ſanctæ Virginis aures illapſum, conceptionem ineffabiliter operatum eſt.*

VI. Nec minoris momenti fuerit, quod de Præcurſore non uno in loco narrat, eum ſcilicet poſt mortem in infernis Chriſtum prædicaſſe, nunciaſſeque prope jam eſſe ſalutem, ac vitam. Pag. 12. a. 1. νεκροῖς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐλευσομένην ἐκήρυξας πρόδρομε. *Defunctis vitam noſtram futuram prædicaſti Præcurſor.* Ibidem b. 2. f. νεκροὶ εὐηγγελίσθησαν τὸ φῶς, τὸ ἐκ φωτὸς λάμψαν ἐπὶ γῆς φωτί σου μακάριε. *Mortuis annunciatum eſt lumen, quod ex lumine ſuper terram innotuerat lumine tuo beate.* Et pag. 59. b. 1. p. τὴν ζωὴν τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύματι θείῳ ἐγγίζουσαν προμηνύσας προφῆτα τὴν ἐμὴν

ζώω-

ζώωσον νενεκρωμένην ψυχήν. *Qui vitam iis, qui apud inferos erant*
divino ſpiritu, jam proximam denunciaſti, meam vivifica demortuam ani-
mam. Nec alienus eſt ab hac ſententia Nicephorus calliſtus Hiſt.
Eccl. lib. I. cap. 19. ἐπεὶ δ᾽ ἐχρῆν, ὥσπερ τοῖς ἐν σώμασι τὴν ἔνσωμον
Χριστοῦ παρουσίαν ἐκήρυξαν, ἵν᾽ ἐντελὲς ᾖ τὸ ἔργον αὐτῷ, κἀν τῷ ᾅδη
γενέσθαι, κἀκεῖσε δεῖ προαναγγεῖλαι ταῖς ἐκεῖ καθειργμέναις ψυχαῖς 304
τὴν διὰ πίστεως ὅσον ἤδη ἐσομένην σωτηρίαν, καὶ ἀπολύτρωσιν. Et in-
fra cap. 21. ὁ μὲν οὖν Ιωάννης οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου πρόδρομος ἐστὶ,
καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν παρουσίαν κηρύξων Χριστοῦ. *Quandoquidem vero*
decebat, quemadmodum iis, qui in corporibus verſantes vivunt, corpora-
lem Chriſti præſentiam prædicaverat, quo ei opus munusque tale omni ex
parte perfectum conſtaret: ut ad inferos quoque mearet, & ibi etiam ani-
mabus concluſis jamjam per fidem advenientem ſalutem, & liberationem
annunciaret. Et, *Itaque Joannes etiam iis, qui apud inferos erant, Præ-*
curſor advenit, præſentiam ibi quoque Chriſti annuncians. Et ante eum
Anaſtaſius Sinaita in Odego quæſt. III. μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄν-
θρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδη πρὸς
ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ιωάννης ὁ
πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. *Nequaquam diris devovebis*
hominem qui ante Chriſti adventum defunctus eſt; nam apud inferos præ-
dicatio ſemel, nec ultra pervenit: praeoccupans enim Joannes Præcurſor Chri-
ſtum illic prædicavit. Vides ergo Joannem non in terra ſolummo-
do Chriſti, ſed apud inferos etiam Præcurſorem? quidam ne id
ſine divinarum literarum auctoritate affirmare viderentur, ver-
ba illa Lucæ, *Tu es qui venturus eſt*, ita exponebant: Tu es qui in
infernum venturus es, ad illos, qui in tenebris ſunt, liberandos,
ut illis tanquam qui ante te mortem oppetiturus ſum, prænun-
ciem, an alium expectamus: Horum ſententiam refert, & rejicit
Author Catenæ Græcæ in Lucam, in illa verba: τινές φασιν ὅτι 305
ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Ιωάννης πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τοῦ Ηρώδου θάνατον
ὑπομένειν, ὡς προάγγελος ἐρωτᾷ εἰ αὐτὸς ἥξει κἀκεῖ λυτρωσάμενος
τοὺς ἐν ᾅδη, καὶ τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως ἐξηγήσαντο. σὺ εἶ ὁ εἰς ᾅδου μέλ-
λων ἔρχεσθαι ἵνα ἐλευθερώσῃς τοὺς ἐν σκότῳ, ὅπως κηρύξω τοῦτο τοῖς
ἐν ᾅδου ὡς προτελευτῶν σου, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν. ἀποβλητὸς δὲ πάν-
τελῶς ἡ τοιαύτη δόξα. ᾔδει μὲν γὰρ ὁ Ιωάννης τὴν εἰς ᾅδου κάθοδον τοῦ
Χριστοῦ. πλὴν οὐδαμοῦ ἡ θεόπνευστος γραφὴ τοῦτο ἡμῖν παρέδωκεν, ὅτι
καὶ τοῖς ἐν ᾅδη πνεύμασι προκατήγγειλεν ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς τοῦ σω-

γῆρος τὴν ἀφιξιν. Quidam ajunt, cum Joannes ante pretioſam crucem mortem ab Herode ſuſtinere deberet, veluti prænuncius interrogat: ſi ipſe eo venturus eſt, eos qui in inferno erant, liberaturus, & locum hunc ita interpretati ſunt. Tu es qui ad inferos venturus es, eos, qui in tenebris degunt, liberaturus, ut iis id prænunciem, tanquam qui ante te mortem obibo, an alium expectamus. Sed hæc opinio omnino rejicienda eſt. Joannes enim ad inferos Chriſti deſcenſum ſat noverat; & potiſſimum cum nuſquam ullo in loco divinitus inſpirata Scriptura nobis tradiderit iis qui apud inferos detinebantur ſpiritibus divinum Baptiſtam Servatoris adventum prænunciaſſe. Non nego Chriſti deſcenſum ad in-
306 feros ſciviſſe Baptiſtam. Quare ergo quærit à Chriſto? ob illam eandem rationem, qua quærit ſcire id quod ipſe Catenæ auctor, vel alii loci interpretes dicunt. Namque quamvis id quod quærebat aliud, ita ipſis aſſerentibus ſit: id tamen optime callebat Joannes. Quare ergo id quærit à Chriſto? reſponſum ſuum ipſi habeant pro hac ſententia. Quid porro refert, ſi de hac prædicatione inferna nihil Scriptura tradiderit? Quot ſunt, quæ ipſi credimus, & certo tenemus, de quibus nulla in Scriptura mentio habetur? An omnia Scriptura debuit ſcribere? Impugnator opinionem debebat arguere, ſi quid in ea erat, quod contra Scripturam foret; tunc namque prævaleret Scriptura. Propter illius ſolum ſilentium dicta aliorum rejicienda non ſunt, de Joanne præcipue, cum id quoque de aliis affirmatum ſciamus. Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus in Amphilochiis cap. 16. de Simeone Juſto apud Lucam: *αὐτίκα δὲ μάλα τῆς σωτηρίας ἐφεστώσης καταλιπεῖν μὲν ἐπόθει τὸ σαρκίον. εὐαγγελίσασθαι δὲ καὶ τὴν ἐν ᾅδου σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν. Sed cum jam quam citiſſime ſalus immineret, deſerere carnem exoptabat, & iis qui apud inferos erant, ſalutem & redemptionem renunciare.*

VII. De Cruce illud quoque conſiderandum eſt, ait crucem Domini ex cupreſſo, pinu, & cedro g) compactam fuiſſe. Pag. 41. a. 1. m. *ὤφθης ὑψούμενος ἐν κυπαρίσσῳ δέσποτα, καὶ τῇ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ δι' ἀγαθότητα. Viſus es exaltatus Domine in cupreſſo, & pinu, & cedro propter bonitatem.* Pag. 62. a. 1. f. *ἐν κυπαρίσ-*

g) Opinio hæc invaluit ex accommodatione loci Eſaiæ LX. 13. *& gloria Libani ad te veniet in cypariſſo & pinu, & cedro ſimul, & glorificetur locus ſanctus meus.*

ρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ὑψώθη ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ. *In cupreſſo & pinu, & cedro exaltatus eſt agnus Dei.* Pag. 69. b. 2. p. κέδρῳ ἀνυψώθης, πεύκῃ τε καὶ κυπαρίσσῳ δέσποτα. *Cedro exaltatus es, & pinu, & cupreſſo Domine.* Pag. 158. a. 1. m. ἡ ἐκκλησία βοᾷ σοι Χριστὲ ὁ Θεὸς ἐν 307
πεύκῃ, καὶ κέδρῳ, καὶ κυπαρίσσῳ προσκυνοῦσα σε. *Eccleſia clamat ad te Chriſte Deus in pinu, & cedro, & cupreſſo adorans te.* Hæc non placebunt tradentibus nihil certo conſtare, ex quo ligno crux Domini confecta fuerit, licet alios habeant auctores, Bedam in collectaneis, Joannem Chryſoſtomum de veneratione crucis, Alexandrum Monachum, Anaſtaſium Sinaïtam, Joannem Cantacuzenum, quorum dicta refert Gretſerus, & examinat lib. 1. de cruce cap. 5. His adde Nicolaum Metropolitam Corcyrenſem: ἐν σοί με σώζει προσπαγεὶς ὁ δεσπότης τῷ πευκοκέδρῳ, καὶ κυπαριοσοξύλῳ. *In te me ſalvat affixus Dominus ex pinu, cedro, & cupreſſo ligno.* Et Michaëlem Pſellum in expoſitione illius dicti, *Pulchra formoſum.* κάλλη δὲ τῶν ὀρέων ὁ σαυρὸς πέφυκεν. εἰ γὰρ ὡς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος ἔχει ἐκ πεύκης, καὶ κέδρου, καὶ κυπαρίττου συμπέπηκται. κάλλη δὲ ταῦτα εἰσὶ τῶν φυομένων ἐν ὄρεσι, τοῦτο μὲν φύλλοις κομῶντα πυκνοῖς, τοῦτο δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνατεινόμενα, διὰ ταῦτα κάλλη τῶν ὀρέων τὸ νικοποιὸν ὅπλον ὠνόμασαι. *Pulchritudines vero montium crux eſt, ſiquidem, ut hiſtoriis narratur ex pinu, cedro, & cupreſſo compacta eſt, quæ eorum, quæ naſcuntur in montibus, pulchritudines ſunt, tum quod frequentibus foliis vernant, tum quod in multum aëris ſe extendunt. Propterea pulchritudines montium armatum victoriam afferens nomen habuit.* In tanta antiquitate, & rerum ignoratione traditio recepta, teſtimonioque Patrum confirmata à ſcripturis non diſſonans, licet nonnullis improbabilis videatur, non ideo tamen rejicienda eſt, 398
cum potuerit eſſe, & forte fuit; eoque potiſſimum, cum ex altera parte ſciamus multa falſa eſſe probabiliora veris. Quod vero in tot Patribus non improbatur, non video cur in Paracletica improbari debeat, expungique.

VIII. Et hæc quidem quemadmodum & nonnulla alia, qui moroſe aliorum ſtudia reſpuunt. Sunt tamen in hoc eodem libro, quæ ſine gravi cenſura præteriri non poſſunt, immo expungi debent, partim cum jam recenſitis libris communia, partim ſingularia: utraque nos examinabimus. Communia cum aliis ſunt; Primum, Chriſtum Dominum deſcenſu ſuo ad inferos, omnes

mnes h) quotquot ab orbe condito, & Adamo ipſo fuerunt homines a pœnis illis, & poteſtate dæmonis liberaſſe, hinc verbulo aliquando σκυλεῦσαι τὸν ᾅδην, *ſpoliare, prædari*, omnia ſusque deque ponere, quemadmodum in direptione urbium fit, ejusque dominium in ſe transferre ſæpisſime utitur. Pag. 4. a. 2. f. τὸν ᾅδην ἐσκύλευσε Χριστός, ὡς μόνος κραταιὸς καὶ δυνατός. *Infernum ſpoliavit Chriſtus, tanquam ſolus fortis & potens.* aliquando κενῶσαι, *exinanire, evacuare*, ita omnia arripere, ut in eo, in quo prius fuerant, nihil modo reliquum ſit. Pag. 31. a. 1. p. ἔρημος ᾅδης καὶ ἄπορος διὰ θανάτου γέγονεν ἑνός, ὃν πολὺν γὰρ πλοῦτον ἐθησαύρισεν εἰς ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐκένωσεν. *Deſertum infernum atque inops propter mortem unius factum eſt: quas enim multas divitias ſibi congeſſerat, unus*
309 *pro nobis omnibus Chriſtus exhauſit.* pag. 78. a. 2. m. ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ ᾅδου κενώσας πρὶν τὸν πολυάνθρωπον πλοῦτον. *Qui reſurrexiſti a mortuis, & inferni ante divitias, quæ ex multorum hominum numero conſtabant, evacuaſti.* Aliquando τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας, τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς, πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ψυχάς. *Omnes nempe qui a ſæculo mortui ſunt, & apud inferos vinculis addicebantur.* pag. 4. a. 2. m. σὺ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. *Tu collegiſti eos, qui a ſæculo mortui fuerant.* Et infra: καὶ φθαρέντας συνήγειρε πάντας. *Et corruptos omnes collegit.* pag. 75. a. 1. f. καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ' αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. *Et deſcendens ad inferos, qui a ſæculis vinculis obſtricti erant, liberaſti.* Pag. 77. a. 2. m. καὶ πύλας ἀνεπέτασας ᾅδου ταῖς ἀπ' αἰώνων ψυχαῖς. *Et fores aperuiſti inferorum animabus, quæ a ſæculis ibi detinebantur.* Pag. 79. a. 2. f. καὶ λογισθεὶς ἐν τοῖς νεκροῖς, τὸν ἐκεῖσε τύραννον ἔδησας, ῥυσάμενος ἅπαντας ἐκ δεσμῶν τοῦ ᾅδου τῇ ἀναστάσει σου. *Et reputatus mortuus, tyrannum apud eos ligaſti, liberans omnes ex vinculis inferni tua reſurrectione.* Pag. 101. a. 1. f. κάτω τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ἐξανέστησας. *Inferne eos, qui a ſæculo mortui erant exſuſcitaſti.* Pag. 102. a. 2. p. ὡς κατῆλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς δεσμίους, ὡς θνητός, συνανέστησαν αὐτῷ οἱ ἀπ' αἰῶνος θανέντες. *Ut deſcendit*

Ser-

h) Ex illis ipſis quæ ſupra p. 243. ſq. diſputavit Allatius, repetitque paullo inferius p. 320. ſq. perſpicue apparet Græcos hoc non de aliis velle intellectum quam iis qui in vita innocenter vixiſſent & Chriſto apud inferos prædicanti fidem habuiſſent, vel ea fuiſſent conditione qua latinæ Eccleſiæ doctores ajunt extitiſſe pios & ſanctos V. T. quos in limbo Patrum collocant. Ab hoc de limbo Patrum placito illud Græcorum dogma ſolis vocabulis diſcrepat.

Servator ad vinctos, reſurrexerunt cum eo qui a ſæculo erant mortui.
Pag. 104. a. 1 f. καὶ συνήγειρας τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος θανόντας. *Et defun-
ctos à ſæculo collegiſti.* Pag. 127. b. 2. p. καὶ εἰς ᾅδην φοιτήσας ὅλον συν-
ήγειρας κείμενον Χριστὲ ἐν σαπρίᾳ τὸν ἄνθρωπον. *Et ad inferos* 310
abiens univerſum collegiſti jacens Chriſte in putredine genus humanum.
Pag. 128. b. 1. f. ᾅδου πύλας καὶ μοχλοὺς συντρίψας ζωοδότα, ἀνέ-
στησας ἅπαντας. *Inferni portas & vectes conterens, vitæ largitor, exſu-
ſcitaſti omnes.* Pag. 151. a. 2. f. καὶ συνήγειρας νεκροὺς τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος
ἐν σκότει καθεύδοντας. *Et congregaſti mortuos, qui à ſæculo in tenebris
dormiebant.* Pag. 173. a. 2. f. ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ᾽ αἰῶνος δεσμῶται
κραυγάζοντες. *Propterea ſurrexerunt qui a ſæculo vinculis compedieban-
tur, clamantes.* Pag. 194. a. 2. m. λέλυται ᾅδης ὁ πικρὸς καταλύσαν-
τος αὐτὸν σοῦ φιλάνθρωπε, καὶ ἀναστήσαντος τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος ἐκεῖ
καθεύδοντας. *Diſſolutum eſt infernum amarum, cum tu humane eum
deſtruxiſſes, & liberaſſes eos, qui ibi à ſæculo dormiebant.* Pag. 136. a. 2.
m. ἐδέσμει χεῖρας σου λαὸς παράνομος, καὶ δεσμῶται ἀλύτων σῶτερ
δεσμῶν πάντες ἀπελύοντο. *Vinciebat manus tuas populus iniquus &
vinculis colligati indiſſolubilibus, Servator, omnes ſolvebantur.*

Et quod magis mirandum eſt, ſunt Patres, qui id idem
apertisſime enunciant. Joannes Chryſoſtomus orat. in Cœme-
terii appellationem, & in Crucem Domini: οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς
ἐποίησε τὸν λῄσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα τὸν διάβολον ὁμοῦ καὶ τὸν
θάνατον διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δήσας, καὶ τὸν πλοῦτον πάντα, τῶν ἀν-
θρώπων λέγω τὸ γένος, μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά. οὕτω
καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων. *Sic & Chriſtus fecit, principem illum præ-
donum, & carceris cuſtodem diabolum ſimul & mortem, cum per propri-
am mortem vinxiſſet, omnes divitias, humanum, inquam, genus tranſtu-
lit in æraria regia. Hoc & Paulus indicat, cum ait.* Proclus Pa- 311
triarcha Conſtantinopolitanus orat. de Paſſione Domini: σήμερον
οἱ ἐξ αἰῶνος ἠλευθερώθησαν δοῦλοι. *Hodie ii, qui a ſæculo fuerant ſer-
vi in libertatem vindicati ſunt.* Et infra: ὢ κάθοδος ἐν ᾅδου τῶν ἐξ
αἰῶνος νεκρωθέντων ἀνόδου γέφυρα πρὸς ἀναβίωσιν. *o ad inferos de-
ſcenſum iis, qui a ſæculo mortui erant aſcenſionis pontem ad redivivam
vitam.* Et infra: ὡς θάνατον καταργῆσαι, καὶ τὸν ᾅδην σκυλεῦσαι,
καὶ τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος νεκροὺς ζωοποιῆσαι. *Ut mortem deſtruat, ſpoliet
infernum, & mortuos à ſæculo vivificet.* Theodorus Studita orat.
Catechet. in Dominicam Paſchæ: κατήργησε τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ θα-

νάτω τὸν θάνατον, καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν, ἠνέωξε τὸν παράδεισον, καὶ πᾶσιν αὐτὸν εἰσιτὸν ἀπειργάσατο. *Vivifica ſua morte mortem deſtruxit, & omnes qui in inferno erant a vinculis liberati ſunt, aperuit paradiſum, & omnibus in illum aditum aperuit.* Et infra: οἱ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατρέχουσιν οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐλευθεροῦνται τῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου. Et, οὗτος καὶ νῦν ἀπολλυμένους ἔσωσε, νεκρωθέντας ἐζώωσε, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀφείλετο. *Qui e terra ſunt in cœlum curſitant, qui in inferno, a diaboli vinculis liberantur.* Et, *Hic & eos, qui nunc male perduntur ſalvavit, demortuos in vitam vindicavit, & a diaboli tyrannide exemit.* Joſephus Bryennius orat. de Domini crucifixione: ἐτάφη ἵνα ἀναστῇ, εἰς ᾅδου κατῆλθεν ὁ μόνος ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς, ἵνα λύσῃ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε κατεχομένους. *Sepultus eſt, ut reſurgeret, in infernum deſcendit ſolus inter mortuos liber, ut ſolveret eos, qui à ſæculo ibidem detinebantur.*

312 Infernum itaque ſpoliavit, extractiſque iis, qui inibi commorabantur exhauſit, extractis, inquam, omnibus hominibus, mortuis omnibus, cunctiſque a ſæculo, genere humano univerſo, Adamo cum ſubſecuto ab eodem genere univerſam diaboli regiam inanem, deſertamque reliquit; quod abſurdiſſimum eſt, & a Chriſtiana pietate abhorrens: Chriſtus enim non omnes, ſed minimam demortuorum partem, eamque ſanctorum eduxit.

Si dicant ex Chryſoſtomo orat. in Cœmeterii appellationem, & Crucem Domini, reſurrectionem hic non proprie, ſed metaphorice ſumi, pro ſomno atque ſopore videlicet, nam ante Chriſti adventum mors nomen mortis habebat, & infernus vocabatur, at poſtquam Chriſtus pro mundi vita mortem ſubiit, non amplius vocatur mors mors, ſed ſomnus & dormitio. Dormitionem appellari teſtantur illa Domini verba, *Lazarus amicus noſter dormit*; non enim dixit, mortuus eſt, quamvis revera mortuus eſſet; Reſpondebimus hoc in loco non agi de Hiſtoria, non de ſententia Tropologica; & Paracletice manifeſto inſinuat, omnes quotquot fuerunt homines a condito orbe demortui, ad reſurrectionem revocatos. Quod dictum abſurdum omnibus modis eſt, & Catholicis auribus inauditum.

Patribus, qui id idem videntur aſſerere, cum de hac re tra-
313 ctatum non ſcribam, nolo reſpondere. Patres multa dixere, i) & mo-

i) Vera atque ingenua de Patrum ſcriptis & auctoritate confeſſio.

& monumentis editis faſſi ſunt, quæ cum recta Eccleſiæ norma non conveniunt: illa tamen legi permittuntur, quod nullum incommodum afferant. Non enim ſacra Scriptura ſunt, quæ omnino eſt infallibilis, & ſempiternæ veritatis, in quo à dictis Patribus differt. Ea licet permittantur in Patribus, in Eccleſiaſticis libris ingerenda non ſunt, cum quidquid in Eccleſia legitur, palamque omnibus proponitur, quaſi dictis ipſis Sanctorum majorem præ ſe ferat auctoritatem, magis afficiat, animumque ad ſui obſequium trahat, ideoque prohibetur, ne auribus aliorum ingeratur, quod extra Eccleſiam permitteretur. Multa porro eſſe in Patribus, quæ minus ab Eccleſia probantur, ex Græcorum Magiſtris recentioribus, quando cum iis ſermonem habeam, probabo. Georgius Corcyrenſis Metropolita: προφασίζονται δὲ ὅτι Ἀμβρόσιος οὕτως εἴρηκεν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις. ἔτι δὲ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, ὑπὲρ ὧν ἀπολογητέον, ὡς ἢ νενοθεύκασι τὰς τούτων συγγραφάς τινες, ἢ καὶ οἰκονομίαν ἴσως εἰρήκασιν, ἢ καὶ ὁ μέγας ἐχρήσατο Βασίλειος παρ' ἑαυτῷ φυλάττων ἄχρι τινὸς ἀπόρρητον τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν θεολογίαν, ἢ καὶ τῆς ἀκριβείας ὡς ἄνθρωποι παρεσύρησαν. ὃ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔν τισιν, ὡς Ἀλεξανδρείας Διονύσιος, καὶ Μεθόδιος ὁ Παλάρων, καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεύς, καὶ Πιέριος, καὶ Πάμφιλος, καὶ Θεόγνωστος, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Ἱππόλυτος ὁ αὐτοῦ μαθητής. τινὰς γὰρ αὐτῶν ῥήσεις οὐκ ἀποδεχόμεθα, καίτοι τἆλλα σφόδρα θαυμάζοντες. *Cauſam addunt, Ambroſium in tractationibus de coitu locutum fuiſſe, item Auguſtinum & Hieronymum, pro quibus reſpondendum eſt; vel eorum monumenta à quibuſdam falſata fuiſſe, vel ita tempore ferente, & data opera locutos, quod & magnus uſurpavit Baſilius apud ſemetipſum ad tempus præſcriptum, occultam ſancti Spiritus Theologiam conſervans. Vel etiam ab exquiſita illa doctrinæ norma, uti homines receſſiſſe; quod multi quidem, iique ex magnis, in quibuſdam perpeſſi ſunt, ut Alexandreus Dionyſius, Methodius Patareus, Clemens Stromateus, Pierius, Pamphilus, Theognoſtus, Irenæus, & Hippolytus ejus diſcipulus: quaſdam enim eorundem ſententias non recipimus, licet reliqua ipſorum magna in admiratione habeamus.* Vide ſi vis Georgium Scholarium de proceſſione Spiritus ſancti contra Latinos cap. 10. Barlaamum Monachum de Purgatorio, & Joannem Beccum orat. 2. partim apologetica, partim contradictoria de nonnullis dictis

ſacræ Scripturæ male expoſitis. Non ſequitur itaque, Nonnulli Patres dixerunt, ergo verum eſt, ergo probari debet, & in Eccleſia tanquam verum Chriſti fidelibus, ut illi aſſenſum præbeant, proponi. Quinimo ſi falſum in Eccleſia recitatur, licet aliqui Patres illud ipſum aſſerant, dictis dictorum Patrum non obſtantibus reprobandum, expugnendumque eſt. Præter enim divinam Scripturam, & communem conſenſum Eccleſiæ, nemo alius infallibilitatem ſibi vindicat. Aurea ſunt Nicetæ Byzantini Philoſophi verba tractatu Apologetico pro Synodo Chalcedonenſi con-
315 tra Principem Armeniæ: *πλὴν οὖν διευθετῦντες τὴν σὴν ἔυκλειαν,
καὶ ἐν τύτοις τὰ νῦν λεγόμενα, ὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε δεῖ σε μαρτυ-
ρίας πατέρων περὶ πίστεως καὶ δογμάτων ἀναλέγεσθαι. ἐπεὶ καὶ τὺς
θείυς πατέρας ἐγκλήματι περιγράψειας, καὶ σὲ ἀσινῆ εἰς τὸν τῆς πί-
στεως λόγον ὐ διατηρήσειας. πολλὰ γὰρ τοῖς πατράσι πρὸς κατάχρη-
σιν, ἤτοι κατὰ μεταφορὰν ἢ ὁμωνυμίαν, ἢ ἀντιστροφήν, ἢ ἄλλως πῶς
ἐστιν εὑρεῖν λέγοντας, καὶ ὐ μόνον τῦτο, ἀλλὰ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ
ἡ συνήθεια ὕτως τὰ ὀνόματα μεταχειρίζεται, καὶ θέα μοι καὶ αὐτὸν
τὸν μακάριον Κύριλλον τὰς ὑποστάσεις ἀντὶ τῶν φύσεων, καὶ τὰς φύ-
σεις ἀντὶ τῶν ὑποστάσεων ἐκλαμβάνοντα. οἷον φημί· εἴ τις διαιρεῖ τὰς
ὑποστάσεις. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, ἀσύγχυτοι μεμενήκασιν αἱ φύ-
σεις, ἤγυν ὑποστάσεις. ὅ, τε μέγας Ἀθανάσιος καὶ πρόσωπα ἐπὶ
Χριστῦ δύο διϊσχυρίζεται. εἰ μή τις ῦτο εἴποι, ὅτι καταχρηστικῶς τοῖς
πατράσιν ἐρρήθη, αὐτὺς τε τύτυς αἱρετικὺς ἀποφήσει, καὶ ἐκ τῶνδε
τῶν λόγων ἀναλεγόμενος χρήσεις, ἑαυτόν τε καὶ ἄλλυς μεγάλως βλά-
ψειεν, ἀλλὰ χρὴ τὰς τοιαύτας χρήσεις, εἴ τις βύλοιτο ἐκ τῶν θείων
πατέρων ἀναλέγεσθαι, οἷον νομοθετῦντας περί τινων πραγμάτων, καὶ
ὁροθετῦντας εὑρισκομένυς, καὶ τὴν οἰκείαν γνώμην ἀνακαλύπτοντας.
οἷον ἐστὶ τὸ περὶ ὐσίας καὶ ὑποστάσεως ὄνομα παρὰ Βασιλείυ τῦ πάνυ
λαβὼν διάκρισιν ταύτην ἔχοντα τὴν διαφορὰν πρὸς ἄλληλα, ἣν ἔχει
τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ᾽ ἕκαστον, ἢ καὶ αυτὺς καταχρησαμένυς ἐν ἄλλοις
ἔτι πλείστοις αὐτῶν συγγράμμασι διασαφῦντας κυρίως, ὅπερ ἀλλα-
χόσε κατεχρήσαντο. ἢ καὶ ἐν οἷς σύμφωνοι οἱ πλεῖστοι τῶν πατέρων γε-
γόνασιν, ἢ καὶ συνοδικῶς ἐκυρώθη. ἀλλὰ μὴ τῷ ἐξοδικῷ λόγῳ, ᾧ πολ-
λάκις ἄν τις κατὰ τὴν ἑρμήνειαν, καὶ ἀμελέστεροι διακείμενοι κατα-
316 χρήσοιτο λέξεσιν ὑπὸ ὑμετέρων νοημάτων πρὸς ῦτο ἀγόμενος, ἢ καὶ
μὴ πρόχειρον ἔχων τὴν ἐπιτηδειότητα, ἢ καὶ τισι τῶν ἑτεροδόξων ἀντικα-*

θι-

θιστάμενος, καὶ κατ' ἄλλας δὲ προφάσεις τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκριβείας μὴ φροντίσει, οὐ δεῖ ἐκ τῶν τοιούτων χρήσεις ἀναλέγεσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνόπιν ἐφαμεν. *Tua itaque proſpicientes gloriæ in his quoque nunc dicimus, haud opus eſſe te temere, & ut ſeſe occaſio tulerit, de fide, & dogmatibus Patrum teſtimonia colligere; tunc enim & divinos Patres probro afficies, nec te inculpatum in fidei ratione conſervaveris. Multa ſiquidem apud Patres vel abuſu, vel metaphora, vel æquivocatione, vel è contrario, vel alio quopiam modo dicta eſſe reperies: neque id tantummodo, verum & divina littera, & uſus ſic nomina uſurpat. Et videtis ipſum etiam beatum Cyrillum hypoſtaſes pro naturis, & naturas pro hypoſtaſibus uſurpantem, & rurſum is idem dicit, inconfuſa perſonas duas in Chriſto eſſe contendit. Et niſi quis dixerit, Patres ſimilia per abuſionem dixiſſe, ita ille hos eosdem hæreticos enunciabit, & ex hujuscemodi tractatibus ſententias legens ſibimetipſi, aliisque maximo erit nocumento. Verumtamen opus eſt, ſimiles ſententias, ſi cui in animo eſt, ex divinis Patribus colligere, ab iis, dum de rebus tanquam legem ferentes, aut definientes, vel propriam ſententiam enunciantes verba faciunt, eligere, ut fuerit naturæ & hypoſtaſeos nomen, à magno Baſilio determinatum, ea inter ſeſe differentia diſcerni, qua commune & ſingulare ſecernitur; vel dum iidem ipſi rem abutentes, in aliis tamen iisque plurimis ſcriptis exponunt, quod alibi abuſi ſunt;* 317 *vel ab iis, in quibus plures ex Patribus concordant, vel tandem per Synodum aliquam determinatum eſt; ſed non ex exotericis ſermonibus, in quibus ſæpius quiſpiam, dum res interpretatur ſegniter ſe gerens dictionibus abutitur, à noſtra intelligentia ad id adactus; vel quod promptam non habuerit habilitatem, vel quod, dum ſe adverſariis opponit, aliis etiam ex cauſis de exacta verborum diſcuſſione minus cogitarit. Non itaque ex his ſententiæ ſeligendæ ſunt, ſed ex illis quæ ſupra diximus.* Quomodo vero Patres legendi ſunt absque offenſione, vide Evlogium Epiſcopum Alexandrinum apud Photium tmem. 225.

Secundum eſt, omnes homines, k) qui in monumentis erant

k) Hoc iterum non de omnibus omnino hominibus, ſed omnibus quorum animæ ex inferis à CHRISTO liberatæ erant, intelligere poſſunt Græci. Aperta autem ſepul-

Digitized by Google

ad vitam vindicaſſe. Pag. 1. b. 2. f. *καὶ τὸν θάνατον νεκρώσας ζωὴν ἡμῖν ἐδωρήσατο πεπτωκότα τὸν Ἀδὰμ παγγενῆ ἀναστήσας. Et mortem interimens vitam nobis elargitus eſt, lapſum Adamum cum toto genere humano exſuſcitans.* Pag. 6. a. 2. m. *πύλας ᾅδου συντρίψαντα καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκ τάφου ἐγείραντα. Qui portas inferni contrivit, & à ſeculó homines ex ſepultura exſuſcitavit.* Pag. 55. a. 2. p. *ἐκένωσε τοὺς τάφους ὁ λυτρωτὴς, ἐσκύλευσε τὸν ᾅδην. Exhauſit ſepulchra liberator, ſpoliavit infernum.* Pag. 70. b. 2. m. *ἀνέστης συνεγείρας τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις κατοικοῦντας ἀπ' αἰῶνος. Reſurrexiſti ſimul congregans eos, qui in ſepulturis habitabant à ſeculo.* Pag. 77. b. 1. p. *ἡ τεθεωμένη σου ψυχὴ τὰς ἀπ' αἰῶνος συνανέστησε ψυχάς. Deificata tua anima animas à ſeculo ſecum una exſuſcitavit.* Pag. 78. b. 1. m. *ὁ συγκαταβάς μοι μέχρις*
318 *ᾅδου, καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσας τὴν ἀνάστασιν. Qui una mecum ad infernum uſque deſcendiſti, omnibusque viam ad reſurrectionem aperuiſti.* Pag. 74. a. 1. f. *καὶ γὰρ τοῦ θανάτου καταργήσας τὴν ἰσχὺν τοῖς τεθνεῶσι πᾶσιν ἀφθαρσίαν παρέχες, Namque mortis robore proſtrato, demortuis omnibus incorruptibilitatem elargitus es.* Pag. 101 a. 1. f. *ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. In ſepulchro poſitus es, qui ſepulchra exhauſiſti.* Pag. 102. b. 1. f. *ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος πάντας συνανέστησας τοὺς ἐν ᾅδῃ νεκρούς. Reſurgens è monumento omnes una tecum reſurgere feciſti, qui in inferno erant, mortui.* In his etiam vides *συναγείρειν, κενοῦν, ἀπ' αἰῶνος νεκρούς*, & ne dubium cuipiam ſit de mente Auctoris, in plerisque additum *πάντας*, *omnes.* Habemus ergo quotquot ab orbe condito mortales ante Chriſti adventum vita fuerant defuncti, ab ipſo Servatore noſtro cum ad inferos penetraſſet, in vitam revocatos: corpora ſcilicet ex monumentis, animas ex infernis. Quod ſi de animis nullus haberetur ſermo, qui tamen habetur, adhuc neceſſario illas in vitam revocatas fatendum eſſet, ne corpora alienis animabus, vivere de novo productis dicere cogeremur. Tot itaque ſepulchra apud omnium gentium nationes, tot polyandria, tot urnæ, tot denique oſſuaria in ipſo Chriſti deſcenſu ad inferos, oſſibus ſpoliata, vacua, deſertaque plorabant: & nullus tunc mortalium cinis in matre terra requieſcebat, quo an dici poſſit abſurdius, admirabilius? Quidam dicent de ſanctis & juſtis id tantum dici, quod & ve-

ſepulchra Domino reſurgente & multa mortuorum ſanctorum corpora ſurrexiſſe, diſerte teſtatur S. Matthæus XXVII. 51. ſq.

Digitized by Google

& veriſſimum eſt, docetque ipſa Paraclerice. Pag. 77. b. 2. p. λυ- 319
θέντα Φιλάνθρωπε σοῦ τὸν ναὸν τοῦ σώματος, τάφος μερισάμενος καὶ ἅδης ἄκοντες ἄμφω δίκας εἰς πράττονται. ὁ μὲν τῶν ἁγίων σου ψυχάς, σώματα δὲ ἕτερος συνεκπέμπων ἀθάνατε. Solutum hominum amans templum tui corporis cum ſibi ſepulchrum, & infernus diſpartiti eſſent, inuiti ambo pœnas perſoluunt, hic quidem ſanctorum tuorum animas, alterum corpora una ſimul emittens, immortalis. Et pag. 112. b. 1. f. *ψυχαὶ τῶν δικαίων σε ἐπὶ ξύλου πάλαι τὴν ψυχὴν παραδόντα δέσποτα, ὡς ᾔσθοντο αἰωνίων λόγου δεσμῶν ἀπελύοντο. Animæ juſtorum cum te in ligno pridem animam reddidiſſe Domine perſenſiſſent, a ſempiternis Domine vinculis ſolvebantur.* Sed hæc certe non ſatisfaciunt; qui enim dicit omnes, nullum excludit, & omnes ab his dici, teiſtmonia ipſa convincunt. Cum videam vero cautiores ingenio neſcio quid muſſitare, *omnes* non ſemper univerſos in eo genere, ſed aliquando partem inferre, & neſcio quæ Scripturæ loca conſarcinant: diſcant ex ipſa Paracletice, omnes inibi poſitum, nullum excludere, cum apertisſime aſſerat, præter juſtos, de quibus nullum dubium eſt, peccatores etiam & impios vitæ reſtitutos. Nota verba pag. 103. a. 1. f. *σοῦ τοῦ παντουργοῦ τῇ καταβάσει ὁ ᾅδης Χριστὲ καταγέλαστος γεγονὼς ἤμεσε πάντας τοὺς πάλαι τῇ πλάνῃ νεκρωθέντας σὲ ὑπερυψοῦντας εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Tui creatoris omnium deſcenſu, infernus Christe ludibrio factus evomuit omnes quotquot antiquitus in errore demortui ſunt, te exaltantes in omnia ſæcula.* Qui *τῇ πλάνῃ νεκροῦται* in errore immoritur, juſtus non eſt, ſed Dei inimicus vi- 320
tam ponit, & nonniſi impius & peccator habetur æternis ſuppliciis condemnatus, at hos omnes *πάντας*, infernus evomuit, ergo omnes tunc juſtos & impios omnes evomuit. Genus ipſe tertium nullum agnoſco; ſi in tanta Christi munificentia, & liberalitate, dicamus etiam miſericordia, pueros in limbo, vel alios in Purgatorio excludant, næ iſti Dei immenſam humanitatem imminuant, qui peccatores peſſimos & pœnis dignos liberat, pueros, & bonos, dignos quorum miſereatur, in pœnis relinquit: Manet ergo certisſimum dictis ejuſcemodi genus humanum univerſum ab Adamo ipſo per Christi ad inferos deſcenſum fuiſſe in vitam vindicatum, ſed ſepulchra cadaveribus, & infernum animabus ſpoliatum, novam ſibi ſtipem ad ſublevandam inopiam a morte ipſa petiiſſe; ſed quis ſimilia in Eccleſia, ſi ex Eccleſia fuerit, faſſus eſt unquam?

Ter-

Digitized by Google

Tertium eſt, Chriſtum deſcenſu ſuo illo ad inferos l) mortuis omnibus remisſionem prædicaſſe, dediſſe iis, qui crediderunt, denegaſſe incredulis. Pag. 5. b. 2. p. *τῷ σταυρῷ σου τὴν εἰρήνην εὐαγγελισάμενος, καὶ κηρύξας αἰχμαλώτοις σωτήρ μου τὴν ἄφεσιν τὸν κρατοῦντα ᾔσχυνας Χριστὲ γυμνὸν, ἠπορημένον, δείξας τῇ θείᾳ ἐγέρσει σου. Cruce tua pacem annuncians, & prædicans captivis ſervator meus remisſionem, dominantem confudiſti Chriſte, nudum, & inopem oſtendes*
321 *divina tua reſurrectione.* *Captivos* intelligit vinculis in inferno addictos, quos alibi *δεσμώτας* vocat. *Dominantem* infernas poteſtates. Sed ne pro *captivis* peccatores, & *dominante κοσμοκράτορα*, & prædicationem Chriſti in hac vita, non poſt mortem intelligas, quamvis noſtræ ſententiæ loca alia ex aliis libris adducta ſtabiliant, habeto tibi & alium locum ex pag. 127. a. 2. m. *ὅτι τὸν ᾅδην ἔδησας ἀθάνατε ὡς θεὸς παντοδύναμος καὶ νεκροὺς συνανέστησας, καὶ πύλας τοῦ θανάτου συνέτριψας καὶ κράτος τοῦ ᾅδου καθεῖλες ὡς θεός. διὸ οἱ γηγενεῖς δοξολογοῦμέν σε πόθῳ τὸν ἀναστάντα καὶ καθελόντα ἐχθροῦ τὸ κράτος τοῦ πανόλους καὶ πάντας ἀναστήσαντα, τοὺς ἐπὶ σοὶ πιστεύσαντας. Quod infernum ligaſti immortalis ut Deus omnipotens, & mortuos reſurgere feciſti, & portas mortis contriviſti, & poteſtatem inferni enervaſti ut Deus. Propterea terrigenæ gloriam tibi cum deſiderio dicimus, qui reſurrexiſti, & oppugnaſti hoſtis vim perditisſimi, & omnes in vitam reduxiſti, qui in te crediderunt.*

Et cum videam hujusce erroris de ſalute damnatorum ſemina non in hoc libro tantum, quem modo dijudico, ſed in Triodio, Pentecoſtario, ac aliis Græcorum libris Eccleſiaſticis ſæpius ſpargi, non abs re erit, ut cenſeo, rem hac altius, accuratiusque examinare, ut unde error irrepſerit, undeque propagatus tantum Græcorum libros infecerit dignoſcentes, malo medicinam non incommodam afferamus. Quæſitum diutius eſt etiam ab ipſis Eccleſiæ incunabilis, an fides tantum in Chriſtum vel per Chriſtum ſalutem animis pareret, adeo ut qui, licet laudabili vitæ
322 inſtituto, integra ſcilicet vita, ſcelerisque puri vixiſſent, in Chriſtum tamen non crediſſent, æternis ſuppliciis damnarentur. Omnes in eo convenere fontem ſalutis Chriſtum eſſe, ab eo tantummodo expectandam: oleum, ſi in aliis perquiratur, perdi. Neque in hac re fuit inter Catholicos dubitatio. Primus Marcion, ut

l) Confer quæ ſupra p. 239. ſeqq. 308. ſeq.

ut lib. 1. cap. 29. refert Irenæus, fundamentis dogmatum inverſis,
debitam ſalutem per Chriſtum viris juſtis ſurripuit, quam injuſtis
non eſt veritus elargiri. Nam docuit Cainum, Nembrotum,
Sodomitas, Ægyptios, ac alios moribus immaniſſimis deſcenſu
Chriſti ad inferos ſalutem conſecutos, cum ibi remanſerint Abe-
lus, Enochus, Abrahamus, ac cæteri Prophetæ & Patriarchæ. &
ne ſine ratione, rationis ipſe expers loqui videretur, addebat, ju-
ſtos cum alibi ſæpius Deum illos tentantem vidiſſent; tunc etiam
tentare eum ſuſpicatos, admonitionibus Chriſti non credidiſſe,
ideoque apud inferos deſtitutos. Sed ridicula hæc. Nemo enim
abſque fide ſalutem habuit. Nonnemo m) in contrariam ſen-
tentiam trahere conatus eſt Clementem Alexandrinum, Chryſo-
ſtomum, Juſtinum Martyrem, & Euthymium, tanquam qui vi-
derentur aſſerere, Philoſophiam gentibus, vel ſolam Dei cognitio-
nem ante Chriſti adventum ad ſalutem ſuffeciſſe, & ſimili ratione
Judæis Prophetas, & gentibus probatiſſimos quosque conceſſiſſe,
ut eorum ope uterque ſalutem conſequi poſſet; eosque qui ita vi- 323
xerint non minus Chriſtianos eſſe, quam alios ſic dictos poſt Chri-
ſti adventum, ideoque multos ex illis ſalutem conſecutos. Sed
optime illi ſatisfactum fuit a Catholicis, rectaque horum Patrum
ſententia aliis eorum dictis, falſa exploſa, communita eſt. Hinc
ab iis repetendis abſtineo. Quid hic hæreticorum recentiorum
nugas aggeram, qui in vita æterna, & Herculem, & Theſeum, &
Numam, & Camillum, & Catones, & Scipiones, & Socratem, &
Virgilium; Et quos non cœlo locant? Et Catholicis cum iſtis in-
ſaniit Ludovicus Vives n) merito a Theologis Lovanienſibus no-
tatus. Vide ſi placet Roſweidum in lege Talionis tab. 1. & in Anti-
capello cap. 1. Julium Bullengerum Diatriba in cap. 1. exercit. 1.
Caſaubonianæ in Baronium, Gerardum Joannis Voſſium Hiſtor.
Pelagianæ lib. 3. parte 3. theſi 11. Franciſcum Fevardentium, &
alios, qui robuſte admodum haſce Hæreticorum næniolas refel-
lerunt, tantosque Patres ab Hæreticorum calumniis vindicarunt.
De Theophilo, Falconilla, Trajano, & aliis, quid ſentiam ipſe
jam o) dixi; licet non inficiar plerosque eſſe, qui Trajani hiſto-

m) Iſaacus Caſaubonus Exerc. 1. ad Baron. cui adde ſi placet Montacutii Analecta Exerc. 1.

n) Ad Auguſtin. de Civitate DEI XVIII. 47.

o) Supra p. 124.

riam approbent, quorum non minimam partem in unum collegit Alphonſus Ciacconus Apologia de hac re edita, & Franciſcus de Mendoza lib. 2. de floribus ſacris, problem 6. in quo dubitat an B. Virgo ſuo patrocinio aliquem aliquando ab inferis eripuerit, & multa notatu digna aſſumit.

324 Ridicula quoque eſt eorum ſententia, qui tradunt Judam, cum ſciret Chriſti in inferos adventum, & inde omnium ſalutem futuram, ſuſpendio Chriſti mortem prævertiſſe, ut inde poſtmodum adventu Chriſti ſalvus educeretur. Sententiam refert, & refutat Glycas ſive Zonaras epiſt. 56. πλὴν οὐχ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀγχόνην ἐλήλυθε, καθά τινες ὑπειλήφασιν, ὥστε προλαβεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰς ᾅδην κατελθεῖν ἐπὶ τῷ τυχεῖν ἐκεῖσε παρ' αὐτοῦ συγχωρήσεως. τοῦτο γὰρ οὐκ ἄν ποτέ τις καταδέξαιτο λογισμοῦ κύριος ὤν. ὁ γὰρ πωρωθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν διάνοιαν, ὁ παντάπασι τὴν ἑαυτοῦ ἀπογνοὺς σωτηρίαν, πῶς, ἢ ποίῳ τρόπῳ καθ' ἑαυτὸν τοιαῦτα συνέστρεφε; πῶς ἐμελέτα κατελθεῖν τε εἰς ᾅδην, κἀκεῖσε θεῖναι μετάνοιαν; ἄλλοτε πόθεν ἐκεῖνος ἤκουσεν, ἢ τίνος εἰπόντος τοῦτο μεμάθηκεν, ὅτι πρὸς ᾅδην κατελθὼν ὁ Χριστὸς, κήρυγμα μετανοίας, καὶ τοῖς ἐκεῖσε κηρύξει; καὶ ταῦτα τοῦ προφήτου Δαυὶδ καθεκάστην ἀκούων λέγοντος. ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις ὁσιώτατε ἄνερ, καὶ τι περὶ τοῦ Ἰούδα φησὶν ὁ χρονογράφος ἐκεῖνος Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς εἰδέναι βούλομαί σε δι' εἴδησιν. λέγει γὰρ πολλὰ παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ Ἰούδας, ὥστε προσελθεῖν καὶ βαλεῖν μετάνοιαν, οὐκ ἠθέλησεν. ἐφ' ᾧ καὶ ἀκούσας ὅτι ἀνελήφθη ὁ Χριστὸς ἐπιτοσοῦτον ἀγχώθη, ὥστε καὶ μέσον λακίσαι. καὶ περὶ μὲν τῆς ματαιολογίας ταύτης οὕτως. ὅτι δὲ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ὁ ἄθλιος ἀπογνοὺς, οὐ μὴν ἐν ᾅδῃ σωτηρίας ἐλπίζων τυχεῖν τῷ δι' ἀγχόνης τέλος ἐχρήσατο, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀριδήλως τοῦτο δεδήλωκεν ἐν τοῖς πρὸς Ἀντίοχον κεφαλαίοις οὕτως εἰπών, οὐδὲν χεῖρον ἀπογνώσεως, ἧ συσχεθεὶς ὁ Ἰούδας ἀπήγξατο.

325 *Sed tamen non hac ratione ad laqueum venit, ut quidam exiſtimarunt, ut anteverteret Chriſtum, & ad inferos deſcendens ab eo ſibi eo in loco veniam impetraret. Id enim nemo unquam admiſerit, dummodo conſilii compos ſit. Qui etenim tantundem cognitione obduratus eſt, & modis omnibus de propria ſalute deſperarit, quomodo, aut quanam ratione in ſeſe ſimilia reſolvebat? quomodo meditabatur ad inferos deſcendere, ibiq; pœnitentiam agere? inſuper undenam ille audiit, aut quo id referente didicit, deſcenſu ſuo ad inferos Chriſtum pœnitentiam illis, qui ibi erant, præ-*

prædicaturum, eoque potiſſimum ſi audiat quotidie Prophetam dicentem, in inferno autem quis confitebitur tibi? *Præter jam dicta, o ſacratiſſime Vir, quid de Juda Georgius Cedrenus Chronographus referat ſcire te, ut id quoque non te lateat, cupio; tradit enim, multis ſollicitatus ab Apoſtolis Judas ut accederet, factique ſui eum pœniteret, noluit, ideoque audiens Chriſtum aſſumptum fuiſſe, in tantam molem excrevit, ut medius rumperetur. Et hæc quidem de hujus ſententia inanitate. Eum porro de propria ſalute deſperantem, non apud inferos de ſalute ſperantem laqueo vitæ finem quæſiſſe; magnus Athanaſius manifeſto docuit in quæſtionibus ad Antiochum illis verbis: Nihil eſt deſperatione deterius, qua correptus Judas ſeſe in laqueum induit.* Ammonius quoque Presbyter ſatis antiquus auctor narrat Chriſti deſcenſu ad inferos animas omnes, & ipſius Judæ à vinculis fuiſſe ſolutas, non tamen omnes cum Chriſto aſcendiſſe, ſed tantummodo illas quæ crediderunt. Idem Glycas: ἐπιβεβαιοῖ δὲ ταῦτα καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἀμμώνιος λέγων, ὅτι τοῦ 326
Χριστοῦ κατελθόντος εἰς ᾅδην αἱ ψυχαὶ πᾶσαι καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἰούδα τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν. οὐκέτι δὲ καὶ πᾶσαι τῷ Χριστῷ συνανῆλθοσαν, μόναι δὲ αἱ πιστεύσασαι. Tantamne fuiſſe vim & efficaciam adventus Chriſti ad inferos, ut ſola ſui præſentia damnatorum vincula, ſi tamen in locum damnatorum acceſſit, fuerint diſſoluta? & poterant jam liberi, niſi inertes eſſe voluiſſent, Chriſtum ſequi, & conari aliquid de ſua liberatione? Quis enim præſente Chriſto, & vincula ſolvente, ne una cum eo commearent, impediſſet? id ſane non tentaſſent in fugam verſi dæmones. Perfidia eos detinuit, & pertinacia in malo, ſed ſplendor Chriſti, & poteſtas, quemadmodum vincula, & tenebras, ita malum animum, & pervicax ingenium emolliiſſet. Si Judas Chriſtum expectabat ad beneficium à Chriſto accipiendum paratus, credens tanto miraculo, ideoque vitam ſibi eripuit, jam redivivus Apoſtolus, ſuo throno, cum omnes judicio divino palam ſubjicientur, ſedebit. Sed nugæ.

Andreas Cretenſis Virginis animam, referente, nec improbante Glyca epiſtola 42. poſt mortem ad inferos deſcendiſſe tradit. εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδην λέγει, τὴν μακαρίαν αὐτῆς ψυχὴν κατελθεῖν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ἅτε τὰ ἐκεῖσε παρὰ Χριστοῦ τελεσθέντα μυηθεσομένην μυστήρια. πῶς τε νενίκηκε, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγείρεται, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ, ἀμήχανον εἶναι λέγων καὶ ταῖς τοῦ κυρίου παρα-

Digitized by Google

327 τεθεῖναι χερσὶ, καὶ εἰς ᾅδην αὐτὴν κατελθεῖν. ὃν γὰρ τρόπον ὁ κύριος εἰς χεῖρας σου πάτερ παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου ἔλεγε, εἰς ᾅδην δὲ ὅμως τηνικαῦτα κατήρχετο. οὕτω δὴ καὶ τὰ κατὰ τὴν παρθένον διανοεῖσθαί σε ἄξιον. *Et ſi in infernum quoque beatam illius animam deſcendiſſe tradat diviniſſimus Andreas Cretenſis, ut ſcilicet myſteria à Chriſto ibi peracta addiſceret, & quomodo devicerit, & quanam ratione vectibus illis fractis reſurrexit. Ne hoc tibi admirationem concitet, neque rem eſſe peregrinam exiſtima, fieri non poſſe, inquiens, eam in manibus Domini deponere, & in infernum deſcendere. Quemadmodum enim Dominus, In manus tuas Pater commendo ſpiritum meum, dicebat, nihilominus in inferna tunc deſcendebat, eodem modo & res Virginis dijudicandæ ſunt.*

Nec Virginis tantum, ſed & reliquorum hominum animas poſt mortem in infernum deſcendere ex eodem Andrea idem Glycas enunciat & probat. Ea tamen differentia, quod juſtis ad contemplanda Chriſti myſteria etiam in illa regione patrata, loco tranſitus ad cœleſtia concedatur; impiis tanquam ſedes, in qua remanent æternis ſuppliciis cruciandi, ὕστερον δὲ τοῦ κυρίου κατάγε τὸν τοῦ πάθους καιρὸν εἰπόντος. πάτερ εἰς χεῖρας σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου, ταῖς μὲν τῶν δικαίων τηνικαῦτα ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὰ ἄνω πορεία κεχάρισται, οὐδὲ γὰρ δωρεὰν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπέθανεν, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ καθάπερ καὶ πρότερον τοῖς κάτω ἐναπομένουσι, καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου λόγῳ αὐτοῦ διέξεισιν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης. λέγει γὰρ οὑτωσί,
328 καὶ νῦν μὲν ἁπάντων ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ τὸν ἀειδῆ τῶν ᾅδου τόπον ἐπέρχονται, οὐ κατέχονται δέ. πλὴν ὅσαι τὴν κατὰ τὸν βίον ῥαστώνην τὸν δι᾽ ἁμαρτίας θάνατον ἑαυταῖς ἐπεσπάσαντο· ὥστε διελεύσονται μὲν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ διὰ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν. οὐ γάρ ἐστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. οὐ μὴν δὲ καὶ κατασχεθήσονται καθὰ καὶ πρώην, ὅτε σὺν τῷ θανάτῳ ἐβασίλευεν ἡ ἁμαρτία. διελεύσονται δὲ ὥστε μυηθῆναι τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐκεῖσε παρὰ τοῦ κυρίου τελεσθέντα μυστήρια, πῶς τε νενίκηκεν, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγήγερται. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ θεολόγος ὑπεμφαίνων Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν. ἂν εἰς ᾅδου κατίῃ, συγκάτελθε. γνῶθι καὶ τὰ ἐκεῖσε τοῦ Χριστοῦ μυστήρια, καὶ τίς ἡ οἰκονομία τῆς διπλῆς καταβάσεως. *Cum poſtmodum tempore Paſſionis Dominus dixiſſet, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum, juſtorum*

Digitized by Google

rum tunc animabus ad ſuperiora aditus datus eſt, neque enim gratis pro
illis Chriſtus mortem oppetiit: peccatorum autem animæ, quemadmodum
& prius in locis infernis remanent. Idque manifeſtum eſt ex his, quæ tra-
ctat in oratione de dormitione ſanctiſſimæ Deiparæ diviniſſimus Andreas
Cretenſis. Et nunc quidem ait, omnium hominum, & ipſorum quoque
juſtorum animæ triſtem inferorum locum pertranſeunt: nec detinentur,
niſi tantum eæ, quæ viventes luxu ac deliciis, mortem, quæ per peccatum
advenit, in ſemet attraxerunt. Quapropter pertranſibunt quidem per in-
ferorum portas juſtorum animæ. Neque enim eſt diſcipulus ſuper magi-
ſtrum, ſed non detinebuntur quemadmodum antea, cum una cum morte
peccatum dominatum obtinebant. Pertranſibunt vero ut myſteria ibi ſupra
naturam à Domino perfecta addiſcant: quomodo vicit, & quomodo vecti- 329
bus illis confractis reſurrexit. Id idem & Theologus Gregorius in oratio-
ne de Paſcha innuens ait, Si ille in inferna deſcendit, deſcende tu quoque,
& Chryſti myſteria eo in loco apprehende, & quænam fuerit diſpoſitio du-
plicis deſcenſus. Eadem videtur repetere idem Andreas orat. de vi-
ta humana, ac de dormientibus.

Neque minus obſervandum eſt, quando jam de deſcenſu
Chriſti ad inferos ſermo eſt, Nicephorum Calliſtum Hiſtor. Ec-
cleſ. lib. 1. cap. 31. Chriſtum in inferno tantum apparuiſſe, & inſtar
fulguris patratis omnibus, quæ de eo narrantur, eodem horæ
momento rediiſſe: idque etiam tenuiſſe Chryſoſtomum refert.
ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ
θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς
πρὸς τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε. Φωτὸς ἀρχηγὸς
καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς. καὶ γὰρ αὐ-
θήμερον μᾶλλον δὲ αὐθωρὸν τοῦ ᾅδου ἀνέθορεν, ὥστε τισὶ καὶ τῷ χρυσῷ
τὴν γλῶτταν μάλιστα διηκρίβωται. οὐ γὰρ πῶς ἦν τῶν εὐλόγων, καὶ
τὴν ἐκείνου ψυχὴν τῷ ᾅδῃ κατέχεσθαι μηδέν τι τῆς πατρῴας ἐπαγο-
μένην ἀρᾶς. ἀθρόον δὲ καὶ οἷον φάναι ἀστραπῆς τάχει τοὺς γε ἀξίους
διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ὑπεραστραπτούσης θεότητος καταυγάσαι, καὶ τῶν
ζοφερῶν ἐκείνων καὶ ἀνηλίων κευθμώνων ἀπείρῳ δυναστείᾳ ἐξαγαγών,
ἅτε δὴ συντρίψας τοὺς ἐκεῖ πρωτοστάτας τοῦ σκότους, καὶ ἀρχηγοὺς τῶν
κακῶν, ταῖς τῆς θεαρχίας αὐγαῖς, καὶ τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγελικῶν πα-
ρατάξεων, ἀχρόνως, ἀκόπως, καὶ τὸ ὅλον φάναι θεοπρεπῶς πρὸς τὰς
ἱερὰς, καὶ φωτὶ ἀπλέτῳ καταλαμπομένας τοῦ παραδείσου ἀκαριαίᾳ ῥο- 330
πῇ μετάγει σκηνάς. *Ipſe enim juſtitiæ ſol Chriſtus anima ſola per mortem*

 à cor-

a corpore ſegregata apud inferos juſtorum animis præſto fuit: & dux itineris ad Paradiſum ferentis præiit, lucis princeps, viaque ductor eis perinde atque latroni factus. Eadem namque die, ac potius eadem hora ab inferis rediit, ut quidem cum alii nonnulli, tum is cui aurea lingua nomen indidit, in primis hæc accuratius certiusque expoſuere. Nec enim rationi conſonum erat, animam ejus apud inferos retineri, qui nihil prorſus à primi parentis maledictione, & exitio ſecum attuliſſet. Subito vero, & ut ita dicam fulgetri celeritate dignos, atque idoneos luce ſummè coruſcantis Deitatis illuſtrans, ac immenſa potentia, ex caliginoſis illis, ſoleque carentibus latebris reducens: & principibus ibi tenebrarum, ducibusque malorum divinæ poteſtatis ſplendore, & Angelicarum cohortium militia, quaſi obtritis nullo tempore, & labore nullo, atque, ut ſemel dicam, eo, qui ſolum Deum decet modo in momento uno ad ſacra immenſaque luce relucentia paradiſi tabernacula traduxit. Animam ſcilicet Chriſti, quæ nihil à primi parentis maledictione attraxit, indecorum abſonumque videbatur apud inferos diutius retineri. Verum eſt, ſi ad pœnas & anguſtias, eaque nolens retineretur; ſed cum ibi eſſet veluti rerum aliarum, ita & inferorum Dominus, ſuamque majeſtatem pellendo dæmones, ſervando ſibi complacitos oſtenderet volens & libens, abſurde nimis, & contra Evangelii verba tempus tri-
331 duanæ moræ decantatur: quod licet in anguſtiora ſpatia ad horas præter propter XXXVI. redigendo contraxerit, non ita tamen coarctavit, ut in morulam comminueret. Vere enim tribus diebus, & tribus noctibus manſit in ſepulchro corpus, & conſequenter anima in inferno. Quod optime à Leone Papa ſermone 1. de Reſurrectione exprimitur. *Tam velox incorrupta carnis vivificatio fuit, ut major ibi eſſet ſoporis ſimilitudo, quam mortis, quoniam Deitas, quæ ab utraque ſuſcepti hominis ſubſtantia non receſſit, quod poteſtate diviſit, poteſtate conjunxit. Ne turbatos diſcipulorum animos longa mæſtitudo cruciaret, denunciatam tridui moram tam mira celeritate breviavit, ut dum ad integrum ſecundum diem pars primi noviſſime, & pars prima tertii concurrit, & aliquantum temporis ſpatio deciderit, & nihil de dierum numero deperiret.* Nec aliud nobis innuit Gregorius de Reſurrectione Chriſti: *Quæ cum ita ſe habeant, conſtat nobis præfinitum tridui ſpatium à veſpera poſt quintam uſque ad veſperam ſabbati, tempus reſurrectionis ita dimetientibus, ut interjecta nox connumeretur, quæ Paraſcevem in dies duos, & noctem unam partitur. Decebat enim, ut in ejus imperio, qui ſæ-*

culis

culis dominatur, nova ratione ſpatia temporis accommodarentur ad rerum
utilitatem, non autem res neceſſario, ſtatutis temporum terminis extende-
rentur, & divina potentia celerius, bona nobis ad exitum perducente, ter-
mini temporis ita contraherentur, ut non pauciores tamen, quam tres dies
& totidem noctes contineret. Hunc enim numerum myſtica & arcana ratio 332
continebat, nec ſolita dierum & noctium ſpatia celerem divinæ virtutis actio-
nem retardarent. Qui enim & ponendæ, & rurſus ſumendæ animæ cum
vellet, habebat poteſtatem, poterat etiam tanquam ſæculorum auctor efficere,
ut actionibus ſuis tempus inſerviret, non autem tempori actiones. Nec
longe eſt ab hac ſententia idem Nicephorus in Synaxario Paſcha-
tis; poſtquam enim varias de triduana in ſepulchro mora expoſi-
tiones attuliſſet, ſubdit: *εἰ δὲ εἰς τὴν τρίτην ἐπαγγειλάμενος εὐερ-*
γετήσας ἡμᾶς ὁ σωτὴρ συντομώτερον διεπράξατο τὴν εὐεργεσίαν, καὶ οὕ-
τω χάρις αὐτῷ. Quod ſi cum pollicitus fuiſſet in diem tertium, de nobis
Servator bene merens in breviora tempora beneficium contraxit, gratia ſint
ipſi. Et Chriſtum apud inferos reſurrectioni juſtorum tribus die-
bus, & tribus noctibus operam dediſſe fatetur Proclus Patriarcha
Conſtantinopolitanus orat. de S. Paſchate, quæ incipit, *νικάτω καὶ*
λόγων. οὐδέποτε τρισὶ νυχθημέροις φύσις εἰς ἀνάστασιν ἐλοχεύθη.
Nunquam tribus diebus, & tribus noctibus natura ad reſurrectionem conce-
pta, ac generata eſt. Hoc eſt, tum primum a Chriſto triduano illo
ſpatio naturam humanam ad reſurrectionem evocatam, qui eſt
genuinus auctoris ſenſus, non quem expreſſit Interpres. An-
dreas item Cretenſis orat. de vita humana, & de dormientibus:
εἰ οὖν καὶ αὐτὸς εἵλετο κύριος ὢν τοῦ παντὸς τὴν εἰς ᾅδου κατάβασιν ἐπι-
δείξασθαι, καὶ τὸν ἀμειδῆ τοῦ ᾅδου χῶρον τὸν ἀφεγγῆ λέγω, καὶ σκοτει-
νὸν νυκτοτριήμερον διελήλυθε· τί ξένον; Si itaque ac ipſe elegit, licet Do-
minus eſſet univerſi ad inferos deſcenſum palam in ſe recipere, & luctuoſa in- 333
ferni loca, obſcura, inquam, & tenebroſa, tribus diebus, & tribus nocti-
bus pertranſiit, quid mirum?

Græcos tamen poſteriores in ſententiam illam, quæ dicit
omnes, vel plurimos a Chriſto ab inferis liberatos, & alios etiam
poſtea Sanctorum precibus adjutos, . quæ mitior eſſe videtur, ut
eo unde egreſſa eſt, revertatur oratio, fuiſſe propenſiores, nulla
alia potior cauſa fuit, quam *Purgatorium.* p) Cum enim communi
Pa-

p) Equidem fatendum eſt Græcos qui ita ſentiunt, ut ex inferis redemptionem ac libera-
tionem admittant, plumbeis argumentis pugnare adverſus Latinorum purga-
torium

Patrum ſententia viderent ſuffragia pro mortuis, & neceſſaria eſſe in Eccleſia, neque fruſtra à Chriſtianis fieri, quando ea in emolumentum animarum vertantur, quas a pœnis liberant, & hoc negare, eſſet univerſa ſanctorum Patrum monumenta de medio tollere: ne cogerentur ex una parte Purgatorium fateri, a quo animæ piis operibus extrahuntur, in pernicioſiorem ſententiam verſi ſunt, ut dicerent illas animas illis operibus, non a purgatoriis pœnis, ſed inferni liberari, quo quid dici poteſt immanius? quid a Patrum & Conciliorum doctrina magis alienum? Ne Purgatorium fateri compellaris, cruciatus omnes æternos, & æternitati ſuppares tollis, & inextinctum illum ignem temere ſatis, & contra Eccleſiæ decreta extinguis, eodemque momento errorem Origenis de reparatione dæmonum renovas, & a faucibus orci, in quibus tandiu damnatus inhæſerat, inter vivos reſtitutis; & dum-
334 modo in aſſerendo Purgatorio cum Latinis non convenias, nihil tibi curæ eſt, ſi cum Origene, & illius aſſeclis condemneris. Si votis Eccleſiæ, ſi Chriſtianorum in defunctos officiis tantundem amans animum dediſti, ut ſumme doleas, ſi concepto per te lucro defraudentur, ne ad æviternas inferorum pœnas transferas, habes in quæ melius tutiusque exerceas, purgatoriis dede cruciatibus. Sic tibi, defunctis, univerſæque Eccleſiæ bene conſules, ſin minus, operam ludis. Non verba do, non fingo fallacias. Græci ipſi ſuis ſcriptis dicto meo fidem faciant: ſitque primus Gabriel Philadelphienſis. Is ut Purgatorium neget adverſus Eccleſiam Romanam cap. 4. etiamnum Dei miſericordia animas peccatorum ob preces pro illis a piis hominibus effuſas a pœnis inferni liberari dicere non veretur. ὅτι ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔγινε μέχρι τοῦ νῦν ἡ τελεία ἀπέφασις, καὶ καθόλου κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ ᾅδης εὑρίσκεται ἀνοικτὸς, καὶ ἡ ἄπειρος εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ἑτοίμη πρὸς τὸ ἐλεῆσαι, διὰ τοῦτο αἱ ψυχαὶ οὐ μόνον λαμβάνουσιν ἄφεσιν, καὶ παράκλησιν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς Θεὸν γινομένας εὐχὰς, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἐλευθερίαν καὶ λύτρωσιν τῆς κολάσεως. *Cum ad hac uſque tempora ſententia poſtrema atque univerſalis in peccatores lata non eſt, infernus invenitur reſeratus, & finita Dei miſericordia ad miſerendum parata. Quapropter animæ non tantum ob effuſas pro illis ad Deum preces remiſſionem accipiunt,*

torium, quod ipſimet aliis verbis vel admittunt vel admittere coguntur. Adde ſi placet quæ ſupra p. 116.

cipiunt, & conſolationem, ſed abſolutam libertatem, & liberationem à pœnis. Secundus ſit Georgius Coreſius, qui recentiorum Hæreticorum labe infectus, loca à ſanctis Patribus in infernis terræ partibus pro detentorum vario ordine, varia ac diverſa conſtituta, in 335
unum tantummodo locum, anguſte admodum coarctans ac confundens, infernum ſcilicet, ab eo non animorum ſolum liberationem aſſeverans, verba illa Scripturæ, *in inferno non eſſe pænitentiam*, ita exponit de purgatorio igne. ὅμως καὶ αὕτη ἡ ἔνστασις εὔλυτός ἐστιν ἐξ ὧν ἀνωτέρω ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐθεολόγει τὴν ῥῆσιν περὶ τῶν παντελῶς κατακεκριμένων καταινοεῖσθαι. εἴτ' ἐπιστῆσαι χρὴ μὴ φάναι τὸν προφήτην ἐν τῷ ᾅδῃ μὴ εἶναι λύτρωσιν, ἀλλὰ μετάνοιαν. ἐπείτοιγε οὐδὲ οἱ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν λυτρούμενοι οἰκείᾳ μετανοίᾳ, ἀλλ' εὐχαῖς τῶν ζώντων ἐκεῖθεν ἐξέρχονται. *Nihilominus hæc objectio ſolui facile poteſt ex iis, quæ ſupra Joannes Damaſcenus in Theologicis aſſeverabat, dictum de iis, qui modis omnibus damnati ſunt, eſſe intelligendum, vel etiam reſpondendum eſt, non dixiſſe Prophetam in inferno non eſſe liberationem, ſed pænitentiam; quandoquidem qui ex inferni vinculis liberantur, non propria pænitentia, ſed viventium precibus inde exeunt.* Quaſi qui modo ſalvantur opinione Coreſii peccatores, in peccatis quibus immortui ſunt, licet obſtinati, & duri, viventium precibus liberentur, & peccatores abſque ulla pœnitudine ſalutem conſequantur. Peccatores, qui ſalvandi ſunt, ſi peccatores ulli unquam æternis pœnis addicti ſalvari poſſint, prius pœniteant, oportet, Deum, quem oderunt, redament, ſicque reconciliati Servatori
ſuo piorum precibus pœnas illas evitabunt. Tu illis pœnitentiam negas libertatem aſtruis, & ridiculum eſt, quod aſſeris non 336
propria pœnitentia liberari, erit ſcilicet aliena pœnitentia, qua ipſi libertatem conſequuntur, eaque fuerit preces viventium. Quis unquam ſimilia audiit? Preces viventium condemnatorum ad pœnas infernales pœnitentiam eſſe: & ſimilis ſortis homines nugari ſeſe non cognoſcunt? & dummodo Purgatorium elevent, omnes ſuas machinas, & commenta proſpere ſibi ceſſiſſe autumant? Sane Damaſcenum, cui expoſitionem ſuam referunt, non intelligunt: apud quem impœnitentia tollit redemptionem, & ubi pœnitentia locum non habet, multo minus redemptio. En verba lib. 2. de Fide orthodoxa cap. 4. διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ

τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις, μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. Quapropter diabolo, & demonibus ejus præparatus eſt ignis inextinguibilis, & ſupplicium æternum, & iis, qui eum ſequuntur. Sciendum autem eſt, quod hominibus mors eſt, id idem Angelis eſſe lapſum: namque poſt lapſum non eſt illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus poſt mortem. Angelis ſupplicium æternum eſt, & ignis inextinguibilis, quoniam poſt lapſum non eſt illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus poſt mortem. Lapſi itaque Angeli, & homines
337 mortui pœnitentia non ducuntur, & quod Angelis poſt lapſum, id hominibus evenit poſt mortem. Argumentare ergo; ſi Angeli poſt lapſum, qui pœnitere non poſſunt, æternis affliguntur ſuppliciis, id quoque hominibus poſt mortem eveniet, cum nec ipſi pœnitere poſſunt; vel ſi homines licet pœnitere non poſſunt, miſericordia taman DEI redemptionem conſequuntur, Angeli quoque id idem miſericordia Dei habebunt, & ſic aliquando dæmones à ſuppliciis æternis liberabuntur, non pœnitentia propria, ſed miſericordia Dei. Annon qui Catholicus videri cupis, Origeniſtam agis? quare ubi pœnitentia non eſt, neque erit ulla ſtatus mutatio, ſed peccatores condemnati ad pœnas æternas, æternis quoque temporibus punientur, quando id æternum quoque ſignificet. Nulli dubium eſt apud ſacras literas, & divinos ſcriptores ſæpisſime æternum non pro infinito temporis ſpatio, ſed pro longo aliquo, aut magno tempore ſumi. Auguſtinus tomo 4. quæſt. 31. ſuper Geneſim, & tomo 5. lib. 16. de Civitate Dei cap. 26. & tomo 6. contra Priſcillianiſtas, & Origeniſtas cap. 5. & 6. in eadem ſententia eſt, probatque Exodi 21. *Serviet in perpetuum*, id eſt, usque ad annum Iubilæi. Geneſ. 17. *Dabo tibi terram Canaan in poſſesſionem æternam*, id eſt, longisſimæ durationis, & ibidem; *Eritque pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum*: & tamen circumciſio, de qua ſermo eſt, adveniente Chriſto, veluti umbra ad-
338 veniente luce diſparuit. Ne plura hic congeram, Vide Joannem Ferdinandum tomo 1. Theſauri 55. verbo *æternitas*. Sed quid id fuerit ad pœnas æternas inferni, quæ ideo æternæ dicuntur, quia nullo unquam tempore finient, una cum ipſo Deo ſempiterne duraturæ? quod ſi æternum per te in pœnis damnatorum ſic accipitur,

Digitized by Google

pitur, ut non perpetuum ſit, ſed ſaltem diuturnum, undenam habebimus beatorum gloriam, cujus perpetuitas non alio, quam hoc eodem vocabulo indicatur, ſemper eſſe duraturam, nec aliquando unquam finem habituram? Græcis eſt *αἰώνιος μακαριότης, αἰώνια ἀγαθὰ, αἰώνιος τρυφὴ, αἰώνιος βασιλεία, αἰώνια γέρα, αἰώνιος ζωὴ, αἰώνιος ἀντίδοσις, αἰώνιαι σκηναὶ, αἰώνιος τιμὴ, αἰώνιος κατάπαυσις, αἰωνίζουσα δόξα, διαιωνίζον φῶς, ἀΐδιος εὐφροσύνη, ἀτελεύτητος ζωὴ*, & ſexcenta alia: nec occurrit vox alia, quæ magis æternitatem, & ſine ullis limitibus durationem indicet, quare ſi inferno Origenice tempora, non vero Catholice decurtas, & in anguſtiſſimos terminos coarctas, quid vetat id idem tibi: & de æterna beatitate ſtultiſſime, & quam maxime animabus pernicioſe aſſerere. Ipſe qui Catholicus ſum, quemadmodum beatorum gloriam nunquam deſituram firmiter teneo, ita & pœnas inferni iiſdem cum gloria æternitatibus commenſurari firmiter credo. Et cum manifeſto poſtmodum mihi compertum ſit precibus Eccleſiæ, & fidelium animas ab inferis, namque à ſuppliciis, & pœnis quibus addicuntur, ita Deo miſerente per fidelium ſuffragia adjuvantur, liberari, & ad æterna gaudia perduci, 339
firmiter aſſero eas non à pœnis inferni, ſed à pœnis Purgatorii, quarum oppreſſione expurgatæ, atque incendio emaculatæ ſunt, vindicari.

Tertius ſit Joſephus Bryennius orat. I. de Judicio. *Σὺ δὲ μοι σκόπει δύο στάσεως τόπους, τὸν ἐκ δεξιῶν, καὶ τὸν ἐξ εὐωνύμων· οὐχὶ καὶ μέσον ἐν τούτοις, ὥς τινες οἴονται, καὶ δύο τάγματα μόνα τὸ τῶν δικαίων, καὶ τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ δύο κληρονομίας· τοῖς μὲν τὴν αἰώνιον ζωὴν, τοῖς δὲ τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν, ἀλλ' οὐχὶ σὺν ταύταις καὶ τρίτην τινὰ, καθάπερ ἄρα οὐδὲ μέση τις ἀγέλη προβάτων, καὶ ἐρίφων ἢ ἐνταῦθα γινώσκεται εἶναι, ἢ ἐκεῖ παρὰ τῷ τοῦ Χριστοῦ θρόνῳ ἱστάναι πιστεύεται. Tu porro duo ſtationis loca contemplare, alterum a dexteris, alterum à ſiniſtris, & nullum inter hos medium, ut quidam opinantur, & duos ordines tantummodo juſtorum, & peccatorum, & duas hereditates, aliis quidem vitam æternam, aliis ſine ullo ſine cruciatus, & nullam cum hiſce aliam tertiam, quemadmodum nullus intermedius grex inter oves & agnos, vel hic dignoſcitur eſſe, vel ibi apud judicis thronum aſſiſtere creditur.* Obſcure nimis, atque perplexe, qui præſentem rerum ſtatum cum futuro confundit. Nullus enim in extremo illo judicio ali-

um ab his duobus ſtatum agnoſcit. Tunc enim juſtis, inter quos etiam illi, qui purgatoriis pœnis expurgati ſunt, locum habent, omnia dextera ſunt, ac peccatoribus ſiniſtra, ante tamen illud tempus cum non omnes vel Paradiſi gloriam, vel pœnas inferni demereantur, tertius locus aſſignandus eſt, in quo maculis abje-
340 ctis, dignos ſe beatitudine faciant; quod negaſſe Briennium ex oratione ipſius ſecunda de eodem judicio aperte colligitur, cum enim dubium propoſuiſſet, *quonam in loco nunc temporis ſanctorum animæ degant*, reſpondet: Αἱ μέντοι τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους ἔλαχον εἰς διαγωγήν. αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανούς· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, τὸ τῆς γῆς κέντρον, τὸν ᾅδην δηλαδή. πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐλευθερίᾳ τετίμηνται, ὅτι καὶ πάντα τὸν κόσμον, καὶ τὴν Ἐδὲμ τῆς τρυφῆς τὸ χωρίον ἐνδιαίτημα ἔχουσιν. αἱ κατακριθεῖσαι εἰς ᾅδου μένειν ψυχαί, ἐξελθεῖν ἐκεῖσε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτός, ἢ τινος ἀνέσεως ἀπολαῦσαι κωλύονται. οὐχ ὅτι πρὸ τοῦ κριθῆναι κολάζονται. οὔτε γὰρ οἱ ἅγιοι τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως, οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται· ἀλλ᾽ ὅτι ἐν φυλακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ, φοβερούς καὶ ὠμούς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπιστάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν, οἳ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου προκύψαι τινά, πῦρ βλέποντες, πῦρ πνέοντες, νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον. *Demortuorum animis duo loca, in quibus degunt, aſſignata ſunt, ſanctorum quidem cælum, peccatoribus terræ centrum, infernus ſcilicet. Differunt tamen in hoc, quod animæ ſanctorum libertate potiuntur, quando & mundum univerſum, & Edem deliciarum, loca pro ſede habent. At quæ in inferno permanere animæ condemnatæ ſunt, inde egredi ad judicii diem & luminis, vel alterius conſolationis participes fieri præpediuntur, non quod antequam in judicium adducantur pœnas ſubeant, nam neque ſancti ante judicium æternis illis bonis perfruuntur, neque*
341 *peccatores indeſinentibus cruciatibus addicuntur, ſed quod in obſcura cuſtodia mancipati, crudeles, efferatos, ac immiſericordes præſides dæmones experiuntur, qui nulli è phylaca emergere permittunt, ignem intuentes, ignem ſpirantes, facie nocti non abſimiles, quod triſte poſſident ingenium, atque inhumanum.* Ut de viſione præſente beatorum, quod auctor inſanit, nihil dicam, vide ſis lector, in quot, homo alias prudens ac ſapiens, ſcopulos ut ſemel arreptum errorem defendat, impingat. Fruſtra itaque tot Eccleſiæ preces, ſuffragia, ſacrificia, tot fidelium pro mortuis eleemoſynæ, expenſæ, & recte facta impenduntur;

tur: fruſtra DEum exoramus, ut animas à pœnis & cruciatibus, quæ nulla ſunt liberet: niſi velimus dicere etiam poſt judicium pro mortuis peccatoribus, quando pœnis ſubjicientur, orandum eſſe, & preces, quas modo effundimus, poſt judicii tempus in uſu futuras, quod nemo dixerit. Sed vide, ut ſe effundat, & ab hoſtibus ipſis etiam invitis veritas extorqueatur. Cum enim dubium, *ſi adfutura fuerit nonnemini ex eorum, qui amaram illam ſententiam acceperunt, vel cruciatibus traditi ſunt, intercesſio ab aliquo, adeo ut vel Domini decretum effugiat, vel juſte impactam illi pœnam evitet*, exponendum propoſuiſſet, in eadem oratione reſpondet, ὅτι καὶ μεσιτεία τις
ἔσται τότε καὶ ἀγγέλων δεηθησομένων ὑπὲρ τινῶν καὶ ἁγίων, καὶ τῆς
τοῦ κόσμου κυρίας οὐχ ἥκιστα. πλὴν οὐχ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς, οὐδὲ
ὑπὲρ τινὸς ἐν ἁμαρτίαις θανόντος. οὐ μὲν οὖν. ἀπέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς
τοῖς τοιούτοις καθάπαξ τὸ ἑαυτοῦ ἔλεος. διὸ καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐ-
τῶν οὑτωσί. ἐὰν στῇ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς 342
θυγατέρας, οὐ μὴ ἐξέλωνται, ἀλλ' ὑπὲρ μόνων ἐκείνων ἱκετεύσουσι
πάντες, ὑπὲρ ὧν ἔσονται αἱ πρεσβεῖαι δεκταί, ἤγουν τῶν ἐν μετανοίᾳ
μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, οὔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων
κηλίδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι ταὶ καὶ ἔτι τῆς κρίσεως ἱσταμέ-
νης. μετὰ δὲ τὸ διαλυθῆναι τὸ θέατρον, καὶ ἕκαστον ἀπαχθῆναι εἰς τὸν ἀποτε-
ταγμένον αὐτῷ τῆς κολάσεως τόπον, μεσιτεία οὐκ ἔστιν. οὐδ' οὐ μὴ γένηται.
ὅμως ἡ μεσιτεία αὕτη. οὐ τότε μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ νῦν γίνεται, ὅτι καὶ
ζῶντες μεσιτείας ποιούμεθα. ἐξαιρέτως μὲν τὴν τοῦ κυρίου μητέρα, μετ'
αὐτῆς δὲ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων πολλοὺς ναοῖς, ἀνα-
θήμασι, παρακλήσεσι, καὶ εἰκόσι, καὶ ἱεραῖς τελεταῖς εἰς τὸ γενέσθαι
μεσίτας ἡμῶν αὐτοὺς ἐφελκόμενοι. *Intercesſionem eo tempore futuram, cum Angeli pro aliquibus ſupplicabunt, & ſancti, multoque magis ipſa mundi domina: non pro omnibus tamen indiſtincte, neque pro aliquo, qui in peccatis demortuus eſt, nullo modo, obſeravit enim Deus hiſce prorſus ſuam miſericordiam, propterea que in eos hunc in modum decrevit: ſi ſteterit Noë, Job, & Daniel filios eorum, & filias non eripient. Sed pro illis ſolis omnes deprecabuntur, pro quibus ſupplicationes accipientur, pro iis nempe, qui dum delictorum pœniteret, vitam finire contigit, nec peccatorum maculas perfecte expurgare potuerunt. Ita eſt adhuc durante judicio, poſtquam enim theatrum diſſolutum, & unusquisque in locum ſibi deſtinatum cruciatuum abactus fuerit, nulla intercesſio erit, neque unquam futura ſit. Nihilominus intercesſio hæc, non tum ſolum erit, ſed nunc quoque fit; cum vi-*

Digitized by Google

ventes interceſſores nobis comparamus, præcipue inter alios Matrem Domi-
343 *ni, poſtmodum Angelorum choros, & ex ſanctis plerosque, templis, votis, ſupplicationibus, imaginibus, & ſacroſanctis ſacrificiis compellentes quodammodo, ut pro nobis intercedant.* Ut reliqua hujus nugamenta prætéream, jam ex ipſo habeo preces ſanctorum non fieri pro ſanctis, neque pro demortuis in peccatis, ſed tantum pro illis, qui, & nota verba, τῶν ἐν μετανοίᾳ μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, ὄπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλίδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. *dum pœnitentiam agunt, vitaque finem poſuere, ideoque delictorum ſordes perfecte non potuerunt expurgare.* Sed quid erit Purgatorium, dic ſodes Brienni, ſi hoc non erit?

Si dicant, ut inferni pœnis finem imponant, Chriſtum, deſcenſu ſuo ad inferos, multos ad minus, ſi non omnes ex pœnis inferni, & vinculis liberaſſe, qui juſti eſſe non potuerunt, cum juſti ante adventum Domini in inferno ipſo nullis tormentis affligebantur, cum in ſinu Abrahæ eſſent: ergo qui à dictis pœnis vindicati ſunt, fuere peccatores, & impii, qui ob delicta ibi puniebantur. Quid abſurdum itaque fuerit Chriſtum, quod triduano illo tempore geſſit, ſubſecutis etiam temporibus pro ſua miſericordia, & fidelium ſupplicationibus operari, multosque ex pœnis inferni ſolutos, ad beatorum vitam reducere? Nullum eſt poſt Chriſti mortem oraculum, quod pœnas inferni perpetuo duraturas fateatur, & nos ipſi in genus humanum adeo immites id affirmabimus? en Patrum vota. Epiphanius in Panario adverſus hære-
344 ſim 46. ait Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, ut iis, qui olim ipſum cognoverunt, & ab ipſius deitate non aberraverunt, verum propter errores in inferno detenti ſunt, indulgentiam largiretur. Joannes Chryſoſt. homil. in S. Paſcha. Reſurrectione Domini extingui geennæ ignem, & vermem nunquam dormientem deſinere, infernum turbare, lugere diabolum, qui apud inferos erant, à vinculis diaboli liberari. Hieronymus in cap. 3. Danielis ſcribit, Dominum noſtrum ad fornacem deſcendiſſe inferni, in quo clauſæ peccatorum, & juſtorum animæ tenebantur, ut absque exuſtione, & noxa ſui, eos, qui tenebantur concluſi mortis vinculis liberaret. Et in cap. 9. Zachariæ tradit eos, qui in peccatis Adam, ſeu ut quidam volunt, erroris inſoliti, & mortis vinculis tenebantur, reſurrexiſſe cum Chriſto. Euſebius Emiſſenus, ſi-
ve

ve quiſquis eſt auctor illarum homiliarum dicit, Chriſtum conſe-
ſtim ſoluiſſe ſtridorem lugentium, & catenarum disrupta cecidiſſe
vincula damnatorum. Ambroſ. lib. de myſterio Paſchæ cap. 4. tra-
dit expertem peccati Chriſtum, qui ad tartari ima deſcenderet, ſe-
ras inferni, januaſque confringentem, vinctas peccato animas,
mortis dominatione deſtructa, è diaboli faucibus revocaſſe ad vi-
tam. Auguſtinus lib. 12. de Geneſi ad literam cap. 33. ait non im-
merito credi Chriſti animam veniſſe usque ad ea loca, in quibus
peccatores cruciabantur, ut eos ſolueret à tormentis, quos eſſe
ſolvendos occulta nobis ſua juſtitia judicabat. Joannes Damaſce- 345
nus orat. de Sabbato ſancto, Chriſtus improborum iſtorum præ-
dam, eos nempe, qui ab initio ſæculorum mortem obierant, ve-
lut hæreditatem adeptum eſſe, quicumque peccati jugo detenti
fuerant, liberantem. Qui in inferno propter errores detinen-
tur, qui mortis vinculis liberantur, vel tenentur lugentes inter
catenarum vincula, animæ vinctæ peccato, & qui è diaboli fauci-
bus revocantur ad vitam peccatores cruciati, & damnati ipſi non
pœnis temporariis, ſed æternis addicuntur, eos tamen à Patribus
per Chriſtum dici liberatos jam vidimus; & hanc eſſe Eccleſiæ
ſententiam ex Auguſtino habemus, dum dicit, *non immerito cre-
di*, & nobis tam abſonum fuerit hac ætate dicere Chriſtum aliquos
ex perpetuis inferni pœnis liberare?

Poſſumus dicere Patres ſic locutos infernum non in parti-
culari, ſed in generali ſignificatione accepiſſe: prædicationem
Evangelii non ad eam annunciationem retuliſſe, quæ fit, cum
quis ex infideli fidelis, & ex ſcelerato bonus evadit, ſed ad peractæ
redemptionis, & inſtantis liberationis, futuræque reſurrectionis
nunciationem: alios etiam intellexiſſe damnatis ipſo opere præ-
dicatam eſſe liberationem non ipſorum, ſed eorum, qui hic DEo
adhæſerant.

Nos tamen qui cum Græcis agimus, & ſanctorum Patrum
dicta veneramur, non tantum ea, quæ modo allata ſunt, ſed etiam
alia, quæ multa in hoc argumentum afferri poſſunt, libenter 346
amplectimur, & exoſculamur. Utinam Græci etiam ipſi pru-
denter intelligant! Qvare verum eſt, quod Patres tradunt, Chri-
ſtum deſcenſu ſuo ad inferos multos propter peccata cruciatibus,
ac tormentis addictos, & ad pœnas condemnatos in libertatem
reſti-

reſtituiſſe, & ab illis pœnis, ac cruciatibus exſolviſſe. Verum eſt, negari non poteſt. Hic eſt ſenſus Eccleſiæ, non dicam Græcæ ſolum, ſed univerſalis: qui ſecus dixerit, aut intellexerit, impius eſt, infidelis eſt, hæreticus eſt. Ergo Chriſtus præter eos, qui erant in ſinu Abrahæ, & juſtorum appellatione gaudebant, alios quoque præter eos, qui juſti non erant, ſed peccatorum vinculis illigabantur, è pœnis & cruciatibus, quando jam juſti in pœnis & cruciatibus non erant, liberavit. Jam dixi, quid plura? conclude ſodes, & animum ad prudentiam, & ſapientiam flectito. Origenis fuit error, univerſalis Eccleſiæ calculo damnatus, pœnas inferni finem aliquando habituras, ergo qui id dixerit Origeniſta & hæreticus fuerit. Cave tu qui Catholicus es, ne tot Patres, & ſacroſanctæ Eccleſiæ lumina, imo etiam ipſam Eccleſiam univerſalem, quæ hanc Origenis hæreſim oppugnat, in hæreſim trahas. Cave dicas aliquos è pœnis inferni liberatos, ne pœnis inferni æque, atque Origenes finem imponas; & tamen ais liberati ſunt, ſic eſt; ſed cum non ſint à pœnis inferni, unde fuerint? certe ex alio loco, qui nec infernus fuerit, nec ſinus Abrahæ, quo
347 itaque? Dicito tu, ut vis, impone nomen loco quodcumque placet, dum ibi mihi non æternas, ſed temporarias pœnas aſſeras, dum enim liberantur aliquando, non æternæ fuerint. Ego cum Eccleſia Catholica nullum magis idoneum nomen, quam Purgatorii in loco explicando novi. Et ecce quomodo ex teſtimoniis Patrum, quibus pœnarum inferni finis aſſerebatur, Purgatorii pœnas, etiam nolentibus adverſariis exſculpſimus. Vertant ſe quocumque volunt, caveant tamen, ne dum cum Catholicis ſentire fugiunt, Origenem ſequantur.

Quartum eſt, beatam Virginem in doloribus pro Paſſione Domini nullum tenuiſſe modum, ſed aliarum muliercularum inſtar, cruciatibus internis oppreſſam, q) voces altius extuliſſe, genas dilaniaſſe, corpus in varias formas, atque indecoras torſiſſe, quæ de beata illa Virgine, quæ arcana Dei optime tenebat, & voluntatem Patris æque ac Filius executioni demandatam optabat

q) Idem in Triodio reprehenderat Allatius ſupra p. 223. Sane B. Simeon S. Virgini prædixit quod animam ejus tranſiturus eſſet gladius Luc. II, 35. quo loco per gladium S. Cyrillus intelligit triſtitiam & vehementem paſſionis impetum πρὸς λογισμοὺς ἐκτόπους καταφέρουσαν τῆς γυναικὸς τὸν νοῦν, ad Joh. XIX. 25.

bat, dici, indecora videntur, & ſunt. Potiora, non omnia col-
ligam. Pag. 21. b. 1. m. *τιτρώσκομαι δεινῶς καὶ δονοῦμαι τὰ σπλάγ-
χνα, ἡ παναμώμητος ἐν στεναγμοῖς ἀνεβόα. Horribiliter vulneror, & in-
teriora concutior, immaculatiſſima in ejulatibus inclamabat.* Ibid. 2. p.
*τὰς ὄψεις διεσπάραττε καὶ θρηνοῦσα ἐφθέγγετο. Genas dilaniabat, &
ejulans dicebat.* Pag. 70. b. 1. m. *δακρύων προχοὰς κενοῦσα ἡ παναμώμητος
ἐστέναζεν, ἐθρήνει βοῶσα ἐκ βαθέων ψυχῆς. Lacrymarum fontes evacuans
immaculatiſſima, ſuſpirabat, lugebat, clamans ex profundis animæ.* Pag.
86. b. 2. m. *θρήνοις ἐκόπτετο δεινοῖς καὶ ἀτενίζουσα ἔλεγεν ἐκπληττομένη.
Ejulatibus dilacerabatur immodicis, & conſpiciens dicebat obſtupefacta.* 348
Pag. 38. b. 2. f. *θρηνῳδοῦσα ἠλάλαζες, καὶ ἔκραζες. Ejulans ululabas,
& vociferabaris.* Pag. 39. a. 1. p. *πόνους ὑπομείνασα πολλοὺς, ἔστενες δα-
κρύουσα, καὶ ἀλαλάζουσα. Cum dolores multos ſuſtineres ſuſpirabas il-
lacrymans, & ululans.* Pag. 68. b. 2. p. *ἠλάλαζε βοῶσα ἐν ὀδύνῃ. Ulu-
labat clamans cum dolore.* Pag. 94. b. 2. m. *ἀλαλαγμῷ ὠδύρετο, καὶ ἀνε-
κραύγαζεν. Ululatu deplorabat, vocemque extollebat.* Pag. 117. b. 2. p.
*θρῆνον ἐκίνει γοερὸν, καὶ κατετρύχετο. Ejulatum movebat lacrymabilem,
& macerabatur.* Pag. 159. a. 1. m. *ἐβόα θρήνοις ἑαυτὴν συνταράσσουσα.
Inclamabat ejulatibus ſemetipſam conturbans.* Pag. 182. b. 2. p. *ὀδυνηρῶς
στενάζουσα, μητρικῶς ἀλαλάζουσα, καὶ τὴν ἐκ τῶν σπλάγχνων συν-
οχὴν μὴ φέρουσα σταυρῷ ἐνητένιζες. Dolenter ſuſpirans, materne ulu-
lans, & interiorem anxietatem, & anguſtiam non ferens, in crucem oculos
figebas.* Pag. 183. a. 2. f. *κατεξαίνετο τὰς ὄψεις καὶ ἐβόα ἐν κλαυθμῷ.
Dilaniabat genas, & clamabat in ejulatu.* Pag 188. a. 2. m. *ὃν ὁρῶσα νε-
κρούμενον δακρύων ἔῤῥει κρουνοὺς τὰς ὄψεις καταξαίνουσα. Quem in-
tuita jam animam exhalantem lacrymarum fontes emittebat, genas lace-
rans.* Hæc equidem ex decore mulieris gravis, & in affectibus
moderatæ non ſunt. Georgius Nicomedienſis orat. in illa Evan-
gelii, *Maria autem ſtabat juxta crucem*, &c. dolores omnes Virginis
& cruciatus intimos cordis in Paſſione Domini ſingulos per ordi-
nem enarrans, atque explicans, nullum tamen actum à gravitate
tantæ mulieris alienum inducit: *ἀλλὰ σκόπει μοι πάλιν*, inquit, *τὴν* 349
*μητέρα παρισταμένην, καὶ διακαρτεροῦσαν, καὶ πρὸς ἅπαντα σθενει-
μένην. τοῖς γὰρ πάθει κοσμίως, καὶ οὐκ ἀγεννῶς προσομιλεῖν, τῇ χρείᾳ
χερσὶν οἰκείαις καθυπούργει. οὕτω τοὺς μὲν ἀνελκομένους ἥλους κόλποις
ὑπεδέχετο, τὰ δὲ ἀπολυόμενα μέλη σεβασμιοτάτη κατεφίλει, καὶ ἀγ-
κάλαις ἀποτιθεῖσα μόνη τῇ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβάσει διακονοῦσα προσ-*

θυμεῖτο. ἐπεὶ δὲ καθηνέχθη, καὶ πρὸς τὴν γῆν τὸ πανάγιον ἀνεκλίθη σῶμα, τούτῳ περιχυθεῖσα, καὶ ὅλῳ περιπεσοῦσα αὐτὸ μὲν θερμοτάτοις κατέλουε δάκρυσι, πρᾳεία δὲ φωνῇ καὶ συμπαθεστάτοις προσεφθέγγετο ῥήμασιν. Sed conſidera mihi rurſus matrem aſtantem, & tolerantem, & ad omnia ſe vertentem. Affectui namque decora, & non molliter ſeſe dediderat, & operi manibus propriis inſerviebat, ſic extractos clavos ulnis excipiebat, & ſoluta Chriſti membra circumplexa ſuaviabatur, & brachiis imponens, ſola, ex cruce depoſitioni operam ſuam inſumere concupiebat. Ubi vero depoſitum, & in terram ſacroſanctam illud corpus reclinatum eſt, illi circumfuſa, & totum amplexata, illud equidem lacrymis calidisſimis irrigabat, miti vero voce, & perquam commiſerantibus verbis alloquebatur. Sic quoque docti viri adnotarunt, neque vere, neque pro dignitate tantæ matris B. Virginem pingi ſub cruce humi collapſam viribus, ſenſuque deſtitutam, & dolore motam, ſicut ignobile vulgus mulierum, neque enim ideo ſuam matrem Chriſtus ſub cruce in conſpectu orbis adeſſe voluit, ut videret à mœrore victam, & humi ſtratam, ſed exemplum fortitudinis, & invictæ mentis inconcuſſam ſoliditatem propoſuit, in quam martyres quoque in-
350 tuerentur; quippe quæ cum ſummo dolore, ſummam moderationem, & conſtantiam retinuit. Quare ſacræ literæ eam non jacuiſſe tradunt, ſed ſtetiſſe: non cesſiſſe nempe dolori, ſed æquo ac virili animo pertuliſſe calamitatem, non fractam procubuiſſe, ſed impavidam, atque inconcuſſam ſtetiſſe. Vide Joannem Molanum lib. de Beat. cap. 76. & 77. Cajetanum opuſculo de ſpasmo B. Mariæ Virginis, Opuſculorum tom. 2. Gretſerum de Cruce lib. 2. cap. 4.

Et hæc quidem communia cum aliis libris ſunt. Propria, quæ ipſe animadverterim tantum unum de creatione Angelorum, 1) quos ante hunc mundum aſpectabilem creatos vult. Pag. 57. b. 2. ſ. *ἀΰλους δὲ νοεροὺς τοὺς ἀγγέλους προϋπέστησας τῶν ὁρωμένων ἁπάντων*

των

1) Laudat Jo. Philoponus lib. 1. in Hexaëm. c. 14. ſententiam Theodoriti qu. IV. in Geneſin, qui negat lædi pietatem, ſi quis ante cœlum & terram angelos conditos ſibi perſuadeat. modo credat à DEO creatos. Similiter S. Auguſtinus XI. 32. de Civ. DEI. *Proinde ut volet unusquoque accipiat, quod ita profundum eſt, ut ad exercitationem legentium à fidei regula non aberrantes plures poſſit generare ſententias, dum tamen angelos ſanctos in ſublimibus cœli ſedibus, non quidem DEO coæternos, ſed tamen de ſua ſempiterna & vera felicitate ſecuros & certos eſſe nemo ambigat.*

614

τῶν σοὶ κράζοντας. Immateriales, & intellectuales Angelos ante res omnes viſibiles produxiſti, tibi clamantes. & pag. 70. b. 2. m. ἀγαθότητος πέλαγος ἀναφαίνειν βουλόμενος, ἀγαθὸς ὢν ἄναρχος πρῶτον ἐκτίσας παντοδυνάμῳ σου νεύματι, καὶ θείῳ προστάγματι τῶν ἀγγέλων τοὺς χοροὺς καὶ δυνάμεων τάγματα. *Bonitatis pelagus oſtendere volens, cum eſſes bonus tu, qui ſine principio es, primum quidem creaſti omnipotenti tuo nutu, & divino juſſu Angelorum choros, & Virtutum ordines.*

Non me latet plures, eosque maximæ auctoritatis Patres,
s) in eam iviſſe ſententiam, Angelos ante hunc mundum condi-
tos fuiſſe. Origenem homil. 1. in Geneſim, & tract. 9. in Mat-
thæum, & homil. 4. in Eſaiam, & in lib. περὶ ἀρχῶν. Baſilium
Magnum homil. 1. in Exam. Gregorium Nazianzenum orat. in
Natalem Domini, & carmine Jambico 15. Hilarium lib. 12. de 351
Trinitate, & lib. contra Auxentium Arianum. Hieronymum in
epiſt. ad Titum capite 1. ſuum ſecutum magiſtrum Gregorium Na-
zianzenum. Ambroſium in Exameron cap. 5. & præfat. in Pſalm.
Joannem Chryſoſtomum lib. 1. de Providentia. Joannem Caſſia-
num collat. 8. cap. 7. ex Abbate Sereno. Andream Cretenſem
orat. de vita humana, & dormientibus. Maximum in Centuriis
Theologicis, quem refert & ſequitur Joannes Cypariſſiottus de-
cade 8. rerum Theologic. cap. 3. & 4. Joannem Damaſcenum de
fide Orthodoxa libro 2. capite 3. Iſidorum lib. 1. de ſummo bono
cap. 12. Bedam lib. ſeparat. quæſtionum quæſt. 9. Macarium Chryſo-
cephalum Philadelphienſem Epiſcopum orat. 1. in cœleſtes Virtu-
tes; & plures alios. t) Attamen ſententia hæc à pluribus fuit impro-
bata, Acacio Cæſarienſi, Diodoro Tarſenſi, Theodoreto Cyrenſi,
& in Concilio Lateranenſi, ſub Innocentio III, damnata. Quid
autem de creatione iſta Angelorum ante Mundum aſpectabilem
ſtatuendum ſit, vide Sixtum in Bibliotheca, & alios Scholaſticos.

F I N I S.

s) Confer Petavium de angelis cap. 15. Voſſium lib. 1. de Idololatria cap. 7. & Elmenhorſtium ad Gennadium de dogmat. Eccleſ. c. 10.

t) Idem ſentire obſervavi Hermam viſione 3. cap. 4. Æneam Gazæum p. 56. Rufinum Palæſtinum lib. 1. de fide c. 18. T. 1. Opp. Sirmondi p. 284. Cæſarium quæſt. 61. Procopium Gazæum in Octateuchum p. 6. quod opus præclarum utinam tandem è ſcriniis ſuis, in quibus jam diu deliteſcit, Græce cum verſione ſua & notis eruditis in lucem proferat optimus ac πολυμαθέστατος amicus noſter D. Godfridus Olearius.

MELODI * GRÆCORUM,

De quibus liber Allatii, ſupra p. 77. & 81. & in diatriba de Georgiis p. 318. promiſſus intercidit.

ALexius Metropolita Nicænus, auctor Canonis in S. Demetrium Martyrem. Lambec. V. p. 283.

Anatolius Patriarcha CPol. circa A. C. 450. cujus nonnulla leguntur in Octoecho,

Andreas Monachus, Cretenſis circa A. C. 630. auctor magni Canonis ſive ἁγιοπολιτικῶ στιχηρῶ de quo Acta ſanctor. 2. Aprilis, Cangius Gloſſar. Græco p. 583.

Andreas Pyrrhus.

Angelus Canone in S. Paraſceven laudatur ab Allatio p. 194. contra Hotting.

Anthimus Patriarcha CPol. circa A. 535.

Arſenius Monachus.

Athanaſius cujus canones in SS. Martyres Theodorus & in S. Joannicium memorat Allatius de Synodo Phot. p. 543.

Athanaſii τοῦ Κατζύκη in Jo. Damaſcenum. Cangius in μεγαλυνάρια.

Athenogenes Martyr, de cujus hymno dixi lib. V. Bibl. Græcæ p. 195. ſeq.

Babylas Monachus.

Bartholomai Melodi Canon in Theodorum Martyrem laudatur ab Allatio p. 543. de Synodo Phot.

Baſilius Monachus.

Baſilius Pegoriota.

Byzas ſive *Byzantius*, Monachus.

Caſſia ſive *Caſiana* ſive *Icaſia*, virgo, in confiniis octavi & noni ſeculi clara. Vide Allatium ſupra p. 74. ſeq. & Nic. Rayæi S. I. diſſ. præliminarem ad Acta Sanctor. Tomo 2. Junii p. XXI.

Chriſtophorus Proto à ſecretis.

Clemens Alex. de cujus hymno dixi lib. V. Bibl. Græcæ p. 104.

Conſtantinus Porphyrogenneta Leonis Imp. filius, cujus exapoſtilaria leguntur in Octoecho.

Cosmas Majumenſis Epiſcopus de quo Allatius p. 73. 74. Cangius in τετραώδιον.

Cyprianus Monachus. DA-

* Confer. Volum. X. hujus Bibl. p. 130. ſeq.

DAVID Rex ac Propheta, divinorum Pſalmorum auctor & modulator ſuaviſſimus.

Demetrius.

Dorotheus Monachus.

Emmanuel Palæolaurita.

Emmanuel Phile, de quo in Bibl. Græca ſuo loco.

Emmanuel Peloponneſius Rhetor, cujus diſſ. de Cantico in B. Virginem quod incipit *Θεαρχίῳ νεύματι*, memoratur Lambecio V. p. 294.

Ephram Cariæ, Monachus, à Mylaſſæ in Caria Epiſcopo hujus nominis diverſus. vide Nic. Rayæi diſſ. præliminarem ad Acta Stor. Junii T. 2. p. LXVIII.

Euſtathius Theſſalonicenſis ſcripſit expoſitionem hymnorum Joannis Damaſceni.

Euthymius Monachus.

Gabriel cujus canonem in S. Nicolaum laudat Allatius p. 179. contra Hottingerum.

Georgius ſive *Gregorius* Metropolita Corinthi qui ſcripſit expoſitionem Canonum & Troparium Allat. p. 73. 280. de libris Eccleſ. & de Georgiis p. 419. Lambec. lib. V. p. 278.

Georgius Nicomedienſis.

Georgius Rammata, cujus troparia in S. Nicolaum laudat Allatius p. 178. contra Hottingerum.

Georgius Siculus.

Germanus Patriarcha CPol. hic primus eſt inter Melodos quorum dimidiatæ icones exſtant in fronte Triodii excuſi Venet. 1601. Conſpiciuntur autem ibi ſub CHRISTI imagine *οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ἐνθέων ὕμνων*, hoc ordine: 1. Germanus Patriarcha CPol. ſub Leone Armeno Sec. IX. ejectus. 2. Sophronius Patriarcha Hieroſol. 3. Philotheus Patriarcha CPol. ab A. 1362. 4. Andreas Cretenſis (ut volunt) Archi Epiſcopus. 5. Joannes Euchaitorum Metropolita. 6. Georgius Nicomediæ Archi Epiſcopus. 7. Methodius. 8. Cyprianus. 9. Anatolius Epiſcopus. 10. Leo Deſpotes ſive Imp. 11. Leo Magiſter. 12. Baſilius Pigeriotes ſive Pegoriotes. 13. Juſtinus. 14. Sergius. Sequuntur Monachi: 15. Jo. Damaſcenus. 16. Coſmas (poſtea Majumæ Epiſcopus): 17. Joſephus Hymnographus. 18. Theophanes cognomine Graptus. 19. Byzas, ſive Byzantius. 20. Stephanus Hagiopolites. 21. Georgius

gius Siceliotes. 22. Simeon. 23. Philotheus. 24. Arſenius. 25. Babylas. 26. Ephraim Cariæ. 27. Andreas Pyrrhus ſeu Rufus. 28. Theodorus Studites. 29. Caſſia virgo. Confer. Rayæum p. XXI.

Hierotheus Monachus.

S. Ignatio Antiocheno Epiſcopo ac Martyri antiphonarium in Eccleſia uſum in acceptis quidam referunt, ut dixi lib. V. p. 41.

Ignatium Hymnodum Canone in S. Joannem Climacum laudat Allatius de Synodo Phot. p. 437. & contra Hotting. p. 195.

Joannes Archi-Epiſcopus.

Joannes Cucuzeles. Vide Lambecium lib. V. p. 273.

Joannes Arda Damaſcenus.

Joannes Geometra.

Joannes Graſſus, Nectarii Abbatis Caſulenſis diſcipulus.

Joannes cognomenta *Mauropus*, Monachus primum deinde Archi Epiſcopus & Metropolita Euchaitorum clarus ſub Imp. Conſtantino Monomacho circa A. C. 1050. Vide Lambecium lib. V. p. 29. ſeq. Ejus carmina Jambica in principalium feſtorum Hiſtorias vulgata per M. Buſtum, Etonæ 1610. 4.

Joannes Stauracius.

Joannes Zonaras, Monachus qui illuſtravit etiam Canones ſive Cantica Joannis Damaſceni.

Joſaphatus Cucuzelus, Allatius ſupra p. 99. ſeq.

Joſephus Studita, Siculus patria, qui ſenio confectus A. C. 883. obiit. De eo Joannes Diaconus CPol. cognomine Eugenius in illius Vita, Acta Sanctor. 3. April. & T. 2. Junii p. 788. Ab hoc diſtingui video *Joſephum Melodum* auctorem novæ Octoechi ſive Paracletices. Vide ſupra p. 283. Ejus triodia MSS. in Bibl. Barberina. Allatius p. 78. Canones XLVIII. Lambec. lib. V. p. 274. Hippolytus Maraccius Lucenſis Rom. 1662. 8. edidit Joſephi Hymnographi Mariale, latine cum notis.

Iſidori Canon in S. Demetrium laudatur ab Allatio p. 543. de Synodo (Phot.

Juſtinianus Imp. Nic. Alemanus ad Hiſt. arcanam Procopii p. 88: *De Muſica Juſtiniani peritia Theophanes profert Græcum troparium i. e. hymnum quem de CHRISTI divinitate & œconomia ad Eccleſiaſticos modulos concinnavit, hodieque Græci canunt inter Miſſarum ſolennia.*

Juſtinus Decadio, idem qui Græcam præfationem præmiſit Pſalterio Græco Aldino antiquiſſimæ edit. in 4.

S. Juſtini Martyris ψάλτης Euſebio IV, 18. Hiſt. memoratus pridem intercidit.

Leo

Leo Sapiens Imperator, cujus τετράστια ἑωθινὰ undecim leguntur in Octoecho, Odarium Catanycticum memorat Lambecius V. p. 295.

Leo Magiſter.

Leo Peganius.

Marcus Eugenius Paraphraſin hymnorum Joannis Damaſceni concinnavit. laudatur ab Allatio p. 280.

Marcus Monachus & inde Epiſcopus Hidruntinus, Leonis Imp. ætate clarus Allat. p. 72. 73. 74. Videndum idemne Hieromonachus Marcus qui ſcripſit de dubiis typicis. Lambec. V. p. 285.

Marci Archi Ep. Epheſini qui concilio Ferrarienſi A. C. 1438. interfuit, Cantica duo in S. Trinitatem & Canonis octo in B. Virginem memorat Lambecius V. p. 284. ejus expoſitio ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας edita ad calcem operum Simeonis Theſſalonicenſis A. 1683. Jaſſii in Moldavia.

Mauroleo.

Mauropus, ſupra *Joannes Mauropus.*

Methodius Patriarcha CPol.

Metrophanes Epiſcopus Smyrnæus. Allat. p. 67.

Michaël Pſellus, Imp. Michaelis Ducæ præceptor circa A. C. 1050. clarus de quo abunde Allatius libro de Pſellis.

Nectarius Abbas Caſulenſis.

Nicephorus Calliſtus Xanthopulus de quo dixi in Bibl. Græca ſuo loco. Hic Catalogum brevem Hymnographorum, quem verſibus jambicis concinnavit, apponam :

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων.
Ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος ΚΟΣΜᾶΣ ὁ ξένος,
Ὀρφεὺς νεαρὸς ἡ ΔΑΜΑΣΚόθεν χάρις,
καὶ ΘΕΌΔΩΡΟΣ, ἸΩΣΗΦ οἱ Στουδῖται,
ὄργανα τὰ κράτιστα τῆς μυστουργίας,
ξενήτε σειρὴν ἸΩΣΗΦ ὑμνογράφος.
Μέλος παναρμόνιον ΑΝΔΡΈΑΣ ἐκρότεις
Καὶ ΘΕΟΦΆΝΗΣ ἡ μελιχρὰ κινύρα
ΓΕΏΡΓΙΟΣ, ΛΈΩΝ τε, ΜΑΡΚΩΝ, (leg. Μάρκος) ΚΑΣΊΑ.

Nicetas Heracleota.

Nicetas Stechbarius.

Nicolaus Malaxus Nauplii Archipreſbyter, qui pentecoſtario non pauca addidit. Vide Allatium p. 229. *Nilus*

Digitized by Google

Nilus Roſſanenſis circa A.C 980. vide Allatium de Nilis p. 37. ſeq.

Nilus Xanthopulus, poſtremis Imperii Græcorum temporibus clarus, de quo idem Allatius de Nilis diatriba p. 59.

Paulus Ammonius.

Philippus cujus canonem in S. Joſaphatum laudat Allatius p. 180. contra Hottingerum.

Philotheus Patriarcha CPol. plurimorum Canticorum auctor, ſæculo XIV. clarus, de quo ſuo loco.

Photius Monachus.

Photius Patriarcha CPol.

ejus στιχηρὸν in Methodium CPol. ex Octoëcho T. 2. Act. Sanctor. Junii p. 969. F.

Procopius Chartophylax.

Pyrrhus, ſupra ***Andreas Pyrrhus.***

Romanus Diaconus Emeſenus, circa A. C. 500. clarus, quam plurimorum contaciorum ſive parvorum hymnorum auctor celeberrimus. Joannis Canonem in Romanum Melodum laudat Allatius p. 543. de Synodo Phot.

Sergius Hagiopolita.

Simeon Monachus.

Sophronius Patriarcha Hieroſol. cujus troparia in vigilia Natalis CHRISTI & Horologium magnæ Paraſceves memorat Lambecius lib. V. p. 270.

Stephanus Hagiopolita, Monachus.

Stephanus Sabaita.

Theodoritus. Vide Lambecium lib. V. p. 268.

Theodorus Cœtonita cujus Canonem in Johannem Euchaitorum Epiſcopum laudat Allatius contra Hottinger. p. 180.

Theodorus Ducas Lascaris. Vide Cangium in παρακλητικῇ & Raynaudum T. 7. p. 368.

Theodorus Prodromus ὁ τῶν ἱερῶν κανόνων πρῶτος σαφηνιστὴς Nicephoro Blemmidæ λόγῳ 1. de proceſſ. Spiritus S. laudatus. Ejus ἐξήγησις in Canones Coſmæ ac Joannis Damaſceni MS. in Bibl. Vaticana & Cæſarea Lambec. lib. V. p. 276. 277. Allegatur ab Allatio p. 74.

Theodorus Studita, cujus nonnulla leguntur in Octoëcho. Theodori Monachi Canonem Catanycticum ad CHRISTUM ſervatorem memorat Lambecius lib. V. p. 268.

Theodoſia cujus Canon in S. Joannicium laudatur ab Allatio p. 217. contra Hottingerum.
Theodoſius Lascaris, ſupra Theodorus.
Theodoſius Syceota.
Theodoſius Syracuſanus Sec. VIII. Epiſcopus qui troparia compoſuit quæ canuntur in Vigiliis jejuniorum. Act. Sanctor. Junii T. 2. p. 788.
Theophanes Graptus, Confeſſor. Vide Baron. ad A. C. 842. n. 28 Ejus Canonem paracleticum ad B. Deiparam Virginem memorat Lambecius lib. V. p. 268.
Theophilus Imperator. Vide Cedreni locum apud Allatium p. 66. ſeq. diſſ. 1.
Thomæ Monachi Canonem catanycticum memorat Lambecius V. p. 285.
Timocles.

INDEX.
IN LEONIS ALLATII
Diſſertationes de Libris Eccleſiaſticis Græcorum.
Plura ejusdem argumenti, in ſupplementi vicem ſuccincte exponens.

Pag. ad marginum numeros in libro Allatiano reſpiciunt.

Ἀγγελικὸς ὕμνος, Triſagium.
Ἁγιασμοὶ benedictionum formulæ, de quibus Goarus ad Euchelog.
Ἁγιοπολίτης liber MS. de Muſica recentium Græcorum. Cangii gloſſar. in πλάγιοι ἦχοι, κράτημα, πνεῦμα, πῖερὸν, φωνὴ &c.
Ἁγιοπολίτικὸν στιχηρὸν, magnus Canon ſive canticum Andreæ Cretenſis.
Αἶνοι, Pſalmus 148. 149. 150.
Ἀκάθιστος hymnus in B. Virginem a ſtantibus cani ſolitus.
Ἀκολουθία, Ordo in liturgia, qualem v. g. in Feſto SS. Baſilii, Naz. & Chryſoſtomi obſervandum ex Typico, Menæis aliisque Græcis ritualibus impreſſis Græce & Latine cum notis Nic. Rayæus S. I. præmiſit Tomo 2. Act. Sanctorum Junii.
Hymnus Ἀλληλουιά, & alius Θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Analect. Græc. Benedictinorum p. 209.

Ἀμαρτωλῶν σωτηρία, Venet. 1641. 4. liber Aſceticus Agapii Cretenſis, in monte Atho Monachi.
Ἄμωμος, Pſalmus 118. (al. 119.) pag. 13.
Ἀναβαθμοὶ Pſalmi graduum.
Ἀναγνώσεις ſive ἀναγνώσματα, liber quo lectiones ſacræ deſcribuntur. pag. 52.
Ἀναπαύσιμα στιχηρὰ, ſive τροπάρια in defunctum. Analect. Græc. p. 211. 219.
Ἀναστάσιμα troparia ſive cantiones in reſurrectionem CHRISTI. p. 65.
Ἀνθολόγιον pag. 89.
Liber ἄνθος dictus. pag. 65.
Ἀνθολόγιον νέον pag. 104.
Ἀντίφωνα pag. 14.
Ἀποδείπνων Completorium poſt ſumtam Cœnam. Benedictinorum Analecta Græc. p. 217. Rayæus p. LXXVII. ſeq.
Ἀπόλυσις dimiſſio ſive extremæ preces in Officio. Analecta Græc. p. 172. 179. Et Ἀπολυτίκιον στιχηρὸν quo officium terminatur. id. p. 210. Goarus p. 32. ad Euchalog. Ἀπολυτικαὶ dimiſſoriæ Epiſtolæ.
Ἀποστολικὰ στιχηρὰ in honorem Apoſtoli.
Ἀπόστολος ſive Ἀποστολικὸν βιβλίον pag. 46.
Ἀποστολοευαγγέλιον, lectiones Apoſtolicas & Evangelicas diebus feſtis & Dominicis complexum.
Scriptum περὶ ἀρτζιβουρίω. pag. 5.
Ἀρχιερατικὸν liber Pontificalis Eccleſiæ Græcæ, de Epiſcoporum Ordinatione, officio &c. ab Iſ. Haberto Græce & latine editus cum notis. Pariſ. 1666. fol.
Βρεβίον liber in quo ſacra ſupellex ſcribitur. Vide Analecta Græca p. 277. Cangii Gloſſar. & Montfauconi Palæographiam Græcam. p. 300.
Βροντολόγια. infra in σεληνοδρόμια.
Γεροντικὸν de dictis & factis veterum Aſcetarum. Vide Caveum, Cangium & Cotelerium Tomo I. monument. p. 795.
Διακονικὸν p. 97. Philothei. pag. 65.
Διάψαλμα in hymnis μέλους ἐναλλαγή.
Διατάξεις, διαταγαὶ Canones, conſtitutiones Eccleſiaſticæ quales ſub Clementis Rom. nomine exſtant.

Δια-

Διατυπώσεις Canones Eccleſiaſtici ad doctrinam & fidem ſtabiliendam. Vide Cangium in ὅροι.

Διδαχαὶ, διδασκαλίαι, Præcepta, doctrinæ quales laudantur ſub Apoſtolorum & Apoſtolicorum Virorum nomine, ut dixi lib. V. Bibl. Græcæ p. 34. Interdum etiam idem ſunt δημηγορίαι Conciones, in certas ςάσεις ſive præfationes diſtinctæ, ut διδαχαὶ Alexii Rharturi Presbyteri & Chartophylacis Corcyrenſis Venet. A. 1560. quo & vixit: & aliæ MSS. Anonymi in Feſta ex Codice Colbert. 4634. de quibus Cangius.

Διπλοκατηχουμένων iteratæ preces pro Catechumenis.

Δίπτυχα tabulæ quibus nomina Epiſcoporum & aliorum ſanctitate & meritis in Eccleſiam illuſtrium nomina conſignabantur, de quibus præter Meurſium, Svicerum, Cangium & Caveum ab hisque laudatos videndi Jo. Bona II. 12. rerum liturg. H. Noris diſſ. de quinta Synodo c. 5. Jo. Baptiſta Cordona in commentariolo de diptychis, Tarracone 1587. Alexander Wilthelmius ad Diptychon Leodienſe & Dan. Papebrochius ad Diptychon Chifletianum CPoli allatum & triptychon Ruthenicum ante tomum 1. Act. Sanctorum Maji p. LX. ſeq.

Διώδιον. p. 72.

Δοξολογία major, Hymnus Angelicus, *Gloria in excelſis DEO:* & minor, infra *Triſagion.*

Ἐγκαίνια Officium in dedicatione templorum.

Εἱρμολόγιον pag. 98.

Εἰσοδικὸν officium in ſolenni ingreſſu ſive proceſſione, quando Evangelia vel panis & vinum ad altare deferuntur.

Ἐκλόγιον ſelectæ vitæ patrum XL. ab Agapio Cretenſi Venet. 1644. 4.

Ἐκτενὴ, *extenſa* ſive longior precum formula.

Ἔννατα Novendiaria, Officium pro defuncto, nona poſt obitum die. Fuere & τρίτα, & τεσσαρακοςὰ & ἐνιαύσια, die tertia, quadrageſima & anniverſaria.

Ἐξαποςειλάρια pag. 67. Hymni in quibus vox ἐξαπόςειλον frequentius occurrit, & mittenda a DEO beneficia, ſpiritalia præcipue expectuntur.

Ἑξάψαλμος pag. 58. ſex Pſalmi laudum, 3.37.62.87.102.142. Vide Analecta Græca p. 219.

Ἐξοδιαςικὸν Officium Exequiarum.

Digitized by Google

Ἑορταςικὸς κύκλος. Cyclus Paſchalis.
Ἐπινίκιος ὕμνος, a triſagio diſtinctus ut notat Rich. Simon ad Gabrielem Philadelphienſem p. 80.
Ἐπορκισμός in baptiſmo. Vide Tho. Milles p. 7. ad Cyrillum Hieroſolymitanum.
Ἑπταπάπαδον, Officium ſancti olei a ſeptem ſacerdotibus celebrandum. Eadem Analecta p. 274 Cangius in παπᾶς.
Ἑσπερινος ὕμνος. Vide quæ dixi in Bibl. Græca lib. V. p. 196. Ἑσπερινὸν officium μικρὸν καὴ μέγα. Vide Cangium.
Ἐυαγγέλιον. pag. 33.
Ἐυαγγελιςάριον pag. 46.
Ἐυχέλαιον Preces in extrema unctione.
Ἐυχολόγιον pag. 95. Prodiit etiam Venet. 1553. apud Chriſtoph. Zanetum.
Ἐφημερίδας Græcorum metricas vocat Papebrochius breve Menologium jambis Græcis compoſitum quod cum notis ſuis præmiſit Tomo primo Act. ſanctorum Maji.
Ἑωθινὸς ὕμνος. Vide quæ in Bibl. Græca lib. V. p. 197.
Troparia Ἑωθινά Leonis Imp. p. 67.
Ἦχος non Canticum denotat, ut Meurſio viſum, ſed tonum. p. 66.
Θεοτόκια, Cantica in honorem Deiparæ, quæ ad quingenta junctim edidit Simon Wagnereccius S. I. in pietate Mariana Græcorum, Monachii 1648. Θεοτοκάριον liber quo Θεοτόκια ejusmodi continentur. Agapii Cretenſis Monachi Θεοτοκάριον Venet. 1643. 4.
Θεωρία ἐκκλησιαςικη καὴ μυςικὴ Germani Patriarchæ CPolitani, de qua vide Rich. Simonem ad Gabrielem Philadelph. p. 78. 249. & 287. atque Tho. Milles ad Cyrillum Hieroſol. p. 325.
Θησαυρός homiliarum in Feſta aliaque pietatis officia & explicatio Orationis Dominicæ, per Studitam, Monachum Damaſcenum, ſubdiaconum Theſſalonicenſem. Venet. 1628. 4. 1642. 4. βιβλίων ὀνομαζομένων Θησαυρός.
Θησαυρὸς νέος Theophylacti Hierodiaconi Tzanfurnari Homiliæ XIX. varii argumenti, Venet. 1621. 1646. 4. de Vitis Evangeliſtarum & Epiſcoporum.
Κάθισμα. Pſalmorum in καθίσματα diſtributio pag. 55.
καθίσματα, aliæ cantiones & τετράδια quæ a ſedentibus concinuntur. pag. 56.

Καλει-

Καλενδάρια vocant nonnulli quæ alii Menologia, ut Calendarium Græco Moſcum quod præmittitur Actis ſanctor. T. 1. Maji.

Καλανδολόγια. infra in *σεληνοδρόμια.*

Κανόνες, ὅροι, πίνακες regulæ SS. Patrum, Canones Eccleſiaſtici, pœnitentiales aliique.

Κανόνες hymni, ut *μέγας κανὼν* Canon Andreæ Cretenſis, confer Nic. Rayæum p. XIX. diſſ. præliminar. ad Acta ſanctor. T. 2. Junii. Canon *Τριῴδιον, Τετραῴδιον, ἐννέα ᾠδαῖς συντελεσμένον*, tribus, quatuor, vel novem odis conſtans. Canon *κατ᾽ ἀλφάβητον*, acroſtichis.

Κανονάριον τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ Εὐαγγελίου.

Κανονικὸν liber pœnitentialis Joannis Neſtevtæ ſive Jejunatoris, de quo Cangius.

Καταβάσμα ſive *καταβασία* quod depresſiore voce concinendum eſt. Rayæus, loco laudato p. XXIII.

κατανυκτικὰ στιχηρὰ & *κατανυκτικοὶ κανόνες* cum compunctione cordis pro remisſione peccatorum decantanda.

Κηρογαγάρια. pag. 103.

κεφάλαια ſectiones ſive *τμήματα, μέρη, περικοπαὶ, ἀναγνώσεις* capita librorum ſacrorum, conſtantia pluribus *στίχοις* ſive verſibus. Habent & *τίτλους* majores *κεφαλαίοις*. Vide ſi placet, quæ dicta lib. IV. Bibl. Græcæ cap. 5. §. 21. In quibusdam Codicibus præter *τίτλους, κεφάλαια* & *στίχους* etiam numerus *ῥημάτων* additur, ut in Codice Regio IV. Evangeliorum, de quo Clariſſ. Montfauconus p. 306. Palæographiæ Græcæ.

Κλίμαξ, ἀναγνώσεις εἰς τὸν κλίμακα, lectiones e ſcala Paradiſi Jo. Climaci.

Κοινωνικὸν hymnus inter ſacram Communionem cantari ſolitus.

Κοντάκιον parvus hymnus, quales complures & mille amplius compoſuit Romanus Diaconus Emeſenus circa A. C. 500. clarus. Vide præter Meurſium, Svicerum, Cangium & Caveum, Menolog. 1. Octobr. apud Ughellum T. 6. Ital. ſacr. p. 1089 Hugonem Menardum ad ſacramentarium Gregorii M. p. 320. Rayæum p. XVIII & Habertum ad *ἀρχιερατικὸν* Eccleſiæ Græcæ p. 59. Montfauconus Diarii Italici p. 211. memorat *κοντάκιον* Officii Eccleſiaſtici X. ſæculi MS. in Bibl. monaſterii S. Baſilii Romæ. *Eſt contacium*, inquit, *brevisſimus baculus, cui haret obvoluta mira longitudinis charta membranea, ex multis filis conſequenter agglutinatis*

Digitized by Google

confecta, ubi deſcripta orationes & officia ſacerdotibus obeunda cum ſacra adminiſtrant. Simile huic habetur in Bibliotheca Regia. Eſt autem illud elegantibus apicibus & literis exaratum.

Κράκτης librum Muſicalem denotat apud Græcos, ſi Suicero excredimus. Sed nihil tale Allatius pag. 103. quem ille ſequitur, & qui docet Cantorem illo vocabulo denotari.

Κρατηματάριον liber Muſicus, de quo Cangius. κράτημα unus ex undeviginti tonis Muſicæ Græcanicæ.

Κ[ύ]ριακὸν τυπικόν. pag. 11.

Λαυσαϊκόν, lectiones ex Hiſtoria Lauſiaca Palladii Galatæ circa A. C. 400. clari.

Λειμὼν Pratum ſpiritale Vitas Patrum complexum auctore Jo. Moſcho Monacho circa A. C. 630.

Λειτουργικόν, λειτουργίαι. p. 16. Gilbertus Genebrardus Pariſ. 1575. fol. edidit e Græco verſam a ſe Liturgiam myſteriorum ante conſecratorum e Cretenſi Codice, Liturgiam pro dormientibus ſive defunctis, officium de Angelis & Sanctis. Canonem ſive Bullam contra hæreſes præcipuas, Menologium ſive Calendarium Sanctorum totius anni. Titulos capitum 122. Euchologii. Zachariam Mytilenenſem Epiſc. contra æternitatem Mundi, & Baſilii atque Nazianzeni dialogum de inviſibili DEI eſſentia. Noſtra ætate Liturgiarum Græcarum συναγωγὴν in lucem edere parat doctiſſima fœmina Anna Daceria, ut didici ex Memoriis litterariis Trevultinis A. 1701. T. 2. p. 366.

Λιτανεία pro formula precum & ſupplicationis apud Latinos magis frequentatur quam apud Græcos, quibus potius ſignificat uti πρόσκλησις quoque proceſſionem religioſam, & λιτὴ tempus vel diem illi deſtinatam. Plura de litaniis amicus noſter Nicolaus Petrus Sibbern Holſatus in ſchediaſmate de libris Latinorum Eccleſiaſticis, quod juvenis admodum edidit, quodque ab ejus induſtria auctius & emendatius brevi exſpectamus.

Λυχνικὸν officii veſpertini pars *ad lucernas*, ſive *lucernarium*. Simplicius Verinus contra Grotium p. 150. Petavius ad Epiphan. p. 368. Infra in Φωταγωγικά.

Μακαρισμοὶ Hymni in commemorationem Sanctorum.

Μαρτυρικά. Hymni in honorem Martyrum.

Μεγαλυνάρια Hymni quibus μεγαλύνονται atque celebrantur Sancti.

Me-

Μεσονυκτικὸν vel μεσονύκτιον officium quod media nocte perficitur ex hymnis & precibus. pag. 65.

Troparia τοῦ μηναίου.

Μηναῖα pag. 78.

Μηνολόγια pag. 52. 82.

Τοῦ ἁγίου μύρου ἀκολουθία officium conſecrationis ſancti unguenti. Eucholog. p. 628. 637.

Νεκρώσιμος κανὼν vel νεκρώσιμον τροπάριον, in defunctos cani ſolitum.

Τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ νιπτῆρος ἀκολουθία. Officium ſacri pedilavii id. p. 745.

Νέος παράδεισος. Vide παράδ. Ὀκτώηχος νέα vide Ὀκτ. Νέον ἀνθολόγιον. Vide ἀνθολ. Νέος Θησαυρός. Vide Θησαυρός.

Νομοκανὼν ſive Νομοκανόνιον, Concordia Canonum Eccleſiaſticorum Legumque civilium ſub ſuis digeſta titulis à Joanne Scholaſtico. Photio Patriarcha aliiſque, de quibus Cangius, Cotelerius T. 2. monument. & Caveus. Νομοκανὼν ſive κανονικὸν Joannis Neſtevtæ ſive Jejunatoris eſt liber, κανόνας de pœnitentiæ diſciplina continens.

Οἶκος hymni genus velut ex pluribus partibus domus compacta, quod cum Italorum ſtanzis confert Cangius, opponitur κοντακίοις velut brevioribus.

Ὀκτώηχος pag. 64. Ὀκτώηχος νέα. id. 65.

Ὁμιλίαι Conciones ſacræ. Ὁμιλιάριον.

Ὀπισθάμβωνος εὐχὴ preces ſive benedictio, pone ambonem in media Eccleſia antequam populus dimittitur recitanda à Sacerdote.

Ὄρθρος preces & hymnus matutinus.

Ὅροι, Canones Eccleſiaſtici de morum & diſciplinæ conformatione.

Πανηγυρικὸν pag. 94.

Παράδεισος, Νέον Παραδείσιον. Vitæ Patrum & Monachorum. Phot. Cod. 198. Coteler. I. monument. pag. 796. Etiam recens ſcriptor Agapius Cretenſis Patrum vitas à ſe collectas παράδεισον inſcripſit. Venet. 1641. 4. & Jo. Geometræ Epigrammata Græca eodem titulo veniunt.

Παραθέσεις benedictiones ſive Preces quibus populus DEO commendatur.

Παρακλητικὴ pag. 68. & 283. ſeq.

Παρακλητικοὶ κανόνες, troparia, παρακλητικά. ibid. in notis.

Παρακοντάκιον, reſponſorium. Vide Cangium in κοντάκιον.

Παραστάσιμος cum Canone ſive cantu νεκρωσίμῳ conjungitur in Analectis Benedictinor. p. 259. 260.

Παχάλιον. pag. 5. in not. adde Cangium in Gloſſar. & ad Chronicon Paſchale Petavium in Uranolog. &c.

Πατερικά. pag. 53. adde Coteler. T. 1. monument. p. 794.

Πατριαρχικὸν diploma Patriarchæ.

Πενθέκτη, Synodus Trullana A. C. 680.

Πεντηκοστάριον pag. 77. Editio Spinelliana Venet. 1600. pag. 277. 281.

Πολυέλεος Pſalmus 134. (al. 135.) pag. 13. 60.

Πρακτικὰ Acta Conciliorum.

Πραξαπόστολος, pag. 46. & 52. in not.

Προοιμιακὸς Pſalmus CIII. (al. 104.) qui ab eo incipiunt officia. pag. 57.

Τὰ πρὸς κύριον, Pſalmi Graduales pag. 59. 60.

Προψάλματα preces ante Pſalmos decantari ſolitæ.

Πτερὸν charta cui inſcripta oratio in ordinatione Epiſcopi, quæ incipit ἡ θεία χάρις.

Ῥητὸν dicunt Græci textum ipſum ſive verba S. Scripturæ, τὸ κείμενον.

Ῥογάλια libelli quibus ordine Alphabetico deſcripta nomina hominum & rogæ ſive ſtipendia quæ quisque accipiebat.

Σεληνοδρόμια de lunæ periodis & ſignificatione pag. 91. Hæc perinde ut βροντολόγια & καλανδολόγια improbantur à Nicephoro Confeſſore T. 1. juris Græco Romani p. 196.

Σεμνὸς Hymnus ita dictus à prima voce, ut ἅγιος, ἄξιος. Vide Meurſii gloſſar.

Σημείωμα decretum.

Σημείωσις nota.

Στάσεις quæ à ſtantibus in Eccleſia audiuntur, ut καθίσματα quæ à ſedentibus.

Troparia σαυρώσιμα, in crucem CHRISTI. σαυροαναστάσιμα pag. 65.

Στεφάνωμα ſive στέφανα τοῦ γάμου, ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος Officium coronarum nuptialium.

Στιχεράριον liber in quo deſcribuntur στιχάρια ſive στοιχάρια hoc eſt veſtes Eccleſiaſticæ pro ordine & gradu ac tempore anni variæ. Sticherario ex Cod. Reg. 273; uſum ſe eſſe teſtatur Cangius.

Στι-

Στιχηρὰ, troparia, cantus, hymni verſibus deſcripti. ϛιχηρὰ προσόμοια quæ modulo ſuo uni ex octo tonis Græcorum aptantur, at ἰδιόμελα quæ propriam modulationem habent. ἀνατολικὰ quæ concinuntur mane &c.

Libri S. Scripturæ ϛιχηροὶ ſunt Pſalmi, Jobus & libri Salomonis.

Στιχολογία Alterna Pſalmorum Davidicorum per verſus recitatio.

Στίχος verſus, vide ſupra in κεφάλαιον.

Σύμβολα τῆς πίϛεως ut Nicænum & CPolitanum quæ memoriæ mandari jubentur can. 7. Laodicen.

Συναξάρια. p. 91.

Συναπτὴ, collecta ſive ſupplicationis longioris formula. Vide Eucholog. p. 30. & Suicerum.

Συνοδικὸς τόμος. pag. 146.

Συνοδικὸν contra Iconomachos; in Dominica Orthodoxiæ legi ſolitum.

Σύνοδοι. Septem Synodi œcumenicæ Græcis probatæ, Nicæna, CPolitana, Epheſina, Chalcedonenſis, CPolitana II. & III. & Nicæna II.

Σύνταγμά τινων ἀναγκαίων ἀκολουθιῶν, ἐκ τῆς εὐχολογίου. pap. 102.

Σχηματολόγιον Ordo ſumendi habitus Monaſtici. Vide Lambec. V. p. 286. Goari Euchologp. p. 468-519.

Τακτικὰ, Tacticus liber. pag. 16.

Τεσσαρακοϛά. ſupra in ἔννατα.

Τετραώδιον pag. 72.

Τίτλος. ſupra in κεφάλαιον.

Τριαδικὰ troparia pag. 66. 67.

Τρισάγιον, de quo præter laudatos à Caveo, vide Habertum ad Archieraticum Græcor. p. 64.

Τρίτα. ſupra in ἔννατα.

Τρίψαλμος pag. 57.

Τριώδιον pag. 69. 113. ſeq.

Τροπάριον, modulum proprie ſonat; licet pro cantibus & hymnis frequenter accipitur. Vide Goarum p. 32. ad Euchology. & Rayæum p. XVII.

Τυπικὸν p. 4.

Τυπικὰ πρῶτα καὶ δεύτερα, Pſal. 102. & 145. pag. 14.

Φωταγαγικὰ, Φωταγωγάρια, preces veſpertinæ ad lucernas. Supra in Λυχνικόν.

Χαιρετισμοὶ Hymni in laudem B. Virginis, incipientes à χαῖρε, *Ave Maria*.

Χειροτονίαι Varia Officia Ordinationum, apud Jo. Morinum de ſacris Eccleſiæ Ordinationibus & in Euchologio, Goari notis illuſtrato

Χερουβικὸς ὕμνος, Triſagium. Confer Cyrillum Hieroſol. pag. 35[illegible] edit. Oxon. Goarum ad EuchIolog. p. 634. Rich. Simonem ad Gabrielem Philadelph. p. 76. ſeq. & Simplicium Verinum contra librum poſtumum Hug. Grotii. p. 91. ſeq.

Ψαλτήριον pag. 53.

Ὠιδαὶ, hymni ſacri XIII. ex ſacris litteris collecti & Pſalterio ſubjici ſoliti. pag. 62.

Ὡρολόγιον pag. 90.

Ὡρολογόπουλον pag. 104.

F I N I S.

622

Digitized by Google

RESTAURO DEL LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA
1973

Digitized by Google